

DOCTISSIMO VIRO MICHAELI SCVTARIO

meccenati suo Ludouicus Miræus. S. D.

INTER tot præclaras animi tui tum dotes tum uirtutes (ut interim bonarum literarum peritiam, Hebræarum, cæterarumque linguarum ad finium iuxta ac Græcarum exactissimam cognitionem taceam) quibus undique clarus passim suspiciendusque apud omnes commendaris, φιλοξενία plusquam cæteræ uirtutes non solum hominibus uerumetiam deo gratiorem reddit. Etenim eas quibus Paulus ad Timotheum scribens, præditum τὸν ἐπισκοπὸν oportere præcipit, omnibus numeris absoluidisti, quarum præstantissimam, hospitalitatem inquam, Socratem imitatus, (à cuius schola & contubernio nemo exclusus fuisse fertur, quin uelut ex equo Troiano non ignobiles prodire philosophi) studio charitatis flagrantissimo consecutaris. Multos namque tum nostrates, tum alienigenas, peregrinos item hospites tui commercij doctrinæque cupidos nullam tuæ eruditionis hospitijque mercedem exigis, quin omnibus abunde liberaliterque facultates, hospitij commoditates, cæteraque necessaria suppeditas, animoque æquo ac beneuolo elargiris. Quo quid esse deo potest gratius, qui præ omnibus sacrificiis, libaminibus, hostiis, τὴν ἐλεημοσύνην καὶ τὴν φιλοξενίαν magis cordi esse dicat. Ego uero quantum in hac re tibi plusquam cæteri, quos tua fouit benignitas, debeam, uerbis efferre, nedum animo recensere haudquaquã ualeo. Quid enim de me actum esset, nisi omni spe deplorata, sinistrae fortunæ fluctibus agitato, naufragus; auxiliares manus porrexisses? Nam orbatum primùm altero parente, auunculo tandē, qui quoad uixit in studiis uix dum initiatū aluerat, quorū auxilio fati necessitate plane destitutum ad te uelut sacram (quod aiunt) anchoram confugientē plusquã paterno affectu prosequēs aluisti, fouisti, quæque ad studiorū commoditatē spectabant, suggestisti, tuis ut amantissimis ita & fidelissimis consiliis, ac opibus iuuaisti, modisq; omnibus hæctenus promoues, nullū nō mouēs lapidē, ut meo tandē Marte uiuere, liberamq; in studiis operã nauare possim. Quotus quisq; est hodie, deum immortalē, qui etiam dato pretio hospitū molestiã ferat: tantū abest, ut gratis exēplo tuo excipiat, aliat erudiatq; ἄμωδος, cum hocce præsertim tēpore ut cum maximè passim frigeat charitas, atque adeo (quod maxime detestandum in eis, qui nomine tantū Christum profitentur, factis autem negant) hospes ab hospite tutus sit. Quibus de causis sæpenumero mecum ipse rationē iniens, ut beneuolentiæ erga te meæ salte aliquod μνημόσυνον indicare, quandoquidē ut par referam ei, cui & corpus & animam debeo, fieri iunquam possit: rem tibi gratissimã facturum me esse existimaui, si Hilarium inter ecclesiasticos totius Galliæ nostræ scriptores κορυφαίωτατον, quē hortatu tuo, auspicijsq; tuis expoliendū, sexcentisq; mendis ac nœuis prodigijs quibus fœde undiq; scatebat reputandū, suæ denique pristinae integritati, quoad licuit, restituendū obnixè curauim, nomini tuo consecratū publicaremus. Iam enim inde ab eo tempore, quo primū Romani imperij maiestas, partim incurssione exterarū gentium, partim tyrannorū oppressione labefactata, & ad inane nomen redacta est, nulli nō constat, simul omnes bonas artes præclarasq; studia pessum iisse, tum bonos quosque autores, qui hæctenus dei optimi maximi gratia & beneficio seruati sunt innumera uulnera accepisse, dum eos transcribendi illiteratis hominibus negotiū committeretur. Accedit etiã hodie malo huic ingens rei literariæ perniciēs ab audaculis istis, qui cum se ueterū profitentur correctores autorū, corruptores potius, deprauatores, coinquinatores sese produnt, cū sibi licere putant pro sua libidine, quæcumque uelint, immitare quæ optima sunt, eaque reponūt, quæ obliterari potius, ac deleri ex omnib; libris deberent. Quin opæ pretijs potius foret huius-

modi codicib. prorsus carere, q̄ in exēplari. nulle transcriptos in omnes orbis plagas mittere, ne scilicet studiosis occasio daretur tot mēdaciā legēdi (quippe satius est uera ignorare, q̄ falsa perdiscere: quē admodū tacere uerū minus peccatū est, q̄ de industria mētiri.) Hi etenim dū falsa existimāt, quæ parū animaduertūt rectē scripta, & de summorū uirorū operibus sententiā temere ferre nō dubitant, aut quod ipsi nō intelligunt tanq̄ uanū supposititiūq; protinus inducunt, proque uera uoce, sed quā ipsi nō agnoscūt, plerūq; finitimā quidē alterā, sed absurda, pro eleganti plebeia, pro apta appositaq; ineptā atq; inconcinnā, pro significantissima impropria, & interim pro Latina barbarā substituūt: ita fit, ut excellentissimus quisq; scriptor uocabulis nō suis passim scateat, & in mille exēplaria traducatur, ppagenturque imperitorū hominum errata magnoliterarū dispēdio indies magis magisque suppullulātia. Ut mirū nō sit si acerrimo iudicio alioqui uiri emunctāque nare præditi hæreant, torqueantur, hallucinētur, cum p̄ genuina & germana, planissima clarissimāq; lectione, huiuscemodi nothas uoces legant, salebras sōniāq; ac cūmerias tenebras offēdūt, a quibus ne Delius quē natator expedire sese possit, aut (quē Græco puerbio fertur) τεντι δ' ἔρ' ἐσιρ, δὲ δ' ἄρ' ἀπόλλωρ μέγα. Atqui a tenebrionū huiusmodi caligine ne immunis Hilarius noster esse potuit, uerū perisset nobis hoc diuinū opus, ni a summis ingenis & ἐπιμελείαις aduigilatū esset, ut ex ruinis pene deploratis orbi renasceret. Inter hos prima citra cōtrouersia laus debetur Erasmo, uiro ecclesiasticis scriptorib. restaurādis ip̄se feliciterq; dedito, cuius idustriæ debem⁹ quē Hieronymū, Augustinū, Ambrosiū tersiores habeam⁹. Ceterū ut uetustis quibusque authoribus restaurādis nemo fuit tā fœlix Oedipus, ut natuā & genuinā lectionē ἀπορροφῶσ, pristināque integritatē restitueret, ita in hoc autore emaculando uersantibus, nunq̄ defuturū est quod sarciedū sit. Festiuiter quidē dictū est à Plauto: Negotij sibi qui uolet uim cōparare, nauim & mulierē cōparato. Nā nullæ res magis duæ plus negotij habēt. Idē serio uerēque dici potest, nunq̄ ei defuturū negotiū, qui Hilario cæterisque autorib. restituēdis uelit operā sumere. Quod uero ad institutū nostrū pertinet, adfirmare tibi posse uideor elaborasse me magnopere, ut hic noster Hilarius oīm qui hactenus typis excusi sunt, emaculatissimus p̄diret. Collatis enī multis uariisq; exēplarib. manuscriptis (quibus plus autoritatis ob antiquitatē, an fidei ob sincerā priscāq; illā scribēdi rationē passim & cōstāter obseruatā inesse tu dubites) præterq̄ quā librariorū uulnera sexcēta q̄ fuerāt ab Erasmo curata, sed q̄ recrulescere posse uiderētur noua iterū ceu cicatrice aut splemo cōtexuimus. Ad hæc librū de essētia patris & filij aduersus hæreticos, quē nobis suppeditaui illa instruct. uetustissimaq; D. Victoris ad muros Parisien. bibliotheca, iā primū typis excusū attexuimus. Huic successerūt eiusdē Hilarij epist. duæ ad D. Aureliū Augustinū, altera de reliquijs Pelagianæ hæreseos, altera qua p̄ponit q̄stiones aliquot, de quibus cupit edoceri. Itē carmē in Genesim, quanq̄ nōnullis locis deprauatū nō potuerimus restituere quoniā unicū nobis erat exēplar. Neq; uero integrā autoris huius restitutionē sp̄odemus, id quod & singularis ac diuinæ pp̄e mētis, nedum nostri inexhausti laboris est. Hoc sanē tātū à monachis, canonicis collegiatis, cœnobis, quorū peculiare munus est inuare rē ecclesiasticā, quibusq; instructiss. omne genus autorū bibliothecæ à maioribus suis relictæ sūt, postulamus, ut si quæ integriora exēplaria apud se, cū tinea, blattis, situ, squalore neglecta delitescāt, p̄dāt, nec sināt tādiu nos in tenebris hæsitātes uersari, quin studiis nobiscū paribus incūbāt, inuigilēt, insudēt, impallescāt deniq; noīe Christi, ut p̄ clara huiuscemodi opa, quibus ceu colūnis firmissimis res christiana tota nititur, tādē ē faucibus tenebrarū erepta ad nos longo ceu postliminio optatissima redeāt. Hoc uero qualecūq; sit, quod elaboratū à nobis est, tibi uni debetur, tibi merito datur, atq; inscribitur, nō pp̄ter eā modo beneuolentiā erga me tuā, quā difficillimis rebus meis, aduersa q; fortuna maximā sum plerūque ac proptā exptus, τὸ πλὴν καὶ κατὰ σὶον ἐπ' ἡμῶν πνεῖ δ' οὐκ ἀπολλομένη, τοὺς δ' ἐφίλους ἐπ' ταῖς ἀτυχίαις δ' ἀπολλομένη, sed etiā quod hoc utilissimū christianæ reip. opus tuo instinctu emaculandū suscepimus. Proinde si deus dederit fortunā optimiorē hanc arrhā esse putato, quæ adeo nō liberat, ut obstructiorē etiā reddat debitorē, sin minus, hoc erit argumentū mihi facultatem defuisse, non animū hominis grati memorisq;. V. de.

A ARGVMENTVM DES. ERASMI ROTTERODAMI IN LIBRVM SEQVENTEM.

Primus hic liber, quanquam postremo scriptus auctori, ueluti prologus est in totum opus: primum ostendens, quibus gradibus mens humana perueniat ad cognitionem rerum diuinarum: mox explicat argumenta singulorum librorum.

DIVI HILARII PICTAVORVM episcopi, de Trinitate liber primus.

B **C**ircūspiciēti mihi proprium humanæ vitæ ac religiosum officiū, quod vel à natura manans, vel à prudentiū studiis profectum, dignum aliquid hoc cōcesso sibi ad intelligentiam diuino munere obtineret: multa quidem aderant, quæ opinione communi efficere utilem atq; optandam vitam videbantur: maximeq; ea, quæ & nunc, & semper antea potissima inter mortales habentur, ocium simul atq; opulentia, quod alterum sine altero mali potius materies, quàm boni esset occasio, quia & quies inops prope quoddam vitæ ipsius intelligatur esse exilium: & opulens inquietudo tanto plus calamitatis afferat, quanto maiore indignitate iis careat, quæ maxime & optata & quæ sita sunt ad utendum. Atque hæc quidem quanquam in se summa atq; optima vitæ blâdimenta contineant, tamen non multum videntur à cōsuetudine esse beluinae oblectationis aliena, quibus in saluosa loca, ac maxime pabulis læta euagantibus adsit & securitas à labore, & satietas ex pascuis. Nam si hic optimus & absolutissimus vitæ humanæ vsus existimabitur, quiescere & abundare: necesse est hunc eundem secundum sui cuiusq; generis sensum nobis atq; vniuersis rationis expertibus beluis esse communem, quibus omnibus natura ipsa in summa rerum copia & securitate famulante, sine cura habendi, copia redundat utendi. Ac mihi pleriq; mortalium nō ob aliam quidem causam * hanc inepte ac beluinae vitæ cōsuetudinem & respuisse à se, ac coarguisse in aliis videntur, quam quod natura ipsa auctore impulsu, indignum homine esse existimaerunt, in officium tantum se ventris & inertie natos arbitrari: & in hanc vitam non ob ali-

qua præclari facinoris aut bonæ artis studia D esse deductos, aut hanc ipsam vitam non ad aliquem profectum esse eternitatis indultam, ob quam profecto non ambigeretur munus dei non esse † refutandum, cum tantis afflictis † alias, reputandum angoribus, & tot molestiis impedita sese ipsam, atq; ipsa inter se ætatem à pueritiæ ignoratione vsque ad senectutis deliramenta consumeret: & idcirco ad aliquas se patientiæ & continentiæ ac placabilitatis virtutes & doctrina & opere transtulisse, quod bene agere atque intelligere, id demum bene viuere esse opinabantur. Vitam autem ipsam nō ad mortem tantum ab immortalis deo tribui existimandam: cum boni largitoris non esse intelligeretur viuendi iucundissimum sensum ad tristissimum metum tribuisse moriendi. Et quanquam non ineptam hæc eorum esse sententiam atq; inutilem existimarem, conscientiam ab omni culpa liberam conseruare, & omnes humanæ vitæ molestias vel prouidere prudenter, vel vitare consulte, vel ferre patienter: tamen hi ipsi non satis mihi idonei ad bene beatæque viuendum authores videbantur: communia tantum & conuenientia humano sensui doctrinarum præcepta statuentes: quæ cum non intelligere beluinum esset, intellecta tamen non agere, vltra beluinae immanitatis esse rabiem videretur. Festinabat autem animus, non hæc tantummodo agere, quæ non egisse, & criminum esset plenum, & dolorum: sed † hunc tanti muneris largitorē † al. huius deū parētemq; cognoscere, cui se totū ipse deberet, cui famulans nobilitandum se existimabat, * quem ad omnē spei suæ opinionem referret: in cuius bonitate inter tantas præsentium negotiorum calamitates tanquam tutissimo sibi portu familiarique requiesceret. Ad hunc igitur vel intelligendum, vel cognoscendum, studio flagrantissimo accendebatur. Nāque plures eorum numerosas incertorū deorum familias introducebant, & virile ac muliebrem sexum in diuinis naturis agere existimantes, ortus ac successiones ex diis deorum afferbant. Alij minores ac maiores, & differentes pro potestate deos prædicabant: nonnulli nullum omnino deum esse affirmantes, eam tantum quæ fortuitis motibus atq; concursibus in aliquid existeret, naturam venerabantur: plerique vero deum quidem esse opinione publica loquebantur, sed hunc eundem incuriosum rerum humanarum ac negligentem pronuntiabant: aliqui autem ipsas illas creaturarum corporeas, conspicabilisque formas in elementis terrenis & celestibus adorabant.

* Legendū suspicor licet reclamātib. exemplaribus haud inepte beluinae &c. Nā in vetustissimo codice nō erat addita coniunctio ac

* Pro ad quem F

G rabant. Postremo quidam in simulacris hominum, pecudum, volucrum, ferarum, serpentum, deos suos collocabant, & vniuersitatis dominum atque infinitatis parentem intra angustias metallorum & lapidum & stipitum coarctabant. Dignumque iam non erat, authores eos veritatis existimare, qui ridicula, & foeda, & irreligiosa sectantes, ipsis illis inanissimarum sententiarum suarum opinionibus dissiderent. Sed inter hæc animus sollicitus, vtili ac necessaria ad cognitionem dei sui via nitens: cum neque incuriam deo rerum à se conditarum dignam arbitraretur, neque naturæ potenti atque incorruptæ competere sexus deorum, & successiones factorum atque ortorum intelligeret. Porro autem diuinum & æternum nihil nisi vnum esse & indifferens pro certo habebat, quia id quod sibi ad id quod est author esset, nihil necesse est extra se quod sui esset præstantius reliquisse. Atque ita omnipotentiam aternitatemque non nisi penes vnum esse, quia neque in omnipotentia validius infirmiusque, neque in aternitate posterius anteriusque congrueret. In deo autem nihil nisi æternum potensque esse venerandum. Hæc igitur multaque alia eiusmodi mecum animo reputans, incidi in eos libros, quos à Moysè atque à prophetis scriptos esse Hebræorum religio tradebat, in quibus ipso creatore deo testante de se hæc ita continebantur: Ego sum qui sum. Et rursum: Hæc dices filiis Israel, misit me ad vos is qui est. Admiratus sum planè tam absolutam de deo significationem, quæ naturæ diuinæ incomprehensibilem cognitionem aptissimo ad intelligentiam humanam sermone loqueretur. Non enim aliud proprium magis deo quam esse intelligitur, quia id ipsum quod est, neque desinentis est aliquando, neque coëpti: & id quod læcum incorruptæ beatitudinis potestate perpetuum est, non potuit, aut poterit aliquando non esse. Quia diuinum omne neque abolitioni, neque exordio obnoxium est, & cum in nullo à se dei desit aternitas, digne hoc solum quod esset ad protestationem incorruptæ suæ aternitatis ostendit. Et ad hanc quidem infinitatis significationem satis fecisse sermo dicentis videbatur. Ego sum, qui sum: sed magnificentæ & virtutis suæ erat à nobis opus intelligendum: nam cum esse ei proprium esset, qui manens semper non etiam aliquando coëpisset, aterni & incorrupti dei dignus de se hic rursum auditus est sermo: Qui tenet cælum palmo & terram pugillo. Et rursum: Cælum mihi thronus est, terra autem

scabellum pedum meorum. Quam domum K mihi ædificabitis, aut quis locus erit requiescentis meæ, nonne manus mea fecit hæc: vniuersitas cæli palmo dei tenetur, & vniuersitas terræ pugillo concluditur. Sermo autem dei etiam si ad opinionem religiosæ intelligentiæ proficit, tamen plus significationis introspectus sensu continet quam exceptus auditu. Nam conclusum palmo cælum rursum deo thronus est, & terra quæ pugillo continetur, eadem & scabellum pedum eius est, ne in throno & scabello secundum habitum confidentis protensio speciei corporeæ possit intelligi, cum id quod sibi thronus & scabellum est, rursum ipsa illa infinitas potens palmo ac pugillo apprehendente concluderet. Sed vt in his cunctis originibus creaturarum deus intra & extra & supereminens & internus, id est, circumfusus & infusus in omnia nosceretur, cum & † palmo pugilloque continens potestatem naturæ exterioris ostenderet, ac thronus & scabellum substrata esse, vt interno exteriora monstraret, cum exteriora sua interior insidens, ipse rursum exterior interna concluderet. Atque ita totus ipse intra extraque se continens, neque infinitus abesset à cunctis, neque cuncta ei qui infinitus est non inessent. His igitur religiosissimis de deo opinionibus veri studio detentus animus delectabatur. Neque enim aliud quid dignum esse deo arbitrabatur, quam ita cum ultra intelligentias rerum esse: vt in quantum se ad aliquem præsumptæ licet opinionis modum mens infinita protenderet, in tantum omnem prosequenti se naturæ infinitatem infinitas immoderata aternitatis excederet. M Quod cum à nobis pie intelligeretur, tamen à propheta hæc ita dicente manifeste confirmabatur: Quò abibo à spiritu tuo, aut à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero in infernum, & ibi ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris, & enim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Nullus sine deo, neque vllus non in deo locus est. In cælis est, in inferno est, vltra maria est. Inest interior, excedit exterior. Ita cum habet atque habetur, neque in aliquo ipse, neque non in omnibus est. Quanquam igitur optimæ huius atque inexplicabilis intelligentiæ sensu animus gauderet, quòd hanc in parente suo & creatore immensæ eternitatis infinitatem veneraretur: tamen studio adhuc † interiore ipsam illam infiniti & aterni domini sui speciem querebat, vt* vnâ incircumscriptâ immen-

L

† al. palms pugillusque

M

† al. intencore
* Al. illam

immen-

A immensitatem in aliquo pulchræ intelligentiæ esse opinaretur ornatu. In quibus cum religiosa mens intra imbecillitatis suæ concluderetur errorem, hunc de deo pulcherrimæ sententiæ modum propheticiis vocibus apprehendit. De magnitudine enim operum, & pulchritudine creaturarum consequenter generationum conditor inspicitur. Magnorum creator in maximis est, & pulcherrimorum conditor in pulcherrimis est. Et cum sensum ipsum supergrediatur operatio, omnem tamen sensum longe necesse est excedat operator. Pulchrum itaque cælum, aër vel æther, terra, maria & vniuersitas omnis est, quæ ex ornatu suo, vt etiam Græcis placet, digne κόσμος, id est, mundus nuncupari videtur. Sed si hanc ipsam rerum pulchritudinem ita sensus naturali metitur instinctu, vt etiam in quarundam volucrum ac pecudum accidit specie: vt dum infra sententiam sermo est, sensus tamen id ipsum intelligēs non eloquatur: quod tamen rursus dum sermo omnis ex sensu est, sensus sibi ipse loquatur intelligens, Nonne huius ipsius pulchritudinis dominum necesse est totius pulchritudinis esse pulcherrimum intelligi: vt cum æterni ornatus sui species sensum intelligentiæ omnis effugiat, opinionem tamen intelligentiæ sensus non relinquat ornatus? Atque ita pulcherrimus deus est confitendus, vt neque intra sententiam sit intelligendi, neque extra intelligentiam sentiendi. His itaque piæ opinionis atque doctrinæ studiis animus imbutus, in recessu quodam ac † spelunca pulcherrimæ huius sententiæ requiescebat, non sibi relictum quicquam aliud à natura sua intelligens, in quo maius officium præstare conditori suo munus ve posset, quam vt tantum eum esse intelligeret, quantus & intelligi non potest, & potest credi, dum intelligentiam & fides sibi necessariæ religionis assumit, & infinitas æternæ potestatis excedit. Suberat omnibus his naturalis adhuc sensus, vt pietatis professionem spes aliqua incorruptæ beatitudinis aleret, quam sancta de deo opinio & boni mores quodam victricis militiæ stipendio emererentur. Neque enim fructus aliquis esset bene de deo opinari, cum omnem sensum mors perimeret, & occasus quidam naturæ deficientis aboleret. Porro autem non esse hoc dignum deo ratio ipsa suadebat: deduxisse eum in hanc participem consilij prudentiæq; vitam hominem sub defectione viuendi & æternitate moriendi: vt in id tantum non existens substitueretur, ne substitutus exi-

† al. specula

C

steret: cum constitutionis nostræ hæc sola esse ratio intelligeretur, vt quod non esset, quod esse cœpisset, non vt quod cœpisset esse, non esset. Fatigabatur autem animus, partim suo, partim corporis metu, qui cum & constantē sententiam suam pia de deo professione retineret, & sollicitam de se atque hoc occasuro secum, vt putabat, habitaculo suo curam recepisset, post cognitionem legis ac prophetarum, istiusmodi quoque doctrinæ Euangelicæ atq; apostolicæ instituta cognoscit. In principio erat verbum: & verbum erat apud deum: & deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in eo vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cōprehēderunt. Erat autem homo missus à deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine. Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. In sua venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, iis qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis: & vidimus gloriam eius, gloriam tanquam vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. & cætera.

Proficit mens vltra naturalis sensus intelligentiam, & plus de deo quam opinabatur edocetur. Creatorem enim suum deum ex deo discit, verbum deum & apud deum in principio esse audit, mundi lumen in mundo manens, & à mundo non recognitum intelligit. Venientem quoque in sua, à suis non receptum. Recipientes autem sub fidei suæ merito in dei filios profecisse cognoscit: non ex complexu carnis, neque ex conceptu sanguinis, neque ex corporum † voluntate, sed ex deo natos. Deinde verbum dei carnem factum, & habitasse in nobis, & gloriam conspectam eius, quæ tanquam vnici à patre sit * profecta cum gratia & veritate. Hic iam mens trepida & anxia plus spei inuenit quam expectabat. Ac primum ad cognitionem dei patris imbuatur. Et quod antea de creatoris sui æternitate & infinitate & specie, naturali sensu opinabatur, hoc nunc proprium esse etiam vnigenito deo accipit: non

† alias, voluntate

* al. profecta

G in deos fidem laxans, quia ex deo deum au-
dit: nō ad naturæ diuersitatem † deum ex deo
† al. in deo decidens, quia plenum gratia & veritate deū
ex deo discit: neque preposterum ex deo deum
fentiens, quia in principio apud deum esse
deum comperit. Rarissimam deinde huius
salutaris cognitionis fidem esse, sed maxi-
mum præmium noscit, quia & sui non rece-
perunt, & recipientes, in filios dei † aucti sunt,
† al. facti non ortu carnis, sed fidei. Esse autem filios
dei, non necessitatem esse, sed potestatem:
quia proposito vniuersis dei munere, non na-
tura gignentium afferatur, sed voluntas præ-
mium consequatur. Ac ne id ipsum, quod
vnicuique esse dei filium, à deo filio sit pote-
stas, in aliquo infirmitatem fidei trepidæ im-
pediret: quia per sui difficultatem ægerrime
H speretur, quod & magis optatur, & minus
creditur, verbum deus caro factum est, vt
per deum verbum carnem factum caro pro-
ficeret in deum verbum. Ac ne verbum caro
factum aut aliquid aliud esset quàm deus ver-
bum: aut non nostri corporis caro esset, ha-
bitauit in nobis, vt dum habitat, non aliud
quàm deus maneret: dum autem habitat in
nobis, non aliud quàm nostræ carnis deus ca-
ro factus esset, per dignationem assumptæ car-
nis nō inops suorum, quia tanquam vnigeni-
tus à patre plenus gratiæ & veritatis, & in suis
perfectus sit, & verus in nostris.

Diuina per
fidem intel-
liguntur.

† alijs, ge-
nerationem

I Hanc itaque diuini sacramenti doctrinam
mens læta suscepit, in deum proficiens per
carnem, & in nouam natiuitatem per fidem
vocata, & ad cœlestem † regenerationem ob-
tinendam potestati suæ permissa sententiæ,
curam in se parentis sui creatorisque cogno-
scens, non in nihilum redigendam, sed per
eum existimans, per quem in hoc ipsum quod
est, ex nihilo subleuasset, & hæc omnia vltra
intelligentiæ humanæ metiens sensum, quia
ratio communium opinionum consilij cœ-
lestis incapax, hoc solum putet in natura re-
rum esse, quod aut intra se intelligat, aut præ-
stare possit ex sese. Dei autem virtutes secun-
dum magnificentiam æternæ potestatis non
sensu, sed fidei infinitate pendebat, vt deum
in principio apud deum esse, & verbum car-
nem factum habitasse in nobis, non idcirco
non crederet, quia non intelligeret, sed id-
circo se meminisset intelligere posse, si cre-
deret. Ac ne in aliquo secularis prudentiæ
tardaretur errore, ad piæ confessionis huius
absolutissimam fidem, ita insuper per Apo-
stolum diuinis dictis edocetur: Videte ne quis
vos despoliet per philosophiam & inanem

fallaciam & deceptionem, secundum tradi-
tionem hominum, secundum elementa mun-
di, & non secundum Christum: quia in ipso
inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corpo-
raliter: & estis in illo repleti, qui est caput
omnis principatus & potestatis: in quo & cir-
cuncisi estis, circuncisione non manufacta in
expoliatione carnis corporis, sed circuncisio-
ne Christi. Consepulti ei in baptisate, in
quo & resurrexistis per fidem operationis dei,
qui excitauit eum à mortuis. Et vos cum esse-
tis mortui in delictis & in præputio carnis ve-
stræ, viuificauit vos cum illo, donatis vobis
omnibus delictis, delens quod aduersum nos
erat chirographum, in sententiis quod erat
contrarium nobis: & ipsum tulit è medio, af-
figens illud cruci: exutus carne & potestates
ostentui fecit, triumphatis iis cum fiducia in
semetipso. Respuit captiosas & inutiles phi-
losophiæ quæstiones fides constans, neque hu-
manarum ineptiarum fallacijs succumbens,
spolium se præbet veritas falsitati: non secun-
dum sensum communis intelligentiæ deum
retinens, neque de Christo secundum mun-
di elementa decernens, in quo diuinitatis
plenitudo corporaliter inhabitet, vt dum in-
finitas æternæ in eo est potestatis, omnem ter-
renæ mentis amplexum potestas æternæ infi-
nitatis excedat: qui nos ad diuinitatis suæ na-
turam trahens, non etiamnum corporali præ-
ceptorum obseruatione destrinxerit, neque
per legis vmbra ad solēna defecandæ car-
nis imbuerit, sed vt omnem naturalem cor-
poris necessitatem circuncisus à vicijs spiri-
tus criminum emundatione purgaret, † cuius
morti consepeliremur in baptismo, vt in æ-
ternitatis vitam rediremus, dum regenera-
tio ad vitam mors esset ex vita, & morien-
tes vicijs immortalitati renasceremur, ipso
pro nobis ex immortalitate moriente, vt ad
immortalitatem vnà cum eo excitaremur ex
morte. Carnē enim peccati lexpertē recepit,
vt in assumptione nostræ carnis delicta dona-
ret, dum eius fit particeps assumptione nō cri-
mine: delens per mortem sententiam mor-
tis, vt noua in se generis nostri creatione con-
stitutionem decreti anterioris aboleret: cru-
cifigi se permittens, vt maledictio crucis ob-
literata terrenæ damnationis maledicta cōfi-
geret omnia. Ad vltimum in homine passus,
vt potestates dehonestaret, dum deus secun-
dum scripturas moriturus, & in his † vincen-
tis in se fiducia triumpharet: dum immorta-
lis ipse, neque morte vincendus pro morien-
tium æternitate moreretur. Hæc itaque vltra
naturæ

L
Captiosæ
quæstiones

Pietas in
animis
† alijs, cum
mortui

M

† al. vincen-
dis

naturæ

A naturæ humanæ intelligentiã à deo gesta non succumbunt rursùm naturalibus mentiũ sensibus, quia infinitæ æternitatis operatio infinitam metiendi exigat opinionem, vt cum deus homo, cum immortalis mortuus, cum æternus sepultus est, non sit intelligentiæ ratio, sed potestatis exceptio. Ita rursùm e contrario non sensus, sed virtutis modus sit, vt deus ex homine, vt immortalis ex mortuo, vt æternus sit ex sepulto. Coexcitamur ergo à deo in Christo per mortem eius, sed dum in Christo plenitudo est diuinitatis, habemus & significationem dei patris nos coexcitantis in mortuo, & Christum Iesum non aliud quàm deum in diuinitatis plenitudine confitentiam. In hoc ergo conscia securitatis suæ ocio mens spebus suis lata requieuerat, intercessionem mortis huius vsque eò non metuens, vt etiam reputaret in vitam æternitatis. Vitam autem huius corporis sui non modo non molestã sibi aut ægrã arbitrabatur, sed vt eam quod pueritię literas, quod ægris medicinam, quod naufragis natatum, quod adolescentibus disciplinã, quod militiã esse crederet imperaturis: rerum scilicet præsentium tolerantiam ad præmium beatæ immortalitatis proficientem. Quinetiam id quod sibi credebat, tamen per ministerium impositi sacerdotij etiam cæteris prædicabat: munus suum ad officium publicæ salutis extendens. Sed inter hæc emerferunt desperata in se & sæuæ in omnes impiæ temeritatis ingenia, potentem dei naturam ex naturæ suæ infirmitate moderantium. Neque vt ipsi vsque ad infinitatem opinandi de infinitis rebus emergerent, sed * infra finem sensus sui indefinita concluderent, essentq; sibi arbitri religionis, cum religionis opus in solo obedientiæ esset officio: sui immemores, diuinorum negligentes, præceptorum emendatores. Nam vt de cæteris hæreticorum stultissimis studiis sileã, de quibus tamen sicubi occasionem sermonis ratio præbebit non tacebimus. Quidam ita Euangelicę fidei corrumpunt sacramentum, vt sub vnus dei pia tantum professione natiuitatem vnigeniti dei abnegent: vt protentio sit potius in hominem quàm descensio. Neque vt qui filius hominis secundum tempora assumptæ carnis fuit, idem antea semper fuerit atq; sit filius dei, neq; in eo natiuitas dei sit, sed ex eodem idem sit. Vt vnus dei, vt putant, inuiolabilem fidem series cæducta ex solido in carnem conseruet: dum vsque ad virginem pater protensus, ipse sibi natus sit in filium. Alij vero quia salus nulla sit sine Christo, qui

in principio apud deum erat deus † verbũ: natiuitatem negantes, creationẽ solam professi sunt: ne natiuitas veritatem dei admitteret, sed creatio veluti compositi & simulati dei falsitatem doceret: quæ dum eumententur in genere creationis, dei vnus fidem non excluderent in sacramento: sed natiuitatem veram nomini ac fidei creationis subiicientes, à veritate vnus dei separabilem eum facerent, vt creatio substitutionis perfectionem sibi diuinitatis non vsurparet, quam veritatis natiuitas non dedisset. Horum igitur furori respondere animus exarsit, recolens hoc vel præcipue sibi salutare esse: non solum in deum credidisse, sed etiam in deum patrem: neque in Christo tantum sperasse, sed in Christo dei filio: neque in creatura, sed in deo creatore ex deo nato. Maxime ergo properam⁹ ex propheticis atq; Euangelicis præconiis vrsaniam eorum ignorantiamque confundere: qui sub vnus dei sola sanè utili ac religiosa prædicatione aut deum natum Christum negant, aut verum deum non esse contendunt, vt creatio potentis creaturæ intra vnum deum fidei sacramentum relinquat: quia natiuitas dei extra vnus dei fidem, religionem protrahat consentium. Sed nos edocti diuinitus, neque duos deos prædicare, neque solum: hanc Euangelici ac prophetici præconiij rationem in confessione dei patris & dei filij afferemus, vt vnum in fide nostra sint vterq; non vnus: neque eundem vtrunque, neque inter verum ac falsum aliud confitentes: quia deo ex deo nato, neque eundem natiuitas permittit esse, neque aliud.

Sed vos quidẽ, quos fidei calor & † ignorante mundo ac sapientibus mundi veritatis studium ad legendum vocauit, meminisse oportet terrenarum mentium infirmas ac imbecillas opiniones esse abiiciendas, omnes imperfectæ sententiæ angustias religiosa discendi expectatione laxandas. Nouis enim regenerati ingenij sensibus opus est, vt vnumqueque conscientia sua secundum cælestis originis munus illuminet. Standum itaque per fidem ante est, vt sanctus Hieremias admonet, in substantia dei, vt de substantia dei auditurus, sensum suum ad ea quæ dei substantiæ sint digna, moderetur. Moderetur autem non aliquo modo intelligendi, sed infinitate. Quin etiam conscius sibi diuinæ se naturæ participem (vt beatus Apostolus Petrus in epistola altera ait) effectum fuisse, dei naturam non naturæ suę legibus metiatur, sed diuinas professiones secundum magnificentiam

D
† al. verbũ
alius ex deo
natiuitatem

E

F
Ad lectore
se vertit
† alias igno
rante

† al. eam

* Al. intra
Hæreticorum
origo

Pater natura.
Legi Tertu
lianum cõ
tra Praxeã

Arius

Gtiam diuinæ de se protestationis expendat. Optimus enim lector est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potius quam imponat, & retulerit magis quam attulerit: neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum. Cum itaque de rebus dei erit sermo, concedamus cognitionem sui deo, dictisque eius pia veneratione famulemur. Idoneus enim sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Si qua vero nos de natura dei & natiuitate tractantes, comparationum exempla afferemus, nemo ea existimet absolute in se rationis perfectionem continere. Comparatio enim terrenorum ad deum nulla est, sed infirmitas nostræ intelligentiæ cogit species quasdam ex inferioribus, tanquam superiorum indices querere, vt rerum familiarium consuetudine admonente, ex sensus nostri conscientia ad insoliti sensus opinionem * edoceremur. Omnis igitur comparatio homini utilis potius habeatur quam deo apta: quia intelligentiam magis significet quam expleat, neque naturis carnis & spiritus, aut inuisibilibus ac tractabilibus cœquandis præsumpta reputetur, protestans & infirmitati se humanæ intelligentiæ necessariam, & ab inuidia esse liberam non ¶ satisfaciētis exempli. Pergimus itaque de deo locuturi dei verbis, sensum tamen nostrum rerum nostrarum specie imbuentes. Ac primum ita totius operis modum temperauimus, vt aptissimus legentium profectibus connexorum sibi libellorum ordo succederet. Nihil enim incompositum indigestumque placuit * asserere, ne operis inordinata congeries rusticum quendam tumultum perturbata vociferatione præberet. Sed quia nullus ad prærupta conscensus est, nisi * subtractis paulatim gradibus feratur gressus ad summa: nos quoque quædam gradienti initia ordinantes, arduum hoc intelligentiæ iter cliuo quasi molliore leniuimus, non iam gradibus incisum, sed planicie subrepente deuexum, vt propè sine scandentium sensu, euntium possit proficere conscensus.

Post hunc enim primi huius sermonis libellum, sequens ita sacramentum edocet diuinæ generationis, vt baptizandi in patre & filio & in spiritu sancto non ignorent nominum veritatem, neque vocabulis intelligentiam confundant, sed vnumquodque ita sensu concipiant, vt est ¶ ac nuncupatur: agnitori absolutissime in iis quæ dicta sunt, quod neque non ipsa veritas sit nominis, neque non nomen sit veritatis.

Post hunc itaque lenem ac breuem demonstratæ trinitatis sermonem, tertius liber etsi sensum, tamen iam * proficenter incedit. Nam id quod ultra humani sensus intelligentiam dominus de se professus est, quantis potest potentia exemplis ad intelligentiæ fidem coaptat dicens: Ego in patre, & pater in me: vt quod ab homine per naturam hebetè non capitur, id fides tamen rationabili scientia cœsequatur: quia neque non credendum de se deo est, neque opinandum est, extra rationē fidei esse ¶ intelligentiæ potestatem.

Quartus deinde liber initium sui ex hæreticorum doctrinis auspicatur, se ipsum viciis, quibus fides ecclesiæ ¶ infirmatur, * expugnās, ipsam illam perfidiæ expositionem à multis * non olim æditam proferens, & subdole eos ac per id impiissime vnum deum ex lege defendisse conuincens, omnibus legis ac prophetarum testimoniis ita demonstratis, vt sine deo Christo vnum deum confiteri irreligiositas sit, & confesso deo vnigenito Christo, non vnum deum prædicare perfidia sit.

Quintus vero tenet eum responsionis ordinem, quem hæretici instituerant professionis. Namque cum vnum deum prædicare se secundum legem euenti essent, vnum quoque deum verum ex eadem proferre se sefellerūt, vt per exceptionem dei & vnus & veri, natiuitatem deo Christo adimerent: quia vbi natiuitas est, ibi & intelligentia sit veritatis. Nos autem iisdem gradibus quibus id ipsum negabant, docentes: nec duos deos, nec solitarium verum deum, sed patrem verum deum ita ex lege ac prophetis prædicauimus, ne aut vnus dei fidem corrumperemus, aut ¶ nati veritatem denegaremus. Sed quia secundum illos creato potius quam nato nomen dei domino Iesu Christo deputaretur potius quam inesset, diuinitatis veritas ita ex autoritatibus prophetis demonstrata est, vt nos domino Iesu Christo deo vero prædicato, intra intelligentiam vnus dei veri natiue in eo diuinitatis veritas contineret.

Sextus vero iam liber omnem hæreticæ assertionis fraudulentiam pandit. Namque vt dictis suis fidem facerent, damnantes dicta & vicia hæreticorum Valentini scilicet & Sabellij & Manichæi & ¶ Hieracha, pias ecclesiæ prædicationes velamento professionis impie furati sunt, vt ¶ corruptis in melius verbis irreligiosorum, & ambigua significatione moderatis, sub impietatis damnatione doctrinā pietatis extinguerent. Sed nos singulorū dictis & professionibus demonstratis, sanctas ecclesiæ prædica-

K
Arg. tertij
libri
* Forè p-
spicenter

¶ al. intelli-
gentiam po-
testatis.
Arg. quarti
libri
¶ aliàs, infir-
matur
* Aliàs, ex-
purgans
* Aliàs, iam
olim

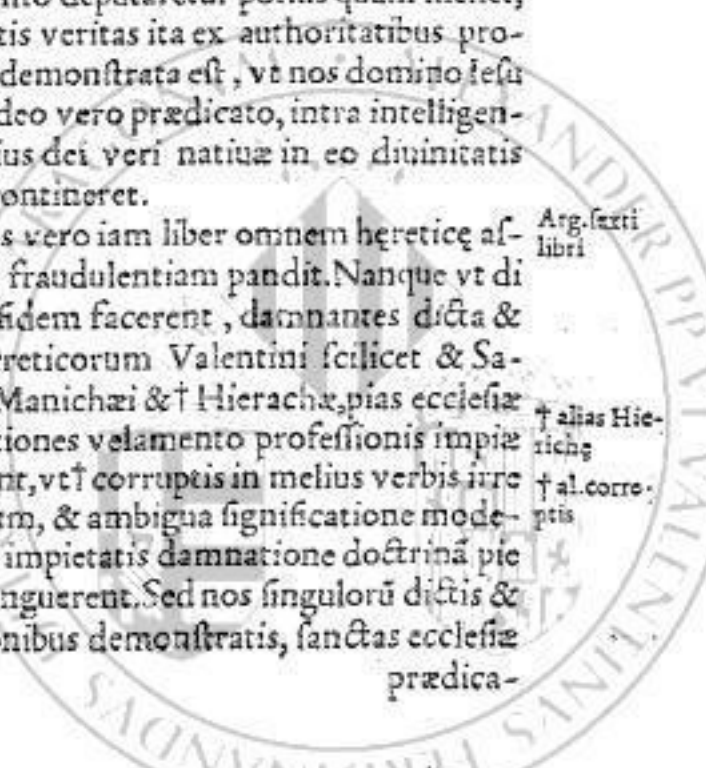
L

Arg. quinti
libri

¶ aliàs nati-
uitatem
M

Arg. sexti
libri

¶ aliàs Hie-
richg
¶ al. corre-
ptis

A prædicationes absoluiimus, neque quicquam cum damnatis hæreticis commune eis esse permisimus, vt damnanda damnantes, sola venerabiliter sectanda sequeremur, filium dei dominum nostrum Iesum Christum, quod maxime ab iis negabatur, per hæc docentes, dum de eo testatur pater, dum de se ipse proficitur, dum apostoli prædicant, dum religiosi credunt, dum daemones clamant, dum Iudæi negantes fatentur, dum ignorantes intelligunt gætes, ne iam ambigendum permitteretur, quod ignorandum non relinquebatur.

Arg. septimi libri

Septimus deinceps liber secundum perfectæ fidei gradum susceptæ disputationis sermonem temperauit: namque primum per inuolabilis fidei sanam & incorruptam demonstrationem inter Sabellium & Hebionem, &

B hos non veri dei prædicatores lite certauit, cur Sabellius subsistentem ante secula negaret, quem creatum alij confiterentur. Ignorabat enim Sabellius subsistentem filium, dum deum verum operatum in corpore esse non ambigit. Hi autem negabant natiuitatem, & affirmabant creaturam, dum opera eius dei veri esse opera non intelligunt. Lis eorum nostra fides est: nam dum filium negat, in eo vincit Sabellius, quod deus verus operatus est. Et ecclesia eos, qui verum in Christo deum negauerint, vincit. At vero cum subsistentem Christum ante secula hi aduersus eum demonstrant esse semper operatum, de condemnato secum Sabellio nobis triumphant, deum quidem verum scientes, sed dei filium nescientes. Hebion autem ab utroque ita vincitur, vt hic ante secula subsistentem, hic verum deum

C cõuincat operatum. Omnesq; se inuicem vincendo vincuntur, quia ecclesia & contra Sabellium, & contra creaturæ prædicatores, & contra Hebionem, deum verum ex deo vero dominum nostrum Iesum Christum, & ante secula natum, & postea hominem genitum esse testatur. Nemini autem dubium est, congruum id maxime piæ doctrinæ fuisse, vt quia ex lege & prophetis primum dei filium, post etiam deum verum cum sacramento unitatis prædicassemus, rursus legem ac prophetas per Euangelia firmantes, primum ex his dei filium, post etiam deum verum doceremus. Competentissimum itaque fuit post nomen filij, veritatem eius ostendere, quanquam secundum communem sensum veritatis absolutionem nuncupatio filij obtineret. Sed ne quid aduersantibus vnigeniti dei veritati occasionis ad fallendum & illudendum relinqueretur, ipsam [†] illam proprietatem per diuinita-

† al. illa proprietatis h. c. e. per diuinitatis &c.

tis veritatem astruximus: deum esse cum qui **D** dei filius non negaretur: his modis docentes, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione, ne aliud esset quam nuncuparetur, neq; nuncupatio non natiuitatis esset, neque natiuitas naturam amississet, neque natura non retinuisset potestatem, neque potestas non etiam conscia sibi veritatis professione notesceret. Causas ergo omnes singulorum generum ita ex Euangeliis exceptas subiecimus, vt nec professio tacuerit potestatem, nec potestas [†] exhorruerit naturam, nec natura non [†] al. exuerit suæ natiuitatis sit, nec natiuitas non sui nominis, vt per id non relinqueretur impietatis calumnia, cum dei veri ex deo vero diuinitatem secundum & nomen & natiuitatem & naturam & potestatem ipse quoque dominus noster Iesus Christus natiuæ veritatis suæ **E** protestatione docuisset.

Arg. octauis libri

Octauus iam vero liber duobus superioribus libris de dei filio & de deo vero multum ad credentium fidem proficientibus totus in vnus dei demonstratione detentus est, non auferens filio dei natiuitatem, sed neque per eam duorum deorum diuinitatem introducens. Ac primum quibus modis hæretici veritatem dei patris & dei filij, quia negare non possent, tamen eludere niterentur, edocuit: dissoluens ineptas eorum & ridiculas occasiones, quibus per id quod dictum est: Multitudinis autem credentium erat cor vnum & anima vna. Et rursus: Qui plantat autem & qui rigat, vnum sunt. Et rursus: Non pro his autem tantum rogo, sed & pro iis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego **F** in te: vt & ipsi sint in nobis, voluntatis potius & vnanimitatis quam diuinitatis asserunt veritatem. Sed nos hæc ipsa suis virtutibus pertractantes, fidem in se diuinæ natiuitatis continere ostendimus: & omnes dictorum dominicorum professiones reuoluentes, totum ac perfectum ex apostolicis præconiis ac sancti spiritus proprietatibus, & paternæ & [†] vnigenitæ maiestatis sacramentum docuimus, cum & in patre filius intellectus, & pater in filio cognitus, vnigeniti dei natiuitatem & perfectum in eo dei ostenderent veritatem. Parum est autem in rebus ad salutem maxime necessarius, sola ea ad satisfactionem fidei asserre, quæ propria sunt: quia plerumque blandientes sensum fallant dictorum nostrorum inexploratæ assertiones, nisi etiam propositionum aduersarum demonstratæ inanitates fidem nostram in eo ipso quod ipsæ **G** a iij diculæ

† al. vnigeniti

G dicalæ esse arguantur, affirmant.

Arg. noni
libri.
† alias, refel-
lendis

Nonus itaq; liber totus in repellendis † iis, quæ ad infirmandam vnigeniti dei natiuitatē ab impiis vsurpantur intentus est, qui dispensationis occulti à seculis mysterij immemores, Euangelica fide deum atq; hominē prædicari non recordentur. Namq; cum deum esse dominum nostrum Iesum Christum, & simile deo esse & coequalē vt deum filium deo patri, natum ex deo, & secundum natiuitatis proprietatem in veritate spiritus subsistere negāt, his niti dictorum dominicorū professionibus solent: Quid me dicis bonū? nemo est bonus nisi vnus deus. Vt cum dici se coarguat bonum, & non nisi vnum deum bonū esse testetur, & extra bonitatē dei sit, qui bonus est: & in dei non sit veritate, qui vnus est.

H hæc ad impietatis suæ argumenta connectūt: Hæc est autē vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Vt solum verum deum confessus patrē, nec verus ipse, nec deus sit, quia solius dei veri exceptio significatæ proprietatis non excedat authorem. Non ambigue autem hoc ab eo dictum esse intelligendum, quia idem dixit: Nō potest filius facere à se quicquam, nisi quod viderit patrem facientē. Vt cum nihil nisi de exemplo operis possit operari, naturæ in eo intelligatur infirmitas: quia nequaquam sit omnipotentæ comparandum, quod alienæ operationis subiectum est necessitati, & ratio intelligentiæ hoc suadeat, in omnibus à se posse* & non posse differre, differre autem eouſq; vt de patre deo hæc ita professus sit: Pater maior me est. Et cesset in professione absoluta aduersandi calumnia: quia impiæ vesaniæ sit, honorem ac naturam dei tribuere abnuenti. Omni autē modo in tantum cum à proprietate veri dei abesse, vt etiam testatus hæc fuerit: De die autem & illa hora nemo scit, neq; angeli in cælis, neq; filius, nisi solus pater: vt cum filius nesciat quod pater solus sciat, longe alienus sit nesciens ab sciēte, quia natura ignorantioni obnoxia, non sit eius virtutis & potestatis, quæ à dominatu ignorantioni excepta sit. Hæc itaq; corrupto deprauatoq; sensu impiissime ita intellecta esse monstrantes, omnes dictorū causas ex iis ipsis, vel interrogationum, vel temporum, vel dispensationum generibus attulimus, causis potius verba subdentes, non causas verbis deputantes, vt cum à se dissideat: Pater maior me est. &: Ego & pater vnū sumus: neq; idem sit: Nemo bonus, nisi vnus deus. &: Qui me videt, videt & patrem, vel certelcām. † tā-
tā à se diuersitate contraria sint: Pater omnia

* Et nō posse, in quibusdam non habetur

I di calumnia: quia impiæ vesaniæ sit, honorem ac naturam dei tribuere abnuenti. Omni autē modo in tantum cum à proprietate veri dei abesse, vt etiam testatus hæc fuerit: De die autem & illa hora nemo scit, neq; angeli in cælis, neq; filius, nisi solus pater: vt cum filius nesciat quod pater solus sciat, longe alienus sit nesciens ab sciēte, quia natura ignorantioni obnoxia, non sit eius virtutis & potestatis, quæ à dominatu ignorantioni excepta sit. Hæc itaq; corrupto deprauatoq; sensu impiissime ita intellecta esse monstrantes, omnes dictorū causas ex iis ipsis, vel interrogationum, vel temporum, vel dispensationum generibus attulimus, causis potius verba subdentes, non causas verbis deputantes, vt cum à se dissideat: Pater maior me est. &: Ego & pater vnū sumus: neq; idem sit: Nemo bonus, nisi vnus deus. &: Qui me videt, videt & patrem, vel certelcām. † tā-
tā à se diuersitate contraria sint: Pater omnia

tua mea sunt, & mea tua. Et iterum: Vt cognoscant te solum verum deum. Vel illud: Ego in patre, & pater in me. Et iterum: De die autem illa & hora nemo scit, neque angeli in cælis, neque filius, nisi pater solus: intelligantur in singulis & dispensationum prædicationes, & consciæ potestatis naturales professiones, & cum idem sit dicti author vtriusque, demonstratis tamē virtutibus generum singulorum non pertineat ad contumeliam veræ diuinitatis, quod ad sacramētum fidei euangelicæ sub dispensatione & causæ & temporis & natiuitatis & nominis prædicatur.

Decimi vero libri eadem est ratio quæ fidei. Nam quia ex passionis genere & professione quædam per stultæ intelligentiæ sensum ad cōtumeliā diuinæ † in domino nostro Iesu Christo naturæ virtutisque rapuerunt: ea ipsa demonstranda fuerant, & ab his impiissime intellecta esse, & † ab eo ad protestationē veræ & perfectæ in se maiestatis esse memorata. Nanque his sibi dictis, vt religiose impij sint, blandiuntur: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Vt longe à beatitudine atque incorruptione dei sit, in cuius animam dominans metus tristitiæ imminentis inciderit, qui etiā vsque ad hanc precē consternatus fuerit passionis necessitate: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et sine dubio timere videtur perpeti, quod ne pateretur orauit, quia patiēdi trepidatio causam attulit deprecandi. In tantum vero infirmitatem eius obtinuerit vis doloris, vt in ipso crucis tempore diceret: Deus meus, deus meus, quare me dereliquisti? Qui etiam vsq; ad querelam desolationis, suæ passionis acerbitate commotus auxiliij inops paterni, spiritum in hac voce emisit, cum dixit: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et exhalandi spiritus trepidatione turbatus, tuendum hunc deo patri commenda- uerit: quia commendationis necessitatem desperatio securitatis exegerit. Sed stultissimi atque impiissimi homines non intelligentes, nihil contrarium in rebus iisdem ab eodem dictum fuisse: verbis tantum inhaerentes, causas ipsas dictorum reliquerunt. Nam cum longe multumq; diuersum sit: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Et: A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei: neq; id ipsum sit: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et illud: Calicem quem dedit mihi pater meus non bibam illum? Longèque diuersum sit: Deus deus meus, quare me dereliquisti? ab eo: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso; multum quoque dissentiat: Pater

K

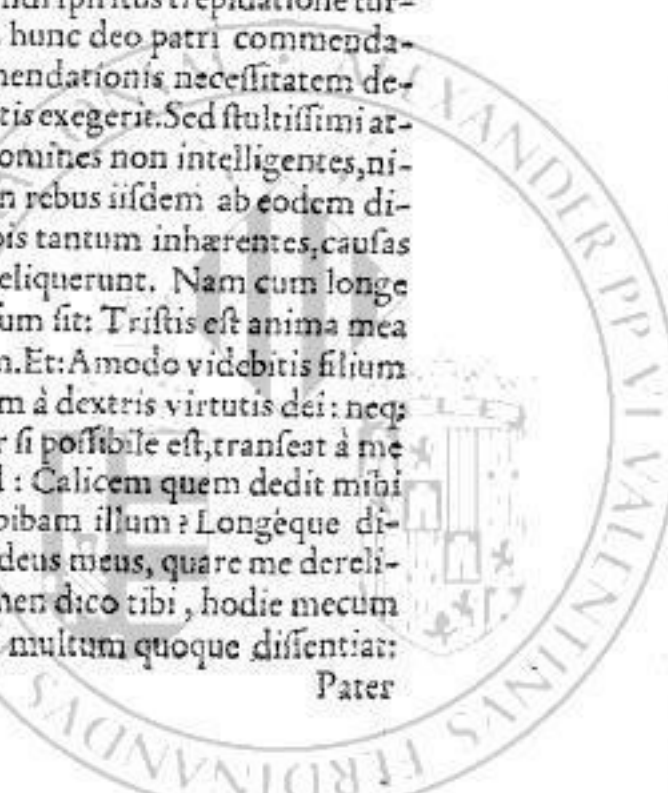
Arg. decimi
libri

† ali. in do-
minū Iesum
Christum

L

† alias à do-
mino

M

A Pater in manus tuas cōmendo spiritum meū. Et illud: Pater remitte illis, quia quid faciunt nesciunt: ad impietatem reciderunt diuinorum dictorum incapaces, & cum non conueniat trepidationi & libertati, festinationi & excusationi, querelæ & adhortationi: diffidentia & intercessioni: diuinæ p̄fessionis naturæq; immemores ad argumentum impietatis suæ, dispensationis gesta & dicta tenuerunt. Itaque nos demonstratis omnibus quæ in sacramento & animæ & corporis domini nostri Iesu Christi sunt, ad sacramenti religionem nihil inexploratum, nihil tacitum dereliquimus, sed dictorum omnium pacificam intelligentiam singulis quibusque causarum generibus coaptantes: nec trepidare fiduciam, nec euitare voluntatem, nec conqueri securitatē, nec commendationem sui orantem, aliis veniam * de disse monstrauius: fidem dictorum vniuersorū absoluta euangelici mysterij prædicatione firmantes. Igitur quia desperatissimos homines ne ipsa quidē resurrectionis gloria intra religionis intelligentiā t̄doctos cohibuit, sed aut per dignationis professionem, impietatis suæ arma sumpserunt, aut † sacramētum reuelationis ad dei cōtumeliam transtulerūt, vt per id quod dictum est: Ascendo ad patrem meum & ad patrem vestrum, deum meum & deum vestrum: dum communis nobis atque ipsi & pater pater est, & deus deus est, extra exceptionem veri dei sit in professione communi, eūque sicut nos & creationis necessitas creatori deo subdat: & adoptio assumat in filium. Iam vero nulla in eo diuinæ naturæ proprietates existimanda sit, secundum Apostoli dictū: Cum autē dixerit: Omnia ei subiecta sunt, præter eum qui subiecit ei omnia: cum enim fuerint subiecta ei omnia, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus, quia subiectio & infirmitatem subiecti protestetur, & dominantis significet potestatem.

In his quoq; cum summa religionis demonstratione tractandis liber vndecimus occupatur: etiam ex his ipsis dictis apostolicis demonstrans, non modo non ad diuinitatis infirmitatem subiectionem proficere, sed per eam ipsam veritatem dei, quia ex deo sit natus, ostendi, & per id quod sibi ac nobis & pater pater est, & deus deus est, nobis multum acquiri, & ei nihil detrahi, cum scilicet homo natus, & vniuersis carnis nostræ passionibus functus, ad deum & patrem nostrum, vt homo noster in deum glorificandus ascenderet. Quod autem in omni genere doctrinarum obseruari

semper meminimus: vt si qui diu tenui primū **D** exercitatione longoque vsu humilioris studij fuerint eruditi, tum iam ad rerū ipsarum, quibus imbuti sunt, experimenta mittantur: vt cū iam bene luserint bella militaturi, in militiam protrahantur: aut cum forenses lites scholares materiæ tentauerint, tunc mittantur ad tribunalium pugnas: aut cum in stagnis domesticis nauim nauta intrepidus instruxerit, tunc magni & peregrini maris committatur procellis: id ipsum nos in hac maxima ac grauissima totius fidei intelligentia facere curauimus. Nanque cum ante alicuius initiis de natiuitate, de nomine, de diuinitate, de veritate fidem teneram imbuissemus, ac leni profectu etiam vsque ad euellendas omnes hæreticorum occasiones, legētium studia extulissemus, tum eos ad ipsam palestram gloriosi certaminis magnique produximus, vt in quantum ad **E** æternæ natiuitatis complectendam intelligentiam humana mens communis sensus opinione deficitur, in tantum studiis diuinis ad sentienda ea, quæ vltra naturæ nostræ opinionem sunt niteretur, somnem hanc maxime dissoluentes, quæ secularis sapientiæ hebetudine inualescens, de domino nostro Iesu Christo ratione se putat dicere. Erat quando non erat, & non fuit antequam nasceretur: & de non extantibus factus est, vt quia natiuitas eam videatur afferre causam, vt esset, qui non erat, & cum non existeret nasceretur, per id quoque vnigenitum deum temporum sensui subdant. Quasi vero non fuisse eum aliquando fides & ratio ipsa natiuitatis ostendat. Atque ideo ex eo quod non fuit, natum esse dicant, quia natiuitas præstet esse quod non fuit. Sed nos Apostolicis atque Euangelicis testimoniis semper patrem & filium prædicantes, non post aliqua deum omnium, sed ante omnia esse docebimus: neq; incidere in eum irreligiōsæ huius intelligentiæ temeritatem, vt de non extantibus nasceretur, & nō fuerit antequam natus sit, sed ita semper fuisse, vt & natum prædicemus: ita vero natum esse, vt semper fuisse manifestemus: sitq; in eo non innaſcibilitatis exceptio, sed natiuitatis æternitas, quia & natiuitas autorem habeat, neque careat æternitate diuinitas. Et quia dicti prophetici insciji, & cœlestis doctrinæ imperiti sunt, corrupto sensu, ac proprietate sententiæ creatū esse per id deum potius quàm natum affirmare nituntur, quia dictum est: Dominus creauit me initium viarum suarum in opera sua, vt sit ex cōmuni creationum natura, licet sit præstantior in generatione creationis: neque in eo sit gloria diuinæ

* ali. desideratio.

B

† ali. eductos.

† ali. sacramenti reuelationem.

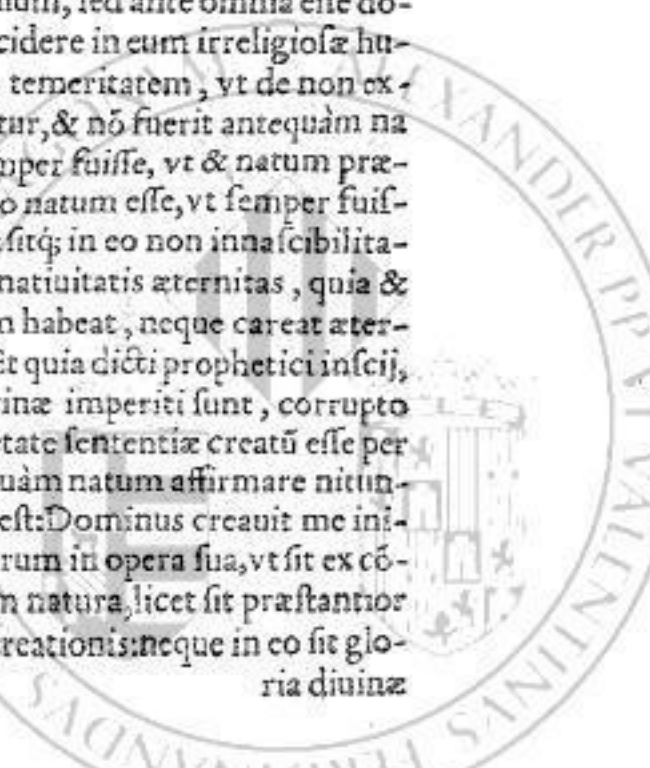
C

Arg. vnde cimi libri.

† ali. questionē hanc.

Quomodo dicitur creata sapientia, qui est filius dei.

F

DE TRINITATE

Gria diuine natiuitatis, sed virtus potentis creaturæ. Verum nos nihil nouum, nihil extrinsecus præsumptum afferentes, in ipso illo sapientie testimonio veritatem dicti rationemque præstabimus: neque ad natiuitatis diuinæ & æternæ intelligentiæ trahi posse, quod † initium viarum dei & in opera sit creatus, quia non idem sit in hæc creatū esse, & ante omnia natum esse: cum vbi natiuitatis significatio est, sola natiuitatis professio sit: vbi vero creationis est nomen, ibi causa eiusdem creationis anterior est: & cum ante omnia sit nata sapientia, tamen quia etiam in res aliquas sit creata, non id ipsum sit quod ante omnia est, & quod cœpit esse post aliqua.

† in initio

Arg. 12. lib. Dehinc consequens visum est, creationis nomine à fide, quæ nobis de vnigenito deo est, repudiato, ea quoque quæ in confessione sancti spiritus congrua ac religiosa essent docere, vt iam confirmato longo anteriorum libellorum diligentique tractatu, nihil de † tota fidei absolutione deesset: cum amotis vitiosarum prædicationum, etiam de opinione sancti spiritus irreligiositatibus illæsum atque incontaminatum regenerantis trinitatis sacramentum intra diffinitionem salutarem apostolica atque euangelica autoritas contineret. Neque iam per sensus humani sententiam spiritum dei inter creaturas quisquam auderet referre, quem ad immortalitatis pignus & ad diuinæ incorruptæque naturæ consortium sumeremus. Ego quidem hoc vel præcipuum vite meæ officium debere me tibi pater omnipotens deus conscius sum, vt te omnis sermo meus & sensus loquatur: neque enim vllum aliud maius præmium hic ipse vsus mihi à te concessus loquendi potest referre, quàm vt prædicando te tibi seruiat, tæque quod es patrem scilicet vnigeniti dei aut ignorantia seculo, aut neganti hæretico demonstret. Et in hoc quidem tantum voluntatis meæ professio est: cæterum auxiliij & misericordie tue munus orandum est, vt extenta tibi fidei nostræ,

H

† totius

Inuocatio.

confessionisque vela flatu spiritus tui impleas, K nosque in cursum prædicationis inite propel- las. Non enim nobis infidelis sponsionis istius autor es, dicens: Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Nos quidem inopes, ea quibus egemus precabimur, & in scrutandis prophetarum tuorum apostolorumque dictis studium peruicax afferemus, & omnes obseratæ intelligentiæ aditus pulsabimus: sed tuum est, & oratum tribuere, & quæsitum adesse, & patere pulsatum. Torpemus enim quodam nature nostræ pigro stupore, & ad res tuas intelligendas intra ignorantie necessitatem ingenij nostri imbecillitate cohibemur: sed doctrinæ tuæ studia ad sensum nos diuinæ cognitionis instituunt, & vitra naturalem opinionem fidei obedientia prouehat. Expectamus ergo vt trepidi huius L cœpti exordia incites, & profectu accrescente confirmes, & ad consortium vel prophetalis vel apostolici † spiritus voces, vt dicta eorum † coetus. non alio quàm ipsi loquuti sunt sensu apprehendamus, verborumque proprietates iisdem rerum significationibus exequamur. Locuturi enim sumus, quæ ab iis in sacramento prædicata sunt, te æternum deum, æterni dei vnigeniti patrem, & vnum te sine natiuitate, & vnum dominum Iesum Christum ex te natiuitatis æternæ, non in deorum numerum veritatis diuersitate referendum: neque non ex te genitum, qui deus vnus es, prædicandum: neque aliud quàm deum verum, qui ex te deo vero patre natus est, confitendum. Tribue ergo nobis verborum significationem, intelligentiæ lumen, dictorum honorem, veritatis fidem, & præsta vt quod credimus, & loquamur scilicet, vt contingat nobis vnum te M deum patrem, & vnum dominum nostrum Iesum Christum de prophetis atque apostolis cognoscentibus, nunc aduersum negantes hæreticos, ita deum & te celebrare, ne solum, & eum prædicare, ne falsum.

Diui

A DIVI HILARII PICTA-
VORVM EPISCOPI, DE TRI-
nitate Liber secundus.

Sufficiebat quidem cre-
dentibus dei sermo, qui
in aures nostras Euan-
gelistæ testimonio cum
ipsa veritatis suæ virtu-
te transfusus est, cum di-
xit dominus: Eūtes nūc
docete omnes gētes, ba-

ptizantes eos in nomine patris & filij & spiri-
tus sancti, docentes eos seruare omnia quęcun-
que mādauī vobis, & ecce ego vobiscum sum
omnibus diebus vsque ad consummationem
seculi. Quid enim in eodem sacramento salu-
tis humanæ non continetur? aut quid est quod
reliquum sit, aut obscurum? Plena sunt omnia
& perfecta, vt à pleno & perfecto. Nam & ver-
borum significationem, & efficiētiam rerum,
& negociorum ordinem, & naturæ intelligen-
tiam comprehendunt. Baptizare iussit in no-
mine patris, & filij, & spiritus sancti, id est, in
confessione & autoris, & vnigeniti, & doni.
Auctor vnus est omnium: vnus est enim inge-
nitus deus pater, ex quo omnia: & vnus vnige-
nitus dominus noster Iesus Christus, per quem
omnia: & † vnus spiritus donum in omnibus.

Omnia ergo sunt suis virtutibus ac meritis or-
dinata: vna potestas innascibilis, ex qua om-
nia: vna progenies, per quam omnia: perfe-
ctæ spei munus vnum. Nec deesse quicquam
cōsummationi tantæ reperietur, intra * quam
non sit in patre, & filio, & spiritu sancto, infi-
nitas in æterno, species in imagine, vsus in mu-
nere. Sed compellimur hæreticorum & blas-
phemantium vitiis, illicita agere, ardua scan-
dere, ineffabilia eloqui, inconcessa præsumere.

Et cum sola fide expleri quæ præcepta sunt o-
porteret, personis ac rebus adorare scilicet pa-
trem, & venerari cum eo filium, sancto spiritu
abundare: cogimur sermonis nostri humilita-
tem ad ea, quæ inenarrabilia sunt extendere,
& in vitium vitio coarctamur alieno, vt quæ
cōtineri religione mentium oportuisset, nunc
in periculum humani eloquij proferantur. Ex-
titerunt enim plures, qui cœlestium verborum
simplicitatem pro voluntatis suæ sensu, non
pro veritatis ipsius absolutione suscipere a-
liter † interpretanda, quàm dictorū virtus po-
stularet. De intelligentia enim hæresis, non de
scriptura est, & sensus non sermo sit crimen.
Nunquid corrumpi veritas potest, cum pa-
tris nomen auditur? Nūquid natura filij, * cum

continetur in nomine? Nunquid spiritus san-
ctus non erit qui nuncupatur? Neque enim in
patre potest non esse quod pater est, neque in
filio deesse quod filius est, neque in spiritu san-
cto non extare quod sumitur. Sed homines
mente peruersi omnia confundunt & impli-
cant: & vsque ad naturæ demutationem, sen-
sus sui peruersitate contendunt, vt quod pa-
ter est patri adimant, dum volunt filio aufer-
re quod filius est. Adimunt autem, quando
cum his non de natura sit filius. Non ex natu-
ra autem est filius, quādo non eadem in se † ha-
bent ortus & generans. Neque enim filius est,
cui alia ac dissimilis erit à patre substantia. Pa-
ter autem quomodo erit, si non quod in se sub-
stantiæ atque naturæ est, * genuerit in filio?

Hæc igitur licet mutare de eo quod sunt
nullo modo possint, afferunt tamen doctrinas
nouas & humana commenta, vt Sabellius pa-
trem extendit in filium, idque nominibus po-
tius consistendum putet esse quàm rebus, cum
ipsum sibi filium, ipsum proponat & patrem:
vt Hebion omne initium filio dei ex Maria cō-
cedens, non ex deo hominem, sed ex homine
deum proferat, neque subsistens antea, quod
in principio apud deum erat deus verbum,
virgo in carne susceperit, sed carnem genuerit
per verbum, quia non in verbo antea exi-
stentis vnigeniti dei naturā dicat esse, sed so-
num vocis elatum.

Vt aliqui huius nunc temporis prædicato-
res, qui ex nihilo, atque à tempore formam &
sapientiam, & virtutem dei prouehunt, ne si ex
patre sit filius, deus sit imminutus in filium, so-
liciti nimium, ne patrem filius ab eo natus e-
uacuet, atque idcirco deo in filij procreatione
subueniant, cum de non extantibus compa-
rando, vt intra naturæ suæ perfectionem pa-
ter, quia nihil ex eo sit genitum, perseueret.

Iam vero quid mirum, vt de spiritu sancto
diuersa nunc sentiant, qui in largitore eius, &
autore creando, & demutando, & abolendo
tam temerarij sint auctores? atq; ita dissoluant
perfecti huius sacramēti veritatem, dum sub-
stantias diuersitatum in rebus tam communi-
bus moliuntur: patrē negando, dum filio quod
est filius adimunt: spiritum sanctum nescien-
do, dum & vsū & autorem eius ignorant: ita
& imperitos perdunt, dum rationem prædica-
tionis huius affirmant: & audientes fallunt,
dum naturas nominibus adimunt, quia nomi-
na non possunt auferre naturis. Prætermitto
reliqua humani periculi nomina, Valentinos,
Marcionitas, Manicheos, pestesque cæteras,
quæ interdum imperitorum mētes occupant,
& ipso

† ali. vnum.

* ali. intra
quam sit.

Non addi-
tur in vetu-
stissimo co-
dice, perso-
nis ac rebus.

† ali. inter-
pretantes.
E scriptura
perperam
intellecta
nascitur hæ-
resis.

* ali. non.

† ali. habet
natus & ge-
nerans.

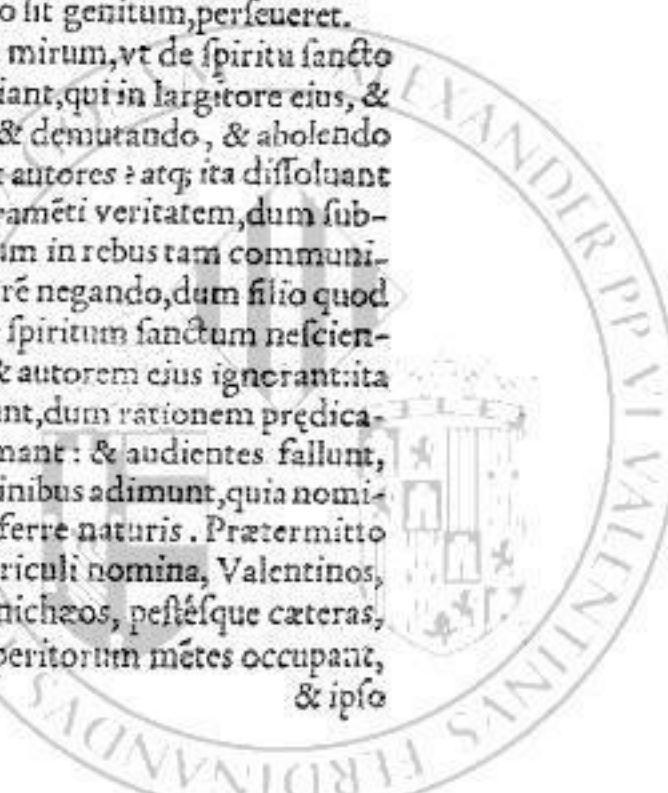
* ali. agno-
scat.

E
Sabellius.

Hebion.

Ariani.

F

G & ipso contagio conuersationis inficiunt: fitq; omnium lues vna, dum in audientium sensus prædicantium morbus infunditur. Horum igitur infidelitas in anceps nos ac periculū pertrahit, vt necesse sit de tantis ac tam recōditis rebus aliquid vltra præscriptum cœlestē proferre. Dixerat dominus baptizandas gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. forma fidei certa est, sed quantū ad hæreticos omnis sensus incertus est. Ergo non præceptis aliquid addendum est, sed modus constituendus est audaciæ, vt quia malignitas instinctu diabolice fraudulentie excitata, veritatem rerum per naturæ nomina eludit, nos naturas nominum proferamus, & æditis prout in verbis habebimus, dignitate atque officio patris, & filij, & spiritus sancti, non frustrentur naturæ proprietatibus † nominū, sed intra naturæ significationem nominibus coarctentur. Et nescio quid his de rebus aliter sentientibus animi sit, veritatem corrumpentibus, tenebras lumini inferentibus, indilsecabilia dilsecantibus, incorrupta scindentibus, indiuisa partientibus: quibus si factu facile esset, cuperent perfecta concerpere, ius ponere potestati, modū † scribere infinito. *Mihi certe his respōdenti in curis æstus est, in sensu labes est, in intelligentia stupor est, in sermone autē nō iam infirmitatem sed silentium cōfitebor.* Et certe mihi extorquetur hoc velle, dum & audaciæ resistitur, & errori consulitur, & ignorantie prouidetur. Immensum est autem quod exigitur, incomprehensibile est quod audetur, vt vltra præfinitionem dei sermo de deo sit. Posuit naturæ nomina, patrem, filium, spiritum sanctum. Extra significantiam sermonis est, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid vltra queritur, non enunciat, non attingitur, non tenetur. Verborum significantiam rei ipsius natura consumit, sensus contemplationem, imperspicabile lumen obæcat intelligentiæ capacitatem, quicquid sine nullo continetur, excedit. Sed nos necessitatis huius ab eo qui hæc omnia est, veniam deprecantes audebimus, queremus, loquemur, & quod solum in tanta rerum quæstione promittimus, ea quæ sunt significata credemus. Pater est, ex quo omne quod est, consistit: ipse in Christo & per Christum, origo omnium. Cæterum is in sese est, non aliunde, quod est sumens, sed id quod est, ex se, atque in se continens. Infinitus, quia non ipse in aliquo, sed intra eum omnia: semper extra locum, quia non continetur in loco: semper † ante æuum, quia tempus ab eo est. Curre sensu, si quid ei

putas vltimum esse, cum semper inuenies: quia K cum semper intendas, semper est quò intendas. Semper autem locum eius intendere ita tibi est, vt ei esse semper sine fine est. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora, esse semper inuenies: & cum calculi numerus in sermone defecerit, deo tamen semper esse non deficit. Intelligentiam commoue, & totum mente complectere, nihil tenes, quia totum hoc habet reliquum: reliquum autem hoc semper in toto est, ergo neque totum ei est, cui reliquum est: neque reliquam est, cui omne quod est, totum est. Reliquum enim portio est, omne vero, quod totū est. Deus autem & vbique est, & totus vbique est. Ita regionem intelligentiæ excedit, & extra quem nihil est, & cui est semper vt semper sit. Hæc veritas est sacramenti dei, hoc imper- L spicabile naturæ nomen in patre. Deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus, ad quem & eloquendum sermo sileat, & inuestigandum sensus hebetetur, & complectendum intelligentiæ coarctetur. Habet tamen vt diximus, naturæ suæ nomen in patre, sed pater tantum est. Non enim humano modo habet aliunde quod pater est, sed potens in semetipso habere quod pater est, ipse ingenuus, æternus, habens in se semper, vt pater semper sit: soli filio notus, quia patrem nemo nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare: neq; filium nisi pater: illis scientia mutua est, illis vicissim cognitio perfecta. Et quia patrem nemo nouit nisi filius, de patre vnā cum filio reuelante filio, qui solus testis fidelis est, sentiamus. Atq; hæc senserim potius de patre q̄ dixerim: nam me non fugit, quòd ad ea quæ eius sunt eloquenda sermo omnis M infirmus sit. Sentiendus est itaque inuisibilis, incomprehensibilis, æternus. Cæterum ipsum, quod in semetipso, & à semetipso sit, & quòd ipse per se sit, quòd inuisibilis, & incomprehensibilis, & † immortalis, in his quidē honoris confessio est, & sensus significatio, & quædam circumscripção opinandi. Sed naturæ sermo succumbit, & rem, vt est, verba non explicant. Namque quod in semetipso sit cum audias, ratio humanæ absolutionis occurrit: habere enim haberique discernitur, & erit alterum quod est, alterum in quo est. Si rursum quod à semetipso sit accipias, nemo sibi ipse & munerator & munus est. Si quod immortalis est, ergo est aliquis non ab eo, cui alter non fiat obnoxius, nec solum id est, quod per enunciationem verbi huius vendicatur, sed ab altero. Si quod incomprehensibilis est, nusquam ergo erit quod negatur attingi. Si quod inuisibilis est,

H
† ali. nomina.

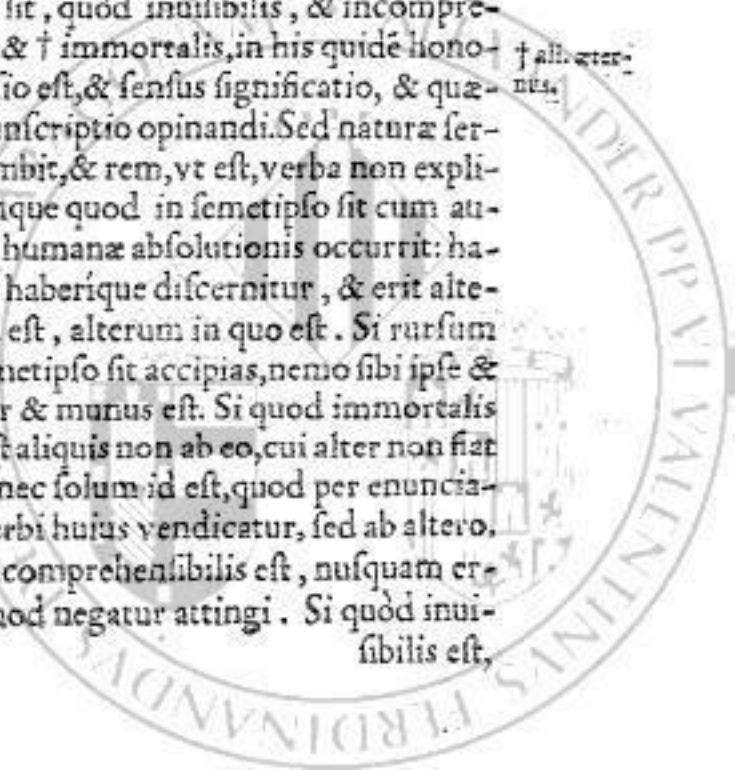
† ali. circūscribere.

Audi defensor temerarie.

Patris natura.

† ali. extra.

† ali. æternus.

A sibilis est, caret se ipso quicquid non extat ad visum: deficit ergo in nuncupatione confesio, & quicquid illuc sermonum aptabitur, deum vt est, quantūque est non loquetur. Perfecta scientia est, sic deum scire vt licet non ignorabile, tamen [†] inenarrabilem scias. Cre-

† ali. incomprehensibilem.

† ali. in alto turbato mari.

Filij ratio qualis.

B Quam autem progeniem opinabimur vnigeniti ab ingenito: Clamat enim sapenumero pater de cœlis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Non est abscissio, aut diuisio: impassibilis est enim ille qui genuit, & imago inuisibilis dei est ille qui natus est, & testatur: Quia pater in me, & ego in patre. Non est assumptio: verus enim filius dei est, qui clamat: Qui me videt, videt & patrem. Sed neque esse vt cœtera visus est: nanque vnigenitus ex vno est, & in se habet vitam, vt habet in se vitam ille qui genuit. ait enim: Sicut habet pater vitam in semetipso, ita dedit filio habere vitam in semetipso. Sed neque pars patris in filio est. testatur enim filius: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et rursus: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Et: Quæcunque habet pater dedit filio. Testatur & Apostolus: Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Nec natura habet omnia esse quod portio est. Perfectus autem à perfecto est, quia qui habet omnia dedit omnia: neque idcirco existimandus est nō dedisse quia habeat, vel non habere quia dederit. Habent igitur natiuitatis huius vterque secretum, & si quis forte intelligentiæ suæ imputabit generationis huius sacramentum non posse se consequi, cum tamen & pater sit absolute intelligendus & filius, maiore istud dolore à me audiet ignorari. Ego nescio, non requiro, & consolabor me tamen. Archangeli nesciunt, angeli non audierunt, secula non tenent, propheta non sensit, apostolus non interrogauit, filius ipse non ædixit. Cesset dolor querelarum. Nam te, quisquis es qui hæc requiris, non reuoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, nō deduco in profundum, nōne æquamiter ignorabis creatoris

natiuitatem ignorans originem creature? Hoc D
saltem requiro, sentisne te genitum, & quæ ex te generantur intelligis? Non quæro, sensum vnde hauseris, vitam vnde sortitus sis, intelligentiam vnde adeptus sis, quale sit quod in te est, odor, visus, sensus, auditus. Certe nemo quod facit nescit. Quæro vnde ista iis quos generes indulgeas, qualiter sensum inferas, oculos accendas, cor affigas. Hæc si potes, enarra. Habes ergo quod nescis, & tribuis quæ non intelligis, æquamiter imperitus in tuis, insolenter in dei rebus ignarus. Audi igitur patrem ingenitum, audi vnigenitum filium. Audi: Pater maior me est. Audi: Ego & pater vnum sumus. Audi: Qui me videt, videt & patrem. Audi: Pater in me est, & ego in patre. Audi: Ego de patre exiui. Et: Qui est in sinu patris. Et: Omnia quæ habet pater, dedit filio. Et: Vitam filius in semetipso habet, sicut & pater ha- E
bet in semetipso. Audi filium imaginem, sapientiam, virtutem, gloriam dei, & intellige per prophetam clamantem spiritum sanctum: Generationem eius quis enarrabit? Et obiurga dominum testantem: Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et infere te in hoc secretum, & inter vnum ingenitum deum & vnum vnigenitum deum arcano te inopinabilis natiuitatis immerge. Incipe, procure, persiste, & si non peruenturum sciam, gratulor tamen profecturū. Qui enim pie infinita persequitur, & si non contingat aliquando, tamen proficiet, procedendo. Stat in hoc intelligentia sine verborum. Est filius ab eo qui pater est: vnigenitus ab ingenito: progenies à parente: viuus à viuo. Vt enim pater habet vitam in semetipso, ita & filio data est vita in semetipso. Perfectus à perfecto, quia totus à toto, non di- F
uisio aut scissio, quia alter in altero, & plenitudo diuinitatis in filio est. Incomprehensibilis ab incōprehensibili, nouit enim nemo nisi inuicem. Inuisibilis ab inuisibili, quia imago dei inuisibilis est, & quia qui videt filium, videt & patrem. Alius ab alio, quia pater & filius. Non natura diuinitatis alia & alia, quia ambo vnū. Deus à deo. Ab vno ingenito deo vnus vnigenitus deus. Non dii duo, sed vnus ab vno. Non ingeniti duo, quia natus est ab innato. Alter ab altero nihil differens, quia vita videntis in viuo est. Hæc de natura diuinitatis attigimus, non summam intelligentiæ comprehendentes, sed intelligentes esse incomprehensibilia quæ loquamur. Nullum ergo dicis officium est fidei, si nihil poterit comprehendere. Imò hoc officium fides profiteatur, [†] id quod credit

† ali. id vnde de queretur.

DE TRINITATE

Gredit incomprehensibile sibi esse se scire. Superest de inenarrabili generatione filij adhuc aliquid, imò aliquid illud adhuc totum est. Aestuo, differor, hebesco, & vnde incipiã nescio: nescio enim quando natus sit filius, & nefas mihi est nescire quòd natus sit. Quem imprecor? quem implorem? ex quibus libris ad tantarum difficultatum enarrationem verba præsumam? Euoluam omnẽ Græciæ scholam? Sed legi: Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquistor huius seculi? In hoc enim sophistæ mundi & sapientes seculi muti sunt, sapientiam enim dei reprobauerunt. Scribam ergo legis consulam: sed ignorat, quia ei crux Christi scandalum est. Hortabor forte vos cõnuere & tacere, quia ad venerationem satis sit eius qui prædicatur, leprosos emundatos fuisse, surdos audisse, claudos cucurrisse, paralyticos constitisse, cæcos lumen recepisse, cæcum ab vtero oculos consequutum, dæmones fugatos, ægrotos reualuisse, mortuos reuixisse. Sed hæc hæretici confitentur & pereunt. Expectate itaque nihil minus claudorum cursu, cæcorum visu, fuga demonũ, vita mortuorum. † Cõsistit, Hebion, mecum in patrociniũ æditarũ superius difficultatum piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatis, veste vuida, pedibus limo oblitis, totus è nauis. Quærite & intelligite, circumspicite vtrum mirabilius fuerit mortuum excitasse, an imperito scientiam doctrine istius intimasse. Ait enim piscator: In principio erat verbum. Quid est istud, in principio erat? transeuntur tempora, transcenduntur secula, tolluntur ætates, pone aliquid quod volles tua principium opinione, non tenes tempore: erat enim vnde tractatur, Respice ergo ad mundum, & intellige quid de eo scriptum sit: In principio fecit deus cælum & terram. Fit ergo in principio quod creatur, & ætatem continet quod in principio continetur vt fieret. Meus autẽ piscator illiteratus, indoctus, liber à tempore est, solutus à seculis, vicit omne principium: erat enim quod est, neque in tempore aliquo concluditur, vt cõperit quod erat potius in principio quàm fiebat. Sed excidisse fortasse ab ordine propositæ distributionis piscatorem nostrum deprehendemus. Verbũ enim tempore liberavit, & suum est, sibi que quod liberum & solitarium, & obtemperans nemini est. Aures arrigamus ad cætera. ait enim: Et verbum erat apud deũ. Iam sine principio est apud deum, quod erat ante principium. Ergo erat qui esset apud deum: & quia abest à cõditione temporis, non abest ab autore. Piscator noster euasit, sed fortasse hærebit in cæteris.

Dices enim, verbum sonus vocis est, & enun-
ciatio negociorum, & eloquutio cogitationũ,
hoc apud deũ erat, & in principio erat. In prin-
cipio erat, quia sermo cogitationis æternus
est, cũ qui cogitat sit æternus. Respondebo tibi
interim pro piscatore meo paucis, dum vider-
mus quomodo rusticitatẽ suã ipse defendat.
Sermo in natura † non habet vt esse possit, se-
quens autem ei est vt fuerit: est vero tantum
cum auditur, & quomodo in principio erat,
quod neque ante tempus, neque post tẽpus est:
& nescio an vel ipso esse possit in tempore. Lo-
quentium enim sermo non est antequam lo-
quantur, & cum locuti erunt, non erit: in eo au-
tem ipso quod loquuntur dum finiunt, iam nõ
erit id vnde cõperunt. Hæc à me, vt ab vno ex
cæteris. Sed piscator meus aliter pro se, & ob-
iurgabit te prius, cur negligẽter audieris: nam
& si sententiam primam rudis auditor amiser-
as, in principio erat verbum: de sequenti quid
quereris, & verbum erat apud deum: Nunquid
audieras, in deo, vt sermonem reconditæ co-
gitationis acciperes? Aut fefellerat rusticum,
quid esset inter esse, & inter inesse, & inter ad-
esse, momenti? Id enim quod in principio erat,
non in altero prædicatur esse, sed cum altero.
Sed de superioribus nihil sumo, consequentia
sibi adsint, statũ verbi & nomẽ † expecta. Ad-
iicit nanque: Et deus erat verbum. Cessat sonus
vocis, & cogitationis eloquium. Verbum hoc
res est, non sonus: natura, nõ sermo: deus, non
inanitas est. Sed trepido in dicto, & me inso-
lens sermo * commouit. Audio: Et deus erat
verbum, cũ vnum deum prophetæ nunciaue-
runt. Sed ne quò vltra trepidatio mea progre-
di possit, reddit sacramenti tanti piscator meus
dispensationem: & referens ad vnum omnia
sine contumelia, sine abolitione, sine tempore,
ait enim: Hoc erat in principio apud deum.
Cum hoc erat in principio, non tenetur in tẽ-
pore: cum deus est, non refertur ad vocẽ: cum
est apud deũ, nihil nec † confunditur, nec con-
fertur: nam nec aboletur in alterum, & apud
vnum ingenitum deum, ex quo ipse vnus vni-
genitus est, deus prædicatur. Expectamus à te
adhuc piscator plenitudinem verbi: erat qui-
dem in principio, sed potuit nõ esse ante prin-
cipium. Etiam hic tibi aliquid pro piscatore
meo profero: Quod erat, non potuit non fuisse:
erat enim non habet in tempore non fuisse.
Sed quid pro se ille? Omnia per ipsum facta
sunt, ergo nihil sine illo est, per quem vniuersa
cõperunt: & in infinito est, per quem quod est,
omne sit factum. Tempus enim est spacij non
in loco, sed in ætate manentis significata mo-
deratio.

Stulta mundi
di sapientia.

† ali. Con-
sistit enim
mecum.

Sapiens apo-
stolotũ in-
peritia.

Sermo ab æ-
terno æter-
nus.

† ali. deest
non.

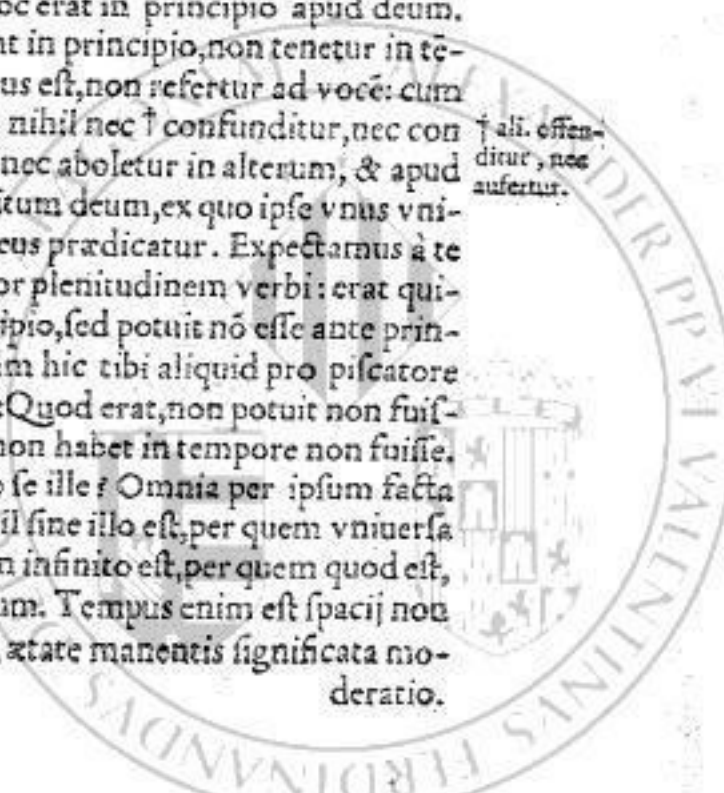
L

† ali. expe-
cto.

* ali. com-
mouit.

M

† ali. offen-
ditur, nec
aufertur.

A deratio. Et cum ab eo sint omnia, res nulla nō ab eo, & idcirco tempus ab eo est. Sed dicitur tibi ab aliquo piscator meus, nimium facilis & promiscuus hic fuisti. Omnia per ipsum facta sunt. Non habet modū, est ingenitus, qui à nemine factus est. est & ipse genitus ab innato, sine exceptione sunt omnia, & nihil quod extra sit derelinquant. Sed dū nihil vltra dicere audeamus, aut forte dum dicere molimur, occurrit, occurrit planè: Et sine eo factum est nihil. Piscator, reddidisti autorem, cū socium professus es. Cum enim nihil sine eo, intelligo non solum, quia alius est per quem, & alius sine quo: † vtrunque discernitur, significatio & interuenientis & agentis. Sed sollicitor de autore, qui vnus ingenitus est, ne in eo quod omnia diceres, nihil esset exceptū, soluisti metum dicēdo: Et sine eo factum est nihil. Verum confundor & turbor in eo, quod sine eo factū est nihil. Est ergo aliquid per alterum factum, quod tamen nō sit sine eo factum, & si aliquid per alterum licet non sine eo, iam non per eum omnia: quia aliud est fecisse, aliud interuenisse faciēti. Non habeo hic piscator meus, vt in ceteris quod ex meo proferam, à tuo ore statim respōdendum est: Omnia per ipsum facta sunt. Sentio. Apostolus enim Paulus docuit: Visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso. Cum ergo omnia per ipsum, subueni & enarra, quid non sine eo factum sit quod factum sit. Quod factum est in eo vita erat. Hoc igitur nō sine eo, quod in eo factum est: nam & id quod in eo factum est, etiam per eum factum est. Omnia enim per ipsum, & in ipso creata sunt. In ipso autem creata, quia nascebatur creator deus: sed etiam ex hoc sine eo nihil factum est, quod in eo factū est: quia nascens deus vita erat: & quia vita erat, non postea quā est natus effectus est vita: non enim in eo aliud est quod natus est, & aliud est quod natus accepit. Non habent inter se tempus & natiuitas & profectus, sed nihil sine eo fiebat ex iis, quę in eo fiebant, quia vita est in quo fiebant: & deus qui à deo natus est, non postea quā natus est, sed nascendo deus extitit. Nascens enim à viuēte viuus, à vero verus, à perfecto perfectus: non sine potestate natiuitatis suę natus est, natiuitatē scilicet suam non postea sentiens, sed se deum in eo ipso quod deus ex deo nascebatur intelligens: hoc vnigenitus ab ingenito: hoc ego & pater vnum sumus: hoc in confessione patris & filij deus vnus: hoc pater in filio, & filius in patre: hinc qui me videt, videt & patrem: hinc omnia quę habet pater,

dedit filio: hinc sicut habet pater vitam in se- D
metipso, ita dedit filio vitā habere in semet-
ipso: hinc nemo nouit filiū nisi pater, neq; pa-
trē nisi filius: hinc in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: hęc vitalis lux hominū est: hęc lux tenebras illuminās: & vt impossibilitatē generationis eius enarrādē secundum prophetā piscator* cōsolaretur, adiecit: Et tenebrę eam non cōprehenderunt. Cessit sermo naturę, & non habet quō excurrat, & tamen hoc piscator iste recubans in dominicum pectus accepit. Nō est iste seculi sermo, quia de quo agitur, nō seculi res est. † Addatur aliquid, si in significatione verborum reperiri potest vltra quā dictum sit: & si qua sunt alia exposita à nobis naturę nomina, proferantur: quę si non sunt, imò quia non sunt, miremur hanc in piscatore doctrinam, & in eo eloquia E
dei sentiamus, confessionemque patris & filij, ingeniti & vnigeniti, inenarrabilem, & excellentem complexum omnem & sermonis, & sensus teneamus atque adoremus, & in domino Iesū exemplo Ioannis, vt hęc possimus sentire & colloqui, accubemus. Cōmendat autem fidei huius integritatem, & euangelica autoritas, & apostolica doctrina, & circumstrepētium vndiq; hereticorum † odiosa fraudulentia. Stat enim hoc fundamentum validum & immotum aduersus omnes vētos, pluuias, torrentes, non flatibus pellendum, non stillicidiis penetrandum, non inundationibus* subluendum, & optimum est quicquid à plurimis itursum, à nullo tamē poterit impelli. Vt autem quaedam medicamentorum genera sunt ita comparata, vt non in singulis tātum ægritudinibus vtilia sint, sed omnibus in commune medeantur, habeantque in se virtutem generalis auxiliij: ita & fides catholica nō aduersum singulas tantum pestes, sed contra omnes morbos opem medelę cōmunis impertit, non infirmam in genere, nō vincenda numero, non diuersitate fallenda, sed vna atque eadem aduersum singula omniaque consistit. Magnum est enim, tot in vna eadēque remedia esse quot morbos, & totidem veritatis esse doctrinas, quotidem erunt studia falsitatis. Contra hantur in vnum nomina hereticorum, & omnes scholę prodeant, audiant vnum ingenitum deum patrē, & vnum vnigenitum* deum F
filium perfecti patris progeniem perfectam: non per diminutionem genitum, non ex solido parte aliqua decisum, sed omnia habentem genuisse, omnia cōsecutum, non ex deriuatione fluxūue deductum, sed ex omnibus atque in omnibus natum ab eo, qui in omnibus, in quibus est,

* ali. confer uaret.

† al. E datur.

† al. ociosa.

* all. fabricandum.

* all. dei.

† all. Quo vtrouque.

B

C

F

G bus est, esse non desinat, liberum à tempore, solutum à seculis, per quem omnia facta sunt: neque enim esse in his potuit, quæ ab ipso sunt instituta. Hæc de Euangeliis catholica & apostolica confessio est.

Testimonia
contra Sabellium.

Patrem & filiū, si audet, Sabellius eundem prædicet, & ipsum illum esse qui vtrunque sit nuncupatus: vt cū eo vnus sit ambo, non vnū. Audiet statim de Euangeliis non semel, neque iterum, sed frequenter: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Audiet: Pater maior me est. Audiet: Ego vado ad patrem. Et: Pater gratias tibi ago. Et: Clarifica me pater. Et: Tu es filius dei viui.

Contra Hebionem.

H

Subrepat Hebion, omne initium filio dei ex Maria concedens, & verbum à diebus carnis intelligens relegat: Pater clarifica me apud te metipsum ea claritate, qua fui apud te priusquam mundus esset. Et: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, & omnia per eum facta sunt. Et iterū: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mūdus eum non cognouit. Existant nouelli apostolatus, sed sub antichristo prædicatores, id est, Ariani omni cōtumelia dei filium illudentes, & audiēt: Ego de patre exiui. Et: Filius qui est in patris sinu. Et: Ego & pater vnū sumus. Ego in patre & pater in me: Et postremo vnā cum iudæis irascantur, quòd Christus proprium sibi patrem deum confitens, æqualem se deo fecerit, & vnā cum iis audiant: Vel operibus meis credite, quia pater in me & ego in patre. Vnum igitur hoc est immobile fundamentum, vnā hæc est felix fidei petra Petri ore confessa: Tu es filius dei viui, tanta in se sustinens argumenta veritatis, quantæ peruersitatum quæstiones & infidelitatis calumniæ mouebuntur. Iam in cæteris dispensatio voluntatis paternæ est.

Contra Arianos.

Petram interpretatur ipsam fidei professionem.

Virgo, partus, & corpus, postque crux, mors, inferi, salus nostra est. Humani enim generis causa dei filius natus ex virgine est & spiritu sancto, ipso sibi in hac operatione famulante, & sua videlicet dei inumbrante virtute, corporis sibi initia conseruit: & exordia carnis instituit, vt homo factus ex virgine naturam in se carnis acciperet, perque huius admixtionis societatem sanctificatam in eo vniuersi generis humani corpus existeret: vt quemadmodum omnes in se per id quod corporeum se esse voluit conderentur, ita rursus in omnes ipse per id quod eius est inuisibile, referretur.

Natiuitas.

Dei igitur imago inuisibilis pudorem humani exordij non recusauit, & per conceptionem, partum, vagitum & cunas, omnes naturæ

nostræ contumelias transcurrit. Quid tandem dignum à nobis tãtę dignationis affectui rependetur? Inenarrabilis à deo originis vnus vnigenitus deus in corpusculi humani formã sanctæ virginis vtero insertus accrescit. Qui omnia cōtinet, & intra quem, & per quem cuncta sunt, humani partus lege profertur, ad cuius vocem archægeli & angeli tremunt, cælum & terra & omnia mundi huius resoluentur elementa, vagitu infantie auditur. Qui inuisibilis & incōprehensibilis est, non visu, sensu, tactūque moderandus, cunis est obuolutus. Hæc si quis indigna deo recolet, tanto se maioris beneficij obnoxium confitebitur, quanto minus hæc dei cōuenerint maiestati. Non ille eguit homo effici, per quem homo factus est, sed nos eguimus, vt deus caro fieret, & habitaret in nobis, id est, assumptione carnis vnus in mēbra vniuersæ carnis incoleret. Humilitas eius nostra nobilitas est, cōtumelia eius honor noster est, quod ille est deus in carne cōsistens, hoc nos vicissim in deū ex carne renouat. Sed ne fortè detineant scrupulosas mentium cogitationes cunæ, vagitus, partus atque conceptio, reddenda est singulis dei dignitas, vt voluntatis humilitatem potestatis ambitio præcedat, nec dignationem dignitas derelinquat. Videamus igitur quæ sunt ministeria cōceptus.

Angelus Zachariæ loquitur, sterili partus affertur, de incensi loco sacerdos mutus egreditur, Ioannes in vocem adhuc vtero matris detentus erumpit, Mariam angelus benedicit, matrem filij dei virginem pollicetur. Illa virginittatis suæ conscia, difficultate facti cōmouetur, angelus ei diuinæ operationis efficientiam exponit, ait enim: Spiritus sanctus desuper veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Spiritus sanctus desuper veniens virginis interiora sanctificauit, & in his spirans (quia vbi vult spiritus spirat) nec se humanæ carni immiscuit, & id quod alienum à se erat, vi suæ ac potestate præsumpsit, atque vt ne quid per imbecillitatē humani corporis dissideret, virtus altissimi virginē obumbrat, infirmitatem eius veluti per ymbrã circumfusa cōfirmans, vt ad sementiuam ineuntis spiritus efficaciam substantiã corporealem diuinæ virtutis inumbratio temperaret. Hæc cōceptionis est dignitas. Videamus partum, vagitum & cunas quæ dignitas sequatur. Loquitur ad Ioseph angelus parituram virginem, & eum qui natus fuerit vocandum Emanuelem, id est, nobiscum deū. Prociamat spiritus per prophetã. Angelus testis est. Deus nobiscum est ille qui nascitur. Nouum magis de cælo stellæ lumē effertur, & cæli dominū

K

L

† ali. inter-
na.

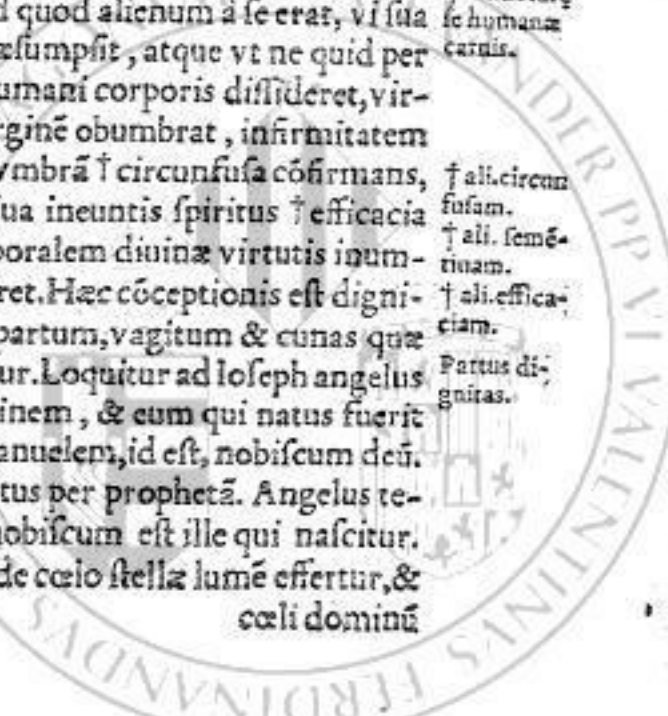
Conceptionis dignitas.

M

† ali. notu-
se humanæ
carnis.

† ali. circum-
fusam.
† ali. semē-
tiam.
† ali. effica-
ciam.

Partus di-
gnitas.

A cœli dominū signū cœleste prosequitur. Angelus pastoribus nūciat natum Christum dominum salutem vniuersorū. Multitudo exercitus cœlestis in laudem puerperij concurrat, & tanti operis præconia diuini cœtus gaudia eloquuntur: Gloria deinde in cœlis deo, & pax in terra bonæ voluntatis hominibus nunciatur. Adfunt deinde Magi, inuolutum p̄nis adorant: & post illam inanis scientiæ suæ operationem arcanā posito in cunis genu flectūt. Sic per Magos cunarum sordes adorantur, sic vagitus per angelorum diuina gaudia honorantur, sic partui proclamans per prophetam spiritus, & id ipsum angelus nunciās, & nouæ lucis stella famulatur. Sic initia nascendi spiritus sanctus desuper veniēs & inūbrans virtus altissimi molitur. Aliud intelligitur, aliud videtur, aliud oculis, aliud animo cōspicitur. Parit virgo, partus à deo est: infans vagit, laudantes angeli audiuntur: panni sordēt deus adoratur. Ita potestatis dignitas nō amittitur, dum carnis humilitas adoratur.

¶ sal. cōcipit

¶ sal. humanitas.

Par etiam est reliquæ cursus ætatis. Nā omne tempus quod in homine egit, dei operibus expleuit. De singulis autem nō est tempus edicere, tantum illud in vniuersis virtutum & curationum generibus contuendū est, in carnis assumptione hominem, deum vero in gestis rebus existere.

¶ spiritus sancti ratio.

De spiritu autē sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est, sed sileri à nobis eorum causa qui nesciunt, nō potest. Loqui autem de eo non necesse est, quia de patre & filio autoribus cōsistendum est, & quidem puto an sit nō esse tractandum. Est enim, quādoquidem donatur, accipitur, obtinetur: & qui cōfessionis patris & filij cōnexus est, non potest à confessione patris & filij separari. Imperfectū enim est nobis totū, si aliquid desit à toto, de quo si quis intelligentiæ nostræ sensum requirit, in Apostolo legimus ambo: Quoniā estis, inquit, filij dei, milit deus spiritū filij sui in corda vestra clamantem abba pater. Et rursum: Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis. Et iterum: Nos autē non spiritum huius mūdi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Et iterum: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spiritus dei in vobis est: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et rursum: Si autē spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum à mortuis viuificauit & mortalia corpora vestra propter spiritum suum qui habitat in vobis. Vnde quia est & donatur &

habetur & dei est, cesset hinc sermo calūniantium cum dicunt per quē sit, & ob quid sit, vel qualis sit. Si responsio nostra displicebit dicentium per quē omnia & in quo omnia sunt, & quia spiritus est dei, donū fidelium: displiceat & Apostoli & Euangelistæ & prophetæ, hoc tantum de eo quod esset loquentes, & post hæc pater & filius displicebit. Manere autem hinc quosdā in ignorantia atq; ambiguitate existimo, quod hoc tertiū, id est, quod nominatur spiritus sanctus, videat pro patre & filio frequenter intelligi. In quo nihil scrupuli est, siue enim pater, siue filius, & spiritus sanctus est. Sed id quod in Euangelis legimus, Quia deus spiritus est, diligenter est cōtuendum, quomodo & qua ratione sit dictum. Omne enim dictum ut dicatur ex causa est, & dicti ratio ex sensu erit intelligenda dicentis, ne quia respōsum à domino est: Spiritus deus est, idcirco cum sancti spiritus nomine & vsus negetur & donū. Cum Samaritana enim domino erat sermo: venerat enim ratio vel redēptio vniuersorum, cui post multum sermonē aque viue, & quinq; virorū, & nunc eius qui esset alienus, mulier respōdit: Domine animaduerto quod propheta es tu, patres nostri in monte hoc adorauerūt, & vos dicitis: quoniā in Hierosolymis est locus ubi adorari oportet. dominus respondit: Crede mihi mulier, quoniā venit hora quādo neq; in isto monte, neq; Hierosolymis adorabitis patre. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudeis est. Sed venit hora & nunc est, cum veri adoratores adorabunt patre in spiritu & veritate, etenim pater tales querit qui adorent eum. Spiritus enim deus est, & adorantes eū, in spiritu & veritate oportet adorare, quia deus spiritus est. Mulier igitur traditionum memor patrum, vel tanquā Samaria in mōte, vel tanquā Hierusalem in tēplo adorādum deum existimabat, quod Samaria ad adorandum deum per transgressionē legis locum mōtis elegerat, Iudæi vero tēplum à Salomone conditum religionis sedē existimabant, quorum vtrorūmq; præsumptio aut collis ædificata, aut extructæ domus concatio deum intra quē omnia & extra quē nihil eius capax est, continebat. Ergo quia deus inuisibilis, incōprehensibilis, immensus est, ait dominus venisse tēpus, ut non in monte vel tēplo non sit deus adorandus, quia deus spiritus est, quia spiritus nec circumscribitur nec tenetur, quia per naturæ suæ virtutem vbiq; est, neque vquam abest, in omnibus omnis exuberans. Hos igitur veros esse adoratores, qui in spiritu & veritate sint adoraturi:

Et patre & filio nōnūq; appellari spiritum

E

Deo spiritus.

F

G bus est, esse non desinat, liberum à tempore, solutum à seculis, per quem omnia facta sunt: neque enim esse in his potuit, quæ ab ipso sunt instituta. Hæc de Euangeliis catholica & apostolica confessio est.

Testimonia
contra Sabellium.

Patrem & filiū, si audet, Sabellius eundem prædicet, & ipsum illum esse qui vtrunque sit nuncupatus: vt cū eo vnus sit ambo, non vnū. Audiet statim de Euangeliis non semel, neque iterum, sed frequenter: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Audiet: Pater maior me est. Audiet: Ego vado ad patrem. Et: Pater gratias tibi ago. Et: Clarifica me pater. Et: Tu es filius dei viui.

Contra Hebrionem.

Subrepat Hebrion, omne initium filio dei ex Maria concedens, & verbum à diebus carnis intelligens relegat: Pater clarifica me apud te metipsum ea claritate, qua fui apud te priusquam mundus esset. Et: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, & omnia per eum facta sunt. Et iterū: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mūdus eum non cognouit. Existant nouelli apostolatus, sed sub antichristo prædicatores, id est, Ariani omni cōtumelia dei filium illudentes, & audiēt: Ego de patre exiui. Et: Filius qui est in patris sinu. Et: Ego & pater vnū sumus. Ego in patre & pater in me: Et postremo vnā cum Iudæis irascantur, quod Christus proprium sibi patrem deum constans, æqualem se deo fecerit, & vnā cum iis audiant: Vel operibus meis credite, quia pater in me & ego in patre. Vnum igitur hoc est immobile fundamentum, vnā hæc est felix fidei petra Petri ore confessa: Tu es filius dei viui, tanta in se sustinens argumenta veritatis, quantæ peruersitatum quæstiones & infidelitatis calumniæ mouebuntur. Iam in cæteris dispensatio voluntatis paternæ est.

Petram interpretatur ipsam fidei professionē.

Virgo, partus, & corpus, postque crux, mors, inferi, salus nostra est. Humani enim generis causa dei filius natus ex virgine est & spiritu sancto, ipso sibi in hac operatione famulante, & sua videlicet dei inumbrante virtute, corporis sibi initia conseruit: & exordia carnis instituit, vt homo factus ex virgine naturam in se carnis acciperet, perque huius admixtionis societatem sanctificatum in eo vniuersi generis humani corpus existeret: vt quemadmodum omnes in se per id quod corporeum se esse voluit conderentur, ita rursus in omnes ipse per id quod eius est inuisibile, referretur.

Natiuitas.

Dei igitur imago inuisibilis pudorem humani exordij non recusauit, & per conceptionem, partum, vagitum & cunas, omnes nature

nostræ contumelias transcucurrit. Quid tandem dignum à nobis tātę dignationis affectui rependetur? Inenarrabilis à deo originis vnus vnigenitus deus in corpusculi humani formā sanctæ virginis vtero insertus accrescit. Qui omnia cōtinet, & intra quem, & per quem cuncta sunt, humani partus lege profertur, ad cuius vocem archāgeli & angeli tremunt, cœlum & terra & omnia mundi huius resoluentur elementa, vagitu infantie auditur. Qui inuisibilis & incōprehensibilis est, non visu, sensu, tactūque moderandus, cunis est obuolutus. Hæc si quis indigna deo recolet, tanto se maioris beneficij obnoxium confitebitur, quanto minus hæc dei cōuenerint maiestati. Non ille eguit homo effici, per quem homo factus est, sed nos eguimus vt deus caro fieret, & habitaret in nobis, id est, assumptione carnis vnus

L

† ali. interna.

† mēbra vniuersæ carnis incoleret. Humilitas eius nostra nobilitas est, cōtumelia eius honor noster est, quod ille est deus in carne cōsistens, hoc nos vicissim in deū ex carne renouat. Sed ne fortē detineant scrupulosas mentium cogitationes cunæ, vagitus, partus atque conceptio, reddenda est singulis dei dignitas, vt voluntatis humilitatem potestatis ambitio præcedat, nec dignationem dignitas derelinquat. Videamus igitur quæ sunt ministeria cōceptus.

Angelus Zachariæ loquitur, sterili partus affertur, de incensi loco sacerdos mutus egreditur, Ioannes in vocem adhuc vtero matris detentus erumpit, Mariam angelus benedicit, matrem filij dei virginem pollicetur. Illa virginittatis suæ conscia, difficultate facti cōmouetur, angelus ei diuinæ operationis efficiētiam exponit, ait enim: Spiritus sanctus desuper veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Spiritus sanctus desuper veniens virginis interiora sanctificauit, & in his spirans (quia vbi vult spiritus spirat) † nec se humanæ carni immiscuit, & id quod alienum à se erat, vt sua ac potestate præsumpsit, atque vt ne quid per imbecillitatē humani corporis dissideret, virtus altissimi virginē obumbrat, infirmitatem eius veluti per vmbra † circumfusa cōfirmans, vt ad † sementiuā ineuntis spiritus † efficacia substantiā corporealem diuinæ virtutis inumbratio temperaret. Hæc cōceptionis est dignitas. Videamus partum, vagitum & cunas quæ dignitas sequatur. Loquitur ad Ioseph angelus parituram virginem, & eum qui natus fuerit vocandum Emanuelem, id est, nobiscum deū. Proclamat spiritus per prophetā. Angelus testis est. Deus nobiscum est ille qui nascitur, Nouum magis de cœlo stellæ lumē effertur, & cœli dominū

Conceptionis dignitas.

M

† ali. nasci se humanæ carnis.

† ali. circumfusam.

† ali. sementiuam.

† ali. efficaciam.

Partus dignitas.

A cœli dominū signū cœleste prosequitur. Angelus pastoribus nūciat natum Christum dominum salutem vniuersorū. Multitudo exercitus cœlestis in laudem puerperij concurrat, & tanti operis præconia diuini cœtus gaudia eloquuntur: Gloria deinde in cœlis deo, & pax in terra bonæ voluntatis hominibus nunciatur. Adfunt deinde Magi, inuolutum pānis adorant: & post illam inanis scientiæ suæ operationem arcanā posito in cunis genua flectunt. Sic per Magos cunarum sordes adorantur, sic vagitus per angelorum diuina gaudia honorantur, sic partui proclamans per prophetam spiritus, & id ipsum angelus nunciās, & nouæ lucis stella famulatur. Sic initia nascendi spiritus sanctus desuper veniēs & inūbrans virtus altissimi molitur. Aliud intelligitur, aliud videtur, aliud oculis, aliud animo cōspicitur. Parit virgo, partus à deo est: infans vagit, laudantes angeli audiuntur: panni sordēt deus adoratur. Ita potestatis dignitas nō amittitur, dum carnis humilitas adoratur.

fal. cōspicit

fal. iumanitas.

Par etiam est reliquæ cursus ætatis. Nā omne tempus quod in homine egit, dei operibus expleuit. De singulis autem nō est tempus edicere, tantum illud in vniuersis virtutum & curationum generibus contuendū est, in carnis assumptione hominem, deum vero in gestis rebus existere.

Spiritus sancti ratio.

De spiritu autē sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est, sed filieri à nobis eorum causa qui nesciunt, nō potest. Loqui autem de eo non necesse est, quia de patre & filio autoribus cōsistendum est, & quidem puto an sit nō esse tractandum. Est enim, quādoquidem donatur, accipitur, obtinetur: & qui cōfessionem patris & filij cōnexa est, non potest à confessione patris & filij separari. Imperfectū enim est nobis totū, si aliquid desit à toto, de quo si quis intelligentiæ nostræ sensum requirit, in Apostolo legimus ambo: Quoniā estis, inquit, filij dei, misit deus spiritū filij sui in corda vestra clamantem abba pater. Et rursus: Nolite cōtristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis. Et iterum: Nos autē non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Et iterum: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spiritus dei in vobis est: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et rursus: Si autē spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum à mortuis viuificauit & mortalia corpora vestra propter spiritum suum qui habitat in vobis. Vnde quia est & donatur &

habetur & dei est, cesset hinc sermo calūniantium cum dicunt per quē sit, & ob quid sit, vel qualis sit. Si responsio nostra displicebit dicentium per quē omnia & in quo omnia sunt, & quia spiritus est dei, donū fidelium: displiceat & Apostoli & Euangelistæ & propheta, hoc tantum de eo quod esset loquentes, & post hæc pater & filius displicebit. Manere autem hinc quosdā in ignorantia atq; ambiguitate existimo, quā hoc tertiū, id est, quod nominatur spiritus sanctus, videat pro patre & filio frequenter intelligi. In quo nihil scrupuli est, siue enim pater, siue filius, & spiritus sanctus est. Sed id quod in Euangelis legimus, Quia deus spiritus est, diligenter est cōtuendum, quomodo & qua ratione sit dictum. Omne enim dictum vt dicatur ex causa est, & dicti ratio ex sensu erit intelligenda dicentis, ne quia respōsum à domino est: Spiritus deus est, idcirco cum sancti spiritus nomine & vsus negetur & donū. Cum Samaritana enim domino erat sermo: venerat enim ratio vel redēptio vniuersorum, cui post multum sermonē aque viue, & quinq; virorū, & nunc eius qui esset alienus, mulier respōdit: Domine animaduerto quod propheta es tu, patres nostri in monte hoc adorauerūt, & vos dicitis: quoniā in Hierosolymis est locus vbi adorari oportet. dominus respondit: Crede mihi mulier, quoniā venit hora quādo neq; in isto monte, neq; Hierosolymis adorabitis patrē. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudeis est. Sed venit hora & nunc est, cum veri adoratores adorabunt patrē in spiritu & veritate, etenim pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus enim deus est, & adorantes eū, in spiritu & veritate oportet adorare, quia deus spiritus est. Mulier igitur traditionum memor patrum, vel tanquā Samaria in mote, vel tanquā Hierusalem in tēplo adorandum deum existimabat, quæ Samaria ad adorandum deum per transgressionē legis locum mōtis elegerat, Iudæi vero tēplum à Salomone conditum religionis sedē existimabant, quorum vtrorumq; præsumptio aut collis ædificata, aut extructæ domus concavo deum intra quē omnia & extra quē nihil eius capax est, continebat. Ergo quia deus inuisibilis, incōprehensibilis, immensus est, ait dominus venisse tēpus, vt non in monte vel tēplo non sit deus adorandus, quia deus spiritus est, quia spiritus nec circumscribitur nec tenetur, quia per naturæ suæ virtutem vbiq; est, neque vsquam abest, in omnibus omnis exuberans. Hos igitur veros esse adoratores, qui in spiritu & veritate sint adoraturis

Et patrē & filium nōnūq; appellari spiritum

E

Deo spiritus.

F

G raturi: adoraturis autē in spiritu deū spiritū, alter in officio, alter in honore est, quia discretum est in quo quisq; sit* adorandus. Nō enim tollit sancti spiritus & nomē & donū, quia dictū est: Deus spiritus est. Respōsum autē est mulieri, deū templo & mōte claudēti esse omnia in deo, deū in semetipso & inuisibile atque incōprehensibilem in iis quæ & inuisibilia atque incōprehensibilia sunt adorandū, atq; ita natura & muneris & honoris expressa est, cū in spiritu deū spiritum docuit adorandū, & libertatem ac scientiam adorantium & adorādi infinitatem, dum in spiritu deus spiritus adoratur, ostēdit. Simile huic etiā illud Apostoli est: Quia dominus spiritus est, & vbi spiritus domini, ibi libertas. Discreuit ad intelligētiz significationē eum, qui est ab eo cuius est. Nō enim habere haberiq; vnum est, neq; eadē significatio continet eum atq; eius. Ita cū ait: Dominus spiritus est, naturā infinitatis eius ostēdit. Cū vero adiecit: Vbi spiritus domini, ibi libertas est: & cū cuius est significat, quia & spiritus dominus est, & vbi spiritus est domini, ibi libertas est. Hæc nō quod causa postulet dicta sint, sed* ne quid in his* obscuritatis hæreret. Est enim spiritus sanctus vnus vbiq; , omnes patriarchas, prophetas & omnē chorū legis illuminās, Ioannē etiā in vtero matris inspirās, datus deinde Apostolis ceterisq; credētibus ad cognitionem eius, quæ indulta est, veritatis.

Quod autem sit officiū eius in nobis, verbis ipsius domini audiamus. Ait enim: Adhuc multa habeo quæ dicam vobis, sed nō potestis portare modo: expedit enim vobis vt ego eā, si iero mittā vobis aduocatum. Et rursū: Ego, inquit, rogabo patrē meum, & aliū aduocatū mittet vobis spiritum paraclētū, ipse me clarificabit. Et rursū: Rogabo, inquit, patrem meū, & alium aduocatum mittet nobis, vt vobiscum sit in æternū, spiritū veritatis, ille vos diriget in omnem veritatem, nō enim loquetur à se, sed quæcūq; audierit loquetur, & vērura annunciabit vobis, ille me honorificabit, quia de meo sumet. Hæc de pluribus ad intelligentiæ viā dicta sint, quibus & voluntas munerantis & ratio & conditio muneris cōtinetur: vt quia infirmitas nostra neq; patris, neq; filij capax esset, fidem nostrā de dei incarnatione difficilem sancti spiritus donum quodā intercessionis suæ fœdere illuminaret. Est autem nunc consequens, vt & Apostolū explicātem doni huius virtutē atq; officiū audiamus. ait enim: Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei: nō enim accepistis spiritū seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiri-

tum adoptionis filiorum, in quo clamamus, K abba pater. Et rursū: Nos autē non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritū qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Et rursū: Quia nemo in spiritu dei dicit anathema Iesum, & nemo potest dicere dominū Iesum, nisi in spiritu sancto. Et rursū: Diuisiones autem donationum sunt, idem autē spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationū sunt, sed idem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autē datur † manifestatio spiritus ad vtilitatem, alij autem datur per spiritū sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundū eundē spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij dona sanitatū in vno spiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij separatio spirituum, alij genera linguarū, alij interpretatio sermo- L num, omnia autem hæc operatur vnus atque idem spiritus. Habemus igitur doni istius causam, habem⁹ effectus, & nescio quid de eo ambiguitatis sit, cuius in absoluto sit & causa & ratio & potestas. Utamur ergo tam liberalib⁹ donis, & vsū maxime necessarij muneris † expetamus. Ait enim, vt etiā superius ostendimus, Apostolus Paulus: Nos autē nō spiritum huius mundi accepimus, sed spiritū qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis, quæ & loquimur nō indoctis humanæ sapiētiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes, animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Accipitur ergo ob scientiam. Vt enim natura humani corporis cessantibus officij sui causis erit ociosa: nam & oculis nisi lumen ac dies sit, nullus ministerij erit vsus, & aures nisi vox so- M nūsvē reddatur, munus suum non recognoscēt, & nares nisi odor fragrauerit, in quo officio erunt nescient, non quod his deficiat natura per causam, sed vsus habeatur ex causa. Ita & animus humanus nisi per fidem donum spiritus hauserit, habebit quidem naturā deū intelligendi, sed lumen scientiæ non habebit. Munus autem quod in Christo est, omne omnibus patet vnum, & quod vbiq; non deest, in tantum datur in quantum quis volet sumere, in tantum residet in quantum quis volet promereri, hoc vsque in consummationem sæculi nobiscum, hoc expectationis nostræ solatium, hoc in donorum operationibus futuræ spei pignus est, hoc mentium lumen, hic splendor animarum est. Hic ergo spiritus sanctus expetendus est, promerendus est,* & deinceps † al. adstruatur adorad⁹ est praeceptorum fide atque loperatione.] & obseruatione retinendus.

*al. adoraturus.

H

*al. ne quis
*al. obsecraturibus

Effectus spiritus ex Euāgelio.

I

Ex Paulo.

† al. illuminatio.

† al. expectamus

M

*al. adstruatur adorad⁹ est

A DIVI HILARII PICTA-
VORVM EPISCOPI, DE
trinitate liber tertius.

ffert plerisque obscuritate sermo domini, cum dicit: Ego in patre & pater in me, & non immerito. Natura enim intelligentiæ humanæ rationem dicti istius nō capit, videtur namque non posse effici, ut quod in altero sit, æque id ipsum extra alterum sit: & cū necesse sit ea de quibus agitur non solitaria sibi esse, numerum tamen suum in quo sint cōservantia, non posse se inuicem continere, ut

B qui aliquid aliud intra se habeat atque ita maneat, manēsque semper exterior ei vicissim quæ intra se habeat, maneat æque semper interior. Hæc quidem sensus hominum non consequitur, nec exemplum aliquod rebus diuinis cōparatio humana præstabit, sed quod inintelligibile est homini, deo esse possibile est. Hoc non ita à me dictum sit, ut ad rationem dicti ca tantum sufficiat autoritas, quod à deo dictū sit. Cognoscendum itaque atque intelligendū est quid sit illud: Ego in patre & pater in me, si tamen comprehendere hoc ita ut est valebimus, ut quod natura rerum pati non posse existimatur, id diuinæ veritatis ratio consequatur, atque ut facilius intelligentiam difficillime istius questionis consequi possimus, prius patrem & filium secundum diuinarum scripturarum doctrinam cognosci à nobis oportet, ut de cognitis ac familiaribus absolutior sermo sit.

C Aeternitas patris, ut in libro anteriore tractauim⁹, locū, tēpora, speciē, & quicquid illud humano sensu cōcipi potest excedit. Ipse extra omnia, in oibusque, capiēs vniuersa, & capiēdus à nemine, nō accessu decessiue mutabilis, sed inuisibilis, incomprehensibilis, plenus, perfectus, æternus, non à aliunde quod est sumens, sed ad id quod ita manet sibi ipse sufficiens.

Hic ergo ingenitus ante omne tēpus ex se filiū genuit, nō ex aliqua subiacente materia, quia per filiū omnia, non ex nihilo, quia ex se filiū, nō ut partem, quia nihil in deo demutabile aut vacuum est, nō partē sui vel diuisam, vel discissā, vel extensam, quia & impassibilis & incorporeus deus est, hæc autē passionis & carnis sunt, & secundum Apostolū in Christo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Sed incomprehensibiliter, inenarrabi-

liter ante omne tempus & secula vnigenitum **D** ex his quæ ingenita in se erant, procreauit: omne quod deus est per charitatem atque virtutem natiuitati eius imparties, ac sic ab ingenito, perfecto æternoque patre vnigenitus & perfectus & æternus est filius. Ea autē quæ eius sunt secundū corpus quod assumpsit, bonitatis eius ad salutē nostram voluntas est. Inuisibilis enim & incorporeus & incōprehensibilis, utpote ab eo genitus, tantum in se & materiæ & humilitatis recepit, quantū in nobis erat virtutis ad intelligendū se & sentiēdū & contuēdum, imbecillitati nostræ potius obtēperans, quàm de his in quibus erat ipse deficiens.

Igitur perfecti patris perfectus filius, & ingeniti dei vnigenita progenies, qui ab eo qui habet omnia, accepit omnia, deus à deo, spiritus à spiritu, lumen à lumine, confidenter ait: Pater in me & ego in patre. Quia ut spiritus pater, ita & filius spiritus: ut deus pater, ita & filius deus: ut lumen pater, ita & filius lumen. Ex iis ergo quæ in patre sunt, ea in quibus est filius, id est, ex toto patre totus filius natus est, nō aliunde, quia nihil ante quàm filius: non ex nihilo, quia ex deo filius: nō in parte, quia plenitudo deitatis in filio: neque in aliquibus, quia in omnibus, sed ut voluit qui potuit, ut scit qui genuit: quod in patre est, hoc & in filio est: quod in ingenito, hoc in vnigenito est, alter ab altero, & uterque vnum, non duo vnus, sed alius in alio, quia nō aliud in utroque, pater in filio, quia ex eo filius, filius in patre, quia nō aliunde quod filius, vnigenitus in ingenito, quia ab ingenito vnigenitus. Ita in se inuicē, quia ut omnia in ingenito patre perfecta sunt, ita omnia in filio vnigenito perfecta sunt. Hæc in patre & filio vnitas, hæc virtus, hæc charitas, hæc fides, hæc spes, hæc veritas, via, vita. Non calumniari de virtutibus suis deo, nec per secretū ac potestatem natiuitatis obtrectare filio. Patri ingenito nihil cōparare: vnigenitū ab eo, nec tempore, nec virtute discernere deū filium, quia ex deo est, cōsisteri. Sunt istiusmodi in deo potestates, quarum cum ratio intelligentiæ nostræ incōprehensibilis sit, fides tamen per veritatem efficiētiæ in absoluto est.

Nec hoc in spiritualibus tantum, sed etiā in corporalibus deprehendimus, nō ad natiuitatis exemplū, sed ad admirationē facti intelligibilis ostensum est. Nuptiarum die vinum in Chana Galilææ ex aqua factū est, nunquid cōsequitur aut sermo noster, aut sensus, quibus modis natura demutata sit, ut aquæ simplicitas defecerit, & vini sapor natus sit: Non permixtio fuit sed creatio, & creatio non à se

Quo filius à patre & in patre. E

fal. genito.

*à nihil feraciam.

Diuina virtus ex miraculis ad similitudinem diuine generationis.

fal. aliunde quid sumens.

Gœpta sed ex alio in aliud existēs, nō per trās-
fusionem potioris obtinetur quod infirmius
est, sed aboletur quod erat, & quod non erat
cœpit. Sponsus tristis est, familia turbatur, so-
lennitas nuptialis conuiuij periclitatur. Iesus
rogatus non exurgit aut instat, sed quiescentis
eius hoc opus est. Aqua hydriis infunditur, vi-
num calicibus hauritur, infundentis scientiæ
sensus non conuenit haurientis. Qui infun-
dunt, hauriri aquam existimant: qui hauriunt,
vinum infusum arbitrantur, tempus quod in
medio est non sufficit, vt in liquoris natura &
nascatur & pereat. Ratio facti & visum fru-
stratur & sensum, virtus tamen dei in his quæ
sunt gesta sentitur.

Sed & de quinque panibus nō dissimilis fa-
cti admiratio est, incrementis eorum quin-
que millium virorum & innumerabilium mu-
lierum ac puerorum fames vincitur, fugit o-
culos sensus nostri operis intelligētia. Quin-
que panes offeruntur & franguntur, subrepūt
in frangentium manibus quædam fragmen-
torum procreationes, non imminuitur vnde
præfringitur, & tamen semper præfringentis
manum fragmenta occupant: fallunt momē-
ta visum, dum plenam fragmētis manum se-
queris, alteram sine damno portionis suæ cō-
tueris, inter hæc fragmentorum cumulus au-
getur. Præfringentes in ministerio sunt, edē-
tes in negotio sunt, esurientes saturi sunt,
duodecim cophinos replent reliquæ. Non
sensus, non visus profectum tam † incōspica-
bilis operationis assequitur, est quod non erat,
videtur quod non intelligitur, solum superest
vt deus omnia posse credatur.

I Non habet itaque diuina adulationem, nec
subest deo ad placēdum fallendūque simu-
lacio. Hæc filij dei opera non de iactantiæ stu-
dio sunt profecta, neque enim ille cui in-
numerabilium milium milia angelorū seruiunt,
adulatus est homini: quid enim eorum quæ no-
stra sunt indigebat, per quem sunt vniuersa
quæ nostra sunt? An honorem à nobis expo-
stulabat: nunc à somno stupidis, nunc de luxu
noctium vigilatarum fessis, nunc post rixas &
cædes dierum male consciis, nunc post con-
uiuia ebriis, quem archangeli & dominatus,
& principatus & potestates sine sōno, sine oc-
cupatione, sine crimine æternis & indefessis
in cœlis vocibus laudant: & laudant, quia ipse
inuisibilis dei imago omnes * in se creauerit,
secula fecerit, cœlū † formauerit, astra distin-
xerit, terram fundauerit, abyssos demerferit,
ipse deinceps homo natus sit, mortem vicerit,
portas inferni fregerit, cohæredem sibi ple-

bem acquisuerit, carnem in æternitatis glo-
riam ex corruptione transtulerit: Nihil ergo
iste eguit à nobis, vt hæc eum apud nos inenar-
abilia, & inintelligibilia opera tanquam e-
gentem laudis ornarent, sed præuidens deus
nequitæ & stultitiæ humanæ errorem, & sciēs
eiusque infidelitatem prorupturam esse, vt
sibi de dei rebus iudicium præsumeret, auda-
ciam nostram earum, de quibus ambigeretur,
rerum vicit exemplis.

Sunt enim plures seculi prudētes, quorum
prudētia deo stultitia est, qui cum audiunt
deum ex deo, verum à vero perfectum à per-
fecto, vnum ab vno natum esse, tanquam im-
possibilia nobis prædicantibus contradicunt,
quibusdam sententiarum collectionibus in-
hærentes, cum dicunt: Nasci nihil potuit ab
vno, quia omnis natiuitas est ex duobus: iam
si ab vno natus hic filius est, partem eiusdem
qui genuit accepit: & si pars, neuter ergo per-
fectus est, deest enim ei vnde decessit, nec ple-
nitudine in eo erit, qui ex portione constiterit:
neuter ergo perfectus est, cum plenitudinem
suam & qui genuerit amittat, nec qui natus est
consequatur.

Hanc mundi sapientiam etiam per pro-
phetam præuidens deus ita damnat dicens:
Perdam sapientiam sapientium, & intellectū
prudētium reprobabo. Item in Apostolo: V-
bi sapiens, vbi scriba, vbi conquisitor huius
seculi? nōne stultam fecit deus prudentiam
huius mundi? Nam quia in sapientia dei non
cognouit mundus per prudentiam deum, pla-
cuit deo per stultitiā prædicatiōis saluos face-
re credentes, quoniam Græci sapiētiam quæ-
runt, & Iudæi signa petunt, nos autem prædi-
camus Christum crucifixum, Iudæis quidem
scandalum, gentibus autem stultitiam, iis autē
qui sunt vocati Iudæis atque Græcis, Christi
dei virtutem & dei sapientiam: quia quod stul-
tum est dei, sapiētius est hominibus: & quod
infirmum est dei, fortius est hominibus. Curā
ergo humani generis habens dei filius, primū
vt sibi crederetur, homo factus est, vt testis di-
uinarū rerum nobis esset ex nostris, perq; in-
firmitatē carnis deū patrem nobis infirmis, &
vt carnalibus prædicaret, voluntatē in eo pa-
tris dei efficiens, † vt dicit: Nō veni voluntatē
meam facere, sed voluntatē eius qui me mi-
sit. Non quod nolit ille quod faciat, sed obe-
dientiam suam sub effectu paternæ volunta-
tis ostendit, volens ipse voluntatem patris
explere. Erat autem hæc efficiendæ volunta-
tis voluntas, cuius ipse testis est dicens: Pater
venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus
clarificet

Confutat ra-
tiones huma-
nas.

† incōspica-
bilis.

* al. per.

† al. firma-
uerit

† al. ias, cū di-
cit:

A clarificet te, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det ei vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificavi super terram opere consummato, quod dedisti mihi ut faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud te ipsum claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te, Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Verbis breuibus & paucis omne opus officij sui & dispensationis exposuit, nihilominus fidei veritatem aduersum omnem inspirationem diabolicæ fraudulentæ communiens. Curramus ergo per singulas sermonis sui virtutes. Ait ergo: Pater, venit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te. Non

B diem, non tempus, sed horam venisse dicit. In hora diei portio est, & quæ hæc erit hora? nempe illa de qua in tempore passionis discipulos confirmans locutus est: Ecce venit hora, ut filius hominis clarificetur. Hæc ergo hora est in qua se à patre clarificari orat, ut patrem ipse clarificet. Sed quid est * istud? clarificari se clarificaturus expectat, & honorem redditurus exoptulat, & hoc eget quod rursus impartiat. Et hic occurrant sophistæ mundi & sapientes Græciæ, & syllogismis suis veritatem irretiant, quo modo & unde & quid causæ sit querant, & cum hæserint, audiant: Quia stulta mundi elegit deus. Ergo per stultitiam nostram intelligimus hæc intelligibilia sapientibus mundi. Dixerat dominus: Pater, venit hora: horam passionis ostenderat: nam hæc sub momento eo loquebatur. Deinde adiecit: Clarifica filium tuum. Sed quo modo clarificandus erat filius? namque natus ex virgine, à cunis atque infantia vsque ad consummatum venerat virum, per somnum, famem, sitim, lassitudinem, lachrymas hominem egerat, etiamnum conspuendus, flagellandus, crucifigendus erat. Quid ergo? nobis solum hominem in Christo hæc erant contestatura? Sed non confundimur cruce, non flagellis prædamur, non sputis sordidamur. Clarificat pater filium, quo modo tandem? suffigitur cruci: deinde quid sequitur? sol non occidit, sed refugit. Sed quid refugisse dico? non receptus in nube est, sed de cursu operis defecit, & interitum suum cum eo reliqua mundi elementa senserunt: & ne huic facinori * illæ celestes operationes interessent, intercessionis huius necessitate quadam sui abolitione caruerunt. Sed terra quid fecit? ad onus domini in

ligno pendentis intremuit, eum qui mortuus erat intra se contestata non capere. Nunquid & portionem suam rupes & saxa concedunt? sed rupta disiliunt, & naturam suam perdunt, casamque ex se arcam incontinentem condendi corporis confitentur. Quid ad hæc proclamat quoque centurio cohortis & crucis custos: Vere dei filius erat iste. O creatura intercessione huius piaculi liberatur, firmitatem & virtutem saxa non retinent. Qui cruci affixerant, vere dei filium confitentur. Prædicationi consentit effectus. Dominus dixerat: Clarifica filium tuum, non solum nomine contestatus est esse se filium, sed & proprietate qua dicitur tuum. Multi enim nos filij dei, sed non talis hic filius est. Hic enim & verus & propius est filius origine, non adoptione: veritate, non nuncupatione: natiuitate, non creatione. Ergo post clarificationem eius, veritatem confessio consecuta est, nam verum dei filium centurio confitetur, ne quis credentium ambigeret, quod vnus persequentium non negasset. Sed fortè ea clarificatione creditur eguisse filius quam orabat, & infirmus reperitur, dum clarificationem potioris expectat. Et quis patrem non potiolem confitebitur, ut ingenitum à genito, ut patrem à filio, ut eum qui miserit ab eo qui missus sit, ut volentem ab ipso qui obediat? & ipse nobis erit testis: Pater maior me est. Hæc ita ut sunt, intelligenda sunt: sed cauendum est, ne apud imperitos gloriâ filij honor patris infirmet, nec infirmari se patitur hæc ipsa clarificatio postulata: ad id enim quod dictum est: Pater clarifica filium tuum, sequitur & illud: Ut filius tuus clarificet te. Non ergo infirmus est filius, vicem clarificationis ipse cum clarificandus sit, redditurus. Sed si non infirmus, quid postulabat? Nemo enim nisi hoc quo eget postulat. Aut nunquid infirmus est & pater? Aut eorum quæ habet ita profusus est, ut ei clarificatio sit reddenda per filium? Sed neque hic eguit, neque ille desiderat, & tamen alter alteri impertit. Ergo exoptulatio clarificationis dandæ, vicissimque reddendæ, nec patri quicquam adimit, nec infirmat filium, sed eandem diuinitatis ostendit in utroque virtutem, cum & clarificari se filius à patre oret, & clarificatione pater non dedignetur à filio, sed hæc in patre & filio virtutis vnitatem per vicissitudinem dandæ & referendæ clarificationis ostendunt. Sed clarificatio hæc quæ sit, & ex quibus sit, noscendum est. Non opinor demutabilis deus est, neque in æternitatem cadit aut vicium aut emendatio, aut profectus, aut

b in damnum,

† al. deest 6.

Christus peculiariter modo filius dei dicitur.

E

Quomodo filius clarificat patrem & vicissim ab eo clarificatur.

F

* al. quod

~~scripsit~~
~~scripsit~~
~~scripsit~~
† al. hauc-
gunt.

† al. vlt.

G damnum, sed quod est, semper est. Hoc enim deo est peculiare, quod semper est, habere aliquando in natura non poterit ut non sit. Quomodo ergo clarificabitur quod suo non eget, neque à se deficit, neque quicquam sit quod in sese recipiat, neque amiserit ut resumat? Hæremus, moramur. Sed intelligentiæ nostræ infirmitatem Evangelista non deserit, qui quam clarificatione patris filius esset redditurus ostendit dicens: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det ei vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Clarificatur ergo per filium pater, in eo quod sit à nobis per filium intelligendus. Claritas autem hæc erat, quod ab eo filius potestatem omnis carnis acceperat. Caro enim factus est ipse, qui vitæ æternitatem erat caducis & corporeis & mortalibus redditurus. Vitæ autem nostræ æternitas non operationis erat, sed virtutis effectus, cum æternitatis gloriam non iam molitio nova, sed sola dei esset cognitio sumptura. Ergo non claritas deo additur: neque enim decesserat ut adderetur, sed per filium clarificatur apud nos imperitos, refugas, sordidos, sine spiritu emortuos, sine lege tenebrosos, & clarificatur per id quod ab eo filius potestatem omnis carnis acceperit, vitam ei æternam daturus. Per hæc igitur filij opera clarificatur pater. Itaque cum omnia filius accepit, clarificatus à patre est: & contra clarificatur pater, cum sunt universa per filium. Et claritas accepta sic redditur, ut quod claritatis in filio est, id totum claritas patris sit: quia à patre accepit omnia, quia honor famulantis in honore mittentis est, ut honor gignentis in honore nascentis est. Sed in quo tandem æternitatis vita est, ait ipse: Ut cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Quæ hic difficultatum quæstiones sunt, & quæ pugnae verborum? Vita est, verum deum nosse. Sed nudum hoc non facit vitam. Quid ergo connectitur? Et quem misisti Iesum Christum. Debitus patri à filio honor redditur, cum dicit: Te solum verum deum. Non tamen se filius à dei veritate secernit cum adiungit: Et quem misisti Iesum Christum. Non habet intervallum confessio credentium, quia in utroque spes vitæ est. Nec deus verus ab eo defecit, qui in cõiunctione succedit. Cum ergo dicitur, ut cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum, sub hac significatione, id est, mittentis & missi, non patris & filij veritas & diuinitas sub aliqua aut significationis aut dilationis diversitate discerni-

tur, sed ad gignentis & geniti confessionem K fides religionis instruitur. Ergo absolute patrem filius clarificat in eo quod sequitur: Ego te clarificaui super terram opere consummato, quod dedisti mihi ut faciam. Laus patris omnis à filio est, quia in quibus laudabitur filius, laus erit patris. Consummat enim omnia quæ pater voluit. Dei filius homo nascitur, sed dei in partu virginis virtus est. Dei filius homo cernitur, sed deus in operibus hominis existit. Dei filius crucifigitur, sed in cruce hominis mortem deus vincit. Christus dei filius moritur, sed omnis caro vivificatur in Christo. Dei filius in infernis est, sed homo refertur ad cælum. In quantum hæc laudabuntur in Christo, tanto plus laudis ex quo Christus deus est consequetur. His igitur modis pater filium clarificat super terram. Rursumque filius ignorationi gentium & stulticiæ seculi, per virtutum suarum opera cum ex quo est ipse clarificat. Et hæc quidem clarificationis vicissitudo non pertinet ad diuinitatis profectum, sed ad honorem eius, qui ex cognitione ignorantium suscipiebatur. Quo enim pater non abundabat, ex quo sunt omnia? Vel quid filio deerat, per quem sunt omnia, in quo complacuerat omnem plenitudinem diuinitatis habitare? Ergo clarificatur pater in terra, quia opus eius quod mandavit efficitur. Videamus quid filius à patre clarificationis expectet, & absolutum est. Nam in consequentibus est: Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut faciam, & nunc clarifica me tu pater apud te ipsum ea claritate quam habui, prius quam mundus esset, apud te. Manifestavi nomen tuum hominibus. Operibus ergo filij clarificatus est pater, dum deus esse intelligitur, dum dei unigeniti pater manifestatur, dum ad salutem nostram filium suum etiam ex virgine natum esse hominem voluit. In quo explentur ea omnia in passione, quæ de partu virginis cepta sunt. Itaque quia dei filius ex omni qua est parte perfectus, & ante omne tempus in diuinitatis plenitudine natus, nunc à carnis suæ origine homo consummabatur ad mortem, clarificari se apud deum postulat, sicut patrem ipse clarificabat in terris, quia tum dei virtutes ignorantibus seculo clarificabantur in carne. Nunc autem quid est quod apud patrem clarificationis profectum expectet? Nempe hoc quod habuit apud patrem, priusquam mundus esset, habuit plenitudinem diuinitatis, atque habet. Namque dei filius est: sed qui erat dei filius, & hominis

* al. spe.

† ab honore

* al. æternitatis vitæ.

† al. qui non coniunct.

* al. existit

† al. eius

M

* aliis, expectat

Aminis cœperat esse filius. Erat enim verbū caro factum: nō amiserat quod erat, sed cœperat esse quod non erat. Non de suo destiterat, sed quod nostrū est acceperat, profectum ei quod accepit, eius claritatis expostulat, vnde nō destitit. Ergo quia filius est verbum, & verbū caro factum est, & deus verbum, & hoc in principio apud deum, & verbū ante constitutionē mundi filius: filius nunc caro factus orabat, vt hoc patri caro inciperet esse quod verbū, vt id quod de tēpore erat, gloriā eius, † quæ sine tēpore est, claritatis acciperet, vt in dei virtutē & spiritus incorruptionē transformata carnis corruptio, absorberetur. Hæc itaq; oratio ad deum est, hæc ad patrē cōfessio filij est, hæc carnis deprecatio est, in qua eū iudicij die cōpunctum, & de cruce recognitū vniuersi videbunt, in qua præfiguratus in mōte est, in qua eleuatus ad cœlos est, in qua deo assedit à dextris, in qua visus à Paulo est, in qua honorificatus ab Stephano est. Manifestato itaq; nomine patris hominibus, hoc postulat. Sed quo nomine? Nunquid nomen dei ignorabatur? Hoc Moyses de rubo audiuit, hoc Genesis in exordio creati orbis nūciauit, hoc lex exposuit, hoc prophetæ prætulerūt, hoc homines in his mūdi operibus senserunt, hoc gentes etiā mentiēdo veneratę sunt. Nō ergo ignorabatur dei nomen, sed deus planē ignorabatur: nā deum nemo noscit, nisi confiteatur & patrem, patrē vni geniti filij, & filium nō de portione, aut dilatione, aut emissionē, sed ex eo natū inenarrabiliter, incōprehensibiliter, vt filiū à patre plenitudinē diuinitatis, ex qua, & in qua natus est obtinentem, verum & infinitum & perfectū deum: hæc enim dei est plenitudo. Nā si horū aliquid deerit, iam nō erit plenitudo, quam in eo habitare cōplacuit. Hoc à filio dei prædicatur, hoc ignorātibus manifestatur, † sicut clarificatur per filium pater, cum pater filij per filium talis agnoscitur.

C Volens itaq; filius huius natiuitatis suę fidē facere, factorum suorū nobis posuit exemplū, vt per inenarrabilem gestorum suorū efficiētiam de virtute natiuitatis inenarrabilis doceremur, cum aqua sit vinū, cum quinq; panibus saturatis quinq; milibus virorum, excepto sexu & ætate reliqua, replent fragmentis cophinos duodecim, cū res cernitur & nescitur, sit & nō intelligitur: ratio nō apprehenditur, effectus ingeritur. Stultum est autem, calūniā in eo inquisitionis intendere, in quo cōprehēdi id vnde quæritur, per naturā suā nō potest. Vt enī inenarrabilis est pater in eo quod ingenuus est, ita enarrari filius in eo quod vni-

Dgenitus est, nō potest, quia ingeniti est imago, qui genitus est. Tū enim sensu atq; verbis imaginem apprehendamus necesse est, cum eum cuius imago est, consequemur. Sed inuisibilia persequimur, & incomprehensibilia tentamus, quibus intelligentia ad conspicabiles res & corporeas coartatur. Non erubescimus stulticiā: nō nosmetipsos irreligiositatis arguimus, dei arcanis, dei virtutibus calūniantes: Quomodo filius, & vnde filius, & quo damno patris, vel ex qua sit portione natus, inquirimus.

* Hæreas in exemplo operationū, vt crederes deum efficere posse, quorū intelligere efficiētiam non possis. Quæris quomodo secundum spiritum natus sit filius. Ego te de corporeis rebus interrogo, non quæro quomodo natus ex virgine sit. An detrimentum sui caro perfectam ex se carnem generans perpessa sit, & certe non suscepit quod adidit, sed caro carnem sine elementorum nostrorum pudore prouexit, & perfectum ipsa de suis nō immutata generauit. Et quidem fas esset, non impossibile in deo opinari, quod per virtutem eius possibile fuisse in homine cognoscimus. Sed te, quisquis es, inuestigabilia sectantem, & diuinorum secretorum atque virtutum grauem arbitrum consulo, vt mihi imperito, & tantum de omnibus deo vt sunt ab eo dicta credenti, rationem saltem facti istius afferas. Dominum audio, & quia his credo quæ scripta sunt, scio iam post resurrectionem frequenter videndū se in corpore præbuisse multis non credentibus: † credo Thomæ, non nisi contrectatis eius vulneribus credituro, sicut ait: Nisi videro in manibus eius figuram clauorum, & misero digitum meū in locum clauorum, & mittam manum meā in latus eius, non credam. Dominus ad omnem se intelligentiæ nostræ imbecillitatem accommodans, & dubitationi infidelium satisfactorius, arcana inuisibilis virtutis operatur, facti rationē quisquis eris cœlestium rerum scrutator, expone. Erant discipuli inclusi, & secretō post passionem domini congregati confederant. Dominus Thomæ fidem propositis cōditionibus confirmaturus assistit, palpandi corporis & contrectandi vulneris obtulit facultatē: & utique qui compunctus recognoscēdus sit, necesse est vt corpus in quo est compunctus attulerit. Quæro ergo per quas clausæ domus partes sese corporeus intulerit. Diligenter enim Euangelista expressit dicens: Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio discipulorum suorum. An constructa parietum penetrās, & solidam lignorum naturam impenetrabilem

* al. Habueras. Ego legendum arbitror habueras, hoc est, excutieras.

E

† al. certe.

F

G transcurrit: Stetit nanque corporeus, non simulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ penetrantis ingressum, & cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ visus introeat. Integra sunt omnia & obserata, sed ecce assistit medius, cui per virtutem suam vniuersa sunt peruia. Inuisibilibus calumniaris, ego à te visibilibus exposco rationem. Nihil cedit ex solido, neque per naturam suam aliquid tāquam lapsu insensibili ligna & lapides admittunt. Corpus domini à sese non deficit, vt sese resumat ex nihilo, & vnde qui assistit in medio est: Cedit ad hæc & sensus & sermo, & extra rationē humanā est veritas facti. Idcirco ergo vt de natiuitate dñi fallimur, ita & de ingressu domini mentiamur. Dicamus factū non fuisse, quia intelligentiā facti non apprehendimus, & cessante sensu nostro facti ipsius cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti ipsius fides vincit, adstitit dominus clausa domo in medio discipulorum, & filius est natus ex patre. Noli negare quod steterit, quia per intelligentiæ infirmitatē, consistentis non consequaris introitum. Noli nescire, quod ab ingenito & perfecto deo patre vnigenit^o perfectus filius deus natus sit, quia sensum & sermonem humanæ naturæ virtus generationis excedat. Et omnia quidem insuper mūdi opera adesse nobis in testimonium possent, ne ambigere de dei rebus atque virtutibus fas crederemus. Sed in ipsam veritatem infidelitas nostra procurrit, & violenti in excidium dei potestatis irrumpimus. Si liceret & corpora & manus in cælum leuaremus, solem astraq; cætera t̄ annui cursus suis limitibus perturbarem, permisceremus discessus oceani & accessus: fluenta etiam fontium iniberemus, & naturas fluminum refrenarem: concuteremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera dei parricidio desæuiremus. Sed bene est, q̄ nos intra hanc t̄ modestiæ necessitatē natura corporū detinet. Certe nō fallimus, quid si liceret essemus acturi. Nāq; quia nō possumus, prophana volūtatis audacia naturā veritatis cōuellimus, & bellū dictis dei cōparamus. Filius dixit: Pater manifestauit nomen tuū hominib⁹. Quid ad hæc calūniamur? quid æstuamus? patre tu negas? Atqui hoc maximū opus filij fuit, vt patre cognosceremus. Negas planē, quādo secūdu te filius nō ex eo natus est: & t̄ cū filius dicit factus pro volūtate, quasi t̄ cætera, admirari deū possum conditorē mūdi, Christū creatōre: & digna deo virtus est, vt effectore archangelorū & angelorū, visibiliū & inuisibiliū, cœli atq; terre, & vniuersæ huius creationis effe-

rit. Sed nō hic labor dñi est, vt omnia in creā- K
dis rebus deū posse tu sentias, sed vt scias deū
patre esse eius filij qui loquit. Virtutes in cælo
plures sunt, & efficientes, & æternæ, sed vnus
vnigenitus est filius, nō à cæteris sola differēs
potestate, quia per eū t̄ creata sunt, sed quia ve
rus vnus est filius, nō fiat degener, vt natus ex
nihilō sit. Audis filiū, quia filius est crede. Au-
dis patrem, memeto quia pater est. Quid istis
nominibus suspicionem, malitiam, audaciam
interferis? Secundum naturæ intelligentiam
nomina diuinis rebus aptata sunt. Quid t̄ ad-
fers vim verborum veritati? Audis patrem &
filium, ne ambigas esse quod nuncupantur.
Summa dispensationis est filio, vt noueris pa-
trem. Quid irritum facis opus prophetarum?
verbi incarnationem, virginis partum, virtu-
tem operationum, crucem Christi? Tibi hæc L
omnia impensa, tibi præstita sunt, vt per hæc
manifestus & pater tibi esset, & filius. Suppo-
nis nunc voluntatem, creationem, adoptionē:
inspice & militiam & stipēdium Christi. Nē-
pe proclamat: Pater manifestauit nomē tuum
hominibus. Non audis, creatorem cœlestium
creasti. Nō audis, effectorem terrestrium esse
cisti. Sed audis: Pater manifestauit nomen tuū
hominibus. Vtere saluatoris tui munere: scito
patrem esse qui genuit, filiū esse qui natus est.
Natum ex eo patre, qui est ex veritate naturæ.
Memento non tibi patrem manifestatum esse
quod deus est, sed deum manifestatū esse quod
pater est. Audis: Ego & pater vnū sum⁹. Quid
discindis & distrahis filium à patre? Vnū sunt
scilicet is qui est, nihil habens quod non sit e-
tiam in eo à quo est. Cū audis filium dicen-
tem: Ego & pater vnum sumus, personis rem M
accommoda, gignenti & genito professionis
sue per mitte sententiā. Sint vnum, vt sunt qui
genuit & qui genitus est, quæ naturam exclu-
dis? quæ veritatem interimis? Audis: Pater in
me est, & ego in patre. Et hoc de patre & filio
filij opera testantur. Non vt corpus per intel-
ligentiam nostram corpori immittimus, neq;
vt aquam vino infundimus, sed eādē in v-
troq; virtutis similitudinem & deitatis pleni-
tudinem confitemur. Omnia enim filius acce-
pit à patre, & est dei forma, & imago substan-
tiæ eius. Eum enim qui est ab eo, qui est imago
substantiæ, tantum ad subsistendi fidem, non
etiam ad aliquam naturæ dissimilitudinē in-
telligendam discernit, patrem autem in filio,
& filium in patre esse, plenitudo in vtroq; di-
uinitatis perfecta est. Non enim diminutio pa-
tris est filius, nec filio imperfectus à patre est.
Imago sola non est, & similitudo non sibi est.

Deo

fal. amittit

H

I

fal. annuis
curtus sui li-
mitibus.fal. mole-
stie.fal. deest
nonfal. cur.
fal. cætera
Dicis enim
admirari.
& c.fal. cuncta
sunt.

fal. aufers.

L

M

fal. intelli-
gentia.

A Deo autem simile aliquid esse, nisi quod ex se erit, non potest. Neque enim aliunde est, quod in omnibus simile est: neque diversitatem duobus admisceri alterius ad alterum, similitudo permittit. Ne similia permutes, neque sibi ex veritate indiscreta distingas. Quia qui dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, inuicem esse sui ^{*} similes: in eo quod similitudinem nostram dicit, ostendit: Ne contigeris, ne contrectaueris, ne corruperis. Tene naturæ nomina, tene filij professionem. Nolo aduleris, ut filium de tuo laudes: bene habet, ut iis quæ sunt scripta contentus sis. Non est autem in tantum confidendum in prudentia humana, ut perfectum se quis putet sapere quod sapiat, & in eo arbitretur absolutæ rationis summam contineri, quod ipsa mente pertractas,

B æquabili vndique apud se existimet veritatis opinione constare. Non enim concipiunt imperfecta perfectum, neque quod ex alio subsistit, absolute vel authoris sui potest intelligētiam obtinere, vel propriam: se quidem in eo tantum quod est, sentiens, cæterum ulterius sensum suum quam sibi constituta sit natura non tendens. Motum enim suum non sibi debet sed auctori, & idcirco id quod aliud ex auctore subsistit, imperfectum sibi est, dum constat aliunde, & necesse est, ut in quo se perfectum putet sapere, desipiat, quia naturæ suæ non moderans necessitatem, & omnia infirmitatum suarum existimans terminis contineri, falso iam sapientie nomine gloriatur, quia sapere sibi ultra sensum suum non liceat potestatem, & quam infirmus subsistendi est virtute tam sensu sit. Atque ob id imperfectæ naturæ substitutio, perfecti sensus sapientiam obtinere se glorians, stultæ sapientie irridetur opprobrio, Apostolo dicente: Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non in sermone sapientie, ne inanis fiat crux Christi: verbum enim crucis pereuntibus stultitia est, iis autem qui saluantur, virtus dei est. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & intellectum intelligentium reprobo. Vbi sapiens? vbi scriba? vbi cōquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Quoniam quidem in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, decreuit deus per stultitiam prædicationis saluare credentes. Quoniam iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum Iesum crucifixum, iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis iudæis & Græcis, Christum dei virtutem & dei sapientiam. Quia quod infirmum dei est, fortius est hominibus: & quod

stultum est dei, sapientius est hominibus. Omnis itaque infidelitas stultitia est, quia imperfecti sensus sui vna sapientia, dum omnia infirmitatis suæ opinione moderatur, putat effici non posse quod non sapit. Causa enim infidelitatis de sententia est infirmitatis, dum gestum esse quis non putat, quod geri non posse definit, & idcirco Apostolus sciens naturæ humanæ imperfectam cognitionem, hoc solum putare in veri ratione esse quod saperet, ait: Non in sermone se sapientie prædicare, ne prædicationis suæ inanis esset assertio, ac ne stultitiae esse prædicator existimaretur, adiecit: Verbum crucis stultitiam esse pereuntibus, quia eam solam infideles prudentiam crederent esse quam saperent, & cum nihil nisi intra infirmitatis suæ saperent naturam, eam quæ sola dei perfecta sapientia est, putarent esse stultitiam, per quod in dea ipsa infirmi sapientie suæ opinione desperent. Ergo quicquid pereuntibus stultitia est, hoc iis qui saluantur, dei virtus est, quia nihil naturalis sensus sui infirmitate moderatur, sed diuinæ potestatis efficientiam secundum infinitatem cœlestis virtutis expendunt, & idcirco sapientiam sapientium, & intelligentiam intelligentium deus improbat, quia per opinionem stultitiae humanæ credentibus salus tribuitur, dum & infideles quæ extra sensum suum sunt, stulta esse decernunt, & fideles potestati ac virtuti dei omnia largiendo sibi salutis suæ sacramenta permittunt. Non ergo sunt stulta quæ dei sunt, sed humanæ naturæ insipientis prudentia est, quæ a deo suo aut signa aut sapientiam ad fidem postulet, & iudeorum quidem est postulare signa, quia in dei nomine per legis familiaritatem non admodum rudes, crucis scandalo commouetur. Græcorum autem est, sapientiam postulare, quia gentili ineptia humanaque prudentia rationem sublata in crucem dei quærunt. Quæ quia secundum sensum naturæ infirmis occulta in sacramento sit, sit stultitia infidelibus, cum quod naturaliter mens imperfecta non concipit, id extra prudentie causam esse decernat. Sed ob hanc imprudentem mundi sapientiam, quæ per dei sapientiam deum ante nesciuit, id est, per hanc magnificentiam mundi, ac tam sapienter instituti officij ornatum, creatoris sui non est venerata sapientiam, placuit deo prædicatione stultitiae saluos facere credentes, id est, crucis fide æternitatem mortalibus provenire, ut confusa humanæ sapientie opinione, ibi salus reperiretur, vbi creditur esse stultitia. Christus enim, qui stultitia gentibus, & iudæis scandalum est, dei virtus deique sapientia est, quia quæ

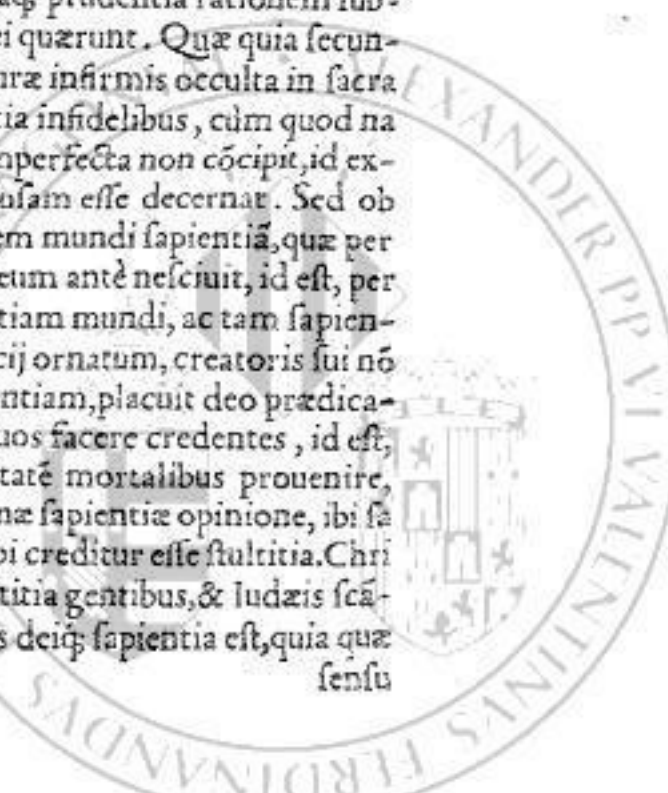
sensu

* al. simile.

† al. in aliud ab auctore

† al. infirmus

† al. largiente

G sensu humano infirma in dei rebus & stulta existimantur, hæc prudentiæ virtutiq; terrenæ, & sapientiæ & potestatis [†]veritate præcellūt. [†]al. virtute
Nihil igitur in diuinis effectibus humanæ mētis opinione tractandum est, neque de creatore suo opificij ipsius materia decernat. Assumenda autem nobis est stultitia, vt sapiētiam sumamus, non in prudentiæ sensu, sed naturæ nostræ conscientia, vt quod cogitationis terrenæ ratio nō concipit, id nobis rursum ratio diuinæ virtutis insinuet. Cum enim recognita stultitiæ nostræ intelligentia imperitiā naturalis in nobis imprudentiæ senserimus, tū per diuinæ sapientiæ prudentiam ad dei sapiētiam imbuimur, cum sine modo virtutes dei ac potestatem metiamur, cum naturæ dominū non intra naturales leges cohibeamus, cum hoc solum de deo bene credi intelligamus, ad quod **H** de se credēdum ipse sibi nobiscum & testis & autor existit.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE trinitate liber quartus.

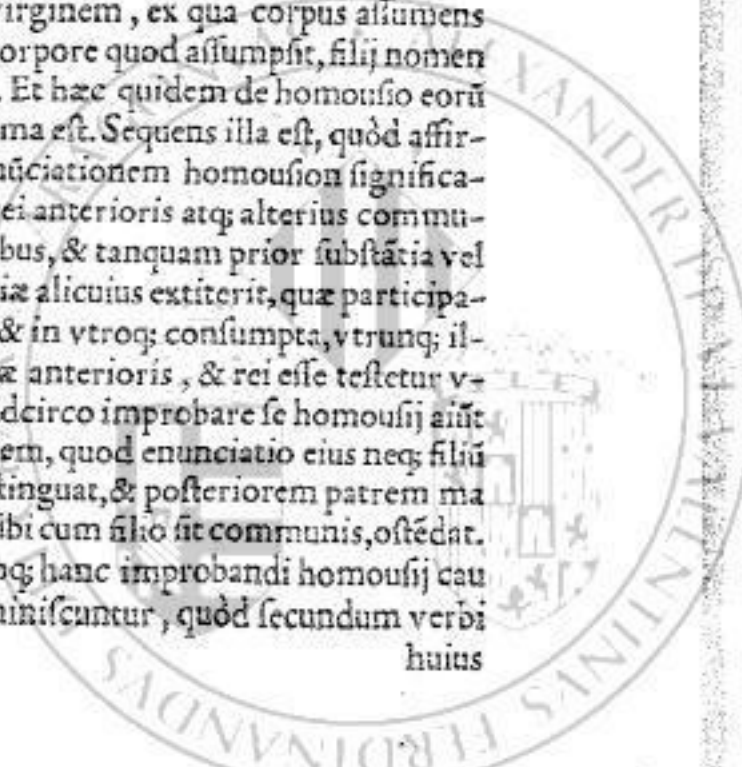

Quamquam anterioribus libellis, quos pridē cōscripsimus, absolute cognitū existimamus, fidē nos & confessionem patris & filij & spiritus sancti, ex euāgelicis atque apostolicis institutis obtinere, neq; quicquam nobis cū hæreticis posse esse commune, quippe illis diuinitatem domini nostri Iesu Christi sine modo & ratione & metu abnegantibus, tamen etiam his libellis quædam necessariō fuerunt cōprehendēda, vt omnibus fallaciis eorū & impietatibus editis absolutior fieret cognitio veritatis. Et primum cognoscendum est, quæ doctrinæ eorum temeritas sit, quodq; irreligiositatis periculū. Deinde quid aduersum apostolicam fidē, cui nos congruimus, habeāt sententiæ, quidve soleant dicere è cōtrario, quæq; verborum ambiguitate simplicitatem audientium illudant. Postremo qua interpretationum suarum arte veritatem diuinorum dictorum virtutēque corrumpant. Nō ignoramus autem, ad res diuinas explicandas, neq; hominum eloquentiam, neque naturæ humanæ comparisonem posse sufficere. Quod enim inenarrabile est, id significantiæ alicuius finem & modum nō habet, & quod spirituale est, id à specie corporaliū exemploq; diuersum est. Tamen cum de

naturis cœlestibus sermo est, illa ipsa quæ sensu mentium continentur, vsu communi & naturæ & sermonis sunt eloquenda, non vtique dignitati dei congrua, sed ingenij nostri imbecillitati necessaria, rebus scilicet verbisq; nostris ea quæ & sentimus & intelligimus loquuturi. Atq; hæc sicut primo libello testati sumus, nūc quoq; idcirco à nobis cōmemorata sunt, vt cum aliquid ex humanis comparisonibus proferimus, non secundum naturas corporales de deo sentire credamur, nec passionibus nostris spiritualia comparare, sed potius rerū visibilibus speciem ad intelligentiam inuisibilem protulisse.

Aiunt namq; hæretici, non ex deo esse Christum, id est, filium non ex patre natum, neque deum ex natura, sed ex constitutione esse, adoptionem scilicet eius esse in nomine, quia sicut plures deo filij, ita & hic filius sit. Dehinc **L** liberalitatē in dignitate, quia sicut dii plures sunt, ita & hic deus sit. [†]al. liberalitate, dignitate: ^{*}al. indulgentiore. Indulgentire tamē in eo adoptionis & nūcupationis affectu, vt præcæteris sit adoptatus, & adoptiuus aliis maior ipse sit filius: & excellentius cunctis naturis creatus, creaturis ipse cæteris præstet. Aiunt etiam quidam eorum dei omnipotentiam constitētes, in similitudinem eum dei creatum, & ex nihilo, vt cætera, in æterni illius creatoris sui imaginem constituisse. Verbo videlicet de non extantibus iussum esse subsistere, deo potente similitudinem sui ex nihilo [†]cooptare. [†]al. cooptate. Quinetiam id adiiciūt, cum vnus substantiæ patrem & filium esse audiunt, ab anterioribus esse episcopis prædicatum, vt id subtiliter per speciem hæreticæ opinionis infirmant, dicentes eos verbi huius significationē, id est, vnus substantiæ, quod Græcè dicitur homouision, hoc sensu vsurpare atq; eloqui, tanquam ipse sit pater qui & filius, ex infinitate videlicet sua protensus in virginem, ex qua corpus assumens sibi, in eo corpore quod assumpsit, filij nomen addiderit. Et hæc quidem de homouision eorū falsitas prima est. Sequens illa est, quod affirmant id enūciationem homouision significare, quod rei anterioris atq; alterius communio sit duobus, & tanquam prior substantia vel vsia materiæ alicuius extiterit, quæ participata duobus, & in vtroq; consumpta, vtrunq; illū & naturæ anterioris, & rei esse testetur vnus. Atq; idcirco improbare se homouision auctorem confessionem, quod enūciatio eius neq; filium à patre distinguat, & posteriorem patrem materia, quæ sibi cum filio sit communis, ostēdat. Tertio quoq; hanc improbandi homouision causam comminiscuntur, quod secundum verbi huius

Quære ergo
tā multa de
reb⁹ diuinis
definimus?

A huius significationē, ex diuisione paternæ substantiæ esse filius existimetur, tanquam defectus ex eo fuerit, ita vt in duos sit res vna diuisa, & ideo substantiæ dicantur vnus, quia portio defecta de toto, in natura ea sit vnde defecta sit, nec posse in deū cadere diuisionis passionē, quia & demutabilis erit, si imminutiōi per diuisionem fiat obnoxius, & imperfectus efficietur, perfectionis suæ in portionem alteram decedente substantia: nec non in eo se eleganter doctrinæ prophetiæ, sed & euangelicæ atq; apostolicæ posse existimant contraire, vt filij natiuitatem intra tempora prædicent. Cùm enim vitiose à nobis asserant dici filium semper fuisse, necesse est vt excludendo quod semper fuerit, natiuitatem eius confiteatur ex tempore. Si enim non semper fuit, erit tēpus quo non fuit. Et si est tempus quo nō fuit, erit

B ante eum tempus, quia qui non semper est, esse cœpit ex tempore. * Qui autem caret tēpore, non potest eo carere quod semper est. Respuere se autem id quod semper filius fuerit, ob eam causam affirmāt, ne per id quod semper fuit, sine natiuitate esse credatur, tanquam per id quod semper fuisse dicitur, innascibilis prædicetur. O stultos atq; impios metus, & irreligiosam de deo sollicitudinem. Hæc quæ in homousij significatione, & in eo quod semper filius esse dicitur arguuntur, ecclesia abominatur, respuit, damnat. Nouit enim vnum deum, ex quo omnia. Nouit & vnum dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia. Vnū ex quo, & vnum per quem. Ab vno vniuersorum originem, Per vnum cunctorum originē & creationem, In vno ex quo autoritate innascibilitatis intelligit, In vno per quem potestatem nihil differētē ab authore veneratur. Cùm ex quo & per quem, ad id quod creatur, in his quæ creata sunt † communis auctoritas sit, nouit in spiritu deum spiritū impassibilem & indefecabilem. Didicit enim à domino, spiritui carnem & ossa non esse, ne fortē cadere in eum corporalium passionum detrimenta credantur. Nouit vnum innascibile deum: nouit & vnum vnigenitum dei filium. Confiteatur patrem æternum, & ab origine liberum: confiteatur & filij originem ab æterno. Non ipsū initiabilem, sed ab initiabili. Nō per seipsū, sed ab eo qui à nemine semper est, natum ab æterno, natiuitatem videlicet ex paterna æternitate sumentem. Caret ergo fides nostra hæreticæ prauitatis opinione. Aedita namq; est sensus nostri professio, licet nōdum sit ratio professionis exposita. Tamen ne quid in homousij à patribus nuncupati enunciatio-

† al. cōmunionis

† al. ipsum ab initio, sed

ne, & in ea quod semper fuerit cōfessione suspicionis relinqueretur, ista memorata sunt, quibus & subsistere filium in substantia qua genitus ex patre est cognosceretur: & patri de substantia qua manebat, per filij natiuitatem nihil esse decerptum. Et homousion patri filiū nō de commemoratis superius vitiis causisq; à sanctis, & doctrinam dei callentibus viris esse memoratum, ne quis fortē existimaret adimi per vsam natiuitatē vnigeniti filij, quod patri homousios diceretur, sed vt suscepti huius vtriusq; verbi necessitatem, & contra debacchantes tunc hæreticos ad maximam fidei securitatē, † vsurpati rationem intelligamus, respondendum esse existimo hæreticorū peruersitati, & omnes eorum stultas ac mortiferas institutiones euangelicis atque apostolicis testimoniis coarguendas. Videntur enim sibi de singulis quæ asserunt præstare rationē, quia singulis assertionibus suis quædam ex diuinis voluminibus testimonia subdiderūt, quæ corrupto intelligentiæ sensu solis tantum ignorantibus blādiantur, † speciem veritatis secundum prauitatem interpretātium † præstitura. Conantur enim sola dei patris diuinitate celebrata filio auferre quod deus est, quia scriptum est: Audi Israël: Dominus deus tuus, deus vnus est. Et id ipsum ad legis doctorē interrogantem, quod præceptum maximum esset in lege, domino dicente: Audi Israël: Dominus deus tuus, deus vnus est. Et rursus Paulo ita prædicante: Vnus enim deus, & vnus mediator dei & hominum. Tum quod solus innascibilis, & quod solus verus sit, quia Esaias dixerit: Benedicēt te solum deum verum. Quodq; id ipsum contestatus sit dominus in euangelicis dicens: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Tum quod solus sapiens sit, ne quid sapientiæ filio relinquatur, secundum Apostoli dictum: Ei autem qui potēs est confirmare vos secundum Euangelium meū, & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem sacramenti temporibus secularibus taciti: manifestati autem nunc per scripturas propheticas secundum præceptum æterni dei, in obedientiam fidei in omnes gentes, cogniti soli sapienti deo per Iesum Christū, cui est gloria in secula seculorum, amen. Tū quia solus bonus, ne quid sit bonitatis in filio, quia per eum dictū sit: Nemo bonus nisi vnus deus. Tum quod solus sit & potens, quia Paulus dixerit: Quem temporibus suis ostendit nobis beatus & solus potens, rex regum, & dominus dominantium. Tum quod hunc nouerint in-

† al. nō vsurpationē intelligamus &c.

† al. species † al. præstitur.

Testimoniū quod de prauitate prole torquent hæretici.

conuerti-

G conuertibilem & indemutabilem, quia per prophetam dixerit: Ego sum dominus deus vester, & non demutor. Et Iacobus apostolus dixerit: Apud quem non est demutatio. Hunc iustum iudicem, quia scriptum est: Deus iustus iudex, fortis & patiens. Hunc cuncta procurantem, quia dominus dixerit cum ei de auibus sermo esset: Et pater vester caelestis pascit illa. Et rursum: Nonne duo passeret a se uenient, & unus ex illis non cadet super terram sine patris vestri voluntate. Sed & capilli capitis vestri numerati sunt. Hunc omnia prouidentem, sicut beata Susanna dicit: Deus aeternus, absconditorum cognitor, sciens omnia ante generationem eorum. Hunc etiam inconceptibilem secundum quod dictum est: Caelum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum, quam domum aedificabitis mihi, aut quis locus requiectionis meae? Haec enim fecit manus mea, & sunt omnia haec mea. Hunc quoque capientem omnia Paulo testante: Quoniam in ipso uiuimus & mouemur & sumus. Et Psalmographo dicente: Quod abibo a spiritu tuo, & a facie tua quo fugiam? Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Si sumptero pennas meas ante lucem, & habitauero in postremis maris, etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Hunc quoque incorporeum, quia dictum est: Spiritus enim deus est, & adorantes eum, in spiritu & ueritate adorare oportet. Hunc immortalem & inuisibilem, Paulo dicente: Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum uidit, nec videre potest. Et secundum euangelium: Deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris. Hunc quoque solum manentem in nascibile, quia dictum est: Ego sum qui sum. Et rursum: Sic dices filiis Israel: Misit me ad uos is qui est. Et per Hieremiam: Qui es domine. Atque haec

H

I

* al. quis non
intelligat

* quis intelligat plena fraudis esse & plena fallacia? Quae quanquam sint subtiliter confusa atque permixta, tamen absolute artificiosam malitiae atque stultitiae calliditatem & ineptiam testantur. Inter caetera enim addiderunt, solum se patrem in nascibilem cognouisse: tanquam hinc quisquam possit ambigere, eum ex quo ille genitus sit, per quem omnia sunt, id quod ipse est a nemine consecutum. Ipso enim quo pater dicitur, eius quem genuit author ostenditur, id habens nomen, quod neque profectum ex alio intelligatur, & ex quo is qui genitus est, substituisse doceatur. Igitur id quod deo patri proprium est, proprium ei ac secretum relinquamus, consistentes in eo aeternae uirtutis in-

nascibilem potestatem. Nemini autem dubium esse existimo, ob eam causam in confessione dei patris quaedam eius tanquam peculiaris & priuata memorari, ne praeter ipsum eorum quicumque particeps relinquatur. Dum enim dicunt, solum uerum deum, solum iustum, solum sapientem, solum inuisibilem, solum bonum, solum potentem, solum immortalitatem habentem, in eo quod solus haec sit, a communione eorum secundum hos filius separatur. Soli enim, ut aiunt, propria non participantur ab altero: quae si in patre solo, non etiam in filio esse existimabuntur, necesse est ut filius deus & falsus & insipiens, & secundum conspicibiles materias corpore & maleuolus & infirmus, & extra immortalitatem credatur esse, qui ab his omnibus, cum in his pater solus sit, excipitur. Dicturi autem de absolutissima maiestate & de plenissima diuinitate unigeniti dei filii, non existimamus quaequam arbitraturum, omnem hunc sermonem, quo haesuri erimus, ad dei patris contumeliam pertinere, quasi ex eius dignitate decedat, si quid eorum referatur ad filium, cum potius honor filii dignitas sit paterna, & gloriose author sit, ex quo is qui tali gloria sit dignus extiterit. Nihil enim nisi natum habet filii, & geniti honoris admiratio in honore generantis est. Cessat ergo opinio contumeliae, cum quicquid inesse filio maiestatis docebitur, id ad amplificandam potestatem eius, qui istiusmodi genuerit, redundabit. Consequens autem est, ut cognitio iam iis, quae ad deformationem filii de patre confessi sunt, id ipsum illud quod de filio professi sunt audiatur. Responsuri enim singulis eorum propositionibus, & diuinorum dictorum testimoniis irreligiosam eorum doctrinam proditori, debemus ad illa quae de patre dicta sunt, ea quae deinceps de filio dei sint commemorata subiungere, ut de confessione ea quae de patre & filio est, inter se comparata, unus atque idem a nobis in absoluendis singulis propositionibus ordo teneatur. Memorant namque filium dei neque ex aliqua subiacente materia genitum esse, quia per eum creata omnia sunt: neque ex deo esse, quia decedere ex deo nihil possit, sed esse ex iis, quae non erant, id est, creaturam dei perfectam, ueruntamen non similem caeteris creaturis. Esse autem creaturam, quia scriptum sit: Dominus creauit me initium uiarum suarum. Esse autem facturam perfectam, sed non similem caeteris facturis. Facturam autem per id quod Paulus ad Hebraeos dixerit: Tanto melior factus angelis, quanto excellentius ab his possidet nomen. Et rursum: Unde fratres facti

K

L

* al. uisuri

M

vocationis

A vocationis cœlestis participes cognoscite Apostolum & principem sacerdotum confessionis nostræ Iesum Christum, qui fidelis est ei qui fecit eum. Ad infirmādam verò filij & virtutem & potestatem & diuinitatem eo maxime vtantur, quod dixerit: Pater maior me est. Idcirco autem nō esse eum vnum ex omnibus creaturis concedunt, quia scriptum est: Omnia per eum facta sunt. Concludunt ergo omnem irreligiositatis suæ doctrinam istiusmodi verbis suis, dicētes: Nouimus deū vnū, solum infectum, solum sapientem, solum sempiternum, solum sine initio, solum verum, solum immensum, solum immortalitatem habentem, solum optimum, solum potentem, omnium creatorem, ordinatōrē & dispositōrē inconuertibilem, incommutabilem, iustū & optimum legis & prophetarū & noui testamēti: hunc deum genuisse filium vnigenitum ante omnia secula, per quem & seculum & omnia fecit: natum autem nō putatiuē, sed verè obsecutum voluntati suæ: immutabilem & inconuertibilem, creaturam dei perfectā, sed non sicuti vnā de creaturis facturā, sed non sicuti cæteræ facturæ. Nec vt Valentinus prolatione patris natum commētatus est. Nec sicut Manichæus partem vnus substantiæ patris natum exposuit. Nec sicut Sabellius, qui vnionem diuidit, ipsum esse dixit filium quē & patrem. Nec sicut Hierachas lucernā dicit de lucerna, vel lampadem in duas partes. Nec eū qui fuit ante, postmodum natū, vel supercreatum in filiū, sicuti & tu ipse beatissime papa, media in ecclesia & in confesse fratrum frequenter eos qui talia introducūt reuisti. Sed sicut diximus, quod ipsi dicūt, voluntate dei ante tēpora & secula creatū, & viuere & esse accipiēs a patre, & glorians cū subsistēte patre. Neq; enim pater dans ei omnium hæreditatē fraudauit semetipsum ab his, quæ in facta habentur ab ipso, fons est autem omnium. Quapropter tres substantiæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus, & quidem deus pater causa est omnium sine initio solitarius: filius autem sine tēpore editus est a patre & ante secula creatus & fundatus. Non erat antequam nascere-tur, sed sine tempore ante omnia natus, solus a solo patre subsistit. Nec enim est æternus, aut cœternus, aut simul nō factus cum patre, nec simul cum patre habet esse, sicuti quidam dicunt, aut aliqui duo non nata principia introducentes, sed sicut vnio est principium omnium, sic & deus ante omnia est. Propter quod & ante filium est, sicut & a te didicimus papa media in ecclesia prædicante. Secundum quod

itaq; & a deo esse habet, & gloriari & viuere, & omnia ei sunt tradita, secundum hoc principium eius est deus. Principatur autem ei vt pote deus eius, cū sit ante ipsum. Si enim quod ex ipso & quod ex vtero exiuit & venit, & quod ex patre, velut partem eius vnus substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur, compositus erit pater, & diuisibilis & mutabilis & conuertibilis, etiam corpus secundū illos, & quantum in ipsis est, consequētia corpori sustinens sine corpore deus. Hic eorū error est, hæc mortifera institutio, ad cuius confirmationem corrupto intelligentiæ sensu, diuinorum dictorum testimonia vsurpāt, & de his sub occasione humanæ ignorantie mentiuntur. Nemini autem dubium esse oportet ad diuinarum rerum cognitionem diuinis vtendum esse doctrinis. Neq; enim scientiam cœlestium per semet humana imbecillitas consecretur, neq; inuisibilem intelligentiam ipse sibi corporalium sensus assumet. Nō enim vel id quod creatum in nobis atq; carnale est, vel id quod in vsum vitæ nostræ ex deo datū est, & suomet iudicio naturā creatoris sui opusq; discernet. Non subeunt ingenia nostra in cœlestem scientiam, neq; incomprehensibilem virtutē sensu aliquo infirmitas nostra concipiet, ipsi de se deo credendum est, & iis quæ cognitioni nostræ de se tribuit obsequendum. Aut enim more gentilium denegandus est, si testimonia eius improbantur: aut si vt est deus creditur, nō potest aliter de deo quā vt ipse est de se testatus, intelligi. Cessent itaque propriæ hominum opiniones, neq; se vltra diuinā constitutionem humana iudicia extēdant. Sequamur ergo aduersus irreligiosas & impias de deo institutiones, ipsas illas diuinorū dictorum authoritates, & vnumquodq; eorū ipso, de quo queritur, authore tractabimus, non ad fallendam & malè imbuendam audientiū imperitiam, quasdam verborum enunciationes substractis eorum causis coaptantes. Intelligentia enim dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Verū omnia æditis simul & dicēdi causis & dictorum virtutibus prosequemur. Igitur singula secundum propositionis ordinem retractentur. Nam hoc eorum principale est: Nouimus, inquiunt, vnum solum deum, Moyse dicēte: Audi Israēl, Dominus deus tuus deus vnus est, sed nunquid hinc quisquam fuit ausus ambigere, aut vnquam aliter a quoquā eorum prædicatum esse qui deum crederēt cognitum est, nisi vnum deū esse, ex quo omnia, vnā virtutē innascibilem, & vnā hanc esse sine

Exemplum blasphemie eorum qui creaturā esse dei filiū dicunt.

† al. dispēlatorem

Valentinus.

Manichæus.

Sabellius.

* Fortè, inducit

Hierachas.

* Fortè, diuidit

† al. filio,

† al. & gloriam eius

† al. deest non

Tres substantiæ, & cetera.

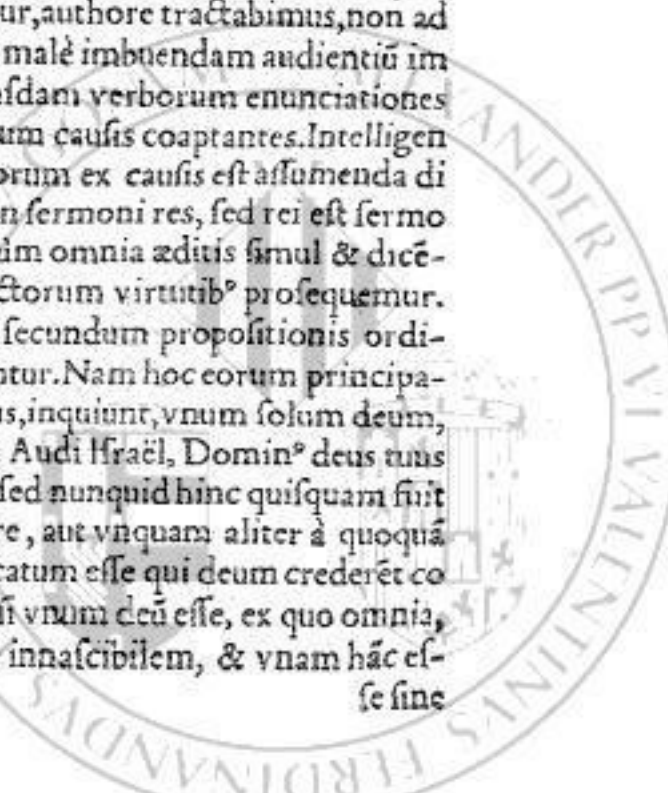
D

E

† al. suimet

F

† al. eo

G se sine initio potestatem: Sed non per id quod deus vnus est, dei filio accidit negari posse, quod deus est. Moyses nāq; vel potius de^o per Moysen, populo & in Aegyptio & in deserto idolis & deorum (vt putabāt) religionibus occupato, hoc constituit principale mandatum, vt vnum deū crederet, & verē ac meritō constituit. Vnus enim deus, ex quo omnia. Sed videamus an idem Moyses cū quoq; per quē omnia sunt, deum esse confessus sit. Nō enim patri adimitur quōd deus vnus est, quia & filius deus sit. Est enim deus ex deo, vnus ex vno: ob id vnus deus, quia ex se deus. Contra vērō, nō minus per id filius deus, quia pater deus vnus sit. Est enim vnigenitus filius dei, nō innascibilis, vt patri adimat quōd deus vnus sit, neq; aliud t̄ ipse quā deus, quia ex deo natus est: de quo quauis ambigi non oporteat, quin nascēdo ex deo deus sit, per quod fidei nostrae deus vnus est, tamē videamus an Moyses qui ad Israēl dixerat: Dominus deus tu^o vnus est, dei filium deū praedicauerit. Vti enim nos ad confitendam domini nostri Iesu Christi diuinitatem testimonio illius oportebit, cuius auctoritate haeretici vnum tantum deum confitentēs, filio putant negandum esse quōd deus est. Igitur cū absoluta hac de deo & perfecta confessio sit, secundum Apostolum ita loqui: Vnus deus pater ex quo omnia, & vnus dominus noster Iesus Christus per quem omnia, videamus originem mundi, quid de ea Moyses loquatur. Ait nāq;: Et dixit deus, fiat firmamentum in medio aquae, & sit diuidens inter aquam & aquam, & factū est sic, & fecit deus firmamentum, & diuisit deus per mediū aquae. Habes ergo deum ex quo, habes deū per quē: aut si id negabis, necesse est id quod factū est, per quem factum sit doceas: aut certē naturā ipsam creandorum deo obedientem esse demonstrēs, quae ad id quod dictum est, fiat firmamentum, se ipsam dei verbo iussa firmauerit. Sed hac diuinæ scripturae ratio non recipit. Omnia enim, secundum prophetam, facta ex nihilo sunt, nec natura aliqua manens demutata in aliud est, sed id quod nō erat creatum est, & absolutum est. Per quem? Audi Euangelistā: Omnia per ipsum facta sunt. Si queris per quem, audias eundem Euangelistam dicentem: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt. Quod si negare voles à patre dictum videri, fiat firmamentum, audias rursus prophetam dicentem: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Quod ergo dictum

est, fiat firmamentum, in eo quod pater sit locutus ostenditur. Quod autem adicitur: Et factum est sic, & quod fecisse deus dicitur, in eo persona efficientis est intelligenda, qui faciat. Dixit enim & facta sunt. Non vtiq; solum voluit & fecit, mandauit & creata sunt. Non vtiq; quia complacitum ei est extiterūt, vt mediatoris officiū inter se & ea quae essent creanda cessaret. Dicit ergo fieri deus ex quo omnia sunt, & fecit deus per quem omnia sunt. Eodem pariq; nomine, & in dicentis significatione & in efficientis operatione cōfessio est. Si autem loqui audebis, non de filio dici, & fecit deus, vbi erit quod dictum est: Omnia per ipsum facta sunt: Et illud apostolicum: Vnus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia: Et illud: Ipse dixit & facta sunt: Quod si impudentiam tuam hac diuinitus dicta conuincant, non adimitur dei filio quōd deus sit, per id quod dictum est: Audi Israēl, Dominus deus tuus, deus vnus est: cū ab eo ipso qui hac est locutus, in ipsa constitutione mundi deus fuerit praedicatus & filius. Sed videamus in quem profectū hac distinctio iubentis dei, & facientis dei agatur. Nā tācti sensus cōmunis intelligentiae nostrae nō recipiat, vt in eo quod dictum est, iussit & facta sunt, solitarius atque idem significatus esse credatur, tamen nequid ambigi possit, oportet ea quae mundi creationem cōsecuta sunt explicari. Cum igitur perfecto mundo eius incola formandus esset, talis de eo sermo est: Et dixit deus, Faciamus hominē ad imaginem & similitudinē nostram. Et rursus: Et fecit deus hominē, ad imaginem dei fecit eum. Quæro nunc, solum ne sibi deum locutum existimes, an verō sermonē hunc eius intelligas non sibi, sed ad alterū extitisse: Si solum fuisse dicis, eius ipsius voce argueris dicentis: Faciamus hominē ad imaginem & similitudinē nostram. Deus enim per legislatorem secundum intelligentiam nostram locutus est, verbis videlicet quibus vti ipse nos voluit, cognitionē eorum nobis quae gessit impertiens. Significato nāque dei filio per quem facta sunt omnia, in eo quod dictū est: Et dixit deus, Fiat firmamentum. Et rursus ita dictum est: Et fecit deus firmamentum, ne tamē hic quidam inanis ac superfluous sermo existimaretur, si sibi ipsi dixisset vt fieret, & rursus ipse fecisset. (Quid enim tam alienum ab eo qui solus esset, vt sibi faciendum diceret, cū voluntate tantum opus esset vt fieret) absolutius voluit intelligi significationem hanc non ad se tantum esse referendam, dicendo: Faciamus hominē ad imaginem & similitudinē nostram,

†al. esse

H

I

Parris iussu
per filiū o-
mnia condi-
ta.

M

A nostram, sustulit singularis intelligentiā professione consortij. Cōsortium autem esse tali quod solitario ipse sibi non potest. Neque rursum recipit solitarij solitudo, faciamus. Neque quisquam alieno à se, nostram, loquitur. Vterque sermo & faciamus & nostram, vt solitarium eundemq; nō patitur, ita neq; diuersum à se alienumq; significat. Aut quæro, si cum audias solitarium, vtrum non ipsum eundemq; esse existimes: aut cum audias non ipsum, neq; eundem, an ne quod solitarius tantum sit intelligas? In solitario ergo solitarius, in nō eodem verò neq; ipso, non solitarius reperitur. Solitario ergo conuenit faciam & meam: nō solitario vero, faciamus & nostram. Cum itaque legimus: Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram, quia sermo vterq;, vt non solitarium tantum, ita neq; differētem esse significat, nobis quoq; nec solitarius tantum, nec diuersus est confitendus, cognita per id quod nostram imaginem dicit, non etiam imagines nostras, vnius in vtroq; proprietate naturæ. Non sufficit autem solam verborum attulisse rationem, nisi dictorum intelligentiam etiam rerum operatio consequatur. Scriptum enim ita est: Et fecit deus hominem, ad imaginē dei fecit eū. Quæro si † solitario atq; ipsi ad se eundem fuit sermo, quid hic sentiendum existimes? Video enim nunc tripertitam significationem & facientis & facti & exempli. † Qui factus est, homo deus. Deus autē fecit, & quem fecit ad imaginem dei fecit. Si de solitario Genesis esset locuta, dixisset vtiq; & fecit ad imaginem suam. Sed sacramentū euangelicum annuncians, nō duos deos, sed deū & deum elocuta est, cum hominem per deum effectum ad imaginem dei dicit. Atq; ita deo, ad communem sibi cum deo imaginem atq; eandem similitudinem hominē reperitur operari, vt nec solitudinis intelligentiam significatio efficientis admittat, nec diuinitatis diuersitatem, ad eandem imaginem ac similitudinem constituta patiatur operatio. Et quamquam superfluum post hæc existimetur vltra aliquid afferre, quia in diuinis rebus non frequentius dicta sufficiunt, tamen quid de hoc eodem dictum sit cognosci oportet. Nō enim diuinorum dictorum, sed intelligentiæ nostræ à nobis ratio præstanda est. Deus ad Noë inter multa mādāta ita loquitur: Qui effuderit sanguinem hominis, pro sanguine eius effundetur anima eius, quia ad imaginem dei fecit hominem. Etiam hic distinguitur exemplum, opus & operās. Deus testatur se ad imaginem dei hominē fecisse. Cum faciendus homo est,

quia neq; de se, neq; ad se loquebatur, dixit ad **D** imaginem nostram. Cum autem factus homo est, fecit deus hominem ad imaginem dei. Nō ignorauit vtiq; verbi proprietatem, si sibi ipse loqueretur, vt diceret: Feci ad imaginē meā. Dixerat enim iam ad demonstrandam naturæ vnitatē, faciamus ad imaginē nostrā. Neq; rursum confundit de solitario ac nō solitario intelligentiam, cum hominem deus faciens, ad imaginem dei fecerit. Quod si deum patrem solitarium sibi hæc locutū fuisse affirmare velles, tanquam cōcedi tibi possit, vt vnus secum velut cum altero sit locutus, credaturq; in eo, quod ad imaginem dei fecit hominem, ita voluisse intelligi, tanquam ad imaginem meam feci hominem, primū ipse testimonio tuo redargueris. Dixisti enim: Ex patre omnia, sed per filium omnia. Nāq; per id quod dictū est: Faciam⁹ hominē ad imaginē, ex eo origo est, ex quo capit & sermo. In eo verò quod de⁹ ad **E** imaginem dei fecit hominē, significatur etiā is per quem cōsummat operatio. Tum deinde nequid tibi hinc liceat mentiri, sapientia quam tu ipse Christum confessus es, cōtraibit dicens: Cum certos ponebat fontes sub cælo, cum fortia faciebat fundamenta terræ, eram apud illum cuncta componens. Ego eram ad quem gaudebat, quotidie autem lætabar in cōspectu eius in omni tēpore, cum lætaretur orbe perfecto, & lætabatur in filiis hominū. Cōclusa est omnis occasio, & coarctatur ad veri confessionem vniuersus error. Adest deo genita ante secula sapientia. Neq; solū adest, sed etiam componit. Est ergo componēs apud ipsum. Intellige compositionis vel dispositionis officium. Pater enim in eo quod loquitur efficit, filius in eo quod operatur quæ fieri sūt dicta, componit. Personarum autem ita facta discretio est, vt opus referatur ad vtrunq;. Nā **F** in eo quod dicitur faciamus, & iussio exequatur & factum. In eo verò quod scribitur: Erā apud illum componens, non solitarium se sibi esse in operatione significat. Lætatur autem ante eum quē sibi significat adgaudere lætanti. Quotidie autem lætabar in conspectu eius in omni tempore, quando lætabatur orbe perfecto & lætabatur in filiis hominum. Causam lætitiæ suæ sapientia docuit, lætabatur autem ob lætitiā patris in perfectione mundi, & in filiis hominum lætātis. Scriptum est enim: Et vidit deus quia bona sunt. Placere patri opera sua gaudet, per se ex præcepto eius effecta. Gaudium enim suum hinc esse profitetur, quod in consummato orbe in filiis hominum pater lætus existeret. Et in filiis hominum ob id, quia iam

† al. aliquo solitario ip-

† al. solitari-

† al. Qui factus est, homo est. Deus &c.

Aliud testimoniu qd filius deus.

G iam in vno Adam omne humani generis exordium constitisset. Non ergo in fabricatione mundi solitarius pater sibi loquitur, sapiētia sua secū & cooperante & cōsummata cooperatione gaudēte. Non ignoramus autem multa & maxima ad absolutionem horum dictorum esse reliqua, sed dilata nobis potius quam dissimulata habeantur. Plenior namq; eorum tractatus propositionibus cæteris reseruat. Nunc enim tantum ad id respōdetur quod in expositione fidei suæ, vel potius perfidię ab impiis dictum est, vnum tantum deum à Moyse prædicatum, & verè ita prædicatum meminimus, quia vnus deus est ex quo omnia. Sed nō propterea ignorandū esse, quia filius deus est, cū idem Moyse deum & deum toto operis sui corpore sit professus. Igitur videndum est, quomodo electio & legillatio deum & deum pari confessionis ordine prædicet. Post multas namq; dei id ad Abraham allocutiones, cū aduersum Agar Sara commoueretur, conceptui ancillæ domina sterilis inuidens, cumq; discessisset à conspectu eius, ita de ea scriptura loquitur: Et dixit angelus domini ad Agar: Redi ad dominam tuā, & humilia te sub manibus eius. Et dixit ei angelus domini: Multiplicans multiplicabo semen tuum, & non dinumerabitur à multitudine, Et rursum: Et vocauit nomē domini, qui loquebatur secū deus, qui aspexisti me. Angel^o dei loquitur. Duplex autē in angelo dei significatio est, ipse qui est, & ille cuius est. Et loquitur non res secūdem nomen officij sui. Ait enim: Multiplicans multiplicabo semen tuum, & non dinumerabitur à multitudine. Ministeriū angeli potestas multiplicandarum gētium excedit, sed quid tandem de eo qui dei angelus, quæ soli deo propria sūt loquebatur, scriptura testata est: Et vocauit nomē domini qui loquebatur secum, tu deus qui aspexisti me. Primū angelus dei, secundō dominus. Vocauit enim nomē domini, qui loquebatur secum. dehinc tertio deus: Tu enim es deus qui aspexisti me. Qui angelus dei dictus est, idē dominus & deus est. Est autem secūdem prophetam filius dei, magni cōsiliij angelus: vt personarum distinctio absoluta esset, angelus dei est nuncupatus. Qui enim est deus ex deo, ipse est & angel^o dei. Vt verò honor debitus redderetur, & dominus & deus est prædicatus, & hic quidem primū angelus dei, deinde idem postea & dominus & deus. Ad Abraham verò tantum deus. † Tota enim iam personarum discretione præmissa, ne solitarij error subesset, absolutum & verum eius nomen edicitur. Scriptum nāq; est:

Et dixit deus ad Abraham, Ecce Sara vxor tua **K** pariet tibi filium, & vocabis nomē eius Isaac, & statuam testamētum meum ad illum in testamentum æternum & semini eius post illū. De Ismaël autem hæc: Ecce exaudiri te, & benedixi † eum, & amplificabo eū valde. Duodecim gentes generabit, & dabo eum in gentem magnā. Nunquid ambigitur, quin qui angelus dei dictus est, idem rursum dicatur & deus: Pariterq; de Ismaël sermo est, & nunc & dudum multiplicandus ab eodē est. Et ne forte non idem qui esset locutus ad Agar, nūc loqui crederetur, eiusdem personæ significationem diuinus sermo testatur, dicens: Et benedixi eum, & amplificabo eum. Benedictio ex præterito est, iā enim ad Agar sermo fuerat: amplificatio verò in futurum. Nunc enim primū ad Abrahā de Ismaël deus loquitur: ad Agar verò angelus dei locutus est. De^o igitur **L** est qui & angelus dei est, quia & qui angelus dei est, deus est ex deo natus. Dei autem angelus ob id dictus, quia magni consiliij est angelus. Deus verò idem postea demonstratus est, ne qui deus est, esse angelus crederetur. Sequatur sermo ordinē rerū. Angelus dei ad Agar locutus est, idem ad Abraham deus loquitur. Ex eodē ad vtrunq; fit sermo. Benedicitur Ismaël, & in gētem magnam amplificandus esse promittitur. Scriptura & per Abrahā, deum esse qui loqueretur, ostendit. Abrahæ quoque Isaac filius promittitur. Dehinc postea assistūt viri tres. Abraham cōspectis tribus vnū adorat & dominum confitetur. Scriptura assistisse viros tres edidit: sed patriarcha non ignorat qui & adorandus sit, & confitēdus. Indiscreta assistentium species est, sed ille dominum suū fidei oculis & visu mētis agnouit. Dehinc sequitur. Et dixit ei: Reuertens veniam ad te, ad hoc tēpus in futurum, & habebit filium Sara vxor tua. Et post hæc dixit ei dominus: Num celabo ego * Abrahæ puero meo quæ facturus sum? Et rursum: Dixit autē dominus, Clamor Sodomorum & Gomorreorum impletus est, & peccata eorū magna valde. Et rursum post alium multum sermonē, quem breuitatis studio prætermittimus, cū de iustis vna cū iniustis perdēdis Abraham esset sollicitus, ait: Nequaquā qui iudicas terram, facies hoc iudicium, vt perdas iustum cū impiis. Et dixit dominus: Si inuenero Sodomis quinquaginta iustos in ciuitate, remittā omni loco propter illos iustos. Et rursum cōsummato sermone ad Loth fratrem Abrahæ, scriptura dicit: Et dominus pluit super Sodomam & Gomorrā sulphur & ignem à domino de cælo. Et rursum: Et do-

† al. tu

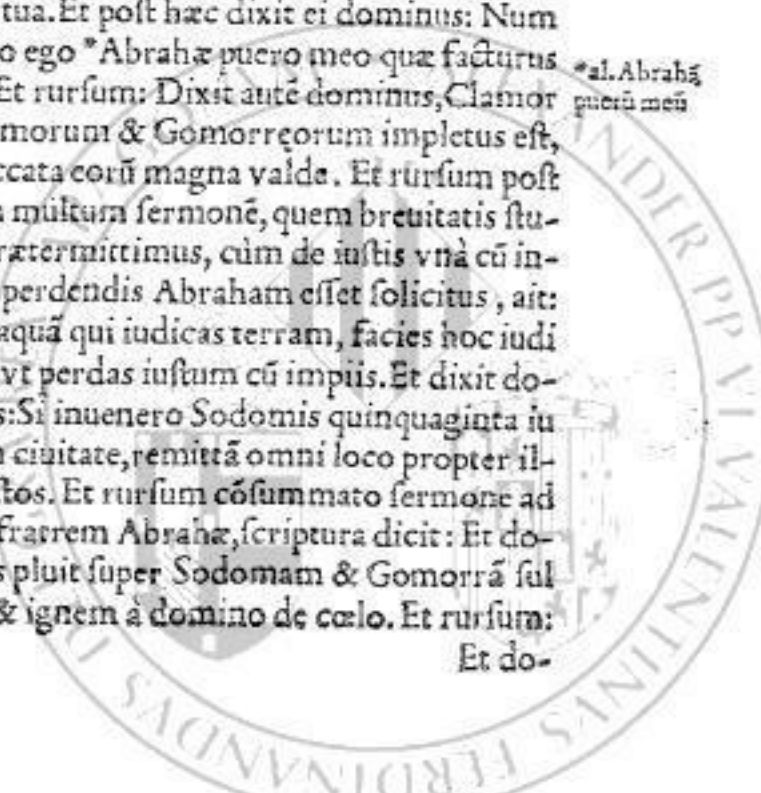
Magni cōsiliij angelus.

Erāt tres viri specie similes, sed Abrahā visu mētis & oculis fidei deum inter alios agnouit. M

* ad. Abrahā puerū meū

Fili^o est angelus dei & deus.

† al. Tota

A Et dominus visitauit Sarā, sicut dixit, & fecit deus Sarę sicut locutus est, & concepit & peperit Sara Abrahę filiū in senectute sua & in tēpore, sicut locutus est illi dominus. Dehinc expulsa de Abrahę domo cum filio suo ancilla, & in deserto ob aquę inopiam interitū pueri timēte, eadem scriptura ait: Et ecce exaudivit dominus deus vocē pueri ubi erat, & vocavit angel⁹ dei Agar de cęlo, & dixit ei: Quid est Agar? Noli timere, exaudit enim de⁹ vocē pueri de loco id quo est. Surge & accipe puerū & tene manum eius, in gentem enim magnā faciam eum. Quę perfidię cęcitas est, quę increduli cordis obtusio est, quę irreligiositatis temeritas, aut ignorare hęc, aut non ignorata negligere? Certē ita cōmemorata & dicta sūt, ne intelligentiam veritatis error aliquis aut obscuritas impediret. Quę si non posse ignorari docemus, impietatis esse crimen necesse est quod negatur. Angelus dei loqui ad Agar cępit, Ismaēlem in gentē magnā adaucturus, eiq; innumerabilem gentis progeniē pręstiturus. Cōfessio audientis & dominū eum esse & deum edocet. Sermonis enim exordiū ab angelo dei cępit, sed in confessione dei cōstitit. Ita qui sub mysterio magni cōsiliij nunciandi dei angelus est, ipse & natura & nomine deus est. Nomen enim naturę, non nomini natura cōponitur. Iisdem etiam de rebus ad Abrahā deus loquitur, benedictū iam Ismaēlē edocetur, & multiplicandum esse eundē in gentem: Benedixi, inquit, ei. Non itaq; demutauit personę suę significationē. Se enim iam benedixisse demonstrat. Scriptura certē sacramenti ordinē & verę prędicationis modum ab angelo dei incipiens, & postea iisdē de rebus eūdem loquentē deum confessā seruauit. Procedit autē pleniorē doctrinę profectū sermo diuinus. Deus istic ad Abrahā loquitur, pariturā Sarām pollicetur. Post hęc viri tres sedēti assistunt, vnum adorat, & dominum confitetur, idemq; & adoratus & cōfessus ab illo, tempore eodē in futurum rediturum se promittit, & Sarę filium futurū. Deus ad Abraham locutus est. Iisdem postea de rebus ipsis eūdem vir ab eo visus alloquitur: Demutatio tantū fit nominum, nihil tamen de cōfessione decessit. Virū enim licet conspectum Abrahā deum tamen adorauit, sacramentū scilicet futurę corporationis agnoscens. Nec tamē tantę fidei testimonio caruit, domino in euangelio dicente: Abrahā pater vester latabatur, vt videret diē meum, & vidit & gauisus est. Vir ergo cōspectus rediturum se tēpore eodem pollicetur. Contuere ḡ responsionis effectū, memento ta-

men virum esse qui spondeat. Quid ergo scriptura dicit: Et dominus visitauit Sarā. Vir ergo iste dominus est, de quo scriptura dicit, efficiens quod spopōdit. Quid autem sequitur? Et fecit deus Sarę sicut locutus est. Vir in loquendo nūcupatus, dominus in visitatione significatus, deus prędicatur in facto. Locutum certē virū non ignorans, qui Abrahę & visus est & locutus. Deū quo modo ignorabis, scriptura eadē quę virum dixerat, deum cōfessante? Ipsa enim dixit: Et concepit & peperit Sara Abrahę filiū in senectute sua in tempore, sicut locutus est illi dominus. Sed vir venturum se locutus est. Virum crede tantū, nisi qui venit, & deus & dominus est. Causam compara. Vir certē ob id venit, vt Sara & concipiat & pariat. Fidem discce. Dominus & deus ob hoc venit, vt Sara & cōciperet & pareret. In potestate dei vir locutus est, & in effectu dei de⁹ pręstitit. Ita se deum & loquendo & faciendo significat. Viri deinde de cōspectis tribus duo abeunt, sed qui residet, & dominus & deus est. Neq; solū & dominus & deus est, sed & iudex est. Stans enim ante dominum Abrahā dixit: Nullo modo tu facies hoc verbū, occidere iustum cū impio, & erit iustus sicut impius. Nequaquā, qui iudicas omnem terrā, facies hoc iudicium. Toto igitur sermone suo ḡ Abrahā fidē, ob quam iustificatus est, docet: dominum suū ex tribus agnitum, & solum adoratū, & deum confessus est & iudicē. Ac ne fortē existimes in vnius confessione, trium omnū virorum, qui simul videbātur, honorē contineri, contuere quid cōspectis duobus, qui discesserant, Loth dixerit: Et vidit Loth, & surrexit obuiam illis, & adorauit in faciem in terra, & dixit: Ecce domini, diuertite in domū pueri vestri. Hic pluralē retinuit significationē simplex visio angelorum, illic singularē honorē patriarchę fides confitetur. Hic diuinę scripturę historia duos de trib⁹ angelos fuisse significat, illic dominum & deum prędicat. Ait enim: Et dixit dominus ad Abrahā: Quare risit Sara, dicēs: Ego verē paritura sum, ego autem quę iam senui? Nunquid impossibile est à domino verbū in tempore hoc reuertar ad te in futurum, & erit Sarę filius. Tenet ergo scriptura ordinē veritatis, nec pluralem significationē in eo qui & deus & dominus agnoscebatur admiscens, neq; angelis duobus honorē, qui deo tantū fuerat delatus, impertiens. Loth quidē dominos dicit, sed scriptura angelos nūcupat. Illic hominis officium est, istic confessio veritatis. Dehinc adest in Sodomā & Gommorram iusti pena iudicij. Et quid tandē me

ḡal. perfidię cęcitas

Qui sibi mysterio magni cōsiliij nunciandi dei angelus est, ipse natura & nomine deus est.

Abrahā cōspectis virū, futurū corporationis sacramentum nouit,

ḡal. sponsio nis

ḡal. Abrahā fides
Ex trib⁹ cōspectis duo angeli & vnus deus & dominus.

F

Gmēti in eo est: Dominus sulphur & ignē pluit à domino: vt dominus à domino, ita non discreuit naturę nomine, quos significatione distinxerat. Legimus namq; in Euangelio: Pater non iudicat quenquā, sed omne iudicium dedit filio. Dedit ergo dominus, quod dominus accepit à domino, sed qui accepisti i domino. & domino iudicis cognitionem, cognominis eiusdem in deo & deo cognosce consortium. Iacob discedens ob metū fratris sui somnians viderat scalam fundatam in terra & contingentem cœlum, & per eam ascendētes & descendentes angelos dei, & dominum incubentem super eā sibiq; omnes benedictiones quas Abraham & Isaac dederat, impertientē. Ad hūc postea talis dei sermo est: Dixit autē deus ad Iacob: Surgens ascende in locum Bethel, & habitabit ibi, & fac ibi altare deo qui apparuit tibi cum fugeres à facie fratris tui. Deus honorē deo postulat, & postulat cum alterius significatione personæ: Qui, inquit, apparuit tibi cum fugeres, ne qua personæ eiusdē confusio nasceretur. De^o ergo est qui loquitur & dicitur, & de quo loquitur, honoris cōfessio naturæ nomine non discernit, quos significatio subsistentes esse distinguit. Et huic quidem loco quædam meminimus ad pleniorē absolutionem necessaria. Sed secundum propositionis ordinem responsionis quoq; ordo retinendus est. Itaq; quæ ei reliqua sūt, in libro altero suo loco exequemur. Tantum hoc nunc in deo qui honorem deo postulat, demonstrandum fuit, angelum dei qui cū Agar locutus esset, & deum esse & dominum, cum iisdem de rebus ad Abraham locutus ipse sit, & virum qui Abraham visus est, & deum esse & dominū. Angelos autē duos & cum domino visos, & ab eo ad Loth missos, nihil aliud à ppheta nisi angelos prædicatos. Non solum autem ad Abraham in viro deus affuit, sed etiam ad Iacob in homine deus venit. Neq; solum venit, sed luctatus ostēditur. Neq; tantummodo luctatus, sed etiā aduersus eum cū quo luctabatur, infirmus. Nunc de luctæ sacramento neq; est in tempore, neq; in materia aliquid tractare. De^o certē est, quia Iacob aduersus deum inualuit, & Israël deum vidit. Videamus autem an etiam alibi præterquam ad Agar hic angelus dei deus esse sit cognitus. Cognitus planē est. Neque solum deus, sed etiam deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob repertus. Angelus enim domini Moyse de rubo apparuit, dominus de rubo loquitur, vocem eius intelligendam existimas, vtrum eius qui visus est, an alicuius alterius? Hic mēdacij locus nullus est. Ait enim scriptura: Ap-

paruit autem illi angelus domini in flamma ignis de rubo. Et rursum: Vocauit eum dominus de rubo: Moyse Moyse. Et respondit: Quid est? Et dixit dominus: Ne accesseris huc, solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra facta est. Et dixit ei: Ego sum deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob. Qui apparuit in rubo, de rubo loquitur, & visionis locus vnus & vocis est, neq; ali^o quam qui est visus, auditur. Quia qui angelus dei est cum videtur, idē rursum cum auditur est dominus: ipse verò qui auditur dominus deus est. Deinde Abraham Isaac & Iacob deus esse cognoscitur. Cum angelus dei dicitur, non proprius sibi ac solitarius esse mōstratur. Etenim dei angelus cum dominus & deus nūcupatur, in honore naturæ suæ & nomine prædicatur. Habes ergo angelum qui de rubo apparuit, & dominum & deum. Percurre adhuc Moyse testimonia, & intellige an occasionem aliquam prædicandi deum & dominum negligat. Tene nepe ex dictis eius: Audi Israël, Dominus deus tuus de^o vnus est. Tene nūc diuinæ illius cantionis suæ dicta. Ait namq;: Videte videte, quoniā ego sum dominus, & nō est deus præter me. Et cum omnis sermo dei ex persona dei vsq; ad finē cationis fuisset, ait: Latamini cœli simul cū eo, & adorēt eū oēs filij dei. Latamini gētes cum plebe eius, & honorificent eum omnes angeli dei. Honorandus est à dei angelis deus, dicēs: Quoniam ego sum dominus, & non est deus præter me. Est enim vnigenitus deus, neque consortem vnigeniti nomen admittit, sicut non recipit innascibilis, in eo tantum quod est innascibilis, participem. Est ergo vnus ab vno. Neque præter innascibilem deum deus innascibilis alius est. Neque præter vnigenitum deū vnigenitus deus quisquam est. Vterque itaq; vnus & solus est. Proprietate videlicet in vnoquoque & innascibilitatis & originis. Ac sic vterque deus vnus est. Cum inter vnam & vnum, id est, ex vno vnum, diuinitatis æternæ non sit secunda natura. Adorandus est ergo à filiis dei, & honorandus ab angelis dei. Ita & honor & veneratio deo à dei filiis & angelis postulatur. Significationem honorandi & eorum per quos est honorandus intellige, scilicet per angelos & filios dei, deus. Ac ne fortē honorem dei non naturalis existimes postulari, & arbitris hoc in loco Moyse de honorando deo patre sensisse, cum tamen pater sit honorandus in filio, tamen benedictionem quam sub eodem sermone ad Ioseph disponit, aduerte. Ait enim: Et quæ accepta sunt ei qui apparuit

K
Idem angelus domini & deus

† al. deus &

Angelus ad Agar loquens deus fuit.

L
Alius locus ex cantico Moyse, quoniā ego sum dominus & nō est alius præter me. † al. ci

M

† al. cuius

A paruit in rubo, veniant super caput Ioseph & verticem. Adorandus ergo à dei filiis deus est, sed deus qui & filius dei est. Honorandus autè à dei angelis deus est, sed deus qui dei angelus [deus] est. Qui de rubo apparuit dei angelus, deus, & quæ ei cõplacita sunt, Ioseph cū benediceretur optantur. Non ideo non deus, quia angelus dei est: neq; rursum angelus dei nõ id circo, quia deus est, sed significata personarũ intelligentia, & distinctio innascibilitatis natiuitatisq; sensu ac manifestata sacramentorũ celestium dispensatione, non solitarium deum docuit opinandum, cū angelum & filium dei deum dei angeli & filij adorabũt. Et hæc quidem de Moyse libris responsa à nobis sint, vel potius Moyse ipse responderit, quia eo hæretici authore vsi, per vnus dei confessionem putet persuaderi posse, ne deus esse dei filius predicetur, contra authoris sui testimonium impij. Quando ille vnum deũ confitens, non destiterit de dei filio docere quod deus est. Sed consequens est multiplices de eodem prophetarum sententias proferre. Tenes dictum: Audi Israël. Dominus deus tuus vnus est. Atque vtinã rectè teneres. Sed secūdam sensum tuũ dicti prophetici quero rationem. Ait enim in psalmis: Vnixit te deus deus tuus. Discerne ad legentis intelligentiã vnctum & vngentẽ. Distingue te & tuus, ad quem & de quo sit sermo, demõstra. Superioribus enim dictis is cõfessionis ordo subiectus est. Dixerat nãq;: Sedes tua deus in seculum seculi, virga directionis tuæ virga regni tui, dilexisti iustitiã & odiisti iniquitatẽ: Nũc quoq; his adiecit. Propterea vnixit te deus deus tuus. Deo ergo regni æterni ob meritũ dilectæ iustitiæ & perosæ iniquitatis, à deo suo vnctus est. Nunquid intelligentiam nostrã aliqua saltẽ nominum intervalla confundunt? Nam discretio tantũ personæ in te & tuus posita est, in nullo tamen naturæ distincta cõfessione. Tuus enim relatum est ad authorem, te verò ad eius qui ex authore est, significationem. Est enim deus ex deo, propheta eodem ordine confitente: Vnixit te deus deus tuus. Nõ est autem ante innascibile deum deus vllus, ipso dicente: Estote mihi testes, & ego testis dicit dominus deus, & puer meus quem elegi, vt sciatis & credatis & intelligatis, quoniam ego sum, & ante me non est alius deus, & post me non erit. Eius igitur qui sine natiuitate est, demõstrata est dignitas, & eius qui ex innascibili est, honor cõseruatus est, vnixit te enim deus deus tuus. Id enĩ quod ait tuus, ad natiuitatẽ refertur, ceterũ nõ perimit naturã. Et idcirco deo eius est, quia ex deo

natus in deum est. Nõ tamen per id quod pater deus est, nõ & filius deus est. Vnixit enim te deus deus tuus, designata videlicet & authoris sui & ex eo geniti significatione, vno eodẽq; dicto vtrunq; illũ in naturæ eiusdẽ & dignitatis nuncupatione cõstituit. Verũ ne fortè ex eo arripi impie assertionis possit occasio, quod dictum est: Quoniã ego sum, & ante me non est deus alius, & post me non erit, tanquã per id non & filius deus sit, quia post dominũ, ante quem deus nullus sit, nullus quoq; postea deus futurus sit, totius ob id dicti ratio tractanda est. Deo ipse sermonis sui testis est, sed puer eius electus vnã cum eo testis est, deum ante se non esse, neque post se futurum. Sufficiens quidem sibi ipse testis est, sed testimonio de se suo testimonium pueri, quem elegit, admiscuit. Vnum ergo duorum testimonium est, nullum ante se deum esse, ex eo enim omnia sunt, neque post se deum futurum, non vtique ex se nõ fuisse. Erat enim iam puer in testimonio patris hæc loquens. Puer in tribu ex qua gigni habebat electus: Id ipsum ita in Euãgelis demõstrat: Ecce puer meus quẽ elegi: dilectus meus, in quo complacuit animæ meæ. Non est ergo ante me alius deus, & post me non erit. Aeternæ videlicet & indemutabilis virtutis infinitatẽ in eo, quod antea & postea deo præter se sit nullus, ostendens, puero tamen suo vt in testimonio suo, ita & in nomine collocato. Et hoc ipsum prõptũ est ex psona ipsius discernere. Ait enim ad Osee prophetã: Non apponam adhuc vt miserear domui Israël, sed enim aduersans aduersabor illis, filiorũ autẽ Iuda miserebor, & saluos faciam illos in domino deo ipsorũ. Ergo absolutè pater deum filiũ nuncupat, in quo & elegit nos ante tẽpora secularia. Illorũ idcirco ait, quia deo innascibilis à nullo est, nosq; filio in hereditatẽ à deo patre donamur. Legimus nãq;: Posce à me, & dabo gẽtes tibi in hereditatẽ tuam. Deo enim ex quo omnia sunt, deus nullus est, qui sine initio æternus est. Filio autẽ deus pater est, ex eo enĩ deus natus est. Nobis autẽ & deus pater est, & filius deus est, patre de filio cõfidente, & deus noster sit: filio de patre docente, quod deus nobis sit. Deo tamẽ filio à patre, id est, ipso innascibilis virtutis suæ nomine nuncupato. Et hæc quidem ad Osee. Per Esaiam autem quã absoluta dei patris de domino nostro Iesu Christo professio est? Ait nãque: Quoniam sic dicit dominus deus sanctus Israël, qui fecit quæ ventura sunt. Interrogate me de filiis vestris & de filiabus, & de operibus manũ mearum mandate mihi. Ego enim feci terrã & homi-

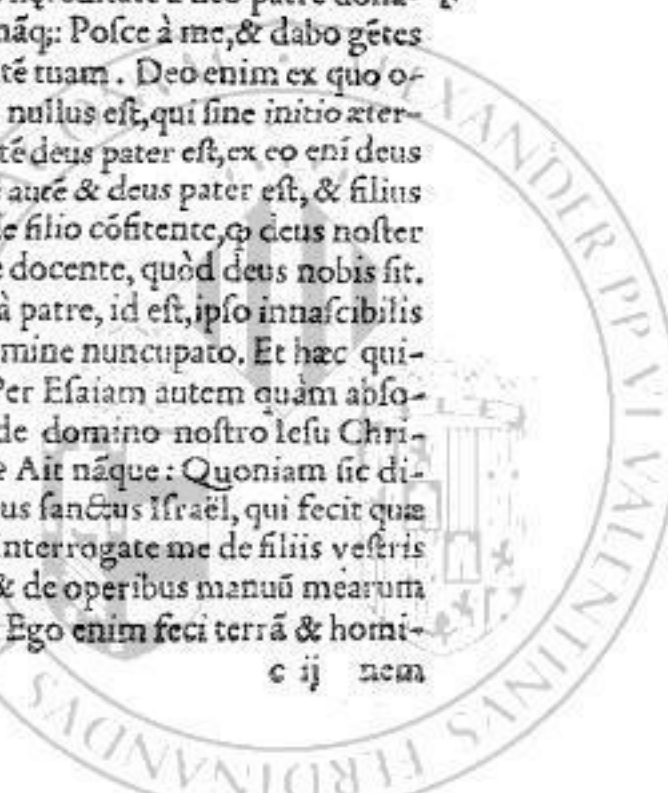
c ij nem

An. lus dei
fili. ei de?Tractatus
testimonij
ex Moyse,
transit ad alios
prophetas.Vnixit te de
us deus tu?

*al. rursus

Saluos faciã
illos in do-
mino deo
ipsorum.

F

fal. sine ini-
tio
*al. persona
Idcirco deo
eiusest, quia
ex deo nat
in deũ est.

Gnem super eam, ego omnibus sideribus præcepi lucere, ego suscitavi regem cum iustitia, & omnes viæ eius recte, hic edificabit civitatem meam, & captiuitatem plebis meæ conuertet. Non cum præmio, neq; cum muneribus, dicit dominus sabaoth. Laborauit Aegypt^o & mercatus Aethiopum & Sabain, viri excelsi ad te transibunt, & tui erunt serui, & post te sequentur alligati vinculis, & adorabunt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te est deus, & nõ est deus præter te. Tu enim es deus, & nesciebamus. Deus Israël saluator, erubescet & pudebit omnes qui aduersantur ei, & ibunt cum confusione. Est ne adhuc aliquis temeritati locus? aut vlla relicta est ignorationis occasio, nisi id tantum reliquum sit, vt impietas professæ se prodat? Deus, ex quo omnia sunt, qui omnia* mandando fecit, facti opera sibi assumens, non vtiq; efficienda, nisi dixisset vt fierent, testatur regem per se excitatum iustum, & ædificantem sibi domino civitatem, & plebis captiuitatem auertentem, non cū præmio, neq; cum muneribus, gratia enim omnes saluamur. Deinde ita loquitur, cū post laborem Aegypti, id est, seculi captiuitatem, & mercatus Aethiopum & Sabain, viri excelsi ad eum transibunt. Et qui tandem existimandus labor Aegypti, & mercatus Aethiopum & Sabain? Recordemur orientis Magos adorantes dominum, & munerantes, & laborem veniendi vsq; in Bethleë Iudzæ, tanti itineris metiamur. In principio enim labore totius Aegypti, seculi labor demonstratus est. Magis nanque diuinæ virtutis operationes falsa rerum specie metientibus potissimum impiæ religionis honor à seculo scilicet omni deferrebat. Iisdem Magis ex mercatu Aethiopum & Sabain, auri, & thuris, & myrrhæ munera deferentibus: quod quidē id ipsum & alius propheta præmonuit, dicens: In conspectu eius procident Aethiopes, & inimici eius limum lingent. Reges Tarsis munera offerent, reges Arabum & Sabain munera adducent, & dabitur ei de auro Arabiz. In Magis itaq; & muneribus labor Aegypti, & mercatus Aethiopum & Sabain, ostenditur* seculi & mundi error Magis adorantibus, & electa gentium munera adorato ab his domino oblata. Excelsi autem viri, qui ad eum trāsituri sunt, atq; eum vincti sequentur, qui tandem isti sunt, non in obscuro est. Respice ad euangelia. Petrus dominum suum sequuturus præcingitur. Intuere apostolos. Seru^o Christi Paulus in vinculis gloriatur. & videamus an vinctus Christi Iesu, ea quæ de filio suo deo fuerat loquutus, impleuerit: Precabuntur, in-

quit, quoniam in te est deus. Dicitum itaque ab K Apostolo recognosce, & recognitum intellige: Deus in Christo erat mundū reconcilians sibi. Dehinc sequitur: Et nõ est deus præter te. Quibus cōtinuò idem Apostolus ait: Vnus est enim dominus noster Iesus Christus, per quē omnia. Et nullus præter eum videtur alius esse, qui vnus est. Tertiò quoque ait: Tu es deus, & nesciebamus. Sed ex persecutore factus doctor ecclesiæ, dixit: Quorum patres, ex quibus Christus, qui est super oia deus. Hi igitur vincti hæc prædicarūt, excelsi videlicet, & in duodecim thronis iudicaturi duodecim tribus Israël, & dominū suū doctrinæ & passionis suæ martyrio secuturi. Deus ergo in deo est, & in quo est deus, deus est. Et quomodo nõ est deus præter te, cū in eodē deus sit? Vsurpas õ here tice, ad confessionem solitarij dei patris, non est deus præter me. Quomodo ex prædicatione L dei patris dicentis, non est deus præter te, dictum interpretaberis, si per id quod dictum est, non est deus præter me, affirmare contendis, ne dei filius deus sit? Et cui ergo deus dixerit, non est deus præter te? Subiicere enim hic tibi personā solitarij non licebit. Dominus enim dixit regi, quem excitauit ex persona virorum excellorū adorantium & deprecantiū, quoniam in te est deus. Solitarium res ista nõ recipit. In te enim præsentem, veluti ad quem sit sermo, significat. Quod autem sequitur, in te est deus, nõ solū eum qui præsens est, sed etiam eum qui maneat in præsentī demonstrat, habitantem ab eo in quo habitat, discernens personæ tantū distinctione, non generis. Deus enim in eo est, & in quo est deus, deus est. Nõ enim deus in diuersa atque aliena à se nature habitaculo est, sed in suo atq; ex se genito manet deus in deo, quia deus ex deo est. Tu es enī M deus, & nesciebamus, deus Israël saluator. Negantem te deum in deo sequens sermo confutat. Ait enim: Erubescet & pudebit omnes qui aduersantur ei, & ibunt cū confusione. Decretum hoc in impietatem tuam, dei est. Aduersaris enim Christo, de quo te professio paternæ vocis obiurgat. Deus est enim, quem esse tu deum negas. Denegas verò sub specie honoris dei, dicentis: Nõ est alius deus præter me. Sed confundere & erubescere, nõ eget delato à te honore innascibilis deus, gloriam hæc à te solitudinis suæ non postulat, nõ desiderat hanc opinionis tuæ intelligentiam, vt ob hoc quod dixerit, nõ est deus præter me, eum quē ex se genuit deū abneges. Ac ne tibi hoc ad diuinitatē filij destruendā peculiare deferres, vnigeniti sui gloriā honore perfectæ diuinitatis impleuit, dicens:

Quoniam in te est deus, & non deus præter te.

*al. mandato

¶al. In principio

Sabain.

*al. scilicet.

¶al. tibi

Auit, dicens: Et non est deus præter te. Quid æquata discriminas? quid cõparata discernis? Proprium dei filio est, ne præter eum deus sit. Proprium deo patri est, ne absq; eo deus quisquã sit. Verbis dei de deo vttere. Confitere ita, & precare regem, quoniã in te est deus, & nõ est deus præter te. Tu enim es deus, & nesciebamus, deus Israël saluator. Caret contumelia honoris officium, neq; offensionem habet confessionis exemplum, maximè cum aduersatio eius plena confusionis sit & pudoris. Im morare dei verbis, cõfiteri dei vocibus, & fuge confusionis denunciationem. Deum enim dei filium abnegando, non tam deum tãquam solitario gloriæ honore veneraberis, quã patrem filij inhonoratione cõtemnis. Honoris fidem innascibili deo confiteri, quòd præter eum deus nullus sit. Vnigenito deo prædica,

B quòd absq; eo deus non sit. Audi enim præter Moysen & Esaiam, tum tertio id ipsum quoq; & Hieremiam docẽtem, cum dicit: Hic deus noster est, & non deputabitur alter ad eũ. Qui inuenit omnem viam disciplinæ, & dedit eã Jacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc super terram visus est, & inter homines cõuersatus est. Dixerat enim iam superius: Et homo est, & quis cognoscet eũ? Habes ergo deum in terra visum, & inter homines cõuersatum, & requiro quomodo intelligendum existimes, deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius, qui est in sinu patris, cum Hieremias deũ prædicet, qui & visus in terris est, & inter homines conuersatus est? Pater certè nõ nisi soli filio visibilis est. Quis ergo iste est qui visus est, & conuersatus est inter homines? Deus certè noster est, & visibilis in homine, & contrectabilis deus. Et prophetam loquentem intellige:

C Non deputabitur alter ad eum. Si queris quomodo, audi quæ sequuntur, ne per id nõ & patri proprium esse existimes, quod dictum est: Audi Israël. Dominus deus tuus vnus est. Hęc enim sibi coherent: Non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem viam sciẽtiæ, & dedit eam Jacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hoc super terram visus est, & inter homines conuersatus est. Vnus est enim mediator dei & hominũ, deus & homo: & in legislatione, & in corporis assumptione mediator. Alio igitur ad eum nõ deputabitur. Vnus est enim hic in deũ ex deo natus, per quem creata sunt omnia in cœlo & in terra, per quem tempora & secula facta sunt. Totũ enim quicquid est, ex eius operatione subsistit. Hic ergo vnus est disponens ad Abraham, loquens ad Moysen, testans ad Israël, manes in prophetis, per vir-

ginem natus ex spiritu sancto, aduersantes nõ bis inimicasq; virtutes ligno passionis affigēs, mortem in inferno perimens, spei nostræ fidem resurrectione cõfirmans, corruptionem carnis humanæ gloria corporis sui perimens. Ad hunc ergo nõ deputabitur alius. Soli enim hæc vnigenito deo propria sunt, & vnus hic in hanc peculiarem virtutum suarum beatitudinem natus ex deo est: non alter ad eum deus deputatur. Non enim ex alia substantia, sed ex deo deus est. Nihil in eo itaque nouum, nihil extraneum, nihil recens est. Cum enim audit Israël, quòd sibi deus vnus sit, & filio dei deo non alter deus deputetur, vt deus sit: absolute pater deus, & filius deus vnum sunt, nõ vnione personæ, sed substãtiæ vnitæ, quia filio dei deo deputari ad alterum deum non sinit propheta dicens, quòd deus vnus est.

DIVI HILARII PICTA- E
VORVM EPISCOPI, DE
trinitate liber quintus.

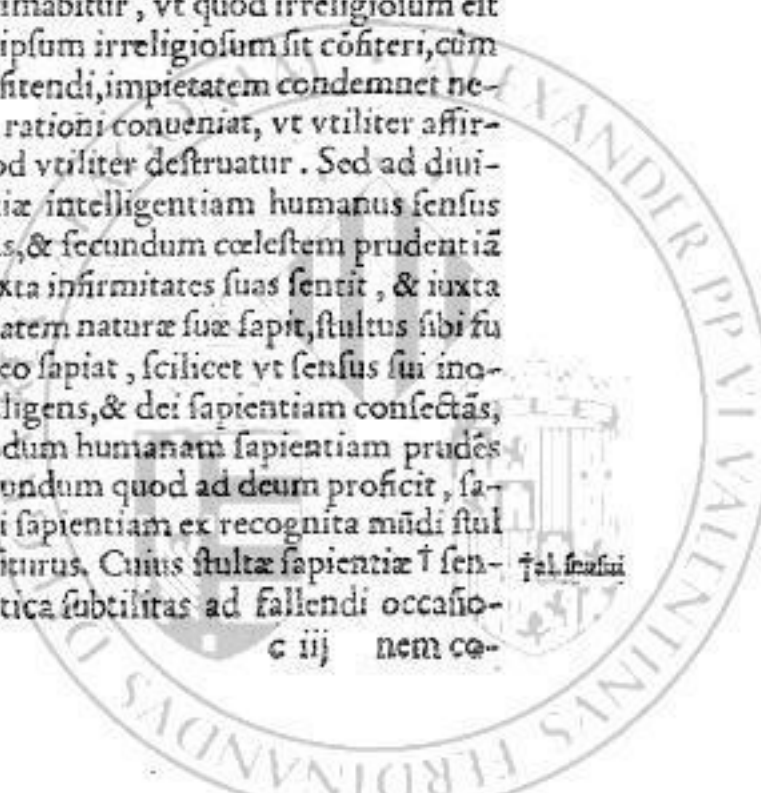
Respondentes impiis & vafanis hæreticorũ institutionibus superioribus libris, non ignoramus in eam nos cõtradicens necessitatẽ deductos fuisse, vt nõ minus periculi audiẽtibus responsio nostra quã silentium cõmoueret. Cum enim vnum deũ prophanæ assertio infidelitatis ingereret, & rursum vnum deũ religiosè negare fides sana nõ posset, tractari de eo non sine ancipitis periculi conscientia potuit, quod non minus impiè confirmaretur, quã negaretur. Equidem humani sensus opinione ineptum, & rationis alienum esse hoc fortè existimabitur, vt quod irreligiosum est negare, id ipsum irreligiosum sit cõfiteri, cum pietas confitendi, impietatem condemnet negandi: nec rationi conueniat, vt vtiliter affirmetur, quod vtiliter destruat. Sed ad diuinæ sapientiæ intelligentiam humanus sensus imprudens, & secundum cœlestem prudentiã stultus, iuxta infirmitates suas sentit, & iuxta imbecillitatem naturæ suæ sapit, stultus sibi futurus vt deo sapiat, scilicet vt sensus sui inopiam intelligens, & dei sapientiam consecrã, non secundum humanam sapientiam prudens sit, sed secundum quod ad deum proficit, sapiat, in dei sapientiam ex recognita mudi stultitia transiturus. Cuius stultæ sapientiæ sensum hæretica subtilitas ad fallendi occasio-

Propriũ dei
 o.
 proprium
 dei patri.

Quo densus
 per terram
 visus.

Quo intelli
 gunt illud:
 Nõ deputa
 bitur alter
 ad eum.

Per virginẽ
 natus ex spi
 ritu sancto.

Gnem coaptans, vnum deum professa est auctoritate legis euangeliorumque vsa, qua dictum est: Audi Israël: Dominus deus tuus vnus est. Nō ignorans quantum in eo sit, vel responsionis periculum, vel silētij, & ex vtroque opportunitatem impietatis expectans, vt si sanctitatem dicti infideliter vsurpati, coniuētis taciturnitas confirmaret, per id quod deus vnus est, filius tamen dei deus non esset, deo tantum sicut est, vno manente. At verò si contradictio præsumpta impiæ huius professionis existeret, veritatem fidei euangelicæ non conseruaret deum vnum nō confessa responsio, cum fidei nostræ professio secundum deum vnum sit, recideretque in alterius hereseos impietatem, deū vnum patrem & filium non professa confessio. Atque ita sapiētia mundi, quæ stultitia apud deum est, specie blandæ & pestiferæ simplicitatis illuderet, cum hoc fidei suæ cōstitueret exordiū, in quo sibi impiè aut assentiremur aut aduersaremur. Et per hoc vtriusque rei periculum, dei filium deum non esse obtineret, quia deus vnus est, aut extorqueret alterius hereseos necessitatem, si & patrem deum, & filium deum constantem, vnum deum prædicare secundum Sabellij opinionē impiam existimaremur, & ita hoc prædicationis suæ modo, vnus deus aut alium excluderet, aut per alium non esset, aut tantum in nominibus vnus esset: quia & vnitas alium nesciret, & alius nō permitteret vnionem, & duo vnus esse non posset. Sed nos sapientiam dei, quæ mūdo stultitia est consequuti, & per fidei dominicæ salutarem & synceram cōfessionem, vipereæ doctrinæ fraudulentiam prodituri, hunc responsionis nostræ ordinem inchoauimus, qui & aditum sibi demonstrandæ veritatis acquireret, nec se periculo impiæ professionis inderet, temperato inter vtrunque moderamine, nō negātes deum vnum, sed eo ipso authore deū & deum, per quem deus vnus prædicatus est, prædicantes & deum vnum, nō per vnionem docentes, neque rursus ad diuersitatis numerū defecantes: neque contra tantum in nominibus constantem, sed deum & deum reposita & dilata adhuc plenius vnitatis quæstione, monstrātes. Rectè enim vnum deum à Moyse prædicatum euangelia testantur, & rursus fideliter in euangelio deum & deum doceri, Moyses deum vnum prædicans auctor est. Atque ita nō auctoritati contrarium est, sed ex auctoritate responsum est, ne per id dei filiū liceret deū negare, quia ad Israël deus vnus est, cum confitēdi dei filium deum idem auctor esset, qui auctor est dei vnus prædicādi. Sequitur itaque

ordinem quæstionis etiam ordo connexi sibi libelli. Nā quia hæc sequens impij blandimenti posita sententia est, nouimus deū vnum verum: hinc quoque secundi huius libri omnis sermo consistit, an filius dei deus verus sit. Nam sine dubio in hunc se ordinem hæretici ingenij subtilitas coaptauit, primū vnum deum dicens, deinde vnum verum deum confitens, vt per id filium dei à natura dei & veritate auerteret, cum veritas in natura vnus manēs, naturalem vnus nō excederet veritatem. Igitur quia ambiguitati locus nullus est, quin Moyses vnum deum prædicans, intelligatur de dei filio significasse, quod deus sit, per ipsas illas significationis suæ auctoritates recurramus, & requiramus, an quem deum significauerit, deū quoque verum intelligendū docuerit. Nulli autem dubium est, veritatē ex natura & naturæ virtute esse, vt exempli causa dictū sit. Verum triticum est quod spica structū, & aristis vallatum, & folliculis excussum, & in far comminutum, & in panem coactum, & in cibum sumptum, reddiderit ex se & naturā panis & manus. Itaque quia naturæ virtus præstat veritatem, videamus an verus deus sit, quem Moyses deum esse significat, de vno deo, & eodem vero deo postea loquuturi, ne non interposita sponcione, de vnus veri dei in patre & filio subsistentis confirmatione, periculosa suspicio pendulæ expectationis solitudinem defatiget. Creatio igitur mundi, priusquam & dei cognitio suscepta est, filium dei deum esse significans, rogo in quo tandem verum esse deū deneget? Nō enim ambigitur, quin per filium omnia sint. Omnia namque, secundum Apostolū, per ipsum, & in ipso. Si omnia per eū, & omnia ex nihilo, & nihil non per eum, quæro in quo ei veritas dei desit, cui nō desit dei nec natura nec virtus? Naturæ enim suæ virtute vnus est, vt & essent quæ non erant, & fierent quæ placerent. Vidit enim deus quod bona sunt. Neque enim aliā quam personæ intulit lex significationem cum ait: Et dixit deus: Fiat firmamentum. Et subiicit rursus: Et fecit deus firmamentum. Cæterum nec virtutem distinxit, nec naturam separauit, nec nomen demutauit in eo, in quo tantum dicentis intelligentiam præstitit, vt significationē efficientis afferret. Veritatem autem naturæ atque virtutis, significatio sermocinantis nō adimit, quin potius veritatem ipsam quāta potest proprietate commendat. Afferre enim dicto efficientiam, naturæ eius est, qui efficiēs id possit præstare, quod dicens. In quo ergo tandem non erit verus ille qui efficit, cum verus sit ille qui dicit

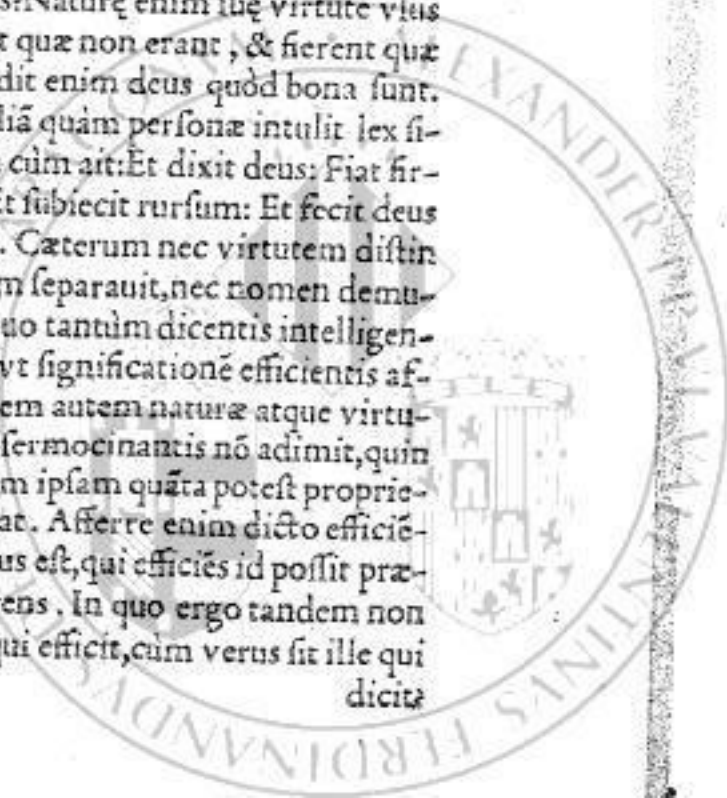
Moyse vnū deū prædicās, de filio significauit quod deus sit, nunc inquiri an verus deus sit.

¶ al. ex natura & ex virtute esse,

L

* 21. postquā

M

A dicit? Quandoquidem dicti veritatem, facti veritas cōsequatur. Deus est qui dixit, deus est qui fecit. Si in dicto veritas est, quæro cur negetur in facto? nisi fortè hic dicèdo verus sit, & non sit verus iste faciendo. Habemus itaq; in filio dei deo naturæ veritatē. Deus est, creator est, dei filius est, potest omnia, parū est vt quod vult possit, quia semper voluntas virtutis est, quin etiam id quod sibi dicitur potest. Perfecta enim potestatis est, hoc naturā posse facientis, quod possit significare sermo dicentis. Atque ita cum quicquid dici potest, id ipsum & effici possit, tenet veritatis naturam ea quæ dictis exæquatur operatio. Nō est itaq; dei filius deus falsus, nec deus adoptiuus, nec deus nuncupatiuus, sed deus verus. Et non necesse est aliquid è diuerso demonstrare, per quod non sit verus deus. Mihi enim sufficit in eo dei nomen atq; natura. Deus enim est, per

Filius dei nō est deus falsus, nō deus adoptiuus, nec nūcupatiuus, sed deus verus.

B quem facta sunt omnia. Hoc mihi de eo creatio mundi loquuta est. Exæquatur deus deo nomine, exæquatur veritati veritas opere. Vt significatio est dei potentis in dicto, ita intelligentia est dei potētis in facto. Et post hæc quæro in patris & filij confessione, qua auctoritate naturæ veritas vel diuinitatis denegetur, quam & virtus nominis, & nomen virtutis impleuit? Meminisse autem legētem oportet, non me immemorem aut diffidentem earum quæ obiici soleant quæstionum, de his nunc tacere. Neq; enim hoc quod dici solet: Pater maior me est, & cætera huiusmodi similia, aut ignorantur, aut non intelliguntur, vt non per hæc ipsa veri dei in filio natura doceatur: sed ordinem respōsionis nostræ eum esse conuenit, qui erat propositionis aduersæ, vt vestigia impiæ institutionis gressus hic piæ prædicationis inculcans, ipsa illa prima euadentis in hoc prophanum irreligiosumq; inter fallacis doctrinæ signa deleret. Dilatis igitur, atque in postremum reseruatīs euangelicis atq; apostolicis præconiis, omnis interim nobis de lege & prophetis aduersus impios pugna sit, ementitam eorum atq; fallacem peruersitatem his ipsis interim, quibus fallere tentant, dictis coarguentibus. Neq; enim aliter veritas intelligi potest, quàm si falsa ea esse, quæ veritati obiecta sunt, detegantur. Et hoc quidē mentientium absolutiore dedecore, si mendacia ipsa proficiant veritati. Et quidem in sensu humanæ opinionis commune iudicium est, nequaquã veris falsa sociari, neque hæc rerū genera mutuo sibi assensu cōtineri, quia per generis differentiam aduersante natura nunquam dissidentia cōeant, nec diuersa consentiant, nec si-

Veritas si intelligitur, cum obiecta falsa esse conuincuntur. Et assensus

bi inuicem aliena communia sint. Quæ cum ita sint, interrogo, inter verum & falsum deū, quomodo hoc dictum intelligatur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Verba sensum enunciant, sensus rationis motus, rationis motum veritas incitat. Ex verbis igitur sensum sequamur, & ex sensu rationem intelligamus, & ex ratione veritatem apprehendamus. Cui enim dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quæro in quo non secundum eum verus sit qui sibi dicat. Nam sine dubio dictū hoc ex affectu sensuq; dicentis est. Ergo qui dicit, faciamus, significat secum ad faciendum non dissentientem, non alienum, non infirmū, sed qui potens sit ad id vnde est sermo faciendum. Hoc ergo sine dubio sensisse qui loquitur, quia id loquutus est, intelligendus est. Vt plenior autem naturæ atq; operationis veritas doceretur, qui sensum suum per verba eloquebatur: sensus quoque rationem ex natura cum veritate subiecit, dicens: Ad imaginem & similitudinem nostram. Vbi est hic falsus deus, cui verus deus dicit: Ad imaginem & similitudinem nostram? Non habet vnionem, non habet diuersitatem, non habet discretionem. Homo enim ad communem sit, secundum veritatem sermonis, imaginem. Communio autē falso verōq; non conuenit. Deus qui loquitur, ad deum loquitur. Ad patris & filij imaginem homo conditur. Nomen non discrepat, natura non differt. Vna enim est imaginis, ad quā homo creatus est: species: & inter hæc veritas vbi deperit, manente inter vtrunq; & facti communiōne, & communis imaginis veritate. Nondum absoluendæ huius quæstionis mihi tempus est, posterius enim demonstrabimus, in quam imaginem dei patris & dei filij homo conditus sit. Nunc interim hoc teneamus, an iste verus deus non sit, cui verus deus dixerit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Discerne si quid potes, in hac imaginis communiōne, verum atque falsum, & hæretico furore hæc indefecabilia decide. Vnum enim sunt, ad quorū imaginis & similitudinis vnum est homo factus exemplum. Sed sequamur ordinem lectionis, vt veritas sibi cohærens non demutetur offendiculo falsitatis. Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum. Imago cōmunis est, deus ad imaginem dei hominē fecit. Qui verum deum filium dei deneget, quæro ad cuius dei imaginem à deo factum hominem intelligat? Meminerit tamē semper per filiū omnia, ne fortè hæretica intelligentia operationem c. iij sibi dei

D Alius locus.

Ex verbis sensum sequamur, ex sensu rationem intelligamus, ex ratione veritatem apprehendamus.

E

Ad patris & filij imaginem cōditur.

F

G sibi dei patris coaptet. Si igitur ad imaginem dei patris per filium deū homo conditur, cōditur quoq; ad imaginem filij, quia nemo filio dictum denegat, ad imaginem & similitudinē nostram. Tenuit ergo sermo diuinus rationē veritatis in dictis, quā opus explebat in factis, vt hominem ad imaginem dei deus figurans, & deum significaret, nec veritatē deo adimeret, cum & in cōmunionē imaginis esset deus verus, qui in opere efficiendo intelligebatur

* al. deus

* dei filius. O desperatæ mentis furor perditæ, o stulta cæcæ impietatis temeritas. Audis deū & deum, audis imaginem nostrā, quid tu subiicis verum & non verum? Quid inseris naturalem atq; falsum? Quid sub religionis nomine religionem euertis? Quid per vnum deū, & vnum verum deum tentas, ne deus verus vnus sit? Nondum vesanos spiritus tuos dictis

H euangelicis atq; apostolicis suffoco, in quibus pater & filius non persona, sed natura vnus & ver^o de^o vterq; est: interim te lex sola enecat. Nunquid ait deum verum, & nō deum verū? Nūquid aliter in vtroq; præterquā naturæ nomine vsa est? Deum & deum dixit, quæ dixit deum vnum. Sed quid tātum dixisse dico? Deum verum, & deum verum, per veritatem imaginis prædicauit. Vsa est in nuncupatione primū naturæ nomine, vtitur deinceps in genere veritate naturæ. Cū enim qui sit, secundum imaginem creatur vtriusque, non potest non in vtroq; consistere, quod vterq; deus verus sit. Sed pergamus etiam nunc eo prædicationis nostræ itinere, quo lex sancta de deo docuit: Angelus dei ad Agar de deo loquitur, & idem angelus deus est. Sed fortè idcirco non deus verus est, quia angelus dei est. Inferioris

† al. altero

Alius locus ex quo, pater filium verū deum.

I enim naturæ videtur hoc nomen, & vbi nūcupatio est generis alieni, ibi existimatur veritas eiusdem generis nō inesse. Et quidem iam superior liber inanitatem huius quæstionis ostēdit. In angelo enim officij potius quā naturæ intelligētia est. Et psalmista mihi testis est, dicens: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrētem. Vrens autē ignis, illi ministri eius sunt: sui autem spiritus, angeli eius sunt. Per hæc enim nunciorum, qui angeli nuncupantur, ac ministrorum ostenditur vel natura, vel virtus. Fit ergo hic spiritus angelus, vel hic ignis vrens, minister dei: & hæc natura eorum accipit nuncij & ministri officium. Volens igitur lex, immo per legem deus personam paterni nominis intimare, dei filiū angelum dei loquuta est, id est, nuncium dei. Significationem enim officij testatur in nuncio: naturæ autem veritatem confirmauit in

Angelus est nomē officij, non naturæ.

nomine, cum deum dixit. Hic autem nūc dispensationis est ordo, non generis. Non enim aliud quā patrem & filium prædicamus, & ita naturam nominum coequamus, vt veritatem dei teneat ex innascibili deo dei vnigeniti natiuitas. Missi autem & mittentis significatio hic non aliud quā patrem & filiū docet: cæterum veritatem non adimit naturæ, neq; in filio perimit natiuæ diuinitatis proprietatem, quia nemo ambigat naturam authoris in filij natiuitate connasce, vt ex vno consistat in vnum atq; per vnum, nō discernatur ab vno, atq; ita vnum sint per vnum, vt vnus ex vno est. O impatiens fidei calor, & desiderati sermonis incontinenens silentium. Iam enim & in superiori libro modum constitutæ prædicationis excessimus, cum impiè dictum vnum deum ab hæreticis arguentes, & deum atque deum à Moyse prædicatum docentes, ad vnus dei veram & religiosam confessionem pia, quāuis inconsiderata festinatione descendimus, nūc quoq; alterius quæstionis negocio immorantes, non tenuimus ordinem constitutum, & dū de deo vero dei filio loquimur, vsq; ad confessionem dei veri in patre & filio feruentis spiritus ardore prorupimus. Sed tractatui suo fidei nostræ veritas referuetur, quæ cū inchoata sit ad securitatem legentis, tractanda tamen atque absoluenda plenius est ad desperationem contradicētis. Non affert itaque demutationem naturæ nomen officij, qui enim angelus dei est, deus est. Non sit planè deus verus, si non res dei & loquutus fuerit, & gesserit. In gentem enim magnam Ismael adauget, & nomini eius multiplicationem gentium pollicetur, & quæro si hoc angeli opus est? Sin verò potestas dei est, quid naturæ auferens veritatem, cui veritatis non adimis potestatem? Tenet itaque virtus nature veritatis fidem, & inter dispensationis suæ salutaria mūdo sacramenta: qui deus verus est nescit aliquando non esse deus verus. Et primam quæro, quid significationis habeat deus ver^o, & nō deus verus? Non enim verbi huius apprehendo rationem si dicatur mihi, ignis est, sed nō est verus ignis: aut aqua est, sed nō est vera aqua, & quæro, in quo eiusdē generis veritas à generis eiusdem veritate dissentiat? Quod enim ignis est, non potest esse ne verus sit: nec natura manens in eo potest carere quod vera est. Perime aquæ quod aqua est, & per id poteris abolere ne vera sit: cæterum si aqua maneat, etiam in eo necesse est persistat, vt vera sit: potest ita demum natura perire, si non sit: verum non potest non vera esse si maneat.

Verū esse, non separatur ab esse.

† al. si nō sit vera: nō potest esse.

maneat.

A maneat. Aut deus verus est filius dei, vt deus sit, aut si non est verus deus, non potest id etiam esse quod deus est: quia si natura non sit, non naturæ competit nomen: si autem naturæ in eo nomen est, nō potest ab eo veritas abesse naturæ. Sed fortè in eo cū angelus dei deus dicitur, adoptionis nomen indulgeatur, & sit in eo nuncupatio dei potius quàm veritas. Si parum naturā in se dei, tum cum angelus dei dict⁹ est, edocuit, † in inferioris adhuc ab angelo naturæ nomie intellige, an ex se dei præstitit veritatem. nāque ad Abraham homo loquutus est, sed Abraham deum adorauit. Et o pestifer hæretice, deum Abraham confessus est, quem tu deum denegas. Quas promissas Abraham benedictiones impie expectas? Non

B est tibi ille, vt est, gentium pater, neque in familiā seminis sui per benedictiones fidei suæ renatus euadis. Non de lapidibus Abraham filius excitaris, sed natio viperarum confessionis tuæ hostis existis. Non es Israël dei, non es Abraham successio, non iustificatus ex fide es, non enim deo credidisti. Per eam namque fidem iustificatus est, & constitutus est Abraham pater gentium, per quam deum cui credidit adorauit. Adorauit etenim beatus ille & fidelis patriarcha deum, & accipe quàm deum verum, cui, vt ipse de se ait, non impossibile est omne verbum. Aut nunquid nō soli deo possibile est omne verbum? Aut cui possibile est omne verbum, quæro quid desit de deo vero, & rogo, quis est deus hic Sodomæ & Gomorræ euersor? Pluit enim dominus à domino. Nunquid nō verus dominus à vero domino? aut nunquid aliud quàm dominus à domino? **C** Vel quid præter significationē personæ in domino ac domino coaptabis? Et memento, q̄ quem solum verum deum nosti, hunc eundem solum iustum iudicem sis professus. Et intellige, quod dominus qui pluit à domino, non occidens iustum cum impio, omnem iudicans terrā, & deus & iudex est iustus, & pluit à domino. Et inter hæc, quem solum iustum iudicem dixeris quæro. A domino enim dominus pluit, & hunc iustum iudicem nō negabis, qui pluit à domino. Abraham enim dixit, pater gentium non vtique infidelium: Nullo modo facies hoc verbum vt occidas iustum cum impio, & erit iustus tanquam impius. Nullo modo qui iudicas terram, facies hoc iudicium. Hunc ergo deum iustum iudicē necesse est & verum deum esse. Tuo te impieteneo mendacio. Nondum ex Euangeliis deum iudicē profero, lex mihi iudicem deum loquuta est. Adime filio quod iudex est, vt auferas quod deus

verus est. Eum enim solum verum deum, quē **D** solum iudicem iustum professus es: & quem iustum iudicem doces, hunc non potes secundum te verū deum negare. Qui iudex est, dominus est, potens ad omne verbum est, benedictionum æternarum sponsor est, piorū impiorūq; iudex est. Abraham deus est, ab eo adoratus est. Ementire saltē aliquid per hanc impiam & stultam verbi tui impudentiam, vnde non verus est. Non perimunt naturæ veritatē cœlestis misericordiæ sacramenta, sed nec sanctorum fidem species quæ ad fidei visionem coaptantur eludunt. Sacramenta enī legis mysteriū dispensationis Euangelicæ præfigurāt, vt patriarcha videat & credat, quod Apostolus contempletur & prædicet. Namque cum lex umbra sit futurorum, veritatem corporis **E** vmbre species expressit. Et deus in homine & videtur, & creditur, & adoratur, qui secundū plenitudinē † tēporis esset in homine gignendus. Namq; ad visum species præfigurata veritatis assumitur. Visus est autem tum tantum deus in homine, non natus est: mox etiam hoc est quod est visus, & natus est. Ad veritatem vero nascendi familiaritas proficit assumptæ † ad contēplādum formæ. Illic homo per deū secundum naturæ nostræ infirmitatem videndus assumitur, hic pro naturæ nostræ infirmitate nascitur quod erat visum. Accipit umbra corpus, & species veritatem, & visio naturā. Non tamen deus à se demutatur, cum in homine nobis aut conspicitur, aut nascitur, familiariter inter se proprietate & natiuitatis & visus, vt quod natū est, visum sit, & quod visum est nasceretur. Et quia nōdum nobis collationis Euangelicæ ac propheticæ locus est † institutus, interim ex lege ordinem prosequamur, probaturi postea ex Euangeliis, verum dei filium natum in hominē fuisse, nunc visum interim patriarchis in specie hominis, dei filiū deum verum doceamus ex lege. Nāque cum Abraham homo visus est, & deus adoratur, & iudex prædicatur. Et cum pluit dominus à domino, nō ambigitur quin quod pluit dominus à domino, ad significationē patris & filij lex loquatur. Neq; rursum existimandum est, q̄ patriarcha nescierit, quin deum verū adoraret, quem deum intelligens adorabat. Habet autē nō exiguam perfidię impietas ad intelligentiā veri † fidei difficultatem. Angustum enim irre- **F** religiositatis sensum religiosæ doctrinæ institutio nō adit, ex quo fit, vt quæ ad sacramentum salutis humanæ deus in hominē nascēdo gef- **F** sit, mens irreligiosa nō capiat, dū opus salutis suę nō intelligit. **F** deesse* veritatem, & contēplando

Obiectio.

† al. in inferiori adhuc forma ab angelo & natura & noie.

E Abraham vidit, credidit & adorauit deum in homine
† al. corporis

† al. ad contēplādū formā speciei.

F † al. institutum interim

† al. veræ.

* al. virtutē.

† filius iudex ostēditur ex lege

DE TRINITATE

Gplando partum natiuitatis, infantia infirmitatem, pueritiae profectum, iuuentutis aetatem, corporis passiones, & passionum crucem, & crucis mortem, per haec non sentiunt deum verum, cum haec in se ad naturam genuerit, quae sibi non erant antea in veritate naturae, ita ut naturae non amitteret veritatem, neque homo factus deus esse desineret, cum qui deus est, homo esse cepisset, non intelligentes non nisi ex veri dei virtute esse potuisse, ut quod non esset, esset: nec tamen quod esset esse desineret, cum naturae infirmatae assumptio non esset, nisi ex potentis virtute naturae: quae cum in eo quod esset maneret, posset tamen esse quod non erat. O heretica imprudentia, & stulta mundi sapientia, opprobrium Christi non intelligens dei esse virtutem, & stultitiam fidei non sentiens dei esse sapientiam. Deus ergo idcirco tibi Christus non est, **H** quia qui erat nascitur: quia qui indemutabilis est, crescit aetate: quia impassibilis patitur, quia viuens moritur, quia mortuus viuunt, quia omnia in eo contra naturam sunt: Rogo hoc quid aliud est, quam omnipotentem esse, quod deus est: Nondum vos o sacra & veneranda Evangelia contingo, ut exi nobis Christus Iesus in his passionibus deus sit. Ex lege enim estis, & oportet eam docere, quod per assumptam infirmitatem non admittat deus esse, qui deus est. Sacramentum enim fidei vestrae mysteriorum suorum virtute testata est. Adesto nunc mecum fidei tuae spiritu aduersus venenata infidelitatis sibila, sancte & beate patriarcha Iacob, & in lucta hominis inualefcens, benedicite ab eo fortior deprecare. Quid istud est, quod imbecillum oras, quod ab infirmo expectas? Hunc cuius benedictionem rogas, complexu tuo validior elidis. A gestu corporis tui, mentis tuae opus diffidet. aliud enim quam agis sentis. Tenes in gestis luctae tuae hominem infirmum, sed hic tibi homo deus verus est, non ex nuncupatione, sed ex natura. Non enim adoptiuus benedictionibus benedicite te postulas patriarcha, sed veris. Cum homine luctaris, sed deum facie ad faciem vides: non hoc oculis tui corporis cernis, quod visu fidei tuae sentis. Infirmitas secundum te homo est, sed anima tua secundum visum deum saluata est. Iacob in lucta es, post fidem postulat benedictionis Israel es. Subditur tibi secundum carnem homo ad mysterium passionis in carne: deum in carnis infirmitate non nescis ad sacramentum benedictionis in spiritu. Nec aspectus impedit, quin fides maneat, nec infirmitas auocat, quin benedictio postuletur. Nec homo efficit, quin qui homo est, deus sit, nec qui deus est, non deus

verus est, quia non potest non deus verus esse, **K** qui deus est, & benedicite transferens nuncupando. Tenet adhuc sacramenti Euangelici ordinem legis umbra, & apostolicae doctrinae veritatem mysteriis suis veri aemula praefigurat. In visu somni beatus Iacob deum viderat: in somnio sacramenti reuelatio est, non corporalis contemplatio. Nam & per scalam descensus & ascensus angelorum ad caelum demonstratur, & super scalam incubens deus ostenditur, & interpretatio visionis, reuelationem somnij prophetauit: nam patriarchae dictis, & domus dei, & porta caeli, locus esse hic visionis ostenditur. Et post multam gestorum eius enarrationem sequitur: Dixit autem deus ad Iacob: Surge & descende in locum Bethel, & habita ibi, & offer sacrificium deo, qui visus est tibi cum recederes a facie Esau. Si Evangelica fides per deum filium, ad deum patrem habet aditum, & non potest deus nisi per deum intelligi, nunc deus qui honorem deo incumbenti in scalam caeli postulat, docete unde non verus sit, aut quae in utroque naturae diuersitas est, ubi eiusdem naturae vnum atque idem nomen est: Deus visus est, deus de viso deo loquitur. Non potest deus nisi per deum intelligi, sicut nec honorem a nobis deus nisi per deum accipit. Namque honorandus esse non intelligitur, nisi iste docuerit honorandum: nec deus sciatur, nisi hic deus scitus sit. * Hic ianua est, ut de se in Euangelis testatus est: hinc David caeli portam profitetur in psalmo. * Habet ergo dispensatio sacramentorum suorum ordinem. Ad dei honorem, per deum, qui & vita est & porta, docemur. Tenet natura suum nomen. Non aliud vterque quod deus est, & inter patris & filij naturae vnius nomen vnum. Quare quomodo deus filius honorem sibi dei postulas, a se posset degenerare ne verus sit, quam praesumptio diuini honoris naturae in se diuinae protestata sit veritate? Hanc autem post sacramentum in initio cum Iacob iuste loquutus est, qui etiam ante assumptionem carnis & visus est, & via dei deus adorandus esset, & porta non est de deo. Non est de deo humanis iudiciis sentiendum. Neque enim nobis ea natura est, ut se in celestem cognitionem suis viribus efferat. A deo discendum est, quid de deo intelligendum sit, quia non nisi se autore cognoscitur. Adsit licet secularis doctrinae elaborata institutio, adsit vitae innocentiae, haec quidem proficient ad conscientiae gratulationem, non tamen cognitionem dei consequentem. Moyses in reginae filium adoptatus & omnibus Aegyptiorum doctrinis eruditus, cum utique ex naturae affectu Hebraei iniuria morte Aegyptij vitus esset, deum tamen paternarum benedictionum

Offer sacrificium deo qui visus est tibi &c.

L

Deus non intelligitur nisi per deum.

* Hic ab hic ianua visque ad * Habet ergo dispensatio sacramentorum suorum ordinem. Ad dei honorem, per deum, qui & vita est & porta, docemur. Tenet natura suum nomen. Non aliud vterque quod deus est, & inter patris & filij naturae vnius nomen vnum. Quare quomodo deus filius honorem sibi dei postulas, a se posset degenerare ne verus sit, quam praesumptio diuini honoris naturae in se diuinae protestata sit veritate? Hanc autem post sacramentum in initio cum Iacob iuste loquutus est, qui etiam ante assumptionem carnis & visus est, & via dei deus adorandus esset, & porta non est de deo. Non est de deo humanis iudiciis sentiendum. Neque enim nobis ea natura est, ut se in celestem cognitionem suis viribus efferat. A deo discendum est, quid de deo intelligendum sit, quia non nisi se autore cognoscitur. Adsit licet secularis doctrinae elaborata institutio, adsit vitae innocentiae, haec quidem proficient ad conscientiae gratulationem, non tamen cognitionem dei consequentem. Moyses in reginae filium adoptatus & omnibus Aegyptiorum doctrinis eruditus, cum utique ex naturae affectu Hebraei iniuria morte Aegyptij vitus esset, deum tamen paternarum benedictionum

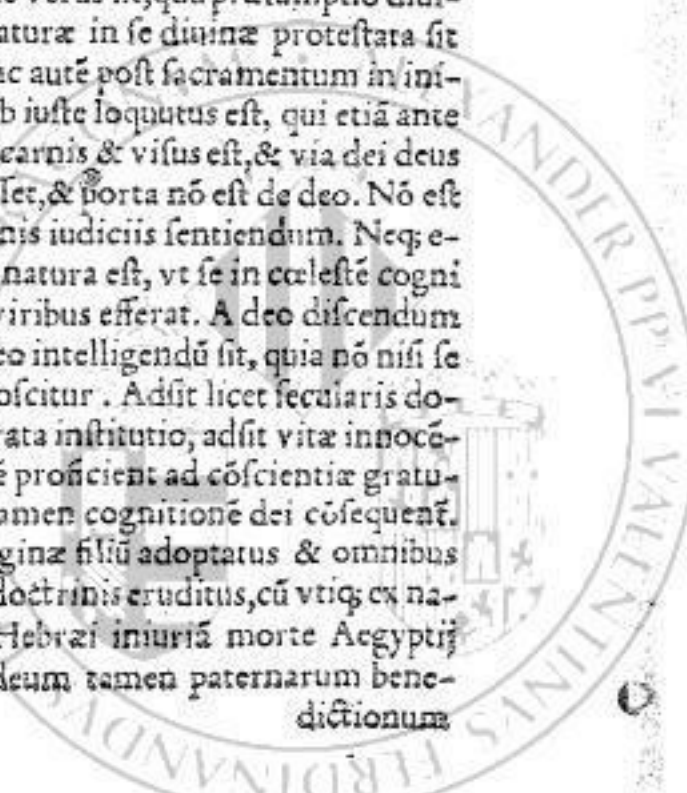
M

tal. vobis

* al. adimat.

Deus videri voluit homo infirmus, ante quam esset homo natus.

* al. visu.

A dictionata nesciebat. Namque ob metum cædis prodita Aegyptum derelinquens, cum in terra Madian pastor ouium esset, ignem in rubo sine concrematione rubi contuens, deum audiuit, & nomen interrogauit, & naturam cognouit. Neque enim hæc de deo nisi per deum cognita esse potuissent. Loquendum ergo non aliter de deo est, quam ut ipse ad intelligentiam nostram de se locutus est. Angelus dei est qui in igne de rubo apparuit, & de rubo in igne deus loquitur: habes dispensationem in angelo, quia in angelo officium est non natura: habes in naturæ nomine deum, quia angelus dei deus est. Sed fortè non verus est. Nunquid non verus est deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob? Horum enim angelus de rubo loquens deus in æternum est. † Et ne adoptiuu nominis vtereris occasione, loquitur ad Moysen deus ille qui est. Ita enim scriptum est: Dixit autem dominus ad Moysen: Ego sum qui sum. Et dixit: Sic dices filiis Israël: Qui est, misit me ad vos. Cæptus ab angelo dei sermo est, ut sacramentum intelligatur humanæ salutis in filio. Idem deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob est, ut ei naturæ suæ nomen sit. Mittit deinde ad Israël deus qui est, ut vere intelligeret esse quod deus est. Quid ad hæc inefficax hæreticæ impietatis stultitia vafano spiritu mentiris, & contrahetur tantorum patriarcharum scientiæ generosi seminis tritico vrendam zizaniæ factor nocturnus interferis? Sed si Moysi crederes, crederes & deo dei filio, nisi fortè negabis quod de deo Moyses locutus sit. † Qui cum negare volueris, audies verbis dei: Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Arguit te planè, arguit ille toto legis volumine, quam manu mediatoris per angelos dispositam suscepit. Et quære an qui legem dederit, deus verus sit, cum utique mediator sit ille qui dedit. Aut nunquid nõ obuiam deo Moyses populum eduxit ad montem? Aut nunquid non deus descendit in montem? Aut fortè falsum hoc & adoptiuum* potius naturæ suæ nomen est. Intellige personantes tubas, & iam padum flammam, & è monte æstuante fornacium fumum, & ad aduentum dei cõsciam humanæ infirmitatis trepidationem, & à populo* orato ad loquendum Moysi confessam sub voce dei mortem. Tibi hæretice non est deus verus, quo Israël tantum loquente mori timuit, & vocem eius humana infirmitas non tulit. Tibi idcirco deus non est, quia ut audires & videres per infirmitatẽ hominis est locutus: Moyses in montem adiit, diuinorum & cœlestium sacramentorum cogni-

tionem quadraginta dierum ac noctium tempore adeptus est. Omnia secundum speciem ostensæ sibi in monte veritatis instituit. Per familiaritatem loquentis ad se dei gloriam claritatis incõspicabilis sumpsit, & corruptiuam vultus sui speciem lux intolerabilis vicinæ maiestatis impleuit. Deum testatur, de deo loquitur. Ad hunc adorandum cum lætitiã gentium angelos dei aduocat. Huius placitas benedictiones Ioseph vertici imprecatur. Et post hæc solo concessio ei nomine, audet quisquam negare quod verus est: Nunc quia omni hoc sermone nostro demonstratum existimamus, nullam interpositam intelligentiæ rationem fuisse, ut deus verus & deus falsus in sensum humanæ mentis incidere, cum deum & deum, dominum lex locuta sit, neque in nominibus naturisq; significatam diuersitatem fuisse, ne nõ secundum nomen naturæ & natura nominis posset intelligi, cum virtus dei, potestas dei, res dei, nomen dei in eo esset, quem deum lex prædicabat, † quæ secundum sacramenti Euangelici distributionem ad personæ significationem demonstraret, & in creando mundo obedientem dictis dei deum, & in figurando homine cõmunis secum & dei imaginis dominum creatorem, & in iudicandis Sodomitis iudicẽ dominum à domino, & in largiendis benedictionibus & in decernendis mysteriis legis angelum dei deum, ut ad salutarem confessionem in patre deo & in filio deo deus semper ostensus, naturæ veritatem ipso naturæ nomine edoceret, cum lex deum vtrunque significans ambiguitatem non relinqueret veritatis, tempus iam nunc est, ut quod pie religiosèq; lex docuit, non impie furto hæreticæ stultitiæ prædicari sinamus, quæ dei filium deum negatura sic cœpit: Audi Israël, Dominus deus tuus vnus est. Et quia impietas eius periclitaretur in nomine, cum deum & deum lex esset locuta, ut naturam nominis per autoritatem dicti prophæti negaret, adiecit: Benedicent te deum verum. Ut per id vnũ deum locuta lex esset, essetq; in filio dei dei nomen potius q̃ veritas, vno tantum vero deo intelligendo. Et fortè contradicere nos dictis tuis õ stulte arbitraris, ut negemus vnum deum verum. Non planè negamus secundum te confitendo. Hæc est enim fides nostra, hæc conscientia, hic sermo est. Sed intelligimus vnum & eundem verum deum. Nec confessio nostra periclitatur in nomine, quæ in natura filij vnum & verum deum prædicat. Disce confessionis tuę intelligentiã, & vnum ac verum deum cognosce, ut vnum ac verum deum pie prædices. Rapis enim ad impie-

Ex rubo loquebat deus fili*, qui est angelus deus dei patris, ratione officij.

B
† al. Et ne adoptiuu nominis furtiu sub introduceres occasionem.

† al. Quod

* al. potius q̃

* al. cõscio.

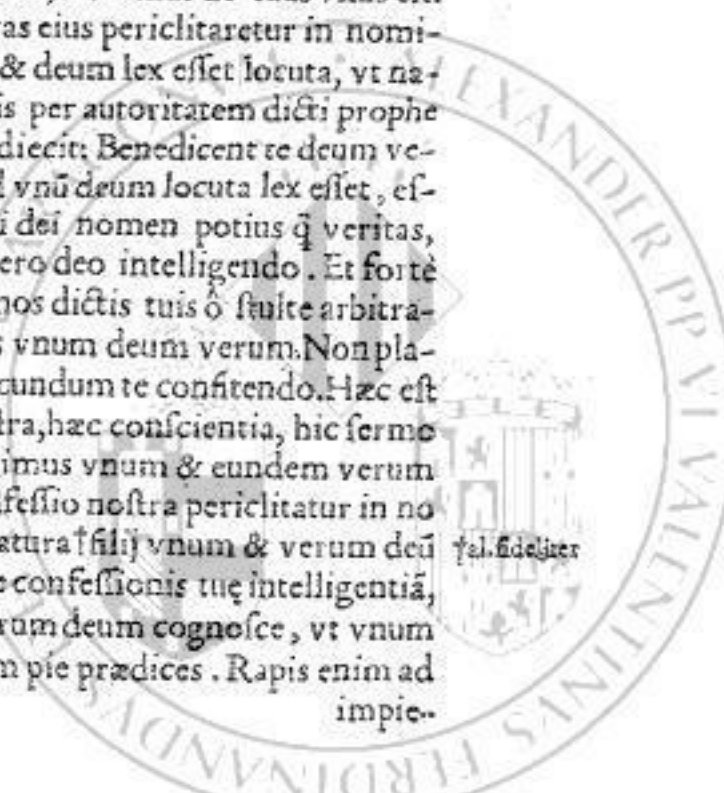
Conclusio
authoris

E

† al. quem

F

† al. fideliter

G impietatem tuā religionis, nostrę professionē, & quod est negas, dum quod est nō negas. Sic stulta mundi sapientia fallis, vt veritatē perimas specie veritatis. Vnum verū deum confiteris, vt vnum verum deum deneges. Professio enim tua sic putat̄ pia, q̄ magis impia est: sic vera, q̄ falsa est. Sic à te vnus & verus deus predicatur, vt non sit. negas enim dei filiū deū verum, cum tamen deum nō neges, deum tantum nō natura confitendo sed nomine. Si natiuitas eius nominis potius est q̄ veritatis, potes auferre nominis veritatem. Si autem vere deus natus est, quæro quomodo possit non verus esse? q̄ natus est? Aut nega esse ne sit, aut si est, quomodo quod est nō erit, cum quod est nō possit esse vt nō sit? Ac de natiuitate quidē mox erit sermo: interim tamē de veritate naturæ dei impietatem mendacij tui prophetica professione conuincā, ita tamen vt vnum & verum deum prædicari à nobis neq; Sabellij hæresis ipsum patrē sibi & filij professa præsumat, neq; tu veritatē de filio dei vnum tantum verum deum prædicans mentiaris. Nihil* planē in se habet sapientię impietas & dei timor, qui sapientiæ initiū est, vbi deest, aufert secum omne exordiū prudentiæ. Ad infirmandā enī dei veri in filio fidē propheticus sermo proferatur, quo dictum est: Et benedicet te deum verum. Primum hæc impietatis stultitia fuit, vt quæ superius dicta sunt aut nō intelligerētur, aut intellecta cum essent tacerētur. Tum deinde ad quā se fraudē syllabę adiectione, quę in libris non extat, instruxit, stultitię suę in eo vsa mendacio, tanquā dictis suis eousq; adhibenda fides esset, vt requirendā esse ipsam dictorum prophetiorū autoritatē non putaret. Nō enim ita scriptum est: Benedicent te deum verum: sed, benedicent deum verum. Nā non exiguum ambiguitatis momētum est inter te deum verum, & deum verum. Personæ enim alterius videtur esse pronomen, vbi te est: cæterum vbi pronominis syllaba non erit, ibi ad autorem dicti refertur & nomen. Et vt absoluta intelligendæ veritatis ratio sit, ipsa illa ex folido propheta dicta subdētur. Propterea sic dicit dominus: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, vos vero esuriētis: ecce qui seruiūt mihi bibent, vos vero sitietis: ecce qui seruiūt mihi exultabunt in lætitia, vos autem clamabitis propter dolorē cordis vestri, & à contritione spiritus ululabitis. Relinquetis ergo vos nomen vestrum in lætitia electis meis, vos autē interficiet dominus. Seruientibus vero mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terrā, & benedicet deū verū: & qui iurāt

super terram, iurabunt in deum verum. Nunquam non ex causa est, cum consuetudo prædicationis exceditur, & rationem nouitatis ratio falsitatis inducit. Cum enim antea tantū de deo prophetiæ extitissent, & ad dei dignitatem ac naturam demonstrandam simplex & solum dei nomen cōmemoratum fuisset, querendum est, qua ratione nunc per Esaiam benedicendum deum verum, & iurādum super terrā in deum verum prophetiæ spiritus preloquatur. Et primum noscendum est, sermonē hunc res futuri temporis nunciare, & quæro an deus verus non sit, qui tum secūdm opinionem Iudæorum & benedicebatur & iurabatur. Iudæi nanque sacramētum mysterij dei nescientes, & per hoc dei filiū ignorantes deū tantum non & patrem venerabantur. Nā utique venerantes patrem venerabantur & filiū. Hi ergo deum benedicebāt & iurabāt per eū. Sed propheta benedicēdum deum verum testatur. Verum deum idcirco pronuntiās, quia per mysterium assumpti corporis non ab omnibus esset in eo dei veritas intelligenda. Et opus fuit veri confirmatione, vbi falsi prurptura esset assertio. Et singulas dictorum eorundem sententias recenseamus. Propterea sic dicit dominus: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, vos vero esuriētis: ecce qui seruiunt mihi bibent, vos vero sitietis. Cognosce sub eodem dicto vtriusque temporis significationem, vt sacramentum assequaris ætatis. Qui enim seruiunt manducabunt. Religionem scilicet præsentem futuris præmiis muneratur, ita vt præsentium impietatē futuræ sitis ac famis pœna conficiat. Deinde adiecit: Ecce qui seruiunt mihi exultabunt in lætitia, vos autem clamabitis propter dolorē cordis vestri, & à contritione spiritus ululabitis. Secundum superiorem sensum etiam nunc futuri & presentis temporis demonstratio est, vt qui seruiunt exultaturi sint in lætitia, qui vero nō seruiunt, in clamore atq; ululatu per dolorē cordis & contritionē spiritus mæsuri sint. Deinde subiecit: Relinquetis enim vos nomē vestrum in lætitia electis meis, vos autē interficiet dominus. Sermo ad carnalē Israël est cum futuri temporis significatione, cui exprobratur quod nomen suū electis dei relicturus sit. Quæro quod hoc nomen sit. Nempe Israël, ad quē tum erat sermo. Dehinc interrogo qui sit hodie Israël. Equidem testatur Apostolus: Qui spiritu non litera: Qui in regula Christi procedētes Israël dei sunt. Tum præterea cum superius dictū sit: propterea sic dicit dominus: intelligēdum est cur ita hoc cōsequatur: Vos autem interficiet dominus.

¶ al. qui
¶ al. aut de-
gari.

¶ al. filium

* al. sanē

Ex prophe-
tis ostendit
filium esse
verum deū

Scriptū est
benedicent
deum verū,
& nō te ve-
rum deum.

* al. rita-
tis

* a. antea.

¶ al. ritum

L

Ratio qua-
re propheta
prædixerit
nō solū deū
sed deū verū
benedicēdū
¶ al. in codē
veritas

M

Qui sub nō
mine israel
intelligunt.

A dominus. Deinde post hæc quid sibi velit hic sermo: Seruiantibus vero mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram. Nunquid ambigitur in eo quod dictum est, propterea sic dicit dominus: Et in eo quod sequitur. Vos autem interficiet dominus, id demonstratum fuisse, ut qui loqueretur, & qui interfectorus esset, non aliter intelligeretur esse quam dominus, qui & postea sibi seruientes nouo esset nomine muneraturus, & non ignoraretur & in prophetis locutus esse, & piorum atque impiorum iudex futurus? Mysterium itaque sermo reliquus euangelici sacramenti, ne quid in domino dicente, & in domino interficiente ambigi possit, explicuit. Seruiantibus autem mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram. Omnis hic futuri temporis sermo est. Et quod est hoc nouum nomen religionis, quod benedicetur super terram? Si a seculis Christiani vocabuli antea beatitudo nunquam fuit, nunc nomen nouum non est. Si vero hoc sanctificatur pietas nostra in deum, nouum nomen est. Hæc profecto professionis nouitas cælestium benedictionum merces super terram est. Iam vero totius fidei nostræ conscientiam sequens sermo confirmat dicēs: Et benedicent deum verum, & qui iurant super terram iurabunt in deum verum. Hi certe cum benedicent deum verum, quorum in dei seruitute nouum nomen est, tum deinde qui iuratus erit deus, deus verus est, an ne ambigitur quis iuretur, quis benedicatur? per quem nouum ipsis seruiantibus benedictumque nomen sit? Cōsistit mecum aduersus impiam tuam hereticæ prædicationem absoluta sermonis euangelici fides noui per te Christe nominis, & per seruitutis professionem benedictæ ex te super terram nuncupationis te verum deum iurans. Omne enim os credentium te Christe deum loquitur. Omnis credentium fides te deum iurat, deum verum esse te confitens, deum verum esse te prædicans, deum verum esse te conscia. Quanquam igitur omnis hic propheticus sermo nullam reliquerit difficultatem, quin deum significasse intelligatur, & cui per nouum nomen seruiatur, & per quem eiusdem nominis in terris benedicta sit nouitas, & qui benedicatur deus verus, & qui iuretur deus verus, quæ omnia secundum temporum plenitudinem ecclesiæ fides pia in deum Christum religione profitetur: Et ita se in eo propheticus sermo coaptauit, ut significationem personæ alterius adiectione pronominis non nouaret. Si enim addidisset, te deum verum, referri ad alterum dicentis sermo potuisset. sed cum ait, deum ve-

rum, significationis intelligentiam penes loquentem reliquit. Et quæquam quem præsens sermo significet, non ambigitur, tamen conexa superius dicta cuius professio ista sit intelligenda, demonstrant. Ait enim Esaias: Palam apparui non interrogantibus me, & inuentus sum non quærentibus me: Dixi ecce adsum genti, qui non inuocauerunt nomen meum. Extendi manus meas tota die ad populum diffidentem & contradicentem. An ne impia furtiue prædicationis falsitas in obscuro est, & deus verus ignorabitur, qui hæc loquitur? Rogo quis apparuit non interrogantibus, & quis inuentus est non quærentibus? Et quis gentium est, qui non inuocauerunt antea nomen eius? Et quis die tota manus ad diffidentem & contradicentem populum extendit? Confer cum his sacrum illud & diuinum Deuteronomij canticum, in quo super non deos deus exacerbatus, super non gentem & gentem stultam, in zelum incitat infideles, & intellige quis manifestus sit ignorantibus, & quis proprius usurpat alienis, & quis manus suas ante diffidentem contradicentemque populum configens cruci chirographum editi anterioris expandit. Hic namque propheta spiritu dixit per continentem sibi in ordine conexumque sermonem: Seruiantibus vero mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram, & benedicent deum verum: & qui iurant super terram, iurabunt in deum verum. Hæc si stultitia atque impietas hæretica ad fallendum ignorantes simplicioresque dicta esse ex persona dei patris metietur, ne in deum filium dicti huius intelligentia suscipi possit, audiat mendacij sui reatum, ab Apostolo & doctore gentium omnia hæc ad sacramentum passionis dominicæ & euangelicæ fidei tempora prædicante, tunc cum infidelitatem Israël aduentum domini in carne non intelligentis exprobrat. Ait enim ita: Omnis enim quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit: Quomodo ergo inuocabunt eum in quem non crediderunt? Quomodo autem credent ei quem non audierunt? Quomodo audient sine prædicante? Quomodo autem prædicabunt nisi mitantur? Sicut scriptum est: Quam speciosi sunt pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Sed non omnes obediunt Euangelio: Esaias enim dicit: Domine quis credit auditui nostro? Itaque fides ex auditu, auditus autem per verbum dei. Sed dico nunquid non audierunt? Imò in omnem terram exiit sonus eorum, & ad terminos orbis terre verba eorum. Sed dico: Nunquid Israël non sciuit? Primus Moyses dixit: Ego incitabo vos in non gentem, in gentem

Nomē Christianum est nomē nouū

sal. sanctificatorū pietatis nostræ.

si. eccles. saluifici.

Alterius loci testimonium

sal. incitat infidelis tu vide. For. proplus

For. expūgit

Apollolus interpres prophetæ

G in gentem insensatam exacerbabo vos. Esaias autem [†] audet & dicit: Apparui iis qui me non quærebant, inuentus sum iis qui me nõ interrogabāt. Ad Israël autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum nõ [†] audiētem, & cetera. [†] Quis in tertiu cœlum incorporeus an corporeus? Ingressus fidelior Paulo dictorum prophetorum interpret extitisti? Quis inenarranda cœlestium mysteriorũ audiens sacramenta & tacens, maiore hæc fiducia reuelatæ tibi à deo sciētia prædicasti? Quis ad plenitudinem dominicæ passionis cruci re seruandus, antea in paradysum raptus euadēs melius de diuinis scripturis electiōis vase docuisti, hæc nesciens dicta gesta; esse à deo vero, & intelligētiam dei veri à deo vero eius & electo Apostolo prædicata? Nisi fortè Apostolus dictis prophetis non ex prophetæ spiritu vsurpatis, temerarius alieni sermonis interpret est. Omnia quidem per reuelationem Iesu Christi Apostolus didicit. Sed Esaiæ dicta ex dictis Esaiæ ipsius nouit: in exordio enim sermonis eius in quo deus verus à seruientibus sibi benedicendus atque iurandus est, hæc prophetæ oratio legitur: A seculo non audiui mus, nec oculi nostri viderunt deum præter te, & opera tua quæ facies expectantibus misericordiam tuã. Loquitur Esaias, præter hunc se neminem deum vidisse. Vidit enim gloriã dei, cuius ^{*} pronunciauerat mysterium incorporationis ex virgine. Ac si tu hæretice ignoras quòd in ea gloria vnigenitũ deum viderit, audi Ioannem Euangelistam dicentem: Hæc autem dixit Esaias quando vidit honorẽ eius, & locutus est de eo. Hinc Apostolicis, hinc Euangelicis, hinc prophetis dictis impie hæretice concluderis. Esaias enim deum vidit, & cum scriptum sit, deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit. Deum tamen propheta vidit, & gloriã eius vsq; ad inuidiam propheticæ dignitatis aspexit. Nam in iudicium mortis ob hanc causam à Iudæis actus est. Deum itaque nemini visum vnigenitus filius qui in sinu patris est enarravit. Aut dissolue vnigeniti enarrationem, aut deum crede qui visus est, qui apparuit non intelligentibus se, & palàm factus est genti non inuocanti se, & expandit manus ante populum contradicentem. Ita tamen vt & seruientibus sibi nomen nouum vocetur, & in terris verus deus benedicatur atque iuretur. Propheta loquitur, Euangeliũ testatur, Apostolus interpretatur, ecclesia confitetur verum deum esse, qui visus sit, cum tamen deum patrem visum nemo fateatur. Et eò hæretici

furoris prorupit insania, vt dum confiteri se **K** simulat denegaret. Negat enim nouo confessionis impio; consilio, & arte subdola fidem dum mētitur eludit. Cum enim confesso vno deo eodemq; vero & solo iusto, solo sapiente, solo indemutabili, solo immortalis, solo potēte, subiicitur & filius in diuersitate substantiæ, non ex deo natus in deum, sed per creationē susceptus in filium, non naturæ habens nomē, sed adoptionis sortitus appellationem, necesse est vt his omnibus simul careat filius quæ ad priuilegium solitariæ in patre maiestatis sunt prædicata. Nescit hæretica peruersitas vnum deum verum nosse & confiteri, & extra impietatis sensum confessionis huius est & fides & intelligentia. Prius confitendus est pater & filius, vt vnus verus deus possit intelligi. Et cognitio sacramentis salutis humanæ, quæ in nobis per regenerationis virtutem in patre & filio consummantur ad vitam legis & prophetarum sunt mysteria consequenda. Vnum deũ verum non apprehendit ignara euangelicæ & apostolicæ prædicationis impietas. Cuius quãuis intelligentiam vsq; ad absolutissimam veræ pietatis professionē ex ipsis eorum doctrinis præstabimus, vt indiuisus atq; inseparabilis non ex persona sed ex natura subsistens, ex patre vnigenitus intelligatur, & per id vnus sit deus, quia ex natura dei deus sit, tamen ex prophetis dictis perfectæ huius vnitatis fides est astruēda, & hinc euangelicæ domus sunt ponenda fundamenta, vt per eandem naturã diuinitatis vnus vnus de^o per id intelligatur, quod in deum alterũ deus vnigenitus non refertur. Tenuimus enĩ omni hoc sermonis nostri libello cum ordinē, vt in quibus superiori libro deum filium docueramus, in ipsis nũc deum verum ostenderemus. Et vt spero ea dictorum omnium absolutio fuit, vt deus verus intelligerēt esse qui deus esse nõ negabat. Reliquus autem nunc omnis sermo ad id proficiet, vt qui deus verus esse intelligitur, non in deum alterum deputetur, & quod in alterum non proficit, id vnum intelligatur. Vnum autem illud, non subsistentem naturam perimat in filio, sed in deo & deo naturam dei conseruet vnus. Veritatis ratio postulat ab eo initium intelligentiæ istius sumi, per quem manifestari seculo deus cœptus est. Moyses namque, cuius ore hæc de se vnigenitus deus professus est, ait: Videte videte, quoniam ego sum deus, & non est deus præter me. Ac ne forte dicti huius veritatem hæretica impietas ad patrem ininascibilem deum referat, & ipsa dicti ratio & Apostolus autor occurrit, qui ex persona

† al. audenter dicit.

† al. credēs
† al. Quis
cœli circuitus
incertũ
incorp.
† al. egressus

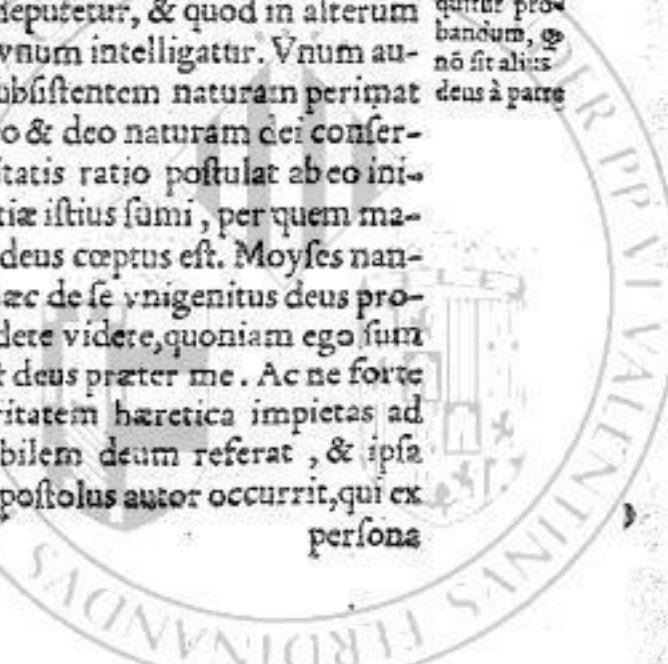
H

* al. pronunciauerat.

I

Propheta vidit deũ scilicet filiu, sed nõ patrem, quoniam vidit solus filius qui est in sinu patris

Cum ostensum sit qd filius sit verus deus, relinquatur probandum, qd nõ sit alius deus à patre

A persona vnigeniti dei sicut superius docuim⁹, intelligendi totius huius sermonis interpret est, & hoc quod dictum est: Letamini gentes cum plebe eius, proprium eius esse demonstrat subiiciens ad fidem dicti: Et erit radix Iesse, & qui surget regere gentes, in eum gentes sperabunt. Demonstrato igitur per Moysen eo qui dixerat: Nō est deus prater me. In eo quod ait: Letamini gentes simul cum eo. Et Apostolo id ipsum in dominū nostrum Iesum Christum vnigenitum deum intelligente, in quo secundum carnem ex radice Iesse surgente rege gentium spes est, ipsa nunc dicti ratio tractanda est, vt quia dictū non ambigitur, quatenus dictum sit possit intelligi. Verum & absolute & perfectum fidei nostrae sacramentum est, deum ex deo, & deum in deo confiteri non corporalibus modis, sed diuinis virtutibus, nec naturae in naturam transfusione, sed mysterio & potestate naturae: Non enim per defectiōnem aut protensionem aut per deriuationem ex deo deus est, sed ex virtute naturae in naturam eandē natiuitate subsistit. Res ipsas planius consequens liber euāgelicorum atque apostolicorum dictorum interpret loquetur. Sed interim ex lege & prophetis hoc quod & loquimur & credimus est docendum. Natiuitas igitur dei non potest non eā ex qua profecta est, tenere naturam. Neque enim aliud quam deus subsistit, quod nō aliunde quam ex deo deus subsistit. Eandem autem naturā inde ita, non vt natus sit ipse qui genuit, (Nā quomodo erit ipse, cum genitus sit?) sed vt in his ipsis subsistat ille qui genitus est, in quibus totus est ipse qui genuit. Quia nō ex alia genitus, neque aliud quam de⁹ est, † quia nō est aliunde quod genit⁹ est. Et per hoc nō refertur ad aliud, quod in vnum subsistit ex vno. Neque nouum in se est, quod viuuit ex viuo, neque abest à se, quod viuus genuit viuum. Ac sic in generatione filij & naturam suam, vt ita dixerim, sequitur incorporealis atque indemutabilis deus incorporalem atque indemutabilem deum gignens, nec naturam suam deserit ex incorporali atque indemutabili deo incorporalis & indemutabilis dei perfecta natiuitas, per hoc utique subsistentis ex deo dei sacramentum: Hæc ita vnigenitus deus per sanctum Moysen testatur. Videte videte, quoniam ego sum dominus, & non est deus prater me. Non est enim natura diuinitatis alia, vt prater eam alius deus sit. Nam cum ipse deus sit, tamen etiam per naturae virtutem in eo deus est, vt per id quod ipse deus, & in eo deus est, & non est deus prater eum, cum non extet aliunde

quod deus est, & in eo deus sit, habens in se & D quod ipse est, & ex quo ipse subsistit. Cōfirmat autem fidei nostrae veram & salutarem professionem idem atque vnus in plurimis spiritus prophetiae, per successiones & interualla temporū non demutans religiosae doctrinae praedicationem. Vt enim per Moysen ex persona vnigeniti dei dicta pleniore ad intelligentiā confirmarentur profectu, rursus sermonē dei patris ex persona virorum excelsorum idem prophetiae spiritus per Esaiam loquitur: Quoniam in te est deus, & non est deus prater te. Tu enim es deus & nesciebamus, deus Israël saluator. Inerat se in hanc & naturae & nominis inseparabilem professionem haereticae impietatis desperatus furor, & hæc si potest, dictis ac rebus vnita, rabido vāsanīæ suae ore concerpat. In deo deus est, & prater eum E deus non est. Dissoluat eum qui inest, ab eo in quo est, & sacramenti huius intelligentiam diuidat generum varietate. Nā in eo quod ait: In te est deus, naturae dei patris, in deo filio docuit veritatem, cum in eo deus intelligeretur esse qui deus est. In eo vero quod subiecit: & prater te non est deus, ostendit prater eum deum non esse, quia in se deo deus inesset. Hoc vero quod tertium est, tu es deus & nesciebamus, humanae intelligentiae piam & fidelem testatur professionem, quae cognitis natiuitatis mysteriis & nomine ad Ioseph per angelū nunciato † cōficeretur. Tu enim es deus & nesciebamus, deus Israël saluator subsistentem in eo dei naturam † intelligens, cū in deo deus insit, nec prater eum qui est deus quisquam deus alius sit, quia ipse deus, & in eo deus alterius nobis cuiusquam dei non relinquat errorem. Et hæc quidem Esaias indiuiduam atque inseparabilem patris & filij † diuinitatem testatus ita prophetauit. Hieremias vero non dispari prophetiae virtute indiscretæ à deo patre naturae vnigenitum esse deum ita docuit dicens: Hic deus noster est, & non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem viā scientiae & dedit eam Iacob puero suo & Israël dilecto suo. Post hæc super terram visus est, & inter homines conuersatus est. Quid alium deum in filio dei deo haeretice supponis? Discite vnum deum verum intelligere & confiteri. Non alius deus ad Christum deputatur vt deus sit. Deus est ex natura, ex natiuitate, ex deo. Quod enim deus est ex deo est, non etiam deus alius est. Alius enim ad eum nō deputatur, quia non est in eo alia praterquam quae dei est veritas. Quid verum & non verum, quid degenerem & nobilem, quid diuersum &

Quo deus de deo ex lege & propheta

*al. deus
*al. alio
†al. ille qui genitus est

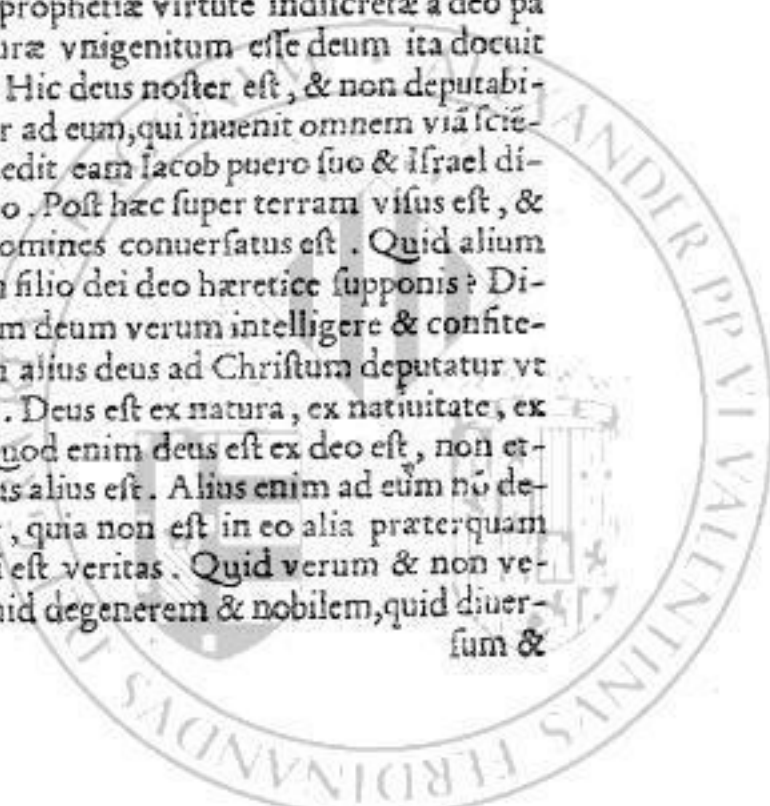
*al. vilius

†al. cōfiteretur

†al. intelligentes

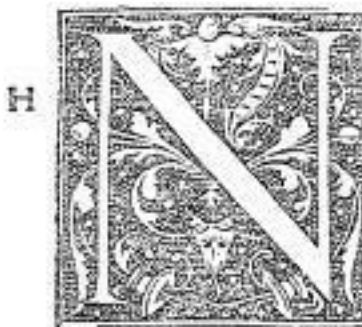
F

†al. dignitatem.

G sum & indiuerſum ſub vnius dei eminentia religione componis? Deus eſt pater, & deus eſt filius, in deo deus eſt, præter eum deus nõ eſt, non alter ad eum deputatur vt deus ſit. In his ergo ſi vnum magis quàm ſolitarium deũ intelligis, eccleſiæ religionem profiteberis, quæ patrem in filio confitebitur. Sin verò vnũ deũ ad ſolitarij ſignificationem ſacramenti cœleſtis ignarus obtendis, extra cognitionem dei es, deum in duo eſſe non conſtens.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE trinitate liber ſextus.

H

Non ſum neſcitus difficilimo me aſperrimòque tẽpore ſcribere hæc aduerſum veſanã impiorum hæreſim, dei filiũ creaturã eſſe affirmantem, aggreſſum fuiſſe, multis iam per omnes ferme Romani imperij prouincias eccleſiis morbo peſtifera huius prædicationis infectis, & velut ad piæ fidei huius male uſurpatã perſuaſionem longo doctrinæ uſu, & emẽtito nomine veræ religionis imbutis, non ignorans difficilem eſſe ad emendationis profectũ voluntatem, quam in erroris ſui ſtudio per plurimorum aſſenſum autoritas publicã iam ſententiæ contineret. Grauis enim & periculofus eſt error in plurimis, & multorum lapſus, etiã ſi ſe intelligat, tamen exurgendi pudore autoritatem ſibi præſumit, ex numero habens hoc impudentiã, vt quod errat, prudentiam velit exiſtimari: & quod cum multis errat, intelligentiam eſſe aſſerat veritatis, dum minus erroris eſſe exiſtimatur in multis. Ac mihi quidẽ præter ſtudiij mei atq; officij neceſſitatem, qua hoc eccleſiæ epifcopus prædicationis euãgelicæ debeo miniſterium, tamen eo propenſior cura ad ſcribendum fuit, quo magis plures periculo infidelis intelligentiæ detinebãtur, vberius gaudium cõſectans ex ſalute multorum, ſi cognitis ſacramẽtis perfectæ in deũ fidei impia humanæ ſtultitię inſtituta deſerent, & ſe deo redderent, hæreticis repudiatis: atq; à cibo mortis, quo in laqueum aues ſolent illici, in volatũ ſe liberæ ſecuritatis erigerent, ſequerenturq; Chriſtum ducẽ, prophetas nuncios, Apoſtolos præuios, fidem conſummatã, & ſalutem in patris & filij confeſſione perfectam, & cum dictum meminiffent ore domini: Qui non honorificat filium, non honorifi-

Quare error multorũ eſt periculofus

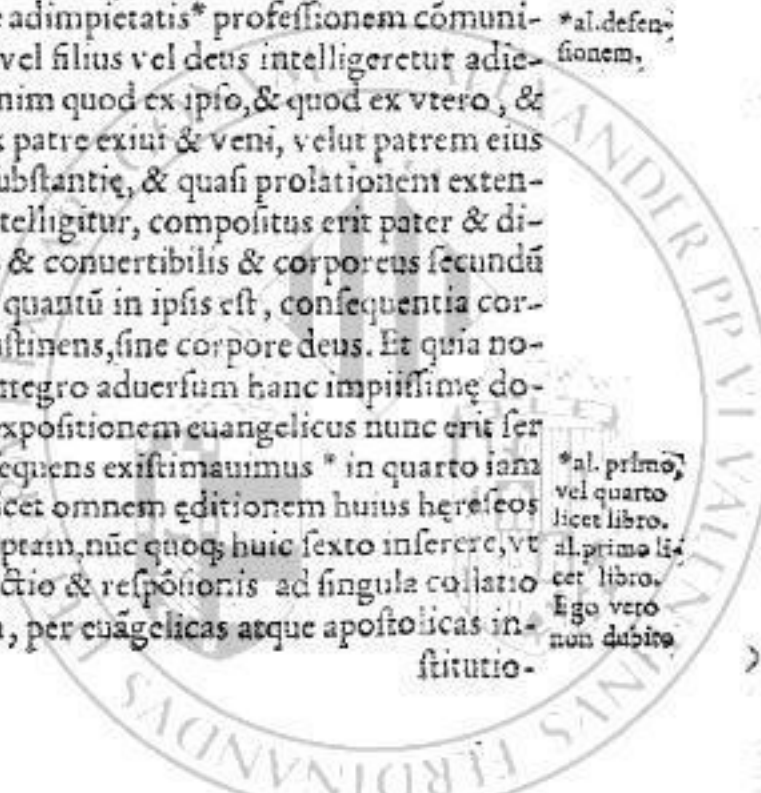
cat patrem qui miſit illum, ad honorificandũ **K** patrem per honorem filij ſe referrent. Emerſit enim peſtifera & lætalis populis proxima lues, quæ ingenti graſſata contagio ruinã miſerandæ mortis inuexit. Non enim tantũ aut confidentium in chaos cum populis ſuis repẽs vrbium vaſtitas, aut frequẽs bellorum & **†** funeris mortis, aut immedicatæ agritudinis populofa contagia deſæuierunt, in quantum ad exitium generis humani hæreſis hæc funeſta graſſata eſt. Deo enim cui omnia in mortuis viuunt, hoc ſolum perit quod ſibi de perit. Nã iudicaturus ipſe de omnibus, & pro maiestatis ſuæ miſericordia pœnæ meritum ignorãti moderaturus errori, negantes ſe non iam iudicabit vtique, ſed negabit. Negat enim, negat furens hæreſis ſacramẽtum veræ fidei, ad impietatis ſuæ doctrinam religionis uſa principiis, cum infidelitatis ſuæ expoſitionem, vt in ſuperioribus libris continetur, ita cœpit: **N**o- uimus enim vnum ſolum deum infectum, ſolum ſempiternum, ſolum ſine initio, ſolum verum, ſolum immortalitatem habentem, ſolũ optimum, ſolum potentem. Ad id enim uſurpatum proficit piæ cõfeſſionis exordium, quo ait, vnum deum, & ſolum infectum, & ſolum ſine initio, vt per hæc quę religioſe verbis oſtẽtarentur, cætera impie ſubderentur. Nam poſt multa alia quæ de filio pari quoque ſimulatæ religionis profeſſiõe protulerat ſubiecit: Creaturam dei perfectam, ſed non ſicuti vnum de creaturis: facturam, ſed non ſicuti cæteras facturas. Et poſt multa alia quibus veritatis interiectis confeſſionibus, huius hæreticę impietatis obumbraretur intẽtio, vt ſubſiſtere eum de non extantibus argutæ, interpretationis ſubtilitate defenderet, ait: Et ante ſecula creatus & fundatus, non erat antequam nãſceretur. Poſtremo quaſi rebus iam omnibus validiſſime ad impietatis* profeſſionem cõmunitis, ne vel filius vel deus intelligeretur adiecit: Si enim quod ex ipſo, & quod ex vtero, & quod ex patre exiit & venit, velut patrem eius vnius ſubſtantię, & quaſi prolationem extendens intelligitur, compoſitus erit pater & diuiſibilis & conuertibilis & corporeus ſecundũ illos, & quantum in ipſis eſt, conſequentia corporis ſuſtinens, ſine corpore deus. Et quia nobis ex integro aduerſum hanc impiſſimẽ doctrinẽ expoſitionem euãgelicis nunc erit ſermo, cõſequens exiſtimauiſus* in quarto iam libro, licet omnem editionem huius herẽſeos conſcriptam, nũc quoq; huic ſexto inferere, vt recẽs lectio & reſpõſionis ad ſingula collatio ſubiecta, per euãgelicas atque apoſtolicas inſtitutio-

†: fune-
br. mortis

L
Cõmemorãtio ſententię Arianorum ſeu fides Arianorũ circa trinitatẽ.

*al. defenſionem.

*al. primo, vel quarto licet libro. al. primo licet libro. Ego verò non dubito

A stituciones inuitis licet & cōtradicientibus sensum veritatis eliciat. Dicūt ergo lexēplū blasphemiz: Nouimus vnū deū solū infectū, solū sempiternū, solū sine initio, solū verū, solū immortalitē habentem, solū optimum, solū lum potentem, omnium creatorem, ordinatorem & dispositorem, inconuertibilem, immutabilem, iustum & optimum, legis & prophetarum & noui testamenti, hunc deum genuisse filium vnigenitū ante omnia secula, per quem & seculum & omnia fecit. Natum autem non putatiue, sed vere obsecutum voluntati suę immutabilem & inconuertibilem, creaturam dei perfectam, sed non sicuti vnum de creaturis: facturam, sed non sicuti ceteras facturas. Nec vt Valentinus † prolatione natum patris cōmentatus est, Nec sicut Manichæus partem vnus substantiæ patris natum exposuit. Nec sicut Sabellius qui vnionem diuidens, ipsum dicit filium quem & patrē. Sed nec sicut Hierachas lucernā dixit de lucerna, vel lampadā in duas partes. Nec eum qui fuit ante, postmodum natū vel supercreatum † in filium, sicuti & tu ipse beatissime papa media in ecclesia & in confesū frequenter eos qui talia introducunt renuisti. Sed sicuti diximus, voluntate dei ante tempora & secula creatū, & viuere & esse accipiens à patre, & glorians cum subsistente patre. Neque enim pater dans ei omnium hereditatē fraudauit semetipsum ab his, quę non facta ab ipso habētur, fons est autem omnium. Quapropter tres substantiæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus. Et quidē causa est omnium deus pater omnino sine initio solitarius. Filius autem sine tempore aditus à patre, & ante secula creatus & fundatus, non erat antequam nasceretur. Sed sine tempore ante omnia natus, solus à solo patre subsistit. Nec enim est æternus aut coæternus, aut simul non factus cum patre fuit semper, nec simul cum patre habet esse, sicut quidam dicūt. Aut aliqui, duo nō nata principia introducētes, sed sicut vnio est principium omnium, sic & deus ante omnia est. Propter quod & ante filium est, sicut & à te dicimus papa media in ecclesia predicāte. Secundum quod itaque à deo esse habet, & gloriari & viuere, & omnia ei sunt tradita, secundum hoc, principium eius est deus. Principatur autē lei, vt pote deus eius, cū sit ante ipsum. Si enim quod ex ipso, & quod ex vtero, & quod ex patre exiit & venit, velut partem eius vnus substantiæ, & quasi prolationem extēdens intelligitur, compositus erit pater & diuisibilis & conuertibilis & mutabilis & corporeus secundum illos, & quantum in ipsis est, conse-

quentia corporis sustinens sine corpore deus. **D** Quis non in his sentiat lubricos serpentinz vię flexus, vel tortuosi spiritus nodos vipereos non intelligat, quibus venenati oris principalis potestas collecto inflexi corporis orbe concluditur? Sed extensis omnibus atque absolutis totū occultati capitis virus patebit. † Ingerunt enim nobis primum nomina veritatis, vt virus falsitatis introeat. Bonum in ore est, vt de corde malum subeat. Et inter hæc nusquam audio ab his deum dei filium dici. Nusquam inuenio filium ita predicatum esse, quod filius sit. Nomen filij ingeritur, vt natura taceatur. Natura adimitur, vt nomen sit alienum. Hæreses ceteræ prætentantur, vt de se hæresis mētiatur. Vnus solus deus, & solus verus * ingeritur, ne verum ac proprium dei filio relinquatur esse quod deus est. Quancūq̃ igitur superioribus libellis de deo & deo, & deo vero ac deo vero, & in deo vero patre, & in deo vero filio, vno vero deo intelligendo secundum naturæ vnitatem, non secundū personę vnionem ex legis ac prophetarum predicationibus docuerimus, tamen perfecta fidei huius absolutio ex euangelicis atque apostolicis est præstanda doctrinis, vt verus dei filius deus non aliena à patre diuersa; naturæ, sed eiusdē esse diuinitatis per veritatem natiuitatis existens possit intelligi. Nec sanē quencūq̃ tam amētem posse esse existimo, qui dei de se professiones aut cognitias non intelligat, aut intellectas à se nolit intelligi, aut emendandas putet humanę † opinionis prudētia. Sed antequam res ipsas salutarium sacramentorum loqui incipiamus, ne in aliquo sibi editis hæreticorū nominibus, hæresis professio blandiatur, demonstrandū est omne huius argutæ maliciæ velamen, vt per quod se virus latēs cōtegit, per id ipsum proditum sit & reuelatum, & ad blandientis veneni intelligentiam publicæ conscientiæ sensus introeat. Volentes igitur hæretici dei filiū, non lex deo esse, neq; de natura & in naturam dei ex deo deum natum, cū iam superius commemorassent vnum deum solum verum, neque adiecissent & patrem, vt vnus veritatis esse patrem & filium exclusa proprietate natiuitatis negarent, dixerūt. Nec vt Valentinus prolatione natum patris cōmentatus est, vt sub specie hæreseos Valentinianæ, nomine prolationis improbato, natiuitatem dei ex deo improbarent. Valentinus enim quadam ridicula & fœda cōmentās, cum præter principem deum familiam deorum & numerosas æternitatū potestates introduxisset, tunc prolatum dominum nostrum Iesum

d Christum

in legem sit, in tuor lā is, nam us nihil habet præfatōnem & argumenta.

† all. prolationem. Valentinus Manichæus Sabellius. Hierachas.

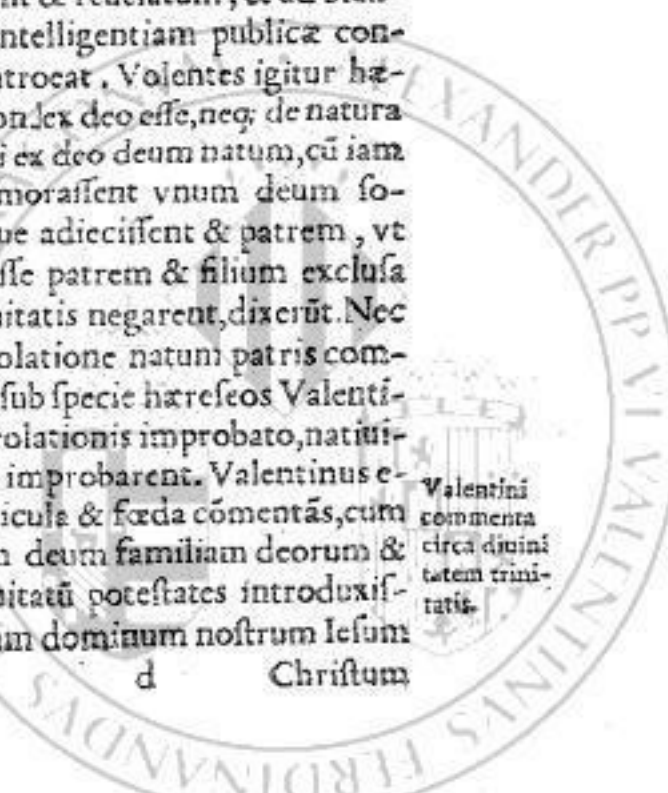
† all. in filio

Autoris de prædicta sententia particulati eam examinātis. † al. Ingeruntur.

E * all. assertur.

† al. opinio nes prudētię

Valentini cōmentā circa diuinitatem trinitatis.

G Christum mysterio occultatæ voluntatis asseruit. Hanc ergo inanem prolationem temerarij ac stulti auctoris furore quesitam euangelica atq; apostolica ecclesiæ fides nescit. Ignorat enim Valentini bythonas & silentium & ter denos æonas. Nescit enim aliud quàm vnū deū patrē, ex quo omnia sunt, & vnū dominū nostrū Iesum Christum per quē omnia sunt, natū ex deo deum. Sed quia ex deo deus natus, neq; per natiuitatē suam deo ademit esse quod deus est, neque ipse in natiuitate non deus est, & quod deus est, non cœpit esse, sed natus ex deo deus est: & quod nascitur, id ipsum secundum humanę intelligētīe sensum videtur esse prolatum, ita vt prolatio ipsa natiuitas esse existimetur, idcirco tentatum est per Valentini hæresim prolationis nomē excludi, ne natiuitatis veritas permaneret, quia prolationis intelligentia, opinione terrena nō multum esset à natura terrenæ natiuitatis aliena. Naturę humanæ tarda ac difficilis ad res diuinas intelligentia exigit, de his, quæ semel dicta à nobis sunt, frequentius admoneri, ne satisfacere sacramentis diuinæ virtutis, humanę comparationis exempla credantur, sed tantum ad imbuendum spiritualiter de cœlestibus sensum, speciem terreni generis afferri, vt per hunc naturæ nostræ gradum ad intelligentiam diuinę magnificentiæ prouehamur. Non est autem secundum humanarum natiuitatum prolationes, dei natiuitas existimanda. Vbi enim vnus ex vno est, & deus natus ex deo est, affert tantum significationis intelligentiam terrena natiuitas: ceterum non satisfacit comparationis exemplo origo nascentium, quæ habet in se & coitum & conceptum & tempus & partū, cum deus ex deo natus nihil aliud intelligendus sit esse quàm natus. Et quidem de diuinæ natiuitatis, secundum fidem euangelicam atque apostolicam veritatē suo loco tractabimus, interium tamen hæreticæ artis ingenium ostendi debuit, quæ ad veritatē natiuitatis abolendam, prolationis nomē extingueret. Tenet vero etiam in cæteris eiusdem artis suæ malignam fraudulentiam dicens: Nec sicut Manichæus partem vnus substantiæ patris natum exposuit. Negata superius prolatio est, vt natiuitas negaretur: nunc quoque sub Manichæi nomine neganda vnus substantiæ infertur & portio, ne deus ex deo esse credatur. Manichæus autem abrupti in improbanda lege ac prophetis furoris & diaboli, quantū in se est, professus assertor, & solius sui nescius cultor, id quod in virgine fuit, portionem vnus substantiæ prædicauit, & id filium voluit intelligi, quod ex

dei substantia parte aliqua deductum apparuerit in carne. Vt igitur vnigeniti filij natiuitas, & vnus substantiæ nomen tolleretur, portio vnus substantiæ in natiuitate filij prætenditur: vt quia prophane ea, quæ ex portione vnus substantiæ natiuitas asserta est, prædicatur, primū natiuitas ipsa non esset, quæ in Manichæo esset ex portione professione damnata: tum deinde nomē ac fides vnus substantiæ tolleretur, quia apud hæreticos ex portione cōpeteret, & per id non ex deo deus esset, quod in eo diuinę naturæ proprietates non inesset. Quid vāsanus sollicitudines emētita religionis specie impius furor simulat? Manichæum secundū hæreticæ insaniæ prædicatores, piæ ecclesiæ fides damnat. Nescit enim in filio portionē, sed scit deū totum ex deo toto: scit ex vno vnum non defectum, sed natum: scit natiuitatem dei nec diminutionem esse gignentis, nec infirmitatem esse nascētis. Si ex se scit, infer calumniā temeritati vsurpatæ scientiæ: si vero de domino suo didicit natiuitatis suæ scientiam, permittit nascenti. Hac enim ita ei à deo vnigenito cōperta sunt, quod & pater & filius vnum sunt, quod plenitudo deitatis in filio est, per quod & portionem vnus substantiæ addit ad filium, & per natiuitatis veritatē, veræ diuinitatis proprietatem veneratur in filio. Sed seposita pleniore singularum responsionum absolute per reliqua curramus, nanque id sequitur: Nec sicut Sabellius, qui vnionē diuidens, ipsum dixit filiū quem & patrē. Ignorat enim euangelica atque apostolica sacramenta, sic credens Sabellius: sed non hoc ab hæreticis in hæretico simpliciter damnatur. Volētes enim nihil inter patrem & filium esse vnū, diuisæ à Sabellio vnionis crimen exprobrant, cuius vnionis diuisio non natiuitatem intulit, sed eundem diuisit in virginem. Nobis autem in confessione natiuitatis est, & vnionē detestantes, vnitatem diuinitatis tenemus, scilicet vt deus ex deo vnum sint in genere naturæ, dum quod per natiuitatis veritatē ex deo in deum exitit, non aliunde quàm ex deo esse subsisterit. Quod autem non aliunde quàm ex deo manet, maneat necesse est in ea veritate qua deus est, ac per hoc vnum sunt, cum qui ex deo deus est, neque aliud ipse est, neque aliunde quod est. Idcirco autem vnionis in Sabellio impietas prætenditur, vt ecclesiæ fidei vnitatis religio auferatur. Persequar deinde & cætera hæretici ingenij artificia, ne fortē suspitiosus magis quàm veris sollicitudinibus maleuolus interpres alienę simplicitatis existimer, ostēsurus totius professionis conclusionē, in quem se exitū promissio tam subdoli

Bythones
Acones.
Lege Tertul.
de hæres.
& discas Va-
lentini fabu-
las.

H
Semel dicta
sunt sepe re-
petenda pro-
pter nostrā
infirmitatē.

Manichæi
error cum
filij natiui-
tate.

L
ali. temere

Sabellij sen-
tentia.

M

ali. præ-
missio.

A tam subdoli sermonis instruxerit. Id enim sequitur : Sed nec sicut Hierachas, luce: nam de lucerna, vel lampadam in duas partes: nec qui fuit ante, postmodum natū, vel supercreatum in ¶ filium. Hierachas nesciēs vnigeniti natiuitatem, nec euangelicorum sacramentorum virtutem adeptus, vnus lucernæ duo lumina prædicauit, vt lychnorū bipertita diuisio substantiā patris & filij æmularetur, quæ ex vnus vasculi * vnguine accenderetur in lamen, tanquam esset substantia exterior, vt ¶ oleū in lucerna continens luminis vtriusque naturam, vel certe vt lampas papyro eodem intexta, vtroque capite luceret, essetq; media materies, lumē ex ¶ se vtrunque protendens. Hæc stultitiæ humanæ error inuexit, dum quod sapiūt, ex se potius quàm ex deo sapiunt. Sed quia veræ fidei professio est, ita deum ex deo natū vt lumen ex lumine, quod sine detrimento suo naturam suam præstat ex sese, vt det quod habet, & quod dederit habeat, nascaturque quod sit, cum non aliud quàm quod est natum sit, & natiuitas acceperit quod erat, nec ademerit quod accepit, sitq; ¶ vterque vnum, dum ex eo quod est nascitur, & quod nascitur, neq; aliunde, neque aliud est. Est enim lumen ex lumine. Vt ergo fidei huius intelligentia auerteretur, Hierachæ lampas vel lucerna ad crimen confitendi ex lumine luminis obiecta est, ne dici religiose existimeretur, quod impie dictum, & nunc & ante damnatum est. Absiste absiste inanissime timor hæreticorum, nec patrociniū ecclesiasticæ fidei falsa sollicitæ assertionis opinionione mentire. Nihil corporale secūm nos, nihil ¶ inane in dei rebus est: Quod deus est, deus totum est. Nihil in eo, * nisi virtus, nisi vita, nisi lux, nisi beatitudo, * nisi spiritus est. Materies hebetes natura illa non recipit, neq; ex diuersis cōstat vt maneat. Deus vt est deus, quod est permanet, & permanēs deus deū genuit. Non cōtinētur vt lampas & lampas, aut lychnus & lychnus exteriore natura. Vnigeniti ex deo dei natiuitas nō series est, sed progenies, non tractus est, sed ex lumine luminis ¶ natura. Vnitas est non ex cōnexionē porrectio. Iam vero in eo, quanta hæreticæ * stultitiæ, & quàm callida professio fuit: nec qui fuit ante, postmodum natum vel supercreatum in filio. Deus qui ex deo natus est, non vtiq; natus ex nihilo est, neq; de non extantibus natus est, sed * natiuitatis suæ viuentem habuit naturam. Nec idē deus qui erat, sed deus ex deo qui erat natus est, Et natiuitas habuit originis suæ in ipsa sua natiuitate naturam. Si ex nostro loquimur, in eo insolentes sumus: sin vero ad

loquendum edoctos nos per dominum docerimus, natiuitas dei secundum doctrinam dei est confitenda. Hanc igitur in patre & filio naturæ vnitatem, & hoc viuentis natiuitatis inenarrabile sacramentum excludere hæreticus furor tentans ait: Nec eum qui fuit ante, postmodum natum, nec supercreatum in ¶ filium. Quis enim tam vrsanus erit, vt defecisse à se patrem putet, vt idem qui fuerat, postea nasceretur vel supercrearetur in filium, & esset abolitio dei, vt succederet de abolitione natiuitas, cum natiuitas manentem testetur autorem? Vel quis tam demens est, vt substituisse filiū nisi ex natiuitate fateatur? Quis porro tam vancors, qui nō extitisse deum ex eo quod deus nascitur, audeat predicare? Non enim qui manebat deus, sed ex manente deo deus natus est, tenens in se naturam gignentis in natiuitate naturæ. Natiuitas autē dei, quæ ex deo in deum extitit, nō quæ non erant tenet, sed ¶ quæ in deo manebat & manent, obtinuit veritate nascēdi. ¶ Non ergo qui nō erat natus est, sed ex his atque in his quæ dei erant, deus natus * existit. Omnis igitur hic superior hæreticæ fraudulentæ sermo, hanc viam impiissime doctrinæ suæ præparauit, vt vnigenitū deum negatura tanquam ratione veritatis ante præmissa, ex nihilo potius quàm ex deo natū prædicaret, natiuitatem eius ad creationis referens de non extantibus voluntatem. Denique post multa ad id tanquam præparato sibi aditu prorupit dicens: Filius autem sine tēpore aditus & ante secula creatus & fundatus, non fuit antequam nasceretur. Temperauit se, quantum putat hæreticus sermo, & ad impietatis confirmationem, & ad calumniæ, si quæstio intendere-tur, excusationē dicens: Non erat antequam nasceretur. Vt in eo quod non fuit antequam nasceretur, naturam ei subsistētis originis denegaret, & cōpisset esse de nihilo, cui ante natiuitatem suam existens non daretur auctoritas. Tum porro si irreligiose hoc dictum existimaretur, adesset ei prompta defensio, quia nasci qui erat non potuit, neq; qui antea esset, nascēdi causam per quam esset, habuisset, cum natiuitas ad id proficiat, vt subsistat esse qui nascitur. O stulte atq; impie hæretice, quis natiuitatē expectet in eo, qui sine natiuitate subsistat: Aut quomodo qui est, nasci existimādus est, cū natiuitas nascēdi natura sit? Sed subdole adde negandam ex deo patre vnigeniti dei natiuitatem contendens, per id quod non fuit antequam nasceretur, euadere voluisti, quod deus ex quo dei filius natus est, erat, maneretq; dei natura, ex qua deus filius natiuitate subsistat.

Hierachas
oleū

¶ a. filio.

* alius vng-
guedine.
¶ ali. olei.

¶ ali. ex vtro-
que.

¶ ali. vtrun-
que.

¶ ali. inani-
* Hæc ab
nisi virtus,
vique ad ni-
si spiritus,
addita repe-
ri in quodā
colice.

¶ ali. nature
vnitas.
* ali. astutiæ

* ali. diuini-
tatis.

¶ ali. filio:

E

Non qui nō
erat natus
est, sed ex his
&c.
¶ ali. quæ dei
¶ ali. deest
Non.
* ali. extitit.

F

d ij fit. Si

G fuit. Si igitur ex deo natus est, manentis nature
 confitenda natiuitas est, non vt deus qui erat
 nasceretur, sed vt ex deo qui erat, dei natiuitas
 intelligeretur. Sed irreligiosos estus suos calor
 † ali. preter. hæreticus non cōtinet, & † per id quod ait: nō
 erat antequam nasceretur, id laborans, vt de
 non extantibus nasceretur, id est, nō à deo pa-
 tre in deum filium vera & perfecta natiuitate
 natus esset, in ipsa totius expositionis conclu-
 sione ad vltimum & prophanissimum irreligi-
 osum furoris sui prorupit ardorem dicens: Si
 enim quod ex ipso, & quod ex vtero, & quod
 ex patre exiui & veni, velut partem vnus eius
 substantiæ, & quasi prolationem extendens in-
 telligitur, compositus erit pater, & diuisibilis
 & conuertibilis & corporeus secundum illos,
 & quantum in ipsis est, consequentia corporis
 sustinens, sine corpore deus. Grauis & multæ
 † difficultatis labor esset, veritatē religionis ad-
 uersus falsitatis impietatem tueri, si quantum
 audet impietas, in tantum consuleret prudentia.
 Sed bene est quod irreligiositatis voluntas
 ex inopia prudentiæ est. Et idcirco cum facilis
 sit aduersum stultitiam responsio, emendatio
 tamen difficilis stultorum est, per quam primum
 & ratio intelligentiæ nō quæritur, & deinceps
 ab intelligente intimata nō capitur. Sed si quos
 timor dei & intelligentiæ ignoratio, non im-
 pietatis volūtas, per stultitiæ sensum detinuerit
 in errore, spero quod ad emendationē pro-
 cliues sint, cum impietatis stultitiam absolutæ
 veritatis sit demonstratio proditura. Dixistis
 o stulti, quin & hodie idem dicitis, nescientes
 in deum sapere. Si enim quod ex ipso, & quod
 ex vtero, & quod ex patre exiui & veni, quæro
 à te, hoc totum dictum à deo, an nō dictum
 sit? Dictum vtique est, & necesse est, cum à deo
 de se dictum sit, non aliter intelligendum esse
 quàm dictum est. De dictis suo loco demon-
 stratis singulorum quorumque virtutibus tra-
 ctabimus. Interim tamen vnus cuiusque intel-
 ligentiam consulo, quid existimet in teo quod
 dictum sit, ex ipso. Vtrumne ex altero intelli-
 gendum sit, an ne ex nullo, an vero ipse ille cre-
 dendus sit? Ex altero non est, quia ex ipso est,
 * Fort. idē. * id est, nē aliunde præter quàm ex deo deus sit:
 Ex nihilo non est, quia ex ipso est. Demonstratur
 enim natura, vnde natiuitas est. Ipse non
 est, quia vbi ex ipso est, natiuitas filij refertur
 ex patre. Deinde cum significatur ex vtero, in-
 terrogo an credi possit esse natus ex nihilo, cū
 natiuitatis veritas per corporalium efficien-
 tiarum nomina reuelatur. Non enim * corpo-
 * Allārmē-
 bris corpo-
 ralibus. Mo-
 do corpora-

genui te? Sed inenarrabilem illam vnigeniti
 ex se filij natiuitatem ex diuinitatis suæ veri-
 tate confirmans, ad intelligentiæ fidem loquu-
 tus est, vt de diuinis suis rebus secundum hu-
 manam naturam humanæ naturæ sensum ad
 fidei scientiam erudiret: vt cum ait, ex vtero,
 non ex nihilo creatio substituisse, sed ex se vni-
 geniti sui naturalis doceretur natiuitas. Pos-
 trèmo quod dixit: Ex patre exiui & veni, vtrū
 ambiguitatem reliquerit, quin intelligeretur
 non aliunde quàm ex patre esse quod deus est:
 Ex patre enim exiens, neque aliam natiuitatis
 habuit naturam, neque nullam, sed eum sibi
 testatur autorem, ex quo se profitetur exisse.
 De his autem demonstrandis atq; intelligen-
 dis posterior mihi sermo est. Interim tamen
 hæc videamus, qua hominis fiducia intelligē-
 da de deo inhibentur, quæ quod à deo de se dic-
 ta sint, non negantur. O grauissimum huma-
 næ stultitiæ atque insolentiæ dedecus, profes-
 sionis suæ de se deum non modo arguere non
 credendo, sed emendando damnare, & illud
 ineffabile in eo naturæ suæ virtutisque secretū
 humanis contaminare & impugnare doctri-
 nis, & hæc audere loqui: Si, inquit, ex deo est fi-
 lius, demutabilis & corporeus deus est, qui ex
 se protulerit vel extenderit, quod sibi esset, in
 filium. Quid sollicitus es, ne demutabilis deus
 sit? Nos natiuitatem confitemur, nos vnigeni-
 tum prædicamus ex deo docti: tu ne natiuitas
 maneat, ne vnigenitus deus in ecclesiæ fide sit,
 naturam indemutabilis dei, quæ nec extendi
 nec protendi possit, opponis. Afferrem tibi in-
 felix error, etiam ex rebus mundi quarundam
 naturarū, quæ gignuntur, exemplum, ne nati-
 uitatem protensionē existimares, nec nascenti-
 um naturas detrimēta crederes esse gignen-
 tium, vt etiam multa sine corporali admixtio-
 ne ex viuētib; in viuētes animas gignerentur,
 nisi nefas esset deo de se non credidisse: &
 vltimi furoris vefania iudicaretur, adimere au-
 toritatē ad fidem, cui venerationē profitearis
 ad vitā. Si enim non nisi per eum vita est, quo-
 modo non per eum fides vite est? Fides autem
 vite quomodo in eo est, qui sibi de se testis in-
 fidelis habeatur? Vsurpas enim impiissime hē-
 retice natiuitatē filij ad creationis volūtatē,
 vt nō ex deo natus sit, sed volente eo qui crea-
 uit, ex creatione substituit. Et tecum idcirco
 non deus est, quia manente deo vno non te-
 neat filius originis suæ in natiuitate naturam,
 sed in substantiā alteram † conditus ipse tan-
 quàm vnigenitus, cōditionibus & facturis cē-
 teris præstantior sit, substitutus tamē, vt crea-
 tionis indultæ sibi habeat substitutionem, non
 dei attulerit

K
 li loquit
 deos, v
 homin
 verites
 tuatur
 piatur
 o
 s
 i
 ca

L

M

† ali. condi-
to.

A dei attulerit ex generatione naturam, & natū dicas, quod substitit ex nihilo. Filium autē idcirco nuncupes, non quia ex deo natus est, sed quia per deum creatus est, quia & homines religiosos appellatione huius nominis dignos à deo habitos memineris. Tum porro ei nō alia conditione dei nomen indulgeas, quā ea qua dictum sit: Ego dixi dii estis, & filij altissimi omnes, ut utatur dignatione in vocabulo † nūcupatis, nō nature in nomine veritate. † Sitque tecum filius ex adoptione, deus ex nūcupatione, vnigenitus ex priuilegio, * primogenitus ex ordine, † totius creatio, ex nullo deus, quia generatio eius non naturalis ex deo natus sit, sed † substantiæ creatura. Ac primū orata à te impatiētissimi doloris mei venia, loqui me apud te omnipotens deus patere, & me terram ac cinerem charitatis tamen tuę religioni deuinctū, liberū in hæc verba permittite. Ego infelix nihil antea fui, & † vitę sensus expers, sine mei intelligētia eo quod sum carebam: sed misericordia tua ad viuendum mihi causa est, & non ambigo, quin tu bonus bonū mihi staueris esse quod natus sum. Neq; enim qui mei non eges, ad mali me originē inchoasses. Sed cum me in vitam animatum rationis quoque intelligentem prestitisses, ad cognitionem me tuī sacris, ut arbitror, per seruos tuos Moysen & prophetas voluminibus erudisti, ex quibus te non in solitudine tua venerandū prodidisti. Cognouī tecum illic deum non alterum in natura, sed in sacramento substantiæ tuæ vnum. Cognouī te in deo deum, non ex permixtione confusum, sed ex virtute naturæ, dum quod tu deus es, in eo qui ex te est, inesses. Non ut idē tu eisses & inesses, sed inesse te in eo qui ex te esset, perfectę natiuitatis veritas edoceret. Hoc mihi rursus euangelicæ atque apostolicæ voces loquuntur, & ex ipso sacro vnigeniti tui ore cōdita in libris verba testantur. Filium tuum ex te ingenito deo vnigenitū deum & hominem ex virgine ad mysterium salutis meæ natū, in quo te generationis ex te veritas cōtineret, & quem in te manētis ex te natiuitatis natura retineret. In quod me oro profundum desperati reditus demersisti: Hæc enim ego ita didici, ita credidi, & ita confirmatę mētis fide teneo, ne aut possim credere aliter, aut velim. Quid me miserum de te fefellisti, & infelicem carnem atq; animam alienæ à te cognitionis doctrina perdidisti: Decepit me post rubri maris diuisionem gloria descendens de monte Moysi, & omnia tecum arcanorum cœlestium secreta cernentis. Huic ego de te verbis tuis credidi. Perdidit me repertus secundum cor tuum

David, & dignus Salomon diuinæ sapientiæ D munere, & viso domino Sabaoth Esaias prædicans, & ante conformationem sanctificatus in vtero Hieremias, eradicandarū & plantandarum gentium prophetes, & mysterij resurrectionis Ezechiel testis, & vir desideriorum Daniel, temporum conscius, & prophetarum consecratus chorus, & omne prædicationis euangelicæ sacramentum, electus ex publicano Matthæus in apostolum, & ex illa familiaritate domini, & reuelatione cœlestium mysteriorum dignus iohannes, & post sacramenti confessionem beatus Simon ædificationi ecclesiæ subiaccens, & clauēs regni cœlestis accipiens, & reliqui omnes spiritu sancto prædicantes, & ex persecutore apostolus vas electionis tuæ Paulus in profundo maris viuens, in cœlo tertio homo, in paradiso ante martyrium, in martyrio perfectę fidei consummata libatio. Ab his ergo quæ teneo edoctus sum, his immedicabiliter imbutus sum. Et ignosce omnipotēs deus, quia in his nec emēdari possum, sed commori possum. Tarde mihi hos * piissimos, quantum ego arbitror, doctores ætas nunc huius seculi protulit. Sero hos habuit fides mea quam tu erudisti magistros. Inauditis ego omnibus his in te ita credidi, per te ita renatus sum, & exinde tuus ita sum. Omnipotentem te scio, nec cōscię † sibi tantū atque ipsi vnigenito tuo natiuitatis inenarrandę expecto rationem. Impossibile enim tibi nihil est, & genitum à te filium omnipotentis tuæ virtute non ambigo. Ambigens enim, iam omnipotentem te negabo. Bonum te etiam ex natiuitate mea didici, atque ob id non inuidum te bonorum tuorum in vnigeniti tui natiuitate esse confido. Credo enim, quod quæ tua sunt, eius sint, & quæ eius sunt, tua sint. Sapientem te mihi etiā ipsa mundi creatio prodidit. Sapientiam te tuam non dissimilem genuisse ex te, mihi conscius sum. Verus & vnus mihi deus es, sed nō aliud in eo qui ex te deus est credam inesse, * quā tu es. Et in eo me iudica, si crimen mihi est, nimium me per filij tuum & legi & prophetis & apostolis credidisse. Sed cesset sermo temerarius, & ex his in quę demonstrandę stultitiæ hæreticæ necessitate proruperat, in * reddendę potius rationis mysterium decidat, ut si qui adhuc salui esse possunt, ad fidem, teneant euangelicæ doctrinæ atq; apostolicæ iter, ac verum dei filium non ex adoptione, sed ex natura intelligant. Hunc enim responsionis nostræ esse ordinem conuenit, ut primum dei filium esse doceamus, ut natura in eo diuinitatis per quod filius est, absoluta sit. Id enim maxime hæ-

† ali. nūcupati.
† ali. Sicque potius filius
* For. legēdū, primogenitus ex ordine totius creatio- nis, ex nullo deus. Nam Hilarius aliquoties vsurpat creatio- nē p. crea- tura. B
† ali. totus.
† ali. substā- tia creaturę
† ali. vita.

Petrus ædifi- cationi ec- clesiæ sub- iacet.

E

* ali. impiis- simos.

† ali. tibi.

F

* ali. quā- quod tuus est.

* ali. credē- da.

Grefis, de qua nunc agitur, elaborat, ne dominus noster Iesus Christus vere dei filius, deus verus sit. Vere dei filium unigenitum deum dominum nostrum Iesum Christum esse ac doceri, multis modis cognitum est: dum de eo testatur pater, dum de se ipse profitetur, dum apostoli predicant, dum religiosi credunt, dum demones confitentur, dum Iudei negant, dum gentes in passione cognoscunt. Neque enim ex communi nuncupatione est, quod de proprietate fide dicitur. Et cum omnia que Christus dominus aut egit, aut docuit, ultra omnia eorum sint, qui filii nuncupantur, & in his omnibus que precipua Christi sunt, hoc vel potissimum doceatur esse, quod dei filius est, non est in eo filii ex generali familiaritate cognomen. Non contemno veritatis fidem, ut hoc verbis meis astruam. Loquatur, ut sepe solitus est, de unigenito suo pater, ne sub consummatione baptismi sacramento Iesus Christus ignorabilis possit esse per corpus: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Rogo in quo veritas deperit, & in quo infirma fides professionis est: Non annunciatus per angelum de spiritu sancto, partus ex virgine. Non index magis stella, nec adorati in cunis honor, nec baptizandi sub Baptistae professione virtus, satis esse ad demonstrationem maiestatis existimatur. Pater de caelo loquitur, & ita loquitur: Hic est filius meus dilectus. Quid sibi vult non cognominum, sed pronominum fides? Cognomina enim nominibus adduntur: pronomina vero obtinent in se nominum virtutem. Proprietatis autem significatio est, ubi & hic est, dictum esse auditur: Et meus est. Et intellige que sit veritas & ratio dictorum. Legeras: Filios genui & exaltaui: sed non legeras, filios meos. Genuerat enim eos sibi per divisionem gentium, & plebem hereditatis in filios. Ne igitur per communionem adoptivam hereditatis cognomentum filii unigenito deo adderetur, nature veritas per significationem proprietatis ostensa est. Assignetur sane hoc communionis in Christo nomen, ut filius sit, si de quoquam dictum reperietur: Hic est filius meus. Sin vero proprium ac singulare ei est, hic est filius meus, quid calumniam deo patri professam de filio proprietatis afferimus? An ne tibi in eo quod dicitur, hic est, non hoc significare videtur, alios quidem cognominatos ab eo in filios, sed hic filius meus est? Donavi adoptionis plurimis nomen, sed iste mihi filius est. Ne queras alium, ne non hunc esse credas, hunc ego tanquam indice digito, ac verbi significatione contingo, qua dico, & meus est, & hic est, & filius est. Quid post hac intelligentie

poterit esse, ne non esse credatur? Et hæc quidem paternæ vocis significatio eo fuit, ne qui ad implendam omnem iustitiam baptizandus esset, quid esset ignoraretur, sed ut qui ad sacramentum salutis nostræ homo cernebatur, dei voce nosceretur dei filius, & quia in fidei huius confessione credentium vita esset, non enim alia æternitatis vita est, nisi ut IESUS CHRISTUS unigenitum deum sciamus esse dei filium, vox de caelis rursus ab apostolis iteratè huius significationis auditur, ut id firmiter crederetur ad vitam, quod non credidisse mors esset. Namque cum dominus in monte maiestatis sue habitu constitisset, Moysen atque Heliam assistentibus, & ad visionis ac vocis fidem tribus columnis ecclesiarum testibus assumptis, hæc vox de caelo paterna est: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, hunc audite. Non ad confirmationem honoris & charitatis inspecta satis fuerat, voce designatur: Hic filius meus est. Apostoli gloriam dei non ferunt, & mortales oculi hebetantur ad visum, & consternata ad metum Petri & Iacobi & Iohannis fides concidit. Adest autem autoritatis paternæ professio, & filius hic per proprietatem significatis ostenditur. Neque solum veritas filii per hoc quod & hic, & meus est, intimatur, sed additur: Hunc audite. Testimonium quidem patris de caelo est, sed testimonium filii confirmatur in terra, nam audiendus ostenditur. Et quanquam ambiguitas per professionem paternam non relinquatur, tamen & filii de se professio de se credenda decernitur, & eo usque veritas in eo filii docetur, ut paternæ vocis confirmatio audiendi à nobis filii postulet obsequelam. Igitur quia paternæ voluntatis hæc vox est, ut filius audiatur, audiamus filium de se quid sit ipse, profitentem. Neminem autem tam alienum à communi sensu existimo esse, ut cum in omnibus euangeliorum libris ex professione filii assumptionem corporeæ humilitatis intelligat, cum ait: Pater clarifica me. Et rursus frequentissime: Videbitis filium hominis. Et illud: Pater maior me est. Sed & hoc: Nunc anima mea turbata est valde. Vel etiam hoc: Deus deus meus, quare dereliquisti me: & multa alia istiusmodi, de quibus suo ordine erit sermo: tamen in hac tam assidua humilitatis contestatione insolentiam cum arguat, quod sibi patrem deum dicat, cum ait: Omnis autem plantatio quam non plantavit pater meus celestis eradicabitur. Vel illud: Domum patris mei domum fecistis negotiationis. Et ubicumque semper patrem sibi deum nominat, temerariæ presumptionis potius sit, quam confidentis nature, que

Pronomina proprietatis dicunt.

† ali. filius meus.

L. tal. claritas.

† ali. significationis.

M

A ræ, quæ conscia natiuitatis suæ teneat veritatis nomen in patre. Humilitatis igitur professio frequens non habet hoc insolentiæ vitium, vt sibi aliena vendicet, & non sua defendat, & proprie deo coaquanda præsumat. Nec pari temeritate qua patrem nuncupat, se quoque filium profiteatur dicens: Nec enim misit deus filium suum in hunc mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluus fiat mundus per eum. Vel iterum: Tu credis in filium dei? Quid nunc agimus, concedentes tantum Iesu Christo nomen adoptionis, per quod & in patre sibi deo nuncupando temerariæ eum arguimus præsumptionis: Paterna de cælo vox est: Hunc audite. Audio: Pater gratias ago tibi. Audio: Dicitis quia blasphemauit, quoniam dixi, filius dei sum. Si non credo nominibus, si naturam vocabuli non intelligo, quid credendum & intelligendum sit quæro. Non mihi relinquitur alia suspicio. Autoritas de cælo paterna est: Hic est filius meus. Professio filij de se est: Domus patris mei, & pater meus. Professio nominis salus est, cum interrogatio fidem postulat dicens: Tu credis in filium dei? Proprietatis nomina sequuntur, vbi meus est. Tibi quæro hæretice, vnde alia præsumptio sit. Adimis patri fidem, filio professionem, nominibus naturam, **B** **T** vim verbis dei affers, ne sint quod enunciant. Impietatis tuæ sola impudentia est, vt mentitum de se deum arguas. Quanquam igitur sola simplex confessio naturæ nomina ostendat, vt de quo dictum est, hic est filius meus, & ad quem dictum est, pater meus, hoc sint quod nuncupantur, tamen ne aut adoptionis nomen in filio sit, aut honoris in patre, videamus quæ proprietates per filium ad filij nomen adiectæ sint, ait: Omnia mihi tradita sunt à patre, & nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quisquam nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Ad id quod dictum est, hic est filius meus, & pater meus, vt rûmne sibi conuenit, nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quisquam nouit nisi filius: Nô enim nisi per mutuam testificationem cognosci, vel per patrem filius, vel per filium pater potuit. Vox è cælis est, sermo etiam filij est. Tam ignorabilis est filius quam & pater. Omnia ei tradita sunt, & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Si potestas exæquata est, si secretum cognitionis æquale est, si natura in nominibus est, quæro quomodo quod vocantur non sunt, quorum & vis in potestate, & difficultas in cognitione non differt: Non fallit itaque in vocabulis deus, nec se aut pater mentitur, aut filius, & accipe quæ in his fides nominum sit. Ait enim: Opera enim

quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, ipsa **D** opera quæ facio, testimonium perhibent de me, quoniam pater misit me, & qui misit me pater, ipse testificatus est de me. Vnigenitus deus, nô nominis tantum testimonio, sed etiam **T** veritatis docet se esse filium. Opera enim eius quæ facit testantur à patre se missum. Quæro quam rem opera testantur. Missum nanque esse. Itaque & filij obediētia, & paterna autoritas docetur in misso, dum alterius opera esse non possunt quæ facit, nisi eius qui missus à patre sit. Sed opera non sufficiunt ***** incredulibus ad testimonium, quod se pater miserit. Sequitur namque: Et qui misit me pater, ipse testificatus est de me, neque vocem eius audistis, neque figuram eius vidistis. Quæro quod testimonium patris de eo fuerit. Reuolue euangelicæ volumina, & totum eorum opus recense. Da testimonium patris, præterquam quod auditum est: Hic est filius meus dilectus, in quo cōplacui. & Tu es filius meus. Hoc Ioannes, licet non ignarus, audiuit, tamen ad doctrinam nostram paternæ vocis testimonium mittitur, nec hoc sufficit. Ioannes quidem dignus in deserto hac voce est, sed & apostoli non fuerunt huius testimonij autoritate priuadi. Eadem de cælo ad eos vox adest, sed accipiunt plus Ioanne. Ioannes enim iam ab vtero prophetas, non eguit hac voce: hunc audite. Audiā planè, nec quenquam præter hunc audiā, nisi eum qui audierit vt doceret. Si nullum aliud patris de filio testimonium extat in libris, quam quod hic filius suus sit, testimonij huius hæc veritas est, vt opera ipsa patris quæ gerit, veritatē testimonij huius affirmet. Quid infertur hodie calumnia, vt adoptio nominis sit, vt mendax deus sit, vt nomina inania sint? **F** Testatus est pater de filio: operibus suis filius testimonio se patris exæquat. Cur nô videatur esse **T** in eo quod est filij veritas, quæ & dicitur & probatur? Non est per deū patrem filij nomen in Christo ex adoptione bonitatis, neque sanctitate meruit hoc nomen, sicut plures post confessionem fidei dei filij sunt. Proprietatis enim in his significatio nulla est: nominis namque tantum quod deo dignum est, indulta dignatio est. Aliud est, hic est, & hic meus est, & hunc audite: in hoc veritas est, natura est, fides est. Nec sanè quicquam de se minus filius hac paternæ significationis proprietate testatur. Vt enim in eo quod ait pater: Hic est filius meus, naturæ demonstratio est, & in eo quod subiecit: Hunc audite, sacramenti & fidei, ob quam de cælis venit, auditio est, cum eum ad salutarē confessionis doctrinam admonemur audire, ita in eo filius & natiuitatis veritatem docuit & aduē-

fal. virtutis.

* ali. incredulibus.

E**F**

* ali. in eo id est filio.

In Christo est significatio proprietatis filij, sed non in aliis filiis dei dictis.

Gtus dicens: Neque me scitis, neque unde sim no-
stis. Nec enim à me veni, sed verax est qui me
misit, quem vos nescitis, sed ego noui eum,
quonia ab eo sum, & ipse me misit. patre nemo
nouit, & frequens hinc professio filij est. Idcir-
co autem soli sibi esse cognitum dicit, quia ab
eo sit. Quæro autem vtrum id quod ab eo est,
opus in eo creationis an naturam generatio-
nis ostendat. Si opus in eo creationis est, vni-
uersa quoque que creantur, à deo sunt. Et quo-
modo patrem non vniuersa nouerunt, cum fi-
lius eum idcirco quia ab eo est, non nesciat?
Quod si creatus potius quam natus videbitur
in eo quod à deo est, cum à deo cuncta sint, quo-
modo non cum ceteris patrem, que ab eo sunt
ignorat? Sin vero idcirco ei quia ab eo sit, eum
nosse sit proprium, quomodo non hoc ei quod
ab eo est, erit proprium? Scilicet vt verus filius
ex natura deo sit, cum idcirco deum solus no-
uerit, quia ab eo solus sit. Habes igitur proprie-
tatem cognitionis de proprietate generatio-
nis, & quod ab eo est, non creaturæ in eo virtu-
tem, nam omnia à deo per virtutem creatio-
nis existunt, sed natiuitatis veritatē, per quam
solus patrem nouit, cum cetera eum que ab eo
sunt ignorent. Tamen ne fortè id quod ab eo
est, aduentus sui tēpus hæresis inuaderet, con-
tinuo subiecit: Quoniam ab eo sum, & ipse me
misit. Tenuit ordinem euangelici sacramenti,
natum se professus & missum, vt & quis esset,
& unde esset, secundum superiorē sententiam
nosceretur. Neque enim id ipsum est, ab eo sum,
& ipse me misit, sicuti non idem est, neque me
scitis, neque unde sim nostis. Nunquid non om-
nis homo in carne licet natus, secundū sen-
sum cōmunis opinionis ex deo est? Et quomo-
do negat ab his vel se ipsum, & unde ipse sit
sciri, nisi id unde est, ad naturæ suæ referret au-
torem: qui idcirco ignorabilis esset, quia ipse
esse dei filius ignoraretur. Discute infelix stul-
ticia quid illud sit: Neque me scitis, neque vn-
de sim nostis. Omnia utique ex nihilo, & vsque
adeo ex nihilo, vt etiam vnigenitum deum ex
nihilo substituisse sis ausa mentiri. Quid ergo
est quod impij & Christum nesciunt, & unde
sit nesciunt? Nam id quod unde sit ignoratur,
naturā ex qua est, dum unde sit nescitur, osten-
dit. Ignorari enim unde sit non potest, quic-
quid subsistit ex nihilo: quia hoc ipsum quod
non ignoratur ex nihilo, ignorationē eius vn-
de sit non habet. † Non ex se est autem ille qui
venit, sed qui misit illum verax est, quem im-
pij nesciunt. Iam ergo ille qui misit, ipse est qui
misit ignoatur. Ab eo ergo qui misit est ille
qui missus est. Ab eo est, unde esse nescitur, &

ob hoc qui sit ipse nescitur, dum ignoratur à K
quo sit. Non nouit Christum, qui unde Chri-
stus sit nescit: nec filium confitetur, qui negat
natum: nec natum intelligit, qui putabit ex ni-
hilo. Ex nihilo autem vsque adeo non est, vt im-
pij unde sit nesciant. Nesciunt planè, nesciunt,
quia naturam nomini adimunt, quia nescien-
tes non amant scire, † & audiunt filium sciētię † al... adit.
huius ignorationem impijs exprobrantē, tum
cum sibi patrem deum Iudæi dicerent. Ait e-
nim: Si deus pater vester esset, diligeretis uti-
que me, ego enim à deo exiui & veni: nec enim
à me veni, sed ille me misit. Religiosi nominis
assumptionem dei filius in his, qui se dei filios
confitentes patrem sibi deum dicerēt non im-
probauit, sed temerariam Iudæorum vsurpa-
tionem, patrem sibi deum præsumptum, per
id quod se non diligerent, obiurgat: Si deus pa-
ter vester esset, diligeretis utiq; me, ego enim L
à deo exiui & veni. Omnibus quibus per fidē
deus pater est, per eam fidem pater est, qua Ie-
sum Christum dei filium confitemur. Confi-
teri autem filium secundum generale sancto-
rum nomē, quid habet fidei, vt dicamus, vnus
ex filiis est? Sed nunquid & ceteri in hac crea-
turæ suæ infirmitate non filij sunt? In quo ergo
filium dei Iesum Christum fides confessa præ-
cellit, cum ei secundum * filios, filij non natu-
ra, sed nomen sit. Sed Christum perfidia ista
non diligit, nec hæc impia professio pie sibi as-
sumit deum patre, quia si sibi pater deus esset,
Christum ob id diligerent, quia exisset ex deo.
Exisse ex deo, quid sit requiro. Non utique di-
ci potest, id ipsum esse ex deo exire, quod & ve-
nisse, nam vtrunq; significat: Quoniam à deo
exiui & veni. Et ostendēs quid esset, à deo exi-
ui, & quid esset, & veni, continuo subiecit: Nec
enim à me veni, sed ille me misit. Non à se sibi
esse originem docuit cum ait: Nec enim à me
veni, Et rursus se ex deo exisse, & ab eo mis-
sum esse testatur. Sed cum ab iis qui sibi deum
patrem dicerent, idcirco se diligendū ait, quia
ex deo exisset, causam dilectionis ex causa do-
cuit esse nascendi. Exisse enim ad incorporalis
natiuitatis retulit nomē, quia religio profiten-
di sibi patrem deum ex dilectione Christi, qui
ex eo genitus est, sit merenda. Nam cum ait: Qui
me odit, & patre meum odit. meum cum ait, cō-
munionē nominis per significationē proprie-
tatis exclusit. Ceterum profitentē sibi patrem
deum, & se non diligentem, in paterni nominis
vsurpatione cōdemnat, quia qui se odit, oderit
& patre: nec in deum patrem sit religiosus, qui
non diligit filium: cum diligēdi filij non alia cau-
sa sit, quam quod ex deo sit. Ex deo igitur filius
est, non

Proprietas
cognitionis
arguit pro-
prietatem
generatio-
nis.

* Fort. illos.

Quid exire:
à deo.

M

† al. Nō so-
lum autem
illum qui ve-
nit, sed qui
misit illum
qui verax ē,
eum impij.

A est, non aduentu sed natiuitate, & dilectio in patrem hinc erit omnis, si filius ex eo esse credatur. Testatur hoc dominus dicens: Non dicam vobis quoniam ego rogabo patrem pro vobis. Ipse enim pater amat vos, quoniam vos me amatis, & creditis quoniam ego à deo exiui, & à patre veni in hunc mundum. Caret apud patrem intercessionis necessitate perfecta de filio fides, quæ quod à deo exierit credat atq; amet, & per se ipsa iam & audiri meretur & amari, natum ex deo filium missumq; confessa. Natiuitas itaq; eius & aduentus ostenditur cū absolutissima † significata proprietatis veritate. A deo ait exiui, ne in eo alia quàm natiuitatis natura esse existimaretur, cum exire à deo, id est, ex natiuitate subsistere, quid aliud quàm deus possit? Et à patre, inquit, veni in hunc mundum, vt exitio illa à deo, natiuitas significata esse intelligeretur ex patre, à patre se in hunc mundum professus est venisse. Alterum itaq; in dispensatione, alterum in natura est. Nec patitur exitionem aduentum existimari, cum post exitionem à deo, aduentum commemoret à patre. A patre enim venisse & ex deo exisse, non est significationis eiusdem, & quantum interest inter nasci & adesse, tantum à se vterq; sermo discernitur, cum aliud sit à deo in substantia natiuitatis exisse, aliud est à patre in hunc mundum ad consummandam salutis nostræ sacramenta venisse. Et quidē secundum proposita à nobis responsionis ordinem opportunissimus hic nobis locus est, vt tercio nunc doceamus filium dei dominum nostrum Iesum Christum ab Apostolis traditum, non ex nuncupatione, sed ex natura, neq; ex adoptione, sed ex natiuitate. Quāquam enim plures & maxime adhuc † vnigeniti de se dei extent professiones, quibus generationis suæ veritatem sine leui saltem ementiendæ licet calumniæ occasione testetur, tamen quia neq; legentium onerandus est sensus coaceruatis ad copiam dictis, & cum iam nonnulla de proprietate natiuitatis ostensa sint, cætera omnia aliis erunt quæstionibus reseruanda. Nunc vero quia hic sermonis nostri ordo institutus est, vt post patris contestationem, post filij professionem, fidem quoq; Apostolorum de vero & secundum natiuitatem confitendo dei filio doceremus, videndū est an in eo quod ait dominus: Ex deo exiui, aliud in eo aliquid potius quàm naturam intellexit natiuitatis. Post multas namq; † prouerbiorum obscuritates, quibus in parabolis locutus esset * quem iam antea Christum sciebant annunciatum à Moyse & prophetis, cōfessum quoq; à Natha-

naële & dei filium & regem Israël, obiurgato **D** etiam Philippo cum de patre requireret, cur per operum virtutem patrem in se, & se in patre esse nesciret, cumq; se à patre missum frequentibus dictis ante docuisset, tamen cū profitentem eum audissent se à deo exisse, hæc eorum responsio fuit. Cōnexus enim hic sibi sermo est. Dicunt ei discipuli eius: Nunc palam loqueris, & prouerbum nullum dicis, nunc ergo scimus quia nosti omnia, & non habes necesse vt aliquis te interroget. In hoc credimus quia à deo existi. Quæ rogo hæc verbi huius admiratio est, quod se exisse à deo professus sit? Tāta & tam deo proprios o sancti & beati viri ob fidei vestræ meritum clauis regni cælorum sortiti, & ligandi atq; soluendi in cælo & in terra ius adepti gesta esse per dominum nostrum Iesum Christum dei filium videratis, & ad id quod à deo exisse dixit, nunc primum vos veri intelligentiam assecutos protestamini? Videratis utiq; nuptiales aquas, & in eisdem nuptiale vinum, & naturæ in naturam vel demutationē, vel profectum, vel creationem. Quinque etiam panes ad cibum tantæ multitudinis fregeratis, & satiatis omnibus in plenitudinem duodecim cophinorum fragmenta panum creuerant, * & naturæ paruitas famem pellens profecerat in eisdem copiam naturæ. Reuivuisse manus aridas conspexeratis, & in vocem mutorum linguas solutas, & in cursum claudorum pedes alacres, & cæcorum oculos cernentes, & mortuorum vitas reuertentes, fœtens Lazarus constiterat ad vocem, & sepultus vocatur in nullo interuallo vocis & vitæ, cito fuerat egressus, & adhuc odorem mortis in sensum narium spiritu agente ipse iam viuis extiterat. Tacco de cæteris magnarum virtutum & diuinarum operationibus. Nunc ergo primum intelligitis quis sit hic missus è cælis postquam audistis: De patre exiui? Et hoc vobis primum iam sine prouerbio dictum est, & per naturæ virtutem intelligitis verum esse quod à deo exiuit, cum voluntatum vestrarum cogitationes tacitas intuetur, cum de nonnullis tāquam ignarus interrogat, cum omnium cognitor est: Per hæc enim omnia quæ * veritate ac natura dei agit, à deo exisse credendus est. Non hic sancti Apostoli à deo exisse, id est, à deo missum esse intellexerunt. Nam omni superiori sermone confitentem missum se esse frequenter audierant, sed audientes à deo exisse, naturam in eo dei operibus cernentes, naturæ † veritatem per id quod à deo exiuit recognoscunt cum dicunt: Nunc ergo scimus, quia nosti omnia, & non habes

† alias, significandæ
† al. aliqua natiuitas natura esse existima. & c.

A patre venire & ex deo exire nō sunt idē

† alias, vnigeniti. i. dei extent

† al. verborū
* al. quoniā

Apostoli sortiti sunt clauis regni cælorū ob confessionē diuinitatis Christi

E

* Suspicio ita legendū, & materiæ paruitas famem pellens profecerat in eisdem copiam naturæ

F

* al. virtute

† al. virtutē

G habes necesse ut aliquis te interroget. In hoc credimus quod à deo existi. Per id enim credunt quod à deo exiit, per quod ea quæ dei sunt potest atq; agit, plenaq; fide testificatur. Non enim naturam dei à patre venisse, sed à deo exisse consummat. Deniq; hoc quod nunc primū audiunt confirmatur ad fidem. Nam cum dominus utrunq; dixisset: Ego à deo exiui, & à patre veni in hunc mundum, nihil admirationis in eo habuerunt, quod frequenter audierant, & à patre veni in hunc mundum. Responsio autem eorum fidem & intelligentiam huius dicti contestata est: Ego à deo exiui. Non ad id tantum responsum est cum dicunt: In hoc credimus quia à deo existi. Neq; addunt, & à patre venisti in hunc mundum: & cum alterum in professione, alterum in silentio est, professionis causam dicti novitas exegit. Profitendi enim contestationem intelligentia veritatis elicit. Sciebant quidem cum omnia ut deum posse, sed nondum rationem natiuitatis acceperant: & qui sciebant à deo missum, exisse tamen à deo nesciebant. Inenarrabilem illam & perfectam filij natiuitatem per virtutem dicti istius intelligentes, nunc primum cœperunt aduertere, cum illum sine prouerbis profiteretur esse locutum. Non enim per consuetudinē humani partus deus ex deo nascitur, neq; per elementa originis nostræ ut homo ex homine propellitur. Integra illa & perfecta & incontaminata natiuitas est, cuius à deo exitio potius quàm partus est. Est enim vnus ex vno, nō est portio, non est defectio, non est diminutio, nō est deriuatio, non est protensio, non est passio, sed viuētis nature ex viuente natiuitas est, & deus ex deo exiens est, non creatura in dei nomen electa, non ut esset cœpit ex nihilo, sed exiit à manente: & exiisse significationem habet natiuitatis, non habet inchoationis. Non enim idem est substantiam cœpisse & deum exiisse de deo. Et natiuitatis huius scientia licet non subiecta verbis sit, cum inenarrabilis sit, habet tamen in doctrina filij fidei securitatem à deo se manifestantis exiisse. Non est euangelica & apostolica fides, filium dei nomine potius quàm natura credidisse. Si enim adoptionis hæc nuncupatio est, & non ideo filius est, quia exierit à deo, quæro unde beatus Simon bariona est confessus: Tu es Christus filius dei viui. Anne cum omnibus potestas sit per sacramentum regenerationis in filios dei nasci, si secundum hanc nuncupationem filius dei Christus est, interrogo quid illud sit quod Petro non caro neq; sanguis reuelauit, sed pater qui in cœlis est. Generalis professio quid

habet meriti? aut quæ reuelationis est gloria K in publica conscientia? Si ex adoptione filius est, unde hæc in Petro beata confessio est, hoc filio deferente quod est commune sanctorum? Ultra humanam autem intelligentiam se fides apostolica protendit. Audierant utiq; frequenter: Qui recipit vos me recipit, & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Missum ergo iam non ignorabat, & quem missum iam non ignorabat, audierat profitentem: Omnia mihi tradita sunt à patre. Et nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem quis nouit nisi filius. Quid istud est quod nūc in Petro pater reuelat, quod beatæ confessionis gloriam sumit? Nunquid patris & filij nomen nesciebat? Atqui frequenter audierat. Sed loquitur quod vox humana nondum protulerat: Tu es Christus filius dei viui. Nam tamen in corpore manens dei filium se esset professus, tamen Apostolica fides nunc primum in eo naturam diuinitatis agnouit. Neq; enim Petro tantum ex confesso honore laus reddita est, sed ex agnitione mysterij, quia non Christum solum, sed Christū dei filium esse confessus est. Nam utiq; ad confessionem honoris suffecerat dixisse: tu es Christus. Sed inane fuerat, Christum ab eo confessum fuisse, nisi dei filium confiteretur. In eo enim quod ait: tu es, virtutem & proprietatem naturalis veritatis explicuit. Et pater dicendo: hic est filius meus, Petro reuelauit ut diceret: tu es filius dei. Quia in eo quod dicitur: hic est reuelantis indicium est. In eo vero quod respōdetur: tu es, contentis agnitio est. Super hanc igitur confessionis petram ecclesiæ edificatio est. Sed sensus carnis & sanguinis confessionis huius intelligentiam non reuelat. Hoc est diuinæ reuelationis sacramentum, Christum dei filiū non solū nuncupare, sed etiā credere. Aut nunquid nuncupatio potius quàm natura Petro reuelata est? si nuncupatio, iam hanc à domino frequenter audierat, se esse dei filium confitente. In quo ergo reuelationis est gloria? naturæ scilicet non nominis, cum frequentata nominis professio iam fuisset. Hæc fides, ecclesiæ est fundamentum, per hanc fidem intrinsecus aduersus eam sunt portæ inferorum. Hæc fides regni cœlestis habet clauēs. Hæc fides que in terris soluerit aut ligauerit, & ligata sunt in cœlis & soluta. Hæc fides paternæ reuelationis est manus, Christum non creaturam nouit ex nihilo mentiri, sed secundum proprietatis naturam dei filium confiteri. O miseræ stultitiæ furor impius, non intelligens beatæ senectutis fideiq; martyrem, & martyrem Petrum, pro quo pater rogatus est, ne fides eius in tētatōne defici-

† al. potestas
eo agit

Prins deum
nouerat, sed
rationē nati
uitatis non
acceperant

Super cōfes
sionis petra
est ecclesiæ
edificatio

M

Fides eccle
siæ fundamē
tum habet
clauēs regni
cœlorum, &
soluit & li
gat

Martyr
testis

ne defi-

A ne deficeret, qui iterata à se dilectionis in deū postulata professione tentari se adhuc tanquā ambiguum & incertum tertia interrogatione congemit. Per id quoq; à domino post tertiā tentationis infirmitatem, pascite oues meas, ter

* al. i. mit

* meritis audire, qui in cunctorum Apostolorum silentio dei filium reuelatione patris intelligens vltra humanæ infirmitatis modum, supereminens beatæ fidei suæ confessione hoc locum promeruit. In quam nunc interpretandæ vocis suæ deducimur necessitatem? Ille confessus est Christum filium dei. At mihi tu hodie noui apostolatus mendax sacerdotium ingeris Christum ex nihilo creaturam. Quā vim affers dictis gloriosis? filium dei confessus, ob hoc beatus est. Hæc reuelatio patris est, hoc ecclesie fundamentum est, hæc securitas eternitatis est, hinc regni cælorum habet clauem, hinc terrena eius iudicia cælestia sunt. Sacramentum occultatum à seculis per reuelationē didicit, fidem locutus est, naturam enūciauit, dei filium confessus est. Hoc qui creaturā dei potius conātens negat, prius est vt neget Petri apostolatam, fidem, beatitudinem, sacerdotium, martyrium, & post hæc se alienū à Christo esse intelligat, quia Petrus eum filium dei confessus hæc meruit. An ne o miser quisquis hodie es, o hæretice beatiorem Petrum futurū fuisse existimas, si dixisset: Tu es Christus perfecta dei creatura, & supereminens facturis omnibus factura, & qui ex nihilo cœpisti esse, & per bonitatem dei qui bonus solus est, nomen filij adoptione meruisti, & quia non ex deo es natus? Et quæro à te quid auditurus fuerit hæc dicens, qui audita passione respondens: Propitius tibi sis dominus, nō erit istud, audierit sibi dici: Vade retro post me satanas, scandalum mihi es: Nec Petro tamen humana ignorantia proficit ad crimen. Non enim ei pater adhuc omne passionis mysterium reuelauerat. Sed fides parua sententiam damnationis excepit. Cur igitur non hanc confessionis fidem pater Petro reuelauit, creaturam scilicet & adoptionem? Inuidit credo hic Petro deus, vt in tempora posteriora dissimulans, hæc nunc t nobis vobis prædicatoribus reseruaret. Sit sane fides alia, si alie clauēs regni cælorū sunt. Sit fides alia, si ecclesia alia est futura, aduersum quam portæ inferi non præualebunt. Sit fides alia, si erit alius apostolatus ligata & soluta per se in terra, ligans in cælo atq; soluens. Sit fides alia, si Christus filius dei alius præter quā qui est, prædicabitur. Sin vero hæc sola fides confessus Christum dei filium omnium beatitudinum gloriam meruit in Petro, ne-

cessē est vt ea quæ creaturam potius ex nihilo confitebitur, clauēs regni cælorum non adpta, & extra fidem ac virtutem apostolicam constituta, nec ecclesia sit vlla, nec Christus. Proferamus itaq; omnes Apostolicæ fidei professiones, in quibus dei filium confitentes non adoptionis in eo nomen, sed naturæ proprietatem confitentur, neq; creationis in eo ignobilitatem, sed natiuitatis gloriam protestantur. Loquatur Ioannes sic vsq; ad aduētum domini manens, & sub sacramento diuinæ voluntatis relicto deputatus, dum nō neq; mori dicitur & manere. Loquatur ergo sua, vt solet, voce: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius, qui est in sinu patris. Naturæ fides non satis explicata videbatur ex nomine filij, nisi proprietatis extrinsecus virtus per exceptionis significantiam adderetur. Præter enim filium & vnigenitum nihil cognominans suspicionem penitus adoptionis excoit, cum veritatem nominis, vnigeniti natura præstaret. Nondum quæro quid sit, qui est in sinu patris, habet interrogatio ista suum ordinem: quæro quid significatio ista vnigeniti sibi postulet, & videamus an hoc sit, quod tu esse profiteris, id est, creaturam dei perfectam, vt perfecta pertineat ad vnigenitum, creatura vero referatur ad filium. Sed deum vnigenitum filium Ioannes dixit, non creaturam perfectam. Non enim ignorauit hæc blasphemix nomina dicens: Qui est in sinu patris. Et à domino suo audiens: Sic enim dilexit mundum deus, vt filiū suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Deus mundum diligens, hoc dilectionis suæ in eum testimonium protulit, vt vnigenitum filium suum daret. Si dilectionis hinc fides est, creaturam creaturis præstitisse, & pro mundo id quod mundi est dedisse, & ad ea quæ ex nihilo sunt substituta redimenda, eum qui ex nihilo substitit præbuisse, non facit magni meriti fidem vilis & spernenda iactura. Preciosa autē sunt quæ commendant charitatem, & ingentia ingentibus æstimantur. Deus diligens mundum filium nō adoptiuum, sed suum, sed vnigenitum dedit. Hinc pietas est, natiuitas est, veritas est, non creatio est, non adoptio est, nō falsitas est. Hinc dilectionis & charitatis fides est, mundi saluti & filium & suum & vnigenitum præstitisse, prætermitto omnes de filio nuncupationes. Non est damnosa dissimulatio, t̄ vbi de copia est electio. Rei profectō semper ex causa est, & omne opus manifestam habet suscepti negotij necessitatē. Scribēs vtique Euangelista, scribendi afferre debuit rationē, & videamus

† al. nec ecclesie sit illa nec Christi

† al. relictus & deputatus

F

* alias, hic pietas est al. appietas

† al. vbi copiosa est lectio

* al. i. mit

† al. gloria

B

C

† al. vobis nouis

G & videamus quam ostenderit dicens: Hæc autem scripta sunt, ut credatis quoniam Iesus est Christus filius dei. Scribendi igitur euangelij non aliam prætulit causam, quam ut omnes crederent Iesum esse Christum filium dei. Si sufficit ad salutem Christum credere, cur adiecit filium dei? Si vero Christum credere eadem fides est, non Christum tantummodo, sed Christum filium dei credidisse: non est autem nomen filij in Christo unigenito deo ex adoptionis consuetudine, quod proprium est ad salutem. Si ergo salus in confessione nominis est, quæro cur in nomine veritas non sit? quod si in nomine veritas est, qua autoritate creatio esse dicitur, cum non creationis confessio salutem sit præstitura, sed filij? Hæc igitur salus vera est, hoc perfectæ fidei meritum, Iesum Christum filium dei credidisse. Non enim est in nobis dilectio ad deum patrem, nisi per filij fidem. Et audiamus eum per epistolam loquentem: Omnis qui diligit patrem, diligit eum qui ex eo natus est. Quid est ergo ex eo nasci? Nunquid id ipsum est quod per eum creari? Aut cur Evangelista mentitur, ut ex eo natum dicat, quem per eum creatum potius hæreticus doceat? Et audiamus omnes quis sit hic doctor. Dictum namque est: hic est antichristus, qui negat patrem & filium. Quid ais tu assertor creaturæ, & de non extantibus Christi novus conditor? Si professionem tenes, profitentis nomen recognosce. An cum creatorem & creaturam patrem & filium prædicabis, per assimilatas nominum voces excludere te posse credis, ne esse antichristus intelligaris? Si in fide tua per naturam pater est, & per naturam filius est, maledicus ego sum, opprobrium in te alieni referens nominis. Sin vero simulata omnia sunt, & potius nuncupata quam propria, fidei tuæ ab Apostolo disce cognomen, & audi quæ sit crediti filij fides, sequitur enim: Qui negat filium, nec habet patrem, qui confitetur filium, & filium habet & patrem. Negans filium, caret patre. Confitens filium atque habens habet & patrem. Quæro hic quid adoptiva nomina loci habeant. Nunquid non naturæ res ista omnis est? & quæ naturæ res sit accipe. Ait enim idem: Quia scimus quod filius dei venit, & concarnatus est propter nos, & passus est, & resurrexit à mortuis, assumpsit nos & dedit nobis intellectum optimum, ut intelligamus verum, & simus in vero filio Iesu Christo, hic est verus deus & vita æterna & resurrectio nostra. O infelix intelligentia, & spiritu dei carens, & in antichristi spiritum ac nomen proficiens, & nesciens ad sacramentum salutis no-

stræ dei filium venisse. Ac per hoc indigna K optimæ huius intelligentiæ sensu, creaturæ potius adoptivum nomen quam verum filium dei Iesum Christum esse confessa. Quibusnam hoc arcanorum mysteriorum secretis edocta es? vel quis hodie novus huius scientiæ tuæ author est? An ne secreto tibi hoc per familiaritatem amoris recumbenti in pectus suum dominus ostendit? aut solus ad crucem sequens inter cætera suscipiendæ tibi in matrem Mariæ præcepta, hæc quoque in illa specialis in te amoris contestatione didicisti? vel ad sepulchrum prior quoque Petro currens adeptus es? vel intra confessus angelorum & signatorum librorum insolubiles nexus, & signorum cælestium multiformes potestates, & novarum atque incomprehensibilium cantionum hymnos sempiternos tam pia tibi hæc per agnum ducem reuelata doctrina est, ne pater pater sit, ne filius filius sit, ne natura natura sit, ne veritas veritas sit? Hæc enim apud te omnia demum tantur in falsa. Apostolus concessa sibi optima intelligentia verum dei filium dicit, tu affirmas creationem, tu prædicas adoptionem, tu negas natiuitatem, & cum hic verus dei filius nobis sit, & vita æterna & resurrectio, nec vita æterna est ei, nec resurrectio, cui ille nec verus est. Et hæc quidem Ioannes discipulus à domino dilectus. Sed nihil ab his dissimile* executor Apostolus & vas electionis prædicavit. Quis enim sermo eius non sub filij confessione est? Quæ epistola non de sacramento veritatis ipsius cæpta est? in quo nomine non proprietatis significatio est? Cum enim dicit: Reconciliati sumus deo per mortem filij sui. Et rursus: Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati. Et rursus: Fidelis deus per quem vocati estis in communionem filij eius. Quid hic hæreticorum furto loci relicta est? Filius suus est, filius eius sit, non adoptio eius est, non creatura eius est. Nomen naturam loquitur, veritatem proprietas enunciat, fidem confessio testatur. Non intelligo quid addi possit ad naturam filij quam quod filius eius est, qui esse pater creditur. Non incerta & infirma ille, qui electionis est vas, locutus est. Nec magister gentium, & Apostolus Christi ambiguae doctrinæ suæ errorem reliquit. Scit qui sint adoptionis filij, & qui hoc esse ac nuncupari per fidem meriti sunt, ait namque: Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater. Fidei nostræ per sacramentum regenerationis hoc nomen est, & professio

Necesse est credere Christum esse filium dei
† al. Si vero Christum non credere non sufficit, eadem demum
† al. quæ à veritate creatio

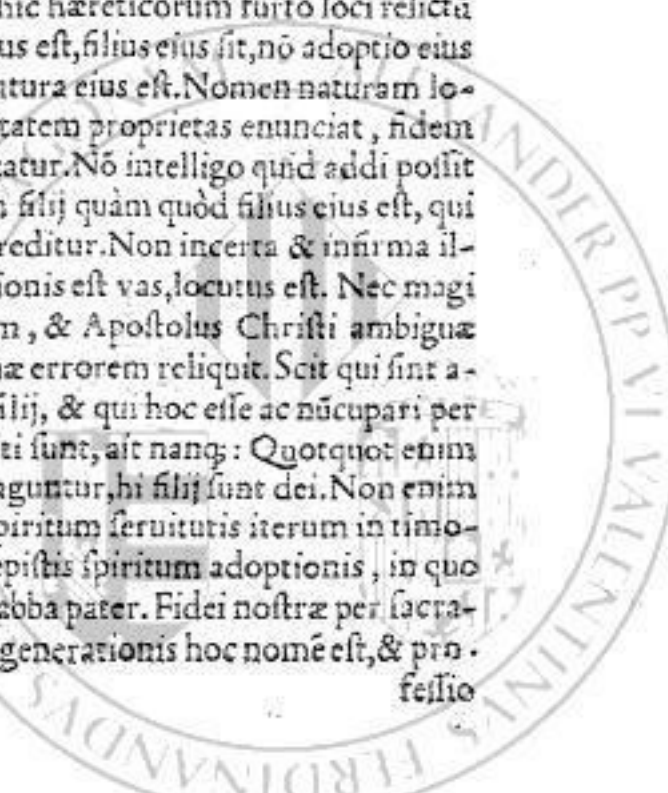
† al. nescit

* al. ex persequatore

M

† al. quia

† al. redemptio
† al. & exinaniti Christi spiritum ac nomen profitens

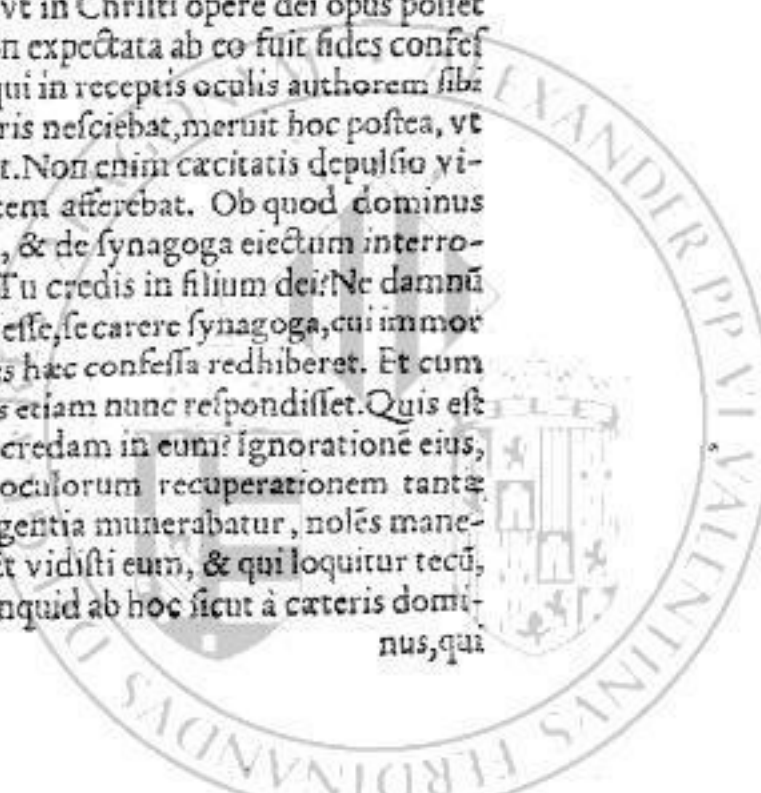
A fessio nostra nobis præstat adoptionem: filios enim dei, opera secundum spiritum dei gesta conuincunt, & clamatur à nobis potius abba pater, quam ex naturæ manet proprietate, quia extra naturæ proprietatem est vocis officium, & dici atque esse non idem est. At vero quæ de filio dei Apostoli fides sit intelligamur. Nam cum omni quem habuit ad ecclesiæ doctrinam sermone, nunquam patrem sine filij confessione loqueretur, tamen ut veritatem nominis huius quanta posset humani sermonis significatione monstraret, ait: Quid ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? qui proprio filio suo non peperit, sed tradidit eum pro nobis. Nunquid nam etiam nunc adoptionis in eo erit nuncupatio, in quo proprietatis est nomen? Apostolus enim volens charitatem erga nos dei ostendere, ut magnificentia dei dilectionis ex comparationis genere nosceretur, non peperisse deum proprio filio suo docuit. Neque utique pro adoptandis [†] adoptiuo, neque pro creatis creaturæ, sed pro alienis suo, pro conuincendis proprio. Quare virtutem dicti, ut magnitudinem charitatis intelligas. Quid sit proprium expende, ne ignores veritatem. Nunc enim Apostolus ad Romanos proprium ait filium, cum in multis vel suum, vel eius sæpe dixisset. Et quamuis multi codices per translatorum simplicem intelligentiam, in hoc loco pro proprio filio, suo filio, conscriptum habeant, tamen Græcitas, qua lingua Apostolus est locutus, proprium nunc magis quam suum nuncupat. Et licet communis intelligentiæ sensu non satis inter proprium & suum differat, verum Apostolus cum in cæteris dictis suum commemorasset filium, quod est Græce: τὸν υἱόν ἑαυτοῦ ἵδρι: tamen in hoc loco secundum quod ait, ὅς γε τὸ ἴδιόν ἡμῶν ἐπέλασεν. Qui proprio filio suo non peperit, naturæ veritatem significanter expressit, ut qui superius filios plures per spiritum adoptionis demonstrasset, nunc unigenitum deum filium proprietatis ostenderet. Non est humanus hic error, neque in negando dei filio vitium est ignorantia, ubi ignorari non licet quod negatur. Creatura ex nihilo subsistens, dei filius dicitur, hoc si nec pater locutus est, nec filius testatus est, nec Apostolus predicauit, tamen audere eloqui, hoc est Christum non ignorare tantummodo, sed odisse. Cum enim pater de filio suo dicat: Hic est filius meus, & filius de se dicat: Qui tecum loquitur, ipse est, & Petrus confiteatur: Tu es filius dei, & Ioannes testetur: Hic verus est, sed Paulus non desistat predicare de proprio, non intelligo aliud quam negandi esse odium,

ubi imperitiæ error non excusatur in crimine. Loquitur hæc interim, loquitur planè per aduentus sui prophetas ac præcios ipse ille, qui postea erit in antichristo locuturus, salutarem fidei confessionem his tentamentis nouis inquietans, ut primum conscientia nostræ, qua ita credimus, intelligentiâ filij naturalis euellat, deinde ipsum illud quod adoptiuum erit, reliquum nomen excludat. Nam cum quibus creatura est Christus, necesse est ut cum his antichristus ipse sit Christus, quia & filij proprietatem creatura non habeat, & dei se ille filium mentiatur, & per hoc à quibus hic dei filius iam negatur, ab his tunc Christus ille credatur. Quas oro spes inanis furor expetis? & qua salutis tuæ fiducia creaturam esse Christum potius quam filium blasphemio ore contendis? Oportuerat te ex euangelis nosse ac tenere fidei huius sacramentum. Nam cum dominus posset omnia, tamen in vno quoque eorum qui orabant operationis suæ effectum, meritum voluit esse confessionis orantis. Neque enim ei virtutem, [†] quia deus virtus est, confessio orantis addebat, sed fidei erat præmium, hoc mereri. Namque cum Martham rogantem pro Lazaro interrogaret, an eos qui in se credidissent, mori non crederet in æternum, at illa conscientia suæ fidem elocuta est dicens: Vtique domine, ego credidi, quia tu es Christus filius dei viui, qui in hunc mundum venisti. Confessio hæc æternitas est, & fides ista non moritur. Martha deprecans fratris sui vitam, interrogata an ita crederet, credidit ita. Quam rogo vel à quo vitam expectat hoc denegans, cum sola sit vita sic credere? Magnum est enim huius fidei sacramentum, & perfecta confessionis istius beatitudo est, & cæco à natiuitate dominus visum indulserat, & naturæ damnus naturæ dominus exemerat, & quia cæcus hic ad gloriam dei natus fuerat, ut in Christi opere dei opus posset intelligi, non expectata ab eo fuit fides confessionis. Sed qui in receptis oculis authorem sibi tanti muneris nesciebat, meruit hoc postea, ut fidem disceret. Non enim cæcitate depulsio vitæ æternitatem affererat. Ob quod dominus iam sanus, & de synagoga eiectum interrogat dicens: Tu credis in filium dei? Ne damnus sibi putaret esse, se carere synagoga, cui immortalitatem fides hæc confessa redhiberet. Et cum ille incertus etiam nunc respondisset. Quis est domine, ut credam in eum? Ignoracione eius, quem post oculorum recuperationem tantæ fidei intelligentia munerabatur, nolens manere, ita ait: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. Nunquid ab hoc sicut à cæteris dominus, qui

† alias adoptato

† al. qui dei

F

G nus, qui orabant sanitates, confessionem fidei ad salutem merendam poposcit? Non utiq. Nam hæc iam ad cæcum videntem locutus est, sed ob id tantum, ut responderet ille: Credo domine. Quia responsionis fides non cæcitatibus sanitatem esset allatura, sed [†] vitæ. Et virtutem dicti huius diligenter retractemus. Interrogat dominus: Tu credis in filium dei? Si utiq. sola Christi qualiscunq. confessio, fidei esset consummatio, dictum fuisset: Tu credis in Christum? Sed quia hæreticis penè omnibus hoc nomen in ore esset futurum, ut Christum confiterentur, & filium tamen negarent, id quod Christo proprium est ad [†] fidem poposcit, id est, ut credatur in dei filium. Credidisse autem in dei filium quid proficit, si credatur in creaturam, cum à nobis fides in Christo non creaturæ dei sed filij dei postuletur? An ne huius nominis proprietatem demones nescierunt? Dignum enim est hæreticos * non iam Apostolicis doctrinis, sed dæmonum [†] clamore convinci. Clamant enim & sepe clamant: Quid mihi & tibi est Iesu filii dei altissimi? Inuitis veritas elicit confessionem, & naturæ potestatem testatur dolor obediendi. Virtute vincuntur, cum possessa diu corpora deserunt: honorem reddunt, dum naturam confitentur. Dei se inter hæc filium Christus & opere testatur & nomine. Vnde tibi inter istas confitentium dæmonum voces o hæretice præsumis nomen creaturæ & indulgentiam adoptionis: Quid sit Christus ab his saltem qui nesciunt discite, ut impietatem tuam ipsa illa ignorantium necessaria professio arguat. Namque cum Iudæi Christum corporeum nescirent, scirent tamen eum qui Christus esset, esse filium dei, cum falsis aduersus eum testibus sine vlla veritatis assertione vterentur, sacerdos eum ita interrogat: Tu es Christus filius dei benedicti? Sacramentum nescientes, naturam tamen non ignorant. Neque interrogant an Christus filius dei, sit sed an hic sit Christus filius dei. Error in homine est, non in dei filio. Nam non quod Christus dei filius sit ambigitur, atque ita dum interrogatur an hic sit, tamen quod Christus sit dei filius non negatur. Et qua tandem rogo tu istud fide denegas, quod ne ipsi quidem negant qui nesciunt? Cum enim perfecta scientia sit, Christum dei filium ante secula manentem, etiam ex virgine natum nosse, ipsi quoque qui de Maria natum nesciunt, dei tamen filium esse non nesciunt. Et vide in quod te negando filium dei, Iudæicæ impietatis consortium miscuisti. Quam enim illi damnationis in eum causam detulerint testantur dicentes: Et secundum legem de-

bet mori, quoniam filium dei se fecit. An ne K non hoc etiam impietatis tuæ vocis opprobrium est, cur se filium dei dicat, quem tu asseris creaturam? Ille dei confitendo se filium, reus mortis ab his iudicatur: tu eum dei filium negando, quero quid iudices? Professio enim ita Iudæis ut tibi displicet. Interrogo an diuersæ ab eis sententiæ maneas, à quibus non diuersus sis voluntate. Eadem enim filium dei eum esse impietate tu negas. Illi tamen eo crimine minore quod nesciunt. Nesciunt enim de Maria Christum, sed Christum dei filium esse non ambigunt. Tu quia Christum non potes nescire de Maria Christum tamen dei filium esse non prædicas. Illis in eo quod nesciunt, potest adhuc in tuto salus esse si credant: tibi iam omnia clausa sunt ad salutem, qui negas quod ignorare iam non potes. Non enim ignoras esse filium dei, usque adeo ut adoptionis nomen indulgeas, ut creaturam [†] conuincendam filium mentiaris. Naturam autem, quantum in te est, aufertis, auferres quoque si tibi liceret & nomen: sed quia id non licet, naturam [†] nominis non relinquis, ne quod filius dicitur, verus dei filius sit. Habueras in confessione eorum * ut crederes, quibus deficiente vento turbato mari, in verbi iussu erat restituta tranquillitas, ut & tu verum dei filium confitereris, & eorum voce vtereris: Vere filius dei est. Sed te sequens spiritus in naufragium vitæ rapit, & mentis tuæ motibus tanquam fluctuoso mari incumbens procella dominatur. Si tibi hæc nauigantium ex eo incerta fides videbitur, quia existimabitur esse Apostolorum, mihi tamen & si minus præstat admirationis, plus tamen affert autoritatis. Veruntamen etiam gentium in eo fidem M sume, audi enim inter sævas crucis custodias Romanæ cohortis edomitum ad fidem militem. Loquitur namque conspectis tantæ virtutis operibus cæturio: Vere dei filius erat iste. Hoc post emissum spiritum, discissum templi velum & mota terra, & scissa saxa, & sepulchra patentia, & mortui resurgentes testantur, & homo gentilis perfidiæ confitetur, virtutis naturam agnoscat in gestis, naturæ veritatem profitetur in nomine. Tanta ratio veritatis, & tanta vis fidei est, ut vincat voluntatem veri necessitas, & Christum dominum æternæ gloriæ vere dei filium esse, nec qui crucifixus erat denegaret.

† al. vitam

† al. poposcit

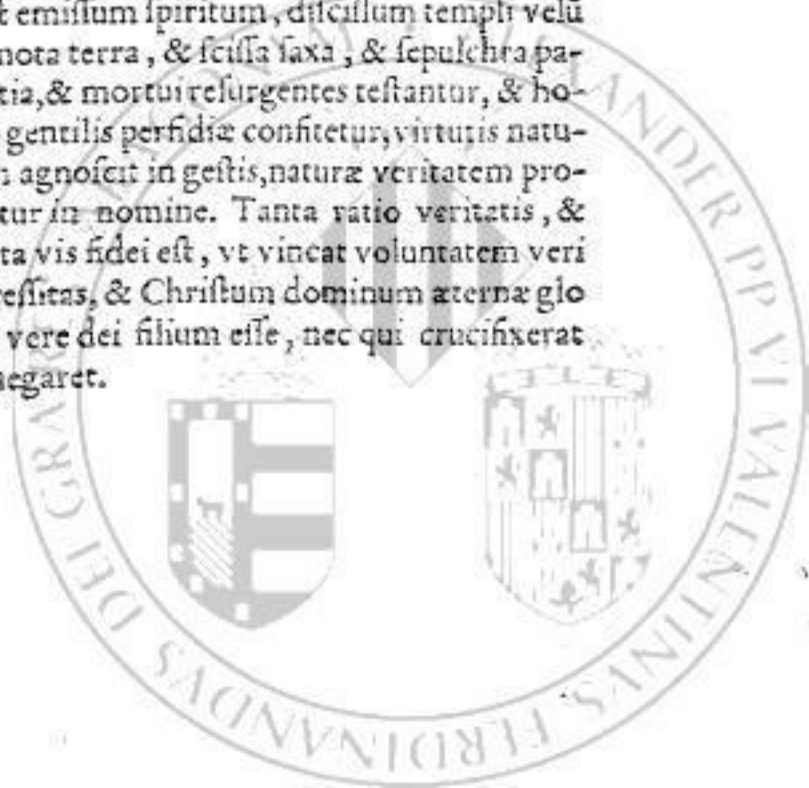
H
Additum in vno. Nā etiā demones cōfiterentur quod heretici negant
† al. ore

L
† al. conuincendam

† al. nominis non reliques

Ut crederes in vetustissimo codice non erat

M

A **DIVI HILARII PICTA-**
VORVM EPISCOPI, DE
trinitate liber septimus.

Septimus hic nobis aduerſum nouæ hæreſeos vāſanam temeritatem liber ſcribitur, cæteris quidē anterioribus numero poſterior, ſed ad perfectæ fidei ſacramētum intelligendum aut primus aut maximus, in quo non ignoramus quā difficultate aut arduum iter doctrinæ euāgelicæ ſcandamus. A quo quamuis conſcientiæ infirmitatis noſtræ trepidatione reuocemur, tamen fidei æſtu incitati, & hæreticorum furore commoti, & periculo ignorātium perturbati, qui loqui non audemus, ſilere non poſſumus: vtriuſq; discriminis metui ſubditi, ne deſtitute veritatis rea in nobis ſit aut taciturnitas aut prædicatio. Incredibilibus etenim ſe corrupti ingenij artibꝰ hæretica ſubtilitas circumegit, primum vt fingeret religionem, deinde vt omnium ſimplicium aurium ſecuritate verbis falleret, tum præterea vt ſe prudentiæ ſeculi coaptaret, poſtremo vt veritatis intelligentiam per ſpeciem edite rationis auerteret. Nam proteſtata deum vnum, mentita pietatem eſt. Profeſſa ruruſus dei filium, audiētes ſefellit in nomine. Dicens etiam non fuiſſe antequam naſceretur, mundi ſapientiæ fatiſfecit. Indemutabilem quoq; & incorporeū deum conſitens, natiuitatem dei ex deo, per demonſtrationem ſubdolæ rationis excluſit, noſtris aduerſum nos uſa doctrinis, & eccleſiæ fide contra eccleſiæ fidem pugnās, grauifſimo aduerſus nos vel reſponſionis vel ſilentij periculo comparato, dum per ea quæ non negantur, ea prædicat quæ negantur. Et quidē cæteris ſuperioribus libris admonitos à nobis legentes meminimus, vt totius blaſphemie æditionem pertractantes, animaduertent nihil aliud laborari, quā vt dominꝰ noſter Ieſus Chriſtus neq; dei filius, neq; deus eſſe credatur, dum ei conſeſſis tantum ex quadam adoptione nominibus, & dei natura negatur & filij, cum & indemutabilis atque incorporeus deus, ſicuti & eſt, idcirco affirmetur, ne filius natus ex deo ſit, & deus pater ob id tantum in conſeſſione deus vnus ſit, ne in fide noſtra deus Chriſtus ſit, quia nec natiuitatis intelligentiam natura incorporalis admittat, & dei ex deo fidem vnus tantum nobis deus in conſeſſione diſſoluat. Sed ſuperioribus iam libellis

fallacem eorum hanc atque inutilem prædicationem ex lege ac prophetis docentes, eam reſponſionis formam tenuimus, quæ in deo ex deo prædicato, & vno ac vero deo profeſſio, neque in vnus veri dei vnione deſiceret, neque ad fidem dei alterius excederet, dum neque ſolitariuſ nobis deus in conſeſſione, neq; duo ſunt, & inter hæc vnum, neque negando neq; conſitendo, fidei cōſeruata perfectio eſt, dum & quod vnum ſunt reſertur ad vtrunq; & vterq; non vnus eſt. Hoc igitur perfectæ fidei indiſſolubile ſacramentum, euāgelicis ac apoſtolicis doctrinis abſoluturi, non aliud primum quā dei filium veræ natiuitatis ſubſiſtenteſ natura, cognitioni audiētium debuimus intimare, neq; aliunde, neq; ex nihilo, ſed ex deo filium eſſe manifeſtare. Quod quia ſecūdum ea quæ anteriori libro ædita ſunt, ambigi non poteſt, quin ceſſante adoptionis nomine, verus filius ex natiuitatis veritate ſit, eā nunc quoque ex euāgelijſ proferemus, vt qui filius verus eſt, verus quoque deus eſſe noſcatur. Quia neque verus filius erit, niſi verus & deus eſt, neque verus deus, niſi verus & filius eſt. Nihil humanæ naturæ grauius eſt periculi conſcientia. Nam ea quæ aut ignorata aut reſentina ſunt, habent quidem * mirabileſ ſecuritateſ, ſed non habent metum futuri, quia non ignaro accidentium anxietas ipſa, pena patiendi eſt. Non ego nunc nauem e portu ſoluo naufragij ignarus, neque iter in eo infeſtoſ neſciens latronibus ſaltuſ, nec Libyæ arenas incertuſ ſcorpioneſ vbique & aſpideſ & baſilicoſ aſeſſe trāſcurro. Nihil ſollicitudini meæ, nihil conſcientiæ vacat, ſub ſpecula enim omnium hæreticorum ad occaſioneſ ſingulorum verborum in oſ meum pendentium loquor, & omniſ ſermonis mei iter aut anguſtiis præruptū eſt, aut foueic inciuſum eſt, aut laqueic prætenſum eſt. Iam quod arduum aut difficile ſit minus conqueror, non meic enim, ſed Apoſtolicic ſcandogradibꝰ. Mihi vero aut anguſtiic decidere, aut in deſoſſa incidere, aut plagic illaqueari, ſemper in periculo, ſemper in metu eſt. Prædicaturo enim ſecundum legem & prophetac & Apoſtoloſ vnum deum, aſeſt mihi Sabelliuſ, totum me ſub verbi huiꝰ profeſſione tanquam deſideratum cibum morſu ſeuiſſimo tranſuorans. Negantem me ruruſum contra Sabellium vnum deum, & conſitenteſ verum deum dei filium, expectat me noua hæreſiſ, vt à me duoc deoc arguat prædicari. Natum quoque dei filium ex Maria dicturo Hebio, qui eſt Phorinuſ, aſſiſtit, autoritateſ mendacij ſui ex profeſſione veritatic ſumptuſ.

* alias, miſerabileſ

Sabelliuſ

Hebio Pho
tinuſ

aus. De

DE TRINITATE

Grus. De cæteris taceo, qui ab omnibus extra ecclesiam esse non ignorantur. Hoc vero dānatum & abiectum licet frequenter, sed internum hodie adhuc malum est. Impie multos ad vnius dei professionem Galatia nutriuit. Male in totum penè orbem quos negat deos suos Alexandria protulit. Pestifere natum Iesum Christum ex Maria Pannonia defendit. Ecclesia inter hæc periclitatur veritatem non tenere per vera, dum ea ei ad irreligiositatem ingeruntur, quibus religio confirmatur & perit. Non enim vnum deum pie possumus prædicare, si solum: quia non erit dei filius in solitarij fide. At vero dei filium, sicut est, deum prædicantes, periclitamur fidem dei vnius non tenere, & eiusdem periculi res est vnum deum negare, cuius est & solitarium cōfiteri. Et hæc

H quidem mundi stulta non sentiunt, dum his neq; in non solo significari vnus videtur, neque in vno non solus intelligi. Sed eam, vt spero, ecclesia doctrine sue lucē etiam * imprudentiæ seculi inuehit, vt licet fidei sacramentum non suscipiat, tamen aduersus hæreticos veritatem sacramenti à nobis intelligat prædicari. Magna enim vis est veritatis, quæ cum per se intelligi non possit, per ea tamen ipsa quæ ei aduersantur elucet, vt in natura sua immobilis manens, firmitatem naturæ suæ quotidie dum attentatur acquirat. Hoc enim ecclesiæ proprium est, vt tum vincat cum læditur, tum intelligatur cum arguitur, tum obtineat cum deseritur: omnes quidem illa secum atque intra se vellet manere, nec ex tranquillissimis sinibus suis aliquos abicere aut perdere, dum indigni sunt tantæ matris habitaculo. Sed discedentibus ex ea hæreticis vel abiectis, quantum amittit occasionis largiendæ ex se salutis, tantum assequitur ad fidem expectandæ de se beatitudinis. Cognosci enim hoc ex ipsis hæreticorum studiis promptissimum est. Nanque cum à domino ecclesia instituta, & ab apostolis confirmata, vna omnium sit, ex qua se diuersarum impietatum furens error absciderit: nec negari possit ex vitio malæ intelligentiæ, fidei extitisse dissidium, dum quod legitur sensui potius coaptatur, quàm lectioni sensus obtemperat, tamē dum sibi partes singulæ aduersantur, non solum suis, sed etiam aduersantium est intelligenda doctrinis, vt dum aduersus vnā eam omnes sunt, impiissimum tamen errorem omnium per id quod sola est atque vna confutet. Hæretici igitur omnes contra ecclesiam veniunt, sed dum hæretici omnes se inuicem vincunt, nihil tamen sibi vincunt. Victoria enim eorum, ecclesiæ

triumphus ex omnibus est, dum in eo hæresis **K** contra alteram pugnat, quod in hæresi altera ecclesiæ fides damnat. Nihil enim est quod hæreticis commune est. Et inter hæc fidem nostram dum sibi aduersantur affirmant. Vnum deum Sabellius prædicat filij natiuitate sublata, dum per naturæ virtutem, quæ operata in homine est, deum esse non ambigit. Sacramento etenim filij ignorato, per gestorum admirationem fidē veræ generationis amisit. Et dum audit: Qui me videt, videt & patrem, indiscretæ & indissimilis in patre & filio naturæ impie eripuit vnionem, non intelligens, naturalem vnitatē sub natiuitatis significatione monstrari, cum per id quod in filio pater videtur, confirmatio diuinitatis sit, nō natiuitatis abolitio. Cognitio itaq; alterius in altero est, quia non differt alter ab altero natura. Et in quo nihil differtur, in eo differens contemplatio est de proprietate nature. Nec sanè ambigi potest, quin ex se speciē dei formæ, qui in forma dei manebat, ostenderet. Succedit quoq; ad huius prauæ opinionis stultum furorem hoc dictum domini: Ego & pater vnum sumus. Naturæ enim indissimilis vnitas, irreligiose ad vnionis profecit errorem, & rationem dicti, virtus sola intellecta non tenuit. Non enim solitarium significat, ego & pater vnum sumus. Nam cōiunctio ea quæ significat, Et pater, intelligentiam nō admittit vnius, & illud, quod sumus, non patitur singularē. Hoc vero quod vnum sumus, non natiuitatem adimit, sed naturam non discernit in genere: dum neq; vnum diuersitatis est, nec sumus, vnius est. Compunge huius furori præsentium hæreticorum furorē, vt aduersus Sabellium sibi adsint. Legisse se asserunt: Pater maior me est. Et nihil vel ex natiuitatis sacramento, vel ex mysterio euacuati à se dei, & assumptæ carnis intelligentes naturæ faciunt diminutionem professione maioris. Contendunt enim aduersum Sabellium, filium esse eo vsq; vt & minor patre sit, & honorem præteritum reposcat, & mori timeat, & mortuus sit. Contrà vero ille naturam dei defendit in gestis, & cum vnum deum nouella hæc nunc hæresis non negabit, ne filium deū credat. Sabellius tamen deum vnum, ne filius omnino extet, in professione retinebit. Hic filium operantem ingeret, hic deum in operibus esse contendet. Hic vnum dicit, hic vnum deum negabit. Sabellius se ita tuebitur dicens: Opera quæ gesta sunt, præter quàm dei natura non efficit. Peccatorum remissio, curatio infirmatum claudorum cursus, cæcorum visus, mortuorum vita à deo solo est. Nō alia natura quàm

Galatia
Alexandria
Pannonia

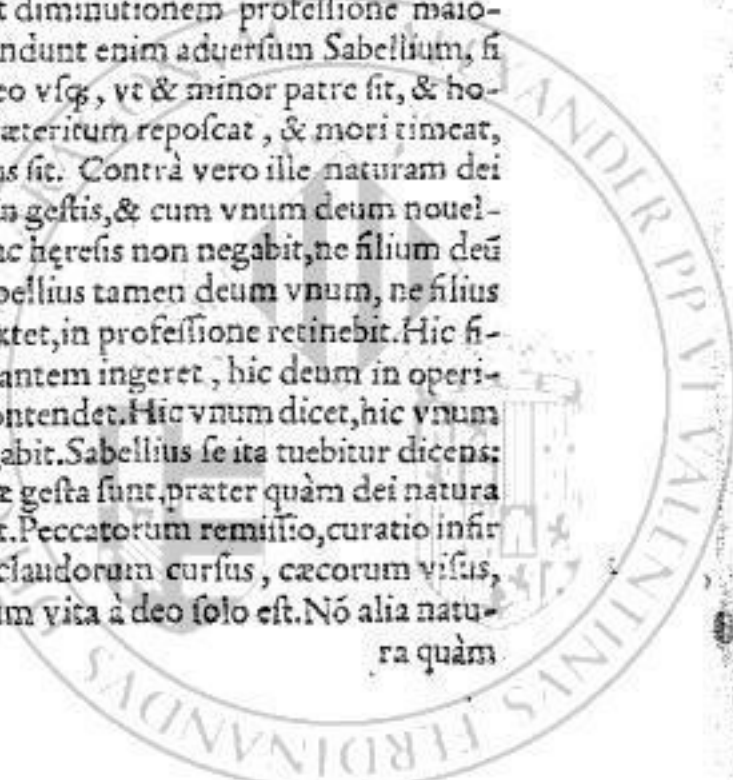
† al. ecclesie
* al. impudentiæ

Hæreticorū
dissensio
fidem confirmat

Cōfirmatio
Sabellij

L
† alias, indifferens

M
Quomodo
Sabellius &
Ariani dissentiant

Ara quam quæ sui cōscia est, diceret: Ego & pater vñum sumus. Quid me in substantiam alteram rapis: quid in deum alium sollicitas? Gesta quæ proprie dei sunt, deus vnus hæc gefit. Clamabunt vero contra hæc, dissimilem deo patri filium prædicantes non minus ore vipereo. Sacramentum salutis tuæ nescis. Crendus est filius, per quem secula facta sunt, per quem formatus est homo, qui per angelos legem dedit, qui de Maria natus est, qui missus à patre est, qui crucifixus est, mortuus & sepultus est, qui de mortuis resurgens in dextris dei est, qui viuorum iudex est & mortuorum. In hunc renascendum est, hic confitendus est, huius regnum est promerendum. Vterq; hostis ecclesiæ, res ecclesiæ agit, dum Sabellius deum ex natura in operibus prædicat, hi vero ex sacramento fidei filium dei confitentur. Iam vero quæ fidei nostræ victoria, Hebion, qui Photinus est, aut vincit aut vincitur, dum Sabellium arguit, quæ hominem neget filium dei, dum ab Arriomanitis confutatur, quæ in homine nesciat dei filium, aduersum Sabellium Euangelia sibi ex filio Mariæ defendit. Arrius ei Euangelia per solum filium Mariæ non relinquit. Aduersum hunc qui filium negat, homo ab eo vsurpatur in filium. Ad hoc ei qui ante secula filium nesciat, filius † dei solum negatur ex homine. Vincant vt volunt, quia se inuicem vincendo vincuntur, dum & hi qui nunc sunt, de natura dei confutantur, & Sabellius de sacramento filij refellitur, & Photinus natum ante secula dei filium, vel ignorare arguitur, vel negare. Sed inter hæc ecclesiæ fides euangelicis atq; apostolicis fundata doctrinis, & aduersum Sabellium tenet filij professionē, & aduersum Arrium dei naturam, & aduersum Photinum seculi creatorē. Et hoc verius, quod hæc ab his inuicem non denegantur. Naturam enim dei in operibus Sabellius prædicat, sed operantem filium nescit. Hi vero filium nuncupant, sed veritatem in eo naturæ dei non cōfitentur. Hominem autem Photinus vsurpat, sed in vsurpato sibi homine natiuitatem dei ante secula ignorat. Itaq; dum vnusquisq; defendit aut damnat veritatem fidei nostræ, hæc ipsa prout sunt, religiose & defendentes & dānantes ostendunt. Hæc igitur à me demonstranda paucis fuerunt, non copiæ studio, sed ratione cautelæ: primum vt hæreticorum incerta esse omnia & erratica noscerentur, tum quoniam sibi pro nobis inuicem dissiderent: tum deinde, ne me horum qui nunc sunt blasphemis professionibus obnitentem, & deum patrem ac filium dei deum prædicantem: deinde

de vt vnus nominis atq; naturæ indissimili **D** genere diuinitatis, patrem & filium esse profitentem, quisquam aut in duum deorum, ac cōtra in vnici ac solitarij dei teneret errore, cū quando neq; vnio in prædicato deo patre & deo filio reperiretur, neq; sub indiscretæ naturæ demonstratione deorum diuersitas conueniret. Nunc quia negantibus dei filium à deo ex natiuitatis veritate subsistentem, libro superiore secundum euangelia responsum est: demonstrandum est eum, qui vere ex natura filius dei est, vere quoq; per naturam deum esse, ita tamen, vt neq; ad singularem neq; ad alterum deum fides nostra depereat, cum neq; vnum deum sit sic prædicatura quasi solum, neq; quasi non vnum sit confessura, ne solum. Deum igitur dominum nostrum Iesum Christum his modis nouimus, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione: sed de nomine nihil puto ambiguitatis remansisse. Legimus enim: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Quid calumniæ est, quæ non sit quod nūcupatur? Aut nunquid nomen non naturæ significatio est? Et quia contradictio omnis ex causa est, nunc hic negandi dei quæro causam. Simplex nancque nuncupatio est, & caret offendiculo adiectionis alienæ. Verbum enim quod caro factum est, nihil aliud quam deus est. Nō est hic deputatæ aut assumptæ nūcupationis relicta suspicio, vt ei quod deus est, non ex natura sit nomen. Respice ad ceteras aut deputatiuas, aut assumptiuas appellationes. Ad Moysen dictum est: Dedi te deum Pharaoni. Sed nunquid non adiecta nominis causa est cum dicitur, deum Pharaoni? Aut nunquid dei naturam ei intulit, & non potius in eum qui metueret terrorē, **F** cum dracones magicos draco Moysi mox virga manens, deuorat? cum cynomyiam quam immiserat abigit? cum grandinem potestate qua euocauerat auerit? cum locustas ea virtute qua inuexerat repulit? cum in operationibus eius Magi confitentur digitum dei esse? Sic Moyses Pharaoni deus datus est, dum timeatur, dum oratur, dum punit, dum medetur. Et aliud est deum dari, aliud est deum esse. In Pharaonem enim deus datus est, ceterum non ei est & natura, & nomē, vt deus sit. Memini quoq; & alterius nuncupationis, vbi dicitur: Ego dixi, dij estis. Sed in eo inducti nominis significatio est: & vbi refertur, ego dixi, loquentis est potius sermo, quam rei nomen, quia rei nomē intelligentiam rei affert: ceterum voluntas appellationis ex alio est. Et vbi se nūcupationis author ostēdit, ibi per sermonē au-

Christus est deus nomine, natiuitate, natura, potestate, & professione

E

Photinus ab vtroq; dissentit

B

† alias, ei

Quæ vera sit fides

C

Opiniones prædicatorū hæreticorū de Christo

G thoris est nuncupatio, non naturale nomen in genere. At vero hic verbum deus est, res existit in verbo, verbi res enunciatur in nomine. Verbi enim appellatio in dei filio, de sacramēto natiuitatis est mysterium, sicuti sapiētiae & virtutis est nomē, quae cum in dei filium cum substantia verae natiuitatis extiterint, deo tamen vt sua propria, quamuis ex eo in deum sint nata, non desunt. Non enim, sicut frequēter dictum à nobis est, dei naturā diuisam esse asserimus in filio, sed natiuitatis sacramētum praedicamus. Nec separatio fuit imperfecta, sed progenies perfecta, quia natiuitas non habet detrimentum generandi, cum profectum teneat nascēdi. Et idcirco earum rerum vniogenito deo aptata cognomina sunt, quae cum eum subsistentem ex natiuitate consumment, tamē patri [†] non desint ex indemutabilis virtute naturae. Vniogenitus enim deus & verbum est, sed innascibilis pater nunquam omnino sine verbo est. Non quod prolatio vocis natura sit filij, sed ex deo deus, cum veritate natiuitatis subsistens, vt à patre proprius, & per naturae indifferentiam inseparabilis doceretur, significatus in verbo est. Sicut Christus sapientia & virtus est dei, non ille vt intelligi solet internae potestatis, aut sensus efficax motus, sed natura tenens per natiuitatem substantiae veritatem, his internarum rerum significata nominibus est. Non enim id quod nascendo subsistit, potest id ipsum videri esse, quod vnicuique semper internum est. Sed ex aeterno deo patre vniogenitus filius in subsistentem deum natus, vt non alienus esse à natura paterne diuinitatis posset intelligi, per hae proprietatū nomina subsistens ostensus est, quibus, ex quo substiterat, non carebat. Deus igitur qui est, nō est aliud q̄ deus. Nam cum audio: Et deus erat verbū, nō dictū solū audio verbum, [domini] sed demonstratū intelligo esse quod est, quia non sicuti superius in Moyse deo, & in cognominatis diis per appellationē nomen adiectū sit. Hic autē res significata à substantia est, cū dicitur: Deus erat. [†] Ecce enim non est accidēs nomen, sed subsistens veritas, & manēs causa, & naturalis generis proprietas. Et videamus an hanc Euangelistae praedicationem, apostoli Thomas confessio consequatur, cū ait: Dominus meus, & deus meus, Deus igitur suus est, quē deum confitetur, & certe dictū non ignorabat à domino: Audi Israël. Dominus deus tuus, deus vnus est. Et quomodo apostolica fides principalis immemor est facta mandati, vt deum Christum cōfiteretur, cum in vnus dei esset cōfessione viuendū? Sed apostolus to-

tius sacramēti fidem per virtutē resurrectionis intelligens, cum frequenter audisset: Ego & pater vnus sumus, & : Omnia quae patris sunt, mea sunt. & : Ego in patre, & pater in me, iam sine fidei periculo naturae nomen confessus est. Quia ab vnus dei patris professione religio nō [†] excederet deum confessa dei filiū, cum in filio dei non nisi paternae naturae veritas crederetur, neq; sub alterius dei impia cōfessione fides naturae periclitaretur vnus, quia non alterius dei naturam perfecta dei natiuitas attulisset. Veritatem igitur Euangelici sacramenti Thomas intelligens, dominū suum, & deum suum esse confessus est. Non hic honoris est nomen, sed naturae confessio est: rebus enim ipsis atq; virtutibus deum credidit, & dominus professionis huius religionem, nō honoris esse docuit, sed fidei, dicens: Quia vidisti me credidisti, beati qui non viderunt & crediderunt. Videns enim Thomas credidit, sed quid credidit quæris. Et quid aliud credidit quā professus est: dominus meus & deus meus? Resurrexisse enim per se ex mortuis in vitam, nisi natura dei non potuit, & credite religionis fides hoc est professā, quod deus est. An ne ergo nomen dei non naturae res existimabitur, cum professio nominis fidem naturae credite sit sequuta? Nam vtiq; religiosus filius, & qui non voluntatē suam, sed eius qui se miserat, faceret: & qui non honorem suum, sed eius à quo venerat, quæreret, honorem huius in se nominis recusasset, ne quod ipse vnus praedicauerat, solueretur, sed verā & apostolicæ fidei mysterium confirmans, & naturae in se paternae nomen agnoscens, beatos esse docuit, qui cum se resurgente à mortuis non vidissent, deum tamen per resurrectionis intelligentiā credidissent. Nomen igitur naturae, fidei nostrae non deserit professionem. Nomen enim quod rem vnāquāq; significat, rem quoq; eiusdē generis ostendit. Et iam non res duae sunt, sed res generis eiusdem est. Filius namq; dei deus est, hoc enim significatur ex nomine. Non duos deos connumerat vnus nomen, quia vnus atque indifferentis naturae vnus deus nomen est. Cum enim & pater deus est, & filius deus est, & propria naturae diuinae nomen in vtroque sit, vterque vnus sunt. Quia cum subsistat filius ex natiuitate, naturae vnitatem conseruat in nomine, nec ad professionem duū deorum natiuitas filij credentium fidem cogit, quae patrem & filium vt vnus naturae, ita vnus profitetur & nominis. Est itaq; deo filio nomen ex natiuitate, hic enim nobis secundus ad demonstrationem

filius, exci-
deret

Deus aliquā
do honoris
nomen est

M

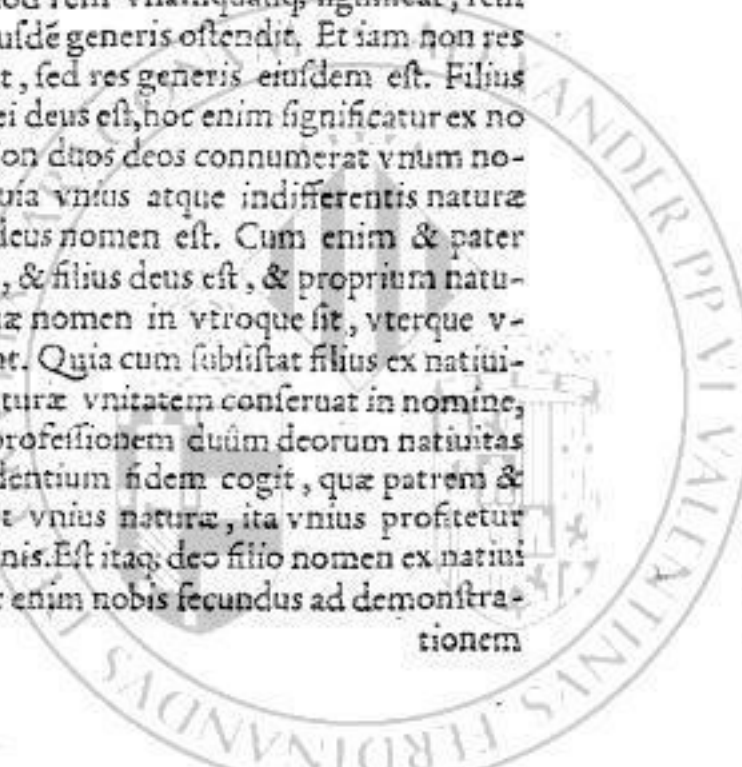
† al. infint

H

1

† al. esse

Thomas

Ationem gradus est, vt deus sit ex natiuitate. Quamquam mini adhuc de proprietate nominis super sit apostolica autoritas, sed interim Euāgelicum placet tractare sermonem. Et primo quæro, quam natiuitas filij nature nouitatem potuerit inferre, ne deus sit: Intelligentiæ istud humanæ sensus excludit, vt aliquid à natura originis suæ nascendo diuersum sit, nisi fortè quod ex naturarum diuersitate conceptum nouum aliquid * in se, & ita sit generis vtriusq; quod neutrum sit, veniat in vitam, quod in pecoribus ac bestiis vñtatum est: sed ea ipsa nouitas non inest, nisi ex cognatis proprietatibus sub diuersitate nature, & diuersitatem eorum natiuitas non intulit, sed accipit, dum id tenet, quod ex vtroq; sibi vnū est. Et cum hæc in nobis corporalibus causis & passionibus ita sint, quis rogo furor est, natiuitatem vnigeniti dei ad degenerem ex deo referre naturā, cum natiuitas nominis ex proprietate nature sit? & iam natiuitas nō erit, si proprietate nature in natiuitate non fuerit. Hinc ille omnis æstus & furor est, vt in filio dei nō natiuitas sit sed creatio, vt non nature suæ originem subsistens teneat, sed alienam à deo de non extantibus sumat. Quia secundum quod ait: Quod de carne nascitur caro est, & quod de spiritu spiritus est, quia deus spiritus est, nō ambiguum sit nascenti diuersum atq; alienum aliquid ab eo, ex quo natum sit, non inesse. Natiuitas igitur dei deum perficit, vt deus non cœptus intelligatur esse, sed natus: quia & cœptum esse potest non idipsum esse quod nasci, dum omne cœptum aut ex nihilo in aliquid existit, aut ex alio in aliud proficit, & desinit, vt ex terra aurum, vt ex aquis animantia, vt ex inanibus viuientia, vt ex solidis liquida, vt ex frigidis feruentia, vt ex albis punicea. Dei autem filius neq; ex nihilo deus cœpit esse, sed natus est, neq; aliud aliquid fuit antequā deus esset. Atq; ita qui in deum natus est, nec cœpit quod deus, nec quod deus est profecit. Tenet itaque natiuitas eam ex qua subsistit naturam, & filius dei nō aliud quā quod deus est subsistit. Aut quisquis hinc ambigit, discat à iudæis intelligentiam nature, vel potius agnoscat ab Euangelio veritatē natiuitatis, in quo scriptum est: Propter hoc magis quærebant eum iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & quod * proprium patrem dicebat deum, æqualem se faciens deo. Non nunc, vt in cæteris solet, iudæorum sermo ab his dictus refertur, expositio potius hæc Euāgelistæ est, causam demonstrantis quæ dominum interficere iudæi vellent. Cesset ergo

per impietatem blasphemantium vitiosa intelligentiæ excusatio, cum per apostoli autoritatē sub significatione natiuitatis, proprietate naturalis ostensa sit. Patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. An ne naturalis natiuitas non est, vbi per nomen patris proprii, nature æqualitas demonstratur? Non enim ambigitur quin æqualitas nihil differat. Quis porro dubitabit, quin indifferentem naturam natiuitas consequatur? Hinc enim est sola illa; quæ vere possit esse æqualitas, quia nature æqualitatem sola possit præstare natiuitas. Aequalitas vero nūquam ibi esse creditur, vbi vnio est: nec tamen illic reperietur, vbi differat. Ita similitudinis æqualitas, nec solitudinem habet, nec diuersitatem, quia omnis æqualitas, nec diuersa, nec sola sit. Quamquam igitur huius intelligentiæ nostræ iudicia cum humani sensus opinione communia sint, vt & natiuitas nature habeat æqualitatem, & vbi æqualitas est, neque alienum à se aliquid possit esse, nec solum, tamen ex ipsis dictis dominicis huius quoque sermonis nostri fides affirmanda est, ne temeritas contradicendi sub libertate diuersæ in hominibus intelligentiæ audeat professionibus diuini de se testimonij contraire. Respondebit enim dominus: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem: quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, & maiora horum opera demonstrabit ei, vt vos admiremini. Sicut enim pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Nec enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificant filium, non honorificant patrem, qui misit illum. Propositionis quidem ordo id exigebat, vt singula quæque genera singularum quarumque causarum pertractarentur, vt quia deum esse dominum nostrum Iesum Christum dei filium, nomine, natiuitate, nature, potestate, professione docuissimus, demonstratio nostra gradus singulos dispositionis propositæ percurreret: sed id natiuitatis natura non patitur, quæ in se & nomen, & naturam, & potestatem, & professionem sola complectitur. Sine his enim natiuitas non erit, quia in se hæc omnia nascendo contineat. Hanc igitur tractantes incidimus in eam necessitatē, vt superius commemorata ad ordinē tractatus proprii differre nō liceat. Respondēs enim dominus ad iudæos, quod eam

e ij interfice-

indus
gt
de
se
nati-
uita:

* Fort. in sit,
pro in se le-
gendum

† al. natiui-
tes non vñt
ex &c.

† al. simili-
tudinem

E
* al. iudicia

† al. didicis-
semus

* Alij habēt,
suum patre

Ginterficere ob hoc magis vellent, quia patrem suum dicens deum, æqualem se deo fecisset, omne sacramentum fidei nostræ dum impiis eorum motibus contradicit, exposuit. Dixerat enim superius, cum paralytico curato violati sabbati reus, etiam mortis iudicio constitueretur: Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor. Et hinc omnis accendebatur invidia, quod se deo exæquasset, paterni nominis vsurpatione. Volens itaque & natiuitatem suam confirmare, & naturæ virtutem profiteri, ait: Non potest quicquam à se facere filius, nisi quod viderit patrem facientem. Exordium responsionis aduersus Iudeorum impium motum, per quem vsque ad voluntatem inferendæ mortis exagitabantur, aptatum est. Nam ad violati sabbati obiectū sibi reatum dixerat: Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor. Ut vsurpasse hoc ex autoritate intelligeretur exempli, significans tamē hoc quod ipse ageret, patris esse opus intelligendum, quia ipse in se operaretur operante. Et rursus aduersum eam inuidiam qua se per paternum nomen deo exæquasset, hæc subdidit: Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Ne igitur exequatio illa per nomen naturamque filij fidem natiuitatis auferret, ait filium à se facere nihil posse, nisi quod patrem facientem vidisset. Et ut maneret salutaris in patre & in filio confessionis nostræ ordo, naturam natiuitatis ostendit, quæ potestatem efficiendi non per incrementa indultarum ad vnumquodque opus virium sumeret, sed de cognitione præsumeret: præsumeret autē nō de aliquo operis corporalis exēplo, ut aliquid prius pater faceret, ad id quod postea filius facturus esset, sed cum natura dei in naturā dei substitisset, id est, ex patre filius natus esset, per virtutis ac naturæ in se paternæ conscientiam, nihil ab se, nisi quod patrem facientem vidisset, filium facere posse testatus est. Et cum vnigenitus deus paternæ virtutis operationibus operaretur, tantum sibi ad faciendum præsumeret, quantum in conscientia sua esset, inseparabilem à se dei patris, quam per legitimam natiuitatem obtinebat, posse naturam. Non enim corporalibus modis deo videt, sed visus ei omnis in virtute nature est. Denique subiicit: Omnia enim quæcunque pater facit, eadē & filius facit similiter. Similiter illud ad significationem natiuitatis adiecit, omnia vero, & eadē, ad ostendendam naturæ veritatem loquutus est. In his enim, quæ, & quæcunque, & eadem sunt, nec diuersitas potest esse, nec reliquum,

Atque ita in natura eadem est, cui eadem omnia posse naturæ sit. Vbi vero similiter per filium eadem omnia fiunt, similitudo operum solitudinem operantis exclusit, ut omnia quæ pater facit, eadem omnia similiter faciat & filius. Hæc est veræ natiuitatis intelligentia, & fidei nostræ, quæ ex naturæ diuinæ vnitatem, vnus indifferentisq; diuinitatis veritatem in patre & in filio confitetur absolutissimum sacramentum, ut eadem faciendo, filius similiter faciat, & similiter faciendo, eadem sint ipsa quæ faciat: quia sub vna hac significatione testentur, & similiter facta natiuitatem, & eadem facta naturam. Tenet itaque responsionis dominicæ ordo ecclesiasticæ fidei integrum ordinem, ut nec discernat naturam, & significet natiuitatem. Hoc namque sequitur: Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, & maiora horum opera demonstrabit ei, ut vos admiremini. Sicut enim pater suscitatur mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. An ne demonstratio operum aliud hic nobis præter quæ natiuitatis fidem ingerit, ut subsistentem filium ex subsistente deo patre credamus? Nisi forte per ignorantiam credendus est vnigenitus deus doctrina demonstrationis eguisse, sed temeritas impiæ huius existimationis non admittitur. Non enim doceri eget, qui quid quis docendus sit sciat. Nam postea quàm ait: Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, ut ostenderet omnē hanc patris demonstrationem, fidei nostræ esse doctrinam, ut sci licet pater nobis in confessione esset & filius, & ne qua hic ignoratio in filio possit intelligi, cui pater opera omnia quæ ipse faceret, demonstraret, continuo ait: Et maiora horum opera demonstrabit ei, ut vos admiremini. Sicut enim pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Demonstratio ergo futuri operis nō ignoratur à filio, cui hoc demonstrandum est, ut exemplo paternæ nature mortuos viuificet. Ex enim patrem demonstraturū filio dicit, quæ mirentur, & quæ eadē essent illa, mox docuit: Sicut enim pater suscitatur mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Exæquata virtus est per naturæ indifferens vnitatem. Et demonstratio operum non ignorantiam instructio est, sed nostræ fidei, quæ non filio scientiā ignorantium, sed nobis confessionem natiuitatis inuexit, confirmans eā per id quod sibi omnia essent demonstrata quæ posset. Neque enim non circumspectum se celestis sermo egit, ne forte diuersæ naturæ significatio sub occasione dicti ambigui subreperet.

Demon-

Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor

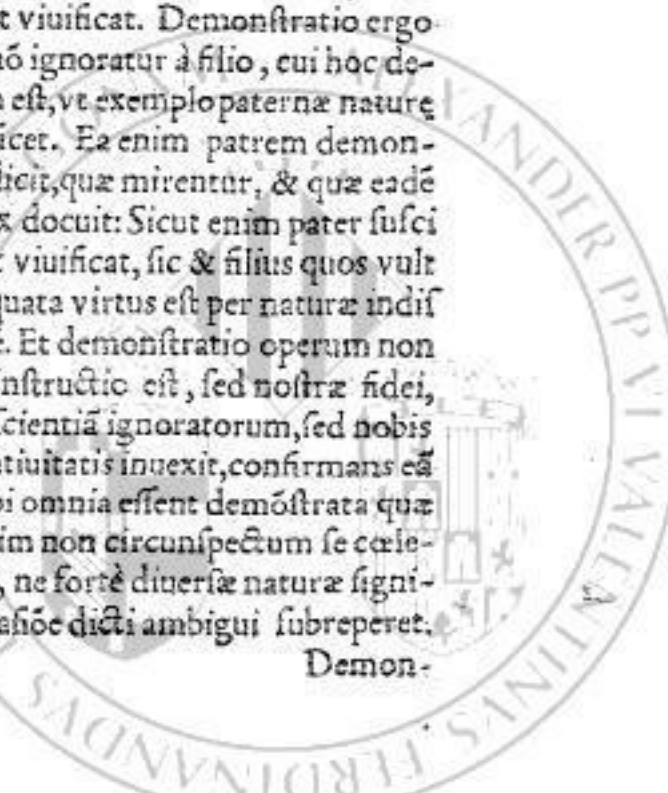
Quæ vera natiuitatis filij intelligentia

L

Demonstratio operum ingerit fidem natiuitatis

Remotio obiectionis

M

A Demonstrata enim ei potius opera patris esse ait, quàm ad operationem eorum naturam virtutis adiectam, vt demonstratio ipsa natiuitatis esse substantia doceretur, cui per dilectionem patris operum paternorum, quæ per eum effici vellet, esset cognata cognitio. Porro autem ne per demonstrationis professionem, ignorantis in eo naturæ diuersitas crederetur, ea ipsa quæ proficitur demonstranda, non nescit. Vsq; adeo non de exempli autoritate gesturus est, vt viuificet quos velit. Velle enim naturæ libertas est, quæ ad perfectæ virtutis beatitudinem cum arbitrij voluntate subsistat. Ac ne deinceps, quod quos vult viuificat, non natiuitatis in se naturam habere videretur, sed non natæ potius iure potestatis subsistere, continuo subiicit: Nec enim pater iudicat quenquam,

Velle naturæ libertas est, quæ ad perfectæ virtutis beatitudinem cum arbitrij voluntate subsistat

B sed omne iudicium dedit filio. Et in eo quod omne iudicium datum est, naturæ demonstratur natiuitas, quia & omnia habere sola natura possit indifferens, neq; natiuitas aliquid possit habere, nisi datum sit. Datum autem omne iudicium est, quia viuificat quos vult. Neq; ademptum patri iudicium potest videri, cum ipse non iudicet, quia filij iudicium ex iudicio sit paterno. Ab eo enim datum omne iudicium est, sed dati iudicij causa non tacita est. Sequitur enim: Sed iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui eum misit. Quid igitur, oro, derelictum est suspicionis, aut quid relictum est ad impietatem occasionis? Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Iudicij autem dati ea causa est, vt filius ex æquati honoris ad patrem sit, & inhonorificus filio inhonorificus & patri sit. Et quomodo post hæc intelligitur natiuitatis differre naturam, quam non solum operatio, virtus, honor, sed etiam contumelia negati honoris exequatur? Nihil ergo aliud quàm sacramentum natiuitatis, sermo nunc diuinæ responsionis ostendit. Neq; aliter potuit aut debuit filius à patre distingui, quàm vt & natus esset, nec tamen differens doceretur. Pater igitur vsque modo operatur, & filius operatur. Habes naturæ nomina, cum & pater operatur & filius, intellige & naturam dei, per quam deus operatur, operantem. Ac ne fortè duas operationes naturarum dissimilium existimes intelligendas, memento de cæco dictum fuisse: Sed vt manifestarentur opera dei in eo, me oportet operari opera eius, qui misit me. In eo ergo quod operatur filius, opus patris est: & opus filij, opus dei est. Et de operibus sermo adhuc sequens

† alius, indifferens

Opus patris & opus filij, vnum opus dei est

est. Interim nunc nil aliud studuit responsio, **D** quàm vt omne opus referret ad vtrunque, vtriusque autem natura non differret operandi, cum in eo quod vsque adhuc pater operatur, operatur & filius, ne qui dominus sabbati est, dominus est enim sabbati filius hominis, impie operari sabbato crederetur, cuius opus per natiuitatis naturam paterni in se operis esset autoritas. Non confunditur itaque aut aboletur natura, ne sit filius: nec tamen rursus adimitur natura, ne deus sit. Nec discernuntur diuersitate, ne vnum sint: neq; quod vnum sunt, id potest præstare, ne vterque sit. Et primum filium cognosce, cum dicitur: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Habes natiuitatem filij, quæ ab se nihil potest facere, nisi videat. In eo autem quod à se nihil potest, innascibilitatis adimit errorē. Ab se enim non potest posse natiuitas. Quod autem videt, cōscia in se naturæ significatur agnitio, & in eo nunc veram dei cognosce naturam. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Per naturæ autem virtutem, naturæ per id indissimilis intellige vnitatem, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem, qui misit illum. Ac ne te naturæ vnitatis in solitarij vnione contineat, sacramentum in eo fidei disce: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Conclusa sunt omnia aduersum hæretici furoris ingenia: filius est, quia à se nihil potest: deus est, quia quæcunque pater facit, & ipse eadem facit: vnum sunt, quia ex æquatur in honore, & eadem facit, non alia. Nō est pater ipse, quia missus est. Habet igitur hoc sacramenti sola natiuitas, vt complectatur in se, & nomē, & naturam, & potestatem, & professionem: quia vniuersa natiuitas non potest non in ea esse natura, vnde nascitur. Non affert externi generis substantiam, quia ex vno non subsistit alienum. Quod autem alienum à se non est, id vnum est genere naturæ. Et quicquid vnum est per natiuitatem, non habet solitudinem, quia & solitudo singularis est, & natiuitatis est vnitatis ad vtrunque. Et super hoc asciscit sibi diuinæ de se sententiæ testimonium. Ait enim: Qui sunt ex ouibus meis, vocem meam audiunt, & ego noui eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, & non perient in sempiternum, nec quisquam rapiet eas de manu mea. Pater quod dedit mihi, maius est omnibus, & nemo poterit rapere de manu patris mei. Ego enim & pater vnum sumus. Quis, rogo, intelligentiam nostram stupor hebetis metis obtundit, vt hæc in sen-

G sum nostrum tam absolute dicta non subeant? Aut quis infirmitatem humanam tumor animi insolentis illudit, ut dei cognitionem ex his adepti, deum putent non his intelligendum esse quibus cognitus est? Aut enim alia sunt Euangelia proferenda quæ doceant, aut si de deo sola ista docuerunt, quorū nō ita credimus ut docemur? Quod si ex his tantū sumpta cognitio est, quorū non fides exinde sit unde cognitio? Sed cum fides cognitioni esse aduersa detegitur, iam non cognitionis fides illa, sed criminis est, irreligiosam sibi fidem aduersum religionem confessæ cognitionis assumens. Unigenitus igitur deus naturæ in se suæ conscius, natiuitatis propriæ inenarrabile sacramentum, ad fidei nostræ confessionem, quanta potest verborum absolute significatione, ut & natus intelligatur, & in dei natura esse credatur, & cum patre vnum sit, & vnum se profitendo cum patre, non tamen ut vnus solus tantum, atque ipse pater intellectus, amittat esse quod filius est. Testatur enim primum naturæ virtutem, cum de omnibus suis ait: Nec quisquā rapiet eas de manu mea. Consciæ potestatis hæc vox est, imperturbatæ virtutis libertatē per id quod nemo oues de manu sua abripiat, confiteri. At vero ut in natura licet dei, naturæ tamen ex deo sit intelligēda natiuitas, subiicit: Pater quod dedit mihi, maius est omnibus. Non occultat ex patre esse se natum: quod enim à patre accepit, maius est omnibus, & quia accepit, est in eo quod accepit nascendo, non postea tamen ex alio est, dum accepit. Sed qui ex alio accipit, ne aliud quid potius & non in eius intelligeretur natura, à quo accipit, existere, ait: Nemo poterit rapere de manu patris mei. De manu sua nemo rapit, quia à patre, quod est omnibus maius, accepit. Quid sibi vult tam diuersa professio, ut rursum de manu patris sui nemo rapiat? Filij manus est, quæ accepit à patre. Patris manus est, quæ dedit filio. Et quomodo quod non rapitur de manu filij, nō rapitur de manu patris? Quomodo si quæris, intellige: Ego & pater vnum sumus. Manus filij, manus patris est. Non enim degenerat per natiuitatem natura, ne eadem sit: neque rursum quia eadem est, intelligentiam natiuitatis offendit, quia natiuitas nihil in se admittit alienum. Ut vero per corporalem significationē virtutem possis eiusdem nosse naturæ, commemorata est filij manus, manus patris, quia natura & virtus patris est etiam in filio. Postremo ut per sacramentum natiuitatis veritatem naturæ indifferētis agnosceres, dictum est: Ego & pater vnum sumus: ut quod vnum

Pater quod dedit mihi, maius est omnibus

Manus patris est manus filij, & contra

sunt, nec diuersum, nec solitarium crederetur, K nō alia in vtroque per natiuitatis & generationis proprietatē existente natura. Manet quantum intelligi licet, & mentiū vāsanarum voluntas, cessante licet voluntatis effectu, & malignum animū male voluntariæ studium absistente mali operis occasione nō deserit. Nūc enim hæreticorū furor iam dominū in cælis sedentem, quia exemplo Iudæorū in crucem agere non possunt, pari tamen infidelitate hoc eum quod est, denegant, & cum non possint negare quæ dicta sunt, tamen dictis non obediētes, odium impietatis exercent, verborum lapides iniiciunt, & si possent, de throno eum suo in crucem retraherent. Et de Iudæis quidem ad dicti huius nouitatē commotis, ita scribitur: Tulerunt igitur lapides Iudæi, ut eum lapidarent. Respondit eis: Multa bona opera ostendi vobis à patre, propter quod eorū opus me lapidatis? Responderunt autem ei Iudæi: Pro bono opere non lapidamus te, sed pro blasphemia, & quia tu cum sis homo, facis te deū. At tu vero hæretice, quid agas ac profitearis agnosce, & eorum te intellige esse consortem, quorum in te refert perfidiæ exemplum. At id enim quod dictum est: Ego & pater vnum sumus, Iudæi lapides eleuauerunt, & eorum impius dolor ad sacramentum fidei salutaris impatiens, vsque ad impetum inferendæ mortis erupit. Quid tu non habedo quem lapides, negando minus efficis? Non differt voluntas, sed voluntatē tuam inefficacem esse cælestis thronus efficit. Quanto tu irreligiosior Iudæo: Lapidem ille in corpus eleuat, tu in spiritum: ille in hominem ut putabat, tu in deum: ille in diuersantem in terris, tu in throno virtutis sedentem: ille in ignotum, tu in confessum: ille in moriturum, tu in iudicem seculorum. Ille dicit, cum sis homo: tu dicis, cum sis creatura: vterque autem dicitis: Facis te deum, hoc commune in eum impij vestri oris opprobriū est. Negas enim deum ex generatione dei, negas filium ex natiuitatis veritate. Negas hoc quod ego & pater vnum sumus, confessionem vnius in vtroque atque consimilis esse naturæ. Subiicit substantiæ nouæ, & externæ, & alienæ deum, ut aut alterius generis deus sit, aut omnino nec deus sit, quia non ex dei natiuitate subsistat. Sed quia ad sacramentum dicti huius comotus es: Ego & pater vnum sumus, ut Iudæo dicente: Cū sis homo, facis te deū: tu pari impietate dicas, cum sis creatura facis te deum. Dicis enim, non es filius ex natiuitate, non es deus ex veritate. Creatura es præstantior cunctis, sed non es in deum natus, quia ex incor-

L

M

A ex incorporali deo non natiuitatem admitto naturæ. Non modo tu & pater non vnū estis, sed nec filius es, nec similis es, nec deus es. Iudæis quidem dominus respondit, sed magis ad impietatem tuam omnis hæc apta responsio est. Nonne scriptum est in lege: Quoniam ego dixi dii estis? Si ergo illos dixit deos, ad quos verbum factum est dei, & nō potest solui scriptura, quem pater sanctificauit & misit in hunc mundū, vos dicitis: quia blasphemauit, quoniam dixi: filius dei sum? Si non facio opera patris, nolite credere mihi: si autē facio, & mihi non vultis credere, operibus credite, vt sciat & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. †Causa responsionis† causam obiectionis ei blasphemie intulit. Id enim ad crimē deputabatur, quod se cum homo esset deū faceret. Deum autē se facere per id arguebatur quod dixisset: Ego & pater vnū sumus. Demonstraturus itaq; hoc, quod ipse & pater vnū essent, ex natiuitatis vsurpatione esse natura, in eo primum ineptiam ridiculi opprobrii cōfutat, quia in reatum vocaretur, quod se cum homo esset, deū faceret. Cum enim lex huius nominis appellationē sanctis hominibus decerneret, & sermo dei indissolubilis confirmaret hanc impertiti nominis professionē, quomodo hic quem pater sanctificasset, & quem in hunc mundū misisset, blasphemus esset, dei se filium conātēdo, cum cognominatos per legē deos, indissolubilis dei sermo statuisset: iam ergo nō est criminis, quod se deum cum homo sit, faciat, cum eos qui homines sint, lex deos dixerit. Et si à ceteris hominibus non irreligiosa huius nominis est vsurpatione, ab eo homine quē pater sanctificauit: omnis enim hic de homine responsio est, quia dei filius etiā hominis filius est, non imprudenter vsurpari videtur, quod dei se filiū dixerit, cum præcellat ceteros, qui cognominare se nō irreligiose deos possunt, per id quod sanctificatus in filiū est, beato Paulo scientiā nobis in nominis istius intimāte, cum ait: Qui ante promisit per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei de semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius dei in virtute secundū spiritū sanctificationis. Cessat ergo blasphemie crimen, quod cū sit homo, deū se faciat, cū hoc nomē plurimis dei sermo detulerit, & sanctificatus ac missus à patre, nihil aliud se quā dei filiū sit professus. Non est relictus, vt arbitror, ambigēdi locus, quin de natura natiuitatis dictum sit: Ego & pater vnū sumus. Nā cum Iudæi arguissent illum, quod per hoc dictum, homo ipse cum esset, sese deum faceret, respōsio

eius cōfirmat, quod dei se filium per id quod, ego & pater vnū sumus, ostenderit, primum nomine, deinde natura, postremo natiuitate. Nam ego & pater rerum nomina sunt: vnū vero naturæ professio est, quia in eo quod est vterq; non differat: sumus autē non patitur vnionem. Et vbi quod sumus, vnio non est, vnū eos efficit esse natiuitas, hoc enim totum ex eo est, quod dei se filiū sanctificatus à patre profitetur, & professio dei filij hoc ego & pater vnū sumus confirmat, quia natiuitas non aliā possit nisi eam ex qua subsistit, afferre naturā. Cōsummauit autē totius fidei nostræ sacramentū vnigeniti dei sermo. Namq; cum respōsum ad id fuisset, cur se cum homo esset, deū faceret, vt dictum illud: Ego & pater vnū sumus, absoluta & perfectæ intelligentiæ ordinē sumeret, hæc consequēter subiecit: Vos dicitis quia blasphemauit, quoniam dixi, filius dei sum. Si nō facio opera patris, nolite credere mihi: si autē facio, & mihi non vultis credere, operibus credite, vt sciat & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Infrenis audaciæ est desperata iam per conscientiam salus, & extra pudorem est professio omnis impietas. Nā iam quisquis nec erubescit stultitiæ, vbi perdidit religionem, ei † nō contradicere, amentia potius quā ignoratio est. Dominus dixerat: Ego & pater vnū sumus. Natiuitatis hoc sacramentum est, vt pater & filius in vnitae naturæ sint. Et quia naturæ præsumptio vocaretur in crimen, præsumendi ratio docetur ex causa. Ait enim: Si non facio opera patris, nolite credere mihi. Si non opera patris facit, non credendum ei est profiteri dei esse se filium. Non habet ergo natiuitas nouam externamque naturam, quia per id filius esse credendus est, quod opera patris efficiat. Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis loci inuenit, ne ex natura dei filius sit, cum dei filius ex naturæ paternæ operibus credendus sit: Non exquatur ac similis est deo creatura, neq; ei naturæ alienæ potestas comperatur. Sola ei natiuitas filij non improprie per similitudinem creditur æqualis. Nam quicquid extra eum est, cū contumelia ei honoratæ virtutis æquabitur. Si enim aliquid quod non ex ipso est, reperiri potest simile ei, ac virtutis eiusdem, amittit privilegium dei sub consortio cœqualis, iamq; nō erit deus vnus, à quo indifferens sit deus alius. At vero non habet contumeliam, proprietatis æqualitas, quia suū est quod sui simile est: & ex se est, quod sibi ad similitudinē cōparatur: nec extra se est quod quæ sua sunt potest: & profectus dignitatis est, genuisse potestatem, nec alienasse

Quoniam ego dixi dii estis

† al. causam
† al. causa

† alias, sanctificationis

Pater & filius sunt nomina rerū, sed vnū est naturæ professio

† al. his enī cōtradi.

Facere opera dei nō potest cōuenire creature

G nasse naturā. Opera patris efficit filius, & per id credi se dei filium postulat. Non est presumptio arrogans, quia probari se non nisi ex his quæ gerat poscit. Gerere autem se non sua, sed quæ patris sunt testatur, ne per magnificentiam gestorum naturæ natiuitas auferatur. Et quia sub sacramento assumpti corporis, & nati ex Maria hominis, dei filius non intelligebatur, fides nobis intimatur ex gestis cum ait: Si autem facio, & si mihi non vultis credere, vel operibus credite. Credi sibi primum quod dei filius sit, nisi ex operibus patris quæ ipse efficit, non vult. Quod si facit opera, & per humilitatem corporis, fide professionis indignus est, operum fidem postulat. Cur enim sacramentum nati hominis, intelligentiam diuinæ natiuitatis impediat, cum diuina natiuitas omne opus suum, sub mysterio assumpti hominis exequatur? Si igitur homini per opera non creditur quod dei filius sit, credatur operibus quod dei filij sint, quia negari quod dei sint non possunt. Omne enim in se filius dei habet nascendo, quod dei est, & idcirco opus filij, opus patris est, quia natiuitas nec extra naturam eam est ex qua manat, & naturam eam in se habet vnde subsistit. Faciens igitur opera patris, & postulans, ut si sibi non crederetur, vel operibus ipsis crederetur, demonstrare debuit quid esset operibus credendum, nempe quod sequitur: Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, ut sciatis, & cognoscatis, quoniam pater in me, & ego in eo. Hoc est illud: dei filius sum. hoc est illud: ego & pater vnum sumus, hæc est natiuitatis natura, hoc salutaris fidei sacramentum, non diuidere quod vnum sunt, nec natiuitatis adimere naturam, & ex viuente deo viuente dei veritatem confiteri. Non enim ex compositis atque inanimis deus qui vita est, subsistit. Neque qui virtus est, ex infirmioribus continetur: neque qui lux est, ex obscuris coaptatur: neque qui spiritus est, ex disparibus formabilis est. Totum in eo quod est, vnum est. Ut quod spiritus est, & lux & virtus & vita sit: & quod vita est, & lux & virtus & spiritus sit. Nam qui ait: Ego sum, & non demutor: non demutatur ex partibus, nec fit diuersus ex genere. Hæc enim quæ superius significata sunt, non ex partibus in eo sunt, sed totum hoc in eo vnum & perfectum omnia deus viuens est. Viuens igitur deus, & naturæ æternæ viuētis potestas est, & quod cum sacramento scientiæ suæ ex eo nascitur, non potuit aliud natum esse quam viuens. Nam cum ait: Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, docuit vitam in se per viuentem patrem inesse. Deinde cum dicit: Sicut

enim pater habet vitam in semetipso, sic & filio dedit vitam habere in semetipso, omnia viua sua ex viuente testatus est. Quod autem ex viuo viuum natum est, habet natiuitatis profectum sine nouitate naturæ. Non enim nouum est, quod ex viuo generatur in viuum, quia nec ex nihilo ad natiuitatem vita quaesita est, & vita quæ natiuitatem sumit ex vita, necesse est per naturæ vnitatem, & perfectam atque inenarrandam natiuitatis sacramentum, ut & in viuente viuat, & in se habeat vitam viuentem. Admonuisse nos in exordio sermonis nostri meminimus, humanas comparationes diuinis non satisfacere exemplis, tamen pro parte intelligentiæ nostræ sensum formis corporalibus erudiri. Humanæ natiuitatis conscientiam consulito, utrum non intra patres maneat origo nascentium. Nam tametsi elementa illa inanima ac turpia, quibus nascendi causæ inchoantur, in hominem alterum effluant, per naturam tamen virtutem intra se inuicem manent, dum & per datam à se naturam eiusdem originem nascentem sequitur ille qui gignit, & per acceptam natiuitatem cuius virtus & si deriuetur, non tamen aufertur, in gignente se manet ille qui nascitur. Et hoc quidem tantum ad humanæ natiuitatis intelligentiam commemoratum à nobis sit, non etiam ad perfectum in vniuerso deo natiuitatis exemplum, quia naturæ humane infirmitas ex disparibus comparatur, & ex inanimis continetur ad vitam, nec statim in ea quod gignitur viuunt, neque totum viuunt ex vita, cum in ea multa sint, quæ sine naturæ suæ sensu cum excreuerint defecunt. In deo vero totum quod est viuunt. Deus enim vita est, & ex vita non potest quicquam esse nisi viuum. Neque ex deriuatione, sed ex virtute natiuitas est. Ac sic dum totum quod est viuunt, & dum totum quod ex eo nascitur, virtus est, habet natiuitatem, non habet demutationem, & imperit profectum, nec amittit naturam, dum & natiuitatem quam dedit, per indiscretam naturæ similitudinem sequitur, & natiuitas eam quæ viuens ex viuente est, naturam nascendo non deserit. Affert autem pro parte fidei huius significationem, ignis in se ignem habens & in igni ignis manens. Nam cum sit in eo splendor luminis, naturæ calor, virtus vrendi, mobilitas æstuardi, totum tamen ignis est. Et hæc vniuersa, vna natura est. Habet quidem ex infirmitate quod per materiam subsistit ac viuunt, & cum ea per quam vixerat deficit. Sed hoc quod dei est, comparatione ex parte cognoscimus, ut non incredibile in deo sit, quod pro parte aliqua in terrenis reperiatur elementis.

Quaro

7. al. quæ

* al. ministerio

L
Quomodo
homo genitus manet
in patre
gignente

M

7. al. quod
sic comparabile
dei est, ex
comparatio-
num parte

A Quæro itaque nunc vtrum diuisio ac separatio sit, cum ignis ex igne est. Aut nunquid abscinditur natura ne maneat, aut non sequitur natura ne insit, cum accenso lumine ex lumine per quendam quasi natiuitatis profectum naturæ nulla * defectio sit, & tamen sit lumen ex lumine? Aut nunquid hoc non manet in eo quod ex sese sine * defectioe subsistit? Aut hoc non est in eo vnde nõ recisum est, sed cū vnitæ substantiæ naturalis exiuit? Et quæro an nõ vnū sint, cū lumen ex lumine nec diuisione separabile sit, nec genere naturæ? Et hæc, vt dixi, ad intelligentiã fidei tantū cõparata sint, non etiam ad dei dignitatē, vt nos potius ad intelligentiam inuisibilem ex comparabilibus sumeremus, nõ vtique vt aliquod naturæ dei satisfaceret comparationis exemplum, cum dignum & iustum esset testanti de se deo credere: sed quia simpliciorum fidem furor hæreticus turbaret, vt id de deo credi non oporteret quod difficile, nisi per corpoream cõparationem posset intelligi, idcirco secundum illud quod iam etiam superius memoratum à nobis est, domini dictum: Quod de carne nascitur, caro est, quod autē de spiritu, spiritus est, quia deus spiritus est: vtile existimauimus hæc pro parte inferere cõparationis exempla, ne mentiri de professione sua existimaretur, cum diuinæ nobis professionis intelligentiam ex aliquo naturalia creaturarū exempla præstarent. Igitur ex viuente deo pater viuens dei filius, & ex deo deus, & naturæ inseparabilis atque indissimilis vnitatem & sacramentum natiuitatis ostendens, ait: Ego & pater vnum sumus. Et quia calumnia dicti tanquam insolētis existeret, vt conscientiã potius naturæ demonstraret in dicto, subiicit: Dicitis quia blasphemauis, quoniam dixi: Filius dei sum, vnitatem naturæ ex natiuitate esse contestans. At vero, vt natiuitatis fidem professio absoluta firmaret, nec naturæ tamen afferret natiuitas professã dissidium, hanc totius responsionis suæ tenuit absolutionem: Operibus credite, quoniam pater in me, & ego in patre. Quid hic non naturale ac proprium sub sacramēto natiuitatis ostensum est? Insunt sibi inuicem, dum non est nisi ex patre natiuitas, dum in deum alterum natura, vel exterior, vel dissimilis nõ subsistit, dum deus ex deo manens, nõ est aliunde quod deus est. Infer duos, si occasio patet, fidei ecclesiæ deos. Aut solitarium deum, vel falsa saltem e mentire ratione, filium si potes, à patre absque natiuitatis tantum confessã veritate discerne. Filius in patre est & in filio pater, nõ per transfusionem refusionemque mutuam, sed per vi-

uentis naturæ perfectam natiuitatē. Ita in deo pater & in filio neq; duos † cõnumerabis deos, quia vnum vterque sunt, neq; singularem prædicabis, quia vterque non vnus est. Non habet igitur fides Apostolica duos deos, quia nec duos patres habet, nec duos filios: confitendo patrem confessã filium est: credens in filium credidit & in patrem, quia & nomen patris habet in se filij nomen. Non enim nisi per filium pater est: & significatio filij, demonstratio patris est, quia non nisi ex patre sit filius. In vnus itaque confessione non vnus est, dum & patre consummat filius, & filij ex patre natiuitas est. Non demutatur autem per natiuitatem natura, ne secundum similitudinem generis sui eadem sit. Eadem autē ita est, vt per natiuitatem & generationem vterque potius vnum confitendus sit esse, non vnus. Duos itaque prædicet deos, qui potest vnum prædicare sine vno: aut singularē deum doceat, qui possit negare vnū vni per naturæ virtutem, & per sacramentum generationis & natiuitatis non inesse. Naturã quoq; diuersam deputet ad vtrunque, qui nesciat patrem & filium quod vnum sint, prædicatos. Deleant hæretici Euangelicam filij de se professionem: Ego in patre, & pater in me, vt possint vel duos deos prædicare, vel solum. Non sunt naturarum significationes in naturæ vnus proprietate, nec duos deos dei ex deo veritas perficit, nec singularem deum dei patitur natiuitas, nec non vnum sunt, qui inuicem sunt. Inuicem autem sunt, cum vnus ex vno est, quia neque vnus vni aliud per generationē quàm quod suum est dedit, neq; vnus ab vno aliud per natiuitatem obtinet quàm * vnus. Apostolica igitur fides, siue patre prædicabit, prædicabit deū vnum, siue filiū cõfitebitur, cõfitebitur deum vnū, quia eadē atq; indissimilis dei natura sit in vtroq; quod dum & pater deus, & filius deus est, & vnum sit naturæ nomen vtriusque, vnum vtrunque significat. Nam ex deo deus, vel in deo deus, nec duos deos perficit, cū vnus ex vno in natura & nomine vnus maneat. Nec in solitarium deum deficit, cum vnus & vnus in significatione nõ solus sit. Non incertam aut dubiam dominus tanti sacramenti doctrinam reliquit, nec nos in ambiguae intelligentiæ deseruit errore. Et audiamus eum omnē fidei huius cognitionē Apostolis reuelantem, ait enim: Ego sum vita & veritas & vita, nemo enim venit ad patrem nisi per me. Si scitis me, & patrem meum scitis, & amodo scietis eum, & vidistis eum. At illi Philippus: Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus: Tanto tempore vobiscum

D viuētis naturæ perfectam natiuitatem. † al. cognominabis.

E Pater & filius vnum sunt non vnus.

* ali. vnus.

F

* Alijs defectio.

Vnū his ad fidei intelligentiam non dei dignitatē.

B

C

Filius in patre & pater in filio per

G vobiscum sum, & non cognouistis me? Philip-
 pe qui videt me, videt & patrem, quo modo tu
 dicis ostende nobis patrem? Non credis mihi,
 quoniam ego in patre, & pater in me est: Ver-
 ba quæ ego loquor vobis, non à me loquor, sed
 pater qui in me manet, ipse facit opera sua.
 Credite mihi, quoniam ego in patre, & pater
 in me est. Sin autē, vel propter opera ipsa cre-
 dite. Non nos in erratica atque in inuia dedu-
 cit ille qui via est, neq; illud per falsa qui ve-
 ritas est, neque in mortis relinquit errore qui
 vita est. Et quia hæc benigna ad salutem no-
 stram dispensationis suæ nomina ipse consti-
 tuit, vt nos tanquam via in veritatem dedu-
 ceret, & veritas cōstitueret in vita, cognoscē-
 dum est, quod illud obtinendæ vitæ sacramē-
 tum esse demonstrarit. Nemo venit ad patrem
 nisi per me. Iter ad patrē per filium est, Et que-
 rendum est vtrum hoc per doctrinæ admoni-
 tionem, an per naturæ fidē sit, quia videri pos-
 sumus per doctrinam filij potius ad patrem,
 quàm per confessionem paternæ in eo diuini-
 tatis venire. Intelligentiæ igitur sensum in cō-
 sequentibus requiramus. Non enim fides ex
 arbitrio nostro, sed ex dictorū est incunda vir-
 tutibus, nam hoc sequitur: Si scitis me, & patrē
 meum scitis. Homo Iesus Christus cernitur, &
 quomodo si ipse cognitus sit erit cognitus pa-
 ter, cum naturæ suæ, id est, hominis in eo ha-
 bitum Apostoli recognoscant, & liber à corpo-
 rali deus carne non in hac corporalis carnis
 infirmitate noscendus sit? Sed in sacramento
 assumpti corporis diuinitatis paternæ naturā
 in se dominus confirmans, hunc ordinem te-
 nuit: Si scitis me, & patrem meum scitis, & a-
 modo scietis eum, & vidistis eum. Tempus vi-
 sionis separauit à tempore cognitionis. Nam
 quem cognoscēdum ait, eundem iam dixit &
 visum, vt naturæ iam pridem in se conspēctæ
 scientiam ex tempore nunc huius reuelationis
 acciperent. Sed commouit Apostolum Philip-
 pum nouitas dictorum, homo cernitur, dei se
 filium constitetur, cognito se cognoscendum
 patrem fatetur. Patrem visum se viso dicit, &
 per id cognoscendum esse quia visus sit, huma-
 ni istud animi infirmitas non capit, nec fidem
 sumit tam diuersarum rerum professio, vt qui
 tunc visus sit non cognoscendus sit, cū vidis-
 se cognitio sit, vt si filius cognitus sit, & pater
 cognitus sit, cum cognitionem filij ipse secun-
 dum hominē corporalis & visus & tactus in-
 gesserit. Cognitionem autem ex eo patris ipsa
 illa differens ab eo conspēcti hominis natura
 non præstet, vt frequenter filius patrem à ne-
 mine visum esse testatus sit, prorupit igitur

Apostolica familiaritate & cōstanter dominū K
 interrogās Philippus: Domine ostēde nobis pa-
 trē, & sufficit nobis. Non fides nunc periclitatur,
 sed ignorationis hic error est. Visum enim
 iam & amodo cognoscendū dominus patrē di-
 xerat, sed visum esse Apostolus non intellexe-
 rat. Deinde nō visum negauit, sed ostendi sibi
 rogauit. Neq; ostensionē veluti corporalis con-
 templationis desiderauit, sed demonstracionem
 intelligēdi eius qui visus est, postulauit. Filium
 enim hominis in habitu viderat, sed quomo-
 do per id patrem viderit nescit. Nam ad id
 quod dixerat. Domine ostēde nobis patrem,
 vt ostensio illa intelligēdi potius esset demon-
 stratio quàm vidēdi, subiicit: Et sufficit nobis.
 Non adempta est fides dicto, sed cognoscendi
 demonstratio est postulata, quæ sufficeret ad fi-
 dem dicti, quia per domini professionē auto-
 ritas esset non incerta credendi. Hinc autem
 ostendendi patris petitio orta est, quia dictum
 esset visum esse, & per hoc noscendū esse, quia
 visus sit. Nec impudēs erat ostensionem eius,
 qui visus est, postulare. Dominus itaque dictis
 Philippi hæc reddidit: Tanto tēpore vobiscum
 sum, & non nouisti me Philippe: Arguit Apo-
 stoli in cognoscendo se ignoracionem, quia su-
 perius se cognito, patrem quoq; cognitum esse
 dixisset. Sed quid illud est quod queritur se tā-
 to tempore cognitum non fuisse: scilicet quia
 se cognito, paternæ in se naturæ esset intelli-
 genda diuinitas, cum ea quæ gereret propria
 deo essent, calcare vndas, iubere ventis, * in
 intellecta demutatione vini, incrementoque
 panum congestorum fidē gerere, fugare dæ-
 mones, morbos depellere, damna corporū re-
 pendere, emendare vitia natiuitatis, peccata
 dimittere, vitam mortuis reddere, & hæc age-
 re carnalem, & dei se filiū inter ista profiten-
 tem, hinc querelæ omnis orta conquestio est,
 quod in sacramento natiuitatis humanæ ges-
 sisset hæc. In homine assumpto, dei non intel-
 lecta natura est, & idcirco arguens, cur cum
 hæc tanto tempore gereret, agnitus non fuisset,
 postulantibus vt sibi patrem ostēderet, ait:
 Qui me videt, videt & patrē. Non hic ille con-
 templationem corpoream, & visum oculorū
 carnalium significat, sed eorum de quibus di-
 xerat. Nōne vos dicitis, quoniam adhuc qua-
 tuor mēses sunt, & messis venit: Ecce dico vo-
 bis, leuate oculos vestros, & aspiciate regiones,
 quia albæ sunt iam ad messem. Nec tempus pa-
 titur, nec albescentium ad messem regionum si-
 gnificatio permittit, aliquid terrenum hic &
 corporeum intelligi, sed ad perfectorum fru-
 ctuum beatitudinem contuendam, intelligen-
 tiæ iussit

Quomodo
intelligen-
dum, domi-
ne ostēde
nobis patrē.

Hoc loco
variabāt ex-
emplaria, et-
iam veru-
sta, sed hinc
atque hinc
collatis con-
iecturis le-
gendū
arbitror: In-
intellectam
demutationē
vini, in-
crementoque
panum con-
gestorū fide
gerere, vt cō-
gestorū refe-
ratur ad
fragmenta
collecta.
Quamquam
non displice-
ret vt fides
gestorū de-
clarat rem
ancē nō in-
tellectam,
post com-
pertam.

A tiaz iussit oculos eleuari vt nunc, dicens : Qui me videt, videt & patrem. Nō enim hoc quod ex partu virginis carnale est, ad contemplandam in eo dei formam & imaginem proficit, neque ad incorporalis dei naturam vidēdam assumpti hominis species in exemplo est. Sed agnitus in eo deus est, si quibus tamen ipse agnitus est, ex virtute nature, & intellectus deus filius id præstat, vt intellectus & pater sit, dum ita imago est, vt non differat genere, sed significet autorem. Imagines autem ceteræ, ex diuersis metallis, aut fucis, aut generibus, aut artibus, reddunt eorum species, quorū sunt imagines institutæ. Sed nunquid vt imagines veræ sint, exæquari possunt inanima viuētibz, & vel picta, vel sculpta, vel fusa natiuis : filius autem patri non secūdam hæc imago est, quia viuētis viuētis imago est, & ex eo natus non habet naturæ diuersitatem, & in nullo diuersus tenet naturæ eius ex qua non diuersus est, potestatem: Qui ergo imago est, eō proficit, vt deum patrem vnigeniti dei significet natiuitas. Significet autem, vt forma ipsa & imago inuisibilis dei, & per hoc non amittat naturæ

B

* vnitam similitudinem, quia nec careat virtute naturæ, & hinc illud est: Tanto tempore vobiscum sum, & non nosti me Philippe? qui videt me, videt & patrem. Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis mihi quia ego in patre, & pater in me est? Non relictus est hominum eloquiis de dei rebus alius præter quàm dei sermo. Omnia reliqua & arcta & cōclusa & impedita sunt & obscura. Si aliquis aliis verbis demonstrare hoc, quàm quibus à deo dictum est volet, aut ipse nō intelligit, aut legentibus non intelligendum relinquit. Dominus dixit cum rogaretur, vt ostenderet patrem: Qui me videt videt & patrem. Hoc demutare antichristi, hoc negare Iudæi est, hoc nescire gentilis est. Sed fortè intelligētis sensus in crimine sit, si in fide nostra vitium, si in dictis dei resedit obscuritas. Nam nec solitarium sermo significat, & indifferentem tamen naturam professio docet. Visum enim in filio patrem, nec singularis potest esse, nec disparis. Per hunc ille visus, neq; non vnum sunt in sacramēti professione, neq; vnus. Et quæro quid significasse in eo dominus creditur, cum dicit: Qui me videt, videt & patrē: Non tenes vnionem, vbi per coniunctionē ipsam paterni nominis significatur adiectio. Etenim cum dicitur, & patrem, exclusa est singularis atque vnici intelligētia, & quid reliquum est, nisi vt per naturæ vnitam similitudinem, pater per filium visus sit? Et ne hoc incertum nobis ad fidem

relinqueretur, dominus subiicit: Quomodo tu dicis, ostende nobis patrem? Quæ enim ignorandi patrem aut ostendendi ignorātibus necessitas relinquebatur, cum pater in filio visus esset? Visus autem adeo est ex proprietate naturæ, dum ex indifferentia atque in genere veritatis vnum sunt natus & generans, vt hic domini sermo sequeretur: Non credis, quia ego in patre & pater in me est? Inseparabiles esse per naturalem similitudinem patrem & filiū, non possumus aliis verbis docere, nisi filij. Nō enim hic per demutationem nominum atque specierum filius, qui via & veritas & vita est, mimis theatralibus ludit, vt in assumpto homine se filium dei nuncupet, in natura vero deum patrem, & vnus ac solus personali demutatione se nunc in alio mentiatur. Non itaque ipse solitarius, nunc sibi filius est, nūc se sibi profitetur in patrem, & naturæ nomina infert cessante natura. Alia hic verborum simplicitas est: nam & pater pater est, & filius filius est. Sed in his nominibus ac rebus nihil nouum, nihil diuersum, nihilque peregrinum est. Tenet enim naturæ proprietatem veritatis proprietatē, vt quod ex deo est, deus sit, & nec diminutionis sit natiuitas, nec diuersitatis, dū & filius non in naturam externam ac dissimilem patri deo subsistit, nec pater alienum quid à se natiuitati vnigeniti acquirēs, sed vniuersa potius quæ sua sunt sine damno impertientis indulsit. Atq; ita nec natura dei caret, dum non aliūde quàm ex deo deus est: nec à deo differt, dum non aliud ipse quàm deus est, quia & natiuitas dei cōsistit in filio, nec per natiuitatem dei amisit * esse dei natura quod deus est. Pater igitur in filio est, & filius in patre, deus in deo. Non per duplicem conuenientium generum coniunctionem, neque per insitiuam capacioris substantiæ naturam, quia per corporalem necessitatem exteriora fieri his quibus continentur, interiora non possunt, sed per natiuitatem viuētis ex viuēte naturæ. Dum res non differt, dum naturam dei non degenerat natiuitas, dum non aliud aliquid quàm in deū ex deo deus nascitur: dum nihil in his nouum est, nihil alienum, nihil separabile: dum in patre & filio credere duos deos impium est: dum patrem & filium singularem deum prædicare sacrilegum est: dum deum ex deo quod in similitudine generis vnum sunt negare blasphemum est. Ac ne dubium hoc atque ambiguum sacramentū fides Evangelica susciperet, hunc doctrinæ suæ dominus ordinem tenuit: Non creditis mihi quoniata ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor,

* ali. natiuitas.

Non relictus est hominum eloquiis de dei rebus alius præter quàm dei sermo.

* ali. ex se.

Quomodo pater in filio non tantquam aliud in alio.

Verba que
ego loquor
vobis non à
me loquor.

G me loquor, sed pater qui in me manet ipse facit opera sua. Quibus rogo aliis in patre & filio naturæ proprietates demonstrari quàm his ipsis verbis potuit & potest, natiuitatis tamen in omnibus significatione prælata: Cum enim ait: Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor, non exemit personam, neq; se filium denegauit, nec naturam in se paternæ virtutis abscondit. Nam dum loquitur, ipse in substantia manens loquitur: dum autem non ab se loquitur, natiuitatem in se dei ex deo patre testatur ipse, inseparabilis ab eo atque indissimilis unitate naturæ, quia quamuis ab eo loquatur, ipse tamen loquitur. Nam qui non à se loquitur & tamē loquitur, non potest nō esse dum loquitur: & dum nō à se loquitur, ostendit nō suum tantum esse quod loquitur, subiicit enim: Sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Manere in filio patrem, non est singularis atq; vnici. Operari vero per filium patrem, non est differentis aut exteri. Sicuti non vnus est, non ab se loqui qui loquitur, neq; rursus alieni ac separabilis sit, loqui per loquentem, sed hoc horum sacramentum est, qui vnū sunt, qui vterque non aliud sunt, qui per naturæ proprietatem in sese sunt: quorum hæc vnitas est, vt loquens non à se loquatur, neque qui non à se loquitur, non loquatur. Et quia in se patrem & loqui & operari docuerat, perfectæ huius vnitatis fidē statuit, dicens: Sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi quia ego in patre & pater in me. Sin autem, vel propter opera ipsa credite. Pater operatur in filio, sed & filius opus patris operatur. Ne ergo per virtutis efficientiam, & nō per naturam, quæ secundum natiuitatem est, proprietatē, pater in filio & operari crederetur & loqui, ait: Credite mihi quoniam ego in patre, & pater in me est. Quid est istud rogo: Credite mihi: certe ad id refertur quod dictum est: Ostende nobis patrem. Fides confirmatur ex credendi præcepto, & ea fides qua patrem sibi ostendi poposcerat. Non enim suffecerat dixisse: Qui me videt, videt & patrem: nisi intelligentiam nostram eousque protenderet, vt cum patrem nosceremus in filio, filium tamen esse meminissimus in patre, ne transfusio potius alterius in alterū existimaretur, quàm per generationem natiuitatēque vnitas eiusdē in vtroq; naturæ. Credi itaque sibi dominus vult, ne forte per assumpti hominis dispensationem fidei conscientia periclitaretur. Certe si quid afferat ambiguitatis caro & corpus & passio, vel operibus credatur, deum in deo esse, & ex deo deū esse, vnum eos esse, dum naturæ virtute vterque in se est,

& neuter sine altero est: dum & pater nihil ex suis amittit in filio, & filius totum sumit ex patre quod filius est. Non est corporalium naturarum ista conditio, vt insint sibi inuicem, vt subsistentis naturæ habeant perfectam vnitatem, vt manens vnigeniti natiuitas, à paternæ diuinitatis sit inseparabilis veritate. Vnigenito tantum istud deo proprium est, & in sacramento veræ natiuitatis fides ista est, & specialis virtutis hoc opus est, nihil differre & esse & inesse. Inesse autē non aliud in alio, vt corpus in corpore, sed ita esse ac subsistere, vt in subsistente insit: ita vero inesse, vt & ipsa subsistat. Nam vterque subsistens, per id non sine alio est, dum secundum generationem & natiuitatem * subsistens, natura non alia est, hinc enim illud est. Ego & pater vnū sumus, & qui me videt videt & patrem. &: Ego in patre, & pater in me. Quia non differt nec degenerat natiuitas, quia vnus in patre & filio diuinitatis sacramentum natiuitatis natura consummat, dum dei filius non aliud quàm deus est. Et idcirco non in deos duos vnigeniti generatio deputatur, quia in deū filius dei nascens, naturam in se dei se gignentis exhibuit.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE trinitate Liber octauus.

Beatus Apostolus Paulus formam constituen- di episcopi * figens, & planè nouum ecclesiæ hominē præceptis suis condens, hanc veluti summam consummatarum in eo virtutum esse docuit dicens: Obtinens secundum doctrinam fidei verbum, vt potens sit exhortari ad doctrinam sanam, & contradicentes reuincere. Sunt enim multi nō subditi, vaniloqui & seductores. Ita enim: quæ propria discipline ac morum sunt, ad sacerdotij meritum vtilia esse significat, si etiam hæc quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt. Quia non statim boni atq; vtilis sacerdotis est, aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo scienter prædicare, cum & innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sit: & doctus sine doctrinæ sit autoritate, nisi innocens sit. Non enim apostolicus sermo probitatis honestatisque præceptis hominem tantum seculo conformat ad vitam, neq; rursus per doctrinæ scientiam scribam synagogæ instituit

* ali. spiri-
tualis.

L
* ali. substi-
tucis.

* ali. Engls.

M

Summa cō-
summatarū
virtutum in
episcopo se-
cundum A-
postolum.

Bonus pa-
stor debet es-
se bonus &
simul do-
ctus.

A ga instituit ad legem, sed perfectum ecclesie principem perfectis maximarum virtutum bonis instruit, ut & vita eius ornatur docendo, & doctrina viuendo. Denique ipsum illum ad quem ei sermo erat, Titum istiusmodi decreto consummande religionis instruxit: In omnibus te ipsum bonorum factorum praebens exemplum, docentem cum veneratione verbum sanum, irreprehensibile, ut aduersarius reueretur, nihil habens turpe aut malum de nobis dicere. Non ignorauit doctor hic gentium & ex conscientia loquentis atque habitantis in se Christi, ecclesie electus magister, morbidi eloquii grassatura esse contagia, & aduersum sanitatem verborum fidelium desequituram doctrinae pestiferam corruptionem, quae impiae intelligentiae suae virus vsque ad ipsam sedem animae demergens, profundo serperet malo: Ex his enim ait, quorum sermo ut cancer serpit, latenti semper subrepenteque contagio sanitatem * peruasam mentis inficiens, ob quod sani sermonis in episcopo voluit esse doctrinam, fidei conscientiam, & exhortationum scientiam, aduersum impias & mendaces & vrsanas contradictiones obnitentem. Multi enim sunt qui simulantes fidem non subditi sunt fidei, sibi que fidem ipsi potius constituunt, quam accipiunt, sensu humanae inanitatis inflati, dum quae volunt sapient, & nolunt sapere quae vera sunt, cum sapientiae hae veritas sit, ea interdum sapere quae nolis. Sequitur vero hanc voluntatis sapientiam sermo stultitiae. Quia necesse est quod stulte sapitur, stulte & praedicetur. Iam vero stulta praedicatio quantum malum est audientium, cum seducuntur in sententiam stultitiae sub opinione sapientiae: Et idcirco Apostolus hunc de his ordinem tenuit dicens: Sunt enim multi non subditi, & vaniloqui, & seductores. Contradicendum itaque est, & impietati insolenti, & insolentiae vaniloque, & vaniloquio seducenti, & contradicendum per doctrinae sanitatem, per fidei veritatem, per verborum sinceritatem, ut & † sanitas veritatis sit, & veritas sanitatis. Ac mihi quidem ea nunc commemoranda huius sententiae apostolicae fuit causa, quia homines mente peruersi, & professione fallaces, & spe inanes, & sermone viperi, contradicendi nobis necessitatem imponunt, dum letales doctrinas, & morbidas intelligentias, & corruptas * voluptates, simplicitati audientium per speciem religionis insinuant. Id apud eos praetermissa apostolicae praedicationis sinceritate agentes, ne pater pater sit, ne filius filius sit, ne deus deus sit, ne fides fides sit. Quorum vrsanis mendaciis re-

nitentes vsque eodem iam sermonem responsionis nostrae extendimus, ut cum deum & deum & verum deum in vero deo demonstrassemus ex lege, tum deinde perfectam ac veram vniuersi dei natiuitatem ex Euangelicis atque Apostolicis doctrinis ostenderemus, postremo ut verum deum dei filium & indifferentis naturae a patre, eodem praedicationis nostrae cursu doceremus, ita ut nec singularem deum fides ecclesiae, nec duos deos profiteretur, cum nec natiuitas dei solitarium deum sineret, nec natiuitas perfecta diuersarum naturarum nomina in diis duobus admitteret. Duplex autem nobis in refellendis eorum vaniloquiis cura est, ut primum quae sunt sancta & perfecta & sana doceamus, neque sermo noster per deflexus quosdam atque anfractus oberrans, & ex deuus atque erraticis cuniculis emergens, veritatem potius quaeratur quam ostendatur: tum deinde ut quae ab illis inanium ac fallacium sententiarum argutiis ad speciem veri blandientis aptantur, ea ipsa conscientiae omnium ridicula esse & inepta pandamus. Non enim sufficit nobis docuisse quae pia sunt, nisi piissima ea esse per id intelligatur, dum quae impia sunt refelluntur. Ut vero bonis & prudentibus viris naturae ac studij est, totos se ad beatam spei allicuius obtinendam, vel rem, vel tempus preparare, ne in aliquo minor sit expectatione prociuctus, ita istis heretico furore amentibus sollicitudinis maximae est, toto aduersus pia fidei veritatem impietatis suae ingenio laborare, ut aduersus eos qui religiosi sunt, vincant esse irreligiosi, & ultra spei vitae nostrae, vitae suae desperatione potiores sint, & plus impendant cogitationis ad falsa, quam nos doctrinae aptamus ad vera. Piis enim fidei nostrae professionibus has impietatis perfidiae suae contradictiones elaborauerunt, ut primum requirant, utrum ne nobis in fide deus vnus sit, deinde subiiciant, an etiam Christus deus sit, postremo, an pater maior sit filio, ut cum audierint in professione deum vnum, vtantur eo ad id, ne Christus deus sit. Non enim de filio quaerunt an deus sit, sed id tantum volunt de Christo interrogando ne filius sit, ut simplicis fidei hominem captantes, per vnus eum dei fidem a Christi dei confessione depellant, dum iam non vnus deus sit, si sit deus confitendus & Christus. Iam vero hic quanta secularis ingenij subtilitate contendunt, cum dicunt: Si vnus est, quisquis ille alius videbitur esse, iam non erit. Quod si alius est, iam vnus hic non erit, cum natura non sinat, ut vbi alius est, ibi vnus sit: aut vbi sit vnus, ibi alius sit. Dehinc cum facilitate credentis atque audientis,

* al. persuasit.
† al. peruerit.

Sapientiae veritas est interdum sapere quae nolis.

† al. sinceritas.

* al. voluptates.

F Interrogationes hereticorum cum suis objectionibus quod filius non est deus.

† alius, eo

Gaudientis, arte subdola huius assertionis eluserint, tum id lapant quod itaquam iam faciliore via obtineant, ut deus Christus ex nomine potius quam ex natura sit, quia hoc generale in eo nomen in nullo eam que vera sola est, vnus dei fidem destruat, & per hoc pater filio maior sit, quia differente natura, cum non nisi deus vnus est, maior pater sit proprietate nature, sitque hic nuncupatus filius, & creatio ex dei voluntate subsistens, quia & minor patre sit, & deus non sit, quia deus vnus deum alium esse non patitur. Et qui minor est, necesse est ut nature ab eo qui se est maior aliena sit. Et hi quidem quam ridiculi in eo sunt prescribentes deo, cum asserunt, ex vno nasci nihil posse, quia vniuersarum rerum ex duorum coniunctione natiuitas est. Deum autem indemutabilem nullam ex se natiuitatem tribuere posse nascenti, quia nec accessioni id quod non demutatur obnoxium sit, nec solitarij atque vnus natura id in se habeat conditionis, ut generet. Nos autem Evangelicam atque Apostolicam fidem doctrinis spiritualibus assecuti, & beatæ æternitatis spem in patris & filij confessione sectantes, demonstrato dei & dei ex lege sacramento, neque vnus dei fidem excedentes, neque non & deum Christum predicantes, hunc ex Evangelij responsionis ordinem sumpsimus, ut veram ex deo patre natiuitatem vnigeniti dei doceremus, quia per eam & deus verus esset, neque à natura vnus dei veri esset alienus, ac sic neque deus negari posset, neque ipse alius deus dici, quia & deum natiuitas præstaret, & natura in eo vnus dei, ex deo cum in deum alterum non separaret. Et quanquam ad id nos communis intelligentiæ sensus impelleret, ne in natura eadem naturarum nomina convenirent, & non vnus essent, quibus id quod sunt non differret in genere, tamē ipsi hoc domini nunc professionibus placuit ostendi, qui cum frequenter fidei ac spei nostræ deum vnum intimasset, ut per sacramentum vnus dei se quoque deo professo probatoque firmaret, dixit: Ego & pater vnum sumus. Si scitis me, scitis & patrem meum. Et qui me videt, videt & patrem. Et pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Et credite mihi, quia pater in me, & ego in patre. Sin autem, vel propter opera credite. Natiuitatem suam in nomine patris expressit, cognosci patrem in se cognito docet. Vnitatem nature faterur, cum pater in se ipso videtur. Inseparabilem se à patre testatur, cum in manente in se manet pater. Fiduciam conscientie tenet, cum his dictis suis credi postulet ex operatione virtutis. Atque ita in hac per-

fectæ natiuitatis beatissima fide, viciū omne & duum deorum, & dei singularis extinguitur, cum qui vnus sunt, non sit vnus, & qui non vnus est, non tamen ab eo qui est, ita ex aliquo differat, ut vterque non vnum sint. Hæc igitur quia hæretici negare non possunt, quippe cum sint tam absolute dicta atque intellecta, tamen stultissimo impietatis suæ mendacio negando corrumpunt. Id enim quod ait: Ego & pater vnum sumus, tentant ad vnanimitatis referre consensum, ut voluntatis in his vnitas sit, non nature, id est, ut non per id quod idem sunt, sed per id quod idem volunt, vnum sint. Et illud quod est in Actibus apostolorum; huic definitioni suæ aptant: Multitudinis autem credentium erat anima vna & cor vnum, ut animarum & cordium diuersitas in cor vnum atque animam vnā per cōuenientiam eiusdem voluntatis vnitas sit. Vel illud quod ad Corinthios scribitur: Qui plātat autem & qui rigat, vnum sunt: ut non differente ministerio ad salutem, & in eiusdem sacramenti profectum, voluntatis sit vnitas in duobus. Vel id quod dominus ad salutem creditorarum in se gentium à patre postulans, ait: Non pro his rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi vnum sint in nobis: ut quia homines refundi in deum non possunt, vel ipsi inuicem in vnum atque indiscretum aceruum coire, id quod vnus sunt, ex vnitate sit voluntatis, cum & omnes deo placita agant, & ipsi non dissidentibus inter se animorum motibus coeant. Atque ita vnum eos esse non natura efficiat, sed voluntas. Nescit sanè sapere, qui deum nescit: & cum sapientia Christus sit, necesse est ut extra sapientiam sit, qui Christum aut ignorat, aut odit, ut isti qui maiestatis dominum, & regem seculorū, & vnigenitū deum creaturā dei volūt potius esse quam filiū: & cum stulte mentiantur, stultius tamen in defensione mendacij sui sapiunt. Dilata enim paululum etiā nunc ea, quæ in deo patre, & in deo filio est vnitatis proprietate, ex his ipsis quibus vtrūq; refellendi sunt. Namque quorum anima & cor vnum omnium erat, quæro vtrum per fidem vnus erat. Vtrūq; per fidem, per eam enim anima vna & cor vnus omnium erat. Et interrogo, vtrū fides vna, an ne altera sit? Vna certe, etiā ipso Apostolo autore, vnā fidem sicuti vnum dominū, & vnum baptisma, & vnā spem, & vnum deum predicāte. Si ergo per fidem, id est, per vnus fidei naturā, vtrū vnus omnes erāt, quomodo non naturalē in his intelligis vnitate, qui per naturā vnus fidei vnus sunt? Omnes

L
* ali. defen-
sioni.
Obiectio-
nes contra
vnitatem dei-
tatis filij cū
patre.

2
Comunis se-
sus dicit, qd
vnum sunt
in natura,
que eadem
nomina ha-
bent natu-
rarum.

† ali. cogi-
to.

Quomodo
intelligitur
multitudi-
nis creden-
tium erat a-
nima vna.
&c.

A sunt: Omnes enim renati erant ad innocentiam, ad immortalitatem, ad cognitionem dei, ad [†] spem fidei. Et non possunt hæc sibi esse diuersa, quia & spes vna est, & deus vnus est, sicuti & dominus vnus est, & baptisma regenerationis vnum est. Si hæc assensu potius vnum sunt quam natura, his quoque qui in hæc renati sunt, vnitatem voluntatis ascribe. Sin vero regenerati in vnus vite atque aternitatis naturam sunt, per quod anima eorum & cor vnum est, cessat in his assensus vnitatis, qui vnum sunt in eiusdem regeneratione naturæ. Non nostra loquimur, neque ad illudendas audientium aures corrupto dictorum sensu aliqua ex his eumentita compingimus, sed sanæ doctrinæ formam tenentes, quæ sincera sunt sapimus & prædicamus. Docet enim Apostolus, ex natura sacramentorum esse hanc fidelium dei vnitatem, ad Galatas scribens: Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis, non inest iudæus neque Græcus, non inest seruus neque liber, non inest masculus neque femina, omnes enim vnum vos estis in Christo Iesu. Quod vnum sunt in tanta gentium, conditionum, sexuum diuersitate nunquid ex assensu voluntatis est, aut ex sacramenti vnitatis, quia his & baptisma sit vnum, & vnum Christum induti omnes sunt: Quid ergo hic animorum concordia faciet, cum per id vnum sint, quod vno Christo per naturam vnus baptismi induantur? Aut cum qui plantat & qui rigat, vnum sint, nunquid non per hoc vnum sunt, quia ipsis in vno baptismo renatis vna vnus * regenerationis baptismi dispensatio sit? Nunquid non & idem agunt? nunquid non in vno vnum sunt? Itaque qui per rem eandem vnum sunt, natura etiam vnum sunt, non tantum voluntate: quia & ipsi res eadem effecti sunt, & eiusdem rei atque efficientiæ sunt ministri. Proficat autem semper contradictio stultorum ad stultitiæ demonstrationem, quia quæ ingenio insipientis aut peruersæ intelligentiæ aduersus veritatem coaptantur, dum & inconcussa & immobilis, necesse est, ut quæ è diuerso sunt, & falsa intelligantur & stulta. Laborantes enim hæretici fallere per id quod dictum est: Ego & pater vnum sumus, ne naturæ in his vnitatis & indifferens diuinitatis substantia crederetur, sed ex dilectione mutua, & ex voluntatū concordia vnum essent, exemplum vnitatis istius, ut superius demonstrauius, etiam ex dictis Dominicis protulerunt, ut omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi sint in nobis. Extra Euangelicā promissa est, quisquis extra fidem eorum est, & impiæ intelli-

gentiæ crimen spem simplicem perdidit. Ha- **D**bet enim non tam veniam quam præmium ignorare quod credas, quia maximum stipendium fidei est, sperare quæ nescias: at vero vltimæ impietatis furor est, aut intellecta non credere, aut intelligentiam corrupisse credendi. Sed licet ipsum intelligentiæ suæ sensum impietas demutat, non tamen potest intelligentia non extare dictorum. Dominus patrem orat, ut qui in se credituri sint, vnū sint, & sicut ipse in patre est, & pater in eo est, ita omnes in his vnum sint. Quid hic equanimitatem, quid per voluntatis assensum animæ & cordis vnitatem introducis? Fuerat namque in verborum copia & proprietate, ut si voluntas vnum esse eos faceret, dominus ita precaretur: Pater sicut nos vnum volumus, ita & illi vnum ve- **E**lint, & vnum per concordiam simus omnes. Aut fortè qui verbum est, significationem verbi ignorauit? & qui veritas est, loqui vera nesciuit? & qui sapientia est, in stultiloquio errauit? & qui virtus est, in ea fuit infirmitate, ne posset eloqui quæ vellet intelligi? Loquutus planè ille est vera & sincera fidei Euangelicæ sacramenta. Neque solum loquutus est ad significationem, sed etiam ad fidem docuit, ita dicens: Ut omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi vnum sint in nobis. Pro his primum precatio est, de quibus dicitur: Ut omnes vnum sint: tum deinde vnitatis profectus exemplo vnitatis ostenditur, cum ait: Sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi vnū sint in nobis, ut sicut pater in filio & filius in patre est, ita per huius vnitatis formam, in patre & filio vnum omnes essent. Sed quia soli patri & filio ex natura proprium est ut vnū sint, **F**quia deus ex deo, & vnigenitus ex innascibili, non potest nisi in originis suæ esse natura, ita ut & in substantia natiuitatis suæ qui vnigenitus est, existat, neque aliam ac diuersam diuinitatis natiuitas habeat, quam ex qua profecta est veritate. Nihil nobis ambiguum dominus ad fidem relinquens, absolutæ vnitatis huius toto consequenti sermone docuit naturam. Id enim sequitur: Ut & mundus credat, quia tu me misisti. Per id ergo mundus crediturus est filiū à patre missum esse, quod omnes qui credituri in eum sunt, vnū in patre & filio erunt: & quomodo erunt, mox docemur: Et ego honorem quem dedisti mihi, dedi eis. Et nūc interrogo, vtrum id ipsum sit honor quod voluntas, cum voluntas motus mentis sit, at vero honor nature, aut species, aut dignitas. Honorem ergo acceptum à patre filius omnibus qui in se credituri sunt dedit, non vtiq; voluntatem,

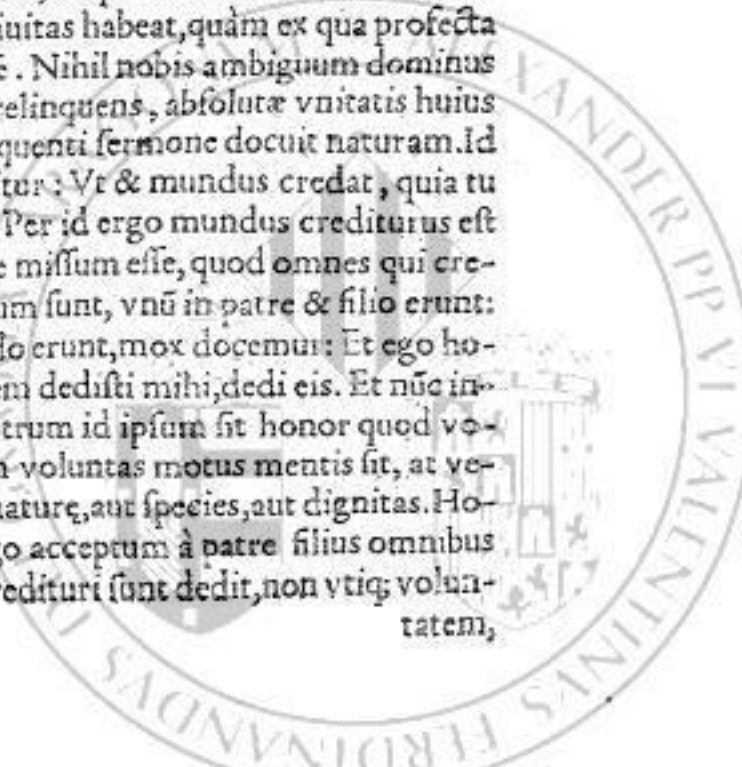
† ali. spei fidei.
dem.

B

Qui plantat,
& qui rigat
vnum sunt.
* ali. regenerantis.

C

Ut omnes
vnum sint,
sicut & tu
pater in me
& ego in te.

G tate, quæ si data esset, non haberet fides præ-
mium, cum fidem nobis necessitas affixæ vo-
luntatis inferret. Accepti autem honoris datio,
† ^{ali. quid} quo proficeret ostendit: Ut sint vnum, sicut &
nos vnum sumus. Ob eam ergo causam accep-
tus honor datus est, ut omnes vnum sint. Iam
igitur vnum sunt omnes in honore, quia non
alius quam qui acceptus est honor datus est:
neque ob aliud datus est, quam ut omnes vnū
essent. Et cum per honorē datum filio, & à filio
præstitum credentibus, omnes vnum sunt quæ-
ro quomodo filius diuersi honoris à patre sit,
cum credentes omnes honor filij ad vnitatem
paterni honoris assumat? Et insolens quidem
hic fortè humanæ spei erit sermo, sed non erit
infidelis, quia quamuis hoc sperare temerariū
sit, tamen non credidisse irreligiosum est, cum
idem atq; vnus nobis & spei autor sit & fidei.
H De hoc quidem planius & copiosius suo, ut cō-
gruit, loco tractabimus. Interim tamen etiam
ex præsentī sermone neque inanis, neq; teme-
raria esse hæc spes nostra intelligitur. Per ac-
ceptum igitur & datum honorē vnum omnes
sunt. Fidem teneo, atque causam vnitatis acci-
pio, sed non dum apprehendo rationem, quo-
modo datus honor vnū omnes esse perficiat.
Sed dominus nihil fidelium cōscientiæ incer-
tum relinquens, ipsum illum naturalis efficien-
tiæ docuit effectum dicens: Ut sint vnum, sicut
& nos vnum sumus, ego in his, & tu in me, ut
sint perfecti in vnum. Eos nunc qui inter pa-
trem & filium voluntatis ingerunt vnitatem,
interrogo vtrum ne per naturæ veritatem ho-
die Christus in nobis sit, an per concordiam vo-
luntatis? Si enim vere verbum caro factum est,
I & nos vere verbum carnē cibo dominico su-
mimus, quomodo non naturaliter manere in
nobis existimandus est, qui & naturam carnis
nostræ iam inseparabilem sibi homo natus as-
sumpsit, & naturam carnis suæ ad naturā eter-
nitatis sub sacramento nobis communicandæ
carnis admiscuit? Ita enim omnes vnū sumus,
quia & in Christo pater est, & Christus in no-
bis est. Quisquis ergo naturaliter patrem in
Christo negabit, neget prius non naturaliter
vel se in Christo, vel Christum sibi inesse, quia
in Christo pater, & Christus in nobis, vnum in
his esse nos faciunt. Si vere igitur carnem cor-
poris nostri Christus assumpsit, & vere homo
ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nol-
que vere sub mysterio carnem corporis sui su-
mimus, & per hoc vnum erimus, quia pater
in eo est, & ille in nobis, quomodo voluntatis
vnitas asseritur, cum naturalis per sacramen-
tum proprietatis, perfectæ sacramentum sit vni-

tatis: Non est humano aut seculi sensu in dei K
rebus loquendum, neque per violentam atque
impudētē prædicationem cœlestium dicto-
rum sanitati alienæ, atque impiæ intelligentiæ
extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt
legamus, & quæ legerimus intelligamus, &
tunc perfectæ fidei officio fungemur. De na-
turali enim in nobis Christi veritate quæ di-
cimus, nisi ab eo discimus, stulte atque impie
dicimus. Ipse enim ait: Caro mea vere est esca,
& sanguis meus vere est potus. Qui edit car-
nem meam, & bibit sanguinem meum, in me
manet, & ego in eo. De veritate carnis & san-
guinis non relictus est ambigendi locus, nunc
enim & ipsius domini professione & fide no-
stra vere caro est, & vere sanguis est. Et hæc
accepta atque hausta id efficiunt, ut & nos in
Christo, & Christus in nobis sit. An ne hoc ve-
ritas non est: Contingat planè his verum non
esse, qui Christum Iesum verum esse deum ne-
gant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & su-
mus in eo, dum secum hoc quod nos sumus, in
deo est. Quod autem in eo per sacramentum
communicatæ carnis & sanguinis sumus, ipse
testatur dicens: Et hic mūdus iam me non vi-
det, vos autem me videbitis, quoniam ego vi-
uo, & vos viuetis, quoniam ego in patre meo,
& vos in me, & ego in vobis, Si voluntatis tan-
tum vnitatem intelligi vellet, quæ gradum
quendam atque ordinem consummandæ vni-
tatis exposuit, nisi ut cum ille in patre per na-
turam diuinitatis esset, nos contra in eo per
corporalem eius natiuitatem, & ille rursus in
nobis per sacramentorum inesse mysterium
crederetur, ac sic perfecta per mediotorem
vnitas doceretur, cum nobis in se manentibus
ipse maneret in patre, & in patre manens ipse
maneret in nobis, & ita ad vnitatem patris pro-
ficeremus, cum qui in eo naturaliter secundum
natiuitatem inest, nos quoque in eo naturali-
ter inessemus, ipso in nobis naturaliter perma-
nente. Quod autem in nobis naturalis hæc vni-
tas sit, ipse ita testatus est: Qui edit carnem
meam, & bibit sanguinem meum, in me manet,
& ego in eo. Non enim quis in eo erit, nisi in
quo ipse fuerit, eius tantum in se assumptam
habens carnem, qui suam sumpserit. Perfectæ
autem huius vnitatis sacramentum superius
iam docuerat dicens: Sicut me misit viuens pa-
ter, & ego viuo per patrem, & qui manducat
meam carnem, & ipse viuet per me. Viuit ergo
per patrem, & quomodo per patrem viuit, eodē
modo nos per carnem eius viuemus. Omnis
enim cōparatio ad intelligentiæ formam præ-
sumitur, ut id de quo agitur, secundum pro-
positum

Caro mea
vere est e-
sca, & san-
guis meus
vere est po-
tus.

L

M

Quomodo
viuit Chri-
stus per pa-
trem, & nos
viuimus per
eius carnem

A positum exemplum assequamur. Hęc vero vitę nostrę causā est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus virtutis nobis per eum ea conditione qua vivit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum vivimus, id est, naturā carnis suę adepti, quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum vivat ipse per patrem? Per patrem autem vivit, dum natiuitas non alienam ei intulit diversamque naturam, dum quod est, & ab eo est, nec tamen ab eo per aliquam incidentem naturę dissimilitudinē natura separatur, dū in se habet patrē per natiuitatem in virtute naturę. Hęc autem idcirco à nobis cōmemorata sunt, quia voluntatis tantum inter patrem & filiū vnitatem heretici mentientes, vnitatis nostrę ad deum utebantur exemplo, tanquam nobis ad filium & per filium ad patrē obsequio tantum ac voluntate religionis vnitatis, nulla per sacramentum carnis & sanguinis naturalis communionis proprietates indulgeretur, cum & per honorem nobis datum dei filij, & per manentem in nobis carnaliter filium, & in eo nobis corporaliter & inseparabiliter vnitatis, mysterium verę ac naturalis vnitatis sit prædicandum. Responsum igitur à nobis est stultitię furentium, ad demonstrationem tantum inanem mendacię, ne imperitos fallerent vanę ac ridiculę assertionis errore. Cæterum fides euangelica responsionis nostrę necessitate nõ eguit, vnitatem nostram ad deum dominus pro nobis precatus est, suam vero obtinet ille, & in ea manet. Nec per sacramentum dispensationis vnum sunt, sed per naturę natiuitatem, dum nihil in eo ex se deus eum gignendo degenerat. Vnum sunt, dum quę de manu eius non rapiuntur, nõ rapiuntur de manu patris, dum eo cognito pater cognitus est, dum eo viso pater visus est, dum quę loquitur, pater in se manens loquitur, dum in operante se operatur pater, dum ipse in patre est, & pater in eo est. Hoc non præstat creatura, sed natiuitas: nõ efficit voluntas, sed potestas: non loquitur vnanimitas, sed natura. Quia nõ est vnū creari & nasci, neque velle id ipsum est quod & posse, neque concordare idem est quod manere. Non negamus igitur vnanimitatem inter patrem & filium, nam hoc solent heretici mentiri, vt cum solum cōcordiam ad vnanimitatem non recipimus, discordes eos à nobis affirmari loquantur. Sed audiant quā à nobis vnanimitas non negetur. Vnum sunt pater & filius natura, honore, virtute: nec natura eadē potest velle diuersa. Et audiant ad hoc naturę

sibi cum patre vnitatem filium testantem, ait Dominus: Cū venerit aduocatus ille quē ego mittam vobis à patre spiritum veritatis, qui à patre meo procedit, ipse testificabit de me. Aduocatus veniet, & hunc mittet filius à patre, & spiritus veritatis est, qui à patre procedit. Excutiat ingenij sui aculeos omnis hæreticorum schola, & quærat nūc, quod vel mētiri ab ignorantibus possit, & doceat quid sit hoc quod filius mittit à patre. Qui mittit, potestatem suā in eo quod mittit, ostendit: sed quod à patre mittit quid intelligimus, vtrum acceptum ac dimissum aut genitum? Nam horū necesse est vnum aliquid significet, quod à patre missus est, & missurus à patre est eum spiritum veritatis, qui à patre procedit. Iam ergo nõ est acceptio, vbi demonstrata processio est: superest vt cōfirmemus in eo sententiam nostrā, vtrū in hoc cōsistentis egressionem, an geniti processionem existimemus. Neque in hoc nunc calumnior libertati intelligentiæ, vtrū ex patre an ex filio spiritum paraclætum putet esse. Nõ enim in incerto dominus reliquit, nā sub iisdē dictis ita loquutus est: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis portare illa modo: Cum venerit ille spiritus veritatis, diriget vos in omni veritate. Nõ enim loquetur, à semetipso, sed quęcunq; audierit loquetur, & futura annuntiabit vobis. Ille me honorificabit, quoniam de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quęcunq; habet pater, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annuntiabit vobis. A filio igitur accipit, qui & ab eo mittitur, & à patre procedit, & interrogo vtrum id ipsum sit à filio accipere, quod à patre procedere. Quod si nihil differre creditur inter accipere à filio, & à patre procedere, certe id ipsum atque vnum esse existimabitur, à filio accipere, quod sit accipere à patre. Ipse enim dominus ait: Quoniam de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quęcunq; habet pater, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Hoc quod accipit, siue potestas est, siue virtus, siue doctrina est, filius à se accipiendum esse dixit: & rursum hoc ipsum significat accipiendum esse à patre, cum enim ait: Omnia quęcunq; habet pater, sua esse, & idcirco dixisse se de suo accipiendum esse, docet etiam à patre accipiendum, à se tamē accipi, quia omnia quę patris sunt, sua sunt: nõ habet hęc vnitatis diuersitatem, nec differt à quo acceptum sit, quod datum à patre, datum referatur à filio. Nunquid & hic voluntatis vnitatis asseretur? Omnia quę habet pater, filij sunt: & omnia quę filij sunt, patris sunt. Ipse enim ait: Et

Intellectus
huius, vt &
ipsi vnū sint
in nobis

Quo spūs
sanctus à pa-
tre procedit,
& à filio
mittitur, &
si milia

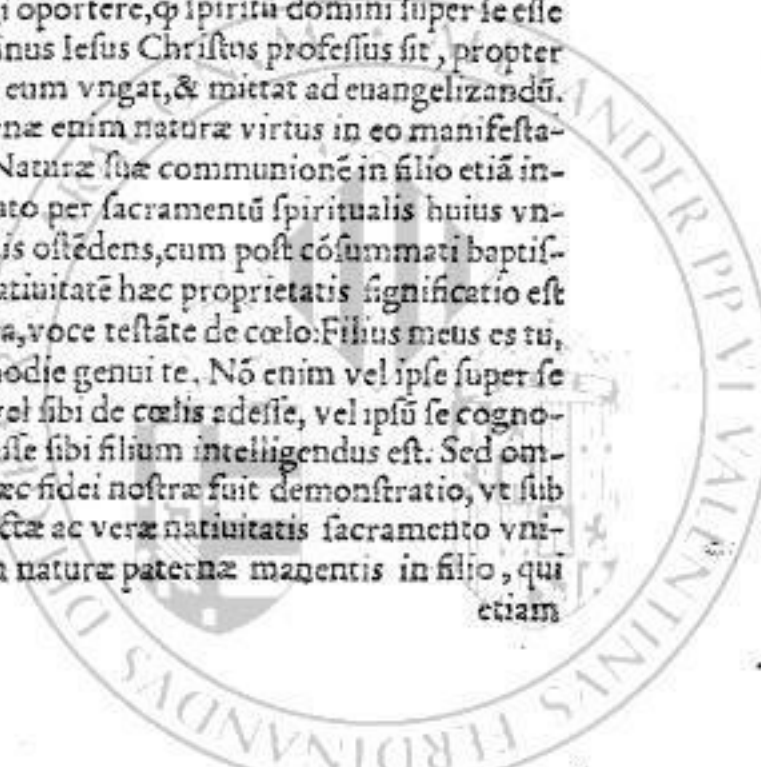
F
fal. deest nō
hil

fal. proce-
dere

f mea

G mea omnia tua sunt, & tua mea. Nondum loci est, ut demonstrarem quare ita dixerit, quoniam de meo accipiet: futuri enim temporis significatio est ubi accepturus esse ostenditur: nunc certe ideo à se accepturum ait, quia omnia patris sua essent. Disseca naturæ huius, si potes, unitatem, & aliquam dissimilitudinis infer necessitatem, per quam filius non sit in unitate naturæ. A patre enim procedit spiritus veritatis, sed à filio mittitur, & à patre: omnia quæ patris sunt, filij sunt, & idcirco quicquid accipiet, à filio accipiet ille mittendus, quia filij sunt universa quæ patris sunt. Natura itaque in omnibus tenet suam legem, & quod unum ambo sunt, eiusdem in utroque per generationem natiuitatemque diuinitatis significatio est, cum id quod accipiet à patre spiritus veritatis, id filius dandum à se esse fateatur. Nō permittenda itaque ad impiæ intelligentiæ libertatem hæretica peruersitas est, ut dictum hoc domini quod quia omnia quæ patris sunt, sua sunt, idcirco à se accipiet spiritus veritatis, nō ad unitatem consueatur referendum esse naturæ. Loquatur enim ille, qui electionis est vas, & gentium prædicator, secundum veritatis intelligentiam fide Romanæ plebis ante laudata. Volens enim naturæ unitatem in patre & filio docere, ita ait: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spiritus dei in vobis est. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic nō est eius. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est per peccatum, spiritus autem vita est per iustitiam. Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum à mortuis: viuificabit & mortalia corpora vestra propter spiritum suum, qui habitat in vobis. Spirituales omnes sumus, si in nobis est spiritus dei, sed hic spiritus dei & spiritus Christi est. Et cum Christi spiritus in nobis est, eius tum spiritus in nobis est, qui Christum suscitauit à mortuis: & qui suscitauit Christum à mortuis, corpora quoque nostra mortalia viuificabit propter habitantem spiritum eius in nobis. Viuificamur ergo propter habitantem in nobis spiritum Christi, per eum qui Christum suscitauit à mortuis. Et cum eius qui suscitauit Christum à mortuis, in nobis est spiritus & spiritus tum in nobis est Christi, nec tamen non dei est spiritus, qui in nobis est. Discerne igitur o hæretice, spiritum Christi, ab spiritu dei, & excitati à mortuis spiritum Christi ab spiritu dei, Christum à mortuis excitantis, cum qui inhabitat in nobis spiritus Christi, spiritus dei sit: & cum spiritus Christi à mortuis excitati, spiritus tamē

dei sit, Christum à mortuis excitantis. Et quæ- **K**
ro nunc in spiritu dei utrum ne naturam, an
rem naturæ significatam existimes. Non idem
est enim natura, quod naturæ res: sicuti non
idem est homo, & quod hominis est. Nec idē
est ignis, & quod ignis ipse est: & secundum
hoc non idem est deus, & quod dei est. Memi-
ni enim in spiritu dei ita filium dei significari,
ut in eo deus pater demonstratus esse intel-
ligatur, & ad cuiusuis demonstrationem posse
significatum dei spiritum pertinere: neque tā-
tum hoc ex prophetica, sed ex euangelica auto-
ritate monstrari, cum dicitur: Spiritus domi-
ni super me, propterea unxit me. Et rursus:
Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in
quo complacuit animæ meæ, ponam super eum
spiritum meum: Et ipso de se domino testan-
te: Si autem in spiritu dei ego eiicio demonia, **L**
utiq; appropiat in vobis regnum dei: hæc e-
nim videntur nō ambigue vel patrem signifi-
care, vel filium, virtutem tamen naturæ ma-
nifestantia. Nāq; idcirco dictum existimo, in
utroque spiritum dei, ne secundum corporales
modos ita inesse filium in patre, vel patrem in
filio crederemus, scilicet ne loco deus manēs,
nusquam alibi extare videretur à sese. Homo
enim, aut aliquid aliud ei simile, cum alicubi e-
rit, tum alibi nō erit, quia id quod est illic, cō-
tinetur ubi fuerit, infirma ad id natura eius,
ut ubiq; sit, qui insistens alicubi sit. Deus autē
immensæ virtutis viuens potestas, quæ nusquam
non adsit, nec desit vsquam, se omnem per sua
edocet, & sua nō aliud quàm se esse significat,
ut ubi sua insint, ipse esse intelligatur, non au-
tem corporali modo, cum alicubi sit, non &
ubique esse credatur, cum per sua in omnibus
esse non desinat, nō aliud autē sint quàm quod
est ipse, quæ sua sunt. Et hæc quidem ad natu-
ræ intelligentiam dicta sunt. In spiritu autem
dei patrem deum significari, ita existimo in-
telligi oportere, quod spiritum domini super se esse
dominus Iesus Christus professus sit, propter
quod eum unget, & mietat ad euangelizandū.
Paternæ enim naturæ virtus in eo manifesta-
tur. Naturæ suæ communionem in filio etiā in-
carnato per sacramentū spiritualis huius vn-
ctionis ostēdens, cum post cōsummati baptis-
mi natiuitatē hæc proprietatis significatio est
audita, voce testate de celo: Filius meus es tu,
ego hodie genui te. Nō enim vel ipse super se
esse, vel sibi de cælis adesse, vel ipsum se cogno-
minasse sibi filium intelligendus est. Sed om-
nis hæc fidei nostræ fuit demonstratio, ut sub
perfectæ ac veræ natiuitatis sacramento vni-
tatem naturæ paternæ magentis in filio, qui
etiam

† al. demon-
stransSpiritus do-
mini sup me**M**In spū autē
dei pater
deus signifi-
caturDe spū
Christi, qui
idē est etiā
spiritus dei

In spū dei
est etiā signi-
ficatio spūs
paracleti

A etiam homo esse cōperat, nosceremus. Et patrem quidem in dei spiritu ita significari re-
pertum est, filium vero hoc modo demonstratum intelligamus cum dicit: Quod si in spiritu dei ego eiicio dāmones, utique appropriavit in vobis regnum dei, se scilicet, id est, naturæ suæ potestate dāmones eiicere demonstrans, qui non nisi dei spiritu eiici possint. Est autē & in spiritu dei spiritus paracleti significatio, neque solum prophetica, sed apostolica veritate, cum dicitur: Sed hoc est quod dictum est per prophetam: Erit in nouissimis diebus dicit dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem, & prophetabunt filij eorum & filij eorum. Cōsummum hoc tunc in apostolis totum fuisse docetur, cum misso spiritu sancto, omnes linguas gentium sunt loquuti. Hæc autē idcirco à nobis sunt demonstrata necessario, ut in quācunq; se licet partem hæretica falsitas contulisset, finibus tamen atq; præscripto veritatis euangelicæ cōcluderetur. Habitat enim in nobis Christus, & habitante Christo habitat deus, & cum habitat in nobis spiritus sanctus, habitat tum in nobis spiritus Christi, non alius tamen spiritus habitat quàm spiritus dei. Quod si per spiritum sanctum Christus in nobis esse intelligitur, hūc tamen ita spiritum dei, ut spiritum Christi esse noscendum est. Et cum per naturam dei natura ipsa habitat in nobis, indifferens natura filij esse credetur à patre, cum spiritus sanctus, qui & spiritus Christi & spiritus dei est, res naturæ demonstratur vnus. Quæro nunc igitur, quomodo nō ex natura vnum sunt. A patre procedit spiritus veritatis, à filio mittitur, & à filio accipit. Sed omnia quæ habet pater, filij sunt, & idcirco qui ab eo accipit, dei spiritus est, sed idem & spiritus Christi est. Res naturæ filij est, sed eadem res & naturæ patris est, & dei excitantis Christum à mortuis spiritus est, sed idem spiritus Christi est à mortuis excitati. In aliquo differat Christi & dei natura ne eadem sit, si præstari potest, ut spiritus qui dei est, non sit & Christi. Sed te hæretice furentem, & spiritu doctrinæ mortiferæ circumactum tenet & coartat Apostolus, Christum nobis fundamentum ponens fidei, dicti huius quoque dominici non nescius: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Per id enim spiritum in nobis Christi manente, dei spiritum in nobis manere testatus est: nec diuersum à se esse spiritum à mortuis excitati lesu, & spiritum à mortuis excitatis lesum. Ve-

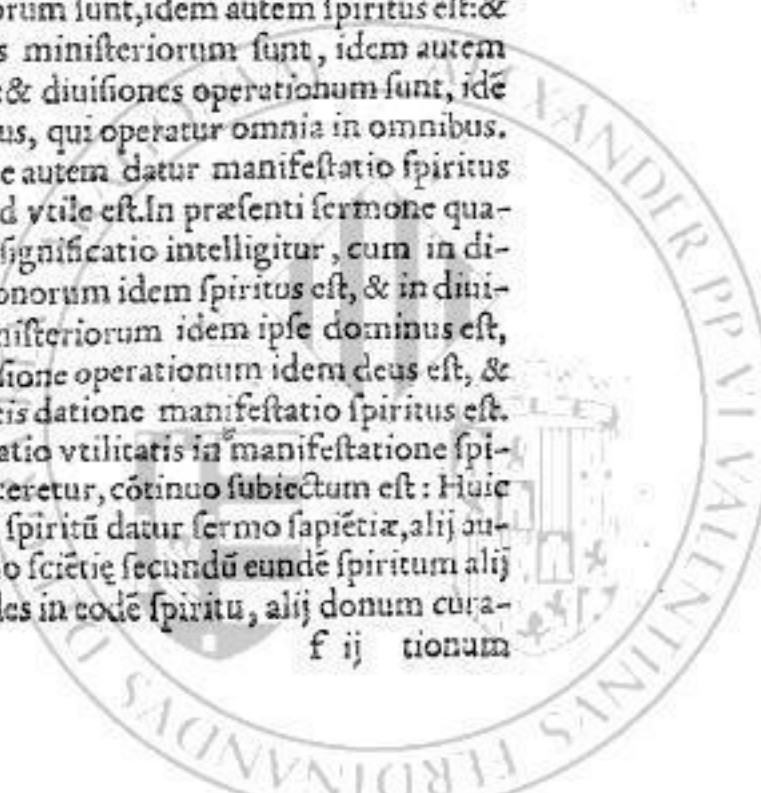
niunt enim atq; habitāt in nobis, & rogo utrū **D**
comitatu diuersitatum venient, mansionemq;
facient, an vnitate naturæ? Sed obnititur do-
ctor gentium, non duos spiritus, dei scilicet &
Christi, sed spiritū Christi, qui & spiritus dei
est, in eis credentibus. Nō est cohabitatio, sed
habitatio est. Sub sacramento tamen cohabi-
tationis habitatio, dum neq; duo habitāt, neq;
ab alio diuersus habitator est. Est enim in no-
bis spiritus dei, & est in nobis spiritus Christi:
& cum spiritus Christi inest, inest spiritus dei.
Ita cum quod dei est, & Christi est, & cū quod
Christi est, & dei est, non potest aliud quid di-
uersum Christus esse quàm deus est. Deus igitur
Christus est vnus cum deo spiritus. Et illud
euangelicum: Ego & pater vnum sumus. Do-
cet Apostolus vnitatem esse naturæ, non soli-
tudinem vnionis, scribēs Corinthiis: Propter
quod notū vobis facio, q̄ nemo in spiritu dei
loquens, dicit anathema lesum. Scis ne nunc
hæretice, in quo spiritu dicas Christum creaturam? Cū enim in anathemate sint, qui serui-
runt creaturæ potius quàm creatori, Christum
creaturā cōfitemens, quid sis intellige, & qui non
ignoras, quin in maledicto sit religio creaturæ,
& quid sequatur, aduerte: Nemo potest di-
cere dominū lesum, nisi in spiritu sancto. Sen-
tis ne quid tibi desit, Christo negādo quod suū
est? Si per naturam dei Christus tibi dominus
est, habes spiritū sanctum: si vero per adopti-
uum nomē hic dominus est, spiritu sancto ca-
rens, spiritu erroris animaris, quia nemo nisi
in spiritu sancto dominum lesum potest dice-
re, & tu creaturam eum potius quàm deum di-
cis? Dominum licet nuncupes, dominum tamen
esse non dicis, quia tibi ex communi ge-
gere potius, & familiari nomine, quàm ex na-
tura sit dominus. Sed à Paulo, & dei spiritu in
eo disce naturā, sequitur enim: Diuisiones au-
tem donorum sunt, idem autem spiritus est: &
diuisiones ministeriorum sunt, idem autem
dominus: & diuisiones operationum sunt, idē
autem deus, qui operatur omnia in omnibus.
Vnicuique autem datur manifestatio spiritus
ad id quod vtile est. In præsentī sermone qua-
drimoda significatio intelligitur, cum in di-
uisione donorum idem spiritus est, & in di-
uisione ministeriorum idem ipse dominus est,
& in diuisione operationum idem deus est, &
in vtilitatis datione manifestatio spiritus est.
Atq; ut datio vtilitatis in manifestatione spi-
ritus nosceretur, cōtinuo subiectum est: Huic
quidē per spiritū datur sermo sapiētiae, alij au-
tem sermo sciētiae secundū eundē spiritum alij
autem fides in eodē spiritu, alij donum cura-
f ij tionum

Deus est
Christus, v-
nus cū deo
spiritus

E

Probat Chri-
stū deū, quia
Christi &
dei idem est
spiritus

F

G tionum in eodem spiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum, & quidem id quod quartum esse diximus, id est, in datione utilitatis spiritus manifestationum, absolutam habet intelligentiam. Commemoratum est enim, per quas dationum utilitates hæc esset spiritus manifestatio. In his namque diuisionum virtutibus non incerta domini huius ostensio est, de quo dominus ad apostolos dixerat, præcipiens his, ne ab Hierosolymis discederent, sed expectarent promissionem patris, quam audistis ex ore meo. Quonia loanes baptizauit aqua, vos autem spiritu sancto tingemini, quem & accipietis non post multos hos dies. Et rursum: Sed accipietis virtutem superueniente spiritu sancto in vos, & eritis mihi testes in Hierusalẽ, & in omni Iudæa & Samaria, & usque ad ultimam terram. Promissionem patris quæ de ore eius audita est, expectari iubet. Certe etiam nunc paternæ eius promissionis eloquium est. Per has igitur virtutum efficientias manifestatio spiritus est: neque enim in occulto est spiritus donum, ubi sermo sapientiæ est, & verba vitæ audiuntur: vel ubi diuinæ cognitionis scientia est, ne pecudum modo per ignorationem dei, vitæ nostræ ignoremus autorem: vel per fidem dei, ne non credentes euangelio dei, extra euangelium dei simus: vel per donum curationum, ut gratiam eius quæ hæc tribuit, infirmitatum curatione testemur: vel per operationem virtutum, ut quod agimus, dei esse virtus intelligatur: vel per prophetiam, ¶ ut per doctrinam intelligamus ex deo eruditi: vel per discretionem spirituum, ne ignari simus, sancto an peruerso spiritu quis loquat: vel per genera linguarum, ut in signum dati spiritus linguarum sermo donetur: vel in interpretatione linguarum, ne ignoratione fides audientium periclitetur, cum linguam ignorantibus linguæ interpretator absoluat. In his igitur omnibus modis ad utilitatem unicuique diuisis manifestatio spiritus est, per has scilicet datæ unicuique utilitatis administratione, dono spiritus non latente. Tenuit autem beatus Apostolus Paulus in hoc difficillimo ad humanam intelligentiam cælestium sacramentorum mysterio, & absolutam demonstrationem, & sollicitam cautelam, ut per spiritum in spiritu dari hæc diuisionum dona monstraret, ¶ ne forte non per Christum, & in Christo omnia crederentur, quia datio doni quæ obtinetur in spiritu, hæc tamen indulta per spiritum sit. Consummat autem has dationum diuisiones hoc modo: Hæc autem omnia ope-

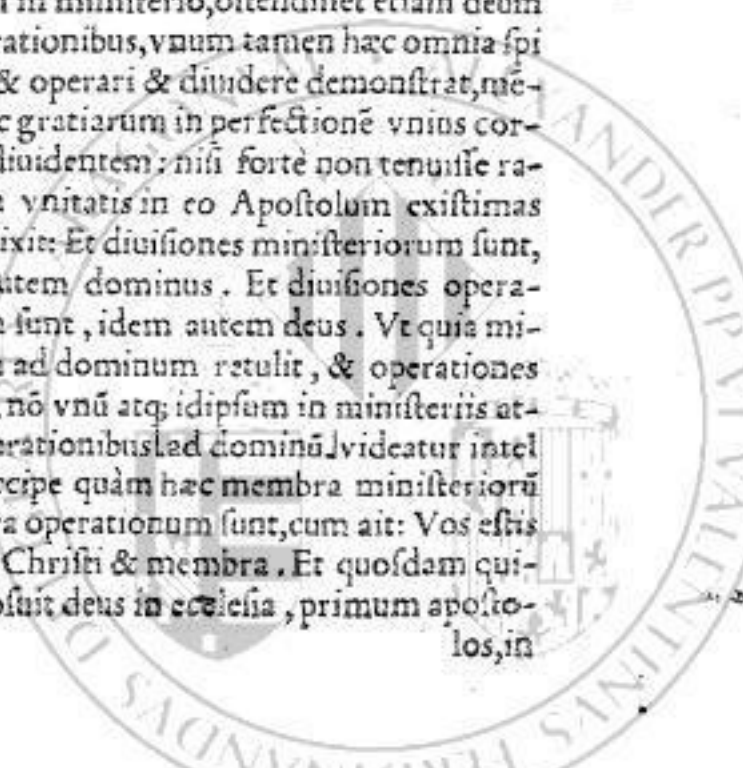
ratur vnus & idem spiritus, diuidens unicuique prout vult. Nunc igitur quæro, quis hæc spiritus operetur, diuidens unicuique prout velit. Vtrum Iesus Christus deus spiritus, per quem & in quo donorum diuisio est. Quod si non id ipsum significatum esse loqui aliquis audebit, contradicet Apostolus, quæ se vitiose lector intelligat, ait enim superius: Et diuisiones operationum sunt, idem autem deus qui operatur omnia in omnibus. Alius est ergo qui diuidit, & alius est in quo indulta diuisio est. Et intellige operantem hæc omnia semper deum, ita tamen, ut Christus operetur, ut paterno opere operatus filius fungatur. Et si in spiritu sancto Iesum dominum confiteris, intellige tripartitæ significationis in Apostolo virtutem, cum in diuisionibus donorum idem spiritus est, & in diuisionibus ministeriorum idem dominus est, & in diuisionibus operationum idem deus est. Et rursum omnia operatur vnus spiritus unicuique sicut vult diuidens. Et apprehende, si potes, dominum in diuisione ministeriorum, & deum in diuisione operationum, hunc eundem vnum esse spiritum, & hæc inoperantem, & prout vult, diuidentem, quia in diuisionibus donorum vnus est spiritus, & idem operatur ac diuidit. Aut si displicet in deo & in domino vnus hic eiusdem per natiuitatis sacramentum, & diuinitatis spiritus, ostende quis spiritus, & in quo spiritu has nobis diuisiones & operetur & diuidat. Sed nihil aliud quam quod fidei nostræ est ostendes, quia Apostolus qui esset intelligendus ostendit dicens: Sicut enim vnum est corpus, membra autem habet multa, omnia autem membra ex vno corpore cum sint multa, vnum est corpus, sic & Christus. Diuisiones ergo charismatum ex vno domino Iesu Christo qui corpus est omnium, esse significat: quia cum ostendisset dominum in ministerio, ostendisset etiam deum in operationibus, vnum tamen hæc omnia spiritum & operari & diuidere demonstrat, membra hæc gratiarum in perfectione vnus corporis diuidentem: nisi forte non tenuisse rationem vnitatis in eo Apostolum existimas quod dixit: Et diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem autem deus. Ut quia ministeria ad dominum retulit, & operationes ad deum, non vnū atque ipsam in ministeriis atque operationibus ad dominum videatur intelligi. Accipe quam hæc membra ministeriorum membra operationum sunt, cum ait: Vos estis corpus Christi & membra. Et quosdam quidem posuit deus in ecclesia, primum apostolos, in

K
Nota hic
multa de spi-
ritu sancto

¶ al. ut per
doctrinam
intelligitur
intelligamur

¶ al. non enim
id ipsum est
per spiritum
& in spiritu
dari quia
&c.

M

A los, in quibus est verbum sapientie: secundo prophetas, in quibus est donum scientie: tertio magistros, in quibus est doctrina fidei: deinde virtutes, in quibus sunt curationes infirmitatum, auxiliorum potestates, gubernationes prophetales, & dona, genera linguarum, vel loquendi vel interpretandi. Certe hæc ecclesie & ministeria sunt & operationes, in quibus est corpus Christi, & hæc deus statuit. Aut proficere non per Christum statuta, quia ea deus statuit, sed audies ipsum dicentem: Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et iterum: Qui descendit ipse est, qui & ascendit super omnes celos, ut adimpleat omnia, & ipse dedit quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam autem euangelizantes, quosdam autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij. Nūquid ministeriorum dona non Christi sunt, cum tamen & inoperantis dei dona sint? Sed si id sibi usurpauit impietas, ut quia ait: idem dominus & idem deus, non sint in vnitatis naturæ, adiungam vero huic intelligentiæ tuæ, ut putas, firmiora præsidia. ipse enim Apostolus ait: Sed nobis vnus deus pater est, ex quo omnia, & nos in ipso. Et vnus dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum. Et rursum: Vnus dominus, vna fides, vnū baptisma. Vnus deus & pater omnium, qui super omnia, & per omnes, & in omnibus nobis. Per id enim quod dicitur, vnus deus & vnus dominus, deo tantum quasi vni deo propriū deputari videtur ut deus sit, cum proprietates vnitatis consortiū non patiatur alterius. O planè rara ac difficilia charismatum dona, & vere in hac vtilitatum datione manifestatio spiritus constituta, & merito hic diuidendarum gratiarum ordo seruatus est, ut principalis esset sermo sapientie. Vere enim illud est, & nemo potest dicere dominū Iesum, nisi in spiritu sancto, quia nisi per hoc sapientie verbum Christus dominus non potest intelligi. Tum deinde sequens esset sermo scientie, ut quod sapimus, scienter loquamur, ita ut sapiamus sapientie verbū. Tertium vero donum in fide esset, quia illa principalia & superiora vtilitatem doni nisi deus crederetur, amitterent, ut nunc in huius maximi & pulcherrimi dicti apostolici sacramento, hæreticis omnibus nec verbum sapientie est, nec sermo scientie, nec religionis fides, quia impietas quæ non capit intelligentiam, extra sermonis scientiam & extra simplicitatem fidei est. Nec enim quisquam quod non sapit loquitur, nec quod loqui non potest, potest

credere. Vnum itaque deum Apostolus prædicans, & ex lege veniens, atque in Euangeliū Christi vocatus, perfectæ fidei tenuit confessionem. Et ne aliquam hæreticis occasionem tanquam incauti sermonis simplicitas præstaret, ut natiuitatem filij per vnus dei prædicationem negarent, vnus deum sub proprietatis significatione confessus est, dicens ita: Vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso, ut qui deus est, & pater crederetur. Dehinc quia nudū hoc in vnū deū patrē credere non proficeret ad salutem, subiicit: Et vnus dominus noster Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum, sinceritatem fidei salutaris in vnus dei & in vnus domini prædicatione demonstrans, ut nobis & vnus deus pater, & vnus dominus Iesus Christus in fide essent. Non enim dictum ignorabat à domino: Hæc est enim voluntas patris mei, ut omnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam. Sed fidei ecclesiasticæ ordines ponens, & fidem nostram in patre & filio statuens, inseparabilis illius atque indissolubilis vnitatis & fidei sacramentum locutus est dicens: Vnus deus & vnus dominus. Ac primū extra Apostolicum spiritum viuens, stultitiā tuam hæretice intellige. Si enim professionē vnus dei ad id usurpas, ne deus Christus sit, quia vbi vnus est, solitarius sit intelligendus, & id quod vnus est, propriū ei sit & singulare, qui vnus est, quid de eo profiteberis quod Iesus Christus vnus est dominus? Si enim secundum te quod vnus pater deus est, Christo non relinquit ut deus sit, necesse est, ut etiam secundum te vnus dominus Christus deo non relinquat ut dominus sit, quia quod vnus est, proprium ei velis esse quia vnus est. Si enim itaque vnum dominum Christum esse etiam deum negabis, vnum quoque deum patrē esse negabis & dominum, & quid erit in dei virtute, nisi dominus est, & in domini proprietate, nisi deus est, cum deum perficiat id esse quod dominus est, dominum id constituat esse quod deus est? Sed sacramentum dicti dominici Apostolus tenens quod est, ego & pater vnum sumus: dum vtrūque vnum profiteretur, vnum vtrunq; sic significat, non ad solitudinem singularis, sed ad spiritus vnitatem, quia vnus deus pater, & vnus Christus dominus, cum vterque & dominus & deus sit, deus tamē in fide nostra nec deos patitur esse nec dominos. Vnus igitur vterque est, & vnus cum sit, vterque non solus est. Nec loqui sacramentum fidei, nisi apostolica voce poterimus: Vnus est deus, & vnus est dominus. Et per id quod vnus

f iij est deus,

G est deus, & vnus est dominus, in deo demonstratur dominus, sicut deus demonstratur in domino, vt in vno deo patre vnum significaret & dominum, * non tenens vnionē, vt deus singularis sit, nec tamen diuidis spiritum, vt vterq; nō vnum sit, neque in vno deo, & in vno domino discernere poteris potestatem, ne qui dominus est, nō sit & deus, vel qui deus est nō sit & dominus. Cauet enim Apostolus per eloquia nominū duos vel deos prædicare vel dominos, & idcirco vsus est eo genere doctrinæ, vt in vno domino Christo vnum significaret & deum, & in vno deo patre vnū significaret & dominum. Ne tamen impiam nobis ad perimēdam vnigeniti dei natiuitatem inueheret vnionē, & patrē professus est & Christum. Nisi fortē eousq; vltimæ desperationis furor audebit erumpere, vt quia Christum dominum Apostolus dixerit, nemo aliud eū præter quàm dominū debeat confiteri, & habens domini proprietatem, nō habeat dei veritatē. Sed nō ignorat Paulus Christum dominū dicens: Quorū patres & ex quibus Christus, qui est super omnia deus. Non hic creatura in deū deputatur, sed creaturarū deus est, qui super omnia deus est. Quod vero super omnia deus & inseparabilis sit à patre spiritu, discite etiam de hoc ipso de quo nūc agitur Apostoli dicto. Confessus enim vnum deum patrem, ex quo omnia sunt, & vnum dominū Iesum Christū, per quem omnia, quæro quid diuersitatis attulerit dicens: Ex deo omnia, per Christum omnia? An ne possit separabilis à se natura & spiritus intelligi, ex quo, & per quē omnia omnia enim per filium ex nihilo substiterunt: & ad deum, ex quo omnia: ad filium vero, per quem omnia Apostolus retulerit. Et non inuenio quid differat, cum vtrūque* apposuit virtutis eiusdem. Si enim ad vniuersitatis substantiam propriam ac sufficiens creaturis esset q̄ ex deo sunt, quid habuit necessitatis memorare, quod quæ ex deo sunt, per Christū sint, nisi quod vnum idemq; est per Christum esse, & ex deo esse? Sed quemadmodum dominum & deum vtrūq; eorum, vt mutuum esset, ascriptū est, ita ex quo & per quem, relatum ad vtrūq; est, & ad demonstrationem vnitatis vtriusq; nec ad intelligentiam singularis. Nō patet ad occasionem impietatis? pius sermo, & apostolica fides non est extra prædicationis diligentiam. His enim se verborū proprietatibus temperauit, quib⁹ nec duos deos intelligeretur significare, neq; vnicum, dum & vnionem detestatur, nec separat vnitatem. Hoc enim ex quo omnia, & per quem omnia, licet non sin-

* al. non retinens vterque vnionē vt deus singularis sit, nec tamen diuidens spiritum

Quorū patres & ex quibus Christ⁹, qui est sup omnia deus

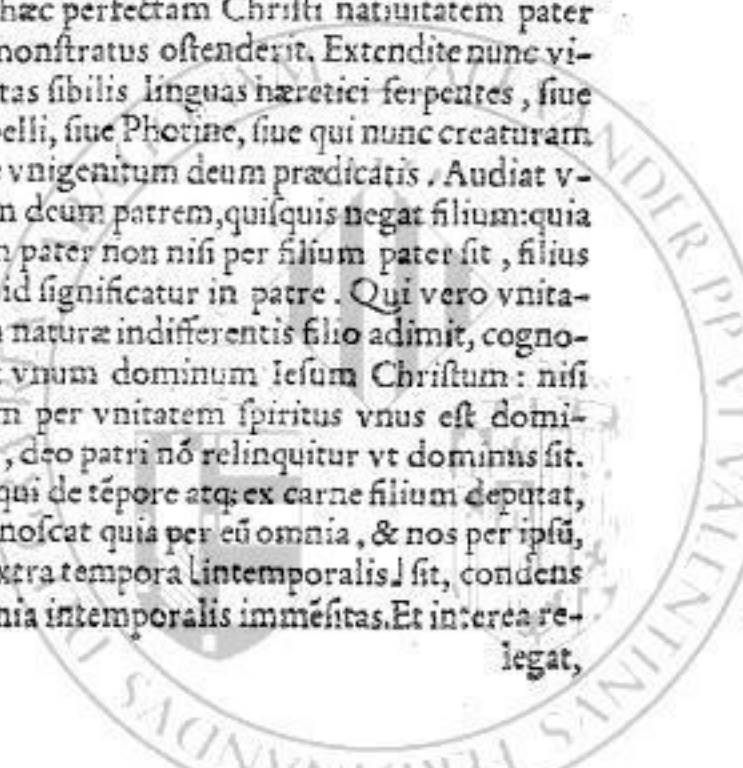
* al. p vtrūque opus sit

† al. ipfius

Quid sit, ex quo omnia & per quem omnia

gularē constitueret in potestate virtutis, nō **K** tamen diuersum demonstraret in efficientiæ potestate, cum ex quo omnia, & per quem omnia, eiusdem naturæ ad id demonstraret autorem: vtrunq; autem eiusdem naturæ proprium esse declarat. Nāque post illud diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei potestatum profundum, & inscrutabilium iudiciorum cōfessam inintelligentiam, & inuestigabiliū viarum demonstratam ignorationem, humanæ tamen fidei vsus officio, hunc honorem inuestigabilium & imperscrutabilium cœlestiū sacramentorum profundo reddidit dicens: Quoniam per ipsum, & ex ipso, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Id nūc ad vnius naturæ significationē referens, quod non nisi opus vnius possit esse naturæ. Cum enim specialiter deo id ascripserit, vt ex eo **L** omnia, vt proprium Christo derulerit, vt per eum omnia, & nunc honor dei sit quod ex ipso, & per ipsum, & in ipso sint omnia, & quum spiritus dei idem sit & spiritus Christi, vel cū in ministerio domini & in operatione dei, spiritus vnus operetur & diuidat, non possunt non vnum esse, quorum propria vnius sunt, cum in eodem domino filio, & in eodem deo patre vnus atque idem spiritus in eodem spiritu diuidens, vniuersa perficiat. O dignus ille magnorum & cœlestium arcanorum consciētia, & assumptus secretorum diuinorum electusq; particeps, & ea ipsa illiciti eloquij silentio necessario* statuēs, & vere Apostolus Christi, quali humanæ peruersitatis ingenia absoluti sermonis sui prædicatione conclusit, vnū patrem deum, & vnum dominū Iesum Christum confitendo, vt inter hæc nec duos quisq; possit prædicare, neque vnicum, cū tamen qui **M** nō vnicus est, non in duos proficeret, nec qui duo non sunt, solitarius posset intelligi, & inter hæc perfectam Christi natiuitatem pater demonstratus ostenderit. Extendite nunc vibratas sibilis linguas hæretici serpentes, siue Sabelli, siue Photine, siue qui nunc creaturam esse vnigenitum deum prædicatis. Audiat vnum deum patrem, quisquis negat filium: quia cum pater non nisi per filium pater sit, filius per id significatur in patre. Qui vero vnitatem naturæ indifferentis filio adimit, cognoscat vnum dominum Iesum Christum: nisi enim per vnitatem spiritus vnus est dominus, deo patri nō relinquitur vt dominus sit. At qui de tēpore atq; ex carne filium deputat, cognoscat quia per eū omnia, & nos per ipsū, & extra tempora lintemporalis sit, condens omnia intemporalis immēstas. Et interea relegat,

* al. tacētis

A legat, quia vna est spes vocationis, vnum baptisma, & vna fides. Et post hæc aduersas prædicationi Apostoli ipse anathema cõstitutus, cū aliter ex sensu suo sapiat, nec vocatus, nec baptizatus est, nec fidelis: quia in vno deo patre, & in vno domino Iesu Christo vnus ipse atq; baptismi fides vna sit. Nec doctrinarū diuersarum esse poterit gloria, quæ vnus & dei & domini & ipse & baptismi sit & fidei. Vna igitur fides est, patrem in filio & filium in patre per inseparabilis naturæ vnitatē confiteri: nō confusam, sed indiscretam: neq; permixtā, sed indifferentē: neq; coherentem, sed existētem: neq; in consummatā, sed perfectam. Natiuitas est enim, nō diuisio: & filius est, nō adoptio: & deus est, non creatio. Neq; alterius generis deus est, sed pater & filius vnum sunt. nō

B enim innouata est natura nascēdo, vt ab originis suæ proprietate esset aliena. Tenens hæc itaq; manentis in patre filij, & patris in filio fidem, vnum deum patrem & vnum dominū Christum sibi esse Apostolus prædicat, cum in domino Christo & deus esset, & in deo patre esset & dominus, & vnū esset vterq; quod deus est, & vnū esset vterq; quod dominus est, quia imperfectū esset deo, nisi dominus sit, & domino intelligatur deesse, nisi deus sit. Atq; ita cum vterq; vnus est, & vnus significatur in vtroq; , & nō est vterq; sine vno, non excedit euangelicam prædicationē Apostolus docens: nec loquēs in Paulo Christus diuersus ab his est, quæ corporeus in mundo manens locutus est. Dixerat enim in euāgeliis dominus: Operamini escam nō quæ interit, sed escā quæ permanet in vitam æternam, quā filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater signauit deus. Dixerunt igitur ad eum: Quid faciemus vt operemur opera dei? Et dixit illis: Hoc est opus dei, vt credatis ei quem misit ipse. Sacramentum & cõcorporationis & diuinitatis suæ dominus exponit, fidei quoq; nostræ & spei doctrinam locutus est, vt escā nō pereuntem, sed permanentem in æternum operemur, vt hanc eternitatis escā dari nobis à filio hominis meminissimus, vt filium hominis signatū à deo patre sciremus, vt hoc esse opus dei nosceremus, credere in eum quem misisset. Et quis est quæ pater misit: nempe quem signauit deus: & quis est quæ signauit deus: filius vtiq; hominis, escam scilicet præbens vitæ æternæ. Qui tandē sunt quibus præbet eam? Illi nanq; qui operabuntur escam nō intereuntē. Atq; ita quæ operatio escæ est, eadem operatio dei est, in eum scilicet credidisse quem misit. Sed hæc loquitur filius hominis. Et quo modo escam vitæ

æternæ filius hominis dabit? Sed sacramentū salutis suæ nescit, qui nescit filium hominis dantem escam in vitam æternam, à deo patre esse signatum. Hic nunc quæro qui tandē intelligentiæ sensus sit, filium hominis à patre signatum deo. Ac primum cognosci oportet, deum non sibi, sed nobis locutum, & in tantū ad intelligentiam nostram eloquij sui temperasse sermonem, quantum comprehendere ad sentiendum naturæ nostræ possit infirmitas. Nanque cū superius à Iudæis increpatus fuisset, cur se æqualem deo filium se dei proficendo fecisset, responderat: Omnia se quæ faceret pater, facere, & omne se à patre adeptum esse iudicium, etiam se vt patrem honorādum. Et in his omnibus professus antē, se filium patris exequauerat honore, potestate, natura. Dehinc dixerat, vt patrem vitam in se habere, ita cum filio vitam in se habendam dedisse, in quo significauerat naturæ eius per sacramentum natiuitatis vnitatem. Per id enim quod habet pater, ipsum illud significat habendo, quia non humano modo ex cõpositis deus est, vt in eo aliud sit quod ab eo habetur, & aliud sit ipse qui habeat, sed totum quod est, vita est. Natura scilicet perfecta & absoluta & infinita, & non ex disparibus constituta, sed viuens ipsa per totum, quæ cum qualis habetur, talis & data est, & si natiuitas eius intelligatur significari cui data est, nō tamen diuersitatem generis affert, cum talis data est, qualis & habetur. Post hanc ergo tam multiplicem ac propriam demonstrandæ in se paternæ naturæ significationem ad Apostolos vsus hoc dicto est: Hunc enim signauit pater deus. Signaculorum ea natura est, vt omnem impressæ in se speciei explicent formam, & nihil minus ex eo in se habeant vnde signentur, & dum totum accipiunt quod imprimitur, totum ex se præferunt quicquid impressum est. Verum hoc ad diuinæ natiuitatis non proficit exemplum, quia in signaculis & materies sit, & diuersitas & impressio, per quam mollioribus naturis validiorum generum species imprimuntur. Vnigenitus vero deus, & per sacramentum salutis nostræ, hominis filius, volens proprietatis nobis paternæ in se significare speciem, signatum se à deo ait, & hoc ideo, quia vitæ æternæ escam filius hominis esset daturus, vt per hoc potestas in eo dandæ ad æternitatem escæ intelligi possit, quia omnem in se paternæ formæ plenitudinem signantis se dei contineret, vt quod signasset deus, non aliud ex se quàm formam dei signantis afferret. Hæcquidem dominus ad Iudæos ob in-

¶ sal. diuersitas in his se esse poterit gloriari

¶ sal. significauit

Hoc est opus dei, vt credatis ei quem misit ipse

Hunc enim signauit pater deus

¶ sal. officio ret

G fidelitatem suam dicti istius incapaces locutus est. Sed nobis euangelij prædicator proprietatis huius intelligentiam spiritu Christi per se loquentis insinuat dicens: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed se exinaniuit, formam serui accipiens. Quem enim signauerat deus, aliud præterquam dei forma esse non potuit. Et ideo quod signatum in dei forma est, hoc necesse est totum in se coimaginatum habere quod dei est. Et idcirco Apostolus eum quem signauit deus, in dei forma manentem deum prædicauit. Nam assumpti & conuati in eo corporis sacramentum locuturus ait: Non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Quod enim in forma dei erat, per signatam se deum deus manebat. Sed quia suscipienda erat forma serui, & obediens esset futurus usque ad mortem, non nisi rapiesse esse se æqualem deo ad susceptionem formæ seruilis, per obedientiam exinaniuit. Non exinaniuit autem se ex dei forma, id est, ex eo quod æqualis deo erat. Non tamen æqualem se deo per rapinam existimans, quæuis in forma dei, & æqualis deo, per deum deo signatus extaret. Nunc non quero utrum alterius generis deus est, qui in forma dei deus maneat, ut secundum consignatas consignantesque species in signaculis cernimus, cum impressum plumbo ferrum, & gemma ceræ speciem, vel concauæ in se imaginis fingat, vel extantis de se exprimat formæ. Sed si quis extiterit tam stultus & vecors, ut putet quod aliud ex se deus in deum quæ deum formet, & qui in forma dei sit, aliud aliquid totus ipse quæ deus sit post sacramenta hominis assumpti, & per obedientiam consummatæ usque ad crucis mortem humilitatis, audiet celestium & terrestrium & infernorum, & omnis linguæ confessionem, Iesum in gloria dei patris. In hac igitur gloria, si cum iam forma seruilis fuerit manebit, tunc cum in forma dei esset quæro quid manserit, utrumne in natura dei, quæ significatur, in gloria Christi spiritus fuerit, cum in gloria dei patris Christus Iesus id est, homo extaret. Tenet in omnibus beatus Apostolus fidei euangelicæ indemutabilem prædicationem, ita dominum nostrum Iesum Christum deum prædicans, ut neque per alterius generis deum, in duos deos fides apostolica deperat, neque inseparabilis à patre filius deus vnici ac singularis dei prædicandi occasionem impiam præbeat. Dicens enim, in forma dei, & in gloria dei patris, neque differre docuit, neque non existentem existimari permi-

sit. Nam qui in forma dei est, neque in alterum deum proficit, neque etiam ipse non deus est: quia nec separari potest à dei forma, cum in ea sit, nec qui in dei est forma, non deus est. Sicut qui in dei gloria est, non potest aliud esse quæ deus est, & dum in gloria dei deo est, alterius dei atque à deo diuersi non habet prædicationem, quia per id quod in gloria dei est, ex eo in cuius gloria est habet in se naturale quod deus est. Non periclitatur per plures prædicationes fides vna, ne vna sit. Euangelista enim dictum à domino docuerat, Qui me videt, videt & patrem. Sed nunquid doctor gentium Paulus virtutem dicti dominici aut ignorauit aut tacuit dicens: Qui est imago dei inuisibilis? Et interrogo utrum visibilis imago est inuisibilis dei deus: & utrum infinitus deus per formam circumscripam & imaginem coimaginari possit ad speciem. Imago enim formam necesse est eius reddat, cuius imago est. Qui voluit autem alterius generis filio esse naturam, constituent cuius modi filium imaginem esse inuisibilis dei velint. An ne corpoream & contemplabilem, & ex locis in loca motu incessuque circunuagam. Meminerint tamen secundum euangelia & prophetas, & Christum spiritum & deum spiritum. Qui si circumscriberent hunc spiritum formali & corporali modo, non erit inuisibilis dei imago corporea, nec indefinitæ speciei, definita moderatio. Sed neque dominus incertum reliquit: Qui me videt, videt & patrem. Neque Apostolus tacuit qualis esset, qui est imago dei inuisibilis. Dominus enim dixerat: Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. Hinc videri in se patrem docens, quod opera eius efficeret, ut intellecta naturæ virtus naturam intellectæ virtutis ostenderet, per quod Apostolus hanc imaginem dei esse significans, ait: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso constituta sunt omnia in cælis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue principatus, siue potestates, siue dominationes, omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est initium primogenitus ex mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso concupuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum reconciliari omnia in eum. Per horum igitur operum virtutem imago dei est. Nam vniuersi inuisibilium conditor non est in ea naturæ necessitate, ut inuisibilis dei imago visibilis sit. Ac ne formæ potius quæ naturæ imago esse intelligeret, idcirco inuisibilis

Qui cum in forma dei esset.

H

† al. sibi

† al. deest, Non

† al. Hic nunc quarto

Obiectionis exclusio

* al. idem natus

† al. nos existimare

Qui est imago dei inuisibilis.

L

† al. spiritum Christum formabilem

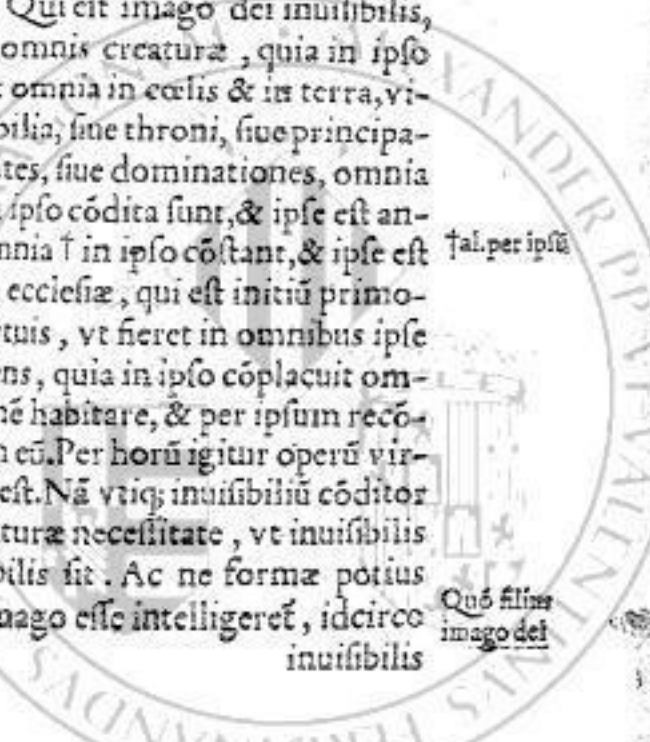
* al. indifferenti.

† al. indefinita species

M

† al. per ipsum

Quo filius imago dei

A inuisibilis dei imago est, natura in eo dei per naturæ suæ virtutem intelligenda, non visibili qualitate. Primogenitus itaq; omnis creaturæ est, quia in ipso omnia creata sunt. Et ne quod in ipso omnia creata sunt, non ad ipsum quicumquæ auderet referre, ait: Omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant, quia ante omnia est, & in quo omnia sunt. Et hæc quidem ad exordia pertinent creaturarum. Caterum ob dispensationem corporis nostri ait: Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est initium primogenitus ex mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum omnia reconciliari in eum. Reddidit Apostolus spiritualibus sacramentum concorporationis. Nam qui imago dei inuisibilis est, ipse est caput corporis ecclesiæ. Et qui primogenitus omnis creaturæ est, idem initium, primogenitus ex mortuis est, ut in omnibus teneat primatum, dum nobis concorporalis est, qui dei imago est, dum qui primogenitus creaturæ est, idem progenitus ad æternitatem est, ut cui spiritualia debent, in primogenito creata quod maneat, ei & humana debeant, quod in primogenito ex mortuis renascatur vite æternæ. Ipse est enim initium, qui cum filius sit, imago dei est. Primogenitus quoque omnis creaturæ est, continens in se vniuersitatis exordium. Et rursum ipse caput corporis ecclesiæ est, & primogenitus ex mortuis, ut in omnibus teneat ipse primatum capitis. Et quia omnia ei constant, in ipso complacita plenitudo consistit, dum in eo per ipsum, & in eum reconciliantur omnia, in quo per ipsum & in ipso omnia sunt creata. Sæcisne iam quid sit esse imaginem dei? Creari utique omnia in eo & per eum. Cum in eo creantur omnia, intellige etiam eum cuius imago est creaturam in eo omnia. Cum autem que in eo creantur per ipsum creantur, in hoc quoque qui imago est naturam eius cuius imago est, in se esse cognosce. Et per se enim creat, quæ in ipso creantur, sicut per ipsam reconciliantur in eo omnia. Cum in eo reconciliantur, paternæ virtutis in eo apprehende naturam reconciliatam sibi in eo omnia. Et cum per eum reconciliantur omnia, ipsum patri reconciliantem in se omnia que per se reconciliat intellige. ait enim idem Apostolus: Omnia autem à deo qui reconciliauit nos sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis, quoniam quidem deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Confer cum his omne euangelicæ fidei sacramentum. Qui enim videtur in viso, qui o-

peratur in operante, qui loquitur in loquente, idem in reconciliante reconciliat, & idcirco in eo & per eum reconciliatio est, quia per indifferentem naturam pater in eo manens mundum sibi ipse per eum & in eo, * reconciliatio-
ne reddebat. Consulens itaque humanæ infirmitati deus, non incerta verborum nuditate fidem docuit. Namque cum credendi necessitate dicti dominici autoritas sola prestaret, tamen sensum nostrum per intelligentiam aditæ rationis instituit, ut id quod dixerat: Ego & pater vnum sumus, per causam ipsam vnitatis expositè nosceremus. Dicens enim se per loquentem loqui, & per operantem operari, & per iudicantem iudicare, & per visum videri, & per reconciliantem reconciliari, & manere se in eo qui in se maneret, quæro quo alio ad intelligentiæ nostræ sensum expositionis suæ uti potuerit apertiore sermone, ut vnum esse intelligerentur, quam isto, quo per natiuitatis veritatem, & naturæ vnitatem, quicquid filius ageret & diceret, id in filio pater & loqueretur & ageret? Non est hoc itaque naturæ speciem à se alienam per creationem in deum comparatam, neque ex portione dei in deum nata, sed perfecta natiuitate in deum perfectum genitæ diuinitatis, cuius hæc naturalis conscientie fiducia est, ut dicat: Ego in patre, & pater in me. Et rursum: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Nihil enim ei ex deo deest, quo operante & loquente & viso, deus & operatus & locutus & visus sit. Non sunt duo in vnius vel operatione, vel sermone, vel visione. Nec solitarius deus est, qui in operante & loquente & viso deo deus & operatus & locutus & visus sit. Hoc ecclesia intelligit, hoc synagoga non credit, hoc philosophia non sapit, vnum ex vno, & totum à toto, deum & filium, neque per natiuitatem patri ademisse quod totus est, neque hoc ipsum totum non secum nascendo tenuisse. Et quisquis in hac infidelitatis stultitia detinebitur, aut ludæorum sectator, aut gentilius est. Ut autem dictum domini intelligas quod ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, Apostoli & doctrinam & fidem discite dicentis: Videte ne quis vos seducat per philosophiam & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. De mundo est, qui doctrinam hominum sapit: & philosophiæ præda est, quisquis Christum verum deum nescit, quisquis in eo plenitudinem diuinitatis ignorat. Humana mens hoc solum sapit quod intelligit, & mundus hoc tantum quod potest credit, se.

* Fortè reconciliatū legédum pro reconciliatio-
tione

Quo intelli-
gédum, oia
quæ patris
sunt, mea
sunt.

† al. totum

De humana
sapientia.

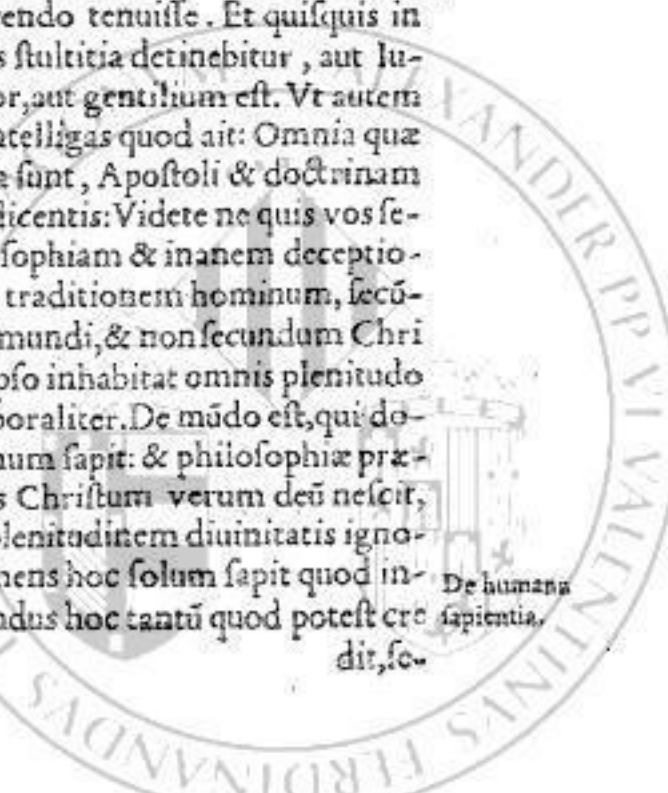
† al. inuisibilis

† al. sacramen-
tū corpore
reæ opera-
tiones.

† al. primo-
genita

† al. renasci-
tur æterna

† al. vnitatis

G dit, secundum elementorum naturas, id tantū possibile existimās, quod aut videret, aut ageret. Elementa enim mundi ex nihilo substituerunt, sed Christus nō de extātibus manet, nec cœpit ab origine, sed originē ab origine sumpsit æternam. Elementa enim mundi aut inanima sunt, aut in animam profecerunt, sed Christus vita est, ex deo viuente in viuentem deum deus natus. Elemēta mundi ex deo sunt instituta, non deus sunt. Christus ex deo deus, hoc totum est ipse quod deus est. Elemēta mūdi cūm intra sint, nō possunt à se extare, ne intra sint. Deū sub sacramento in se habēs Christus in deo est. Elementa mundi cūm ex se sui generis generant ad vitā, per corporales quidem passiones præbent ex se initia nascēdi. Ceterum non insunt^o viua ipsa nascētibus. Omnis verò corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo est. Et interrogo cuius in eo diuinitatis plenitudo est? Quæ si non patris est, quē mihi deum alū vnus dei fallax prædicator imponis, cuius diuinitatis plenitudo habitet & in Christo? Si verò patris est, edoce quo modo corporaliter hæc in eo inhabitet plenitudo. Si enim corporali modo patrem in filio recludis, pater in filio habitans non extabit in sese. Sin verò quod est poti^o, corporaliter in eo manens diuinitas, naturæ in eo dei ex deo significat^o vnitatem, dum in eo deus est, non autem per dignationem, aut per voluntatem, sed per generationem verus & totus corporalis secundum sui plenitudinem manēs, dum quod ipse est, id etiam per natiuitatem dei in deum natus est, neq; diuersum, aut diuisum, aut differēs aliquid deus in deo est, cūm id quod est, corporaliter habitet in Christo, & quicquid inhabitat corporaliter, id ipsum secundum diuinitatis est plenitudinē. Quid humana sectaris? quid inanium deceptionū doctrinis inhaeres? quid mihi afferis, vnitatem, concordia, creaturā? Plenitudo diuinitatis in Christo est corporaliter. Tenuit autem etiam in hoc Apostolus fidei suę legem, vt corporaliter in Christo inhabitare plenitudinem diuinitatis doceret, ne ad vnionem impiā fidei sermo decideret, ne in alterius naturæ intelligentiam furor irreligiōsus erumperet. Habitans enim in Christo plenitudo diuinitatis corporaliter, nec singularis, nec separabilis est, dum nec se patitur à corporali plenitudine corporalis plenitudo discerni, nec habitans diuinitas, ea ipsa intelligi potest esse diuinitatis habitatio. Atque ita Christus est, vt corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo sit, iteq; verè in Christo sit diuinitatis corporaliter plenitudo, vt in eo in-

habitās nihil aliud itelligatur esse quàm Christus. Purare quas volēs verborum occasiones, & irreligiōsi ingenij aculeos exagita. Ementire saltem cuius plenitudo diuinitatis in Christo inhabitet corporaliter. Est enim Christus, est & inhabitans in eo diuinitatis corporaliter plenitudo. Et quæ sit si quæras habitatio corporalis, intellige quid sit loqui in loquēte, & in viso videri, & in operante operari, & in deo deum, & ex toto totum, & ex vno vnum, & ita corporalis diuinitatis plenitudinem recognosce, cuius hæc diuinitatis corporaliter inhabitans plenitudo sit, memēto Apostolum non tacere dicentem: Ea enim quæ inuisibilia sunt eius à constitutione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, æterna quoque eius virtus & diuinitas. Huius itaq; diuinitas corporalis in Christo est, non ex parte, sed tota: neq; portio est, sed plenitudo: ita corporaliter manēs, vt vnum sint: ita vnum sint, vt à deo non differat deus: ita indifferēs à deo deus, vt perfectum deum substituerit perfecta natiuitas: ita autē perfecta natiuitas subsistat, quia in deo ex deo nato corporaliter diuinitatis inhabitet plenitudo.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE trinitate liber nonus.

Tactantes superiori libro de indifferenti natura dei patris & dei filij, & id quod dictū est: Ego & pater vnum sumus, demonstrantes nō ad solitarium deū proficere, sed ad vnitatem indiscretæ naturæ, secundum generationē diuinitatis, dum neq; aliunde quàm ex deo deus natus est, & ex deo deus non potest non id esse quod deus est, percursisq; & si nō omnibus, tamen ad intelligentiam sufficientibus dictorum diuinorum atq; apostolicorum testimoniis, quibus inseparabilis natura ac potestas patris ac filij docebatur, vsq; ad hunc apostolicæ fidei locum venimus, quo ait: Videte ne quis vos seducat per philosophiam & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. In quo per corporaliter habitantem in eo diuinitatis plenitudinem, verum & perfectum & paternæ naturæ deum demonstrari docuimus, ita vt inhabitans

† al. non de non subsistētibus

† al. vna

Quo plenitudo diuinitatis in Christo corporaliter.

† al. veritatē

† al. vnanimitatem

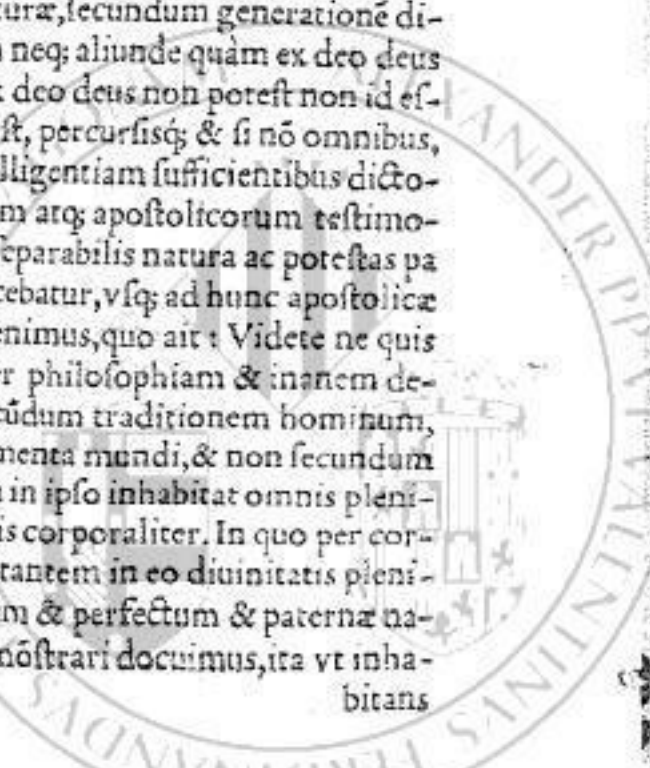
† al. impius

† al. Christi
† al. si verò

Quæ sit habitatio corporalis.

L

M

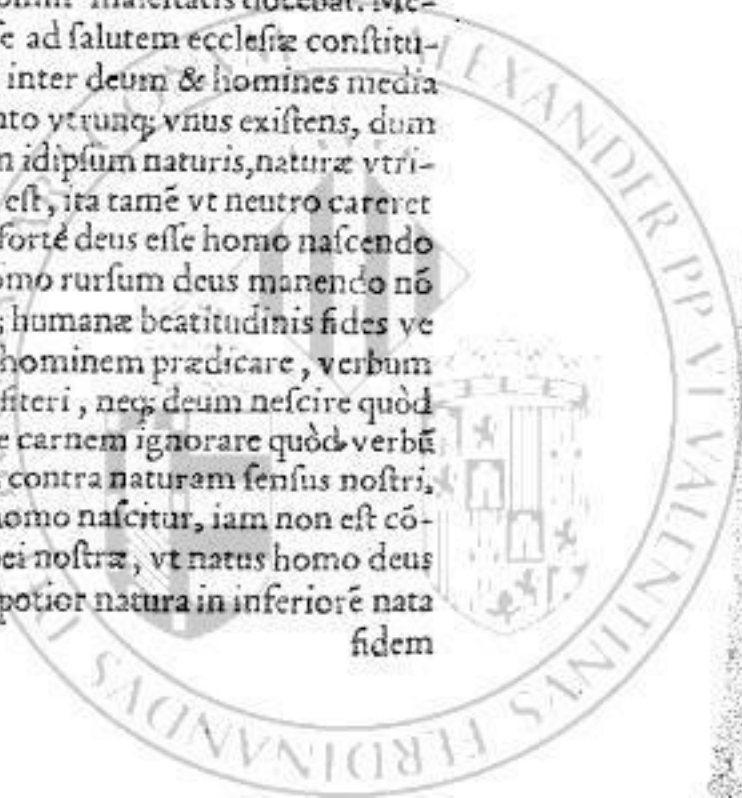

A bitans plenitudo nec diuersum intelligeretur significare, neq; vnicum: cum & incorporalis dei, corporalis habitatio proprietatem naturalis vnitatis in deo qui ex deo subsistisset doceret, & habitans in Christo deus subsistentis Christi natiuitatem, dum eius est habitator ostenderet, per quod impietati eorum satis superq; arbitror fuisse responsum, qui id quod à domino dictum est: Qui me videt, videt & patrem. Et pater in me & ego in patre. Et ego & pater vnum sumus: Et omnia quæ patris sunt, mea sunt, ad^o vnitatem & concordiam voluntatis referrent, vt quia dicti fides maneret, dicti tamen intelligētiam fallacis doctrinæ religio emētita corrumpere. Et cum negari nō possit volūtatum assensus in his in quibus naturæ vnitatis prædicatur, ad abolendam tamen eam quæ secundum natiuitatem est vnitatem, **B** societas tantum cōcordiæ crederetur. Sed beato Apostolo post multa naturalis veritatis nō ambigua præconia, corporaliter habitantis diuinitatis plenitudinem in Christo docēte, abscessa est omnis impiæ temeritatis assertio, cū naturalem vnitatem incorporalis diuinitatis habitatio corporalis efficeret, vt id quod non solus fili^o est, sed quod in eo manet pater, neq; solū manet, sed & operatur & loquitur, neq; solū operatur & loquitur, sed & videtur, nō sunt nūcupatiua, sed vera, dum habet in se per sacramentum natiuitatis & virtus virtutem, & potestas potestatem, & natura naturam, tenēs per natiuitatem ipsa quod suum est, & ex se per ipsius imaginem referēs quod in se est, dū & imago est authoris & veritas, quia perfecta natiuitas perfectam imaginem præstat, & plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitans naturalem obtinet veritatē. Et hæc quidem quauis ita se vt sint habeant, quia naturalis ex deo deus non potest nisi in ea natiuitatis suæ natura esse qua deus est, & viuētis naturæ indifferens vnitatis, inseparabilis à se est sub viuētis natiuitate naturæ, tamē per fidei euangelicæ salutarem confessionem subrepūt hæretici ad veritatis excidium, vt naturalem filio detrahant vnitatem, dum aliter atque in aliud dicta, aliter atque in aliud intelligenda componunt. Negantes itaq; dei filium, vtūt ea authoritate qua dixerat: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi vnus deus. Vt quia vnum deum confessio eius locuta sit, quicquid illud in dei nomine erit, nō in natura dei maneat, quia deus vnus est: atque vt id quod ipse deus dicitur, nuncupatione potius quam veritate sit, hinc confirmare nitūtur, quia dixerit: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te

solum & verum deum. Et vt extra proprietatem veri dei sit, id adiiciunt: Nō potest filius ab se facere quicquam, nisi quod viderit patrē facientem. Tētant quoq; & illud: Pater maior me est. Postremò iā tanquā indissolubili abnegatæ diuinitatis professiōe subuertisse se fidem ecclesiæ gloriantur, cum relegant: De die autē illa & hora nemo scit, neq; angeli in cælis, neq; filius, nisi pater solus. Non enim videtur exæquabilis per natiuitatē esse natura, quæ ignorationis sit necessitate diuersa, & pater sciendo ac filius nesciendo manifestent dissimilitudinem diuinitatis, quia & ignorare de^o nihil debeat, & ignorans non comparādus sit ad scientem. Sed hæc omnia, nec ratione intelligentes, nec temporibus discernentes, nec sacramentis euangelicis apprehēdentes, nec dictorum virtutibus sentientes, stulto atq; imperito furore aduersus diuinitatis naturam loquantur, adimplentes aures ignorantium, sola hæc & nuda memorantes, aut absolutionibus eorum tacitis, aut causis, cum dictorum intelligentia, aut ex præpositis, aut ex consequentibus expectetur. Atq; horum quidem superius memoratorum rationem ex ipsis vel euāgelicis, vel apostolicis professionibus præstaturi, admonēdos esse omnes communis fidei existimamus, vt in qua confessione æternitas vitæ est, in eadē sit intelligentia æternitatis. Nescit, planē vitam suam nescit, qui Iesum Christum vt verum deum, ita & verum hominem ignorat. Et eiusdem periculi res est, Christum Iesum vel spiritum deum, vel carnem nostri corporis denegare: Omnis ergo, inquit, qui cōfitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum corā patre meo qui est in cælis. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & eū corā patre meo, qui est in cælis. Hæc verbum caro factum loquebatur, & homo Iesus Christus domin^o maiestatis docebat. Mediator ipse in se ad salutem ecclesiæ constitutus, & illo ipso inter deum & homines mediatoris sacramento vtunq; vnus existens, dum ipse ex vnitatis in idipsum naturis, naturæ vtriusq; res eadem est, ita tamē vt neutro careret in vtroque, ne fortē deus esse homo nascendo desineret, & homo rursus deus manendo nō esset. Hæc itaq; humanæ beatitudinis fides vera est, deum & hominem prædicare, verbum & carnem confiteri, neq; deum nescire quod homo sit, neque carnem ignorare quod verbū sit. Cum autem contra naturam sensus nostri, deus manens homo nascitur, iam non est cōtra naturam spei nostræ, vt natus homo deus maneat, cum potior natura in inferiorē nata fidem

D
E
Dictorū intelligentia aut ex præpositis, aut sequētib. expectanda.

F

G fidem præstet, inferiorem in naturā nasci potest potiore. Et quidem secundum legem & consuetudinem mundi promptior magis spei nostræ, quàm diuini sacramenti effectus est. Namq; mundus in his quæ nascuntur habet incrementi virtutē, non habet diminutionis potestatem. Gramē, arbores, fata, pecudes, ipsum quoq; participem rationis hominem contueri, semper proficit augmento, nūquam verò diminutione contrahitur, nec sese caret quod excreuit ex sese. Nam tametsi aut ætate marcescat, aut morte perimatur, habet quidē aut demutationem in tempore, aut finem in constitutione viuendi, cæterum hoc quod sit non habet in* veritate non esse, vt nouū se per imminutionem cōdat ex eodem, id est, vt ex fene decidat in paruulum. Naturæ ergo nostræ necessitas in augmentum semper mundi lege prouecta, non imprudēter profectum naturæ

H prioris expectat, cui & incrementum secundū naturam est, & imminutio cōtra naturam est. Deo itaq; proprium fuit esse aliud quàm manebat, nec tamen non esse quod manserat: nasci in hominem deū, nec tamen deum esse desinere: contrahere se vsq; ad conceptum & cunas & infantiam, nec tamen dei potestate decedere: hoc non sibi, sed nobis est sacramentū: neq; assumptio nostra deo pfectus est, sed cōtumeliæ suæ volūtas, nostra pfectio est, dū nec amittit ille quod deus est, & homini acquirit vt deus sit. Natus igitur vnigenitus deo ex virgine homo, & secundum plenitudinem temporum in semetipso prouecturus in deū hominem, hunc per omnia euāgelici sermonis modum tenuit, vt se filium dei credi doceret: & hominis filiū prædicari admoneret, locutus & gerēs homo vniuersa quæ dei sunt, loquēs deīde & gerēs deo vniuersa quæ hominis sunt, ita tamen, vt in ipso illo vtriusq; generis sermone nunquam nisi cum significatione & hominis locutus & dei sit, vno tamen deo patre semper ostēso, & se in natura vnus dei per natiuitatis veritatē professō, † & tamen se deo patri & filij honore & hominis conditione subdēte, cum & natiuitas omnis se referat ad authorem, & caro se vniuersa secundum deum profiteatur infirmam. Hinc itaq; fallēdi simplices atq; ignorantes hæreticis occasio est, vt quæ ab eo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ diuinæ infirmitatem mentiantur, & quia vnus atq; idem est loquēs omnia quæ loquitur, de semetipso omnia eum locutum esse contendant. Nec sanē negamus totum illū qui eius manet, naturæ suæ esse sermonem, sed si Iesus Christus & homo & deus

est, & neq; cum homo, tum primū deus, neq; R cum homo, tum non etiam & deus, neq; post hominem in deo non totus homo, totus deus, vnum atq; idem necesse est dictorū sacramentum eius esse quod generum. Et cum in eo secundum tempus discernis hominē à deo, dei tamē atq; hominis discernere sermonem, & cū deū atq; hominem in tēpore confiteberis, dei atq; hominis in tempore dicta diiudica. Cum verò ex homine & deo rursus totius hominis, totius etiam dei tempus intelligis, si quid aliud ad demonstrationem eius temporis dictum est, tempori coaptato quæ dicta sunt, vt cum aliud sit ante hominem deus, aliud sit homo & deus, aliud sit post hominem & deū totus homo totus deus, non cōfundas temporibus & generibus dispensationis sacramentum, cum pro qualitate generum ac naturarum alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse non nato, alium adhuc morituro, alium iam æterno. Nostri igitur causa hæc omnia Iesus Christus manens, & corporis nostri homo natus, secundum consuetudinē naturæ nostræ locutus est, non tamen omittens naturæ suæ esse quod deus est. Nam tametsi in partu ac passione ac morte naturæ nostræ res peregerit, res tamen ipsas omnes virtute naturæ suæ gessit, dum sibi ipse origo nascendi est, dum pati vult quod eum pati non licet, dum moritur qui viuuit. Et tamē cum hæc deus per hominem agit, ex se natus, per se passus, & ex se mortuus, nōne hominem se nō egit, dum & natus & passus & mortuus est? Hæc autem omnia iam ante conditionē mundi sacramenta sunt cœlestium mysteriorum constituta, vt vnigenitus deus homo nasci vellet, mansuro in æternum in deo homine, vt deus pati vellet, ne passionibus humanæ infirmitatis diabolus desæuiens, legem in nobis peccati deo infirmitatem nostram assumente retineret: vt deus mori vellet, ne qua insolens potestas aduersus deum esset, neque creatæ in se virtutis posset vsurpare naturam, cum se immortalis deus intra legem mortis habuisset. Nascitur itaq; deus assumptioni nostræ, patitur verò innocentiz, postremò moritur vltioni, dum & homo dolter in deo permanet, & infirmitatū nostrarum passiones deo sociæ sunt, & spiritales nequitiz ac malitiz potestates triumpho carnis deo per carnem moriente subduntur. Huius igitur sacramenti Apostolus conscius, & per dominum ipsum fidei scientiam adeptus, cum nō ignoraret incapacem esse eius & mundum & homines, & philosophiam, ait: Videte ne quis vos seducat per philosophiā, & inanē deceptionem

* al. virtute

† al. potioris

† al. prouectio

† al. nec tamen se deo patri nō & c.

Vnde occasio hæreticis

M

A deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Iesum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis. Expolita itaque habitantis corporaliter diuinitatis in eo plenitudine, sacramentum assumptionis nostræ continuo subiicit dicens: Et estis in eo repleti. Vt enim in eo diuinitatis est plenitudo, ita in eo & nos sumus repleti. Neque sanè ait, estis repleti, sed, in eo estis repleti, quia per fidei spem in vitam æternam regenerati ac regenerandi omnes, nunc in Christi corpore manent, replendis postea ipsis, nò iam in eo, sed in ipsis secundum tempus illud, de quo Apostolus ait: Qui transfigurauit corpus humilitatis nostræ, còforme [facies] corpori claritatis suæ. Nunc igitur in eo repleti sumus, id est, per assumptionem carnis eius, in qua diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat. Et huius spei nostræ non exigua in eo potestas est. Nam quòd repleti in eo sumus, hoc est caput ac principium omnis potestatis, secundum illud: Vt in nomine suo omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Confessio itaque hæc erit, Iesum in gloria dei patris, & natum in hominem deum, iam non in infirmitate corporis nostri manere, sed in dei gloria. Et hoc lingua ois cõfitebitur, & cum cœlestia & terrestria & inferna genu flectet, hoc caput omnis principatus & potestatis est, vt ei vniuersa genu flectendo subiecta sint, in quo sumus repleti, & qui per habitantem in se corporaliter, diuinitatis plenitudinem in dei patris gloria sit confitendus. Demonstrato autem & naturæ suæ & assumptionis nostræ sacramento, cum in eo plenitudine diuinitatis manente, nos in eo per id quod homo natus est repleamur, reliquam dispensationem humanæ salutis exequitur dicens: In quo & circumcisi estis circumcissione non manufacta in despoliatione corporis carnis, sed in circumcissione Christi cõsepulti ei in baptisate, in quo & cõsurrexistis per fidem operationis dei, qui excitauit eum à mortuis. Circūcidimur itaque nos non circumcissione carnali, sed circumcissione Christi, id est, in nouum hominem renati. Cum enim cõsepelimur baptisate eius, mori nos necesse est ex vetere homine, quia regeneratio baptisati resurrectionis est virtus: & hæc circumcissio Christi est, non expoliari carne præputij, sed totos commori ei, & per id totos postea ei viuere. In eo enim resurgimus per eius dei fidem,

Duplex circumcissio, carnalis & spiritalis.

qui eum suscitauit à mortuis. Credendus ergo deus est, cuius operatione Christus excitatus à mortuis est, quia fides ista cõresurgit in Christo. Consummatur deinde ita omne hominis assumpti sacramentum: Et vos cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, viuificauit cum illo, donatis vobis omnibus delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum in sententiis, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit è medio affigens illud cruci, exutus carnem, & potestates ostentui esse fecit, triumphatis his in semetipso. Apostolicam fidem seculi homo non capit, & ex sensu sua dicta alius præterquam ipsius sermo non explicat. Deus Christum à mortuis excitat, & Christum in quo corporaliter diuinitatis plenitudo inhabitat. Sed conuiuificauit nos cum illo, donans nobis peccata, & delens chirographum legis peccati, quod per sententias anteriores contrarium nobis erat. Hoc tollens de medio, & cruci affigens mortis lege carne sese spolians, potestates ostentui reddens, triumphatis his in semetipso. Et de triumphatis potestatibus in semetipso, atque ostentui redditis, deletoque chirographo, viuificatisque nobis, vt iam superiustra stauimus. Hoc verò sacramentum, quis vel apprehendet, vel eloquetur? Suscitatio dei operatio Christum à mortuis, & hæc eadem dei operatio nos viuificat cum Christo, & hæc eadem dei operatio donat peccata, chirographum delet & affigit cruci. Carnem se exuit, potestates ostentui reddit, ac de his in semetipso triumphat. Habes operationem dei Christum à mortuis excitantis: habes & Christum hæc ipsa in se, quæ deus operatur operantem. Christus enim mortuus est, carne se spolians. Tene ergo Christum hominem à deo ex mortuis excitatum, tene deum Christum salutis nostræ operationem cum esset moriturus operantem. Et cum hæc deus operatur in Christo, operetur licet deus, spolians se tamè Christus carne, moriturus sit: & cum mortuus est Christus, operans ante mortem deus, mortuum tamen Christum operatio dei excitet, cum ipse sit Christus à mortuis excitatus, qui est ante mortem Christus operatus, & idem sit spolians se carne moriturus. Iamne apostolicæ fidei sacramentum intelligis? Iamne Christum habes cognitum? Quæro enim à te, quis sit carne se spolians, & quæ sit caro illa spoliata? Duplicis enim intelligentiæ ab Apostolo teneo significationem, spoliatae carnis, scilicet carne spoliantis, & inter hæc Christum audio per operationem dei à mortuis excitatum. Et cum sit Christum à mortuis excitans deus, sitque & Christus excitatus à mortuis, interrogo quis

* Forcè, ex-
cellus

Carne se
spolians.

Go quis est carne se spolians, & quis est Christum à mortuis excitans, nosq; viuificans cum Christo? Si enim non idem est Christus mortuus, qui est caro spoliata, carnis expoliatae nomen ostende. Et rursus, naturam eius qui se carne spoliavit, expone. Eundem enim esse inuenio deum Christum à mortuis excitatum, qui se carne spoliavit, & rursus spoliatam carnem Christum à mortuis esse excitatum, deinde principatus & potestates ostentui reddentem & triumphantem reperio in semetipso. Intelligisne hunc triumphantem potestates in semetipso? Sentisne quod à se non differat caro spoliata, & carne se spolians? In semetipso enim triumphat, id est, in ea qua se carne spoliavit. Vidēsne ita deum & hominem prædicari, vt mors homini, deo vero carnis excitatio deputetur? Non tamē vt alius sit qui mortuus est, & alius sit per quem mortuus resurgit. Spoliata enim caro Christus est mortuus, & rursus Christum à mortuis excitans, idem Christus est carne se spolians. Naturam dei in virtute resurrectionis intellige, dispensationem hominis in morte cognosce. Et cum sint vtraq; suis gesta naturis, vnum tamen Christum Iesum eum momento esse, qui vtrunq; est. Quanquā enim memineris frequenter ad deum patrem per Apostolum referrī, Christum à mortuis esse suscitatum, sed non est Apostolus extra euangelicā fidem dictis suis ipse cōtrarius, maximē domino dicente: Propter hoc me pater diligit, quod ego pono animam meam, & iterum recipiam eam. Nemo tollet eam à me, sed ego pono eam à me. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum accipiendi eam. Hoc enim mādātum accepi à patre. Vel cum postulatū ab eo esset, vt signum ad fidē de se ostenderet, ait de templo corporis sui: Soluite templum hoc, & ego in triduo excitabo illud. Cū enim per accipiendē animę potestatem, & per suscitandī tēpli virtutē ipsum se sibi resurrectionis suę deū doceat, totū hoc tamen ad mādātū paterni refert auctoritatem. Non contrariē intelligitur Apostolus, Christum dei virtutem & dei sapiētiam prædicans, omnemq; operis sui magnificentiā per id ad patris gloriā retulisse, quia quicquid Christus gerit, virtus dei & sapientia gerit: & quicquid virtus & dei sapientia gerit, sine dubio deus gerit, cuius & sapiētia est Christus & virtus. Deniq; nunc per operationē dei excitatus Christus à mortuis est, quia per opera dei patris ipse naturā à deo non differētis operatus est. Et in eo resurrectionis fides est, qui Christum suscitauit à mortuis. Hęc igitur beatus Apostolus geminā in Christo signifi-

cationis tenuit prædicationē, vt & infirmitatem in eo hominis, & virtutem dei ac naturam doceret, secundum illud Corinthiis dictū: Nā & si crucifixus est ex infirmitate nostra, sed viuit ex virtute dei, mortem infirmitatis humane, vitam verò dei virtutis ostendens. Et illud ad Romanos: Quod enim mortuum est peccato, mortuum est semel: quod autē viuit, viuit deo. Sic & vos deputate vosmetipsos mortuos quidē esse peccato, viuere autē deo in Christo Iesu: mortē peccato, id est, corpori nostro adscribens, vitam autem deo, cui est naturale quod viuit. Et per id nos corpori nostro mori oportere, vt deo viuamus in Christo Iesu, qui peccati nostri corpus assumens, totus iam deo viuit, naturę nostrę societate in communionē diuinę immortalitatis vnita. Hęc igitur demonstranda à me paucis fuerunt, vt vtriusq; naturę personā tractari in domino Iesu Christo meminissimus, quia qui in forma dei manebat, formam serui accepit, per quā obediēs vsq; ad mortem fuit, obedientia enim mortis nō est in dei forma, sicuti nec dei forma inest in forma serui. Per sacramētum autē euangelicę dispensationis non alius est in forma serui, quā qui in forma dei est, cum tamē serui formam accipere, & in forma dei manere nō idem sit, cumq; accipere formam serui nisi per euacuationem suam nō potuerit qui manebat in dei forma, non conueniente sibi formę vtriusq; concursu. Sed nō alius atq; diuersus est, qui se exinaniiuit, & qui formam serui accepit. Accepisse enim non potest eius esse qui nō sit, quia eius sit qui subsistat accipere. Ergo euacuatio formę nō est abolitio naturę, quia qui se euacuat, nō caret sese, & qui accipit manet. Et cū ipse sit euacuans & accipiens, habet quidem in eo sacramētū quod se euacuat & accipit, nō habet tamen interitum, ne non extet euacuans, & ne non sit accipiens. Itaq; euacuatio eo proficit, vt proficiat forma serui, nō vt Christus qui in forma dei erat, Christus ex se nō maneat, cum formā serui nō nisi Christus acceperit. Qui cū se euacuauerit, vt manēs spiritus Christus, idē Christus homo esset in corpore, demutatio habitus & assumptio naturę, naturā manentis diuinitatis nō perimit, quia vnus atq; idē Christus sit, & demutans habitū, & assumens. Ostensa itaq; sacramentorū dispensatione, per quā hæretici ignorantes quosque fallerēt, vt ea quę per assumpti hominis naturam dicta gestaq; sunt omnia, infirmitati diuinitatis adscriberent, & formę dei deputarent, quicquid formę serui proprię aptatū est, nunc ipsis propositionibus eorum respondendum

Christus mortuus est caro spoliata.

* al. excitatum

* al. prædicasse

* al. substantiæ immortalis

Obedientia mortis non est in dei forma.

M

A dum est. In totum enim iam dictorum singulorum genera diiudicabuntur, cum verbum & carnem, id est, deum & hominem Iesum Christum sola fides sit confiteri. Deum igitur dominum nostrum Iesum Christum ex eo negandum per naturam heretici existimant, quia dixerit: Quid me dicis bonum? Nemo bonus est nisi vnus deus. Omnis responsionum ratio necesse est, vt ex interrogationum causis profisciscatur. Ad id enim respondebitur, vnde queritur. Et primum requiro à dicti huius calumniatore, vtrumne id arguere dominum existimet, quia bonus dictus sit, quia sese maluerit malum dici. Id enim significari videatur hoc dicto, quid me bonum dicis? Nō opinor quicumquam tam vācōs erit, vt malitiæ professionē ei velit adscribere, qui dixerit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: Iugum enim meum suauē est, & onus meum leue est. Mitē se proficitur & humilem, & irasci creditur, quia bonus dictus sit? Professionum hæc diuersitas dissidet, vt bonitatis suæ testis nomen in se bonitatis accuset. Nō ergo irasci intelligitur se bonum dici. Quæredum est, quam aliam de se professionē arguat, qui non credendus est nomen in se bonitatis arguere. Videamus itaq; quid præter bonum interrogans dixerit, ait enim: Magister bone, quid boni faciam? Duas igitur res connuncupauit, & bonum, & magistrum. Et quia non arguit bonū se dici, hoc necesse est arguat, quod magister bonus dictus sit. Ita autem arguit se magistrum bonum dici, vt fidem interrogantis potius, quam vel magistri in se, vel boni nomen argueret. Iuuenis enim insolens, per obseruantiam legis, & finem legis, qui Christus est, nesciens, & iustificatū se in operibus existimans, & non intelligens venisse eum ad oues perditas domus Israël, & impossibile esse legi per fidem iustificationis saluare credentes, tāquam communium præceptorum, & in lege scriptorum magistrum interrogat dominum legis, & vnigenitum deum. Detestatus itaq; dominus hanc de se irreligiōsæ fidei professionem, quod tanquam magister legis interrogaretur, respondit: Quid me dicis bonum? Atq; vt significaret quatenus intelligendus & proficiendus bonus esset, subiicit: Nemo bonus nisi vnus deus. Non respuit bonitatis nomen, si sibi hoc tanquam deo deputaretur. Deniq; ostendēs se magistri in se boni, per fidem eius, qui tanquā hominē interrogabat, nomē arguere, post ia-

stantiam iuuenis & gloriam legis implet, ita respondit: Vnum tibi deest, vade, vende quacunq; habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. Non refugit bonitatis de se nomen, qui cælestem thesaurum pollicetur: nec magistrum se non vult videri, qui ducem se perfectæ huius beatitudinis præstat. Terrenæ autem de se opinionis fidem arguit, bonitatem in solo deo docens esse. Et vt se & deum & bonum significaret, bonitatis est vsus officii, cælestes thesauros patiens, & se ad eos præuium tribuens. Ita & quæ sibi tanquam homini tantum defererentur, detestatur, neque se ab his quæ in deo deputabat, professus alienum est, cum vnum deum bonū confitens, ea ipse loqueretur atq; ageret, quæ vnus dei virtutis, bonitatis atq; naturæ sunt. Quod igitur non bonitatis nomē refugerit, sed neq; magistri honorem recusauerit, sed fidem eius qui in se nihil nisi corporeum & carnale sapuisset, arguerit, hinc intelligitur, quod aliter ad apostolos magistrum sese confitentes locutus est, dicēs: Vos me vocatis magistrum & dominum, & bene dicitis, sum etenim. Et alibi cum dixisset: Ne vocemini magistri, quia magister vester Christus est. Vbi cum fide magister est, ibi ad eō laudat, vt & profiteatur hoc nomen, hic verò boni magistri nomen nō recognoscit, vbi nec dominus intellectus est esse, nec Christus, solum vnum deum bonū prædicans, non se vtiq; à deo secernens, qui & dominum se professus est, & Christum ducē cælestis thesauri ostendat. Tenuit autē hunc semper dominus fidei ecclesiasticæ modum, vt patrem deum vnam prædicans à sacramento se dei non separaret vnus, dum per naturam natiuitatis, neq; alium se deum profiteretur esse, neq; ipsum: quia cum nec diuersi generis deū esse natura in eo vnus dei patitur, neq; natiuitas admittit non perfectum ei esse quod filius est. Ita nec separabilis à deo potest esse, neq; ipse est. Per quod ita omnem sermonis sui significationem tēperat, vt quicquid deo patri honoris protestaretur, id modestissima confessione etiam sibi proprium esse demonstraret. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credite, quero in quo se in natura discreuerit, qui non discreuit in honore: Dicēs enim, & in me credite, cum dixisset, & in deum credite: an ne per id quod ait, & in me, non & suam intelligitur significasse naturam? Naturam planē separa, si fidem separas. Si credidisse sine Christo in deum vita sit, Christum à dei & nomine & proprietate diuine. Quod si vitam perficit credere in Christo eos, qui in deum credunt,

*al. ipsa

*al. Quam
E

Ne vocemini magistri, quia magister vester Christus est.

Quo nemo bonus nisi deus.

Iuuenis euangelic⁹ interrogas ex obseruatione mādatorum legis.

verbi

G verbi virtutem diligens lector expédât: Credite in deum, & in me credite. Cùm enim ait: Credite in deum, & in me credite, vnies se fidei dei, & naturæ eius vniuit, cum memorato deo in quem credi oporteret, & in se docuerit esse credendum, deum se per id docens, cùm credendum in eum sit ab his, qui in deum credant. Occasionem tamen irreligiôsæ vnionis exclusit, quia cū & in deum, & in se credendū professus sit, fidem de se solitarij non reliquit. Quinquã igitur in plurimis, ac penè omnibus dictis sacramenti huius præstiterit absolutiõnem, ne quando confessus deũ patrem, ab eius se vnitate discerneret, neq; se in vnitate ipsius collocans, eundẽ tamen vnum & solitariũ profiteretur, tamen etiam ex hoc vel maxime intelligitur sacramentũ & vnitatis & natiuitatis doceri, cū ait: Ego autem habeo testimonium maius Ioãne. Opera enim quæ dedit pater mihi vt perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimonium perhibet de me, quoniam pater me misit, & qui misit me pater, ipse testificatur est de me. Neq; vocem eius vnquam audistis, neq; figuram eius vidistis, & verbum eius nõ habetis in vobis manens: quoniam quem misit ille, huic vos nõ creditis. Patrem testatum esse de filio quomodo verè intelligitur, cū nec ipse visus sit, nec vox eius audita sit? Memini quidem de cœlis auditã vocem fuisse, dicentis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc audite. Et quomodo vox dei audita non est, cū paternæ vocis significationem in se vox audita contineat? Sed fortè in Hierosolymis manentes non audierant, quia in desertis Ioannes solus audierit. Quarendũ est ergo in Hierosolymis quomodo testatur est pater. Non enim testimonio iam Ioannis vtitur vocem è cœlo audientis, sed habet testimonium maius Ioanne, & quod hoc esset, continuo subiicit: Opera enim quæ dedit mihi pater vt perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimonium perhibent de me, quoniam pater me misit. Agnosco testimonij authoritatem, neque enim quisquam nisi filius à patre missus hæc ageret. Opus ergo suum testimonium est. Sed quid tandem sequitur? Et qui me misit pater, ipse testificatus est de me. Neq; vocem eius vnquam audistis, neque figuram eius vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens. Extra crimen ergo sunt ignorantes testimonium patris, qui in his nunquam auditus ac visus sit, & in his non maneat verbum eius, sed non sunt sub venia incogniti sibi testimonij, quia testimonium de se patris, operum suorum testimonium esse profitetur. Opera igitur de eo testantur,

quod à patre sit missus, sed hoc operum testimonium patris est. Et cùm operatio filij, patris testimonium sit, eam necesse est operari in Christo naturam intelligendam esse, per quam testis & pater est. Atq; ita Christus operans, & in eius opere pater testans, ostenditur inseparabilis secundum natiuitatem esse naturæ, cùm dei de Christo testimonium, ea ipsa Christi esse significetur operatio. Nõ sunt itaque extra reatum non cogniti sibi testimonij, cùm opus Christi testimonium de eo patris sit. Neq; in eo quod testantis vocem non audierint, & figuram non viderint, & verbum eius manens in se non habuerint, idcirco sine testimonij sunt conscientia. Ad id enim refertur quod dictum est: Neque vocem eius audistis, neq; figuram eius vidistis, & verbum eius manens non est in vobis. Et cùm testatus de eo pater fuisset, vt causa tamen neq; vocis audita, neq; visæ figuræ, & verbi in his non manentis possit intelligi, continuo subiicit: Quoniam quem misit ille, huic vos non creditis. Secretò & vocem dei audiendam, & figuram videndam, & verbum eius in his qui credunt in se demonstrans, cùm per naturæ vnitatem in se pater & loqueretur, & videretur, & haberetur, nunquid non & patrem significat, cùm missus ab eo est? Nunquid se per aliquam naturæ differentiam à patre discreuit, cùm hinc pater testans de eo, neq; auditus sit, neque visus sit, nec intellectus sit, quia misso sibi à patre nõ creditum sit? Non se ergo vnigenitus deus à deo separat, patrem deum cõfitens, sed per significationem patris deo patre demonstrato, se quoque in dei honore constituit. Nanque in hoc ipso eodẽque sermone, in quo operibus suis testari se missum esse à patre docet, & patrem testantem, quod ab eo missus sit, significat, cùm dixisset: Et honorem eius qui est solus deus, non queritis, non tamen hoc dictum nudum, & non antea ad vnitatis fidem præparatum reliquit. Superius enim ita ait: Nõ vultis venire ad me, vt vitam habeatis: honorem ab hominibus non accipio, sed cognoui vos, quoniam dilectionem dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine patris mei, & nõ accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. Quomodo potestis vos credere, qui honorem ab hominibus accipitis, & honorem eius qui est solus deus, non queritis? Honorem improbat hominum, quia honor potius querendus à deo est, & infidelium est honorem ab altero accipere. Quid enim homo homini honoris impartiet? Cognitũ itaque sibi ait, dilectionem dei in his non esse, & non

Honore eius
qui est solus
deus, non
queritis.

A non manentis in his dilectionis dei hanc docet causam, quia se venientem in nomine patris sui non accipiunt. Quid rogo est, in nomine patris eum venire? Nūquid aliud quàm in nomine dei? Aut nunquid non idcirco in his dilectio dei non est, quia non susceptus sit in nomine dei veniens? Aut nunquid in se nō & naturam dei significauerat, dicens: Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis? Nam & in eodem ipso sermone iam dixerat: Amen amen dico vobis, quoniam venit hora, & nūc est, in qua audient mortui vocem filij dei, & qui audierint, viuent. Cū in nomine patris venit, neque ipse pater est, nec tamen non in ea est diuinitatis natura qua pater est, quia & filio & deo proprium est in nomine dei patris venire. Deinde accipiendus est alius in nomine eodem veniens. Sed hic homo est, à quo

B sibi honorem homines sperabunt, & cui honorem reddent vicissim, cū tamen se idem in nomine patris venisse fallat. Et hic quidem antichristum significari non obscurū est, mendacio paterni nominis gloriāntem. Et cū hunc honorabunt, atque ab eo honorabuntur, tunc enim spiritum erroris accipient, honorem eius qui est solus deus non querēt. An ne cū ob hoc dilectionem dei nō habeāt, quia venientem se in nomine patris non acceperint, & rursū venientem alium in eodē nomine recipiētes, & honorem ab alterutro accipientes, honorem eius qui solus deus est non requirant, separare se Christus ab honore vnius dei potuerit intelligi, cū idcirco non queratur honor solius dei, quia antichristum suscipiendo non sit ille susceptus? Nam cuius repudiatio honoris soli dei præmissio est,

C in huius honore necesse est honorē solius dei esse, in cuius si susceptione mansissent, honorem solius dei quæsisent. Et hic quidem ipse sermo testis est nobis, in cuius exordio continetur, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filiū, non honorificat patrem qui misit illum. Nūquam enim natura alia exæquatur in honore, neque exæquatus honor separat honorandos, cum sacramento tamē natiuitatis poscitur honoris æqualitas, cū filius ita honorandus vt pater sit. Et cū eius qui solus est deus, honor non queritur, non est extra solius dei honorem, cuius honor idem atque vnus & dei est, quia vt non honorificans filiū, non honorificat & patrem, ita & solius dei honorem non quærens, non querit & Christi. Inseparabilis itaq; est à dei honore honor Christi. Et quā vnus atq; idem vtriusq; sit, etiam ex eo docet,

Honor Christi est inseparabilis ab honore dei.

cū ait nunciata sibi Lazari infirmitate: Infirmitas hæc non est vsque ad mortem, sed pro gloria dei est, vt honorificetur filius dei per eum. Pro gloria dei Lazarus moritur, vt filius dei glorificetur per Lazarum. Nunquid ambigitur, in gloria filij dei esse gloriam dei, cū mors Lazari quæ deo sit gloriosa, gloriam sit dei filio paritura? Atq; ita & naturalis per natiuitatem vnitas dei patris in Christo docetur, cū infirmitas Lazari pro dei gloria est: & sacramentum fidei retinetur, cū per Lazarum glorificandus est dei filius, deo perinde dei filio intelligendo, neq; ita deo intelligendo, vt non etiam dei filio confitendo, cum glorificando per Lazarum deo, dei sit filius gloriosus. Inseparabilis sacramento diuine nature est viuētis à viuente natiuitas, nec demutationem generis accipit filius dei, ne non in eo paternæ nature veritas maneat. Nā & his

E ipsis significationibus, quibus confessio vno tantū deo abnegasse in se dei naturam videtur, sub solius demonstratione, in vnitate se tamē paternæ nature vnius dei fidē non conuellēs locauit. Interrogatus enim à scriba, quod in lege esset principale mādātum, respondit: Audi Israël, Dominus deus tuus deus vnus est. &: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis visceribus tuis, & ex tota virtute tua. Hoc est primū mādātum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum tanquā te ipsum. Maius autem horum mādātuum non est. Alienasse se à natura & religione vnius dei existimatur, cū principalis mādātū hæc sit professio: Audi Israël, Dominus deus tuus deus vnus est. Deinde tñe in cōsequētis se quidem mādātū religione constituat, cū ad proximi nos dilectionem lex sicut ad vnius dei fidem vocaret. Et quidem responsio scribæ non est negligenda, dicentis: Bene dixisti magister in veritate, quod vnus sit deus, nec est alius præter illum. Ita diligendus ex toto corde, & ex totis virtutibus, & ex tota anima, & diligere proximum tanquā seipsum, hoc maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis. Responsio scribæ videtur cū dictis domini cōuenire, vnius dei charitatem intimam internamq; proficētis, & dilectionē proximi secundū proprię dilectionis veritatem pollicentis, & supra sacrificiorū holocaustomata charitatem in deū atq; hominē esse intelligentis. Sed quid sequatur videndū est: Videns autē Iesus quod sapiēter respondisset, dixit illi: Non es longē à regno dei. Quid sibi vult tā moderate responsionis professio: cū hominem ad cælōrū regnū fides ista

F consummet,

Gal. deest ne

Quare scribæ dominus dixit, nō lōgē es à regno dei.

g consummet,

G consummet, vnum deum credere, & cum tota anima, & totis virtutibus, & toto corde diligere, proximum quoq; ita vt seipsum amare, scriba hic non iam in regno dei sit, sed non longè à dei regno sit? Alia istud significatione nudum vestientibus, & esurientem alentibus, & sitientem potantibus, & ægrotum visitantibus, & clausum carcere frequètantibus datur: Venite benedicti patris mei, possidete præparatū vobis regnum à cōstitutione mundi. Vel illis quibus hæc pauperis spiritus merces est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnū cælorum. Perfectus hic fructus est, & absoluta

* al. possessio
fal. ratio

* professio est, & præparati regni non incerta traditio. Aut nunquid adolescens minus aliquid horum confitebatur? Nam exæquata ad amorem suū dilectione proximi, quid de boni operis consummatione non egerat? Interdum enim indulgentem officiosumq; esse, nō perfectæ est charitatis: perfecta autē charitas omne huiuscemodi indulgentiæ implebit officium, cum non reliquerit quod alteri debeat, qui tantum alteri quantum sibi reddat. Sed ignorantia consummati sacramenti detentum scribam, per

* al. promissionem

* professionem fidei dominus collaudans, & non longè eum à dei regno esse respondens, non tamen eum in ipsa iā beatæ spei possessione constituit. Tendebat enim fœlici cursu, etsi ignoranti, & prælata omnibus dilectione dei, & charitate proximi suæ ipsi dilectioni exæquata, cum tamē ei ipsi proximi charitati amorem dei prætulisset, iam nō holocaustatum & sacrificiorum præscriptis continebatur. Non erat longè istud ab Euangelico sacramento: & quur nō longè à dei regno sit, qui futurus magis in dei regno sit, ex ipsis dictis domini intelligendum est. Sequitur enim:

I Et nemo audebat iam eum interrogare. Et respondens Iesus dixit docens in templo: Quomodo dicunt scribæ Christum filium esse Dauid? Ipse enī Dauid dicit in spiritu sancto: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedū tuorum. Ipse Dauid dicit eum dominū, & vnde est filius eius? Non longè igitur à dei regno est scriba vnum deum confitens, qui ultra omnia esset diligendus: sed admonetur sua ipsius professione, cur sacramentum legis ignorat, & Christum dominum filium dei nesciat per natiuitatis naturam in fide vnus domini cōfitemdum. Et quia per vnus domini sacramentum manere, nō relinqui videbatur, scribam admonet, quomodo Christum Dauid filium esse diceret, cum Dauid eum dominum suum esset professus, nec natura sineret, vt qui

Dixit dominus domino meo.

fal. Et quia p vnus domini secundū legē professionē dei filio vt in vnus domini sacramento maneret, nō rel.

tanto patriarchæ esset filius, esset & dominus. **K** Hoc ideo, vt scriba secundum carnem & partum Mariæ quod ex Dauid esset, solum eū intelligens, dominum potius secundum spiritum Dauid meminisset esse, quàm filiū. Et id quod dictum est: Audi Israël. Dominus deus tuus deus vnus est, à domini vnus sacramēto Christum non separaret, cum tantus patriarcha & propheta eum, qui ex utero domini ante luciferum genitus fuisset, dominū sibi profiteretur. Non utiq; immemor legis, neq; ignorās dominum alium non confitendum, sed eū qui sacramento naturalis natiuitatis ex incorporali dei utero substitisset, absq; violatæ legis fide dominum esse intelligendum, cum vnus ex vno per vnus domini naturam haberet in se naturale quod dominus est. Quis ergo etiam nunc relictus est ambigendi locus? Dominus ipse præcipuum mādātum legis in vnus domini confessione ac dilectione docens esse nō suo ad scribam, sed prophetæ testimonio est vsus, esse se dominū, dominū se tamē semper per id quod dei filius est esse significās. Per id enim in sacramēto dei vnus per natiuitatem manet, quia dei in se naturam dei natiuitas tenens, in deum alterum non excedat diuersitate naturæ, & veritas generationis nec patri adimat ne non deus sit, nec filio nō perficiat ne non sit & dominus. Atq; ita neq; autoritatē pater amittit, nec naturam filius nō tenet, per quod nec deus pater non dominus vnus est, neque vnigenitus deus dominus separatur ab vno, cū ex vno domino vnus ipse subsistat in dominum, dominum vnū esse ita ex lege docens, vt se quoq; dominum, propheta testante confirmet. Tendat per cæteras impij furoris propositiones fidei euangelicæ responsio, & his **M** ipsis quib; impugnatur repugnet, & armis excidij sui vincens, vnus spiritus dicta, vnus quoq; fidei demonstrat esse doctrinam. Neq; enim alius est Christus, quàm qui est predicatus, deus scilicet verus, & in dei vnus veri gloria manens: & sicut se dominum ex lege dum negare videretur, professus, ita & in euāgeliis verum se deum dū non confiteri existimatur, ostendens. Hoc enim se dicto eius, ne eū verum deū esse hæretici confiteantur, excusant: Hæc est autem vita æterna, vt sciant te solum **Hæc est autem vita æterna.** verum deum, & quem misisti Iesum Christū. In eo namq; quod ait, te solum verū deum, separare se à veritate dei per exceptionem solitarij existimatur, cum solus verus deus nisi se tantū solitariū deū nō patitur intelligi. Erverè istud fides apostolica nō patitur duos veros deos credi, quia naturæ vnus dei nihil alienū naturæ

Hæc est autem vita æterna.

A naturæ eiusdem exequendum sit veritati. Nō erit enim in dei vnius veritate deus vn⁹, si extra naturam vnius dei veri, alterius generis & non secundū natiuitatem naturalis sibi deus, verus deus existat. Sed vt in hoc ipso eodem dicto nō ambiguē ipse se in vnius dei veri naturam deum verū professus esse intelligatur, à superioribus huic tamen dicto cōtinuatis atq; iunctis professionibus responsionis nostræ sermo descendat, vt per gradus demonstratæ fidei iam in ipso apice veri dei Christi, libertatis nostræ fiducia conquiescat. Post sacramentum itaq; sermonis eius quo dixerat: Qui me videt, videt & patrem, & non creditis mihi quod ego in patre, & pater in me est. Et verba quæ ego loquor vobis, nō à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi, quoniā ego in patre, & pater in me

B est: sin autem, vel propter opera ipsa credite. Post multiplicem ergo hunc ingentiū mysteriorum sermonem sequitur respondentū discipulorum sermo iste: Nūc ergo scimus quia nosti omnia, & nō habes necessitatem vt aliquis te interroget, in hoc credimus quoniam à deo existi. Virtutibus in eo dei, naturā quoq; dei intellexerunt: neque enim nosse omnia, & cordium cogitationes scire, missi potius à deo posset esse, quā nati. In hoc ergo credere se profitentur, quod à deo exierit, quia naturæ in eo dei esset potestas. Intelligētiam autem eorum collaudans dominus respondit, nō vtiq; quod missus esset, sed quod à deo exisset, profectū natiuitatis ex incorporali deo sub exitionis significatione testantium. Nam & ipse natiuitatem suam sub exitionis demonstratione fuerat elocutus, dicens: Vos me amatis, & cre-

C ditis quoniā à deo exiui, & à patre veni in hūc mundum. A patre enim in hunc mūdum venerat, quia à deo exierat. Nam vt natiuitatem suā in exitione significasse intelligeretur, subiicit, se à patre venisse. Et cū per id à patre venerit, quia à deo exierit, exitio ei⁹ à deo absoluta natiuitas est, quam paterni nominis est professio consecuta. Intelligentibus itaq; apostolis hoc exitionis sacramentum, hæc locutus est: Modò creditis: Ecce venit hora, & nūc venit, vt dispergatur vnusquisq; in sua, & me solum relinquatis, sed nō sum solus, quoniam pater mecum est: vt exitionem illam, nō alienationem à deo patre doceret esse, sed de natiuitate naturam in se dei patris nascendo retinentem, subiicit, non se solum esse, sed patrē secum esse, virtute vtq; atque vnitatem nature, cū secum pater in se manens, esset in loquēte se, atque in operante & operans & loquens.

Deinde vt causam totius huius sui sermonis ostenderet, adiecit: Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In hoc autē seculo tribulationem habebitis, sed animi æqui estote, quia vici ego mundum. Locutus ergo ista est, vt pacifici in eo manerēt, neque dissentionum studio * sue perfidie disceptationibus dissiderent, cū qui solus relinqueretur, non solus esset, & qui à deo exisset, eum à quo exisset deū in se haberet. Deinde in seculo vexati, patientes promissionum eius essent, qui mundum à deo exeundo, & deum secum habendo vicisset. Postremò totius mysterij fidem elocutus, eleuatis in cœlū oculis, ait: Pater venit hora, honorifica filium tuum, vt & filius tuus honorificet te. Sicut dedisti illi potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti illi, det ei vitam æternam. An ne tibi infirmus videtur, cū honorificari se rogat: Sit planē infirmus, nisi honorificari se idcirco postulat, vt ipse honorificet honorificantem. De honore autem accipiendo & reddendo, libro alio tractauimus, & eadem reuoluere admodum ociosum est. Certē non ambigitur gloriā idcirco posci, vt glorificetur impartiens, sed fortē in eo imbecillus est, quod potestatem omnis carnis accepit. Sit quoq; acceptio potestatis imbecilla, nisi potens est illis quos accipit, vitæ tribuere æternitatem: Sed in eo ipso quoq; quod accipit, naturæ aliqua infirmitas arguitur. Sit planē acceptio infirmitatis, nisi Christus ex natiuitate potius quā ex innascibilitate deus verus est. Quod si acceptio potestatis, sola est significatio natiuitatis, in qua accipit id quod est, non est infirmitati datio deputanda, quæ totū hoc nascentē cōsummat esse quod deus est. Cū enim innascibilis deus ad perfectā diuinæ beatitudinis natiuitatē vnigenito deo author sit, authorem natiuitatis esse sacramentum paternum est. Caterum non habet contumeliā, quæ authoris sui exprimit imaginem: quod enim pater dedit potestatem in hoc filium genuit, quod filius accepit, natiuitatem consummat. Dedit enim ei potestatem omnis carnis, & ad id dedisse, vt det t⁹ eis vitam æternā: habet in dāte quod pater est, & in accipiēte quod deus est, cū & in eo significetur pater esse quod dederit, & in eo filius deus maneat, quod vitæ æternæ dandæ sumpserit potestatem. Naturalis igitur filio dei & congenita omnis potestas est, quæ cū data sit, nō t⁹ alienata est per id ab authore, quia data est, cū quod est authoris, hoc datum sit, dare scilicet vitam æternā, & corruptionē in incorruptionē mutare. Dedit itaq; pater omnia, & accepit filius omnia,

* al. super fi
de vel fidei

E

F

Exitio Christi à deo, est eius absolutæ natiuitas.

† al. ei

† al. alienat
eum per id

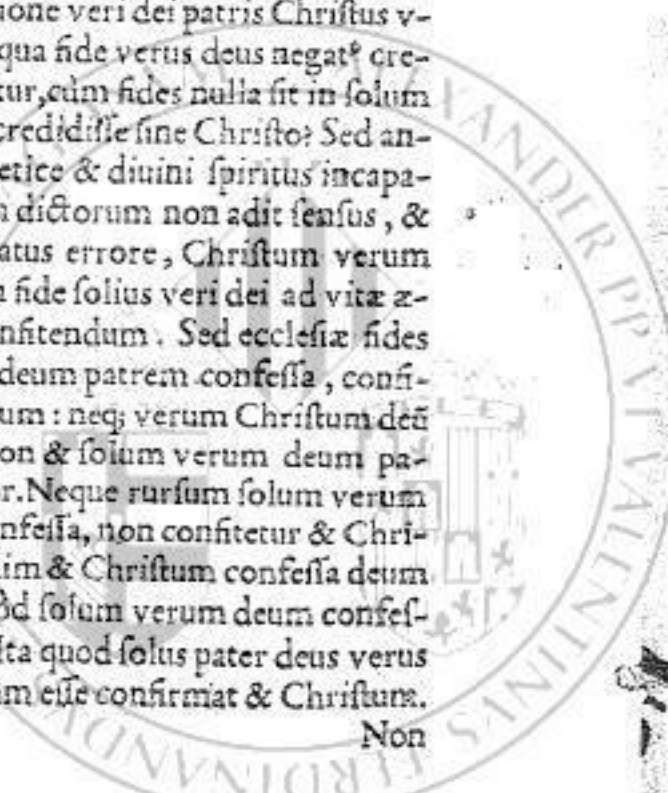
DE TRINITATE

G neq; ambigū est, cūm dixerit: Omnia quæ pa-
tris sunt, mea sunt. Et hic quidem nō creatio-
num species, neq; elementorum diuerfas sub-
stitutiones præfens sermo significat, sed beate
atq; absolutæ diuinitatis nobis gloriam pati-
dens, deum in his ostendit intelligendum esse
quæ sua sunt in virtute, in æternitate, in prou-
dentia, in potestate. Non quòd hæc deus ita ha-
beat, tanquam aliud quid extra ista esse credē-
dus sit, sed quòd in his ad aliquantulam sensus
nostri opinionem significatus sit ipse qui ha-
beat. Vnigenitus igitur in his se docens substi-
tisse, quæ patris sunt, cūm ex se sumpturum es-
se sanctum spiritum dixisset, adiecit: Omnia
quæ patris sunt, mea sunt, propterea dixi, de
meo accipiet. Omnia quæ patris sunt, sua sunt,
tradita vtique & accepta. Sed data non infir-
mant* natiuitatem, quæ in his eum constituūt
esse quibus pater est. His igitur nunc gradibus
præmissæ de se intelligentiæ vsus est, vt cum
le à deo exisse docuisset, secumq; esse patrem
professus esset, seq; mūdum vicisse testatus es-
set, & honorandus à patre, patrem esset hono-
raturus, & accepta potestate in dāda vniuersæ
carni vitæ æternitate esset vsurus, tum postre-
mò omnia hæc tali absoluteione concluderet:
Hæc est autem vita æterna, vt sciant te solum
deum verum, & quem misisti Iesum Christū.
Vitæ æternæ fidem vel loqui ô hæretice disce
vel credere, & separa à deo Christum si potes,
à patre filium, à deo vero super omnia deum,
à solo vnū. Vnus enim dominus est Iesus Chri-
stus. Si vita æterna est in deū solum verū cre-
didisse, sed nō sine Christo, separato Christo
à solo deo vero, in confessione solius dei veri,
vita æterna non capitur. Nō intelligo quomo-
do nobis à deo vero separandus ad fidem sit,
qui non sit separabilis ad salutem. Quanquam
igitur sciā morosas difficultium quæstionū ab-
solutions legentium desideriis graues esse, ta-
men dilata ad modicū totius veritatis demō-
stratione, indulgeri mihi existimo nō sine ali-
quo fidei profectu his ipsis dictis Evangelicis
tecum hæretice luctanti. Audis professionem
domini dicentis: Hæc est autem vita æterna,
vt sciant te solum verum deum, & quem mi-
sisti Iesum Christū. Quæro quid sit quod sen-
sum moueat, ne verus deus Christus sit. Non
enim tibi nunc quid de Christo credideris si-
gnificatio aliqua alia subiecta demonstrat. Nō
habes quicquam præter quàm Iesum Christū:
non filium hominis, vt de se solet dicere: non
filium dei vt profiteri ei de se vsitatum est: nō
descendentem panem viuum de cælis, quod
cum multorum scandalo de se frequenter af-

ferit, sed dicens, te solum verum deum, & quē
misisti Iesum Christum omnem pronomi-
& cognominum suorum, vel naturalium, vel
assumptorum consuetudinem prætermisit, vt
cūm confitendus solus verus deus & Christus
Iesus æternitatem præstarent, sine dubio in ea
Iesus Christus esset significatione, qua de^o est.
Sed fortè quod ait, te solum, communionem
atq; vnitatem suam à deo separat. Separat sa-
nè, si non ad id quod ait, te solum verum deū,
continuò subiecit: & quem misisti Iesum Chri-
stum. Et sensum audientis interrogo quid cre-
dendus sit Iesus Christus, cūm ad id quod pa-
ter solus deus verus credendus sit, credendus
& Christus est: Sed solus fortè pater deus ve-
rus Christo nō relinquit vt deus sit. Nō relin-
quat sanè, si vnus deus pater Christo vt vnus
sit dominus non relinquit. Quod si vnus deus
pater Christo nō adimit vt vnus sit dominus,
ita solus deus pater ver^o Christo Iesu nō aufe-
rat vt verus de^o sit, cū ad vitæ æternæ meritū
hoc pficiat, vt cū credatur solus verus de^o, cre-
datur & Christus. Quid nūc rogo stultitiæ tuæ
sensu Christo deputas hæretice, vt cū creditur
deo patri, credatur & Christo, qui vitā æternā
tribuit, quia honorificāndus à patre patrē ho-
norificauit, quia mundum vicit, quia solus re-
linquendus non solus est, sed secum habet pa-
trē, quia à deo exiuit, atq; à patre venit? Quid
igitur in tantis dei virtutibus nato, naturæ ac
veritatis imparties? Solum enim verum deū
patrem inutiliter credimus, nisi credamus &
quem misit Iesum Christū. Quid hæres? quid
moraris? quid Christus confitendus sit doce,
nam qui quæ scripta sunt negas, quid restat,
nisi vt quæ non scripta sunt credas. O infelix
voluntas, ô veritati obnitens falsitas, cūm in
fide & confessione veri dei patris Christus v-
nitus sit, rogo qua fide verus deus negat^r cre-
atura esse dicitur, cūm fides nulla sit in solum
verum deum credidisse sine Christo? Sed an-
gustum te hæretice & diuini spiritus incapā-
cem cælestium dictorum non adit sensus, &
vipereo inspiratus errore, Christum verum
deum nescis in fide solius veri dei ad vitæ æ-
ternitatem confitendum. Sed ecclesiæ fides
solum verum deum patrem confessa, confi-
tetur & Christum: neq; verum Christum deū
confitendo, non & solum verum deum pa-
trem confitetur. Neque rursus solum verum
deū patrem confessa, non confitetur & Chri-
stum. Per id enim & Christum confessa deum
verum est, quòd solum verum deum confes-
sa sit patrem. Ita quòd solus pater deus verus
est, deum verum esse confirmat & Christum.
Non

* al. diuini-
tatem

Hæc vita
est æterna
vt sciant te
solum.
† aliis, sine
Christo, si
verò separa-
to Christo

A Non enim vnigenito deo naturæ demutationem naturalis natiuitas intulit, & qui ex subsistente deo secundum diuinę generationis naturam deus subsistit, ab eo qui solus verus deus est, inseparabilis est veritate naturæ. Tenuit enim natura veritatis suę ordinē, vt natiuitatis veritatē veritas naturalis inueheret, nec alterius ex se generis deum deus vnus afferret. Atque ita sacramentum dei nec in solitudine, nec in diuersitate consistit, cum neque aliter deus deputetur qui ex deo cum naturæ suę proprietate subsisterit, neque in vnione maneat, quem patrem natiuitatis veritas doceat confitendum. Non deseruit igitur natus deus naturæ suę proprietatem, & naturali in eo virtute est, cuius in se tenet naturali natiuitate naturam. Nō enim in eo deus aut demutatus aut degener est, cum si quod vitium natiuitatis intulisset dei, potius naturę cōtumeliam per quā natiuitas subsistebat, inferret, dū quod ex se est desineret esse quod suum est. Atque ita nō eum demutatio corrumperebat, eo qui in substantiam nouam natiuitate subsisteret, sed eum qui natiuitate filij impotens naturæ suę tenere constantiam externū aliquid à se alienūque genuisset. Non est autem, vt sæpe iam commemorauimus, in vnitate dei patris & dei filij humanarum vitium opinionum, vt sit vel extensio, vel series, vel fluxus, vt aut riuū fons effundat ab origine, aut ramum arbor teneat in caudice, aut calorem ignis emittat in spaciū. * Hęc enim inseparabili professione manent potius de re quā sibi sunt, dum & calor in igne est, & in arbore ramus est, & riuus in fonte est. Et hęc ipsa res sola sibi est potius, quā res ex re substituta est: quia non aliud arbor quā ramus, neque ignis quā calor, neque fons possit esse quā riuus. At verò vnigenitus deus ex perfecta atq; inenarrabili natiuitate subsistens deus est, & vera progenies innascibilis dei est, & incorporalis naturæ generatio incorporalis, deus viuus & verus à viuentē deo vero, & inseparabilis à deo naturæ deus, dum subsistens natiuitas non alterius naturæ deum perficit, neque generatio quæ substantiam prouchebat, substantiæ naturā demutauit in genere, sed dispensationem assumptæ carnis, & per exinaniendi se ex dei forma obedientiam, naturæ sibi inuinitatem Christus homo natus intulerat, non virtutis naturæq; dāno, sed habitus demutatione exinaniēs se. Igitur ex dei forma serui formam natus accepit. Sed hanc carnis assumptionem, ea cū qua sibi naturalis vnitas erat patris natura nō desineret, & nouitas temporalis, licet maneret in

virtute naturæ, amiserat tamen cū forma dei naturæ dei secundū assumptum hominē vnitatem. Sed summa dispensationis hęc erat, vt totus nūc filius homo scilicet & deus per indulgētiam paternæ volūtatis, in vnitate paternæ naturæ maneret, & qui manebat in virtute naturæ, maneret quoq; in genere naturæ. Id enim homini acquirebatur vt deus esset. Sed manere in dei vnitate assumptus homo nullo modo poterat, nisi per vnitatem dei in vnitatem dei naturalē euaderet. Vt per hoc quod in natura dei erat deus verbum, verbum quoque caro factū rursus in natura dei inesset. Atq; ita homo Iesus Christus maneret in gloria dei patris, si in verbi gloriā caro esset vnita, rediretq; tunc in naturæ paternæ etiam secundum hominem vnitatem verbum caro factum, cū gloriam verbi caro assumpta tenuisset. Reddenda igitur apud seipsum patri erat vnitas sua, vt naturæ suę natiuitas in se rursus glorificanda resideret, quia dispensationis nouitas offensionē vnitatis intulerat, & vnitas vt perfecta antea fuerat, nulla esse nūc poterat, nisi glorificata apud se fuisset carnis assumptio. Et idcirco tāto antea præparato ad fidei huius intelligentiam sensu, cū dixisset: Hęc est autē vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum, subiecit secundum dispensationis suę obedientiam: Ego te glorificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi vt facerem. Postq; vt meritum obedientiæ & sacramentum totius dispensationis intelligeremus, adiecit: Et nunc glorifica me tu pater apud te ipsum gloria quam habebā antequā seculum esset apud te. Qui manere Christum in natura dei denegat, & inseparabile esse atq; indifferentem à solo deo vero non credit, respondeat quæ huius petitionis sit ratio: Et nūc glorifica me tu pater apud te ipsum. Quid enim causæ est, vt pater eum glorificet apud semetipsum? aut quæ verbi huius significatio est: quive significationis effectus est? Pater nāque non eget gloria, nec se exinaniuerat de forma gloriæ suę. Quomodo ergo apud semetipsum glorificaturus est filium, & ea gloria quam habuit apud eum ante mundi constitutionem? Sed apud eū habere quis sensus est? Non enim ait, gloriam quam habebam antequā seculū esset, cū essem apud te, sed gloriam quam habebam apud te. Esse enim apud te, consistentem significat: habere autem apud te, naturæ sacramentum docet. Glorifica verò apud te, non idem est quod glorifica me. Non enim semetipsum glorificari tantum ita

† al. vnitati
* al. inesset

† al. naturalis

E
* al. virtutis

F
Et nūc glorifica me apud te ipsum.

† al. esse

† al. id potius

† al. inhzret

ret

* al. hęc enī à se inseparabili professione manēt potius de re quā sibi insunt.

Nō aliud arbor quā ramus, neque ignis quā calor &c.

† al. natiuitatem

† al. senserat
* al. natiuitatem

G. ut sibi aliquid sit proprium gloriæ rogat, sed apud semetipsum patrem glorificari se ab eo precatur. Ut enim in vnitatem suam maneret, ut manserat, glorificaturus cum apud se pater erat, quia gloriæ suæ vnitatem per obedientiam dispensationis excefferat, scilicet ut in ea natura per glorificationem rursus esset, in qua sacramento erat diuinæ natiuitatis vnitus, essetq; patri apud semetipsum glorificatus, ut quod apud eum antè habebat maneret, neq; abalienaret ab eo formæ dei naturam formæ seruilis assumptio, sed apud semetipsum glorificaret formam serui, ut maneret dei forma, quia qui in forma serui manserat, idem erat in forma dei. Et cum serui forma glorificanda esset in dei forma, apud eum ipsum glorificanda erat in cuius forma formæ seruilis erat habitus honorandus. Non noua verò hæc, neq; nunc primum Euangelicis doctrinis consignata, vox domini est, & hoc ipsum glorificandi filij apud semetipsum dei patris sacramentum pulcherrima illa spei suæ gratulatione testatus est, tunc cum Iuda ad prodicionem exeunte, gaudio consummandæ suæ dispensationis elatus hæc dixit: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo. Si deus honorificatus est in eo, & deus honorificauit eum in se, & deus protinus honorificauit eum, quid limosi corporis graues anime, & sordete peccatis cōscientia foetide cōnosq; mētes vsq; ad iudiciū diuinæ de se professionis inflamur? & arbitros nos naturæ cælestis deputantes, impiis ad deum calumniæ nostræ disputationibus fallimur? Quanta potuit enim dominus verborum simplicitate Euangelicam fidem locutus est: & in tantum ad intelligentiam nostram sermones aptauit, in quatum naturæ nostræ ferret infirmitas, non tamē ut quicquam minus dignum naturæ suæ maiestate loqueretur. Et primam quidem dicti sui significationem nō ambigū existimo, cum ait: Nūc honorificatus est filius hominis. Gloria enim omnis non verbo, sed carni acquirebatur, id est, non natiuitati dei, sed nati hominis dispensationi. Hoc verò quod sequitur quid significet interrogo: Et deus honorificatus est in eo. Honorificatū enim in eo deum audio, & quid istud sit secundum intelligentiam tuam heretice ignoro. Deus in eo honorificatus est, in filio utiq; hominis. Et quero an filius hominis idem sit & filius dei, & cum non aliud sit filius hominis, neque aliud filius dei, verbum enim caro factum est: & cū qui filius dei est, ipse & hominis sit filius, requiro quis in hoc filio hominis, qui & filius dei est, glorificatus sit deus, quia in filio hominis, qui

& filius dei est, glorificatus deus est: Videam^o K quid sit hoc quod tertio subditur: Si deus glorificatus est in eo, deus glorificauit eum in se. Quod istud rogo sacramenti mysterium est: Deus in filio hominis glorificato glorificatū deum glorificat in se. In filio hominis dei gloria est, & gloria dei gloria filij hominis. Deus glorificat eum in sese, homo utiq; non per se glorificatur. Neq; rursus qui in homine glorificatur deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipse quàm deus est. At verò cum glorificato filio hominis, glorificans deum deus glorificat in sese, inuenio naturæ gloriam in gloriam naturæ, naturam glorificatis assumi. Nō enim se deus glorificat, sed glorificat deum in homine glorificatum in sese. Quod autem glorificat in sese, licet non se glorificet, tamē in naturæ suæ gloriam naturam glorificantis assumit. Et cū glorificans deum deus, quia glorificatus in homine sit, glorificat in sese, eum quem glorificauit in sese inesse demonstrat cū eum glorificat in sese. Affer nunc quisquis es heretice flexuosæ doctrinæ tuæ ieuolubiles questiones, quæ cum se nodis suis illigent, in nullo tamē tagmine hærendi molestiam cōtinebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo deus, & deus glorificatum eum in homine glorificauit in sese. Non enim id ipsum est glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis deum: vel glorificari in sese, glorificatum in homine deum. Loquere hoc secundum impietatis tuæ sensum verbis tuis quid velis esse glorificare in filio hominis deum. Utiq; aut Christū necesse est esse qui glorificatur in carne, aut patrem qui glorificatur in Christo. Si Christus est deus, certè Christus est qui glorificatur in carne. Si pater est, sacramentū vnitatis est, cū pater glorificatur in filio. Aut Christum cōfittendo deum, etiā inuitus loqueris, aut patrē deum intelligendo, naturā dei patris nō negabis in Christo. Atq; hæc de glorificato filio hominis glorificato in eodem deo dicta sint. De eo verò quod glorificatum in filio hominis deum deus glorificat in sese, in quo tādē tibi relictā facultatem exerendæ impietatis existimas, ne secundū naturæ veritatem verus deus Christus sit? Christū enim deus natū hominē clarificat in sese, nunquid extra se est quē clarificat in sese? Reddit enim in se Christo gloriā quā apud se habuit: & cū in forma dei assumptio formæ seruilis assumit, si se glorificatur glorificat^o in homine de^o, qui ante natiuitatis dispensationē in sese erat, & per formā sui, & per naturā natiuitatis vnitus. Natiuitas enī nō noue atq; aliene naturæ deum

tal. serui

H

tal. rebellamur

I

Gloria non verbo, sed carni quæretur.

tal. sed glorificatum in hoīe deum glorificat in sese &c.

L

tal. docet, agmine

tal. glorificare

M

tal. assumit

A ræ deum fecerat, sed naturalis filius patri naturali generatione substiterat. Et cum post natiuitatem hominis glorificatus in homine, in naturæ suæ rursus gloriam clarescit, in se eū deus clarificat, cum in naturæ paternæ gloriā, ab ea per dispensationem euacuatus assumitur. Cōcludit autem audacissimum impietatis tue furorem apostolica fides, ne quò licentia liberæ intelligentiæ euageris, cum ait: Omnis lingua confitebitur quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Quem enim in sese pater glorificauit, in eius gloria consistendus est, & qui in patris gloria consistendus est: quem in se pater glorificauit, in his sine dubio intelligendus est esse, quibus pater est, cum & in se eum glorificauerit, & in gloria eius sit consistendus. Non enim hic nunc tantummodo in gloria dei est, sed in gloria dei patris est. Neque glorificauit

B gloria exteriori, sed glorificauit gloria in sese, in eam eum quæ sua est gloriam resumendo, & in eam gloriam quæ apud eū habuit, cū & apud se eum glorificat & in sese. Atq; ita inseparabilis à fidei huius coniunctione intelligitur etiam sub hominis humilitate, sic dicēs: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quē misisti Iesum Christum. Cū & sine Christo, solo deo patre cognito, vita æterna non sit, & Christus glorificatus in patre sit. Si autem ea demū vita æterna est, solum verum deum patrē nosse, & quē misisti Iesum Christum, non existimetur planè verus deus Christus, si vita sit in deum credidisse sine Christo, & quòd solus deus pater de^o verus est, nō pertineat ad deum Christum, nisi gloria Christi^o omnis in solo vero deo patre est. Si enim in se deum glorificat pater, & solus pater deus verus est, nō extra solum verū deum Christus est, quia glorificatum in deum Christum glorificet pater verus deus solus in sese. Et quòd à solo vero glorificatur in sese, non alienatur à solo vero, quia in se solo glorificatur à vero. Sed fortè pia huic fidei nostræ, impiæ perfidiæ tuæ occurrat assertio, vt aliena ab intelligenda dei veri sit hæc necessitatis confessio: Amen amen dico vobis, nō potest filius à se facere quicquā, nisi quòd viderit patrem facientem. Nisi duplicem respon-
sionem duplex Iudæorū indignatio exigit, sit hæc planè infirmitatis professio, nihil ab se facere filium posse, nisi quòd viderit patrem facientem. Quod si Iudæis & violati sabbati reatum obiicientibus, & æqualitatem in Christo dei per professum sibi deum patrem nō ferentibus, sub eodem dicto ad vtrunq; responsum est, putasne per confessionē respon-
sionis pos-

se dictorum oculi veritatem? Et quanquam in alio libello tractatus hic à nobis locus fuerit, tamē quia nō modò non obest, sed etiā ad religionem proficit fidem retractari, eundem ipsum, quia causa postulat reuoluamus. Hinc autem primū respon-
sionis necessitas orta est: Et propter hoc persequerentur Iudæi Iesum, & quærebant eum interficere, quoniam hæc faciebat sabbato. Ira itaq; eorum vsq; ad cupiditatem interficiēdi eum accendebatur propter opera sabbato gesta. Sed videamus quid dominus responderit: Pater meus vsq; modo operatur, & ego operor. Quod rogo istud opus patris est, hæretice, demōstra. Per filium enim & in filio omnia sunt visibilia & inuisibilia. Et tu qui ultra euāgelia sapias, necesse est vt aliquibus arcanorum doctrinis cognitionē paterni operis adeptus sis, vt operantē nobis patrē ostēdas. Quòd si pater operatur in filio secūdū quod ipse ait: Verba quæ ego loquor vobis, nō ego loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua, vidēsne quid hoc sit: Pater meus vsq; modò operatur: hoc enim ideo ait, vt paternæ in se naturæ intelligeretur maiestas in sabbati opere potestatis suæ vsa natura. Cū enim in se operante operetur pater, ipse necesse est patre operetur operante, atq; ideo ait: Pater meus vsq; modò operatur, vt ipsum illud præsens dictorum atq; gestorum per se opus, paternæ in se naturæ existimaretur operatio. Id enī quòd vsq; modo operatur, vnū atq; idē dicti temporisq; momentum est, vt non aliud aliquod opus esse patris quā suum hoc quòd agit crederetur, cum per id quòd vsque modò pater operatur, hæc ipsa esset patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides intra cognitionem tantū patris relicta à vitæ æternæ spe abesset, continuo subiicit: Et ego operor, vt hoc ipsum quòd modò operatur pater, operetur & filius. Ac sic perfectam fidem docuit, cū id quòd modò est, eiusdem temporis opus sit, & id quòd operatur pater operatur & filius, extra singularis sit vnionē. Sed gemi natus est audientium dolor, id enim sequitur: Propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere, quòd non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum proprium dicebat deum, æqualem se faciens deo. Et hic rursus admonebo & euangelistę iudicio, & communi humani generis sensu, filium in paternæ naturæ æqualitate esse. Aequalitatem autem non nisi ex eadem esse natura, quia natiuitas non habet aliunde quòd maneat. Et omnis generatio à generante se non sit aliena, dum ad id quòd maneat, subsistit ex eodem.

Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.

† al. postremo E

F

† al. ad sensu

* al. hominis

Non potest filius à se facere quicquā, nisi quòd viderit patrem facientem.

G Haic igitur duplicate indignationi videamus quid dominus respondeat: Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quæcunq; enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Nisi dicta propositiois propria sunt, vim dictis præsumptione propriæ & infidelis intelligentiæ asserimus. Si autem irarum causis subiecta responsio est, fides nostra potius loquitur quod docetur, quàm irreligiosa peruersitas impietatis suæ defendit errorē. Quæramus ergo an de sabbati opere hæc propria responsio sit: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Aut enim superius: Pater meus vsq; modò operatur & ego operor. Si paternæ in se naturæ auctoritate quod gerit, gerente patre agit, qui vsque modò operatur in sabbato, extra crimen

H est operis filius, in quo paternæ operationis præfertur auctoritas. Non enim ad infirmitatem retulit, non potest, sed ad auctoritatem. Nam ab se non potest nisi videat, neque enim præstat vidisse virtutem, & cum non præstat visus virtutem, naturā non infirmat non posse sine visu, sed auctoritatem ostendit ex visu. Id enim quod ait: Nisi videat, conscientiam significat in visu, sicut ad Apostolos in euangelio ait: Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones quoniā albæ sunt ad messem. Conscientia igitur in se naturæ paternæ quæ in se operatur operante, ne violasse sabbatum dominus sabbati crederetur, ait: Non potest filius ab se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem, vt id quod operatur, ex conscientia naturæ in se operantis ostēderet, cum & in se sabbato operante vsq; modò pater operetur in sabbato. Ad alteri^o verò indignationis dolorem consequentis dicti retulit causam: Quæcunq; enim pater facit, eadem & filius similiter facit. Exprobra infirmitatē dei filio, adime quoq; naturæ æqualitatē, si non quæcunq; facit pater, eadem & filius facit similiter. Si discrimen aliquod paternæ virtutis atq; operationis admittitur, si quod ad æqualitatem virtutis naturæq; proprium est, honoris æqualitas non postulatur. Ipse enim in cōtinuis ait: Vt omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, nō honorificat patrem qui misit illum. Discerne æqualitatem in honore non dispari, infirma naturam in eadem operatione virtutis. Quid responsionis causam ad contumeliā diuinitatis inuadis? Ad operationem sabbati respondit, non se quicquam facere posse, nisi quod patrem facientem vidisset. Ad demon-

strationē verò æqualitatis, quæcunq; pater faceret, facere se professus est. Tenet quod ad sabbatum pertinet, ad opprobrium infirmitatis, si non quæcunq; facit pater, eadem & filius facit similiter. Si autem sine exceptione quæcunq; sunt, in quo tādē infirmitas reperietur, cum nulla quæ pater possit non possit & filius? Aut in quo tandem per intercessionem infirmitatis negatur æqualitas, cū vnus atq; idem honor postuletur ad vtrunq;? Quod si eadem est virtus operandi, & eadem est religio honorandi, non intelligo in quo tādē naturæ infirmæ contumelia relinquatur, cum eadem sit in patre & in filio & virtutis potestas & honoris æqualitas. Et hæc quidem quāuis cum ipsa rerum absolute tractata sint, tamē ne quid in eo quod ait dominus: Non potest filius à se facere quicquam nisi quod viderit patrem facientem, ad infirmā naturæ impietatem proficiat, potius quā ad demonstrandā paternæ in se naturæ conscientiam, per quā ex auctoritate operatus in sabbato est, dicti quoq; dominici ad id pertinentis demonstranda cognitio est, quo ait: Et à me facio nihil, sed vt docuit me pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum, quoniā ego quæ sunt ei placita facio semper. Sētis ne quid sit, non quicquam posse facere filiū, nisi videat patrem facientem, & quo sacramento dictum sit: Et à me facio nihil? Et rursus: Nō reliquit me solum, quoniā ego quæ sunt ei placita, facio semper? Si enim ideo nihil ab se facit, quia in se manet pater, quomodo rursus ideo se solum pater non reliquit, quia quæ sunt ei placita facit? Non concordat secundum sensum tuū hæretice, dictorum diuersitas, vt nihil faciat à se nisi doctus à manente in se patre: & rursus idcirco in se pater maneat, quia quæ ei sūt placita gerit. Si enī nihil ab se facit propter manentem in se patrem, quomodo hinc vt in se pater maneat meritis est, quod ea quæ ei placeant agit? Non enim meritū aliquod est, non ab se gerere quæ quis agat. Et contrā, quo modo patri quæ filius agat placita sunt, cū ea ipsa agat manens in filio pater? In angusto es impietas, & te munitissima fidei nostræ pietas cōcludit. Agit aliquid filius aut non agit? Si non agit, quomodo in his quæ agit placet? Si autem agit, quomodo agit in his quæ ab se non agit, cum & proprium sit egisse quæ placeant, & sine merito sit non ab se egisse quæ gesserit? Sed naturæ cui contradicis, hæc vnitas est, vt ita per se agat, ne à se agat: & ita à se non agat, vt per se agat. Intellige agentem filium, & per eū agentem patrem. Non ab se agit, cum pater in eo ma-

† al. Tens

† al. infirmis

L

M

A eo manere monstratur. Per se agit, cum secundum filij natiuitatē agit ipse quæ placita sunt. Infirmus fit non ab se agendo, nisi a deo ipse agit, vt quæ agit placeant. Non vero fit in vnitatis naturæ, si non quæ ipse agit, & in quibus placet, non ab se agit, sed manens in eo ad agendum pater edocet. Ita & manendo docet pater, & filius agendo non ab se agit, & non ab se agens filius, cum quæ placita sunt facit, ipse agit. Ac sic vnitatis naturæ retinetur in agendo, dum & ipse operans non operatur ab se, & ipse ab se non operans operatur. Adiunge quoque huic illud quod ad opprobrium infirmitatis vsurpas: Omne quod dat mihi pater, ad me veniet, & venientē ad me non repello, quia descendendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem patris qui me misit.

¶ sal. operat?

An necessitas filij sit

B Sed fortē sine voluntatis libertate fit filius, vt ei naturæ infirmitas imperet necessitatē. Ideo autem necessitati sit subditus non voluntati, vt datos sibi venientes à patre non repellat. Sed sacramenti vnitatem in his dominus significans, dum non repellit sibi datos, dum non suam, sed mittentis se agit voluntatem, post repetitam hanc eandem ludæis murmurantibus vocem, intelligentiæ nostræ sensum confirmat, dicens: Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me, non quod viderit patrem quisquam, nisi qui est à deo, hic vidit patrem. Amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Et quæro primum, vbi auditus sit pater, vbi docuerit audientes. Sed patrem nemo nouit, nisi qui à deo est. Et quo modo eum quisquam audierit, quem nemo vidit?

¶ sal. venit

¶ sal. voluntatem

C ergo à patre ad filium veni. Et cum filius auditur & docet, naturæ in eo paternæ proprietatis & auditæ & docentis ostenditur, vt hoc quod docet filius & auditur, paternæ doctrinæ intelligatur auditio. Nam cum nemo viderit patrem, & ad filium veniens, à patre audiat atque discat vt veniat, admonemur intelligere quid sit & in loquente filio patrem docere, & in conspecto filio patrem qui à nemo sit visus, audiri, quia naturæ paternæ proprietatem natiuitatis filij in se perfecta contineat. Volens igitur vnigenitus deus autoritatem paternam, salua in se naturæ vnitatis testari, & datos sibi à patre non repellit, & voluntatem non suam, sed eius qui se misit efficit. Non quod non velit quæ agit, aut quod non ipse audiatur qui docet, sed vt eum qui se mittat, & se qui missus est, sub proprietate naturæ indifferentis ostenderet, cum quæ vult agit, & loquitur ea, & voluntatem & opera & dicta patris esse significet. Quod autē sit libere vo-

luntatis, non ambigue ostendit cum ait: Sicut enim pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat: cum æqualis in patre & filio & virtutis potestas & honoris dignitas manifestatur, ibi & libertas voluntatis ostenditur: cum autem vnitatis demonstratur, ibi paternæ voluntatis significatur affectio. Quæ enim vult pater, ea facit filius. Facere autē plus est, quàm voluntati obedire, quia obedire voluntati, habet exterioris necessitatē: facere voluntatē, proprium est vnitati, cum factum sit voluntatis. Et cum filius voluntatem patris facit, docet per naturæ indifferentiam, naturalem sibi voluntatem esse cum patre, cum voluntas eius sit, omne quod faciat. Vult planè filius omnia quæ pater vult, nec naturalis dissentit voluntas.

Namque cum hæc voluntas patris sit quæ ostendit dicens: Hæc est enim voluntas patris mei, vt omnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam, & suscitetur eum in nouissimo die, audi nunc an filij à patre dissentiens sit voluntas, cum ait: Pater quos mihi dedisti volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum. Non ergo ambigitur filium velle. Nam cum pater velit credentes in filio vitam æternam habere, filius vult illic vbi ipse sit esse credentes, nisi fortē cohabitare Christo non sit æternitas, aut non perfecta & beata in se credentibus tribuat Christus, hæc dicens: Nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. An ne non in libertate est voluntatis volens nobis secreti illius paterni tribuere conscientiam, & adeo voluntas ei libera est, vt cognitionē sui atque patris quibus voluerit impartiat? Atque ita inter patrem & filium & natiuitatis & vnitatis demonstrata natura est, cum sic liber in voluntate sit filius, vt quod volens agit, factum paternæ sit voluntatis. Nesciens planè dispensationem fidei, extra intelligentiam sacramentorum est, & doctrinam Euangelij non adeptus, ab spe Euangelij peregrinatur. Credendus est pater in filio, & filius in patre, per naturæ vnitatem, per virtutis potestatem, per honoris æqualitatem, per natiuitatis generationem. Sed contraria fortē huic nostræ professioni est domini testatio; cum ait: Pater maior me est. Hęcne hæretice, impietatis tuę telū est? hæc furoris tui arma sunt? Excidit ne tibi ecclesiā duos inuisibiles nescire, & duos patres non confiteri? Oblitus es mediatoris dispensationem, & in ea partū, curas, atatem, passionem, mortem, crucem? Et renascens non confessus es ex Maria filium dei natum? Si in his omnibus filius manens ait: Pater maior me est, ignorandum existimas hanc dispensationem

G dispensationem salutis tuæ, exinanitionē formæ dei esse: & patrem extra hanc humanarū passionum assumptionem, in illa incontaminatæ naturæ suæ beata aternitate sine carnis nostræ susceptione mansisse: Nos enim vnigenitum deum in forma dei manentem in natura hominis ināsisse profiteamur, neque vnitatem formæ seruili in naturam diuinā vnitatis statim refundimus, neq; rursus corporali insinuatione patrem in filio prædicamus, sed ex eo eiusdem generis genitam in se naturam naturaliter in se gignētem se habuisse naturam, quæ in forma naturæ se gignentis manens formam naturæ atq; infirmitatis corporalis acceperit. Erat enī humanæ naturæ proprietas, sed non dei forma iam non erat, quia per eius exinanitionem serui erat forma suscepta. Neque enim defecerat natura ne esset, sed in se humilitatem terrenæ natiuitatis manens, sibi dei natura susceperat, generis sui potestatem in habitu assumptæ humilitatis exercēs, & ex deo deus natus, in forma dei homo repertus, deum se virtutibus agēs, neque deus non erat quem gestis suis docebat. Neq; enim homo, in cuius habitu repertus est, non manebat. Et idcirco in hoc eodē superiore sermone, naturæ sibi cum patre vnitatem contestatus dixerat: Qui me videt, videt & patrem, & ego in patre, & pater in me. Quæ utique differentiam non habent ex ãqualitate nature, cum cōtemplatio filij visum ã complexset & patrē, & vnus in vno manens, vnum non discernat ab vno, ac ne per cōtemplationem corporalem referre ex se paternæ cōtemplationis visum existimaretur, subiecerat: Credite in me, quoniam ego in patre, & pater in me. Sin autem, vel propter opera credite. Vt cum virtus naturæ res esset, & operatio ipsa virtutis sit potestas, per virtutis potestatem, naturæ in se paternæ vnitas nosceretur, cum in quantū quisque deū cognouisset in naturæ virtute, in tantum deū patrem cognosceret in potestate naturæ. Et cum tantus quantus est pater, filius vidēdum in se patrem præstaret & in gestis, indifferens per id patrē in filio cognosceretur, per intelligentiam indifferentis pro potestate naturæ. Impleturus itaq; vnigenitus deus carnis dispensationem, & acceptæ formæ seruili sacramentum cōsummaturus vsus est demonstrandæ fidei nostræ professione, dicens: Audistis quoniam dixi vobis, vado & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis quoniam vado ad patrem, quia pater maior me est. His itaque quæ ad naturā diuinitatis spectant, explicitis, hoc eodē superiore sermone nunquid

professio hæc aufert filio naturæ æqualitatem, quam natiuitas ã generata cōsummat? Aut nūquid vnigenito deo contumelia est patrē sibi innascibile deum esse, cum ex innascibili deo natiuitas vnigenita in naturam vnigenitam subsistat? Non enim suæ originis est filius, neq; natiuitatem sibi non extans ipse cōquisiuit ex nullo, sed ex viuēte natura viuens natura extans tenet in se naturæ potestatem, professa auctoritate naturæ, vt & honorē testetur, & gratiam sumptæ natiuitatis in honorem, & hoc quidem patri debitum reddens, vt obedientiā suam mittentis deputet voluntari, non tamen vt naturæ vnitatem obediētia humilitatis infirmit, factus obediens vsque ad mortem. Nū tamen post mortem non super omne nomen est? Sed si fortē hinc inæqualis videtur, quia ei post euacuationē formæ dei donatur hoc nomen, calumnia hæc sacramētum assumptæ humilitatis ignorat. Si enim natiuitas hominis naturam nouam intulit, & humilitas formam demutauit sub assumptione seruili, nunc donatio nominis, formæ reddidit æqualitatem. Quid enim donatum sit quære. Si enim hoc donatum quod dei est, naturæ huius donum ignobilitatem diuinæ illi non inuehit naturæ. Denique hoc nūc quod donatur ei nomen, & si habeat doni sacramētum, non tamen habet in dono nominis nomē alienum. Donatur enim Iesu, vt ei cœlestia & terrestria & inferna genu flectant, & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris, Confessionis ergo huius honor donatur, vt in gloria dei patris sit confitendus. Cū audis itaque: Pater maior me est, scito eum de quo ob meritum obediētia dictum est: Et donauit ei nomen quod est super omne nomen. Audi rursus: Ego & pater vnum sumus. Et qui me videt, videt & patrem. Et ego in patre, & pater in me. Honorem donatæ confessionis intellige, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Quando igitur illud est, pater maior me est: nēpe tum cū donatur ei nomen super omne nomen. At cōtrā quādo est, ego & pater vnū sumus: nēpe cū omnis lingua confiteatur quia dūs Iesus Christus in gloria est dei patris. Si igit donātis auctoritate pater maior est, nūquid per doni confessionem minor filius est? Maior itaque donans est, sed minor iam non est cui vnum esse donatur. Si non hoc donatur Iesu, vt confitendus sit in gloria dei patris, minor patre est: si autem in ea gloria donatur ei esse quia pater est, habes & in donātis auctoritate, quia pater maior est, & in donati confessione, quia vnum sunt. Maior itaque pater filio

sal. dei

*al. serui

sal. æqualitate
sal. cōpēset

sal. ã

sal. genuinā

M

Imò si non
donat hoc
quo maior
est, quō non
minor fili?

A filio est, & planè maior, cui tantum donat esse, quātus ipse est: cui innascibilitatis esse imaginem, sacramento natiuitatis impertit, quem ex se in formā suam generat, quem rursus de forma serui in formam dei renouat, quem in gloria sua secundum spiritum Christum deū natum, donat rursus esse in gloria sua secundum carnem Iesum Christum deum natum, mortuum. Causam igitur ostēdit, quor si eum diligere, gauderent quod ad patrem vadit, quia pater maior me est. Gaudium hoc utique ex dilectione docens esse, quia lataretur dilectio Iesum esse in gloria dei patris confitendum, & glorię huius resumendę meritum continuo subiecit, dicens: Venit enim princeps mundi huius, & in me habet nihil. Nihil in eo princeps mundi huius habet, quia ut homo ha-

B bitu repertus, extra peccatum carnis manebat in similitudine carnis peccati de peccato peccatum in carne condemnans. Totum autem hoc ad paterni mandati referens obedientiam, subiecit: Sed ut sciat mundus quoniam ego diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio, surgite eamus hinc. Ad consummandum corporeę passionis sacramentum per dilectionem efficiendi mandati paterni festinat exurgens corporeę tamen assumptionis statim mysterium pandens, per quam ei tanquam in vite modo palmitis inessemus, fructum nobis ut palmitibus, nisi ille vitis esset effectus, vtilem non daturis. Atque idcirco manere nos in se per fidem assumpti corporis monet, ut quia verbum caro factum est, naturę carnis suę tanquam viti palmites inessemus, à corpore huius humilitatis assumptione formam paternę maiestatis alienans,

¶ al. humilitatem

C tum cum se ad unitatem palmitū vitę professus, agricolam patrem curiosum huius vitis ostendit, cuius inutiles atque inferaces palmites defecans deputaret arsuos, dicens ita: Qui me videt, videt & patrem, & verba quę ego loquor, non à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Et credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me est, ut sacramentum natiuitatis, & mysterium assumpti corporis manifestaret per continentiam dictorum ad id veniens, ait: Quia pater maior me est. Et confestim, ut absoluta dicti ratio subesset, & agricolę, & vitis, & palmitum, subiecit exemplum, assumptionem per id corporeę humilitatis ostendens. Et hinc causam eundi ad patrem, & dilectionis lætitiā cum ad patrem iret, docens esse oportere, quia pater maior se esset, à quo scilicet esset gloriā resumpturus, apud quem, & in quo esset glo-

rificandus, non nouello honore, sed pristino: D neque alieno, sed quem apud eum habuit. Si itaque non in ipso glorificandus est, id est, ut sit in gloria dei patris, contumeliam adscribe naturę: si vero quod ab eo glorificatur, autoritas est, patrem maiorem in glorificandi autoritate cognosce. Quid dispensationem ad impietatem trahis? Quid sacramentum nostrę salutis inuadis ad mortem? Glorificaturus filium pater maior est, glorificatus in patre filius minor non est. Aut quomodo minor est, qui in gloria dei patris est? Aut nunquid pater maior non est? Maior utique pater est, dum pater est, sed filius dum filius est, minor non est. Natiuitas filij patrem cōstituit maiorem, minorem vero filium esse natiuitatis natura non patitur. Maior pater est, dum gloriā assumpto homini rogatur ut reddat: fili⁹ minor nō est, dum gloriā resumit apud patrem. Atque ita & sacramentum natiuitatis, & dispensatio corporationis impletur. Nam & pater dum & pater est, & glorificat nunc filium hominis, maior est. Et pater & filius vnum sunt, dum ex patre natus filius, post assumptionem terreni corporis glorificatur in patre. Non habet itaque natiuitas naturę ignobilitatem, quia in forma dei est, qui ex deo nascitur. Et cum differre significatione ipsa existimetur innascibilitas à natiuitate, natiuitas tamen nō est extra innascibilitatis naturam, quia non sumpsit aliunde quod subsistit. Nam & si non consequuta sit, ut coinnascibilis effecta sit, accepit tamen ex innascibili deo esse, quod deus est. Fides igitur nostra & si initium natiuitatis non apprehēdens, vnigenitum deum semper profiteatur, quia natura nō ferat ut cępisse eū aliquando confiteatur, cuius natiuitas omne initij tempus excedat, sed quę semper esse & ante tempora consistetur, natum tamen in temporalis infinitate non ambigit, cum tamen ex initiabilis intelligentię natiuitate confessā. Sed hoc hæretici ad naturę cōtumeliam sumunt, quia dictum est: Pater maior me est. Vel illud: De die autem & hora nemo scit, neque angeli in cœlis, neque filius, nisi pater sol⁹. Ignoratio ergo diei atque horę obiicitur vnigenito deo, ut deus ex deo natus non sit in ea naturę perfectione qua deus est, cum nesciendi necessitate dominante, iam vis aliqua exterior eo potior sit, quę tāquam aduersum se imbecillum in ignorantie eum infirmitate detineat. Quin etiam ad huius nos intelligentię impietatem hæreticorum furor iure quodam necessarię confessionis compellit, ut ita credendum sit, quia & à domino dictum sit ita, & videri irreligiosissi-

Pater maior
sed filius nō
est minor

E

F

Quō filius
nescit diem

DE TRINITATE

Gligiosissimū, professionis eius de se protesta-
tionem diuersa intelligentiæ nostræ opinione
corrumpi. Ac primū antequam dicti ratio &
causa memoretur, sensu cōmunis iudicij sen-
tiendum est, an credibile esse possit, vt aliquid
ex omnibus nesciat, qui omnibus ad id quod
sunt, atq; erunt, autor est. Si enim omnia per
Christum, & in Christo, & ita per ipsum vt om-
nia in ipso sint, id quod neq; extra eum, neq;
non per eum est, quomodo nō etiam in sciētia
eius sit, cum plerunq; scientia ea etiā, quæ neq;
in se, neq; per se sint, per virtutem naturæ nō
nesciens apprehendat? At vero quod causam
nisi ex eo nō sumit, & motum ad id quod test,
eritq; nisi intra se nō capit, quomodo extra e-
ius naturæ sciētia est, per quam, & in qua id
quod efficiendum sit, cōtinetur? Cogitationes
namq; humanas nō tantum presenti motu in-
citatas, sed etiam instinctu futuræ voluntatis
agitandas dominus Christus non ignorat, E-
uangelista testante: Scribat enim Iesus ab ini-
tio, qui essent non credentes, & qui esset tra-
diturus eum. Naturæ ergo eius virtus, quæ co-
gnitionem rerum nō extārium capit, & quie-
scentium adhuc animorum subituras inquietu-
dines non ignorat, id quod per se, intraq; se
est, nescisse existimabitur, & alieni potens, im-
potens sui esse: de quo dictum meminerimus:
Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ip-
se est ante omnes. Vel illud: Quia in ipso cō-
placuit omnem plenitudinem inhabitare, &
per ipsum reconciliari omnia in ipso. Cum
igitur omnis in eo sit plenitudo, & omnia per
ipsum in ipso reconcilientur, & dies illa recō-
ciliationis nostræ expectatio sit, hanc ille diē
ignorat, cuius & in se tempus est, & per Ise. Iſa
cramentū eius est? Etenim aduētus sui dies ista
est, de qua Apostolus ait: Cum autem Christus
apparuerit vita vestra, tūc & vos cum eo ap-
parebitis in gloria. Nemo itaque quod per se,
& intra se est, nescit. Christus aderit, & aduen-
tus sui diem ignorat? Dies suus est secundum
eundem Apostolū, quia dies domini sicut fur
in nocte adueniet, & ignoratione eius detine-
ri intelligendus est? Humanæ naturæ quod a-
gere diffiniunt, quantum in se est, præsciunt, &
sequitur gerendorū cognitio voluntatē agen-
di, deus vero natus, quod in se, & per se est, ne-
scit: Per eum enim tempora, & in eo dies est,
quia & per ipsum futurorum cōstitutio est, &
in ipso aduentus sui dispensatio est. Et erit in
ea hebetudine, vt quod sibi constat, sensu natu-
ræ torpentis ignoret, ferarum beluarumq; mo-
do, quæ extra rationem consilij prouidētis ani-
mata ipsū quod agunt nesciunt, cum quodā

motu stupidæ voluntatis agitata, fortuito ad **K**
aliquid & incerto feruntur ingressu: Quomo-
do etiam dominus gloriæ aduentus sui igno-
rabili die naturæ esse incompositæ & imperfe-
tæ creditur, quæ & necessitatem habeat adue-
niendi, & scientiam aduentus sui non adepta
sit, per quod potior sit ignoratio deo, quæ ei au-
ferat cognitionis habere virtutem? Iam vero
quāta impietatis generatur occasio per infir-
mitatem Christi, etiam deo patri vitium de-
putabitur, vt vnigenitum deum, & dilectionis
suz filium, huius diei cognitione fraudauerit,
malignitatisque affectu scientiam futuræ cō-
summationis inuiderit. Et cum non ignora-
bilem ei esse passionis & diem & horam vo-
luerit, diem virtutis eius, & clarificādi in san-
ctis suis horam negauerit, & ademerit beati-
tudinis cognitionem, cui mortis indulserit **L**
præsciētia? Humanæ istud conscientiæ non
potest ferre trepidatio, vt hoc sibi de deo ar-
bitrium præsumat, & ei vitia humanæ demu-
tationis adscribat, vt aut aliquid filio pater
deneget, aut aliquid deus natus ignoret. Ne-
scit autē deus aliud aliquando q̄ dilectio esse,
neq; aliud quā etiam pater esse. Et qui diligit,
non inuidet: & qui pater est, non etiam nō pa-
ter totus est. Non enim admittit hoc nomen
portionem, vt ex aliquo pater sit, & ex aliquo
pater nō sit. Pater enim vniuersitatis eius quæ
in se est, pater est: omnem se in eo habens, cui
non sit ex portione quod pater est, non quod
sibi eorum quæ sua sunt, pater ipse sit, sed quod
in his quibus ipse est, ei qui ex se est, pater to-
tus sit. Et cum secundum humanorum corpo-
rum naturas quæ ex disparibus conueniunt,
& ex compositis consistunt, non possit nisi o-
mnium suorum † quis pater esse: aut quod in
vnoquoque est generum ac partium, id in fi-
lio natiuitas perfecta conseruet. Omnium er-
go suorum quis pater est, dum ex omnibus na-
tiuitas, & in omnibus manet. Et cum in deo
non sint corporalia, sed absoluta: neque parti-
culata, sed tota & vniuersa: non viuificata, sed
viua, totus viuens, & vnum totum deus, dum
nō ex portione compositus est, sed ex simpli-
citate perfectus est, necesse est, vt secundum
quod est pater, ipse sit omnium suorum eius
quem ex se genuit pater totus, dum eum patrē
ex suis omnibus natiuitas filij perfecta cōsum-
mat. Si igitur proprius filio pater est, in ea ne-
cesse est filium manere proprietate qua pater
est. Manere autem quomodo existimabitur, si
extra præsciētiæ naturā sit, & aliquid natiui-
tati eius ex † autoritate defuerit? Deerit enim
propē totum, si quod proprium deo est, non
habeat.

† al. non ne-
scie

† al. est, erit,
neque nisi

Coloss. 1.

† al. gemi-
natur

M
† al. quis pa-
ter, pater est
se, dum

† al. auctore

A habeat. Proprium autē deo quid aliud, quā cognition futurorum est: vt res nōdum manētes, mansurasq; , posterius inuisibilibus ac nōdum extantium generum capax natura contineat. Non patitur autem in nobis doctor gētium Paulus hanc impij erroris professionem vt ignorasse aliquid vnigenit^o deus existimetur. ait enim: Instituti dilectione in omnes diuitias adimpletionis intellectus in agnitionē sacramenti dei patris & Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiz & scientiz absconsi. Deus Christus sacramentum est, & omnes sapientiz & scientiz in eo thesauri latent. Portioni vero & vniuersitati nō potest cōuenire, quia neq; pars omnia intelligi, & omnia partē nōt patitur intelligi. Filius enim si diē nescit, iam non omnes in eo scientiz thesauri sunt.

¶ al. patitur

B Quod si in eo omnes scientiz thesauri sunt, diē non ignorat, omnem in se scientiz thesaurum continēs. Sed meminisse nos conuenit, occultos in eo istos scientiz thesauros esse, neq; idcirco quia occulti sunt, non inesse, cum per id quod de^o est, in eo insint: per id vero quod sacramentum est, occultantur. Nō occultum autem, neq; ignoratum nobis est sacramentū dei Christi, in quo absconsi omnes scientiz thesauri sunt. Et quia sacramētum ipse est, videamus an in his quę nescit ignorans sit. Si enim in cæteris professio ignorandi non habet nesciēdi intelligentiam, ne nunc quidem quod nescit ignorat. Nam ignoratio eius secundum quod omnes thesauri in eo scientiz latent, dispensatio potius quā ignoratio sit, habes causam ignorandi sine intelligentia nesciēdi. In omnibus enim quę ignorasse deus loquitur, ignorantiam quidem profiteretur, sed ignoratione tamen nō detinetur, dum ad id quod nescit, nō nesciēdi infirmitas est, sed aut tempus est nō loquendi, aut dispensatio est non agendi. Loquitur ad Abraham deus dicens: Clamor Sodomorum & Gomorræ impietis est, & peccata eorum magna valde. Descendā ergo & videbo, si secundum clamorem eorum consummantur: quod si non, vt sciam. Habemus ergo ne scientem deum, quod tamen nō nesciat: nā cū peccata magna valde sciat esse, & rursus descendit vt videat an consummati sint, & si nondum consummati sunt vt sciat, intelligimus eum non ea tunc scire, quia prius nesciat, sed tunc scire, quia tempus ad agendū sit. Nescire ergo deum, nō est ignoratiōē diminutio, sed temporis plenitudo. Expectatur enim ad hoc vt sciat. Et cum* nescimus id de eo intelligere quod nesciat, cū tamen adhuc expectet vt sciat, necesse est, vt id quod sciens nescit, &

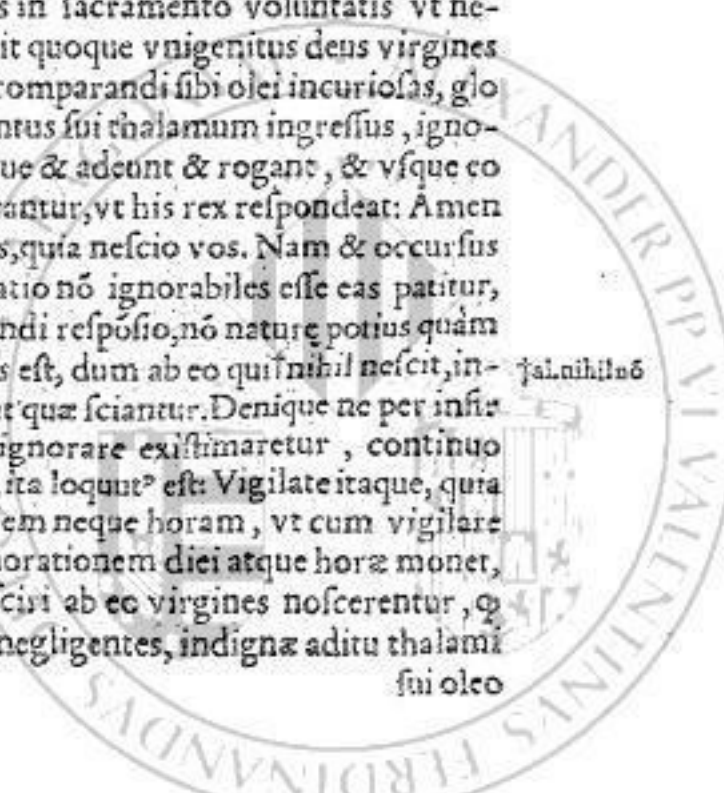
De^o quomō sciat aut nesciat

¶ al. deman-
tatio
* al. nō pos-
sumus

nesciens scit, nihil aliud quā vel loquēdi dispensatio sit, vel agendi. Non ergo ambigi licet, dei scientiam ex tempore potius esse quā ex demutatiōe, cum ad id quod deus scit, profitendā potius scientiz tempus sit, quā adeptā, vt etiam ex hoc docemur, quod ad Abraham dictum est: Ne iniicias manum tuam in puerum, & ne facias illi quicquam: nunc enim cognoui quia times dominum deum tuum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Deus itaque modo scit: modo autem scire, anterioris ignorantiz professio est. Quod cum in deum non cadat, neque vt ignorauerit ante fidelem sibi esse Abraham, de quo dictum est: Credidit Abraham deo, & deputatū est ei ad iustitiam: hoc quod nūc cognouit, tempus est quo Abraham testimoniū accepit, non etiā deus scire cœpit. Abraham enim holocausto filij dilectionem quam ad deum habebat, docuerat. Deus tūc cognouit, cum loquitur. Et quia ante nescire non intelligendus est, necesse est idcirco tunc intelligatur cognouisse, quia loquitur. Et de plurimis quidem quę de scientia dei testamento veteri continentur, hęc tantum exēpli causa demonstrata à nobis sunt, vt id quod nescit deus, non ignorationis causa intelligeretur, esse, sed temporis. In euāgeliis vero dominum multa scientem nescire inuenimus, operarios iniquitatis in virtutibus multis, & in nomine eius gloriantes non nouit dicens: Et tunc iurabo, quia nō noui vos. Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Etiam cum iureiurando eos non nouit, quos tamen iniquitatis operarios esse non nescit. Nescit ergo non idcirco quia nesciat, sed quia cognitione eius per iniquitatem operationis indigni sint, fidem dicti etiam iurisdictioni religione confirmans, & habēs in naturę virtute ne nesciat, & retinens in sacramento voluntatis vt nesciat. Nescit quoque vnigenitus deus virgines stultas, & comparandi sibi olei incuriosas, gloriosi aduentus sui thalamum ingressus, ignorat. Nanque & aduent & rogant, & vsque eo non ignorantur, vt his rex respondeat: Amen dico vobis, quia nescio vos. Nam & occursum & deprecatio nō ignorabiles esse eas patitur, sed nesciēdi responsio, nō nature potius quā voluntatis est, dum ab eo qui nihil nescit, indignę sunt quę sciantur. Denique ne per infirmitatem ignorare existimaretur, continuo Apostolis ita loquit^o est: Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam, vt cum vigilare eos ob ignorationem diei atque horę monet, per id nesciri ab eo virgines noscerentur, quę sopitę & negligentes, indignę aditu thalami sui oleo

Nescio vos

¶ al. nihil

G sui oleo indigendo mansissent. Non est igitur dominus Iesus Christus, qui scrutans corda & renes deus est, in ea naturæ infirmitate, ne nesciat, cum hoc ipsum ex naturæ scientia intelligatur esse, quod nesciat. Quod si qui fortè ignorationem ei deputabunt ab eo quia sciat cogitationes eorum, dici sibi metuant: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Nam cum cogitationum gestorūque non ignarus cognitor, interdum de cogitatis gestisq; quasi ignarus interrogat, velut de tactu simbriæ mulierem, vel de dictorum dissensione apostolos, vel de sepulchro Lazari sientes, non nesciens intelligendus est nescire, sed loquens. Neque enim natura fert, ut qui in absentem Lazarum mortuū sepultumq; sciat, sepulchri locum nesciat: & qui cogitationes videt, mulieris fidem non cognouerit: & qui necessitatem non habet de aliquo interrogandi, dissensionē apostolorum ignorauerit. Sed ei qui nouit omnia, ea ipsa quæ non nescit, dispensatio est aliquando nescire se loqui, dum autē apud Abraham scientia dissimulatur in tempus, aut apud stultas virgines, & iniquitatis operarios cognitio negatur indignis, aut in sacramento filij hominis, interrogatio ignorātis ex homine est. In his se omnibus veritate corporeæ natiuitatis accommodans, quibus naturæ nostræ infirmitas detinetur, non ut infirmus esset ex natura qui deus est, sed infirmitates sibi hominum deus homo natus assumpserit. Assumpserit autem ita, non ut in naturam infirmam natura indemutabilis sit redacta, sed ut in naturæ de mutabilis susceptione esset sacramentum, dum & qui erat deus, homo est, nec deus destitit manere, qui homo est. Agens itaque se, atque conformans hominem natum, manens deus verbum, sapissime in ea est professione qua homo est, cum tamen & protestatio dei ea sit saepe quæ hominum, cum ea nescit, quæ aut non sint in tempore consistenda, aut non agnoscuntur ad meritum. Intelligendum itaque est, cur professus est diem se nescire. Si omnino nescire creditur, Apostolus ita contradicit: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Est ergo absconsa scientia, quæ quia abscondita est, interdum & nescientia consistenda est, ut esse possit abscondita. Nam si erit in protestatione, non etiam in secreto manebit. Negat ergo se scire, ut scientia possit esse abscondita. Quod si idcirco nescit, ut scientia maneat absconsa, non per naturam nescit omnia sciens, quod idcirco tantum ut absconsum sit, nescit. Cur autē dei scientia absconsa sit, non in obscuro

est. Namq; dū monet nos irremissa fide intentos semper manere, securitatē cognitiōis indefinitæ ademit, ut pendulæ expectationis incerto mens sollicita festinans, & aduentus diē semper expectans, semper expectando speret, curamq; peruigilem incertum ipsum, nō ambigendi tamen temporis detineret. Ita enim dominus ait: Ideo & vos estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis venturus est. Et rursus: Beatus ille seruus, quem veniens dominus eius inuenerit vigilantem. Ignoratio non ad errorem fuit necessaria, sed ad perseverantiam. Nec negatum id ad detrimentum est, quod ignoratum tribuit incrementum, ne scientiæ securitas negligentiam fidei dissimulata non exerceret, sed præparationem irremissam expectatio indefinita retineret, quæ modo furis metuendo semper caueret, illo eligente omne tempus ad furtum, patrefamilias vero domus, damni semper timore vigilante. Quāquam igitur nō obcurum sit, ignorantiam dei nō ignorationem esse, sed sacramentum, dum per dispensationem agēdi, aut protestandi, aut demonstrandi sic nesciat ut sciat, & sic sciat ut nesciat, tamen videndum est, ne fortè & ita infirmus sit, ut ea quæ pater scit, scire nō possit, potente quidem eo cogitationes humanorum cordium nosse, quia natura potior motib⁹ se naturæ inferioris admisceat, eamq; tanquā imbecillam vehementi virtute transcurrat, sed impotens sit, vehementiorem se naturā infirmior ipsa penetrare, quemadmodū leuib⁹ grauiā, & raris densa, & solida liquidis nō cedunt, ita cōtrā grauib⁹ leuia, & rara densis, & liquida solidis sunt peruia, quia cum nō pateant valida infirmioribus, validis tamen infirma penetrantur. Ob id ergo cogitationes dei patris ignorare filius ab impiis dicitur, quia infirmus ipse cum sit, non adeat in eundo potiolem, nec valentem inualidus transcurrat. Quæ si quis nō modo ore temerario loqui audebit de vniuerso deo, verum etiam corde impio cogitare, Apostolū ita de spiritu sancto ad Corinthios scribentē credidisse cognoscat: Nobis autem reuelauit deus per spiritū suū, spiritus enim omnia scrutatur etiā altitudines dei. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis quæ in ipso sunt, nisi spiritus qui in ipso est: ita & quæ in deo sunt nemo nouit, nisi spiritus dei. Sed hæc inania corporalium rerum exempla spernentes, deū de deo, & spiritū de spiritu, virtutib⁹ suis potius quā terrenis conditionibus æstimemus. Aestimemus autē non sensu nostro, sed professione diuina, & credamus ei qui ait. Qui me videt, videt & patrem.

¶ al. absens

¶ al. apud
Abrahā est,
scientia

¶ al. natura
indemuta-
bili susce-
ptionis
¶ al. confir-
mans

Iudicij dies
quare absco-
ditus

¶ al. exorta-
ret
L

¶ al. dici

¶ al. peruis
sunt
¶ al. non es-
sunt
M

¶ al. cogita-
tionibus

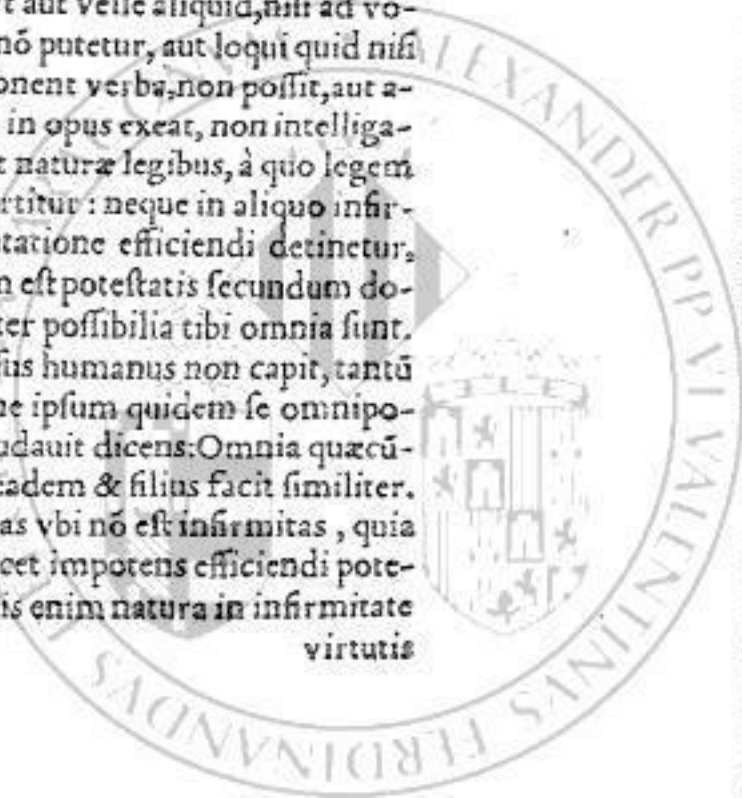
A patrem. Nec ignoremus eum qui dixit: Vel operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre. Nec ignoremus eum qui locutus est: Ego & pater vnum sumus. Si enim sensum nostrum rerum nomina secundum humanam intelligentiam commemorata confirmant, non habet ab eo naturae differentiam, in quo per intelligentiam quisque videtur. Nec differt a genere, qui manente in se habens, inest in manente. Nec diuersi sunt qui vnum sunt, intellige unitatem, dum non diuidua natura est. Naturae vero rursus indiuiduae sacramentum apprehende, dum tanquam speculum vnus vnus est. Speculum autem ita, ut non imaginatam speciem exterioris naturae splendor emittat, sed dum viuens natura viuens indifferens est, quippe quae ex tota tota sit, quae dum vnigenita est, patrem in se habeat, & maneat in patre dum deus est.

B Haec itaque ad significandum natiuitatis sacramentum a domino praedicata, haeretici quia negare non possunt, ita conantur eludere, ut ad voluntatis concordiam referant, ut in deo patre, & in deo filio non diuinitatis sit vnitas, sed voluntatis, tanquam diuinae doctrinae inops sermo sit, neque aut dici a domino potuerit: ego & pater vnum volumus, aut eiusdem intelligentiae sit: ego & pater vnum sumus, vel loquendi imperitus non dixerit: Qui videt voluntatem meam, videt & voluntatem patris mei. Et id ipsum sit: Qui me videt, videt & patrem. Vel certe non fuerit in vsu eloquii diuini: Voluntas patris mei in me est, & voluntas mea in patre meo est, sed conueniens huic dicto sit: Ego in patre, & pater in me. Quae quanquam omnia foeda & inepta & impia sint, neque sensus humanus in hanc stultae opinionis sententiam concedat, ut aut non potuerit dominus loqui quod volebat, aut aliud loquutus sit quam loquutus est, & quanquam reperiatur parabolicis & allegoricis dictis vsus esse, sed aliud est vel exemplis dicta firmare, vel prouerbiorum significationibus rerum satisfacere dignitati, vel temporum professionibus se coaptare, tamen ipse idem unitatis de qua tractatur, locus non patitur in dictis aliud quam sonant verba esse credendum. Si enim per id vnum sunt, quia vnus volunt: vnum autem velle naturae separabiles non possunt, quae diuersitatem generis dissidentis in diuersas necessario voluntates naturae diuersitate dissentiunt, quomodo vnus velle possunt, quibus scire non vnum est, cum scientia & ignorantia voluntatis vnus impediatur unitatem: Cum itaque scientiae in scientia aduersa sit, vnum velle aduersa non possunt. Sed forte id quod solum patrem filius ait scire, filium, qui se

nescire dixerit, nescire confirmet. Nisi plane patrem solum scire dixisset, maximi periculi res intelligentiae nostrae relinqueretur, ne forte existimaretur ipse nescire. Nam cum in eo quod nesciat, dispensatio ei potius absconditae scientiae, quam natura sit nesciendi, per id quoque nunc quod solum pater scit, non ignorare credendus est, quia sicut superius docuimus, scientia apud deum non cognoscendi id quod nescierit intelligentiae est, sed loquendi. Et per id quod solum pater scit, filius non intelligitur nescire, cum filius idcirco nescire se dicat, ne & alij sciant: patrem ob id solum dicat scire, ne & ipse non nesciat. Si enim tunc cognouisse deus dicitur, amari se ab Abraham, cum hoc non celauit Abraham: necesse est, ut & pater diem ob id scire dicatur, quia non celauerit filium, deo scientiam non de repentina cognitione sumente, sed in tempore protestante. Si itaque diem filius secundum sacramentum nescit, ut taceat, est contrario necesse est, ideo diem pater solum ostendatur scire, quia non tacet. Absit autem corporalium demutationum nonitates in patre & filio existimari, ut aliquando pater filio aut loquatur aut taceat. Nobis quidem nonnunquam missam vocem de caelo meminimus, ut sacramentum apud nos filij, paterni dicti significatio firmaret, sicut dominus ait: Non propter me vox haec venit de caelo, sed propter vos. Ceterum natura dei non eget compositis humani officij necessitatibus, linguae motu, temperamento oris, spiritus nixu, aeris pulsu. Deus simplex est, religione nostra intelligendus est, pietate profitendus est, sensu vero non persequendus est, sed adorandus, quia natura moderata & infirmis, naturae infinitae & potestis sacramentum intelligentiae opinione non occupat. Non est itaque diuersus compositae diuinitatis partibus, ut sit in eo aut post stuporem voluntas, aut post silentium sermo, aut post oculi opus, ut aut velle aliquid, nisi ad volendum motus sit non putetur, aut loqui quid nisi post silentium sonent verba, non possit, aut agere aliquid, nisi in opus exeat, non intelligatur. Non subiacet naturae legibus, a quo legem omnis natura sortitur: neque in aliquo infirmitate aut demutatione efficiendi detinetur, qui extra modum est potestatis secundum domini dictum: Pater possibilia tibi omnia sunt. Ut quantum sensus humanus non capit, tantum deus possit. Sed ne ipsum quidem se omnipotentiae virtute fraudauit dicens: Omnia quaecumque facit pater, eadem & filius facit similiter. Non est difficultas vbi non est infirmitas, quia difficultati subiacet impotens efficiendi potestas. Difficultatis enim natura in infirmitate virtutis

E
Tal. cogitatione
Nunc cognoui quod timeat dominum

Quare ergo tam multa definiat
F

G virtutis est, quæ cum non habet modum potestatis, non tenetur lege infirmitatis. Hoc idcirco demonstratum à nobis est, ne aut deus post silentium loquutus ad filiū, aut filius post ignorantiam nostrā naturæ nostræ esse significationibus instruendam, quæ demonstrari aliquid, nisi per loquentem non intelligeret, & non nesciri aliquid nisi sciendo non existimaret. Filius itaq; diē idcirco quia tacet, nescit, & patrē solum idcirco scire ait: quia solus vni sibi nō tacet. Sed non expectat, vt dixi, has naturæ difficultates, vt tūc sciat cum ignorare destiterit, tunc audiat cum loqui pater coeperit. Naturæ suæ cum eo tanquam vnigeniti vnitatem nō ambigue docuit dicēs: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Non enim ille nunc de obtinēdo loquutus est, quia aliud est extrinsecus subsistentia sua esse, aliud est in suis, atque id ipsum se esse, quorū vnum est possidere cælum, terras, mundumq; totum, aliud est se ipsum in his significare, quæ sua sunt. Sua autē ita nō tanquā externa subiacent, sed q̄ ex suis ipse subsistat. Nunc ergo cū omnia quæ patris sunt, sua sunt, diuinitatis significat naturam, nō obrētorum communionem. Nam ad id quod de suo accepturum sanctum spiritum loquebatur, ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, & ideo dixi, de meo accipiet, vt dum de suo accipit, nō etiam nō de patris accipere existimaretur, vel cum de patris sumeret, non etiam non de suo sumere intelligeretur. Neq; enim de creaturis sumebat spiritus sanctus, quia dei spiritus est, vt ex his videatur accipere, quia ea omnia dei sunt. Sed ideo omnia quæ patris sunt, sua sunt, vt quod sumit ex filio, ¶ ne etiā nō de patre sumere videretur, cum omnia quæ patris essent, esse intelligerentur & filij. Hæc igitur natura non eguit vel demutatione, vel interrogatione, vel allocutione, vt post ignorantia sciat, post silentium interroget, post interrogationem audiat, sed perfecta in sacramento vnitatis suæ manens, vt habuit de deo natiuitatem, ita habet & vniuersitatem. Vniuersitatem autem habens, nō etiam non quæ vniuersitatis sunt, tenuit, scientiam scilicet & voluntatem, ne quod scit pater, per interrogationē, filius sciret: vel quod vult pater, per significationem filius veller, sed cū omnia quæ patris sunt, sua essent, in ea esset proprietate naturæ, ne aliud aliquid quàm pater aut veller, aut sciret. Ad demonstrationem vero natiuitatis plerunq; demonstratio est adhibita personæ, cum dicitur: Non veni voluntatem meam facere, sed voluntatem eius qui misit me patris. Pa-

tris voluntatem, non suam facit, dum per voluntatem eius qui se misit, significat, & patrem. Quod autem id ipsum velit, non ambigue ostendit dicens: Pater quos mihi dedisti, volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum. Cum ergo pater velit nos cum Christo esse, in quo secundum Apostolum elegit nos ante mundi constitutionem, & ipsum illud filius velit, scilicet esse nos secum, voluntas ad naturam eadem est, quæ ad natiuitatis significationem distinguitur in ¶ volente. Non itaque ignorat filius, quod non ignorat pater: neque quia solus pater scit, idcirco nescit & filius, cum in vnitatem naturæ pater & filius maneat. Quod autem filius nesciat, in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi sunt, tacendi dispensatio sit, sicut ipse dominus testatus est, cū querentibus apostolis de temporibus respondit: Non est vestrum scire tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Cognitio negatur, neque solum negatur, sed & sollicitudo cognitionis inhibetur, cum scire hæc tempora non est eorum. Ipsum certe nunc post resurrectionem de temporibus interrogat, quibus ante interrogatibus dictum est, ne filium quidem scire, nec videri possunt, secundum ¶ aures intellexisse nescire filium, cum ipsi eum tanquam scientem & rursus interrogat. Sed sacramentum nesciendi, dispensationem intelligentes esse tacendi, nunc post resurrectionem loquendi tempus iam arbitantes esse interrogant. Atque illis filius nō iam se nescire ait, sed quod nunc scire non sit eorum, quæ pater in potestate sua posuerit. Si itaque apostoli hoc quod nescit filius diem, dispensationem esse intelligunt, non infirmitatem: nos filium ob id tantum diem dicimus nescire, ne deus sit, cum diem pater deus idcirco in potestate sua posuerit, ne ad scientiam humanæ cognitionis euaderet, & filius ante interrogatus, nescire se dicens, nunc rursus non nescire se respondeat, sed eorum esse nescire: patrē vero tempora non in scientia sua, sed in potestate posuisse. Nam cum dies & momentum intra temporum nomen sit, nō potest videri diē & momentum restituēdi in regnum Israël ipse ille qui restitutus eū est, ignorare. Sed nos ad intelligentiā natiuitatis suæ per exceptionem paternæ potestatis erudiēs, neque se nescire respondit, sed facultatem ipsis scientiæ non cōcessam esse demonstrans, id ipsum in sacramento paternæ potestatis cōsistere est professus. Nō ergo quia nescire se diē & momentum filius dicit, nescire credendus est, sicuti cū secundū hominē aut fiet, aut dormit, aut tristis ¶ est, deus

Filius quo sensu nescit idem

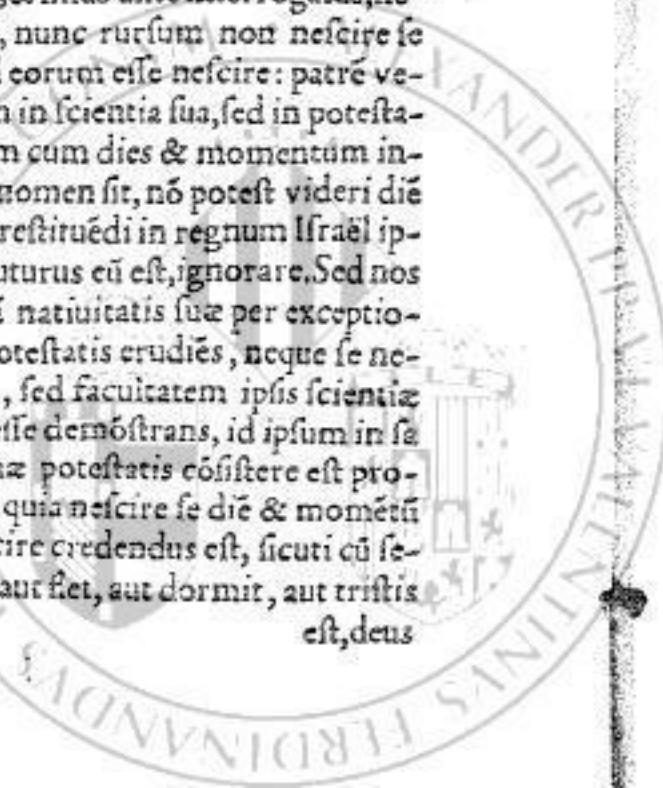
¶ al. voluntate

* al. aurem

Quare fugis cōmuniōis nomen?

¶ al. deest ne

M

A est, deus obnoxius esse aut lachrymis, aut somno, aut timori est confitendus, sed salua vni-
geniti in se veritate, secundum carnis infirmitatem, fletum, somnum, inedia, sitim, lassitudinem, metum pati necesse est, & secundum hominis naturam, dici atque horę ꝑ professus est inscitiam.

Eriam vti homo sciebat.

ꝑ ali. profectus esse intel ligatur inicitiam.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE trinitate Liber decimus.

B

Non est ambiguum, omnem humani eloquij sermonē cōtradictioni obnoxium fuisse semper, quia dissentientibus voluntatū motibus, dissentiens quoque fit sensus animorū, cum aduersantium iudiciorū affectione compugnās, assertionibus his quibus offenditur, contradicit. Quamuis enim omne dictum veri ratione perfectum sit, tamen dum aliud aliis aut videtur, aut cōplacet, patet veritatis sermo aduersantium responsioni, quia cōtra veritatem aut non intellectam, aut offendētem, vel stultę, vel vitiosę voluntatis error obnuitur. Immoderata enim est omnis susceptarum voluntatum pertinacia, & inflexo motu aduersandi studium persistit, vbi nō rationi voluntas subiicitur, nec studium doctrinę impenditur, sed his quę volumus, rationem conquirimus, & his quę studemus doctrinam coaptamus. Iamque nominis potius quā naturę erit doctrina quę fingitur, & nō iam veri manebit ratio, sed placiti, quam sibi voluntas magis ad defensionē placitum coaptavit, non quę voluntatis instinctum per intelligētiam veri rationabilis incitavit. Per hęc igitur vitia studiosarum voluntatum omnes aduersantium intentionū emergunt cōtradictiones, & inter veri assertionē & placiti defensionē pertinax pugna est, dum se & veritas tenet, & tuetur voluntas. Cæterum si non præiret rationem voluntas, sed per veri intelligentiam ad velle id quod verum est, moueretur, nunquā doctrina volūtati quæreretur, sed voluntatē omnem doctrinę ratio cōmoueret, essetq; omnis sine contradictione veritatis sermo, cū vnusquisq; non quod vellet, id verum esse defenderet, sed quod verum est, id velle cœpisset. Harum itaq; vitiosarum voluntatum non ignarus Apostolus inter multa cōtestandę fidei & prædicandi verbi præcepta, ad Timotheum scribens ait:

Erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros pruriētes auribus. Et à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Vbi enim per impietatis studiū extra sanę doctrinę patientiā erunt, tunc his quę desiderant coaceruabunt magistros, apta scilicet cupiditatibus suis doctrinarū instituta cumulantes, neque doceri se desiderantes, sed doctores ad id quod desiderant congregantes, vt cumulus ipse conquisitorum & coaceruatorū magistrorum, estuantium desideriorum satisfaciatur doctrinis. Et hic tātus stultę ꝑ religiositatis furor, quo tandem spiritu sanam doctrinam non sustinens, corruptam desiderabit. Si ignorat, ab eodem Apostolo ad hunc eundem Timotheum scribente cognoscat. Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis tēporibus recedent quidam à fide, attendentes spiritibus seductoribus, doctrinis demoniorum in hypocrisis mendaciloquorum. Quis enim doctrinę profectus est, placida magis quā docenda cōquirere? Aut quę doctrinę religio est, non docenda desiderare, sed desideratis coaceruare doctrinam: Sed hęc seducentium spirituum incentiua suppeditant, & simulata religionis falsiloquia cōfirmant. Sequitur enim fidei defectionē hypocrisis mendax, vt sit vel in verbis pietas quam amiserat conscientia. Et ipsam quidem simulatam pietatem omni verborum mendacio impiam reddunt, falsę doctrinę institutis corrupētes sanctitatē fidei, dum secūdam desideria studiorū potius quā secundum euangelicam fidem coaceruata doctrina est. Auribus enim prurigine incitatis, dum per audiendi impatiētem oblectationem sub nouella desiderij sui prædicatione scalpuntur, ipsi penitus ab auditu veritatis alieni, totos se fabulis destinant, vt his quę loquuntur, veritatis speciem acquirant, dum quę vera sunt & loqui & audire non possunt. Incidimus planē in hoc prophetię apostolicę molestissimū tempus. Conquisitis enim nunc creaturę potius quā dei prædicandi magistris, desideriis humanis potius quā sanę fidei doctrinis studetur, & eō vsque eos prurigo aurium ad ea quę desiderāt audiēda excitavit, vt coaceruatis doctoribus sola hęc nunc interim prædicatio polleat, per quam vnigenitus deus à potestate & veritate dei patris alienus, aut alterius generis deus sit in fide nostra, aut deus nō sit, mortifera ex utroq; impietatis professione, aut duos deos sub diuersitate diuinitatis loquentes, aut deū omnino cui natura ex deo per natiuitatē sit abnegantes. Hoc alienatis ab auditu veritatis, &

ꝑ ali. irreligiositatis.

E

F

h

tis, &

Gris, & cōuersis ad fabulas auribus placet, huius sanæ doctrinæ audientia non sustinetur, & omnis ipsa cum prædicatoribus suis exulat. Sed licet nunc à multis coaceruantibus sibi secundum desideria sua magistros, sana doctrina exulet, non tamen à sanctis quibusq; prædicationis veritas exulabit. Loquimur enim exules per hos libros, & sermo ¶ dei, qui vinciri non potest, liber excurret, de hoc eodem apostolicè prophetiæ admonens tempore, vt cum auditus veritatis impatiens deprehenditur, & secundum desideria humana coaceruati magistri reperiuntur, iam de tempore non ambigatur, sed in eo coexulare exulantibus sanæ fidei prædicatoribus veritas intelligatur. Ac de temporibus non queremur, quin etiam gaudebimus, quia iniquitas se per hoc exilij nostri tempus ostenderit, quo veritatis impatiens sanæ doctrinæ prædicatores, vt secundum desideria sua coaceruet sibi magistros, relegat, exilio nostro lætantes & exultantes in domino, ¶ contigisse in nobis plenitudinem apostolicæ prophetiæ. Superioribus igitur libellis syncera, vt arbitror, fidei & incōtaminatæ veritatis professionem tenentes, quanquam secundum humanæ naturæ consuetudinē nullus sermo non sit obnoxius contradictioni, eam tamen nos arbitror totius responsionis nostræ moderatos esse rationem, vt contradicere quisquam nisi cum impietatis professione nō possit. Eorum enim dictorum quæ secundum falsiloquij sui artem ex euangelis hæretici præsumunt, ita demonstrata veritas est, vt iam in contradictione ignorantiam excusare non liceat, sed irreligiositatem necesse sit cōfiteri. Eam quoque nunc secundum sancti spiritus donum temperauimus totius fidei demonstrationem, vt ne quid ementiri saltem aduersum nos criminis possint. Solent enim ita de nobis implere aures ignorantium, vt nos asserant negare natiuitatem, cum vnitatem diuinitatis prædicamus, & dicāt solitarium à nobis per hoc quod scriptum est: Ego & pater vnum sumus, significari deum: vt innascibilis deus descēdens in virginem, homo natus sit, quia ad dispensationem carnis pertineat id quod ita coeperit, ego, ad diuinitatis suæ vero demonstrationem subiecerit, & pater, tanquam huius hominis sui pater esset, ex duobus vero cōsistens homine scilicet & deo de se locutus sit, vnum sumus. Sed nos natiuitatem subsistentem sine tēpore protestantes, prædicabimus dei filium non alienæ à deo patre naturæ, deum: neque ex innascibilitate innascibili coequalem, sed ex generatione ¶ vnigenitum nō disparem, neq; vnum eos

esse ex geminatis nominibus vnionis, sed ex K natiuitate naturæ, neq; duos deos per diuersitatem generis in fide esse, neq; rursus singularem deum, vbi sacramentū dei vnigeniti est confitendum, sed in patre significari atque esse dei filium, dum in eo & natura patris & nomē est. In filio vero patrem intelligi ac manere, dum filius neq; dici potest nisi ex patre, neque esse, viuentis quoq; naturæ esse viuentem imaginem & consignatam naturaliter dei in deo formam, vsq; adeo indifferentis potestatis & generis, vt in eo nec opus, nec sermo, nec visus alienus à patre sit, sed cum naturaliter in se habeat autoris sui imago naturā, per naturalem quoq; imaginem suam autor & operatus & visus & locutus sit. Atq; hanc quidem & itēporalem & inenarrabilem & omnem humanæ L intelligentiæ sensum excedentē vnigeniti generationem prædicantes, nati quoq; in hominem ex partu virginis dei sacramentum docuimus, demonstrantes secundū dispensationem carnis assumptæ, tum cū se ex forma dei euacuans formam serui accepit infirmitatem habitus humani, dei non infirmasse naturam, sed salua diuinitatis in homine virtute, acquisitam esse dei ad hominem potestatem. Namq; cum in homine deus natus sit, non idcirco natus est, ne non deus maneret, sed vt manente deo homo natus in deū sit. Nam & Emmanuel nomen eius est, quod est nobiscum deus, vt nō defectio dei ad hominē sit, sed hominis ¶ pro- ¶ ali. profectus ad deū. Vel cū glorificari se rogat, non ¶ ali. assumptione. vtique naturæ dei, sed ¶ assumptioni humilitatis hoc proficit. Nam hanc gloriam postulat, quam ante constitutionem mundi apud deum habuit. Respondentes quoque stultissimis eorum M professionibus vsque ad ignoratæ horæ descendimus demonstrationem, quæ etiam si secundum illos à filio apprehensa non esset, tamen id ad contumeliam diuinitatis vnigenitæ non pertineret, quia natura non ferret, vt eum natiuitas retroageret ad innascibilitatis ininitiabilem substitutionem, potestati suæ patre momentum definiendi adhuc diei ad demonstrationem autoritatis innascibilis reseruante: neque in eo infirmam intelligi posse naturam, in qua tantum inesset ex natiuitate naturæ, quantum implere posset perfecta natiuitas: neque ad differentiam diuinitatis vnigenito deo ignorantem diei & horæ deputandam, cum ad demonstrandam aduersum hæreticos Sabellianos innascibilem in patre atque ininitiabilem potestatem, innascibilis hæc in eo sit potestatis exceptio, * per quam patris ¶ ali. per quæ vsq; ad sacramentum

¶ ali. fidei.

H

¶ ali. confitisse.

I

¶ ali. vnigeniti.

Hæc à, per quæ vsq; ad

A sacramentum pertinere, vt qui infirmitates nostras portabat, infirmitatem quoque sibi humanæ ignorationis adsumeret, atque ita diem nescire se diceret, vt sepulchrū Lazari nesciebat, & attrectantem vestis suæ sūbriam mulierem ignorabat, tam infirmus ad sciendum quàm infirmus ad flendum, sub laetitūdinis & sitis & inedia officio, in scientiæ etiam nō de dignatus errorem, maxime cum ex mortuis resurgentem & ingressurum supergressurūque cælos Apostoli iam non nescientem. Sed huius ipsius diei suę potentem ac scientem interrogassent, nihil aliud percōtantes quàm id quod sub dispensatione hominis tacebatur, vt in eo quod nescire se dixerat, dum rursum interrogant, ad adsumptionem potius quàm necessitatem ignorantie intelligere videretur.

B * Sed quia hanc nescitiæ diei professionem, nō ignorationis esse infirmitatem, sed tacēdi dispensationem docuimus, * expugnanda etiam nunc est omnis impiæ assertionis occasio, & omnes hæreticæ blasphemie transcurrenda sunt prædicationes, vt veritas euangelij per ea ipsa quibus obscurari videbatur eluceat. Volūt enim plerique eorum ex passionis metu & ex infirmitate patiendi, non in natura eum impassibilis dei fuisse, vt qui timuit & doluit, non fuerit vel in ea potestatis securitate quæ non timet, vel in ea spiritus incorruptione quæ nō dolet, sed inferioris à deo patre naturæ, & humanæ passionis trepidauerit metu, & ad corporalis pœnæ congemuert atrocitatem. Atq; hac impietatis suę assertionem nitatur, quia scriptum sit: Tristis est anima mea vsq; ad mortē. Et rursum: Pater si possibile est transeat à me calix iste. Sed & illud: Deus deus meus quare me dereliquisti? Hoc quoq; adiiciant: Pater cōmendo in manus tuas spiritum meum. Has enim omnes piæ fidei nostræ professiones ad impietatis suæ rapiunt vsurpationem. Vt qui timuerit, qui tristis est, qui & transferri à se calicem deprecatus sit: vt qui doluerit, qui derelictum se à deo in passione cōquestus sit: vt infirmus quoque fuerit, qui spiritum suum patri commendauerit. Nec anxietas admittat similitudinem exæquate ad deum in vnigeniti natiuitate naturę, quę infirmitatē diuersitatemq; suam & deprecatione calicis, & desolationis quereia, & commendationis cōfessione testetur. Ac primū antequam ex his ipsis dictis demonstremus, nec metuendi de se in eum infirmitatem incidisse aliquam nec dolendi, quærendum est quidnam videatur timere potuisse, vt in eum formido intolerandi doloris vel terroris inciderit: & puto nō alia hic ad timē-

dum quàm passionis & mortis causa prætenditur. Et interrogo eos qui hoc ita existimant, an ratione subsistat, vt mori timuerit, qui omnem ab Apostolis terrorem mortis propellens, ad gloriā eos sit martyrij adhortatus dicens: Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus: & qui inuenit animam suam perdet eam, & qui perdidit eam propter me, inueniet illam. Cum enim pro eo mori, vita sit, quid ipse in mortis sacramento doluisse existimandus est, qui pro se morientibus vitam rependat? Et cum non timendos esse qui corpus occiderēt monet, ipsum illum mors à timore passionis corporalis exterruit? Tum denique quem dolorem mortis timeret, potestatis suæ libertate moriturus? Humano enim generi vitæ mortem aut vis exterior, id est, febris, vulneris, casus, ruina, degrassata in corpus accelerat, aut ipsa natura corporis nostri senio in eam ipsam mortem victa cōcedit. Vnigenitus autem deus ita potestatem habens ponendæ animæ, vt resumendæ, ad peragendum in se mortis sacramentum, cum poto acceto consummasse se omne humanarum passionum opus testatus esset, inclinato capite tradidit spiritum. Si hoc naturæ hominis ius relictum est, vt per se exhalans spiritum requiescat in mortem, & nō dissoluto corpore labefactata anima decedat, vel aut ruptis aut perfossis aut collisis membris spiritus tanquàm in sede sua violatus erumpat aut effluat, incidat in dominum vitę mortis metus, si quod emissio spiritu mortuus est, non libertatis suæ ad moriendum vsus est potestate. Quod si ex se mortuus est, & per se spiritum reddidit, non est terror mortis in potestate moriendi. Sed fortē humanæ ignorantie timiditate hanc ipsam suam moriēdi in se timuit potestatem, vt licet ab se moriturus sit, tamē hoc ipsum quod moriturus esset timuerit. Et fortē si erunt qui ita existimabūt, cōstituunt t̄ cui rei existimant mortem fuisse terribile, spiritui an corpori. Si corpori, an ne ignorāt quod sancto corruptionem nō visuro intra triduum corporis sui tēplum esset suscitaturus? Si vero spiritui mors terribilis est, Lazaro in Abrahamæ sinibus letate, infernum chaos Christus timeret? Hæc stulta atq; ridicula sunt, vt in potestate ponendę animæ ac resumendę mori timeret, ad sacramentum vitę humanæ sub voluntatis suæ libertate moriturus. Non est in voluntate t̄ morientis mors, & in potestate nō diu in morte manēdi timor mortis, quia & voluntas moriēdi, & potestas reuiuiscendi, extra naturam timoris est, dum timeri mors non potest, & in voluntate moriēdi

D
Quomodo
doluerit ac
timuerit
Christus.

E

F

t̄ ali. cur ei;

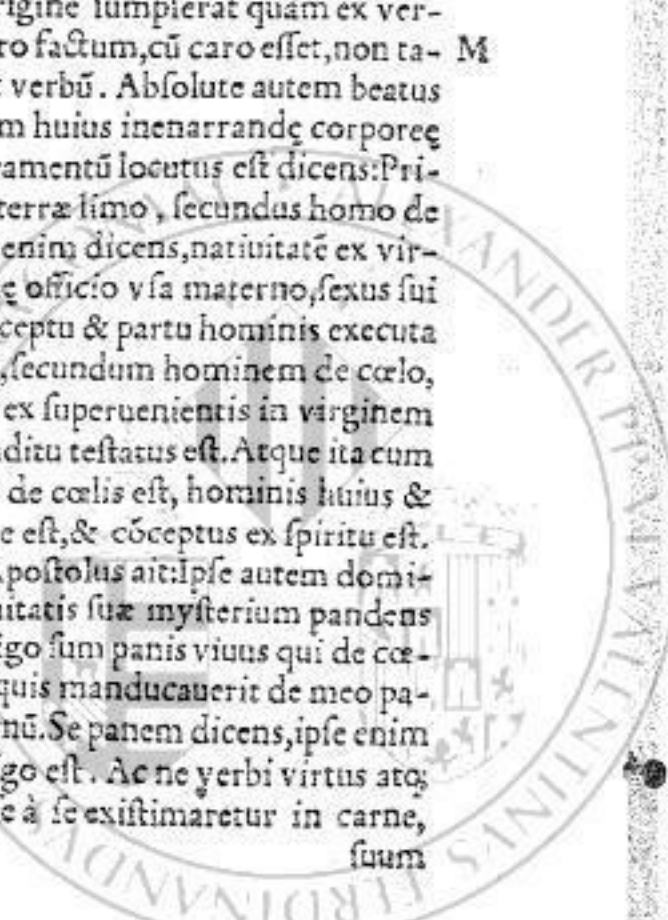
t̄ ali. morientis & potestatis non diu mori timor mortis.

G moriendi & in potestate viuēdi. Sed fortē pen-
duli in cruce corporis pœnæ, & colligantium
funium violenta vincula, & adactorum clauo-
rum cruda vulnera sunt timori. Et videamus
cuius corporis homo Christus sit, vt in suspē-
sam & nodatam & transfossam carnem dolor
* manserit. Ea enim natura corporū est, vt ex
* Forte in-
uaferit. consortio animæ in sensum quendam animæ
sentientis animata, non sit hebes inanimisque
materies, sed & attacta sentiat, & compuncta
doleat, & algens rigeat, & confota gaudeat, &
inedia tabescat, & pinguescat cibo. Ex quodam
enim obtinētis se penetrantisque animæ tran-
scursu, secūdum ea in quibus erit, aut oblecta-
tur, aut læditur. Cum igitur cōpuncta aut effol-
sa corpora dolent, sensum doloris transfuse in
H ea animæ sensus admittit. Deniq; vulnus cor-
poris vsq; ad os dolet, & digiti excedentiū ex
carne vnguium præsegmina nesciūt. Et si quā-
do accedēte vitio pars aliqua corrupta mem-
brorum, sensum viuæ carnis amiserit, ea cum
vel defecabitur, vel vretur, dolorem quisquis
esse potuisset, nō manēte in ea animæ permix-
tione, nō sentiet. Aut cū grauis necessitas reci-
dendi corporis manet, medicato potu cōsopi-
tur vigor animæ, & in emortuam sensus sui o-
bliuionē mens succis violentioribus occupata
conficitur. At tum doloris nescia membra cē-
duntur, & omnem alti vulneris plagam sensus
carnis emortuus, sensu animæ in se torpentis
cuadit. Assert itaq; dolorē per animæ infirmis
admixtionem, in infirmum sensum suum cor-
pus animatum. Si igitur homo Iesus Christus
per initia corporis atq; animæ nostræ vixit in
corpore, & non ita vt corporis sui, sic & animæ
I suæ princeps deus in similitudine hominis cō-
stitutus, & habitu repertus vt homo natus est,
pavem dolorem senserit corporis nostri ani-
mæ nostræ & corporis, vt cōceptu ita & initio
animatus in corpore. Quod si assumpta sibi
per se ex virgine carne, ipse sibi ex se animam
concepti per se corporis coaptavit, secundum
animæ corporisque naturam, necesse est & pas-
sionum fuisse naturā. Euacuans se enim ex dei
forma & formam serui accipiens, & filius dei
etiam filius hominis nascens, ex se suæque vir-
tute nō deficiens, deus verbum consummauit
hominem viuētem. Nam quomodo filius dei
hominis filius erit natus, vel manēs in dei for-
ma, formam serui acceperit, si non potēte deo
verbo ex se & carnem intra virginē assumere,
& carni animā tribuere homo Christus Iesus
ad redemptionē animæ & corporis nostri per-
fectus est natus? Et corpus quidē ita assumpse-
rit, vt id ex virgine cōceptum, formā eum esse

serui effecerit. Virgo enim non nisi ex sancto K
spiritu genuit quod genuit. Et quāuis tātum
ad natiuitatem carnis ex se daret, quantum ex
se fœminæ edendorū corporum susceptis ori-
ginibus impēderent, nō tamen Iesus Christus
per humanæ conceptionis coaluit naturā. Sed
omnis causa nascēdi inuecta per spiritum te-
nuit in hominis natiuitate quod matris est, cū
tamē haberet in originis * natiuitate quod dei
est. Hinc igitur maximum illud ac pulcherri-
mum suscepti hominis sacramentū dominus
ipse ostendit dicēs: Nemo ascendit in cœlum,
nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui
est in cœlo. Quod descendit de cœlo, concepte
de spiritu originis causa est. Non enim ex se
corpori Marię originem dedit, licet ad incre-
menta partūque corporis omne quod sexus L
sui naturale est, cōtulerit. Quod vero hominis
filius est, susceptæ in virgine carnis est partus.
Quod autē in cœlis est, naturæ semper manē-
tis potestas est, quæ initiata conditaque per se
carne nō se ex infinitatis suæ virtute intra re-
gionem definiti corporis coarctauit, spiritus
virtute ac verbi dei potestate in forma serui
manens, ab omni intra extrāque cœli mundi-
que circulo cœli ac mūdi dominus nō absuit.
Per hoc ergo & de cœlo descēdit, & filius ho-
minis est, & in cœlis est, quia verbū caro factū
non amiserat manere quod verbum est. Nam
dum verbū est, & in cœlis est: dum caro est, &
hominis filius est: dum verbū est caro factū, &
de cœlo est, & filius hominis est, & in cœlo est,
quia & verbi virtus † non corporalibus modis
manens, non deerat vnde descēderat, & caro
non aliunde originē sumpserat quā ex ver-
bo. Et verbū caro factum, cū caro esset, non ta- M
men nō erat & verbū. Absolute autem beatus
Apostolus etiam huius inenarrandę corporeę
natiuitatis sacramentū locutus est dicens: Pri-
mus homo de terræ limo, secundus homo de
cœlo. Hominē enim dicens, natiuitatē ex vir-
gine docuit, quę officio vsa materno, sexus sui
naturam in cōceptu & partu hominis excuta
est. Et cum ait, secundum hominē de cœlo,
originem eius ex superuenientis in virginem
sancti spiritus aditu testatus est. Atque ita cum
& homo est, & de cœlis est, hominis huius &
partus à virgine est, & cōceptus ex spiritu est.
Et hæc quidē Apostolus ait: ipse autem domi-
nus huius natiuitatis suæ mysterium pandens
sic locutus est: Ego sum panis viuus qui de cœ-
lo descendi. Si quis manducauerit de meo pa-
ne, viuet in eternū. Se panem dicens, ipse enim
corporis sui origo est. Ac ne verbi virtus atq;
natura defecisse à se existimaretur in carne,
suum

* Alii: vir-
tute. ali. ori-
gine.

† ali. deest
non.

A suum rursus panem esse dixit, ut per hoc quod descendens de caelis panis est, non ex humana conceptione origo esse corporis existimaretur, dum caeleste esse corpus ostenditur. At vero cum suus panis est, assumpti per verbum corporis est professio, subiecit enim: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & sanguinem eius biberitis, non habebitis vitam in vobis. Ut quia id quod filius hominis est, & panis de caelis ipse descendit, per panem suum de caelo descendentem, & per carnem ac sanguinem filij hominis, & concepta ex spiritu sancto, & nata ex virgine carnis intelligatur assumptio. Huius igitur corporis homo Iesus Christus & dei filius & hominis est filius, & ex forma dei se exinaniens formam serui accepit. Non alius

B filius hominis quam qui filius dei est, neque alius in forma dei quam qui in forma serui perfectus homo natus est, ut sicut per naturam constitutam nobis a deo originis nostrae principem, corporis atque animae homo nascitur, ita Iesus Christus per virtutem suam admixtione carnis atque animae homo ac deus esset, habes in se & totum in verumque quod homo est, & totum verumque quod deus est. Quanquam multi confirmandae haereseos suae arte, ita aures imperitorum soleant illudere, ut quia & corpus & anima Adae in peccato fuit, carnem quoque Adae atque animam dominus ex virgine acceperit, neque hominem totum ex spiritu sancto virgo conceperit, qui si intelligeret sacramentum carnis assumptae, intelligerent etiam sacramentum eiusdem & hominis filij & dei filij. Quasi vero si tantum ex virgine assumpsisset corpus, assumpsisset quoque ex eadem & animam, cum anima hominis opus dei sit, carnis vero generatio semper ex carne sit. Sed volentes unigenitum deum, qui in principio apud deum erat deus verbum, non substantium deum esse, sed sermonem vocis emissam, ut quod loquentibus est suum verbum, hoc sit patri deo filius, argute subreperere voluit ne subsistens verbum deus, & manens in forma dei Christus homo natus sit, ut cum hominem illum humane potius originis causa quam spiritualis conceptionis sacramentum animauerit, non deus verbum hominem se ex partu virginis efficiens extiterit, sed ut in prophetis spiritus prophetae, ita in Iesu verbum dei fuerit. Et arguere nos solet quod Christum dicamus natum, non nostri corporis atque animae hominem, cum nos verbum carnem factum, & se ex forma dei euacuantem Christum, & formam serui assumptam, perfectum secundum habitum conformationis humanae, & nostrae similitudinis

natum hominem praedicemus, ut vere dei filius D verus hominis filius natus sit. Neque non natus ex deo homo, neque quia natus ex deo homo, ideo deus esse deficientes. Sed ut per se sibi assumptis ex virgine corpus, ita ex se sibi animam assumpsit, quae utique nunquam ab homine generationis originibus praebetur. Si enim conceptum carnis nisi ex deo virgo non habuit, longe magis necesse est, anima corporis, nisi ex deo aliunde non fuerit. Et cum ipse ille filius hominis ipse sit qui & filius dei, quia totus hominis filius totus dei filius sit, quam ridicule praeter dei filium qui verbum caro factum est, alium nescio quem tanquam prophetam verbo dei animatum praedicemus, cum dominus Iesus Christus & hominis filius & dei filius sit. Per id vero quod tristis est anima sua usque ad mortem, E & quod potestatem habet animae suae ponendae & resumendae, volunt extrinsecus animam non ex spiritu sancto, ut & corpus ex eo conceptum est, deputare, cum verbum deus in sacramento naturae suae manens, homo natus sit. Natus est autem non ut esset alius atque alius, sed ut ante hominem deus suscipiens hominem, homo deus posset intelligi. Nam quo modo Iesus Christus dei filius natus ex Maria est, nisi quod verbum caro factum est, scilicet quod filius dei cum in forma dei esset, formam accepit serui? Accepisse autem formam serui eum qui esset in dei forma, de contrariis comparatur, ut quanta veritas est manere in dei forma, tanta veritas sit accepisse formam serui. Ad proprietatem enim naturae intelligendam significatione verbi ad id communis impellimur. In forma enim serui est, qui & in forma dei est. Et cum hoc naturae, illud vero dispensationis sit, in eiusdem tamen est veritatis proprietate quod utrumque est, ut tam F verus sit in dei forma quam verus in serui. Ut vero assumpsisse formam serui, non aliud est quam hominem natum esse: ita in forma dei esse, non aliud est quam deum esse, vnum tamen eundemque non dei * defectione, sed hominis assumptione profitentes, & in forma dei per naturam diuinam, & in forma serui ex conceptione spiritus sancti, secundum habitum hominis repertum fuisse. Itaque cum Iesus Christus & natus & passus & mortuus & sepultus sit, & resurrexerit, & in caelos ascenderit, non potest in his sacramentorum diuersitatibus ita ab se diuiduus esse, ne * Chri- * Alii. deus. stus sit, cum non alius Christus quam qui in forma dei erat, formam serui acceperit, neque alius quam qui natus est mortuus sit, neque alius quam qui est mortuus resurrexerit neque alius quam qui resurrexerit ascenderit in caelos.

† ali. verbū.

† ali. deest non.

* Alii. deest. sione.

* Alii. deus.

G In cœlis autem non alius sit quam qui descendit ante de cœlis. Homo itaque Iesus Christus unigenitus deus per carnem & verbum, ut hominis filius, ita & dei filius hominem verum secundum similitudinem nostri hominis non deficientes à se deo, sumpsit, in quem quamuis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrerent, aut suspensio eleuaret, afferrent quidem hæc impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent, ut telum aliquod aut aquam perforans, aut ignem cōpungens, aut aëra vulnerās. Omnes quidem has passiones naturæ suæ infert, ut perforet, ut cōpungat, ut vulneret, sed naturam suam in hæc passio illata non retinet, dum in natura non est vel aquam forari, vel pungi ignem, vel aëra vulnerari, quamuis naturæ teli sit vulnerare & compungere & forare. Passus quidem dominus Iesus Christus, dum ceditur, dum suspēditur, dum crucifigitur, dum moritur, sed in corpus domini irruens passio, nec non fuit passio, nec tamen naturam passionis * exercuit, dum & pœnali ministerio illa desēuit, & virtus corporis sine sensu pœnæ, vim pœnæ in se desēuentis excepit. Habuerit sanè illud domini corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrum id naturæ habet, ut calcet vndas, & super fluctus eat, & non degraueetur in gressu, neque aque insistentis vestigiis cedant, penetret etiā solida, nec clausæ domus obstaculis arceatur. At vero si dominici corporis sola ista natura sit, ut sua virtute sua anima feratur in humidis, & insinat in liquidis, & extructa transcurrat, quid per naturam humani corporis concepta ex spiritu sancto caro iudicatur? Caro illa, id est, panis ille de cœlis est. Et homo ille de deo est habens ad patiedum quidem corpus, & passus est, sed naturam non habes ad dolendum. Naturæ enim propriæ ac suæ corpus illud est quod in cœlestem gloriam transformatur in monte, quod attractu suo fugat febres, quod de sputo suo oculos format. Sed fortè in quo affectio flendi, sitiendi, esuriendi que mansit, & cæterarum quoque humanarum passionum in eo necesse sit inesse naturam. Qui sacramentum fletus, sitis atque esuritionis ignorat, sciat & viuificare flentem, nec mortem Lazari flere ob quam gaudeat, & flumina aquæ viuz ex se præbere, sitientem neque carere siti, qui potens sit potare sitientes & esurientes, eam que fructus suos esurienti non præbuerit, damnare arborem, nec naturam eam vincta inedia que naturam viriditatis iussa ariditate demutet. Quod si præter fletus & sitis & esuritionis mysterium assumpta caro, id est, homo totus, passionum est permixta naturis, nec ta-

men ita ut passionis conficeretur iniuriis, ut **K** flens non sibi fleret, & sitiens sitim non potatura depelleret, & esuriens non se cibo escæ alicuius expleret, Neque enim tum cum sitiuit, aut esuriuit, aut fleuit, bibisse dominus, aut manducasse, aut doluisse monstratus est, sed ad demonstrandam corporis veritatem, corporis consuetudo suscepta est, ita ut naturæ nostræ consuetudine consuetudini sit corporis satisfactum, vel cum cibum & potum accepit, non se necessitati corporis, sed consuetudini tribuit. Habuit enim corpus, sed originis suæ proprium, neque ex vitiis humanæ conceptionis existens, sed in formam corporis nostri virtutis suæ potestate subsistens. Gerens quidem nos per formam serui, sed à peccatis & à vitiis humani corporis liber, ut nos quidem in eo per generationem virginis inessemus, sed nostra in eo per virtutem profectæ ex se originis vitia non inessent, dum **L** homo natus, non vitiis humanæ conceptionis est natus. Tenuit enim Apostolus demonstrandæ natiuitatis huius sacramentum, cum ait: Sed humiliavit se, formam serui accipiens in similitudine hominum constitutus, & habitu repertus ut homo. Ut dum formam serui accepit, natus esse in forma hominis intelligatur, dum autem in similitudine hominum constitutus, & habitu repertus ut homo, species quidem & veritas corporis hominem testetur, sed naturam vitiorum, qui ut homo sit habitu repertus, ignoret. In similitudine enim naturæ non vitiorum proprietate eius generatio est, nam quia in eo quod formam serui accepit, natiuitatis videbatur significata esse natura, subiicit: In similitudine hominum constitutum, & habitu repertum ut hominem, ne natiuitatis veritas naturæ quoque **M** per vitia infirmis proprietate crederetur, cum & in forma serui esset vera natiuitas, & in habitu repertum ut hominem, esset similitudo naturæ. Ipse quidem per virginem ex se natus homo, & in similitudine vitiosa peccati carnis inuentus. Quod id ipsum ad Romanos scribens testatus Apostolus est, cum ait: Quod erat enim impossibile legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suum misit in similitudine carnis peccati, & de peccato cōdemnavit peccatum in carne. Non fuit habitus ille tantum hominis, sed ut hominis: neque caro illa caro peccati, sed similitudo carnis peccati, dum & habitus carnis in natiuitatis est veritate, & similitudo carnis peccati à vitiis humanæ passionis aliena est, ita homo Christus Iesus & in veritate natiuitatis est dum homo est, & non est in proprietate peccati dum Christus est, quia & qui homo est, non potuit non homo esse qui natus est, & qui Christus est,

Lege caute.

H

* al. exercuit

Lege caute.

A stus est, non potuit amisisse quod Christus est. Atque ita dum homo Christus Iesus est, habet & natiuitatem hominis, quia homo est: nec est in vitiosa hominis infirmitate, quia Christus est. Quanquam igitur nos ad huius sacramenti intelligentiam apostolica fides instruat, quæ & habitu vt hominẽ reperit, & in similitudine carnis peccati missum hominẽ Christum Iesum esse testata est, vt cum habitu vt homo est, sit in forma serui, & non sit in vitiis naturæ: & cum in similitudine carnis peccati est, sit quidem verbum caro, sed in similitudine carnis peccati sit, potius quàm ipse caro peccati sit. Et cum homo Christus Iesus est, sit quidẽ homo, sed in homine non possit aliud esse quàm Christus est. Atq; ita & ex corporis natiuitate

B homo natus sit, nec sit in hominis vitiis, qui nõ sit in origine, quia verbũ caro factum non potuit non caro esse, quod factum est: & verbum licet caro factũ sit, non tamen amisit esse quod verbum est: & dum verbum caro factum originis suæ nõ potest carere natura, non * oportuit nisi in naturæ suæ origine permanere quod verbum est, neq; non vere intelligi verbũ caro esse quod factum est, ita tamen vt qui habitauit in nobis, non caro illa verbum sit, sed verbi caro sit habitatis in carne. Quæ cum ita sint, tamẽ videamus an peractus vniuersus ille passionis ordo infirmitatẽ in domino corporalis doloris permittat intelligi. Dilatis enim ad modicũ eorum dictorũ causis, ex quibus metũ domino hæresis ascribit, res ipsas vt gestæ sunt conferamus. Neq; enim fieri potest, vt timor eius significetur in verbis, cuius fiducia continetur in factis. Timuisse tibi õ hæretice dominus gloriæ passionẽ videtur, sed ei ob ignorantia huius errorẽ, & satanas Petrus & scandalum est, & ille quidem per charitatẽ Christi quem ei non caro neque sanguis, sed pater qui in cœlis est reuelauerat, detestatus passionis sacramentum, tali seueritatis sententia cõfirmatus ad fidem est. Tu vero quid sectaberis spei, Christum deum negando, & metum ei passionis addẽdo? Anne metuit qui armatis ad corripiendum se obuius prodit: & in corpore eius infirmitas fuit, ad cuius occursum cõsternata persequentium agmina conciderunt, & maiestatem ingerentis se ad vincula non ferentes supinatis corporibus reciderunt? Quam igitur infirmitatem dominatam huius corporis credis, cuius tantã habuit natura virtutẽ? Sed fortẽ dolorem vulnerum timuit. Quem rogo penetrantis in carnẽ clauis habuit terrorem, qui excisæ auris carnẽ solo restituit tactu? Expone nobis tu dominicæ infirmitatis assertor, hoc

ipso passionis tempore, infirmatẽ opus carnis. **D** Exerente enim Petro atque adigẽte gladium, truncus aure seruus sacerdotis astabat. Quo modo ex excisæ auris vulnere cõtingẽte Christo restituta caro auris est? Vnde inter fluentẽ sanguinẽ & post ipsa descendentis gladij vestigia, & in ipsa truncati corporis calumnia, exiit quod non est, & sequitur quod nõ extat, & responditur quo caretur? Producẽs ergo hæc aurem manus, clauum dolet: & sentit sibi vulnus, qui alteri dolorẽ vulneris non relinquit? Compungẽdæ carnis metu tristis est, cuius tactui licet carnẽ donare post cẽdem: Quod si hæc in Christi corpore virtus fuit, qua rogo fide naturaliter infirmus fuisse defenditur, cui naturale fuit omnem humanarũ infirmitatũ inhibere naturam? Sed fortẽ stulta atq; impia perversitate hinc infirmis in eo naturæ præsumitur assertio, quia tristis sit anima eius vsq; ad mortẽ. Nondum te hæretice cur virtutẽ dicti nõ intelligas arguo. Interim tamen à te requiro, cur exeunte ad prodicionem Iuda non memineris dictum fuisse: Nunc honorificatus est filius hominis. Si enim passio honorificatura eum erat, quo modo tristem eum metum passionis effecerat, nisi fortẽ tam irrationabilis fuerit, vt pati timuerit quæ se essent glorificatura patientẽ? Sed fortẽ timuisse vsque eò existimabitur, vt transferri à se calicem deprecatus sit dicens: Abba pater, omnia possibilis tibi sunt, transfer hunc calicem à me. Vt de cæteris non calumniar, nõnne hebetudinẽ impietatis tuæ vel hinc coarguisses, quia legeras: Recõde gladiũ tuum in theca, calicẽ quem dedit mihi pater non bibam? Quo modo enim per patiendi metum transferri à se deprecaretur, quod per dispensationis studium festinaret impleri? Non enim **F** conuenit vt pati nolit quod pati velit. Et cum pati eum velle cognosceres, religiosus fuerat dicti * intelligentiam confiteri, quàm ad impietatis furorem prorumpere, vt eum assereres ne pateretur orasse, quem pati velle cognosceres. Sed credo te ad impietatis tuæ pugnam etiã hoc dicto dominicæ vocis armabis: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Post cõtumeliã enim crucis fortẽ dignationem ab eo paterni auxiliij existimes recessisse, & hinc desolatẽ infirmitatis suæ querelam exitisse. Si tibi itaq; in Christo contemptus & infirmitas & crux cõtumelia est, oportuerat te dicti huius immemorem non fuisse: Verum dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem eũ nubibus cœli. Vbi rogo in passione timor? vbi infirmitas? vbi dolor? vbi contumelia? Timere ab impiis dicitur, sed

* ali. potuit.

* Aliis ignorantiam, suspicor fuisse scriptum in intelligentiam.

G tur, sed ipse pati velle se prædicat. Infirmus esse contenditur, sed se potentem dum conternatis persequutoribus obuius non sustinetur, ostendit. Dolere vulnera carnis arguitur, sed in eo quod carnè auris reddit ex vulnere: caro ipse cum sit, extra carnalem tamen naturam dolendi vulneris reperitur, quia dum & manu truncam aurem attingit, manus illa de corpore est: & dum manus aurem producit ex vulnere, non esse manus illa corporis significatur infirmis, sed contumeliosa ei esse crux dicitur. Atqui per hanc hominis filius sedere à dextris virtutis videndus est, & ex partu virginis homo natus in maiestate sua cum cœli nubibus reuerfurus. Non tenes irreligiose rerum naturalium causas, & dum impietatis atque erroris spiritu plenus sacramentum fidei non intelligis, ex ipso seculi sensu heretica hebetudine * disproficis. Omne enim quod timetur, vitari necesse est dum timetur: & quod infirmum est, sumit ex infirmitate terrorem: & quicquid dolet, dolendi in se habet indemutabilem naturam: & quicquid contumeliosum est, semper inhonorum est. Tu vero quo sensu rationis intelligis dominum Iesum Christum ad quod festinat timere? Et cõsternantem fortes infirmitate trepidare? & vulnera non permittentem doleri, vulneratum dolere? & contumelia crucis debonestari, cui crux conscensus ad deum est, & reditus ad regnum? Sed forte vel hoc tibi relictum occasionis impie arbitraris, vt descensionem ad inferos, & ipsam mortis timuerit necessitatem, dum id ipsum testari videtur hoc dicto: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Hoc legens & nõ intelligens, aut pie tacuisses, aut etiam religiose intelligentiam eius orasses, non magis per impudentem assertionem stulto furore veritatis incapax vagareris. Anne tibi metuere infernum chaos & torrentes flammæ, & omnè pœnarum vlticium abyssum credendus est dicens latroni in cruce: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso? Naturæ huius potestatem iam non dico metus, sed nec infernæ sedis † regio est concludens, quæ descendens ad inferos, à paradiso non desit, sic vt & hominis filius loquens in terris, maneat & in cœlo martyri suo paradysum promittens, & cõsummatæ beatitudinis delicias pollicens, non habet hunc metus corporalis penetrantem quidem inferos, sed vbique naturæ suæ virtute distentum. Et naturam hanc mundi dominam ac libertate spiritalis virtutis immensam non sibi terrore mortis gehennæ chaos vendicat, quæ paradisi delitiæ carere non possunt? Futurus e-

nim in inferis dominus, & in paradiso est futurus. Deseca ad metum pœnæ naturæ indefecabilis portioné, & de Christo apud inferos pone quod doleat, & in paradiso relinque quod regnet. Latro enim rogat vt sui in regno suo meminerit. Et credo eum ad hanc beatæ confessionis fidem auditis transeunte palmas clauo gemitus accendit, & regnū Christi per dolorem infirmitatis in Christi corpore didicit. Ille dignationem reminiscens in regno postulat, tu crucis mortem ad metum deputas? Dominus cõmunionem ei paradisi mox pollicetur, tu Christum in inferis sub pœnali terrore concludis? Diuersæ spei fides ista est. Paradysum meruit sub cruce latro pendentē Christum confessus in regno. In pœnæ ergo dolore & metu mortis Christum deputas, & paradiso necesse est sit cariturus & regno. Collatis ergo dictorum atque gestorum virtutibus demonstratis, non ambiguum est, in natura eius corporis infirmitatem * naturæ corporeæ nõ fuisse, cui in virtute naturæ fuerit omnè infirmitatem corporum depellere, & passionem illam illata licet corpori sit, non tamè naturam dolendi corpori intulisse, quia quamuis forma corporis nostri esset in domino, non tamè vitiosæ infirmitatis nostræ forma esset in corpore, qui non esset in origine, quod ex conceptu spiritus sancti virgo progenit, quod licet sexus sui officio genuerit, nõ tamen terrenæ conceptionis suscepit elementis. Genuit etenim ex se corpus, sed quod conceptum esset ex spiritu, habes quidem in se sui corporis veritatem, sed non habens naturæ infirmitatem, dum & corpus illud corporis veritas est quod generatur ex virgine, & extra corporis nostri infirmitatē est quod spiritalis cõceptionis sumpsit exordium. Sed niti aduersus * apostolicæ fidei demonstrationem hæretici videtur hoc dicto: Tristis est anima mea vsq; ad mortē, vt professio eius qui se tristem ait, naturæ infirmitatem, per cuius cõscientiam tristis cœperit esse, testetur. Ac primum humanæ intelligētiae sensum interrogo, quid sit tristem esse vsq; ad mortem. Nõ enim eiusdem significationis est, tristem esse propter mortē, & tristem esse vsq; ad mortem. Quia vbi propter mortē tristitia est, illic ipsa mors causa tristitiæ est. Vbi vero tristitia vsq; ad mortem est, mors iam non tristitiæ est causa, sed finis. Qui ergo non propter mortē, sed vsq; ad mortē tristem est, quæredum est vnde sit tristem. Tristem autem non incerto neque indefinito humanæ ignorantia tēpore, sed vsq; ad mortem. A deo autem non propter mortē suscepta tristitia est, vt sit destituta per mortem.

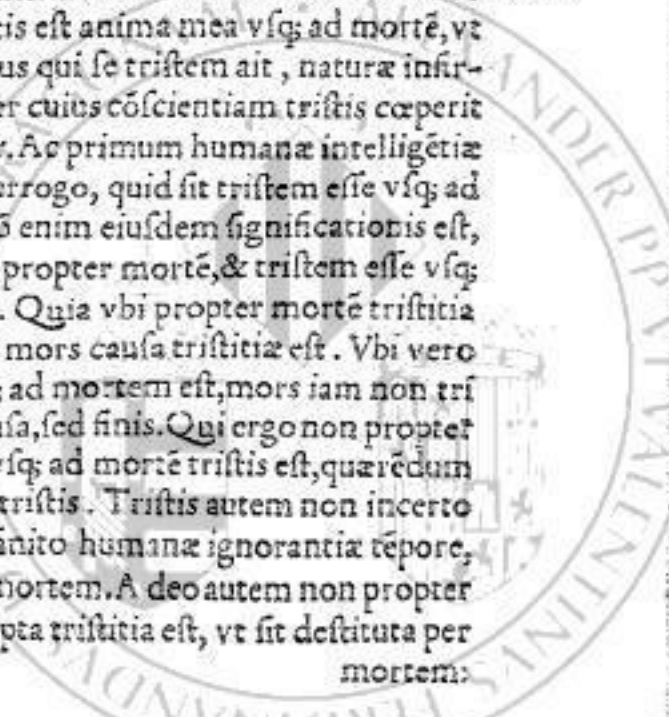
Infirmis dicit aliquoties, vt imbecillis.

Vtatur & alio verbo pro degenerare.

† al. religione concludens.

In vetusto codice quidam mutatur, parem nostræ naturæ corporeæ, quod & aliis fecit

M
* ali. euangelica.

A mortem: & vt causam tristitiæ intelligere possimus, videamus quid hanc professionem tristitiæ vel præcesserit vel consequatur. Totius enim passionis & fidei mysterium consummatum paschæ cœna fuerat per dominum, postquam vniuersorum in se scādalum docet, sed præcessurum se eos in Galilæam promittit. Petrus cæteris licet t̄ scādalizandis, se tamen nō t̄ scādalizandum cōstanti fide sponndit. Sed dominus per naturam dei non ignarus gerendum, ter eum negaturum esse respondit, vt cæterorum scādalum intelligeretur ex Petro, cum ille in tam graue fidei periculum ter negando recideret. Tunc ille assumptis Petro, Iacobo & Ioanne duobus ad martyrium electis, & Ioanne in prædicatione euangelij firmando, tristem se vsq; ad mortem professus est, deinde progressus orauit dicēs: Pater me⁹, si possibile est, transeat à me calix iste, sed non tamen sicut ego volo, sed sicut tu vis. Transire à se calicem rogat, vtq; iam secum manentē, qui tum in sanguine noui testamenti pro multorum peccatis effundēdus consummabatur. Non autem rogat ne secum sit, sed vt à se trāseat. Deinde rogat ne voluntas sua fiat, & quod vult effici, id ipsum concedi sibi non vult, ait enim: Sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Vt voluntate calicis deprecandi humanæ in se solitudinis significans consortium, sentētiam à se vnite sibi communisq; cum patre non discerneret voluntatis. Vt autem non pro se precari intelligeretur, & ratio significatæ voluntatis, ac deprecatio non obtinēdæ esset in absoluto, hoc totum huiusmodi petitionis suæ cœpit exordiis: Pater meus, si possibile est. Aliquid ergo patri relinquitur, quod ei an possibile est, incertum sit: Et si nihil patri impossibile est, intelligendum est ad cuius conditionem id quod sibi impossibile est, sit relictū. Post huius enim orationis precem sequitur: Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro: Non potuistis vna hora vigilare mecum? Vigilare & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidē promptus est, caro autem infirma. An ne adhuc tristitiæ causa & transeundi calicis deprecatio in obscuro est? Vigilari enim secum ob hoc iubet & orari, ne in tentationem intrēt, spiritu quidē prompto, sed infirma carne. Nam qui nō t̄ scādalizandos se per constantiam fidelis cōscientiæ pollicebantur, in scandalo per infirmitatem carnis erant futuri. Non ergo sibi tristis est, neq; sibi orat, sed illis quos monet orare peruiigiles, ne in eos calix passionis incubat, quē à se transire orat, ne in his scilicet ma-

neat. Idcirco autem transferri eum si possibile esset, à se precatus est, quia cum impossibile deo nihil sit, sicut ipse ait: Pater possibilia tibi omnia sunt, impossibile tamen est homini, passionis terrore nō vinci, nec possit nisi per probationem fides nosci. Atq; ideo & pro hominibus vt homo vult calicem transire, vt & dei ex deo voluntas effectui paternæ voluntatis vniatur. Id autem quod ait, si possibile est trāseat, manifeste in eo docuit quod ait Petro: Ecce satanas expetiuit, vt vos cerneret sicut triticum, ego autem rogavi pro te, vt non deficiat fides tua. Per hūc enim calicem dominicæ passionis tentandi omnes erant. Etiam pro Petro pater rogatur, ne deficiat fides eius, vt negantis infirmitati vel dolor saltem penitentiæ non abesset, quia fides in eo non deficeret, quod peniteret. Tristitia igitur vsq; ad mortem domino est, quia in morte motu terræ, diei tenebris, discissione veli, monumentorum reseratione, mortuorum resurrectione confirmanda iam apostolorum fides esset, quam & nocturnæ custodiæ terror, & in flagellis, alapis, sputis, corona spinea, crucis onere, & totius passionis ludibrium, & postremo maledictæ crucis damnatio commoueret. Sciens igitur dominus hæc omnia post passionem suam * destitura, ideo & vsq; ad mortem tristis est, & scit hunc calicem transire non posse, nisi biberet dicēs: Pater meus, si non potest calix iste trāsiire à me nisi bibam illum, fiat volūtas tua. Consummata in se scilicet passione metum calicis transitorium, qui nisi eum bibisset, transire non posset. Finem terroris eius non nisi finito consummatæ in se passionis terrore succedere, quia post mortē eius per virtutum gloriam apostolicæ infirmitatis scandalum pelleretur: & quanquam in eo quod ait, fiat volūtas tua, in calicis, id est, passionis suæ scandalo apostolos permittēs paternæ voluntatis arbitrio, tamen etiā repetitæ tertio orationis prece vsus est, postquam ait: Dormite iam & requiescite. Non enim extra rationis alicuius internę cōscientiam, qui antea eos dormiētes coarguisset, nūc dormire & requiescere eos iubet. Sed intelligētiam nobis Lucas adhortatiōis istius tribuisse existimatur, qui cum dixisset, satanā expetisse vt apostolos modo tritici cerneret, & dominum pro fide Petri ne deficeret, oratū fuisse, subiicit: Post multam domini precem, angelum adstitisse confortatē eum, quo assistente orare prolixius cœperit, ita vt guttis sanguinum corporis sudor efflueret. Missio enim ad tuitionem apostolorum angelo, & per eum cōfortato domino, ne pro his tristis esset, iam sine

† al. scanda-
lizaturis
† al. scanda-
lizaturum

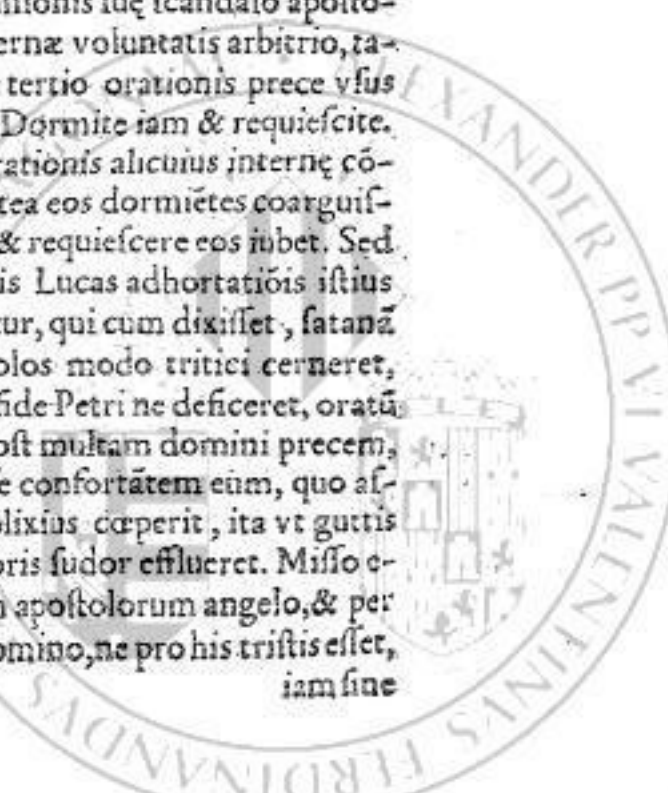
B

E

C

F

† al. scanda-
lizaturis

G iam sine tristitia metu existens ait: Dormite iam & requiescite. De angelo quidē Mattheus & Marcus, & de expetitione zabuli nihil locuti sunt, sed post tristitiam animę, post dormiētium obiurgationem, post transferendi calicis deprecationem non ex nihilo dormientium adhortatio subsequuta est, nisi quod cum abfuturus ab his esset, & indulti angeli cōfortatus auxilio, securitate custodię custodiendos permittebat in somnum. Nec sanē ignorandum à nobis est, & in Gręcis & in Latinis codicibus complurimis, vel de adueniēte angelo, vel de sudore sanguinis nihil scriptum reperiri. Ambigentibus igitur, vtrum hoc in libris variis aut desit, aut superfluum sit, incertum hoc nobis relinquatur de diuersitate librorū. Sed certe si quid sibi ex hoc hęresis blanditur, vt infirmum affirmet, cui opus fuerit angeli confortantis auxilio, meminerit creatorem angelorum creationis suę non eguisse pręsidio, tum deinde necessario eo modo eum confortari, quo modo & tristem esse. Nam qui nobis tristis est, id est, propter nos tristis est, necesse est vt propter nos sit confortatus & nobis. Quia ergo qui de nobis tristis est, & de nobis confortatus est, ea confortatus est conditione qua tristis est. Sudorem vero nemo infirmitati aut debet deputare, quia dum & contra naturam est sudare sanguinem, nec infirmitas est, quod potestas non secundum naturę consuetudinę gessit, neq; ad hęresim infirmitatis pertinere vlllo modo poterit, quod aduersum hęresim phantasma mentientem, proficiat per sudorę sanguinis ad corporis veritatem. Igitur cum & tristitia de nobis est, & oratio pro nobis est, non possunt nō omnia propter nos gesta esse intelligi, cum omnia pro nobis, quibus timebatur, orata sunt. Pręstant autē sibi mutuam euangelia plenitudinem, dum alia ex aliis, quia omnia vnus spiritus prędicatio sit, intelliguntur. Hanc enim tacitam ab omnibus pro apostolis domini orationem Ioannes maxime spiritualium causarum prędicator ostendit, dominum ita precatum esse dicens: Pater sancte, conserva eos in nomine tuo. Cum essem cum eis, ego custodiebam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi custodiui. Non sibi itaq; fuit oratio illa, sed apostolis: nec sibi tristis est, qui orare eos ne tentetur monet: nec sibi angelus mittitur, qui si vellet, duodecim milia legionum de cęlis deduceret: nec propter mortem anxius, vt à se transferatur calix, rogat, sed à se transfere calicem rogat, qui tamen transfere non posset, nisi eum biberet. Transfere autem non de loco est decedere, sed omnino non ex-

Christus
quod ab ange-
lo confortat^o

† al. nec propter mortem timet, qui ad mortem anxius est, nec vt à se trāseat calix, rogat,

tare, quod quidē ipsum & euangelicus & apostolicus sermo significat, cum dicitur: Cęlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. Sed & Apostolus: Ecce vetera trāsierunt, & facta sunt omnia noua. Sed & cū ait: Et figura huius mundi transibit. Calix ergo de quo patrem rogat vt transeat, nō potest trāsire nisi bibatur: & quod orat dominus, vtique pro his orat, quos cum his manens ipse saluauit, quos & patri saluandos reliquit. Nunc vero sacramentum mortis peracturus, patrem his custodem precatur, & missi in eo angeli, si tamen ita est, non ambigua pręsentia est, & obtētę precis manifesta securitas est, cum eos consummata oratione adhortatur in somnū. Effectum autē impetratę orationis, & adhortatę dormitionis securitatē iam in ipso opere passionis Euangelista demōstrat, cum apostolis omnibus de persecutorum manibus elapsuris ait: Vt adimpleretur verbum quod dixerat, quoniam quos dedisti mihi, perdidisti ex eis neminem. Impletur enim per se orationis precatio, & salui omnes sunt. Sed oratur pater, vt saluos per se nunc in nomine suo saluet ipse, & adeo saluat, vt Petri fides penitētia subsequente non deficiat, licet territa. Demonstrata itaq; & à Ioanne domini oratio, & à Luca zabuli postulatio, & ea quę in Marco & in Mattheo tristitia vsq; ad mortem est, & somni obiurgatio, & rursum adhortatio, nihil ambiguitatis relinquunt, cum quādo per precem à Ioanne, qua patri apostolos commēdat, & tristitię causa, & trāsseundi calicis deprecatio absoluta sit, nō à se passionem amoueri domino deprecate, sed patrem vt apostolos se passuro tueatur orate, & per Lucam ostensa aduersum zabulum precę, iam de fiducia vetiti antea somni secura permissio sit. Non est itaq; in ea natura quę supra hominem est, humanę trepidationis anxietas, & extra terreni est corporis mala, non terrenis inchoatum corpus elementis, & si filio hominis originem spiritus sanctus per sacramentum conceptionis inuenit, nempe & altissimi virtutem virtutem corpori, quod ex conceptione spiritus virgo gignebat, admiscuit. Nam cum per trāsfula in corpus animę cōsortium sensus animati corporis viuat, & ipsum ad illatorum dolorem corpus anima corpori permixta viuificet, quę vbi cęlestis spei, ac fidei suę beato calore, terrenę in corpore suo originis despexit exordium, sui quoq; sensus ac spiritus corpus efficitur in dolore, vt pati se desinat sentire quod patitur. Et quid nobis de natura dominici corporis, & descendentis de cęlo filij hominis adhuc sermo sit?

K

L

M

Amo sit? Ipsa terrena corpora timere ac dolere interdum nesciunt, quod & dolere necesse est, & timeri. Quæro enim an pastas ad fomenta exæstuandæ Babylonicæ fornacis flammæ Israélite pueri timuerint, & vtrum in illud nostræ cõceptionis corpus metus tanti ignis in-
Bcesserit. Quæro etiam an * circumaduri se flâmis doluerint, sed fortè idcirco quia non vsti sunt, nihil doleant, & tum abfuisse ignibus naturam vrendi existimabitur. Certe hæc natura corporis erat, vt & vri se timeret, & posset vri. Quod si per spiritum fidei terrena corpora, id est, secundum elementa causarum communiū initiata, neq; vri potuerunt, nec timere, quæ ergo per fidem dei in homine contra naturam sunt, ea in deo homine secundum virtutē spiritus ad naturæ originem inchoata, non sunt naturaliter æstimanda? Vincti pueri in medio ignis sunt: ignem non timent, dum incenduntur: flammæ non sentiunt, dum orant: vri nõ possunt, dum in igne sunt. Naturam suam in his & ignis, & corpora amittit, nam neq; illa vruntur, neq; ille vrit, & tamen in cæteris in natura sua est ignis & corpus. Nam circumstantes ardent, & pœnæ ministeria in pœna sunt. Non vis impie hereticæ, vt transeunte palmas clauo Christus non doluerit, neq; vulnus illud nullam acerbitatem teli compungētis intulerit. Interrogo quæ pueri ignes non timuerint, nec doluerint, aut quid in eorum corporibus naturæ fuerit, vt naturā ignis excederet. Quod si illi fidei calore, & * beati martyrii gloria timere nesciunt quæ timentur, Christus etiam si vitiorum nostrorum origine esset cõceptus, tamen per crucem mansurus deus, & mundū iudicaturus, & rex æternorum seculorum futurus, tristis metu crucis esset? & tantorū præmiorū immemor, turpis metus anxietate trepidaret? Daniel prophetæ prædio alendus, leonum lacū non timet, apostoli cadi se pro Christi nomine & pati gaudent, Paulo libatio sua corona iustitiæ est, defecanda colla sua percussoribus cum hymnis martyres tendunt, & edificados sibi congerie lignorum ignes cum canticis scandunt, vsq; eò sensus fidei, perempto in corporibus naturalis infirmitatis metu corpora ipsa ad sensum non sentiendi doloris emutat, vt per animæ propositum firmitas corpori inuehatur, animatumq; corpus in id se tãtum sentiat, in quod animæ studio commouetur, vt quod pati animus gloriæ cupiditate cõtemnit, id se pati corpus anima * negante non sentiat. Hæc si in hominib; naturalia sunt per animæ ad gloriam ardentis calorem, vt passionem suas nesciant, & vulnera ignorent, &

mortes non intelligant: dominus veræ gloriæ **D** Iesus Christus, cuius in simbria virtus est, cuius sputus & sermo natura corporis est, dum & mancus iam non mancus manum iubetur extendere, & cæcus natus natiuitatis vitia nõ sentit, & truncus aure non truncus est, in ea infirmitate compuncti, ac dolentis corporis deputabitur in qua gloriosos ac beatos viros fidei suæ spiritus nõ reliquit? Passus igitur vni-genitus deus est omnes incurrentes in se passionum nostrarum infirmitates, sed passus virtute naturæ suæ, vt & virtute naturæ suæ natus est: neq; enim cum natus sit, non tenuit omnipotentiæ suæ in natiuitate naturam. Nam cum natus sit lege hominum, nõ tamen hominum lege conceptus est, habes in se & constitutionem humanæ conditionis in partu, & ipse extra constitutionem humanæ cõditionis in origine, secundum quod ita ex infirmitate corporis nostri passus in corpore est, vt passioes corporis nostri, corporis sui virtute susciperet, & huius fidei nostræ etiam sermo propheticus testis est, cum ait: Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos existimauimus eum in doloribus esse, & in plaga, & in vexatione. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Fallitur ergo humanæ existimationis opinio, putans hinc dolere quod patitur: portas enim peccata nostra, peccati nostri scilicet corpus assumens, tamen ipse non peccat. Missus namq; est in peccati carnis similitudine, portas quidem in carne peccata, sed nostra, & pro nobis dolens, non & doloris nostri dolet sensu, quia habitu vt homo repertus, habens in se doloris corpus, sed non habens naturam dolendi, dum & hominis habitus est, & origo non hominis **E** est, nato eo de cõceptione spiritus sancti. Hinc itaq; existimatus est & in doloribus, & in plaga, & in vexatione esse. Formā enim serui accepit, & natus ex virgine homo, opinionē nobis naturalis sibi in passione doloris inuexit. Ipse autem vulneratus est, sed propter iniquitates nostras. Nam quamuis sit vulneratus, nõ tamen iniquitatis suæ vulnus est, & quicquid patitur, non sibi patitur. Non enim sibi homo natus est, nec ex se iniquus est. Testatur Apostolus causam dispensationis istius, dicens: Orantes † pro Christo, recõciliari deo, cum qui non cognouit peccatum, pro nobis peccatum fecit. Peccatum enim in carne per peccatum cõdemnaturus, peccati licet expers, factus est ipse peccatum, id est, per carnem peccatum in carne condemnas, carnis quidem peccati nescius, sed pro nobis caro factus, carnis similitudo peccati

* For. circundari
 * al. circumamburi

* al. beata

* al. vegetante

Cautè lege

† alias, per Christum

G do peccati est. Et idcirco propter iniquitates nostras est vulneratus. Caterū nescit in Christo Apostolus trepidationem doloris, nam dispensationem hanc passionis loquutus; in sacramento eam diuinitatis prædicauit, dicens: Donans nobis omnia peccata, delēs quod aduersum nos fuit chirographum in sententiis, quod erat contrarium nobis, tollens illud de medio, & affigens illud cruci, spolians se carne, & principatus & potestates traduxit cum fiducia, triumphās eos in semetipso. Succumbere ergo tibi videtur virtus ista vulneris clauo, & ad ictum compungētis exterrita demutasse se in naturam dolendi? Atqui Apostolus loquente in se Christo loquutus, & salutis nostræ per dominum opus memorans, mortem Christi ita significat, vt carne se spoliet, & potestates cū fiducia dehonestet, & de his in semet ipso triumphet. Si in passione sua necessitas est, & non salutis tuæ donum est: si in cruce dolor compungendi est, & nō decreti quod in timore est, scripta cōfictio est: si in timore vis mortis est, & non per potestatem dei carnis exuuiæ sunt: si deniq; mors ipsa aliud est quàm potentum dehonestatio; quàm fiducia, quàm triumphus, adscribe infirmitatem: si ibi necessitas est & natura: si ibi vis est, & diffidētia, & dedecus: sin autē hæc è contrario in sacramento passionis prædicantur, quis rogo furor est, repudiata doctrinæ apostolicæ fide, mutare sensum religionis, & totū hoc ad imbecillitatem & contumeliam rapere naturā, quod & voluntas est, & sacramētum, quod & potestas est, & fiducia, & triumphus? Triumphus planē est quæri ad crucem, & offerentem se non sustineri: stare ad sententiam mortis, sed inde confessurum à dextris virtutis: cōfigi clauis, sed pro persecutoribus orare: acetum potare, sed sacramentum consummare: deputari inter iniquos, sed paradisum donare: eleuari in lignum, sed terram tremere: pēdere in cruce, sed solem ac diem fugare: exire de corpore, sed reuocare animas in corpora: sepeliri mortuum, sed ī resurgere: demum secundum hominem pro nobis infirma omnia pati, sed secundum deum in his omnibus triumphare. Restat nobis adhuc, vt hæreticis videtur, magna & grauis confessæ infirmitatis confessio, & maxime ipsius domini vocibus adita, cum ait: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Quæ maxima querelæ esse intelligitur protestatio, derelictum se esse cōqueri, infirmitatiq; permissum. Verū hæc impiæ intelligentiæ violenta præsumptio, quàm sibi in omni dictorum dominicorum genere compugnat, vt qui ad

mortem festinat, vt qui per eam honorificandus est, vt qui post eam à dextris virtutis sessurus est, in his tot beatitudinum causis mori timuerit, & ob id ad necessitatem moriēdi desertum se à deo suo queratur, cum in beatitudinibus illis esset mortem obeundo mansurus. Quin etiam ad irreligiositatis huius tāquam ad præparatam sibi viam per idingenia hæretica contendunt, quod aut defecisse omnino deum verbum in animam corporis volunt, vt non idem fuerit Iesus Christus hominis filius, qui & dei filius: & aut ex se defecerit deus verbum, dum corpus officio animæ viuificat, aut omnino nec fuerit Christus homo natus, quia in eo dei verbum modo spiritus prophetalis habitauerit. Sed ridiculæ huius peruersitatis error in maiorem se impietatis extendit audaciam, ne Iesus antequam ex Maria natus est, Christus sit, dum nō qui erat, natus est, sed ad id tum primum quod natus est, esse cœperit. Per quod etiam illud vitij adiungitur, vt deus verbum tanquam pars aliqua virtutum dei quodam se tractu continuationis extendens, hominē illū qui à Maria esse cœpit, habitauerit, & virtutibus diuinæ operationis instruxerit, animæ tamen suæ motu naturāq; viuētē. Hi ergo per hanc subtilē pestiferamq; doctrinam deducuntur in vitium, vt aut deus verbū anima corporis per demutationem nature suæ in naturā infirmitatis extiterit, & verbū dei esse defecerit, aut rursus per exteriorē nudamq; naturā hominē illum sola vita animæ mouentis animatum, in quo verbum dei, id est, quædam quasi potestas extensæ vocis habitauerit. Atq; ita omni modo impiissimæ intelligentiæ aditus pandatur, vt aut deus verbū in animā defecerit, nec permanserit deus verbum, aut omnino Christus ante partum Mariæ non fuerit, quia Iesus Christus animæ solum communis & corporis homo hoc habeat sui, quod vt esset homo cœpit exordium, quæ extrinsecus protēsi sermonis potestas ad virtutem operationum confirmauerit, qui nunc à dei verbo contracta rursus protensione desertus, clamet: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Vel certe tum, cum in animam corporis à dei verbi natura demutatus est, paterno in omnibus vsus auxilio, nunc inops eius mortiq; permissus, solitudinem suam cōqueratur, relinquētēq; se arguat, omniq; modo exitiabile deceptæ fidei periculum comparetur, si aut in deo verbo significari existimetur naturæ infirmitas per querelam, aut omnino nec fuerit deus verbum, dum Christo Iesu Mariæ solum partus exordium est. Sed inter has

† alias, in te mors est
† al. i morte

† al. resurgere deum secundum

† al. se infirmantis
† al. deus

M

impias

A impias infirmasq; sententias, ecclesie fides apostolicis imbuta doctrinis nouit in Christo natiuitatem, sed ignorat exordium. Scit dispensationem, sed nescit diuisionem. Non patitur Christum Iesum, vt Iesus ipse non sit Christus: nec filium hominis discernit à dei filio, ne filius dei fortè non & filius hominis intelligatur. Nò assumit filium dei in filium hominis, neq; tripartita Christum fide scindit, cuius desuper texta vestis inscissa est, vt Iesum Christum & in verbum, & in animam, & in corpus incidat, neq; rursus deum verbum in animam & in corpus absumat. Totum ei deus verbum est, totum ei & homo Christus, retinens hoc in sacramento confessionis suæ vnum, nec Christum aliud credere quam Iesum, nec Iesum aliud prædicare quam Christum, & dei verbum.

B Non ignoro autem in quantum humanæ intelligentiæ infirmitatem magnificentia mysterij cœlestis impediatur, vt hæc non facile aut verbis enunciare, aut * diuidere sensu, aut etiã complecti mente possimus. Sciens autem Apostolus arduum hoc terrenæ naturæ difficillimumq; esse, rerum diuinarum efficientiam iudicio nostro tanquam ad intelligendū aciore, quam ad efficiendum deo potiore concipere, illi legitimo sibi secundum fidem filio, sacrasq; literas ab infantia * sumentem, ita scribit: Sicut hortatus sum te sustinere Ephesi cum irē in Macedoniam, vt præciperes quibusdam, ne aliter docerent, neq; attenderent fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæstiones magis præstant, quam ædificationem dei, quæ est in fide. Vetat genealogiæ eloquia tractari, & fabulas interminatæ quæstionis attingi. Aedificationem vero dei dicit in fide esse, vt humanæ verecundiæ modum fidei omnipotentis dei religione cõcludat, neq; se infirmitas nostra ad perspicienda ea, quæ perspiciendi naturam non habet, extendat.

C Quod si contuentibus solis claritatem, virtus intēti luminis obstupescit, vt si quando causam radiantis luminis solertius acies curiosæ cõtēplationis inquirat, vsq; ad emortuū videndi sensuum oculorum natura reuocetur, accidatq; nitēdo magis videre, ne videas: quid nobis in dei rebus & in sole iustitiæ expectandum est? Nõne incumbet volentibus supersapere stultitia? Nõne ipsum illud acre intelligentiæ lumē stupor hebetis desipientiæ occupabit? Non enim natura inferior causam naturę † potioris intelliget, nec subiacet humanæ conceptioni ratio cœlestis. Nam intra conditionem infirmitatis erit, quicquid infirmi conscientiæ subdetur. Excedit itaq; humanam mentem dei potestas, ad

quam si se infirmitas protendat, magis infirma reddetur, dum hoc ipsum quod obtinet, amittit potiore ad obtundendam eam rerum cœlestium natura, quia omnem eius consecratis se peruicaciam ipse complexus eius maior infirmat. Vt igitur sol ita videndus est, vt possit videri, tantusq; excipiedus lumine est, quantum admittitur, ne si plus velim⁹ † spectare, minus quoq; quam possumus † cõsequamur: ita & ratio cœlestis in tantum intelligenda est, in quantum se permittit intelligi: in tantum expectanda est, in quantum apprehendendam se dedit, ne si contenti indulgentiæ moderatione non simus, amittamus indulta. Est ergo in deo quod † percipi potest: est planè, si modo quod potest, velis. Sicut enim est in sole quod videas, si hoc velis videre quod possis: amittas autem quod potest videre, dum quod non potes, niteris: ita & in rebus dei habes quod intelligas, si intelligere quod potes, velis: ceterum si ultra quam potes, speres, id quoq; quod potuisti posse, non poteris. Nondum intemporalis natiuitatis illius sacramentum mouebo, competentis loci est ille tractatus. Interim mihi assumptæ carnis mysterium in verbis est, illos nunc arcanorum cœlestium scrutatores consulo, vt secundum naturam suam nati ex virgine Christi sacramentum loquantur. Vnde dicent virgini conceptum? vnde virgini partum? quam hanc esse genitalium originū causam disputabūt? Et quid intra secessus maternorum sinuum coaluisse: corpus vnde? homo vnde? Iam vero post hæc, quid sit descendisse de cœlis filium hominis in cœlo manentem? Non enim eiusdem est, secundum corporales causas, descendere & manere, quorum alterum descensionis transmutatio est, alterum manendi imperturbatio est. Vagit infans, sed in cœlo est: puer crescit, sed plenitudinis deus permanet. Iam vero cum ascendit vbi antea fuit, & descendit qui manet, quo intelligentiæ humanæ sensu cõtinebitur? Domin⁹ enim ait: Quid si videritis filium hominis ascendentem vbi antea fuit? Ascendit filius hominis vbi antea fuit, & quis hoc sensus concipiet? Descendit de cœlo fili⁹ hominis, qui in cœlis est, & quæ hoc ratio præstabit? Verbum caro factum est, quæ hoc verba loquentur? Fit caro verbum, id est, homo deus. Et qui homo est, in cœlis est: & qui deus, de cœlis est. Ascendit descendēs, sed descendit non descendens. Est qui erat, & quod est, non erat. Currimus per causas, & ratione deficimus: rationem cernimus, & causas non intelligimus. Sed Christum Iesum ita intelligentes scimus, & magis putantes nos intelligere, ne-

† alias, expectere
† alias, exequamur

† al. perspicere

E

F

* al. diuidicare

* Fort. sequenti

† al. superioris

† al. superioris

G gere, nescimus. Iam vero quantum est illud dictorum & gestorum sacramentum? flere Christum, & per animi angorem lachrymas oculis effluere? Vnde eius animæ hæc vitia, vt fletum corpori tristitiæ mæror eliciat? Et quæ rerum acerbitas, & intolerantia doloris, descēdētem de cælis filium hominis in lachrymas dissoluit? Quid sit deinde quod in eo fleuerit, deus ne verbū, an corporis [sui] anima? Nam quāuis lachrymarū officiū in corpore sit, animæ tamen eas in ministerio corporis quasi quidā t̄ mæror exudat. Tum deinde quæ ei ad flendum causa sit? An ne impiam * parricidalemq; Hierusalem nihil dignum tantorū prophetarum & apostolorum cæde, & ipsius domini sui morte passuram, debito lachrymarū honore prosequitur? & vt humanarum mortium desentur calamitates, ita perditæ huius desperatq; gentis casus doletur? Et quod hoc, rogo, flendi sacramentum est? Anima quæ tristis est, flet. Sed nunquid hæc prophetas misit? Sed nunquid hæc toriens voluit congregatos pullos eius pennarum integmento obumbare? Non cadit in verbū domini mæror, neq; in spiritum lachrymæ, sed neq; in animam conuenit aliquid ante corpus egisse. Et tamen vere Iesum Christum fleſſe non dubium est, pari quoq; lachrymarum veritate & Lazarus fletus est. Et quæro primum quid fleatur in Lazaro, non utiq; mors, quæ non vsq; ad mortem est, sed pro dei gloria est. Dominus enim ait: Infirmas ista non est vsq; ad mortem, sed pro gloria dei, vt honorificetur filius dei per eū. Mors ergo quæ glorificandi dei causa est, flendi tristitiam non afferebat. Sed ne in eo quidē flendi necessitas existeret, quod Lazaro moriente abfuiſſet. Nam ipse ait manifeste: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis quoniam non eram ibi. Absentia itaq; eius nō habuit causam lachrymādi, quæ ad apostolorum fidem proficiebat, cum ægri mortem cōſciētia diuinæ cognitionis abſens prænuſſet. Nulla ergo restat necessitas flendi, & tamē fletum est. Et tamē quæro, cui imputabitur fletus ille, deo, an animæ, an corpori? Sed corpus per se tantum non habet lachrymas, quas ad dolorem animæ mærentis profundit. Longe autem minus est, vt deus fleuerit, qui glorificāndus in Lazaro est. Non cōuenit autem, vt anima de sepulchro Lazarum vocet, & ad animæ innexæ corpori præceptum atq; virtutem in mortuum suum anima iam ex eo dissoluta reuocetur. Dolet qui glorificandus est? Flet qui viuificaturus est? Nō est viuificaturi, flere: nec glorificandi, dolere, & tamen viuificat, qui &

fleuit & doluit. Nō inopiæ necessitate, vel dictorum ignoratione de multis pauca memorauimus, sed vt absolutam expositionem ratio, non morosa commendet. Gerit dominus atq; ait, quod cum conscientia nescitur, quod nec ignoratur, & ignorabile est, dum & veritas in rebus est, & in virtute sacramentum est, vt etiam ex his quæ ait, manifeste docebim⁹: Propter hoc me pater diligit, quod ego pono animam meam, vt iterum accipiam eam. Nemo tollet eam à me, sed ego pono eam à me. Potestatem habeo ponēdi eam, & potestatem habeo accipiendi eam, hoc mandatum accepi à patre meo. Animam suam ab se ponit, & quæro quis ponat. Christum enim nō ambigimus esse deum verbum, neq; rursus filium hominis ex anima & corpore cōstitisse ignoramus, angelo ad Ioseph confirmāte: Surge & accipe puerum & matrē eius, & vade in terrā Israël, defuncti sunt enim qui quærebāt animam pueri. Cuius hæc ergo anima est requiro, corporis ne, an dei? Si corporis, quid habet corpus potestatis, quod per animæ motum animatur in vitam? Deinde vtrum mandati aliquid corpus acceperit, quod sine anima hebes emortuumq; est? Si vero quisquam putabit animam suam verbum deum ponere vt rursus resumat, ostendat verbum deum mortuum, id est, vt sine sensu atq; vita mortui corporis modo maneret, quod iterum animam suam ad viuēdum, qua rursus viuificaretur, assumpserit. Sed nec deo animam quisquam rationis particeps deputabit, quanquam frequenter animam dei & sabbata, & noemenias odisse scripta sūt, & etiā in quibusdam complacere. Sed ex ea istud significatione commemorari solitum est, quæ & man⁹, & oculi, & digiti, & brachium, & cor in incorporali deo commemorantur. Nam cū spiritus, secundum domini dictum, carnem & ossa non habeat, ei qui est, nec demutatur, nulla ad soliditatē sui corporalium partium mēbra conueniunt, sed simplex ac beata natura vnum totum quod est, omnia permanet. Non ergo deus corporalibus modis officio interioris animæ animatur ad vitam, sed ipse vita sibi viuic. Et quomodo ponet animam suam, vel positam resumet, vel quæ huius mandati ratio est? Deus ergo nec ponit ad mortem animam, nec resumit ad vitam, sed nec corpus mandatum ad resumendum habet, quia nec per se resumit. Dicitur enim de corporis sui tēplo est: Soluite templū hoc, & post triduum suscitabo illud. Suscitatur ergo templum corporis sui deus. Et quis ponit animam suam vt resumat? Corpus enim nō per se resumit, sed per deum

Cui concedit ponere & resumere animam in Christo, an corpori animæ, an deo

L

Quomodo anima deo tribuitur M

† al. humor

* al. parricidamq;

Quid fleuit Christus in Lazaro

I

A deum suscitatur. Suscitatur autem quod est mortuum, & nec ponit animam quod viuit. Deus itaq; nec mortuus est, nec sepultus, & tamen ab eo dictum est: Hæc enim mittens unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendū me fecit. Quod in corpus suum missum est, ad sepeliendum eum factum est, & non idem est, se esse, suumq; esse: & non vnum est, ad sepeliendum se fieri, & vngi suum corpus. Neq; conuenit corpus suum esse, seq; sepeliri, sed sacramentum istud diuinæ intelligentiæ est, non ignorare deum, quem non nescias hominem: nō nescire autem hominem, quem nō ignores deū: Iesum Christum non diuidere, quia verbum caro factum est: & sepultum nō putare, quem resuscitatum esse intelligas: resuscitatum non ambigere, quem negare nō audeas † sepultum.

† alias, non sepultum

B Sepultus enim est Iesus Christus, quia & mortuus est. Mortuus autem est, qui & moriturus locutus est: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Locutus autem hæc est, qui & dixerit: Amen dico tibi, quia hodie mecum eris in paradiso. Paradisum quoq; promittens, magna voce proclamauerit: Pater in manus tuas commēdo spiritum meum. Et hoc dicens expirauerit. Vos nunc vel tripartientes Christum in verbum, & animā, & corpus: vel totum Christum deum verbum, in solum communis generis hominem contrahentes, hoc nobis magnum pietatis sacramentum, quod in carne manifestum est reuelate quem tradiderit spiritum Christus, & quis in manus patris commendauerit suum spiritum, & quis in paradiso die eadem fuerit, & quis derelinqui se à deo questus sit. Nam querela derelicti, morientis infirmitas est. Promissio autem paradisi, viuētis dei regnum est. Commendatio spiritus, commēdantis confidentia est. Traditio spiritus, morientis excessio est. Quæro itaq; quis moritur? Nempe qui tradit spiritum. Deinde quis tradidit spiritum? Vtiq; qui tradidit, patri commēdauit spiritum suum. Et si idem qui commēdauit, tradens spiritum mortuus est, interrogo vtrum corpus animam commendet,

Clamore se derelinqui, commēdare ip̄m, & mittere paradysum, tradere spiritū, esse i paradiso quō conueniunt Christo secundū corpus atq; animā &c.

* an deus corporis

C an corpus animam: Nam spiritum frequenter significari animam, non ambiguum est, vel ex hoc ipso quod Iesus moriturus tradidit spiritum. Si igitur quisquam existimandum putabit, commēdari animam à corpore, à dissoluendo viuētem, à corrumpendo æternam, à resuscitando manentē: & non ambigitur quin idem commēdauerit spiritum patri, qui & die eadē in paradiso fuerit cum latrone. Et quæro an sepulchro receptus in paradiso māserit, an vero in paradiso manens, derelictum se à deo

questus sit. Vnus enim atq; idem est dominus **D** Iesus Christus, verbum caro factum, se ipsum per hæc vniuersa significās, qui dum ad mortem derelinqui se significat, homo est: dum vero homo est, in paradiso deus regnet. Regnās porro in paradiso, patri commēdat spiritum dei filius: commēdatum vero patri spiritum, hominis filius tradat ad mortem. Quid nunc de sacramento facimus contumeliam? Habes conquerentē ad mortem relictum se esse, quia homo est: habes eum qui moritur, profitentem se in paradiso regnare, quia deus est. Quæ hoc nobis quod ad intelligentiam mortis suæ locutus est, solum ad impietatem retinemus, & id quod idem ad demonstrationem immortalitatis suæ est professus tacemus? Si eiusdē vox hæc atq; sermo est, se derelictum conquerentis, & se regnare profitentis, quā fidem nostram infidelitatis ratione diuidimus, vt non idem in tempore eodem sit mortuus, qui & regnet, cum idem ipse de se vtrunq; testatus sit, & commēdans spiritum, & expirans? Quod si idem commēdans spiritum, atq; tradens, & regnans moritur, & mortuus regnat, habemus in sacramento filij hominis & filij dei, & mori regnantem, & regnare morientem. Abstat itaq; omnis irreligiosa & diuini sacramenti incapax infidelitas, quæ nescit Christum nō sibi fesse, sed nobis, vt assumpti hominis veritatem ipse quoq; affectus humanæ cōsuetudinis susceptus protestaretur: quæ ignorat Christum non sibi mori, sed vitæ nostræ, vt per immortalis dei mortem, mortalium vita renouetur: quæ non intelligit querelam derelicti, & regnantis confidentiam, vt quod deus regnat, & quod se mori queritur, sit intelligentia nostra, & homo mortuus, & deus regnans. Non enim alius est moriens & regnans, neq; alius est commēdans spiritū & expirans, neq; alius est sepultus & resurgens, neq; nō vnus est descendens & ascendens. Audi in hoc apostolicæ doctrinæ eruditam non carnis sensu, sed dono spiritus fidem, eum Græcis sapientiam, & Iudæis signa poscentibus loquitur: Nos autē prædicamus Christum Iesum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Iudæis atq; Græcis Christum Iesum dei virtutem & dei sapentiā. Nunquid diuisus est Christus, vt alius sit Iesus crucifixus, alius Christus virtus & sapientia dei? Sed hoc & scandalum Iudæis, & stultitia gētibus est: nobis vero Christus Iesus dei virtus, deiq; sapientia, sed sapientia non mundo cognita, nec intellecta à prudentibus seculi. Et quā non intellecta sit, disce, eodem beato

Causa cur Christus sic ait.

F

Apostolo

G Apostolo dicente: Sed loquimur dei sapientiã, quæ in sacramento absconsa est, quam præfinituit deus ante secula in gloriã nostram, quã nemo ex principibus huius seculi cognouit: si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. An ne Apostolus ignorat hanc dei sapientiam in sacramento esse absconsam, & esse principibus seculi ignorabile? An ne diuidit Christum, vt alius sit dominus maiestatis, alius Iesus crucifixus? Sed stultissimæ huic atq; impiissimæ opinioni contradicit, dicens: Nõ enim iudicauit [me] quicquã scire in vobis, nisi Christum Iesum, & hũc crucifixũ. Aliud Apostolus nescit, neq; aliud se scire iudicat. Nos autem & infirmi ingenij, & infirmioris fidei, Christum Iesum scindimus, diuidimus, duplicamus, arbitrij mysteriorum, & occulti sacramenti calumniatores. Alius enim nobis est Christus crucifixus, alius dei sapientia, alius sepultus, alius descendens: & alius filius hominis, & alius filius dei. Non intelligentes docemus, & nescientes arguimus, & dicta dei homines emendamus, & non dignamur secundum Apostolum ita credere: Quis criminabitur electos dei? Deus est qui iustificat, Quis est qui cõdemnet? Christus qui mortuus est, imò qui etiam resurrexit, qui est in dextera dei, qui & postulat pro nobis. An ne alius pro nobis postulat, quã qui in dextera dei est? Vel qui in dextera dei est, non ipse est qui resurrexit? Vel qui resurrexit, non idem mortuus est? Vel qui mortuus est, non idem condemnat? Vel qui condemnat, non idem est qui iustificat deus? Separemus ergo scilicet à iustificante deo condemnantem Christum, à condemnante Christo mortuum Christũ, à mortuo Christo Christum in dextris sedentem, orantemq; pro nobis. Si itaq; hæc omnia Christus vnus est, neq; alius est Christus mortuus, alius sepultus: aut alius descendens ad inferna, & alius ascendens in cœlos, secundum illud Apostoli: Ascendit autem quid est, nisi qui descendit in inferiora terræ? Qui descendit ipse est qui ascendit super omnes cœlos, vt adimpleret omnia. Quò vsq; impietatis nostræ extēdimus stultiloquam ignorationem, vt quod in sacramento dei absconsum est, id explicari à nobis posse profiteamur? Qui descendit, ipse est qui & ascendit. Nunquid ambigitur, quin Iesus Christus homo ex mortuis resurgens, super omnes cœlos ascendens, ad dexteram dei sit? Nunquid descendisse ad inferos corpus quod in sepulchro iacuit, dicitur? Si itaq; qui descendit, ipse & ascendit, vt neq; corpus descendisse ad inferos credatur, & resurgens ex

mortuis, corpus ascendisse in cœlos non ambigitur, quæ hic præter occulti sacramenti, & incogniti mundo ac principibus seculi fides relicta est, cum idem atq; vnus sit descendens & ascendens: Vnus quoq; nobis Iesus Christus sit, & dei filius & hominis filius, & verbũ deus & homo caro: & passus, & mortuus, & sepultus, & resurgens, & in cœlos receptus, & sedes ad dexteram dei habes in se vno eodemq; per dispensationem atq; naturam, in dei forma & in forma serui, sine aliqua sui & partitione quod homo est, & diuisione quod deus est. Incautæ igitur atq; ignorantis opinionis nostræ fidẽ Apostolus formãs, ita confessionis huius sacramentum locutus est: Nam & si crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute dei. Prædicans enim filium hominis dei filium, qui cũ ex dispensatione homo esset, maneret tamen ex natura deus, eundem ex infirmitate crucifixum ait, qui ex virtute dei viueret. Vt cum infirmitas esset ex forma serui, & natura maneret ex forma dei, & qui cum esset in forma dei assumpsisset formam serui, nõ ambiguum esset, in quo sacramento & passus esset & viueret. Vt cum in eodẽ esset & infirmitas ad passionem, & ad vitam dei virtus, non alius aut diuisus à se esset qui & pateretur & viueret. Passus quidem est vnigenitus deus quæ homines pati possunt, sed vtamur Apostoli fide atq; dicto: Tradidi enim vobis in primis, quia Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit die tertia secundum scripturas. Nõ nudis vsus est ad erroris occasionẽ dictorum definitionibus, sed mortis & resurrectionis modum non tantum rerum nominibus quantum & scripturarum virtutibus admonens cõfitebimur, vt hæc nostra esset in eius morte intelligentia, quæ & esset in significatione scripturarum. Infirmas enim cogitationes, & scrupulosas fidei calumnias non relinquẽs, finem hunc tantum secundum scripturas prædicandæ mortis & resurrectionis adiecit: Ne inaniũ disputationum vento circumacti, vel fallaciũ quæstionũ ineptis argutiis impediti infirmemur. Sed in hunc se semper religionis suæ portum fides illæsa reuocaret, vt mortem & resurrectionem hominis filij & dei filij Iesu Christi secundum scripturas crederet & confiteretur pia aduersus calumniam resistendi securitate proposita, cum ita mori ac resurgere Christus Iesus intelligendus esset, qualiter scriptus est. Non enim habet fides periculum, & omnis pia professio in occulto sacramenti dei tuta est. Natus ex virgine Christus est, sed secundũ

Temeritas
definiendi
de Christo

† al. ex
ceptione

Fides nõ ha
bet periculũ
quã omnia
intelligenda
qualiter
sunt scripta

A secundum scripturas conceptus de spiritu sancto est. Fleuit Christus, sed secundum scripturas, ut in eo quod fleuit gratulatus sit. Et esuriuit Christus, sed secundum scripturas, sine cibo in non habentem fructus arborem deus operatus est. Passus Christus est, sed secundum scripturas, tunc a dextris virtutis sessurus est. Derelinqui se ad mortem questus est, sed secundum scripturas, tunc confessorem suum secum in regno paradisi recepit. Mortuus est, sed secundum scripturas, resurgens a dextris domini dominus assidet. In huius igitur sacramenti fide vita est, calumniam confessio ista non recipit. Certe Apostolus non relinquit ut ambigi dicique liceat: Christus natus, passus, mortuus, resurgens quomodo, qua virtute, qua diuisione, quibus partibus, quis lachrymas est, quis gaudens, quis conquerens, quis descendens, quis ascendens. Sed fidei in hoc meritum, per confessionem incunctantis tantum religionis ostendens ait. Ex fide autem iustitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in caelum? hoc est Christum deducere: vel quis descendit in abyssum? hoc est Christum a mortuis reducere. Sed quid dicit scriptura? Iuxta est verbum tuum in ore tuo & in corde tuo, hoc est verbum fidei quod praedicamus. Quia si confessus fueris in ore tuo, quia dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Iustum fides consummat, secundum quod dictum est: Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Nunquid Abraham calumniatus est deo, cum ei haereditatem gentium, & secundum stellarum & arenae multitudinem, mansurae ex se sobolis numerositatem pollicebatur? De omnipotentia enim dei fides religiosa non ambigens, humanae infirmitatis non est detenta naturis, sed in se id quod erat caducum terrenumque despiciens, diuinae sponsonis fidem ultra modum corporeae constitutionis exceperit, quia nequaquam dei virtutes lex posset humana moderari, tantum in efficiendo libertatis deo promente, quantum in spondendo ostenderet voluntatis. Nihil igitur fide iustius est, quia cum aequitas atque moderatio terrenorum actuum sit probabilis, nihil tamen iustius homini sit, quam omnipotentiam dei indefinitae potestatis intelligentia credidisse. Hanc itaque in nobis quae ex fide est iustitiam Apostolus expectans, incertae atque infidae ambiguitatis irreligiositatem remouit, vetans curam sollicitae in cor cogitationis admitti, dicti etiam prophetici ratione monstrata, ait enim: Ne dixeris in corde tuo,

quis ascendit in caelum. Haec a propheta ita dicta subiectae sententiae absolute prosecutione prosequitur dicens: Hoc est Christum deducere. Non enim se in caelestem scientiam humanae mentis sensus extendit, sed neque de diuinis operibus religiosa fides ambigit. Non eguit Christus humanae virtutis auxilio, ut ex illa beatitudinis suae sede descendens, cuiusquam a caelo ope deduceretur in corpus. Non exterior potestas eum egit ad terras, credendus est venisse qualis & venit. Et vera pietas est Christum non deductum, sed descendentem confiteri. Sacramentum suum est & in tempore & in opere. Neque quia modo venit, deductus per alterum esse credendus est, nec temporalis eius aduentus potestati deducentis subditus intelligendus est, sed ne alterius quidem ambiguitatis infidelitas finitur. Nam continuo ex dicto prophetico subditur: Vel quis descendit in abyssum? Ac mox dicti ratio subiecta est: Hoc est Christum a mortuis reducere. Libertas redeundi in caelum, ex descendendi in terram libertate est. Ambigendi autem sublata cunctatio est, sapientia in fide est, ratio in virtute est, effectus in rebus est, causa in potestate est. Sed non nutante ad id opus est conscientia. Apostolus enim totum scripturae mysterium exequens ait: Iuxta est verbum tuum in ore tuo & in corde tuo. Non tardo opus est petitoque longe verbo confessionis, nec intervallo aliquo inter cor atque os relicto, ut quod ad protestationem religionis loquendum sit, per infidelem ambiguitatem cogitetur, sed & iuxta nos esse oportet, & in nobis, ne aliqua inter religionem cordis atque oris mora, fides forte nostra non ita in sensu sit, ut in verbis, sed connexa ori atque cordi incunctantem habeat & sentiendi & loquendi religionem, & huius quidem dicti prophetici, ut in ceteris, rationem Apostolus subiecit: Hoc est verbum fidei quod praedicamus, quia si confessus fueris in ore tuo quia dominus est Iesus, & credideris in ore & corde tuo, quia deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Pietas est non ambigere, & iustitia est credere, & salus est confiteri. Non in incerta diffuere, neque ad stultiloquia efferrere, neque ratione aliqua virtutes dei ventilare, neque modo circumscribere potestatem, neque causas inuestigabilium sacramentorum retractare, dominum Iesum confiteri, & a deo suscitatum a mortuis credere salus est. Quae vero insania est, qualis & cuiuscemodi sit Iesum calumniari, cum salus sola sit, hoc solum scire quod dominus sit? Tum porro qui humanae inanitatatis error est, de resurrectione eius lites mouere,

i cum sus-

† alias, glorificatus

¶ Nescit curiosi inquirere

† alias, detestata

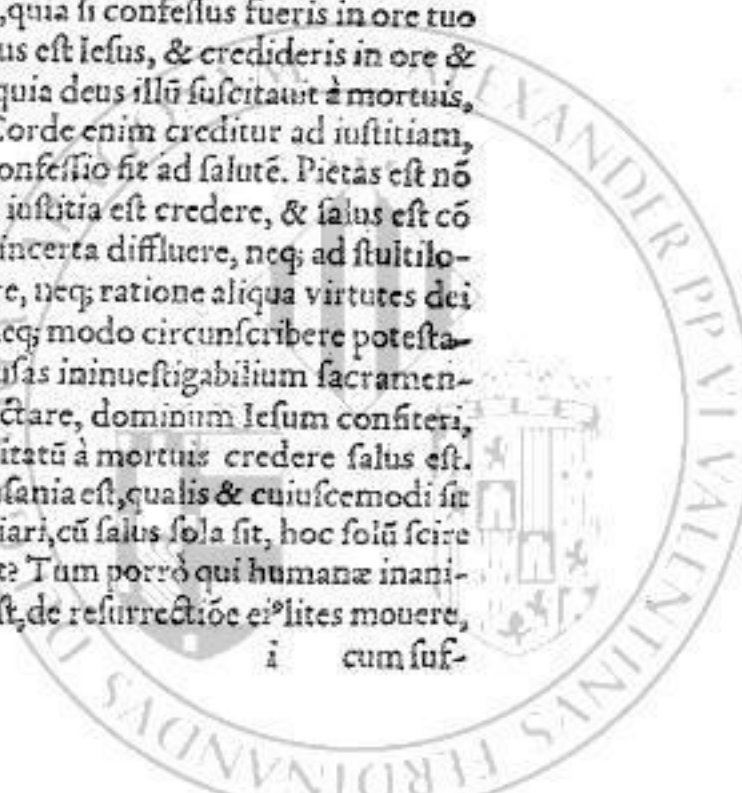
† al. liberalitatis deo promptae

D Intellectus Apostoli, Ne dixeris in corde tuo quis ascendit in caelum

¶ al. ascendētis cuiusquam caelum

E

F

Nō per dif-
ficles quæ-
stiones nos
deus ad vitā
vocat

G cum sufficiat ad vitā, quōd à deo suscitatus sit credidisse? In simplicitate itaque fides est, in fide iustitia est, in confessione pietas est. Non per difficiles nos deus ad beatam vitam quaestiones vocat, nec multiplici eloquentis facundia genere sollicitat. In absoluto nobis ac facili est aeternitas, Iesum suscitatum à mortuis per deum credere, & ipsum esse dominū confiteri. Nemo itaque ea quæ ob ignorantiam nostram dicta sunt, ad occasionem irreligiositatis vsurpet. Cognoscendus enim Iesus Christus mortuus erat ut in eo viverem⁹. Sic itaque ad intelligentiam mortis suæ ait: Deus deus meus, quare me dereliquisti. & : Pater in manus tuas commendo spiritum meum, nunquid confessioni nostræ consulens, infirmum se esse potius confessus est, quàm nos ambiguos non reliquit? Excitaturus nanque Lazarum orat ad patrem, nunquid prece eguit, dicens: Pater, gratias ago tibi quia exaudisti me & ego sciebam quia semper me exaudis, sed propter turbā circumstantē dixi, ut credant, quia tu me misisti. Nobis itaq; oravit, ne filius ignoraretur: & cum sibi nō proficeret deprecationis sermo, ad profectum tamen nostræ fidei loquebatur. Non inops ergo tum auxiliij est, sed nos sumus inopes doctrinæ. Clarificari se quoque deprecatur, ac mox de cælo vox dei patris clarificantis auditur. Sed ad audite vocis admirationem ait. Non propter me vox hæc venit, sed propter vos. Nobis pater rogatur, nobis pater loquitur. Totum ad effectum sit nostræ confessionis. Et cum clarificationis responsio non obsecrationi claritatis sit impensa, sed ignorantiam audientium, quomodo querela passionis in summa exultatione patiendi non confessionis nostræ eruditioni præstita intelligitur? Christus pro persequentibus rogat, quia quod agunt nesciunt. Christus de cruce paradysum promittit, quia deus regnat. Christus in cruce consummasse se omnia aceti poculo gratulatur, quia moriturus prophetiam impleverit. Nobis natus est, nobis passus est, nobis mortuus est, nobis resurrexit. Et cum nobis hæc sola sit proprietas ad salutem, ut dei filium confiteamur ex mortuis, cur rogo in hac irreligiositate moramur? ut cum Christus intra fiduciam divinitatis suæ manens, mori se per significationē assumpti hominis, cum securitate morientis ostenderit, hoc maxime ad abnegandum eum deum proficiat, quod se nobis filius dei & hominis filium est professus & mortuum?

OTVM atque absolutum fidei Evangelicæ sacramentū multifarie Apostolus tractās, hæc quoque inter cætera diuinæ cognitionis præcepta ad Ephesios est locutus: Sicut & vos vocati estis in vna spe vocationis vestræ, vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus deus & pater omnium qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Non enim ambiguus nos & erraticis indefinitæ doctrinæ studiis dereliquit, vel incertis opinionibus ingenia humana permisit, statuit per se & oppositis obicibus in libertatem intelligentiæ voluntatisque concludens, ut sapere non nisi ad id tantum quod prædicatum à se fuerat, nos sineret, cum per definitam fidei indemutabilis constitutionem credit aliter atque aliter non liceret. Vnum itaque nobis dominum prædicans, vnam fidem memorat. Deinde vnus domini vnam fidem memorās, vnum etiam baptisma demonstrat, ut cum vnus domini vna fides esset, vnus * per hoc fidei in domino vnum esset & baptisma. Et quia sacramentum omne & baptis- * al. porro mi & fidei ut in vno domino, ita & in deo vno est, consummationem spei nostræ vnus dei professione conclusit, ut & vnum baptisma & fides vna sicut vnus domini, ita & dei esset vnus. Vnus enim vterque est non vnione, sed proprietate, dum & vnus cuiusque proprium est, ut vnus sit, vel patri esse quod pater est, vel filio esse quod filius est, & id quod vterque in proprietate sua vnus est, sacramentum vnitatis ad vtrunque est, quia & vnus dominus Christus deo patri non potest auferre quod dominus est, & vnus deus pater vni domino Christo non intelligitur negare quod deus est, cum si per id quod deus vnus est, non & Christo proprium esse videtur ut deus sit, necesse est per id quod vnus dominus Christus est, non & deo patri dem- † al. dicitur ptum esse intelligatur ut dominus sit, si id quod vnus est, non sacramenti sit significatio sed vnionis exceptio. Vnius itaq; domini sicut vnus dei patris & vnū baptisma & fides vna est. Fides autem vna iam non est, si non vnum dominum & vnum deum patrē in cōscientiæ profes-

* al. porro

M

† al. dicitur

profes-

A professione retinebit. Vnum vero dominum & vnum deum patrem quomodo fides quæ non vna est confitetur? Vna autem in tanta prædicationum diuersitate iam non erit, si alius dominum Iesum Christum penetrante palmas clauo, infirmitatis nostræ credit dolore genuisse, & egentem naturæ suæ potestatisque virtute, imminuentis iam sibi mortis timuisse terrorem, si etiam id quod principale est, natum negabit, & creatum potius prædicabit, si deum dicet magis quam intelliget, quia & * duos dici irreligiosum est, & deum non intelligi, diuinæ naturæ conscientia est. Iam ergo non vnus est dominus Christus, si aliud deus non dolet, si aliud infirmus timet. Alij sit ex natura, alij ex cognomine deus, & alij ex generatione, & alij ex appellatione sit filius, & per id neque deus pater vnus in fide est, si aliis potestate, aliis generatione pater creditur, quia & vniuersorum pater deus sit. Iam porrò quis ambiget, extra fidem esse quicquid extra fidem vnū est? Quia in fide vna & vnus dominus Christus, & deus pater vnus sit. Vnus autem dominus Christus non nomine, sed fide vnus est, tuncque dominus & deus semper & filius sit, si deus sit, si indemutabilis sit, si non aliquando defuerit vel deus esse vel filius. Qui igitur Christum aliter quam est prædicabit, idem nec filium nec deum esse alium Christum prædicabit. Sed nec vnus baptismi fides vna est, quia secundum Apostolicam doctrinam eius vnus baptismi fides vna est, cuius vnus dominus, & dei sit filius Christus, & deus sit. Non enim negari iam Christus quin Christus sit potest, neque mundo ignorabilis effici. Hunc prophetiæ volumina consignant, hunc temporum quotidie proficiens plenitudo testatur, hunc Apostolorum & martyrum per virtutum operationes loquuntur sepulchra, hunc potestas nominis sui probat, hunc immundi spiritus profitentur, hunc punitorum demonum resonant mugitus. Sed in his omnibus, virtutis suæ dispensatio est. Caterum fide nostra, talis qualis est prædicandus est, vt non nomine, sed confessione in vnus baptisani fide vna vnus nobis dominus sit, quia secundum vnum dominum Christum vnus deus pater est. Sed nunc hi noui Christi prædicatores cuncta negando quæ Christi sunt, alium dominum Christum, sicuti alium deum patrem prædicant, quia neque hic genuerit, sed creauerit, neque ille natus sit, sed creatus sit. Et per id extra veritatem deus Christus sit, cui non sit ex natiuitate quod deus est, & ex-

tra fidei conscientiam deus pater sit, cui non **D** sit in generatione quod pater est. Laudantes quidem merito, ita vt dignum est, deum patrem, naturæ scilicet eum esse inaccessible, inconspicibilis, inuolabilis, inenarrabilis, infinita, prouida, potentis, benignæ, mobilis, transcurrens, manentis intra extraque, & omnia in omnibus * sentientis. Sed cum adiciunt ad supereminentiam laudis, solum bonum, solum potentem, solum immortalem, quis nõ hanc religionem laudationis intelligat eò tendere, vt dominus Iesus Christus extra hanc corporationis beatitudinem, quæ soli deo per exceptionem solius deferatur ad honorem manens, ipse & mortalis & infirmus & malus sit, dum in his pater solus est? Et ei idcirco naturalis ex deo patre natiuitas abnegatur, ne per generationem ea quæ in eo naturalis deo patre beatitudo est maneat, quia **E** natiuitas in naturæ eius sit virtute, quæ genuit, nec Apostolicis, nec Euangelicis prædicationibus eruditi ad impietatis professionis suæ usurpationem magnificentiam dei patris non religionis fide, sed arte impietatis extollunt, vt dum incõparabilia omnia esse naturæ eius edisserunt, degeneris infirmiorisque naturæ vnigenitum deum per exceptionem comparisonis affirmant. Deum viuens dei viuam imaginem, & beatæ naturæ plenissimam formam, & innascibilis substantiæ vnigenitam natiuitatē. Quæ nisi perfectam paternæ beatitudinis habeat * formam, & absolutam naturæ totius referat speciem, non est in imaginis veritate. Si autem innascibilis dei vnigenitus deus imago est, perfectæ atq; absolutæ in eo naturæ veritas inest, per quam efficitur esse eum imaginem veritatis. Potens est pater, sed **F** si infirmus est filius, imago iam non est potentis. Bonus est pater, sed si in diuersi generis diuinitate filius est, boni imaginem mali natura non reddit. Incorporeus pater est, si filius secundum spiritum circumscribitur corpore, iam incorporei non est forma corporeus. Ineffabilis pater est, si filium sermo complectitur, extra imaginem est inenarrabilis natura narrabilis. Verus deus est pater, si filius in dei falsitate est, iam non est veri imago qui falsus est. Nõ ex parte imaginē, neq; ex portione formam eum dei Apostolus prædicat, sed imaginē esse ei deum inuisibilis, & formam eum dei esse loquitur. Nõ potest expressius in filio dei diuinitatis naturæ ab Apostolo prædicari, quã ad id quod inuisibile dei est inuisibilis dei imago sit Christus, qui vtrique in substantia † cõspicibilis, imaginem naturæ inuisibilis non referret. Sed vt

* alias, sentiendæ

* al. gloriæ

† alias, incõspicibilis

i ij supe-

G superioribus libris docuimus, dispensationem assumpti corporis rapiunt ad contumeliam diuinitatis, & impietatis causas arripiunt de salutis nostræ sacramento. Qui si Apostolicæ fidei tenaces essent, intelligerent eum qui in forma dei esset, assumpsisse formam serui, neque formam serui vsurparent ad formam dei dehonestandam, cum forma dei plenitudinem in se dei contineret, & quæ essent temporum ac mysteriorum, pia ratione tractarent, vt nec contumeliam diuinitas suscipere, nec dispensatio efferret errorem. Sed omnibus, vt existimo, iam à nobis absolutissime demonstratis, & sub assumpti corporis natiuitate diuinæ naturæ virtute monstrata, non relictus est ambi-
H gendi locus, quin omnia vnigenitus deus & homo virtutibus dei gesserit, & in virtutibus dei vniuersa hominis veritate perfecit, habens in se & naturam dei potentis in gestis, dum natus ex deo est, & perfecti hominis absolutionem dum ei est partus ex virgine, & cum veritate corporis subsistens in natura dei, & cum dei natura manens in corporis veritate. Quamquam igitur vsque ad ipsam mortis gloriam omnis responsionis nostræ sermo descenderit, & singulis professionis impiæ propositionibus ex Euangelicis atque Apostolicis doctrinis sit contradictum, tamen quia etiã post resurrectionis gloriam quedam ad degeneris infirmitatem naturæ demonstrandam, præsumere impij ausi sunt, his ipsis nunc respondendum est. Atque vt in cæteris obseruatum à nobis est, eorum ipsorum dictorum ratio, ex his ipsis dictis afferatur, vt illic veritas reperiat, vbi negatur. Quæ enim simpliciter & ad eruditionem fidei diuinitus dicta sunt, ea necesse est ita dicta sint, vt ad id quod dicta sunt, non alienorum atq; extrinsecus dictorum confirmantur exemplis. Inter cæteras enim impietates suas etiam hoc dicto dominivti heretici solent: Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum ad deum meum & deum vestrum. Vt per id quod pater eius pater eorum est, & deus eius deus eorum est, in natura dei nõ sit, dum hoc cæteris deum patrem profitetur esse quod sibi sit. Cessante priuilegio, in communionem & naturam & natiuitatis, per quã & deus sit natus & filius sit. Teneant quoque etiam illud Apostoli: Cum autem dixerit, omnia subiecta sunt, absq; eo qui subiecit eis omnia. Cum autem subiecta ei fuerint omnia, tunc ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Vt quia subiectio illa infirmioris naturæ contestatio esse existimabitur, non sit in paternæ naturæ virtute, quem

naturalis infirmitas, naturæ potioris subiecerit potestati. Sumant autem omnis impietatis lux hanc tanquam munitissimam & inexpugnabilem defensionem ad veritatem natiuitatis abolendam, vt quia per subiectionem deus non est, & per communem sibi atq; nobis deum atque patrem, in communionem sit creaturæ, ipse quoque ex deo creatio sit potius quam generatio, quia creatio ex nihilo subsistat, generatio vero naturalem habeat natiuitatis authorem. Omnis quidem calumnia improba est, quia veritati falsitas, cum iam effrenato pudore sit, contradicit, sed tamen interdum præterdit aliquod excusationis ambiguarum velamen, vt verecunde in defensione sit, quod impudenter in sensu est. Verum nunc in his quæ impie ad infirmam dominum nostri diuinitatem præsumpta sunt, locus verecundiæ & velamen falsæ excusationis exclusum est, cum quando ipsa illa ignorantia venia cessante, sola voluntas irreligiosæ intelligentiæ detegatur. Vt enim paululum ipsius dicti Euangelici differam demonstrationem, an ne ignorabilis hæc erat Apostoli prædicatio dicentis, Et quidem confessione omnium, magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, & iustificatum est in spiritu, visum est angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptum est in claritate? Est ne adhuc quisquam tam hebetis intelligentiæ, vt dispensationem assumptæ à domino carnis aliud quàm sacramentum esse pietatis intelligat? Et primum extra fidem dei est, quisquis extra hanc erit confessionem. Non enim Apostolus ambigit, quin hoc ab vniuersis fatendum sit. Mysterium quidem salutis nostræ contumeliam non esse diuinitatis, sed magnæ pietatis sacramentum. Non est ergo istud necessitas, sed pietas: nec infirmitas, sed magnæ pietatis sacramentum. Et sacramentum non iam in mysterio occultatum, sed in carne manifestatum: neque adhuc per naturam carnis infirmum, sed in spiritu iustificatum, vt per iustificationem spiritus abesset à fide nostra carnis infirmitas, & per carnis manifestationem mysterium non esset occultum, & per mysterij ignorabilem causam magnæ pietatis in sacramento esset sola confessio. Atque ita Apostolus fidei totius ordinem tenuit: vt dum pietas est, sacramentum sit: dum sacramentum est, cognitio in carne sit: dum cognitio in carne est, iustificatio in spiritu sit, quia sacramentum pietatis quod manifestatur in carne, vt vere sacramentum sit, per iustificationem spiritus

falsas, iustificationem

Obiectio
hereticorum

I

Ascendo ad
patrem meum
& patrem
vestrum

Subiectus
erit ei, qui
sibi subiecit
omnia

M

spiritus

A Spiritus manifestatur in carne. Ac ne illa manifestatio in carne qualis esset iustificatio in spiritu ignoraretur, sacramentum quod manifestatum in carne, & iustificatum in spiritu est, & angelis visum est, & gentibus prædicatum est, & in hoc mundo creditum, hoc ipsum assumptum est, in claritate, vt in omnibus sit magnæ pietatis sacramentum, dum manifestatur in carne, dum iustificatur in spiritu, dum visum est ab angelis, dum prædicatur gentibus, dum creditur in hoc mundo, dum assumitur in claritate. Nam & visum sequitur prædicatio, & prædicationem fides, & omnia consummat claritatis assumptio, quia & magnæ pietatis sacramentum est, assumptio claritatis, & per hanc dispensationis fidem, conformes assumptio claritatis dominicæ præparatur. Magnæ igitur pietatis sacramentum est carnis assumptio, quia per assumptionem carnis, manifestatio sacramenti in carne est. Sed tamen manifestatio in carne non aliud quam magnæ pietatis sacramentum consistendum est, quia manifestatio eius in carne iustificatio spiritus est, & claritatis assumptio. Et qua tandem spe in fide nostra est piæ dispensationis mysterium, diuinitatis infirmitas, cum per claritatis assumptionem, magnæ pietatis sacramentum sit confiteadum? Et quia iam non est infirmitas, sed sacramentum: nec necessitas, sed pietas, dicti nunc Euāgelici ratio querenda est, ne quod salutis nostræ & gloriæ mysterium est, id ad occasionem prædicationis impiæ relinquatur. Grauis tibi autoritas est hæretice, & indissolubilis donum de se professio, qua ait: Ascendo ad patrem meum & ad patrem vestrum, ad deum meum & ad deum vestrum. Vt per id quod & nobis & illi vnus & pater pater est, & deus deus est, sit in ea infirmitate qua sumus, dum & per eundem patrem exæquamur in filios, & per eundem deum comparatur in seruos, & cum nos firmus & creatio ex origine, & ex natura serui, tamen dum & pater nobis communis & deus est: sit ei nobiscum & creatio † & natura communis & seruitus. Et hic impiæ prædicationis furor etiam hoc prophetico vtitur dicto: Vniuit te deus deus tuus, vt non sit in ea naturæ virtute qua deus est, dum ei vngens se deus in deum suum sit antelatus. Ignorat deum Christum, qui ignorat deum natum. Deum autem nasci nõ est aliud, quam in ea natura esse que deus est, quia nasci cum causam natiuitatis ostendat, non disproficit tamen in genere authoris existere. Quod autem non disproficit in genere, debet quidem authori causam na-

tuitatis suæ, naturam tamen ex se non amisit D
authoris, quia natiuitas dei neque aliunde, neque aliud est. Quæ si aliunde est, non natiuitas est: si vero aliud est, non deus est. Cum autem ex deo deus est, per id deus pater deo filio & natiuitatis eius deus est, & naturæ pater, quia dei natiuitas & ex deo est, & in ea generis est natura qua deus est. Huius igitur piæ ac debitæ professionis modum ita in omnibus quæ locutus est dominus temperauit, ne diuinitati suæ contumeliam confessio natiuitatis afferret, ne obsequij religio naturam maiestatis offenderet, sed vt honorem debitum natiuitas profiteretur, quæ * subdere se deberet authori, & naturæ conscientiam fiducia naturalis ostenderet, quæ in deum nascendo subsisteret. hinc enim illud est: Qui me videt, videt & patrem. Sed & illud: Verba quæ ego loquor, non à me loquor. Nam dum non à se loquitur, authori eum necesse est debere quod loquitur. Cum autem se viso pater videtur, naturæ conscientia est, quæ ad demonstrationem in se dei, nõ aliena à deo in deum natura subsisterit. Vel illud: Pater quod dedit mihi maius est omnibus. Et rursum: Ego & pater vnum sumus. Nam & datio paterna sumptæ natiuitatis professio est, & quod vnum sunt proprietates ex natiuitate naturæ est. Vel illud: Sed iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Nam dum iudicium datur, natiuitas non tacetur: dum vero exæquatur honor, natura retinetur. Vel illud: Ego in patre & pater in me. Et rursum: Pater maior me est. In eo enim quod in sese sunt, dei ex deo diuinitatē cognosce. In eo vero quod pater maior me est, confessionē paternæ autoritatis intellige, Sicuti & illud est: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem, quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Dum non à se facit, ad id quod agit secundum natiuitatem, sibi pater author est. Et tamen cum quæcunque facit pater, eadem & filius facit similiter, non in aliud aliquid quam in deum substitit ad facienda omnia quæ deus pater faciat paternæ omnipotentie in se subsistente natura. Hæc itaq; secundum spiritus vnitatem, & naturæ quæ secundum natiuitatis est proprietatem, ita demonstrata sunt, vt & natiuitas deum * substitutionis sue confiteretur, & * substitutio naturæ conscientiam nõ taceret, profitens sibi patrem deum deus filius, dum ex eo nascitur, cæterum ad id quod natus est, totum habens naturale quod deus est. Dispensatio itaque magni & piæ sacramenti natiuitatis di-

* alias, sub-
fidere
al. subsistere

E

Pater maior
est ratione
authoritatis
† alias, nati-
uitatem

F

* alias, sub-
sistentiæ
† alias, sub-
sistentiæ

† alias, as-
sumptioni

B

Intellectus
ascendo ad
patrem &c.

C

† alias, ad
naturam

Quid deum
nasci

Guinae patrem insuper etiam conditionis assum-
 ptę deum fecit, dum qui in forma dei erat, re-
 pertus est in forma serui. Seruus enim non e-
 rat cum esset secundum spiritum filius dei, &
 secundum commune iudicium ubi nō est ser-
 uus, neq; dominus est. Deus quidem & pater
 natiuitatis est vnigeniti dei. Sed ad id quod
 seruus est, nō possumus nisi tunc ei dominum
 deputare cum seruus est. Quia † si cū ante per
 naturam non erat seruus & postea secundum
 naturam esse quod non erat cōpit, non alia
 dominatus causa intelligenda est, quā quę
 extitit seruitutis, tunc habens ex naturę di-
 spensatione dominum, cum prębuit ex ho-
 minis assumptione se seruum. Manens igitur
 in forma serui, qui manebat ante in dei forma
 homo Christus Iesus locutus est: Ascendo ad
 patrem meum & ad patrem vestrum, ad deū
 meum & ad deum vestrum. Si igitur hęc ser-
 uus, & ad seruos locut⁹ est, quomodo professio
 ista non serui sit, & ad eam magis naturā, quę
 nō in natura serui sit, transferetur, cum ei qui
 in forma dei manēs formam serui assumpsit,
 quasi seruo ad seruos cōmunio, non nisi ex eo
 tantū possit esse quod seru⁹ est? Pater igitur si-
 bi, ita vt hominib⁹ pater est, & deus sibi, ita vt
 seruis deus est. Et cū hęc omnia ad homines
 seruos homo in serui forma Iesus Christus lo-
 quatur, non ambigitur quin pater sibi vt cęte-
 ris sit ex ea parte qua homo est, & deus sibi vt
 cunctis sit, ex ea natura qua seruus est. Deniq;
 hunc eundem sermonē huiusmodi professio-
 nis cōpit exordio, ita dicens: Vade autem ad
 fratres meos, & dices illis: Ascendo ad pa-
 trem meum, & ad patrem vestrum, ad deum
 meum & ad deum vestrum. Et quęro nunc,
 fratres ei secundum formam dei, an ne secun-
 dum formam serui esse intelligendi sint. ha-
 beatq; aliquod ad eum secundum plenitudi-
 nem habitantis in eo diuinitatis corruptio no-
 stra consortium, vt in fratres ei ad id quod
 † deus est deputemur? Sed non ignorat & pro-
 pheticus spiritus vnigenito deo qua ex parte
 sint fratres. hęc enim nō tam homo quā ver-
 mis locutus est. Narrabo nomen tuum fratri-
 bus meis. Et hęc vermis, vel non ex conceptu
 communium originum viuens, vel ē profun-
 dis terrę viuus emergens, ad significationem
 assumptę & viuificatę per se etiam ex inferno
 carnis professus est, totoq; in psalmo passionis
 suę sacramenta propheticō spiritu * prolocu-
 tus, ex ea necesse est vt fratres habeat dispen-
 satione qua passus est. Nouit sacramentum in
 eo fratrum etiam Apostolus, vt & primoge-
 nitum eum ex mortuis, ita primogenitum in

multis fratribus prędicans. Secundum id er-
 go est in multis fratribus primogenitus, secun-
 dum quod est primogenitus ex mortuis. Et
 cum sacramentum mortis in corpore sit, sa-
 cramentum quoque fraternitatis in carne est.
 Fratres itaque ex carne sunt deo, quia & ver-
 bum caro factum est, & habitauit in nobis. Cę-
 terum vnigenitus deus in vnigeniti exceptio-
 ne sine fratribus est. Ipse autem vniuersitatis
 nostrę in se continens ex carnis assumptione
 naturam, erat quod nos sumus, neque amise-
 rat esse quod manserat, habens ex natiuitate
 tunc patrem tantum ex constitutione, nunc
 deum & patrem tantum ex constitutione, nūc
 deum, quia ex patre deo omnia. Omnibus e-
 nim deus pater est, dum ex eo & in eo omnia
 sunt. Sed vnigenito deo quia verbum caro fa-
 ctum est, non hinc tantum pater est. Pater e-
 nim est ad id quod in principio apud deum e-
 rat deus verbum. Sed cum verbum caro factū
 est, manet & in verbi dei natiuitate, & in car-
 nis constitutione quod pater est. Pater enim
 omnis carnis est deus, Sed non secundū quod
 verbo deo pater est. Verbum autem deus, ne-
 que verbum esse desit, neque caro non fuit.
 Nam verbum quod caro factum est, & habi-
 tauit in nobis, neque dum habitat non vere
 verbum est, neque dum verbum caro est, non
 vere deus homo est, quia & habitare eius ne-
 cesse sit esse qui maneat, & carnem fieri eius
 intelligendum sit esse qui nascitur. Et quod in
 nobis habitat, nostrę carnis assumptio est, quia
 per id in nobis habitat verbum caro factum,
 dum deus est in nostri corporis veritate. Si igi-
 tur naturam detrahit deo verbo homo secū-
 dum carnem Christus Iesus, vel non secundū
 sacramentum pietatis deus verbū homo Chri-
 stus Iesus est, sit in naturę contumeliam quod
 ei secundū nos & pater pater est, & deus deus
 est. Quod si deus verbum, homo Christus Ie-
 sus deus verbum esse non desitit, communio
 nobis & illi ad patrem & deum ex ea tantum
 est natura quā frater est, quia ascendo ad pa-
 trem meum & patrem vestrum, ad deum meū
 & deum vestrum, non per id quod vnigenitus
 deus verbum est, sed per id quod verbum ca-
 ro factum est, sit fratribus nunciatum. Nō in-
 cautis autem neque ad occasionem impieta-
 tis incertis significationibus sermo apostoli-
 cus loquitur. Vt nunc Euangelista dictum do-
 mini a professione fratrum incipiens, totius
 dicti professionem ad eius naturę cōsortium
 docuit, ex quo frater est pertinere: quia sermo
 est destinatus ad fratres, ne ad diuinitatis
 contumeliam reputaretur, quod ad sacramē-
 tum pie-

Quomodo
intelligēdū
Christus nō
erat seruus,
sed fact⁹ est

† al. sicut

†

Abusus p-
nominis sibi
reddidit serui
obscurore

Deus relati-
ue ad seruis

†

† al. seruis

* alias, præ-
locutus

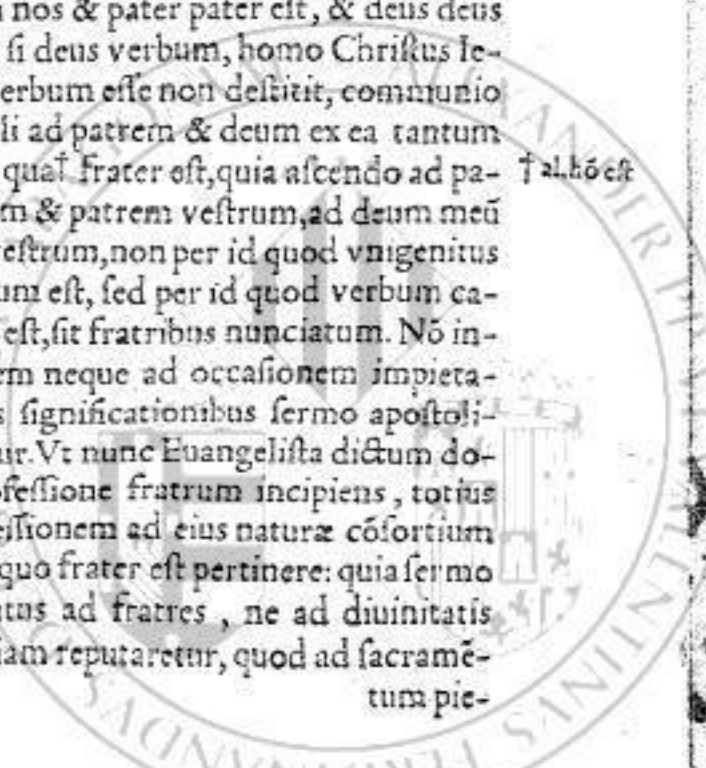
K
Quomodo
apostoli fra-
tres Christi

L

Verbū habi-
tare i nobis,
est nostrę
carnis assū-
ptio

M

† al. hō est

A tum pietatis predicabatur, tum communio ad eum nostra qua pater nobis & sibi pater est, & deus nobis & sibi deus est, secundum dispensationem carnis existeret fratribus nobis ad eum natiuitate corporis deputandis. Nemo igitur ambigit deum patrem esse etiam deum domini nostri Iesu Christi, Sed hæc pia nostra professio nõ patet ad impietatis occasionem. Deus eius est, non idcirco vt diuersi ab eo generis deus sit, sed quia ex patre deus natus est, & ex dispensatione seruus est, habeat & patrem dum ex eo deus est, & deum suum, dũ ex virgine caro est. Quod breui atq; absoluto Apostolus sermone consignat dicens: Commemorans in orationibus meis, vt deus domini nostri Iesu Christi pater claritatis det vobis spiritum sapientie & reuelationis. Vbi enim Iesus Christus est, ibi deus eius est. Vbi vero claritas est, ibi pater est. **B** Qui itaque Christo secundum claritatem est pater, idem Christo secundum Iesum deus est. Iesum enim angelus Christum dominum quem Maria esset paritura, cognominat. Caterum Christum dominum spiritus prophetia loquitur, & plerisque secundum latinitatem hoc dictum obscurius videtur, quia latinitas pronomibus nõ vtitur, quæ Græcitas vsu honesto & necessario semper vsurpat, ita enim scribitur: $\delta\theta\varsigma\delta\epsilon\tau\omega\chi\rho\upsilon\sigma\tau\iota\varsigma\ \eta\mu\acute{\iota}\nu\ \iota\eta\sigma\varsigma\ \chi\rho\iota\varsigma\ \delta\ \omega\tau\alpha\iota\varsigma\ \psi\eta\ \delta\ \delta\epsilon\theta\epsilon\iota\varsigma$. Quod nobiscum si semper pronominum consuetudo esset, ita pronuncietur. Ille deus illius domini nostri Iesu Christi, ille pater illius claritatis. Per id enim quod ille deus illius Iesu Christi est, & ille pater illius claritatis, quædam secundum capacitatem sensus nostri intelligentia proprietates expressa est, vt Christi vbi claritas est, ibi deus pater eius sit: vbi vero Christus Iesus est, ibi pater deus suus sit, habens deum suum in dispensatione cum seruus est, & patrem in claritate cum deus sit. Non afferunt autem tempora vel ætates spiritus diuersitatem, vt non ipse atque idem Christus in corpore sit qui mansit ¶ spiritus in prophetis. Loquens enim per os sancti patriarchæ David: Vnixit te deus deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis, non secundum sacramentum aliud quam secundum dispensationem assumpti corporis est locutus. Nanque nunc fratribus mandans patrem eorum patrem suum, & deum eorum deum suum esse, tunc quoque vnctum se à deo suo præ participibus suis loquebatur, vt dum vnigenito Christo deo verbo participes non est, participes tamen ei ex ea noscerentur assumptione qua caro est. Vnctio enim

illa non beatæ illi & incorruptæ & in natura **D** dei manenti natiuitati profecit, sed corporis sacramento & sanctificationi hominis assumpti, Petro Apostolo testante, qui ait: Conuenerunt enim viri in ciuitate ista aduersum sanctum tuum filium Iesum quem vnixisti. Et rursum: Vos scitis quod factum verbum est per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa post baptismum quod prædicauit Ioannes, Iesum Nazarenum, quomodo vnixit illum deus spiritu sancto & virtute. Iesus ergo vngetur ad sacramentum carnis regenerata, & quemadmodum spiritu dei & virtute sit vnctus, non ambiguum est, tum cum ascendente eo de Iordane vox dei patris audita est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, vt per hoc testimonium sanctificata in eo carnis, vnctio spiritualis virtutis cognosceretur. Caterum cum in principio apud deum erat deus verbum, non habet vllam aut causam, aut enarrationem nature eius vnctio, quæ nihil aliud quam esse in principio nunciatur. Neq; habuit sanè vnctio se per spiritum & virtutem dei necessitatem deus, qui dei & spiritus esset & virtus. Vngetur ergo deo à deo suo præ consortibus suis. Et si ante dispensationem carnis plures ex lege sunt Christi, Christus qui nunc præ participibus vngetur, posterior in tempore est, dum vnctio participibus antefertur. Deniq; ille prophetie sermo posteriorem vnctionem hæc quæ in tempore esset, ostendit dicens: Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnixit te deus deus tuus oleo exultationis præ consortibus tuis. Consequens & posterior causa nunquam refertur vt prior sit, quia meruisse aliquid, posterius est, quam esse qui possit mereri. Mereri enim **F** eius est, qui sibi ipse meriti acquirendi author existat. Si igitur natiuitati vnigeniti dei vnctionem deputabimus, quæ vnctio ob meritum dilectæ iustitiæ, & perosæ iniquitatis indulta sit, prouectus potius per vnctionem vnigenitus deus, quam genitus intelligetur, iamque per incrementa & profectus deus consummabitur, qui nõ natus deus sit, sed in deum sit vnctus ex merito, & iam per causam erit deus Christus, non omnis causa per deum Christum. Et vbi illud Apostoli erit: Omnia per ipsum, & in ipso, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant: Deus enim dominus Iesus Christus, non ob aliqua, neq; per aliqua deus est, sed deus natus est. Et qui ex generatione deus est, non possit natiuitatem in deum per causam profecit, sed in eo quod natus est, nihil aliud nascendo quam deus est. Cum vero vngetur ex causa, nõ ad id

Christus vnctus secundum carnem

Christus deus spūs & virtus

Vnctio data ob meritum

Articuli
Græci vis

¶ al. ¶ spiritus

Particeps
Christi

G quod incremento non eget, spectat vñtionis profectus, sed ad id quod per incrementum sacramenti profectu eguit vñtionis, id est, vt per vñtionē sanctificatus homo noster Christus existeret. Si igitur nunc quoq; per prophetam serui demonstratur dispensatio, ob quam à deo suo præ participib⁹ vngitur, vt propterea quia iustitiam dilexerit, & oderit iniquitatem, vngatur, quur prophetæ sermo non ad eā Christi naturam pertinebit, in qua ei sunt ex carnis assumptione participes: Cum præsertim ita se prophetiæ spiritus temperauerit, vt dum deus à deo suo vngitur, sit ei & in dispensatione vñtionis quod deus suus est, & in natura quod deus est. Deus igitur vngitur, sed quæro an id, quod in principio deus erat verbum, vñctum sit? Nō utiq; nam posterior deo vñctio est. Et cum non ea verbi natiuitas quæ in principio apud deum deus erat, vñctā sit in deum, necesse est vngatur quod posterius sit in dispensatione quā deus est. Et cum deus à deo suo vngitur, id vngitur, quod ab eo in mysterio carnis seruale susceptum est. Nemo igitur magnæ pietatis sacramentum, quod manifestatū in carne est, sensu impio violet, nec se quisquam vnigenito per substantiam diuinitatis exæquet. Sit nobis ille & frater, & particeps, secundum quod verbum caro factum habitauit in nobis, secundum quod mediator dei atq; hominum homo Iesus Christus est. Sit nobis & secundum seruos & communis pater, & communis deus, & præ participibus vñctus sit in ea natura, cum privilegio licet vñctus, qua participes vnguntur. Sit in mediatoris sacramento vt homo verus, ita & deus verus. Deus ipse ex deo communem nobiscum habens patrem ac deum, in ea communionem qua frater est. Sed fortē subiectio illa regniq; traditio, deinde finis, aut naturæ abolitio, aut potestatis defectio, aut diuinitatis infirmitas sit intelligenda. Pleriq; enim ita volūt, vt aut dū subiectis omnibus deo subicitur, per cōditionem subiectionis deus non sit: aut dum regnū tradit, non sit in regno: aut dum finis est, finē eius defectio consequatur. Congruum itaque est, omnē t̄ super his apostolici sermonis sensum retractare, vt singulorum quorumq; dictorum ratione exposita atq; edita, sacramenti totius capaces t̄ veritatis intelligētiam* præbeamus. Ait itaq; Quoniam enim per hominē mors, & per hominem resurrectio mortuorū. Quomodo enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in ad-

uentum eius crediderunt: deinde finis, cum K tradiderit regnum deo & patri, cum euacauerit omnem principatum & potestatem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis. Omnia enim subiecit sub pedibus eius: Nouissima autem inimica t̄ destruetur mors. Cum autē dixerit, omnia subiecta sunt, absque eo qui illi subiecit omnia. Cum autem subiecta fuerint ei omnia, tunc ipse subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Cœlestium t̄ dispēsationum arcana Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum electus gentium magister, quanta potest absoluti sermonis significatione demonstrat. Et qui inenarranda vsque ad tertium cœlum raptus audisset, ea tantum quorum natura humana capax esset, sensui humanæ intelligentiæ reuelauit, non ignorans tamen quædam non statim posse æque vt audiuntur, intelligi, quia infirmitas nostra* aliter in verum atque in absolutum mētis iudicium, ea quæ in aures transfunderentur, acciperet, longiore ad cunctandum mora sensui potius quā auditui derelicta, cum & audisse vocis sit, & intellexisse rationis, deo tamen intelligentiæ cupidis intelligentiam reuelante. Nanque ad Timotheum per auis ac matris gloriosam fidem, sacris ab infantia literis institutum scribens plurima, hoc quoque addidit: Intellige quæ dico. dabit enim tibi dominus in omnibus intellectum. Admonitio intelligendi ex difficultate intelligentiæ est. Intelligentiæ vero à deo donum, fidei munus est, per quam infirmitas sensus gratiam reuelationis meretur. Ergo si Timotheus apostolico testimonio homo dei, & legitimus M Paulo secundum fidem filius, vt intelligat admonetur, quia ei dominus intelligētiam in omnibus sit daturus, nos quoque admoneri per Apostolum ad intelligentiam meminimus, scientes dominum nobis intelligentiam omnium præstaturum. Et si fortē humanæ conditionis errore præsumptum aliquid sensu tenebimus, profectum intelligentiæ per reuelationis gratiam non recusemus, ne intellexisse aliquid semel suo sensu ad id valeat, vt pudeat rectius aliquid demutādo sentire. Ob quod prudenter consultēque moderandum, hæc ad Philippenes beatus quoq; idem Apostolus scribit: Quotquot ergo perfecti sumus, hæc sentiamus, & si quid aliter sentitis, id quoque deus vobis reuelabit. Verum in quo festinauimus, in ipso ingrediamur. Non præiudicat sensus anterior dei reuelationi, nam

Apostolus

† alias, ab eo mors destr.

† alias, mysteriorum

L
* al. tardius al. cepius

M

Quomodo
sicut subie-
ctus pa-
tri &c.

† al. superioris

† al. pervni-
uerſitatis in-
telligētiam
prebeamus
* alias, in-
struamusSi quid ali-
ter sentitis,
id quoque
deus vobis
reuelabit.

A Apostolus nouit in quo sapiant, qui sapiunt perfecte. Et his qui aliter sapiunt, reuelationē dei, ut id quod perfectum est sapiant, expectat. Si qui ergo profundam hanc arcane scientiæ dispensationem aliter intellexerint, & per nos rectum aliquid & probabile asseretur, non pudeat eos secundum Apostolum per reuelationem dei sapere perfecte, neq; magis ament veritatem nescisse, quam oderint permansisse in non veris. Eos enim qui aliter sapiunt, & quibus id deus reuelauit, monet in id festinare, in quo ingressi fuerūt, ut relicto primo ignorantia sensu, secundum proposita festinationis ingressum reuelationem perfectæ intelligentiæ consequantur. Ingrediamur itaq; in quo festinauimus, & si fortē festinationē nostram deuij itineris error moratur, per reuelationē tamen dei in id quod festinauimus rursus ingressi, festinationis nostræ nō demutemus ingressum. Festinauimus enim ad Christum Iesum dominum gloriæ, & regem æternorum seculorum, in quo instaurata sunt omnia in cælis & in terra, cui constant omnia, in quo, & cum quo semper manebimus. In his ergo ingressi sapimus perfecte, & si quid aliter sapimus, deus nobis id quod perfecte sapitur, reuelabit. Itaq; secundum apostolicam fidem sacramentum dictorum presentium retractemus, & eo modo quo superius à nobis tractata sunt omnia, ut omnē impię voluntatis sensum sub dictis apostolicis deceptū, ex ipsa fidei apostolicæ veritate prodamus. Tria igitur secundum dictorum ordinem in quæstionem vocantur, primum finis, deinde traditio, deinde subiectio, ut per hæc aut desinat Christus in fine, aut regnū tradendo non teneat, aut extra dei naturalis deo subiectus existat. Ac primū noscendū est, non hunc ordinem apostolicæ esse doctrinæ. Primum enim regni traditio est, deinde subiectio, postremo finis. Sed singulis quibusq; causis propria quarumq; causarum genera subiecta sunt, ut dum res singulæ in res alias desināt, habeat semper subiaccētē sibi causam præcedēs causa. Finis enim erit, sed cum tradiderit regnū deo. Tradet autem regnum, sed cum euacuauerit omnem magistratum & omnem potestatem. Euacuabit autem omnem magistratum & potestatem, quia oportet eum regnare. Regnabit autem donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Ponet vero omnes inimicos sub pedibus suis, quia deus subiecit omnia sub pedibus eius. Subiecit autem deus ita, ut nouissima ab eo mors inimica vincatur. Deinde subiectis omnibus ei præter eum qui subiecit ei omnia, tunc subiicietur ipse subiiciētī sibi omnia. Sub-

iectionis vero causa non alia est, quam ut sit deus omnia in omnibus. Finis itaque est, esse deum omnia in omnibus. Et querendum nunc ante omnia est, an finis defectio sit, an traditio amissio sit, an subiectio infirmitas sit. Quæ si his sibi contrariis non subiacebunt, erunt in ea intelligētia qua dicta sunt. Finis itaq; legis Christus est, & quæro utrum abolitio legis sit, an perfectio: Quod si legem Christus, qui finis eius est, non dissoluit, sed adimplet, secundum quod ait: Non veni legem solvere, sed adimplere, finis non defectio est, sed consummata perfectio. Tendunt enim ad finem omnia, non ut non sint, sed ut in eo ad quod tetenderant, mancant. Et propter finem omnia. Cæterum finis ad aliud aliquid nō refertur. Sed cū finis omnium sit, manens ipse sibi totus est. Et quia non excedens ex sese vlli alij tempori aut rei potius quam sibi proficit, ad finem ipsum semper intentio spei omnis protenditur. Et idcirco dominus religiosæ fidei patientiam fini se referuantem, ita adhortatur: Beatus qui permanserit vsque in finem. Non utique ut si & beata defectio, & non esse sit fructus, & merces fidei suæ cuiusque constituitur abolitio, sed quia finis propositæ beatitudinis in excessus modus est, beati sunt, qui vsque ad finem consummandæ beatitudinis manserint, non vltra se fidelis spei expectatione tendente. Finis itaque est manendi immobilis ad quem tenditur status. Deniq; Apostolus impietatis finem ad desinēdi metum præmonens, ait: Quorum finis est interitus, nostra autem expectatio in cælis est. Si itaque & beatis & impiis finis est, & finis intelligitur esse defectio, religionem atq; impietatem finis exæquat, quia vtrinque per constitutum finem sit in commune nō esse. Et vbi expectatio nostra in cælis est, si per finem esse secundum impios desinamus? Quod si sanctorum expectatio, impiis vero finis debitus esse dicitur, tamē ne sic quidem finis creditur esse defectio: quia quæ poena impietatis est, omnino non esse ad poenarū vltimum sensum, causa in his per defectiōē sui non extante patiendi. Finis itaque est inde mutandæ constitutionis mensura perfectio, quæ & beatitudini reservata, & impietati est præparata. Nunc ergo quia iam ambigi non potest, in fine non defectiōem, sed non excessuram constitutionē esse intelligendam, quam adhuc quædam in ipsa dicti absolutiōne sint reservata, tamen his tantum ad significationem sensus demonstratis, videamus an traditio regni defectio sit intelligēda regnantis, ut quod tradidit filius patri, tradenda non teneat.

D

Finis.

† ali. intell.
ligentiæ ve-
ritate.† al. omnia.
Finis ad al-
liud aliquid
nō refertur.
EFinis est ma-
nēdi immo-
bilis status.

E

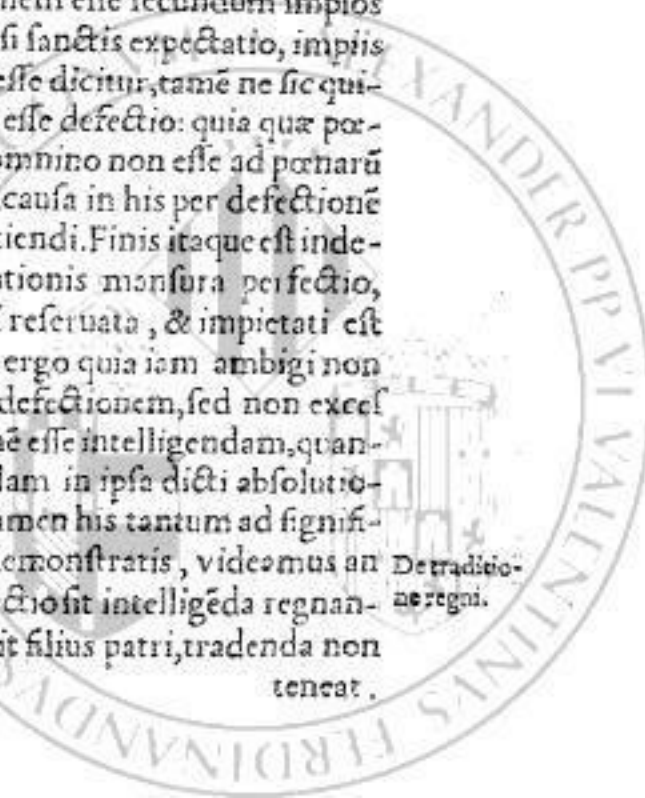
De traditio-
ne regni.

† ali. filii.

B

† ali. reue-
lauit.

C

Quomodo
in fine tra-
det filius re-
gnū deo pa-
tri, & erit il-
li subiectus.

DE TRINITATE

G teneat. Quod si quis stultæ impietatis furore contendet, fateatur necesse est, patrem cum tradiderit omnia filio, amisisse tradendo, si tradentem traditis egere significet. Ait enim dominus: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et rursus: Data mihi est omnis potestas in cælo & in terra. Si igitur dedisse caruisse est, pater quoque his quæ dedit caruit. Quod si pater tradendo non caruit, ne filius quidem intelligi potest his egere quæ tradidit. Ergo si tradens omnia, his ipsis quæ tradidit non videtur eguisse, reliquum est, ut in tradendo dispensationis causa noscatur, quæ & pater tradendo non careat, & filius dando non egeat.

H De subiectione autem ne quid in ea contumeliosum filio deputetur, cum alia nonnulla fidei nostræ opitulentur, præcipue tamè sibi hic ipse locus aderit. Et primum communem sensum interrogo, utrum nunc subiectionem ita intelligendam putemus, tanquam seruitutem dominatui, aut infirmitatem virtuti, aut honori inhonoratione contrariis qualitatibus subdimus, ut filius secundum hæc deo patri sit dissidentis naturæ diuersitate subiectus. Quod si ita existimabitur, errorem hunc opinionis humanæ apostolici sermonis * cautela prohibebit. Subiectis enim sibi omnibus, tunc subiiciendus subiicienti sibi omnia erit, & per id quod tunc subiicietur, dispensationem significauit in tempore. Nam si subiectionem aliud sentiemus, & si tunc subiicietur, certe subiectus modo non est, & efficiemus eum dissidentem & insolentem & impium, quem necessitas temporis tanquam fracto & compresso tyrannicæ impietatis tumore, in serâ obsequelam sit subditura. Et ubi illud erit: Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me? Et rursus: Pater diligit me: quia omnia quæ placita sunt ei facio? Sed & illud: Pater fiat voluntas tua. Vel hoc Apostoli: Humiliauit se factus obediens vsque ad mortem. Et qui se humiliavit, habet hoc in natura ne humilis sit? Et qui sit obediens, suscepit ex voluntate quod obedit, dum per id quod se humiliat, sit obediens? Unigenitus itaque deus humilians se & obediens patri vsque ad mortem crucis, quo genere cum subiecta ei omnia sint, tunc subiiciendus ipse patri intelligetur, nisi quod subiectio hæc non nouæ obedientiæ, sed dispensatio sacramenti est, quia & obsequela iam maneat, & in tempore sit ineunda subiectio. Nihil itaque nunc aliud subiectionis significatio, quam mysterij demonstratio est. Et quid illud sit, secundum hanc eandem fidei nostræ spem, intelligendum est. Nam resurgentem à

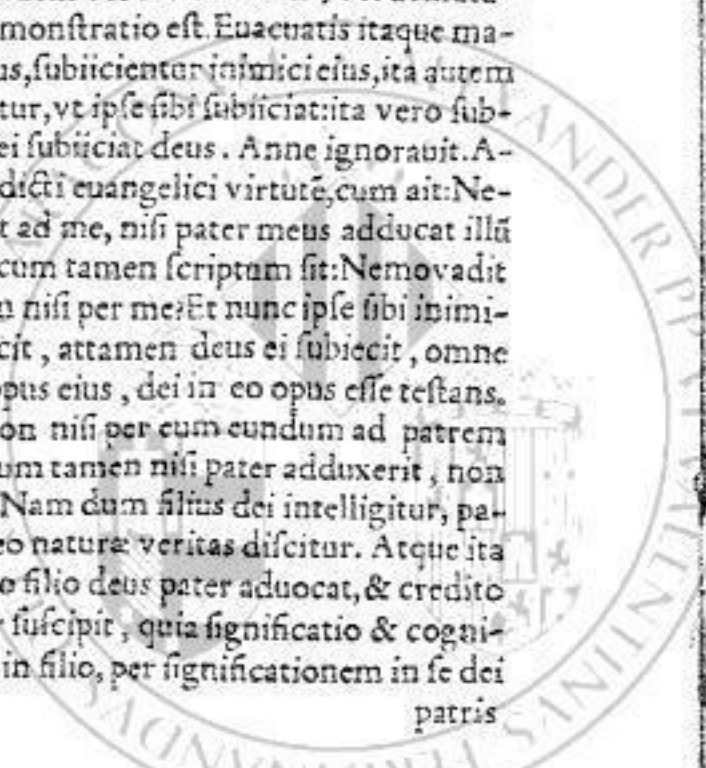
mortuis dominum Iesum. Christum sedere à K dextris dei non ignorabile est, etiam Apostolo testante, cum ait: Secundum operationem potentia fortitudinis eius, quam operatus est in Christo, cum eum excitauit à mortuis, & collocauit ad dexteram suam in cælis super omnem principatum & potestatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Apostolicus namque sermo secundum dei potestatem profectis iam, futura significat, quæ enim per adimplerionem temporum sunt gerenda, ea iam in Christo, in quo omnis est plenitudo diuinitatis, constituit: quæ cum futura erunt, dispensationis in his potius est ordo, quam nouitas: Subiecit enim omnia sub pedibus eius, licet adhuc L subiicienda sint, ut in eo quod subiecta sunt, Christi indemutabilis sit potestas: in eo vero quod subiicienda sunt secundum plenitudinem temporum succedentium, ad eandem ætatem profectus sit. Omnem autem contrariam virtutem euacuandam esse non obscura cognitio est, & hunc aëris principem & spiritalis nequitie potestatem eterno interitu tradendam, secundum illud: Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Euacuatio autem non E uacuatio. idem est quod subiectio. Nam euacuare aduersantem potestatem, hoc est ius potestatis auferre ne maneat, & per potestatis euacuationem, regni est abolere dominatum. * Denuo * aliis. De quo. & dominus testatus est dicens: Regnum meum non est de hoc seculo, hunc eundem regni istius potentem mundi principem ante testatus, cuius potestas desinet regni sui euacuato dominatu. Subiectio vero, quæ & obedientiæ & fidei est, eadem vel concessionis, vel demutationis demonstratio est. Euacuatæ itaque magistratibus, subiicienter inimici eius, ita autem subiicientur, ut ipse sibi subiiciat: ita vero subiiciet, ut ei subiiciat deus. Anne ignorabit. Apostolus dicti euangelici virtutem, cum ait: Nemo venit ad me, nisi pater meus adducat illud ad me, Icum tamen scriptum sit: Nemo vadit ad patrem nisi per me? Et nunc ipse sibi inimicos subiicit, attamen deus ei subiicit, omne per hoc opus eius, dei in eo opus esse testans. Et cum non nisi per eum eundem ad patrem sit, ad filium tamen nisi pater adduxerit, non venit. Nam dum filius dei intelligitur, paternæ in eo naturæ veritas discitur. Atque ita & cognito filio deus pater aduocat, & credito filio pater suscipit, quia significatio & cognitio patris in filio, per significationem in se dei patris

fali. carere.

De subiectione.

* ali. cautio

Subiectio hæc non nouæ obedientiæ, sed dispensatio sacramenti est.

A patris religiosos nos in eum paterna religione perfectos adducit. Adducit ergo ita pater, dum principale est quod pater creditur. Ad patrem autem nemo vadit nisi per filium, quia cessante in nobis fide filij, ignorabilis pater est, non aditurus ad paternam religionem, nisi prius filij veneratione suscepta. Atque ita cognito filio, ad vitam aternitatem pater adducit & suscipit, & vtrunque per filium est, dum predicatione per eum patris, & perducit ad eum pater, & ad patrem ipse deducit. Ad absolutiorem itaque dicti presentis intelligentiam commemoratio sacramenti istius fuit necessaria, ut per filium esset quod pater nos & adducit & suscipit, & per hoc intelligeremus, quatenus quod ipse sibi subiecit, deus ei subiecit, dei scilicet in eo natura per natiuitatem manente, & ea quae ipse agit, agente, dum ita agit, ut ea deus agat, & tamen ipse ea quae deus egerit, agat: ita tamen, ut in eo quod ipse agit, ut filius dei agere intelligatur: in eo vero quod deus agit, paternae in eo naturae ut in filio proprietatis sentiat, existere. Euacuatis itaque magistratibus & potestatibus, subiciuntur ei sub pedibus inimici eius. Et quos inimicos intelligi oporteat, idem Apostolus docuit dicens: Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem dilecti propter patres. Hos ergo inimicos crucis Christi meminerimus, sed quia dilecti propter patres sunt, scimus eos subiectioni reseruos, secundum quod dictum est: Nolo enim vos ignorare fratres sacramentum hoc, ut non sitis vobis sapientes, quoniam ex parte obtusio facta est in Israel, quoad usque plenitudo nationum intret, & sic omnis Israel liberabitur, sicut scriptum est: Et veniet a Sion, qui eliberet & auertat impietates ab Iacob, & hoc illis a me testamentum, cum abstulero iniquitates eorum. Inimici ergo subiciuntur sub pedibus eius, sed subiectionem illam quid consequatur, intelligendum est, nempe illud: Nouissima deuicta est ab eo mors. Deuictio autem mortis nihil aliud est, quam resurrectio ex mortuis, cum interitus corruptione cessante, viuae celestisque naturae constituetur eternitas, secundum quod dictum est: Oportet enim corruptiuium istud induere incorruptionem, & mortale istud induere immortalitatem. Cum autem mortale istud induerit immortalitatem, tunc fiet verbum quod scriptum est: Absorpta est mors in contentione. Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors stimulus tuus? In subiectione itaque inimicorum mors vincitur, & morte victa, immortalitatis vita succedit. Quae autem subiectionis perfecta illa post fi-

dei subiectionem proprietatis sit, idem Apostolus D testatus est, cum ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis nostrae conforme facies corpori gloriae suae secundum efficaciam suae opera, quae possit subicere ei omnia. Subiectio itaque etiam ea est, quae est ex natura in naturam concessio, dum a se secundum quod est desinens, ei subicitur, cuius concedit in formam. Desinit autem non ut non sit, sed ut proficiat, sicut ex demutatione subditus, in speciem suscepti alterius generis transeundo. Denique ut sacramenti huius esset ratio absoluta, post nouissime deum ^{† al. absoluta} mortem, ait: Cum autem dixerit: Omnia ^{ta} subiecta sunt absque eo qui subiecit ei omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi, qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Prius igitur sacramenti gradus est, subiecta esse ei omnia, & tunc ipsum subiectum fieri subiecti sibi omnia, ut quemadmodum nos gloriae regenerantis corporis subdimur, eodem rursus sacramento ipse regnans in gloria corporis subicienti sibi vniuersa subdatur. Subdimur autem gloriae corporis sui, ut in ea simus corporis claritate, qua regnat in corpore, quia corpori eius conformes erimus. Et quidem gloriam regnantis nunc corporis sui euangelia non tacent. Ita enim scribitur, domino dicente: Amen dico vobis, quoniam sunt aliqui de ^{Sunt aliqui de affantibus hic &c.} astantibus hic, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo. Et factum est post dies sex, assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est Iesus ante eos, & resplenduit facies eius ut sol, vestimenta autem eius facta sunt sicut nix. Gloria itaque venientis in regnum corporis apostolis demonstrata est. Nam in habitu dominus gloriose transformationis suae constitit, regnantis corporis sui claritate patefacta. Et huius quidem gloriae suae consortium Apostolis pollicens, ait: Sic erit in consummatione saeculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in carnium ignis, ibi erit fletus & stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, qui habet aures audiendi audiat. Nunquid non omnibus naturales corporalesque aures ad dictorum audientiam patent, ut ad audiendum dominica admonitione fuerit opus? Sed sacramenti scientiam dominus insinuans, auditionem doctrinae fidelis exegit. In consummatione itaque saeculi de regno eius scandala auferuntur. Habemus ergo regnantem dominum secundum corporis claritatem

Inimici.

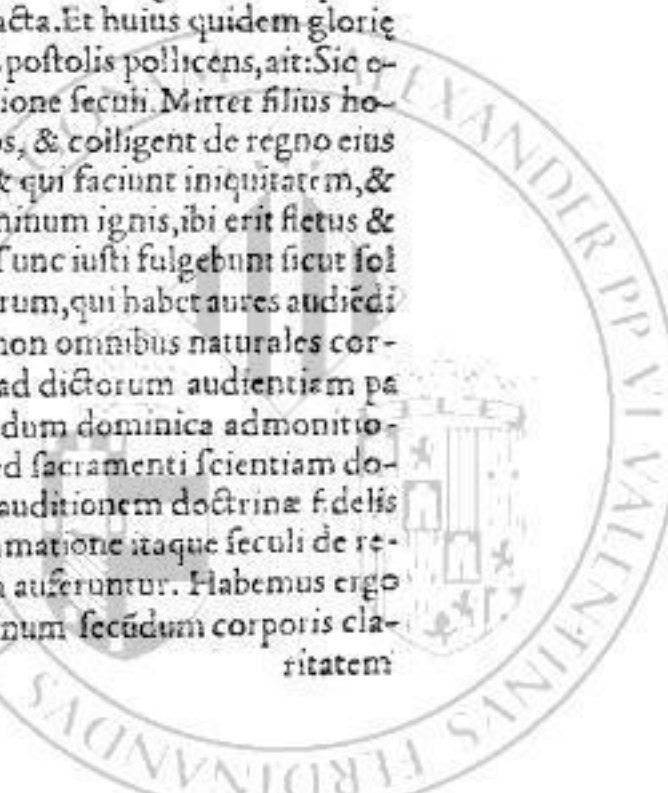
† al. absoluta

Filius subiectus erit illi

E

Sunt aliqui de affantibus hic &c.

F

Gritatem quousque scandala auferantur. Habemus rursum conformes glorię corporis sui in regno patris, tanquam in solis claritate fulgentes, in qua habitum regni sui apostolis in monte transformatus ostendit. Tradet ergo regnũ deo patri, nõ utique tanquam tradens potestate concedat, sed quod nos conformes glorię corporis sui facti, regnum dei erimus. Non enim ait, tradet suum regnum, sed, tradet regnum, effectos nos per glorificationem corporis sui regnum deo traditurus. Nos itaque tradet in regnum secundum hoc in euangelii dictum: Venite benedicti patris mei, possidete preparatũ vobis regnum a constitutione mundi. Fulgebunt ergo iusti vt sol in regno patris eorum. Tradet enim filius deo regnũ eos, quos vocauit in regnũ, quibus & beatitudinẽ sacramenti huius spopodit dicẽs: Beati mũdo corde, quoniam ipsi deum videbũt. Regnans itaque auertet scandala, & tunc iusti in regno patris tanquam sol fulgebunt. Tradet autẽ deo patri regnum, & tunc quos regnum deo patri tradiderit, deum videbũt. Quod regnum ipse testatus est, dicens ad apostolos: In vobis enim est regnum dei. Regnans itaque regnum tradet. Et si quis quæret, quis iste sit tradens regnum, audiet: Christus resurrexit a mortuis, primitię dormiẽtium, quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorũ. Omnis enim hic nunc presentis quęstionis sermo de sacramento corporis est, quia Christus primitię ex mortuis est. Quo autem Christus mysterio ex mortuis resurrexerit, Apostolo docente noscamus: Memento Christum Iesum a mortuis resurrexisse, de semine Dauid. Mortem utique & resurrectionem ex ea, tantũ docens ex dispensatione esse qua caro est. Regnat autem in hoc eodem glorioso iam suo corpore, donec euacuat magistratibus, & morte deuicta subiiciat sibi inimicos. Et quidem ab Apostolo seruatus hic modus est, vt magistratibus & potestatibus euacuatio, inimicis vero subiectio deputaretur. Quibus subiectis, subiicietur subiicienti sibi omnia, deo scilicet, vt sit deus omnia in omnibus, nature assumpti corporis nostri natura paternę diuinitatis inuicta. Per id enim erit omnia in omnibus deus, quia secundum dispensationem ex deo & homine hominum dei que mediator, habens in se ex dispensatione quod carnis est, adepturus in omnibus ex subiectione quod dei est, ne ex parte deus sit, sed totus deus. Non alia itaque subiectionis causa est, quã vt omnia in omnibus deus sit, nulla ex parte terreni in eo corporis residente natura, vt intra se duos cõ-

tinens, nunc deus tantum sit, non abiecto corpore, sed ex subiectione translato, neque per defectionem abolito, sed ex clarificatione mutato, acquirens sibi deo potius hominem, quã deum per hominem amittens. Subiectus vero ob id, non vt non sit, sed vt omnia in omnibus deus sit, ¶ non habens in sacramento subiectionis esse ac manere quod non est, non habes in defectione ita se carere, ne non sit. Et quantum ad intelligentiã huius religiosam securitatem sufficiat nobis apostolica autoritas, subiiciendum esse in tempore, & per dispensationem dominum nostrum Iesum Christum primitias dormiẽtium, vt sit deus omnia in omnibus, per quod non diuinitatis infirmitas est, sed assumptionis profectus, dum homo & deus, iam deus totum est, tamen ne fortẽ quia clarificatum in corpore dum in eo regnat, & postea subiiciendum, vt deus omnia in omnibus sit, credimus, ne non etiam ex euangelii præsumpsisse existimemur fidei nostrę testimonium, non solum apostolicorum, sed etiam dominicorum dictorũ professione est asserendum, vt quod loquente Paulo Christus loquutus est, id ante Paulum Christus ipse sit iam loquutus. Dispensationem itaque glorię huius apostolis suis absoluta verborum significatione demonstrans, ait: Nunc glorificatus est filius hominis, & deus glorificatus est in eo. Si deus glorificatus est in eo, & deus glorificauit eum in se, & deus protinus glorificabit eum, habemus primum gloriã filij hominis, deinde in filio hominis dei gloriã. In eo enim quod dictum est: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo, hoc enim primum spectat ad corporis gloriã, quæ ex nature diuinę consociatione mutaretur. Succedit deinde glorię plenioris * effectus, ex incremento indultę iam corpori glorię capesendus: Deus honorificatus est in eo, & deus honorificauit eum in se, & deus protinus honorificabit eum. Per hoc enim glorificauit eum deus in se, quia iam in eo glorificatus sit deus. Nam quod deus in eo glorificatus est, ad corporis gloriã spectat, per quam dei gloria intellecta per corpus est, gloria dei per gloriã filij hominis intelligẽda est. Quod vero quia glorificatus in eo deus est, ideo glorificauit eum deus in se, per incrementũ glorificati in eo dei, glorificauit eum in se deus, vt quia iam regnat in gloriã, quæ ex dei gloria est, ipse exinde in dei gloriã trãseat. In se enim deus glorificauit, id est, in ea natura qua deus est, quod est, vt sit deus omnia in omnibus, ¶ tota iam in deum ex ea qua homo est dispensatione mansuro. Nec sanẽ

Tradet regnum deo patri.

Beati sunt regnum.

¶ ali. deus.

¶ ali. deest non.

M

* ali. profectus.

Per glorificationẽ humanitatis apparuit gloria dei.

¶ ali. toto.

A sanè de tempore tacuit dicens: Et deus glorificauit eum in se, & deus protinus glorificabit eum. Vt quia prodeunte ad prodicionem Iuda, gloriam quæ sibi post passionem consequuta resurrectione futura esset, † in posterum reseruaret, dei in eo gloria per virtutem resurrectionis ostensa, ipso vero in dei gloriam, id est, in deum omnia in omnibus ex subiectionis dispensatione mansuro. Et in eo quidem quanta furoris hæretici stultitia est, desperare in deo, quod humanis suis speb⁹ bladiatur, & quod in homine deus potes sit, id in se ipso efficiendo infirmus sit. Nec sermo istud, nec sensus rationis capax loquitur, vt naturali quadam necessitate ad consulendum nobis obnoxius deus, sibi nihil afferre beatitudinis possit. Nò quod profectu egeat, qui imperturbatæ naturæ virtutisque sit, sed quia per dispensationem & sacramentum pietatis magnæ, qui deus & homo est, impotens sibi sit, hoc se totum præstare quod deus est, cum nobis non ambigue indulturus sit, id quoque nos esse quod non sumus. Vitæ enim humanæ atque mortis finis est resurrectio. Et certissimum militiæ nostræ stipedium est incorrupta æternitas, non ad pœnæ perseverantiam manes, sed ad perpetuæ gloriæ fructum iucunditatemque non desinens. Cû igitur hæc nostra terrenorû corporum origo in habitum naturæ potioris excedat, & conformis gloriæ dominici corporis fiat, deus in forma serui repertus, licet iam glorificatus in corpore sit, secundum quod in forma serui est, tamen conformis deo non erit, vt qui nobis formam glorificati corporis sui tribuet, ipse corpori suo nihil ultra possit quam nobis ac sibi sit cõmune præstare. Hoc enim quod dictum est: Tunc subiectus erit illi, qui ei subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus, plerique hæreticorû ita affirmant: vt idcirco subiiciendus sit deo patri filius, vt pater per subiectionem filij deus sit omnia in omnibus, tanquam ei adhuc perfectio dei desit, quam per filij subiectionem sit adepturus, absolutæ utiq; ac beatæ diuinitatis inops intelligendus, si deus esse omnia in omnibus per prouectionem temporum consequetur. Ac mihi quidem deum sola veneratione intelligenti, nò minus his respondere impium videtur, quam adesse, & de natura quæ humani sensus conceptionem excedat, verbis quorum adhuc significatio augustior quam intelligentia sit, enunciare se posse confidere, ac primum ambigere, desit ne quid deo, an plenus ipse sit, vel pleno iam plenorem esse ei reliquum sit. Quod si deus cui non aliunde est quod deus semper est, profectum

habeat, vt plus sit aliquando, non potest tamen ad id peruenire, ne sibi nihil desit. quia cui naturæ profectus est reliquus, nunquam intelligitur sine aliquo incremento residuo profectus, cum natura ad profectum spectans, proficiens licet semper, semper tamẽ pateat ad profectum. Quod autem in plenitudine perfecta manet, semperque est, nò sibi relinquit vt plenius sit, quia accessione plenitudinis plenioris perfecta plenitudo nò capiat. Et hæc quidẽ de deo ita opinandi, piæ intelligentiæ species est, deo nihil deesse, plenumq; esse. Ceterum nò ignorat Apostolus, cuiusmodi de deo confessionis voce testandum sit dicens: O profundum diuitiarum & sapientiæ & scientiæ dei, quam sunt incomprehensibilia iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. **Q**uis enim cognouit sensum dominici aut quis consiliarius eius fuit: aut quis prior dedit ei, & retribuatur ei: Quoniã ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Non circumscribitur deus mente terrena, neque hoc sapientiæ suæ profundum sensu intelligentiæ penetrantis attingitur, nec iudicia constitutionum suarum per scrutantium ingenio apprehenduntur, nec viæ cognitionis eius inuestigabiles se confitentium studiis derelinquunt. Incomprehensum profundum demersa eius omnia sunt, nihilque de rebus eius reperitur, nihil cõsectabitur. Sensem eius nemo cognouit, & consilio non eguit externo. De nobis autem nunc omnis sermo hic est, non etiam de eo per quem omnia sunt, qui est magni consilij angelus, qui ait: Nemo nouit filium, nisi pater: neq; pater quis nouit, nisi filius: & cui voluerit filius reuelare. Sed aduersum imbecillas mentes nostras, & se ad definiendæ circumscribendæq; naturæ diuinæ demergentes profundum confessione apostolicæ protestationis vtendum est, ne temeraria opinio aliquid sibi de deo præterquam docetur, vsurpet. Communis autem hæc naturalium causarum intelligentia est, nihil in se n sum cadere, nisi quod sensui subiacet, vt aut res opposita oculis, aut opus quodque ipso sensu nostro ac mente posterius: quorum vnum quid aut atrectatur, aut cernitur, † cum cedit intra opinionis nostræ sententiam, ipso tactu visuq; moderandû: aliud vero quod fit in tempore, & quodam iuniore a nobis aut gignitur, constituitur exordio, quia sensum intelligentiæ non præuenit, iudicio quoq; sensus diiudicantis obnoxium est. Non enim aut aspectus noster inuisibilia diiudicat, cui non nisi tantum conspecta discernat, aut mens nostra se in id quod non extitit tẽpus, extēdet, & antiquiora ortu suo

† In quodã verult. codice hæc addita reperi, significasset in præsens eam, quia in se enim deus glorificatus esset, in post. &c.

Tunc subiectus erit illi, qui ei subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus, plerique hæreticorû ita affirmant: vt idcirco subiiciendus sit deo patri filius, vt pater per subiectionem filij deus sit omnia in omnibus, tanquam ei adhuc perfectio dei desit, quam per filij subiectionem sit adepturus, absolutæ utiq; ac beatæ diuinitatis inops intelligendus, si deus esse omnia in omnibus per prouectionem temporum consequetur. Ac mihi quidem deum sola veneratione intelligenti, nò minus his respondere impium videtur, quam adesse, & de natura quæ humani sensus conceptionem excedat, verbis quorum adhuc significatio augustior quam intelligentia sit, enunciare se posse confidere, ac primum ambigere, desit ne quid deo, an plenus ipse sit, vel pleno iam plenorem esse ei reliquum sit. Quod si deus cui non aliunde est quod deus semper est, profectum

† ali. concedit.

Gortu suo peruestigabit, cum nō nisi earum rerū opitio tantū, quarū ipsa sit senior, ei relinquatur, quę plerunq; ipsa per necessitatem naturalis suę infirmitatis incerta, absolutam scientiam in causarum cognitione non teneat, nedum eorum quę ante se sint, æternam rationē sensu vltra natiuitatem suam redeunte percipiat. Et idcirco Apostolus, quia nunquam nisi ea in cognitionem caderent, quę sensui posteriora succederent, cōmemorato sapientię dei profundo, & inscrutabilium iudiciorum infinitate, & inuestigabilium viarum secreto, & incogniti sensus ignoratione, & consilij non communicati * intelligentia, subiicit: Quis enim prior dedit, & retribuetur ei: quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Deus qui semper est, non subiectus est modo, neque ab anteriore sui aliquo motu mentis, aut intelligentię pręuenitur. Et idcirco inuestigabile & imperscrutabile ipse totus profundū est. Totus autem ita, vt non per hoc definitus in modum sit, sed intellectus sit in immenso, quia à nemine quod est, sumpsit, sed nec prior ei dedit aliquis, vt retribui officiū danti oporteat. Ex ipso enim, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Non eget ex se, & per se, & intra se manentibus. Nec qui origo, nec qui opifex est, nec qui continens est, & internis externus, & effectus conditor, & suorum ipse egēs nunquam est. Nihil ante est, nihil aliunde, nihil extra est. Quo igitur caret plenitudinis profectu, vt per tēpus adhuc deus omnia in omnibus sit: Vel vnde sumet, extra quem nihil est: Nihil autem ita vt semper ipse sit. Et qui ipse semper est, extra quem nihil est, quo incremento explendus est, vel quo augmento demutandus est, dicēs: Ego sum, & non demutor: cum non relinquatur vel ad demutationem locus vel ad profectum causa, vel ad æternitatem antierius, vel ad deum aliud pręter quàm deus ipse est? Non ergo per subiectionem filij deus erit omnia in omnibus, neq; per causam consummabitur, ex quo, & per quem, & intra quem omnis causa consistat. Manet itaque, vt est, semper deus, nec profectu eget, quia id quod est, ex se ac sibi semper est. Sed ne in vnigenitum quidem deum, demutandę naturę cadit necessitas. Deus enim est, quod plene ac perfectę diuinitatis est nomen. Nam vt superius docuimus, & repetitę glorię significatio, & subiectionis causa est, vt sit deus omnia in omnibus. Esse autem deum omnia in omnibus, sacramentum est, non necessitas. In forma enim dei manens, formam serui assumpsit, non demutatus, sed se ipsum exina-

niens, & intra se latens, & * infra suam ipse vacuefactus potestatem, dum se vsque ad formam temperat habitus humani, ne potentem immensamq; naturam assumptę humilitatis non ferret infirmitas, sed in tantum se virtus incircumscrip̄ta moderaretur, in quantum oporteret eam vsque ad patientiam cōnexi sibi corporis obedire. Quod autem se ipsum intra se vacuefaciens continuit, detrimentum non attulit potestati, cum intra hanc exinanientis se humilitatē, virtute tamen omnis exinanitę intra se vsus sit potestatis. Quod itaque deus erit omnia in omnibus, assumptionis nostrę profectus est. Qui enim cum esset in forma dei, repertus est in forma serui, rursus confitendus est in gloria dei patris, vt non ambigue in eius forma manens intelligatur, in cuius erit gloria confitendus. Dispensatio itaque tantum est, non demutatio: in eo enim est, in quo erat. Sed cum medium est quod esse cępit, id est, homo natus, totum ei naturę, quę antea deus non fuit, acquiritur, cum deus esse omnia in omnibus post sacramentum dispensationis ostenditur. Nostra hęc itaque lucra sunt, & nostri profectus, nos scilicet cōformes effici glorię corporis dei. Ceterum vnigenitus deus, licet homo natus sit, non tamē aliud quàm deus omnia in omnibus est. Subiectio enim illa corporis, per quam quod carnale est, in naturam spiritus deuoratur, esse deum omnia in omnibus eum, qui pręter deum & homo est, constituit: noster autem ille homo in id proficit. Ceterum nos in hominis nostri conformem gloriā proficiemus, & in agnitionem dei renouati, ad creatoris imaginem reformabimur, secūdem Apostoli dictum: Exuti veterem hominem cū actibus suis, & induti nouum eum, qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit eum. Consummatur itaque homo imago dei, nanque conformis effectus glorię corporis dei, in imaginem creatoris excedit secundum dispositam primi hominis figurationem. Et post peccatum veteremque hominem, in agnitionem dei nouus homo factus, constitutionis suę obtinet perfectionem, agnoscens deum suum, & per id imago eius, & per religionem proficiens ad æternitatem, & per æternitatem creatoris sui imago mansurus.

* Aliis ignorantia. Legendum super ipso, in intelligentia.

Deus nomen est plenę ac perfectę diuinitatis.

LIBRI VNDECIMI D. HILARII FINIS.

D. Hilarij

A DIVI HILARII PICTA-
VORVM EPISCOPI, DE
trinitate Liber duodecimvs.

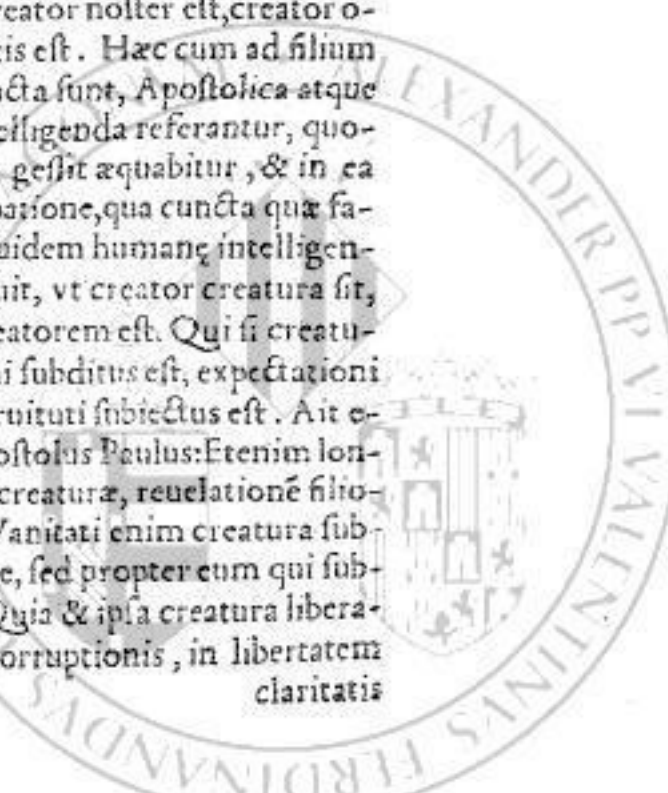
Endimus iã sancto spi-
ritu tãdem prosequen-
te, ad tutum securæ fi-
dei trãquillũque por-
tum. Atq; ita vt multo
mari ventõque iactatis
accidere sapissime so-
let, vt cũ eos circa * ora
portuum impediti, & graues fluctus nonnun-
quam morentur, ad vltimum in notam sibi fi-
damque stationem ipse ille ingentis terribilil-
que vnda estus impellat. Quod nobis, vt spe-
ro, duodecimo hoc aduersum hæreticam tem-
pestatem nitentibus libro cõtinget. Vt cum in
co grauissimẽ * tempestatis fluctui communi-
tam puppim damus, ipse ille nos fluctus ad o-
ptatã quietis sinum deuehat. Omnibus enim
incerto doctrinẽ vento circumactis, hinc me-
tus, hinc periculum, hinc etiam sæpe naufragi-
um est, quia vnigenitus deus sub prophetica
autoritate creatura esse defenditur, vt in co
non sit natiuitas sed creatio, quia ex persona
sapientiẽ dictum est: Dominus creauit me ini-
tium viarum suarum. Hic hyemis eorum ma-
ximus fluctus est, hæc tortuosi turbinis grauis
vnda est, quæ excepta à nobis & securo navi-
gio * infracta vsque ad ipsum tutissimum nos
portũ optati littoris prosequetur. Non incertis
autem neque ociosis nautarum modo nitimur
spebus, quos interdum votis magis quã fidu-
cia nauigantes, vagi instabilẽsque vëti aut de-
pellunt aut deserunt. Caterum nobis adest in-
superabilis fidei spiritus dono vnigeniti dei
permanẽs, & nos indẽmutabili cursu ad tran-
quilla deducens. Non enim dominum Chri-
stum creaturã, quia ipse est qui creauit omnia:
neque facturam, quia facturarum omnium ip-
so est dominus, sed deum nouimus, deum dei
patris propriam generationem. Nos quidem
omnes secundum bonitatis dignationem di-
cti assumptique sumus filij dei. Sed ille verus
vnus patri deo filius, & vera atq; absoluta ma-
nens, tantum in cognitione vtriusque natiui-
tas. Nostra vero tantum hæc sola religio est,
filium confiteri non adoptiuum sed natũ, neq;
electum sed generatum. Non enim aut factum
aut non natum prædicamus, quia neque crea-
torem creaturis comparamus, neque natiuita-
tem sine generatione mëtumur. Non per se est,
qui per natiuitatem est. Neque non natus est,
qui filius est. Neque qui filius est, aliter potest

quã nascendo esse, quod filius est. Nemini D
autem dubium est, contrarias semper obnitẽ-
tesque impietatis causas esse causas religionũ,
neque posse id pie suscipi, quod impie susce-
ptum esse decernitur. Vt hi nunc noui aposto-
lica fidei emendatores euangelicum & pro-
pheticum spiritum in lites diuidunt, & in iur-
gia partiuntur, vt hi aliter prophetauerint, &
hi aliter prædicauerint, quia Salomon ad crea-
turã nos venerationem vocet. Paulus vero ser-
uientes creaturæ coarguat. Quæ utique non
videntur sibi secũdum pietatis dei intelligen-
tiam conuenire, vt Apostolus, & per legem do-
ctus, & per præfinitionem segregatus, & per lo-
quentem in se Christum loquens, prophetiam
aut ignorauerit aut non ignoratam dissolue-
rit, & † nescire creaturã Christum quem crea-
torem nũcupauerit, & vetuerit creaturæ reli-
gionẽ, qui soli creatori seruiendũ * nouerit di-
cens: Qui immutauerũt veritatẽ dei in men-
daciũ, & coluerũt, & seruiuerunt creaturæ præ-
terito creatore, qui est benedictus in secula.
Parum ne arguit hæc falsiloquij impietatẽ lo-
quens in Paulo Christus? Parumne demutatæ
veritatis mendacium damnat? Per dominum
enim Christum creata omnia sunt, & idcirco
ei proprium nomen est vt creator sit. Non ca-
dit in eum efficientiæ suæ & natura & nuncu-
patio, testis nobis est Melchisedech creatorem
cœli atque terræ deum ita prædicans: Bene-
dictus Abraham deo summo, qui creauit cœ-
lum & terram. Testis est & Osce propheta di-
cens: Formans cœlum & creans terram ego
dominus deus tuus, cuius manus creauerunt
omnem militiam cœli. Testis & Petrus ita scri-
bens: Quasi fidei creatori commendantes a-
nimas vestras. Quid operis nomen opifici im-
ponimus? Quid nostris cognominibus deum
cognominamus? Creator noster est, creator om-
nis militiæ cœlestis est. Hæc cum ad filium
per quem omnia facta sunt, Apostolica atque
euangelica fide intelligenda referantur, quo-
modo his ipsis quæ gessit æquabitur, & in ea
erit naturæ nũcupatione, qua cuncta quæ fa-
cta sunt? Primum quidem humanẽ intelligen-
tiæ sensus hæc respuit, vt creator creatura sit,
quia creatio per creatorem est. Qui si creatu-
ra sit, & corruptioni subditus est, expectationi
obnoxius est, & seruituti subiectus est. At e-
nim idẽ beatus Apostolus Paulus: Etenim lon-
ginqua expectatio creaturæ, reuelationẽ filio-
rum dei expectat. Vanitati enim creatura sub-
iecta est non sponte, sed propter eum qui sub-
iecit eam in spe. Quia & ipsa creatura libera-
bitur à seruitute corruptionis, in libertatem
claritatis

* Ali. oras.

B
* Ali. im-
pietatis.* Ali. in-
tra.Christus nõ
est adopti-
uus filius
sed natus,
neque ele-
ctus sed ge-
neratus.† Ali. nescie-
rit.E
* Ali. mo-
nuerit.Verbũ Mel-
chisedech
de deo filio
intelligitur.

F

G claritatis filiorum dei. Si igitur Christus creatura est, necesse est sub spe longinquæ expectationis incertus sit, & longa eius expectatio nostra potius expectet, & expectans ea, vanitati subiectus sit, & per necessitatis subiectionem non sponte subiectus sit. Subiectus autem non sponte cum sit, necesse est & seruus sit. Seruus autem cum sit, maneat etiam in corruptione nature. Hæc enim omnia creature propria esse Apostolus docet, à quibus per longinquam expectationem liberanda, secundum humanam gloriam clarescet. Et o impudetem de deo atque impiam professionem, his cum per creature contumeliam ludibriis deputare, ut speret, ut seruiat, ut coactus sit, [ut cognitus sit,] ut liberandus sit

H in nostra non in sua, cum de suis nos ad aliquid prouehamur. Sed impietas nostra cum ingenti perfidie incremento per hanc illicitæ vocis audaciam eò procedit, ut quia filius creatura sit, pater quoque non differat à creatura. Christus enim in forma dei manens formam serui accepit, & qui in forma dei est, si creatura est, deus non aberit à creatura, qui in forma dei sit creatura. Esse autem in forma dei, non alia intelligentia est quam in dei manere natura. Per quod & deus creatura est, quasi natura eius sit creatura. Qui autem in forma dei erat, deo se equalem esse non rapuit, quia ex dei æqualitate, id est, ex forma eius in serui formam decederet. Decedere autem ex deo in hominem, nisi se ex dei forma deus euacuans non potuit. Euacuans autem se non abolitus est, ut non esset, cum esset & aliud quam fuisset. Neque enim defecit ex sese, qui se euacuauit in sese, cum virtutis sue potestas etiam in euacuandi se potestate permaneat, & in formam serui transisse, non sit naturam dei perdidisse, cum formam dei euacuasse nihil aliud quam virtus diuinæ sit potestatis. Adeo autem in forma dei esse, nihil aliud est quam æqualem deo esse, ut æqualitas honoris domino Iesu Christo, qui in forma dei est, debeat ipso dicente: Ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Nunquam diuersitas rerum, nisi & in honore diuerso est. Res enim eadem venerationis eiusdem sunt, quia ut summus honor indigne inferioribus defertur, ita cum contumelia superiorum inferiora his æquabuntur in honore. Filius autem si concretio potius quam natiuitas sit, per venerationem qua æquabitur patri, nulla nobis religio honoris ad patrem est, cum tanta nobis eius veneratione imposita sit, quanta est creature. Sed quia deo patri in eo quod ex deo deus est na-

Esse in forma dei, est manere in natura dei.

tus, æqualis est, est etiam æqualis in honore, Filius enim est, non creatura. Et hæc de illo præclara vox patris est: Ex utero ante luciferum genui te. Non præiudicatur autem deo, ut sæpe iam diximus, per infirmitatem nostræ intelligentiæ, ut per id quod ex utero genuisse se dixit, ex partibus internis externisque per membra coeuntibus, tanquam corporalium causarum originibus consistat, cum extra naturalium necessitatum causas liber atque absolutus, nature totius dominus manens, proprietatem natiuitatis vnigeniti sui ex indemutabilis nature suæ virtute significet. Ex spiritu enim spiritus nascens, licet de proprietate spiritus, per quam & ipse spiritus est nascatur, non tamen alia ei præter quam * perfectarum atque indemutabilium causarum ad id quod nascitur causa est. Et ex causa licet perfecta atque indemutabili nascens, necesse est ex causa in causæ ipsius proprietate nascatur. Proprietas autem humanarum * necessitatum intra causas vteri continetur. Sed deo non ex partibus perfecto, sed indemutabili per spiritum, quia deus spiritus est, non est internarum causarum naturalis necessitas. Sed quia nobis spiritus de spiritu natiuitatem prædicabat sensum nostrum * causarum nostrarum, instituit exemplo. Non in exemplum natiuitatis, sed ad intelligentiam generationis, ut exemplum illud non ad necessitatem proficiat sed ad sensum. Si igitur creatio est vnigenitus deus, & quid sibi vult significatio intelligentiæ, que per consuetudinem natiuitatis humane intelligentiæ diuinæ generationis ostendit [ex utero.] Plerumque enim per hæc nostrorum corporum membra, operationum suarum nobis deus momenta significans, sensum nostrum vsu intelligentiæ communis edocuit, cum ait: Cuius manus creauerunt omnem militiam cæli. Vel iterum: Oculi domini super iustos. Vel rursum: Inueni Dauid Iesse filium secundum cor meum. Cum enim & voluntas significetur in corde, per quam Dauid morum probitate complacuit, & cognitio vniuersitatis, qua extra scientiam dei nihil sit, sub oculorum vocabulo enunciatur, & operum efficientia, quia nihil non ex deo sit per nomen manuum intelligatur, volens & prouidens & agens deus cuncta, sub significatione causarum corporalium intelligendus sine ministerio corporali est, quo modo in eo quod ex utero genuit, non per causam corporalem humane originis intelligentiæ etiam spiritualis intelligentiæ natiuitatis sensus affertur, cum per ceteras membrorum significationes, ceterarum quoque in deo spiritualium efficiendarum demonstratur effectus: Quia ergo proponitur cor ad voluntatem, oculi ad visum, manus ad

Infirmas humane intelligentiæ non præiudicat diuinis.

† ali. absoluta.

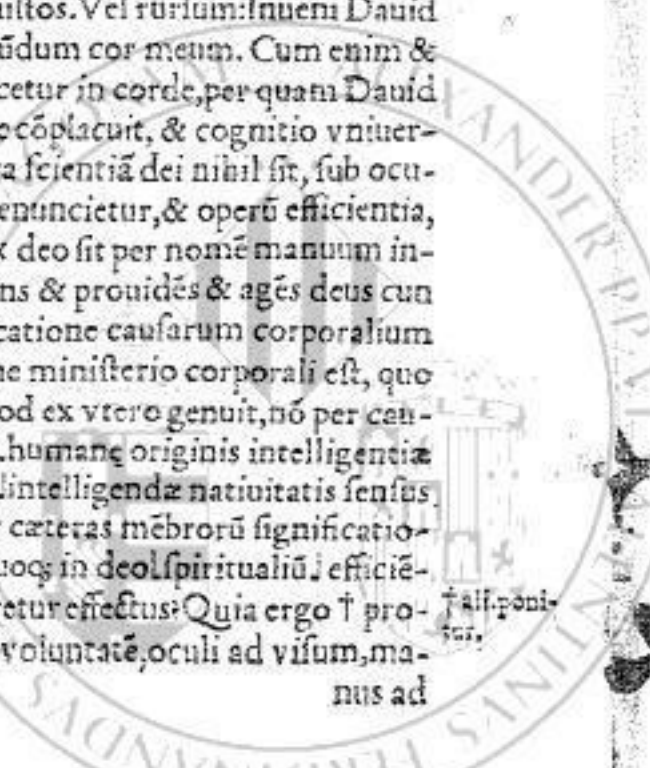
L * Alias perfectæ acque indemutabilis substantiæ.

* Alias natiuitatum.

* Alias generationum.

M Per membra nostri corporis significantur operationes dei.

† ali. ponitur.

A nus ad effectū, cū tamen * extra partiū infectā cōparationē deus & velit & provideat & peragat, & hęc eadē p cor & oculos & manū enūcient, nōne significatio qua ex vtero [de^o deū] genuit, veræ natiuitatis ostēsiō est: Nō quod ex vtero genuerit, sicuti nec per manū agat, nec p oculos videat l nec per aures audiat, nec per cor velit, sed quia per significationem horum vere omnia agat & videat, & velit ita per significationem vteri, vere ex se genuerit quem genuit, non per causam vteri, sed ad veritatis genuinē professionē, sicuti nec per causas corporum aut velit aut videat aut agat, sed vtatur his partium nuncupationibus, vt per corporalium ministeria virtus efficientiarum incorporalium sentiatur. Natura igitur humanæ consuetudinis non finit, sed nec dominicæ doctrinæ sententia patitur magistro discipulum præesse, vel seruum imperare domino, quod alterum alteri & per ignorantiam subiaceat, vt ignarus scientiæ, & per cōditionem inferior sit, vt dominatui seruitus. Quæ cum ita esse commune iudicium sit, cuius nūc nos temeritatis exemplo, deum creaturam, & filiū dei facturam & dicemus & existimabimus?

B Cum nusquam nobis hoc de se & magister & dominus seruis ac suis discipulis locutus sit, neque natiuitatem suam aut creationē aut facturā docuerit: Sed & pater nihil aliud quàm filiū testatus sit, & filius nihil aliud quàm proprium sibi deum patrem professus sit? Natum vtique non factum aut creatum, sicuti ait: Omnis qui diligit patrem, diligit & filiū, qui natus est ex eo, factura autem opera creaturarū sunt, non generationis natiuitas. Nō enim cœlum filius, aut terra filius, aut mundus natiuitas est, de quibus dictum est: Omnia per ipsum facta sunt. Et per prophetam: Opera manuum tuarum sunt cœli. Et per eundem: Opera manuum tuarū non omittas. Nūquid pictori pictura est filius, aut gladius fabro filius, aut architecto domus filius? Hęc enim opera efficientium sunt, at vero patri solus qui ex eo nascitur, filius est. Et nos quidem filij deo, sed per facturam filij fuimus enim aliquando filij iracūdiæ. Sed filij deo per spiritum adoptionis effecti, & dici id meremur poti^{us} quàm nascimur. Et quia omne quod fit, antequam fiat, nō fuit, nos cum filij non fuisset, ad id quod sumus efficimur. Ante enim filij non eramus, sed postquam meruimus hoc, sumus. Sumus autem non nati, sed facti: neque generati, sed acquisiti. Acquisiuit enim sibi deus populum, & per hoc genuit. Genuisse autem deum filios nunquam cum proprietatis significatione co-

gnoscimus. Nō enim ait, filios meos genni & exaltaui, sed hoc tantum, filios genui & exaltaui. Nisi fortē in eo quod ait: Filius primogenitus meus Israël, quisquam hoc quod primogenitus meus dixit, ad detrahēdam filio proprietatem generationis intelliget, vt quia & de Israël dixerit meus, assumptio factorum filiorū pro natiuitatis proprietate vsurpata sit. Et idcirco non sit natiuitati dei propriū, quod de eo dictum est: Hic est filius meus dilectus, cum meus etiam illis proprium esse dicatur, quos non natos esse manifestum est. Non natos autē esse, licet nati esse dicantur, vel ex eo docetur cū dicitur: Populus qui nascetur quē fecit dominus. Ergo populus Israël nascetur vt fiat. Neque per id quod nasci dicitur, non intelligitur & fieri. Ex adoptione enim est fili^{us} nō ex generatione, neq; ei proprietas, sed nūcupatio est. Nam licet primogenitus meus de eo scriptum sit, longe tamē multumq; differt, filius meus dilectus, & filius primogenitus meus. Vbi enim natiuitas est, ibi filius meus dilectus. Vbi vero electio ex gentibus est, & adoptio per voluntatem est, ibi filius primogenitus meus. Hic quod suus est, ad primogenitū est, illic quod suus est, ad filium est, & in natiuitate filij primū suus est, & sic dilectus. In electiōe, l. fili^{us} primū primogenitus, & sic postea suus. Vt adoptato ex oibus populis filio Israël proprium esset, quod primogenitus est. Nato vero vnigenito deo, manifestum sit, propriū esse quod filius sit. Non est itaq; vera & perfecta natiuitas, vbi deputatur magis quàm generatur, quia non ambiguū est eum populum qui in filium nascatur, & fieri. Quod autem sit cū non fuisset, & per id quod factum est dicitur nasci, non est in eo vera natiuitas, quia ante aliud quàm natum est fuerit. Et idcirco fuit antequam nasceretur, id est, antequam fieret, quia qui ex gentibus filius est, gens est antequam filius est, ac per id non vere filius, quia non semper filius. Vnigenitus autem deus neque fuit aliquando non filius, neque fuit aliquando antequam filius, neque quicquam aliud ipse nisi filius. Atque ita qui semper est filius, non reliquit id de se intelligenti, ne aliquando non fuerit. Et natiuitates quidem humanæ habent in tempore non fuisse, primum quidem quia omnes ex his omnibus qui ante fuerint nascantur. Nam tametsi vnicuique nascentium, ex eo sit origo qui fuerit, tamen ipse ille ex quo nascitur non fuit antequam natus est. Dehinc ipse qui natus est, postquam non fuit, natus est, tempore ipso ante manente quàm nascitur. Nascens enim hodie,

k in eo

*al. vltra
al. imperfe-
ctumFili^{us} primo-
genitus me^{us}
Israel

fal. de lege

fal. at filius

fal. nō fuit

Genuisse
de^o filios le-
gitur, sed si-
ne proprie-
tatis signifi-
catione

G in eo quod hesternum fuit, non fuit. Et in id quod est, ex eo quod non fuit cœpit, & intra intelligentiam nostram est hesterno id quod hodie nascitur non fuisse. Atque ita natiuitas eius per quam est post id quod nō fuit manet, quia hodie primum post hesternum tempus lesse. Incesse est, ut ei sit in tēpore nō fuisse. Et hæc quidem communia in rerum humanarū origine sunt, ut omnia initium sui cum antea non fuerint accipiant. Primum quidem, ut docuimus, per tēpus, deinde per causam, Et per tempus quidem non ambiguum est, quin ea quæ nunc cœperint, ante non fuerint. Per causam vero, quia his non ex causis constet esse quod maneant. Reuolue enim omnes originum causas, & intelligentiā in anteriora conuertere, inuenies nihil cœpisse per causam, dum omnia per virtutem dei ad id quod sunt creātur, non etiam nascuntur ex aliquo. Ex quo etiam vnicuique generi per successionē ipsam naturale est, ut non fuerit & cœperit, dum & post tempus in tempore est, & cum semper vniuersa post tempus sint, causam sui quoque de antea non extantibus sumunt, dum ex his nascuntur quæ antea non fuerint, ipso illo primo humani generis parente Adam ex terra quæ ex nihilo est, & post tempus, id est, post cœlum & terram, diem, solem, lunam & astra formato, qui & originem nō habuerit nascēdi, & cœperit cum non fuisset. Sed vnigenito deo, cui non præest tempus antierius, non relinquitur ut aliquādo non fuerit, quia ipsum illud aliquādo iā prius est deinde nō fuisse iā tēporis est, & incipiet nō post eū tēpus esse, sed ipse esse post tēpus, cui in eo qd̄ anteq̄ nascere nō fuit, id ipsum in quo non fuit præferat. Deinde qui ex eo qui est, natus est, intelligi non potest, ex eo quod non fuit natus esse, quia eius qui est, ad id quod est, causa est, non etiam id quod non est, origo nascendi est. Ergo cui neque in tempore est, ut aliquando non fuerit, neque in patre, id est, autore est, ut subsistat ex nullis, non reliquit id de se occasionis, ut aut ex nihilo natus sit, aut non fuerit antequā nasceretur. Non sum autem nescius plerōsque eorum quibus aut per impietatem obtusa mēs sacramentum dei non capit, ut per aduersi spiritus dominationem sub specie religionis obtrectandi deo furor pronus est, affirmare simpliciorum auribus id solere nos cum semper filium fuisse dicamus, neque aliquid aliquando fuisse, quod non fuit, sine natiuitate eū per id quod semper fuerit prædicare, quia humani sensus opinio id quod semper fuit non patitur ut natū sit. Nascendi autē causalit. ut

sit quod non erat, esse vero quod non fuit, nihil aliud sub communi sensu esse quā nasci. Adiciāt vero ad hæc arguta satis atq; auditui placētia: Si, [Christus] inquit, natus est, cœpit. Et quū cœpit non fuit. Et cum non fuit, nō patitur ut fuerit. Atque idcirco pię intelligentię sermonem esse contendant, non fuit antequā nasceretur, quia ut esset qui nō erat matris est, non qui erat natus est. Neque eguit natiuitate qui erat, cum ad id ut esset qui non erat nasceretur. Ac primum oportuerat homines religiosam diuinarum rerum scientiam præferentes, vbi euangelicæ atque apostolicæ prædicationis veritas præcallebat, callidæ philosophiæ tortuosas quæstiones abiicere & sectari potius fidem quæ in deo est, quia sensum infirmum facile fidei suæ præsidio sophisma syllogisticæ interrogationis exueret, cum captiosa propositio responsionem simplicem, sibiq; secundum interrogationem rerum obsecundātem ad vltimum iam sensus sui interrogatione spoliaret, ut quod professione amisisset, id iam conscientia non teneret. Quid enim tam necessario interrogationi obsecundabit, quā ut cum à nobis quærat, est ne aliquid antequā nascitur, in professione nostra sit nō fuisse antequam nascitur? Neque enim aut in natura aut in necessitate est, ut quod est nascat, cū nasci quid ob id tantū ut sit, non quia erat, necesse sit. Quod cum concessum fuerit à nobis, quia recte conceditur, exuti fidei scientia, capti iam impiis atq; alienis studiis acquiescimus. Quod providens ante beatus Paulus apostolus, sicut frequenter ostendimus, ut cauermus admonuit dicens: Videte ne quis vos spoliaret per philosophiam & inanem deceptionē, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Cauendum igitur aduersum philosophiam est, & humanarum traditionū non tam euitanda sunt studia quā refutāda. Neque enim his ita concedendum est, quasi vincant potius quā fallant. Quia nos Christum dei virtutem & dei sapientiam prædicantes, æquum est humanas doctrinas non tam defugere q̄ refellere, & simpliciores sensu ne ab his spoliarentur, & obstruere & instruere. Nam cum possit omnia, & in ea omnia sapiēter deus possit, & nec virtuti eius ratio, nec rationi virtus obistat, oportet & eos qui Christum prædicant mundo, irreligiosis mundi imperfectisque doctrinis per scientiam sapientis omnipotentis contraire. Secundum illud beati Apostoli dictum: Nostra enim arma non sunt

K
Argumentū
cōtra natiuitatem filij

Gal. nō fuerit

L

Cōtra philosophias captiuas

M

sunt

A sunt carnalia, sed potentia deo, ad destructionem munitionum, rationes destruentia, & omnem altitudinem eleuatam aduersum cognitionem dei. Fidem non nudam Apostolus atque inopem rationis reliquit, quæ quamuis potissima ad salutem sit, tamen nisi per doctrinam instruat, habebit quidem inter aduersa tutum refugiendi recessum, non etiam retinebit constantem obnitendi securitatem, eritque vt infirmis sint post fugam castra, non etiam vt * castra habentibus adsit interrita fortitudo. Contundendæ sunt ergo insolentes aduersum deum disputationes, & destruenda rationum fallacium munimenta, & eleuata ad impietatem ingenia conterenda, nec carnalibus armis, sed spiritualibus: nec terrena doctrina, sed cœlesti sapiëntia, vt quæta rerum diuinarum humanarumque discretio est, tantum vltra terrena studia ratio cœlestis excedat. Cesset itaque sollicitudo perfidiae, neque negare nos, quia ipsa non intelligit existimet, quod solum à nobis bene & intelligitur & creditur. Nam ipsa sermonum enunciatione, cum natum confitemur, non tamen non natum prædicamus. Neque enim id ipsum est, non natum atque nasci. Quia illud ab altero, hoc verò à nemine est. Et aliud est sine autore esse semper æternum, aliud quod patri, id est, auctori est coæternum. Vbi enim pater autor est, ibi & natiuitas est. At vero vbi autor æternus est, ibi & natiuitas æterna est. Quia sicut natiuitas ab autore est, ita & ab æterno autore æterna natiuitas est. Omne autem quod semper est, etiã æternum est. Sed tamen non omne quod æternum est, etiam innatum est. Quia quod ab æterno nascitur, habet æternum esse quod natum est. Quod autem non natum est, id cum æternitate non natum est. Quod vero ex æterno natum est, id si non æternum natum est, iam non erit & pater autor æternus. Si quid igitur ei qui ab æterno patre nat^o est, ex æternitate defuerit, id ipsū auctori [qui pater est] nō est ambigū defuisse, quia quod gignenti est infinitū, infinitū est etiam nascenti. Medium enim quid inter natiuitatem dei filij & generationem dei patris, nec ratio, nec sensus admittit. Quia & in generatione natiuitas est, & in natiuitate generatio est. Quod vtrunque sine intervallo sui est, quia sine vtroque neutrum est. Quod ergo nisi ex vtroque non consistit, id in omnibus nisi vtrunque non permanet, quia in aliquo alterum non relinquatur, quod id ipsum alterum in aliquo non possit esse sine altero. Sed inquiet quisquam diuini huius incapax sacra-

menti: Omne quod natum est, non fuit, quia **D** in id natum est, vt esset. Et quis igitur ambiget quin quæ in rebus humanis nata sunt, aliquādo non fuerint? Sed aliud est ex eo nasci qui non fuit, aliud ex eo nasci qui semper est. Infantia enim omnis cum antea non fuisset, coepit ex tempore. Quæ rursus in pueritiam excrecens, post etiam adolescentiam coëgit in patrem, & non semper pater est, qui ante in adolescentiam per pueritiam, & in pueritiam per infantiam coeptam profecerit. Ergo qui non semper pater est, non semper & genuit. Vbi autem semper pater est, semper & filius est. Si itaque habes in cognitione vel sensu deum, in cuius cognitionis sacramento proprium est quod pater est, non semper patrem esse filij vnigeniti, habes & in intelligentia & scientia, nō semper filium esse qui genitus est. Quod si semper patri proprium est, quod semper est pater, necesse est filio semper proprium esse, quod semper est filius. Et quomodo in sermonem nostrum atque intelligentiam cadet, vt non fuerit antequam nasceretur, cui proprium est, semper esse quod natus est? Formam itaque atque imaginem inuisibilis dei vnigenitus in se deus continens, in omnibus his quæ propria deo patri sunt, per plenitudinem veræ in se diuinitatis æquatur. Nam vt superioribus libris docuimus, per virtutem & venerationem sicut pater & honorandus & potens est, ita & in eo quod pater semper est, ei quoque in eo quod filius est, filio semper esse commune est. Nam secundum ad Moysen dictum, misit me ad vos is qui est, deo proprium esse id quod est, non ambigens sensus est, quia id quod est, non potest intelligi dicique non esse. Esse enim & non esse, contraria sunt, neque hæc diuersæ significationes in vnum atque idem coeunt, quia manente alia altera non erit. Ergo vbi esse est, non potest vel sensum vel sermonem inire nō esse, sensui nostro retroacto semperq; reuocato ad intelligentiam eius qui est, * deo id ipsum tantum quod est dei, semper antè est, quia id quod infinitū in deo est semper infinitatem se sensus nostri recursum subtrahat, Vt ante id quod proprium deo est, semper esse aliquid aliud intentio retroacta nō capiat, quia nihil aliud vltra ad intelligendam dei æternitatem procedat, quam deū semper esse semper occurrat. Quod igitur & per Moysen de deo significatū, & per communem sensum nihil aliud nobis intelligendū permittitur, id ipsum vnigenito deo esse propriū euangelista testatur, cū in principio erat verbū, & cum apud deum hoc erat, & cū lumē

k ij verum,

* al. arma

† al. genisi
E

* al. de. For
te legēdum
semper per i-
finitatē si sē
sus nostri re
uersui sub-
trahit
† al. infiniti

Nullū me-
dū inter na-
tuitatē filij
dei & gene-
rationē dei
patris

† al. deest,
non

G verum, & cum vnigenitus deus in sinu patris est, & cum Iesus Christus super omnia deus est. Erat igitur atq; est, quia ab eo est, qui quod est, semper est. Ab eo autem esse, id est, ex patre esse, natiuitas est. Esse autem semper ab eo, qui est semper, æternitas est. Æternitas vero non ex se, sed ex æterno, ex æterno autem nihil aliud quàm æternum. Quod si non æternum, iam nec pater, qui generationis est autor, æternus est. Quod si illi patrem semper esse, atque huic filium semper esse proprium est, & in eo quod est, significatur æternitas, per id quoque cui quod est, proprium est, proprium est & æternum. Nemini autem dubium est quin generatio significet natiuitatem, & natiuitas manentem doceat, non etiam non manentem. Porro autem ambigi nõ potest, neminem qui erat nasci. Nam nascendi ad eum non proficit causa, qui per se maneat æternus. Sed vnigenitus deus, qui & dei sapientia & dei virtus & verbum est, cum natus sit, patrem testatur autorem. Cum ex manente natus est, non est natus ex nihilo. Et cum ante tempora æterna natus, omnem sensum necesse est nascendo præueniat, nec reliquit in verbis, vt non fuerit antequam nasceretur. Si enim sensui nostro subiaceret, vt non fuerit antequam natus est, iam natiuitate eius & sensus noster & tempus antèrius est. Quia omne quod non fuit iam & sensui obnoxium est & tempori, in ea ipsa significatione qua non fuit. Quia non fuisse, pars temporis est. Qui autem ab æterno est & semper fuit, ¶ dum & semper fuisse, supra tempus est, & natum esse natiuitas est. Natum itaque vnigenitum deum, sed natum ante tempora æterna confitemur. Quia confiteri necesse est, in quod nos Apostolicarum atque propheticarum prædicationum dicta concludunt, cum tamen sensus humanus intelligentiam intemporalis natiuitatis non apprehendat, quia aliquid in naturis terrenis ante tempora natum esse nõ competit. Quod cum ita à nobis predicabitur, quo modo rursus eiusdem intelligentiæ complexu, non fuisse antequam nascitur dicemus, cum secundum Apostolum ante tempora æterna sit vnigenitus deus. Si igitur natum ante tempora æterna nõ ratio humanæ intelligentiæ, sed prudentiæ fidelis professio est, quia & natiuitas per autorem est, & quod tempora excedit, æternum est, & extra sensum terrenum est quod ante tempora æterna sit natum, certe iam impia voluntate sensum humanæ rationis extollimus, vt per intelligentiam mundi non fuerit antequam nascitur, cum vltra sensum humanum

& intelligentiam mundi nascatur æternum. **K** Æternum autem est, quicquid tempus excedit. Tempora enim omnia vel opinione cõplectimur, vel scientia, cum quod nunc est, scimus non etiam pridie fuisse, quia quod pridie fuerit nunc non sit, quod autem est, nunc tantum sit, non & pridie fuerit. Opinione vero ita præterita metimur, vt ante urbem aliquam institutam, etiam non ambigatur tempus fuisse, quo vrbs instituta non fuerit. Cum ergo vel scientiæ vel opinioni nostræ subiacent tempora, sensu humanæ intelligentiæ iudicamus, vt de aliqua ratione dixisse existimemur, non fuit antequam nasceretur, quia vniscuiusque originem tempora semper antelata præueniant. At vero cum in dei rebus, id est, in dei natiuitate nihil non ante tempus æternum sit, non cadit in id, vt antequam natus est, cuique ante tempora æterna promissum æternum sit, secundum beati Apostoli dictum, in spe vitæ æternæ quam promissit nõ mendax deus ante tempora æterna, aliquando non fuisse dicatur, quia intelligi non potest cõpisse post aliquid, qui esse sit ante æterna tempora confitendus. Si ergo nasci aliquid ante tempora æterna, neque in naturis humanis est, neque in intelligentia, & tamen in hoc professionibus de se dei creditur, quo modo id quod sine sensu intelligentiæ æternæ natum semper, id est, ante tempora æterna esse apostolica fides locuta sit, id rursus non fuisse antequam nascitur, per sensum humanæ intelligentiæ nostri temporis æstimatione infidelitas eloquitur? Cum quod ante tempus natum est, semper est natum, quia id quod est ante æternum tempus, hoc semper est. Quod autem semper est natum, non admittit ne aliquando non fuerit, quia aliquando non fuisse, iam non est semper esse. Semper autem esse excludit non semper fuisse. Et excluso eo per id quod semper est natus, non semper fuisse, non cadit in sensum, vt non fuerit antequam natus sit, quia qui ante tempora æterna natus est, natus esse semper in sensu est, cum tamen ante tempora natum ¶ non esse non subeat in sensum. Nam si quod utique conuenit, ante creaturam seu inuisibilem, seu corporalem & ante omnia secula & tempora æterna, & ante sensum omnem natus cõfitendus est esse, qui per id quod ita natus est, semper est, concipi quoq; nullo sensu licet, vt nõ fuerit antequam nasceretur, quia & ante sensum omnem est qui ante tempora æterna natus est. Et in sensu nunquam est eum qui semper esse confitendus est non fuisse. Sed argute huius

Tēpora omnia vel opinione vel scientia cõplectimur

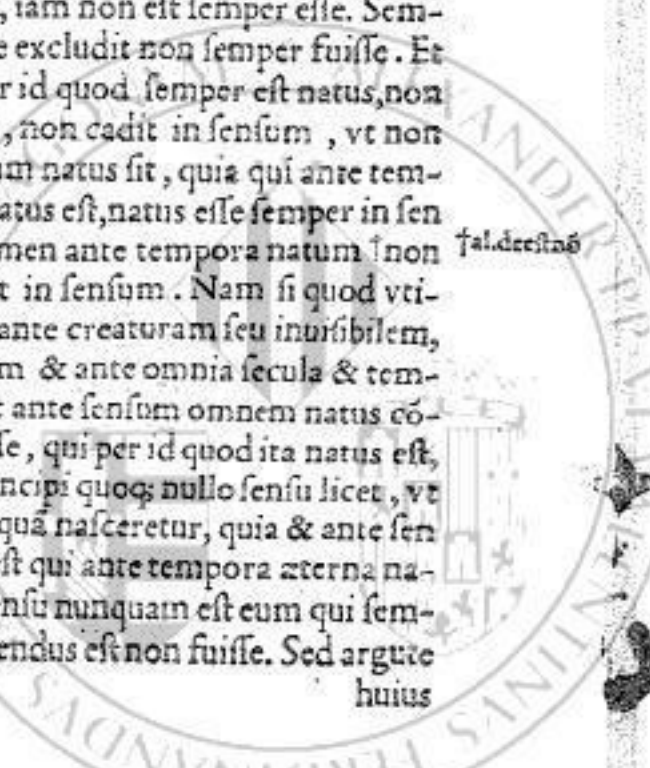
L

M

¶ al. deestis

hæc in vestro codice addebatur, nec est sine natiuitate, nec nõ fuit, dum &c.

Sensus humanus natiuitatē intemporalē nõ apprehendit

A huius interrogacionis calūnia antefertur : Si, inquit, in sensum non cadit nō fuisse antequā nascitur, reliquum hoc sensui est, vt qui erat natus sit. Et calumniānti respondebo. Nūquid à me aliud quā natum dici meminerit? Aut nunquid ante tempora æterna esse, id ipsum sit quod est, eū qui erat nasci? quia nasci quod erat, iam non nasci est, sed seipsum demutare nascendo est. Natum autem semper esse, hoc est sensum temporum nascendo præcurrere, neq; intelligentiæ patere aliquando fuisse non natum. Non est itaque id ipsum natum ante tempora æterna semper esse, & esse antequam nasci. Natum autem ante tempora æterna semper esse, excludit nō fuisse antequam nascitur. Ceterum non relinquit prius esse quā nasci, quia qui vltra sensum est, in nullo subiacet sensui. Nam si vltra sensum est, natum semper esse, non licet iam esse post sensum non fuisse eū antequam nasceretur. Cum itaque natum semper esse, nihil aliud sit confitendum esse quā natum, id sensui antequā nasceretur vel fuisse, vel non fuisse non subiacet, quia sensum nihil aliud quā ante tempora æterna natum esse semper anteuenit. Natus itaque est, & semper est qui nihil aliud de se patitur intelligi aut dici posse, nisi natum. Nam cum anterior ipso tempore sensu nō est, quia ante sensum tempus æternum est, non admittit sensum de se diiudicantem, esse aut nō fuisse antequam nasceretur, quia & esse antequam nascitur, nō sit natiuitatis, & non fuisse, iam temporis sit. Ergo & infinitas temporum æternorū, quod est temporis, id est, non fuisse, consumit, & natiuitas quod suum non est, id est, antequam nascitur esse non patitur. Quod si aut esse aut nō fuisse sensui subiacebit, iam natiuitas ipsa post tempus est. Quia qui non semper est, necesse est cœperit esse post aliquid. Finis igitur & fidei & sermonis & sensus est, dominum Iesum & natum esse & semper esse, quia si quid de filio mēs retroacta scrutabitur, nihil aliud scrutantis sensui quā natum esse & semper esse, semper occurret. Vt igitur deo patri propriū est sine natiuitate, ita & filio debitum est, per natiuitatem semper esse. Natiuitas autem nihil aliud quā patrem, neq; pater aliud quā natiuitatem enunciabit. Medium enim nihil quicquam nō nomina ista aut natura permittit. Aut enim non semper pater, si non semper filius, aut si semper pater, semper & filius quia quantum filio temporis ne semper filius fuerit, abnegabitur, tantum patri deest ne pater semper sit. Vt licet semper deus, non tamen & pater in ea fuerit infinitate, qua deus est.

Etiā in id se professio impietatis extendet, vt non filio tempora natiuitatis, sed patri generationis ascribat, quia generationis modus intra natiuitatis sit tempora cōstitutus. Pium tibi ac religiosum hæretice, existimas, deum semper quidem, sed non semper patrem confiteri: Quod si ita sentire te pium est, Paulum impietatis, necesse est filium ante tempora æterna esse dicentem, condemnes. Etiam ipsam de se testantem sapientiam, quod ante secula fundata sit, crimineris, quæ patri aderrat, tum cum cœlum præpararet. Sed tu vt deo initium tribuas quo pater est, prius temporibus initium decerne quo cœpta sunt. Quæ si cœpta sunt, mendax est Apostolus, qui ea sit professus æterna. Soletis enim tempora de solis ac lunæ creatione numerare, quia scriptum de his sit: Et sint in signa & tempora & annos. Sed qui ante cœlum est, quod secundum vos etiam ante tempus est, idem & ante seculum est. Neque solum ante seculum est, sed etiam ante generationes generationum seculū præeuntes. Quid caducis & terrenis & angustis diuina & infinita concludis? Nescit Paulus in Christo nisi temporum æternitatem. Non post aliquid se esse sapientia, sed ante omnia loquitur: Tecū à sole ac luna tempora instituta sunt. Christū autē David ante solē permanere significat dicens: Ante solem permanet nomē eius. Et ne res dei mūdi istius in origine inchoatas arbitreris, idem dixit: Et ante lunam & generationes generationum. Despiciuntur hæc tempora à tantis viris & prophético spiritu dignis, & nihil sensui humano relinquitur, in quo se ante natiuitatem, quæ tempora æterna excedit, extendat. Sed hunc modum tantum habeat religiosæ opinionis fides, vt dominum Iesum Christum vnigenitum deum, & ad perfectæ natiuitatis confessionem natum meminerit, & in diuinitatis veneratione non ignoret æternum. Sed accusamur mendacij, & ynā nobiscum doctrina Apostolicæ prædicationis arguitur, natiuitatem quidem confessā, sed æternitatem natiuitatis professā. Vt & natiuitas testaretur autorem, & æternitas in sacramento diuinæ natiuitatis sensum humanæ opinionis excederet, Profertur enim aduersum nos sapientiæ de se protestatio, quæ creatam se docuerit his dictis: Dominus creauit me initium viarum suarum. Et o te miser hæretice, quid indulta ecclesiæ aduersum synagogam arma, contra fidem ecclesiasticæ prædicationis inuadis? & doctrinæ salutaris munitissimam intelligentiam rapis aduersum vniuersorum salutē, k iij creatu-

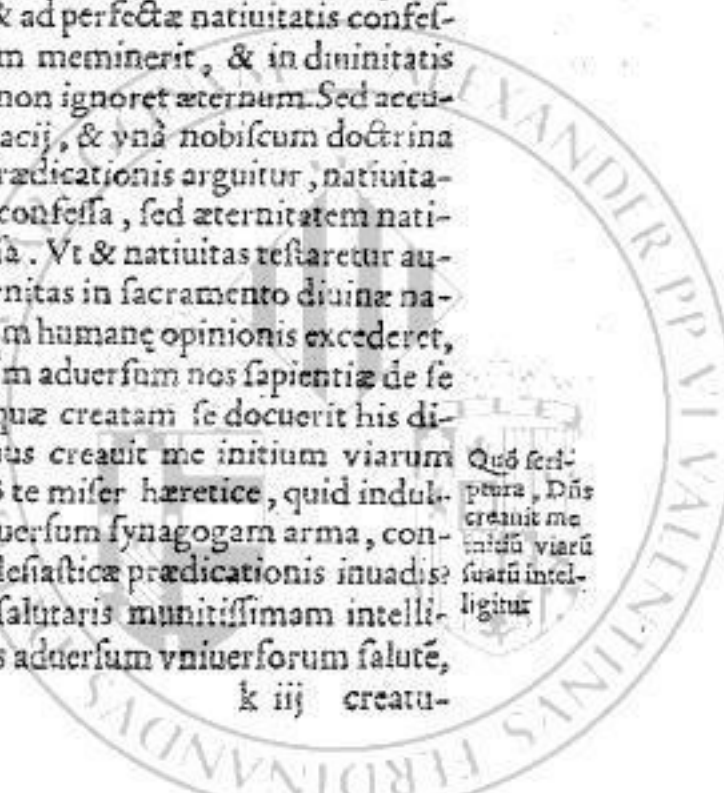
D
†el. genera-
tionem

Natū semp
esse vel a-
liud q̄ natū
†al. sensuū
est

†al. dectno

†al. nomen
est, vt natu-
ra gmitat

Quo sed-
pura, Dñs
creauit me
initū viarū
suarū intel-
ligitur

G creaturam Christum per hæc verba esse contendēs? Nam Iudæum potius negantem Christi ante secula æterna diuinitatem, & in omnibus operibus ac doctrinis dei efficientiam hæc verba sapiētiae subsistētis extinguit, quæ se nunc creatam initium viarum dei, & in opera eius à seculo dixerit, ne fortè ante Mariam manere non existimaretur, neque tamen creatam se ad natiuitatis intelligentiã referret, quia in viarū initiū, & in opera sit creata. At verone hoc viarum initium quod utique de diuinis reb⁹ humanæ cognitionis exordium est, quisquam ad subiiciendam temporari natiuitatem infinitam deputaret, fundatam se ante secula est professa. Vt dum aliud est in viarum initium, & in opera creari, & aliud est ante secula fundari, anterior intelligeretur esse & creatione & fundatione, & hoc ipsum quod fundata in opera ante seculū est, sacramentum creationis ostenderet: quia fundatio ante seculum, & creatio in viarum initium atque in opera, post seculum sit. Iam vero ne creatio & fundatio fidem diuinæ natiuitatis offenderet, sequitur: Prius quàm terrā faceret, prius quàm montes stabiliret, ante omnes colles genuit me. Iam genitus est ante terram, qui ante secula fundatus est: neque solum ante terram, sed etiam ante montes atque colles. Et in his quidem quia de se sapientia loquitur, plus loquitur quàm auditur. Omnia enim quæcunque ad infinitatis intelligentiam significantur, istiusmodi esse oportet, ne rei cuiquam aut generi secunda in tempore sint. Ceterum ad æternitatis demonstracionem nequaquam temporalia coaptabuntur, quia per id quod posteriora sunt cæteris, per se ipsa nō manifestant infinitatis exordiū, cū ipsa exordiū temporale sortita sint. Quid enim magnum est, vt ante terrā deus dominū Christū generaret, cum angelorum origo terræ creatione reperitur antiquior? Aut cur qui ante terram genitus diceretur, etiam ante montes & colles manifestaretur, cum collium significatio post montes sit, montium vero intelligentia post terram sit? Per quod existimari non potest, idcirco hæc esse dicta, vt ante montes & colles & terram esse intelligeretur, qui ea quæ ante terram & montes & colles sunt, infinitatis suæ æternitate præcelleret. Sed sensum nostrū sermo diuinus non inopē rationis reliquit, nā causam dicti per hæc opera quæ consequuntur ostendit: Deus fecit regiones, & inhabitabilia & cacumina quæ habitantur sub cælo. Cum pararet cælum, eram cum illo, & cum secernebat suam sedem. Quando super

ventos validas faciebat in summo nubes, & cum certos ponebat fontes sub cælo, & cum fortia faciebat fundamēta terræ, ego eram apud illum componens. Quis hic temporum locus est: aut quo se extendere vltra infinitam vnigeniti dei natiuitatem humane intelligentiæ sensus permittitur? Nō enim per hæc, quorum creationem mente cōcipimus, comprehendere generatio eius potest, qui anterior his omnibus est, vt quamuis præset in tempore, non tamen infinitus sit, cui hoc solum tributū sit, vt ante temporalia natus sit. Nam cum illa temporari in sui constitutione subiaceant, ille tamen licet anterior his omnibus sit, non sit liber à tempore, quia temporalis horum cōstitutio tempus natiuitatis eius qui ante sit natus ostendat, dum hoc ipsum ei temporale est, quod temporalibus antefertur. Sed dei sermo & veræ sapiētiae doctrina quæ loquitur, & perfecta & absoluta significat, docens se non temporalibus esse anteriorem, sed infinitis. Cum enim præpararetur cælum, aderat cum eo. Nunquid cæli præparatio deo est temporalis? Et res cogitationis motu subito in mētem tanquā antea torpidam stupentemq; subrepit, humanōque modo fabricandi cæli impensam & instrumenta quæsiuit? Atqui alius propheta de operationibus domini sensus est, cum ait: Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Præcepto tamen dei cæli vt firmarentur eguerunt. nam apparatus & virtus eorum in hac imperturbatæ institutionis suæ firmitate, non de temperatione alicuius, & per mixtionem materiæ, sed ex spiritu diuini oris existit. Quid ergo est præparanti deo cælum genitam ab eo adesse sapientiam, cum neque creatio cæli ex præparatione consistat, neque naturæ dei sit, in apparatu cum cogitandi operis cōmemorari? Nihil enim nō semper cū deo fuit, quicquid in rebus est: quæ & si ad creationem sui cepta sunt, nō sunt tamen ad dei vel præsciētiam, vel potestatem inchoata. Et testis est nobis propheta dicens: Deus qui fecisti omnia quæ futura sunt. Quæ enim futura sunt, licet in eo quod creanda sunt, adhuc fiēt, deo tamen, cui in creandis rebus nihil nouum ac recens est, iam facta sunt, dum & temporum dispensatio est vt creentur, & iam in diuinæ virtutis & præsciētiae efficiētia sunt creata. Et ideo nūc sapientia natam se ante secula docens, anteriorem se non solum his quæ creata sunt, docet, sed æternis cōternā, præparationi scilicet cæli, & discretioni sedis dei. Non enim tum discreta sedes est, cum effecta est, quia aliud est discerni sedem, aliud componi.

† al. Non
Locus hic
vari⁹ habebat,
nec mihi
adhuc
satisfacit
† al. & per
hæc verba
† al. extinguit

† al. cogitationis

Angeli ante
mūdū creati
si reperiunt

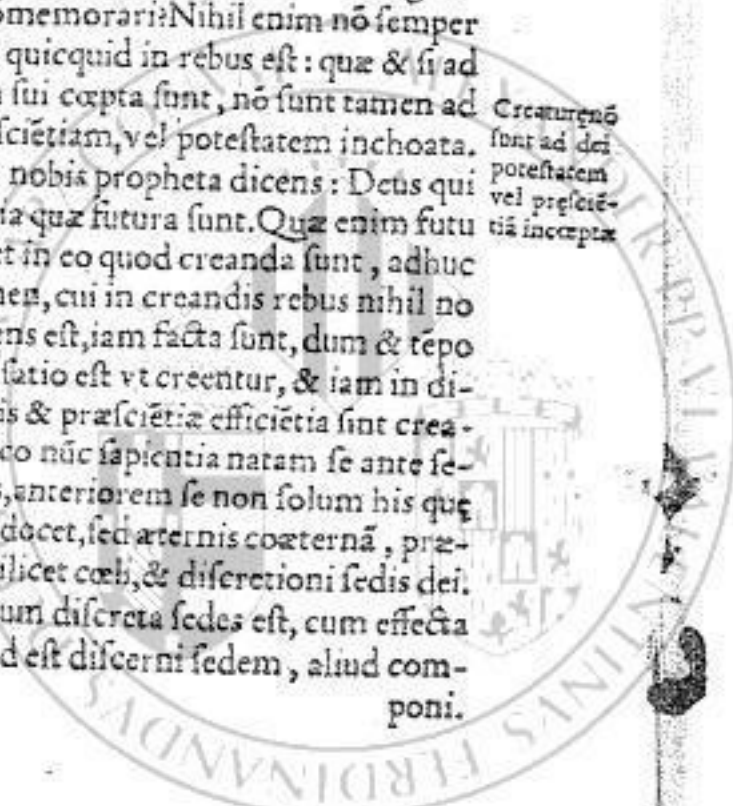
Nō potest
hij generatio
cōprehendi
per creatura

L
Dei sermo
p filio dei

* al. repens
cogitationis
motus

M

Creaturæ
sunt ad dei
potestatem
vel præsciētiam
inceptæ

A poni . Neque tum paratum cœlum est , cum præparatum est , nam erat apud præparantem & discernentem . Post vero componebat cum parante aternitatem suam , cum præparanti adest & ministerium , quando cum parante componit , ostendens . Idcirco nunc etiam ante terram & montes & colles genitam se esse dixit , quia & præparationi cœli affuisse se doceret , vt hæc iam tunc cum præpararetur cœlum , penes deum facta esse per id quod nihil deo nouum est , demonstraret . Perpetua enim & æterna rerum creandarum est præparatio , neque partibus cogitationum vniuersitatis huius corpus effectum est , vt primum de cœlo sit cogitatum , tum postea terræ cura & tractatus deum inierit , consultatumque per singula sit , vt primum in planiciem diffunderetur , deinde postea meliori consilio montibus eleuaretur , rursus autem etiam collibus variaretur , quarto deinde habitabilis etiam in ipsis cacuminibus redderetur , præparareturque cœlum , ac sedes dei segregaretur , ventorumque exhalationes nubes in summo validæ continerent . Tum deinde certi sub cœlo fontes * mearent , ac postremo fundamentis terra fortioribus confirmaretur . Singulis enim his omnibus anteriorem se sapientia esse profiteretur . Sed cum omnia per deum quæ sub cœlo sunt , facta sint , & componendo cœlo Christus affuerit , & ipsam præparati cœli præueniat aternitatem , non patitur hoc existimari in deo minutarum rerum particulatas cogitationes , quia omnis horum præparatio deo est coæterna . Nam tametsi habeat dispensationem sui secundum Moysem firmamenti solidatio , aridæ nudatio , maris congregatio , astrorum constitutio , aquarum terræque in efficiendis ex se animantibus generatio , non tamen cœli , terræ , cæterorumque elementorum creatio leui saltem momento operationis discernitur , quia eorum præparatio æquabili penes deum aternitatis infinitate consistit . His igitur infinitis & æternis in deo Christus cum adesset , solam nobis natiuitatis suæ permisit conscientiam , vt quantum ad fidem proficeret dei intellectus , tatum valeret ad susceptam religionem cognita natiuitatis aternitas , quia ex eo qui æternus est pater , nec ratio , nec sensus admittat , nisi coæternum filium prædicari . Sed creationis nomen nos & professio mouet . Moueat sanè nomen creationis , si non natiuitas ante secula , & creatio in initium viarum dei & in opera prædicatur . Non enim potest natiuitas pro creatione accipi , cum natiuitas ante causam sit , creatio vero per causam .

Ante præparationem enim cœli erat , & ante secula fundata , quæ initium viarum dei & in opera est creata . Aut nunquid eiusdem intelligentiæ est initium viarum , & in opera creari , & nasci ante omnia , quorum vnum habet tempus in gestis , aliud vero intemporalè intelligentiam cõtinet ? Aut fortè velis id quod in opera creatur , ita intelligi oportere , vt propter opera sit creatus , id est , vt Christus causa efficiendorum operum sit creatus , vt ipse seruus potius & operator mundi maneret , nõ dominus gloriæ natus esset , & ad ministeriũ efficiendi seculi crearetur , non etiã seperlesset .] filius dilectionis & rex seculorum . Sed quamquam hunc impiissimum sensum tuum intelligentia cõmunis extinguat , quia aliud sit in] initium viarum dei & in opera creari , aliud ante secula nasci , tamen hic idem locus , ne propter operationem mundi deum Christum creatum esse mentireris , occurrit , cum deum patrem effectorem atque operatorem vniuersitatis ostendit . Tuto id quidem pro nobis , quia ei qui pararet omnia , adesset ipse componens . Sed cum scriptura omnem creatorem mundi dominum Iesum Christum esset loquutura , nunc tamen sapiëntia ad denegandam impietatis occasionem , & fabricatorem mundi deũ patrem professa est , neque se fabricanti deo docuit abfuisse . Quippe cum adesset etiã præparanti , & cum pater pararet , & sapientia cũ parante componeret , adessetque etiam præparanti , per id ipsum vtrunque complexa est , ne propter opera creata esse intelligeretur , quæ æternæ præparationi futurorum operum affuisset , neque scripturam mendacem constitueret , quia cum parante componeret . Sed tãdem per doctrinã catholicã reuelationem , quid sit Christũ [in] initium viarum dei & in opera creatum esse , in principio hæretice cognosce , & ipsius sapientiæ dictis impiæ hebetudinis tuæ disce stultitiam . Cæpit enim ira : Si enunciauero vobis quæ quotidie fiunt , memorabor ea quæ a seculo sunt , enumerare . Nãque cum ante dixisset . O vos homines obsecro , & emitto vocem meam filiis hominum , intelligite simplices astutiam , in doctrina autem cor apponite . Et rursus : Per me reges regnant , & potentes * sciunt iustitiam . Per me principes magnificantur , & tyranni per me tenent terram . Et rursus : In viis æquitatis ambulo , & inter medias semitas iustitiæ conuersor , vt diuidam diligentibus me substantiam , & thesauros eorũ impleam bonis . Quotidianũ opus suum sapientia non tacet , & primũ vniuersos obsecrans monet , & simplices

*al. manasent

Cõponendo cœlo Christus affuit

Omnia præparatio creaturarum est deo coæterna

]al. deest nõ

]al. intellectus natiuitas]al. pater

*al. scribunt

G intelligere astutiam, & indoctos cor appone-
re, vt verborū distinctas discretasq; virtutes
vehemens ac diligens lector expenderet. Suis
itaque modis, suis constitutionibus vniuersa
agi, intelligi, laudari, teneri docet, & intra se
regna regum, & potentium prudentiā, & prin-
cipum famosa opera, & ius terram obtinentiū
tyrannorum contineri ostendit, se quoq; non
admisceri iniquitatibus, nec iniustitiis inter-
esse. Et hoc ob id, vt vniuersis æquitatis ac iu-
stitiæ operibus intercedendo diligentibus se,
æternorum bonorum, & incorruptorum the-
saurorū opulentiā subministret. Ergo ea quæ
à se quotidie fiunt, enarraturam professa, me-
morem se quoq; ad enumeranda ea, quæ à se-
culo sunt, pollicetur. Et nunc quis hebetudinis
sensus est, ea quæ à seculo esse memorata sunt,
H quod ante secula gesta sunt, existimare? quia in
his quæ à seculo sunt, opus omne post seculum
est, à vero quæ ante seculum sunt, præueniunt
seculi à se posterioris constitutionem. Memo-
rem itaque se ad dicenda ea quæ à seculo sunt
professa, sapiētia ait: Dominus creauit me ini-
tium viarum suarum in opera sua. Rerū itaq;
à seculo gestarum significatio ista est, neq; ge-
nerationis ante secula* prædicat initium, sed
dispensationis à seculo initia & doctrina est. Et
quæredum est, quid sit natum ante secula deū,
rursum initium viarum dei & in opera crea-
ri, quia vbi ante seculum est natiuitas, illic in-
finitæ generationis æternitas est. Vbi vero à
seculo est creatio, eademq; in vias dei atque in
opera eius ostēditur, illic operibus ac viis cau-
sa creationis aptata est. Ac primum quia Chri-
stus sapientia est, videndum est, an ipse sit ini-
tium operum viæ dei. Nec, vt opinor, ambigi-
tur, ait enim: Ego sum via, & nemo vadit ad
patrem, nisi per me. Via est, dux euntium, fe-
stinantium cursus, ignorantium securitas, &
quædam nescitarū ac desideratarum rerū ma-
gistra. Hęc ergo viarū initium & in opera dei
creatur, quia & via est, & deducit ad patrem.
Sed creationis huius quæ à seculis est, ratio
quærenda est. Nam vltimæ dispensationis sa-
cramentum est, quod etiam creatus in corpo-
re, viam se dei operum est professus. Creatus
autem est in via dei à seculo, cum ad conspi-
cabilem speciem subditus creaturæ, habitum
creationis assumpsit. Videamus itaque in quas
dei vias, & in quæ dei opera à seculis creata sit
nata ante secula ex deo sapiētia. Vocē dei de-
ambulantis in paradiso Adam audiuit. Putas-
ne deambulantis incessum, nisi in specie assum-
ptæ creationis auditum, vt in aliqua creatione
consisteret, qui inambulans fuerit auditus? Nō

requiro qualis ad Cain & Abel & Noë lo-
quutus sit, & benedicens quoque Enoch qua-
lis affuerit. Angelus ad Agar loquitur, & vti-
que idē deus est. Nunquid speciei eiusdē est, cū
angelus videtur, cum est in ea natura qua deus
est? Certe species l. Agar l. angeli ostenditur,
vbi postea dei natura memoratur. Sed quid
de angelo dicam? Homo ad Abraham venit.
Nunquid secundum hominem in creationis
istius habitu Christus talis assistit, qualis &
deus est? Sed homo loquitur, & corpore assi-
stit, & cibo alitur, veruntamen deus adoratur.
Certe qui ante angelus, nunc etiam homo est,
ne naturalem hanc esse dei speciem diuersitas
huius ipsius assumptæ creationis pateretur in-
telligi. Adest autem ad Iacob etiam vsque ad
luctæ complexum in habitu humano, & ma-
num conserit, & membris nititur, & lateribus
infectitur, & in omni motu nostro incessuq;
consistit. Sed idem postea & Moyse esse ignis
ostenditur, vt naturæ creatæ tum potius ad
speciem quàm ad substantiam naturæ fidem
disceres. Habuit tum in se potestatem conflag-
randi, nec tamen naturalem suscipiens vrē-
di necessitatem, quia sine rubi damno conflag-
ratio ignis apparuit. Curre per tempora, &
intellige qualis visus sit, vel Iesu naue nomi-
nis sui prophetæ, vel Esaiæ etiam cum Evan-
gelico testimonio visum prædicanti, vel Eze-
chieli vsque ad conscientiam resurrectionis
assumpto, vel Danieli, hominis filium in æter-
norum seculorum sempiternitate consistenti,
& cæteris aliis, quibus se in habitu variæ crea-
tionis ingessit, lincepsit in viis dei & in opera
dei, ad cognitionē scilicet dei, & nostræ æter-
nitatis profectum. Quid hic nūc hęc humanæ
salutis dispensatio tam impiam æternæ nati-
uitatis contumeliam molitur? Creatio ista à
seculis est, cæterum ante secula infinita nati-
uitas est. Vim sanè nos dictis afferre contende,
si propheta, si dominus, si apostolus, si ser-
mo vllus ad diuinitatis æternæ natiuitatem
creaturæ retulit nomen. In his enim omni-
bus deus, qui ignis consumens est, ita creatus
inest, vt creationem ea virtute qua assumpsit
absumeret, potens abolere rursum quod tan-
tum ad causam contemplationis extiterat.
Beatam autem illam & veram conceptæ in-
tra virginem carnis natiuitatē qua tum crea-
turæ nostræ & natura & species nascebatur,
creaturam & facturam Apostolus nomina-
uit. Et certe cum eo veræ secundum homi-
nem natiuitatis hoc nomen est, cum ait: At
vbi venit adimpleno temporis, misit deus
filium suum factum de muliere, factum sub
lege, vt

¶ al. obtine-
ri

* al. prædi-
catæ, sed de-
est, initium
¶ al. initia

An Christ'
initiu sit o-
peru viæ dei

Qui antea
gelus, nū et-
tā homo est

¶ al. regne

Paulus

A lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum consequeremur, per fidem. Filius itaque suus est, qui est in homine, & ex homine factura. Neque factura tantum, sed etiam creatura, vt dicitur: Sicut est veritas in Iesu, deponere vos secundum priorem conuersationem veterem hominem, eum qui corrumpitur secundum concupiscentias eius deceptionis. Innouamini autem spiritu sensus vestri, & induite nouum hominem, eum qui secundum deum creatus est. Induendus itaque nouus ille homo est, qui secundum deum creatus est. Qui enim erit filius dei, natus erat & filius hominis, quia non diuinitatis erat natiuitas, sed creatura carnis significationem sui generis accepit, nouus homo secundum natum ante secula deum, creatus. Et quare secundum deum homo nouus creatus esset, ostendit, hæc adiciens:

B In iustitia, & sanctitate, & veritate. Dolus enim in illo non fuit, & factus est nobis iustitia & sanctificatio, & ipse est veritas. Hinc ergo Christum, qui secundum deum nouus homo creatur, induimur. * Secundum deum autem creatur, quia secundum dei iustitiam, & sanctificationem, & veritatem homo peccati nescius est creatus. Si igitur sapientia memorem se coram, quæ à seculo gesta sunt, dicēs, in opera dei atque in vias dei creatam esse se dixit, atque ita creatam, vt fundatam se ante secula doceret, ne assumptæ illius variæ ac frequenter creationis sacramentum demutasse naturam videretur, cum foundationis firmitas conuellendi status non reciperet perturbationem. At verò ne fundatio aliud quicquam quam natiuitatem videretur ostendere, ante omnia professæ est se esse genitam. Nunc verò quare creatio ad natiuitatem deputatur, cum quæ genita ante omnia est, ipsa fundata ante secula est: Quæ autem fundata ante seculum est, ea ipsa initium viarum dei, & in opera eius creata à seculis est, vt creatio à seculis differre intelligeretur ab ea, quæ ante secula, & quæ ante vniuersam natiuitas est. Non habet saltem impietas veniam, vt præcedat impietatis errorem. Namque & si infirmitas intelligentiæ sensum irreligiôsæ opinionis impediret, ne nunc quæ creationis proprietas esset, consequi posset, tamen vel secundum Apostoli dictum facturam veræ natiuitati deputantem, creationem quoque, & si indoctè, tamē non impiè ad generationis fidem proficere oportere existimare debuerat. Apostolus enim videtur vnus ex vno natiuitatem, id est, deum ex virgine sine passionum humanarum conceptu prædicaturus, non extra rationem factum de muliere locutus esse, quem natum sciebat,

frequenterque dixisset, vt & natiuitas veritatem D generationis ostenderet, & factura vnus ex vno natiuitatem protestaretur: quia humanæ permixtionis conceptum facturæ nomen * excederet, cum factus esse ex virgine diceretur, qui natus magis esse non ambigebatur. Ac vide tu, quam sis impius o hæretice, creatum Iesum Christum potius ex deo, quam natum esse, sermo nullus aut euangelicus, aut apostolicus, aut propheticus est locutus. Tu verò natiuitatem negas, & affirmas creaturam, non secundum significationem Apostoli factum esse dicentis, ne natus esse ambigeretur vnus ex vno, sed ad impiissimum sensum, ne deus naturali natiuitate subsisteret, cum creatura potius ex nihilo substitisset. Hoc primū infelicis mentis tuæ virus est, non natiuitatem etiam creaturam nominare, sed pro natiuitate * fidē creationi aptare. Quæquam id quidem inopis ingenij esset, sed tamen non admodum irreligiōsi creatum idcirco dixisse, vt impassibilis ex deo, tãquam vnus ex vno natiuitas noscetur. Sed nihil horum constans atque apostolica fides patitur. Scit enim in qua dispensatione temporis Christus creatus, & in qua temporum æternitate sit natus. Natus autem ex deo deus est, vt in eo veræ natiuitatis, & perfectæ generationis, & non ambigua diuinitas esset. Nihil enim in rebus dei nisi natum æternumque confitemur. Natum autem non post aliquid, sed ante omnia, vt natiuitas tantum testetur authorem, non præposterum aliquid in se ab authore significet. Et quidem confessione communi, secunda quidem ab authore natiuitas est, quia ex deo est, non tamen separabilis ab authore, quia in quantum sensus noster intelligentiã tentabit natiuitatis, excedere, in tantum necesse est F etiã generatio excedat. Solus itaque hic pius de deo sermo est, scire patrem, & cum eo eum qui ex eo est, filius. Neque sanè aliud de deo, præterquam patrem eum esse vnigeniti dei & creatoris docemur. Ultra se itaque infirmitas humana non tendat, & loquatur hoc solū, in quo solo ei salus est, ante carnis sacramentum in domino Iesu Christo hoc se semper scire, quod natus est. Ego quidem in quantum concessio mihi à te hoc spiritu vigebo, sancte pater, omnipotēs deus, vt æternum te deum, ita æternum & patrem cōfitebor. Neque in id vnquam stultitiæ atque impietatis erumpam, vt omnipotentiæ tuæ sacramentorumque arbitrum hunc infirmitatis mee sensum ultra infirmitatis tuæ religiosam opinionem, & significatam mihi æternitatis fidem erigam, vt te aliquando sine sapientia & virtute, & verbo tuo, vnigenito tuo, deo domino meo

Christus quō creatura.

Induite nouum hominem &c.

* Additum

Quo Paulus Christum dicit factum de muliere. scilicet muliere factum sub lege loc.

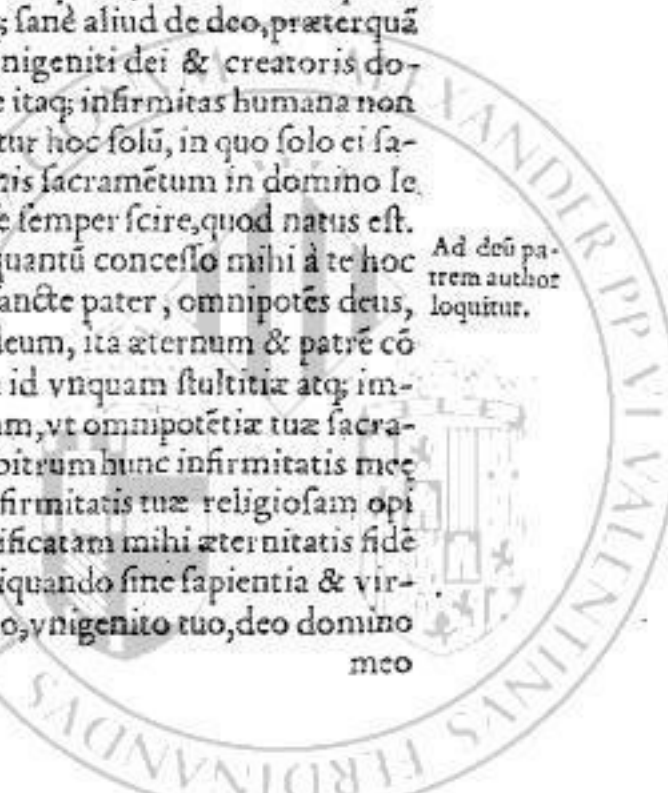
* al. excluderet

* al. cōtume liam E

Natiuitas sola testatur authorem.

F
† al. generationis

Ad deum patrem authorem loquitur.

G meo Iesu Christo fuisse præfinitiam. Non enim præiudicat de te sensui meo nature nostre infirmus imperfectusque sermo, ut fidem intra silentium strangulet eloquendi inopia. Nanque cum verbum, & sapientia, & virtus in nobis interioris motus nostri opus nostrum sit, tecum tamen perfecti dei, qui & verbum tuum, & sapientia, & virtus est, absoluta generatio est, ut inseparabilis semper à te sit, qui in his æternarum proprietatum tuarum nominibus ex te natus ostenditur. Natus autem ita, ut nihil aliud quam te sibi significet authorē. Non etiam fidē infinitatis amittat, per id quod ante tēpora æterna natus esse memoratur. Multa enim istiusmodi in rebus humanis præstitisti, quorum cum causa ignoretur, effectus tamen nō nescitur. Et religiosa est fides, ubi est etiam naturalis inscitia. Nam cum erexi in cælum tuum hos luminis mei infirmos oculos, nihil aliud esse quam cælum tuum credidi. Hos enim astriferos in eo circulos, & annuos recursus, & vergilias, septentrionem, & luciferum, & diuersa ministeriorum suorum sortitos officia conspiciens, deū te in his, quorum intelligentiam non complector, intelligo. Cum verò mirabiles elationes maris tui vidi, non solum aquarum originem, sed nec motum dimensæ huius vicissitudinis affectus, fidem tamen rationis mihi imperspicabilis licet apprehendens, in his te quoque quæ ignoro, non nescio. Nam verò cum in terram mente conuertor, quæ occultarū virtute causarum, fata omnia suscepta dissoluit, dissoluta viuificat, viuificata multiplicat, multiplicata confirmat, nihil in his repperi, quæ intelligere sensu meo possem, sed ignoratiōis meæ hebetudo ad intelligendum te profecit, dum famulantis mihi nature imperitus, vsu te tantum meæ utilitatis intelligo. Ipsum me quoque nesciens ita sentio, ut te magis eo quod mei sum ignarus, admirer. Nam hūc diiudicantis mentis meæ aut motum, aut rationem, aut vitam, & non intelligens sentio, & sentiens tibi debeo, cui vltra intelligentiam naturalis exordij, sensum nature oblectantis impartias, & cum te me ignorans intelligam, & intelligēs venerer, nec ego in tuis rebus fidem omnipotentia tuæ laxabo, quia nesciam, ut sensus meus originē primogeniti tui occupet, & sibi subdat, & aliquid in me sit, quo ego vltra & creatorem & deum meum tendam. Natiuitas eius ante æterna tempora est. Si aliquid in rebus est quod anteuenit æternitatem, erit aliquid perfectō quod sensum æternitatis excedat. Tua enim res est, & vnigenitus tuus est, nō portio,

non protensio, non secundum efficientiarum K opinionē nomē aliquod inane, sed filius, filius ex te deo patre deus verus, & à te in nature tuæ veritate vnigenitus, Igenitus. Post te ita cōfite dus, ut tecū, quia æternæ originis suæ es author æternus. Nam dum ex te est, secundus à te est: dum verò tuus est, non separāndus à te est, quia nec sine tuo fuisse cōfiteendus aliquādo es, ne aut imperfectus sine generatione, aut superfluous post generationem arguaris. Atque ita ad id tantum natiuitas proficit æterna, ut geniti ante æterna tempora ex te filij patrem te sciamus æternum. Et mihi quidem parum est hoc, fidei meæ ac vocis officio dominum & deum meum, vnigenitum tuū Christum Iesum creaturam negare, huius ego nominis consortium ne in sancto quidem spiritu tuo patiar ex te perfectō, & per eum misso. Magna enim mihi erga res tuas religio est, neque quia te solum inaccessibilem, & vnigenitum ex te naturam sciēs, genitum tamen spiritum sanctum non diciturus sim, dicam vnquam creatum. Huius ergo dicti quod mihi cum cæteris à te substitutis cōmune est, prætendisti sensui meo contumeliam. Profunda tua spiritus sanctus tuus secundum Apostolum scrutatur & nouit, & interpellator pro me tuus inenarrabilia à me tibi loquitur, & ego nature suæ ex te per vnitam tuam manentis potentiam creationis nomine non modò non eloquar, sed etiam infamabo. Nulla te nisi res tua penetrat, nec profundum immensæ maiestatis tuæ, peregrinæ atque alienæ à te virtutis causa metitur. Tuum est quicquid te inuit, neque alienum à te est, quicquid virtute scrutantis inest. Mihi autē inenarrabilis est, cuius pro me mihi inenarrabiles sunt loquelæ. Nam ut in eo quod ante æterna tēpora vnigenitus tuus lex te natus est, cessante omni ambiguitate sermōis, atque intelligētia difficultate, solū quod natus est manet, ita quod ex te per eū sanctus spiritus tuus est, & si sensu quidē non percipiam, sed tamen teneo conscientia. In spiritualibus enim rebus tuis hebes sum, vnigenito tuo dicente: Ne mireris quod dixerim tibi, oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, & vocē eius audis, & non scis unde veniat, & quod eat. Sic est omnis qui natus est ex aqua & spiritu sancto. Regenerationis meæ fidem obtinens nescio, & quod ignoro iā teneo. Sine sensu enim meo renascor cum efficientia renascendi. Modus autem spiritui nullus est loquēti cum velit, quod velit, ubi velit, & cuius euentus atque abeuntis causa, sub assistētis licet cōscientia nesciatur, huius naturā inter creaturas referā, & originis sui definitiōe moderabor?

Multi noscuntur effectus, quorum causæ ignorantur.

† al. sciētia

* al. vastatū dinis

* al. ad te quoque p-
repentes tū
meo.

* al. cū vni-
genito tuo

* al. intēre
al. in te est
M

* al. cum eo

Spiritus ubi
vult spirat

† al. in deū
natiōem

A moderabor? Omnia quidem facta per filium, qui apud te deum in principio erat deus verbum, Ioannes tuus loquitur. Sed creata omnia in eo in caelis & in terra visibilia & invisibilia Paulus enumerat. Et cum vniuersa in Christo & per Christum creata memoraret, de spiritu sancto sufficientem sibi significationem eam existimauit, quod hunc spiritum tuum diceret. Cum his ergo proprie electis tibi viris hec ita sentiam, & sicut nihil aliud ultra sensum intelligentiae meae secundum eos de vnigenito tuo dicam quam esse natum, ita quoque ultra ingenij humani opinionem secundum eos nihil aliud de sancto spiritu tuo loquar quam spiritum tuum esse. Neque sit mihi inutilis pugna verborum, sed incunctantis fidei constans professio. Conserua, oro, hanc fidei meae incontaminatam religionem, & vsque ad excessum spiritus mei dona mihi hanc conscientiae meae vocem, ut quod in regenerationis meae symbolo baptizatus in patre, & filio, & spiritu sancto professus sum, semper obtineam. Patrem scilicet te nostrum, filium tuum vna tecum adorem, & sanctum spiritum tuum, qui ex te per vnigenitum tuum est, promerear. Quia mihi idoneus ad fidem testis est, dicens: Pater omnia mea tua sunt, & tua mea, dominus meus Iesus Christus manens in te, & ex te, & apud te semper deus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Cauta p^{ro}fectio de spiritu.

B baptizatus in patre, & filio, & spiritu sancto professus sum, semper obtineam. Patrem scilicet te nostrum, filium tuum vna tecum adorem, & sanctum spiritum tuum, qui ex te per vnigenitum tuum est, promerear. Quia mihi idoneus ad fidem testis est, dicens: Pater omnia mea tua sunt, & tua mea, dominus meus Iesus Christus manens in te, & ex te, & apud te semper deus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

DIVI HILARII PICTAVORUM
episcopi de Trinitate libri
duodecimi & vltimi, finis.

DIVI HILARII PICTAVORVM
episcopi, contra Constantium Augustinum
iam vita defunctum liber.

Lempus est loquedi, quia iam praeterit tempus tacendi. Christus expectatur, quia obtinuit antichristus. Clamant pastores, quia mercenarii fugerunt. Ponamus animas pro ouibus, quia fures introierunt, & leo saeuens circueit. Ad martyrium per has voces exeamus, quia angelus satanae transfigurauit se in angelum lucis. Intremus per ianuam, quia nemo vadit ad patrem, nisi per filium. Manifestetur in pace sua pseu-

doprophetae, quia in haeresi & schismate manifestabuntur probati. Sustineatur tribulatio, qualis non fuit a constitutione mundi, sed intelligantur breuiandi dies propter electos dei. Impleta propheta est, dicens: Erit tempus quando sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros scalpentes aures, & a veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Sed expectetur promissio protestantis: Beati estis cum maledicent, & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos propter iustitiam. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelo. Sic enim persequuti sunt prophetas qui erant ante vos. Stemus ante iudices & potestates pro Christi nomine, quia beatus est, qui vsque ad finem perseuerauerit. Non timeamus eum qui potest corpus occidere, animam autem non potest, sed timeamus eum, qui potest corpus & animam occidere in gehennam. Nec solliciti de nobis simus, quia capilli capitis nostri numerati sunt, & per spiritum sanctum sequamur veritatem, ne per spiritum erroris credamus mendacio. Et commoriamur Christo, ut Christo conregnemus. Vltimius enim tacere, diffidentiae signum est, non modestiae ratio, quia non minus periculi est, semper tacuisse, quam nunquam. Ego fratres, ut mihi omnes qui me vel audiunt, vel familiaritate cognitum habent, testes sunt, grauissimum fidei periculum longe antea prouidens, post sanctorum virorum exilia Paulini, Eusebii, Luciferi, Dionysii, quinto ab hinc anno a Saturnini, & Ursatij, & Valentis communi-
one, me cum Gallicanis episcopis separavi, indulta ceteris consortibus eorum respiscendi facultate, ut nec pacis abesset voluntas, & principalium morborum foetida, & in corruptionem totius corporis membra proficietia defecarentur, si tamen hoc ipsum beatissimis confessoribus Christi aditum decretum, tum a nobis manere placuisset. Quibus postea per factionem eorum pseudopostolorum ad Biturensem synodum compulsis, cognitionem huius haereseos obtuli. Sed hi timentes publicae conscientiae, audire ingesta a me noluerunt, putantes se innocentiam suam Christo posse metiri, si volentes nesciret, quod gesturi postmodum essent scientes. Atque exinde toto hoc tempore in exilio detentus, neque discedendum mihi esse de Christi confessione decreui, neque honestam aliquam ac probabilem inuendae veritatis rationem statui respuendam. Denique exinde nihil in tempore male dictum, nihil in eam quae tum se Christi ecclesiam mentiebat-

Non minus periculi semper tacuisse, quam nunquam.

Spatium respiscendae datur.

*al. discedu

tur,

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G tur, nunc autem antichristi est synagoga, famosum ac dignum ipsorum impietate scripti, aut locutus sum, nec interim criminis loco duxi, quenquam aut cum his colloqui, aut suspensa licet communionis societate, orationis domum adire, aut paci optanda sperare, dum erroris indulgentiam ab antichristo ad Christum * recurrentium per poenitentiam prepararemus. Si quis igitur prudens iam rationem silentij mei percipit, profecto me usque nunc recentis iniuriæ acerbiter moderatum, nunc demum fidei in Christo libertate testante, non aliquo vitio humanæ perturbationis ad hæc scribenda arguet incitatum. Neque enim immaturo loquor, qui diu tacui: nec sine modestia taci, qui aliquando iam loquor: neque iniuriam queror, qui dissimulaui recentem: & ne quid ex causa mea loqui existimarer, tantum adhibui ad silentium tempus. Nunc mihi non alia ad dicendum causa quam Christi est, cui & hoc debui, quod usque nunc tacui, & ex reliquo me intelligo debere, ne taceam. Atque utinam illud potius omnipotens deus & vniuersorum creator, sed vnius domini nostri Iesu Christi pater, ætati meæ & tempori præstitisses, ut hoc confessionis meæ in te atque in vnigenitura tuæ ministerium Neronianis, Decianisve temporibus explesem. Nec ego per misericordiæ domini & dei filij tui Iesu Christi, calēs eculeum metuissim, qui defectum Esaiam scissem: nec ignes timuissim, inter quos Hebræos pueros cantasse meminaissim: nec crucem & fragmenta crurum meorum vitassem, postquam in paradysum translatus latronem recordarer: nec profundum maris & Pontici ætus absorbentem rhetumam trepidassem, cum per Ionam & Paulum docuisses fidelibus esse in mari vitam. Aduersus enim absolutos hostes tuos felix mihi illud certamen fuisset, quia nec dubium relinqueretur, quin persecutores essent, qui ad negandum te, poenis, ferro, igni, compellerent: neque ad testificandum plus tibi nos, quam mortes nostras liceret impendere. Pugnaremus enim in palam & cum fiducia contra negantes, contra torquentes, contra iugulantes, & nos populi tui tanquam duces suos, ad confessionis religionem intelligentia persecutionis publice comitarentur. At nunc pugnamus contra persecutorem fallentem * contra hostem blandientem, contra Constantium antichristum, qui non dorsa cædit, sed ventrem palpat: non proscribit ad vitam, sed dicit in mortem: non trudit carcere ad libertatem, sed intra palatium honorat ad seruitutem: non latera vexat, sed cor occupat: non caput gladio defecat, sed ani-

mam auro occidit: non ignes publice minatur, K sed gehennam priuatim accendit: non contedit ne vincatur, sed adulatur ut dominetur. Christum confitetur, ut neget: vnitatem procurat, ne pax sit: hæreses comprimit, ne Christiani sint: sacerdotes honorat, ne episcopi sint: ecclesiæ tecta struit, ut fidem destruat. Te in verbis, te in ore circumfert, & omnia omnino agit, ne tu ut deus, ita pater esse credaris. Cesset itaque maledictorum opinio, & mendacij suspicio. Veritatis enim ministros decet vera proferre. Si falsa dicimus, infamis sit sermo maledicus: si verò vniuersa hæc manifesta esse ostendimus, non sumus extra apostolicam libertatem & modestiam, post longum hæc silentium arguentes. Sed temerarium me forte quisquam putabit, quia dicam Constantium antichristum esse. Quisquis petulantiam istud magis quam constantiam iudicabit, relegat primum Ioannem dixisse ad Herodem: Non tibi licet facere istud. Sciat à martyre esse dictum regi Antiocho: Tu quidem iniquus de præsentis vita nos perdes, sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternam vitam in resurrectione suscitabit. Et rursum beata fidelium voce alium increpasse: Potestatem, inquit, inter homines habes, cum sis corruptibilis, facis quod vis. Noli autem putare genus nostrum à deo esse derelictum. Patienter sustine, & vide, magna potestas ipsius qualiter te & semen tuum torquet. Et quidem ita pueri. At verò femina nihil minus perfectis & beatis viris loquuta est, dicens: Tu verò qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum dei. Si enim nobis viuis propter increpationem & correptionem dominus modicum iratus est, sed iterum recordabitur seruis suis. Non est istud temeritas, sed fides: neque inconsideratio, sed ratio: neque furor, sed fiducia. Proclamo tibi Constanti, quod Neroni loquutus fuisset, quod ex me Decius & Maximianus audirent, contra deum pugnas, contra ecclesiam sæuis, sanctos persequeris, predicatores Christi odis, religionem tollis, tyrannus non iam humanorum, sed diuinorum. Hæc tibi à me atque illis socia atque cõmunia sunt, at verò nunc propria tua accipe. Christianum te metiris, Christi nouus hostis es, antichristum præuenis, & arcanorum mysteria eius operaris. Condis fidem, contra fidem viuens: doctor prophanorum es, indoctus piorum: episcopatus tuis donas, bonos malis demutas: sacerdotes custodire mandas, exercitus tuos ad terrorem ecclesiæ disponis: synodos contrahis, & occidetalium fidem ad impietatem compellis: conclusos vr

Modestia seruata cum aduersariis. * al. recurre

Causa loquedi, qui tacendi Christum.

Animus ad martyrium paratus. Satis fortiter.

Hæc rhetumam, ut alibi dicit, diapsalma.

* al. fallentem Cæsare dicit antichristum

Excusatio de immodestia.

L

M

Sed mortuo

Exprobrata Constantio Cæsari.

be vna

A be vnà minis terres, fame debilitas, hyeme cōficis, dissimulatione deprauas. Orientales autē dissensiones artifex nutris, blandos elicis, fautores instigas, veterū turbator es, prophanus nouorū es. Omnia s̄uissima sine inuidia gloriosarum mortium peragis. Nouo inauditoq; ingenij triūpho de diabolo vincis, & sine martyrio persequeris. Plus crudelitati vestræ Nero, Deci, Maximiane debemus. Diabolū enim per vos vicimus, sanctus vbiq; beatorum martyrum sanguis exceptus est, Dū in his dæmones* mugiant, dum ægritudines depelluntur, dum admirationum opera certantur, eleuari sine laqueis corpora, & suspēsis pede fœminis vestes non defluere in faciem, vri sine ignibus spiritus, confiteri sine interrogantis incremēto fidei. At tu omnium crudelitātū crudelissime, damno maiore in nos, & venia minore

*al.rogiant

Gravior iactura sub specie religionis Christum oppugnare.

B des̄uis, Subrepis nomine blandienti, occidis specie religionis. Impietatem peragis, Christi fidem Christi mendax prædicator extinguis. Nō relinquis saltem miseris excusationes, vt aeterno iudici suo pœnas, & aliquas laniatorū corporum præferant cicatrices, vt infirmitas defendat necessitatē. Scelestissime mortaliū, omnia persecutionis mala ita tēperas, vt excludas & in peccato veniam, & in cōfessione martyrium. Sed hæc ille pater tuus artifex humanarum mortium docuit, vincere sine contumacia, iugulare sine gladio, persequi sine infamia, odire sine suspitione, mentiri sine intelligentia, profiteri sine fide, blandiri sine bonitate, agere quod velis, nec manifestare quæ velis. Sed me ipse vnigenitus deus, quem in me persequeris, admonuit, ne tibi crederem, neq; me hoc fallax in te eumentumq; nomen illuderet, dicens: Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, hic intrabit in regnum cœlorū. Agnoscisne nūc diuinæ in te prophetiæ veritatem, & dominicę sententię fidem, qua non professio nominis in cœleste regnum, sed obediētia paternæ voluntatis admittitur? At vide tu si præferens nomen domini in verbis, voluntatē efficias dei patris in rebus. Clamat ille: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cōplacui. Et tu decernis non esse filium, neq; esse patrem, sed adoptionis nomina, externas nuncupationes, & simulantem de se omnia deum, nouus hodie religionis diuinę persecutor inducis. Ante hac patres tui in solum Christum hostes fuerunt. Tu autem ad patrem deū certas vt mendax sit, vt scellerit, vt hoc de se professus sit quod non esset, quasi neq; possit. Cla-

mat filius: Ego & pater vnū sumus. Et operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre: Et omnia quæ patris sunt, mea sunt: tu Christum obiurgas veritatis, tu patrē arguis professionis, emēdas deum homo, vitam moderaris corruptio, & nox lucem illuminas, & promulgas fidem infidelis, & pietatē impius mentiris, & orbem prophana similitate* comittis, negans hoc de deo quod ipse professus est. Sed præter hanc emendationem falsitatis, aliud me dominus ad intelligendum te, dictū docuit dicens: Attendite à pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, ab intus autem sunt lupi rapaces, à fructibus eorū cognoscetis eos. Est enī aliquid in corde quod dissimulatur in vultu, & velatum mente, & ouem putantes, lupum senserunt. Si quæ ouium sunt, agunt, credātur & oues esse, Si autem rapacia luporum oues peragunt, lupi esse per opus suum intelliguntur. Ex gestorum fructu, vestimentorum species arguitur. Vestem ouis tuæ lupe rapax cernimus. Auro reipublicæ sanctum dei* honoras, & vel detracta tēplis, vel publicata edictis, vel exacta pœnis deo ingeris. Osculo sacerdotes excipis, quo & Christus est proditus: caput benedictioni submittis, vt fidem calces: conuiuio dignaris, ex quo Iudas ad prodicionem egressus est: censum capitum remittis, quem Christus ne scādalo esset, exoluit: vectigalia Cæsar donas, vt ad negotiationē Christianos inuites: quæ tua sunt relaxas, vt quæ dei sunt, amittātur. Hæc tua falsa ouis, indumenta sunt. At nūc fructus operum tuorum lupe rapax audi. Neq; alia potiusquā quæ gesta sunt in ecclesia refero, vt tyrannidem aliam præter quàm dei referrem. Non quia causam ignoro, sed tamē querela famosa est. Iustos à te episcopos non esse quos condemnare nullus audebat, etiā nunc in ecclesiasticis frōtibus scriptos metallicæ dānationis titulo recenseri. Adest mecum Alexandria tot cōculsa bellis, tātum commotarum expeditionum pauens tumultū. Breuius enim aduersum Persam, quàm aduersum eam armis certatum est. Mutati præfecti, electi duces, corrupti populi, commotæ legiones, ne ab Athanasio Christus prædicaretur. Taceo de minoribus populis & ciuitatibus, quibus per totum orientem aut terror, aut bellum est. Postquàm omnia cōtulisti arma aduersum fidem occidētis, & exercitus tuos conuertisti in oues Christi, fugere mihi sub Nerone licuit. At tu Paulinū beatæ passionis virum blandimento sollicitatum relegasti, & ecclesiam sanctam Treuerorum tali sacerdote spoliasti. Edictis fidē terruisti, ipsum

*al. cōmisses

E

*al. oneras

F

Treueri.

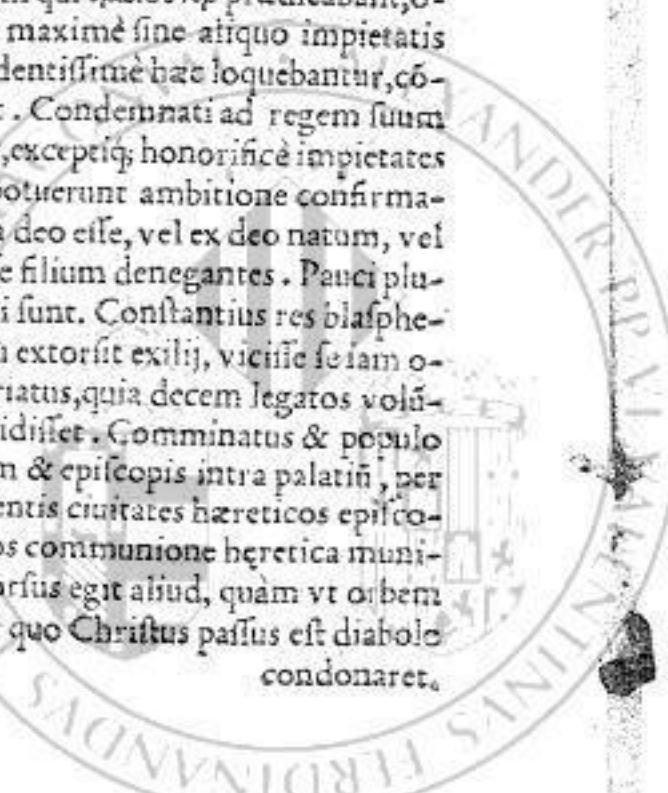
G ipsum vsq; ad mortem demutasti exiliis & fatigasti, extra Christianum quoq; nomen relegasti, ne panē aut de horreo tuo sumeret, aut de Montanæ Maximillæq; antro prophanatū expectaret. Mediolanensem piissimam plebē, quā tu furore terroris tui turbasti, tribuni tui adierunt sancta sanctorum, & viam sibi omni per populum crudelitate pandentes, protraxerunt de altario sacerdotes. Lenius te putas scelestē, Iudæorum impietate peccasse? Effuderūt quidem illi Zachariæ sanguinem, sed quantū in te est, concorporatos Christo, à Christo discidisti. Vertisti deinde vsq; ad Romam bellū tuum, eripuisti illinc episcopum, & o te miserum, qui nescio vtrum maiore impietate relegaueris, quā remiseris. Quos tu deinde in ecclesiam Tolossanam exercuisti furores: clerici fustibus cæsi, diacones plumbo elisi, & in ipsum, vt sanctissimi mecum intelligunt, in ipsum Christum manus missæ. Hæc Constanti si ego mentior, quis es, si verò tu peragis, antichristus es. Num quia hæc quæ conscientia publica tenentur, nō magis à me maledicta sunt, quā vera? si cui in Christo reliqua spes est, si quis iudicij diem metuit, si quis diabolo renūciauit, si quis se regeneratum in vitam recordatur, accipiat quæ dico, & de his iudicet quomodo in se iudicandum est. Quæ enim dicturus sum, non aliunde cognoui, sed ipse audiui, & præsens affui cū hæc gerebantur. In Christo itaq; non mentior, quia discipulus veritatis assisto orientalium in Seleucia Synodo, vbi repperi tantum blasphemorum, quantum Cōstitio placebat. Nam post secessionem meam deprehendi, vt Christū Iesum cētum & quinque episcopi *ὁμοδοσιον*, id est, dissimilis essentia profiterentur, & soli Aegyptij præter Alexandrinum hereticum *ὁμοδοσιον* constantissimè obtinerent. Cogente itaq; Leona comite, in vnum omnes congregati sunt ex his qui *ὁμοδοσιον* prædicabant. Aliqui eorum nonnulla piè verbis præferebant, quod & ex deo esset, id est, de substantia dei filius, & semper fuisset. Qui verò *ὁμοδοσιον* defendebant, nihil nisi prophanissimum asserebant. Negātes quicquā substantiæ dei simile esse posse, neque de deo posse existere generationem, sed esse Christum creaturam. Itaque quod creatus esset, id ei natiuitas deputaretur. Ex nihilo autem esse, & idcirco non esse filium, nec deo similem. Loquor autem vobis, quod ego ipse recitari in conuentu publicè audiui, quod prædicatū Antiochiæ exceptum habebatur. Hæc ergo ita dicta esse ab eo commemorabantur. Erat deus quod est, pater non erat, quia neque ei filius,

nā si filius, necesse est, vt & fœmina sit, & colloquium sermonis, & compunctio coniugalis verbi, & blandimentum, & postremum ad generandam naturalis machinula. O miseras aures meas, quæ tam funestæ vocis sonum audierunt, hæc de deo ab homine dici, & de Christo in ecclesia prædicari. Post multas autem istius modi impietates, cū patrem & filium ex nominibus potiusquam ex natura comparasset, ait: Quantum enim filius se extendit cognoscere patrem, tantum pater superextendit se, ne cognitus filio sit. Quibus recitatis, tumultus exortus est. Cū autem intellexissent & hi qui dissimilem deū dicunt humanas aures tantæ impietatis verba suscepturas non esse, rursus hi ipsi palatio potius quā ecclesiæ episcopi, fidem scribunt *ὁμοδοσιον* & *ὁμοδοσιον*, dissimilitudinem damnant. Quod cū contrarium ipsis sensu audiētium esset, ipse ego quædam eorum, qui fortè ad me peruentandum accesserat, quasi ignorans rerū gestarum percurctatus sum, quid sibi vellet istud, vt qui vnam substantiam filij esse cum patre damnassent, vel esse similis substantiæ denegassent, dissimilitudinem dānarent. Tunc mihi ait: Christum deo similem non esse, sed similem patri esse. Rursus hoc obscurius mihi adhuc videbatur. De quo cū iterum interrogarem, tunc hæc ita locutus est: Dico eum dissimilem deo esse, similem patri posse intelligi, quia pater voluisset creaturam istiusmodi creare, quæ similia sui vellet, & idcirco similem patri esse, quia volūtatis esset potius filius, quā diuinitatis. Dissimilem autem deo esse, quia neq; deus esset, neque ex deo, id est, de substantia dei natus esset. Hæc audiens hebui neque credidi, donec cū publicè ex cōsensu omnium eorum prophanissimæ huius similitudinis ratio prædicaretur. Hi autem qui *ὁμοδοσιον* prædicabant, omnes eos qui maximè sine aliquo impietatis pudore impudentissimè hæc loquebantur, cōdemnauerunt. Condemnati ad regem suum aduolauerunt, exceptiq; honorificè impietates suas quanta potuerunt ambitione confirmauerunt, similem deo esse, vel ex deo natum, vel naturalem esse filium denegantes. Pauci plurimum damnati sunt. Constantius res blasphemiarum suarum metu extorsit exilij, vicissè se iam orientales gloriatus, quia decem legatos volūtatis suæ subdidisset. Comminatus & populo per præfectum & episcopos intra palatiū, per maximas orientis ciuitates hæreticos episcopos subrogatos communionem hæreticam muniuit. Nihil profus egit aliud, quā vt orbem terrarum pro quo Christus passus est diabolo condonaret.

ὁμοδοσιον sonat eiusdē essentia, *ὁμοδοσιον* similis essentia. Prius vocabulum reiciebant Ariani, posteri admitterebat, quod similitudo ferat iniquitatem.

ὁμοδοσιον interpretat dissimilitudinem, nō quia ita sonet Græcis, sed quod sic interpretatur Ariani. meminerit hæc dicitur vōcū in Synodo, & differentia exponit Hilari.

NE

A condonaret. Vtitur autem etiam nūc, vt in cæteris ante, artis suæ consuetudine, vt per recti speciem praua confirmet, & per rationis nomen insana cōstituat: Nolo, inquit, verba quæ non scripta sunt dici. Hoc tandem rogo quis episcopis iubeat? & quis apostolicæ prædicationis veteri formam? Dic prius, si rectè dici putas. Nolo aduersum noua venena nouas medicamentorum comparationes. Nolo aduersum nouos hostes noua bella. Nolo aduersum nouas insidias consilia recentia. Si enim Ariani hæretici idcirco *εὐδοκίῳ* hodie cuitant, quia prius negauerunt, nōne tu hodie idcirco refugis, vt hi nunc quoque denegent? Nouitates vocum, sed prophanas deuitari iubet Apostolus. Tu cur pias excludis: cum præsertim ab eo dictum sit: Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est. In nascibilem scriptum nusquam legis. Nunquid ex hoc negandum erit, quia nomen est? Decernis similem patri filium. Euangelia non prædicant. Quid est quod non refugis hanc vocem? In vno nouitas eligitur, in alio submouetur. Vbi impietatis occasio patet, nouitas admittitur. Vbi autem religionis maxima & sola cautela est, excluditur. Sed diabolici ingenij tui fallentem subtilitatem non tacebo, similem (quod scriptum non est) patri filium decernis prædicari, vt æqualem Christū deum, quod est scriptū, taceas. Domini enim mortis hæc causa est: Propter hoc magis Iudei quærebant eum occidere, quia non solum soluebat sabbatum, sed quod patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Hoc Ioannes loquens magna voce proclamabat, vt professus filius sibi patrem deum, professum se æqualem esse intelligatur. Quod si fortè dicis æqualitatem sibi & deo negasse Christū, quia dixerat: Nō potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem: Memento Christū & respondisse de sabbato quod violasse arguebatur, vt in hoc ipso, patris in se operantis præferret authoritatem & æqualitatem sibi virtutis honorisq; sumpsisse, dicens: Omnia quæcunq; pater facit, eadē & filius facit similiter. Et iterum: Vt honorificet filium, sicut honorificat patrem: Et qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Si virtus eadem est, si honor idem est, quæro in quo desit æqualitas? Sed similitudo tibi placet, ne audias: Ego & pater vnum sumus. Nūquid & hoc quod vnum sumus in quo neque vnio, neq; diuersitas relinquebatur. Calūniantibus rursum Iudæis quod se per hoc dictum deum faceret, dominus denegauit, dicens: Si nō facio opera patris mei, nolite mi-

hi credere. Si autem facio, & non vultis mihi credere, vel operibus meis credite, quia pater in me est, & ego in patre. Quid rogo æqualitati dei desit? an opus? an natura? an professio? Nam pater in me est, & ego in patre, æqualitas est, quæ vicissitudinem æqualitatis expræsit, dum in esse atque esse commune est. Opera verò patris sui facere, nō aliud est, quàm virtutem in se paternæ diuinitatis operari. Vnū verò quod sunt, hoc est, non æqualitatem abnuere, sed incremento intelligentiæ, fidem æqualitatis instruere. Vetas igitur non scripta dici, & ipse non scriptis tamē vteris, neq; quæ sunt scripta loqueris. Similem vis patri filiū prædicari, ne ab Apostolo audias: Qui cum in forma dei esset, non rapinā arbitratus est esse se æqualem deo, sed exinaniuit se formam serui accipiens. Non rapit quod erat Christus, id est, in forma dei esse. Non est æqualitas dei in forma dei esse, si nō æqualitas hominis est esse in forma serui. Quod si in forma serui homo Christus est, quid aliud in forma dei quàm Christus deus est? Similem itaq; ob id prædicari vis, ne in fide tua sit: Et omnis lingua confiteatur, quoniā dominus Iesus in gloria est dei patris. O fallax blandimentum tuum. Paleis enim aquas tegis, & foueas cespitibus occultas, & escis laqueos supponis. Satis facere ignorantibus putas, quia dicis similem patri secundum scripturas. Audi etiam nunc impietatis tuæ artem. Nunquid non piè dicimus hominem similem deo secundum scripturas, quia dictum est: Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram? Homo ergo ad imaginem & similitudinem dei patris & dei filij est factus. Et cuiusmodi imago est, catholici si requirent docebuntur. Nunc autem homo ad similitudinem & imaginem dei conditur, nō etiam similitudo inter patrem & filium prædicatur. Id enim quod ait, nostram, æqualitatis est demonstratio, dum non differat, cuius in sacramento & imago sit & similitudo. De filio autem nusquam similitudinem reperies. Imaginem autem eum dei esse Apostolus dicit, sed cum additamento fidei, ne imaginem conformationem sentires. Ait enim: Qui est imago dei inuisibilis, vt imago inuisibilis dei, etiam per id quod ipse inuisibilis est, inuisibilis dei esset imago. Similitudinem verò cum imagine ad deum homini deputauit, ne veritatis proprietates existimaretur, cui ad imaginē similitudo esset adiuncta. Deniq; vbi ad significationem virtutis æquat, & similitudo in filio demonstratur operadi, cum profectus verò intelligentiæ prædicatur, tū ita dicit: Omnia quæcunq;

G quecunq; facit pater, eadem & filius facit similiter. Facere similiter, parū visum est, nisi eadē fierent, quæ similiter fiebant. Atq; ita similitudo faciendi piē demonstrata est in eorūdem proprietate factorum. Est autem & similitudo in domino carnis peccati, sed illi non similitudo carnis est, sed similitudo carnis peccati est. Ut quod in forma hominis est, homo sit: quod autem in similitudine carnis peccati est, hominis sit similitudo, dū in hominis ^{* al. natura} statura est, & extra hominis peccatū est. ^{* al. Quin, vel quoniā} Quæ ergo callidæ religionis tuæ professio est, simile secundum scripturas patri filium dicere, cum ad imaginem & similitudinem dei homo tantum factus sit? Quid itaq; verbis fallis? Quid arte eludis? Cur non æquale deo? Hoc enim secundum scripturas piē dicis, sed vereris ne æqualem eūdem & similem postea fatebor piē. Similem autem patri, similem quoq; & deo, religiosē prædicabo. Similem verò ita, ut similitudini hoc dictum semper anteferam: Ego & pater vnum sumus. Tu autem his omnibus cōtradicis, quia similitudinem excusationi defendis. Negas filium per natiuitatem, negas deum per naturam, negas similem per æqualitatem, negas verum per vnitatem. Et iā quæro, quid ei relinquo similitudinis, cui nihil ad quod filius est, proprietatis impertias. Hoc nūc à te Constanti requiro, in qua tādē fide credas. Ego enim nunc fidem tuā ignoro per demutationis tuæ tempora, quibus quisq; in vnū blasphemix suæ barathrū descendens, per gradus præcipientes cucurrit. Nanque post primam veræ fidei synodice, cōgregato rursus Antiochiæ concilio, fidem tibi renouas. Sed accidit tibi quod imperitis ædificatoribus, quibus sua semper displicēt, accidere solet, ut semper deseruas quod semper ædifices. Ac ne me iniquum voluntatis tuæ iudicem arguas, quid tibi in eadem Niceorum fide displiceat renuciabo. Minimè fallit illud quod tuum est: Patres generatum esse ex patre filium dixerunt, deum de deo, totum de toto, vnū de vno, perfectum à perfecto, regem de rege, inconuertibilis diuinitatis eūdemq; , virtutis & gloriæ incommutabilem imaginem. His quidē ego intra Niceam scripta à patribus fide fundatus maneo, quæ non ego, sed tamen hæc tu emen-

dando rescindis, ac sine fidei meæ damno tibi **R** requiris perfidiæ occasionem. Post synodum deinde Sardicensem, omnem rursus aduersum Photinum Syrmium catholicæ doctrinæ tuæ cōmoues curam. Sed tibi statim hoc quod vtraq; fide continebatur exhorret. Eos autem qui dicunt, de non extantibus esse filium dei, vel ex alia substantia, & non ex deo, & quod erat aliquando tempus aut seculū quando nō erat, alienos nouit sancta & catholica ecclesia: tu his ipsis dissides & aduersus tuos hostis rebellas. Nouis vetera subuertis. Noua ipsa rursus innouata emendatione scindis. Emendata autem iterum emendando condemnas. Suscipis etiam aduersum deliramēta Orij & incrementa Vrsatij ac Valentis, emendationum tuarum damnationes. Sed mox emendanda tua omnia esse, vel potius damnanda constituis. Offenderis enim his paucis inimicissimis **L** tibi verbis, & si quis seniorem tempore patrē dicat filio esse vnigenito, iuniorem autem filium patre, anathema sit. Non calumniatur de rescissis, de quibus magis post Niceā synodum institutis conquerimur. Nam etiam si his omnibus nihil viciorū subiacere affirmetur, non tamen causa religiosæ voluntatis inesset, quia mali meditatio est bonorum demutatio, & non necessaria emendatio peruersitatis occasio est. Taceo cur nostra apud Niceam à patribus gesta rescindis. Non enim cum his tibi conuenit. Hoc tantum querar, cur tua dānas? Fidem enim vnā & vnū baptisma Apostolus prædicat. Iam quicquid apud te præter fidem vnā est, perfidia nō fides est. Nam qui fidem emendando cōdemnas, damnationem fidei esse constituis, dum apud te aboletur per alteram, quæ per alteram rursus abolenda est. **M** Cuius enim tu exinde episcopi manum innocentem reliquisti? Quam linguam non ad falsiloquium coegisti? Quod cor non ad damnationem anterioris sententiæ demutasti? Damnare homouisionem decernis. Antiquitatis fidem & pietatis securitate anathematizari, homouisionem ab his ipsis à quibus vsurpatum est, constituis, quod tamen etsi nobis ad fidē vitiosum est, tamen rescindentibus, fidei suæ damnatio est. Damnas quoq; & substantiæ nomē, quo te & Sardicensi synodo & Syrmieniū piū esse occidentalibus mentiebaris, quod tamē prophetica autoritate suscepta fidei intelligentiam continebat. Omne itaq; quod probatum antea est, dānare iubes: quod improbatū semper est, sanctificari cōpellis. O tu sceieste, quod iudicium de ecclesia facis? Soli canes ad vomitum suū redeū, tu sacerdotes Christi reformere

A sorbere ea quæ expuerat coëgisti: probare eos id in confessionibus suis præcipis quod ante dānauerant: in negando reos suos abioluunt, & se ipsos reos reddunt. Omnia in impietate & in reatu detruisti, dum omnes reos se esse atq; impios aut ex præsentibus statuunt, aut ex præteritis cōfitentur. Non recipit mēdaciū veritas, nec patitur religio impietatem. Christianum te loqueris, sed quān non sis, ipse testaris. Nec confessioni tuæ gesta conueniunt. Subtraxisti enim voluntati tuæ, sed & violētīæ. Mandas tibi subscriptiones Afrorum, quibus blasphemiam Vrsatij & Valentis cōdemnauerant reddi, renitentibus cōminaris, & postremum ad diripiendos mittis. Quid existimas Christum nō nisi per literam iudicare, & ad arguendam voluntatē egere chartula deū? Aut quod semel scriptum est, & per te violenter abreptum, id de conscientia posse diuinæ potestatis aboleri? Sequentur quidem te in cineres chartulæ, sed criminorum apud deum viuunt damnationes. Vnum tantum* perficis, vt posteritas quid decernere in eos debeat, instructa sit timendo. Et o quantis ad impietate proficis incrementis. Et cæteri quidem mortales semper cum viuis bella gesserunt, dum homini ad hominem vltra mortem nihil causæ est, tibi vero inimicitiarum nullus est finis. Receptos enim iam in æternam quietem patres nostros lacesisti, & in decreta eorum peruersus irrumpis. Apostolus communicare nos sanctorum memoriis docuit: tu eas damnare coëgisti. Est ne aliquis hodie aut viuus, aut mortuus, cuius tu dicta nō rescideris? Episcopatus ipsos qui nunc videntur, sustulisti: quia nemo non iam per se damnatus est, & eum à quo sacerdotium sumpsit, non iam & ipse damnauit. Cui nunc sanctorum memoriæ communicabitur? Anathema tibi trecenti decem & octo cōuenientes apud Niceam episcopi sunt, anathema deinde omnes qui variis exinde expositionibus affuerunt. Ipse quoque pridem iam mortuus anathema tibi pater tuus est, cui Nicea synodus fuit curæ, quam tu falsis opinionibus infamitam perturbas, & contra humanum diuinumque iudicium cum paucis satellitibus tuis prophanis impugnas. Sed non licet tibi nunc regno potenti etiam in posterum præiudicare. Extant enim literæ, quibus id quod tu criminofum putas, pie tunc esse susceptum docetur. Audi verborum sanctam intelligentiam. Audi ecclesiæ imperturbatam constitutionem. Audi patris tui professam fidem. Audi humanæ spei confidentem securitatem. Audi hæreticæ damnationis publicum

sensum, & intellige te diuinæ religionis hostem, & inimicum memoriis* autorum, & paternæ pietatis hæredem rebellem. Pater est, ex quo omne quod est, consistit, ipse in Christo, & per Christum origo omnium. Cæterum esse eius in sese est, non aliunde quod est sumens, sed id quod est, ex se atque in se obtinens. Infinitus, quia non ipse in aliquo, sed intra eum omnia. Semper extra locum, quia non continetur in loco. Semper ante æuum, quia tempus ab eo est. Curre sensu, si quid ei putas vltimū esse, eum semper inuenies. Quia cum semper intendas, semper est quò intendas. Semper autem locum eius intendere, ita tibi est, vt ei esse semper sine fine est. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora, esse semper inuenies. Et cum numerus calculi in sermone defecerit, deo tamen semper esse non deficiet. Intelligentiam cōmoue, & totum mente cōplectere, nihil tenes. Totū hoc habet reliquum, reliquū autem hoc semper in toto est. Ergo neq; totum ei est, cui reliquū est: neq; reliquum est, cui est omne quod totum est. Reliquum enim portio est, omne vero quod totum est. Deus autē & vbiq; est, & totus vbiq; est. Ita regionē intelligentiæ excedit, & extra quē nihil est, & cuius est semper vt semper sit. Hæc veritas est sacramenti dei, hoc imperispicabili naturæ nomen in patre. Deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus, ad quem & eloquendum sermo sileat, & ad inuestigandum sensus hebeat, & ad completendum intelligentia coarctetur. Volens itaque filius huius natiuitatis suæ fidem facere, factorum suorū nobis posuit exēpla, vt per inenarrabiliū gestorū suorū efficientiā, de virtute natiuitatis inenarrabilis doceremur, cum aqua sit vinum, cum quinque panes saturatis quinque milibus virorum, excepto sexu & ætate reliqua, replent fragmentis cophinos duodecim. Res cernitur, & nescitur: fit, & non intelligitur: ratio non apprehenditur, ingeritur effectus. Stultum est autem calumniam in eo inquisitionis intendere, in quo comprehendere id vnde queritur per naturam suam non potest. Vt enim inenarrabilis est pater in eo quod ingentus est, ita enarrari filius in eo quod vnigenitus est, non potest, quia ingenti est imago qui genitus est. Tum enim sensu atque verbis imaginem apprehendamus necesse est, cum eum cuius imago est consequemur. Sed inuisibilia persequimur, & incomprehensibilia tentamus, quibus intelligentia ad conspicabiles res & corporeas coarctatur. Non erubescimus stultitiæ, non nosmetipsos

D
Al. * sancto-
rum, fortē
auorum.

* Aliis pro-
ficis.

E

F

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

Forte he-
buetas.

Girreligiositatis arguimus, dei arcanis, dei vir-
tutibus calūniantes, quomodo filius, & vnde
filius, & quo damno patris, vel ex qua sit por-
tione natus inquirimus. * Habueras in exem-
plo operationum, vt crederes deum efficere
posse, quorum intelligere efficientiam nō pos-
sis. Quæris quomodo secundum spiritum na-
tus sit filius. Ego te de corporeis rebus inter-
rogo. Non quæro quomodo natus ex virgine
sit. An detrimentum sui caro perfectam ex se
carnem generans perpeffa sit, & certe non su-
scepit quod edidit, sed caro carnem sine ele-
mentorum nostrorū pudore prouexit, & per-
fectum ipsa de suis non imminuta generauit.
Et quidem fas esset, non impossibile in deo o-
pinari, quod per virtutem eius possibile fuisse
in homine cognoscim⁹. Sed te, quisquis es in-
uestigabilia sectantem, & diuinorum secre-
torum atque virtutum grauem arbitrum con-
sulo, vt mihi imperito & tantum de omnibus
deo, vt sunt ab eo dicta, credenti, rationem
saltem facti istius afferas. Dominum audio,
& quia his credo quæ scripta sunt, scio iam
post resurrectionem frequenter videndum se
in corpore præbuisse, multis non credentibus.
Credo Thomæ non nisi contrectatis eius vul-
neribus credituro, sicut ait: Nisi videro in ma-
nibus eius figuram clauorum, & misero digi-
tum meum in locum clauorū, & mittam ma-
num meam in latus eius, non credam. Domi-
nus se ad omnem intelligentiæ nostræ imbe-
cillitatem accommodat, & dubitationi infi-
delium satisfactorius, arcanum virtutis inui-
sibilis operatur. Facti rationem, quisquis eris
cælestium rerum scrutator, expone. Erant di-
scipuli inclusi, & secretò post passionē domi-
ni coniuncti confederant. Dominus Thomæ
fidem propositis conditionibus confirmaturus
assistit, palpandi corporis & contrectan-
di vulneris obtulit facultatem. Et utique qui
cōpunctus recognoscendus sit, necesse est vt
corpus in quo est compunctus, attulerit. Que-
ro ergo per quas clausæ dom⁹ partes sese cor-
poreus intulerit. Diligenter enim Euangelista
expressit dicens: Venit Iesus ianuis clausis, &
stetit in medio discipulorum suorum. An cō-
structa parietum penetrans, & solidam ligno-
rum naturā impenetrabilem transcurrit? Ste-
tit namque corporeus, non simulatus aut fal-
lax. Sequantur ergo oculi mētis tuæ penetrā-
tis ingressum, & cum eo clausam domum in-
telligentiæ tuæ visus introeat: Integra sunt om-
nia & obserata, sed ecce assistit medius, cui
per virtutem suam vniversa sunt peruia. Inui-
sibilibus calumniaris, ego à te visibilibus ex-

posco rationem. Nihil cedit ex solido, neq; per
naturam suam aliquid tanquam lapsu insen-
sibili ligna & lapides admittunt. Corpus do-
mini à sese non deficit, vt sese resumat ex ni-
hilo. Et vnde qui assistit in medio est: Cedit ad
hæc & sensus & sermo, & extra rationem hu-
manā est veritas facti. Idcirco ergo vt de na-
tiuitate fallimur, ita & de ingressu domini mē-
tiamur. Dicamus factum non fuisse, quia intel-
ligentiæ facti non apprehendimus: & ces-
sante sensu nostro, facti ipsius cesset effectus.
Sed mendacium nostrum facti fides vincit.
Assistit dominus clausa domo in medio disci-
pulorum, & filius est natus ex patre. Noli ne-
gare quòd steterit, quia per intelligentiæ infir-
mitatem cōsistentis nō consequaris introitū.
Noli nescire q̄ ab ingenito & perfecto deo
patre vnigenitus perfectus filius deus natus
sit, quia sensum & sermonem humanæ natu-
ræ, virtus generatiōis excedat: & omnia qui-
dem insuper mundi opera adesse nobis in te-
stimonium possent, ne ambigere de dei rebus
atque virtutibus fas crederemus. Sed in ipsam
veritatem infidelitas nostra procurrit, & vio-
lenti in excidium dei potestatis irrumpimus.
Si liceret, & corpora & manus in cælum leua-
remus, solem astraq; cætera annui cursus suis
limitibus perturbarem, permisceremus de-
cessus oceani & accessus, fluēta etiam fontium
inhiberemus, & naturas fluminum refrenare-
mus, concuteremus fundamenta terræ, & to-
to in hæc opera dei parricidio desæuiremus.
Sed bene est quòd nos intra hanc modestiæ
necessitatem natura corporum detinet. Certe
non fallimur, quid si liceret, effemus a curri:
namque quia non possumus, prophanavolun-
tatis audacia naturam veritatis conuellimus,
& bellum dictis dei comparamus. Cesset do-
lor querelarum, nā te quisquis es, qui hæc re-
quiris, non reuoco in excessum, non in ampli-
tudinem tendo, non deduco in profundum.
Nōne equanimiter ignorabis creatoris nati-
uitatem ignorans originē creaturæ: Hoc saltē
requiro, sentis ne te genitum, & quæ ex te ge-
nerentur intelligis? Non quæro, sensum vnde
hauseris, vitā vnde sortitus sis, intelligentiā vn-
de adeptus sis, quale sit qd̄ in te est, odor, sen-
sus, visus, auditus. Certe nemo quod facit ne-
scit. Quæro vnde ista his quos generas indul-
geas, qualiter sensum inseras, oculos accedas,
cor affigas. Hæc si potes, enarra. Habes ergo
quod nescis, & tribuis quæ nō intelligis, æqua-
nimitè imperitus in tuis, insolētè in dei re-
bus ignarus. Hic liber videtur imperfe-
ctus, nec alter cum hoc cohæret.

DIVI HILARII PICTAVORVM
EPISCOPI, AD CONSTAN-
tium Augustum liber.

Benignifica natura tua, do-
mine beatissime Auguste,
cum benigna voluntate cō-
cordat. Et quoniā de fon-
te paternae pietatis tuae mi-
sericordia largiter pro-
fluit, quod rogamus, faci-

le nos impetrare posse cōfidimus. Non solum
verbis, sed etiam lachrymis deprecamur, ne
diutius catholicae ecclesiae gravissimis iniuriis
afficiantur, & intolerabiles sustineant perse-
cutiones & cōtumelias, & quod est nefarium,
à fratribus nostris. Provideat & decernat ele-

mentia tua, vt omnes se vbique iudices, qui-
bus prouinciarum administrationes creditae
sunt, ad quos sola cura & sollicitudo publico-
rum negotiorum pertinere debet, à religiosa
se obseruantia abtineant. Neque posthac præ-
sumant atque vsurpent, & putent se causas co-
gnoscere clericorum, & innocentes homines
variis afflictationibus, minis, violentia, ter-
roribus frangere atque vexare. Intelligit sin-
gularis & admirabilis sapientia tua, non de-
cere, non oportere cogi & compelli inuitos &
repugnantes, vt se his subiiciant & addicant
vi oppressi, qui non cessant adulterinae doctri-
nae corrupta semina adspergere. Idcirco labo-
ratis, & salutaribus consiliis rempublicam re-
gitis, excubatis etiam & vigilatis, vt omnes
quibus imperatis, dulcissima libertate potian-
tur.

Non alia ratione quae turbata sunt com-
poni, quae diuisa sunt coerceri possunt, nisi
vnusquisque nulla seruitutis necessitate atri-
ctus, integrum habeat viuendi arbitrium. Cer-
te voces exclamantium, à tua mansuetudine
exaudiri decet, Catholicus sum, nolo esse hæ-
reticus: Christianus sum, non Arianus: &
melius est mihi in hoc seculo mori, quam a-
licuius priuati potentia dominante castam ve-
ritatis virginitatem corrumpere. Aequumque
debet videri sanctitati tuae, gloriosissime Au-
guste, vt qui timent dominum deum & diuinū
iudicium, non polluantur aut contaminentur
execrandis blasphemis, sed habeant potesta-
tem, vt eos sequantur episcopos & prepositos,
qui & inuiolata conseruant fœdera charitatis
& cupiunt perpetuam & sinceram habere pa-
cem. Nec fieri potest, nec ratio patitur, vt re-
pugnantia congruant, dissimilia conglutinē-
tur, vera & falsa misceantur, lux & tenebrae
confundantur, dies quoque & nox habeant

aliquam coniunctionem. Si igitur (quod sine
dubitatione & speramus & credimus) hæc per-
mouent non insitam, sed ingenitam tuam ho-
norem, præcipe vt non studium, nō gratiam,
non fauorem, locorum rectores grauissimis
hæreticis præsent. Permittat lenitas tua popu-
lis, quos voluerint, quos putauerint, quos ele-
gerint, audiant docentes, & diuina mysterio-
rum solennia concelebrent, pro incolumitate
& beatitudine tua offerant preces. Non quis-
quā peruersus aut inuidus maligna loquatur.
Nulla quidem suspitio erit non modo seditio-
nis, sed nec asperæ murmurationis. Quicta
sint omnia, & verecunda. At nunc qui Aria-
na & pestifera contagione inquinati sunt, non
cessant ore impio, & sacrilego animo Euāge-
liorum sinceritatem corrumpere, & rectam
Apostolorū regulam deprauare. Diuinos pro-
phetas non intelligunt. Callidi & astuti artifi-
cio quodam vtuntur, inclusam perniciosam
corruptelam exquisitorum verborū velamine
contegunt. Non prius venenatū virus infun-
dunt, quàm simplices & innocentes sub præ-
textu nominis Christiani raptos atque irreti-
tos inuoluant, ne soli pereant, sed participes
horrendi criminis sui reos faciant. Et hoc ob-
secramus pietatem tuam, vt eos qui adhuc e-
gregij videlicet sacerdotes, qui tanti nominis
præpollent dignitate, aut in exilio, aut in de-
sertis locis tenentur, iubeas ad sedes suas re-
meare, vt vbique grata libertas sit, & iucunda
lætitia. Quis non videt, quis nō intelligit, post
quadringentos ferè annos, postquam dei vni-
genitus filius humano generi pereunti subue-
nire dignatus est, quasi ante non Apostoli, nō
post eorum martyria & excessus fuerint Chri-
stiani. Nouella nunc & teterrima lues, non
corrupti aëris, sed execratorum blasphemio-
rum Ariana effusa est. Ita illi qui ante credi-
derunt, inanem spem immortalitatis habue-
runt. Nuper didicimus, comenta hæc fuisse
inuenta & à duobus Eusebiis & à Narcisso &
Theodoro & ab Stephano & Achaico & Me-
nophanto, & imperitis atque improbis duo-
bus adolescentibus Ursatio & Valente, quo-
rum epistola proferuntur, & idoneis testibus
etiamnum conuincuntur, qui eos magis obla-
trantes quàm disputantes audierint, quibus-
que communionem suam imprudenter & in-
caute cōmiscerent, quia sicut socij scelerū, parti-
cipes criminū, necesse est etiā eos qui in hoc
seculo abiecti sunt & abdicati, cum aduenerit
dies iudicij, pati supplicia sempiterna. Iā nemi-
ni dubiū est, cuiuscemodi curam in absolutio-
nem Athanasij, sancti illi viri receperint, vt

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G post synodi sententias, quas pro sacerdotalis iudicij reuerētia, fas fuerat sacerdotali vel ecclesiastica cōtinentia contineri, scribi ad regē, legationēq; instrui oportuerit. Sed quid aliud his literis quā libertatem fidei & contagionem Ariani nominis deprecātur, orantq; vincula, carceres, tribunalia, & omne illud ferale* habitū, nouas etiā in reos quæstiones inhiberi. Deus cognitionē sui docuit potius quā exegit, & operationum cœlestium admiratione præceptis suis concilians autoritatē, coactam cōfitemdi se aspernatus est voluntatem. Si ad fidem verā istiusmodi ius adhiberetur, episcopalis doctrina obuiā pergeret, diceretq; Deus vniuersitatis est, obsequio nō eget necessario, non requirit coactam confessionē. Non fallendus est, sed promerendus. Nostra potius non sua causa venerandus est. Nō possum nisi volentem recipere, nisi orantem audire, nisi profitentē signare. Simplicitate quæredus est, confessione discendus est, charitate amandus est, timore venerandus est, volūtatis prohibitate retinendus est. At vero quid istud quod sacerdotes timere deū vinculis coguntur, pœnis iubentur, sacerdotes carceribus continentur, plebs in custodiā catenati ordinis cōstricta disponitur, virgines nudātur ad pœnā, sacrata deo corpora publico exposita cōspectui, ad fructum spectaculi & quæstionis aptantur? Cogunt, nempe nō vt Christiani omnes sint, sed vt Ariani, & cōfessam in deo fidē ad confortium piaculi sui sceleris cōpellunt. Autoritate etiam nominis sui, in errorem imperatorem transducunt, rectū affirmātes, vt sub specie timoris dei, in hac perueritate subditos sibi tradant, quæstiones poscunt, iudiciorū subsidia desiderant, autoritatē regiam implorāt, & nec sic peruerstatem sceleris sui erubescūt, extorquere cōniuentiam plebium, nec cogi de iure potuerunt. Hæc si de veteribus chartulis prolata atatis nostrę tempus instruerent, ambigendū, vt opinor, tantis de rebus fuisset, & cum ab aliis quibusq; pronunciarī posceretur, reus quereretur in fidem literarum, in iudiciū vitam, in accusatorū fidem, in ipsius quoq; hominis mores atq; actus. Moueret enim absolutionem eius Ariatorū iuncta damnatio, magniq; periculi esset iudicium simul cum reatus & innocētiæ non suscepta rursū inquisitione dissoluere, totaq; in patrociniū suum cum fidei doctrina autoritas sibi antiquitatis assisteret. At cum ipsi qui tunc Ariani hæretici damnati sunt, rem exagitent, turbent omnia, omnesq; ex potestate & ambitione corrūpant, & Athanasius si fuit, esse adhuc reus potest, te-

stes loquantur, videant iudices, fidei doctrina K præceptis euangelicis atq; apostolicis eluceat. Quæ obtusio intelligentiæ est? quæ cordis hebetudo? quæ obliuio spei? quæ mors scelerum? quod odium veritatis in dānatorum fauorē, dei amorem transducunt. Venio nunc ad id quod recens gestū est, in quo se etiam professio sceleris ex secreto artis suæ dedignata est continere. Eusebius Vercellensis episcopus, est vir omni vita deo seruiens, hic post Arelatēsem synodum cum Paulinus episcopus tantis istorū sceleribus contraxisset, venire Mediolanum præcipitur, collecta iam illic malignantium synagoga, decem diebus ad ecclesiam est vetitus accedere, dum aduersus tam sanctum virum maliciose peruersa consumit. Soporatis deinde consiliis omnibus, vbi libitum est, aduocatur. Adest vnā cum Romanis clericis, & Lucifero Sardinia episcopo, cōuentis vt in Athanasium subscriberent, ait de sacerdotali fide prius oportere constare, compertos sibi quosdam ex his qui adessent, hæretica labe pollutos, expositam fidem apud Niceam, cuius superius meminimus, posuit in medio, spondens omnia se quæ postularēt, esse facturū, si pro fidei professiōe scripserint. Dionysius Mediolanensis episcopus chartam primus accepit: vbi profiteri scribendo cœpit, Valens calamū & chartam ē manibus eius violenter extorsit, clamans nō posse fieri, vt aliquid inde gereretur. Res post clamorem multū deducta in cōscientiam plebis est, grauis omnium dolor ortus est, impugnata est à sacerdotibus fides. Verentes igitur illi populi iudicium, ē dominico ad palatium transeunt. Cuiusmodi sententiā M in Eusebium lōge antequam ecclesiam ingrederetur, scripserint, de se loquitur ipsa sententia. Et hic liber videtur imperfectus.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, AD CONSTANTIAM AUGUSTUM LIBER, QUEM CONSTANTIANO IPSE TRADIDIT.

Non sum nescius piissime imperator, ea quæ de nōnullis negociis ad cōscientiæ publicæ audiētiā proferātur, pro dignitate eorum qui eloquantur, vel grauiā existimari solere, vel leuiā, dum distantibus opinionibus, ambiguan sententiā ad studium intelligentiæ promouet hominis cōtemptus aut gratia. Sed mihi apud te de diuina re pia dicturo, nullus vulgata

Fortē adytū

~~deus vniuersitatis est~~

H

i

L

M

A vulgare cōsuetudinis metus est, quia cū sis bonus ac religiosus, nec viciū iudicij apud prudētes religionū, quid à quo audiat, sed an quæ audiat sint religiosa, diiudicet. Et quia mihi à deo de præsētia tua opportunitas præsēta est, nec erga hęc quidē conscientia meæ cessavit officium, vt in eum quē apud te habeo de religione sermonem, indignitas fortē aliqua tecū loquentis offendat, Episcopus ego sum in omnium Gallicarum ecclesiarū atque episcoporū cōmunionē, licet in exilio permanens, & ecclesie adhuc per presbyteros meos cōmunionem distribuens. Exulo autem non crimine, sed factione, & falsis nunciis synodi apud te imperatorem piū, nō ob aliquam criminū meorum conscientiam per impios homines delatus. Nec leuem habeo querelæ meæ testem dominum meum religiosum Cæsarem tuum Iulianum, qui plus in exilio meo à malis contumeliæ, quàm ego iniuriæ pertulit. In promptu enim sunt pietatis vestræ literæ, falsa autē eorū omnia, qui in exilium meū procurauere, non in obscuro sunt. Ipse quoq; vel minister, vel autor gestorum omnium intra hanc urbem est. Circuuentū te Augustum, illudumq; Cæsarem tuū, eo confidens conscientia meæ conditione, patefaciam, vt si indignū aliquid non modo episcopi sanctitate, sed etiam laici integritate gessisse docear, non iam sacerdotium per veniā expectem, sed intra penitentiā laici consensescam. Hęc autem dignatissime imperator, arbitrio tuo derelinquo, quatenus & quomodo me iubes loqui, & ea quæ maxime tecum in tēpore hoc agenda sunt, prosequar. Dabis quidem id in præsens instructionis ad causam, vt præsētem eum, cuius ministerio exulo, vsque ad cōfessionem falsorum quæ gessit, adducam. Sed nihil de eo, nisi cum iusseris, loquar. Nunc autem quia mihi metus est de mundi periculo, de silentij mei reatu, de iudicio dei, quæ autem est desperandū de vita, de immortalitate nō tam mea quàm tua, vniuersorumq; Quæ quia mihi cum plurimis cōmunis est, hęc à me cōmunis spei expectatio est. Recognosce fidem quam olim, optime ac religiosissime imperator, ab episcopis optas audire, & non audis. Dum enim à quibus ea requiritur, sua scribunt, & non quæ dei sunt prædicant, orbem æternum erroris, & redeuntis in se semper certaminis circumtulērūt. Oportuerat enī humanæ infirmitatis modestia omne cognitionis diuinæ sacramentum illis tantum conscientia suæ finibus contineri, quibus credidit, neq; post confessam & iuratam in baptismo fidem in nomine patris, & filij, & spi-

ritus sancti quicquam aliud vel ambigere, vel innouare, sed quorundam aut præsumptio aut facilitas, aut error, apostolicæ doctrinæ indēmutabilem cōstitutionē partim fraudulenter confessā est, & partim audacter egressa, dum in confessione patris, & filij, & spiritus sancti, veritate naturalis significationis eludit, ne id maneret in sensu, quod in regenerationis sacramento est confitendū. Ob hoc penes quorundam conscientiam nec pater pater, nec filius filius, nec spiritus sanctus spiritus sanctus est. Sub cuius necessitatis tāquam improbabili occasione scribendæ atque innouandæ fidei exinde vsus inoleuit, qui postquam noua potius cœpit condere, quàm accepta retinere, nec veterata defendit, nec innouata firmavit, & facta est fides temporum potius quàm euāgeliorum, dum & secundum annos scribitur, & secundum confessionem baptismi non tenetur. Periculosum nobis admodum, atque etiam miserabile est, tot nūc fides existere, quot voluntates: & tot nobis doctrinas esse, quot mores: & tot causas blasphemiarum pullulare, quot vitia sunt, dum aut ita fides scribūtur, vt volumus, aut ita vt volumus, intelliguntur: & cum secundum vnum deum & vnum dominum, & vnū baptisma, etiam fides vna sit, excedimus ab ea fide quæ sola est, & dum plures fiunt, ad id cœperunt esse, ne vlla sit: Conscij enim nobis inuicem sumus, post Niceni conuentus synodum, nihil aliud quàm fidem scribi, dum in verbis pugna est, dum de nouitatibus quæstio est, dum de ambiguis occasio est, dum de autoribus querela est, dum de studiis certamen est, dum in consensu difficultas est, dum alter alteri anathema esse cœpit, propè iam nemo Christi est. Incerto enim doctrinarum vento vagamur, & aut dum docemus, perturbamus: aut dum docemur, erramus. Iam vero proximi anni fides, quid iam de immutatione in se habet? Primum, homouision decernit taceri, sequens rursum quæ homouision decernit & prædicat. Tertium deinceps, quæ vsiam simpliciter à patribus præsumptam, per indulgētiam excusat. Postremum quartam, quæ non excusat, sed cōdemnat. Et quò tandem processum est, vt neque penes nos, neq; penes quenquam ante nos, sanctum exinde aliquid atque inuolabile perseueret. De similitudine autem dei filij ad deum patrem, quod miserabilis nostræ temporis fides est, ne non aut ex toto, aut tantum ex portione sit similis, egregij scilicet arbitri, cœlestium sacramentorum cōquisitores, inuisibiliū mysteriorū professionib; de fide dei

F
Idem nunc
agitur.

Fort. vsm

* In eā ma-
nifesto mē-
do cōfite-
bāt exēpla-
ria, quā ne-
mini dubiū
sit esse legē-
dum: & mor-
dentes inui-
cem, iam cō-
sumpti sa-
cras &c.

Galumniamur, annuas atq; menstruas de deo fides decernimus, decretis pœnitemus, pœnitentes defendimus, defensos anathematizamus, aut in nostris aliena, aut in alienis nostra damnamus, * & morientes morum vice, iam absumpti sumus ab inuicē. Fides deinde quæritur, quasi fides nulla sit: fides scribenda est, quasi in corde nō sit. Regenerati per fidē nunc ad fidē docemur, quasi regeneratio illa sine fide sit. Christū post baptismā discimus, quasi baptismus aliquid esse possit sine Christi fide: emēdamus, quasi in spiritū sanctum peccasse sit verū. Sed impietatis ipsi^o hinc vel præcipue causa perpetua est, quod fidē apostolicam septuplo proferentes, ipsi tamen fidem euangelicā nolumus cōfiteri, dum impietates nostras nobis in populi multiloquiis defendimus, & magniloquētiē vanitate aures simpliciū verbis fallētibz illudimus, dū euitamus de domino Christo ea credere, quæ de se docuit credēda, & per speciosum pacis nomen in vnitatem perfidie subrepimus, & sub reiciēdis nouitatibus rursum ipsi nouis ad deū vocibus rebellamus, & sub scripturarū vocabulo nō scripta mētīmur, vagi, prodigi, impij, dum & manentia demutamus, & accepta perdimus, & irreligiosa præsumim^o. Quod hyeme vndoso mari obseruari à nauigantibus maxime tutū est, vt naufragio defauiente, in portum ex quo soluerāt, reuertantur: vel incautis adolescētibus cōuenit, vt cū in tuenda domo sua mores paternæ obseruantie transgressi, profusa libertate sua vsi sunt, iam sub ipso amittendi patrimonij metu solus illis ad paternam consuetudinē necessarius & tut^o recursus est, ita inter hæc fidei naufragia cœlestis patrimonij iam penē profligata hæreditate, tutissimū nobis est, primam & solam euangelicā fidem confessam in baptisate, intellectamque retinere, nec demutare quod solum acceptum atq; auditum habeo bene credere, non vt ea quæ synodo patrum nostrorum continentur, tanquam irreligiose & impie scripta damnanda sint, sed quia per temeritatem humanam vsurpantur ad contradictionem, quod ob hoc sub nomine nouitatis euangelium negaretur impericulose, tanquam sub emendatione innouetur. Quod emēdatū est, semper proficit, vt dum omnis emēdatio displicet, emēdationem omnem emendatio consequuta condemnet, ac si iam, quicquid illud est, non emendatio aliqua sit emendationis, sed cœperit esse damnatio. In quantum ego nunc beatæ religiosæque voluntatis vere te domine Constanti imperator admiror, fidem tantum secundum ea quæ scripta

sunt desiderātem: & merito planē ad illa ipsa **K** vnigeniti dei eloquia festinās, vt imperatorię sollicitudinis capax pectus etiam diuinorum dictorum conscientia plenum sit. Hoc qui repudiat, antichristus est, & qui simulat, anathema est. Sed vnum hoc ego per hanc dignationis tuę synceram audientiam rogo, vt præsentē synodo quæ nunc de fide litigat, paucis me de scripturis euangelicis digneris audire, & loquar tecum de verbis domini mei lesu Christi, cuius vel exul sum, vel sacerdos. Habent enim vasa testea non ignobiles thesaurus, & infirmiora corporum magis reuerenda sunt, & apud nos modo deum indocti piscatores locuti sunt: Super humilem & trementem verba sua, secundum prophetam, deus respicit. Fidem imperator quæris, audi eam non de nouis chartulis, sed de dei libris: scito eam posse etiam in occidentē donari, vnde venientes in regno dei, cum Abraham, & Isaac, & Iacob recumbent. memento eam nō in questione philosophiæ esse, sed in euangelij doctrina. Non tam mihi rogo audientiam, quā tibi, atque ecclesiis dei. Ego enim penes me habeo fidem, exteriore non egeo. Quod accepi, teneo, nec demuto quod dei est. Sed memento tamen, neminem hereticorum esse, qui se nunc non secūdam scripturas prædicare ea quibus blasphematur, mentiatur. Hinc enim Marcellius, verbum dei cum legit, nescit: hinc Photinus, hominem Iesum Christum cum loquitur, ignorat: hinc & Sabelius, dum quod ego & pater vnum sumus, non intelligit, sine deo patre, & sine deo filio est: hinc & Montanus per insanas feminas suas paraclētum alium defendit: hinc & Manichæus & Marcion legem odit, quia litera occidit, & mundi princeps diabolus est. Omnes scripturas sine sensu loquuntur, fidem sine fide prætendunt. Scripturæ enim non in legendo sunt, sed in intelligendo: neq; in præuaricatione sunt, sed in charitate. Audi, rogo, ea quæ de Christo sūt scripta, ne sub eis ea quæ non scripta sūt prædicentur. Summite ad ea quæ de libris locuturus sum, aures tuas, fidem tuam ad eum erigas. Audi quod proficit ad fidem, ad vnitatem, ad æternitatem. Locuturus sum tecum cum honore regni & fidei tuę, omnia ad orientis & occidentis pacem profutura, sed publica conscientia sub synodo dissidenti sub lite famosa. Præmittito interim pignus futuri apud te sermonis mei, non aliqua ad scandalum, neque quæ extra euangelium sūt, defendam: sed intelliges à me in sacramento solius dei veri, & quæ misit Iesum

A Iesum Christum, prædicari vnum deum patrem, ex quo omnia: & vnum dominum Iesum Christum, per quem omnia, natum ex deo, qui est ante tempora æterna, & erat in principio apud deum deus verbū, qui est imago dei invisibilis, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: qui cum in forma dei esset, humilians se salutis nostræ causa, formam serui ex cōceptu spiritus sancti de virgine accepit, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: & post resurrectionē mortis deinde in cœlestibus sedens, aderit iudex viuorum & mortuorum, & rex omnium æternorum seculorum. Est enim vnigenitus deus, & deus verus, & deus magnus, super omnia deus, & omnis lingua cōfitebitur, quia dominus Iesus Christus in gloria dei patris est. Hęc ego in spiritu sancto ita credidi, vt vltra hanc

B de domino Iesu Christo fidem nō possim doceri: non per hęc adimens patrum fidei religionem, sed secundū regenerationis meæ symbolum, & doctrinæ euangelicæ scientiam, ab ea iuxta ista non dissonans.

Et hic liber videtur minutus.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, CONTRA Arianos, vel Auxentium Mediolanensem, liber.

C Dilectissimis fratribus in fide paterna manētibus, & Arianam heresim detestantibus episcopis, & omnibus plebibus, Hilarius cōseruus vester salutem. Speciosum quidem nomē est pacis, & pulchra est opinio vnitatis, sed quis ambigat eam solam ecclesiæ atq; Euangeliorum vnitatem pacem esse quæ Christi est? Quam ad apostolos post passionis suæ gloriam est locutus, quam ad æterni mandati sui pignus commendauit abiturus, hanc nos fratres dilectissimi, & amissam querere, & turbam componere, & repertam tenere curauimus. Sed huius ipsius nos fieri vel participes vel authores nec ipsius temporis nostri peccata meruerunt, nec imminentis antichristi preuij ministriq; sunt passi, qui pace sua, id est, impietatis suæ vnitatem se iactant, agētes se nō vt Christi episcopos, sed antichristi sacerdotes. Ac ne maledicis verborum in eos vti conuitiis arguamur, causam perditionis publicæ, ne cuiquam ignorata sit, nō tacemus antichristos plures esse, etiam apostolo Ioanne prædi-

cate, cognouimus. Quisquis enim Christum, qualis ab apostolis est prædicatus, negauit, antichristus est. Nominis antichristi proprietas est, Christo esse contrarium. Hoc nunc sub opinione falsæ pietatis efficitur, hoc sub specie prædicationis euangelicæ prædicatur, vt dominus Iesus Christus, dum prædicari creditur, denegetur. Ac primum miserari licet nostræ ætatis laborem, & præsentium temporum stultas opiniones congemiscere, quibus patrocinari deo humana creduntur, & ad tuendam Christi ecclesiam ambitione seculari laboratur. Oro vos episcopi, qui hoc vos esse creditis, quibus nam suffragiis ad prædicandum euangelium apostoli vsi sunt? quibus adiuti potestatibus Christum prædicauerunt, gētesq; ferē omnes ex idolis ad deum transtulerunt? An ne aliquam sibi assumerent è palatio dignitatem, hymnum deo in carcere, inter carceras, & post flagella cantantes? Edictisq; regis Paulus cum in theatro spectaculū ipse esset, Christo ecclesiam cōgregabat? Nerone se, credo, aut Vespasiano, aut Decio patrocinantibus tuebatur, quorum in nos odiis confessio diuinæ prædicationis effloruit. Illi manu atque opere se alentes, intra cœnacula secretaq; cœuentes, vicos & castella gentesq; ferē omnes terra ac mari contra senatuscōsulta & regum edicta peragrantes, clauas, credo, regni cœlorum non habebant? Aut non manifesta se tum dei virtus contra odia humana porrexit, cum tanto magis Christus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur? At nūc, pro dolor, diuinam fidem suffragia terrena commendant, inopsq; virtutis suæ Christus, dum ambitio nomini suo conciliatur, arguitur. Terret exiliis & carceribus ecclesia, crediq; sibi cogit, quæ exiliis & carceribus est credita: pendet ad dignationem communicantium, quæ persequentium est consecrata terrore: fugat sacerdotes, quæ fugatis est sacerdotibus propagata: diligi se gloriatur à mundo, quæ Christi esse non potuit, nisi eam mundus odisset. Hęc de comparatione tradita nobis olim ecclesiæ nunquam deperditæ, res ipsa quæ in oculis omnium est atque ore, clamauit. Quid autem illud sit quod ignorandum vltra non sit, breuiter exponatur. Secundum placitam deo plenitudinem coartata sunt tempora. Incircumscrippta enim ratio eorum cœlestibus libris docetur, ac necesse est in ipsam nos ætatem antichristi incidisse, cui secundū Apostolum ministris satanæ in lucis se angelum transformantibus, ab omnium ferē sensu & cōscientiis qui est Christus aboletur. Vt

Nunc idem sit maximè.

¶ al. Decius

F
¶ al. vndiq;
Nunc incēdiis.
¶ al. pendit

* Legendū, nūc q̄ deperditæ, licet reclamantibus exemplaribus
¶ al. deest non

¶ al. circumscrippta

¶ al. cuius

G enim erroris affirmatio certa sit, incerta verò opinio antefertur: sitq; antichristo iã periuo, Christum eum esse se falleret, de quo nũc vsq; ^{* al. dissen-} discessum sit. Hinc illæ variz opinioes, hinc sub vnus Christi fide prædicatio plurimorũ, hinc Arij spiritus nuper ex angelo diaboli in lucis angelum transfiguratus, cuius hæreditas ^{* al. omnis} nominis ad Valentem, Vrsatium, Auxentiũ, Germinium, Caium successit atque defluxit: nam ipsi nũc Christum nouum, per quem antichristus subreperet, intulerunt. Nolunt enim hunc suum Christum non eiusdem diuinitatis esse, cuius & pater est, sed esse eum præstantem cæteris aliis creaturis creaturam, eumq; per volũtatem dei ex nihilo substitisse, & eum ante omnia quidem secula, & ante omne omnino tempus natum ex deo deum esse, sed non ex substantia dei esse, neq; diuine in eo natiuitatis maiestatisq; eius, quæ dei est, intelligendam veritatem, ne quã verus sit deus qui pater est, tam verus sit deus qui filius est. Ut id quod vnũ esse filius & pater in euãgeliis prædicantur, in voluntatis tantũ sit & charitatis societate, non in diuinitatis veritate: quæ si in filio non eadem est ipsa illa quæ dei est, vt in confessione fidei deus vnus sit, cur dominũ filium, cur ante tempora & secula constitetur nisi quia dei nomen sancto cuiq; per indulgentiam est destinatum, & regenerati omnes verè dei filij sunt, & angeli omnes per Christum vtique conditi, ^{* al. non} ante tempora, & ante omnia omnino secula sunt creati. Verum antichristũ arbitror minori inuidia introducendum, miserisq; credendum. Tribuunt Christo dei nomen, quia hoc & hominibus sit tributum. Fætentur dei verè filium, quia sacramẽto baptismi verè dei filius vnusquisq; perficitur. Ante tempora & secula constitentur, quod de angelis atq; diabolo est non negandum. Ita domino Christo sola illa tribuuntur, quæ sunt vel angelorum propria, vel nostra. Cæterũ quod deo Christo legitimum & verum est, Christus deus verus, id est, eadem esse filij quæ patris diuinitas, denegatur. Et huius quidem vsq; adhuc impietatis occasio per fraudẽ perficitur, vt iam sub antichristi sacerdotibus Christi populus non occidat, dum hoc putat illi filij dei esse, quod vocis est. Audiunt deum Christum, putant esse quod dicitur. Audiunt filium dei, putant in dei natiuitate inesse dei veritatẽ. Audiunt ante tempora, putant id ipsum ante tempora esse, quod semper est. Sanctiores aures plebis, quã corda sunt sacerdotum. Si deum verè Ariani prædicant, Christum deum sine fraude confessi sunt: quod si deum dicunt &

negant verum, tribuunt nomen, adimunt veritatem. Quãquam igitur impiissimis eorum blasphemis plenæ omnes ecclesiarum chartæ, plenique iam libri sunt, quid proximè tamen acciderit, non tacendum est. Cum edicto graui sanctus rex perturbari ecclesiã Mediolanensium, quæ deum verum Christum, & vnus cum patre diuinitatis & substantiæ confitetur, sub vnitatis specie & voluntate iussisset, etiam importuna interpellatione suggesti, Auxentium blasphemum esse, & omnino hostem Christi habendum, atque adieci, eum aliter credere quã rex ipse, aut alij omnes haberent. Quibus rebus permotus, audiri nos à quæstore & magistro præcepit. Confidentibus vnã nobis cum episcopis ferè decẽ, primũque, vt in foro solet, de persona calumniatus est, damnatum me à quodam Saturnino, audiri vt episcopum non oportere. Non est nũc temporis, quid ad hæc responsum sit enarrare, sed qui tum audiebãt, de fide potius, vt regi placuerat, agitandum esse decernũt. Cũque iam in arcto esset negandi periculo, credere se Auxentius Christum deum verum, & vnus cum deo patre diuinitatis & substantiæ est professus. Placuit igitur hoc scribi, & ne memoriis audientium quæ dicta essent, elaberentur, continuo libellum regi per quæstorem offero, quo quid conuenisset, contineretur: & ne quid mentiri arguar, eiusdem exempli subiici. Placet omnibus Auxentium hæc ipsa profiteri frequenter, qui vt ipse scriberet, est coactus. Qui diu consilia sua versans, callidissimè fidem regis eludit, dat scripturam stylo antichristi compositam. Nam primum ea quæ Niceæ Thraciæ omnium impietas ex se soluisset, sancta esse testatur, vim scilicet illatam episcopis, fidem esse veræ confessionis affirmans. Negat quoque se scire Arium, cũ in Alexandria in Ariana ecclesia, cui Gregorius præerat, presbyter esse cõpisset. Sed de Ariminensi synodo, quæ ab omnibus est religiose dissoluta, nihil dicamus, tantum diaboli commenta pandenda sunt. Cũ placuisset igitur scribi deum verum esse Christum, & vnus cum patre diuinitatis esse atque substantiæ, ponitur talis ab eo, vt à callidissimo diabolo, sententia, quæ significaret Christum ante omnia tempora natum deum verum filium, vt secundum Arianos veritas ad filium, non ad deum referretur. Et vt longè maior differentia huius significationis existeret, subiicitur: Ex vero deo patre, vt in patre dei veritas esset, in Christo veritas tantũ filij scriberetur. Dehinc procedente sermone,

Tãtũ iniriũ
posuit exem-
plorum.

M

A vnā ab Auxentio diuinitas prædicatur, & in ea non confitetur & filium, vt in solo patre, nõ etiam in filio esset sola vna diuinitas. Spargitur vero per populos, Auxentium verum deum Christum, & vnus cum patre diuinitatis ac substantiæ esse scripsisse, neque expositæ per me fidei dissidere sententiã, postq; ad cõmunionem eius rex pro fidei suæ synceritate aduenit. Sed cum hoc mysteriũ impietatis diu occultatũ iam nõ taceretur, dicerentq; fingi omnia, fidẽ negari, deũ atq; homines illudi, iubeor de Mediolano proficisci, cum cõsistẽdi mihi in ea inuito rege esset nulla libertas. Hęc igitur fratres, quibus dei iudiciũ in metu est, ita gesta esse significo. Auxentius quod negare timuit, noluit cõfiteri: nam expositionis ipsius exẽplar subiici. *Deest exẽplar*

B tem: si vero aliud scripsit quã professus est, intelligite iam Christum per eũ aliũ, id est, antichristum prædicari. Luit quidẽ ille verbis, quibus possit fallere electos, sed patet impietatis tantæ confessio. Negat se duos deos prædicare, quia non duo patres sunt. Quis secundum hæc nõ videt vnus dei cõfessionem idcirco tantũ patri propriam esse, quia solus esset? Vnde & ille satanæ stylus extitit: Noui vnũ solum verum deũ patrem. Et post maleuolas significationes: Similem, inquit, secundum scripturas filium genitori suo patri. Si vsquam in sanctis voluminibus hoc scriptũ est, habet innocentie professionem. Si veritate diuinitatis pater & filius vnũ sunt, quid similitudinis imperfecta opinio antefertur? Imago quidem dei Christus est, sed & hominem imaginẽ dei esse non dubium est, cum ad imaginem & similitudinem dei Adam factus sit.

C Quid tu hæres Arii, Christo tantũ nostra cõcedis? Quid regẽ, quid comites, quid dei ecclesiam patris tui, id est, satanæ, arte circumuenis? Christũ deum dicis, quid fallis in nomine? Nega Moysen Pharaoni deum dictũ, Christum filium & primogenitum dei loqueris. Nega primogenitum filium Israël deo esse, Christũ ante tempora natum asseris, & creatum. Nega diabolum ante tempora & secula substituisse, Christũ similem patri memoras. Nega ad imaginem & similitudinem dei hominem esse cepisse, solum in Christo quod est denegas, ne deus verus & vnus cum patre diuinitatis atq; substantiæ sit, & solitus es vnã cum magistris tuis me hæreticũ arguere. Expone quibus potes literis, impietatis meæ causam, & blasphemiarum mearũ titulum propone. Mihi autem antichristus est, qui vnus diuinitatis esse filium cum patre nõ confitetur, quiq; non ita vnum deum verum

Angeli ante mundum creati

patrem prædicat, vt veritas quoq; diuinitatis non intelligatur in filio. Si igitur vnus diuinitatis Christus & deus sunt, quor hoc nõ simpliciter scripsisti? Si tibi non sunt, quor hoc nõ simpliciter denegasti? Arcanum igitur tam pestiferi mysterij optassem fratres ipse potius q̃ per literas reuelare, & omnes blasphemias Auxentij verbis singulis explicare: verum quia id non licet, saltem vnusquisque quod sibi placet intelligat. Multa alia proferre ecclesiæ me pudor inhibet, & committere epistolæ Ariarum blasphemiarum dedecora pertimesco. Vnũ moneo, caute antichristum. male enim vos parietum amor cepit, male ecclesiam dei in tectis ædificiisq; veneramini, male sub his pacis nomen ingeritis. An ne ambiguum est, in his antichristum esse seclurum? Montes mihi, & syluæ, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores, in his enim prophete aut manentes, aut demersi, dei spiritu prophetabant. Absistite ab Auxentio satanæ angelo, hoste Christi vastato, perditio fidei negatore, quam sic est regi p̃fessus, vt falleret: sic sefellit, vt blasphemaret. Congreget nunc ille quas volet in me synodos, & hæreticum, vt sæpe iam fecit, publico titulo proscribat, & quãtam volet iram in me potentium moliatur, mihi certe ille nõquam aliud quã diabolus erit, quia Arius est. Neque pax aliquorum vnquam optabitur, nisi eorum, qui secundum patrum nostrorum apud Niceam tractatum, anathematizatis Ariaris, Christum deum verum prædicabunt.

AUXENTII MEDIOLANENSIS EPISTOLA.

Beatissimis ac gloriosissimis imperatorib; Valentiniano ac Valenti Augustis, Auxentius episcopus ecclesiæ catholice Mediolanensium. Ego quidẽ piissimi imperatores, existimo nõ oportere sexcõtorum episcoporum vnitatem post tantos labores ex contentione paucorum hominum refricari, abiectis decretis ante annos decẽ, sicut & scripta manifestant. Sed & si aliqui è plebe, qui nunq; cõmunicauerant, neq; his qui ante me fuerũt episcopis, nunc amplius excitati ab Hilario & Eusebio, perturbantes quosdã, hæreticum me vocauerũt. Iussit vero pietas vestra cognoscere de his viros laudabiles quæstorẽ & magistrum, & sicut prædixi nõ eos personã habere accusatorum, aut iudicare, qui

G care, qui semel depositi sunt, dico autē Hilariū, & qui ei cōsentiunt: tamen obediens serenitati vestra, processu manifestare, falsa dicētibus & blasphemātibus & vocantibus me Arianū, & quasi non cōsententem Christum filiū dei deum esse. Exposui amicis pietatis vestrae meam cōfessionem, primū satisfaciens, quia nunquā scivi Arium, nō vidi oculis, nō cognoui eius doctrinam: sed ex infantia quēadmodum doctus sum, sicut accepi de sanctis scripturis credidi, & credo in vnum solū verum deum patrem omnipotentē, inuisibilē, impassibilem, immortalem: & in filium eius vnigenitum dominum nostrū Iesum Christū, ante omnia secula & ante omne principiū natū ex patre deū, ex vero deo patre, secundum quod scriptum est in euangelio: Hęc est autē vita æterna, vt cognoscant te solū verum deum, & quē misisti Iesum Christū. Per ipsum enim omnia facta sūt, visibilia & inuisibilia. Qui descendit de cœlis voluntate patris propter nostram salutē, natus de spiritu sancto ex Maria virgine secundum carnem, sicut scriptum est, & crucifixum sub Pontio Pilato, sepultū, tertia die resurrexisse, ascendisse in cœlis, sedere ad dexteram patris, venturum iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum paracletum, quē misit dominus & deus noster saluator Iesus Christus discipulis veritatis spiritum. Sic credidi, & credo sicuti & ascendens in cœlis vnicus filius dei tradidit discipulis dicēs. Eūtes docete omnes gentes, baptizātes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Duos autem deos nunquam prædicauit, nec enim sunt duo patres, vt duo dii dicantur, nec duo filij, sed vnus filius ex vno patre, solus à solo, deus ex deo, sicut scriptum est: Vnus pater deus, ex quo omnia, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, propter quod & vnam deitatem prædicamus. Omnes ergo hæreses quæ aduersus catholicam fidem veniunt, semper quidem congregati episcopi catholici condēnauerunt & anathematizauerunt, specialiter autem conuenientes Arimino, & inde condēnauimus. Catholicam autem & euāgeliorum quam tradiderunt apostoli, hanc fideliter custodiimus. Vt autem pietas vestra verius cognosceret ea quæ gesta sunt in cōcilio Arimineni trāsmisi, & peto vt ea libenter legi præcipiatis. sic enim cognosceret serenitas vestra, quia iam dudum damnati, depositi, hoc est, Hilarius & Eusebius cōtendunt vbiq; schismata facere. Quæ enī bene de sanctis scripturis catholicæ fidei exposita sunt, pietas vestra peruidet, hæc retractari non oportere.

DIVI HILARII PICTA- K
 VORVM EPISCOPI, DE SYNO-
 dis fidei catholicae cōtra Arianos, & præ-
 uaricatores Arianis acquiescentes.

Dominis & beatissimis ^{*al. dilectis} fratribus, & cōepiscopis ^{simis} prouinciæ Germaniæ primæ & Germaniæ secundæ, & primæ Belgiæ & Belgiæ secundæ, & Lugdunensi primæ & Lugdunensi secundæ, & prouinciæ Aquitanicæ, & prouinciæ nouæ Populanz, & ex Narbonensi plebibus, & clericis Tolossanis, & prouinciarum Britanniarum episcopis, Hilarius seruus Christi, in deo & domino nostro æternā salutē. Constitutū mecum habebam fratres charissimi, in tanto silentij vestri tempore nullas ad vos ecclesiastici sermonis literas mittere. Nā cum frequēter vobis ex plurimis Romanarū prouinciarū vrbibus significassem, quid cū religiosi fratribus nostris orientis & episcopis, fidei studiūq; esset, quantaq; sub occasione tēporalium motuū diabolus venenato ore atq; lingua mortiferæ doctrinæ sibila protulisset, verēs ne in tanto ac plurium episcoporum calamitosæ impietatis vel erroris periculo taciturnitas vestra de pollutz atq; impiatē cōscientiæ esset desperatione suspecta, nā ignorare vobis frequenter admonitis non licebat, mihi quoque apud vos tacendum arbitrabar, dominicæ sententiæ admodum memor, quæ post primam atque iteratam conuentionē, eos qui etiam sub testimonio ecclesiæ inobediētes existerent, haberi sicut ethnicos publicanosq; iussisset. Sed beatæ fidei vestrę literis sumptis, quarū lenitudinem ac raritatē de exilij mei, & longitudine, & secretò intelligo constitisse, gratulat^r sum in domino incōtaminatos vos & illæsos ab omni contagione detestandæ hæreseos perstitisse, vosq; cōparticipes exilij mei in quod me Saturninus, ipsam conscientiam suam veritus, circumuento imperatore detruferat, negata ipsi vsque hoc tēpus toto iā triennio communionē, fide mihi ac spiritu cohærere, & missam proxime vobis ex Syrmienſi oppido infidelis fidei impietatem, non modo non suscepisse, sed nunciatam etiam significatamq; damnasse, necessarium mihi ac religiosum intellexi, vt nunc quasi episcopus, episcopis mecum in Christo communicantibus salutaris ac fidelis sermonis colloquia transmitterem, & qui per metum incertorum, conscientia tantum antea mea, quæ ab his omnibus esse

sal. impie

M

sal. mihi

esse

A essem liber, gratulabar, nunc iam communis fidei nostræ integritate gauderem. O gloriosæ conscientiæ vestræ inconcussam stabilitatem. O firmam fidelis petræ fundamine domum. O intemeratę voluntatis illæsam imperturbatamq; ï constātam. Mansit nanq; atque etiam nunc permanet post synodi ï Byturēsis professionē, in qua patronos vos hui⁹ hæreseos ingerendæ quibusdam vobis testibus denunciaueram, innocens inuiolataq; religio. Expectatis enim sanctæ & indemutabilis perseuerantiæ gloriosum triumphum, non cedendo Saturnini minis, potestatibus, bellis, & cum omnia inchoandæ blasphemiæ in deum certamina mouerentur, manentesq; nunc vsque mecum in Christo fideles, neque antea ad occasionem prorupturæ hæreseos cessistis, & nūc omnem eius petulantiam in prorruptionis cōgressionē fregistis. Vicistis enim fratres, cum ingēti ï fidei communis gratulatione, & geminam habuit illæsa conscientia vestra honor gloriam, de integritate scilicet conscientię, & de exempli autoritate. Nam fidei vestræ imperturbatæ inconcussaq; fama quosdam orientalium episcopos sero iam ad aliquem pudorem nutritæ exinde hæreseos auctæq; commouit: & auditis his quę apud Syrmium conscripta impiissime erant, irreligiosorum audacię quibusdam sententiarum suarum decretis contradixerunt. Et si diligenter sententia hæc expensa esset, fortē totius tractatus mei ratio non fuisset suspiciosa. Non enim tacuissem illic, quod non nisi cum scandalo esset audiendum. Et licet nō sine aliquo aurium scandalo & ïpiæ sollicitudinis offensione restiterint, tamen adeo restiterunt, vt ipsos illos qui tunc apud Syrmium in sententiam Potamij atque Orij, ita vt ipsi consentientes confirmantesq; consenserant, ad professionem ignorantia errorisq; compellerent, vt ipsi rursus subscribendo damnarent quod fecerant. Quod vtique ideo fecerant, vt aliud ante damnarent. Sed tenet etiam nunc inuicta fides vestra spectabilem conscientia suæ gloriā, & nihil subdolum, nihil ambiguū, nihil trepidum agere contenta, secure in Christo libertatis suæ professione persistit, ab eorū se cōmunionē qui episcopos blasphemis suis contradicentes, in exilio detinent abstinentes, neq; se in iniusti iudicij restū per assensum dissimulationis subdole aggregādo. Nā post multū & grauē omnium nostrū ob eas res quæ irreligiose ab impiis gerebantur dolorē, ex eo intra nos tantum cōmunionē dominicā continetur, ex quo his perturbationibus vexari ecclesia cōcepta est, vt exulent episcopi, demutentur sacerdotes,

plebes terreantur, fides periclitetur, humano D arbitrio ac potestate doctrinæ dominicæ decreta statuantur. Hoc fides illæsa vestra neque nescire se simulat, neque pati posse profitetur, non se extra conscientia crimen futuram intelligens ex ipso dissimulationis assensu. Et quanquam in omnibus quę gessistis & geritis, constantem fidei vestræ libertatem & securitatem testemini, tamen etiam in eo feruentis spiritus ardorem probastis, quod nonnulli ex vobis quorum ad me potuerunt scripta deferri, quæ exinde orientales, fidei professionibus gerant & gesserunt, significari vobis humilitatis meæ literis efflagitastis, etiam hoc mihi onus imperitissimo atque indoctissimo omnium ex affectu charitatis addentes, vt quid ipse super omnibus dictis eorum sentiam indicem, cum difficillimū sit sensum ipsum proprię meæ fidei secundū intelligētīę interioris affectū loquendo proferre, ne dum modo facile sit intelligentiam eorum quæ absolute in hoc omni loco legentibus rationem consilij mei, quam literis complexus sum, ab aliis dicantur exponere. Oro autem vos per domini misericordiam, vt quia mihi ad vos de diuinis, vt voluistis rebus, & de fidei nostræ intemerata conscientia, erit per literas has sermo, ne quisquam de me ante sermonis consummationem per literarum exordia existimet iudicandum. Iniquum est enim nisi comperta usque ad finem ratione dictorum, præiudicatam sententiam ex initiis, quorum causa adhuc ignoretur afferre, cum non de inchoatis ad cognoscendum, sed de absolutis ad cognitionem sit iudicandum. Est enim mihi non de vobis, vt dominus sensui meo conscius est, F sed de quibusdam nimium apud se cautis & prudentibus metus, non intelligentibus per beatum Apostolum sibi, ne super saperent preceptum, quos vereor nolle omnia ea quorum absolutio à me in consummatione erit præstanda cognosci, dum verum intelligi ex iis quæ absoluentur euitant. Sed quisquis hæc legenda & cognoscenda susceperit, modum sibi atque mihi patientiæ fidelis indulgeat, & vsque ad absolutionem vniuersa percontet. Fortē enim omnis hic fidei meæ sermo præstabit, vt neque furtim hæretici quod volunt fallant, & perfecti catholici quod desiderant, consequantur. Obsequor igitur charitatis vestræ impatientissimæ voluntati, & omnes fides quæ post sanctam Synodum Nicenam diuersis temporibus & locis æditæ sunt, cum sententiarum omnium atq; etiam verborum additis per me expositionibus destinavi. In quibus

¶ al. consciē
tiam
¶ al. Biterre
sis

¶ al. cessastis
B
¶ al. fide &
communis

¶ al. impiæ

¶ al. concesserant

¶ al. gloriosum
triumphum

¶ al. p. p. v. v.

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G bus si quid vitiosum inesse intelligetur, nemo mihi vitiū potest assignare dictorū. Internunciū enim, vt voluistis, sum ipse, nō conditor. Si quid vero rectum atque ex doctrinis apostolicis [præscriptū] deprehēdetur, nemo ambigit non interpretantis in eo esse gloriam, sed autoris. Ego tamen quæ gesta sunt, fideliter trāsmisi, vos an catholica, an hæretica sint, fidei vestræ iudicio comprobate. Quanquam enim responderi literis vestris necessarium fuerit, quibus mihi communionem dominicam fidei vestræ scriptis miseratis, & quidam etiam ex vobis ad Synodum quæ in Bithynia futura videbatur acciti, firmissima fidei constantia intra communionem se meam continentes, se à cæteris extra Gallias abstinerent. Et dignum sanè erat episcopali ministerio ac voce, in tanto hæreticorum furore, aliqua vobiscum per literas piæ fidei consilia conferre. Non enim cum corporibus nostris exulans, vincitum ac detentum esse potuit dei verbum, vt non communicari vobiscum posset ubicunque, sed maxime cum comperissem Synodos in Ancyra atque Arimino cōgregandas, & ex singulis prouinciis Gallicanis binos vel singulos eō esse venturos, ea quæ inter nos atque orientales episcopos mutuis suspicionibus detinentur, per me qui in orientis partibus cōtinebar, exponenda vobis licet iam scientibus, atque ædenda existimaui, vt cum hanc prurumpentem à Syrmio hæresim & vos cōdem nassetis, & illi cum anathemate iudicassent, sciretis tamē in cuius fidei professionē id ipsū quod vos gesseratis, etiā ab orientalibus episcopis esset effectū, & vos quos maxime vellē futuris Synodis phabiles elucere, nō paterer vno atq; eodē apostolicæ fidei sensu catholica sentiētes, aliqua saltē à catholicæ fidei synceritate ignorata verborū opiniōe differre. Et quidem rectū ac conueniēs existimo, vt anteq̄ de verborū suspicionibus ac dissensionibus in eo sermonē, ea quæ ab orientalibus episcopis aduersū cōscriptā apud Syrmium hæresim, dicta & cōstituta sunt, verbis quān possim absolutissimis demonstrarem, non quod non ab aliis planissime omnia ædita sint, sed quod ex Græco in latinum ad verbum expressa translatio assert plarunq; obscuritatem, dum custodita verborum collatio eandem absolutionem nō potest ad intelligentiæ simplicitatem conseruare. Meministis namq; in ea ipsa scripta pxime apud Syrmium blasphemia, id tētātū ac laboratū fuisse, vt dō lab his] pater vnus & solus omnium deus predicatur, deus esse filius negaretur, & dum de homouiso & homœouiso

taceri decernitur, id decretum esse, vt aut ex nihilo, vt creatura, aut ex alia essentia, vt con- sequentia creaturarum, & non ex deo patre deus filius natus confirmaretur. Tum porrò in eo quod honore, claritate, dignitate, maiestate pater maior diceretur, id esse quæsitum, vt filius his omnibus quibus pater maior est, indigeret. Postremo dum ignorabilis natiuitas eius asseritur, per hoc ignorantia decretum nescire quod ex deo sit iuberemur. Perinde quasi iuberi decerniq; possit, vt quis aut quod ignoraturus sit sciat, aut quod scierit ignoret. Ipsam autē ex solido impiissimæ blasphemie pestē inuitus licet subdidi, vt responsionū quæ è diuerso ab orientalibus positæ sunt, absolutius & virtus & ratio nosceretur, quibus studij fuit, vt secundum intelligentiæ suæ sensum omnibus hæreticorum artibus contrairent.

Exemplū blasphemie apud Syrmium per Ofium & Potamiū conscriptæ. Cum nonnulla putaretur esse de fide disceptatio, diligēter omnia apud Syrmium tractata sunt & discussa, presentibus sanctissimis fratribus & cōepiscopis nostris, Valente, Ursatio & Germinio. Vnū constat deum esse omnipotentem patrem, sicut per vniuersum orbem creditur, & vnicum filium eius Iesum Christum dominum, saluatorem nostrum, ex ipso ante secula genitum. Duos autem deos nec posse nec debere prædicari, quia ipse dominus dixit: Ibo ad patrem meū & patre vestrū, deum meū & deū vestrū. Ideo omniū deus vnus est, sicut apostolus docuit: An Iudæorum deus tantum? nōne & gentium? imò & gentium. Quoniam quidem vnus deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. Sed & cætera conuenerunt, nec vllam habere potuerunt discrepantiam. Quod vero quosdam aut multos mouebat de substantia, quæ Græce vsia appellatur, id est, vt expressius intelligatur, homouision dicitur, aut homœouision, nullam omnino fieri oportere mentionem. Nec quæquam prædicare eadem esse ratione, quod nec in diuinis scripturis continetur, & quod superbi nominis scientia sit, nec quisquam possit natiuitatem filij enarrare, de quo scriptum est: Generationem eius quis enarrabit? Scire autem manifestū est solum patrem, quomodo genuerit filium suum, & filium quomodo genitus sit à patre. Nulla ambiguitas est, maiorem esse patrem. Nulli potest dubium esse, patrem honore, dignitate, claritate, maiestate, & ipso nomine patris maiorem esse, filio testante: Qui me misit, maior me est. Et hoc catholicū esse,

neme

¶ al. cōscien-
tia

¶ al. secretū

L

M

* al. idem

* al. ea de
causa

¶ al. sup ho-
minis scien-
tiam

A nemo ignorat, duas personas esse patris & filij, maiorem patrem, filium subiectum, cum omnibus his quæ ipsi pater subiecit. Patrem initium nõ habere, inuisibilem esse, immortalem esse, impassibilem esse. Filium autem natum esse ex patre, deum ex deo, lumen ex lumine. Cuius filij generationem, ut ante dictum est, neminem scire nisi patrem suum. Ipsum autem filium dei dominum & deum nostrum, sicut legitur, carnem vel corpus, id est hominem suscepisse ex utero virginis Mariæ, sicut angelus prædicauit. Ut autem scripturæ omnes docent, & præcipue ipse magister gentium Apostolus, hominem suscepisse de Maria virgine, per quem compassus est. Illa autem clavis totius fidei & illa confirmatio, quod trinitas semper seruanda est, sicut legimus in euangelio: ite & baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij & spiritus sancti: Integer, perfectus numerus trinitatis est. Paracletus autem spiritus per filium est, qui missus venit iuxta promissum, ut Apostolos & omnes credentes instrueret, doceret, sanctificaret.

His itaque tot & tantis impietatis professionibus æditis, has rursus e contrario orientales episcopi in unum congregati sententiarum definitiones condiderunt. Sed quia frequens nobis nuncupatio essentia ac substantia necessaria est, cognoscendum est quid significet essentia, ne de rebus locuturi, rem verborum nesciamus. Essentia est res quæ est, vel ex quibus est, & quæ in eo quod maneat subsistit. Dici autem essentia, & natura, & genus, & substantia vniuscuiusque rei poterit. Proprie autem essentia idcirco est dicta, quia semper est. Quæ idcirco etiam substantia est, quia res quæ est necesse est subsistat in sese: quicquid autem subsistit, sine dubio in genere vel in natura, vel substantia maneat. Cui ergo essentiam dicimus significare naturam, vel genus vel substantiam intelligimus eius rei quæ in his omnibus semper esse subsistat. Nunc igitur præscriptas ab orientalibus fidei definitiones recenseamus.

I Si quis audiens, imaginem esse filium dei inuisibilem, idem dicat esse imaginem dei quod & deum inuisibilem, quasi non confitens vere filium anathema sit. Expositiones omnes si quid habent criminis, intra se habent: ceterum non habere in publica facie existimantur. Sed quia scirem mea sola Syrmium esse delata, exclusiva est assertio volentium nominibus tantum patrem & filium prædicare, cum imago omnis, eius ad quem imaginetur, species indifferens sit. neque enim ipse sibi quisquam imago est, sed eum cuius imago est, necesse est ut imago de-

monstret. Imago itaque est rei ad rem coarquantæ imaginata & indiscreta similitudo. Est ergo pater, est & filius, quia imago patris est filius: & qui imago est, ut vere imago sit, specie necesse est & naturam & essentiam secundum quod imago est, in se habeat auctoris.

Et si quis audiens filium dicentem: Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic & filio dedit vitam habere in semetipso, eundem dicat, qui acceperit à patre vitam, qui confiteatur hoc idem: Ego viuo propter patrem, quem & illum qui dederit, anathema sit. Discernitur persona accipientis & dantis, ne ipse sit idem vnus & solus. Cum enim anathema sit, qui solitarii atque vnicum in accipientis & dantis professione crediderit, nõ potest intelligi idem atque vnus à se accepisse qui dederit. Neque enim est ipse solus qui viuit & per quem viuit, quia alius est sibi viuens, alius profitens se viuere per auctorem: & vnus atque eundem nemo profitebitur qui vita utatur, & per quem sit causa viuendi.

Et si quis audiens vnicum filium, inuisibilis dei similem, nõ dixerit essentia filium, qui est imago dei inuisibilis, cuius imago & iuxta essentiam intelligitur, quasi non vere dicens filium, anathema sit. Indiscreta confirmatur indissimilisque natura. Cum enim vnicus filius, & imago inuisibilis dei sit, necesse est per speciem atque naturam similis essentia sit. Aut quomodo inter filium atque patrem natura discernitur generis indifferentis, cum in his quæ patris sunt propria, subsistens filius, per naturam in se genitam consistat, gloriæ scilicet, virtutis, potestatis, inuisibilizatis, essentia, atque ita in his partibus diuinitatis bonis intelligitur. Neque ille minor esse cum filius sit, neque hic præstare cum pater sit, cum patri filius & coimaginatus ad speciem sit. Nec sit dissimilis in genere, quia diuersitatem substantia geniti ex substantia patris & filij similitudo non recipit, & omnem in se diuinitatis paternam, qualis & quanta est, formam inuisibilis dei filius & imago complectitur, & hoc vere esse filium, paternam scilicet formam veritatem, coimaginatam in se naturam perfectam similitudine retulisse.

Et si quis audiens hoc: Quomodo enim pater habet vitam in semetipso, sic & filio dedit vitam habere in semetipso, similem non dicat etiam iuxta essentiam filium patri, ipso testante quod sic habet, quemadmodum dixit, anathema sit. Manifestum est enim, quod vita in patre hic intelligitur substantia significata: vita quoque in vnicum, quæ ex patre generata est, essentia intellecta, ita similitudinem essentia ad essentiam significari connectitur.

Tali con-

D Imago quid tal rei cog-
quandæ ima-
ginatæ & indi-
screta simi-
litudo

2

†al. quod

E

3

†al. essentia

F

†al. neque hic
maior esse
intelligitur,
cum &c.

†al. perfecte

4

†al. patri te
stante

†al. inuisi-
bilem

* al. clausu-
la est

Vna quid

† Ab exposi-
tiones &c.
vix ad ex-
clusa defunt
in vetusto
codice

G Tali cōfessione originis suæ indiscrete naturæ perfecta natiuitas est. † Quod enim in utroque vita est, id in utroque significatur essentia: & vita quæ generatur ex vita, id est, essentia quæ de essentia nascitur, dum non dissimilis nascitur scilicet, quia vita ex vita est, tenet in se indissimilem naturam originis suæ, quia & natæ & gignentis essentia, id est, vitæ quæ habetur, & data est, similitudo non discrepet. Quod enim ex se deus eum ex naturæ suæ similitudine genuit, nō deseruit in eo genitam similitudinē naturalis proprietate substantiæ. Non enim aliud habet quàm dedit, & sicut vitam habet, ita habendā dedit vitam. Ac sic quod de essentia tanq̄ vita ex vita, simile sui secundum essentiam nascitur, nullā diuersitatem ac dissimilitudinem admittit † geniti & gignētis essentia.

¶ Si quis condidit vel creauit me, & genuit me, ab eodem audiens, hoc genuit me, non tamen ex similitudine essentiæ intelligat, sed idē esse dicat, genuit me & condidit me, † quasi non dicens filium de deo perfectum, ex duobus nominibus significatum filiū, sed per duo nomina, hoc est, condidit me & genuit, conditionem tantummodo dicens, & nequaquam filium, sicut tradidit sapientia ex duobus pium intellectum, anathema sit. Dicentibus creaturam vel conditionem esse filium dei contrahitur ratione subiecta. Namque impietatis hæreticorum hinc prophana præsumptio est, quod legisse se dicant: Dominus condidit vel creauit me, id ipsum enim conditio & creatio videtur intelligi. Sed consequentem sententiam subtrahentes, ex qua intelligentiam † prior sumit: ex prima arripiunt impietatis suæ auctoritatem, vt creaturam dicant, quia sapientia dixerit se creatam. Quæ si creata est, quomodo potuit & nasci: quia omnis natiuitas quæcunq; est, in naturam suam ex natura gignente consistit. Creatio autem sumit exordium de creantis potestate: potente scilicet creatore ex nihilo condere creaturam. Sapientia itaq; quæ se dixit creatam, eadem in consequenti se dixit & genitam, creationem referens ad parentis indemutabilem naturam, quæ extra humani partus speciem & consuetudinem, sine imminutione aliqua ac demutatione sui creauit ex se ipsa quod genuit. Creantis enim opus nō habet passionem aut permixtionis, aut partus. Esse enim aliquando incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro potestate quod condidit: & est opus virtutis creatio, nō naturæ ex natura gignente natiuitas. At vero natiuitas, legitimæ originis & genuinæ naturæ † perfectus † profectus est. Ex natura enim generante natu-

ram sumpsit genita natura. Sed quia dei filius **K** non corporalis partitudinis est genitus exemplo, sed ex perfecto deo perfectus deus natus est, idcirco ait creatam se esse † sapientia, iam omnes in generatione sua corporales passionnes excludens. At vero vt ostenderet, nō creationis in se, sed natiuitatis naturam esse, subiecit & genitam, vt cum creatam se & genitam confitetur, absolutam natiuitatis suæ intelligentiam præstaret: dum & indemutabile patris naturam in creatione significat, & legitimam ac propriam ex deo patre † genitā naturæ suæ ostendit esse substantiam. Atq; ita perfectæ natiuitatis intelligentiam, creationis & generationis attulit sermo, cum alterum sine demutatione, alterū in proprietate naturæ est. Fitq; vtrunq; vnum, & vnum vtrunq; perfectum, dū & filius ex deo ac sine demutatione dei natus est, † sic & ex patre nascitur vt creetur, & indemutabilis ex se, ac naturalis filio, pater sic filium condit vt generet. Hæresis ergo creaturam esse dei filium profiteri ausa damnatur, quia impiam creaturæ dei ex nihilo opinionē, impassibili per eam diuinitatis perfectione monstrata consequens professio naturalis generationis extinguat.

6 Et si quis in filio patris similitudinem secundum essentiam quidem, ipso filio reuelante, per hæc quæ dicit: Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic & filio dedit habere vitam in semetipso, iuxta efficientiam autē per ea quæ docet. Quæ enim pater facit, eadem & filius similiter facit, solam secundum efficaciam similitudinem concedens: iuxta essentiā vero, quod est principalissimum fidei nostræ, filium fraudet, quasi semetipsum fraudans cognatione vitæ perpetuæ, quæ est in patre & filio, anathema sit. Conclusi hæretici scripturarum auctoritatibus hoc solum tribuere solent filio, vt patri tantū virtute similis sit, adimant autem ei similitudinem naturæ, stulti atq; impij non intelligentes, non nisi ex naturæ similitudine similitudinē esse virtutis. Neq; enim aliquando inferior natura, superioris a se potiorisq; naturæ virtutē consequetur. Aut quid hæc afferentes, de omnipotēte patre deo profitebuntur, si virtuti suæ virtus naturæ inferioris exæquatur? Non enim potest negari quin filius idem possit cum dixerit: Quæcunq; facit pater, eadem & filius facit similiter. Sed similitudini virtutis, naturæ similitudo succedit, cum dicit: Sicut enim pater habet vitā in semetipso, ita & filio dedit vitam habere in semetipso. In vita, naturæ & essentiæ significatio est, quæ sicut habetur, ita data esse docetur ad ha-

† al. Cum enim in vtroque que significatur essentia, & vita que generatur &c.

† al. in coin-genita similitudine

† al. nascētis

† al. quia

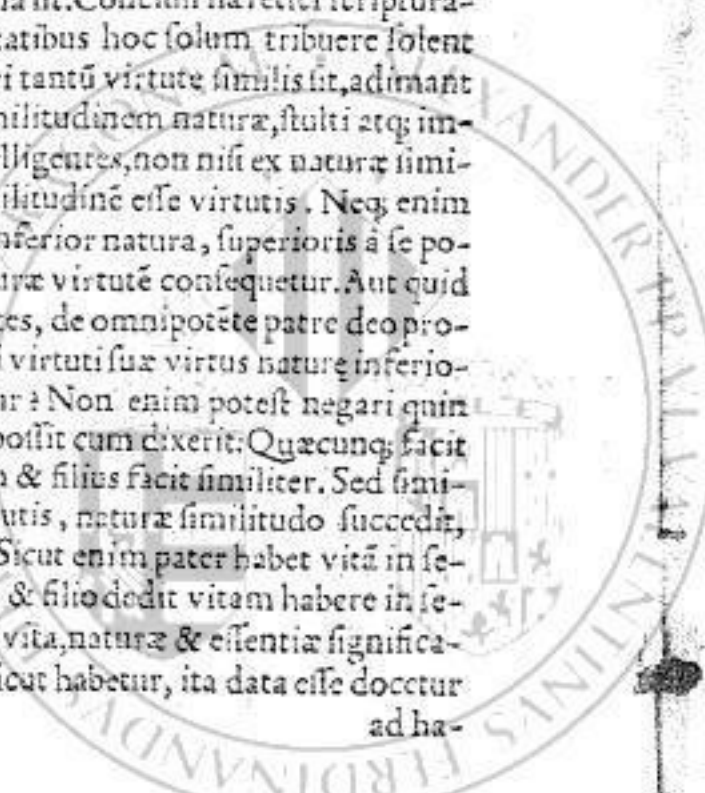
† al. pprior

† al. sapientiam omnē † generatione sua naturā passionis corporalis excl.

† al. genitæ

L

M

A ad habendum. Tenet ergo vitæ similitudo virtutis similitudinem. Similitudo enim virtutis non potest esse dissimilis naturæ, atq; ita necesse est, ut essentiæ similitudo virtutis similitudinem consequatur. Quia sicut ea quæ pater facit, eadem & filius facit: ita sicut habet vitam pater, sic habendam filio dedit vitam. Cõdem naturæ ergo impiæ professionis temeritas, quæ virtutis similitudinem cõfitemens, dissimilitudinem ausa sit prædicare naturæ, cum principalis spei nostræ fides sit, indifferentem in patre & filio diuinitatis substantiam confiteri.

7 Et si quis patrem & filium credere se promittens, patrem dissimilis sibi essentiæ dicat, sed similis efficiaciæ, quasi prophanas & novas voces contra essentiã filij loquens, & interimens verũ dei filium esse, anathema sit. Confusis permixtisq; verbis veritatem frequentissime hæretici eludunt, & incautorũ aures com-

B muniũ vocabulorum sono capiunt, patrem & filium solis nominibus, non etiã per veritatẽ naturalis & genuinæ essentiæ prædicãtes, quia omnium creationum sciant dici deum patrem, & sanctos quosq; nuncupari meminerint dei filios, quo exemplo patrem & filium secundũ communia vniuersitatis nomina cõfiterentur, ut pater & filius dicantur potius q̃ sint: dicuntur enim, non etiã sunt, si in his differentis essentiæ discreta natura est, cũ non possit paterni nominis veritas nisi ex naturæ suæ pro genie acquiri. Pater itaq; non potest alienæ à se ac dissimilis substantiæ pater dici, quia natiuitas perfecta non habet dissidentẽ originalis substantiæ diuersitatẽ. Repudiatur ergo hæc omnis impietas, quæ patrem non secundũ naturam suam, genitiq; ex se filij patrem loquatur. Neq; enim pater per id dicitur de^o, si habeat virtuti atq; efficiaciæ suæ similẽ creationem, sed si genuerit non dissimilis atq; alienæ à se essentiæ naturã: quia diuersitatẽ paternæ naturæ natiuitas naturalis non recipit. Atq; ob id anathema sint, qui patrem asserant dissimilis sibi naturæ patrem esse, ut ex deo aliud q̃ deus natus sit, & putent essentiã patris à se in filio degenerasse gignendo. Perimunt enim quantum in se est, ipsam illã innascibilem patris & indemutabilem essentiã, quia ausi sunt in vnigeniti sui natiuitatẽ, dissimilitudinẽ degeneratẽ essentiæ naturalis ingerere.

8 Et si quis intelligens similem secundũ essentiam filium eius, cuius & filius intelligitur eundem dicens filium quem patrem, aut patrem patris, aut per emanationem, aut aliquã passionem, quemadmodum corporales filios, ab incorporali patre incorporalẽ filium subsistentẽ, anathema sit. Cauetur in omnibus aduersum

singularũ peruersitatũ vitia, neq; occasio fraudis admittitur. Plures enim hæreticorũ, idcirco simile secundum diuinitatẽ esse patri filium dicunt, ut per similitudinis proprietatẽ eundẽ patrem esse quẽ filium confirmet, quia indiffereta similitudo admittere videatur vnici ac singularis occasionẽ. Quod enim non dissentit in genere, id videtur in vnione manere naturæ. Sed natiuitas non admittit hanc fabulam, quia vnio nõ habet natiuitatẽ: quod enim natum est, habet natiuitatis suæ patrem. Neq; quia indiffereta est nascentis à gignente natiuitas, ideo ipse est & generator & genitus, cũ nõ possit nisi ali^o atq; alius esse & generans & generat^o neq; rursus dissimilis esse possit nat^o & generans. Anathema ergo est qui in patre & filio naturæ similitudinẽ ad abolendã filij impersonalem significantiã * personabit. Quia cum in nullo differat res à re per mutuã similitudinẽ, similitudo tamen ipsa nõ recipiens vnionem, patrem & filium per id quod filius indemutabilis similitudo patris est, confitetur. Non enim aut pars est filius patris, ut vnus dici possit & natus & generans. Neq; emanatio est, ut continenti fluxu per corporalẽ & indiuiduũ procursum, idem ipse fluxus retẽtus in origine, ipsum sibi sit serie atq; tractu cohærenti, origo quod fluxus, sed perfecta natiuitas est, & cum naturæ similitudine manens, nõ conceptu & partu corporali corporaliter inchoata, sed secundum eiusdem nature similitudinẽ incorporalis filius ex incorporali patre subsistens.

Et si quis propterea, q̃ nunq̃ pater filius intelligitur, & q̃ filius nunq̃ pater intelligitur, alium dicẽs filium præter patrem, propterea q̃ alius sit pater, alius sit filius, secundũ quod dictũ est: Alius est qui testimoniũ perhibet mihi, qui misit pater, propter hanc piã in ecclesia intelligendam proprietatẽ personæ patris & filij, timẽs nequãdo idem intelligatur filius & pater, simile non dicat etiã iuxta essentiã patri, anathema sit. Dictũ ad apostolos domini est, Estote prudentes vt sunt serpẽtes, & simplices vt columbæ. Per quod dissidentium à se animantium inesse nobis voluit naturã, sed ita vt serpentinam prudentiã columbæ simplicitas temperaret & simplicitatẽ columbæ prudentia serpentis instrueret: fieretq; & simplex sapiẽtia, & sapiens simplicitas, quod præceptũ in huius fidei expositione seruatum est. Nam cũ superior de qua locuti sumus, sententiã id cauisset, ne per similitudinẽ essentiæ, personalis vnio prædicatẽ, neq; vt naturæ indifferentia perimeret filij natiuitatẽ, & vnus ac solitarius nobis esset in sensu, quia alter ab altero nõ differret in genere: sed consequenti

†al. indiffimilis

†al. personã significantiã prædicauit

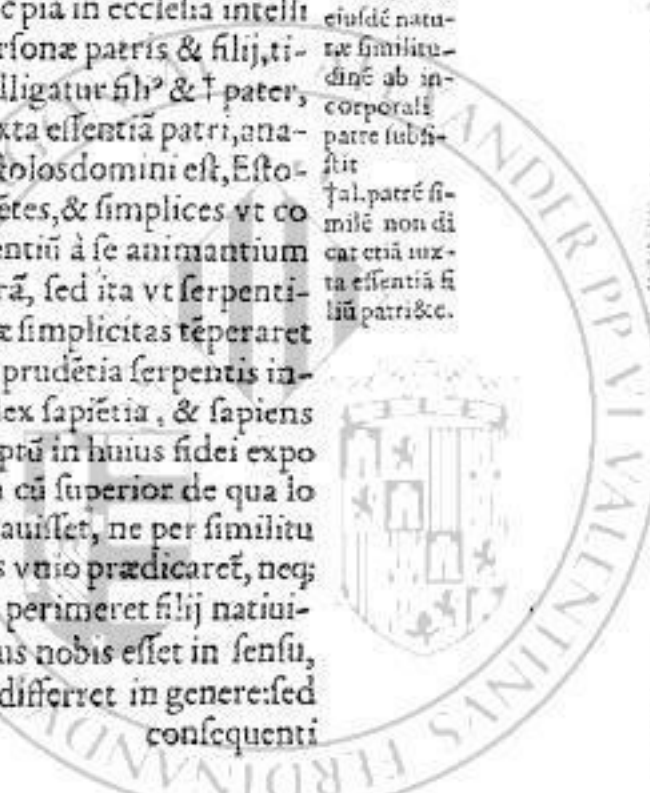
È *al. prædicabit

†al. in naturæ similitudinẽ manens

9 nõ cõceptum & partu corporali corporaliter inchoatum, sed

secundũ eiusdem naturæ similitudinẽ ab incorporali patre subsistit

†al. patrem simile non dicat etiã iuxta essentiã filium patris &c.

G consequenti sententiā illi prudētię serpentis, cui cōfigurari cū colūbæ simplicitate præcipimur, per simplicē atq; apostolicā prudentiā rursū occursum est, ne forte per id quod personalis unio nō reciperetur, quia alius sit pater, ali⁹ sit & filius, prædicatio iterū dissimilis naturæ pos sit obrepere: ne dū alius est qui misit, & ali⁹ qui missus est, quia nō vnus est missus & mittens, discretæ ac dissimilis naturæ existimaretur esse missus & mittēs, cū diuersæ essentiz esse nō possint natus & generās. Retinetur itaq; in pa tre & filio naturæ indifferentis similitudo per essentiz natiuitatē. Nō tamen damnū personæ affert, vt vnus sit missus & mittens, similitudo naturæ. Neq; rursū in personæ pprietate, cū nō possit ipse sibi vnus & filius & pater dici, au fertur similitudo naturæ, atq; ita & natiuitatis

H
¶ al. psonalis
veritas ad similitudinē proficit essentiz, & si militudo essentiz nō adimit natiuitatis ¶ per sonalem veritatē. Neq; rursū p fessio gignen tis & geniti similitudinē excludit essentiz, quia cū gignens & genitus vnus esse nō possit, non tamen diuersæ naturæ sint natus & generans.

10
¶ al. de cōtinē
Et si quis in aliquo tēpore patrē deum vni geniti filij intelligat, & ¶ nō super tempora, & & super omnem humanā existimatiōem vni genitū aut filiū sine passiōe extitisse, quasi præ tergrediens euangelicam prædicationem, quæ temporū quidē intercapedinē de patre & filio aspernata est: fideliter autem nos docuit, quōd in principio erat verbū, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, anathema sit. Pia professio est, patrē non intra tempora cōtine ri. Omnem enim intelligentię sensum excedit ¶ intemporalitas, paterni nominis veritas. Et si ipsa paterni nominis, per qđ impassibilis ori go nascentis est, religiosa confessio est, nō te netur tamen in tēpore, quia nō potest æternus & infinitus deus pater intelligi temporalis. Et secundū euangelicā prædicationem cognosci tur vnigenitus deus, verbū magis iam in prin cipio apud deum esse quā nasci.

¶ al. intēpo-
ralis paterni

II
Et si quis seniore tempore patrē dicat fi lio ex se vnigenito, iuniore autem filiū patre, anathema sit. Similitudo essentiz cōfigurata in genere, indifferens quoq; docetur in tēpore: ne qui imago est dei, qui verbū est, qui deus est apud deū in principio, qui similis est patri, in teriecto inter se ac patrē tempore, non perfe ctum in se habeat quod & imago est & verbū est & deus est. Si enī tēpore iunior patre dica tur, amisit & imaginis & similitudinis verita tem, quia similitudo iam non sit quæ dissimi lis reperitur in tempore. Quia id ipsum illud quod deus pater est, tempus aliquod nō potest

habere ne pater sit. Ex quo nec in filio tēpus po test esse ne filius sit. Atq; ob id, nec pater filio senior, nec filius patre iunior esse dicēdus est, quia vtriusq; nominis veritas nō possit esse si ne altero.

Et si quis intemporalē vnigeniti filij de pa tre * substantiā ad innascibilem dei essentiam referat, quasi filiū patrem dicēs, anathema sit. Dedisse superior definitio occasionē hæreticis videbatur, cum temp⁹ natiuitatis filij negaretur, quia nefas esset, si pater esset in tēpore. In tempore aut esset, si filius tempori subderetur, vt per hanc opportunitatē temporis abnegati, sub filij nūcupatione pater, qui innascibilis es set, singularis atq; vnicus, ipse sibi & pater & fi lius prædicaretur. Quia vbi nascendi tēpus ex cluditur, illic opinio videtur innascibilitatis admitti, vt natus non putetur, cuius natiuitas nō sit in tēpore. Idcirco ne per hanc occasionē tēporis abnegati hæresis vnionis irreperet, & hæc impietas dānatur, quæ audeat intēporalē natiuitatē ad vnicam ac singularē innascibilis essentiz referre substantiā, cum aliud sit intē poralem esse, aliud sit esse non natū, quorum vnū habeat, licet extra temp⁹, natiuitatē, aliud ipsum sibi, ad id quod est, sol⁹ atq; idem autor æternus sit. Percucurrimus charissimi fratres, omnes orientalium episcoporum æditas fidei definitiones, quas aduersum emergentē proxi me hæresim, tēcōgregati intra Synodū cōdidere: & nos quantū potuimus, ad intelligētiz eorū sensum, expositiōis nostræ sermonē coa ptauimus, famulantes potius eorū dictis, qđ di ctorum alienorū autores existimandi, quibus aduersum nouā & prophanā impietatem, hæc conscientiz suæ & adeptæ iam pridem doctri næ suæ instituta decernunt, & eos qui hanc apud Syrmium hæresim conscripserant, vel conscriptam susceperant, ignorationem con fidentes, ad ¶ subscriptionē decretorū talium cōegerūt. Vbi ¶ filij patris imago perfecta est. Vbi sub indifferentis imaginis pprietate, per fraudē prophanam filius nō aboletur, vt pater sit. Vbi imago patris filius prædicatur per simi litudinis veritatē, à substantia patris, cuius ima go est, substantiæ diuersitate nō differt. Vbi per habitā à patre vitā, & acceptā à filio vitā, nihil differens in substantia quæ significatur in vita, habeat pater, quā filius accepit ad habendum. Vbi non creatura est filius genitus, sed à natu ra patris indiffereta substantia est. Vbi sicut in ter patrem & filiū indifferēs virtus est, ita nul lam inter se diuersitatē patiatur essentia. Vbi pater ¶ generando filium, nihil ex se in eodem degenerat diuersitate naturæ. Vbi quia nihil differat

12
* vnigeniti
male verū

L

¶ al. cōgre-
gata inter se

M

¶ al. susce-
ptionem
¶ al. filij

¶ al. veneran-
do

A differat in utroque naturæ proprietates, tamen similitudinis personalium nominum respuat unionem ne subsistens vnus sit, qui & pater dicitur & filius. Vbi quia proprie dicitur & pater mittens, filius missus, in nullo tamen inter patrem & filium, id est, inter missum atque mittentem discernatur essentia. Vbi non intra tempora paterni nominis veritas continetur. Vbi filius patre non est posterior in tempore. Vbi ultra tempus omne perfecta natiuitas, in nascibilitatis in se non admittit errorem. Et hæc quidem fratres charissimi, omnis quæ adita est fidei doctrina, per paucos iuxta vniuersitatis modum orientales, sub his ipsis propè diebus, quibus vos ingestam hæresim respuitis, emerit, cuius exponendæ ea fuit ratio, quod vnus substantiæ silentium decernebatur. Sed iam superioribus diuersisq; temporibus, multis Thie causis postulâribus, fides alias necesse fuit conscribi, quæ quales sint ex ipsis intelligetur, omnibus quæ ab his gesta sunt cognitis, vt facilius tum & plenius earum rerum, de quibus inter nos quæstio est absolutionem religiosam & vnitati congruam afferamus.

Expositio ecclesiasticæ fidei quæ exposita est in Synodo, habita per Encæniâ Antiochenæ ecclesiæ consummatæ, quam exposuerunt qui affuerunt episcopi nonaginta & septem, cum in suspicionem venisset vnus ex episcopis quod praua sentiret, consequenter euangelicæ & apostolicæ traditioni.

Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, cunctorum quæ sunt ædificatorem & factorem & prouisorum, ex quo omnia: & in vnum dominum Iesum Christum filium ipsius vnigenitum deum, per quem omnia, qui generatus est ex patre, deum ex deo, totum ex toto, vnum ex vno, perfectum de perfecto, regem de rege, dominum de domino, verbum, sapientiam, vitam, lumen verum, viam veram, resurrectionem, pastorem, ianuam, inconuerribilem & incommutabilem, diuinitatis essentiaq; & virtutis & gloriæ incommutabilem imaginem, primum æditum totius creaturæ, qui semper fuit in principio apud deum verbum deus, iuxta quod dictum est in euangelio: Et deus erat verbum, per quem omnia facta sunt, & in quo omnia constant, qui in nouissimis diebus descendit de sursum, & natus est ex virgine secundum scripturas, & agnus factus est mediator dei & hominum, prædestinatus fidei nostræ & dux vitæ, dixit quippe: Non enim descendi de cælo vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Qui passus est, & resurrexit pro nobis

tertia die, & ascendit in cælis, & sedet in dextera patris, & iterum venturus cum gloria iudicare viuos & mortuos. Et in sanctum spiritum, qui in paraclesim & sanctificationem & consummationem credentibus datus est, iuxta quod & dominus Iesus Christus ordinavit discipulis dicens: Pergite & docete vniuersas gentes, baptizantes eas in nomine patris & filij & spiritus sancti. Manifesta utiq; patris vere patris, certaq; filij, vere filij, notaq; spiritus sancti, vere spiritus sancti, hisq; nominibus nõ simpliciter, neq; ociosis propositis, sed significantibus diligenter propriam vniuscuiusq; nominatorum substantiam & ordinem & gloriam, vt sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero vnum. Hanc ergo habentes fidem, & ab initio & vsque in finem habituri in conspectu dei & Christi, omnem hæreticam prauam sectam anathematizamus, & si quis præter salubrem scripturarum & rectam fidem docet, dicens aut tempus, aut spatium, aut seculum, aut esse, aut fuisse priusquam generaretur filius, anathema sit. Et si quis filium conditionem dicit, quemadmodum vnus conditionum: aut natiuitatem, sicut sunt natiuitates: aut factionem, sicut sunt facturæ, non sicut diuinæ scripturæ tradiderunt, singulæ quæque superius dictæ sunt. Et si quis aliud docet, aut euangelizat præter quod accepimus, anathema sit. Nos enim omnibus quæ diuinis scripturis tradita sunt à prophetis & apostolis, vere & cum timore & credimus & sequimur. Minus fortè expresse videtur de indifferenti similitudine patris & filij fides hæc locuta esse maxime cum de patre & filio & spiritu sancto ita senserit significatam in nominibus propriam vniuscuiusque nominatorum substantiam & ordinem & gloriam, vt sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero vnum. Et primum sciendum est, non aduersum hæresim quæ dissimilis substantiæ patrem & filium & spiritum sanctum ausa est prædicare, in Antiochia fuisse coentum, sed aduersus eam quæ post sanctam Synodum Nicenam in id proruperat, vt tria nomina patri vellet ascribere, de qua suo loco tractauimus. Memini enim me in exordio sermonis, patientiam & æquanimitatem legentium atque audientium vsque ad absolutionem omnium doctorum meorum poposcisse, ne temerarius quisquam in me iudex ante cognitionem perfecti sermonis existeret.

Volens igitur congregata sanctorum Synodus impietatem eam perimere, quæ veritatem patris & filij & spiritus sancti, noim numero eludem

† al. prædicatur

† al. id

Fides prima

* al. ambiguum

† al. Manifeste utiq; patris vere patris, certaq; filij vere spiritus sancti. Hanc ergo

† tria in diuinis in nominibus

Conditio per creaturam.

F

† tria

m ret,

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

Gret, vt non subsistente causa vniuscuiusq; nominis, triplex nuncupatio obtineret sub falsitate nominum vnionem, vt pater solus atque vnus idem atq; ipse haberet & spiritus sancti nomen & filij, idcirco tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocentes, non substantiam patris & filij & spiritus sancti diuersitate dissimilis essentiae separates. Quod autem dictum est, vt sint quidem per substantiam tria, per consonantiam verò vnum, non habet calumniam. Quia cognominato spiritu, id est, paraclito consonantiae potius quam essentiae, per similitudinem substantiae praedicari conuenit vnitatem. Caterum omnis superior sermo in nullo patrem & filium essentiae ac naturae diuersitate discernit. Vbi enim dicitur, deum de deo, totum ex toto, non ambigitur totum deum ex toto deo natum.

H Nam & dei de deo natura non differt, & totus ex toto, in his est ipse in quibus pater est. Vnus ex vno, passionem humani partus, & coceptionem excludit, vt dum vnus ex vno est, non aliunde nec diuersus, aut aliud sit qui est vnus ex vno, perfectus à perfecto. Non differt praeter originis causam ab innascibilitate natiuitas, cum perfectio vtriusque non differat. Rex de rege. Non admittit vno atque eodem nomine potestas connuncupata dissimilitudine potestatis. Dominum de Domino. Dominatus quoque aequatur in domino. † Nec recipit differentiam concessa in vtroque sine diuersitate dominatio. Illud vero quod post multa alia subiectum est, inconuertibilem & immutabilem diuinitatis & essentiae & virtutis & gloriae incommutabilem imaginem, absolutum est. Nam ex deo deus, ex toto totus, ex vno vnus: & ex perfecto perfecto, & ex rege rex, & ex domino dominus, cum in eo omnis diuinitatis gloria atque natura in qua pater permanet, natus quoque subsistat, & filius etiam hoc ex paterna substantia habet, ne demutabilis fiat. Non enim in eo nascete ea de qua est natus, demutata natura est, sed indemutabilem essentiam natus obtinuit, ex indemutabilis autoritate naturae. Nam quauis imago est, tamen incommutabilis est imago. Non commutatus in eo scilicet per dissimilitudinem paternae essentiae, ex qua est genitus natura, quia in eo imago paternae essentiae nasceretur. Iam vero cum primus aeditus esset totius creaturae, doceretur & ille semper fuisse in principio apud deum. Verbum deus dicitur, dum primus aeditur. Natus fuisse ostenditur, dum semper fuit, nec tempore *separatus à patre. Non ergo videri potest diuisio substantiarum, quae nihil aliud studuit quam vt per

trium subsistentium nomen triplicis vocabuli excluderet vnionem, ad separationem diuersae in filio & in patre substantiae introducta, cum totius fidei expositio patrem & filium innascibilem & vnigenitum, nec tempore, nec nomine, nec essentia, nec dignitate, nec dominatione discernat. Dignum autem est conscientia communi etiam ceteras eorundem episcoporum orientalium diuersis & locis & temporibus conscriptas fides inoscere, vt per plures confessiones synceritas conscientiae possit intelligi.

Sancta synodus in Sardica congregata ex diuersis prouinciis orientalium partium, Thebaida, Aegypto, Palaestina, Arabia, Phoenice, Syria, Coele, Mesopotamia, Cilicia, Cappadocia, Ponto, Paphlagonia, Galatia, Bithynia, Hellesponto, Asia, Phrygiis duabus, Pisidia, Cycladum insularum, Pamphylia, Caria, Lydia, Europe, Thracia, *Eminonto, Massilia cum Mylia, Pannoniis duabus, hanc exposuimus fidem. Credimus in vnum deum patrem omnipotentem creatorem & factorem vniuersorum, ex quo omnis paternitas in caelo & in terra nominatur. Credimus & in vnigenitum eius filium dominum nostrum Iesum Christum, qui ante omnia secula ex patre genitus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia, & quae in caelis & quae in terra, visibilia & inuisibilia, qui est verbum & sapientia & virtus & vita & lumen verum, & qui in nouissimis diebus propter nos incarnatus est, & natus ex sancta virgine, qui crucifixus & mortuus est & sepultus, & resurrexit ex mortuis tertia die, & receptus est in caelo, & sedet in dextera patris, venturus iudicare viuos & mortuos, & reddere vnicuique secundum opera eius. Cuius regnum sine cessatione permanet in immensa secula. Sedet enim in dextera patris, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Credimus & in spiritum sanctum, hoc est, paraclitum, quem promittens apostolis post reditum in caelos, misit docere eos ac memorari omnia per quae & sanctificantur synceriter in eum credentium animarum. Eos autem qui credunt, de non extantibus esse filium dei, vel ex alia substantia & non ex deo, & quod erat aliquando tempus aut seculum quando non erat, alienos nouit sancta & catholica ecclesia. Similiter & eos qui dicunt, tres esse deos, vel Christum non esse deum, & ante secula neque Christum, neque filium esse dei, vel eum ipsum esse patrem & filium & spiritum sanctum, vel innascibilem filium, vel quod neque voluntate pater genuerit filium, anathematizat

K

† al. introdu
ctae

† al. ostende
re

Fides secun
dum orientis
synodum

L

* al. eminun
to

M

Tres substā
tae in deo

† al. Ac

* al. separa
tur

A anathematizat sancta & catholica ecclesia.

Hilarius. Breuibus expositio fidei huius, sed absolutissimis vsa est definitionibus. Nā condemnans eos, qui de nō extantibus esse filium dei dicerent, originem ei non cōptā, sed manentem dedit. Ac ne hęc origo eius, ex qua natus est manens, alia potius quā dei intelligeretur esse substantia, etiā eos blasphemos pronuntiat, qui ex alia aliqua substantia, & non ex deo filium natum esse loquerētur, atque ita cū non ex nihilo subsistit, neque aliunde q̄ ex deo quod est extitit, non potest ambigi in his nat⁹ esse quæ dei sunt, quia neque de non extantib⁹, neq; alia q̄ de innascibili patris & æterna substantia, vnigenita filij generatur essentia. Respuit verò & interualla temporum ac seculorum, vt qui per naturam non differt, non possit separabilis esse per tempus. Ex omni autem parte, qua se circūagere sollicitudo potuit, hæreticorū ingeniis aditus obstruitur, ne quid esse diuersitatis prædicetur in filio. Anathematizat nāq; eos qui tres deos dicūt, quia secundū naturæ veritatem, numerum nuncupationum substantia ista nō recipit, nisi vt hominibus atq; angelis solet, cum nomen tribuitur ex honore meritorum, naturæ tamē inter eos & deū Idifferens est substantia, & idcirco dij plures sunt. Cæterū in natura dei deus vnus est, ita tamen vt & filius deus sit, quia in eo natura non differens sit: & cum deus ex deo sit, non potest non vterque deus esse, quorum per generis indifferentiā non discernatur essentia. Numerus autem nominis in nuncupatione respuitur, quia non est in naturæ qualitate diuersitas. Cū igitur anathema sit duos deos dicens, anathema sit filium deum denegans, absolute ostenditur vnus ad vtrunque nominis vnitatem de proprietate indifferentis esse substantiæ, cū in cōfessione innascibilis dei patris, & vnigeniti dei filij, neutro à se dissimilitudine essentiæ differente dicitur, vt vterque cum deus sit, deus tamen vnus & credendus sit & prædicandus. Sollicita itaque multū diligentiq; cautela episcoporum fides munit naturæ genitæ & gignentis indifferentiam, nominis vnitatem confirmans. Tamē ne rursum vnus dei prædicatio, vnicam ac sine progenie sua solitarij dei velit affirmare substantiam, statim etiam hanc condemnat temeritatem, quæ quia deus vnus est, vnum ac solitarium deum patrem, habentem in se nomen patris & filij confiteretur, cū in generante patre & nascente filio deus vnus esset ob indifferētem ab inuicem naturæ substantiā prædicandus. Innascibilem quoque filium, sanctorum fides nescit, quia natura filij nisi ex na-

tiuitate non extat. Natiuitatis autē in eo à deo perfecta natura est, vt qui ex substantia dei natus est, etiam ex consilio eius ac voluntate nascatur. Ex voluntate enim atque consilio, non ex corporalis passionis naturæ essentiæ dei, de essentia dei, absoluta perfectio est.

Consequens autem est, vt eam nunc fidem retractemus, quæ nō olim, tunc cum Photinus episcopatu deiectus est, conscripta est. Exemplū fidei Syrmio ab orientalibus contra Photinum conscriptæ. Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, creatorem & cōditorem, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terris nominatur. Credimus & in vnicum filium eiusdem dominum nostrum Iesum Christum qui ante omnia secula ex patre natus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt oīa in cœlis & in terra, visibilia & invisibilia. Qui & est verbū & sapiētia & virt⁹, vita, & lumen verum, qui in nouissimis diebus propter nos incorporatus est, & natus de sancta virgine, & crucifixus & mortuus & sepultus, qui & resurrexit ex mortuis tertia die, & ascendit in cœlum, & sedet in dextera patris, & venturus est in consummatione seculi iudicare viuos & mortuos, & reddere vnicuique secundum opera sua, cuiusque regnum sine fine perseverans permanet in æterna secula. Erit enim sedēs in dextera patris, nō solum in hoc seculo, veram etiam & in futuro. Et in spiritum sanctum, id est, paracletum, quē promittēs apostolis, posteaquam cœlum ascendit, misit docere eos, & commonere omnia, per quem & sanctificatur credentium in eum synceriter animæ. Eos autē qui dicunt, de nullis extantibus esse filius, vel de alia substantia, & non ex deo: & quod erat tempus vel seculum quando non erat, alienos scit sancta & catholica ecclesia. Si quis autem patrem & filium duos dicit deos, anathema sit. Et si quis vnum dicēs deum, Christum autem deum ante secula filium dei obsecutum patri in creatione omnium nō confitetur, anathema sit. Et si quis innascibilem deum, vel partem eius de Maria natum esse audeat dicere, anathema sit. Et si quis secundum præscētiam vel prædestinationem, ex Maria dicit filium esse, & non ante secula ex patre natum apud deum esse, & per eum facta fuisse omnia, anathema sit. Si quis substantiam dei dilatari & contrahi dicit, anathema sit. Si quis dilatatam substantiam dei filium dicat facere, aut latitudinem substantiæ eius, sicuti sibi videtur, filium nominet, anathema sit. Si quis insitum vel prolatium verbum dei filium dicat, anathema sit.

m ij Si quis

sal. differen
te substantia

E

C

1 In vetu
sto codi
ce hæc
inserta erāt,
Definitiones
pessionum
2 catholi-
carū vi-
ginti & sex
3 cōtra Pho-
tinū hære-
ticū & cōtra
oīes opinio-
nes
4 infidelita-
tis hæresi-
ca. Eos autē
5 &c.

6

7

8

9 Si quis hominem solum dicit de Maria fi-
 10 lium, anathema sit. Si quis deum & homi-
 & xviii. nes de Maria natum dicens, deum *innasci-
 11 bilem sic intelligit, anathema sit. Si quis ver-
 bum caro factum est audiens, verbum in car-
 nem translatum putet, vel demutationem sus-
 12 titentem accepisse carnem dicit, anathema
 sit. Si quis vnicum filium dei crucifixum au-
 diens, de alitate eius, corruptionem, vel pas-
 sibilitatem, aut demutationem, aut diminutio-
 13 nem, vel interfectionem sustinuisse dicat, ana-
 thema sit. Si quis, faciamus hominem, non
 patrem ad filium dixisse, sed ipsum ad semet-
 ipsum dicat deum locutum, anathema sit.
 14 Si quis filium non dicat Abrahæ visum, sed
 & al. patrem deum innascibile, vel in partem eius dicat, ana-
 15 thema sit. Si quis cum iacob non filium quasi
 16 hominem colluctatum, sed deum innascibile,
 vel partem eius dicat, anathema sit. Si quis,
 pluit dominus à domino, non de filio & patre
 intelligat, sed seipsum à seipso dicat pluuisse. a-
 17 nathema sit. Pluit enim dominus filius à domi-
 no patre. Si quis dominum & deum, non
 patrem & filium quasi dominum à domino
 intelligat, quia dominum & deum duos dicat
 deos, anathema sit. *† Nō enim ex æquam^o vel
 conformamus filium patri, sed subiectum in-
 telligimus. Neque enim descendit in Sodomā
 sine patris voluntate, neque pluit ex se, sed à do-
 mino autoritate patris: nec sedet in dextera à
 semetipso, sed audit dicentem patrem: Sede ad
 dexteram meam. Si quis patrem & filium
 & spiritum sanctum vnam personam dicat,
 18 anathema sit. Si quis spiritum sanctum para-
 19 cletum dicens, innascibilem deum dicat,
 anathema sit. Si quis, sicut docuit nos domi-
 nus, non alium dicat paracletum à filio, dixit
 enim: Et alterum paracletum mittet vobis pa-
 21 ter, quem rogabo eum, anathema sit. Si quis
 spiritum sanctum partē dicat patris vel filij,
 22 anathema sit. Si quis, patrem & filium & spi-
 ritum sanctum tres dicat deos anathema sit.
 23 Siquis, quod dictum est: Ego deus primus,
 & ego deus nouissimus, & præter me non
 est deus, ad destructionem idolorum dictum,
 & eorum qui non sunt dii, in destructio-
 nem vnici ante secula dei iudaice dictum in-
 24 telligens, anathema sit. Si quis voluntate
 dei tanquam vnum aliquid de creatura factū
 25 dicat filium, anathema sit. Si quis nolente
 patre natum dicat filium, anathema sit. Non
 coactus pater, vel naturali necessitate ductus,
 cum nollet genuit filium, sed mox vt voluit,
 sine tempore & impassibiliter ex se vnigeni-
 26 tum demonstravit. Si quis innascibilem &

sine initio dicat filium tanquam duo sine prin-
 cipio, & duo innascibilia, & duo innata dicens
 duos faciat deos, anathema sit. Caput enim
 quod est principium omnium filius, caput au-
 tem quod est principium Christi, deus. Ita eni-
 nim ad vnum, qui est sine principio, omnium
 principium, per filium vniuersa referimus, &
 iterum confirmantes Christianismi intelle-
 ctum, dicimus: Quoniam si quis Christum
 deum filium dei ante secula existentem &
 ministrantem patri ad omnium perfectionem
 non dicat, sed ex quo de Maria natus est, ex eo
 & Christum & filium nominatū esse & initiū
 accepisse, vt sit deus, dicat, anathema sit. Hila-
 rius. Necessitas & tempus admonuit eos qui
 tum conuenerant, per multiplices quæstiones
 latius ac diffusius expositionem fidei ordina-
 re. Quia multis & occultis cuniculis in catho-
 licam domum ea quæ per Photinum renoua-
 batur hæresis, tentaret irrepere, vt per singula
 genera intemerata & illæsa fidei vnicuique ge-
 neri hæreticæ ac furtiue fraudulentiæ contrai-
 retur: essentque totidem fidei absolutiones, quot-
 idem essent quæsitæ perfidiæ occasiones. Ac
 primum post generalem illam atque indubi-
 tatum sacramentorum expositionem, hinc expo-
 nendæ fidei aduersus hæreticos cœpit exordiū.

Eos autem qui dicunt, de nullis extantibus
 est filius, vel de altera substantia & non ex deo,
 & quod erat tempus vel seculum quando
 non erat, alienos scit sancta & catholica ec-
 clesia. Quis hic ambiguitatis locus, aut quid
 ex synceræ fidei cōscientia reliquum est: Non
 est de non extantibus. Vt ei extans origo sit,
 non est extans ei ad originem substantia aliqua
 alia, nisi sola que dei est. Vt in eo quidem nihil
 aliud natū possit esse quàm omne quod deus sit, quia
 nō ex nihilo extans aliunde nō subsistit. Nō dif-
 fert in tempore, vt cū patre sit in temporalis & fi-
 lius. Inseparabilia itaque inter innascibilem
 patrem & vnigenitum filium cuncta sunt,
 quos in tempore pares ipsa illa vnus tantum
 paternæ innascibilitatis æternitas, ex qua na-
 tiuitas sumitur, indifferenti in nullo discernat
 essentia. Si quis autem patrem & filium duos
 dicit deos, anathema sit. Et si quis vnum di-
 cens deum, Christum autem deum ante secula
 filium dei obsecutum patri in creatione om-
 nium non confitetur, anathema sit. Rerum
 nobis absolutam intelligentiam ipsa illa no-
 minis religiosa professio tribuit. Cum enim
 in damnatione sit, patrem & filium duos deos
 dicere: & rursum anathema sit, filium deum
 negare substantiæ diuersæ alterius ab altera
 opinio in prædicandis diis duobus excluditur.
 Non enim

Christus mi-
 nistrat etiā
 vt deus filius

L

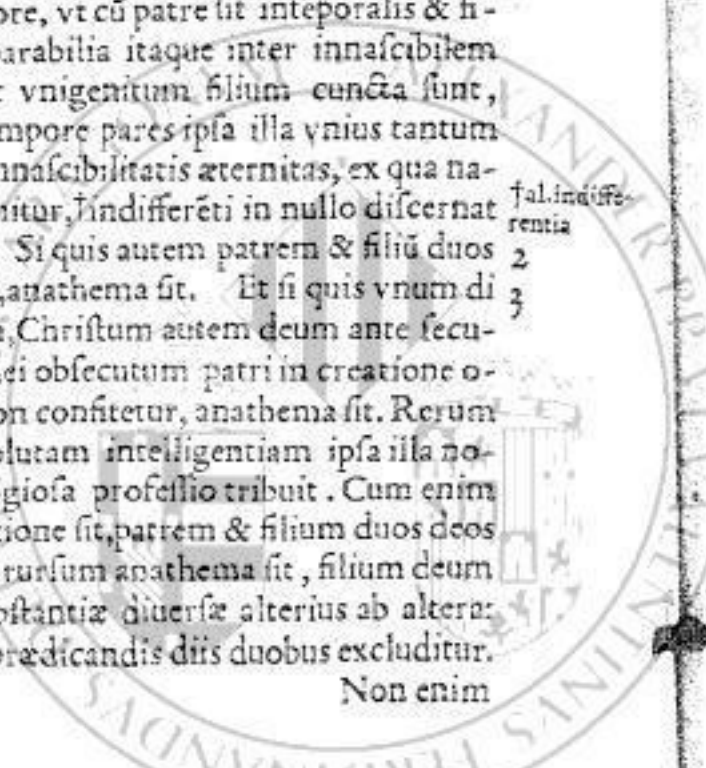
1

M

sal. indiffe-
 rentia

2

3

A Non enim est alia præter illam dei patris, ex qua dei filius deus intemporalis est natus, essentia. Nam cum necessario deum patrem confitemur, & absolute Christum dei filium deum prædicamus, & inter hæc duum deorum sit irreligiosa confessio, nõ possunt secundum naturæ indifferentiã & nomen indifferens non vnum esse in essentiæ genere, quorum essentiæ nomen non licet esse nisi vnum. Si quis innascibile deum, vel partem eius de Maria natum esse audeat dicere, anathema sit. Ne quod nuncupatæ essentiæ in patre & filio, per indissimilem naturam nomen vnum est, occasionem hæreticis præstaret, vt innascibile deum ¶ vel partem eius nasci de Maria prædicarent, occursum est salutaris definitione sententiæ, vt anathema esset hoc cõfiteris, nõ eni religiofa vnitas nominis ex indifferētis naturæ essetia cõstitutata, personã genitã ademit essentiæ, vt vnica ac singularis dei substantia per vniõnẽ nominis intelligatur, cū vtriusq; essentiæ nomen vnum, id est, deus vnus, ob indiseretæ in vtriusq; naturæ indissimilem substantiã prædicetur. Si quis secundum præscientiam & prædestinationẽ, à Maria dicit filium esse, & non ante secula ex patre natum apud deum esse, & per eum facta esse omnia, anathema sit. Deum omnium nostrum dei filium antequam corporeus nasceretur, negaturi, secundum præscientiã & prædestinationem, non secundum naturæ subsistentis essentiã fuisse confirmant, id est, vt per præscientiã patris, quia eum prædestinavit vt esset, aliquando scilicet gignendus ex virgine nunciatus nobis fuerit potiusquam ante secula in naturæ diuinæ substantia natus extiterit, vtq; omnia quæ ipse in prophetis de incorporationis suæ ac passionis sacramentis locutus est, ipsa illa secundum præscientiã de eo à patre sint dicta. Itaq; doctrinæ huius peruersitas cõdénatur, vt cognitio nobis vniogenitus filius dei, natus potius ex patre ante secula, & ipsa secula cum creaturis omnibus condens, quam prædestinatus sit esse gignendus. Si quis substantiã dei dilatari & contrahi dicit, anathema sit. Contrahi & dilatari, corporalis est passio, deus autem qui spiritus est, & spirat vbi vult, nõ se per demutationem substantiæ aut dilatet aut contrahit. Extra corporalis eni naturæ necessitatẽ liber manens, quod vult & cū vult, & vbi vult, id præstat ex sese. Impium ergo est, substantiæ demutationem libertati tantæ virtutis ascribere. Si quis dilatatam substantiam dei filium dicat facere, aut latitudinem substantiæ eius nominet filium, anathema sit. Superior sententia etsi indemutabilem docere deum voluerit, ad hanc se tamen sequen-

tem hæresim præparauit. Quidam enim ausi sunt innascibilem deum vsque ad sanctã virginem, substantiæ dilatatione protèdere, vt latitudo deducta, quodam naturæ suæ tractu assumensque hominem filius nuncuparetur, neq; filius ante secula perfectus deus natus, idẽ postea & homo natus sit. Totum hoc itaque catholica fides damnat, in quo & demutabilis pater dicitur, & natus filius abnegatur. Si quis insitum & prolatium verbum, dei filium dicat, anathema sit. Hæretici perimentes quãtum in ipsis est, dei filium, verbum esse ¶ tantum confitentur, prodeuntem scilicet ex loquentis ore sermonem, & in ¶ substantiæ vocis incorporalem sonum, vt deo patri istiusmodi sit verbum filius, cuiusmodi per insitã nobis loquendi naturam verbum omne profertur in vocẽ. Fraus ergo hæc omnis in damnatione est, quæ deum verbum quod in principio apud deum erat, tantquam verbum esse insitæ ac prolatæ vocis affirmet. Si quis hominem solũ dicat de Maria filium, anathema sit. Filium dei de Maria non prædicamus, nisi & hominem & deum prædicemus. Si quis deum & hominem de Maria natum dicens, deum innascibilem sic intelligit, anathema sit. Sed ne id quod deum & hominem prædicamus, fraudis habeat occasionem, cõtinuo subiecit, deum innascibilem: sic intelligenti conseruatur substantiæ & nomen & virtus, cum in anathemate sit, qui ex Maria dei filium, hominem sine deo dixerit, & in eodem iudicio sit, qui in homine innascibilem deum dixerit: non deus is qui in homine est, non esse deus dicitur, sed deus innascibilis abnegatur, patre à filio nõ naturæ nomine, quia nec diuersitas esset, sola innascibilitatis autoritate discreto. Si quis, verbum caro factum est, audiens, verbum in carnem translatum putet, vel demutationem sustinentem accepisse carnem dicat, anathema sit. Conseruatur dignitas diuinitatis, vt in eo quod verbum caro factum est, dum verbum caro sit, non amiserit per carnem quod erat verbum, neq; translatum in carnem sit, vt verbum esse desineret, sed verbum caro factum est, vt caro potius hoc inciperet esse quod verbum. Alioquin vnde carni in operibus virtutes: in monte gloriam? in cogitationibus humanorum cordium scientiam? in passione securitatem? in morte vitam? Sed demutationem deus nesciens, nihil ex substantiæ suæ bonis caro factus amisit. Si quis vnicum filium dei crucifixum audiens, deitatem eius corruptionem, vel passibilitatem, aut demutationem, vel diminutionem, vel interfectionem sustinuisse dicit, anathema sit.

Gma sit. Absolute ostenditur, cur verbum, licet caro factum sit, non tamen translatum fuerit in carnem. Cum enim hæc passionum genera infirmitatē carnis afficiant, deus tamen verbū caro factus non potuit la se demutabilis esse patiēdo. Non enim id ipsum est pati & demutari, quia omnem carnem passio cuiusque generis demutet. In sensu, dolore, patientia, tolerantia. Verbum autem quod caro factum est, licet se passioni subdiderit, nō tamen demutatum est passibilitate patiēdi. Nam pati quidē potuit passione, sed passibilitate passibilis esse nō potuit, quia passibilitas naturæ infirmis significatio est. Passio autem est eorū quæ sint illata, perpassio. Itaq; quia indēmutabilis est deus, cum tamen verbū caro factum sit, habuerunt in eo passiones materiā sine passibilitatis infirmitate. Manet itaq; indēmutabilis etiā in passione natura [quia] auctori suo indifferens, & impassibilis essentiæ nata substantia lest.]

H 13 Si quis, faciamus hominē, non patrem ad filium dixisse, sed ipsum t̄ a semetipso dicat deū locutum, anathema sit. Si quis filium non dicat Abrahamæ visum, sed deum innascibilem, vel t̄ patrem eius, anathema sit. Si quis cum Iacob non filium, quasi hominem colluctatū, sed deum innascibilem, vel t̄ patrem eius dicat, anathema sit. Si quis pluit, dominus à domino, nō de filio & de patre intelligat, sed ipsum à se pluisse dicat, anathema sit. Pluit enim dominus filius à domino patre. Hæc quia Photinus, aduersum quem tunc cōuentum erat, negabat, inserenda fidei fuerunt, ne quis auderet non ante dei filium quā virginis filium prædicare, & superiora omnia quæ t̄ propria dei filio sunt, stultissima hæreticæ insanix peruersitate deo innascibili coaptaret, & dum hæc ad patrem refert, filio substantiā denegaret. Quæ quia absoluta sunt, necessitatem nobis interpretandi nō reliquerunt. Si quis dominū & deum non patrem & filium intelligat, quia dominum & deum duos dicat deos, anathema sit. Non enim exæquamus, vel comparamus filium patri, sed subiectum intelligimus. Neq; enim descendit in Sodomam sine patris voluntate, neq; pluit ex sese, sed à domino, auctoritate scilicet patris. Nec sedet in dextera à semetipso, sed audit dicentē patrem: Sede ad dexteram meam. Et superiora & consequētia suspicionem, si qua esse in his dictis videbitur, penitus excludunt, ne diuersitas t̄ dissimiliū in domino & domino prædicetur, & in eo non comparatur, quia duos deos dici impium sit. Non autem idcirco t̄ nō comparatur vel exæquatur filius patri, ne deus t̄ sit ipse creator. Cū

enim anathema sit, Christum deum denegans, non potest idcirco prophanum videri, duos deos cognominari, ne & Christus deus prædicetur, cum per essentiæ naturalis proprietatem idcirco deus vnus est, quia ex innascibili deo patre, qui vnus est, deus vnigenitus filius deus natus non aliunde, quā ex deo habeat esse quod deus est, & indifferenti ipsi qui genitus est, ab eo, qui genuit, essentiā t̄ nō potuit esse, nam indifferētis vnum nomen est naturæ, vel in eo quidem maxime non comparatur, nec coæquatur filius patri, dum subditus per obedientiæ obsequelam est, dum pluit dominus à domino, t̄ ne à se ipse secundum Photinum aut Sabellium pluerit, vt dominus à domino, dum ad dexteram dei tum consedit, cum sibi vt consideret dictum sit, dum mittitur, dum accipit, dum in omnibus voluntati eius, qui se misit, obsequitur. Sed pietatis subiectio non est essentiæ diminutio, nec religionis officium degenerem facit naturam, cum per id quod cum & innascibilis pater deus est & vnigenitus filius dei deus est, deus tamen vnus sit, & subiectio filij doceatur & dignitas, dum ei t̄ ipsi non nisi filius nūcupandus subicitur. Quod cum dei patris sit, tamen sibi ex natura sit, nomen habens alienum, sed eius cuius & filius est, vt sit patri & obsequio subiectus & nomine: ita tamen vt subiectio nominis proprietatem naturalis atque indifferētis testetur essentiæ. Si quis patrem & filium vnā personam dicit, anathema sit. Non habet necessitatem contradicēdi sibi absoluta peruersitas, & tamen stultus quorūdam furor in id prorumpit, vt personam vnā duā nōminū ausus sit prædicare. Si quis spiritum sanctum paraclētum dicens, innascibilem deum dicat, anathema sit. Adiectio nunc paraclēti, anathemati obnoxiam facit innascibilis in eo dei prædicationem. Impiissimum enim est, innascibilem deum cum diei, qui ad consolationem nostram sit missus à filio. Si quis sicut docuit nos dominus, non alium dicat paraclētum à filio, dixit enim: Et alterum paraclētum mittet vobis pater, quem rogabo ego patrem, anathema sit. A filio paraclētū missum meminimus, & in principio hoc fides ipsa exposuit. Sed quia frequenter filius per indifferētis naturæ virtutem opera sua opera patris esse dixit, dicens: Ego opera patris mei facio, missurus quoq; paraclētum, sicuti frequenter * exposuimus, interdum eum & mittendum dixit à patre, dum omne quod ageret, pie referre est solitus ad patrem. Ex quo hæretici occasionem frequenter accipiunt, vt ipsum esse

† al. sensum

† al. ad se-
mecipsum

†† al. patre

† al. priora

† al. Si quis
dominū pa-
trē & filiū,
quia domi-
nū à domi-
no, duos di-
cat deos &c.
† al. in quo-
dam codice
vetusto de-
erāt. Nō enī
vīq; ad. Et
superiora

† al. disti-
mill. dei tan-
tum in &c.
† al. deest
non
† al. ipse nō
esse credat

† al. non po-
test nō indif-
ferētis vnū
nomen esse,
naturæ, vel
&c.

† al. deest ne

L
Filius subie-
ctus

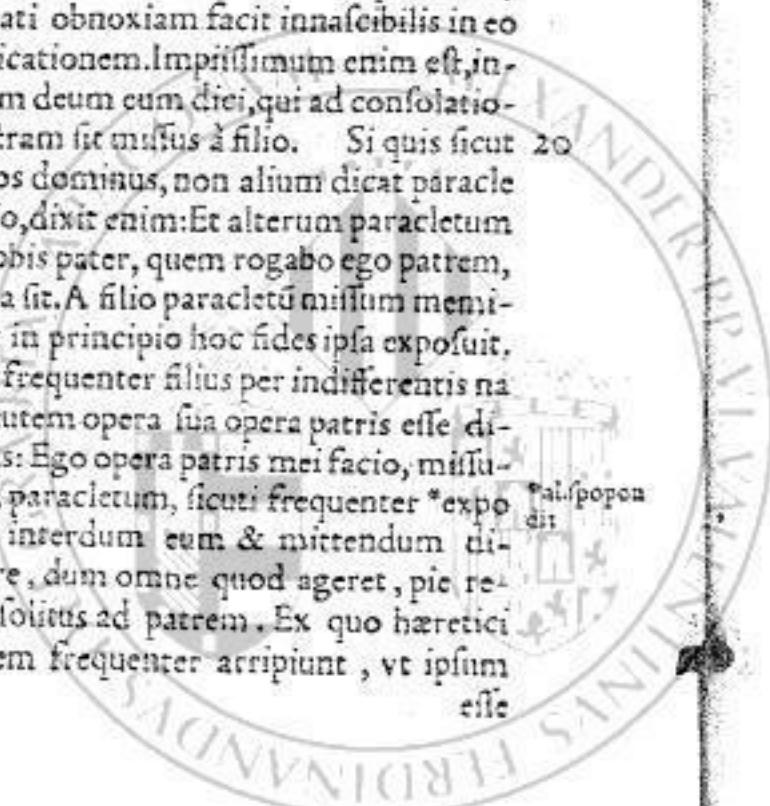
† al. ipsi illi
hois filius

18
† al. & si nō
habet neces-
sitatē contra-
dicēdi per-
uersitas, t̄

19
M

20

† al. popon-
dit

A esse filium paraclatum dicant, cum in eo quod
 † ali. profes
 ses.

21 Si quis spiritum sanctum patrem dicat pa-
 tris vel filij, anathema sit. Stultitia hæretici fu-

† ali. quæ-
 stionem, cū
 spiritus

roris hæc coëgit scripto referre non t̄ questio.
 Nam cum spiritus sancti nomen habeat suam
 significationem, & spiritus sanctus paracletus
 habeat substantiæ suæ & officium & ordinem,
 & cum ubiq; indemutabilis pater & filius præ-
 dicetur, quomodo pars esse aut patris, aut filij,
 sanctus spiritus asseritur? Sed quia sicut inter
 cætera insaniorum genera etiam hoc quoque

22 † He. que se
 quuntur vlti-
 mæ. Quod
 non re- B
 cipiendum
 idcirco sit
 &c. fol. 94
 pagina. 2.
 col. 1. de-
 sunt in vetu-
 sto codice.

proferri ab impijs solet, idcirco à sanctis de-
 buit improbari. † Si quis patrem & filium &

spiritum sanctum tres dicit deos, anathema sit.
 Deum deorum professio cum irreligiosa sit,
 quia nusquam nisi vnum deum prædicatum
 meminimus & prædicemus, quanto magis
 trium deorum in patre & filio & spiritu sancto
 nuncupatio damnabilis est? Quod tamen, quia
 hæretici dicunt, recte catholici condemnant.

Si quis quod dictum est: Ego deus primus,

23 & ego deus novissimus, & præter me non est
 deus, ad destructionem idolorum dictum, &
 eorum qui nõ sunt dij, in destructionem vnici
 ante secula dei iudaice dictum intelligat, ana-
 thema sit. Deorum numerositate damnata, &
 deo tantum vno prædicato, negari deus filius
 dei non potest. Verum naturæ istud præstat
 genuina proprietas, vt nomen quod negatur
 ad numerum, debeat essentia: & id quod nõ
 est deus præter me, nõ posse filio auferre quod
 deus est, quia deus alius quàm qui est ex deo,
 nullus est. Et præter hanc vocem patris, non
 potest non deus esse, qui ex se indifferenti ad
 naturam suam est natus essentia. Quod idcir-
 co iudæi ad vnionem dei referunt, quia vni-
 genitum deum nesciunt. Sed nos cum duos
 deos negamus, diuersitatem in patre & filio na-
 turalis abominamur essentia, quia id quod nõ
 est deus premere, impiam de falsis dijs perimit
 opinionem. Cum vero vnum deum consiten-
 tes, filium quoque deum dicimus, nihil diuer-
 sum per substantiam in vtroque sub vno no-
 mine prædicamus. Si quis voluntate dei tan-
 quàm vnum aliquem de creatura filiõ factum
 dicat, anathema sit. Omnibus creaturis substā-
 tiam voluntas dei attulit, sed naturam filio de-
 dit ex impassibili ac non nata substantia, per-
 fecta natiuitas. Talia enim cuncta sunt creata,
 qualia ea esse deus voluit. Filius autem natus
 ex deo talis substitit, qualis & deus est, nec dis-
 similem sui æcidit natura naturã. Sed ex sub-
 stantia dei genitus, naturæ secundum origi-

24 nem attulit essentiam, non secundum creatu-
 ram voluntatis essentiam. Si quis nolente
 patre natum dicat filium, anathema sit. Non
 enim nolente patre coactus pater, vel natura-
 li necessitate ductus cum nollet genuit filium,
 sed mox vt voluit sine tempore & impassibili-
 ter ex se vnigenitum demonstrauit, cum non
 ex voluntate, vt cætera, filius subsistere doce-
 retur, ne secundum voluntatem tantum non
 etiam secundum naturam haberet essentiam,
 data hæreticis occasio videbatur, vt necessi-
 tatem deo patri gignendi ex se filij ascriberet,
 tanquàm naturali lege cogente, inuito se ædi-
 derit. Sed hæ passionum non est in deo patre
 conditio, cum inenarrabili & perfecta nati-
 uitate filij, nec voluntas sola genuit filium, nec
 demutata, aut coacta imperio naturalis legis
 essentia est, nec ad gignendum quaesita sub-
 stantia est, nec gignentis in genito diuersa na-
 tura est, nec in tempore paterni nominis so-
 litudo, sed ante tempora omnia pater ex na-
 turæ suæ essentia, impassibiliter volens filio
 dedit naturalis natiuitatem essentia.

25 Si quis innascibilem & sine initio dicat fi-
 lium, tanquàm duo sine principio, & duo in-
 nascibilia, & duo innata dicens, duos faciat
 deos, anathema sit. Caput enim quod est prin-
 cipium omnium, filius: caput autem, quod est
 principium Christi, deus. Sic enim ad vnum
 ininitiabile omnium initium per filium vni-
 uersa referimus, filium innascibilem confite-
 ri, impiissimum est. Iam enim non erit deus
 vnus, quia deũ vnum prædicari natura vnus
 innascibilis dei exigit. Cum ergo vnus deus
 sit, duo innascibiles esse non possunt, cum id-
 circo deus vnus sit, cum pater deus sit, & fi-
 lius dei deus sit, quia innascibilitas sola penes
 vnum sit. Filius autem idcirco deus, quia ex
 innascibili essentia natus existat. Respuit ergo
 innascibilem filium prædicari fides sancta, vt
 per vnum innascibilem, deum vnum prædi-
 cet, vt naturam vnigenitam ex innascibili ge-
 nitam essentia, in vno innascibilis dei nomi-
 ne complectatur. Caput enim omnium filius
 est, sed caput filij deus est. Et ad vnum deum
 omnia hoc gradu atque hac confessione refe-
 runtur, cū ab eo sumant vniuersa principium,
 cui ipse principium sit, & iterum confirman-
 tes Christianismi intellectum, dicimus.

26 Quoniam si quis Christum deum, filium dei
 ante secula subsistentem & ministrantem pa-
 tri ad omnium perfectionem non dicat, sed ex quo
 de Maria natus est, ex eo & Christum & filium
 nominatũ esse, & initium accepisse vt sit deus,
 dicat, anathema sit. Coniudi damnatio eius
 m iij hæresis

27

G hæresis, propter quam conuentum erat, expositione totius fidei cui aduersabatur, oportuit, quæ initium dei filij ex partu virginis mētiebatur. Hoc enim fidei nostræ secundum Evangelicam & apostolicam doctrinam principale est, dominum nostrum Iesum Christum deum & dei filium à patre nec honoris confessione, nec virtutis potestate, nec substantiæ diuersitate, nec interuallo temporis separari. Multifarie, vt intelligitur ex episcoporum consiliis atque sententiis, quæ sita veritas est, & intelligentiæ ratio exposita est per singulas scriptæ fidei professiones, singulis quibusque generibus impiæ prædicationis extinctis. Non enim infinitus & immensus deus breuibus humani sermonis eloquiis vel intelligi potuit vel ostendi.

H Fallit enim plerumque & docentes breuitas verborum, & compendio sermonum aut non intelligi potest quod requiritur, aut etiam corrumpitur quod significatum magis quam enarratum rationis absolute non constat. Et idcirco episcopi in intelligentiæ suæ sensu loquentes, ob difficultatem naturalis intelligentiæ & plurimis definitionibus & copiosioribus verbis vsi sunt ad docendum, vt & sensum audientium distinctiōe aditæ per multa veritatis imbuerent, & de diuinis rebus nihil aut periculosum aut obscurum in hac multimoda plurium sententiarum absolute loquerentur. Nihil autem mirum videri vobis debet fratres charissimi, quòd tam frequenter exponi fides cœptæ sunt, necessitatē hanc furor hæreticus imponit. Nam tantum ecclesiarum orientalium periculum est, vt rarum sit

I huius fidei, quæ qualis sit vos iudicate, aut sacerdotes aut populū inueniri. * Male enim per quosdam impietatis autoritas data est in exiliis episcoporum, quorum causam non ignoratis, vires * autem sunt prophanorum. Non peregrina loquor, neque ignorata scribo: audiui ac vidi vicia præsentium: non laicorum, sed episcoporum. Nam absque episcopo Eleusio & paucis cum eo, ex maiori parte Asiæ decem prouinciæ, intra quas consisto, vere deū nesciunt. Atque vtinam eum nescirent, cum procliuiore enim venia ignorarent quam obtreterent. Sed horum episcoporum dolor * ultra silentium non continens, vnitatem fidei huius quærit, quam iam dudum per alios amisit. Nam in illa in prima collatæ expositionis synodo, fides hanc habuit necessitatem, quum apud Syrmium per Osium immemorem gestorum suorum dicituramque, nouæ & tamen iam diu suppuratæ impietatis doctrina proruperat. Sed de eo nihil loquor, qui idcir-

co est reseruatus, ne iudicio humano ignoraretur qualis ante vixisset. Vbiq; autem scandala, vbiq; schismata, vbiq; perfidiæ sunt. Hinc illud est, vt ad professionem subscribendæ fidei aliqui eorum, qui ante aliud scripserant, cogentur. Non queror de patientissimis viris orientalibus episcopis, quibus sufficit post blasphemie voluntatem coactæ saltem fidei professio. Gratulandum enim videtur in tanta blasphemantium episcoporum hæretica pertinacia, aliquem ex his suscipi pœnitentem. Sed inter hæc o beatos vos in domino & gloriosos, qui perfectam atque apostolicam fidem conscientia & professione dei retinentes, conscriptas fides huc vsque nescitis. Non enim egiuistis litera, qui spiritu abundabatis. Neque officium manus ad scribendum desiderastis, qui quod corde à vobis credebatur, ore ad salutem profitebamini. Nec necessarium habuistis episcopi legere, quod regenerationis officio tenebatis. Sed necessitas consuetudinem intulit, exponi fides, & expositis subscribi. Vbi enim sensus conscientie periclitatur, illic litera postulat. Nec sanè scribi impedit, quod salutare est confiteri. Confitemur planè in sancti spiritus dono semper innocentes, & scribimus volentes, non deos duos, sed deū vnum, neque per id non & deum dei filium. Est enim ex deo deus. Non innascibiles duos, quia autoritate innascibilitatis deus vnus est. Neque per id non & vnigenitus deus est. Namque origo sua innascibilis substantia est. Non vnum subsistentem, sed vnam substantiam. Non differentem, non vnum indissimilibus naturis dei nomen, sed vnius nominis atque nature indissimilem essentiam. Non præstantē quenquam cuiquam genere substantiæ, sed subiectum alterum alteri natiuitate nature. Patrem in eo maiorem esse quòd pater est, filium in eo non maiorem esse quòd filius est. Significationem interesse, non interesse naturam. Patrem non intra tempora confiteri, sed cointemporalem patri non negare. Patrem in filio prædicare, quia nihil in se habeat filius à patre dissimile: filium in patre confiteri, quia non est aliunde quòd filius est. Mutuam sibi ac similem inuicē naturam non nescire, quia par sit quòd vnus sit, non existimare, quia vnum sunt, vnum eos sic per indissimilis nature indifferentiam prædicare, ne vnus sit. Exposui charissimi quatum humani sermonis cōsuetudo patiebatur, & dominus mihi semper, vt ipse scit, à me oratus indulset, cōmunis fidei cōscientiā. Et si quid minus, imò quia minus, ac propè nihil dictum est, memetote non sensum mihi, sed verba deesse.

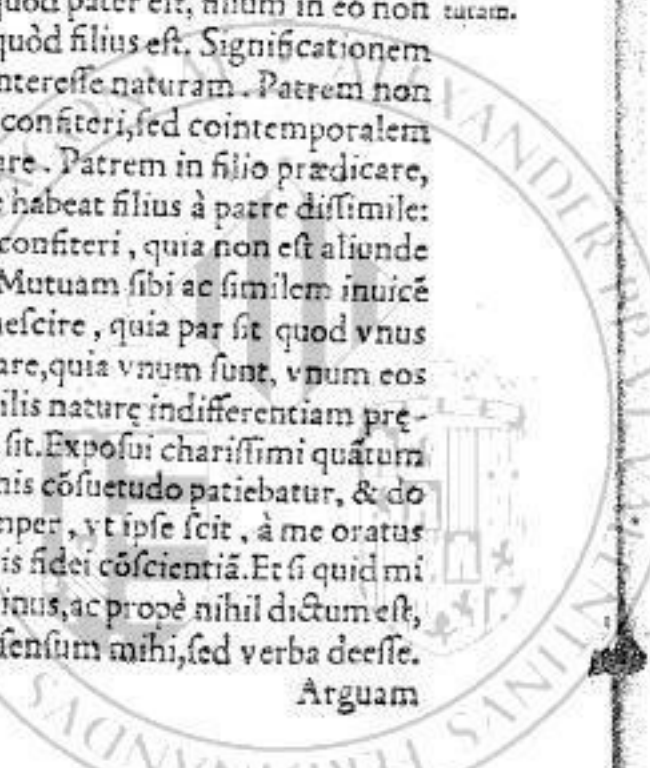
Arguam

* Alii. multa

* Alii. auctore

* ali. se intra

M
Filius patri
subiectus est
etiam iuxta
diuinam naturam.

A Arguam fortè in eo naturam meam, non tamen arguam voluntatem: & ignosco naturæ, si loqui de deo quod vult non potest, cui sufficiat ad salutem, credidisse quæ dei sunt. Nunc quia fides mea atq; vestra, quantum mihi cōficius sum, apud deum non periclitatur, & ostēdi vobis, sicut voluistis, quæ ante expositæ fides essent ab orientalibus episcopis, sed paucis: repetam ergo, quia secundum numerum ecclesiarum orientalium, episcoporum paucorum fides ista est, ipse quoque quid de diuinis rebus secundum doctrinam apostolicam sentirem professus sum. Reliquum est, vt professio quæ errorem nobis aspergere videtur simplicitatis ex sermone sine suspitione aliqua, quia iam nec* relata est, audienda sit. Et quanquam iam non* mouear de me iudicari secundum expositionem totius fidei, tamen patimini, vt nolim de me adhuc, nisi absolutis omnibus, iudicari. Multi ex nobis fratres charissimi, ita vnā substantiam patris & filij prædicant, vt videri possint, non magis id pie quàm impie prædicare. habet enim hoc verbum in se & fidei cōscientiam & fraudem paratam. Nam si secundum naturæ proprietatem ac similitudinem, vt similitudo non speciem solam afferat, sed genus teneat, religiose vnā substantiam prædicamus, dummodo vnā substantiam proprietatis similitudinem intelligamus, vt quod vnum sunt, non singularē significet, sed æquales: æqualitatem dico, id est, indifferentiam similitudinis, vt similitudo habeatur æqualitas. Æqualitas vero vnū idcirco dicitur esse, quia par sit. Vnum autem in quo par significatur, non ad vnicum vendicetur. Vna igitur substantia si non personam subsistentem perimat, nec vnā substantiam partitam in duos diuidat, religiose prædicabitur. Quæ ex natiuitatis proprietate, & ex naturæ similitudine ita indifferens sit, vt vna dicatur. At vero si idcirco vni⁹ substantiæ pater & filius dicatur, vt hic subsistens sub significatione licet duōrum nominum vnus ac solus sit, confessum nomine filium cōscientia non tenemus, si vnā substantiam cōfiterentes, ipsum sibi vnicum ac singularem & patrem esse dicimus & filium. Quin æque & huius tanti erroris occurrit occasio, vt diuisus à se ipse pater intelligatur, & partem execuisse quæ esset sibi filius. Id enim hæretici vnā substantiam prædicantes contendunt, & his multum piæ confessionis noster sermo blanditur. Vt dum hoc verbum indefinita breuitate dubium est, proficiat ad errorem. Est præterea error hic tertius, vt cum vni⁹ substantiæ pater & fili⁹ esse dicitur, significari existimetur sub-

stantia prior quam inter se duo pares habeāt. **D** Ac sic tres res sermo significet, substantiam vnā, & duos vni⁹ substantiæ velut cohæredes. Vt enim cohæredes duo sunt, & hereditas anterior est cuius duo sunt cohæredes, ita vni⁹ substantiæ anterioris duo possunt videri confortes. Atque ita vna substantia patris & filij prædicata, aut vnum qui duas nuncupationes habeat, subsistentem significat, aut diuisam vnā substantiam duas imperfectas fecisse substantias, aut tertiam priorem substantiam quæ à duobus & usurpata sit & assumpta. Quæ idcirco vna dicatur, quia in duas vna defecta sit. Et vbi post hæc natiuitas, vbi pater, vbi filius intelligitur, si patrem & filium vel defectio potius, vel anterioris substantiæ cōmunio, quàm naturæ natiuitas prædicabit? In his igitur tot tamq; grauibus fidei periculis, verborum breuitas temperanda est: ne impie dici existimetur, quod pie intelligitur: ne secunda atque innocente conscientia, per occasionem hæreticorū reus sermo dicitur, vnā substantiam catholicam patris & filij non inde incipiat, neque hoc quasi maximum teneat, tanquam sine hoc vera fides nulla sit, tuto vnā substantiam dicet, cum ante dixerit: Pater ingenitus est, filius natus est, subsistit ex patre, patri similis est, virtute, honore, natura. Patri subiectus est, vt auctori: nec se per rapinam deo, cuius in forma manebat, æquauit: obediens vsque ad mortem fuit. Non ex nihilo est, sed natiuitas est. Non est innascibilis, sed contemporalis. Non est pater, sed ex eo filius est. Non est portio aliqua, sed totus est. Non est auctor ipse, sed imago est. Imago dei ex deo, in deum nata. Non est creatura, sed deus est. Non est alter deus in genere substantiæ, sed vnus deus per indifferentis substantiæ essentiam. Non persona deus vnus est, sed natura: quia nihil in se diuersum ac dissimile habent natus & generans. Et post hæc, vnā substantiam patris & filij dicendo, non errat, at vnā substantiam negando, iam peccat. Nemo itaque vnā substantiam negari à nobis putet, cuius idcirco ratio ostenditur, ne negetur. Nemo vnā substantiam breui ac nudo sermone putet prædicandam, vt possit religiose dici, vna esse substantia. Nō enim ego audio: Christus ex Maria natus est, nisi & audiam: In principio erat verbum, & deus erat verbum. Non audiam, Christus esuriuit, nisi post quadraginta dierum ieiunium audiam: Nō in pane solo viuit homo. Non audiam, sitiuit, nisi audiam: Qui biberit de aqua quam ego dederō ei, non sitiet in æternum. Non audiam, Christus passus est, nisi audiam: Nunc est hora vt filius

* al. relicte
* al. vercat

B

C

E

F

G vt filius hoīs clarificetur. Nō audiā, mortuus est, nisi audiam, resurrexit. Nihil solitarium ex diuinis sacramentis ad suspicionem audientium & ad occasionem blasphemantium proferamus. Ante natiuitas filij, ante subiectio, ante similitudo naturæ filij prædicanda est, vt non impie vnus esse & pater & filius substantiæ prædicetur. Et non intelligo, cur ante cætera tãquam maximum & potissimum & solitariū prædicandum sit, quod nec pie possit ante cætera prædicari, & iam impie necesse sit post cætera denegari. Non est, fratres charissimi, vna patris & filij neganda substantia, sed nec irrationabiliter prædicanda sit vna substantia ex naturæ genitæ proprietate. Non sit, aut ex portione, aut ex vnione, aut ex communione. Potest vna substantia impie dici, & pie taceri. Habes natiuitatem, habes similitudinem. Quid verbi calumniam suspiciose tenemus, rei intelligentia non dissidentes credamus: & dicamus esse vnã substantiam, sed per naturam proprietate non ad significationem impiæ vnionis. Vna sit ex similitudine, non ex solitudine. Sed fortè parum proprietatis in se habere similitudo videatur. Hoc si est, quæro quo modo possim alterum ad alium, nisi per similitudinem coæquare? Aut nunquid non id est esse simile quod æquale? Si vnum dico, habet & vnici suspicionem: si similem dixero, habet indifferentis comparisonem. Inter similem & vnum quæro quem locum habeat æqualis, & interrogo vtrum similitudinis potius aut solitudinis res sit. Non est æqualitas in dissimilibus, nec similitudo est intra vnum. Aut quid differunt similis & æqualis, vt ab vno iterum discernatur æqualis? Non sunt itaque dissimiles æquales. Et quid aliud possunt esse similes quàm æquales, cum in dissimilibus non sit æqualitas? Prædicantes itaque fratres charissimi simile filium in omnibus patri, nihil aliud quàm æqualem prædicamus, perfectæ æqualitatis habet significationem similitudo, & hoc ex sanctis scripturis intelligendum est. legimus namque: Vixit autem Adam ducentis triginta annis, & genuit secundum effigiem & similitudinem suam, & cognominauit nomen eius Seth. Quæro cuiusmodi similitudinem & effigiem suam Adam in Seth genuerit. Tolle corporum infirmitates, tolle conceptus initium, tolle dolores partitudinis, & omnem humanam necessitatem. Quæro similitudo hæc quæ in Seth est, vtrum per naturam dissentiat auctori, aut vtrum alterius generis essentia fuerit in vtroque, ne non naturalem habuerit Adæ Seth natus essentiam. Sed similitudo Adæ est,

etiam si genus, quia non est natura dissimilis. K
 Similitudo autem naturæ non habuit in Seth alterius generis naturam, quia non aliunde Seth natus est: ita similitudo res ipsas naturales coæquat per similitudinem non indifferentis essentia. Omnis itaque filius secundum naturalem natiuitatem, æqualitas patris est, quia est & similitudo naturæ. Et beatus Ioannes docet in natura patris & filij, quam Moyses in Seth Adam similitudinem dicit, hanc eandem æqualitatem esse naturæ. ait enim: Propter hoc eum magis quærebant Iudæi interficere, quoniam non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Quid tantorum virorum doctrinis atque dictis inserimus torpentia peccatis grauibus ingenia? & sensus hebetes atque temerarios aduersum indissolubilis prædicationis auctoritatem impij fatigamus? Per Moysen Seth Adæ similitudo est. Per Ioannem filius patris æqualitas est. Et quærimus tertium nescio quid inter patrem & filium, quod natura non recipit. Similis est patri filius, filius patris est, ex eo natus est. Per hoc solum pie potest, quod vnus sit prædicari. Nec me fallit fratres charissimi, quosdam esse qui similitudinem consentes negant æqualitatem. Sed loquantur vt volūt, & blasphemiarum suarum virus ingerant ignorantibus. Si inter similitudinem & æqualitatem differre dicunt, quæro vnde comparetur æqualitas. Namque secundum essentiam & virtutem & gloriam & tempus patri filius similis est. Interrogo ex quo non videatur æqualitas. Nam etiam hæc in superiori fidei constituta damnatio est, vt anathema esset, qui patrem dissimilis sibi essentia diceret patrem. Si ergo naturam neque aliam, neque dissimilem ei, quem M
 impassibiliter generabat, dedit, non potest aliam dedisse, nisi propriam. Ita similitudo proprietas est, proprietas æqualitas est, & æqualitas nihil differt. Quæ autem nihil differunt, vnum sunt, non vnione personarum, sed æqualitate naturæ. Quanquam vero & communi sensu & diuinis auctoritatibus inter similitudinem & æqualitatem nihil differre intelligatur: quippe cum secundum Moysen & Ioannem patri filius & similis sit & æqualis, tamen videamus an dominus Iudæis irascentibus quod patrem sibi deum dicendo, deo se coæquasset, se esse docuerit deo æqualem. ait enim: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Auctorem discreuit, cum ait: Non potest à se facere. Obedientiam significat cum addit: Nisi quod viderit patrem facientem. Non enim virtutis differentia est, non posse nisi

Obedientiam
 eum in
 ho dei

A posse nisi videat, quia virtutem magis præstat natura quam visus. At vero obsequæ est, tunc posse cum videt. Atque ita per id quod videt, significat, non ex visu se accipere virtutem, sed autoritate visus præsumere potestatem. Non ergo differt naturæ virtus in patre & filio, cui hoc posse, quod pater possit, non ex incremento aliquo naturæ profectus tribuat, sed autoris exemplum. Denique honore in quem subiectio conseruauit, naturæ virtus æquauit. Subiecit enim: Quæcunque enim ille facit, eadem & filius similiter facit. Nunquid similitudo non æqua est? æqua planè est, etiam si negemus, eadem enim similiter facit. Nunquid similiter facta, non eadem sunt, aut eadem non recipiunt æqualitatem, aut aliquid inter simile differt & æquale? Cumque similiter sunt, eadè fieri intelligantur, nisi fortè quisquam quæ eadè sunt, negauerit æqualia, vt quæ similia sunt, nõ dicantur æqualia: cumque similiter sunt, non modo æqualia fieri, sed eadem prædicentur. Caret igitur fratres similitudo naturæ cõtumeliæ suspitione, nec potest videri filius idcirco in proprietate paternæ naturæ non esse, quia similis est, cum similitudo nulla sit nisi ex æqualitate naturæ. Aequalitas autem naturæ non potest esse, nisi vna sit. Vna vero nõ personæ vnitatem, sed generis. Hęc fides pia est, hęc conscientia religiosa, hic salutaris sermo est, vnã substantiam patris & filij idcirco non negare, quia similis est: similè vero ob id prædicare, quia vnum sunt. Exposita charissimi pietate vnus substantiæ, quæ Græce homouision dicitur, & similis substantiæ, quæ homœouision, viciis quæ ex verborum vel breuitate subdola, vel periculosa nuditate accidere possunt, absolutissime demonstratis, reliquus mihi sermo ad sanctos viros orientales episcopos dirigendus est. Et quia iam de fide nostra nihil inter nos suspicionis relictum est, ea quæ adhuc in suspensionem ex verbis veniunt purgentur, & dabunt veniam ex communi conscientiæ fide secum liberius locuturo. O studiosi tandem Apostolicæ atque Euangelicæ doctrinæ viri, quos fidei calor in tantis tenebris hæreticæ noctis accendit. Quantam spem reuocandæ veræ fidei attulistis constanter audacis perfidiæ impetum retundendo. Antea enim in obscuro atque in angulis dominus Christus dei esse secundum naturam filius negabatur, & essentiæ inops paternæ, accepisse cum creaturis originem de non extantibus prædicabatur. At vero nunc publicæ autoritatis professione hæresis prorumpens, id quod antea furtim mussitabat, nunc victrix gloriabi-

tur. Quibus enim antea cuniculis in catholicam ecclesiam nõ tentauit irrepere? Quas non exercuit falsæ religionis blandimento, seculi potestates? Homines enim peruersi eoque proruperant, vt cum hoc ipsi prædicare publice non auderent, imperatorem tamen fallerent ad audiendum. Fefellerunt enim ignorantem regem, vt istiusmodi perfidiæ fidem bellis occupatus exponeret, & credendi formam ecclesiis nondum regeneratus imponeret. Contradicentes episcopos ad exilium coegerunt. coegerunt enim nos ad voluntatem exulandi, dum impietatis imponunt necessitatem. Sed exulemus semper, dum modo incipiat verum prædicari: domino enim gratias quod ignorantem per vos admonitus imperator agnouit, & errorem non suum, sed astantium, per has fidei vestræ sententias recognouit, & se inuidia apud deum atque homines impiæ voluntatis exemit, cum legationem vestram honorifice habens, falsitatem eorum, quorum autoritate in inuidiam deducebatur, coacta à nobis ignorantia suæ professione cognouit. Fallunt quantum & vereor, & mihi videtur fratres charissimi fallunt, quia semper fefellerunt, & ipsa illa præsens nunc subscriptio non caret falsitate. Excusant enim se idcirco homouision & homœouision taceri voluisse, quia vnum atque idem significari verbo vtroque existimarent. Rudes credo episcopi ignorauerunt homouision significationem, quasi nunquam de hoc aut synodus fuisset, aut lites. Sed esto, ignorauerunt homouision, aut nesciebant homœouision id significari, quod similis esset essentiæ. Iam si hoc nesciebant, cur nesciri volebant generationem filij? Nunquid si inenarrabilis est, ideo & ignorabilis est? Sed si ignoratur quomodo natus est, nunquid ignorari potest, quod filius deus non ex alia substantia, sed ex deo natus non diuersam habeat essentiã? Nunquid nõ legerant, sicut patrem, ita & filium honorandum, vt patrem honore præferrent? Nunquid incognitum habebant, patrem in filio videri, vt filius apud eos dignitate, charitate, maiestate differret? An & hoc ex ignorantia venit, vt cum cæteris patri subiectus sit filius, vt dum cum cæteris subiicitur, non diceretur natura patri æqualis, natura cæteris cum infirma sit? Passum quidem sciebant, sed dicant quæso, compassum quomodo cognouerant? cur euitant homouision atque homœouision, quia nusquam scriptum sit, quæro compassum esse vnde præsumperint? Aut nõquid volunt duos esse qui passi sunt? Id enim compassio testatur. Vbi illud est? Iesus Christus filius dei. Aut nõquid alius est

D
al. * exercuit

al. * adhor-
tantium.

E

F

In quodam
codice sic er-
rat, Discer-
nat à cæter-
is, cū subie-
ctio filij na-
tura proprie-
tas sit, subie-
ctio autē cæ-
terorū crea-
tionis infir-
mitas sit.

alius est

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G alius est Iesus Christus, alius filius dei: Si non idem atq; vnus intra extraq; filius est, credite in homousio ignorationem, si hæc ignorare licet: si autē in his ipsis ipsa illa ignoratio impia est, quæ tamen nõ potest in eo falso excusari, vereor ne & homousij ignorationem professio mentiatur. Non queror admodum de venia quã dedistis. religiosum est deo sua reseruare, & ignorationis error humanus est. Sed ignoscãt mihi iam duo episcopi Valens & Vrsatius, quòd eos pro ætate atque exercitatione sua ignorasse non credo. Et difficillimum est ne mentiri existimetur, qui se in alio negotio non possunt nisi mendacio purgare. Sed dominus hoc magis tribuat, vt nos male opinemur, quàm illi nõ ignorauerint. Malo enim ego male existimans iudicari, quàm fidem vestram hæretica & conscientia & cõmunionem violari. Oro autem vos sanctissimi viri, vt cū bona venia sollicitudines meas æstimetis. Testis enim dominus est conscientie mee, in nullo me expositiones has quas in Syrmium detulistis fidei vestræ velle conuellere. Sed date veniam, si quædam intelligere non possum, & consolabor me, quia legi: Spiritus prophetarũ prophetis subiectus est. Ex quo fortè non impudenter etiam à me presumitur, vt & ego intelligam quod alius ignoret. Non quod quicquam vos secundum mensuram scientie ignorare ausus sim dicere, sed super fidei catholicæ vnitatem patimini nõ minus in nobis esse sollicitudinem quàm in vobis. Epistolam quã à vobis de homousij & homœusij expositione apud Syrmium Valens & Vrsatius & Gerninius poposcerunt legi, intelligo in quibusdam non minus circumspectam esse quàm liberam. Et ipsa homousij & homœusij demonstratio, nihil reliquit difficultatis. Et quidem de homœusio, quod est similis essentia, commune iudicium est. De homousio vero, quod est vnius essentia, tractantes, primum idcirco respueandum pronunciauistis, quia per verbi huius enunciationem substantia prior intelligeretur, quã duo inter se partiti essent, intelligo vitium intelligentiæ. Et prophanus hic sensus est, & cõmuni iudicio ab ecclesia respueendus. Secundo quoque id addidistis, quod patres nostri, cum Paulus Samosatæus hæreticus pronũciatus est, etiã homousion repudiauerint, quia per hanc vnius essentia nuncupationem solitarium atque vnicum sibi esse patrem & filium prædicabat. Et hoc sanè nunc quoque prophanissimum ecclesia recognoscit, patrem & filiũ in his nominũ professionibus ad vniõnis ac singularis solitudinẽ negata personarũ proprie-

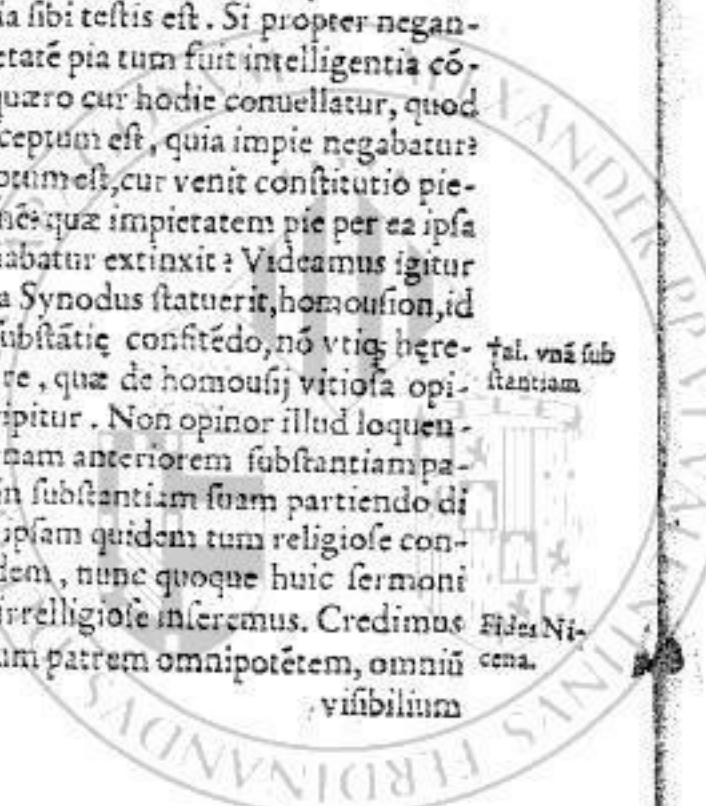
tate reuocare. Tertio etiam hæc causa improbandi homousij cõmemorata à vobis est, quia in synodo, quod apud Niceam fuit, coacti patres nostri propter eos qui creaturam filium dicebãt, nomẽ homousij indidissent. Quod nõ recipiendũ idcirco sit, quia nusquam scriptum reperiretur. Quod à vobis dictũ satis miror. Si enim homousion propter nouitatem verbi repudiandũ sit, vereor ne & homœusion periclitetur, quia nusquã scriptum reperitur. Sed hinc non calumnior. Malo enim aliquid nouum cõmemorasse, quàm impie respuisse. Pretermissa itaq; quæstiõne nouitatis, ne in his quidem residet quæstio, quæ & cõmuni omnium nostrum iudicio damnantur. Quis enim sanæ mentis tertiam substantiam, quæ patri & filio cõmunis sit, prædicabit? Vel quis secundũ Samosatæum in Christo renatus, & filium confessus ac patrem, quòd Christus in se sibi & pater & filius sit, cõfitebitur? Par itaq; in condẽnandis impietatibus hæreticorũ (nostra) sententia est, & hæc homousij intelligentiã nõ modo respuit, sed & odit. Atq; ita nõ relinquitur vitiozã intelligentiæ quæstio, vbi in vitij damnatione cõmunis assensus est. Dicturo autem me tandem de tertia quæstione, oro vos, ne vbi pax conscientie est, ibi sit pugna suspicionum. Neq; quicquam me nisi ad vnitatis profectum proferre existimetis. Inane enim est calumniã verbi pertimescere, vbi res ipsa, cuius verbum est, non habeat difficultatem. Displicet cuiquã in Synodo Nicena homousion esse susceptũ. Hoc si cui displicet, necesse est placeat quod ab Arianis est negatum. Negatũ enim idcirco est homousion, ne ex substantia dei patris deus filius natus, sed secundum creaturas ex nihilo conditus prædicaretur. Nihil nouum loquimur, pluribus ædita literis, ipsa Ariarum perfidia sibi testis est. Si propter negantium impietate pia tum fuit intelligentia cõfitentium, quæro cur hodie conuellatur, quod tum pie susceptum est, quia impie negabatur? Si pie susceptum est, cur venit constitutio pietatis in crimẽ: quæ impietatem pie per ea ipsa quibus impiabatur extinxit? Videamus igitur quid Nicena Synodus statuerit, homousion, id est, vnius substantie cõfiteudo, nõ vtiq; hæresim parturire, quæ de homousij vitiosa opinione concipitur. Non opinor illud loquentur, quod vnam anteriorem substantiam pater & filius in substantiam suam partiendo diuiserint. Et ipsam quidem tum religiose conscriptam fidem, nunc quoque huic sermoni nostro non irreligiose inseremus. Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, omnium visibilia

Thaenus desunt in dictocodice

Hæc erant ad dicitur, sed in recetione co dico. Pro prudentia vestra expedite quid sit à sanctissimis viris poscere, vt cū bona venia audiant dicentem, & an eiusdẽ sit exulare & ob iurgare. hoc ideo dictũ est, quia quæ ab his ad præsentia fuerunt erã producturus. Nõ tamẽ in his quæ posent tanquã excusabilia defendi videret calũniari.

tal. vnã substantiam

Fides Nicena.

A visibilibus & inuisibilibus factorem. Et in vno dominum nostrum Iesum Christum filium dei, natum ex patre vnigenitum, hoc est, de substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deum verum de deo vero, natum non factum, vnus substantie cum patre, quod Græce dicunt *ὁμοούσιον*, per quæ omnia facta sunt, quæ in cælo & in terra, qui propter nostram salutem descendit de cælis, & incarnatus est, & homo factus est, & passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in cælos, venturus iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, erat quando non erat, & antequam nasceretur non erat, & quod de non extantibus factus est, vel ex alia substantia aut essentia, dicentes esse cõuertibilem & demutabilem deum, hos anathematizat catholica ecclesia. Non hic

B sanctissima religiosorum virorum Synodus nescio quam priorem quæ in duos diuisa sit, substantiam introducit. * Sed filium natum de substantia patris, non quidem nos negamus, aut quid aliud confitemur. Et post cæteras cõmunis fidei expositiones ait, natum non factum, vnus substantie cum patre, quod Græci dicunt *ὁμοούσιον*. Quæ hic vitiosæ intelligentiæ occasio est: natus esse de substantia patris filius, non factus prædicatur, ne natiuitas diuinitatis, factura sit creationis. Idcirco autem vnus substantie, non vt vnus subsistat, aut solus, sed ex substantia dei natus non aliunde subsistat, neque vt in aliqua dissidentis substantie diuersitate subsistat. Aut nunquid non hæc fides

* al. vera

C nostra est, vt non aliunde subsistat, neque vt indissimilis subsistat? Aut aliud hic testatur homouision, quàm vt vna atque indissimilis sit substantia secundum naturæ propaginem essentia, quia essentia filij non sit aliunde. quæ quia aliunde non est, vnus recte esse ambo creduntur essentia, quia substantiam natiuitatis filius non habeat nisi de paterne autoritate naturæ: Sed fortè ecõtrario dicetur, idcirco improbari oportere, quia vitiose intelligi solet. Hoc si timemus, deleamus in Apostolo quod dictum est: Mediator dei & hominum homo Christus Iesus, quia ad autoritatè hæresis suæ Photinus hoc vitur: & non legat à nobis, quia ab illo male intelligatur. Pereat quoque ad Philippenses scripta epistola, aut igni, aut spongia, ne in ea Marcion relegat: Et habitu repertus vt homo, phantasiam corporis confitens esse non corpus. Non extet Euangelium Ioannis, ne Sabellius dicat: Ego & pater vnum sumus. Neque isti nunc creaturæ prædicatores scriptum male legant: Pater maior me est. Neque illi qui dissimilem patri, filium affirmare vo-

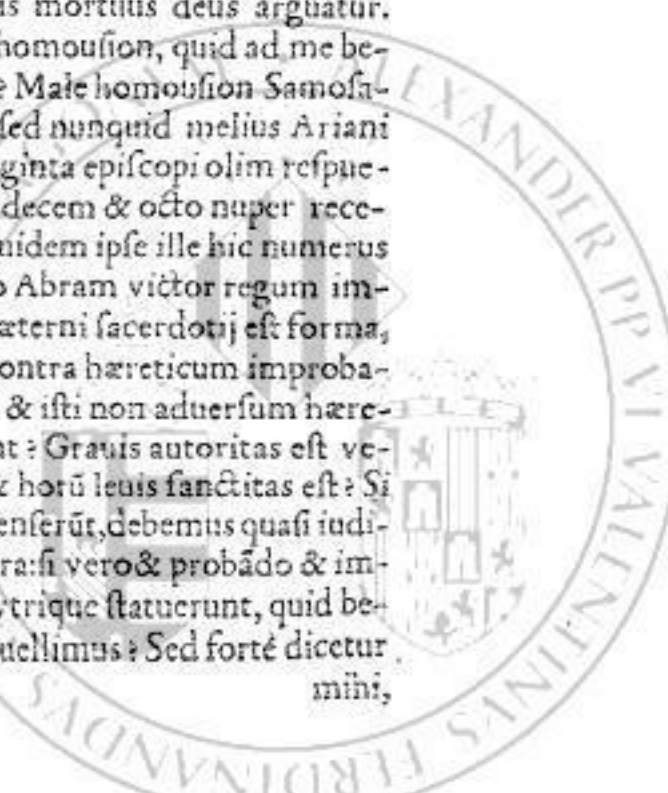
E sacris literis hæreses ortæ, nec in cõtra dantur

lunt, legant: De die autem & hora nemo scit, neque angeli in cælis, neque filius, nisi pater solus. Non sint quoque libri Moyse, ne tenebræ deo, qui in Genesi post noctem dies cæpta sit, ne anni Mathusale ætatem diluuij excedant, & non tantum octo sint animæ reseruata, ne clamorem Sodomorum repletis iam peccatis deus audiens, tanquam ignorans clamorem descendat vt videat an plena sint cum clamore peccata, & reperiatur deus nescire quod scierit. Ne quisquam quoque sepelientium sepulti Moyse sciat sepulchrum, ne per hoc, vt hæretici putant, diuersa lex ipsa sibi hostis sit. Et quia hæc ab his non intelliguntur, non legantur à nobis. Pereant quoque si videtur (quod non ego dixerim, sed responsionis necessitas) omnia diuina illa & sancta Euangelia salutis humanæ, ne se inuicem contraria dictorum opinione compugnent, ne missurus dominus spiritum sanctum ipse de spiritu sancto natus legatur. Ne mortem & gladium denunciaturus, vsuris gladii olei interdicit. Ne ad inferos descendurus, in paradiso sit cum latrone. Ne postremo Apostoli reperiantur in crimine, qui baptizare in nomine patris & filij & spiritus sancti iussi, tantum in Iesu nomine baptizauerunt. Vobis etiam fratres vobis dico, qui non iam lacte alimini, sed firmo cibo valetis, Nunquid, quia ista sapientes mundi non intelligunt, & his stulta sunt, nos cum mundo sapientes erimus, vt hæc stulta credamus? Et quia hæc impiis cæca sunt, nos non lucebimus intellecta veritate doctrinæ? Male sanctis rebus præiudicatur, si, quia non sancte à quibusdam habentur, esse non debeant. Non ergo gloriemur in cruce Christi, quia scandalum mundo est: neque in viuente deo mortem prædicemus, ne ab impiis mortuus deus arguatur. Male intelligitur homouision, quid ad me bene intelligentem? Male homouision Samosateus confessus est, sed nunquid melius Ariani negauerunt? Octoginta episcopi olim respuerunt, sed trecenti decem & octo nuper receperunt. Et mihi quidem ipse ille hic numerus sanctus est, in quo Abram victor regum impiorum ab eo qui æterni sacerdotij est forma, bene dicitur. Illi contra hæreticum improbauerunt. Nunquid & isti non aduersum hæreticum probauerunt? Grauis autoritas est veterum. Nunquid & horum leuis sanctitas est? Si contraria inuicem senserunt, debemus quasi iudices probare meliora: si vero & probando & improbando vnum vtrique statuerunt, quid bene constituta conuellimus? Sed fortè dicetur mihi,

† al. inaccessibilem.

B

F

D. HILARII DE SYNODIS CONTRA ARIANNOS

G mihi, aliqui hodie ex his qui tunc synodo inter-
 fuerunt, tacendum de homouſio eſſe decre-
 uerunt. Et ego inuitus licet respondebo dicē-
 ti. Nunquid non & ipſi tacendum eſſe de ho-
 mœuſio. Oro vos, ne quiſquam alius ex his
 præter ſenem Oſium, & ipſum illum nimium
 ſepulchri ſui amantem, reperiatur, qui tacen-
 dum eſſe exiſtimet de vtroque. Et quò tandem
 in tãtis hæreticorum ꝑ peruerſitatibus recidi-
 mus, ſi dum non vtrunque recipimus, neutrũ
 retinemus? Non enim videri poteſt impie di-
 ci, vt quia neutrum ſcriptum reperiatur, aut
 neutrum conſitendum ſit, aut vtrunque. Ho-
 mouſion ſanctiſſimi viri, intelligo ex deo de-
 um, non diſſimilis eſſentiæ, non diuiſum, ſed
 natum, & ex innateſcibili dei ſubſtantia conge-
 nitam in filio ſecũdum ſimilitudinem vnige-
 nitam natiuitatẽ, ita me antea intelligentẽ nõ
 mediocriter ad id confirmauit homouſion.

H Quid fidem meam in homouſio damnas, quã
 per homœuſij confeſſionem non potes proba-
 re? Damnas enim fidem meam vel potius tu-
 am, cum damnas intelligentiam eius in nomi-
 ne. Sed male alius intelligit: Damnemus in
 commune vitioſam intelligentiam, non auſe-
 ramus fidei ſecuritatem. Synodo Samofate-
 nã ſubſcribendum putas, ne ſecundum Samo-
 fatei intelligentiam quiſquam ſibi uſurpet ho-
 mouſion. Subſcribamus & Nicenã ſynodo, ne
 Thomouſion improbẽt Ariani. Sed verẽdum
 eſt, ne ſi ſecundum fidem homœuſion homou-
 ſion ſignificare videantur, decernatur, nihil
 diſſerre vnũ & ſimilis eſſe ſubſtantię. Sed &
 homouſion poteſt male intelligi. Conſtituatur
 qualiter bene poſſit intelligi. Vnum atque idẽ
 quod ſapimus, piũ inter nos eſſe velimus.
 Date veniam fratres quam frequenter popo-
 ſci Ariani non eſtis, cur negando homœuſion
 cenſemini Ariani? Sed dices. Mouit me cum
 ſcandalo, homœuſij ambiguitas. Iterum audi
 oro ſine ſcandalo, & me mouit homœuſij nu-
 ditas. Multa ſepe fallunt quæ ſimilia ſunt. Ti-
 meo aurum bractę, quia me fallere poſſit in-
 terius. Et tamen auro ſimile eſt quod videtur.
 Timeo lactis ſimilitudinem, ne oblatum mi-
 hi lac, nõ lac ouinum ſit, quia ei ſimile videat-
 ur & bubulum, vt lac ouium lacti ouium ſi-
 mile ſit, non poteſt ſimile eſſe, niſi ouis ſit. Si-
 militudo vera in veritate naturę eſt, veritas
 autẽ in vtroque naturę, non negatur homœu-
 ſio? hæc eſt enim ſecundum eſſentiam ſimi-
 litudo. Si maſſa maſſę conſimilis non fallat in
 bractęa, ſi lac quod concolor eſt, nõ diuerſum
 ſit in ſapore, ſimile auro quicquam non poteſt
 eſſe niſi aurum: ſimile lacti, niſi ſui generis ſit,

eſſe non poterit. Feſellit me frequenter color
 vini, & tamen guſtatu alterius generis liquo-
 rem recognoui. Vidi carnes carnibus ſimiles,
 ſed poſtea mihi naturę diſſimilitudinẽ ſapor
 prodidit. has enim ſimilitudines, quæ non ex
 vnitate naturę ſunt, metuo. Vereor enim fra-
 tres, orientis hæreſes in tempora ſingula pul-
 lulantes, & quid verear edicam. Iam & legi.
 Mihi quidem in his, quæ vos de orientalium
 quorundam aſſenſu, ſuſceptę legationis mini-
 ſtri ſubſcribenda Syrmium detuliſtis, nihil ſu-
 ſpicionis relictum eſt: ſed habuerunt ab exor-
 dio non nihilum offenſionis, quæ credo vos
 ſanctiſſimi viri Baſili & Euſtathi & Eleuſi ne
 quid ſcandali afferretur, abolenda tacuiſſe.
 Quę ſi recte ſcripta ſunt, taceri nõ debuerũt.
 Si autem quia non recte ſcripta ſunt adhuc ta-
 centur, cauendum eſt ne aliquando dicantur.
 Parcens enim adhuc de his nihil dico, tamen
 mecum recognoſcitis, quod non ita omnis
 ſcripta apud Ancyram fides ſe habeat. Non
 famę fabulam loquor, literarum fidem teneo,
 non à * lectoribus ſumptam, ſed ab episcopis
 datam. Oro vos fratres, adimite ſuſpicionem,
 ſecludite occaſionem, vt probari poſſit *ὁμοου-
 ſιον*, non improbemus *ὁμοουſιον*. Cogitemus
 tot ſacerdotes ſanctos & quieſcẽtes iam, quid
 de nobis dominus iudicabit, ſi nũc anathema-
 tizantur à nobis? Quid de nobis erit, qui ren-
 eò deducimus, vt quia episcopos non fuerunt,
 nos quoque nec ceperimus? Ordinati enim ab
 his ſumus, & eorum ſumus ſucceſſores. Re-
 nunciemus episcopatu, quia officium eius ab
 anathemate ſumpſerimus. Date veniam fra-
 tres dolori meo. Impium eſt quod * auditis,
 non patiar hanc vocem, vt in anathemate ſit
ὁμοουſιον, ſecundum religioſam intelligenti-
 am conſtens. Nomen nihil habet criminis,
 quod ſenſum non perturbat religionis: ho-
 mœuſion neſcio, nec intelligo, niſi tantum ſi-
 milis eſſentię cõfeſſionem. Teſtor dominam
 cœli atque terrę, me cum neutrum audiſſem,
 ſemper tamen vtrunque ſenſiſſe quod per ho-
 mœuſion & homouſion oporteret intelligi, id
 eſt, nihil ſimile ſibi ſecundum naturã eſſe poſ-
 ſe, nõ quod eſſet ex eadem natura. *¶* Rege ma-
 nens fidem Nicenam nunquam niſi exulatu-
 rus audiui, ſed mihi homouſij & homœuſij in-
 telligentiam Euangeliſta & Apoſtoli intima-
 uerunt. Pium eſt quod volumus, ne damne-
 mus patres, ne animemus hæreticos, ne dum
 hæreſim appellamus, hæreſim nutriam*. In-
 terpretati patres noſtri ſunt poſt Synodum
 Nicenam homouſij proprietatem, religioſi
 extant libri, manet conſcientia, ſi quid ad in-
 terpretationẽ

¶ al. ſuro-
 bus.

¶ al. homou-
 ſion negli-
 gẽter ſuci-
 piatur, ad-
 mouſus non
 aliter ofen-
 dens ſuſcipi
 oportere ni-
 ſi ad vnitate
 ſubſtantię i
 referretur.
 Sed verem.
 &c.

¶ in vetuſto
 codice lĩer-
 ta hæc repe-
 rimus: An
 hinc ſimile
 ſubſtantiam
 ſim, vt pa-
 tior eſt niſi
 vnã, quæ ſi
 L nõ vna
 ſit antea cõ-
 ſirẽda, iam
 poſtea ipſi
 ſit ſimilis
 prædicãda.
 Si aut. &c.
 * al. laicis

* al. audetis
 M

¶ al. Rege-
 neratus pri-
 dẽ & in epi-
 ſcopatũ ali-
 quãtis per-
 tranſeant
 fidẽ, &c.

¶ al. repei-
 lipus.

A terpretationem addendum est, communiter consulamus. Potest inter nos optimus fidei status condi, vt nec ea quæ bene sunt constituta vexentur, & quæ male sunt intellecta refecentur. Egressus sum fratres charissimi, humanæ conscientiæ pudorem, & humilitatis meæ immemor de tantis ac tam reconditis rebus, & ad vsque hanc ætatem nostram intentatis ac tacitis, amore vestri coactus hæc scripsi, & quæ ipse credebam locutus sum. Conscius mihi, hoc me ecclesiæ, militiæ meæ stipendium debere, & per has literas, episcopat⁹ mei in Christo vocem, secundum doctrinas Euangelicas, ¶ destinatè. Vestrum est in commune tractare ac providere atque agere, vt quod vsque nunc inuiolabili fide manetis, religiosa conscientia conseruetis & teneatis quod tenetis. Mementote exilij mei in orationibus sanctis, à quo me post expositionem huius fidei nescio an tam iucundum est ad vos in domum Christi reuertì, quàm securum est mori. Deus & dominus noster incontaminatos vos & illæsos in diem reuelationis reseruet opto fratres charissimi.

FINIS

HAEC EPISTOLA MERVM EST NVGAMENTVM HOMINIS ociose indocti, hymnus eiusdem est farina, sed bene habet quòd non plures nenas affinxerint sancto Hilario. *Crax mi cre dlet me vita*

EPISTOLA S. HILARII AD
Abram filiam suam.

C **D**ilectissimæ filiæ Abræ Hilarius in domino salutem. Accepi literas tuas, intelligo desiderantem te mei esse, & certum ita habeo. Sentio enim quantum presentia horum qui amantur optabilis sit, & quia grauem tibi esse absentiam meam scio, ne me forte impium esse erga te existimares, qui tam diu à te abessem, excusare tibi & profectionem meam & moras volui, vt intelligeres me non impie tibi, sed vtiliter deesse. Namque cum te filiam vt vnicam, ita, quantum à me est, vnanimein habeam, & vellem te pulcherrimam omnium & sanctissimam viuere. Nunciatum mihi est, esse quendam iuuenem habentem margaritam, & vestem inestimabilis precij, quam si quis ab eo possit mereri, super humanas diuitias & salutem & diues & saluus

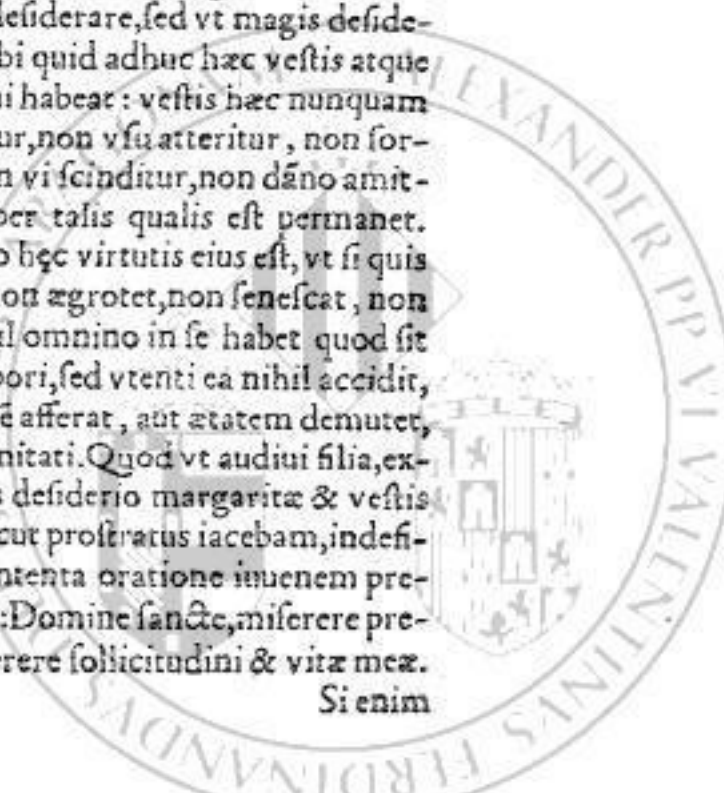
futurus esset. Ad hunc ergo his auditis profectus sum, ad quem cum per multas & longas & difficiles vias venissem, videns cum proci di statim. Adest enim tam pulcher iuuenis, vt ante conspectum eius nemo audeat consistere. Qui vbi me proci disse vidit, interrogari me iussit quid vellem, & quid rogarem, & ego respondi, audisse me de veste sua & margarita, & ideo venisse, & si eam dignaretur prestare, esse mihi filiam quam vehementer diligerem, cui hanc vestem ac margaritam quærerem. Et in terram prostratus facie fleo plurimum, & noctibus ac diebus gemiscens rogo vt audire dignaretur precem meam. Post quæ, quia bonus iuuenis & melius illo nihil est, ait mihi: Nosti hanc vestem atque hanc margaritam, quam à me lachrymis rogas vt eam filia tua concedam? Et ego respondi illi, domine auditu cognoui de ipsis, & fide credidi, & scio quia optima sunt, & salus vera est hac veste vt, & hac margarita ornari. Et statim ministris suis precepit vt mihi & vestem hanc & margaritam ostenderent. Et confestim ita fit. Hanc vestem anno primo vidi, vidi filia, vidi quod eloqui non possum. Nunquid non & sericum secundum subtilitatem eius * partem habuerat? Nunquid candori eius niues comparata non nigrescebant? Nunquid aurum iuxta fulgorem eius liuebat? Ipsa enim multicolor & nihil prorsus comparatum ei poterat equari. Postquam video margaritam, qua visa statim concidi. Non enim poterant oculi mei sustinere tantum eius colorem. Nam nec cæli, nec lucis, nec maris, nec terræ species pulchritudini eius poterat comparari. Et cum prostratus iacerem, ait mihi quidam de assistentibus: Video te sollicitum, & bonum patrem esse, & hanc vestem atque hanc margaritam ad filiam tuam mittere desiderare, sed vt magis desideres, ostendo tibi quid adhuc hæc vestis atque margarita boni habeat: vestis hæc nunquam tinea comeditur, non vsu atteritur, non forde inficitur, non vi scinditur, non dano amittitur, sed semper talis qualis est permanet. Margarita vero hæc virtutis eius est, vt si quis eam induitur, non ægrotet, non senescat, non moriatur. Nihil omnino in se habet quod sit obnoxium corpori, sed vtenti ea nihil accidit, quod aut mortem afferat, aut ætatem demutat, aut impediatur sanitati. Quod vt audiui filia, exanimari magis desiderio margaritæ & vestis istius cœpi, & sicut prostratus iacebam, indeficienti fletu & intenta oratione iuuenem precari cœpi, dicens: Domine sancte, miserere precij meæ, & miserere sollicitudini & vitæ meæ. Si enim

†al. desti-
nate.

E

*al. par erat

F

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI AD ABRAM EPIST.

G Si enim hanc vestem mihi & margaritam nō concedis, miser futurus sum, filiam meam uiuentem perditurus sum, ego propter hanc vestem & margaritā peregrinari volo. Scis domine, quia tibi non mentior. Postquam vocem meā audiuit, iubet me leuare, & ait mihi: Mouerunt me preces & lachrymæ tuæ, & bene est quod credidisti. Et quia dixisti, te pro hac margarita ipsam vitam tuam uelle impendere, nō possum eam tibi negare, sed scire debes propositum & uoluntatem meam. Vestis quam ego dederō talis est, ut si quis uoluerit veste alia colorata & serica & aurata uti, vestem meam capere non possit. Sed illi dabo eam quæ contenta sit, non serico habitu, sed natiuis coloribus, & insumptuoso textu uestiri: ita ut propter consuetudinem, purpuream per augustas vestes habeat: non etiam purpura ipsa defundatur in veste. Margaritam uero quam à me petis naturæ eius est, ut habere eam non possit, si quis margaritam aliam habuerit. Quia aliæ margaritæ, aut de terra, aut de mari sunt: mea autē, ut ipse tu uides, speciosa & preciosa est incomparabilis & cœlestis, non dignatur ibi esse ubi aliæ sunt. Non enim rebus meis cōuenit cum rebus hominis, quia qui veste mea & margarita utitur, in æternum sanus est, nō febre exardescit, non uulneri patet, non annis demutatur, non morte dissoluitur, æqualis æternis. Ego tamen hanc vestem & hanc margaritam meam petenti tibi dabo, eam ut filia tuæ perferas. Sed prius scire debes quid uelis filia tua, si se huius vestis & margaritæ mea facit dignam, id est, si vestes sericas & auratas & infectas habere noluerit: si alteram margaritam oderit, tūc hæc quæ me rogas tibi præstabo. Post uocem filia latus exurgo, & secretum habens, hanc ad te epistolā feci, rogans te per multas lachrymas meas, ut te huic uesti & margaritæ reserues, neque miserū senem tali damno tuo facias, si hanc vestem & hanc margaritam non habueris. Testor autem tibi filia deum cœli & terræ, quia nihil hac veste atque hac margarita preciosius est, & tui iuris est ut hanc habeas. Tu modo quando tibi uestis alia affertur, uel serica, uel infecta, uel deaurata, dicito ei qui tibi offert: Ego vestem alteram expecto, propter quam pater meus à me tam diu peregrinatur, quam mihi querit, quam non possum habere si hanc habuero. Sufficit mihi lana ouis meæ: sufficit mihi color quem natura attulit: sufficit mihi lectus insumptuosus. Cæterum vestem illam desidero quæ dicitur non absumi, non atteri, non scindi. At uero si tibi margarita offeratur aut suspendenda col-

lo, aut digito coaptāda, dices ita, nō mihi impedimento sint istæ inutiles & sordidæ margaritæ, sed expecto illam preciosissimam, pulcherrimam & utilissimam. Credo patri meo, quia & ille qui spopōdit ei se credidit, propter quam mihi significauit se etiam mori uelle. Hanc expecto: hanc desidero, quæ mihi præstabat salutem & æternitatem. Ergo filia subueni sollicitudini meæ, & hanc epistolam meā semper lege, & huic uesti & margaritæ te reserua. Et ipsa tu mihi, nullū interrogans, quomodolibet potes literis rescribe, utrum uesti huic & margaritæ te reserues, ut sciam quid iuueni illi respōdeam: & ut si illam desideras, si expectas, latus possim ad te reditum cogitare. Cum autem tu mihi rescripseris, tunc tibi & ego quis sit hic iuuenis, & qualis sit, & quid uelit, & quid promittat, & quid possit, indicabo. Interim tibi hymnum matutinum & serotinū misi, ut memor mei semper sis. Tu uero si quid minus per ætatem hymno & epistola intelligis, interroga matrem tuam, quæ optat ut te moribus suis genuerit deo, & deus qui te genuit, hic & in æternū custodiat, quod & opto filia desideratissima.

D. HILARII PICTAVORVM

*Episcopi hymnus filie suæ
Abræ transmissus.*

*Lucis largitor optime
Post ipsa noctis tempora
Tu uerus mundi lucifer,
Venturæ lucis nuncius,
Sed toto sole clarior
Materna nostri pectoris
Adesto rerum conditor
Cuius amota gratia
Tu quoque pleno spiritu
Ne rapientis perfidi
Ut inter actus seculi,
Omni carentes crimine
Probrosas matris castitas
Sanctumque puri corporis
Hæc spes precantis animæ,
Ut matutine nobis sit
Gloria tibi domine,
Cum spiritu paracleto
Cuius sermonis lumine*

Hymn^{us} epi-
stolæ respō-
dēt, hoc est,
dignū patel-
la operculū.
M

Dies resul-

A *Dies refulsus panditur.
Non is qui parui sideris
Angusto fulget lumine.
Lux ipse totus & dies
Illuminans praeordia.
Paternae lucis gloria,
Nostra pauescunt corpora
Secum deum gestantia,
Diris patefcant fraudibus.
Vitae quos usus exigit
Tuis mittamus legibus.
Carnis uincat libidines
Delubrum seruet specie.
Haec sunt uotina munera
Lux in noctis custodiam.*

B *Gloria in genito,
Nunc & per omne seculum.*

FINIS

ELENCHVS CANONVM D.

HILARII IN EVANGE-
lium Matthaei, ordine quo
ab eo sunt editi.

CANON I

De nativitate Christi. De Magis cum mu-
neribus, & de infantibus occisis.

CANON II

De Iesu regresso ex Aegypto. De praedica-
tione Ioannis, & baptismo. De domino bap-
tizato.

CANON III

C De tentatore diabolo. De ieiunio Iesu qua-
draginta diebus. De Petro & Andrea piscato-
ribus.

CANON IIII

De beatitudine & praecipis. De recocilia-
tione fratrum. De adulterio. De oculo & ma-
nu eruenda. De iuramentis & eleemosyna.

CANON V

De oratione & ieiunio. De thesauro in cae-
lo. De lucerna corporis. De duobus dominis.
De cibo & vestitu. De volatilibus & liliis agri,
& feno. De sollicitudine diei. De festuca &
trabe in oculo.

CANON VI

De margaritis ante porcos. De pseudopro-
phetis. De domo aedificata super petram.

CANON VII

De leproso quem curavit dominus. De pue-
ro tribuni paralytico. De focu Petri. De plu-
rimis & diuersis curis.

CANON VIII

D De discipulis in nauis excitantibus Iesum.
De duobus daemoniis in terra Gerasenorum.
De paralytico curato & lectum ferente.

CANON IX

De Mattheo publicano. De pharisaeorum,
& discipulorum Ioannis ieiunio. De adfutu
panni rudis. De profluvio mulieris. De filia
principis excitata a mortuis. De duobus caecis.
De surdo & muto.

CANON X

Miserus turbarum dominus, duodecim di-
scipulos praemittit cum potestate & doctrina &c.

CANON XI

Ioannes de carcere ad Iesum mittit, & Iesus
de Ioanne ad turbas loquitur. Item confessio
Iesu ad patrem.

CANON XII

E Discipuli spicas vellunt. Manus aridae ho-
minem sabbato curavit. Caecum & daemonia-
cum curavit. De blasphemia spiritus. De fru-
ctu arboris bonae & malae. De omni verbo o-
cioso. De signo Iona. De Niniuitis & regina
Austri. De septem spiritibus & octavo. De ma-
tre Iesu & fratribus.

CANON XIII

Sedens in nauicula Iesus turbis parabolas
loquitur. De seminante bonum semen. De zi-
zania & tritico. De grano sinapis. De fermento
absconso in farina. Expositio zizaniae. De
thesauro in agro. De bona margarita. De rete
misso in mare.

CANON XIII

F De scriba in regno caelorum. De fratribus
& sororibus domini. De Ioannis capite in di-
sco. De quinque panibus & duobus piscibus.
Vbi super mare ambulabat, & Petrum mer-
sum erexit.

CANON XV

De lauandis manibus. Et non ea quae in os
intrant, sed ea quae ex ore exeunt inquinare. De
filia Chanaan mulieris. De septem panibus
& paucis piscibus.

CANON XVI

De Iona prophetae signo. De fermento pha-
risaeorum, & confessione Petri. De benedictione
domini, & de se abnegando qui Christum se-
qui voluerit.

CANON XVII

Vbi in monte cum Moyse & Helia videtur,
& vox de caelo auditur. Vbi puerum lunaticum
saluat. De credentium fide. De didrachma pe-
stulata, & statere in ore piscis inuento.

CANON XVIII

De infantibus inhibitis. De humilitate eor-
um

CANONVM IN MATTHAEVM ELENCHVS.

G rum assumenda. De manu & pede, & oculo e-
ruendo, & de oue perdita. De corripiendis fra-
tribus secreto primū, tum duobus testibus, po-
stremo ecclesia presente. Et quod semper igno-
scendum. De eo qui conseruum, remisso sibi
à domino debito, suffocauit.

CANON XIX

Transit in Galilæam. Vxorem non debere
dimittere. De eunuchis. De infantibus inhibi-
tis. Diuitem difficile introire in regnum cœ-
lorum. CANON XX

De spe Apostolorum. De nouissimis primis
efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad vi-
neam. De filiis Zebedæi. De primo accubitu.
De duobus cæcis secus viam sedentibus.

CANON XXI

H De asina & pullo eius. De eiectis è templo
nūmulariis. De ficu maledicta. De duobus fi-
liis ad vineam milis. De publicanis & me-
rettricibus.

CANON XXII

De vinitoribus, qui missos ad se ob recipi-
endos fructus interficiunt. De inuitatis pro-
miscuis, & de veste nuptiali.

CANON XXIII

De tributo Cæsari dādo, & de imagine Cæ-
saris. De eadem septem fratrum vxore. De mā-
datis maximis. De Dauid filio.

CANON XXIIII

I De cathedra Moyse, super quam sederunt
scribæ & pharisæi. De clauso ab iisdem regno
cœlorum. Et ab iisdem comedi domos vidua-
rum, & circumeuntium mare & arida. Et dicē-
tibus: Quicumq; iurauerit in templo, nihil est.
Et de decimantibus mentam & anetum. Et æ-
dificantibus sepulchra prophetarum. Et de Hie-
rusalem, quæ interficit prophetas, & lapidat
eos qui ad se missi sunt.

CANON XXV

De structura templi interrogantibus disci-
pulis. Et de his, qui in tecto sunt, ne descendāt
tollere aliquid de domo, & qui in agro sunt,

ne reuertantur tollere tunicam suam. Et de K
prægnantibus & nutrientibus.

CANON XXVI

De sole obscurato, & luna & stellis.

CANON XXVII

De seruo fideli quem cōstituit dominus su-
per familiam suam. Et de decem virginibus.
De homine peregre pfecto, qui tradidit sub-
stantiam suam seruis suis.

CANON XXVIII

De aduentu filij hominis venientis ad iu-
dicium cum maiestate sua.

CANON XXIX

De muliere quæ accessit ad Iesum in domo
Simonis leprosi, habens alabastrum vnguenti
preciosi.

CANON XXX

De die prima azymorum, in qua accesserūt
discipuli ad Iesum dicentes: Vbi vis paremus
tibi manducare pascha? L

CANON XXXI

Venit Iesus in agrum, qui dicitur Gethsema-
ni, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eā
illuc orare. Et tristata est anima eius vsque ad
mortem. Et de calice mortis dicit: Pater si pos-
sibile est, transeat à me calix iste. De spiritu
prompto, & carne infirma. Et rursus de eo
quod dixit: Pater non potest hic calix transi-
re, nisi illum bibam? fiat voluntas tua.

CANON XXXII

De Iuda, qui erat vnus de duodecim disci-
pulis, veniente ad Iesum cum plurima turba vt
eum traderet. De gladio quem iussit Petro cō-
uertere in locum suum.

CANON XXXIII

De Pilato cum sederet pro tribunali, & cū
missit ad illum vxor sua, dicens: Nihil tibi sit
& iusto isti. De transeuntibus iuxta crucē, qui
mouebāt capita sua & dicebāt: Hic est qui de-
struebat tēplū, & in triduū illud reedificabat. M

ELENCHI FINIS.

DIVI

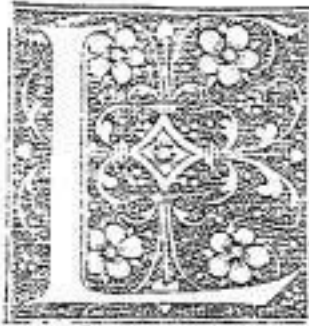

A **DIVI HIL-**
LARI PICTAVORVM EPI-
scopi, in Euangelium Matthæi cano-
nes, seu commentarius.

De natiuitate Christi. De Magis cum muneribus, & de infantibus occisis.

Canon I.

Hec I quod
 de codice
 sic habebat,
 Et quæ Lu-
 cas per sa-
 cerdotalem
 ordinem diu-
 merat, vter-
 que agnitio
 nē in domi-
 no vtri- B
 niq; tribus
 significat:
 recteque ge-
 nerationis gra-
 du ponitur,
 quia sacer-
 dotalis &
 regie tribus
 societas per
 Dauid ex co-
 iungo inita
 à Salathiel
 in Zorobabel
 confirmetur
 ex ge-
 nere.

LIBER generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abrahæ, &c. Greſſus quæ Matthæus & Lucas in ordine regie ſucceſſionis ædiderant, quæ dum vterque dinumerat, & agnitionem in domino vtriuſque tribus vterque ſignificat, & recte generationis gradum ponit, quia ſacerdotalis & regie tribus ſocietas, per Dauid ex coniugio inita, iam à Salathiel in Zorobabel confirmatur ex genere. Atque ita dum Matthæus paternam originem, quæ ex Iuda proficiſcebatur, recenſet, Lucas vero acceptum, per Natham ex tribu Leui genus edocet, ſuis vterque partibus domino noſtro Ieſu Chriſto, qui eſt æternus & rex & ſacerdos, etiam in carnali ortu vtriuſque generis gloriam probauerunt. Quod vero Ioseph potius quàm Mariæ natiuitas recenſetur, nihil refert. Eadem enim eſt totius tribus atque vna cognatio. Exemplum autem etiam Matthæus & Lucas dederunt, patres inuicem appellantes, non tam genere quàm gente, quia ab vna tribu cœpta, ſub vnius ſucceſſionis & originis familia continetur. Cum enim filius Dauid atque Abrahæ ſit oſtendendus, ita Matthæus cœpit: *Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abrahæ.* Non refert quis in originis numero atque ordine collocetur, dummodo vniuerſorum familia cœpta eſſe intelligatur ab vno. Itaque cum eiſdem tribus ſit Ioseph & Maria, dum profectus eſſe ex Abrahæ genere Ioseph oſtenditur, profecta quoq; docetur & Maria. Hæc enim in lege ratio ſeruata eſt, vt ſi mortuus ſine filiis familie princeps eſſet, defuncti vxorẽ posterior frater eiſdem cognationis acciperet, ſuſceptoſq; filios in familiã eius qui mortuus eſſet referret: maneretq; ita in primogenitis ſucceſſionis ordo, cum patres eorum, qui poſt nati eſſent, aut nomine haberentur, aut genere. Sequens illud eſt, vt quia diximus ſecũdum rerum fidem generationis iſtius ordinẽ, nec numero ſibi, nec

ſucceſſione cõſtare, huius quoq; rei ratio adfe- **D**
 ratur. Nõ enim leuis cauſa eſt, vt aliud in nar-
 ratione ſit, aliud fuerit in geſtis: & aliud refe-
 ratur in ſumma, aliud vero teneatur in nume-
 ro. Nanq; ab Abraham vſq; ad Dauid quatuordecim generationes numeratæ ſunt, & à Dauid vſq; ad trãſmigrationẽ Babylonis, in quibusdam libris decem & ſeptem deprehenduntur. Sed in hoc non mendacij aut negligentie vitium eſt. Tres enim ratione præteritæ ſunt, Nam Ioras genuit Ochoziam, Ochozias vero genuit Ioam, Ioas deinde Amaſiam, Amaſias autem Oſiam. Et in Matthæo Ioras Oziam genuiſſe ſcribitur, cum quartus ab eo ſit. Hoc ita quia ex gentili femina Ioras Ochoziam genuit, ex Achab ſcilicet, qui Hiezabel habuit vxorem. Deniq; per prophetam, nõ niſi in quartam generationem, in throno regio Iſraëlis, quæquam de domo Achab eſſe ſeliurum dicitur. **E**
 Purgata igitur labe familie gentilis tribus, quæ præteritis iam regulis in quarto generationum cõſequentiũ ordine numeratur, & vſque ad Mariã generationes quatuordecim eſſe ſcribuntur, cum in numero decem & ſeptem reperiantur, nullus error eſſe poterit, ſcientib; non eam ſolum eſſe domino noſtro Ieſu Chriſto originẽ, quæ cœpit ex Maria, ſed procreatione corporea natiuitatis æternæ ſignificantiam comprehendere. Generationis autem ratio ſimplex eſt. Nam cõceptum ex ſpiritu ſancto, natum ex Maria virgine, omniũ opus prophetarum eſt. Sed plures irreligioſi, & à ſpirituſali doctrina admodũ alieni, occaſionẽ ex eo occupant turpiter de Maria opinandi, quod dictũ ſit: Prius quàm cõuenirent inuenta eſt in vtero habens. & illud: Noli timere accipere con- **F**
 iugem tuam. & illud: Nõ cognouit eam donec peperit, non recordantes deſponſatam fuiſſe, & dictũ hoc Ioseph volenti eam abiciere, quia iuſtus ipſe nollet in eam lege decerni. Igitur ne qua de partu eius ambiguitas exiſteret, ipſe cõcepti ex ſpiritu ſancto Chriſti teſtis aſſumitur. Dehinc quia deſponſata eſſet, in cõiugem reciperetur. Cognoscit itaq; poſt partũ, id eſt tranſit in cõiugis nomen. Cognoscitur enim, non admisceatur. Denique cum tranſire Ioseph ad Aegyptum admonetur, ita dicitur: Accipe puerum & matrẽ eius, & reuertere eum puerum & matrẽ ei. Et rurſum in Luca: Et erat Ioseph & mater eius. Et quotieſcunq; de vtroq; ſit ſermo, mater potius Chriſti, quia id erat, non vxor Ioseph eſt nuncupata, quia non erat. Sed hæc quoq; ab angelo ratio ſeruata eſt, vt tum cum deſponſatam eam iuſto Ioseph ſignificabat, cõiugẽ nũcuparet. nã ita ait: Ioseph
 n ij fili

G fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Ergo & coniugis nomen sponsa suscipit, & post partum in coniugem recognita tantum Iesu mater ostenditur, ut quemadmodum iusto Ioseph deputaretur eiusdem Mariæ in virginitate coniugium, ita venerabilis eius ostenderetur in Iesu matre virginitas. Verum homines prauissimi hinc præsumunt opinionis suæ auctoritatem, quod plures dominum nostrum fratres habuisse sit traditum, qui si Mariæ illi fuissent, & non potius Ioseph ex priore coniugio suscepti, nunquam in tempore passionis Iohanni apostolo transcripta esset in matrem, domino ad utrumque dicente: Mulier ecce filius tuus. & Iohanni: Ecce mater tua, nisi quod ad desolatam solatium charitatem filij in discipulo relinquebat. Stellæ autem ortus primum à Magis intellectus indicat, mox gentes in Christo credituras, & homines professionis longe à scientia diuinæ cognitionis auersæ, lumē, quod statim in ortu eius extitit, cognituros. Denique oblatio munerum, intelligentiam in eo totius qualitatis expressit, in auro regem, in ture deum, in myrrha hominem confitendo. Atque ita per venerationem eorum, sacramenti omnis est consummata cognitio, in homine mortis, in deo resurrectionis, in rege iudicij. Quod vero repetere iter atque ad Herodem in Iudæam redire prohibentur, nihil à Iudæis petere scientiæ cognitionisque permittitur, sed in Christo salutem omnem & spem locantes, admonemur prioris vitæ itinere abstinere. *Parante autem Herode paruuli necem, Ioseph per angelum monetur, ut eum in Aegyptum transferat. Aegyptum idolis plenam, & omnigenum deum monstram venerantem, iam post Iudeorum insectationem, & in extinguendo eo prophana plebis assensum, Christus ad gentes inanissimis religionibus deditas tranſit, & Iudaicam relinquens ignorantiam seculo colendus, infertur Bethleem, id est, Iudæam martyrum sanguine redūdantē. Herodis verò furor & infantium mors, populi Iudaici in Christianos saeuientis est forma, existimantis se beatorum martyrum cæde posse in omnium fide & professione Christi nomen extinguere. Sed gloriosus per prophetam eorum honor redditur dicentē: Vox in Bhamis audita est, ploratus & ululatus multus. Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt. Rachel Iacob vxor fuit diu sterilis, sed nullos ex his quos genuit amisit. Verum hæc in Genesi Ecclesiæ typum prætulit. Non igitur illius vox & ploratus auditur, quæ nullam habuit amissorum filiorum dolorem, sed huius ecclesiæ diu sterilis, nunc vero fecundæ ploratus*

ex filijs, non idcirco, quia peremptos dolebat, K auditur, sed quia ab his perimebantur, quos primum genitos filios retinere voluisset. Denique consolari se noluit quæ dolebat. * Non enim non erant ij, qui mortui putabantur, in æternitatis enim profectum per martyrij gloriam efferebantur. Consolatio autem rei amissæ erat præstanda, non aucta.

De Iesu regresso ex Aegypto. De prædicatione Iohannis & baptismo. De domino baptizato.

Canon II.

L Ost quæ mortuo Herode per angelum monetur, ut in Iudæam cum puero & matre ipsius redeat. Et reuertens cum Archelaum Herodis filium regnare audisset, timuit eò venire, & per angelum monetur, ut in Galilæam transeat, & in regionis eius ciuitate Nazareth inhabitet. Reverti ergo ad Iudæam monetur, & reuersus timet. Et rursus visu admonitus, transire ad regionem gentium iubetur. Sed aut timere eum qui admonitus sit non oportuit, aut per angelum deferri admonitio mox mutanda non debuit. Verum typica ratio seruata est. Ioseph enim Apostolorum habet speciem, quibus Christus circumferendus est creditus. Hi tanquam Herode mortuo, id est, populo eius in passione domini deperdito, Iudæis prædicare sunt iussi. Missi enim erant ad oues perditas domus Israël, sed manente hæreditariæ infidelitatis dominatu metuunt & recedunt. Admoniti per visum, sancti scilicet spiritus, donum in gentibus cõtēplantes, ad eas transferunt Christum Iudæam missum, sed vitam & salutem gentium nuncupatum. *In diebus illis uenit Iohannes prædicans in deserto Iudææ dicens: Pœnitentiam agite, M appropinquauit enim regnum cælorum, &c. In Iohanne locus, prædicatio, vestitus, cibus est cõtēplendus: atque ita ut meminimus, gestorū veritatem non idcirco corrupti, si gerendis rebus interioris intelligentiæ ratio subiecta sit. Fuerant enim prædicati & locus opportunior, & vestitus utilior, & cibus aptior: sed subest gestis rebus exemplum, & in eo operatio ipsa meditatio est. Nam & ad desertam Iudæam venit: desertam dei frequetatione non populi, & vacuam sancti spiritus habitatione non hominum, ut prædicationis locus, eorum quibus prædicatio erat missa, solitudinem protestaretur. Pœnitentiam quoque regno cælorum propinquante pronunciat, per quam est reditus ab errore, & recursus à crimine, & post vitiorum pudorem professio desinendi: ut deserta Iudæa meminisset se eum suscepturam, in quo cælorum est regnum, non*

* In quodam codice habetur: Non enim erant ij, qui mortui putabantur, ut sit factus: Neque enim erant mortui, qui mortui putabantur.

A gnum, non vacuam deinceps futuram, si se à veteribus vitiis pœnitentiæ confessione purgasset. Pilis etiam camelorum vestis adtexta, peregrinum prophetica istius prædicationis habitum designat, cum exuuiis immundarum pecudum, quibus pares existimamur, Christi prædicator induitur, sitq; sanctificatū habitu prophetali, quicquid in nobis vel inutile fuerat ante vel sordidum. *Zonæ autē præcinctio, efficacax in omne opus bonū est apparatus, vt ad omne ministerium Christi voluntatis cingulo simus accincti.* In esum etiam eliguntur locustæ fugaces hominum, & ad omnem aduentus nostri sensum auolantes. Nos scilicet, qui ab omni sermone & congressu prophetarum impiis quibusdam corporum saltibus efferebamur, voluntate vagi, in operibus inutiles, in verbis queruli, sede peregrini, nūc sumus sanctorum alimonia, & satietas prophetarum, electi simul cum melle syluestri, dulcissimum ex nobis cibum, non ex aluariis legis, sed ex truncis syluestrium arborum præbituri. Tali igitur loānes habitu prædicans, veniētes pharisæos & Sadducæos ad baptismū, progenies nuncupat viperarum, fructum vt dignum pœnitentiæ faciant monet, nēue Abraham patrē habere se gloriētur, quia ex lapidibus deus potens est Abrahæ filios excitare. Non enim successio carnis quæritur, sed fidei hæreditas: Dignitas igitur originis in operum consistit exemplis, & prosapiæ gloria fidei imitatione retinetur. *Zabulus infidelis, Abrahā fidelis.* Nā ille in hominis transgressione fuit perfidus, hic vero iustificatus est ex fide. Igitur vniuscuiusq; mores atq; vita propinquitatē cognatiōis acquirit, vt qui fideles sunt, Abrahæ propago per fidem sint: qui autem infideles sunt, in Zabuli progeniem infidelitate mutantur: quando & pharisæi viperarum natio nuncupantur, & gloriatio sanctificati parētis eis inhibetur, & ex saxis ac rupibus Abrahæ filij excitantur, & vt operantes dignos fructus pœnitentiæ sint admonētur, vt qui diabolum patrē habere cœperant, cum eis qui de lapidibus excitarentur, rursus Abrahæ filij per fidē fiant. Securis vero radicibus arborum apposita, infructuosarum arborum cæde & concrematione significans, inutilis perfidiæ excidium conflagrationi iudicij præparari. Et quia legis opus esset iam inefficax ad salutem, & Ioannes baptizandis in pœnitentiā nuncius extitisset: prophetarum enim officium erat, à peccatis reuocare: Christi vero proprium, saluare credentes: se quidem baptizare in pœnitentiā dicit, sed fortiozem esse venturum, cuius ferē-

dorum ac soluendorum calciamentorum sit indignus officio: Apostolis circumferēde prædicationis gloriam derelinquens, quibus speciosis pedibus pacem dei erat debitum nunciare. Salutis igitur nostræ & iudicij tēpus designat in domino dicens: *Ille baptizabit vos in spiritu sancto & igni, quia baptizatis in spiritu sancto reliquum sit consummari igne iudicij.* *Habens uentilabrum in manu purgabit arenam suam, & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Ventilabri opus est ab infructuosis fructuosa discernere. Quod in manu domini sit, arbitrium indicat potestatis. Triticum suum, perfectos scilicet credentium fructus, horreis recondendum. Paleas vero, id est, inutilem atque infructuosorum hominum inanitatem, igne iudicij concremandas. *Tunc uenit Iesus in Galilæam, in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo, & reliqua.* Erat in Iesu Christo homo totus, atq; ideo in famulatum spiritus corpus assumptū, omne in se sacramentum nostræ salutis expleuit. Ad Ioānem igitur venit ex muliere natus, constitutus sub lege, & per verbum caro factus. Ipse quidem lauacri egens non erat, quia de eo dictum est, peccatum non fecit: & ubi peccatum non est, remissio quoque eius est otiosa: sed assumptum ab eo creationis nostræ fuerat & corpus & nomen, atque ita non ille necessitatem habuit abluendi, sed per illum in aquis ablutionis nostræ erat sanctificāda purgatio. Denique & à Ioanne baptizari prohibetur, vt deus: & ita in se fieri oportere, vt homo edocet. Erat enim per eum omnis implendi iustitia, per quem solum lex poterat impleri. Atque ita & propheta testimonio, lauacro nō eget, & exempli sui autoritate humanæ salutis sacramenta consummat, hominem & assumptione sanctificans & lauacro. Ordo etiam in eo arcani cœlestis exprimitur. Nam baptizato eo, referatis cœlorum aditib⁹, spiritus sanctus emittitur, & specio columbæ visibilis cognoscitur, & istiusmodi paternæ pietatis vnctiōne perfunditur, vox deinde de cœlis ita loquitur: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Filius dei auditu conspectuq; monstratur, plebiq; infidē & prophetis inobedienti, testimonium de domino suo mittitur & contēplationis & vocis, ac summi, vt ex eis quæ consummabantur in Christo, cognosceremus, post aque lauacrū, & de cœlestibus portis sanctū in nos spiritum inuolare, & cœlestis nos gloriæ vnctiōne perfundi, & paternæ vocis adoptiōe dei filios fieri, cum ita dispositi in nos sacramenti imaginē ipsi rerū effectibus veritas præfigurauerit.

G De tentatore diabolo. De ieiunio Iesu quadraginta diebus. De Petro & Andrea piscatoribus.

Canon III.

Hunc Iesus ductus est in desertum a spiritu, ut tentaretur a Zabulo, & reliqua. Et in desertum traductio, & quadraginta dierum ieiunium, & post ieiunium fames, & satanae tentatio, & responsio domini, magni celestisq; consilij effectibus plena sunt. Nam quod in desertum ductus est, significatur libertas spiritus sancti, hominem suum iam diabolo offerentis & permittentis tentandi & assumendi occasionem, quam non nisi datam tentator habuisset. Erat igitur in diabolo de metu suspitio, non de suspitione cognitio. Mouebatur enim quadraginta dierum ieiunio. Sciebat totidem diebus aquas abyssi effusas, exploratam re-promissionis terram, Moysi legem a deo scriptam, annorum quoque quibus plebs in eremo vita angelorum habituque mansit, hunc numerum expletum fuisse. Igitur istius temporis metu, in tentando eo quem hominem contuebatur, sumpsit temeritatem. Adam enim pellexerat, & in mortem fallendo traduxerat. Sed ita dignum nequitia eius & scelere erat, ut in eo, cuius morte & calamitatibus gloriabatur, homine vinceretur, & qui dei beneficia homini inuidisset, ante tentationem deum in homine intelligere non posset. Tentatur igitur statim post baptismum dominus, tentatione sua indicans in sanctificatis nobis maxime diaboli tentamenta grassari, quia victoria ei est magis exoptata de sanctis. Non cibum etiam hominum esuriit, sed salutem. Nam post quadraginta dies, non in quadraginta diebus esuriit, Moyses & Helia in eodem ieiunij tempore non esuriitibus. Igitur cum esuriit dominus, non inedia subrepsit operatio, sed virtus illa, quadraginta dierum non mota ieiunio, naturae suae hominem dereliquit. Non enim erat a deo diabolus, sed a carne vincendus: quam utique tentare ausus non fuisset, nisi in ea per esuritionis infirmitatem quae sunt hominis recognosceret, quam utique in eo sentiens ita orsus est: *Si filius dei es.* Anceps sermo est: *Si filius dei es.* Licet esurientem videret, quadraginta tamen dierum in eo ieiunium pertimescebat, quia rerum ratione indicat, post quadraginta dierum conuersationem, quibus post passionem in seculo erat comoraturus, esuritionem se humane salutis habiturum. Quo in tempore expectatum deo patri munus hominem quem assumpsit reportauit. Contuendum itaque nunc illud est, quibus tandem interrogationibus usus sit, ait enim: *Si filius dei es, dic ut lapides*

isti panes fiant. Fallax diabolus, & ad traducendum artifex callidissimus, posse omnia Christum sciebat, & esuritionem in homine ex ipso ieiunij tempore sentiebat, ignarus quid nam esuriretur. Eam ergo in tentando conditionem operis proposuit, per quam & in deo ex demutatione lapidum in panes virtute potestatis agnosceret, & in homine oblectamento cibi patientiam esurientis illuderet. Sed dominus non panem potius quam salutem hominum esuriens ait: *Non in pane solo viuit homo.* Quia ipse non solum homo, sed & deus, licet usque in tentationis diem cibo hominis abstineret, dei tamen spiritu alebatur, ostendens non in pane hoc solitario, sed in verbo dei alimoniam aeternitatis esse sperandam. Sequens etiam interrogatio talis est, cum eum in summum templi sustulisset: *Si filius dei es, mitte te deorsum,* & reliqua. Laborat tentatione dominum de excelsis ad inferiora deducere, & positum in templi summo, id est, supra leges & prophetas eminentem in humilibus continere: Sciebat quidem & ministeria angelorum prompta esse dei filio, neque in lapidem posse offensionis incidere, quippe super aspidem & basiliscum ambulaturum, & conculcaturum leonem & draconem. De his enim quae in se dicta sunt tacuit, sed superiora memorando, vult quoquo modo obedientiam elicere tentato, relaturus hinc gloriam si sibi dominus maiestatis, licet per confidentiam, paruisset. Sed nulla diabolo contigit tantae fraudis occasio, id ipsum deo tempore posteriore testante, cum dicit: *Venit princeps huius seculi, & non inuenit in me quicquam.* Digna igitur hanc eius petulantiam domini est secuta responsio: *Non tentabis deum & dominum tuum.* Diaboli conatus & tentamenta contundens, & deum se protestatur & dominum, docens, a fidelibus abesse oportere iactantiam: quia cum omnia possibilis deo sint, nihil tamen in tentationem eius audendum sit. Sed iam tertio tota diabolice potestatis commouetur ambitio. Constituto igitur domino in nocte excelso, vniuersa orbis terrarum regna, eorumque gloriam obtulit, si modo adoraretur ipse. Iam gemina responsio opinionem suspitionis excefferat. Cibo Adam pellexerat, & de paradisi gloria in peccati locum, id est, in regionem vetitae arboris deduxerat: tertio diuini nominis ambitione corruerat, diis futurum similem pollicendo. Igitur aduersus dominum tota saeculi potestate pugnatur, & creatori suo possessio huius vniuersitatis offertur, ut tenens ordinem fraudis antiquae, quem neque cibo pellexerat, nec loco mouerat, nunc vel ambitione corrueret. Sed responsio domini dignum

Agnum de superioribus gradū fecit. Ait enim: Vade retro satana. Scriptū est enim: Dominū deum tuū adorabis, & illi soli seruiēs. Temeritatis tantę cōgruum exitum tulit, cum & criminum suorum in satana nōmen audiuit, & dominum deum suū adorandum in homine cognouit. Præbuit etiā huius responsionis effectū magnum nobis dominus exēplum, vt cōtēpta humanę potestatis gloria, & seculi ambitione postposita, solum meminissēmus deū & dominum adorandum, quia omnis seculi honor diaboli sit negociū. Post hanc ergo diaboli fugam, angeli Christo ministrant, ostendentes, à nobis victo calcatoq; diaboli capite, & angelorum ministeria, & virtutum in nos cœlestium officia non defutura. *Cum audisset autem Iesus quōd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam, transiens in Capharnaum.* Et prophetę Eſaię rei gestę ordo est. In piscatorum vero affectione, ex hominum arte futuri eorum officij opus proditur, vt piscibus è mari, ita hominibus deinceps è seculo in locum superiorem, id est, in lumē cœlestis habitaculi protrahēdis. Quibus & artem & patrias domos relinquentibus, docemur Christū secuturi, & secularis vitę sollicitudine, & paternę domus cōsuetudine non cōtineri. In quatuor vero primum apostolis eligendis, præter rerum fidem, quia & ita gestum est, futurorum euangelistarum numerus præfiguratur. Galilæam igitur circumit, & in synagogis prædicat regni euangelium, & omnium egritudinum infirmitates medendo, factis ipse se profert, vt quę in prophetarum voluminibus legere erāt soliti, præsentem operibus contuerentur.

C De beatitudine & præceptis. De reconciliatio-
ne fratrum. De adulterio. De oculo & manu t-
ruenda. De iuramentis & elemosyna.

Canon IIII.

Congregatis igitur plurib; turbis, mōtem conscendit & docet, in paternę scilicet maiestatis positus celsitudine, cœlestis vitę præcepta constituit. Non enim æternitatis instituta, nisi in æternitate posita tradidisset. Denique ita scriptū est: *Aperuit os suum & docebat eos.* Locutū eum fuisse promptius erat dicere, sed quia in gloria paternę maiestatis institerat, & æternitatē docebat, idcirco ad motum spiritus eloquentis obediſſe ostenditur humani oris officium.

Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnū cœlorum. Exemplo dominus docuerat humanę ambitionis gloriam relinquendam, dicēs: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs. Et cum se per prophetas populum hu-

milem & ad verba sua tremētem, præmonuit **D** esse lecturum, in spiritus humilitate perfectę beatitudinis posuit exordiū. Igitur humilia spirantes, id est, se hoīes recordātes, in cœlestis regni possessione cōstituti, cōscij sibi ex sordētibus ac tenuissimis se præcipiis coalitos, in hęc formā perfecti corporis procreari, & in hunc sentiendi, cōtuendi, iudicandi, agendi sensum deo profectū ministrāte procedere: nihil cuiquam suum esse, nihil proprium, sed cūctis dono parentis vnus eadem & veniendi in vitam tribui primordia, & vtendi eandem substantiam ministrari, ac nos optimi illius, qui nobis sit ista largitus, exemplo, perfunctā in nos bonitatis esse emulos oportere, vt boni omnibus simus, cōmunia omnia omnibus existimemus. Nulla nos nec secularis fastus insolentia, nec opū cupiditas, nec inanis glorię ambitio corrūpat, sed subiecti deo simus, & de cōmunione viuendi in omnes cōmunis vitę charitate teneamur. Magnum etiā in eo quod nati sumus, diuinę bonitatis futurum profectū existimantes, cuius præmium atq; honos præsentis vitę operibus sit merendus, atq; ita per hęc spiritus humilitatē, qua à deo nobis meminerimus & indulta omnia, & deinceps potiora sperāda, cœlorum regnū erit nostrū. *Beati mites, quoniam ipsi hereditabūt terram.* Mitis terrę hereditatē pollicetur, id est, eius corporis, quod ipse dominus adsumpsit habitaculum. Et quia per mansuetudinem mentis nostrę habitauerit Christus in nobis, nos quoq; gloria clarificati eius corporis vestiēmur. *Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.* Lugentibus æternę consolationis solatia repromittit, nō orbitates aut contumelias aut damna merentibus, sed peccata vetera sientibus, & criminum quibus obsordescimus, cōscientia ærumnosis. Hęc sedula in cœlo consolatio præparatur.

Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Sipientibus & esurientibus iustitiam, beatitudinem tribuit, significans extensam in dei doctrinam sanctorum auiditatem bonis perfectę in cœlo sarietatis expleri. *Beati misericordes, quia ipsis misericordiam præstabit deus.* Misericordibus misericordię munera præparat. In tantum enim deus beneuolentię nostrę in omnes delectatur affectu, vt misericordiam suam sit solis misericordibus præstiturus. *Beati mundo corde, quoniam deum ipsi uidebunt.* Mundis corde conspectum dei spondet. Nihil enim pollutum & sordidum ad occursum diuinę charitatis insisit, & ad conspectum dei acies obsoletę mentis hebetatur, eos scilicet & visui & occurſui dei esse patētes,

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G quibus per animi nitorem ac vitæ puritatem potestas eius sit contuendi. Non enim nisi spiritu perfecti, etiã mortalitate immutati, quod solis mundis corde dispositum est, hoc quod in deo est immortale cernemus. *Beati pacifici, quoniam filij dei uocabuntur.* Pacificorũ beatitudo adoptionis est merces, vt filij dei maneant. Parens enim omniũ deus vnus est, neq; aliter transire in nuncupationẽ familiæ eius licebit, nisi obliuione earũ rerum assumpta, quibus possimus offendi, fraternæ inuicem charitatis pace viuamus. *Beati qui persecutionem patiuntur, propter iustitiã, & reliqua.* Perfecta ad postremũ beatitudine eos muneratur, quibus omnia pro Christo pati promptus affectus est, quia ipse iustitia est. His igitur & regnum reseruatur, & merces in cœlo copiosa promittitur, qui in contemptu seculi pauperes spiritu, & damnis rerũ præsentium, iacturisq; probrosis, & aduersus maledicta hominum cœlestis iustitiæ confessores, ac deinceps gloriosĩ promissorũ dei martyres, omnem vitæ vsum testimonio veritatis eius impenderint. Vos estis sal terræ, quod si sal infatuatum fuerit, ad nihilum ualet id quod salietur. Sal, vt arbitror, terræ nullum est, quomodo ergo apostolos sal terræ nũcupauit? Sed proprietates est quærenda dictorũ, quam & apostolorũ officium, & ipsius salis natura monstrabit. Sal est in se vno cõtinens aquæ & ignis elementũ, & hoc ex duobus est vnum. Hic igitur in omnem vsum humani generis effectus incorruptionẽ corporibus, quibus fuerit aspersus, impertit, & ad omnẽ sensum cõditi saporis aptissimus est. Apostoli autem sunt rerũ cœlestium prædicatores, & eternitatis velut satores, immortalitatẽ omnibus corporib; quibus corũ sermo aspersus fuerit, conferentes. Atque superius Ioannes testis est sacramenti aquæ ignisq; perfecti, dum ait: Ipse vos baptizabit spiritu & igni. Merito igitur sal terræ sunt nuncupati, per doctrinæ virtutem salendi modo æternitati corpora reseruantes, sed natura salis semper eadem est, nec immutari vnquam potest, verũ quia cõuersioni homo subiacet, & solus beatus, qui vsq; ad finem in omnibus dei operibus permãserit, ideo eos sal terræ nuncupatos monet in traditæ sibi potestatis virtute persistere, ne infatuati nihil saliant, & ipsi sensu accepti saporis amisso viuificare corrupta nõ possint, & proiecti de ecclesiæ promptuariis, cũ his quos salierint, pedibus incedentiũ proterantur. *Vos estis lumen mundi.* Natura luminis est, vt lucem quocũq; circumferatur emittat, illatũq; adibus tenebras interimat, luce dominatẽ. Igitur mũdus extra co-

gnitionẽ dei positus obscurabatur ignoratiã K tenebris, cui per apostolos sciẽtię lumen inuehitur, & cognitio dei claret, & de paruis corũ corpusculis quacunq; inceserint, lux tenebris ministratur. *Nõ potest ciuitas abscondi super montem edificata, neque accedunt lucernã, & ponunt eã sub modio, & reliqua.* Ciuitatẽ carnem quã assumpserat, nuncupat, quia vt ciuitas ex varietate ac multitudine consistit cohabitantiũ, ita in eo per naturã suscepti corporis quedã vniuersi generis humani cõgregatio continetur. Atq; ita & ille ex nostra in se cõgregatione fit ciuitas, & nos per consortiũ carnis suæ sumus ciuitatis habitatio. Abscondi ergo iã nõ potest, quia in altitudine positus, celsitudinis dei admiratione operũ suorum & cõtemplandus & intelligendus omnibus effertur. *Sed nec lucerna accenditur recõdenda sub modio.* Quis enim fructus est, clausi impensam luminis continere? Verũ synagogam digne dominus modio cõparat, quæ susceptos fructus intra se tantum receptans, certum modum dimensæ obseruatia continebat. Nunc tamen fructu omni adueniente, se vacuauit, non tamẽ potens luminis occulendi, atque ideo iam lucerna Christi non recõdenda sub modio est, neq; operimento occultanda synagogæ, sed in ligni passione suspensa lumen æternũ est in ecclesia habitantibus præbitura. Pari etiã fulgere apostolos monet lumine, vt admiratione operis eorum deo laus impertiatur, nõ quod hominib; oporteat gloriam querere, quia omnia in honorẽ dei agenda sunt, sed vt dissimulantibus licet nobis opus nostrum, his inter quos viuimus eluceat.

Nolite putare quoniam ueni dissoluere legem aut prophetas, nõ ueni dissoluere, sed adimplere. Virtus & potestas verborum cœlestium magna in M se momenta complexa sunt. Lex enim operũ posita est, & omnia in fidem corũ, quæ in Christo erant reuelanda, conclusit, cuius & doctrina & passio grande & profundum est paternæ voluntatis arbitrium. Lex autẽ sub velamento verborum spiritualium natiuitatẽ domini nostri Iesu Christi, & corporalitatem & passionẽ & resurrectionẽ loquuta est, atque id ita iam ante tempora secularia in ætatis nostræ tempus esse dispositum, frequens & prophetica & apostolica autoritas est. Igitur post ieiunium dierum quadraginta, satanas tantis suspicionibus anxius, vsque ad tentandi erupit audaciam, ingens in Iesu pertimescens cœlestis molitionis arcanum, Iesus enim domino nostro nomen ex corpore est, itaque & corporalitas eius & passio voluntas dei & salus seculi est, & vltra humani sermonis eloquium est, deum ex deo.

A ex deo, filium ex patris substantia, atq; intra patris substantiam consistentem, primum in hominem incorporatum, dehinc morti hominis conditione subiectum, postremo post triduum in vitam ex morte redeuntem, consociatam spiritus & substantiæ suæ æternitati materiem ad cælum assumpti corporis retulisse. Ne igitur aliud existimaremus in operibus suis esse quàm contineretur in lege, non soluere se legem professus est, sed implere. Cælum quidem & terram, maxima, vt arbitramur, elementa esse soluenda, cæterum ne minimum quidem posse esse de mandatis legis infectum. In ipso enim lex & prophetia omnis impletur. Sub passione & iam iam spiritum traditurus, magni huius in se certus arcani, poto aceto consummata omnia est professus. Fidem enim gestorum omnia tum prophetarum dicta sumebant. Itaq;

B ne minima quidem mandatorum dei, nisi cū piaculo dei constituit esse soluenda, futuros minimos, id est, nouissimos, ac penè nullos denunciāns minima soluentes. Nulla autem his minora possunt esse, quæ minima sunt. Minimum autem est omnium, domini passio & crucis mors, quam si quis tanquam erubescēdam non confitebitur, erit minimus. Confitenti vero magnæ in cælo vocationis gloriam dominus esse confitetur. *Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.*

Pulcherrimo ingressu opus legis cœpit excedere, vt non dissolueret eam, sed profectu potiore præcelleret, aditum apostolis in cælum, nisi iustitiam pharisæorum æquitate anteissent, denunciāns nō futurum. Propositis igitur his quæ in lege præscripta sunt, profectu ea non

C abolitione transgreditur. Lex vetuit occidere, reatum homicidij seueritate iudicij expiatura, sed male in alterum commotæ mētis affectio idem in euāgelijis habet pœnæ, & ex præcepto fidei non minus rea ira est sine ratione suscepta, quàm in operibus legis homicidium.

Et qui dixerit fratri suo racha, reus erit concilio. Racha vacuitatis opprobrium est, & qui sancto spiritu plenum conuitio vacuitatis insimulet, fit reus concilio sanctorum, contumeliā spiritus sancti sanctorum iudicium animaduersione luiturus. *Qui autem fatuum dixerit, reus erit gehenne ignis.* Piaculi magni periculum est, quem salem deus nuncupauerit, eum contumelia infatuati sensus lacessere: & stultorum intelligentiam salientem, stultæ intelligentiæ exasperare maledicto. Istiusmodi igitur æterni ignis erit pabulum. Ita quicquid lex in ipsis quidem operibus damnauit, euāgelio-

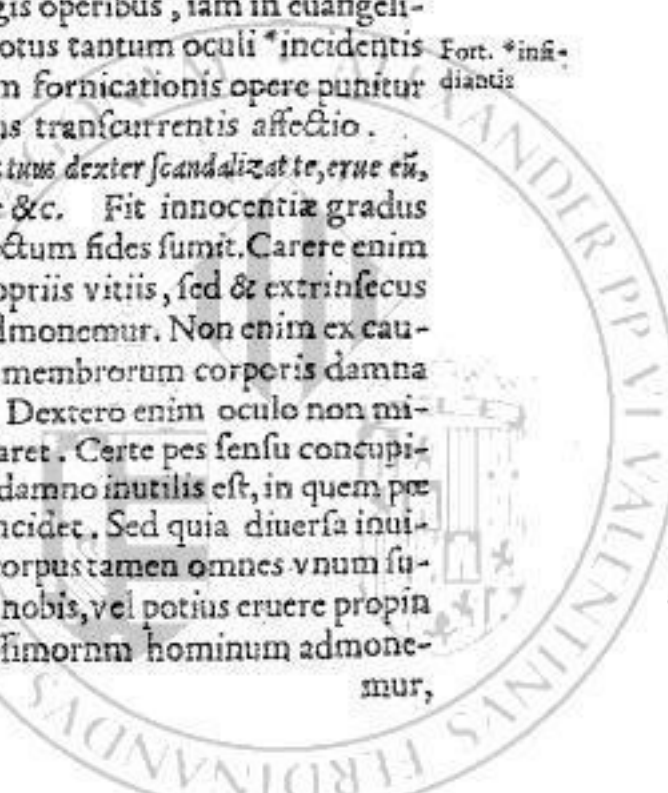
rum fides pro contumeliosa tantum verborum **D** facilitate condemnat. Mutua igitur vniuersos charitate deuinciens, nullam impacifica orationis fieri precem patitur, sed altario munerata offerentes, si recordentur habere se cum fratribus aliquid simulatam, reconciliata humana pace reuerti in diuinam pacem iubet, in dei charitatem de charitate hominum transiuros. Et quia nullum tempus vacuum affectu placibilitatis esse permittit, cito in omni vitæ nostræ via reconciliari nos aduersario benignitate præcepit, ne in reditu gratiæ morosi in mortis tempus non inita pace veniamus, nosq; aduersarius iudici tradat, & iudex ministro, & in carcerem mittamur, & nō exeamus inde donec reddamus nouissimum quadrantem. In præceptis dominicæ orationis remitti nobis peccata nostra oramus exemplo, & data aduersariis conditione veniæ, ipsi veniam **E** deprecamur. Hæc itaq; negabitur nobis, si aliis negetur à nobis: nostroq; ipsi iudicio rei sumus, si in iudicij tempus non remissis simulatibus transeamus, aduersario tradente nos iudici, quia manens in eum simulatæ nostræ ira nos arguit. Et quia charitas plurimum peccatorum tegit, & errorum nostrorum ambitiosa ad deum patrona est, nouissimum pœnæ quadrantem soluemus, nisi precio ipsius aliquantum criminum cui pa redimatur. Quid autem à pluribus in hoc capite sensum sit, non putauit esse tractandum. Hoc enim quod aduersario reconciliari beneuolentia iubemur, ad corporis & spiritus aduersantium sibi concordiam ^{*retulerit, sed} nos ordinem doctrinæ tenentes, & opus legis euangelicis profectibus excedentes, non putauimus intelligentiæ continuationem oportere conuelli. *Audistis quia dictum est, non macchaberis &c.* Fertur suo cursu ordo præcepti, & prætermittis legis operibus, iam in euangelicis adulterio motus tantum oculi ^{*incidentis} æquatur, & cum fornicationis opere punitur illecebrosa visus transcurrentis affectio. **F**

Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te &c. Fit innocentia gradus cellior, & profectum fides sumit. Carere enim non solum propriis vitiis, sed & extrinsecus incidentibus admonemur. Non enim ex causis peccantium membrorum corporis damna præcepta sunt. Dextero enim oculo non minus sinister erraret. Certe pes sensu concupiscentiæ carens damno inutilis est, in quem pœnæ causa non incidet. Sed quia diuersa inuicem membra, corpus tamen omnes vnum sumus, abiicere à nobis, vel potius eruere propria quitates charissimorum hominum admonemur,

Coacta interpretatio

*al. retulerunt

Fort. *insidiantis

Gmur, si in illis aliquid tale cernamus, ne in cō-
sortium criminis eorum de familiaritate ve-
niamus, rectius vtilibus & maxime necessa-
riis, tanquam oculi & pedis membris caren-
tes, quàm vsque in societatem gehennæ vicio-
sæ propinquitatis teneamur affectu. Esset au-
tem absclitio membrorū vtilis, si & cordis esse
posset exectio. Cum enim concupiscentia effi-
cientiæ compararetur, damnum corporis o-
ciosum est, relicto voluntatis instinctu. *Di-
ctum est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam,
det illi repudium &c.* Acquitatem in omnes
concilians, manere eam maxime in coniu-
giorum pace præcepit, legi addens plura, ni-
hil demens. Nec sanè profectus argui potest.
Nam cum lex libertatem dandi repudij ex li-
belli autoritate tribuisset, nunc marito fides
euangelica non solum voluntatem pacis in-
dixit, verum etiam reatum coactæ in adulte-
rium vxoris imposuit, si alij ex discessionis
necessitate nubenda sit, nullam aliam causam
desinendi à coniugio præscribens, quàm quæ
virum prostitutæ vxoris societate pollueret.

14
Adulterium
separat con-
iugium.

*Iterum audistis, quia dictum est antiquis: Non per-
iurabis &c.* Lex pœnam posuerat periurio,
vt fraudulentiam mentium sacramenti reli-
gio contineret, simulque plebs rudis atque
insolens frequentem de deo suo mentionem
haberet familiaritate iurandi: fides vero sa-
cramenti consuetudinem remouet, vitæ no-
stræ negotia in veritate constituens, & abie-
cto fallendi affectu, simplicitatem loquendi
audiendique præscribens, vt quod erat esset,
non esset vero quod non erat, quia interest, &
non patens esset materia fallēdi, & quod vitra
est, id omne de malo est. Quod enī est, suū est
vt semper sit: quā vero non est, naturæ est vt nō
sit. Ergo in fidei simplicitate viuētibus iurandi
religione opus nō est, cum quib⁹ semper quod
est, est: quod non, non: & per hæc eorum &
opus & sermo omnis in vero est. *Neque per
cælum iurabis, quia sedes dei est, & reliqua.* Non
solum reddere nos deo sacramenta non pati-
tur, quia omnis dei veritas dicti factiq; nostri
simplicitate retinenda est, sed superstitionem
contumaciæ veteris cōdemnat. His enim ele-
mentorum nominibus ludæis erat religio iu-
rare, & cœli & terræ, Hierusalē, & capitis sui,
quibus in contumeliam dei sacramento vene-
rationem deferebant. Quid enim momenti e-
rat iurare per cælum dei sedem, iurare per ter-
ram scabellum pedum eius, iurare per Hieru-
salem urbem breui ob insolentiam & peccata
inhabitantium destruendam, cum præsertim
in præformationem ecclesiæ, id est, corporis

Christi, quæ magni regis est ciuitas, esset con-
stituta? Per caput autem iurare quæ vellent?
Nunquid vel capilli vnus mutandi facultas
esse poterat iuranti, cum omnibus colorem
natura à deo profecta suggereret? Atque ita
hæc sacramentorum pignora plena apud eos
piaculi fuisse demonstrat, cum ignorato aut
neglecto opifice, religionem operibus imper-
tirentur. *Audistis, quia dictum est: Oculum pro
oculo, dentem pro dente, & reliqua.* Exten-
sam fidei nostræ in æternam spem rebus ip-
sis dominus vult probari, vt ipsa dissimulan-
dæ iniuriæ & tolerantia testis iudicij sit futuri.
Lex infidelem Israël intra metum contine-
bat, & iniuriæ voluntatem iniuriæ vicissi-
tudine coercēbat. Fides autem nullius tam
grauem dolorem esse patitur iniuriæ, vt vlti-
tionem expetat, & illatæ sibi quisquam vind-
icem sit contumeliæ, quia in iudicio dei & per-
pessis iniuriam plus est consolationis, & pœ-
na seuerior iniuriosis. Atque ita non solum ab
iniquitatibus nos abesse euangelia præcipiunt,
verum etiam vlciscendæ iniuriæ exigunt dis-
simulationem. Nam accepta alapa maxillam
alteram iubemur offerre, & mille passus o-
nus vehentes, progredi in spatium passuum
duum millium, iniuriæ augmento profectum
vltionis habituri, ipso virtutum cœlestium
domino ad incrementum gloriæ & maxillas
palmis, & flagris scapulas offerente. Non so-
lum autem iudicij humani refugienda esse ar-
bitria præcepit, verum etiam cum damni vo-
luntate vitanda, vt tunicam nobis volenti iu-
dicio exuere mittamus & pallium, & per spem
bonam secularem supellectilem contemnen-
tes, inanem gentium cupiditatem, & vanita-
tem infructuosæ auaritiæ arguamus. Omni-
bus etiam dari quæ poposcerint iubet, & à
precibus volentium mutuari, os atque ani-
mum non referre, vt his quibus indigent, per
nostram munificentiā expleantur, & eorum
vel sitim potu, vel famem cibo, vel nudita-
tem vestitu indulto arceamus, ac sic bonorum
eorum quibus à deo indigemus, digni repe-
riamur, cum obtinendi meritum indulgendi
consuetudo conciliet. In officio quoque di-
spendendæ eius quam accepimus gratiæ, pro-
nos esse oportere demonstrat, vt boni gratui-
ti sit dispensatio gratuita, & mutuari volenti-
bus non negemus quod mutuemur à deo, sem-
per sine habendi damno impertiendi ministe-
rio functuri. *Audistis, quia dictum est: Diliges
proximum tuum, & odies inimicum tuum, & reliqua.*
Conclufit omnia bonitate perfecta. Amati e-
nim lex proximum exigebat, & in inimicū li-
centiam

L

M

A centiam odij dabat. Diligi vero inimicos fides præcipit, & petulantes humanarum mentium motus publicæ charitatis frangit affectu, non solum iram ab ultione depellens, sed etiã in amorem mitigans iniuriosi, quia gentium sit amantes amare, & commune sit diligere diligentes. Vocat igitur nos in dei vt hæreditatem, ita & imitationem bonis & iniustis Christi sui aduentu in baptisimi & spiritus sacramento, & solem tribuentis & pluuiam, ita nos ad perfectam vitam per hanc publicæ bonitatis concordiam, quia nobis in cælo perfectus pater sit imitandus instituit. *Attendite, iustitiam uestram ne faciatis coram hominibus &c.*

Omnem curam rerum præsentium amouet, & attentos tantum esse in spem futuri iubet, neq; sectari vel hominum fauorẽ ostentatione bonitatis, vel iactantiã religionis oratiõis publi-

B cæ copia, sed intra cõscientiam fidei fructum boni operis continendum, quia humanæ laudis consecratio eam tãtum quam ab hominibus expectet, mercedem sit receptura. Caterũ promerendi dei expectatio, præmium sit longæ patientiæ consequutura. Sinistra quoq; manus vt ignoret opus dextræ. Sed nũquid istud naturã corporis sinet? aut intelligentiẽ sensum manũ ministeria sortiuntur? Verum vt in dei scientia opera nostra consistunt, cum sub nuncupatione membrorum in his quæ geramus, eorum quæ nostra sunt, atque nobiscum sunt, conscientia arceatur.

De oratiõe & ieiunio. De thesauro in cælo. De lucerna corporis. De duobus dominis. De cibo & uestitu. De uolatilib. & liliis agri, & fano.

C *De solitudine diei. De festuca & trabe in oculo.*

Canon V.

Lauso quoq; cubiculi ostio iubemur orare, atq; in omni loco precem fundere docemur, & sanctorum oratio inter feras, carceres, flammam, & de profundo maris, ac bestiæ ventre suscepta est. Ergo non occulta domus, sed cordis nostri cubiculum ingredi, & clauso mentis nostræ secreto orare ad deũ, non multiloquio, sed conscientia admonemur, quia dictorum verbis opus omne præcellat. De orationis autem sacramenti necessitate nos cõmendandi, Cyprianus vir sanctæ memoriæ liberauit. Quamquam & Tertullianus hinc volumen aptissimum scripserit, sed consequens error hominis detraxit scriptis probabilibus auctoritatem.

Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocrite tristes. Exterminant enim facies suas, ut pateant hominibus ieiunantes &c. Ieiuniorũ profectum docet extra iactantiã consecrati corporis esse o-

portere, neq; de inediæ ostentatione fauorem gentium consecrandum, sed omne ieiunium in sancte operationis decore ponendum. Oleũ enim fructum misericordiæ esse cælestis, & propheticus sermo est. Ergo bonitatis operibus caput nostrum, id est, vitæ nostræ sensus ornandus est, quia intelligentia omnis in capite est. Sordesq; in facie abluendæ, ne quid sit horroris ex vitiis, sed magis gratia candoris sit in occurso, atque ita nos in splendorem bonæ conscientiæ elutos, & in gratiam misericordiæ operis delibutos, deo ieiunia nostra cõmendent. Ceterum fugientes in ieiuniis hominum conscientiam vnctis capitibus, & ridiculi magis erimus, & cogniti. *Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, & reliqua.* Prætermissa igitur humanæ gloriæ & opulentiæ solitudine, omnem placendi deo curam sumi oportere demonstrat. Quia humanam laudem vel corporum vitia, vel obrectatio inuidentiũ corrumpat, & hic thesaurus pecuniæ aut detrimento sit periculosus, aut furto. Caterũ laus cælestis æterna est, nec subrepentis furto subtrahenda, nec tinea aut rubigine inuidiæ exedenda, corde nostro sedem thesauri vtram sit sequutus habituro, & intelligentiæ nostræ lumine aut cum pecunia damnosa futuro, aut cum deo sempiterno. *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Continens sensus est. De oculi enim officio lumen cordis expressit. Quod si simplex & lucidum manebit, claritatem æterni luminis corpori tribuet, & splendorem originis suæ corruptioni carnis infundet: si autẽ obscurum peccatis, & voluntate erit nequam, vitiis mentis natura corporis subiacebit. Et si

lumen quod in nobis est, tenebrosum sit, quantas necesse est ipsarum tenebras esse tenebrarum: Quia iam periculose solet animi generositati terrenæ carnis vitiosa origo dominari, longeq; magis peccata corporis ingrauescere, si etiam cupiditatibus adiuentur animorum, ex eoq; fieri præter naturam suam corpora nostra tenebrosa, si illis mentium lumen extinctum sit. Quod si per simplicitatem spiritus retinuerimus, lumine suo necesse est & corpus illuminet. *Nemo potest duobus dominis seruire &c.* Duũ dominorum infidele seruitium est, nec par eiusdem potest esse ad seculum atq; ad deum cura. In alterum enim necesse est odium sit, in alterum amor: quia idem opus diuersæ dominorum non conueniat voluntati, nec pauperes spiritu deo placentes, ambitiosæ seculi huius possint apti esse iactantiæ. *Ideo dico uobis, ne cogitatis in corde uestro, quid manducetis, neque corpori uestro, quid uestietis.*

lumen quod in nobis est, tenebrosum sit, quantas necesse est ipsarum tenebras esse tenebrarum: Quia iam periculose solet animi generositati terrenæ carnis vitiosa origo dominari, longeq; magis peccata corporis ingrauescere, si etiam cupiditatibus adiuentur animorum, ex eoq; fieri præter naturam suam corpora nostra tenebrosa, si illis mentium lumen extinctum sit. Quod si per simplicitatem spiritus retinuerimus, lumine suo necesse est & corpus illuminet. *Nemo potest duobus dominis seruire &c.* Duũ dominorum infidele seruitium est, nec par eiusdem potest esse ad seculum atq; ad deum cura. In alterum enim necesse est odium sit, in alterum amor: quia idem opus diuersæ dominorum non conueniat voluntati, nec pauperes spiritu deo placentes, ambitiosæ seculi huius possint apti esse iactantiæ. *Ideo dico uobis, ne cogitatis in corde uestro, quid manducetis, neque corpori uestro, quid uestietis.*

lumen quod in nobis est, tenebrosum sit, quantas necesse est ipsarum tenebras esse tenebrarum: Quia iam periculose solet animi generositati terrenæ carnis vitiosa origo dominari, longeq; magis peccata corporis ingrauescere, si etiam cupiditatibus adiuentur animorum, ex eoq; fieri præter naturam suam corpora nostra tenebrosa, si illis mentium lumen extinctum sit. Quod si per simplicitatem spiritus retinuerimus, lumine suo necesse est & corpus illuminet. *Nemo potest duobus dominis seruire &c.* Duũ dominorum infidele seruitium est, nec par eiusdem potest esse ad seculum atq; ad deum cura. In alterum enim necesse est odium sit, in alterum amor: quia idem opus diuersæ dominorum non conueniat voluntati, nec pauperes spiritu deo placentes, ambitiosæ seculi huius possint apti esse iactantiæ. *Ideo dico uobis, ne cogitatis in corde uestro, quid manducetis, neque corpori uestro, quid uestietis.*

Gtis. Nonne anima uestra pluris est quam esca, & corpus pluris est quam uestimentum? Contemptum seculi, & fiduciam futurorum toto superiore sermone præceperat. Nam cum ad iniuriam pronos iubet esse, & ad damnum voluntarios, & ad vltionem negligentes, & ad diligendum promiscuos, & ad humanam gloriam incuriosos, confirmare nos in spem bonorum æternorum laborat. Plures enim & amor præsentium, & desperatio futurorum incertos facit, & aut illecebris capit, aut infidelitate confundit. Ergo regnum cælorum quod prophetæ nunciauerunt, Ioannes prædicauit, dominus noster in se esse positum est professus, vult sine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate sperari, alioquin iustificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua. Igitur curam nullam esse vestitus & sibi præcepit dicens, & escis animam, & cibo corpus esse preciosius. Et quidem pulchrum est, præsentium rerum contemptu curam tantum diuinis rebus impendere, sed altius sermo descendit, & in cælestis dicti intelligentiam verbis subiecta ratio extenditur. Theaurum dominus condi iussit in cælo, & ex oculi lumine corpori quoque splendorem sponndit, & dominis duobus neminem placere posse testatus est, & post hæc ait: Ideo dico vobis, ne cogitetis in corde vestro quid māducetis, neque corpori vestro quid induatis. Quæ consequuntur, non satis propositionibus congruunt. Nunquid & vnus domini seruus non possit circa vestem esse cibumq; sollicitus? Nunquid per aduersam valetudinem hebetato oculi lumine obscurabitur corpus, aut quod corporis lumen esse possit ex oculo? Nunquid thesaurizare in cælis sola nuditas ac fames poterit? Sed quia corruptus circa futurorum curam infidelium sensus est, calumniantium quæ in resurrectione corporum species sit futura, quæ in substantia æternitatis alimonia, & cum ex difficultatibus quæstionum inutilium quædam vtendarum præsentium voluptatum ratio quæsitæ est, inutili metu circa dei reuerentiam demorantes, in seculi gaudia transeunt, atq; ita est, vt duobus dominis vnus infidele seruitium sit, igitur ex summo pietatis affectu, grauissimoq; diffidentia periculo ante prædicto, ita admonet: Nonne anima pluris est quam esca, & corpus pluris est quam uestimentum? In dictis dei veritas est, & rerum creandarum efficientia omnis in verbo est, itaq; nec quod sponndit ambiguum est, nec inefficax quod loquutus est. Nihil est quod non in substantia sua & creatione corporeum sit, & omnium siue in cælo, siue in terra, siue visibilia, siue in-

uisibilia elementa formata sunt. Nam & animarum species, siue obtinentium corpora, siue corporibus exulantium, corpoream tamen naturæ suæ substantiam sortiuntur, quia omne quod creatum est, in aliquo sit necesse est. Atq; ideo inertiam inutilissimæ quæstionis deus arguens, non patitur, anima & corpore in æternitatis substantia collocandis, spem nostram futuri in resurrectione cibi & vestitus sollicitudine demorari, ne tanto preciosa reddenti, corpus scilicet atq; animam, contumelia in non efficiendis leuioribus inferatur.

Respicite uolatilia cæli, quoniam non serunt, neque congregant in horrea, & pater uester cælestis pascit illa. Nonne uos magis pluris estis illis? Sub nomine volucrum exemplo nos immundorum spirituum adhortatur, quibus sine aliquo negotio quærendi & congregandi, viuendi tamen tribuitur de æterni consilij potestate substantia. Atque vt ad immundos istud spiritus referri oporteret, adiecit: Nonne uos magis pluris estis illis? De comparationis præstâtia discrimen nequitia & sanctitatis ostendens.

Quis autem uestrum potest adiciere ad staturam suam cubitum unum? Et de uestimento quid solliciti estis? Fidem vitalis substantiæ nostræ documento spirituum firmavit, opinionem autem habitus futuri, iudicio communis intelligentiæ dereliquit. Cum enim vniuersorum corporum quæ vitam auxerint diuersitatem in vnum consummatum virum perfectumq; sit excitaturus, solusq; potens sit ad vniuersumq; proceritatem cubitum vnum & alterum tertiumque præstare, de vestitu, id est, de specie corporum, cum tanta eius contumelia ambigemus? qui vt æqualem atq; vniformem omnem hominem efficiat, tantum mensuræ sit humanis corporibus additurus. *Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Dico autem uobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis &c.* Lilia non laborant, neq; nent, & Salomon coopertus eorum gloria non fuit, propheta magnus, & merito dilectæ sapientiæ deo charus. Sed lilia nascuntur potius quam cooperiuntur. Coopertio autem velamentum est corporis, non corpus ipsum. Quod si ad sensum humanæ intelligentiæ refertur colorem hlij velamenti candor potuerat amulari. Sed lilia non laborantia, neq; nentia significari intelligenda sunt, vt angelorum cælestium claritates: quibus extra humanæ scientiæ eruditionem, suiq; operis mercedem à deo gloriæ candor indultus atq; indutus est, ne quid ex proprio labore aut arte existimarentur habuisse. Et cum in resurrectione

* Suspicio ita legendâ ne tanto preciosa re. geni &c.

* Non debet quin legē dum sit hæc scriat.

M

similes

A similes omnes angelis erunt, sperare nos cœlestis gloriæ voluit operimentum exemplo angelicæ claritatis. Est autē in natura istius germinis, vt aptissime cœlestibus angelorum substantiis comparatur. Hoc enim efflorescens, cum à stirpe detentæ humi radicis auellitur, naturæ suæ virtutem licet aruisse putetur occultat, & redeunte tempore rursus lilij sui honore vestitur. Ex se igitur efflorescit ac redditur, & quod est, nec radici potest debere, nec terræ, cum ille qui se subeat succus ex se sit. Atq; ita annuæ licet huius viriditatis exemplo virtutem cœlestis substantiæ æmulatur, cum ex eo tantum quod intra se acceptum habeat alatur in florem. Ideo ergo lilia non laborant, neque nent, quia virtutes angelorum ex ea quam adeptæ sunt originis suæ sorte vt sint semper accipiunt. *Si enim fœnum agri quod hodie est, & cras in ignem mittitur, deus sic uestit, quāto magis nos modica fidei?* Fidei nostræ inuiolabilem confidentiam exemplorum autoritate confirmat, vt tāto maioris periculi res sit ambigere, quanto impensiore cura omnem occasionem infidelitatis abstulerit. Fœnum nō idcirco nascitur, vt detur igni, neq; ideo vestiendi eius peculiaris deo cura est vt cremetur, sed sub fœni nomine nuncupatas esse à deo gentes crebro inuenimus. Germen autem illud est, quod virtutis suæ flore dilapso, ad calorem solis arefcit. Igitur requies nulla gentibus neq; mortis, vt volunt, compendio quies dabitur, sed corporalis & ipsis æternitas destinabitur, vt ignis æterni in ipsis sit æterna materies, & in vniuersis sempiternis exerceatur vltio sempiterna. Si igitur gentibus idcirco tantum indulgetur æternitas corporalis, vt mox igni iudicij destinentur, quān profanum est, sanctos de gloria æternitatis ambigere, cum iniquis æternitatis opus præstetur ad pœnam? Omnem igitur expectationem nostram in fide repromissionum & virtutis suæ potestate exigit collocari, vt cura rerum quibus indigemus ommissa, ab eo potius omnia à quo ipsi vitale exordium sumimus, expetamus, regnum dei vitæ nostræ stipendiis quæramus. Et hæc rectè perfectèq; viuētium merces est, vt in nouam cœlestemq; substantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferantur, & corruptio terrena cœlesti incorruptione mutetur. Gentium igitur est, infidelitatis istius cura angere, quibus seculi amore detentis, & corporis gaudiis occupatis, nullum per fidem & confessionem dei in cœleste regnum iter quaeritur & optatur. *Nolite ergo solliciti esse de crastino. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipse, sufficit diei malitia sua.* Com-

mune iudicium est, diem esse labentium temporum cursum luce solis illuminatum, quem nox interiectu discriminat, & interuentu suo diei diem subrogat. Futuri autem temporis significantia continetur in crastino, ergo de futuro sollicitos nos esse deus vetuit: incuria autem sollicitudinis relaxatæ, non negligentia, sed fidei est. *Quar enim solliciti sumus in crastino, cum crastinus dies sibi ipse sollicitus sit?* Ergo anxietatem nostram ipsa pro nobis dies sollicita depellit. Sed sollicitudo, vt arbitror, proprius est hominis affectus, hanc autem excitat aut curæ, aut metus, aut doloris anxietas. Dies vero cursus est temporis, & sola prouidentia consequuta, sollicitudinis recipiunt affectum. Constituetur ergo dies esse animal quod & caueat, & prospiciat & curet, cui & malitia propria sufficiat, neq; extrinsecus accidenti sit cumulanda peccato. Sed natura rei non capit diei deputare mentis affectum, ergo & quod sibi ipsa sollicita est, & quod ei malitia sua sufficit, & quod inhibemur solliciti esse de crastino, totum sub dicti cœlestis significantia continetur. Inhibemur igitur non ambigere de futuris, satis enim vitæ nostræ malitia, & dierum quibus viuimus peccata sufficiunt, vt circa hæc purganda & promerenda omnis vitæ nostræ meditatio laborq; versetur, ne etiam de futurorum diffidentia inexpiabilis irreligiositas contrahatur. Cum cessante cura nostra, ipsa in officio suo, quæ sunt futura, sollicita sint, & nobis æternæ claritatis profectus dei procurante bonitate iam nō sollicitis præparetur. *Nolite iudicare, ne iudicemini. Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis.* Omne iudicij officium penitus submouet, nec vllū omnino suscipi patitur, sed compugnare propositis subsequencia existimantur, cum dicit: *Quo iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis.* Sed superior ait: *Nolite iudicare, ne iudicemini.* Non quid boni iudicij arbitrium suscipi non oportebit? Atqui profitetur pro conditione iudicij iudicandos, & vniuersis genere quo mensi sunt metiendum, ergo nunquam bene iudicabitur, si omnino non erit iudicandum. Sed iam dudum, vt superius cognoscitur, nihil in verbis dei leue aut inane tractatur, omnisq; hic ultra sensum gentium aurium sermo est. Iudicari enim de sponsonibus suis vetuit, quia vt iudicia ex incertis rebus inter homines sumuntur, ita & hoc iudicium aduersum deū ex sentiendi atq; opinandi ambiguitate suscipitur, quod penitus repellit à nobis, vt constans potius fides retineatur, quia non sicut in rebus cæteris peccatum sit perperam iudicasse, sed in his rebus

G bus tantummodo de deo iudicium initum esse sic criminis. *Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non uides? & reliqua.* In consequentibus docuit solam in spiritum blasphemiam extra veniam futuram, ceteris omnibus deo indulgentiam largiente. Peccatum autem in spiritum est, deo virtutis potestate negare, & Christo substantiam adimere aternitatis, per quem quia in hominem deus venit, homo rursus fiet in deum. Ergo quantum inter festucam & trabem discriminis est, tantum ostendit peccatum in spiritum conditionem ceterorum criminum excedere, ut cum infideles delicta corporis aliis exprobrant, onus peccati quo de promissis dei ambigant, in se ante non videant: In oculo utroque tanquam in mentis acie insidente. Fit enim saepe, ut assumamus nobis arguendi aliquos auctoritatem sine ullo propriae emendationis exemplo, & mendacae caecitatis alienae iactantiam praeferramus, ipsi in tenebris corrupti luminis constituti, cum difficile quinquam sit prestare quod exigat, & optimum sit exemplo potius docere quam dictis. Cura ergo proprie adhibenda est caecitati, quia ex natura rerum est, non prius aliquem purgandae de oculo fratris festucae idoneum effici posse doctorem, quam de mentis suae lumine trabem perfidiae grauantis eiecerit.

De margaritis ante porcos. De pseudoprophetis. De domo aedificata super petram.

Canon VI.

Nolite dare sanctum canibus, neque miseritis margaritas uestras ante porcos &c. Praeceptis & promissis dei nihil preciosius sanctiusque est, quae sanctificatis nobis immortalitatis thesaurum largiuntur. Horum igitur sacramenta atque virtutes neque in gentes efferre, neque cum haereticis conferre permittimur. Canes enim ob latrandi aduersus deum rabie, gentes sunt nuncupatae. Porcorum uero haereticis est nomen, quia quamuis unguis bifida sint, acceptam tamen dei cognitionem non ruminando disponunt. Ergo & incorporationem uerbi dei, & passionis mysterium, & uirtutem resurrectionis non promiscue tractare nos conuenit, neque imperite incuriosaeque proferre, ne ignorantiam nostram; si perfectae scientiae desit instructio, proterant atque conculcent, & infirmitatem in deo passionis irrideant, conuersisque in nos contradictionum aculeis, imperitiam nostram fidemque disrumpant. Sed in his quae ignorabimus, uia nobis consequenda ueritatis aperitur, quam obtinere in sola precum mora est.

Vt igitur sentiamus credamusque omnia, & nullo ambiguae uoluntatis differamus incerto, orandum est, quaerendum est, pulsandum est, oratione misericordiam, inquisitione perfectum, tentamento aditum reperituris. Quin etiam ad spem obtinendi exemplo humani affectus docemur. Nam cum nos filiis piscem panemque poscentibus, non serpentem simus aut lapidem reddituri, quanto magis nobis optimus ac praestantissimus pater deus orantibus perfectae fidei munera largietur, neque sit pro uitae cibo lapidem duritiae gentilis, aut pro baptismi conseruatione serpentem ueneni haeretici praestituras. Consummauit deinde omnia bonitatis exemplo, uniuersos amoris mutui pace coniungens, in eo legis & prophetarum mandata constituens, ut uniuersorum in nos bonitatem optantes, ipsi omnibus boni simus. *Intrate per angustam portam.* Quam lata & spaciola uia quae ducit ad perditionem. Arduum in caelum iter homini est, & aditus angustus ac tenuis. Ceterum perditionis uia lata est, hanc plures obtinent, illam porro pauci inueniunt. Paucis enim damna rerum praesentium chara sunt, quibus cupiditates & animi vincere & corporis frangere, & exposita totis seculi uiribus illecebrarum omnium lenocinia praeterire maximum caelestis spei lucrum est. Illis autem quibus solum bonum est scortari, comessare, ambire, insolescere, fastidire, odisse, diripere, plurimus est frequentantium iter tale comitatus. Et quia paucorum esset uiam angustam inuenire, fraudulentiam eorum qui eam se quaerere mentiuntur exponit dicens. *Attendite a pseudoprophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, & reliqua.* Blandimenta uerborum & mansuetudinis simulationem admonet fructu operationis expendi oportere, ut non qualem quis uerbis referat, sed qualem se rebus efficiat spectemus. Quia in multis uestitu ouium rabies lupina contegitur. Ergo, ut spinas uuas, ut tribuli ficus non generant, ut iniquae arbores uilia poma non afferunt, ita ne in istis quidem consistere docet boni operis effectum & idcirco omnes cognoscendos esse de fructibus. Regnum enim caelorum sola uerborum officia non obtinent. Neque qui dixerit: domine domine, haeres illius erit. *Quid enim meriti est domino dicere, domine? Nunquid dominus non erit, nisi fuerit dictus a nobis? Et quae officij sanctitas est nominis nuncupatio, cum caelestis regni iter obedientia potius uoluntatis dei non nuncupatio re-* *Multi tibi dicent in illa die: domine domine,*

A *domine, nonne in tuo nomine prophetavimus? & reliqua.* Etiam nunc pseudoprophetarum fraudulentiam & hypocritarum simulamenta condemnat, qui gloriam sibi ex verbi virtute praesumunt, in doctrinae prophetia & demoniorum fuga, & istiusmodi operum virtutibus. Atque hinc sibi regnum caelorum pollicentur, quasi vero eorum aliquid proprium sit, quae loquuntur aut faciunt, & non omnia virtus dei invocata perficiat, cum doctrinae scientiam lectio afferat, demonia Christi nomen exagitet. De nostro igitur est beata illa aeternitas promerenda: praestandumque est aliquid ex proprio, ut bonum velimus, malum omne vitemus, totoque affectu praecipis caelestibus obtemperemus, ac talibus officiis cogniti deo simus, agamusque potius quod

B vult, quam quod potest gloriemur, repudiando eos ac repellens, quos a cognitione sua opera iniquitatis auerterint. *Omnis ergo qui audit verbum meum & facit, similem estimabo viro sapienti, qui aedificat domum suam super petram, & reliqua.*

Sensus est superioribus iunctus. Obiurgans enim pseudoprophetarum iactantiam, & hypocritarum figmenta, per comparationis exemplum, perfectae in se fidei hominem exponit. Quod is qui verba sua & audit & facit, super petram sit aedificatus, & fundamento stabili firmoque incidentium tempestatum impetu non possit dissolui. In petra seipsum dominus significat validum excelsi aedificij fundamentum. Eum autem qui ex se in sublime opus excreverit, moveri non posse vel pluviis, vel fluminibus, vel vento. In pluviis, blandarum & sensim illabentium voluptatum illecebras significat, quibus primum fides rimis patentibus immadefcit, postquam torrentium procurfus, id est, graviorum cupiditatum motus incurrit, atque exinde tota ventorum vis circumstantium defruat, uniuersus scilicet zabolicae potestatis spiritus inferatur. Sed fundamento petrae homo aedificatus insistet, nec moveri loco suo poterit. Stultus vero haec audita dissimulans, tanquam super arenam opus aedificationis impenderit, infideliter stat, cito pluviis illabentibus subluendus, & fluminibus propellendus, & ventis differendus, secundum naturam super quas aedificatus est harenarum, cum graui ruinae suae strage soluendus. Atque ita superiorum conturbationum exemplo dominus nos vult & efficere quae iussit, & credere quae spondit. Consummatis igitur omnibus, turbamirabantur doctrinam eius, quia se non scribarum & pharisaeorum more docuisset. In ver-

borum enim virtutibus effectus potestatem demeriebantur.

De leproso quem curauit dominus. De puero tribuni paralytico. De socru Petri. De plurimis & diuersis curis.

CANON VII.

T descendente eo de monte, secute sunt eum turbae multae. Et ecce leprosus quidam ueniens adorabat eum dicens: Domine, si uis potes mundare me &c. In exordio sermonis admonuimus, ne quis forte existimaret aliquid rerum gestarum fidei detrahendum, si res ipsas profectus rerum consequentium continere in se doceremus. Nihil enim veritati detrahit, imitationem veritas consecuta. Toto igitur superiore sermone dominus fidei praecipia tradiderat, legem excelsaerant, iam inutilem atque inefficacem excedendo significans. Mandatorum obseruantiam exegerat, ante promissorum suorum spem fidissimam imperauerat, quid igitur post haec primum gesserit contuendum est. Adest leprosus, emundari se rogat, purgatur verbi potestate, contactum iubetur silere, sed tamen ostendere se sacerdoti, & munus quod Moyses in testimonium fieri praecipit offerre. Curatio igitur obedientis & credentis turbae, & cum domino de monte uenientis adoratio in leproso ostenditur, quae vitiosa labe corporis contaminata, audita regni caelorum praedicatione, curari se rogat, contactu corporis uisitat, verbi virtute curatur. Et ut salus haec non offerretur potius quam quaereretur, silentium imperatur. Et ostendere se sacerdotibus iubetur, ut praenunciatus in lege factis & operibus cernatur, & in quo lex infirmabatur, in eo virtus intelligeretur, praemium quoque receptae salutis qui purgatus est, deo offerat. Sed ut donum illud non sit ex auiibus, sed ut homo ipse a sordibus peccati corporis emundatus, in sacrificium dei transeat. Quia quod Moyses in lege praeeperit, testimonium sit, non effectus. Post haec autem cum introisset Capernaum, accessit ad eum quidam tribunus rogans eum & dicens: Puer meus iacet in domo paralyticus &c. Sequitur emundationem leprosi, paralytici pueri curatio. Sed quid istud est, quod non dignum se tribunus pueri dominus profiteretur esse, ut Christus domum eius introeat, puerum videat, & praesens praesenti opem afferat? Sed habere milites, iubere quod velit, & in potestate posito parere sibi plurimos: Similiter & dominum curationem verbo posse praestare? Detribuno

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G buno posuisse me satis sit principem esse gentium crediturarum. Quis hic princeps sit cui subiecti sunt plures, qui volet scire, Moyfi in Deuteronomio canticum, & Salomonis librum Ecclesiasticum, ubi de dispersione gentium quædam locuti sunt, legat: nobis tantum de puero tractatus sit. Succedit deinde in hoc puero post paralytici sanitatem curationi populi de monte descendens salus gentium. Iacebat enim puer dissolutus in domo humili, corruptibili, & ingressu eius, cuius tamen egens erat saluatoris indigna. Et tribunus scit puerum verbo posse sanari, quia salus gentium omnis ex fide est, & in præceptis domini vita est vniuersorum. Igitur iacentes in seculo, & peccatorum morbis dissolutæ gentes existimandæ sunt, omnibus vndique artibus fluidis, & ad consistendi officium ingrediendiq; corruptis. Quarum salutis sacramentum in tribuni puero expletur, non tamen ingressuro domum Christo, quia licet in seculo demoratus sit, vitia tamen seculi & peccata non adiit. Miratus deinde fidem ait: Non inueni tantam fidem in Israël. Non erat tribunus iste de gentibus, & quomodo in Israël fides talis non est reperta, cum qui crederet esset Israëlita? Sed vt similitudinem futuri hæc ipsa veritas æmularetur, idcirco verbi ratio subiecta est, tantam fidem quantam gentium est, in Israël non reperiendam, & cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum ex vltimis gentibus quieturos. Perfecta quidem est in puero secundum credentis fidem veritas sanitatis, sed præsentium efficientia etiam futurorum imagini proficere monstratur, quando & tribuno credente, & puero saluato, nec talis in Israël fides reperienda est, & regni cælorum consortium cum Abraham gentibus destinatur. Cum uenisset Iesus in domum Petri, uidit socrum eius iacentem & febricitantem, & reliqua. In focu Petri vitiosa infidelitatis æstimatur affectio, cui adiacet libertas voluntatis, quæ nos quadam sibi coniugij societate coniungit. Ergo ingressu domini in Petri domum, id est, in corpus, curatur infidelitas peccatorum calore exæstuans, & vitiorum ægra dominatu, mox deinde sanata officij famulatu ministrat. Nam primus credidit, & apostolatus est princeps, & quod in eo ante languerat, dei verbo inualescens ministerio tãquam publicæ salutis operatum est. Recte autem hanc ex focu Petri similitudinẽ ad affectionem infidelitatis aptari, loco qui de nuru & focu cõsequitur tractabimus, nunc autem ideo infidelitas socrus Petri nuncupa-

bitur, quia vsq; dum credidit, voluntatis suæ K seruitio detinebatur. *Vespere autem facto obtulerunt ei multos demonia habentes, & eiciebat spiritus immundos &c.* Curationem promiscuam horis vespertinis concursu eorum quos post passionem docuit recognoscimus, omnium peccata dimittens, omnium infirmitates auferens, & malarum voluptatum insidentium incentiua depellens, passione corporis sui secundum prophetarum dicta infirmitates humane imbecillitatis absorbens. *Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos suos ire trans fretum. Et accedens ad eum quidam scriba, ait: Magister sequar te quocunque ieris, & reliqua.* Multa incurrunt quæ sensum communem mouere possunt, ad quæ non nos intelligentiam fingimus, sed gesta ipsa nobis intelligentiam impertiuntur. Neque enim res intelligentiæ, sed rei intelligentia subsequatur. Turbæ plures sunt, & ire trans fretum dominus discipulis præcipit. Non existimo cadere in saluatoris bonitatem, vt circumspectantes relinquere voluerit, & secretum quoddam imperandæ salutis eligere. Deinde consequitur scriba dicens, magistrum se quocunque ierit secuturum. Sed nihil à scriba dictum factumue legitur, quod posset offendere, dominus respondit: vulpibus esse foueas, & cæli volucribus nidus quiescendi, filio autem hominis, quo reclinet caput suum, locum esse nullum. Et discipulum postulasse dari sibi tempus patris sepeliendi, hoc negatum, & pij atque humani officij vetitatem religionem. Ergo rerum tantarum, & tam diuersarum ratio promenda est, atque ita vt secundum continentem rerum ordinem grauissimas veritatis ipsius causas interioris significantiæ intelligencia explicet, discipulorum nomen non in duodecim tantum apostolis versari existimandum est. Nam præter apostolos plures fuisse discipulos legimus. Ex omni igitur turba quædam fieri videtur electio, eorum scilicet qui dominum per multa seculi huius pericula & iactationes essent secuturi. Ecclesia enim instar est nauis, & plurimis locis ita nuncupata est, quæ diuersissimi generis & gentis vectore suscepto, subiecta est omnibus & ventorum fluctibus, & maris motibus. Atq; ita illa & seculi & immundorum spirituum vexatur incuribus. Propositis enim periculorũ omnium motibus, Christi nauem, id est, ecclesiam introimus, scientes nos mari ventoq; iactandos. Vt igitur ordo typicæ significantiæ conuerteret, possetq; intelligi fideiũ portio conuenientium nauem, & infidelium turba residentium.

* al. impericandæ

M

Vector pas-
sue

tium,

A tium, scribae, & discipuli persona subiungitur: Et quidam scriba, qui est vnus ex doctoribus legis, an sit secuturus interrogat, quasi vero lege non hunc esse Christum, quem sequi esset vtile cōtineretur. Igitur infidelitatis affectum sub differentia interrogationis expressit, quia fidei assumptio non interroganda est, sed sequenda. Vt autem eadem interrogatio infidelitatis esset punita iudicio, dominus respondit: vulpes habere foueas, & volucres caeli nidos, quibus requiescant, hominis autem filium non habere vbi caput suum inclinet. Vulpes est animal insidiosum circa domorum se occultans foueas, & domesticis auibus insidians, atque hoc nomine pseudopphetas nuncupari aliquot locis legimus. Volucres autem caeli saepenumero immundos spiritus cognominari didicimus. Dei ergo filius paucitatem sequentium contuens, & doctori legis diffidenti an sequeretur, ipsum exprobrat pseudopphetis esse foueas, & immundis spiritibus nidos quiescendi, quod extra nauem relictū, id est, extra ecclesiam positi, effecti sint incolatus pseudopphetarum & habitatio dæmonum. Filium autem hominis, se scilicet, cui caput deus sit, nō reperire in quos collocata dei cognitione requiescat, inuitatis omnibus vt in nauem, ita in ecclesiam paucis metu maris, id est, seculi secuturis. Adest post hanc discipulus non interrogans an sequatur (iam enim sequi oportere se credidit) sed permitti sibi orans sepelire patrem. Accipimus in dominicae orationis exordio, ita primum precandum: Pater noster qui in caelis es. Ergo quia credentis in discipulo populi persona est, admonetur, vt meminerit quod pater sibi vnus in caelis est.

C Sequi autem dominum iubetur, quia & volebat, ita vt mortui mortuum sepeliant. Sed nullum arbitror officium expectari à mortuis posse. Quomodo ergo mortui mortuos humabunt? Primum igitur ostendit perfectam in se fidem nulla secularis in alterum officij religione esse deuinctam. Deinde inter fidelem filium patrēque infidelem ius paterni nominis non relinquit. Non igitur obsequium humandi patris negauit, sed addendo: dimitte mortuos sepelire mortuos suos, admonuit non admisceri memoriis sanctorum mortuos infideles. Mortuos autem & iam eos esse qui extra deum viuant. Et idcirco mutua mortuis officia relinquenda, vt mortui sepeliantur à mortuis, quia per dei fidem viuos viuo oportet adhibere.

De discipulis in nauis excitantibus Iesum. De duobus demoniacis in terra Gerasenorum. De paralytico curato & leprosum suum ferente.

Canon VIII.

E T ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli. Et ecce tempestas magna facta est in mari, & reliqua. Nauem discipulis introgressis tempestas oritur, mare commouetur, nauigantes turbantur. Ipse vero somno consopitus timetium metu excitatur, oratur vt opē afferat. Et increpitis his quod modicæ essent fidei, vento & mari tranquillitatem imperauit, cum admiratione hominum præceptis eius ventum & mare obedisse. Igitur secundum hanc ecclesie intra quas verbum dei non vigilauerit, naufragæ sunt, non quod Christus in somnum relaxetur, sed quod somno nostro consoporetur in nobis. Maxime autem illud accidit, vt à deo præcipue in periculi metu & vexatione speremus, atque vtinam, vel spes fera confidat sese periculum posse euadere Christi intra nos seruitute vigilante. Perpetuam autem nobis obiurgationis suæ recordationem relinquit, dicens: Modicæ fidei, quid timidi estis? Metum scilicet motuum secularium, cum quibus Christi fides vigilet, nullum esse oportere. Consequitur deinde hominum admiratio dicentium: Qualis hic homo est, quod venti & mare obediunt ei? Non discipulorum hic sermo, sed gentium est. Nam cum superius & discipulos tantum nauem introisse, & à discipulis excitatum esse dixisset, nunc admiratos esse homines significat, hominem in ipsa admiratione dicentibus: qua nominum conuersione intelligitur, omnia opera Christi omnesque eius virtutes vt dei esse laudandas, quia piaculi gentilis miserrimiq; erroris stultitiam demonstrat, quod eum ex humilitate passionis hominem potius nuncupent, quam ex virtutibus deum.

Et cum uenisset trans fretum in regione Gerasenorum, occurrerunt ei duo homines demonia habentes, de monumentis exeuntes, periculosi nimis, & reliqua. Duam hominū occursum, dæmonum in duos homines longa possessio, & periculosa transeuntibus via, & transfugiendi in porcos deprecatio, & purgatis hominibus gregis ipsius per præceptum in mare casus, de hinc pastorum in oppidum fuga, populi de ciuitate progressus, & ne urbem dominus adiret legatio, & reditus eius in patriam, & illic paralytici lecto iacentis oblatio, & pro fidei merito in

tempore

G tempore ipso peccatorum remissio, & murmur scribarum, & virtutis confessio, & paralytici etiam sub onere lectuli in domum reditus, & hominum admiratio, hanc habent causam. In exordio generis humani in tres fuit humani generis diuisio, Noë scilicet & filiorum, ex quibus secundum prophetiam Genesis Sem in possessionem dei lectus est. Extra urbem autem, id est, extra legis & prophetarum synagogam, duos homines in monumentis demones detinebant, duarum scilicet gentium origines, intra defunctorum sedes & mortuorum reliquias obsederant, efficientes prætereuntibus viam vitæ presentis infestam. Igitur ut esset in rebus gerendis futuri plena meditatio, veniente domino duo homines occurrunt, ut occursum eorum concurrentium ad salutem volūtas indicaretur. Sed in hominibus

H demones proclamant, cur sedem inuideat, cur ante iudicij tempus infestet. Adiacebat etiam eis duobus gentium populis plebs ex Sem genere Sudduceorum, quorum hæresis ex Iudæis negatæ resurrectionis piaculum est. Videntes igitur demones, non sibi iam locum in gentibus derelinqui, ut patiatu habitare se in hæreticis deprecantur, quibus occupatis totus in mare impetu rapido per præceptis grex coactus est, in cupiditatem scilicet secularium, demonum præcipitatur instinctu, in aquis multis, id est, cum reliquiarum gentilium infidelitate morituri. Atque etiam in hoc typica ratio seruata est, ut non satis esset dixisse præcipitatos in mare, nisi etiam adderetur, & mortui sunt in aquis multis. Quorum principes, atque pastores rerum talium admiratione turbati ad urbem veniunt, & quæ gesta sunt nunciant. Urbs illa Iudaici populi habet speciem, qui Christi operibus auditis, domino suo obuiam pergit, prohibens ne fines suos urbemque contingeret. Neque enim Euangelica lex præcipit, a qua repudiatus in ciuitatem suam reuertitur. Deo ciuitas fidelium plebs est. In hanc igitur nauem, id est, ecclesiam inuectus introiit. Iamque in paralytico gentium vniuersitas offertur medenda, & curationis ipsius verba sunt contuenda. Non dicitur paralytico: sanus esto, non dicitur: surge & ambula, sed dicitur: Constatens esto fili, remissa sunt tibi peccata tua. In Adam vno peccata vniuersis gentibus remittuntur. Hic itaque angelis ministrandus offertur, hic filius nuncupatur, qui primum dei opus est, huic remittuntur animæ peccata, & indulgentia primæ transgressionis ex venia est. Non enim paralyticum peccasse aliquid accepimus, cum

præsertim alio in loco idem dominus dixerit, cæcitatem à natiuitate non ex peccato aut proprio aut paterno fuisse contractam. Veritatis deinde ordo succedit in gestis, quamuis futuri species expleatur in dictis. Mouet scribas remissum ab homine peccatum. Hominem enim tantum in Iesu Christo contuebantur, & remissum ab eo, quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat. Deinde murmurationem eorum dominus introspicit, dicitque: facile esse filio hominis in terra peccata dimittere. Verum enim nemo potest dimittere peccata, nisi solus deus: ergo qui remittit deus est, quia nemo remittit nisi deus: deus in hoie manens curationem homini præstabat, & nulla ei agendi aut loquendi erat difficultas, cui subest totum posse quod loquitur. Porro autem ut ipse in corpore positus, intelligi posset esse, qui & animis peccata dimitteret, & resurrectionem corporibus præstaret, ait: Ut sciatis quoniam filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surge & tolle lectum tuum. Satis fuerat dixisse surge, sed quia omnis erat perficiendi operis ratio explicanda, adiecit: Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Primum remissionem tribuit peccati, dehinc virtutem resurrectionis ostendit: tum sublatione lectuli infirmitatem ac dolorem corporibus docuit abfuturum: postremo reditum in domum propriam iter in paradysum credentibus esse inhibendum, ex quo Adam parens vniuersorum peccati labe dissolutus excesserat. Videntes autem turbæ timuerunt. Opus istud admiratio potius consequi non metus debuit, sed manet etiamnum ordo mysterij, ut veritati præsentium futurorum species adiecta sit dictorum & factorum. Domini virtutem turbæ timent. Magni enim timoris res est, non dimissis à Christo peccatis in mortem resolui, quia nullus sit in domum æternam reditus, si cui indulta non fuerit venia delictorum. *Et honorificauerunt deum, quod tantam dedit potestatem hominibus.* Conclusa sunt omnia suo ordine, & cessante iam desperationis timore honor deo redditur, quod tantam dederit hominibus potestatem sed soli hoc Christo erat debitum, soli de communionem paternæ substantiæ hæc agere erat familiare. Non ergo hoc venit in admiratione quod posset ista (quid enim non posse deus crederetur) alioquin laus de vno homine, non de pluribus extitisset, sed delati deo honoris hinc causa est, quod potestas hominibus hac via data sit per verbum eius & peccatorum remissionis

A sionis & corporum resurrectionis & reuer-
sionis in cœlum.

De Mattheo publicano . De phariseorum &
discipulorum Ioannis ieiunio . De assu-
tu panni rudis . De profluvio mulie-
ris . De filia principis excitata
à mortuis . De duobus cœ-
cis . De surdo &
muto .
Canon IX.

ET cum transfret inde Iesus, vidit hominem
sedentem in teloneo Matthæum nomine, &
ait illi: sequere me, & reliqua. Mat-
thæum publicanum sedentem in teloneo se-
qui se iubet, & concedens in domum conui-
vium instruit, & cum eo publicanorum & pec-
catorum turba discumbit, pharisæis discipu-
los obiurgantibus, cur magistro cum publi-
canis cibus esset. Quibus respondit: Sanis me-
dico opus non esse, sed curatione ægrotos in-
digere, cunctesq; iubet discere quid sit, miseri-
cordiam malle quàm sacrificium. Publicano-
rum nomen ex vita est, qui relictis legis ope-
ribus, gerere se vsu communi & publico ma-
luerunt. Ergo è domo, id est, ex peccatis cor-
poris Matthæum dominus euocavit, in cuius
mentem ingressus recumbit. Hic enim idem
Euangelij istius scriptor est, & de peccati sui
domo exiens, dominum ipse suscepit, interio-
re eius habitatione illuminatus, intra quem e-
uangelicis cibus peccatoribus & publicanis
conuiuium * de vitæ copia præparatur. Aemu-
lato deinde agitat ludæos, dominum publi-
canis & peccatoribus communicare, quibus il-
le operta infidelitatis velamine verba legis ex-
promptit. Se quidem ægrotis opem ferre, &
medicinam egentibus præstare. Eis autem qui
se sanos existimarent necessariam curatio-
nem nullam esse. Sed ut intelligerent, nemi-
nem suorum sanum esse, admonuit ut scirent
quid esset: Misericordiam volo, non sacrifi-
cium, legem scilicet sacrificiorum observa-
tione deunctam opem ferre non posse, sed sa-
lutem vniuersis in misericordiæ indulgentiæ
reseruati. Non enim veni iustos vocare, sed
peccatores in penitentiam. Omnibus venerat
quomodo ergo non se iustis venisse dicit? Er-
rant ergo quibus necesse non erat ut veniret.
Sed nemo iustus ex lege est. Ostendit ergo in-
anem iustitiæ esse iactantiam, quia sacrificiis
infirmis ad salutem, misericordia erat vni-
uersis in lege positis necessaria. Nam si iustitia
fuisset ex lege, venia per gratiam necessaria

non fuisset. Tunc accesserunt ad eum Ioannis **D**
discipuli, dicentes: Quare nos & pharisæi ieiuna-
mus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?
Ieiunabant pharisæi & discipuli Ioannis, &
Apostoli non ieiunabant. Sed istis spirituali-
ter respondit, sponsumque se Ioannis disci-
pulis ostendit. Ioannes enim repositam in
Christo omnem vitæ spem spondit, & re-
cipi à domino discipuli eius adhuc eo prædi-
cante non poterant, vsque in eum enim lex
& propheta sunt, & nisi lege finita in fidem e-
uangelicam, eorum nemo concederet. Quod
vero præsentis sponso ieiunandi necessitatem
discipulis non esse respondit, præsentia suæ
gaudium & sacramentum sancti cibi edocet,
quo nemo se præsentis, id est, in conspectu
mentis Christum continens indigebit. Ablato
autem se ieiunaturos esse dicit, quia omnes
non credentes resurrexissent Christum, habitu-
ri non essent cibum vitæ. In fide enim resur-
rectionis sacramentum panis cœlestis acci-
pitur, & quisquis sine Christo est, in vitæ ci-
bi ieiunio relinquetur. Ut autem intelligerent,
non posse sibi in veteribus positis perfecta hæc
salutis sacramenta committi, comparationis
posuit exemplum. Pannum rudem vestimen-
to veteri non adsui, quia vetustatis infirmita-
tem virtus adsumentis rudis dissoluat: & vi-
num novum veteribus vtris non infundi.
Feruentis enim multi calor vtres veteres ab-
rumpit, infirmas videlicet vetustate peccato-
rum & animas & corpora nouæ gratiæ sacra-
menta non capere. Fict enim scissura peior, ef-
fusioque vino vtres veteres peribunt. Duplex
enim talium erit reatus, si præter vetustatem
peccatorum suorum virtutem nouæ gratiæ **E**
non sustinebunt. Atque ideo & pharisæos &
discipulos Ioannis noua non accepturos esse,
nisi noui fierent. Hæc illo loquente ecce prin-
ceps unus accessit & adorabat eum, dicens: Do-
mine filia mea modò defuncta est, veni & pone ma-
num super eam, &c. Preces principis, fides
mulieris, turbæ in domo conuentus, & exco-
rum duum clamor, muti & surdi & damo-
niaci oblatio ex superioribus dictis connexæ
sibi intelligentiæ tenent ordinem. Princeps hic
lex esse intelligitur, quæ dominum orat, plebs,
quam ipsa Christi prædicatio aduentus eius
expectatione nutruerat, vitam mortuæ red-
dat. Nam nullum principem credidisse legi-
mus, ex quo persona principis huius orantis
merito in typum legis aptabitur. Cui quidem
dominus opem spondit, ad quam præstan-
dam profectus est. Sed prior cum Aposto-
lis peccatorum turba saluatur. Et cum pri-
mum

G num electionem, quæ ex lege destinabatur, uere oportuisset, anterior tamen in mulieris specie salus publicanis & peccatoribus redditur. Hæc itaq; ad domini prætereuntis occursum tactu vestis domini sanam se de profluvio sanguinis futuram esse confidit, sordibus scilicet polluta corporis sui, & interioris vitij immunditiis dissoluta, fimbriam vestis per fidem festinat attingere: donum videlicet spiritus sancti de Christi corpore modo fimbriæ exeuntis cum apostolis conuersata contingere, sitq; mox sana, ita alteri salus dum alij defertur est reddita. Cuius fidem & constantiam dominus laudauit, quia quod Israël parabatur, plebs gentium occupauit. Est autem in simplici intelligentia magna virtutis dominicæ admiratio, cum potestas intra corpus manens, rebus caducis efficientiam adderet sanitatis, & usque in vestium fimbrias operatio diuina procederet. Non enim diuisibilis & comprehensibilis erat deus, ut corpore clauderetur. Ipse enim dona in spiritu diuidit, cæterum non diuiditur in donis. Virtutem autem eius fides ubique consequitur, quia ubique est, & nusquam abest. Et assumptio corporis non naturam virtutis inclusit, sed ad redemptionem suam, fragilitatem corporis virtus assumpsit, quæ tam infinita, tam libera est, ut etiam ostenderit, non ex salute fidem, sed per fidem salutem expectandum. Cæci enim quia crediderant viderunt, non quia viderant crediderunt. Ex quo intelligendum est, fide merendum esse quod petitur, non ex impetratis fidem esse sumendam. Ingressus deinde dominus domum principis, synagogam videlicet, cui in canticis legis hymnus luctuum personabat, & irridetur à plurimis. Nunquam enim illi deum in homine crediderunt, quin potius prædicari resurrectionem ex mortuis riserunt. Apprehensam igitur puellam manu, cuius apud se mors erat somnus, retraxit ad vitam. Namque ut rarus hic esse ex lege credentium electionis numerus intelligi posset, turba omnis expulsa est, quam utique saluari dominus optasset, sed irridendo dicta gesta que resurrectionis non fuit digna consortio. Et exeunte fama in vniuersam terram illam, in electionis salutem donum Christi atque opera prædicantur. Exeuntem igitur dominum mox cæci duo sequuntur. Sed cæci & egressum & nomen domini quomodo scire potuerunt? Quinetiam & filium David nuncupant, & saluari se rogant. In cæcis duobus ratio totius superioris præfigurationis absoluitur. Ex his enim filia principis esse monstratur, Pharisei scilicet &

discipuli Ioannis, qui dominum iam superius in commune tentauerant. His igitur nescientibus à quo salutem peterent, indicauit, & his saluatorem suum in corpore ex David genere monstrauit. Et cæcis vetere peccato, quia Christum nisi admoniti non videbant, lumen menti inserit. Quibus dominus si credidissent, visum pollicetur, credentibus præstat, & silentium imperat, quia apostolorum erat proprium prædicare. Quinetiam post hæc in muto & surdo & dæmoniaco gentium plebs indiga totius salutis offertur. Omnibus enim vndique malis circumfessa, totius corporis vitij implicabatur. Et in eo rerum ordo seruatus est. Nam dæmon prius eiicitur, & tum reliqua corporis officia succedunt. Deus quippe cognitione superstitionum omnium vana effugata, & visus & auditus & sermo salutis inuehitur, cuius facti admirationem talis turbæ est consecuta confessio: Nunquam sic apparuit in Israël. Eum qui per legem nihil afferri opis potuerat, verbi virtute saluari, quodque laudes dei homo mutus surdusque loqueretur. Salute autem gentibus data, ciuitates omnes & castella omnia virtute & ingressu Christi illuminantur, & omnem infirmitatem veterni languoris euadunt.

*Misertus turbarum dominus duodecim
discipulos præmittit cum potestate
& doctrina.*

Canon X.

Videns autem turbas misertus est, quod essent vexata & iacentes, & reliqua. Verborum virtutes non minus oportet introspicere quam rerum, quia, ut diximus, paria in dictis atque in factis significationum momenta consistunt. Turbarum dominus miseretur vexatarum & iacentium, tanquam gregis sine pastore dispersi, & ait: Messem multam, paucos operarios. Orandum dominum messis, ut operarios plures in messem eiiciat. Et discipulis conuocatis dedit potestatem eiciendorum spirituum immundorum, curandeque cuncte infirmitatis, omnisque languoris. Hæc igitur licet in præsens gesta sint, quid tamen in futurum significet cõtuendum est. Nullus in turbas vexator irruerat, neque casu aliquo motusque percussus iacebat. Quomodo ergo iacentes vexatasque miseratur? Immundi videlicet spiritus dominante violentia vexatam, & sub legis onere agrotam plebem dominus miseratur. Quia nullus

A nullus adhuc his pastor esset custodiam sancti spiritus redditurus. Erat autem doni istius copiosissimus fructus, sed nondum missus à quocumque. Eius enim copia haurientium * dissimilitudinem vincit. Nam quantumlibet assumatur à cunctis ad largiendum se, tamen semper exuberat. Et quia plures esse utile sit per quos ministraretur, rogari dominum messis iubet, ut in messem operarios plures eiciat. Ad capeiendum scilicet quod præparabatur donum spiritus sancti * missorum copiam deus præstet. Per orationem enim ac precem hoc nobis à deo munus effundetur. Atque ut messem illam messorumque numerosos ex his duodecim primum Apostolis diffundendos indicaret, conuocatis illis dedit eiciendorum spirituum potestatem, & omnis infirmitatis medendæ. Huius enim doni virtutibus poterant & turbator expelli, & infirma curari. Et dignum est præceptorum singulorum significantiam contueri. Abstinerere se à viis gentium admonentur, non quòd non etiam ad salutem gentium mitterentur, sed ut opere & vita gentilis ignorantia abstinerent. In ciuitates Samaritanorum vetiti sunt introire. Nunquid non potius Samaritanam ipse curauit? Sed ut ecclesias hæreticorum non adeant admonentur. Nihil enim differt ab ignoratione peruersitas. Mittuntur deinde ad oues perditas domus Israël. Atqui in eum luporum ac viperarum linguis & faucibus sæuierunt. Sed legislatio obtinere priuilegium Euangelij debebat. Hoc minus Israël sceleris sui excusationem adhibiturus, quòd plus sedulitatis in admonitione sensisset. Tota deinde in apostolos potestas virtutis dominicæ transfertur, & qui in Adam in imaginem & similitudinem dei erant figurati, nunc perfectam Christi imaginem & similitudinem sortiantur, nihil à domini sui virtutibus differentes. Et qui terrestres ante erant, cælestes modo fiunt. Prædicet regnum cælorum propinquare. Imaginem scilicet & similitudinem dei, nunc in consortium veritatis assumi, ut sancti omnes qui cæli nuncupati sunt, domino conregnent, infirmos curent, mortuos suscitent, leprosos emundent, demones eiciant. Quicquid malorum Adæ corpori Satanae instinctus intulerat, hoc rursus ipsi de communiione dominicæ potestatis emundent. Et ut ex toto, secundum Genesis prophetiam, dei similitudinem consequantur, dare gratis quod gratis acceperunt iubentur, ut sit scilicet ministratio gratuita muneris gratuiti. Aurum, argentum, pecuniam possidere inhiben-

tur in zonis, & peram in via ferre, & duas tunicas & calciamenta, & virgam in manibus assumere. Et dignus mercede sua est operarius. Non inuidiosus (ut arbitror) thesaurus in zona est, & quid sibi vult auri, argenti, atque æris in zona inhibita possessio? Zona est ministerij apparatus, & ad efficaciam operis præcinctio. Ergo ne quid in ministerio nostro venale sit admonemur, neque hoc apostolatus nostri opus fiat, auri, argenti, ærisque possessio. Nec peram in via ferre, curam scilicet secularis substantiæ relinquendam. Quia omnis thesaurus sit perniciosus in terra, corde nostro illic futuro ubi condatur & thesaurus. Non duas tunicas. Sufficit enim nobis semel Christus indutus, neque per prauitatem intelligentiæ nostræ altera deinceps vel hærescos, vel legis veste induamur. Non calciamenta. Nunquid humanorum pedum infirmitas patiens nuditatis: sed in sancta terra: & peccatorum spinis atque aculeis non obsessa, ut Moyse dictum est, nudis pedibus staturi admonemur, non alium ingressus nostri habere quam quem à Christo accepimus apparatus. Neque virgam in manibus. Id est, potestatis externæ iure non indigi, habentes virgam de radice lesse, nam quæ alia fuerit non erit Christi. Instructi omni superiore sermone ad conficiendum iter seculi, gratia, viatico, veste, calciamento, potestate. In his enim operantes, digni mercede nostra reperiemur, id est, in horum obseruantia cælestis spei præmia recepturi. *In quacumque ciuitatem intraueritis, interrogate quis in ea dignus est, & reliqua.* Leuia fortè dominus dedisse Apostolis præcepta existimabitur, quòd se vsque ad montem introeundi, habitandi, morandi, excedique summiserit. Hæc quidem intellecta simpliciter sanctorum modestiæ congruunt, ut cum dignis sit hospitalitas, neque per incuriam aut ignorantiam cohabitatione probro se familiæ polluantur: sed introeuntes ciuitatem de digno iubet interrogari, & cum cohabitare vsque ad profectionem. Domum quoque ab introeuntibus pacifice salutari, quæ si digna est, & pacis communionem sit digna: si indigna, pax inuicem reuertatur. Qui autem non receperint eos, sermonesque eorum, his excusso pedum puluere, æternæ maledictionis semina relinquenda. Hæc non mediocriter sensus intelligentiæ commouent. Si enim successuri hospitio non erunt, nisi ante quis dignus sit interrogauerint, quomodo indigna domus postea reperietur? Et quomodo sermones eorum non audiet, &

G ipsos non audiens, & ipsos non recipiens? Aut enim hoc in eo qui iustus est non est verendum, aut si indignus repertus sit, nec communio erit habitationis incunda: Et quid interrogasse proderit & quæsisse de digno, si aduersus indignum hospitem & obseruãtia præcipiatur & pœna? Sed instruit eos dominus, non admisceri eorum domibus ac familiaritatibus, qui Christum aut insectantur, aut nesciunt. Et in quacunque ciuitate interrogare quis eorum habitatione sit dignus, id est, sicuti ecclesia sit, & Christus habitator, neque quocquam alibi transire, quia sit domus digna, & iustus hospes. Quod autem ab introeuntibus salutare domum voce præcepit, dicens: Dicitis, pax huic domui. Et si digna domus reperta sit, venire super eam pacem oportere, si vero indigna, ad ipsos pacem reuerti. Sed si iam primo ingressu in salutationis officio dicta pax est, quomodo postea veniet, aut quomodo postea reuertetur? Aut enim dici pax antea non habuit, quam utrum digna esset probaretur, aut si digna fuit & salutata cum pace est, conditio & venturæ & reuersuræ pacis non potest ex ratione superioribus coherere. Quæ ergo dictorum sit proprietas monstrandum est. Iudæorum plures erant futuri, quorum tantus in fauorem legis affectus esset, ut quamuis per admirationem operum in Christo credidissent, tamen in legis operibus morarentur. Alij vero explorandæ libertatis quæ in Christo est curiosi, transisse se ad Euangelia ex lege essent simulaturi. Multi autem etiam in hæresim per intelligentiæ peruersitatem traducerentur, & quia huiusmodi omnes fallentes, & audientibus blandientes, penes se esse veritatem catholicam mentiuntur, ideo superius admonuit, dignum cum quo habitandum sit esse quærendum. Quia vero per verborum fallaciam incidere ignorantes in istiusmodi hospitem possent, domo ipsa quæ digna sit dicta, id est, ecclesia quæ catholica dicetur, caute & diligenter vtendum. Salutandam quidem cum pacis affectu, sed ita ut potius pax dicta quam data sit. Nam ita præcepit: Salute eam, dicentes: Pax huic domui. Ergo pax salutationis in verbis est, & orationis sermone tribuenda. Porro autem pacem propriam, quæ viscera miserationis sunt, non oportere in eam venire nisi digna sit, quæ si digna reperta non fuerit, sacramentum pacis cœlestis intra propriam eorum conscientiam continendum. In eos autem qui audita cœlestis regni prædicatione Apostolorum præcepta respuerint, egressu eorum, & signo pul-

ueris pedibus excussis, æterna maledictio relinquatur: nescio quæ enim insistenti in loco cum eo in quo insiterit loco videtur communio, & sit inter eos quædam corporis solique coniunctio. Ergo omne domus illius habitationisque peccatum intra ipsam excusso puluere pedum relinquitur, nihilque sanctitatis de insistentium apostolorum vestigiis mutuatur, ut quorum aditu ingressuque delicta terrenæ originis auferuntur, eorum testimonio infidelitas cum omni terræ suæ puluere iudicetur. *Tolerabilis in die iudicij terra Sodomorum & Gomorrhorum erit quam ciuitati ista.* Quia illis ignorato Christo errasse sit leuius, his vero inexpiabile sit, aut prædicatum non recepisse, aut receptum non sancte neque catholice prædicasse. Et quidem plures hos qui vana furor in Apostolos desæuituri essent, futuros esse significat, cum se eos sicut oues in medio luporum ait mittere, prædicans simplices sicut columbas, & prudentes sicut serpentes esse oportere. Sed columbæ simplicitas in absoluto est. Quæ autem sit serpentis prudentia contuendum est. Nescio quid in illo prudentiæ consilijque extet, licet quædam hinc aliqui memoriæ mandauerint, quod vbi se in manus hominum venisse intelligat, omni genere ab ictu caput subtrahat, idque aut collecto in orbem corpore contegat, aut foueæ immergat, cædique partem reliquam derelinquat. Nosque hoc exemplo oportere, si quid acciderit persecutionum, caput nostrum, quod est Christus, occulere, ut ablatis nobis in omnes cruciatus, fidem ab eo acceptam iactura corporis communiemus. Sed omnis hic domini de Iudæis atque hæreticis sermo est. *Tradet frater fratrem, & pater filium, & insurgent filij in parentes.* Id est, familiam inter se eiusdem domus dissidere, quia de parentum cognationumque nominibus populi quondam vnitas indicatur. Nunc hostili inuicem odio, diuersisque iudicijs, etiam regibus terræ offerendos, dum extorquere aut silentium nostrum, aut conuenientiam tentant, testes & ipsis & gentibus futuri. Quo testimonio excusatio ignoratæ diuinitatis adimenda sit persequentibus, gentibus vero via pandenda credendi Christum pertinacibus inter scæuentium pœnas confessorum vocibus prædicatum. Instructos igitur vos serpentis prudentia monet esse oportere. Hunc antequam Adam traduceret, iam sapientem Genesis nuncupauit, & prudentiam eius malignantis consilij ordine docuit. Primum enim animam sexus mollioris aggressus est, spe deinde illexit, & communionem immorta-

litatis

K

L

M

A litatis sponndit, & per hæc tanta præmia opus consilij & voluntatis suæ gessit. Pari igitur opportunitate introspecta vniuscuiusque & natura & voluntate verborum adhibenda prudentia est. Spes bonorum futurorum reuelanda, & cœlestia perfectæ fidei præmia proferenda. Et quod ille mentitus est nos prædicemus ex vero, secundum sponsonem dei, angelis similes futuros esse qui credent, vt mentes plebium faciles & absolutas, circumscruentibus licet lapsis & hæreticis promissis regnorum cœlestium occupemus, & rerum fidem serpentis prudentia columbæ simplicitate tradamus. Monet etiam traditis abesse oportere curam responsionis, sed expectandum potius quid spiritus dei suggerat. Quia fides nostra omnibus præceptis diuinæ voluntatis intenta, ad responsionem scientiæ instruetur, in

B exemplo habentes Abraham, cui postulato ad hostiam Isaac non defuit aries ad victimam. Ex vna deinde in duas vrbes fugam suadet, quia prædicatio eius primum à ludæa effugata transit ad Græciam, dehinc diuersis intra Græciæ vrbes Apostolorum passionibus fatigata, tertio in vniuersis gentibus demoratur. Sed vt ostenderet gentes quidem apostolorum prædicationi credituras, verum vt reliquum Israël crederet, esse aduentui suo debitum ait: *Non consummabitis ciuitates Israël donec ueniat filius hominis.* Post plenitudinem scilicet gentium quod erit reliquum Israël ad implendum numerum sanctorum futuro claritatis suæ aduentu in ecclesiam conuocandum. *Non est discipulus super magistrum, neque seruus super dominum.* Multum proficit ad

C tolerantiam assumptionem rerum imminentiū cognitio, maxime si patientiæ voluntas præsumatur exemplo. Dominus noster lumen æternum & dux credentium, & immortalitatis parens discipulis suis futurarum passionum solatia ante præmisit, ne se quis discipulus magistro potiozem, aut super dominum esse seruus existimaret. Si enim patrifamiliās cognomentum per inuidiam dæmonis addiderunt, quanto magis in domesticos eius omnia iniuriarum & contumeliarum genera perficient? Sed ea nihil nos terreat, gloriæ loco potius amplectentes si domino nostro vel passionum cōditionibus adæquemur. *Nihil est occultum quod non reuelabitur.* Diem scilicet iudicij ostendit, quæ abstrusam voluntatis nostræ conscientiam prodet, & ea quæ nunc occulta existimantur, luce cognitionis publicæ deteget. Igitur non ininas, non consilia, non potestates insectan-

tium monet esse metuendas, quia dies iudicij **D** nulla hæc fuisse atque inania reuelabit. *Et quod dico nobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* Non legimus dominum solitum fuisse noctibus sermocinari, & doctrinam in tenebris tradidisse, sed quia omnis sermo eius carnalibus tenebræ sunt, & verbum eius infidelibus nox est, itaque id quod à se dictum est, cum libertate fidei & confessionis vult esse loquendum. Idcirco quæ in tenebris dicta sunt, prædicari iussit in lumine, & quæ secreto aurium commissa sunt, super tecta, id est, excelsum loquenda, vt præconio audiantur. Constante enim dei ingerenda cognitio est, & profundum doctrinæ Euangelicæ secretum lumine prædicationis Apostolicæ reuelandum, non timentes eos quibus cum sit licentia in corpora, tamen in animam ius nullum est, sed **E** timentes potius deum cui perdendæ in gehenna animæ & corporis sit potestas. *Nōne duo passeret esse ueneunt, & unus ex illis non cadit in terram sine uoluntate patris uestri?* Non est (vt puto) criminis agere aucupium, neque venditio passerum habet culpam, & quod ait, vnus ex illis non cadit super terram sine uoluntate patris uestri, contra apostolicum dictum facere videtur quod ait: *Non est pecudum deo cura:* Et auctoritati eius multū derogabitur, si sensisse aliter quàm in Euangeliis traditum est reperietur. Nec sanè apostolis multum dignitatis tribuetur, si passeribus antestabunt. Locus hic ex sensu superiore proficiscitur. Iniquitates enim eorum exaggerantur qui tradituri sunt, qui insecuturi, qui in fugam coacturi, quibus propter nomen domini esse odio **F** nos oportet, qui omne ius suum in solis corporibus exerceant, potestatem in animā non habentes. Hi igitur passeret duo esse ueneunt. Et quidem quæ sub peccato vendita sunt redimit ex lege Christus. Ergo quod venditur, corpus atque anima est: & cui venditur, peccatum est, quia Christus & de peccato redemit, & animæ ac corporis est redemptor. Quid igitur duo passeret esse ueneunt, seiplos peccato minimo vendunt natos ad uolandum, & ad cœlum pennis spiritualibus efferendos. Sed capti precij præsentium voluptatum & ad luxum seculi uenales totos se talibus auctonibus nundinantur. Sed querendum est, quomodo vnum ex illis esse quod sine uoluntate dei non cadet. Dei uoluntas est, vt vnum ex illis magis enolet, sed lex ex constitutione dei profecta decernit vnum ex eis potius decidere. Quemadmodū au-

Sollicitus
qui doctus
atque non
iniquam
obcepit.

Grem si euolarent vnum essent, id est, corpus in naturam animæ transisset, & grauitas illa terrenæ materiæ in profectum & substantiam animæ aboleretur, fieretq; corpus potius spirituale, ita peccatorum precio venditis, in naturam corporum animæ subtilitas ingrauescit, & terrenam contrahit ex vitiorum sorde materiam, fitq; vnum ex illis quod trudatur in terram. Plurimis autem eos antestare passeribus cum dicit, ostendit multitudini infidelium, electionum fidelium præesse, quia his casus in terram sit, illis volatus in cælum. In numerum autem aliquid colligi diligentia ac sollicitudinis cura est. Neq; enim dignum negotium est peritura numerare. Vt igitur nihil ex nobis periturum esse cognosceremus, quia multo passeribus meliores sumus, ipso capillorum nostrorum supputatorum numero indicatur, saluis nobis ex solido futuris, cū quod innumerabile in nobis sit, conseruandi & affectu & potestate numeretur. Nullus igitur corporum nostrorum casus est pertimescendus, neque vllus interimendæ carnis admitteendus est dolor, quando pro naturæ suæ atq; originis conditione resoluta in substantiam spiritualis animæ refundatur. Et quia doctrinis talibus confirmatos oportet liberam confitendi dei habere constantiam, etiam conditionem qua teneremur adiecit: negaturum se eum patri in cælis, qui se hominibus in terra negasset: eum porro qui confessus coram hominibus se fuisset, à se in cælis confitendum. Qualèsque nos nominis sui testes hominibus fuissimus, tali nos apud deum patre testimonio eius vsuros. *Nolite arbitrari quoniam ueni pacem mittere in terram. Non ueni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare filium aduersum patrem, & filiam aduersus matrem, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius.* Quæ ista diuisio est? Inter prima enim legis præcepta accepimus: Honora patrem tuum & matrem tuam. Et ipse dominus ait: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Quid sibi vult missus potius gladius in terram, & separatus à patre filius, & filia à matre, & nurus aduersus socrum, & hominis domestici eius inimici? Igitur exinde publica autoritas impietati proferetur, vbi que odia, vbi que bella & gladius domini, inter patrem & filium, & inter filiam matremque descuiens? Et in Luca quidem talis de hoc sermo est: Erunt enim ex hoc quinque in vna domo diuisi, tres in duos, & duo super tres diuidentur. Nunquid non in maiorem numerum potest agnitionis domestica familia diffundi

Aut præscripto temporis continebatur, vt ex hoc essent quinque tantum in domo vna, iidemq; diuisi? Ergo qui sit gladius in terra, quæ proprietas nominum, & in numero quinque quæ ratio, & quomodo tres in duos, & duo super tres diuidenti, & quatenus homini domestici eius inimici, contuendum est. Singularem quidem rerum & vniuersæ quæstionis primum natura est explicanda. Nec minus intelligentiam nostram sensus & superior & consequens adiuuabit. Gladius telorum omnium telum acutissimum est, in quo sit ius potestatis, & iudicij seueritas, & animaduersio peccatorum, & huius quidem teli nomine noui Euangelij prædicationem appellatam frequens in prophetis autoritas est. Dei igitur verbum nuncupatum meminerimus in gladio, qui gladius missus in terram est, id est, prædicationem eius hominum cordibus infusam. Hoc igitur quinque habitantes in domo diuidit tres in duos & duos super tres. Sed tria tantum in homine reperimus, id est, corpus & animam & voluntatem. Nam vt corpori anima data est, ita & potestas vtrique vtendi se vt vellet indulta est. Atque ob id lex est præposita voluntati. Sed hoc in illis deprehenditur qui primi à deo figurati sunt, in quibus cæptæ originis ortus effectus est. Non traductus aliunde, sed ex peccato atque infidelitate primi parentis sequentibus generationibus cæpit esse corporis nostri pater peccatum, mater animæ infidelitas. Ab his enim mortem per transgressionem primi parentis accepimus. Nam voluntas vnicuique sua adiacet. Ergo iam vnius domus quinque sunt, pater corporis peccatum, mater animæ infidelitas, & incidens voluntatis arbitrium, quod totum hominem quodam coniugij sibi iure adstringit. Huic infidelitas socrus est, nos ex ea natos, atque à fide metuque dei peregrinantes accipiens, vt inter infidelitatem voluptatemque possessos & ignorance dei & in omnium vitiorum oblectatione detineat. Cum ergo innouamur baptismi lauacro per virtutem ab originis nostræ peccatis atque auctoribus separamur, recisq; quadam executione gladii dei, à patris & matris affectionibus dissidemus, & veterem cum peccatis atq; infidelitate sua hominem exuentes, & per spiritum anima & corpore innouati, necesse esset ingeniiti & vetusti operis consuetudinem oderimus. Et quia corpus ipsum per fidem mortificatum in naturam animæ quæ ex afflatu dei venit, quæuis id ipsum adhuc in materia sua extet, euadat, quia communio ipsis inuicem con-

A cilietur ex verbo. Idcirco iam vnū atque idem cum anima velle cœpit, effici scilicet vt illa est spiritualis, quibus libertas voluntatis à focru sua, id est, ab infidelitate diuisa ius suum omne concedit, vt quod erat libertas voluntatis, deinceps animæ sit potestas, sitq; grauis in domo vna diuissio, & domestica nouo homini erunt inimica, quia ille per verbum dei diuisus ab illis manere & interior & exterior, id est, & corpus & anima in spiritus nouitate gaudebit. Ea vero quæ ingenita & à quadam profapie antiquitate deducta, consistere in his quibus oblectata sunt concupiscent, & origo carnis & origo animæ, & libertas potestatis in duos diuidentur, animam scilicet & corpus hominis noui, quæ vnum atque idem velle cœperunt, diuisiq; tres duobus subiacebunt in dominatum eorum de spiritus nouitate potioribus. Et idcirco illi qui domesticas nominum charitates dilectioni eius pretulerunt, futurorum bonorum indigni erunt hæreditate. Pergit deinde eorum præceptorum & intelligentiæ decursu. Nam postea quàm relinquenda omnia quæ in seculo charissima sunt imperauerat, adiecit: *Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus.* Quia qui Christi sunt crucifixerunt corpus cum vitiis & concupiscentia. Et indignus est Christo, qui non crucem suam in qua compatimur, commorimur, consepelimum, cõsurgimus, accipiens dominum sit secutus, in hoc sacramento fidei spiritus nouitate victurus. *Qui inuenit animam perdet illam, & qui perdidit animam suam propter me, inueniet eam.* Verbi scilicet potestate & veteram diuisione vitiorum proficiet lucrum animæ in mortem, & damnum in salutem. Ergo suscipienda mors est in nouitate vitæ, & cruci domini configenda sunt vitia, & aduersus persequentes contemptu præsentium gloriolæ confessionis retinenda libertas est, & damnosum animæ lucrum refugiendum, scientibus cuiquam ius in animam non relinquere, & detrimento breuis vitæ fœnus immortalitatis acquiri. *Qui recipit uos, me recipit, & qui me recipit, recipit eum qui me misit.* & reliqua. Vniuersis doctrinæ affectum & præceptorum sedulitatem impendit, & qui periculum non recipientium Apostolos excussi pulueris testimonio denunciaisset recipientium meritum ultra gratiam sperati officij commendat, docetq; in se etiam mediatoris officium, qui cum sit receptus à nobis, atq; ille profectus ex deo sit, deus per illū transfusus in nos sit. Atque ita qui Apostolos recipit, Christum recipit, qui vero Christum receperit, patrem deū recipit,

quia nō aliud ī apostolis recipit quàm quod in Christo est. Neq; in Christo aliud est, q̄ quod in deo est. Perq; hunc ordinem gratiarum, nō aliud est Apostolos recepisse quàm deum, quia & in illis Christus, & in Christo deus habitat.

Qui recipit prophetam in nomine propheta, mercedem propheta accipiet. Qui prophetā recipit, habitantem recipit in propheta, sitq; prophetæ mercede dignus, prophetam prophetæ nomine recipiens. Par quoque recepisse iustum merces deputatur, sitq; iustus ex honore iustitiæ, ac sic consummatur iustitia ex fide, & mercedem acquirit officij, plures consequendæ æternitatis occasiones deo largiente, quādo in recipiendo iusto & propheta ipse reuerentiæ affectus & iusti honorem accipiat & prophetæ. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aque frigide, & reliqua. Nō inane esse bonæ conscientie opus docuit, neque spem fidei alienæ infidelitatis crimine laborare. Prouidens enim plures futuros tantū apostolatus nomine gloriosos, omni vero vitæ suæ opere improbabilis, eosdemq; diu fallere diuq; mentiri, tamen obsequium quod ipsis sub religionis opinione delatum sit, mercede operis sui speiq; non fraudat. Nam licet ipsi minimi essent, id est, peccatorum omnium ultimi (minimum autem est quo minus nihil aliud est) non inania tamē in eos etiam leuia, quæ sub frigide aquæ nomine designat, officia esse decernit. Non enim peccatis hominis, sed discipuli nomini honor præstitus est. Atque ita ad probitatem ob sequentis, fallentis de se probra non lædunt, cum mercedem suam dantis fide, non assumentis mendacio cõsequatur.

Ioannes de carcere ad Iesum mittit, & Iesus de Ioanne ad turbas loquitur. Item confessio Iesui ad patrem.

Canon XI.

Ioannes cū audisset in carcere opera Christi, mittens ad eum discipulos suos, ait illi: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Ioannes detentus carcere dominum ignorat: & propheta tantus deum suum nescit. At qui venturum vt prætor nunciauit, consistentem vt prophetā agnouit, aduentem vt cõfessor veneratus est, vnde tam variæ & tam abundantis eius scientiæ error obrepit. Sed cõsequens de eo domini testimonium sentiri hoc ita non finit. Neque sanè credi potest, spiritus sancti gloriam in carcere posito defuisse, cum apostolis virtutis suæ lumen esset in carcere positus ministraturus. Sed præbetur in his quæ in Ioanne gesta sunt intelligentia amplior, & cum fa-

Cum facti efficientia gratia in eo expressa sentitur, ut propheta ipse ipso quoque conditionis suae genere prophetaret, quia in eo forma legis elata est. Christum etiam lex annunciat, & remissionem peccatorum praedicat, & regnum caelorum spondit, & Ioannes totum hoc opus legis expleuit. Igitur cessante iam lege quae peccatis plebis inclusa, & populi vincula vitis, ne Christus posset intelligi, vinculis & carcere continebatur. Ergo ad Evangelia contuenda lex mittit, ut infidelitas fidem doctorum contempletur in factis: & quod intra eum peccatorum fraude sit vinctum, per intelligentiam libertatis Evangelicae absoluatur. Tali igitur Ioannes exemplo non suae sed discipulorum ignorantiae consulit. Ipse enim veterum in remissionem peccatorum praedicauit, sed ut scirent non alium a se praedicatum, ad opera eius intuenda discipulos suos misit, ut autoritatem dictis suis illius opera conferrent, neque Christus alius expectaretur quam cui testimonium opera praestitissent. Et cum totum se dominus rerum miraculis prodidisset, caecorum scilicet visu, claudorum cursu, leproforum curatione, surdorum auditu, voce mortuorum, vita mortuorum, pauperum praedicatione, ait: *Beatus qui in me non fuerit scandalizatus.* Numquid aliquid iam in Christo erat gestum quod Ioannem scandalizaret? Non utique. Nam in ipso doctrinae suae cursu & operis morabatur, sed superioris sententiae vis & proprietates contuenda est, quid illud sit quod pauperes bene nunciantur, id est, qui perdiderint animam, qui crucem suam acceperint & sequantur, qui humiles spiritu fient, quorum regnum preparatur in caelo. Ergo quia in domino haec passionum vniuersitas conueniret, futuraeque esset crux sua plurimis scandalum, beatos eos professus est, quorum fidei nihil tentamenti deferret crux, mors, sepultura. Itaque cui rei Ioannes cauisset ostendit dicens: *Beatos eos quibus aliquid in se scandalum non fuisset.* Quia metu eius, discipulos suos Ioannes ut Christum audirent viderentque misisset. Ac ne istud referri ad Ioannem posset tanquam aliquid scandalizatus esset in Christo, absentibus illis ad turbas de eo locutus est. *Quid existis in deserto videre, arundinem vento moueri?* Desertum sancto spiritu vacuum sentiendum est, in quo habitatio dei nulla sit. In arundine enim homo talis ostenditur, de gloria seculi vitae suae inanitate speciosus, ipse autem fructu veritatis cauus, exterior placens & nullus interior, ad omnem ventorum motum, id est, immundorum spirituum flatum mouendus.

Neque ad consistendi firmitatem valens, & animi medullis inanis. Ergo cum dicit: *Quid existis in deserto videre?* Arundinem vento moueri: hoc loquitur: Numquid existis videre hominem cognitione dei vacuum, & ad immundorum spirituum flatum vagantem? Nam increpantis affectu potius quam confirmantis haec loquitur, ostendens scilicet non eum in Ioanne conspici, qui & inanis & mobilis sit.

Sed quid existis videre? Hominem mollibus uestitum? Ecce qui mollibus uestiuntur, in domibus regum sunt. Vestem ambitum corporis quo induitur anima significat, quod luxu ac lasciuia mollescat. Sed qui uestiti mollibus sunt, in domibus regum sunt. In regibus transgressorum angelorum nuncupatio est. Hi enim seculi sunt potentes, mundi dominantes. Ergo uestiti mollibus in domibus regum sunt, id est, eos quibus per luxum fluida & dissoluta sunt corpora esse demonum habitationem, consimilem sedem propositis suis atque operibus eligentium. *Sed quid existis videre? Prophetam? Deo nobis etiam plus quam prophetam, &c.* Gloriam omnem Ioannis dominus ostendit, dicens: esse eum ultra prophetam, quia soli ipsi licuerit & prophetare Christum & videre. Et quomodo Christum ignorare creditur, qui missus in angeli potestate viam venturo parauerit, & quo ex natis mulierum nullus maior propheta surrexit? Nisi quod qui minor eo est, id est, qui interrogatur, cui non creditur, cui testimonium nec opera sua praestant, hic in regno caelorum maior est. *A diebus autem Ioannis baptistae usque nunc regnum caelorum vim patitur, & vim facientes diripiunt illud.* Ut rerum natura exigit vim potior afferret, minorque erit cui vis afferatur. *Quid ergo est quod diripiens est, quodque vim patitur, contuendum est.* Infidelitatem discipulorum Ioannis dominus aduerterat, turbae etiam opinionem de eius nuncio intellexerat, in crucis scandalo ingens fidei periculum sentiebat, ira potius Apostolos ad ones Israel perditas iusserat, ipsos constitui oportebat in regno, & in Abraham & Isaac & Iacob familia ac natione retineri. Sed omnis haec praedicationis profectum publicanis & peccatoribus afferebat. Ex his enim iam credentes, ex his iam apostoli, ex his iam regnum caelorum. Ceterum Ioanni a plebe non creditur, autoritatem Christi opera non merentur. Crux futura erat scandalo. Iam prophetia cessat, iam lex repletur, iam praedicationis omnis includitur, iam Heliis spiritus in Ioannis voce praemittitur. Aliis Christus praedicatur, & ab aliis agnoscitur: aliis nascitur, & ab aliis diligitur.

A Sua eum respuunt, aliena suscipiunt. Proprij infectantur, complectuntur inimici. Hereditatem adoptio expetit, familia reiicit. Testamentum filij repudiant, serui recognoscunt, itaque vim regnum cœlorum patitur, inferetesq; diripiunt illud. Quia gloria Israël à patribus debita, à prophetis nunciata, à Christo oblata, fide gentium occupatur & rapitur. *Cui autem similem estimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro & clamantibus inuicem, &c.* Totus hic sermo infidelitatis op probriū est, & de affectu superioris querimonie descendit, quia insolens plebs per diuersa prædicationum genera edocta non fuerit. In pueris scilicet prophetas significās, qui in medio synagoge tanquam in publico fori cōuentu populum coarguant, quod cantantibus sibi

B officio corporis non obsecundauerint, id est, quod dictis suis non paruerint. Ad cantum enim modum saltantiū motus aptatur. In simplicitate autem sensus vt pueri prædicauerūt, & ad confessionē psallendi deo prouocauerūt, vt cantico Moysi tenetur, vt Esaia, vt David, vt cæterorum prophetarum. Rursumq; eos in pœnitentiam peccatorum, & ad dolorem ac luctum veterum delictorum nec Ioannis prædicatio inflexerit, quibus & lex grauis uisa sit, potus eibique præscriptis & difficilis & molesta peccatum in se, quod dæmonium nūcupat, habēs. Quia per obseruatiæ difficultatē necesse sibi esset in legē peccare. Rursumq; in Christo Euangelij prædicatio uitæ libertate nō placeat, per quam difficultates legis & onera laxata sunt, & ad eam publicani peccatoresque crediderint, atque ita tot & tātis admonitionum generibus frustra habitis, nec per gratiā iustificentur, & à lege sint abdicati. *Et iustificata est sapientia à filiis suis.* Ab his scilicet, qui vim facientes regno cœlorum ipsum illud fidei iustificatione diripiunt. Cōfidentes iustum sapientiæ opus esse, quia munus suum ad fideles & obsequentes à contumacibus infidisque transfulerit. Est autem non ociosum hoc in loco virtutem dicti contueri: Et iustificata est sapientia. De se utique locutus est. Est enim ipse sapientia, nō ex efficiētiis, sed ex natura. Res enim omnis habet potestatem, cæterū negotium omne potestatis effectus est, vt non idē est opus virtutis & virtus, vt efficiens discernitur ab effecto. Plures enim eludere dictum Apostolicum quod ait: Christum sapientiam & dei virtutem, his modis solent, quod in eo ex virgine creando efficax dei sapientia & virtus extiterit, & in natiuitate eius diuinæ prudentiæ & potestatis opus intelligatur, sitq; in

eo efficiētia potius quàm natura sapientiæ. **D** Quorum ne quid tale intelligi posset, ipsum se sapientiam nūcupauit, eam in se, non quæ ei sunt ostendens. Est enim sapientiæ opus, fides, charitas, spes, pudicitia, ieiunium, continentia, humilitas, humanitas, sed hæc naturæ opera sunt, non ipsa natura, & non in his quæ fiunt consistit res ipsa quæ faciat, cur apostolus dei virtutem & dei sapientiam dixerit, quia ex ea sapientia quæ erat creata sapientia est. *Vt tibi Chorozan & Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ essent uirtutes quæ factæ sunt in uobis. & reliqua.* In obedientiæ maledictum cum obedientiæ benedictione decernitur. Primum enim Iudæis oportuit prædicari, sed priuilegio prædicationis infidelitatis cumulat inuidia, cum credentium arguantur exemplo, quibus nulla factorum admiratione proposita, salus **E** omnis ex fide sit. Dominum enim in Bethsaida & Capernaum muti laudant, cæci vident, surdi audiunt, claudi circuncurrunt, mortui sentiunt, & nulla fidei voluntate rerum tantarum admiratio commouebat, cum sola gestorum auditio vocare ad metum atque ad fidem rapere debuisset. Sed non solum Tyri & Sidonis, sed ipsa Sodomorum & Gomorrhorū facient leuia peccata, quia fortē illis credendi fuisset affectus, si talium virtutum cōtemplatio contigisset. *In illo tempore respondens iesus dixit: Confiteor tibi domine pater cœlorum & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & reuelasti ea paruulis. & reliqua.* Digne superioribus dictis confessio talis adiungitur. Nam tametsi optabilis fuerit salus Israël, tamen non extra gaudium domino erat prædicata olim fides gentiū. **F** Cœlestiū enim verborū arcana atq; virtutes sapientib⁹ abscondunt, & paruulis reuelantur, paruulis malicia non sensu, sapientibus vero stultitiæ suæ præsumptione non prudentiæ causis. Factiq; huius æquitatem dominus paternæ voluntatis iudicio confirmat, vt qui dedignatur paruuli in deum fieri, stulti deinceps in sapientiā sua fiāt. Ac ne quid in illo minus quàm quod in deo est estimaretur, omnia sibi à patre ait tradita esse, soli q; se patri cognitum, patremque soli sibi notum, vel cui ipse reuelare voluisset: reuelaturus ei, à quo vt reuelare velit oretur, qua reuelatione eandem vtriusque in mutua cognitione esse substantiam docet, cum qui filium cognosceret, patrem quoque cogniturus esset in filio, quia omnia ei à patre sint tradita. Tradita autem nō alia sunt, quàm quæ in filio soli nota sunt patri. Nota vero filio soli esse, quæ patris sunt, atq; ita in hoc mutua cognitiois secreto intelligitur, nō aliud in filio

Diripi regnum cœlorum quid sit.

G filio quàm quod in patre ignorabile sit extitisse. Legis deinde difficultatibus laborantes, & peccatis seculi oneratos ad se aduocat, dempturumq; se laborem onusq; promittit, si modo eius iugum tollunt, mandatorum scilicet suorum præcepta suscipiant, cumque sacramento crucis adeant, quia corde humilis & mitis sit, & in his animabus suis requiem inueniât, iugi suavis & leuis oneris blandimenta proponens, vt credentibus eius boni scientiam præstet, quod solus ipse nouit in patre. Et quid iugo ipsius suauius? quid onere leuius? Probabilem fieri, scelere abstinere, bonum velle, malum nolle, amare omnes, odisse nullum, æterna consequi, præsentibus nõ capi, nolle inferre alteri quod ipsi sibi perpeti sit molestum.

H Discipuli spicas uellunt. Manus aride hominem sabbato curauit. Cæcum & demoniacum curauit. De blasphemia spiritus. De fructu arboris bonæ & malæ. De omni uerbo ocioso. De signo Iona. De Nininitis & regina austri. De septem spiritibus & octauo. De matre eius & fratribus.

Canon XII.

I **N** illo tempore abiit Iesus per segetes sabbatis, discipuli autem eius esurientes ceperunt uellere spicas & manducare. Et egressus in segetem, & dies sabbati, & discipulorum esuritio, & spicarum præceptio, & pharisæorum insimulatio, & domini responsio, habent, vt cætera, subiacentem interioris causæ intelligentiam. Omnes enim (vt diximus) factorum veritates in ipsis illis gestorum effectibus sui similem atque ex se intelligendam futuræ veritatis imaginem consequuntur. Ac principio contuendum sermonem hunc ita ceptum esse: *In illo tempore abiit Iesus per segetes.* Id est, in eo tempore quo patri deo gratiã data gentibus salute confessus est, vt idem sensus & superiora & consequentia contineret. Ergo per reliqua curramus. Ager mundus est, sabbatum ocium est, seges creditorum profectus in messen est. Ergo sabbato in agrum profectus, in legis ocio domini progressus in hunc mundum est, segetem eam, id est, sationem humani generis inuisens. Et quia esuritio fames est salutis humanæ spicas præciperere ac uellere, scilicet sanctorum se salute satiare discipuli festinant. Neque enim homini congruit cibis spicæ, neque præceptorum esus est utilis aristarum, sed futuri fidæ facti species exequitur, & virtus interiecta verborum sacramentum & esuritionis & satietatis absoluit. Pharisæi qui penes se clauem cælorum esse existimarent, illicita agere discipulos coarguant, quos

dominus facti eius in quo sub rerum argumēto prophetiæ ratio continetur, admonuit. **K** *Dauid vnã cum his qui secum aderant esurientibus panibus illicitis expletum fuisse.* Neque enim si non licebat fieri, Dauid creditus fuit fecisse sine crimine, verum sine criminis piaculo factis prophetat in lege, vt ipse cum cæteris panibus propositionis expletus sit, ita ostendens Christum cum Apostolis gentium salute satiandum, quod iudæis illicitum videretur. Alterius quoque eos admonet prophetiæ, vt consummari in se omnia quæ antea sunt dicta, cognoscerent in lege, sabbatum in templo sacerdotes violant sine crimine, templum se ipsum scilicet indicans, in quo per apostolicam doctrinam populo legis infideliter ociant, salus gentibus datur, quia maior ipse sit sabbato, & absque violatæ legis culpa Euangelica fides operetur in Christo. Atque vt ostenderet omnem rerum efficientiam hanc speciem futuri operis continere, adiecit: *Si enim sciretis quid est, misericordiam uolo non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes.* Opus salutis non in sacrificio, sed in misericordia est. Et lege cessante in dei bonitate saluamur. Cuius rei donum si intellexissent, nunquam cõdemnasset innocentes, id est, apostolos, quos insimulaturi erant transgressæ legis inuidia, cum sacrificiorum vetustate cessante vniuersis per eos misericordie nouitas subueniret. Neque existimasset sabbati præscripto dominum sabbati contineri. Hæc in campo dicta gesta que sunt. Et post hæc synagogam ingresso hominem aridæ manus offerunt, interrogantes an curare sabbatis liceret, occasionem arguendi eum ex responsione quærentes: quos decidens in foueam quis conclusit exemplo, quam sine crimine sabbato extrahere sint soliti, rectiusque homini, qui oui præstet, medendum esse. Neque in ministerio salutis humanæ existimandum sabbatum posse violari, quod extrahende de fouea quis sollicitudo nõ violat. Subiicitur recte talis domino curatio. Nam post reditum de segete, ex qua iam apostoli fructus sationis acceperant, ad synagogam venit, etiam illinc messis sue operarios paraturus, qui plures postmodum vnã cum apostolis extiterunt. Hi igitur curantur. In manu enim dandæ salutis substantiam non habebant. Et manus officium cessabat, & ministerium corporis quo aliquid agitur, atque imperatur, aruerat. Dominus igitur manum eum iussit extendere, quæ restituta est ei sicut altera. Curatio omnis in verbo est, & manus sicut altera redditur, id est, similis ministerio apostolorum in officium dandæ salutis efficitur, docetq;

M

al. Imper-

titur.

A docetq; pharisæos ægre ferre non oportere operationem humanæ salutis in apostolis, cum ipsis ad officij eiusdem ministerium manus sit reformanda, si credant. Sed inuidia facti pharisæos commouet, & aduersus eum ineunt cõsiliu, quia contuentes hominem in corpore, deum in operibus non intelligebant. Sciensq; eorum cõsilia secessit, vt à consiliis malignãtium procul abfuturis cognosceretur. Plurẽsque turbæ eum secutæ sunt, ab infidelibus videlicet recedenti fidelium comitatus assistit, His vero quos curat, silentium imperauit. Sed nõquid curationis taciturnitas iubebatur? Nõ vtique. Nam salus vnicique reddita, erat sibi ipsa testis: sed iubendo secretum, & gloriant di de se iactantiam declinat, & nihilo minus cognitionẽ sui præstat in eo ipso, dum admonet de se taceri, quia obseruantia silentij ex re

B quæ sit silenda proficiscitur. Quinetiam per hanc tacendi de se voluntatem, dictorum per Esaiam effectus impletur, de cuius prophetia illud nunc tantum admonemus, hunc & dilectum à deo, & paternæ bene placitum voluntati, & spiritum dei super eum esse, & ab eo iudicium gentibus nunciari, & arundinem quæ quassata sit, non esse confractam, & linum fumigans non extinctum, id est, caduca & quassata gentium corpora non fuisse contrita, sed in salutem potius reseruata, neq; exiguitatem ignis tantum iam in lino fumigãtis extinctã, ex Sion Israel, & ex reliquis veteris gratiæ spiritum non ablatum, quia resumendi totius luminis in tempore penitentia sit facultas. Sed istud intra certi tẽporis statuta præscribitur, donec eiciat victoriam ad iudicium, sublata scilicet mortis potestate, iudicium claritatis suæ reditu introducat, in nomine eius per fidẽ gentibus credituris. *Tunc oblatu est ei homo dæmonium habens, cæcus & mutus.* & reliqua.

C Sequitur dæmoniaci, & cæci, & muti opportuna curatio. Non enim sine ratione, cum turbas omnes curatas in commune dixisset, nunc extrinsecus dæmonium habens cæcus & mutus offertur, vt sine ambiguitate aliqua idem intelligẽtiaz ordo sequeretur. Spicas vellere, id est, homines seculi præcerpere, Apostolos pharisæi arguebant: misericordia super sacrificium prædicabatur: manus arida homo oblatu in synagoga curatur. Atque hæc ad conuertendũ Israël nõ solum nihil proficiunt, verum etiam pharisæi cõsiliu necis ineunt. Oportebat igitur, vt post hac in vnus huius forma gẽtium salus fieret, vt qui erat habitatio dæmonis & cæcus & mutus, deo capax pararetur, & deum contueretur in Christo, & Christi opera dei

confessione laudaret. Stupuerũt facti istius opus turbæ, sed pharisæorum ingrauescit inuidia. Nam quia humanam infirmitatẽ hæc tanta eius opera excederent, pudorem cõfessionis suæ maioris perfidia scelere declinant, vt quia hæc opera esse existimare hominis non possent, & confiteri dei nollent, omnem hanc eius ex Beelzebub principe dæmonum esse dicerent in dæmones potestatem. *Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit illis: Omne regnum diuisum contra se desolabitur.* Sermo dei diues est, & ad argumentum positus intelligentiæ, plurium de se exemplorum copiam præbet, & vel simpliciter intellectus, vel inspectus interiorius, ad omnem profectũ est necessarius. Sed relictis his, quæ ad communem intelligẽtiam patent, causis interioribus immoremur. Omne regnum diuisum contra se desolabitur. Respõsurus ad id quod de Beelzebub erat dictum, in eos ipsos, quibus respondebat, responsionis ipsius conditionem retorfit. Lex enim à deo est, & regni Israel pollicitatio ex lege est, & Christi ortus & aduentus ex lege est. Si regnum legis contra se diuiditur, dissoluatur necesse est, & potestas omnis diuisione detrahitur, & regni virtus aduersum se separata consumitur, ac sic regnum Israel amisit ex lege, quum adimplerionem legis in Christo plebs legis impugnet. *Sed & ciuitas & domus diuisa contra se non stabit.* Domus quoque & ciuitatis eadem est ratio quæ regni. Sed ciuitas hic Hierusalem indicatur, gẽtium semper gloriosa dominatu: nunc postea quàm in dominum suum furore plebis exarsit, & Apostolos eius cum credentium turbis effugauit, descendentiũ illinc diuisione non stabit, atque ita quod mox consecutum est, per hanc diuisionem ciuitatis, illius denũciatur excidium. *Si enim satanas satanam eicit, aduersus se diuisus est.* Dicti superioris malevolentiam, quo eum in Beelzebub hæc agere loquebantur, eo ipso quo locuti sunt genere cõdemnat, non intelligentes confessos se fuisse Beelzebub esse diuisum, & si ad diuisionẽ suã coactus est, vt dæmone dæmones per turbaret, & aduersus se diuisio ipsa consisteret. Hinc quoque existimandum esse, plus in eo qui diuiserit, quàm in his qui diuisi sint inesse virtutis. Ergo iam diuisus est, & aduersum se coactus est, regnumq; eius diuisione tali est dissolutum. Quod si in virtute Beelzebub Christus dæmones eicit, filij eorum, id est, apostoli in cuius nomine eicient. Atque idcirco digne sunt in eos iudices constituti, quibus id dedisse Christus aduersus dæmonas potestatis reperietur, quod ipse sit negatus habuisse. Ergo si discipuli

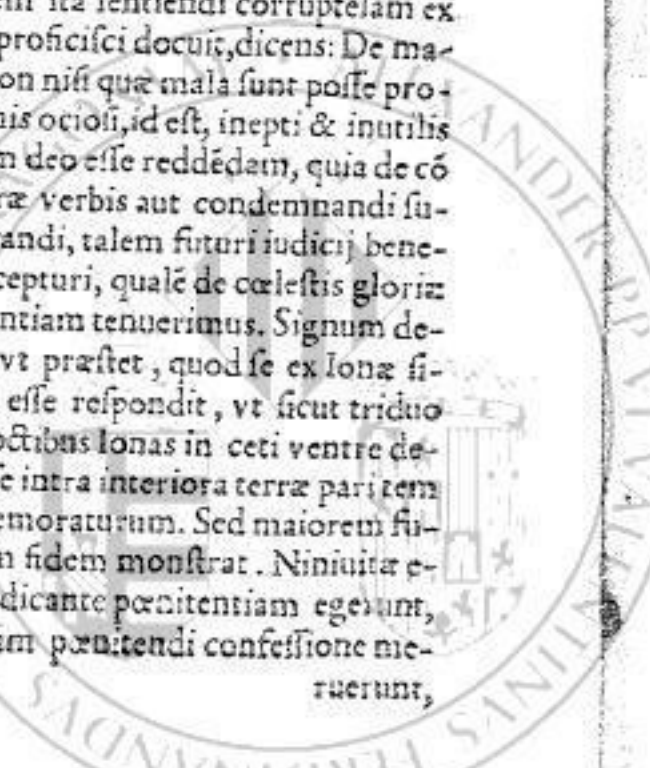
G discipuli operatur in Christo, & ex spiritu dei Christus operatur, adest dei regnum iam in Apostolos, mediatoris officio transfusum. Sed cum per Beelzebub posse Christus arguitur, deus blasphematur in Christo, atque ita in deum inexpiabilis conuitij contumelia per pharisaeos in Beelzebub nomine comparatur. *Quomodo potest intrare quis in domum fortis, & uasa eius diripere? & reliqua.* Contusam a se in tentatione prima omnem zabolii indicat potestatem, quia nemo domum fortis introeat eiusque uasa diripiat, nisi fortem alligauerit, & tunc domum eius diripiet, & necesse est haec agens illo forte sit fortior. Ligatus est ergo, tum cum satanas a domino nuncupatus, ipsa nequitiae suae nuncupatione constrictus est, cui ita uincto spolia detraxit, & domum abstulit: nos scilicet quondam arma eius regniq; militiam in ius suum redegit, uictoque atque uincto domum sibi ex nobis uacuum & utilem comparauit. Longe autem a se esse, ut aliquid ab eo mutatus sit potestatis ostendit, ut quando qui secum non est, aduersum se sit: & qui secum non congregat, dispergat. Ex quo ingentis periculi res intelligetur, male de eo opinari, cum quo non esse id ipsum est quod contra esse, & non congregare, dispergere. *Omne peccatum & blasphemiam non remittetur.* Pharisaeorum sententiae, & eorum qui ita cum his sentiunt peruersitate seuerissima definitione condemnat, peccatorum omnium veniam promittens, & blasphemiam spiritus indulgentiam abnegans. Nam cum caetera dicta gestaue liberali uenia relaxentur, caret misericordia si deus negetur in Christo, & in quo sine uenia peccator beneuolentiam iteratae admonitionis impendit. Omnino peccata cuiusque generis remittenda, blasphemiam in spiritum sanctum non remittendam. Quid enim tam extra ueniam est, quam in Christo negare quod dei sit, & consistentem in eo paterni spiritus substantiam adimere, cum in spiritu dei opus omne consummet, & ipse sit regnum caelorum, & in eo deus sit mundum reconcilians sibi. Ergo quicquid contumeliae extiterit in Christo, id omne extabit in deo: quia in Christo deus, & Christus in deo sit. *Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut facite arborem malam, & fructus eius malos.* & reliqua. Sermo se & in praesens exerit, & effert in futurum. Nam in praesens laederos refellit, qui cum intelligerent Christi opera ultra humanam esse uirtutem, nolent tamen quod dei sint confiteri: futuram autem omnem fidei peruersitatem coarguit, eorum scilicet qui diuinitatem & communionem paterna sub-

stantiae domino detrahentes, in diuersa haereseos studia efferbuerunt: neutrum facientes, nec inter gentes sub uenia ignorantiae habitantes, nec in ueritatis cognitione uersantes. Arbor esse in corpore positum significat, quia per interiorum uirtutis suae fecunditatem exeat uertas omnis in fructus. Igitur aut arbor bona facienda cum bonis fructibus est, aut mala constituta cum malis fructibus, quia ex fructibus suis de se arbor ipsa testabitur. Non quod secundum arborum naturam arbor mala possit constitui quae bona sit, aut eadem ipsa cum ramis suis bona esse si mala sit: sed ut per hanc significantiam intelligeremus, Christum aut tanquam inutilem relinquendum, aut tanquam bonum bonorum fructuum utilitate retinendum: quia aduersum filium hominis dicta sub uenia sint, blasphemiam autem spiritus careat uenia. Caeterum medium se agere, & Christo aliqua deferre, negare quae maxima sunt: uenerari tanquam deum, dei communionem spoliare, haec blasphemiam spiritus est, ut cum per admirationem operum tantorum dei nomen detrahere non audeas, per maleuolentiam mentis & sensus generositatem eius, quam confiteri es coactus in nomine, abnegata paterna substantiae communionem decerpas. Atque ideo etiam in eo dominus bonitatis suae munus extendit, dicens: Aut malam arborem cum malis fructibus, aut bonam cum bonis fructibus esse faciendam: quia in mala arboris opinione, sub secreto indulgentiae dei reposita sit uenia, qua omne peccatum sit remittendum: in bona confessione si uictus aeternus sit, ne incidentes mediam inter utrumque sententiam, * cum constituere malum non audeamus, confiteri bonum nolumus, indissolubili corruptae de se opinionis iudicio relinquamur. Omnem autem ita sentiendi corruptelam ex naturae uitio proficisci docuit, dicens: De malo thesauro non nisi quae mala sunt posse proferri, & omnis otiosi, id est, inepti & inutilis dicti rationem deo esse reddendam, quia de confessionis nostrae uerbis aut condemnandi sumus, aut iudicandi, talem futuri iudicij beneuolentiam recepturi, quale de caelestis gloriae domino sententiam tenuerimus. Signum deinde rogatur ut praestet, quod se ex Iona signo datum esse respondit, ut sicut triduo & totidem noctibus Iona in ceti ventre detentus sit, ita se intra interiora terrae pariter temporis spatio demoraturum. Sed maiorem futuram gentium fidem monstrat. Niniuita enim Iona praedicante penitentiam egerunt, & a deo ueniam penitenti confessione meruerunt,

Zabol⁹ pro
diabolus

Coactus

L

M
*al. cum eo
stat uere

A ruerunt. Sed & Austri regina nunc in exemplum ecclesie presumpta sapientiam admirata Salomonis, ex ultimis terrae partibus venit audire quam erat admirata sapientiam. Cumulat igitur inuidiam comparatio, & Iudeos sine excusatione facit fides gentium, ut cum illi prophetis, id est, Iona Salomoniq; crediderint, Christo isti non credant Iona Salomoneq; potiori. Et idcirco in resurrectione eos iudicabunt, quia in his reperitur timor dei fuerit, quibus lex non erat predicata, hoc magis indigni venia quia ex lege sunt infideles, quo plus fidei in eis qui legem ignorauerunt, sit reperit. *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, querens requiem, & non inueniet, & reliqua.* Continens lectio est, & ex ipso initi sermonis exordio, ex sensu superiore proficisci indicatur. Ex verbi enim coniunctione cepit, sed totius propositae comparationis ratio tractanda est. Exiens ab homine immundus spiritus, arida & inaquosa loca circuit, in quibus nullus fons vitae effluebat: & cum requiem non inueniet, tunc intra se loquetur, congruum sibi esse, ad domum suam unde exiit reuerti, quam inueniet vacantem, scopis mundatam & ornatam, assumetq; secum septem nequiores se spiritus, qui introeuntes habitabunt, & nouissima hominis illius primis peiora fiunt. Et quidem dominus absoluit dicens: Sic erit generatio huic pessimae. Non igitur ambigere possumus, totum hoc ad personam populi huius esse referendum, sed contuendum est quatenus proposita singula singulis temporibus rebusq; reddantur. Superius nempe in Niniuitarum & reginae Austri nomine iustificata fides gentium est, sed longe antea, post multa in deum & graua peccata Iudaeis data lex est. Et peccata quidem eorum libro Mosi continentur. Verum post tot diuinae virtutis documenta, id est, decem plagis percussam Aegyptum, & columnam nubis ac luminis die nocteq; famulantem, & in Erythreo mari iter prebitum, & fontes ruptis saxis effluentes, & ministratam esurientibus manam, & ad postremum in quadraginta annorum tempore, vita atque habitu angelorum populorum viuentem, adoratum supplicatumque postea pecudibus & saxis, hisque cum choris canticisq; saltatum, & metalla deos nuncupata. Ergo insidentem plebis istius pectoribus spiritum immundum lex quae postea data est interuentu suo eiecit, & veluti quadam custodia circumiectae potestatis exclusit. Qui illinc exiens, circum gentes desertas atq; aridas oberrauit, domum veterem derelinquens, ut in his usque in diem iudicij non inquietata habitatione requiesceret, sed

rursum dei gratia impertita gentibus, postquam **D** in aquae lauacro fons viuus effluxit, habitandum cum his locus nullus est, & cum iam in his requiem non habebit, intra se reputans, optimum credit regredi in eam ex qua profectus est domum. Haec emundata per legem, & prophetarum ornata praeconiis, & Christi aduentu praeparata, vacua inuenitur, a qua & custodia legis abscesserit, quia omnis lex usque ad Iohannem est, & ad habitandum non receptus sit Christus: atque ita & habitatore vacua est, & deserta custodibus, cum tamen venienti habitatori praecuntium sollicitudine & mundata sit & ornata. Septem igitur spiritus nequiores assumuntur, quia tot erant gratiarum munera destinata cum Christo, quae in eo multiformis illa dei sapientia, septiformi gloria collocauit, ut tanta iniquitatis fieret possessio, quanta futura fuerat gratiarum. Atque ita **E** nouissima hominis illius peiora erunt prioribus, quia ex Iudaeis immundus spiritus metu legis excesserat, nunc autem in eos cum ultione repudiatae ab eis gratiae reuertetur. Et quia totum istud in paternae maiestatis virtute loqueretur, nuncianti sibi quod foris a matre atque a fratribus expectaretur, manum in discipulos extendens, eos sibi fratres esse matremque respondit: quicumque voluntati paternae obsecutus esset, eum esse & fratrem & sororem & matrem, formam seipsum vniuersis agendi sentiendiq; constituens: propinquitatum omnium ius atque nomen, iam non de conditione nascendi, sed de ecclesiae communionem retinendum. Caeterum non fastidiose de matre sua sensisse existimandus, cum ipsi in passione positus maximae sollicitudinis tribuerit affectum. **F** Est autem etiam in eo typica ratio seruata, ut mater eius & fratres foris staret, cum utique ingrediendi ad eum haberent ut caeteri potestatem. Sed quia in sua venit, & sui eum non receperunt, in matre eius ac fratribus synagoga & Israelitae praefigurantur, ingressurus atque aditu abstinentes.

Sedens in nauicula Iesus turbis parabolas locuitur. De seminante bonum semen. De zizania & tritico. De grano sinapis. De fermento absconso in farina. Expositio zizaniae. De thesauro in agro. De bona margarita. De rete missa in mare.

Canon XIII.

N illa die exiit Iesus, & sedebat secus mare, & congregatae sunt ad eum turbae, ita ut in nauiculam ascenderet. Sedisse dominum in nauis, & turbas foris stetitisse, ex subiectis rebus est ratio. In parabolis enim erat locuturus,

G locutus, & facti istius genere significat eos, qui extra ecclesiam positi sunt, nullam diuini sermonis capere posse intelligentiam. Navis enim ecclesie typum praefert, intra quam verbum vitae positum & praedicatum: hi qui extra sunt & harenæ modo steriles atque inutiles adiacent, intelligere non possunt. De parabolis autem iam à domino absolutis loqui ociosum est. *Qui enim habet dabitur ei, & abundabit, qui autem non habet, & quod habet, auferetur ab eo.* Regni mysteria fides percipit: hæc in quibus fuerit proficiet, & incrementis profectus sui abundabit: in quibus vero non fuerit, etiam quod habent, auferetur ab eis. Damnum scilicet legis ex fidei inopia declarat, quam fidem iudæi non habentes, legem quoque quam habuerant perdididerunt, & ideo perfectum fides euangelica habet donum, quia suscepta nouis fructibus ditat, repudiata vero etiam veteris substantiæ opes detrahit. *Vestri autem beati oculi qui vident, & aures que audiunt.* Apostolici temporis beatitudinem docet, quorum oculis atque auribus contigit dei salutare visere & audire, prophetis atque iustis cupientibus videre & audire plenitudinem temporum destinatorum, & expectationis istius gaudium Apostolis reseruat. *Simile est regnum cælorum grano sinapis, & reliqua.* Grano sinapis se dominus comparauit, acri maxime, & omnium seminum minimo, cuius virtus ac potestas tribulationibus & pressuris accenditur. Granum hoc igitur postquam in agro satum fuerat, id est, ubi à populo comprehensus & traditus morti, tanquam in agro satione quadam fuit corporis conspultus, ultra mensuram omnium olerum excrescit, & vniuersam prophetarum gloriam excedit. Oleris enim vice, tanquam ægroto Israël data est prædicatio prophetarum. Sed iam ex ramis arboris ex solo in sublime prolata cæli volucres inhabitant, Apostolos scilicet ex Christi virtute protensos & mundum inumbrantes, in ramis intelligemus, in quos gentes in spem vitæ aduolabunt, & aurarum turbine, id est, diaboli spiritu flaturus vexatur, & tanquam in ramis arboris acquiescent. *Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae mensuris tribus, donec fermentatum est totum.* Fermentum de farina est, quod virtutem acceptam aceruo generis sui reddit, huic se dominus comparauit. Quod acceptum mulier synagoga scilicet per iudicium mortis abscondit, arguens legem, & prophetas euangelis dissolutos. Hoc autem in farinae mensuris tribus, id est, legis, prophetarum, euangeliorum æqualitate coopertum,

omnia vnum facit, ut quod lex constituit, propheta nunciauerunt, id ipsum euangeliorum profectibus expleatur. Fiuntque omnia per dei spiritum eiusdem & virtutis & sensus, nihilque aliud ab alio mensuris æqualibus fermentatum dissentiens reperietur. Quamquam ad fidei sacramentum, id est, ad patris & filii & spiritus sancti unitatem, sed & ad trium gentium vocationem, ex Sem, Cam & Iaphet, tres mensuras farinae esse referendas sensisse multos memini. Sed nescio an hoc ita opinari ratio permittat, cum tametsi omnium gentium vocatio sit æque, tamen in his Christus non absconditus sit, sed ostensus, & in tanta infidelium multitudine non fermentatum sit totum. In patre autem & filio & spiritu sancto in ea admixti extrinsecus fermenti necessitate in Christo omnia vnum sint. *Iterum simile est regnum cælorum thesauro abscondito, & reliqua.* Per similitudinem thesauri in agro, spei nostræ opes intra se positas ostendit, quia deus in homine sit repertus, in cuius pretium omnes seculi vendendæ sunt facultates, ut vestitu, cibo, potuque indigentium, æternas cælestis thesauri diuitias comparemus. Sed contuendum est, inuentum thesaurum & absconditum fuisse, cum utique qui inuenit, & secreto & tempore quo abscondit, auferre potuisset, & auferens emendi necessitate caruisset. Sed ut rei, ita & dicti fuerit ratio explicanda. Ideo enim absconditus est thesaurus, quia & agrum emi oportebat. Thesaurus enim in agro, ut diximus, Christus intelligitur in carne, quem inuenisse est gratum. Euangeliorum enim prædicatio in absoluto est, sed utendi & possidendi huius thesauri, cum agro potestas non potest esse sine pretio, quia cælestes diuitiæ non sine damno seculi possidentur. Et de margarita par ratio est. Sed ad negociatorem iam diu in lege versantem proficiens hic sermo est, qui longo ac diutino labore ad margaritæ scientiam peruenerit, & ea quæ sub onere legis adeptus sit derelinquat. Diu enim est negociatus, & margaritam aliquando qualem optabat, inuenit. Cui & vnius huius desiderati lapidis pretium reliqui laboris iactura est comparandum. *Iterum simile est regnum cælorum reti missi in mare, & reliqua.* Merito prædicationem suam reti comparauit, quæ in seculum veniens, sine seculi damno habitantes intra seculum congregauit, modo retis, quod mare penetras ita agitur de profundo, ut per omne elementum illius corpus euadens, clausos intra habitum suum extrahat, nosque ex seculo in lumen veri solis educatur honorum electione, & in malorum abiectione

M

*al. cōparatio est.

A abiectione futuri iudicij examen ostendens.
De scriba in regno caelorum. De fratribus & sororibus domini. De Ioanniscapite in disco. De quinque panibus & duobus piscibus. Vbi super mare ambulabat, & Petrummersum crexit.

Canon XIII.

Intellexiſtis haec omnia? Dicunt ei: Vtique.
 Et ait illis: Ideo omnis ſcriba doctus in re-

gno caelorum, &c. Non turbis ſed diſcipulis eſt locutus, & intelligentibus parabolas dignum testimonium reddidit, ipſos ſcilicet iub patrisfamiliae nomine ſibi comparans, quod doctrinam de theſauro ſuo nouorum ſpiritus ſancti ac veterum ſint adepti, quodſque ſcribas propter ſcientiam nuncupat, quod intellexerint ea quae ille noua & vetera, id eſt, in euangelis & in lege protulerit, & eiusdem patrisfamilias, & vnus vtraque theſauri. **B** Et factum eſt cum conſummaffet Ieſus parabolas iſtas, tranſiit inde, & uenit in patriam ſuam, & reliqua. Inhonoratur dominus a ſuis, & quanquam & docendi prudentia & operandi virtus admirationem commoueret, infidelitas tamen eorum virtutem iudicij non recipit. Non enim credunt haec in homine deum agere, quinetiam patrem ipſius, matrem fratresque nuncupant, & paternae artis quodam opprobrio laceſſunt. Sed planè hic fabri erat filius ferrum igne vincentis, omnem ſeculi virtutem iudicio decoquentis, maſſamque formantis in omne opus vtilitatis humanae, formam ſcilicet corporum noſtrorum, & materiam in diuerſa membrorum miniſteria, & ad omnia aeternae vitae opera fingentis. In his igitur ſcandalizabantur omnes, & inter tot, quae magnifice gerebat, corporis eius contemplatione commouebantur. **C** Quibus dominus inhonorabilem in patria ſua prophetam eſſe reſpondit, quia in Iudaea eſſet vſque ad crucis ſententiam contemnendus. Et quia penes ſolos fideles dei virtus eſt, propter eorum incredulitatem omnibus diuinæ operibus virtutis abſtinuit. In illo tempore audiit Herodes tetrarcha famam Ieſu, & reliqua. Frequenter monuimus, omnem diligentiam euangeliorum lectioni adhibere oportere, quia in his quae geſta narrantur, ſubefſe interioris intelligentiae ratio reperiatur. Habet enim omnium operum narratio ſuum ordinem, ſed geſtorum effectibus cauſae ſubiacenti ſpecies praeformatur, vt in Herode ac Ioanne intelligetur. Nam & Herodes princeps erat populi, & Herodiadem uxorem Philippi fratris ſui in matrimonium ſuum iure poteſtatis aſſumpſerat, & huic Herodiadi erat filia: & natali die, cum ſaltans placeret, po-

teſtatem cuius vellet praemij, ſacramento iurantis accepit, & Ioannis caput, qui in carcere diu habitauerat, puella matre admonente, diſco ſibi inferri precata eſt. Et Herodes triftis licet, ſacramento fidem reddidit, & matri puella munus exhibuit, & ſepulto eo diſcipuli eius ad dominum tranſeunt. Auditisque his dominus in nauiculam in loca deſerta ſeceſſit, & ſequentium ſe turbarum vexationem miſeratus eſt, & dimitti eas in caſtella ad coemendos cibos apoſtoli admonent, & dominus reſpondit, neceſſitatem eod reuertendi ipſas non habere, darique his cibum praecipit. Et ſolos ſe quinque panes & duos pilces habere cauſantur. Et offerri ſibi eos iuſſit, turbamque ſubſtrato ſeno accumbere, & oblata benedixit, & turbae manducanda comminuit, & dedit diſcipulis vt offerrent: & ſaturatis omnibus ſupplementa cophinorum duodecim ſuperfuerunt, cum tamen mulierum puerorumque ſuper numerum, quinque milia virorum expleta eſſent. Et diſcipulos nauiculam conſcendere, & tranſ fretum praecedere iubet, dimiſſaque ipſe turba in montem orare ſolus aſcendit, factoque veſpere ſolus fuit, & nauis mari medio vento aduerſante fluctibus iactabatur, & quarta vigilia dominus venit ſuper mare ambulans, videntisque turbati ſunt, & inanis viſus phantaſma credentes, clamauerunt praetimore, quibus mox dominus locutus eſt, & conſtantes eſſe iuſſit, & ex plurimis Petrus reſpondens poſtulauit vt ad dominum ſuper aquas veniret, qui de nauicula deſcendens, & progreſſus aliquantulum, vento inualeſcente timere coepit & mergi, quem apprehendens dominus obiurgat cur fidei modicae ſit, ingreſſusque nauem tranquillitatem vento & mari acquieſcente reuocauit. Igitur haec vt commemorauimus geſta ſunt: ſed his omnibus perſonis, effectibus, cauſis, numeris modus adiacet, vt quae geſſerunt, praeter gerendi munus inſtinctumque, quem ex natura ſua ſumpſit, extrinſecus omnia geſſerunt in exemplum: hoc maiore ita opinandi reuerentia, ſi tam diuerſarum cauſarum efficientiam vna atque eadem intelligentia conſequitur. Sermo igitur ad originem propoſitionis referendus eſt. Ioannes, vt frequenter admonuimus, formam praetulit legis, quia lex Chriſtum praedicauiſt, & Ioannes profectus ex lege eſt, Chriſtum ex lege pronuncians. Herodes vero princeps eſt populi, & populi princeps ſubiectae ſibi vniuerſitatis nomen cauſamque complectitur. Ioannes ergo Herodem monebat, ne fratris ſui uxorem ſibi iungeret.

*al. que v. nſquiquo ex nat.

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

* al. volapras, ut paulo post aliquos.

G Sunt enim atque erant duo populi, circumcissionis & gentium. Sed Israëllem lex admonerat, ne opera gentium infidelitatemque sibi iungeret. Gentibus enim socia infidelitas est, quæ ipsis tanquam vinculo coniugalis amoris annexa est. Hi igitur fratres ex eodem humani generis sunt parente. Ob hanc itaque asperæ admonitionis veritatem, Ioannes tanquam lex in carcere continebatur: die autem natalis, id est, rerum corporalium gaudiis Herodiados filia saltavit. * Voluntas enim tanquam ex infidelitate orta, per omnia Israël's gaudia totis illecebræ suæ cursibus efferebatur, cui se omnem etiam sacramento venalem populus addixit. Sub peccatis enim & seculi voluptatibus Israël'tæ vitæ æternæ munera vendiderunt. Hæc matris suæ, id est, infidelitatis instinctu, deferri sibi Ioannis caput, id est, gloriam legis oravit, quia lex incestuosum Israëllem autoritate diuinorum præceptorum arguebat. Sed superius Herodes significatus est Ioannem velle occidere, & metu populi demorari, quia sicut propheta habebatur: nunc vero petita ipsius nece, cum præsertim religione sacramenti detineretur, quomodo tristis efficitur: Contrarium videlicet est, tunc cum voluisse, nunc nolle. Et præsens molestia anteriori non conuenit voluntati. Verum in superioribus gestæ rei ordo est, in his autem nunc species causæ consequentis exponitur. Gloriâ legis voluptas ex infidelitate orta occupauit, sed populus boni eius, quod in lege erat, conscius, voluntatis conditionibus non sine aliquo certi periculi sui dolore concedit, scitque se tali præceptorum gloria non oportuisse cedere, sed peccatis tanquam sacramento coactus, & principum adiacentium metu atque exemplo deprauatus, & victus illecebris voluntatis etiam mæstus obtemperat. Igitur inter reliqua dissoluti populi gaudia, in disco Ioannis caput affertur, damno scilicet legis* voluntas corporum, & secularis luxus augetur: ita per puellam ad matrê defertur, ac si probrosus Israël & voluntati & infidelitati suæ familiæ, scilicet ante gentium gloriam legis addixit. Finitis igitur legis temporibus, & cum Ioanne conspultis, discipuli eius res ita gestas domino nunciant, ad euangelia scilicet ex lege venientes. Ergo dei verbum lege finita nauem conscendens ecclesiam adit, & in desertum concedit. Relicta quippe conuersatione Israël's, in vacua diuinæ cognitionis pectora transit. Turba hæc audiens dominum, de ciuitate pedes sequitur in desertum: de synagoga videlicet ad ecclesiam concedit: quam videns

misertus est, & omnem languorem eius infirmitatemque curat, obsessas, scilicet mentes & corpora infidelitatis veterno, ad intelligentiam nouæ prædicationis emundat. Et cum discipuli dimitti turbas in castella proxima ad coemendos cibos admonerent, respondit: Nō habent necesse ire, ostendens eos, quibus mederetur, venalis doctrinæ cibo nō egere, neque necessitatem habere regredi ad Iudæam cibumque mercari, iubetque apostolis vti escam darent. Nunquid ignorabat nō esse, quod dari posset, & humanarum mentium interna conspiciens, modum repositi penes apostolos cibi nesciebat? Sed erat omnis typica ratio explicanda. Nondum enim concessum apostolis erat, ad vitæ æternæ cibum cœlestem panem perficere ac ministrare. Quorum responsio ad spiritualis intelligentiæ ordinem tendit. Solos enim se quinque panes & duos pisces responderunt habere, quia adhuc sub quinque panibus, quinque libri legis continebantur, & piscium duorum, id est, prophetarum & Ioannis prædicationibus alebantur. In operibus enim legis tanquam ex pane erat vita: prædicationem autem Ioannis & prophetarum, in virtute aquæ vitæ humanæ spem cōfouebant. Hæc igitur primū quia in his adhuc erant, apostoli obtulerunt, sed ex his euangeliarum prædicatione profecta monstratur, & his originibus deducta in maiorem virtutis suæ abundantiam crescit. Acceptis igitur panibus atque piscibus, dominus respexit ad cœlum. Benedixit & fregit patri agens gratias, post tempora legis ac prophetarum se in euangelicum cibum verti significans. Accumbere post hæc super fœnum populus iubetur, non iam in terra iacens, sed legis suffultus, & tanquam terræ fœno, fructibus operis sui vnusquisque substernitur. Dantur quoque Apostolis panes, quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda. Plebs deinde quinque panibus & duobus piscibus pascitur & expletur, & fragmenta panis & piscium saturatis accumbentibus, vsque in duodecim cophinorum plenitudinem abundauerunt: dei scilicet verbo ex doctrina legis prophetarumque veniente multitudo satiatur, & reseruata gentium plebi & æterni cibi ministerio, in duodecim Apostolorum plenitudinem, copia diuinæ virtutis exuberat. Idem autem edentium numerus innuitur, qui futurus erat creditorum. Nam sicut libro Præxon continetur, ex Israël'itici populi infinitate virorum quinque milia crediderunt. Rerum enim admiratio vsque in mensuram causæ subiacentis exteditur. Contrafactique cum piscibus panes, saturato populo, in tantum deinceps cu-

A ceptis cumulantur augmentum, quantus & credentis populi, & esplendorum caelesti gratia Apostolorum numerus destinabatur, ut & modus numero, & numerus modo obtemperaret, & intra fines suos ratio conclusa, ad consequentis effectus conditionem, ipso diuinae virtutis moderamine contineretur. Vincit autem humanam intelligentiam opus facti: & cum frequenter quaedam sint, quae concepta sensu sermo non explicet, in his tamen ipsa sensus sublimitas ingrauescit, & ad rei contemplationem pro difficultate tam inuisibilis negotij obstupescit. Acceptis enim panibus quinque, in caelum dominus respexit, honorem eius a quo erat ipse confessus, non quod carnalibus oculis cõtueri patrem esset necesse, sed ut qui adessent intelligerent, a quo virtutis tantae accepisset effectum. Dat deinde discipulis panes.

B Non quinque multiplicatur in plures, sed fragmentis fragmenta succedunt, & fallunt semper praefracta fragētes. Crescit deinde materies, nescio utrum in mensarum loco, an in manibus sumentium, an in ore edentium. Ne mirere, fontes fluere, inesse vvas vitibus, & vuis vina diffundi, & omnes mundi opes annuo quodam meatu indefessoque defluere, autorem enim huius vniuersitatis tantus panum profectus ostendit, per quem tali incremento modus pertractatae materiae adderetur. Agitur enim in opere visibili inuisibilis molitio, & arcanorum caelestium dominus arcanum negotij praesentis operatur. Superat autem omnem naturam virtus operantis, & supergreditur facti intelligentiam ratio virtutis, & sola relinquitur admiratio potestatis. Ordo etiam causarum operumque consequitur.

C Conscendere post haec in nauem discipulos praecipit, donec turbas ipse dimitteret, & dimissa turba montem conscendit orare, & vespere facto solus erat. Horum ratio distinguenda temporibus est. Quod vespere solus est, solitudinem suam in tempore passionis ostendit, ceteris trepidatione dilapsis. Quod autem nauem conscendere discipulos iubet, & ire trans fretum dum turbas ipse dimittit, & dimissis turbis ascendit in montem, esse intra ecclesiam, & per fretum, id est, per seculum ferri usque in id tempus iubet, quo reuertens in claritatis aduentu, populo omni, qui ex Israēl erit reliquus, salutem reddet ipse, eiusque peccata dimittet, dimissoque, vel in caeleste regnum potius admisso, agens deo patri gratias, in gloria eius & maiestate consistat. Sed inter haec discipuli vento ac mari differuntur, & totis seculi motibus immundo spiritu aduersante iactantur. Sed

quarta vigilia dominus venit. Quarto enim datum ad ecclesiam vagam & naufragam reuertetur. In quarta enim noctis vigilia totidem sollicitudinis eius numerus reperitur. Prima enim vigilia fuit legis, secunda prophetarum, tertia corporalis aduentus, quarta autem in reditu claritatis. Sed inueniet fessam & antichristi spiritu, & totius seculi motibus circumactam. Veniet enim maxime anxius atque vexatus. Et quia de antichristi consuetudine ad omnem tentationum nouitatem solliciti erunt, etiam ad domini aduentum expauescent, falsas rerum imagines, & subrepentia oculis fragmenta metuentes. Sed bonus dominus statim loquetur, timoremque repellet, dicetque: ego sum, aduentus sui fide metum naufragij imminentis abspellens. Quod vero ex omnium consistentium in nauis numero respondere Petrus solus audet, & iuberi sibi, ut super aquas ad dominum veniat praecatur, passionis tempore voluntatis suae designat affectum, tum cum solus retro veniens, & vestigiis domini inhaerens, contemptis seculi, ut maris, motibus, pari ad contemnendam mortem virtute comitatus est, sed infirmitatem future tentationis timiditas eius ostendit. Nam quamuis incedere ausus esset, tamen submergebatur. Per imbecillitatem enim carnis & metum mortis, etiam usque ad negandi necessitatem coactus est. Sed proclamat, & salutem orat a domino. Clamor iste poenitentiae ipsius gemitus est. nondum enim passo domino in confessionem reuersus est, & negandi veniam habuit in tempore, Christo postea pro vniuersorum redemptione passuro. Quod autem trepidanti illi non virtutem perueniendi ad se dominus indulget, sed manum extendit, apprehensumque sustinuit, haec ratio est: Non erat quidem Petrus domini sui indignus accessu, nam & tentauit accedere, sed & typicus in eo ordo seruatus est. Non enim domino seculi motus tempestatesque calcanti quisquam passionis esse particeps poterat. Solus enim passurus pro omnibus omnium peccata soluebat, nec socium admittit quicquid vniuersitati praestatur ab vno: ita cum esset ipse redemptio vniuersorum, erat etiam Petrus ante redimendus, ad redemptionis istius fidem, cum in Christi martyrem reseruatur. Et hoc in Petro considerandum est, fide eum ceteros anteisse. Nam ignorantibus ceteris primus respondit: Tu es filius dei viui. Primus passionem, dum malum putat, detestatus est. Primus & moriturum se, & non negaturum spondit. Primus lauari sibi pe-

p ij des

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G des prohibuit. Gladium quoque aduersus eos, qui dominum cōprehendebant, eduxit. Ascēsu autem eius in nauim ventum & mare esse sedatum, post claritatis suæ reditum, æternæ Ecclesiæ pax & tranquillitas indicatur. Et quia tum manifestus adueniet, recte admirantes vniuersi loquuti sunt: Vere filius dei est. Confessio enim vniuersorum tum & absoluta & publica erit, dei filium non iam in humilitate corporea, sed in gloria cælesti pacem ecclesiæ reddidisse. *Cum transfretassent, uenerunt in terram Gennassar, & cum cognouissent eum uiri loci illius, adorabant eum.* Multa & media inciderunt, quæ nos post quinque millium virorum & congregationē & satietatem reddēdæ rationis studio demorata sunt, sensus autē vsq; in hunc locum idē est. Finitis enim legis temporibus, & ex Israël quinque milibus virorū intra ecclesiam collocatis, iam credentium populus occurrit, iam ipse ex lege per fidem saluus, reliquos ex suis infirmos ægrosq; offerens domino, oblatiq; simbrias vestimentorū contingere optabant, sani per fidē futuri: sed ut ex veste tota simbria, ita ex domino nostro Iesu Christo sancti spiritus virtus exiit, quæ apostolis data ipsis quoq; tanquam ex eodem corpore exeuntibus salutem his, qui contingere cupiant, subministrant. *Tunc accesserunt ad eum scribæ & pharisæi ab Hierosolymis dicētes, &c.* Absoluta & dictorum & gestorum in consequentibus ratio est, nam his quæ proposita fuerant, ipse respondit: Omnē plantationem quæ non à patre sit, eradicandā dicēs, id est, traditionem hominum eruendā, cuius fauore legis præcepta transgressi sunt, & ideo esse eos ducēs cæcos, vitæ æternæ iter quod non videant pollicentes, cæcisq; ipsis & ducibus cæcorum casum in foueam esse communem.

De lauandis manibus. Et non ea quæ in os intrant, sed ea quæ ex ore exeunt, inquinare. De filia Cananæ mulieris. De septem panibus & paucis piscibus. De signo Ionæ prophete.

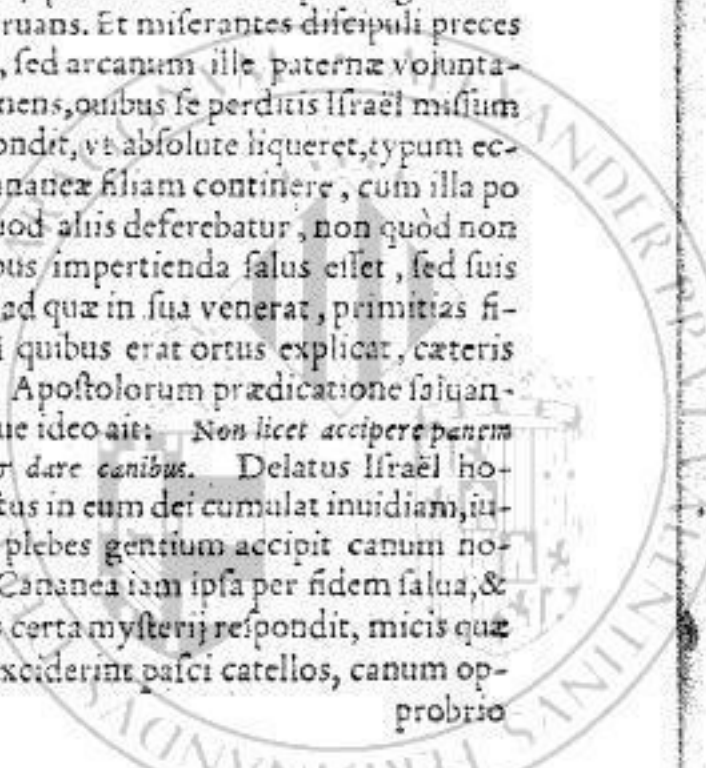
Canon XV.

Itegressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis, & ecce Cananæ à finibus illis egressa, clamauit, & reliqua. Diuersa curationum genera diuersos causarum complectuntur effectus, sed res atque sermo ordinem ex superioribus sumit. Infidelitatem enim pharisæorum, & opprobrium cæcorum ducum, & humanarum traditionum superstitiones coarguit, & post hæc ad regiones Tyri & Sidonis venit, & Cananæ à finibus illis egressa, clamat atque orat, & dominum Da-

uid filium confitetur, & filia suæ opem poscit. **K** Dominus silet, discipuli pro ea rogant, quibus se perditis ouibus domus Israël missum esse respondit. Illa vero adorans, adiuuari se postulat, cui dominus ait: Illicitum esse panem filiorum canibus offerri. Vicissimq; illa respondit: Decidentibus de mensa dominorum micis ali catellos solere. Postque fidem eius dominus collaudat, & in tempore ipso puellæ sanitas reddita est. Ut igitur illa quæ gesta sunt interior traditio consequatur, quæ Cananæ persona sit, ex ipsis verborum virtutibus cōtuendum est. Fuisse atque etiam esse penes Israël profelytorum plebem fides certa est, quæ de gentibus in legis opera transcendit, & vitæ anterioris egressa religione peregrinæ dominantisque legis tāquam domo continebatur. Cananæi autem fuerunt, terras, in quibus nunc Iudæa est, incolentes, qui vel bello consumpti, vel in loca vicina dispersi, vel in seruitutem deuictorum conditione subiecti, nomē tantum sine patria sede circūferunt. Plebs igitur hæc cum Iudæis admixta de gentibus est. Et quia nō est ambiguum in ea turba quæ credidit, partem nonnullam profelytorum fuisse, merito hæc Cananæa profelytorum formā præferens, existimabitur fines suos egressa, ex gentibus scilicet populi alterius nomen excedens, quæ pro filia, videlicet gentium plebe orat, & quia dominum cognouit ex lege, Dauid filium nuncupat. In lege enim virga de radice Iesse, & Dauid filius æterni & cælestis regni rex continetur. Ipsa quidem curatione iam non eget, quia Christum & dominum, & Dauid filium confitetur, sed filia suæ, plebi videlicet gentium, dominatu immundorum spirituum occupatæ, opem poscit. Dominus tacet, silentij pœnitentia Israël priuilegium salutis reseruans. Et miserantes discipuli preces iungunt, sed arcanum ille paternæ voluntatis continens, ouibus se perditis Israël missum esse respondit, ut absolute liqueret, typum ecclesiæ Cananæ filiam continere, cum illa posceret quod aliis deferebatur, non quod non & gentibus impertienda salus esset, sed suis dominis ad quæ in sua venerat, primitias fidei his à quibus erat ortus explicat, cæteris deinceps Apostolorum prædicatione saluandis. Atque ideo ait: *Non licet accipere panem filiorum & dare canibus.* Delatus Israël honor, affectus in eum dei cumulat inuidiam, iuxta quem plebes gentium accipit canum nomen, sed Cananæa iam ipsa per fidem salua, & interioris certa mysterij respondit, micis quæ de mēsa exciderint pasci catellos, canum opprobrio

M

A probrio iam sub blandimento diminutivi nominis mitigato. Et vt silentium domini intel ligeremus ex ratione temporis, non ex voluntatis difficultate proficisci, adiecit: *Ô mulier, magna est fides tua.* Salutis suæ scilicet ipsa iam certa, quia etiam de gentium congregatione confidat, quo in tempore ita credentes, mox, vt puella, ab omni dominatu immundorum spirituum liberabuntur, & continuo facti fides sequitur. Nam post præfigurata in Cananæ filia gentium plebem, continuo in monte obsessi vario genere morborum à turbis domino offeruntur, id est, à credentibus infideles ægrotique vt adorent & procidant instruuntur, quibusq; salus redditur, atq; ad sentiendum, contuendum, laudandum, comitandumque deum omnia & mentis & corporis ministeria reformantur. *Iesus autem cõ*

B *uocatis discipulis ait: Misereor turba huic, quia triduum est iam quodã perseuerat mecum, & reliqua.* Tenet ordinem cursus operandi, sed & operibus iisdem sermonem paratio succedit. In filia enim Cananæ Ecclesiæ formam cõstitutam meminimus, & consequentis populi curationem concursu ægrotarum gētium esse tradidimus. Nunc ergo diligenter & dicta domini & facta tractanda sunt, vt videamus an superioris tractatus, atque huius sermo, ita vt à nobis intelligi traditus est, etiam ex consequentibus eiusdem intelligentiæ accipiat autoritatem. Misereatur turbe dominus, quod triduum secum maneat, quam dimittere ieiunam non vult, ne in via præ inedia deficiat. Causantur discipuli panes non esse tantos, quibus expleri saturariq; possint. Percunctatus est dominus quot panes haberent. Responderunt illi: septē panes esse, & paucos pisces. Turbis iubetur in terram discubere, & dominus panes ac pisces accipiens gratias egit, ac fregit, & discipulis præfracta vt offerrent dedit, sed fragmenta panum septem paucorumq; pisciũ explent viro rum quatuor milia, ita tamē, vt replendis septem sportis præfractus panis, saturatis omnibus, abundauerit. Et occurrunt quidem multa quæ noua sunt. Discipuli vnus diei ieiunium miserantes, quinq; milia virorum ad cõmundo s cibos remitti in castella voluerunt, nũc toto triduo tacent. Et deinceps sermo superior turba subternitur, hæc accumbit in terra: illic quinque panes, hic septem offeruntur: illic duo pisces, hic indefinitus sub paucitatis tamen significatione numerus est: illic quinque milia virorum, hic quatuor: illic duodecim cophini, hic septem sporte replere. Et superioribus quidem puto esse responsum, & omnia

iuxta personam populi congruenter esse subiecta, nunc quoque competentem rei atq; causæ rationem asserre tentemus, vt quemadmodum illa Iudaicæ credentium congruunt plebi, ita hæc populo gentium comparentur. Ordo igitur idem in sermone domini est, qui in consequenda gratia manet. Venturi enim ad baptismum, prius confitetur credere se in deo filio, & in passiõe ac resurrectiõe eius. Et huic professionis sacramento fides redditur. Atque vt hanc verborum sponsionem quardam rerum ipsarum veritas cõsequatur, toto in ieiuniis passiõis dominicæ tempore demorantes, quadam domino compassionis societate iunguntur. Igitur siue ex sponsionis sacramento, siue ieiunio, omne illud passiõis dominicæ cum domino agunt tempus. Et huius spei atque comitatus dominus misertus ait: triduo secum esse, quos ne in vitæ secularis cursu, id est, in vitæ opere defectio labefactaret, vult cibo suo alere, atque ad peragendum totius itineris fortitudinem panis sui virtute firmare, conquerentibus discipulis panes in deserto nullos esse. Atqui in superioribus exemplum sumpserant, nihil impossibile deo esse. Sed gestorum causæ rationem interioris intelligentiæ moliantur. Quantus enim Apostolorum in saluando Israël fauor fuerit, beatissimi Pauli epistolæ docent, atque ideo eodem demorante, nunc in concursu gentium, & de pane causatio, & de ieiunio silentium introducit. Panes igitur septem offeruntur. Nulla enim ex lege & prophetis gentibus salus sumitur, sed per gratiam spiritus viuunt, cuius septiforme, vt per Esaiam traditum, munus est. Ergo spiritus per fidem salus gentibus est, quæ in terram recumbunt. Nullis enim legis operibus fuerant ante substrata, sed peccatorum & corporum suorum origini hærentes, ad donum spiritus septiformis vocantur. Indefinitus piscium numerus, diuersorum donorum & charismatum partitiones ministracionesq; significat, quibus fides gentium gratiarum diuersitate satiatur. Sed quod septem sportæ replentur, redundans & multiplicata septiformis spiritus copia indicatur, cui quod largiatur exuberat, fitque saturitas nobis ditior semper & plenior. Quod vero quatuor milia virorum congregantur, multitudo innumera bilium ex quatuor orbis partibus intelligitur. Ad formam enim futuri in tot partiũ milia plebs dinumerata satiatur, quotidē de partibus ad cœlestis cibi donum concursura essent milia creditorum. Turba igitur dimittit satiata & expleta. Et quia omnibus diebus vite

G nostræ nobiscum dominus manet, nauem, id est, ecclesiam credentium plebe comitatus ingreditur.

De ionæ prophete signo, & de fermento pharisæorum. De cōfessione Petri. De benedictione domini. Et de se abnegando qui Christum sequi uoluerit.

Canon Xvi.

H accesserunt ad eum pharisæi & Sadducæi tentantes, & rogauerunt eum ut signum de cælo illis ostenderet, & reliqua. Ad sunt Pharisei & Sadducæi legis fiducia insolentes, dedignantésque opera virtutum, fidei signum ostendi sibi de cælo precantur, humilitatem in Christo carnis & corporis contuentes, doctrinam ex his quæ sub hominis habitu gerebat dedignantur accipere. Quorum insolentiam & inanitatem irridens, multa eos de natura cæli coniecere solere respondit, quæ rubicundo aut ortu, aut uespere, serenum nimbosumue pronunciant. Porro autem ignorare eos temporum signa, cum omnis lex & prophetæ aduentus sui indicia ex operum quæ gereret admiratione significant, ut quemadmodum fidem tempestatis cæli vel matutini, vel uesperis rubor redderet, ita manifestam temporum cognitionem virtutum atque operum indicia præstare deberent. Sed ortus è cælo signum his terrestre constituit, ut eos intra confessionem humilitatis corporeæ contineret, dandum dicens ionæ signum. Huic se dominus comparat, quem ad futuræ passionis effectum in prædicationem penitentis ad Ninuias pari specie præmiserat. Nanque ionas uentis desuetibus proiectus è naui est & deuoratus à ceto, & post triduum uiuus emissus, non retentus à monstro, non cibi conditione confectus, sed cõtra humani corporis naturam integer & illæsus in auras superas uirtute dominicæ præfigurationis euadit. Hoc ergo potestatis suæ signum constitutum esse demonstrat, ipse remissionem peccatorum per penitentiam prædicans, de Hierusalem uel synagoga immundorum spirituum dominante flatu eiecendus, & Pilati potestati, id est, seculi iudicio tradendus, & à morte tanquam elementi eiusdem monstro glutendus, & post triduum ex ea cõtra conditionem hominis quæ assumpserat non retentus, uiuus atque incorruptus emergens. Ea igitur quæ in homine de conceptu uirginis sumpto, diuinarum erant plena uirtutum, cognosci atque intelligi de se uoluit, & prophetæ signo & hominis exëplo. *Et relictis illis, abiit.* Nõ sicut locis aliis legitur: Dimissis turbis abiit, sed quia infidelitatis error insolentium ani-

mos obtinebat, nõ dimississe eos scribit, sed reliquisse. Et cū uenisset trans fretum, obliti sunt discipuli eius panes accipere, Iesus autem dixit illis: Attēdite uobis à sermo pharisæorū & Sadducæorū, &c. Absoluta oīs de fermento pharisæorū & Sadducæorū obscuritas est. Quod autem abstinere se eo apostoli iubetur, nõ admisceri doctrine Iudeorū monetur, quia legis opera in effectum fidei & præformationem rerum consequentium constituta sint, ut in quorum tempora atque etate ueritas cõtingisset, nihil ultra in ueritatis similitudine spei positum arbitrarētur, ne doctrina pharisæorū Christum nesciens effectus ueritatis euāgelicæ corrumpere. *Venit autem Iesus in partes Cesareæ Philippi, & interrogat discipulos suos, & reliqua.* In processu sermonis atque operis absolutius discipulis cognitionem suam præstat, & quandam intelligendi se formam rationemque constituit. Est autem hæc uera & inuiolabilis fides ex deo eternitatis, cui ob id quod semper filius fuerat, semper & ius patris & nomē sit, ne si nõ semper filius, nõ semper & pater sit, deum filium profectum fuisse, cui sit ex eternitate parētis eternitas. Nasci autem eum uoluntas eius fuit, cuius in uirtute ac potestate inerat ut nasceret. Est ergo filius dei ex deo deo, unus in utroque. Theotetam enim, quæ deitate Latine nūcupant, eterni eius parētis ex quo nascendo est profectus accepit. Accepit autem hoc quod erat, & natum est uerbum quod fuit semper in patre. Atque ita filius & æternus & natus est, quia nõ aliud in eo natum est, quæ quod eternum est. Hinc igitur assumpsisse corpus, & hominem factum esse, perfecta cõfessio est, quia sicut eternitas nature nostre corpus accepit, ita cognoscendum est, naturam corporis nostri eternitatis assumere posse uirtutem. Igitur quia summum in fide ista bonum est, à discipulis requirit, quæ se homines esse dicerent: & adiecit, hominis filium. Hæc enim confessionis tenenda ratio est, ut sicut dei filium, ita & filium hominis meminerimus, quia alterum sine altero nihil spei tribuit ad salutem. Aceditis itaque, quæ diuersæ de eo erant, hominum opinionibus, quid de se ipsi sentiant querit. Petrus respondit: *Tu es Christus filius dei uiui.* Sed Petrus conditiones propositionis expēderit. Dominus enim dixerat: Quæ me homines esse dicunt, filium hominis? Et certe filium hominis contemplatio corporis præferbat, sed addendo, quæ me esse dicunt, significauit præter id quod in se uidebatur esse aliud sentiendum, erat enim hominis filius. Quod igitur de se opinandi iudicium desiderabat? Non illud arbitramur, quod de se ipse confessus est, sed occultum erat de quo quærebatur, in quod se credentium fides debebat extendere. Et dignum planè confessio

Deótava, et scio an Theotetam dicitur, quædammodum alibi dixit rheumam, diaplasma, & in nana.

M

Petri

A Petri primum consecuta est, quia dei filium in homine vidisset. Beatus hic est, ut ultra humanum oculos intendisse & vidisse laudatus est, non id quod ex carne & sanguine erat, conueniens, sed dei filium caelestis patris reuelatione conspiciens, dignusque iudicatus, qui quod in Christo dei esset, primus cognosceret. O in nuncupatione noui nominis felix ecclesiae fundamentum, dignaque aedificatione illius petra, quae infernas leges, & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret. O beatus caeli ianitor, cuius arbitrio clauis aeterni aditus traduntur, cuius terrestri iudicium praedicta autoritas sit in caelo, ut quae in terris aut ligata sunt aut soluta, statuti eiusdem conditione obtineant & in caelo. iubet etiam discipulis, ne loquantur quod ipse est Christus, alios enim spiritus sui testes esse oportebat, legem videlicet & prophetas. Caterum resurrectionis testimonium proprium est Apostolorum. Et quia scientium in spiritu Christum beatitudo monstrata est, negatae rursus humilitatis & passionis eius periculum declaratur. Nam cum praedicare coepisset, oportere se Hierosolymam ire, pati deinde plura a senioribus plebis, & a scribis & principibus sacerdotum: occidi etiam, & post diem tertium resurgere. Apprehendens eum Petrus ait: Absit a te domine, non erit istud. At ipse conuersus, Petro dixit: Vade retro post me satana, scandalum mihi es. Ut enim dei munus est, Christum in spiritu deum nosse, ita diaboli opus est, Christum in homine nescire. Atque eiusdem periculi res est, vel corpus dicere sine deo, vel deum sine corpore. Corpus autem carnis huius in aeternitate spiritus deo nullum est, verum humanae salutis causa Christus in corpore est, quod assumpsit ex homine. Igitur post praedicationem passionis accipiens diabolus facultatem (vsque ad tempus enim ab eo secesserat, quia incredibile satis Apostolis videretur, eum in quo deus erat esse passibilem) sumens hanc humanae infidelitatis occasionem, opinionis istius Petro insinuauit affectum. Denique ita passionem detestatus est, ut dixerit: absit, quo verbo rerum detestandarum execratio continetur. Sed sciens dominus zabolicae artis instinctum, Petro ait: Vade retro post me, id est, ut exemplo se passionis sequatur. In eum vero per quem opinio haec suggereretur conuersus, adiecit: Satana scandalum mihi es. Non enim conuenit existimare, Petro satanae nomen & offensionem scandalum deputari, post illa indultae & beatitudinis & potestatis tanta praeconia. Sed quia infidelitas omnis diaboli opus

est, Petri responsione dominus offensus, cum opprobrio nominis infidelitatis istius est detestatus autorem. Tum Iesus dixit discipulis suis: Si quis uult post me uenire, abneget se ipsum, & reliqua. O beatum damnum, & iactura felix. Ditescere nos dominus detrimento animae & corporis uoluit, & esse sui similes hortatur, quia ipse in figura dei constitutus, vsque ad mortem humilis & obediens factus, principatum potestatis totius quae in deo est, accepit. Sequendus igitur est cruce assumpta, & passionis suae si non forte, attamen uoluntate comitandus est. Quid enim prodest occupasse mundum, & toto terrena potestatis dominio opibus seculi incubare, si perdenda anima, & suscipiendum uitae detrimentum est? Quae autem commutatio pro anima, cum fuerit amissa quaeretur? Cum angelis enim Christus aderit, reddens singulis ut merebuntur. Quid offeremus ad uitam? Preparatos credo aeternarum opum futuris commerciis thesauros, ambitiones dignitatum famaeque titulos, aut veteres delegatae nobilitatis imagines? Neganda sunt haec omnia, ut melioribus abudemus, & contemptu uniuersorum Christus sequendus est, & aeternitas spiritualium, terrenorum damno est comparanda.

Vbi in monte cum Moysse & Helia uidetur, & uox de caelo auditur. Vbi puerum lunaticum saluat. De credentium fide. De didrachma postulata, & stare in ore piscis inuento.

Canon XVII.

Vbi amen dico uobis, quoniam sunt quidam de astantibus istis, qui mortem non gustabunt, donec uideant filium hominis uenientem in regno suo, &c. Docet dominus & rebus & uerbis, & fide spei nostrae aequaliter sermo atque opus instruunt. Graue enim onus infirmitati humanae imposuerat, ut eum sensum uitae homines ex uiuendi affectu habere coepissent, fructum eius qui praesens corporibus blandiebatur amitterent, negarentque se sibi, id est, quod esse coepissent, esse se noscent, cum sensus huius exordium ex affectu uoluntatis habuissent. Deinde opinionem spei ambiguae incertae sequerentur, cum in his quae praesentia haberentur, illecebrae gaudij blandientis existerent. Opus ergo erat ueri ac manifesti exempli autoritate, ut contra vim sensumque iudicij optabile fieret praesentium damnum, lucro deinceps non ambiguo futurorum. Igitur postquam & tollendam crucem, & perdendam animam, & damno mundi commutandam uitae aeternitatem monuerat, conuersus ad discipulos

Ecclesiae fundamentum
Eles.

B

C

Absit.

E

F

G pulos ait: quosdam ex his futuros, qui gustaturi mortem non essent, donec filium hominis in regni sui gloria contuerentur. Ex conditione autem gustatus, tenuem quandam fidelibus libationem mortis ostendit. Itaque verba res sequitur. Nam post sex dies Petrus, Iacobus & Iohannes assumuntur seorsum, & in excelso monte consistunt, ipsisq; inspectantibus dominus transfiguratur, & toto claritatis suae habitu circumspendet. Et in hoc quidem facti genere seruetur & ratio & numerus & exemplum. Nam post dies sex gloriae dominicae habitus ostenditur, sex milium scilicet annorum temporibus euolutis, regni caelestis honor praefiguratur: tribusque assumptis, de trium origine, Sem, Cham, Iaphet, futura electio populi ostenditur. Quod autem Moyses & Helias ex omni sanctorum numero assistunt, medius inter legem & prophetas Christus in regno est. Cum his enim Israel, quibus testibus praedicatus est, iudicabit, simulque ut & humanis corporibus decreta esse resurrectionis gloria doceretur, cum quando Moyses conspicibilis adstitisset, ipse autem dominus sic niue ac sole candidior, supra opinionem scilicet nostrae caelestis luminis splendore conspicuus. Petro autem ut tria illic tabernacula fierent offerenti nihil responderetur. Nondum enim ut in hac gloria consisteretur erat tempus, sed loquente adhuc eo, nubes eos caedida inumbravit, & diuinae virtutis spiritu ambiuntur. Hunc esse filium, hunc dilectum, hunc complacitum, hunc audiendum, vox de nube significat, ut idoneus ipse praepetorum talium autor esset, qui post seculi damnum, post crucis voluntatem, post obitum corporeum, regni caelestis gloriam ex mortuorum resurrectione facti confirmasset exemplo. Territos deinde & consternatos eleuauit, ut solum contuerentur, quem medium constituisse inter Moysen & Heliam viderant. Ad futuri enim formam, atque ad facti fidem Moyses & Helias in monte constiterant. Silentium enim rerum gestarum quas viderant imperat, donec a mortuis resurgeret. Hoc enim fidei praemium reseruabatur, ut honor redderetur his, apud quos non leuis sola praepetorum autoritas reperiretur. Infirmos enim sanauerat ad vocis auditum, ut cum essent spiritu sancto repleti, tunc gestorum spiritualium testes essent. Solliciti etiam de temporibus Heliae requirunt, quibus respondit: Heliam esse venturum, & restituere vniuersa, id est, reliquum quod deprehenderit ex Israel ad cognitionem dei reuocaturum. Sed in virtute ac spiritu Heliae Iohannem venisse significat, in quo graua quoque

atque aspera exercuissent, ut domini aduentum K
 praenunciando, passionem quoque praecurreret
 & iniuriae & vexationis exemplo. Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus prostratus dicens: Domine miserere filio meo. Reuerso ad turbas domino, a patre genibus aduoluto puer offertur daemoniaco, frequenter & in aquam decidens, & in ignem, cui curationem afferre discipuli non potuerunt. Obiurgatis his, & increpato daemone, sanus puer factus est. Crediderunt quidem Apostoli, sed nondum erant perfectae fidei. Nam domino in morte demorante, & ipsis cum turbis residentibus, quidam tempore eorum fidem relaxauerat, atque idcirco ait: *Generatio incredibilis & peruersa, quousque ero uobiscum?* Quia absente se antiquae infidelitatis consuetudo subreperat. Docet igitur, eos nihil salutis afferre posse, qui medio euangeliorum & iterati aduentus L
 sui tempore a fide tanquam domino absente decesserint. Denique querentibus a se, quare daemonium eiicere non potuissent, respondit, de inopia fidei effectum fuisse, ne possent, quare si in illis tanquam granum sinapis esset, monti huic ut a loco in locum transfret, cum efficiendi potestate praeciperent. Sed iam de morte decesserat, & inter turbas haec loquebatur. Itaque & se granum sinapis nuncupauit omnium minimum, & diabolum motem cognominauit, quia in illo spirituales nequitiae sunt, caelestesque virtutes per eos eiiciendas, & in altitudinem maris tanquam in profundum inferni abiiciendas, quos in hanc efficaciam ieiunium & oratio prosequuntur. Tenebimus quoque etiam eum ordinem, ut sub discipulorum nomine pharisaeorum & scribarum persona tractetur, quibus lex curandum ut discipulis populum tanquam pater filium, cum dominus abesset obtulerit. Qui peccatis dominantibus, nunc in ignem iudicij decidebat, nunc in aquam diurnarum sordium suarum consuetudine mergebatur. Hi igitur nihil opis attulerunt, quia demorante Moysese cum domino in monte, effecti fuerunt infideles, ut typica ratio impleteretur. Discipuli mirantur se eiicere daemone non potuisse, cum omnis potestas non solum daemone fugandorum, verum etiam mortuorum excitandorum esset indulta. Quia vero ultra cum his lex futura non esset, ait: *Generatio incredibilis & peruersa (non enim ad eos quos sanctificauerat, videtur haec loqui) quousque, inquit, ero uobiscum? Quia fidem non habentes, ipsam illam quam habebant, amissuri erant legem, quam fidem si in se habuissent, quia ipse est granum sinapis, verbi virtute hoc*

A tute hoc peccatorum onus, & grauem infidelitatis molem ab eo qui offerebatur populo eiecissent, tanquam in mare montem, sic ad conuersionem gentium & seculi transtulissent.

Ipsis autem conuersantibus in Galilea, dixit Iesus, Futurum est ut filius hominis tradatur in manus hominum. Sequitur mæstitia cognitionem passionis. Nondum enim sacramentū ineundæ crucis, resurrectionis virtute fuerat reuelatum.

Et cum uenisset Iesus Capernaum, accesserunt qui didrachmam exigebant ad Petrum, dominus didrachmam soluere postulat. Hoc enim omni Israël lex pro redemptione animæ & corporis constituerat in ministerio templi seruentium. Sed lex, ut scimus, futurorū umbra est. Non enim æris precium deus desiderabat, ut tam exigua impensa criminibus corporis atque animæ quædam redemptio concederetur. Ut igitur inscriptos nos & profectos, & Christi nomine

Ita dicit didrachma, quæ admodum aliis hæc rheuma, nisi q̄ scriptor, librariorum hoc vitium esse. Itaque meminimus inscriptionem

B consignatos offeramus in Christo, qui verum dei templū est, pro testimonio filij dei huius didrachmæ oblatio constituta est. Itaq; Petrū post conuentionem silentē tali sermone præuenit. *Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum aut censum? &c.* Nunquid ambiguum est, filios regum tributis obnoxios non esse? Et quibus regni veritas est, eos esse liberos à seruitute? Sed sermo interius intendit. Postulatur didrachma à populo. Lex enim in eam fidem, quæ per Christum erat, reuelanda concluditur. Ergo hæc eadem didrachma consuetudine legis, tanquam ab homine poscebatur à Christo, sed ut ostenderet, legi se non esse subiectum, & ut in se paternæ dignitatis gloriam contestaretur, terreni priuilegij posuit exemplum, censu aut tributis regum filios nō teneri, potiusq; se redemptorem animæ nostræ corporisq; esse, quam in redemptionem sui aliquid postulandum, quia regis filium extra cōmunionem oporteret esse reliquorum. Scandalo igitur præstat ut soluat, ceterum debito legis est liber. Dehinc sub rerum præsentium effectu, & significantiam legis, & constantiam euangelicæ libertatis exposuit, ut cognosci promptum esset, quid didrachma præfigureret in lege. Ire Petrus iubetur ad mare, hamūq; mittere, & primi piscis ascendentis os requirere, repertumq; in eo staterem pro se ac domino offerre. Didrachmam dominus postulatur, id est, denarios duos, quæ staterem Petrus offerret: deinde cum primum piscem admonetur inquirere, ascensuri ostenduntur & plures. Nunquid etiam natura piscium ferret, ut in littore fortuito repertum staterē ore potius contineret, non intra viscera conderet?

Subest igitur efficiendis præsentibus rebus ratio interior. Destinatus enim ad prædicationē Petrus, & piscator hominum factus, doctrinæ hamum misit in seculo, quo appositi cibi dulcedine vagos ex eo fluctuantesq; protraheret. Huic adhæsit beatus ille primus martyr à domino, qui ore suo quadrigeminum denarium continebat, id est, euangelici numeri unitate, dei gloriam, dominumq; Christum in passione contuens prædicabat. Stephanus igitur primus ascendit. Stephanus staterem ore continuit, in quo etiam didrachma nouæ prædicationis, tanquam duo denarij, habebatur: hoc lex præfigurabat, huius veritatis vmbra tanquam corporis imaginem circumferrebat. Hæc redemptio animæ & corporis designabatur, ideoq; ait: Da pro me & te. Quia iam talis non didrachma, sed stater, & pro Christo erat & pro Christi prædicatione soluendus.

De infantibus inhibitis. De humilitate eorum assumenda. De manu & pede & oculo cruento. De oue perditâ. De corripiendis fratribus, secreto primum, tum duobus testibus, postremo ecclesia presente. Et quod semper ignoscendum. Qui conseruum suum remissio sibi à domino debito suffocauit.

Canon XVIII.

N illa die accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: *Quis putas maior est in regno cælorum? & reliqua.* Non nisi reuersos in naturam puerorum introire regnum cælorum dominus docet, id est, per simplicitatē puerilem vitia corporum nostrorum animæq; reuocanda. Pueros autem credentes omnes per **audientium fidem nuncupauit.* Hi enim patrem sequuntur, matrem amant, proximo velle malum nesciunt, curam opum negligunt, non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, & quod audiunt, verum habent. Et hæc omnium affectuum assumpta nobis & cōsuetudo & voluntas cælorum iter peruium præstat. Reuertendum igitur est ad simplicitatem infantium, quia in ea collocati speciem humilitatis dominicæ circumferemus. Si qui autem in Christi nomine tales receperint, Christi recepti præmium consequentur. Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis istis, id est, qui offendiculum tentationis intulerit, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Tot tantaq; res non ociose comparatæ sunt, & mola, & asinaria, & cum ea in mari mergendus, & hoc ei expediens. Comuni omnium sensu quod expedit, utile est. *Quid*

E

**al. audientium*

F

G Quid ergo utilitatis est, mola asinaria collo suspenda demergit? Mors enim tam grauis proficiet ad pœnam, & nescio quomodo erit utile, id expetere, quod vltimum sit malorum. Quid ergo sentiri oporteat, quærendum est. Molæ opus labor est cæcitatibus, nam clausis iumentorum oculis aguntur in gyrû. Et sub asini quidē nomine frequenter gentes cognominatas reperimus. Igitur gentes quod agunt, nesciunt, & in vitæ suæ opere detentæ, cæci laboris ignorantia continentur. Iudæis autem scientiæ iter in lege præstratum est, qui si Christi apostolos scandalizauerint, rectius illigata collo mola asinaria demersi in mari fuissent, id est, gentium labore depressi, in ignorantia seculi demorarentur, quia illis tolerabilius fuerit nescisse Christum, quàm istis prophetatum non recepisse. *Væ huic mundo ab scandalis. Necessè est enim venire scandala, veruntamen uæ homini illi per quem scandalum uenit.* Humilitas passionis scandalum mundo est. In hoc enim maxime ignorantia detinetur humana, quod sub deformitate crucis aternæ gloriæ dominum noluit accipere. Et quid mundo tam periculosum, quàm non recepisse Christum? Veruntamen sub hominis nuncupatione, autorem scandali huius Iudaicum populum designat, per quem omne hoc mundo periculum comparatur, ut Christum in passione abnegent, quæ lex & propheta passibilem prædicauerunt. Ideo vero necesse esse ait venire scandala, quia ad sacramentum reddendæ nobis aternitatis, omnis in eo passionis humilitas esset explenda. Superius autem in abscondendis manu vel pede, propinquitatum contineri nomina exposuimus, atque ideo cognationem generis Israëlita relinquentiam, veluti quadam membrorum recisione significat, quia per eum mundo scandala comparentur. *Videte ne contemnatis unum de pusillis istis, qui credunt in me.* Aptissimum vinculum mutui amoris imposuit ad eos præcipue, qui vere in domino credidissent. Pusillorum enim angeli quotidie deum vident, quia filius hominis venit saluare quæ perdita sunt. Ergo & filius hominis saluat, & deum angeli vident, & angeli pusillorum præsentium fidelium orationibus. Præesse angelos absoluta autoritas est. Saluatorum igitur per Christum orationes angeli quotidie deo offerunt. Ergo periculose ille contemnitur, cuius desideria ac postulationes ad aeternum & inuisibilem deum ambizioso angelorum famulatu ac ministerio peruehantur. Atque ut ingentem esse in cælis latitiam reditu humanæ salutis ostenderet, comparationis posuit exemplum, eius qui oves nonagintano-

uem in montibus reliquisset, & errantē vnā K requisisset, qua inuenta plus gaudij sit, quàm habebatur in nonagintanouē conseruatione latitiæ. Ovis vna homo intelligendus est, & sub homine vno vniuersitas sentienda est, sed in vnus Adæ errore omne hominum genus aberrauit. Ergo nonagintanouem non errantes, multitudo angelorum cælestium opinanda est, quibus in cælo est latitia & cura salutis humanæ. Igitur & quærens hominem Christus est, & nonagintanouē relictæ, cælestis gloriæ multitudo est, cui cum maximo gaudio errans homo in domini corpore est relatus. Merito igitur hic numerus per literam & Abraham additur, & consummatur in Sara. Ex Abram enim Abraham nuncupatur, & ex Sarai Sara accipit nomen. In vno enim Abraham omnes sumus, & per nos qui vnum omnes sumus, cælestis ecclesiæ numerus explendus est, atque ideo & creatura omnis reuelationem filiorum dei expectat. Ideo congemiscit & dolet, ut numerus qui per Alpha Abraham additus est, & qui in Rho consummatus in Sara est, ad cælestem constitutionem incremento credentium impleatur. *Quod si peccaueris in te frater tuus, uade & corripe eum, & reliqua.* Eum ordinem continendæ charitatis nobis dominus imposuit, quem ipse in conseruando Israël tenuerat. Iubet enim peccantem fratrem ab eo solo in quem peccauerit corripere atque obiurgari. Ipse enim sacrificantem diis alienis populum Iudaicum maiestatis suæ aduentu, & toto præsentis potestatis terrore corripuit, tum quum idem populus dei propinquantis aduentum extra montem licet positus ferre non potuit inobedientiam, vnum atque duos iussit adhiberi, ut in ore duum testium fides verbi ac veritas maneat. *Quia insolenti Israël lex & propheta & Ioannes est missus, testibusque istis ut peccare desineret conuentus est.* Tertio ipso domini aduentu, tanquam certu ecclesiæ in presentis admonitus est, frustra habitis his obiurgationibus, publicani aut ethnici vilitate negligitur. Ad terrorem autem metus maximi, quo in præsens omnes continerentur, immobile seueritatis apostolicæ iudiciū præmisit, ut quos in terris ligauerint, id est, peccatorum nodis in nexos reliquerint, & quos soluerint, confessione videlicet veniæ receperint in salutem, hi apostolicæ conditione sententiæ in cælis quoque aut soluti sint, aut ligati. In tantum igitur humanæ pacis studuit concordia, ut vnitatis merito omnia quæ à deo precanda sint, impetranda esse confirmet. Et vbi duo atque tres pari spiritu ac voluntate collecti sint, ibi se medium

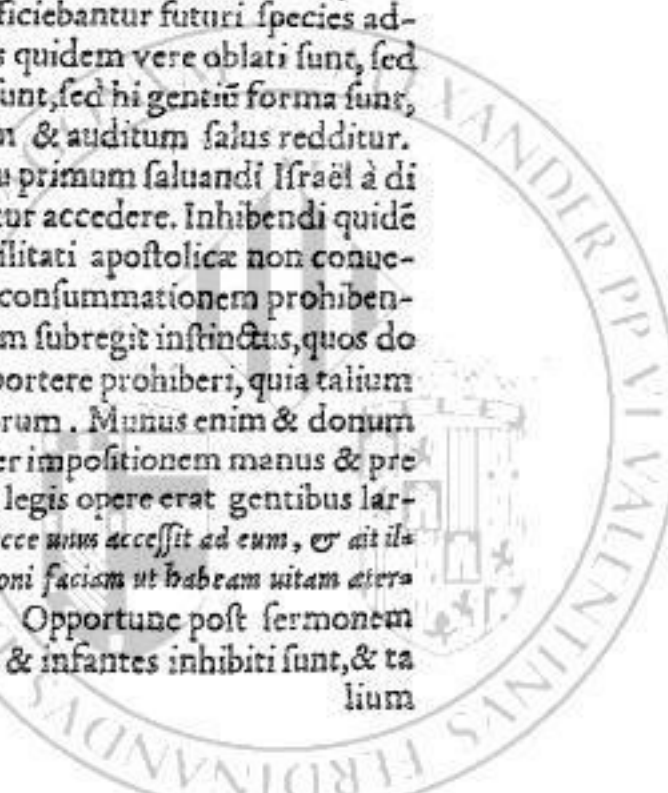
A dium eorum polliceatur futurum. Ipse enim qui pax atque charitas est, sedem atque habitationem in bonis & pacificis voluntatibus collocavit. *Querenti deinde Petro an peccanti in se fratri septies remitteret, respondit: Non usque septies, sed usque septuagies septies.* Omnimodo ad similitudinem nos humilitatis ac bonitatis suae instruit, & molliendis ac frangendis turbidorum motuum nostrorum aculeis, placabilitatis suae confirmat exemplo, quippe peccatorum omnium veniam per fidem tribuens. Neque enim naturae nostrae vitia indulgentiam merebantur. Ergo venia omnis ex eo est, cum etiam ea quae in se sint peccata post reditum confessionis indulgeat. Soluenda quidem per Cain poena in septuplum constituta est, sed peccatum illud in hominem est. In Abel enim fratrem peccatum usque ad necem fuerat, sed in Lamech supplicium usque ad septuagies septies est constitutum, & in eo (quantum existimamus) constituta in autores dominicae passionis est eius poena. Sed dominus per confessionem credentium huius criminis veniam largitur, id est, per baptismi munus obrectatoribus ac persecutoribus gratiam salutis indulget, quanto magis oportere ostendit sine modo ac numero veniam à nobis esse reddendam, nec cogitandum quoties remittamus? Sed ut irasci his qui in nos peccant, quoties irascendi necessitas extiterit desinamus, quae utique veniae assiduitas docet, nullum omnium omnino penes nos irae tempus esse oportere, quando omnium omnino peccaminum veniam deus nobis suo potius munere quam nostro merito largiatur. Neque enim fas est, nos ex praescripto legis dandae veniae numero concludi, cum per evangelij gratiam sine modo nobis à deo fuerit indulta. Quin etiam ad perfectae bonitatis affectum comparationis posuit exemplum, in qua seruo unde redderet non habenti omne dominus debitum relaxavit, conseruoque suo seruus ille exiguum, quod sibi debebatur extorquens, per hoc voluntatis suae vitium donum munificentiae domini & libertatis amisit. Absoluta autem comparationis eius est ratio, atque ab ipso domino omnis exposita est.

De transitu Iesu in Galileam. Et quod non liceat uxorem dimittere. De eunuchis. De infantibus inhibitis. Dicitur difficile introire in regnum caelorum.

Canon. XIX.

ET factum est cum locutus esset sermones istos Iesus transtulit se in Galileam, & venit in fines Iudae &c. Galilaeos in Iudae finibus

nibus curat, poterat nanque aegrotorum turbas non fatigare, & intra ipsam Galileam operari debilibus, sed typica ratio etiam locorum erat explenda privilegii, ut peccata gentium in eam veniam quae Iudaeae parabatur admitteret. *Tunc accesserunt ad eum pharisei tentantes eum & dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa?* In eo sermone qui de uxore & de repudio est, occurrit illud, aliter scriptum esse in Genesi, quam nunc in praesens dominus sit locutus. Illic enim sub verbis Adae res omnis refertur, hic dominus indicat ab eo, qui & hominem figuraverit & mulierem fecerit, omnia illa dicta esse. Sed nos secuti apostolicam autoritatem, qui hoc mysterium grande esse professus sit, se autem in Christo atque in ecclesia accipere, locum hunc sicuti est intactum relinquamus. Admonemus tamen legentem, ut quotiescunque de hac eadem questione se consulat, verborum virtutes, & quibus dominus responderit, & quibus discipuli visi sint, diligenter advertat. Pauli autem apostoli de hoc affectum vel silentis, vel interdum sub aliis locis tractantis expendat. Nobis circa eunuchos sermo sit & voluntas. Et in uno posuit naturam, in altero necessitatem, & in tertio voluntatem. Naturam in eo qui ita nascitur, necessitatem in eo qui ita factus est, voluntatem in illo qui spe regni caelestis talis esse decreverit, cui nos similes effici, si tamen possimus, admonuit. *Tunc oblatis sunt ei infantes, ut manus his imponeret & oraret. Discipuli autem prohibebant eos, & reliqua.* Novum est discipulos prohibuisse, ne infantes ad Christum accederent, qui offerebantur ut super eos manum imponeret & oraret. Res evangelica, ut diximus, inter praesentis & futuri effectum medium utrique rei & congruam rationem temperavit, ut his quae efficiebantur futuri species adhereret. Infantes quidem vere oblatis sunt, sed & vere inhibiti sunt, sed hi gentium forma sunt, quibus per fidem & auditum salus redditur. Verum ex affectu primum salvandi Israel à discipulis inhibentur accedere. Inhibendi quidem voluntas placabilitati apostolica non convenit, sed typicam consummationem prohibendorum infantium subregit instinctus, quos dominus ait: non oportere prohiberi, quia talium sit regnum caelorum. Munus enim & donum spiritus sancti per impositionem manus & precationem cessante legis opere erat gentibus largiendum. *Et ecce unus accessit ad eum, & ait illi: Magister, quid boni faciam ut habeam vitam aeternam? & reliqua.* Opportune post sermonem superiorem, quo & infantes inhibiti sunt, & talium

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

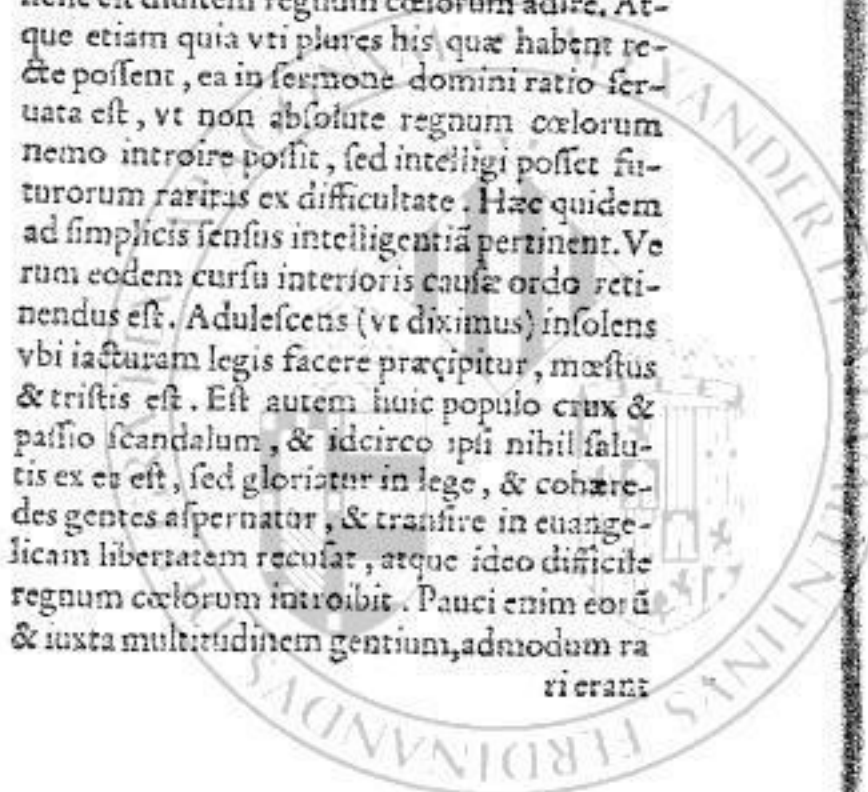
G l ium regnum cœlorum esse responsum est, succedit hic iuuenis requirens quibusnam bonis operibus vitam æternam habere posset. Iuuenis iste & interrogauit, & insolens fuit, & rursum mœstus est factus, resq; omnes quæ scriptæ sunt, gestæ factæq; sunt, sed admonuimus ea quæ sub deo agebantur præsentium effectibus consequentium formam prætulisse, atque ita semper in scripturis cœlestibus sermonem omnem temperatum fuisse, vt non minus his quæ gerebantur, quàm eorum quæ gerenda essent, similitudini conueniret. Iuuenis hic nanque formam Iudaici populi habet, & in lege insolentis, & nihil præter præcepta Moyû spei expectantis à Christo, cui dominus in responsione ipsa seueritatem iudicij ex se futuri protestatus est dicens: Quid me vocas bonû? Is enim cui necesse sit impia & iniqua punire nomine bonitatis abstinuit, soli hoc nomen deo patri reseruans, qui se iudicem dando officio seueritatis exuerit, non quod bonus & ipse non esset, sed quod congrua in eum seueritate iudex esset futurus. Hunc igitur ex lege insolentem, sollicitum de salute remittit ad legem, vt in ea ipsa, in qua gloriaretur intelligeret, nihil se exinde recti operis fecisse. Verbis enim legis ei dominus respondit. Sed adulescens tanquam populus insolens & glorians in lege confidit, cui tamen obsecutus ex nullo est. Iustus enim fuerat, non occidere prophetas, interfecerat, Non mœchari, hic corruptelam fidei & legi adulterium intulerat, & diis alienis adorauerat. Non furari hic antequam libertatem credendi in fide Christus redderet, furto legis præcepta dissoluit. Non falsum testem fieri, hic Christum negauit ex mortuis. Patrem & matrem iustus est honorare, hic ipse se à dei patris atque ab ecclesiæ matris familia abdicauit. Proximû tanquam se amare præceptus est, hic Christum, qui omnium nostrum corpus assumpsit, & vnicuique nostrum assumpti corporis conditione factus est proximus, vsq; in pœnam crucis persecutus est. Vt igitur his depositis egressus omnibus vitiis in legem reuenteretur est iustus. Sed respondit hæc omnia fecisse se à iuuentute sua, & quærît quid adhuc sibi restet. Sed, vt diximus, neque superiora illa egerat atque remittitur, & in ipsis glorians tanquam consummatus hæc loquitur. Cui dominus respondit: Vendeda omnia bona sua esse, & danda pauperibus, & tunc eum futurum esse perfectum, habiturumq; thesaurum in cœlis. Respondetur his quidem iuueni pulcherrimo illo ac maxime utili relinquendi seculi præce-

pto, quo iactura terrenæ substantiæ cœlorum K opes emendæ sunt. Sed in eo quod bona sua vendere & dare pauperibus iubetur, confidentiam legis relinquere admonetur, & eam felici commercio mutare, & vt meminerit vmbra in ea veritatis esse, quæ deinceps pauperibus, id est, gentibus, sit sub ipsius veritatis corpore diuidenda. Hæc autem neminem posse efficere, nisi qui sequi cœperit Christum. Sed adulescens auditis his tristis recessit. Multam enim opulentiam fiduciam habebat ex lege, atque in eo etiam typicæ efficientiæ ratio seruata est, vt cum adulescentem hunc esse significet, ipse superius dixerit, ab omni se iuuentute sua præceptis his quæ habentur in lege seruiuisse, cum adulescentia infra iuuentutem sit, & posterior ætatis gradus nõ possit intra priores terminos contineri, sed hoc ideo vt à iuuentute hoc seruiente, longû iam in opere legis populi tēpus ostenderet. Dehinc dominus cognita adulescētis mœstitudine respōdit. *Difficile diuitem uenturum in regnum cœlorum.* Diuitē se igitur Israël (vt diximus) legis fiducia gloriatur, huic difficile est aditum in cœlū, veteres opes sub Abrahæ nomine inanis profapia ambitione retinenti. Quinetiana adicit: Camelum facilius per foramen acus posse transire, quàm cœlorum regnum diuitem introire. Habere criminis non est, sed modus in habendo retinendus est. Nam quomodo impertiendum est, quomodo communicandum, si impertiendi & communicandi materia non relinquatur? Ergo nocenter magis habere, quàm illud ipsum habere sit crimen. Sed periculosa cura est velle ditescere, & graue onus innocentia subit incrementis opum occupata. Rem enim seculi famulatus dei non M sine seculi istius vitiis assequetur. Hinc difficile est diuitem regnum cœlorum adire. Atque etiam quia vti plures his quæ habent recte possent, ea in sermone domini ratio seruata est, vt non absolute regnum cœlorum nemo introire possit, sed intelligi posset futurorum raritas ex difficultate. Hæc quidem ad simplicis sensus intelligentiæ pertinent. Verum eodem cursu interioris causæ ordo retinendus est. Adulescens (vt diximus) insolens vbi iacturam legis facere præcipitur, mœstus & tristis est. Est autem huic populo crux & passio scandalum, & idcirco ipsi nihil salutis ex ea est, sed gloriatur in lege, & cohæredes gentes aspernatur, & transire in euangelicam libertatem recusat, atque ideo difficile regnum cœlorum introibit. Pauci enim eorū & iuxta multitudinem gentium, admodum rari erant

Oro tibi

¶

M

Ari erant credituri, & difficile præduratam in lege voluntatem ad prædicationem euangelicæ humilitatis inflecterent. Sed facilius camelus per foramen acus transibit. Non conuenit camelo cum acus foramine, neque in angustiis cavernæ exiguiſſimæ recipi poterit beluæ ingentis informitas. Sed in primordio libri sub veſtitu Ioannis in camelo gentes ſignificari admonuimus. Pecus enim hoc verberibus obedit, metu continetur, ieiunij patiens eſt, & oneri ſuo quadam diſciplinæ ratione ſuccumbit, cuius exemplo gētium immanitas ad obedientiam præceptorum cœleſtium emollitur. Hæc igitur anguſtiſſimum iter regni cœleſtis introeunt. Acus ſcilicet quæ eſt verbi noui prædicatio, per quam corporum vulnera aſſuuntur, & diſſuta veſtium retexuntur, & mors ipſa compungitur. Ergo huius nouæ prædicationis hoc eſt iter, in quod facilius informitas gētium introibit, quàm opulenta diuitis, id eſt, gloriantis in lege.

De ſpe apoſtolorum. De nouiſſimis primis efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad uincam. De filiis Zebædei. De primo accubitu. De duobus cæcis ſecus uiam ſedentibus.

Canon XX.

Vditis itaque iſtis diſcipuli admirantur & metuunt, dicentes: neminẽ poſſe ſaluari: Dominus reſpondit: hoc impoſſibile eſſe apud homines, poſſibile apud deum. Rurſum illi dictis domini hæc reddũt: Reliquiſſe ſe omnia, & cum ipſo eſſe. Quibus dominus, cum ſederit in maiestatis ſuæ ſede ſeſſuros ſuper ſedes duodecim, ac totidem tribus Iſraël iudicatuſos ſponſondit: omnibusq; qui vniuerſa reliquerint propter nomen eius fructum centupli præmij reſeruatum. Multos autem ex nouiſſimis primos futuros, & ex primis futuros nouiſſimos. Multa ſunt quæ non ſinunt nos ſimplici intellectu dicta euangelica ſuſcipere. Interpoſitis enim nonnullis rebus, quæ ex natura humani ſenſus ſibi contraria ſunt, rationem quærere cœleſtis intelligentiæ admoneremur. Apoſtoli dicunt, & ſequi ſe Chriſtum, & ſe omnia reliquiſſe. Quomodo igitur ſunt tristes, & quomodo metuunt, dicentes: Saluum eſſe neminem poſſe? Namq; & ab aliis fieri poterat, ſiquid feciſſent ipſi: deinde cum feciſſent, quare mutus vel vnde ſuſceptus eſt? Additur etiam in reſponſione domini, hæc apud homines impoſſibilia, poſſibilia apud deum. Nunquid apud hominem impoſſibilia erant, quæ & apoſtoli feciſſe ſe glorian-
Ctur, & feciſſe eos dominus agnoſcit, & dein-

ceps plures vſque ad martyrij beatitudinem D eſſent omnia relicturi? Aut nunquid eſt deo quo egere poſſit, relictumq; ſit aliquid quod iactura rerum quas habeat ſit ſequendum, vt ſoli ipſi hoc facere poſſibile ſit? Omnis itaq; hic ſermo eſt ſpiritualis. Apoſtoli enim ſpiritualiter audientes, neminem ex lege poſſe ſaluari, cum ipſi etiam in lege eſſent. Nam vehemens eos amor legis fauorq; detinuit. Hi igitur nondum penitus Euangelici myſterij veritate comperta, metuunt neminem ſaluum eſſe poſſe ſine lege. Quia omnem ſalutem etiam in lege conſtituunt, ſed dominus breui abſolutaq; ratione eorundem & ignorantiam & metum ſoluit, dicens: Hoc quidem impoſſibile eſt apud homines, poſſibile autem apud deum. Quid enim ludæo tam ſine effectu videtur, quàm vt ab homine magis ſalutem expetat quàm ex lege? quàm vt in crucis ſcandalo E legiſlatio, & teſtamētum, & adoptio, & hæreditas negligatur? Quid autẽ dei virtuti tam poſſibile eſt, quàm vt per fidem ſaluet? vt per quam regeneret? vt per crucem vincat? vt per Euangelia adoptet? vt per reſurrectionem ex morte viuificet? Quibus auditis apoſtoli cito credunt, ſeſeq; omnia reliquiſſe profitentur, ſed hanc eorum obedientiam cito dominus muneratur, omnem difficultatem ſuperioris quæſtionis abſoluens, cum dicit: Vos qui ſecuti me eſtis, in regeneratione iudicabitur duodecim tribus Iſraël. Secuti in regeneratione ſunt lauacro baptiſmi in fidei ſanctificatione, in adoptione hæreditatis, in reſurrectione ex mortuis. Hæc enim illa regeneratio eſt, quam apoſtoli ſunt ſecuti, quam lex indulgere non potuit, quæ eos ſuper duodecim thronos in iudicandis duodecim tribubus Iſraël, in duodecim patriarcharum gloria copulauit. Cæteris quoque contemptu ſeculi ſe ſequentibus centeſimi fructus copiam pollicetur. Hic centeſimus fructus eſt, qui in centeſima oue cum cœleſti lætitia expletur. Hic centeſimus fructus eſt, quem perfectæ terræ vbertas conſequetur, qui eccleſiæ honor iam in Saræ cognomento eſt deſtinatus, & iactura legis ac fide Euangelica promerendus eſt. Atque ita ex nouiſſimis primos efficiendos, quia nouiſſimi efficiantur ex primis. *Simile eſt regnum colorum homini patrifamiliãs, qui exiit primo mane conducere operarios, & reliqua. Cõparatio omnis per ſe abſoluta eſt, ſed perſonis diſtinguenda & diſcernenda temporibus eſt. Patremfamiliãs hunc, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum exiſtimari neceſſe eſt, qui totius humani generis curam habens, omni tempore vniuerſos ad culturam*

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

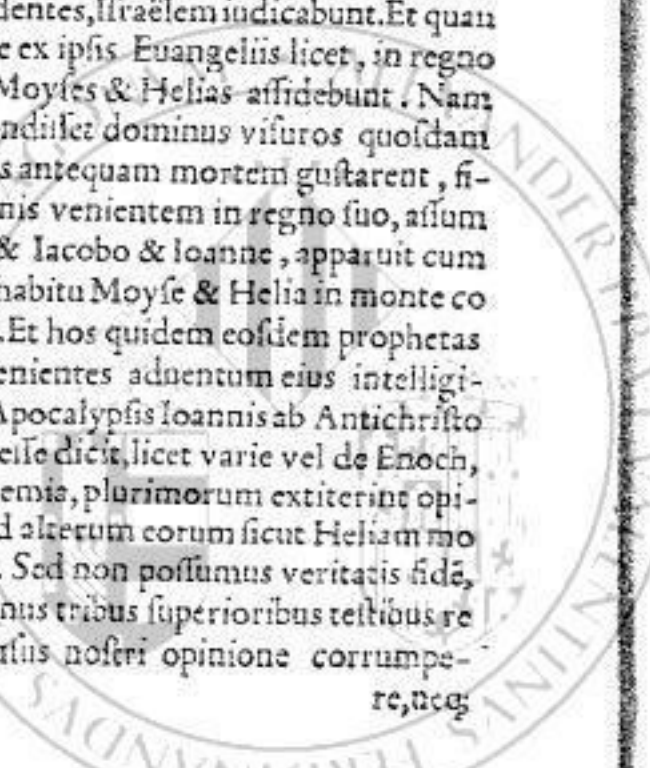
G turam legis vocauerit. Vineam vero, legis ip-
 sius opus & obedientiam, denarium autem,
 obedientiae ipsius praemium significare intellige-
 mus. Et de denario iam superius tractauimus.
 De vinea vero opportunius in consequenti-
 bus rationem afferemus. Forum autem pro se-
 culo accipi res ipsa admonet aequabili turbis
 hominum calumniarum iniuriarumque conten-
 tionibus, & diuersorum negotiorum difficul-
 tatibus semper tumultuosus. In prima igitur ho-
 ra tempus constitutum testamenti ad Noe ex
 matutini significatione noscendum est, tertia
 autem hora ad Abraham, sexta ad Moysen,
 nona ad Dauid & prophetas. Totidem enim
 testamenta humani generis constituta per sin-
 gulos reperiuntur. Quod eiusdem ad forum
 enumeratur egressus, in duodecima autem ho-
 ra corporei aduentus tempus ostendit. Nam
 H ex omni numero qui spatio praesentis seculi
 constitutus in eandem ratione conuenit, or-
 tus eius ex Maria, inquam, duodecimae horae
 tempus ex die est. Diuisione enim per quingen-
 tenum numerum facta in omne sex milium
 annorum summa, tempus corporei ortus eius
 undecimo diuisionis totius calculo supputa-
 tur. Et quidem diuersus ad duodecimae horae
 operarios sermo est. Primis enim, sed & cate-
 ris dictum est: ite ad vineam, merces tamen de-
 narii cum primo est constituta. Nam ceteris
 iustae solutionis promissa spes est. Nouissimis
 vero dicitur, quid hic statis? Quia quamuis ad
 Israel lata lex fuerat, voluntas tamen gentium
 non excludebatur a lege. Qui responderunt:
 Nemo nos conduxit. Debitum namque erat
 per orbem terrarum Euangelium praedicari,
 & gentes fidei iustificatione saluari. Hi igitur
 I mittuntur ad vineam, & cum sero esse coepis-
 set, donum constituta in totius diei labore mer-
 cedis, primi operarii hora uesperis consequun-
 tur. Merces quidem ex dono nulla est, quia debe-
 tur ex opere, sed gratuitam deus omnibus ex
 fidei iustificatione donauit. Verum secundum
 insolentiam populi iam sub Moysen contuma-
 cis, hinc murmur operantium est, hinc gra-
 tuitae mercedis inuidia est, quod sine longi la-
 boris difficultate & sub aetna nomine non lon-
 go in eos Zabulici instinctus calore flagrante
 idem praemium redhibeatur operantibus, sed
 ideo quod apud homines impossibile est, pos-
 sibile est apud deum, mercedem legis optime
 & inculpabiliter custoditae donum gratiae per
 fidem credentibus primis ex nouissimis lar-
 giatur. Et ascendens Iesus Hierosolymam assump-
 sit duodecim discipulos, & ait illis: Ecce ascendimus
 Hierosolymam, & reliqua. iam sine scandalo

audituris apostolis sacramentum crucis do-
 minus exponit. Denique nulla hunc sermonem
 maestitia consequitur. Confirmati scilicet su-
 periore sermone per fidem crucis nouissimos
 primos futuros: diuitibus autem, id est, confi-
 dentibus legi, in eandem crucem scandalizan-
 tibus inuium iter ad regnum caelorum futu-
 rum. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebe-
 dai cum filiis suis, & reliqua. Non sine aliquo
 momento rerum ita effectum fuisse existiman-
 dum est, ut mater filiorum Zebedaei dominum
 deprecaretur. Nunquid & filiis petendi fami-
 liaritas non erat? Sed erat gestorum effectibus
 prophetandum. Apostoli quidem iam ex lege
 crediderant, quae eos in fidem Euangelicam
 nutriuerat. Itaque in matre filiorum Zebedaei
 lex intelligetur, quae confidentia priuilegij sui
 pro credentibus ex se populis deprecatur. Quae
 quia superius audierat primos nouissimos, &
 nouissimos primos futuros, deferri filiis suis
 orat, ut in domini regno unus ad dexteram
 eius sedeat, alter ad sinistram. Cui dominus re-
 spondit, nescire eam quid oret. Nihil quidem
 de gloria apostolorum ambigebatur, & iudi-
 caturus eos sermo superior exposuit, denique
 in medio sermone an calicem suum possent
 bibere interrogat. Non utique de communis
 poculi genere loquebatur. Neque enim labor
 est bibere de calice, sed ille de calice sacramen-
 ti passionis interrogat. At illi qui iam marty-
 rij libertatem constantiamque retinebant, bibi-
 turos se pollicentur. Dominus collaudans eo-
 rum fidem, ait: martyrio quidem eos secum
 compati posse, sed laeua eius ac dextera asside-
 re aliis a deo patre fuisse dispositum. Et qui-
 dem, quantum arbitramur, ita honor iste aliis
 est reseruatus, quod tamen nec apostoli ab eo
 erunt alieni, qui in duodecim patriarcharum
 sede confidentes, Israellem iudicabunt. Et quan-
 tum sentire ex ipsis Euangelis licet, in regno
 caelorum Moyses & Helias assidebunt. Nam
 cum sponduisset dominus uisuros quosdam
 de apostolis antequam mortem gustarent, fi-
 lium hominis uenientem in regno suo, assum-
 ptis Petro & Iacobo & Ioanne, apparuit cum
 gloriae suae habitu Moyses & Helias in monte co-
 mitantibus. Et hos quidem eosdem prophetas
 duos praeuinentes aduentum eius intelli-
 gimus, quos Apocalypsis Ioannis ab Antichristo
 perimendos esse dicit, licet varie vel de Enoch,
 vel de Hieremis, plurimorum extiterint opi-
 niones, quod alterum eorum sicut Heliam mo-
 ri oporteat. Sed non possumus ueritatis fide,
 quam dominus tribus superioribus testibus re-
 uelauit, sensus nostri opinione corrumpere, nec

K

L

M

A re, neque alios venturos existimare, quam qui ad sponsonem fidei venisse conspecti sunt. Et quanquam vltra Euangelicam veritatem non necesse sit opinari, tamen si quis conditionem & mortis & sepulchri Moysi diligenter aduerterit, & secretarum scripturarum, secundum apostoli auctoritatem, cognitionem adeptus sit intelliget omnia ita esse tractata, vt Moyses potuerit iam videri. Et hæc quidem instruendi causa sint dicta. Caterum vt ratio spiritualis intelligentiæ plena esset, pro duobus dominum mater orauit. Duæ enim sunt vocationes ex Israël, vna discipulorum Ioannis, altera apostolorum & pharisæorum. Nam post passionem Ioannis superius legimus discipulos eius ad dominum transiisse. Ideo igitur pro duobus oratur, quia Euangelio Christi hæc vocationes geminæ crediderunt. Post hæc igitur decem discipuli contristati sunt de fratribus duobus. Verum ipsorum duum discipulorum nulla mœstitia est. Hoc ratio nō patitur vt alterius contumelia alius fiat mœstus, certe etiam pro se decem mœsti esse potuissent. sub duorum enim nominibus negatum hoc omnibus videbatur. Sed typicus ordo seruatus est. Apostoli de se certi erant, ideo solum mœsti sunt de duobus, quia etiam his duabus vocationibus, quæ ex lege sunt, consortium gloriæ huius optabant. Ita enim rationem futuri & præsentis sermo moderatur, vt non de se, neque decem, neque duo solliciti scriberentur, & in decem solitudine de duobus præsentis negotij efficientiæ obtemperaretur. Volens igitur dominus proprietatem istius præfigurationis ostendere, atque hanc præsumptionem eos qui erant ex lege venturi, de prærogatiua Israëliti nominis velle præsumere, docet principatū ab his, non modo gentium capeffendum, sed ministros & seruientes, & non eos quibus ministratum sit ad gloriam honoris maximi aduocandos, exemplo scilicet patriarcharū & prophetarum qui seruiert, exemplo etiam apostolorum qui ministrauerint, exemplo etiam domini qui animam suam pro redemptione nostræ salutis impenderit. Ad gloriam autem humilitatis istius cœnæ eos & conuiuij modo instruit, monens in locis eminentioribus accubari non oportere, ne fortè eo adueniente qui clarior est, per dominum cœnæ occupato loco concedendi contumelia admonitus decedat. Porrò autem si in humilibus accubuerit aduenientibus humilioribus, ad gloriam loci celsioris accedet, atque ita non præsumere aliquid honoris decet, sed humilitatis operibus promereri. Et egredientibus illis ab Hierusa-

cho secuta est eum turba multa, & ecce duo cæci sedentes super viam audierunt quòd Iesus transit, &c. Superius per figuram duorum filiorum Zebedæi de Israëlita populo tractatum est, qui ex semine Sem erat ortus. Cōpetenter igitur cæci duo viam obsident, populi videlicet gentiū duo ex Cham & Iaphet procreati, egressus & iter eius obseruant, sibiq; cæcis visum reddi deprecantur. Denique eos turba obiurgat cur clament, & vt sileant increpant, non quòd silentium causa honoris exigerent, sed acerbe à cæcis audiunt quòd negabant dominum esse Dauid filium. Illuminatis enim cæcorum mentibus deus in homine prædicabatur, vt verū esset quòd à domino dictū est: In iudicio mundi huius veni, vt qui vident non videant, cæci vero respiciant. At illi magis clamabant, & demorante legis populo vehementiorem fidei suæ protestantur calorem. Sed dominus miseretur, & quid volunt requirit, illi vero aperiri oculos suos precantur. Quibus misertus oculos contigit, & visum cognoscendi dei reddidit. Atq; vt typus crediturarum gentium explicetur, cœlestis gratiæ cognitione præcepta qui cæci fuerant videntes dominum sunt secuti.

De asina & pullo eius. De eiectis è templo nummulariis. De ficu maledicta. De duobus filiis ad vineam missis. De publicanis & meretricibus.

Canon. XXI.

Hinc Iesus misit duos ex discipulis suis, dicens: Ite in castellū quod contra vos est, &c. Duo discipuli ad vicum mittuntur, vt asinam ligatam cum pullo eius absoluant, atque ad Christum perducant. Et si quis interroget cur ita fiat, respondeant domino necessarios, ac statim emittendos. Post superiorem sermonem quo in duobus filiis Zebedæi duplicem ex Israël vocationem significatam meminimus, competenter nunc duo discipuli ad soluendā asinam & pullum destinantur. Quia duplex erat ex gentibus plebis vocatio consecutura. Erant enim atque sunt Samaritæ profecti quondam per secessionem ex lege, & sub quadā obseruantie suæ consuetudine seruientes. Erant etiam gentes indomitæ & feroces. Igitur duo mittuntur vt soluant ligatos & obstrictos, & erroris atque ignorantie vinculis præpeditos. Et mittuntur extra Hierusalem. Extra eam enim hæc duæ vocationes habebantur. Caterum mater filiorum Zebedæi intra Hierusalem dominum orauit. Duabus enim vocationibus Israël vel per Apostolos vel per Ioannem

* al. expletur

G Ioannem ex lege saluatur. Verum adque per Philippum Samaria credidit. Per Petrum autem Cornelius Christo tanquam primitiæ gentium adductus est. Quod autem instruuntur, ut querenti respondeant domino necessarios & mox emittendos, id est, eos ipsos genti suæ prædicatores fidei Euangelicæ esse reddendos. Impleta igitur est prophetia, quæ inuentum asina & pullo nouo dominum venturum in Hierusalem nunciabat. Sed gestorum effectibus prophetatum. Asina namque de vico soluitur atque exhibetur, Samaria videlicet alieno & peregrino obsessa dominatu per apostolos soluitur, & domino suo redditur. Pullum vero idem dominus ascendit nouellum, contumacem, durum, atque hæc omnia gentilis ignorantia vitia domantur, & tot animorum ferocitates vecto deo fractæ sunt.

H Omnis autem hæc species futuri ordinem tenet, & parabolicis significationibus, rerumque præsentium conditionibus futuri forma præmittitur. Erit enim dominus in claritatis suæ aduentu gentes possidens, earumque mentibus tanquam victor insidens toto comitatus sui agmine prædicabitur, patriarcharum, prophetarum atque apostolorum. Nam gloriam suam in vestimentis patriarcharum domino substernunt. Eorum enim & generationibus & nominibus & insectationibus est dominus prophetatus, eiq; omni dignitatis suæ ornatu concedentes, seq; sedili substernentes doceant omnem gloriam suam præparationi domini aduentus fuisse substratam. Illic etiam prophetæ vestimenta sua incedentis itineri substernunt. Hanc enim viam gentium vecturatum dominum prædicauerunt, quiq; seculi amore postposito, mortibus se & lapidationibus offerendo ipsis quodammodo corporibus exuerint ad ingressum viæ talis oblati. Apostoli quoque excisarum arborum ramos post vestimenta substernunt, sed nulla in hoc est humani officij reuerentia. Rami enim incedentem impedirent, & implicitum iter facerent properantis ingressui: verum explicatur omnis ratio prophetiæ, & futuri forma seruatur. Igitur infructuosarum arborum rami, id est, infidelium quondam gentium fructus per apostolos itineri domini substernuntur, & saluatoris iustificantur ingressu, & per eos inceditur, & gratissimum fit incedenti deo ex ramis infæcundæ radicis officium. *Turba autem & præcedens & consequens clamabat: Osanna fili David, benedictus qui venit in nomine domini.* Sed crucifigendum quomodo turba collaudat, aut quomodo odium meruit ex fauore:

Verum laudationis verba redemptionis in eo exprimunt potestatem. Nam Osanna Hebraico sermone significatur redemptio domus David. Deinde David filium nuncupant, in quo agnoscerent regni æterni hæreditatem. Postremo benedictum in nomine domini venientem confitentur. Atqui acclamandum ab his erat, crucifige blasphemum, sed peragunt formam futuri gesta præsentia, & compugnantibus licet eorum inter quos hæc gerebantur affectibus, quamuis mox diuersa essent consecutura, rerum tamen cælestium fidem etiam inuitorum meditatur operatio. Commouetur deinde Hierosolyma, rerum enim nouitas motum attonitis afferbat. Templum vero introiit, id est, ecclesiam tradita à se prædicationis ingressus, à qua primum omnia sacerdotalis ministerij vitia iure potestatis expellit. Reddenda enim ab omnibus gratuita tradiderat, quæ gratuita fuerant consecuti, quia neque emi aliquid per corruptelam sacerdotis aut vendi, libertas doni debebat admittere. Cathedras autem præcipue vendentium columbas euertit. Quæ porro dignitas est in nundinis columbarum, aut quod privilegium in auium istarum commerciis reseruatam est, ut vendentes eas honorem sibi arrogent cathedrarum: Sed in omni loco admonemur, altius verborum virtutes in istiusmodi significationibus contuendas. In columba, secundum prophetiæ exempla, sanctum spiritum intelligimus, in cathedris sacerdotum sedes est. Ergo eorum qui sancti spiritus donum venale habent, cathedras euertit quibus ministerium à deo commissum, negotiatio est, admonitionis eius commemorans autoritatem, quæ in propheta teneatur. *M* Scriptum est enim: *Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Sed neque emere ludæos in synagoga, neque vendere spiritum sanctum posse existimandum est. Non enim habebant ut vendere possent, neque erat quod emere quis posset, sed præfiguratio futurorum dictis præsentibus continetur, Ecclesiæ vitia in ipso aduentu domini claritatis esse purganda. Infirmities quoque cæcorum & claudorum curauit in templo, & publicas eius operationes fauor populi consecutus est. Inuidens autem puerorum clamoribus principes sacerdotum, eumq; admonet cur ista audiat. In redemptionem enim venisse domus David prædicabatur. Quibus respondit: *Non legisse eos: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Cessantibus enim prudentium iudiciis, hanc

K
Locus ab Hieronymo notatus, in quo lapidatus est & Ambrusius

L

M

hanc

A hanc sibi à pueris atque infantibus, quorum sit regnum cœlorum, confessionis gloriam præparatam, quia prudentes & principes seculi sapientiam dei reprobauerint. Christum autem regenerationis paruuli lactantesq; sunt prædicaturi. *Et his dictis ciuitatem egressus reliquit eos, atque in Bethania mansit.* Infidelem videlicet synagogam deferens, in ecclesia gentium demoratur. *Mane autem transiens in ciuitatem, esuriit, & uidens arborem ficu unam secus uiam, uenit ad eam, & reliqua.* Idem etiamnum rerum cœlestium ordo præmittitur. Nam in fico synagogæ positum exemplum est. Dato enim penitentiae spatio, videlicet tempore quod inter passionem & reditum claritatis est medium ueniet, esuriens plebis huius salutem, & inueniet infœcundam, foliis tantummodo uestitam, id est, uerbis inanibus gloriantem, sed fructibus uacuum, operibus quippe bonis sterilem, & expectantibus prouentibus nudam. Et quia penitendi tempus excesserit, in perpetuum sententia iudicij cœlestis arefcet. Et in eo quidem bonitatis dominicæ argumentum reperiemus. Nam ubi afferre uoluit procuratæ per se salutis exemplum, uirtutis suæ potestatem in humanis corporibus exercuit, spem futurorum & animæ salutem curis præsentium ægritudinum commendans. Nunc uero ubi in contumacibus formam seueritatis constituabat, futuri speciem damno arboris indicauit, ut infidelitatis periculum sine detrimento eorum, in quorum redemptionem uenerat indicaretur. Admirantur uero discipuli, arborem in momento dicti ipsius aruisse, quia præsentis facti efficacia futuri imaginem præferebat. Cum enim in regno cœlesti aduenerit, in tempore ipso aduentus eius infidelitatis Iudaicæ sterilitatem aternæ damnationis sententia consequetur. Quos dominus si fidem habuerint, non solum hæc, sed & maiora eorum eos posse confirmat. Illi quidem iudicaturi erant Israël secundum antecedentes sponsones, sed etiam ius omne in Zabulo, quem montem nuncupat, essent consecuturi. Ait enim ita: Si fidem habueritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis: tolle, iacta te in mare, & fiet. O ingens fidei præmium, cuius merito in tantum potestas credentium extollitur, ut iudicaturi uniuersos, pari seueritatis sententia in damnatione seculi, zaboli celsitudinem montemque demergant. Contuendum autem est, qua ratione synagoga ficui arbori comparetur. Hæc namque arbor dissimiliter à cæterarum arborum & natura & conditione flore-

scit. Nam flos ei primus in pomis est, sed non D his quæ maturitatē ut emerferint consequentur. Grossa enim hæc & communis usus, & prophetica auctoritas nūcupauit. Verum postea internæ fecunditatis uirtute exuberante, eiusdem speciei atque fortis poma prorumpunt, quibus prorumpentibus ista trudentur, & solutis quibus continebantur radicibus decidunt, aliaque illa exuentia usque ad maturitatem fructuum prouehuntur, sed de superioribus illis, siquando incidit ut in sinu uirgularum ex ramulo eodem prodeuntium emerferint, manent semper, & non sicut grossa cætera decidunt, sed hærent sola tantum, pomaque cætera maturitate præueniunt. Et hos pulcherrimos fructus arbor illa ex se dabit, qui cum grossis cæteris promergentes, de medio utrarumq; uirgularum clauicula proferentur. Igitur ex conditione arboris, propria & competens synagogæ similitudo proposita est. Primos enim populi fructus, quos ab exordio protulerat, grossorum amisit exemplo, quia plebem eius inutilem, fidelis & pertinax, & usque ad consummationem temporum manens populus gentium protrusit. Verumtamen credentes primi ex Israël apostoli, & inter legem & Euangelia grossorum modo inhærentes, cæteros resurrectionis gloriæ tempore anteibunt. Et quidem iam in exordio Genesis, in huius rei formam pudorē suum Adam atque Eua huius arboris foliis texerunt, cum seipos ad aduentum domini uocantis occulerent. Quia synagoga infidelis, & legis mandata transgrediens, impudentiæ suæ scditates & turpitudinum confusionem infructuosus esset uerborum uelamentis, tanquam ficus foliis contectura. Atque hæc quidem de F natura arboris interiecta sunt, ut comparationis proprietates intelligi posset. Reliquis itaque gestorum ordo est contuendus. Pharisæi multa exinde uiderant in gentibus magis digna miraculis, sed nunc maxime solliciti sunt, & interrogant in qua hæc faciat potestate. Res enim sub præsentium gestorum effectibus ingens futurorum complectebatur arcanum. Atque idcirco ex eo specialiter interrogandi reperitur instinctus, sub quo totius periculi præformatio proferebatur, dominus respondit, dicturum esse se in qua hæc faceret potestate, si modo illi interroganti sibi respondissent, Ioannis baptisma utrum de cælo, an ex hominibus putarent esse. At illi responsionis periculo cunctantur, cogitantes si de cælo professi essent, confessione sua se reos reprehendendos, cur cœlestis testimonij auto-

Gritati non credidissent: si ex hominibus dixissent, turbas verebantur. Plures enim prophetam Ioannem habebant. Responderunt itaque nescire se. Non utique de cælo nesciebant, cum conuinci veritate professionis suæ metuunt, sed verum de se etiam cum fallendi voluntate dixerunt. Per infidelitatem enim suam de cælo esse Ioannis baptisma nescierunt. Quod autem ex hominibus esset, idcirco non potuerunt scire, quia non erat. *Homo quidam habebat duos filios, & reliqua.* Multa & graua sunt, quæ confundere intelligentiam possint, nisi prioris & posterioris sensus ordinem tenuerimus. Quis enim hic existimari poterit filius senior, qui iturum se ad opus negauerit, & per penitentiam emendatus eodem rursus profectus sit? Atqui Israël non penituit, sed in dominum manus intulit, & vniuersitas eius deum suum impio ore crucifixit. Iuniorum autem quem sentiemus, qui iturum se sponderit & non abierit, sed gentium peccatorumque plebs id quod spondit effecit. Abiit enim & ad opus ad quod vocabatur egressa est, quomodo ergo ea esse quæ non abiit sentietur. Deinde ipsa pharisæorum responsio quid momenti habeat querendum est. Dicunt voluntati iuniorum obediisse. Hoc rerum ratio non patitur, ut simulata professio meritum perfectæ veritatis obtineat, ut plus sit sefellisse spondentem quam perfecisse omnia non pollicentem. Quis autem non malit negari sibi id quod poscat, dummodo quod poposcerit fiat, quam non fieri quod spondeatur ut fiat, cum facti effectus ex desperatione sit gratior, spes autem destituta plus doleat? Nisi forte poscentium voluntas sola sibi adulatione spondentium blandiatur. Recordandum igitur est, propositionem comparationis istius ex eo sermone descendere, qui initus sit de Ioanne, ut infidelitatis cunctationem & ex ea silentij necessitate istiusmodi positum eos obiurgaret exemplum. Sed sicut in cæteris admonuimus, hic quoque meminisse nos oporteret, rationi rerum præsentium aliquid interdum ea conditione deesse, ut futurorum species sine damno aliquo præfiguratz efficientiæ expleatur. Primus filius est, populus ex pharisæis in præsens à deo per Ioannis prophetiam ut præceptis suis obtemperaret admonitus, hic insolens & inobediens & dictis præsentibus contumax fuit, habens in lege fiduciam, & penitentiam peccatorum gloria prærogatiuæ ex Abraham nobilitatis aspernans, qui deinceps operum miraculis post domini resurrectionem penitens sub Apostolis credidit, facti si-

de ad voluntatem Euangelicæ operationis regressus anterioris insolentiæ culpam penitendo confessus est. Filius autem minor, plebs est publicanorum & peccatorum, ipsa peccati in qua tum demorabatur conditione posterior, cui præceptum sit per Ioannem, ut à Christo expectaret salutem, & ab eo baptizata crederet. Sed quod ait, spondidisse eam ituram se & non isse, ostendit credidisse eam quidem Ioanni, sed quia Euangelicam accipere doctrinam non nisi post passionem domini per Apostolos potuit (tum enim erant humane salutis sacramenta peragenda) non isse eam significat. Denique non ait noluisse, sed non abiisse. Rex extra culpam infidelitatis est, quia in facti erat difficultate ne fieret. Non igitur ire statim ad opus quod præceptum est noluit, sed quia ^{*alire} non poterat, nõ iit. In eo enim necessitatis mora sine crimine voluntatis ostenditur. Et in responsione quidem pharisæorum quædam est necessitas prophetiæ. Nam inuiti licet consentur quis obsecutus sit voluntati. Iunior scilicet filius obediens professione, licet non efficiens in tempore, quia fides sola iustificat. Atque ideo publicani & meretrices in regno cælorum erunt priores, quia Ioanni crediderint, & in remissionem peccatorum baptizati, aduentum Christi confessi sint, curationum opera laudauerint, sacramentum passionis acceperint, virtutem resurrectionis agnouerint. Principes autem sacerdotum & pharisæi videntes hæc & cõtemnentes, qui iustificati per fidem nõ erant, nec per penitentiam regressi sunt ad salutem, atque ideo in perpetuum fructus eorum sub maledictione ea quæ in ficu arbore præformabatur arefcit. M

De uinitoribus qui missos ad se ob recipiendos fructum interficiunt. De inuitatis promiscuis. Et de ueste nuptiali.

Canon. XXII.

¶ *Liam parabolam audite. Homo erat paterfamilias, & plantauit uineam, & septem circundedit ei, & fodit in ea toreular, & turrim edificauit, & reliqua.* Quæstio omnis in absoluto est. Nam etiam ipsi principes sacerdotum & pharisæi de se dici hæc intelligentes, in iram accensi sunt, sed personarum proprietates & rerum comparationes sunt profertæ. Patrem familiam hic patrem deum intelligemus, qui populum Israël in prouentus optimorum fructuum plantauerit, quique eos sanctificatione paterni nominis, id est, nobilitate Abrahamæ & Isaac & Iacob, intra fines suos tanquam septo aliquo custodiæ peculiaris icluserit. Prophetas

A Prophetas quoque quaedam quasi torcularia aptauerit, in quos multi modo quaedam vbertas sancti spiritus feruentis influeret. In turri autem eminentiam legis extruxerit, quae & in caelum ex solo egressa prouheret, & ex qua speculari Christi posset aduentus. In colonis vero, principum sacerdotum & pharisaeorum est species, quibus in plebem potestas est permilla doctrinae. In seruis vero qui missi sunt ut fructus perciperent, varius & saepe repetitus progressus est prophetarum. Missi autem rursum plures prioribus, tempus illud est, quo post singulorum praedicationem plurimus in vnum prophetantium numerus emissus est, qui variis temporibus verberati & lapidati & occisi sunt, fructus institutae plebis edoctaque repetentes. In filio vero ad vltimum missio, domini nostri & aduentus & passio est, qui extra Hierusalem tanquam extra vineam in sententiam damnationis abiectus est. Consilium vero colonorum, & hereditatis occiso haerede praesumptio, spes inanis est, gloriam legis perempto Christo posse retineri. In patrisfamilias reditu, tempore iudicij gloria est in filio paternae maiestatis assistens. In responsione autem ipsorum principum & pharisaeorum redditur dignius Apostolis legis hereditas. Sed hic filius lapis est ab aedificatoribus improbatus, & in fastigium angularis electus, & in oculis omnium mirabilis est, inter legem atque gentes lateris & aedificij vtriusque coniunctio. *Simile est regnum caelorum homini regi qui fecit nuptias filio suo, & misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias, &c.* Et haec quidem parabola distinguenda temporibus est, & dinoscenda personis est. De persona regis & filij absoluta intelligentia est. Fecisse autem patrem nuptias filij, & sic inuitasse, noua ratio est. Nam nuptias facere & auctoris & temporis est nuptiarum. Verum hic nuptiae, vitae caelestis & in resurrectione suscipiendae aeternae gloriae sacramentum est. Merito igitur a patre sunt factae, quia aeternitatis huius societas, & noui corporis desponsa coniunctio perfecta habebatur in Christo, & in hoc quidem loco admonemus ita ut & in superiore, ubi de repudij conditione tractatum est, diligenter quae de ratione resurrectionis significata sunt contueri: & id quod sub persona Adae ad Euam dictum est, quia sacramentum magnum sit, ne incuriose relinquatur. Qui autem admonentur ut veniant inuitati, antea populus Israel est. In gloriam enim aeternitatis per legem est aduocatus. Serui missi qui inuitatos vocarent, apostoli sunt. Eorum enim

erat proprium commonefacere eos quos inuitauerant prophetae. Qui vero iterum cum praceptorum conditione mittuntur, apostolici sunt successores apostolorum. Tauri autem saginati, gloriosa martyrum species est, qui confessioni dei tanquam hostia electa sine immolati. Saginata vero sunt homines spirituales, tanquam caelesti pane ad euolandum aues paratae ceteros accepti cibi vbertate expletur. His enim omnibus iam paratis, & in numerum complacitae deo multitudinis regni caelestis gloria tanquam nuptiae nunciantur. Plures vero ob pecuniae cupiditatem negotiatione detinerentur, ceteri autem missos seruos, quod in ipsis Apostolis expletum est, affectos iniuriis occiderunt. Sed tam immanis facti scelus vltio digna consequitur. Missi exercitus caelestes omnem eorum congregationem iudicio dei vrent, & flammis aeterni ignis succendent. Quia contra humanitatis affectum homicidarum odiis sauerunt. Quoniam vero de iudicij tempore & resurrectionis ista loqueretur, sermonem eundem ad congregationem gentium retulit. Indignis enim repertis his qui primi inuitati fuerant, iubet iri ad exitus viarum. Dono enim gratiae vitae interioris crimina remittuntur. Nam saepe sine viam tempus seculi intelligendam monuimus. Atque ideo ad exitus viarum iubentur ire, quia omnibus retroacta donantur. Vocari deinde omnes sine aliqua exceptione ad nuptias iubet, & mali simul cum bonis veniunt. Vocatio quidem bonos efficere debuerat, quia sancta est, & ex optimo affectu inuitatis profecta est, sed per vitium inemendatae voluntatis discrimen est vocatorum. Et quia in fallendis hominibus plurimum artis soleat habere simulatio, quae si nos vel secreto mentis alienae vel simplicitate iudicij nostri fefellerit, tamen deum latere non possit, ideo ingressus deus felix resurrectionis istius certum & hominem accumbentem sine nuptiali veste conspiciens, interrogat quomodo sic ingressus. Nunquid inuitandorum habitum designauerat? Deinde cum inuitari quosque iussisset, quomodo vnus omnibus poterat esse vestitus? Aut si certus ex consuetudine conuiuantium in nuptiis habitus soleret esse, ab inuitantibus ac ministris potuisset inhiberi, sed quia malos intelligere non omnium est, & humana simplicitas difficile fraudulentiam simulatae mentis intelligit, idcirco hunc malum & indignum certu nuptiali deus solus inuenit. Vestitus autem nuptialis est gloria spiritus sancti & caedor habitus caelestis, qui bonae interrog

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G gationis confessione susceptus vsque in cœ-
tum regni cœlorum immaculatus & integer
referuatur. Hic itaque tollitur, & in exterio-
res tenebras mittitur. Quia multi vocati sunt,
& pauci electi. Non est igitur paucitas in inui-
tatis, sed raritas in electis, quia in inuitante si-
ne exceptione publicę bonitatis humanitas est
in inuitatis vero de iudicij merito probitatis
electio est.

*De tributo Cæsari dando. Et de imagine Cæsa-
ris. De eadem septem fratrum uxore. De manda-
tis maximis. De David filio.*

Canon XXIII.

Tunc abierunt pharisæi, & consilium fecerunt
ut Iesum caperent in uerbo, & reliqua.
Frequenter pharisæi commouentur, &
occasionem insimulandi eum habere ex præ-
teritis non possunt. Cadere enim vitium in ge-
sta eius & dicta nõ poterat, sed de malitię af-
fectu in omnem se inquisitionem reperiundę
accusationis extendunt. Namque à seculi vi-
tiis atque à superstitionibus humanarum re-
ligionum vniuersos ad spem regni cœlestis vo-
cabat. Igitur an violaret seculi potestatem, de
propositę interrogationis conditione pertentant,
an videlicet reddi tributum Cæsari oporteret.
Qui interna cogitationum secreta cognoscens
(deus enim nihil eorum quę intra hominem
sunt absconsa non speculatur) afferri sibi
denarium iussit, & quęsiuit cuius & inscri-
ptio esset & forma. Pharisæi responderunt,
Cæsaris eam esse. Quibus ait, Cæsari redhibenda
esse quę Cæsaris sunt, deo autem reddenda esse
quę dei sunt. O plenam miraculi responsionem,
& perfectam dicti cœlestis absolutionem. Ita omnia inter
contemptum seculi & contumeliam lædendi Cæsaris
temperauit, vt curis omnibus & officiis
humanis deuotas deo mentes absolueret, cum
Cæsari quę eius essent reddenda decernit. Si enim
nihil eius penes nos resederit, conditione
reddendi ei quę sua sunt non tenebimur. Porro
autem si rebus illius incumbamus, si iure potestatis
eius utimur, & nos tanquam mercenarios
alieni patrimonij procuracione subiicimus,
extra querelam iniurię est Cæsari redhiberi
quod Cæsaris est, deo autem quę eius sunt
propria reddere nos oportere, corpus, animam,
voluntatem. Ab eo enim hæc profecta atque
aucta retinemus, & perinde condignum est,
vt ei se totum reddant cui debere se recolunt
& originem & profectum.

*In illa die accesserunt ad eum Sadducęi, qui dicunt
non esse resurrectionem, & reliqua. Sadducęi*

extra fidem resurrectionis sunt, & quia eam
dominus prædicaret, calumniam diuinis re-
bus ex efficiendi voluntate proponunt, septem
videlicet fratrum eandem coniugem, cuius-
nam eorum in resurrectione futuram esse re-
spondeat. Atq; ita quidem publica opinio ac-
cipit, de resurrectionis conditionibus nihil in
scripturis prophetalibus contineri. Sed domi-
nus ait: Erratis, nescientes scripturas, neq; vir-
tutem dei. Ergo scriptum est & cessare debet
ambiguitas, quam autoritas tanta condem-
nat. Hanc enim eandem calumniam afferre
plures solent, in quam formam muliebris se-
xus resurgat, & an rursum cum ipsis naturę
suę & corporis officiis reformetur. Nos qui-
dem temere locū hunc à cunctis fermę præ-
teritum contingimus, sed admonemus id tan-
tum domino fuisse propositum, cuius vxor sit
deputanda de septem, dominum autem obiur-
gasse cur errarent, nescientes scripturas deiq;
virtutem, quia non nubent neque nubentur. Et
quidem suffecerat aduersus Sadducęos ita sen-
tientes opinionem corporeę illecebrę recidisse,
& officiis cessantibus inania hæc corporum
gaudia sustulisse, sed adiecit: Erunt similes
angelis dei. Quia igitur eas angelis similes
sacramentum scripturarum & diuinę virtutis
potestates futuras esse demonstrat, qualis in
scripturis autoritas est de angelis opinandi, talem
in resurrectione spei nostrę sensam oportet
esse de fœminis. Et hæc quidē de resurrectionis
conditionibus propositę reddidit quęstioni,
de ipsa vero resurrectione aduersum infide-
litatem eorū ita locutus est. *Non legistis quod
dictum est uobis à deo dicente: Ego sum deus
Abrahę & deus Isaac & deus Iacob? Non est
deus mortuorum sed uiuorum.* Sermo enim hic
ad Moysem sanctis istis patriarchis iam pridem
quiescentibus extiterat. Ergo quorum erat
deus, hi deum habebant. Nihil autem poterant
habere si non erant. Quia in natura rei est,
vt esse id necesse sit cuius sit alterum. Atque
ita deum habere uiuentium est, cum deus
æternitas sit, & non sit eorum quę mortua
sunt habere id quod æternum est. Et quomodo
esse illi futurique semper negabuntur, quorum
se esse præteatur æternitas? *Pharisæi autem
audientes quod silentium imposuisset Sadducęis,
congregati sunt aduersus eum, & interrogauit eum
unus ex his legis doctor &c.* Succedunt
Sadducęis tentantibus pharisæi, & illis quidem,
congruenter fuerat de resurrectione responsum,
vt in lege ipsa ex qua erant profecti contineri
sperandę resurrectionis fidem conuincerentur.
Pharisæi vero habere se scientiam legis
gloriabantur,

Ariabantur, quæ ad futurorum speciem præ-
lata imaginem consecuturæ veritatis contine-
bat. *Quærent* autem quod mandatum potissi-
mum esset in lege, non contuentes medita-
tionem legis in Christo fuisse perfectam. Et
quidem insolentiū ignorantia legis ipsius ver-
bis responsum est, quæ responsio omnem in se
veritatis est complexa doctrinam. Proprium
enim domini nostri Iesu Christi officium est,
cognitionem dei afferre, & intelligentiam no-
minis eius potestatisque præstare. Missus enim
venerat & ex æternitate deductus his quæ e-
rant deo placita perfungebatur. Respondit
itaque primum esse mandatum: *Diliges do-*
minum deum tuum in toto corde tuo, & in
tota anima tua, & in tota mente tua. Non e-
nim alius ille efficiebat quàm quod lex conti-
nebat, quia præcepta legis eorum quæ gestu-
Brus ipse erat formam complectebantur. Ad-
monet igitur cognitionis eius quam habere se
gloriabantur in lege, deum omnipotentem
cum omni affectu mentis cordis animæ dili-
gendum vt admonitionem suam prædicta le-
gis mandata firmarent, deinde adiecit:

Hoc est magnum & primum mandatum. Secun-
dum vero simile est huic. Diliges proximum tuum si-
cut teipsum. Sed mandatum sequens & simi-
le significat idem esse & officij & meriti in v-
troque. Neque enim aut dei sine Christo, aut
Christi sine deo potest utilis esse dilectio. Al-
terum igitur sine altero nullum ad salutem no-
stram affert profectum. Et ideo in his duobus
mandatis tota lex pendet & propheta. Quia
lex ex prophetia omnis Christi deputabatur
aduentui, & aduentus eius per supplemen-
tum eorum cognoscendi dei intelligentiam
præstabat. Nam de proximo, frequenter ad-
monuimus, non in alium intelligendum esse
quàm Christum. Cum enim patrem, matrem,
filios charitati dei præponere inhibeamur,
quomodo dilectio proximi, diligendi dei si-
militudo præcepti parem charitatem diligendi
patrem & filium exigebat. Atque vt legis ip-
sius verbis argui possent, & de proximo ma-
nifestior intelligentia panderetur, requirit:

Cquid illis videretur Christus, cuiusnam filius
futurus esset. *Qui responderunt: David.* Qui-
busq; ait: *Quomodo in spiritu dominus à Da-*
uid nuncuparetur, qui eius filius futurus esset?
Et quomodo ab eo dictum esset: *Dixit domi-*
nus domino meo, sede à dextris meis, Donec
ponam inimicos tuos scabellum pedum tuo-
rum. Erat quidem verum, Christum ex Da-

uid semine procreandum, sed similitudo no-
minis qua dominus domino dicebat, & qua à
dextris collocabat, donec omnes inimicos
subderet pedibus ipsius, significabat & de con-
sortio nominis substantiæ vnitatem, & de as-
sidendi inuitatione iudicium, & de vniuerso-
rum subiectione virtutem, vt meminissent in
eo qui ex David oriebatur æternæ virtutis &
potestatis & originis substantiam contineri,
& deum in homine mansurum.

De cathedra Moysi super quam sederunt scri-
bæ & pharisæi. De clauso ab iisdem regno cœ-
lorum. Et ab iisdem comedi domos iuduarum,
& circumeuntibus mare & aridam. Et dicenti-
bus, quicumque iurauerit in templo nihil est. Et
de decimantibus mentam & anetum. Et de edifi-
cantibus sepulchra prophetarum. Et de Hieru-
salem quæ interficit prophetas, & lapidat eos
qui ad se missi sunt.

Canon XXIII.

Hinc Iesus locutus est turbis & discipulis suis
dicens: *Super cathedram Moysi sederunt*
scribæ & pharisæi, & reliqua. Legis
de se testantis gloriam prætulit, quæ imagi-
nem in se futuræ veritatis expresserat, in om-
nibus enim Christi meditabatur aduentum.
Quicquid enim in ea continebatur, in profe-
ctum manifestandæ eius cognitionis assum-
ptum est. Iubet igitur præceptis pharisæorum
obtemperari, quia in Moysi cathedra sederunt
iubet legis mandatis omnibus obediri, sed à
factis eorum atque operibus abstinere, vt mo-
res hominum atque infidelitas non legis do-
ctrina vitetur. Ipsi enim subdito sibi populo
grauissima legis onera imponunt, ne digitum
quidem suum contingendis ipsis admouen-
tes. *Quinetiam præcipiunt deum ex toto cor-*
de diligi, & proximum tanquam se amari, ipsi
aduersum legis sibi latæ testimonium deum
in Christi passionibus persequentes. Verbo-
rum quoque suorum gloriam tanquam phy-
lacteria dilatantes, quibus vitæ æternæ autor
deus non sit intellectus in Christo, seseq; ex ho-
nore legis emissos tanquam sumbrias ex ve-
ste magnificent, qui totius legis ignari neque
opera, neque virtutem eius ipsius legis agnoue-
rint. Amantes primos accubitus in conuiujs,
qui igni æterno (conuiujs potius cum
Abraham gentibus) deputantur. Et primas ca-
thedras in synagogis, ipsi doctorem suum se-
cundum legis & prophetarum testimonium
nescientes. Sed & salutationes in foro, quibus
humilitas cordis & ministerium in omnes est
imperatum. Vocari etiam ab hominibus ma-
gistrivolunt doctrinæ legis ignari, & magistrū
salutis

G salutis perpetuæ respicientes. Quæ quia omnia prophana atque peruersa essent, factorum imitatione damnantur, legis autem audientia & dictorum obedientia, quia Christum loquebantur, exigitur. Verum in contrarium discipulis iam se scientibus totius humilitatis præcepta consummat, ut meminerint omnes fratres esse, id est, filios parentis vnius, & per nouæ natiuitatis generationem terreni ortus excessisse primordia, & vnum sibi esse omnibus cælestis doctrinæ magistrum, & gloriam honoris æterni humilitatis conscientia capessendum. Quia insolentiam deus humilem effecturus sit, & humilitatem electurus in gloriam. *Væ uobis scribæ & pharisæi hypocrite, qui clauditis regnum cælorum.* Simulationem eorum pænæ significatione condemnat. *Væ enim vox dolentis.* Claudere autem eos regnū cælorum ideo ait, quod in lege meditationem eius quæ in Christo est veritatis occultent, & corporeum aduentum à prophetis prædicatum doctrinæ simulatione abscondant, ipsiq; non adentes viam æternitatis in Christo adire quoque ceteros non sinant. *Væ uobis scribæ & pharisæi hypocrite, qui comeditis domos viduarum.* Hinc illæ sunt veritatis inficiæ. hinc aduendæ ceteris salutis inhibitiō & regni cælestis obseratio, ut in obeundis viduarum domibus retineatur ambitio, ut longæ orationis dignatione spoliētur, ut ab his cælestis cognitio tanquā à thesauro repositæ opulentia expetatur, ut legis dignitas gratiæ silentio perseueret. Et ideo accipiant amplius iudiciū quia & pænā proprii peccati & reatum alienæ ignorantie debent. *Væ uobis scribæ & pharisæi hypocrite, qui circumitis mare & eridam.* In maris & terræ peregrinatioe significat in totis orbis finibus eos esse Christi Euangelio obrectaturos, & legis iugo contra iustificationem fidei aliquos subdituros. Profelyti enim sunt ex gentibus in synagogam recepti, quorum futurorum raritas in vno iudicatur. Neque enim post Christi prædicationem doctrinæ eorum fides relicta est, sed quisquis fuerit acquisitus ad plebem filius sit gehennæ, pænæ soboles, & æterni iudicij hæreditas, quia adoptio ex gentibus Abrahæ familiam factura sit. Ideo autem pænæ duplicatæ erit filius, quia neque remissionem peccatorum sit gentiliū consecutus, & societatem eorum qui Christum persecuti sunt sit secutus. *Væ uobis duces cæci, qui dicitis: Qui cunq; iurauerit in templum, nihil est.* Reuerentiam humanarum obseruationum, & contumeliam prophetiæ traditionis exprobrat,

quod inanibus honorē darent & detraherent honorandis. Legē namq; ipse dederat & lex non inficientiam continebat, sed meditabatur effectus. Nam ornatus altarij atque templi non dignitatem de cultu conciliabat, sed futurorum speciem eo decore fingebat. Nam aurum, argentum, æs, orichalcum, margaritæ, crystallus, propriam significantiam pro natura vniuscuiusque metalli complectuntur. Igitur redarguit quod aurum templi & dona altaris pro sacramentorum religionibus venerarentur, cum honor potior esset & altaris & templi, quia ad futurorum speciem & aurum templi & donum dedicaretur altari, & ideo adueniente Christo inutilem esse fiduciam legis, quia non in lege Christus, sed lex sanctificaretur in Christo, in qua veluti sedes thronusque sibi positus sit, qui quia religiosus habeatur, religionem ab eo necesse est qui in illo confidat acceperit, atq; ita stulti cæcique sint, sanctificante præterito sanctificata venerantes. *Væ uobis scribæ & pharisæi hypocrite, qui decimatis mentem & anetum, & reliqua.* Mentis occulta & obscuram voluntatum iniquitatem redarguit, quod ea quæ in decimis mentis atque aneti lex præscribit, efficiant ut implere legem ab hominibus existimentur, misericordiam vero atque iustitiam & fidem & omnem beneuolentiæ affectum reliquerint, quod proprium hominis officium est. Quia decimatio illa holeris, quæ in præformationem futurorum erat utilis, non debebat omitti, effici autem hoc oportebat, ut fidei & iustitiæ & misericordiæ partibus sancti non imitatione fingendæ, sed veritate retinendæ voluntatis operibus placeremus. Et quia minus piaculi esse decimationem holeris potius quàm beneuolentiæ officium præterire, irridet eorum in colandis culicibus diligentiam, quorum in glutindis camelis esset incuria, peccata videlicet leuia vitandum & grauius deuorandum. Par quoque in eos pænæ denunciatio est, qui calices & papposides extrinsecus eluentes eorum interiora non mundent, & iactantiam inutilis studij sequentes, utilitatis perfectæ ministerium derelinquant. Calicis namque vsus interior est qui si obsorduerit, quid proficiet lotus exterius? Atque ideo interioris conscientia nitior est obtinendus, ut ea quæ corporis sunt forinsecus eluantur. Sepulchris quoque eos comparauit, quæ humano opere cultuque splendentia mortuorum ossibus & cadauerum immunditiis interius sordescant, præferant scilicet inanibus verbis iustitiæ speciositatem, habeant

* al. elatur?

Væ vox dolentis

H

I

L

M

A beant vero intra se conscientiae suae mentisque factorem. *Ve vobis scribae & pharisaei hypocritae, qui edificatis sepulchra prophetarum, & reliqua.*

Iudicij forma in absoluto est, & unicuique nostrum ex natura sensus atque opinio aequitatis imponitur, ut minus ex eo veniae iniquitatis opus habeat, quo magis aequitas ignorata non fuerit. Prophetas namque omnes legis populus occidit. In odium enim eorum amaritudine obiurgationis accensi sunt. Nam voce publica, furta, caedes, adulteria, sacrilegia eius coarguebant. Et quia indignum eum caelesti regno ob haec opera denunciabant, & haeredes testamenti dei gentes futuras praedicebant, vario poenarum genere confecti sunt. Sed parentum facta posteritas ita detestata est, ut prophetarum libros venerentur, memorias adornent, sepulchra instaurent, talique reuerentia extra culpam se esse paterni sceleris testentur.

B Qui ergo prophetas cum grauissimo piaculo occisos fatentur, qua venia Christum qui prophetarum opus est condemnabunt, cum ea quae detestentur etiam multiplicato facinore perficiant? Atque ideo & serpentes & viperina generatio sunt, quia mensuram paternae voluntatis implebunt. Et quomodo effugient iudicium, detestantes eandem prophetarum, & usque ad crucis mortem dominum persequentes? A quibus propter Apostolos, qui de futurorum reuelatione prophetae suat, & de Christi agnitione sapientes de legis intelligentia scribae, caecos, lapidatos, crucifixos, & a ciuitatibus in ciuitates fugatos, omnis sanguis iustorum ab Abel usque ad Zachariam redundauit, ut quibus obeditum si fuisset, priorum criminum esset venia praestita, ab his ob eosdem interemptos poena in eos qui peremerint paternorum quoque facinorum congeretur.

C *Hierusalem Hierusalem que interficis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt &c.* Inter multa obiurgationum genera semper misericordiae suae protestatur affectum, cuius hinc omnis querela est, quod regredi in salutem quam praestabat abnuerent. Occiderant enim prophetas, & ad se missos lapidauerant. *Hierusalem.* In ciuitatis nuncupatione habitantium facinus ostenditur. Et idcirco Abel sanguis & Zachariae in hanc eorum posteritatem venturus ostenditur. Quia iam in his habitans Christus & praedicans erat passus. Quod si creditum ei fuisset, non solum extra poenam necis prophetarum credentium fides fuerat, sed ipsam illam dominicae passionis sententiam esset venia consecuta. At vero cum nec post resurrectionem

creditum ei fuerit, etiam ultio ab his Abelis & Zachariae sanguinis reposcitur. Quamuis enim corporeus haec loquatur, & opem vniuersis homo repertus exhibeat, frequenter tamen congregare eos voluit praedicationibus prophetarum, sed frustra hunc impendit affectum & in cassum: tanquam gallina congregans pullos suos continere eos sub alis suis voluit, terrena videlicet nunc & domestica auis factus, quodam corporis sui tanquam altarum operimento calorem ut pullis suis vitae immortalis indulgens, & in volatum velut noua generatione producat. Pullis enim alia nascendi ratio est, alia viuendi. Nam primum ouorum testis tanquam clastro corporis continetur, dehinc postea parentis sedulitate confoti exeunt in volatum. Huius igitur familiaris ac penè terrenae auis more congregare eos intra se voluit, ut qui conditione nascendi editi iam fuissent, nunc alterius generationis ortu & calore confouentis renati in caeleste regnum tanquam pennatis corporibus euolarent. Quod quia noluerunt, domus eorum deserta & vacua relinquetur, id est, indigni habitatione sancti spiritus erunt. Sua enim domus non dei esse ceperunt, & in contumacia infidelitatis manentes usque id tempus eum non videbunt, quo in domini nomine reuertentem etiam inuita infidelitatis confessione benedicent.

De structura templi interrogantibus discipulis. Et de his qui in tecto sunt ne descendant tollere aliquid de domo. Et qui in agro sunt ne reuertantur tollere tunicam suam, & de pregnantibus & nutrientibus.

Canon. XXV.

Egressus de templo ibat, & accesserunt discipuli eius ut ostenderent ei structuram templi &c. Post comminationem de ferenda Hierusalem tanquam commouendus ambitione templi esset magnificentiae lex structionis ostenditur, qui ait destruenda omnia esse, & dispersis totius substructionis lapidibus diruenda. Templum enim aeternum ad habitationem sancti spiritus consecrabatur, homo scilicet per agnitionem filij, & confessionem patris, & praceptorum obedientiam deo fieri dignus habitaculum. Et cum secessisset in montem, adentes eum secreto discipuli interrogant quando haec fierent, quod vestigium & aduentus sui & consummationis seculi noscerent. Et quia tria haec in vnum quaesita sunt, distinctis & temporis intelligentiae significationibus separantur. Respondetur

q. iij. igitur

G igitur primum de ciuitatis occafu, & confir-
mantur veritate doctrinae, ne quis fallax igno-
rantibus poffet obrepere. Venturi enim erant
etiam eorum tempore qui fe Chriflum effent
nuncupaturi. Vt igitur fides peftifero men-
dacio detrahi poffet, admonitio praecessit. Ven-
nit enim Samaritanus Simon Zabolicis in-
ftructus & operibus & dictis, plurifque fa-
ctorum miraculis deprauauit. Et quia hoc in
Apostolorum tempora conueniret, ait: Non
est finis. Sed ne tunc quidem cum gentes ad-
uerfus fe mutuo & regna concurrerent, & fa-
mes ac terrae motus erunt, quia in his non v-
niuerfitatis huius diffolutio est, sed dolorum
initia, malis omnibus exinde coepturis. Con-
firmat igitur eos ad tolerantiam passionum,
fugae, verberationis, interitus, & publici in eos
odij propter nomen eius. Atque his quidem
vexationibus multi turbabuntur, & tantis in-
furgentibus malis scandalizabuntur, & vsque
in mutuum odium excitabuntur. Et falsi pro-
phetae erunt (vt Nicolaus vnus ex feptem dia-
conibus fuit) multosq; e mentita veritate per-
uertent, & abundante nequitia charitas frige-
fcet, sed vsque in finem perfeuerantibus fa-
lus referuata est, ac tum per omnes orbis par-
tes viris apostolicis difperfis Euangelij veri-
tas praedicabitur. Et cum vniuerfis fuerit co-
gnitio sacramenti caelestis inuecta, tum Hie-
rufalem occafus & finis incumbet, vt praedi-
cationis fidem & infidelium poena & moetus
ciuitatis eruta confequatur. Haec igitur in eam
vt fuerant praedicta perfecta sunt, & lapidatis,
fugatis, peremptis apostolis, fame, bello, ca-
ptiuitate consumpta est, ac tum fuit digna non
efle, cum eiectis praedicatoribus Chrifli in-
dignam dei praedicatione fe praebuit. Sequi-
tur deinde & iudicium aduentus futuri, cum
abominationem defolationis ftantem in lo-
co fancto videbunt, tunc claritatis reditum
intelligendum. Et de hoc quidem beatiffimo
Daniele & Paulo praedicatoribus superfluum
nos puto habere sermonem. De Antichri-
fti enim temporibus haec locutus est. Abomi-
natio ex eo dictus, quod aduerfus deum ve-
niens honorem fibi dei vindicet. Defolatio-
nis autem abominatio, quia bellis & caedibus
terram cum piaculo defoiaturus fit; atque a
Iudaeis susceptus loco fanctificationis infistet,
vt vbi fanctorum precibus deus inuocabatur,
illic ab infidelibus receptus dei honore vene-
rabilis fit. Et quia proprius ifte Iudaeorum erit
error, vt qui veritatem respuerunt, fufcipiant
falfitatem, Iudaeam deferi monet, & transfuge
re in montes, ne admixtione plebis illius An-

tichrifto creditura vifa, vt contagio afferatur
sed omnibus qui tunc fideles erunt, tutiora fu-
tura fint deferta montium quam frequentata
Iudaeae. Quod autem ait: *Et qui in tecto fuit,*
non descendant tollere aliquid de domo. Prae-
ceptum iftud fecundum humanam intelligen-
tiam rationem dicti factiq; non recipit. Qui
enim in tecto est, & Iudaeam fit relicturus nifi
descendens ex eo abire non poterit. Aut quae
utilitas est, confiftere in tecto & non in domo
manere? Sed frequenter admonuimus proprie-
tates verborum & locorum cotuendas, vt mo-
menta praepceptorum caelestium confequamur.
Tectum est domus fastigium, & habitationis
totius celsa perfectio. Domus enim nulla dici
poterit vel efle sine tecto. Qui igitur in con-
fummatione domus fuae, id est, in corporis fui
perfectioe confilit, regeneratione nouus, spi-
ritu celfus, & diuini muneris abfolutione per-
fectus, non descendere in humiliora rerum fe-
cularium cupiditate debet, neque interiori-
bus corporis illecebris prouocatus de tecti fui
fublimitate decedere. *Et qui in agro erit, non*
reuertatur tollere tunicam fuam. Scilicet po-
fitus in operationem praepcepti non ad curas pri-
ftinas reuertatur. Neque aliqua corporis indu-
menta defideret, ob quae reuerfus veterum ex-
inde peccaminum quibus antea cotegebatur,
erit tunicam relaturus. *Vae praegnantibus &*
nutrientibus. Simpliciter quidem iftud pro-
pter moram fugae accipi potest, quia ventris
onere impeditas imminetem temporum rui-
nam effugere fit moleftum. Sed quid conditio
fexus & generationis ordo commeruit? Ni-
fi forte aetas illa mulierum quae in illa tempo-
ra inciderint proprie fit futura maledicta. Sed
abfit iftud, vt quicquam fit quod homini nifi
fua culpa malum fiat. Non igitur de foetarum
onere dominum admonuiffe credendum est,
cum dicit: *Vae praegnantibus,* sed animarum
peccatis repletarum ostendiffe grauitatem,
quae neque in tecto pofta, neque in agro ma-
nentes reposita irae tempeftateta vitare po-
fint. Dolor enim praegnantibus ex natura con-
fequitur, & partus sine totius corporis vexa-
tione non funditur. Quae ergo tales animae re-
perientur in fuo & onere & dolore contine-
buntur. Illis quoque *vae* erit quae nutriantur. Est
infantia lacte depulfa non minus ad fugam
inutilis, quam ea quae etiamnum lacte alatur,
& quomodo *vae* illi quae nutriatur, cum nihil
interfit aetatis ac temporis nutriri lacte & de-
ceffiffe de lacte, sed perinde hic etiam infir-
mitatem animarum, quae ad cognitionem dei
tanquam lacte educabantur ostendit, quae
perfecti

Simon Sa-
maritanus

Nicolaus

H

I

L

M

A perfecti cibi virtute indigentes, tenui diuinæ cognitionis infirmoque gustatu imbuantur. & idcirco vix ipsis erit, quia & ad effugiendū Antichristum graues, & ad sustinendum imperitiæ, nec peccata effugerint, nec cibum veri panis acceperint. Atque idcirco orare admonemur ne vel hyeme fuga nostra, vel sabbato sit, id est, ne aut in peccatorum frigore, aut in ocio bonorum operum reperiamur. Quia grauis vexatio incumbet, & intolerabilis cunctis, nisi quod causa electorum dei, diebus illis sit breuitas afferenda, vt vim incumbentium malorum coarctatum degrassandi tempus exuperet. Et quia in magna vexatiōe positus, pseudopropheta tanquam præsentem in Christo opem sint indicaturi, multis in locis Christū esse atque haberi mentientur, vt in Antichristi famulatum depressos vexatosque deducāt:

B nunc in desertis esse dicentes, vt errore deprauent: nunc in penetralibus asserētes, vt dominantes potestate concludant. Sed se dominus non loco oculendum, nec à singulis contuendum esse profitetur, sed vbiunque & in conspectu omnium præsentem futurum, modo fulguris, quod ab oriēte elatum, lumen suū vsque ad occidentis plagam spargit, & vndecunque micans vbiunque cernetur. Ac ne vel loci quidem eius in quo futurus esset, essemus ignari, ait: Vbiunque fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ. Sanctos de volatu spiritualis corporis aquilas nuncupauit, quorum congregantibus angelis conuentum futurum in loco passionis ostendit. Et digne illic claritatis aduētus expectabitur, vbi nobis gloriam æternitatis, passione corporeæ humilitatis operatus est.

C De sole obscurato, & luna & stellis. De signo ficus. De diei aduentus domini incertitudine. De assumendis & relinquendis. Et de uigilantia seruanda.

Canon XXVI.

Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur. & reliqua. Gloriam aduentus sui, & claritatis reditum indicat obscuritate solis, defectione lune, casu stellarum, virtutum cælestium motu, ostensione signi salutaris, lamentatione gentiū cognoscentium filium hominis in dei gloria, & ad collectionem sanctorum destinatione angelorum, cum tubæ, id est, iam publicæ libertatis hortatu. Sic erit de grano sinapis arbor ingens: sic de lapide montis contrita imagine orbem terræ mons occupans: sic ciuitas omnibus contemplabilis: sic lucens vniuersis lumen in lino, sic ex humilitate mortis deus

gloriæ. Quarum omnium rerum indicio sci- D
re nos voluit tempus nostræ redemptionis, quo ex corruptione corporum in honorē spiritualis substantiæ transferemur. Cognoscēdi autem temporis signum in similitudine ficus arboris posuit, cuius cum ramus tener fuerit, atque fronduerit, tum prope esse æstas intelligetur. Sed longe alia natura & æstatis & arboris est. In veris enim initiis intumescit, & non exiguum tempus est medium inter id quod æstas ingruit & arboris ramus tenerescit in frondes. Ex quo non de arbore hoc dictum esse noscendum est. Et quidem iam superius de arboris istius proprietate tractauimus. Huius etiam foliis Adam legimus indutum, & pudorem conscientiæ texisse, id est, tanquam peccati veste sub lege circumdatum. Ramus igitur ficus Antichristus esse intelligetur, zaboli filius, peccati portio, legis assertor. Qui cum tenerescere cœperit atque frondescere, tunc proxima esse æstas, id est, dies iudicij sentietur. Frondescere autem quadam peccatorum exultantium viriditate noscitur. Erit enim tum flos criminorum, & honor facinorosorum, & gratia prophanorum, quibus tamen æstus, id est, calor æterni ignis in proximo est. Atque vt fides certa esset futurorum, amen dicendo, professionem veritatis adiecit, generationem nostram præterire non posse, nisi vniuersa ista transcurrerent, eaque quæ firma existimantur cælum & terram non futura, verba autem sua non posse non esse, quia illa ex cōditione creationis suæ, id est, profecta de nihilo, habeant id in se necessitatis, vt non sint: hæc autem ex æternitate deducta, id in se contineant virtutis vt maneant. De fine autem temporum curam sollicitudinis nostræ ademit, diem illum F
dicens nemini esse cognitum, & non solū angelis, sed etiam sibi ignoratum. O diuinæ bonitatis inæstimabilem misericordiam. Nunquid deus pater cognitionem diei celandi filium proposito abnegauit, cum dictum ab eo sit: Omnia mihi à patre meo tradita sunt? Ergo non omnia sunt, si est aliquid quod negatur: sed quia ad nos omnia à patre accepta deueheret, deique verbum non tam futuri in se fidem contineat quàm facti, ideo extra definitionem dies posita est, vt largū licet deus penitentia nobis tempus indulgens, incerti tamen metu semper nos sollicitos detineret, & ipse nulli loquendo, voluntatem dandi huius diei nulla diei sui definitione cohiberet, quia secundum diluuij tempus in ipso vitæ nostræ cursu omnia agentibus ac penitentibus magnus ille dies aderit. Quin etiam in assumendis E
dis fide-

G dis fidelibus futurum esse discrimen ostendit, cum duobus in agro positus, assumatur vnus, & alter relinquatur: & duabus molētibus improbetur altera, altera eligatur: & ex duobus qui in lecto erunt, adhæreat vnus, alter deseratur. Infidelium enim & fidelium discrimen in relinquendis aliis, & aliis assumēdis docet. Dei enim ira ingrauescente sancti, vt propheta ait, in promptuariis recondētur, perfidi vero ad cœlestis ignis materiē relinquētur. Duos igitur in agro, id est, duos populos fidelium & infidelium in seculo tāquam in vitē huius opere dies domini deprehendēt: separabuntur tamen relicto alio, & alio assumpto. De molētibus quoq; par ratio est. Mola opus legis est: sed quia pars iudeorum vt per apostolos credidit, ita per Heliam est creditura, & iustificāda per fidem est. ideo vna per eandem fidē boni operis apprehendetur, alia vero in infructuoso legis opere relinquetur, molens in casum, & non factura cœlestis cibi panem. Duo autem sunt in lecto eandem passionis dominicæ requiem prædicantes, circa quam & hæreticorum & catholicorum eadem atque vna confessio est. Sed quia vnitatem patris & filij, & communem eorum theotetam, quam deitatem nuncupauimus, catholicorum veritas prædicabit, & eandem rursus plurimis contumeliis hæreticorum falsitas impugnabit, idcirco ex duobus in lecto alter relinquatur & alter assumitur, quia fidem confessionis vtriusque in vno assumendo, & in altero relinquendo diuini arbitrij iudicium comprobabit. Atque vt ignorantiam illam dici omnibus taciti, non sine vtilis silentij ratione esse sciremus, vigilare nos propter aduentum furis admonuit, & orationum assiduitate detentos omnibus præceptorum suorum operibus inhærere. Furem enim esse ostendit zabolam ad detrahenda ex nobis spolia peruigilem, & corporum nostrorum domibus insidiantem, vt ea incuriosis nobis & somno deditis, consiliorum suorum atque illecebrarum iaculis perfodiat. Paratos igitur esse nos cōuenit, quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspensæ expectationis exagitet.

De seruo fideli, quem constituit dominus super familiam suam. De decem uirginibus. De homine peregre profecto, qui tradidit substantiam suam seruis suis.

Canon XXVII.

Quis nam est fidelis seruus & prudens, quē constituit dominus supra familiam suam? &c. Quanquam in commune nos ad indefessam vigilantix curam adhortetur,

specialem tamen populi principibus, id est, episcopis in expectatione aduentūque suo sollicitudinem mandat. Hunc enim seruum fidelem atq; prudentē præpositū familiæ significat, cōmoda atque utilitates cōmissi sibi populi curantem. Qui si dicto audiens & præceptis obediens erit, id est, si doctrinæ opportunitate, & veritate infirma confirmet, disrupta consolidet, deprauata cōuertat, & verbum vitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ dispēdat, atque hæc agens hisque immorans deprehendatur, gloriam à domino tanquam dispensator fidelis & villicus utilis consequetur, & super omnia bona constituetur, id est, in dei gloria collocabitur. Quia nihil sit vltra quod melius sit. Quod si contuens longam dei patientiam, quæ in profectum humanæ salutis extenditur, aduersum conseruos insolescet, & seculi malis vitiisq; se tradet, præsentium tantum curam in cultu ventris exercens, desperata die dominus adueniet, eumq; à bonis quæ sponderat diuidet, portionemq; eius cum hypocritis in pœnæ æternitate constituet: quia aduentum desperauerit, quia mandatis non obtemperauerit, quia præsentibus studuerit, quia vita gentium vixerit, quia desperatione iudicij commissam sibi familiam fame, siti, cæde vexauerit. *Tunc similitur regnum caelorum decem uirginibus.* & reliqua. Ex dictis superioribus ratio quoq; huius sermonis intelligi potest. De die enim magno domini omnis est sermo, quo occulta humanarū cogitationū diuini iudicij cognitione prodentur, & vera expectati dei fides non ambiguae spei meritum consequetur. Absolute enim in quinque prudentibus, & in quinque fatuis fidelium atq; infidelium est constituta diuisio. Quo exēplo Moyses decem verba duabus tabulis conscripta acceperat. Necessè enim erat, omnia ea in vtraque conscribi. Et duplex pagina inter proprietatem dextræ & sinistræ diuisionem sub vno licet testamento honorū maiorūque signabat. Sponsus atque sponsa dominus noster est in corpore deus. Nam vt spiritus carni, ita spiritui caro sponsa est. Denique tuba excitante sponso obuiam tantum proditur. Erunt enim iam ambo vnum, quia in gloriam spiritualem humilitas carnis excesserat. Primo autem progressu vitæ huius officiis occurrere in resurrectionem, quæ est à mortuis, preparamur. Lampades igitur animarum splendentium lumen est, quæ sacramento baptismi splendenturunt. Oleum boni operis est fructus. Vasa humana sunt corpora, intra quorum viscera thesaurus bonæ conscientie recodendus est. Videntes

A dentes sunt hi, qui misericordia fidelium indigentes, reddunt ex se petita commercia, indigentiae suae scilicet ex fatietate boni operis nostri conscientiam ementes. Haec enim indefessi luminis copiosa materies est, quae misericordiae fructibus & emenda est, & recondenda. Nuptiae immortalitatis assumptio est, & inter corruptionem atque incorruptionem ex noua societate coniunctio. Mora sponsi, poenitentiae tempus est. Expectantium somnus, credentium quies est, & in poenitentiae tempore mors temporaria vniuersorum. Nocte media clamor, cunctis ignorantibus. Tubae vox, est domini praecedentis aduentum, & vniuersos vt obuiam sponso exeant excitantis. Lampadam assumptio, animatum est reditus in corpora, earumque lux conscientia boni operis elucens, quae vasculis corporum continetur. Prudentes virgines haec sunt, quae opportunum in corporibus operandi tempus amplectae, in primum se occursum aduentus dominici praeparauerint. Fatuae autem, quae dissolutae ac negligentes, praesentium tantum sollicitudinem habuerint, & immemores promissorum dei, in nullam se spe resurrectionis extenderint. Et quia prodire obuiam fatuae extinctis lampadibus non possunt, deprecantur eas quae prudentes erant, vt oleum mutuent. Quibus responderunt non posse se dare, quia non sit forte quod omnibus satis sit, alienis scilicet operibus ac meritis neminem adiuuandum, quia vnicuique lampadi suae emere oleum sit necesse. Quas hortantur vt redeant ad emendum, si vel sero praecipis dei obsequendo, cum lampadum luce sponsi dignae efficiantur occursum. Quibus morantibus sponso ingressus est, atque vna cum eo in nuptias sapientes, quae comparato lampadum lumine opperiebatur, introeunt, id est, in caelestem gloriam sub ipso statim aduentu dominicae claritatis incedunt. Et quia iam poenitentiae nullum est tempus, fatuae occurrunt, aperiri sibi aditum rogant. Quibus respondetur a sponso, quia nescio vos. Non enim in officio aduentantis assuerant, neque ad vocem tubae excitantis occurrerant, neque introeuntium comitatu adhaeserant, sed morantes & indignae introeundi ad nuptias tempus amiserant. *Sicut enim homo peregre proficiscens, no-*
cavit seruos suos, & tradidit illis substantiam suam, & reliqua. Diuisio pecuniae inaequalis est, sed non ad diuidentem referenda diuersitas est. Ait enim, vnumquemque secundum virtutem suam accepisse. Ergo in quantum quis capax esset accepit, & extra moderantis arbitrium est quod erat in iure sumetis. Patrem familias seipsam

esse significat. Peregrinationis tempus, poenitentiae spatium est, quo in caelis a dextris dei assidens, potestatem vniuerso generi humano fidei atque operationis euangelicae permisit. Igitur vniuersusque secundum fidei suae mensuram talentum, id est, euangelij praedicationem a praedicante suscepit. Haec enim incorrupta substantia est, hoc Christi patrimonium aeternis haeredibus reseruat. Sed seruus ille qui quinque talenta accepit, populus ex lege credentium est, ex qua profectus, meritum ipsius recte probeque perfunctus euangelicae fidei operatione duplicauit. In ratione autem ponenda iudicij examen est, quo caelestis verbi usus, & reditus dispensati talenti postulatur. Igitur cui erant quinque commissa, domino reuerso, de quinque decem obtulit, talis scilicet in fide repertus qualis in lege, qui decem verborum quinque libris Moysi, praceptorum obedientiam per gratiam euangelicae iustificationis expleuerit. Igitur iubetur in gaudium domini introire, id est, in honorem gloriae Christi recipitur. Ille vero seruus cui duo talenta commissa sunt, gentium populus est fide atque confessione & filij iustificatus & patris, dominum nostrum Iesum Christum deum atque hominem & spiritu & carne confessus. Nam & corde fides, & ore confessio est. Haec ergo huic sunt duo talenta commissa, sed vt prior ille omne sacramentum in quinque talentis, id est, in lege cognouerat, idque ipsum fide euangelij duplicauerat: ita iste incremento duum talentorum, atque operatione promeruit, ratione ac reditu dissimili, par tamen a domino munus amborum est, vt gentium fidem exaequatam credentium ex lege scientiae nosceremus, nam cum laudatione eadem iubetur in gaudium domini introire. Est autem duplicatio, sumptu pecuniae operationem fidei addidisse, & quae opinione crediderant, rebus factisque gessisse. Qui vero vnum talentum accepit, & in terram recondidit, populus est in lege persistens, totus carnalis & stupidus, & nihil spirituale intelligens, vt quem virtus praedicationis euangelicae non subeat, sed propter inuidiam saluandarum gentium, in terra receptum talentum absconderit, neque ipse vtens, neque vtendum aliis dispenset, sed sufficere sibi legem existimet ad salutem: atque ideo cum ab eo ratio exposcularetur ita ait: Timui te, tanquam per reuerentiam ac metum veterum praceptorum, vsu euangelicae libertatis abstinere, dicatque ecce quod tuum est, velut in his quae a domino praecipita sunt fuerit immoratus. In terram vero abscondere, hoc est, nouae praedicationis gloriam

*Alieni operibus ac me-
tali nemo adi. uerant.*

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

Griam sub obtreccatione corporeę passionis oc-
culere. Qui cum Christum dominum ad salu-
tem gentium missum fuisse non posset abnue-
re: nam & aduentus & passio eius ex lege est,
obtemperare tamen euangeliis ipse noluerit.
ait enim: Scio quia homo durus es, metis vbi
non seminasti, & colligis vbi nõ sparsisti. Re-
rum presentium natura non fert messem esse
sine semine, & colligi quę sparsa non fuerint,
sed totus spiritualis hic sermo est. Diximus e-
nim, hunc populum esse de lege non ignoran-
tem domini aduentum & gentium salutem,
sed infidelem, quippe cum sciat metendos il-
lic iustitię fructus, vbi lex lata nõ sit, & colli-
gendos ex gentibus, qui non ex Abrahę sint
stirpe dispersi: & idcirco durus hic homo sit,
scilicet sine lege iustificaturus, sine dispersione
collecturus, & sine satione messurus. Atq; ideo
hoc magis sine venia erit cur prædicationem
occuluerit, & commissum sibi talentum suf-
foderit, cum sciret messurum esse sine femi-
ne, & collecturum esse, quę non sparsit: sed po-
tius oportuisse eum nummulariis dare, id est,
vniuerso generi hominum, quod seculi nego-
ciis occupetur, vsum crediti sibi talenti com-
municare, domino reditus eius à singulis po-
stulatur. Ob quam culpam talentũ ab eo non
tam euangelij, quod suffoderat quàm legis au-
fertur, eiq; qui quinq; duplicauerit datur, do-
mino dicente: Omni enim habenti dabitur:
& abundabit: qui autem non habet, etiã quod
habet auferetur ab eo. Potest quidem habens
abundare, quia facile est per incrementum vel
munificentię, vel laboris opulentum posse di-
tescere. Sed quo modo non habens habebit
ad dandum? Hoc ideo, quia habentibus vsum
euangeliorum, etiam legis honor redditur:
non habenti autem fidem Christi, etiam id
quod ex lege habere sibi videbatur honoris
aufertur.

*De aduentu filij hominis ad iudicium in ma-
iestate sua.*

Canon XXVIII.

Vm autem uenerit filius hominis in maie-
state sua, & omnes angeli cum eo, & reli-
qua. Omnem ipse rationem huius
sermonis absoluit. De iudicij enim tempore
aduentũque commemorat, quo fideles ab in-
fidelibus separabit, atque ab infructuosis fru-
ctuosa discernet, hędos videlicet ab agnis, &
in dextra ac sinistra collocans vnumquenque,
digna aut bonitatis aut malitię suę sede con-
stituet, iudicans se in minimis suis, id est, iis
qui sibi cum humilitatis suę expectatione fa-
mulentur, & esurientibus aliis, & sitientibus po-

tari, & peregrinantibus confoueri, & nudis K
contegi, & infirmis visitari, & sollicitis conso-
lari. Ita enim in vniuersorum fidelium cor-
poribus mentibusque transfunditur, vt hæc
humanitatis officia, aut gratiam suam impen-
sa mereantur, aut offensam negata commo-
ueant. Post quem sermonem quò se venturum
in reditu claritatis ostenderat, nunc passurum
esse se admonet, vt sacramentum crucis ad-
mixtum esse glorię æternitatis agnoscerent.
Sumitur inter hæc perimendi eius à Iudæis
consilium, & congregatis principibus sacer-
dotum occasio tanti facinoris expectatur.

*De muliere quę accessit ad Iesum in domo Si-
monis leprosi, habens alabastrum unguenti
preciosi.*

Canon XXIX.

Vm autem esset Iesus in Bethania in do-
mo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier
habens alabastrum unguenti preciosi, &
reliqua. Sub ipso tempore passionis non ex
nihilò est, vt mulier unguentum preciosum
recumbentis domini capiti infuderit. Dehinc,
vt discipuli irascerentur & dicerent, vendi istud
potius in vsum pauperum debuisset, vt do-
minus & mulieris factum comprobaret, & æ-
ternam cum prædicatione euangelij operis hu-
ius esse memoriam sponderet: postremo, vt
post id Iudas ad vendendam salutem eius e-
rumperet. Mulier hæc in præfiguratione gen-
tium plebes est, quę in passione Christi glo-
riam deo reddidit. Caput enim eius perunxit.
caput autem Christi deus est. Nam unguen-
tum boni operis est fructus, & propter corpo-
ris curam mulierum sexui maxime gratum M
est. Igitur omnem curam corporis sui, & to-
tum preciosę mētis affectum in honorem dei
laudẽque trãsfudit. Sed discipuli fauore sal-
uandi Israël, vt sæpenumero commouentur,
vendi hoc in vsum pauperum debuisset. Sed
neque mulier hæc venale unguentum circũ-
ferebat, & pauperes fidei indigos instinctu
prophético nuncupauerunt. Atque hanc gen-
tium fidem emi potius ad salutem egeni hu-
ius populi debuisset, quibus dominus ait, pluri-
mum esse temporis quo habere curam paupe-
rum possent, ceterum non nisi ex præcepto sa-
lutem gentibus posse præstari, quę secum in-
fuso mulieris eius huiusmodi unguento sint
consepultæ: quia regeneratio non nisi com-
mortuis in baptismi professione redhibetur,
& idcirco vbi prædicabitur hoc euangelium,
narrabitur opus eius: quia cessante Israël euā-
gelij gloria fide gentium prædicatur. Quę æ-
mulatione

A mulatione in Iudæa persona Israël prophanus accensus, omni odio ad extinguendum nomen domini incitatur.

De die prima azymorum.

Canon XXX.

Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi vis paremus tibi pascha manducare? & reliqua.

Discipuli ire ad quendam hominem iubentur, & ei dicere quod cum eo dominus pascha cum discipulis facere vellet. Qui præceptis obtemperauerunt, & pascha parauerunt. Sed oportuerat eos scire quod pergerent, & de hominis nomine edoceri: alioqui incerti ad quem mitterentur, quomodo missi, quæ præcepta fuerant exequerentur? Verum sermo prophetiarum præsentium effectibus admiscetur. **H**ominem enim, cum quo pascha celebraturus esset non nominat: nondum enim Christiani nominis honor credentibus erat præstitus, qui vere sunt deum mentis ac fidei oculis contuentes, ut cum eo pascha domini Apostolos præparare sciremus, cui in tempore domini nouum nomen esset addendum. Post quæ Iudas proditor indicatur, sine quo pascha accepto calice & fracto pane conficitur. Dignus enim æternorum sacramentorum communionem non fuerat. Nam discessisse statim hinc intelligitur, quod cum turbis reuersus ostenditur. Neque sanè bibere cum eo poterat, qui non erat bibiturus in regno, cum vniuersos, tum bibentes ex vitis istius fructu, bibituros secum postea polliceretur. *Hymnoque dicto in montem reuersi sunt.* Consummatis scilicet vniuersis diuinorum mysteriorum virtutibus gaudio, & exultatione communi in cælestem gloriam efferuntur. Futuræ quoque eos infirmitatis admonuit, & nocte eadem omnes metu atque infidelitate turbandos. Cuius rei fides etiam autoritate prophetiæ veteris continebatur, percusso pastore oues esse spargendas. Se tamen resurgentem in Galilæam præcessurum esse, ut infirmitatem eorum sponsione reditus sui consolaretur. Sed Petrus pro fidei suæ calore respondit, cæteris licet scandalizantibus nunquam se scandalizaturum. In tantum enim & affectu & charitate Christi efferebatur, ut & imbecillitatem carnis suæ, & fidem verborum domini non contueretur, quasi vero dicta eius efficienda non essent, cui ait: Ante quam gallus cantet, ter me negabis. Sed tam ille, quam cæteri ne mortis quidem metu decessuros se de confessione nominis eius pollicentur. Ad omnem enim se ministerij

constantiam intrepida fidei voluntate firmauerant.

Venit Iesus in agrum, qui dicitur Getsemani, & orat patrem, &c.

Canon XXXI.

Hinc uenit cum illis Iesus in agrum, qui dicitur Getsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam illuc orare. Fide discipulorum & constantiam deuotæ sibi voluntatis acceperat. Sed & turbandos & diffisos sciebat. Quos cõsidere in loco iubet dum progredieretur orare. Et assumpsit Petrum, Iacobum & Ioannem Zebedæi filios, quibus assumptis, tristis esse mæstusque cœpit, & ait, tristem animam suam vsque ad mortem esse. Aliquorum ea opinio est, quod cadere propter se mæstitudo in deum potuerit, cumque futuræ passionis metus fregerit, quia dixerit: Tristis est anima mea vsque ad mortem. & illud: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et rursum: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. & ad postremum, bis id ipsum: Pater si non potest hic calix transferre, nisi illum bibam, fiat voluntas tua. Volunt enim ex infirmitate corporis erumnam spiritui adherere, ac si virtutem illam incorruptæ substantiæ, imbecillitatis suæ sorte assumptio carnis infecerit, & æternitas naturam fragilitatis acceperit, quæ si ad metum tristis est, si ad dolorem infirma, si ad mortem trepida, iam & corruptioni subdita erit, & incidet in eam totius infirmitatis affectio. Erit ergo quod non erat, de angore mæsta, de timore sollicita, de dolore perterrita, ac sic æternitas demutata in metum, si potest esse quod non erat, potuit perinde hoc quod erat aliquando non esse. Deus autem sine mensura temporum semper est, & qualis est, talis æternus est. Æternitas autem in infinito manens, ut in his quæ fuerant, ita in illis quæ consequentur extenditur, semper integra, incorrupta, perfecta, præter quæ nihil quod esse possit extrinsecus sit relictum. Non ipsa in aliquo, sed intra eam cuncta, potens ita largiri nobis ipsa quod suum est, ut sibi nihil de eo quod sit largita decedat. Sed eorum omnis hic sensus est, ut opinentur metum mortis in dei filium incidisse, qui asserunt non de æternitate prolatum, neque de infinitate paternæ substantiæ extitisse, sed ex nullo illum, qui omnia creauit effectum, ut assumptus ex nihilo sit, & cœptus ex opere, & confirmatus ex tempore. Et ideo in eo doloris anxietas, ideo spiritus passio cum corporis passione: Ideo metus mortis, ut qui mortem timere potuit, & mori possit: qui vero mori po-

Tristitia quomodo in Christo.

Scandalizari dicit, ut loquitur.

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G tuit, licet in futurum erit, non tamen per eum qui se genuit ex præterito sit æternus. Quòd si per fidem vitæq; probitatem capaces euangeliorum esse potuissent, scirèt verbum in principio deum, & hoc à principio apud deum, & natum esse ex eo qui erat, & hoc in eo esse qui natus est, quod ipse est penes quem erat antequam nasceretur, eandem scilicet æternitatem esse & gignentis & geniti. Mori igitur nihil in deo potuit, neque ex se metus deo vllus est. In Christo enim deus erat mundum reconcilians sibi. Sed introspectendus omnis hic sermo est, vt quia mœstum fuisse dominum legimus, causas mœstitudinis reperiamus. Admonuerat superius omnes scandalizatos. Petrus de se confidens responderat, etiamsi cæteri perturbarentur se non commouendum: quem dominus etiam ter se negaturum esse respondit. Sed & ille & cæteri omnes discipuli ne si in ipsa quidem morte positi sint, pollicentur sese negaturos. Et procedens iussit discipulos suos considerare dum oraret. Assumptisque Petro, Iacobo & Ioanne cœpit tristis esse. Ergo non ante tristis est quàm assumit, & omnis metus illis esse cœpit assumptis, atque ita non de eo orta est, sed de his quos assumpsit mœstitudo. Et quidem recordandum est, non alios hic assumptos fuisse, quàm ipsos illos, quibus venturus in regno suo filius hominis ostensus est, tum cum assistentibus in monte Moyse & Helia toto aternæ gloriæ suæ honore circumdatus est. Sed quæ tum assumptorum eorum, eadem & nunc fuit causa. Denique ait: Tristis est anima mea vsque ad mortem. nunquid ait: Tristis est anima mea propter mortem. certe non ita. Nam si de morte erat metus, ad eam vtique referri per quam erat debuit. Sed aliud est vsque in id, aliud ob id metuere. Et causam non facit quicquid in fine est, quia vsque in id quod ab altero cœptum sit differatur. Superius igitur dixerat: Scandalum patiemini in me in ista nocte. Sciebat exterrendos, fugandos, negaturos: sed quia spiritus blasphemia nec hic, nec in æternum remittitur, metuit ne se deum abnegent, quem cæsum & cõsputum & crucifixum essent contemplaturi. Quæ ratio seruata in Petro est, qui cum negaturus esset ita negauit: Non noui hominem. Quia dictum aliquid in filium hominis remittetur. Tristis ergo est vsque ad mortem. Non itaque mors, sed tempus mortis in metu est. Quia post eam resurrectionis virtute fides esset firmanda credentium, sequitur illud: *Sustinete et vigilate mecum. Et progressus prociadit in faciem suam orans.*

Blasphemia
in spiritum

Manere secum peruigiles admonet. Sciebat K enim ingruente zabulo fidem eorum conso- piendam. Et parem secum vigilantiam imperat, quibus eadem passio imminebat, deinde orat: *Pater meus si possibile est transeat à me calix iste. Sed tamen non sicut ego uolo, sed sicut tu vis.* Transire à se calicem rogat, nunquid ait: *Trā feat me calix iste?* Hæc enim futura erat pro se timentis oratio, sed aliud est, vt transeat deprecari. In eo enim quod à se transit, ipse ille à molestia transeuntis excipitur. Qui autem, vt à se transeat rogat, non vt ipse prætereatur orat, sed vt in alterum id quod à se trā sit excedat. Nunquid impossibile erat non pati Christum? Atqui iam à constitutione mundi sacramentum hoc in eo erat nostræ salutis ostensum. Nunquid pati ipse nolebat? Atqui superius fundendum in remissionem peccatorum corporis sui sanguinem cõsecrauerat. L Quomodo ergo ait: *Pater si possibile est, & quomodo: Non sicut ego uolo, sed sicut tu vis?* Totus igitur super his, qui passuri erant, metus est: atque ideo quia non est possibile se non pati, pro his rogat, qui passuri post se erāt, dicens: *Transeat calix à me, id est, quomodo à me bibitur, ita ab his bibatur sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis.* Ideo autē si possibile est, quia & carni & sanguini horum grauis terror est, & difficile est eorum acerbitate corpora humana non vinci. Quod autem ait: *Non sicut ego uolo, sed sicut tu vis, vellet quidem eos nō pati, ne fortè in passione diffidant, sed cohæreditatis suæ gloriam sine passionis difficultate mereantur.* Non ergo vt non patientur rogat dicens: *Nō vt ego uolo, sed vt quod pater vult, bibendi M calicis in eos ex se transeat firmitudo, quia ex voluntate eius non tam per Christum vinci diabolus quàm etiã per eius discipulos oportebat.* Post quæ ad discipulos redit, & dormientes deprehendit, & Petrum coarguit, cur secum vna saltem hora non vigilet. Petrum ideo ex tribus, quia præ cæteris non se scandalizaturum fuerat gloriatus. Superioris autem metus sui indicat causas dicens: *Orate ne intretis in tentationem.* Hoc erat igitur quod volebat, & ideo in oratione tradiderat: *Non inducas nos in tentationem, sciens quid in nos infirmitati carnis liceret.* Cur autem ne in tentationem venirent orare eos admonisset, ostēdit dicens: *Spiritus quidem promptus, caro autem infirma.* Non vtique de se. Ad eos enim hic sermo cõuersus est. Aut quomodo nunc sit spiritus promptus, si superius, tristis est anima vsque ad mortem? Sed vigi- fare

A lare praecepit & orare, ne in tentationem incidant, ne infirmitati corporis succumbant. Et ideo si possibile est, ut à se transeat calix orat, quia bibendi eius caro omnis infirma sit. Rursum vero discedens oravit dicens: Pater si non potest transire calix iste nisi illum bibam, fiat voluntas tua. Passuris discipulis per fidei iustificationem, omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit, crucique secum uniuersa ea, quibus infirmabamur affixit. Ideo peccata nostra portat, & pro nobis dolet, quia fidei in nobis calore feruente, cum aduersum diabolum passionis bello sit decertandum, omnes imbecillitatum nostrarum dolores cum corpore eius & passione moriuntur. Et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat, qui pati nisi ex eius passione non possumus.

B Verum quod iterum reuersus reperit dormientes, ostendit absentiae suae tempore plures quodam fidei somno detinendos. Sed rursum oravit, idem repetens, reuersusque qui vigilare iusserat, qui consopitos obiurgauerat ait: Dormite iam & requiescite. Post orationem frequentem, post discursus recursusque multiplices, metum demit, securitatem reddit, in requiem adhortatur, voluntatem patris iam de nobis securus expectat dicens: Fiat voluntas tua, quia transiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis nostri, & timoris sollicitudinem, & ipsum dolorem mortis absorberet. Quod autem ad eos reuertens, dormientesque reperiens primum reuersus obiurgat, secundo silet, tertio quiescere iubet, ratio ista est, quod primum post resurrectionem dispersos eos & diffidentes ac trepidos deprehendit, secundo misso spiritu paraclito grauatis ad contuendam euangelij libertatem oculis uisitauit. Nam aliquandiu legis amore detenti, quodam fidei somno occupati sunt. Tertio vero, id est, claritatis suae reditu securitati eos quietique restituet.

De Iuda, qui erat unus de duodecim discipulis, ueniente ad Iesum cum plurima turba, ut eum traderet. De gladio quem iussit Petro conuerrere in locum suum.

Canon XXXII.

I T adhuc eo loquente, Iudas unus de duodecim uenit, & cum eo plurima turba. In his omnibus passiois est ordo, sed in osculo Iudae haec fuit ratio, ut doceremur inimicos omnes, eosque quos sciremus delaturos in nos esse, diligere. Osculum enim eius dominus non respuit. Quod autem ait Iudae: Fac quod facis cito, traditionis suae potestatem

sub uerbi huius conditione praemittit. Nam **C** qui iuris sui habebat aduersum traditores aduocare plusquam duodecim legiones angelorum, longe facilius unius hominis & consilii & artibus potuisset occurrere. Denique Pilato ait: Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset. Dat igitur in se potestatem dicendo: Fac quod facis: scilicet quia uoluntatis crimen pro facti pensatur inuidia, re perageret, quod uoluntate iam faceret. *Unus autem ex his, qui erant cum eo gladium exerens, seruo principis sacerdotum aurem abscidit, eique dominus ait: Conuerte gladium tuum in locum suum. omnes enim qui gladio utuntur, gladio peribunt.* Ergo hic ipse iam iudicatus est, quia gladio utens gladio interibit? Sed non omnibus gladio uentibus mors solet esse per gladium. Nam plures, aut febris, aut alius accidens casus absumit, qui gladio aut iudicij officio, aut resistendi latronibus necessitate sint uisi. Igitur ab Apostolo seruo principis sacerdotum auricula defecatur, populo uidelicet sacerdotio seruianti per Christi discipulum inobediens auditus exciditur, & ad capacitatem ueritatis hoc, quod erat inaudiens amputatur. Turba autem omnis aduersus dominum gladiis armata processerat. Recondi gladium praecipit, quia eos non humano, sed oris sui gladio esset perempturus. Caterum si secundum sententiam eius omnis gladio utens gladio perimeretur, recte ad necem eorum gladius exerebatur, qui eodem utebantur ad facinus. Reliqua uero gestorum ordinem habent. Falsi testes coquisiti, sacerdos eius ipsius in qua gloriabatur legis ignarus, etiam sacramento, an ipse **F** Christus esset, fidem querens, quasi occulte de eo lex prophetarum loquerentur. Quin etiam ipse Christum est confessus inuitus, domino dicente: Tu dixisti. Cuius maiestate audita uellem sibi discidit, ipsum uidelicet quo contegebatur uelamentum legis abrumpens. In palmis uero atque sputis ad consummandam hominis humilitatem, uniuersa in eum contumeliarum genera exercebantur. Diligenter autem contuendum est, qua conditione Petrus negauerit. Quamquam de hoc superius tractatum est. Nam primo ait, non se intelligere quid diceret: sequenti, non se ei adhaesisse: tertio uero, se hominem non nosse. Et uere prope iam sine piaculo hominem negabat, quem dei filium primus agnouerat: tamen quia ex infirmitate carnis uel ambiguus extitisset, amarissime fleuit, recolens trepidationis istius culpam, se nec admonitum potuisse uitare. Traditur deinde Pilato gentium iudici. Non enim iudicari

Idem Ambrosius.

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G iudicari reus poterat ex lege, ipse sine dolo at- que peccato. *Tunc uidens Iudas, qui eum tradi- derat quoniam damnatus esset, &c.* Iudas agens poenitentiam, precium sanguinis Christi red- didit sacerdotibus, ut licet ipse uēditi sangui- nis iusti autor esset, tamen euentium infide- litatem ipsa professio uendentis argueret.

Qui responderunt, quid ad nos, Tu uideris. Pro- fessio audax atque cæca est, emisse se iusti san- guinem audiunt, & extra iudicij reatum futu- ros esse se credunt, cum tamen dicendo, tu vi- deris, facinus ipsum in uendente constituent, contra autem uendentis testimonio scelus e- mentium confirmetur. Secedens itaque suspē- dit se damnato Christo. Ita mortis Iudæ tem- pus est comparatum, ut sub passione domini commotis infernis supernisque omnibus & re- uulsis, & in obliuionem officij sui uniuersorū elementorum procuracione stupefacta, nec inter mortuos uisitaretur, nec inter uiuos post resurrectionem haberet poenitentię facultatē. De argenteis uero redditis, quia precium san- guinis esset, neque in corbanam, id est, in ob- lationem pecuniam admisceri liceret, consi- lio inuito emitur ager figuli, & in sepulturam peregrinorum deputatur. Magnū in hoc pro- phetia sacramentum, & in factis & in dictis miraculi plena meditatio. Figuli opus est de luto uasa formare, cuius in manu sit, ex luto eodem uas, aut id ipsum, aut pulchrius reformare. Agrum autem seculum nuncupari ipsis domini nostri uerbis continetur. Christi ergo precio seculum emitur, id est, uniuersitas eius acquiritur, & in sepulturam peregrinorum at- que inopum deputatur. Nihil hinc pertinet ad Israēl, & totus hic seculi empti uas alienis est, his uidelicet, qui in precio Christi sanguinis sepelientur, quo uniuersa sunt empta. Omnia enim à patre accepit, quæ in cælis & quæ in terra sunt. Ex ideo hic ager figuli est, quia dei omnia sunt, cuius in manu sit, nos ut uellet tā- quam figulus reformare. In hoc igitur agro Christo commortui & consepulti, huius pere- grinationis nostræ æternam requiem sortie- mur. In cuius rei fidem Hieremiæ prophetia subditur, ut in facti istius opera tanto ante di- uinæ uocis autoritas ostenderetur. *Interro- ganti autem Pilato, an ipse esset rex Iudæorum, respō- dit: Tu dicis.* Sed perquam diuersus sermo est qui fuerat ad sacerdotem. Illi enim quærenti, an ipse Christus esset, dixerat: Tu dixisti. hoc ideo, quia lex omnis uenturum Christum præ- dicauerat, respondetur tanquam de præteritis sacerdoti, quia semper uenturum Christum ex lege ipse dixisset, huic uero legis ignaro inter-

rogati, an ipse esset rex Iudæorum, dicitur: Tu K dicis, quia per fidem præsentis confessionis sa- lus gentium est, & quod hoc de se ille qui an- tea ignorabat, loquatur, quod hi negent qui antea loquebantur.

De Pilato cum sederet pro tribunali, & cum misit ad illum uxor sua dicens: Nihil tibi sit & iusto isrl. De transeuntibus iuxta crucem. &c.

Canon XXXIII.

Sedente autem Pilato pro tribunali, misit ad illum uxor sua dicens: Nihil tibi sit & iusto isrl. Species in e gentium plebis est, quæ iam fidelis, eum cum quo conuersabatur incredulum populum, ad Christi fidem aduo- cat. Quæ quia ipsa multum sit passa pro Chri- sto, in eandem gloriam futuræ spei illum cum quo conuersabatur inuitat. Denique Pilatus & manus lauit, & populo Iudaico innocentem se à domini sanguine esse testatur: quia Iudæis suscipientibus in se ac filios suos fuit domini- ci sanguinis crimen, quotidie in cōfessionem fidei ablutus gentium populus demigrat. Of- ferenti uero Pilato, ut secundum solennis diei priuilegium, quo unum ex reis poscentibus di- mitti oportebat, ut Iesum absolueret, Barabbā potius hortantibus sacerdotibus populus ele- git. interpretatio autem nominis Barabba est patris filius. Iam itaque arcanum futuræ infi- delitatis ostenditur Christo patris filium præ- ferendo antichristum scilicet hominem pec- cati & zabolii filium, potiusque adhortantibus principibus suis, eligunt damnationi reserua- tum, quàm salutis auctorē. Cæso deinde domi- no imponit chlamys coccinea, & uestis purpu- rea, & corona spinea, & harūdo dextræ, & ge- nu posito adoratur, illuditur, susceptis uideli- cet omnibus corporis nostri infirmitatibus, omnium deinde martyrum, quibus regnum secum erat, debitum sanguine in cocci colore perfunditur, preciososque prophetarum ac pa- triarcharum in purpura honore uestitur. Spi- nis quoque, id est, compungentiura quondam peccatis gentium coronatur, ut ex rebus per- niciosis atque inutilibus, quæ capiti eius, id est, deo circumdata moliuntur, gloria quæreretur peccatorū. Est enim aculeus in spinis, ex qui- bus Christo uictoriæ corona contextitur. In ca- lamo uero earumdem gentium infirmitas at- que inanitas manu cōprehensa firmatur, quin etiam capiti eius illiditur. Capiti, ut opinor, de- icctu calami non grandis iniuria est, sed typi- ca in eo ratio seruatur, ut infirmitas gentium corporum manu Christi comprehensa etiam in deum patrem, qui caput eius est, acquiescat. In his

Barabbas quid

M

A In his autem omnibus Christus dum illuditor adoratur. *Procedentes autem homini cuidam Cyrenensi lignum passionis imponunt.* Indignus enim Iudæus erat Christi crucem ferre, quia fidei gentium erat relictum & crucem accipere & compati. Locus deinde crucis talis est, ut positus in medio terræ, & tanquam in vertice huius vniuersitatis insistentis, ad capeffendam dei cognitionem vniuersis gentibus esset æqualis. Oblatum quoque vinum felli admixtum bibere recusauit. Non enim æternæ gloriæ incorruptioni peccatorum amaritudo miscet. Velsis vero eius forte potius diuisa quam scissa, mansuram incorruptionem corporis indicabat. Atque ita in ligno vitæ cunctorum salus & vita suspenditur, cui duo latrones læuæ ac dextræ affiguntur, omnem humani generis vniuersitatem vocari ad sacramentum passionis domini ostendentes. Sed quia per diuersitatem fidelium atque infidelium fit omnium secundum dexteram sinistramque diuisio, vnus ex duobus ad dexteram situs fidei iustificatione saluatur. Additur etiam illud opprobrium, quo se ipse Israël infidelitatis arguere indicatur: Hic est qui destruebat templum dei, & in triduum illud reedificabat. Hoc igitur maximum omnium, & veluti difficillimum imponitur. Quid ergo veniæ erit, cum post triduum reedificatum dei templum in corporis resurrectione cernetur? Quod autem latrones ambo conditionem ei passionis exprobrant, vniuersis etiam fidelibus scâdalum crucis futurum significat. Nox autem ex die, diuisio temporum est. Ita enim tertius dierum trium totidemq; noctium numerus expletur, & occultum diuinæ operationis mysteriû totius creationis stupore sentitur. Clamor vero ad deum, corporis vox est, recedentis à se verbi dei contestata dissidium. Denique cur relinquatur exclamat, dicens: Deus meus, deus meus, quare me dereliquisti? Sed relinquitur, quia erat homo, etiam morte peragendus. Quin etiam hoc quod per calamum datum in spongia acetû, cum gustasset proclamans spiritum reddidit, diligenter est contuendû. Vinum & honor est immortalitatis & virtus, quod per vitium aut incuriæ, aut vasis coaccessit. Hoc igitur cum in Adam coacuisset, ipse accepit & potauit ex gentib⁹. In calamo enim ex spongia ut potaret offertur, id est, ex corporibus gentium vitia corruptæ æternitatis accepit, & in se atque immortalitatis communionem ea quæ in nobis erant vitiata transfudit. Denique in Ioanne postquam perpotauerat dixit: Consummatum est, quia omne vitium

humana corruptionis hausisset, & quia nihil D
agendum esset extrinsecus, spiritum cum clamore magnæ vocis emisit, dolens non omnium se peccata potare. Et deinceps velum templi scinditur, quia exinde populus est diuisus in partes, & veli honor cum custodia angeli protegentis auferitur. Mouetur terra. Capax enim huius mortui esse non poterat. Petræ scissæ sunt. Omnia enim tam valida & fortia penetrans dei verbum & potestas æternæ virtutis irruerat. Et monumenta aperta sunt. Erant enim mortis claustra referata. Et multa corpora sanctorum dormientium surrexerunt. Illuminans enim mortis tenebras, & infernorum obscura collustrans, in sanctorum ad præsens consopitorum resurrectionem, mortis ipsius spolia detrahebat. Ut autem infidelitatis facinus Israëlî accumularetur, centurio & custodes hanc totius naturæ perturbationem conuenientes, dei filium consententur. Quod autem à E
Ioseph rogato Pilato ut corpus redderet, & sindone inuoluitur, & in monumento nouo in petra exciso reponitur, & saxum monumenti ostio aduoluitur, quanquam sit ordo gestorû, & sepelire eum esset necesse, qui resurrecturus esset ex mortuis, tamen nõ sine rerum aliquarum momento expressa sunt singula. Ioseph apostolorum habet speciem, & idcirco quanquam in duodecim apostolorum numero non fuerit, discipulus domini nuncupatur. Hic munda sindone corpus inuoluit. & quidem in hoc eodem linteo reperimus de cælo ad Petrum vniuersorum animantium genera summissa. Ex quo fortè nõ superflue intelligetur sub lintei huius nomine consepeliri Christo ecclesiã, quia tum in eo, ut in confusione ecclesiæ mundorum atque immundorum animalium fuerit congesta diuersitas. Domini igitur corpus tanquam per Apostolorum doctrinam inferretur in vacuam & in nouam requiem lapidis excisi, scilicet in pectus duritiæ gentilis quodam doctrinæ opere excisum Christus inferretur, rude scilicet ac nouum, & nullo antea ingressu timoris dei peruium. Et quia nihil est, quod præter eum oporteat in pectora nostra penetrare, lapis ostio aduoluitur, ut quia nullus antea in nos diuinæ cognitionis autor fuerat illatus, nullus absque eo postea inferatur metus. Deinde furandi corporis, & sepulchri custodia atque obsignatio, stultitiæ atque infidelitatis testimonium est, quod signare sepulchrum eius voluerint, cuius præcepto conspexissent de sepulchro mortuum suscitatum. Motus vero terræ tempore matutino diei dominici resurrectionis est virtus, cum contuso mortis r aculeo,

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

Gaculeo, & illuminatis illius tenebris, resurgente virtutum caelestium domino, inferorum trepidatio commouetur. Angelus autem domini de caelo descendens, & lapidem reuoluens, & sepulchro adsidens, misericordiae dei patris insigne est, resurgenti filio ab inferis virtutum caelestium mysteria mittentis. Atque ideo prior ipse resurrectionis est index, ut quodam famulatu paternae voluntatis resurrectio nunciaretur. Sed confestim dominus mulierculis per angelum adhortatis occurrit, & consalutat, ut nunciaturae expectantibus discipulis resurrectionem non angeli potius quam Christi

ore loquerentur. Quod vero primum mulierculae dominum vident, salutantur, genibus aduoluntur, nunciare Apostolis iubentur, ordo in contrarium causae principalis est redditus, ut quia à sexu isto coepta mors esset, ipsi primum resurrectionis gloriae, & visus & fructus & nuncius redderetur. Emitur vero à custodibus, qui omnia haec viderant, argento resurrectionis silentium & mendacium furti, honore scilicet seculi & cupiditate, quia in pecunia honor eius est, Christi gloria denegatur.

FINIS.

A **DIVI HI-**
LARI PICTAVORVM EPI-
scopi, in Psalmorum explanationem, prologus.

psalorum
variatio

DIVERSAS esse plurimorum de Psalmorum libro opiniones, ex libris ipsis quos scriptos reliquere, cōpertū habemus. Nam aliqui Hebræorū eos i quinque libros diuisos volunt esse, ut sit vsque in quadragesimum psalmum liber primus, & à quadragesimo vsque ad septuagesimum primum liber secundus, & ex eo vsque ad octogesimo octauū liber tertius & vsque in centesimum quintū liber quartus, ob quod hi omnes in consummatione sua habeant, fiat, fiat. Concludatur deinde in centesimo quinquagesimo psalmo liber quintus. Alij vero ita inscribendos psalmos existimauerunt: Psalmi Dauid, quo titulo intelligi volunt, eos omnes à Dauid fuisse conscriptos. Sed nos secundum apostolicam autoritatem, librum psalmorum & nuncupamus, & scribimus. Ita enim in Actis apostolorum dictum meminimus: Scriptum est enim in libro psalmorum: Fiat domus eius deserta, & episcopatum eius accipiat alter. Ergo neque secundum quosdam Hebræos quinque libri, neque secundum plurimorum simplicitatem psalmi Dauid dicendi sunt, sed secundum Apostolicam autoritatem liber psalmorum esse noscendus est. Sunt autem plures eorundem psalmorum scriptores. Nam aliquibus Dauid autor præscribitur, in aliquibus Salomon, in aliquibus Asaph, in aliquibus Iditum, in aliquibus filiorum Chore, in aliquo Moyse. Ex quo absurdum est psalmos Dauid cognominare, cum tot autores eorum ipsis inscriptionum titulis addantur. Et liber psalmorum rectius esse dicetur, diuersis in vnum volumen prophetis, diuersorum & autorum, & temporum congregatis. Visum autem aliquibus est, quod Hieremias, & Aggeus, & Zacharias in quibusdam psalmorum superscriptionibus nominati sunt, dum horum nihil in authenticis Septuaginta translatorum libris ita dictum reperitur, adeo ut etiam in plurimis Latinis & Græcis codicibus sine horum nominibus simplices tantum psalmorum tituli præferantur. De his autem qui sine autorum

Autores psalmorum qui certū, quā dicit

Psalmi sine titulis

nominibus sub diuersis superscriptionibus habentur, antiquorum virorum ista traditio est, quod ex eo psalmo, cuius autor in superscriptione proponitur, qui deinceps sine autorum superscriptione succedunt, eius esse existimandi sunt, qui ante prioris psalmi autor inscribitur vsque in eum psalmum, quo nomen autoris alicuius præferatur. Ut si psalmi alicuius superscriptio talis sit: Psalmus Dauid, cæteri qui sine titulo consequantur, Dauid esse credantur, donec prophetæ alterius nomen in superscriptione ponatur, & ex eo vsque in alterum prophetam, qui sine inscriptione medij sunt, eius sint, qui in anterioris psalmi superscriptione autor cæptus sit anteferri. Quod si forte aliquis per id intelligentiæ huic fidem detrahet, quod in his psalmis, qui in eum psalmum cui Moses autor prælatus est, subsequuntur, scriptum sit, id est, in nonagesimo octauo, Moses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuhel inter eos inuocantes nomen eius, non posse à Mose cum prophetatum videri oportere, cum Samuhel nomen, qui tanto postea quàm Moses natus est, extet in psalmo, meminerit nulli mirum aut difficile videri oportere, ut tantus propheta tanti prophetæ postea, licet futuri nomē ediderit, cum in regnorum libris Iosia regis nomen sit antequam nascatur, prophetatum, propheta dicente: Altarium, altarium hæc dicit dominus: Ecce filius nascetur Dauid, Iosias nomen eius. Per quod non incredibile esse oportere, ut Samuhel à Mose prædicatus sit, maxime cum secundum Hieremiam dicentem: nec si stet Moses & Samuhel, Mosi cognominatus & coequalis sit ex merito sanctitatis. Quæ traditio ab Esdra est, quantum creditur, psalmos post captiuitatem in vnum librum colligente. Prophetia si falsa aut improbabilis existimabitur, ab his qui contradicunt autores horum psalmorum demonstrari necesse est. Absolutum enim est, non potuisse eos nisi prophetis prophetantibus prophetari. Non est ergo ambigendum, ea quæ in psalmis dicta sunt, secundum euangelicam prædicationem intelligi oportere, ut ex quacūq; licet persona prophetiæ spiritus sit loquutus, tamen totum illud ad cognitionem aduentus domini nostri Iesu Christi, & corporationis, & passionis, & regni, & resurrectionis nostræ gloriæ virtutēq; referatur. Sunt autem omnes prophetiæ ad mundialem sensum & prudentiam seculi clausæ atque obliuiscite, secundum illud Esaiæ: Et erūt vobis omnia verba hæc tanquā eloquia libri huius signati. Quod si quidem homini sci-

E Nomen est in prophetis etiā nō natū.

F Esdra psalmorum Arā stachus

Psalmi ex-nunt euangelicam historiam

Obscuritas in psalmo

Genti literas dicitur: lege ista, dicit: non possum legere, signatū est enim. Et si dabitur liber hic in manus hominis nescientis literas, & dicitur: lege hunc, respōdet: nescio literas. Imperitia legendi & intelligendi librum prophetiæ sub persona vtriusque hominis monstrata est, cum intelligentia docti ad legendum, signaculum clausi mysterij nō adeuntis illius indocti ignorantia per cōmunem vtriusque intelligendi inopiam cōparatur. Sunt enim vniuersa allegoricis & typicis cōtexta virtutibus, per quæ omnia vniuersi dei filij in corpore & gignendi, & patiendi, & moriendi, & resurgendi, & in æternum cōglorificatis sibi qui in eum crediderint, regnādi, & cæteros iudicandi sacramenta panduntur. Et quia scribæ & pharisæi dei filium natū in corpore nō recipientes, omnibus prophetiæ intelligentiæ aditum denegarent, sub denūciatione pœnæ ita à domino arguuntur: Væ vobis legis doctores, qui abstulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & introeuntes nō sinitis introire. Negātes enim Christum, cuius aduentus opus est prophetarum, clauem scientiæ abstulerunt, quia cognitionem legis, quæ aduentum domini corporeū prædicauit, fides corporei aduentus abnegata præcludit. Et hoc quidē ex omni scripturarum propheticarum genere dictum esse intelligendum est, vt nisi in aduentum domini ex virgine in hominē procreandi intellecta & recognita fuerint, intelligentiarum vis obsignata habeatur & clausa. Tamen nequaquam psal-morum librū nisi per fidem aduentus eius posse intelligi, ita beati Ioannis Apocalypsi docemur. Et angelo Philadelphiæ ecclesiæ scribe.

Hæc dicit sanctus & verus qui habet clauem Dauid, qui aperit, nemo claudet: qui claudit, & nemo aperiet. Clauē igitur Dauid habet, quia ipse per hæc vi quadam signacula quæ de corporalitate eius, & passione, & morte, & resurrectione, & gloria, & regno, & iudicio Dauid de eo in psalmis prophetat, absoluit, aperiens quod nemo claudet, & claudens quod nemo aperiet. Quia per hæc quæ in illo expleta est prophetia, aperiet, quod nemo præcludet: & cōtra expletę in eo prophetiæ fide abnegata, claudet quod nemo possit aperire. Nullus enim nisi ille in quo hæc prophetata & expleta sunt, clauem intelligentiæ huius impartiet. Denique id ipsum cōsequenter docuit, dicens: Et vidi super dextrā sedentes in throno librum scriptum deintus & deforis signatum signaculis septē, & vidi alterum angelum validū, prædicantem voce magna: Quis est dignus aperire librum & soluere signacula eius: Et nemo po-

tuit, neq; in cœlo, neq; in terra, neq; infra terrā K aperire librū, neq; videre ipsum. Et flebā, quia nemo dignus repertus esset aperire librū, neq; videre ipsum. Et vnus de senioribus ait mihi: Noli flere, ecce vicit leo de tribu Iuda radix Dauid aperire librum, & septē signacula eius. Liber iste & præterita, & futura in his, quæ intus & foris scripta erāt, cōtinens, à nemine dignus est aperiri, & apostoli fletus ob desiderium intelligentiæ, & dolorē difficultatis exoritur. Sed vicit leo ex tribu Iuda, & radix Dauid librū & signacula eius aperire, quia solus septē illa, quæ superius docuimus, signacula, quibus liber clausus est, per sacramentū corporationis suæ & diuinitatis absoluit. Id ipsum autē dominus post resurrectionē testatus est, dicens: Quoniam oportet oīa impleri quæ scripta sunt in lege Moysi, & in prophetis, & psalmis de me. L Per hæc ergo omnis prophetiæ liber & signatus & clausus est, quia creditis his quæ impleta per eum sunt, cuncta illa quæ signata & clausa sunt, & aperientur, & absoluētur, & tanquā omnia diuino spiritu per Dauid dicta esse, ipsa domini professione noscemus. Tamen etiā id ipsum prophetiæ huius species edocet supernę & cœlestis in eo doctrinā scientiæ extitisse. Eo enim arcano prophetatū est Græce psalterio, Hebraice Nabla nuncupato, quod vnū omnium musicorū organorum rectissimum est, nihil in se vel peruersum continens, vel obliquum. Neque quod ex inferioribus locis in sonum concentus musici cōmouetur, sed in formam dominici corporis constitutum organū, sine vllō inflexu deflexiue directum est organum ex supernis cōmotum & impulsū, & in canticum supernę & cœlestis institutionis animatum, non humili & terreno spiritu, vt cætera terræ organa, personum. Nō enim ille humilia atque terrena in ipso corporis sui organo prædicauit, sicut ipse testatus est: Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui autem de cœlo venit, quæ vidit & audiuit, testatur. Per hunc ergo supernum spiritum deus cātatur in psalmis in forma dominici corporis, in quo cœlestis spiritus est loquutus, forma quoque terreni huius & musici, & ex supernis concinentis organi comparata. Non est autem ignorandum, discretum apud Hebræos M numerum esse psalmorum, sed sine ordinis annotatione esse conscriptos. Non enim illic primus, secundus, aut tertius, aut quinquagesimus, aut centesimus prænotantur, sed sine præscriptione aliqua ordinis numerique permixti sunt. Esdras enim, vt antiquæ traditiones ferunt, incompósitos eos, & pro

Sūma argu-
menti psal-
morum

Fides aperit
prophetiæ
recondita

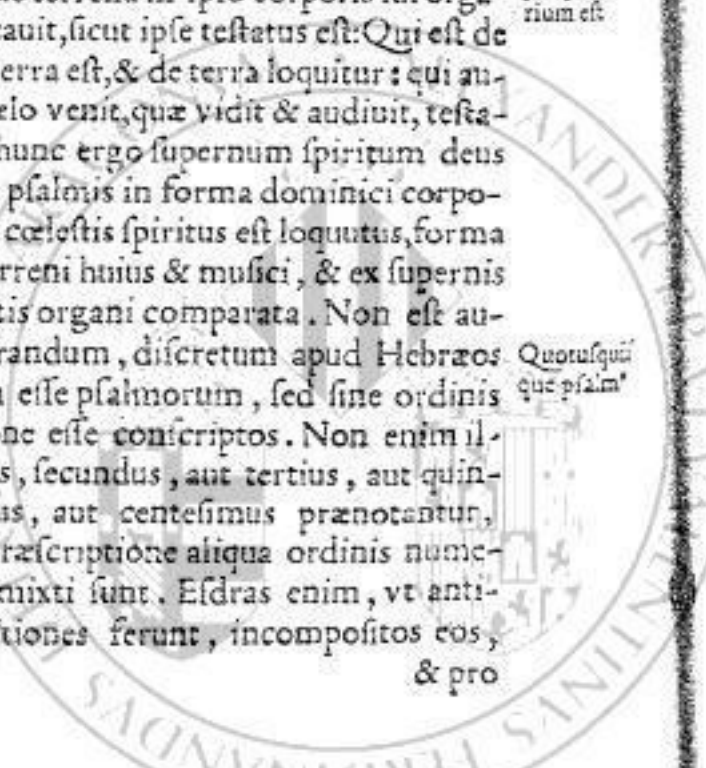
Psalterium
quid sit

M
Christi cor-
pus psalter-
ium est

Quotusquis
que psalm'

Sept
addi
num

M
nu
in

A & pro autorum ac temporum diuersitate dispersos, in volumen vnum collegit & retulit. Sed septuaginta seniores secundū Moyſi traditionē ad custodiā legis & doctrina in synagoga manentes, posteaquā illis à rege Ptolemæo transferēdæ ex Hebræo in Græcum sermonem totius legis cura mādata est, spirituali & cœlesti scientia virtutes psalmorū intelligentes, in numerum eos atq; ordinē redegerunt, singulis quibusq; numeris pro efficientia sua & absolute perfectione perfectorum & efficientium psalmorum ordinē deputantes. Et quanquam id ipsum ex singulorum psalmorū virtutibus intelligi possit, tamē absolutissime in gestorum & temporum historia docemur, psalmorum scilicet collationes secundū perfectorum numerorum esse efficiētiā ordinatas. Psalmus enim tertius secundum historiā quinquagesimo psalmo posterior est. Inscriptio namq; vtriusque multo interuallo temporis atatisq; diuersa est. Nam ille quæ sub Vria & David sunt gesta, cōplectitur: ille autem fugam David Absalon filio suo olim persequente significat, & virtus ac sacramentum numeri perficit, hunc & illum pro cōpetētibus & sibi cōgruis numeris collocari. Inscriptio vero quinquagesimi psalmi secundū historiā quinquagesimi & primi psalmi inscriptione posterior est. Sed quinquagesimi numeri virtus & perfectio exigebat, & Doëch Idumæi impēnitens in David odium postulabat, anteriorem postponi, & posteriore anteferri, vt remissio peccatorū in numero quinquagesimo collocaretur, & pœna perfidiæ numerum cōstitutæ remissionis excedēs careret venia, cū & tēpus & numerū pœnitētiæ perdidisset. Nam cum in quinquagesimo, in quo est sabbata sabbatorū secundum lubilei anni præformationem peccatorum remissio sit cōstitutata, cōpetenter hic psalmus in quo pœnitentia antelata peccatorum remissio postulatur, in ordine est huius numeri collocatus. Tribus vero quinquagesimus psalmorum libris continetur, & hoc ex ratione ac numero beatæ illius nostræ expectationis existit. Nam qui & primæ quinquagesimæ & secundæ, deinde quinquagesimum psalmū, & tertiz rursus quinquagesimæ in qua finis est, libri consummationem diligenter aduertat, prouidentiam dispositorem in hunc ordinem psalmorum cum dispensatione salutis nostræ intelliget conuenire. Cum enim primus gradus sit ad salutem, in nouum hominē post peccatorum remissionem renasci, sitq; post pœnitentiæ confessionem regnum illud domini in sanctæ illius ciuitatis & cœlestis Hierusa-

lem tēpora reseruatū, & postea cōsummata in nos cœlesti gloria i dei patris regnū per regnū filij proficiamus, in quo debitas deo laudes vniuersitas spirituum prædicabit, facile intelligimus in singulis psalmorum virtutibus sub quinquagenariæ numero collocatis sacramentum dispensationis huius quinquagenariæ contineri. Esse autem hæc sabbata sabbatorum septenarius numerus per septem in septuplum connumeratus ostendit. Quem tamen ogdoadem, quia dies eadem prima, quæ octaua secundum euangelicam plenitudinē in ultimo sabbato adiecta consummat. Et hæc quidem sabbata sabbatorum ea ab Apostolis religione celebrata sunt, vt his quinquagesimæ diebus nullus neque in terram strato corpore adoraret, neq; ieiunio festiuitatem spiritualis huius beatitudinis impediret: quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus dominicis est cōstitutum, qui ultra sabbati numerum per plenitudinem euangelicæ prædicationis accedunt. Namque cum in septimo die sabbati sit & nomē & obseruantia constituta, tamen nos in octaua die, quæ & ipsa prima est, perfecti sabbati festiuitate latamur. Et dignum est hæc ogdoadis perfectam sacramentis cœlestibus virtutem in psalmo eo qui octauo in numero dispositus est, cōtueri, cui pro torcularibus adiectis est vasculis in nouos fructus præparatis, & ad feruentis musti liquorem continendum innouatis. Et numerus iste ad percipiendos fructus euangelicos caducis his corporum nostrorum vasculis reformatis secundum ogdoadem est euangelicam destinatus. Et hoc psalmi istius textus & sermo testatur. Ogdoadis quoque istius virtus, etiam in virtute sexti psalmi & numeri, quo pro octauo oratio est continetur, & hoc numeri ratio perficit, vt ei in sexto pro octauo esset oratio, & in octauo titulus pro torcularibus adderetur. Tribus autem in numeris hæc torcularum superscriptio reperitur. Nam & octauus, & octogesima & octogesima tertius psalmus hunc habet titulum, vt in numeris perfectis perfectæ huius beatitudinis ordo consisteret, ita tamē, vt simplicem ogdoadem, & ogdoadis decadem sacramentum triadis, quæ à nostris trinitas est nuncupata, concluderet. Et hanc quidem ogdoadis perfectionem etiam in centesimo atque decimo octauo psalmo cognoscere possumus. Namque in octonum numerum per octonos versus secundum Hebræos singularum literarum initia collecta sunt, sed & ipsa virtus psalmi sacramentum ogdoadis edocet. Sunt autem in eo ogdoades vigintiduo.

Septuaginta
adiderunt
numeros

B
Mysteria
numerorū
in psalmis

Ogdoas in
euangelio

E

F

Trias

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G Nam octoni versus singularū literarū initiis deputatur, & hoc ea ratione efficitur, quia psalmus iste perfectum virū secundum doctrinā euangelicam consummat, per omnes viginti & duas Hebræi sermonis literas, sub sacramēto ogdoadis erudiremur. Et ea causa est, vt in vigintiduos libros lex testamenti veteris deputetur, vt cum literarū numero conuenirent. Qui ita secundū traditiones veterum deputantur, vt Moyſi sint libri quinque, Iesu Naue sextus, Iudicū & Ruth septimus, primus & secundus regnorū in octauum, tertius & quartus in nonum, Paralipomenon duo in decimū sint, sermones dierum Esdræ in vndecimū, liber psalmorū in duodecimū: Salomonis proueria, Ecclesiastes, Cantica canticorū in tertiumdecimū, & quartūdecimū, & quintumdecimū: Duodecim autem prophetæ in sextūdecimū. Esaias deinde & Hieremias cū lamētatione & epistola. Sed & Daniel, & Ezechiel, & Iob, & Hester, viginti & duorū librorum numerū consumment. Quibusdā autem visum est, additis Tobia & Iudith viginti quatuor libros secundū numerum Græcarū literarum cōnumerare. Romana quoq; lingua media inter Hebræos Græcosq; collecta, quia his maxime tribus linguis sacramētum voluntatis dei, & beati regni expectatio prædicatur: ex quo illud Pilati fuit, vt his tribus linguis regē Iudæorum dominum Iesum Christū esse præscriberet. Nam quāuis multæ barbaræ gentes de cognitione secundū Apostolorum prædicationem, & manentium hodie illic ecclesiarum fidem adeptæ sint, tamen specialiter euāgelica doctrina in Romani imperij, sub quo Hebræi & Græci continentur, sede consistit. Consequens autem est, secundum octonarium hunc viginti & duarum ogdoadum numerū, eum qui subiectus est, in quindecim canticis graduū psalmorum numerum cōtineri. Post perfectam enim illam præcedentium ogdoadum doctrinam hoc canticum graduum in quindecim psalmis, & duobus perfectis numeris oportuit conuenire, hebdomade scilicet & ogdoade, id est, septimo & octauo numero. Nā per obseruantiam legis, quæ in hebdomade est constituta, & euangelicum profectum qui ogdoadis, & præſenti religione, & sperata expectatione perficitur, isto cantico graduum in cœlestia & æterna conscenditur. Nam & in tēplo per hunc numerum graduum principes sacerdotum in sanctorum sancta conscendebāt, vt quia neque hebdomas legis sine euangeliorum ogdoade, neque ogdoas euangeliorum sine legis hebdomade virū posset præſtare per-

fectū, quisquis illa perfecte credidisset, in his perfectis & beatis sanctis sanctorum perfectū hunc virum, qui in quindecim graduum canticum est, hebdomadis & ogdoadis numerum locaret. Quinquā vero hæc à nobis secundum numeros sine legis obseruatione complacitos, & in sacramento euāgelico distributos ita dicta sint, tamen absolutius vniuscuiusque numeri virtutem ex superscriptionis psalmorum & dictorum ipsorum intelligentia cōsequamur. Sunt autem superscriptionum omnium tituli diuersi. Nam præter eos qui autorum suorum nominibus, aut causarum vel temporum significationibus prænotantur, sunt alij quibus titulus in finem est: alij quibus tantū psalmus cantici, vel canticum psalmi, & necesse est diuersas causas diuersarum superscriptionum extitisse. Non enim sine causa tantum rerum diuersitate hic titulorum ordo conuenitur, vt nunc in finem, nunc psalmus, nunc canticum, nunc canticū psalmi, nunc psalmus cantici, ad distinctionem psalmi quæ subiacet præferatur. Et quanquam in singulis quibusque psalmis singularum quarumque inscriptionum causas præſtare nitamur, tamen ad compendium studiosæ intelligentiæ in breuem sermonem virtutem superscriptionum omnium coartamus. Finis est, cuius causa cætera sunt, ipsum autem nulli alij causam suam præſtat. Ob finem enim omnia, nihil vero aliud post finem. Nanque ad finem tenditur, sed in fine definitur, ita finis & anteriorum pfectio est, & ex se nihil in aliquid aliud protendens, propria in semetipso ipsa possessio est. Psalmi igitur qui inscribuntur, in finem, tituli intelligendi sunt, vt ex perfectis atque absolutis bonorum æternorum doctrinis & speciebus existant, quia ad ea quæ intus dicuntur, fidei se nostræ cursus extendat, & in his nullo vltiore procurſu ipso suo optatæ, & adeptæ beatitudinis sine requiescat. In musicis vero artibus hæc sunt officiorum & generum varietates. Psalmus est, cum cessante voce pulsus tantum organi concinnentis auditur. Canticum est, cum cantantium chorus libertate sua vtens, neque in consonum organi adstrictus obsequium, hymno canora tantum vocis exultat. Canticum autem psalmi est, cum organo præcinnente subsequens & æmula organo vox chori canentis auditur, modum psalterij modulis vocis imitata. Psalmus vero cantici est, cū choro ante canente humane cantationis hymno ars organi cōsonantis aptatur, vocisque modulis præcinnentis pari psalterium suauitate modulatur. His ergo

Tituli psalmorum qui habeant mysterij

Titulus in finem, quid velit

Psalmus, canticū, & līra, quomodo differat

Tres lingue

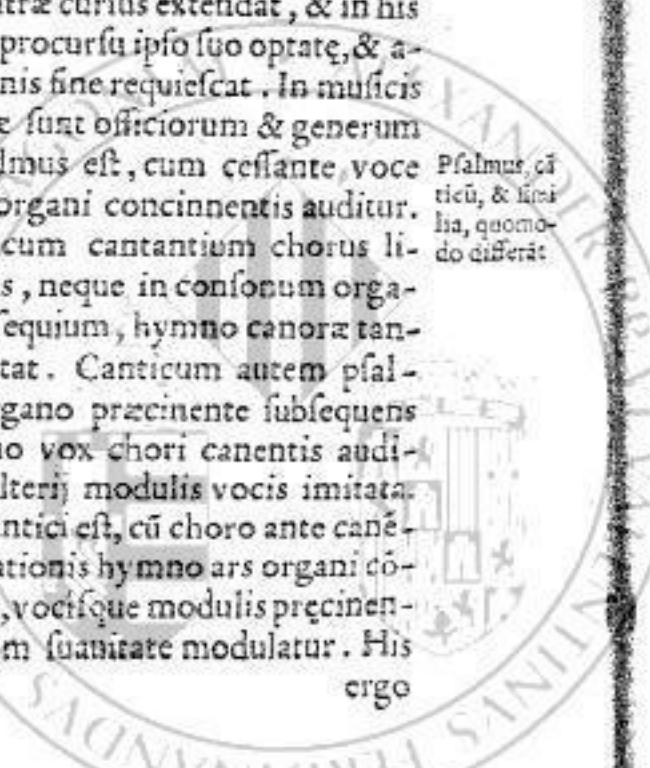
H

I

L

M

Psalmus, canticū, & līra, quomodo differat

A ergo quatuor musicæ artis generibus competentes singulis quibusq; psalmis superscriptiones sunt coaptatæ. Ex virtutibus autem psalmorum, & ipsis doctrinæ musicæ diuersitatis causa vniuscuiusque superscriptionis ostenditur. In eo psalmo, in quo tantum psalmus inscribitur, fidelium operum, & religiosorum gestorum, aut doctrina, aut confessio continetur, cum propheta commemorando quæ egerit, ad doctrinam nos gestorum similium instituit, motu corporis organi nostri ad pios officiorum vsus temperato. At vero cum Canticum tantum in titulo ponitur, scientia in eo spiritualis, & intelligentia cœlestis arcani, quæ quis per cognitionem sapientiæ consequitur, existit, cum commemoratis fidei his operibus, solam doctrinam perfectæ de deo cognitionis ostendit. Non enim statim omnis scientia in bono opere est, neque rursus omne opus bonum veram scientiam cōsequitur. De quo est illud, qui in tertio superscriptionū genere & canticum psalmi, cum bonorum operum efficientiæ scientia & doctrina coniungitur. Prius enim in bonis operibus viuendum est, vt perfectæ posset ea quæ deinceps succedit diuini sacramenti esse cognitio, secundum id quod dictum est: Desiderasti sapientiam, serua mādāta, dominus præstabit tibi eandem. Præstat ergo dominus sapientiam his, qui per meritum operum gratiam intelligentiæ consequuntur. Ex his ergo operū doctrinæq; studiis psalmi illius, qui cantico psalmi superscribitur, erit causa noscenda. Vbi autem est psalmus canticum, illic per cognitionis scientiam vsus boni operis tractatur, cum quando desideratam nobis fidelium gestorum efficiētiam præstet anterior de deo adepta cognitio. Hæc igitur musicæ artis quadrifaria diuersitas, psalmorum est diuersitati coaptata, vt psalmus per organi corporis motum in commemoratione gestorum sit. Canticum vero per sapientiæ cognitionem habeat in se doctrinæ scientiam. Canticum vero psalmi est, cum præeunte gestorum merito cognitio præstatur. Psalmus deinde canticum, cum per adeptæ scientiæ cognitionem fidelium gestorum opus inchoatur & geritur. Per has ergo superscriptionum proprietates intelligentiam psalmorum querere oportebit, quia vnicuique generi prophetiæ in proprietate titularum vnumquodq; genus musicæ comparationis aptatū est. Eos vero qui sine inscriptione vlla significationis alicuius habeantur, vt est primus vel secundus, & cæteri cōplures alij, intelligendū est ex doctrina spiritus sancti ad spiritualem cognitionem generalis sciētiae

fuisse cantatos, vt vnusquisque ex his secundū D fidei suæ synceritatem, rationem intelligentiæ spiritualis expeteret. Aliæ vero superscriptiones, quæ aut res gestas secundum historiam significant, aut tempora, aut dies, aut aliud aliquid complexæ sunt, vel ex interpretatiōe nominum, vel ex comparatiōe gestorum, vel ex consimilium specie, ex quibus rebus psalmus consistat ostendunt, vt sicubi est pro die sabbati, aut pro occultis filij, aut pro die octaua, per corporalem superscriptionum significantiam spiritualis psalmi intelligatur additio: vel cum illius Dauid, vel illi Dauid, vel Absalon, vel Saül, vel Doëch in titulo sub gestorum historia prænotantur, in eo per nominum qualitates vt illi, vel illius Dauid, aut per nominum virtutes, vt est Absalon, & prophetiam quæ in psalmo sit, consequantur. In diapfalma vero, quod interiectum in plurimis psalmis est, cognoscendum est demutationem sensus sub cōuersione modi musici inchoari, vt sicubi diapfalma intercesserit, aut aliquid aliud dici, aut etiam ab altero dici, aut in altero artis musicæ modulo cantari intelligendum sit, & de personis ac sensibus vbi diapfalma intercedere reperiemus, rationem afferre tentabim⁹. Cæterum modum musici disciplinam conseruare translatio Græca & Latina non potuit. Hæc autem in compendiosam breuitatem festius ad ipsam psalmorum expositionem sermo collegit. Est autem diligens perpensumq; iudicium expositionis psalmi vniuscuiusque præstandum, vt cognoscatur qua vnusquisque eorum clauē intelligentiæ aperiedus sit. Nam liber omnis similis est vrbi pulchræ atque magnæ, cui complures ades diuersæq; sint, quarū fores propriis clauibus diuersisq; claudantur, quæ cum vnum in locum congestæ permixtæq; sint, volenti vnamquamque adem aperire, maximam ignaro afferant difficultatem, vt clauēs vniuscuiusque adis inueniat, aut familiaris scientia cognitam clauem cito ex copia illa congestæ in vnum qualitatis eligere, aut ingentis laboris aptam & congruam clauem aperienti vniuscuiusq; aditus inuenire, quia ratio & qualitas non sinat, non suas clauēs claustris disparib⁹ coaptare. Itaq; secundū domini misericordiā aperiedū vniuscuiusq; psalmi clauem reperturi, huius ipsius primi psalmi aditū propria sua & congrua clauē pandamus.

CLAVIS SIVE INTROITVS

in primum Psalmum.

Rincipalis hæc in psalmis intelligentia est, ex cuius persona, vel in quem ea quæ dicta sunt intelligi oporteat,

r. iij. posse

Diapfalma
quid
E

Carmen

Clauis psalmi
FPersona a
quo & in
quem

G posse discernere. Non enim vniformis & indiscreta eorum est constitutio, vt non & auctores habeant, & genera diuersa. Inuenimus enim in his frequenter personam dei patris solere proponi, vt in octogesimo octauo, cum dicitur: Exaltavi electum de plebe mea. Inueni David seruum meum, in oleo sancto meo unxi eum. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, & susceptor salutis meae. Et ego primogenitum ponam eum excelsum super reges terrae. Personam vero filij in plurimis ferè introduci, vt in decimosextimo psalmo: Populus quem nō cognoui, seruiuit mihi: & in vicesimo primo psalmo: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Hunc autem primum psalmum vel ex persona patris, vel ex persona filij non posse intelligi, ipse absoluit & docet, cum in eo ait: Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. In eo enim psalmo, in quo personam patris designari meminimus, propria & apta memorantur, cum dicitur: Ipse inuocabit me, pater meus es tu deus meus, & susceptor salutis meae. Et in eo quo filij loqui dicitur, ipse se ex his quae commemorat dictorum suorum profitetur autorem, dicens: Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Dum enim & pater dicit: inuocauit me, & filius ait: Populus seruiuit mihi, ipsos se esse qui de se loquuntur, ostendunt. At vero nunc cum dicitur: Sed in lege domini voluntas eius, nulla domini persona de se loquentis ostenditur, sed alterius potius, beati eius scilicet viri, cuius in lege domini voluntas sit. Persona itaque prophetae, cuius ore spiritus sanctus loquitur, nunc esse noscenda est officio oris eius ad cognitionem nos facramētis spiritualibus erudiens. Et cū hęc loquatur, quarendum est de quo viro eum loqui intelligere debeamus. Ait enim: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiae non sedit. Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet, & omnia quaecunq; faciet, bene dirigentur. Multos vel praesenti sermone vel ex literis ac scriptis eorum cōperi ita sensisse de psalmo, quod significari in eo dominus noster Iesus Christus atque intelligi debeat, cuius beatitudo in his quae subiecta sunt, praedicetur. Sed id nec modo, nec ratione docuere, bonae quidem opinionis affectu, quia omnis ad eum propheta est referenda psalmorum. Sed vbi & quando ad

eum prophetae ipsius sermo se referat, ratio- K
nabilis scientiae discernendum est veritate. Ea autem quae in exordio psalmi posita sunt, minime personae eius dignitatiq; conueniunt, & incauta hanc ita praedicandi facilitatem ipsa illa coarguunt, quae continentur in psalmo. Cū enim dicitur: & in lege domini voluntas eius, cum lex per dei filium lata sit, quomodo ad eū ob id beatitudo referetur, quia voluntas eius in lege domini fuerit, cum dominus ipse sit lex? Quod autem lex eius sit, in psalmo septuagesimo septimo ipse testatur, quod ait: Attendite populus in legem meam, inclinate aures vestras in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum. Et hęc Matthaeus euangelista ab eo esse dicta confirmat, dicens: Ideo in parabolis loquebatur, vt impleretur quod dictum est: Aperiam in parabolis os meum. Prophetiam ergo suā rebus dominus expleuit. Nam in his L
in quibus loquuturum se sponderat, parabolis est loquutus. Id autem quod ait: Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, in quo comparatiue beatitudinis profectus ostenditur, quomodo personae eius poterit coaptari, vt sit dei filio plantatum lignum beatus? ob quod beatus sit, quia aliquando similitudinem eius profectus beatitudinis consequatur. Dehinc cum secundum Sapientiam & Apostolum, & ante secula, & ante tempora aeterna sit, & primogenitus omnis creaturae sit, & in ipso, & per ipsum creata sunt omnia, quomodo his rebus cum fiet similis, beatus est, quae ab ipso sunt instituta? cum neque creatoris virtus ad beatitudinis suae perfectionem cōparatione egeat creaturae, neque primogeniti antiquitas in eo quod erit tanquam M
lignum, tempus praeposterae cōparationis admittat. Id enim quod erit per expectandū adhuc tempus, non potest videri vt aut fuerit, aut iam sit in rerum natura. Quicquid autem iam est, non eget dilatione temporis vt ad aliquid inchoetur, quia antiquitate exordij sui iam permanet. Itaque quia hęc à diuinitate vnigeniti filij dei domini nostri Iesu Christi intelliguntur aliena, vir ille hic à propheta beatus praedicari opinandus est, qui se ei corpori quod dominus assumpsit, in quo homo natus est, conformem studio aequitatis, & totius iustitiae perfectione praestiterit. Et sanè id intelligi oportere plenior psalmi expositio monstrabit. Speciosissimum autem hoc & dignissimū incipiendorum psalmorum sancti spiritus sumpsit exordium, vt humanam infirmitatem per spem beatitudinis ad innocens religionis studium adhortaretur, vt sacramentum dei corporati

Augustinus docet hęc dicit persona patris

H

Quo igitur dicitur vitis & lux.

M

Summa argumenti totius psalmi

porati

Aporati doceret, vt communionem gloriae celestis polliceretur, vt poenam iudicij denunciaret, vt differentiam resurrectionis ostenderet, vt prouidentiam dei in retributione monstraret. Perfecta scilicet consummataque ratione tantae prouidentiae ordinem inchoauit, vt hominum imbecillitatem ad fidei studium beati viri spes illiceret, spei beatitudinem comparata ligni similitudo cederet, insolentem impietatem intra metum denunciata impiis seueritas coerceret, meriti differentiam in consiliis sanctorum conditionis ordo distingueret, dei magnificentiam in cognoscendis iustorum viis aequitas constituta monstraret. Nunc & res ipsas & eorum verba tractemus.

B **DIVI HILARII PICTAVO-**
rum episcopi in primum Psal-
mum enarratio.

BEATVS uir qui non abiit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit & in cathedra pestilentiae non sedit. Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Quinq;

Quinq; in beato uero

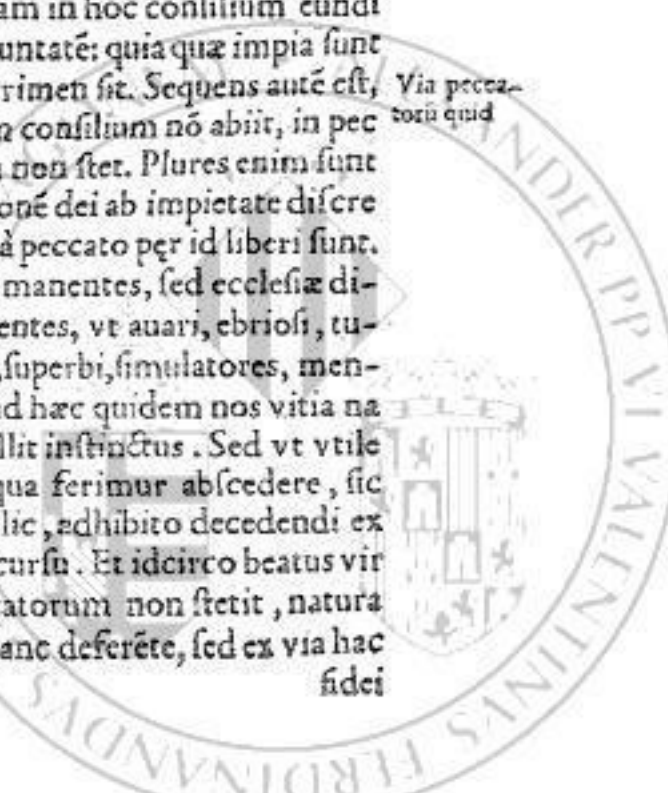
generum obseruantiam beato uero subesse propheta commemorat. Primam in impiorum consilium non eundi, alteram in peccatorum uia non consistendi, tertiam in cathedra pestilentiae non sedendi, tum deinde uoluntatis in lege domini ponenda, postremam in ea die noctuque meditandi. Ergo necesse est differre impium a peccatore, peccatorem a pestilente, maxime cum sit impiis consilium, peccatori uia, cathedra pestilenti. Dehinc cum in consilium impiorum eatur potius quam stetur, in uia uero peccatoris stetur magis quam eatur. Quarum rerum causas ut intelligere possim? discernendum est, quanto differat peccator ab impio, ut per id intelligi possit, cur peccatori uia, & impio consilium deputetur. Dehinc cur & in uia standum, & in consilium eundum sit, cum humana consuetudo, & in consilio standum, & in uia eundum esse decernat. Non omnis qui peccator est, & impius est. Impius autem non potest non esse peccator. Et sumamus ex usu conscientiae communis exemplum. Patres suos amare possunt filij, licet ebriosi sint, & lasciuji, & prodigi, & inter haec uitia carent impietate, qui non carent crimine. Impij uero licet in praecipuis sint continentiae frugalitatisque uirtutibus, omne tamen quodcumque aliud

Impius & peccator differat

Impietas quid proprie

extra impietatem erit crimen in contumelia D
parentis excedunt. Igitur secundum hoc propositum exemplum, impium discerni a peccatore non dubium est, & impios quidem eos esse natura ipsa iudicij communis ostendit, qui cognitionem dei expetere fastidiunt, qui nullum esse mundi creatorem irreligiosa opinione praesumunt, qui mundum in hunc habitum ornatumque fortuitis motibus constituisse commemorant: qui ne quod iudicium creatori suo ob uitam recte criminose uel digestam relinquunt, uolunt ex naturae necessitate se nasci, & ex eadem rursus necessitate dissolui. Horum igitur omne consilium fluctuans, incertum ac vacuum est, & in eisdem ac per eadem sine ulla consistendi statione defertur. Non enim tenet modum definitionis alicuius. Creatorem mundi disputatio docere ausa non est. Cum enim queras cur mundus factus sit, & quando, E
& in quantum, & utrum mundus homini, an homo mundo, & mors ob quid uel quousque uel qualis, circa haec impietatis suae consilia agitur semper, & uadit, loco consistendi in his consiliis non reperto. Sunt & alia consilia impiorum, eorum scilicet qui in haesim delapsi, nec noui, nec ueteris testamenti legibus continentur. Quorum sermo in orbem semper & circulum erroris inflexus, nihil tenens, & in nullo consistens, indefinitae scientiae cursu recursumque iactatur. Quorum impietatis est, deum non ex dei ipsius professione, sed ex arbitrii sui uoluntate metiri, ignorantes non minoris impietatis esse deum fingere quam negare. A quibus cum requiras quo spei ac fidei suae fine sentiant, confunduntur, perturbantur, dissimulant cum errant, & finem ipsum eius de qua queritur disputationis euitant. Beatus ergo uir F
est qui in hoc impiorum consilium non abiit, id est, qui ipsam illam in hoc consilium eundi non admiserit uoluntate: quia quae impia sunt uel cogitasse iam crimen sit. Sequens autem est, ut qui in impiorum consilium non abiit, in peccatorum quoque uia non stet. Plures enim sunt qui cum per confessionem dei ab impietate discreti sunt, non tamen a peccato per id liberi sunt. In ecclesia quidem manentes, sed ecclesiae disciplinam non tenentes, ut auari, ebriosi, tumultuosi, procaces, superbi, simulatores, mendaces, rapaces. Et ad haec quidem nos uitia naturae nostrae propellit instinctus. Sed ut utile est, nos a uia hac qua ferimur abscedere, sic neque consistere illic, adhibito decedendi ex ea non moroso recursum. Et ideo beatus uir est, qui in uia peccatorum non stetit, natura quidem in uiam hanc deferente, sed ex uia hac fidei

Via peccatorum quid

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

Cathedræ
pestilentie

G fidei religione referente. Tertius quoque hic
obtinendæ beatitudinis ordo est, in cathedra
pestilentie non sedere. Sederunt in cathedra
Moyfi pharisæi docentes, sedit & Pilatus
in tribunali. Cuius itaque cathedræ sessionem
existimabimus pestilentem? Non utiq; Moyfi,
dominus enim sedentem potius quàm sessionem
cathedræ improbandum dicit: Super cathedram,
inquit, Moyfi sederunt scribæ & pharisæi,
quæcunque dixerint facite, quæ autem faciunt,
facere nolite. Cathedræ huius sessio pestilens
non est, cuius obedientia dominica auctoritate
præcipitur. Illa ergo erit pestilens, cuius
contagium Pilatus manus abluendo detrahit.
Multos enim etiam in metu dei constitutos,
secularium tamen honorum ambitio corrumpit,
& volunt ecclesiæ legibus subditi, fori legibus
iudicare. Sed quanquam ad hæc ipsa officia
quæ agunt, ferant secum religiosam voluntatem,
benevolos sese continentessq; præstando,
tamen necesse est eorum in quibus diuersabuntur
negotiorum quodam pestilenti contagio polluantur.
Publicarum enim causarum ordo manere eos
volentes etiam in ecclesiasticæ legis sanctitate
non sinit. Et quamuis religiosi propositi tenaces
sint, tamen necessitate sedis obtentæ, cum ad
contumeliam, cum ad iniuriam, cum ad pœnam
cunctante licet voluntate coguntur, facit eos
necessitatis ipsius participes, cum tanquam lue
morbida imbuuntur. Et idcirco hanc eorum
cathedram pestilentie propheta cognominat, quia
contagione sua voluntatem religiosæ mentis
inficiunt. Sed beatitudinem viri nondum, vel
in impiorum consilium non isse, vel in peccatorum
via non stetisse, vel in pestilentie cathedra
non sedisse, consummat. Possunt enim hæc &
in seculari viro reperiri, ut vnum deum esse,
creatorem mundi opinetur, ut à peccatis se
per studium modestie, innocentie referat, ut
honorum dignitatibus, priuata & tranquillæ
vitæ otium anteponat. Sed perfectum nunc
deo virum propheta conformans, & quem in
magnis æternæ beatitudinis constituat exemplis,
non communibus eum ad id docet vsurum
esse virtutibus, sed his consummandum esse,
ut beatus sit, quæ sequuntur: *Sed in lege
domini voluntas eius.* Absentio superiorum
inutilis est, nisi in consequentia adhibeatur
intentio, scilicet ut in lege domini voluntas sit.
Nō expectat propheta ut metus sit, plures enim
intra legem metus cohibet, paucos vero voluntas
constituit in lege. Quia timoris est, non aude
timēda negligere: perfectæ vero religionis est,
præscriptis velle parere. Et idcirco beatus

Legis domini
nec meditatio

ille est, cuius in dei lege non timor est, sed
voluntas. Sed deest interdum & aliquid
voluntati. Et perfectam beatitudinem solum
velle non obtinet, nisi voluntatem sequatur
operatio. Sequitur namque: *Et in lege eius
meditabitur die ac nocte.* Beatum hunc virum
continua legis meditatio & indefessa
consummat. Sed fortè id humanæ infirmitatis
natura non patitur, per quam quiescendum,
dormiendum cibo vacandum est, ob quæ à
spe consequendæ beatitudinis ex necessitate
naturalium decidamus, cum aliquando à
meditatione diurna atq; nocturna negotij
corporalis intermissione fit desinendum.
Simile quoque huic dicto Apostoli dictum
est: *Sine intermissione orantes.* Quasi
vero non recuperando vires suas naturæ
nostræ necessitas possit sine interpellatione
temporis semper orare. Meditatio itaque
legis non solum in verbis legendi est, sed in
opere & religione: neque ut libros tantum
& scripturas recensamus, sed ut ea quæ
scripturis ac libris continētur, gestis
rebusq; meditemur, & diurna nocturnaq;
opera legem semper exerceant, ut illud
apostoli est: *Omnia quæcunque facitis,
in gloriam dei facite, siue cum manducatis,
siue cum bibitis, siue cum aliud agitis.*
Per hoc enim efficitur, ut sine intermissione
oremus, cum per opera deo placita, & in
gloriam eius semper exercita, sancti cuiusque
viri vita omnis oratio sit, ac sic secundum
legem noctu dieq; viuendo, vita ipsa
nocturna legis erit & diurna meditatio.
Sed consummata viri huius beatitudine,
qui impiorum consiliis, & peccatorum viis,
& pestilentie cathedra se abstinens dei
legem volens die & nocte meditatur,
docendum est quantus ei fructus
acquisitæ huius beatitudinis sit futurus.
Velle enim beatum esse, ex beatitudinis
ipsius expectatione proficiscitur. Sequitur
namque: *Et erit tanquam lignum quod
plantatum est secus decursus aquarum,
quod fructum suum dabit in tempore suo.
Et folium eius non defluet.* Ridiculum
hoc fortè & ineptum comparatæ
beatitudinis creditur exemplum, in quo
ligni plantatio secus decursus aquarum,
fructus sui datio secundum suum tempus,
& folium eius non defluens prædicatur.
Hæc quidem secundum homines seculi
nulla fortè existimabuntur. Sed videamus
secundum propheticam doctrinam, quanta
in his ipsis rebus ac verbis comparatæ
beatitudinis gloria condocetur, in libro
Genesis vbi plantatum à deo paradisi
legislator ostēdit: Omne quoque lignum
specie pulchrum & ad vsum bonum
productum esse monstrauit, esse quoque &
in medio paradisi lignum vitæ, & lignum
sciendi boni

Meditatio
factis est

M
Et erit
tanquam
lignum

A boni & mali exposuit, irrigari deinde paradisu-
 sum flumine, quod postea in quatuor principia
 diuisum sit. Quod autem esset hoc lignum vi-
 tæ, propheta Salomon docuit, dicens de ado-
 ratione sapientiæ: Lignum vitæ est omnibus
 qui complectuntur eam, & qui incumbunt in
 eam sicut in domino. Lignum ergo hoc viuens
 est, neque solum viuens, sed etiam rationale.
 Rationale autem in tantum, vt fructum det.
 Det vero non confuse, nō importune, sed tem-
 pore suo. Et plantatum hoc lignum est secus
 decursus aquarum in possessione scilicet regni
 dei, id est, in paradiso, & vnde flumen exiens
 in quatuor principia diuiditur. Non enim ait:
 Post decursus aquarum, sed secus decursus a-
 quarum, vnde primum decursus aquarum di-
 uisiones sortiuntur. Illic enim plantatum hoc
 lignum est quò latronē illum se domino con-
 fitentem dominus (qui sapientia est) introdu-
 cit, dicens: Amen dico tibi, hodie mecum eris
 in paradiso. Et quia sapientiam, qui Christus
 est, lignum vitæ cognominari de sacramento
 futuræ corporationis & passionis prophetica
 autoritate docuimus, etiam ex euangelii in-
 telligentia huius est proprietas astruenda. Do-
 minus namq; ipse se arbori cōparauit, cum in
 Beelzebub demonia eum Iudæi eiicere dixis-
 sent: Aut facite, inquit, arborem bonam & fru-
 ctus eius bonos, aut facite arborem malam &
 fructus eius malos. Ex fructu enim arbor co-
 gnoscitur, quia cum fructus esset optimus dæ-
 monia eiicere, Beelzebub eum, cuius fructus
 pessimi sunt, esse dicebant. Huius quoque beati
 ligni non dedignatus est in se docere virtutē,
 cum pergens ad crucem ait: Quia si in humi-
 do ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Per hu-
 mido ligni exemplū nihil in se ariditati mor-
 tis obnoxium esse significat. Huic itaque ligno
 beatus ille vir similis fiet, cum translatus latro-
 nis in paradisu modo secundum decursus
 aquarum, & ipse plantetur, & fiet beata illa &
 non eradicanda nouella plantatio, quam in e-
 uangelii dominus significat cū de aliena plan-
 tatione conqueritur, dicens: Omnis plantatio
 quam non plantauit pater meus eradicabitur.
 Hoc enim lignum dabit fructus suos. Vbicun-
 que autem de fructibus arborum aliquid diui-
 nus sermo significat, facere potius eas fructum
 quàm dare memorat, cum ait: Non potest ar-
 bor bona fructus malos facere. Et cum secun-
 dum Esaiam querela de vinea est: Expectaui,
 inquit, vt faceret vvas, fecit autem spinas. Li-
 gnum autem dabit fructus suos arbitrio dan-
 di & ratione moderatum. Nam in tempore suo
 dabit. Et quo tandem tempore? Nempe eo

de quo beatus Apostolus ait: Notum vobis fa-
 cere sacramentum voluntatis suæ, secundum
 beneplacitū quod proposuit in ipso in dispen-
 sationem plenitudinis temporum. Hoc ergo
 dispensationis est tempus, quo & accipiendi &
 dandi opportunitas temperatur, cum suum e-
 rit tempus, vt accipiant quibus dabit: temporis
 autem mora in plenitudine temporum pen-
 det. Dispensatio enim dandi fructus plenu-
 dini temporum seruatur. Et qui tandem hic di-
 spendendus erit fructus? Nempe ille de quo
 idem Apostolus meminit, dicens: Et transfor-
 mauit corpus humilitatis nostræ conformatū
 corpori gloriæ suæ. Hos ergo nobis fructus
 suos dabit, quos iam in eo quem sibi assumpsit,
 & qui significatur in ligno, homine perficit,
 quem in immortalitatis suæ naturam absor-
 pta mortalitate trāsfudit. Erit ergo vt hoc li-
 gnum beatus ille vir, tum quando ipse in glo-
 riam dei domino suo conformis adstiterit.

Folium autem ligni huius non defluet. Nec mi-
 rum si folia eius non defluunt, cuius fructus
 dabuntur potius quàm decident, non maturi-
 tate depulli, nō vi exteriori decussi, sed ratio-
 nalis officij dispensatione dimensi. Et quid in
 foliis significet ex comparatione rerum corpo-
 raliū absolutum est. Nanque hanc esse natu-
 ram foliorum cōtuemur, vt ad custodiam fru-
 ctuum fructibus ipsis circumiecta prorūpant,
 vt quodā vallo tenera pomorū initia commu-
 niant. Doctrina ergo verborum dei quæ pro-
 missos nobis fructus conuestit, significatur in
 folio. His enim verbis spes nostræ inumbran-
 tur, horum inter has seculi tempestates muni-
 mine conteguntur. Non defluent igitur hæc
 folia, id est dei verba, quia per dominū dictum
 est: Cælum & terra præteribunt, verba autem
 mea non præteribunt. Nihil enim ex his quæ à
 deo dicta sunt, dilabatur aut decidet. Quod au-
 tem hæc folia ligni huius non inutilia sint, sed
 salutaria gentibus, sanctus Ioannes in Apoca-
 lypsi testatur, dicens: Et ostendit mihi flumen
 aquæ viuæ splendidum tanquam crystallum
 exiens de throno dei & agni, & in medio pla-
 tæ eius, & ex vtraque parte fluminis arborem
 vitæ, quæ facit fructus duodecies, singulis men-
 sibus reddens fructum suum, & folia arboris
 illius sunt ad sanitatem gentium. Cæleste sa-
 cramentum ita per corporales species expo-
 nitur, vt rationem spiritualem corporalia ipsa
 quanquam implere non possint, tamen ad cor-
 porata nō mutilent. Conuenerat enim dixisse
 ex vtraque parte fluminis demonstrati, arbo-
 res esse nō arborem. Sed quia vitæ arbor ubiq;
 in sacramento baptismi vna est, vndique ad se
 venientibus

Propterea sed
 aliis verbis

Christus ar-
 bor

Luc. 23. 34
 17. 9

In tempore
 suo

Et foliū eius
 non defluet

F

Fortè sic le-
 gendū, tamē
 ad cōparatio-
 nē inutilia
 sint

G venientibus apostolicæ prædicationis fructus subministrans, ideo ex utraque parte fluminis una vitæ arbor adfuit, unus enim agnus est in throno dei visus, & unum flumen, & vitæ arbor una, quæ omnia in se complectuntur mysteria corporationis, baptismi, passionis, cuius folia, id est, prædicationis, verba salutem gentibus per doctrinam eloquij nõ decidentis impartuntur. Et omnia, inquit, quæcunq; faciet bene dirigetur. Iam nõ sicut in Adâ domum eius & statuta perturbantur, quia ille constitutæ immortalitatis beatitudinem peccato transgressæ legis amisit, sed per redemptionem ligni vitæ, id est, dominica passione cum ipsi ligno vitæ similes erimus, iam quicquid in nobis fiet, æternum est. Aeternum autem cum beatitudinis sensu. Prosperabuntur enim omnia illa quæ fiunt, non demutatione

H incerta, non natura infirma, cum incorruptio corruptionem, & æternitas infirmitatem, & forma dei formam terrenæ carnis absorpserit. Huic igitur plantato ligno in tempore suo hos fructus suos danti beatus ille vir erit similis, ipse quoque in paradiso plantatus, ut plantatio dei non eradicanda permaneat, in quo omnia à deo facta prospere dirigentur, nulla deinceps demutatione vel infirmitatis nostræ eradicanda vel temporis. Demonstrata autem perfecta huius viri beatitudine consequens erat quæ impios pœna maneret, ostendere. Sequitur nanque:

Non sic impij non sic, sed tanquam pulvis quem proicit ventus à facie terræ.

Non est impijs comparatiuæ huius beatitudinis spes relicta, sed vagum eos, obtritum, ventilatum, dispersum & inquietum manet, ut ex illa corporalis soliditatis firmitate decussi ludibrio pulveris differantur in pœnam, non in nihilum dissoluti, ut sit in his materies pœnalis, sed in inane ac leue aridumq; ut ludibriosæ pœnæ, & loco altero idem propheta meminit, dicens: Comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo illos.

Comparatio itaque ut beatitudinis, ita & pœnæ est constituta. Quod enim nullus labor est vento pulverem dissipare, & quàm lutum in plateis ingredientiæ propè calcasse non sentiunt, ita pœnæ illi inferni facile est impios delere atque dispargere, quos peccatorum ratio & in lutum soluerit, & comminuerit in pulverem, non relicta neque substantia firmitatis, cum pulvis & lutum sint, & per id quod pulvis & lutum sunt, in natura tantum pœnalis substantiæ reservati. Et quia per hanc demutationem obtrita in pulverem firmitatis, non erit huius boni particeps, quod beato viro ex fru-

ctu ligni dabitur in tempore. Ideo consequenter adiecit: *Propterea non resurgunt impij in iudicium.* Non abolitio his qui utique pulvis erunt per id quod non resurgunt denunciatur, sed resurrectio his in iudicium denegatur. Nõ enim per id quod non erunt, sensu pœnæ carebunt, quia lucri pœnam facit quod non subsistit ad pœnam. Subsistunt autem qui erunt pulvis. Pulverem vero effici vel ariditate vel atritu non est subsistendi amississe naturam, sed in naturam alteram substituisse. Per id autem quod in iudiciũ non resurgent, absolutum est non resurgendi eos caruisse natura, sed resurgendi in iudicium perdidisse ordinem. Qui autem resurrectionis & iudicij ordo intelligendus sit, dominus in Euangelijs ostendit, dicens: Qui credit in me, non iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus est. Hoc est autem iudiciũ, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Negligentem audientiam & incuriosam legètiũ facilitatem dicti dominici sermo perturbat. Cum enim dicit: Qui credit in me non iudicabitur, exemit iudicio fideles. Et cum subiecit: Qui autem non credit iam iudicatus est, non admisit ad iudicium infideles. Ergo si credentes exemit, & repulit infideles, nec in hos nec in illos iudicij forte permissa, quomodo convenire sibi hoc quod tertium ait, existimatur: Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem? Non potest videri locus relictus esse iudicio, cum neq; infideles, neq; fideles sunt iudicandi. Et hæc quidem ita esse auditoribus negligentibus & lectoribus incuriosis videbuntur, cæterum in se verius ipsa verborum proprietates dicti intelligentiam continet: Qui credit, inquit, non iudicabitur, quid enim necesse est iudicare credentem? Iudicium enim ex ambiguis rebus existit, & ambiguitate adempta, iudicij non desideratur examina. Ex quo ne infideles quidem necesse est iudicari, quia ambiguitas quum infideles sint non refedit. Sed adempto in credentes non credentesq; iudicio, causam dominus iudicij & autores in quo iudicari necesse esset adiecit. Sunt enim aliqui inter impios piosq; qui medijs sint, ex utroq; admixti, neutri tamen proprie, quia in id ipsum constiterint ex utroq; nec fidei admiscendi, quia sit illis aliquid infidelitatis insertum: nec infidelitati deputandi, quia aliquid habeant & fidei. Plures namque dei metus in ecclesia continet, sed eosdẽ tamen ad secularia vitia seculi blandimenta sollicitant. Orant, quia timent: peccant, quia volunt: Christianos se nuncupant, quia

Et oia quæcunq;

Nõ sic impij

I

* al. tamen

Soli medijs iudicabitur

M

A quia bona est spes æternitatis : gentilia agunt, quia blanda præsentia sunt: impij nõ manent, quia his dei nomen in honore est: pij nõ sunt, quia quæ pietati sunt aliena sectantur. Et necesse est ea magis diligant per quæ id quod se nuncupant esse non possunt, secundum nuncupationis voluntatem, operum voluntate potiore. Et idcirco dominus posteaquam credentes non iudicandos & non credentes iam iudicatos esse dixerat, addidit: Hoc est autem iudicium, quia lux venit in hunc mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lumen. In eos ergo iudicium est, quod iam & in incredulos actum est, & in credentes non necessarium est, quia magis tenebras quàm lumen dilexerint, non quòd non dilexerint & lumen, sed quòd dilectio illis fuerit magis propensa tenebrarum. Præferri enim solet dilectioni ex comparatione dilectio, & hic iudiciũ est, quia cum dilexerit Christum, magis tamen tenebras dilexerunt. Hi ergo iudicabũtur, qui neq; ut pij non iudicabuntur, neque iam fuerint ut impij iudicati, in quos ex prælata potius dilectione iudicium est. Et huius quidem euangelicæ dispositionis tenuit propheta rationẽ, dicens: Propterea non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in consilio iustorũ. Impiis iudicium, quia iam iudicati sunt, non relinquit: peccatoribus autem, quos superiori sermone discerni ab impiis docuimus, consilium iustorum, quia iudicandi sint, denegauit. Illos enim præiudicatos impietas facit, hos vero peccatum detinet iudicandos. Itaque neq; impietas quæ iam iudicata est, peccatorũ est permissa iudicio, neque peccatores qui iudicandi sunt, iustorum qui non iudicabuntur, meriti sunt digni esse consilio. Et huius differentiz hinc ordo proficiscitur. *Quia cognoscit, inquit, dominus uiam iustorum, & uia impiorũ peribit.* Consilium iustorum peccatores idcirco non adeunt, quia uiam iustorum dominus cognoscit. Cognoscit autem non ignorationis scientia, sed dignatione noscendi. Neq; enim hæc in deo passionum humanarum demutatio est, ut aliquid aut cognoscat aut nesciat. Beatus apostolus Paulus qua ratione à deo cognoscemur exposuit dicens: Si quis est in uobis propheta aut spiritalis, cognoscat quæ scribo uobis, quia domini sunt: si quis autem non cognoscit, non cognoscetur. Eos ergo cognosci à deo ostendit, qui quæ dei sunt cognouerint, tunc cognoscendi cum cognouerint, dignationem scilicet cognitionis per meritum religionis cognitz consequentes, ut quod cognoscitur non ignorantis profectus intelligatur esse, sed co-

gniti. Absolute autem dominus ostendit in **D** Adam atque Abraham peccatores se ignorare, cognoscere autem fideles. Namq; Adæ post peccatum dictum est: Vbi es Adam? Non quòd deus quem adhuc in paradiso habebat, in paradiso esse nesciret, sed quòd dum ubi sit interrogatur, indignus cognitione dei per id quod peccauit, ostenditur. Abraham ante diu ignoratus, scilicet ad quem septuagenariũ dei iam fuit sermo, cum se per oblationem Isaac fidelem domino probasset, tali in diuinam familiaritatem dignatione suscipitur. Nunc cognoui quia times dominum deum tuum, & nõ percisti dilecto filio tuo propter me. Non ignorabat utiq; Abrahæ fidem, quam ei de generando Isaac credenti & ad iustitiam deputauerat. Sed qui magnum timoris sui dederat filium offerendo documentum, nunc cognoscitur, nunc probatur, nunc dignus est qui non ignoretur. Scit itaq; deus & agnoscit & nescit, cum Adam peccator nescitur, & Abraham fidelis **E** agnoscitur, dignus scilicet qui à deo nihil utique ignorante noscatur. Cognita ergo est deo iustorum non iudicandorum uia, & idcirco peccatores iudicandi sunt eorũ consilio. Impij autem in iudicio non resurgent, quia deperdita eorum uia, iam fuerint iudicati per eum qui ait: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio domino Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Sine titulo apud Hebræos 11.

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Plures nostrum ambiguos facit apostolica autoritas, utrũ psalmum hunc coherentem primo, & ueluti primi extremum putent esse, an uero subiacentem, & secundum potius connumerent. Namq; **F** in Actis apostolorum primũ hunc haberi, atq; esse sub oratione beati Pauli ita docemur: Namq; uobis euangelizamus eam quæ ad patres facta est repromissio, hanc deus expleuit filiis uestris, suscitans dominum nostrum Iesum, sicut in psalmo primo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, cum suscitauit eum à mortuis amplius non regressurum in interitum. Ob hanc ergo apostolicam auctoritatem errore scribentium fieri creditur, ut in ordine secundus psalmus iste numeretur, cum primus esse ipso doctore gentium testante noscatur. Cognoscenda itaq; ea ratio est, cur & à nobis secundus esse intelligendus sit, & ab apostolo esse primus ostensus sit. Mediis nanque temporibus legis priusquam unigenitus dei filius ante secula manens deus, uerbum homo nasceretur,

Quomodo
deus cogno
scit aut i
gnoret

A Quom. 13.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G nasceretur, poscente rege Ptolemæo septuaginta seniores libros veteris testamenti ex Hebræis literis in Græcas transtulerunt. Erat autem iam à Mose antea institutum in synagoga omni septuaginta esse doctores. Nam idem Moles quamvis veteris testamenti verba in literis cōdidisset, tamen separatim quædam ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat. Cuius doctrinæ etiam dominus in euangeliis meminit, dicens: Super cathedram Mosi, inquit, sederunt scribæ & pharisæi, omnia ergo quæcunq; dixerint vobis seruate & facite: secundū vero facta eorum nolite facere. Doctrina ergo horum mansit in posterū, quæ ab ipso scriptore legis accepta in hoc seniorū & numero & seruitio conseruata est. Hi itaq; seniores libros hos transferentes, & spirituale secundū Mosi traditionem occultarū cognitionum scientiam adepti, ambigue lingua Hebraica dicta & varia quædam ex se nunciata, secundū virtutes rerum certis & propriis verborum significationibus transtulerunt, doctrinæ scientia multimodam illam sermonū intelligentiam tēperantes. Et ex eo fit vt qui postea transtulerunt, diuersis modis interpretantes, magnū gentibus attulerint errorem, dum occulte illius à Mose *prophetæ traditionis ignari, ea quæ ambigue lingua Hebræa commemorata sunt, incertis ipsi iudiciis ediderunt. Ambiguitatis autem linguæ Hebræicæ vnum afferimus exemplum, ex quo cætera istiusmodi esse atq; vt sunt, intelligantur. **B**resith verbū Hebraicum est: tres enim significantias in se habet, id est, in principio, & in capite, & in filio. **I** Sed translatores septuaginta in principio adiderunt, cæteris diuersæ transferentibus, & secundum hanc ambiguitatem hæc ab illis in omni translatione est facta confusio. Sed perfecta horum septuaginta interpretum autoritas manet. Primum quod ante aduentum corporalem domini transtulerunt, nec aduatio interpretandi adhibita temporari arguitur, tanto anteriores interpretatiōis ætate, de hinc quod ipsi illi principes, doctoresq; synagogæ & præter scientiā legis, per Mosem quoque doctrina secretiori perfecti innotuerūt, non improbabiles esse arbitri interpretandi, qui certissimi & grauissimi erant auctores docēdi. Hi ergo psalmos inter cæteros libros transferētes & in numerum redegerunt, & in ordinē collocauerūt, & diapsalmis distinxerunt, qui omnes secundū Hebræos cōfusi & habebātur & habentur. Horum igitur translationes Hebræis, tum lingua tantū sua vtentibus, non erant necessaria. Ipsi

tamen omnibus diligenti & religiosa custodia **K** obseruatis, quibus postea quā dominus legem omnem sacramēto & corporationis suæ & passionis & resurrectionis impleuerat, cum his libris quos regij iudem translatores ædiderant collocatis & fideliter consonantibus repperitis, indissolubilis cōstituta est priuilegio doctrinæ & ætatis autoritas. Beatus ergo apostolus Paulus secundum promissionem suam Hebræus ex Hebræis, etiam secundū Hebraicam cognitionem & fidem, psalmum hunc primū esse dixit, translatorum distinctione non vsus, cui maximum hoc prædicandi ad synagogæ principes studium erat, vt dominum nostrum Iesum Christum dei filium natum, passum, resurgentem, regnare in æternum, ex doctrina legis ostenderet. Tenuit itaque hunc modum, vt Hebræus ipse & Hebræis prædicans Hebræorum consuetudine vteretur. Sed nobis **L** translatorum vtendum autoritate est, legem non ambiguitate literæ, sed doctrina scientiæ transferentium. Præstat autē nunc absolutissimam intelligentiam personæ tēporis causæ apostolica autoritas. Nam quid in libro Actorū suorum de hoc eodem psalmo idem Apostoli senserint, verbis ipsorum loquemur. Scriptum nanq; est: Et ipsis dicentibus domine, tu es qui fecisti cælum & terram & mare, & omnia quæ in illis sunt, qui per os patris nostri David sancti pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersum dominum, & aduersum Christum eius. Conuenerunt enim in veritate in ciuitate ista aduersus sanctum tuū filium Iesum, quem vnixisti Herodes & Pontius Pilatus, & populus Israël facere quanta manus tua & consilium præscribit fieri. Et nunc domine respice in minas illorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Non ergo ambiguum est quid tanto anteriore tempore prophetiæ psalmus ostenderit. Nā permixtum sibi in Herode atque Pilato gentes frementes & populi vana meditates, in vnū cum ipsis suis principibus & regibus astiterunt. Comuni enim & prætoris & tetrarchæ iudicio in dominū confirmata dānationis est passio. Et quidē diligenter secundū propheticam scientiā vnicuiq; generi & nomini singulorū quorumq; verborum est proprietas coaptata. Vt gentes fremuerint, imperito scilicet motu incōditoq; dei filiū in corpore cernentes & odientes, quæ visq; ad eos fremuerūt, vt coronam spineam capiti cōpulerint, veste regia indutū salutatiōe atq; honore regis illuserint, harūdine caput cōtuderint,

aceto

Secreta legis Mosaicæ

Non credo

Andi Hieronymum

* Profectæ legētiū puto

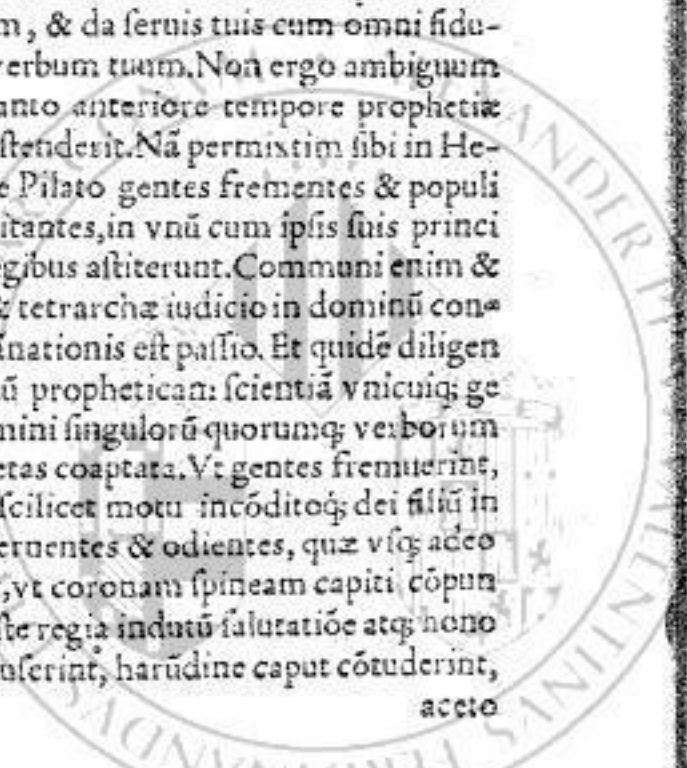
Bresith

Aliud sentit Hieronim⁹

Fabula de callulis septuaginta

A. Q. m. 1.

quædā filii vertit non puerum M

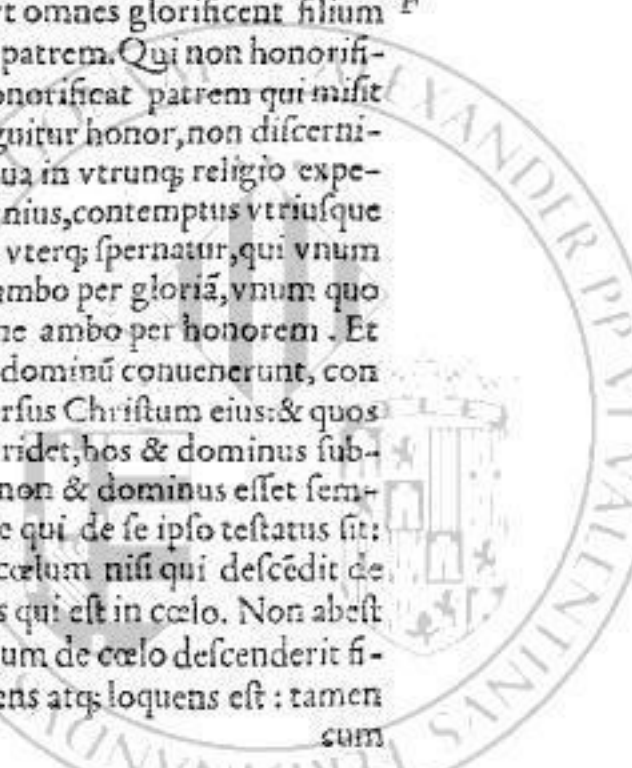

A aceto ac felle potauerint, lācea latus foderint. Cohors enim militum Pilato subditorum ex fremitu iræ intemperantis hæc gessit. Populi autem inania meditati sunt, id est, inani in doctrinis dei meditatione versati, cum per meditationem legis non intellexerunt qui prædicabatur in lege. Iam enim tum non tantum ex illa secundum carnem Abrahamæ generatione synagoge populus abundabat, sed ex multis populis in nomine Israël populi nomine multorum populorum diuersitas continebatur. De hoc in Actorum libro ita scribitur: Erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi, viri timentes dominum ab omni gente quæ sub cælo est. Populi itaque isti meditati sunt inania, ex multis populis in vnum populum congregati. Reges quoque adstiterunt. Pilatus scilicet & Herodes, cum quibus reges terræ intelliguntur, & vterq; pro legum quibus præerant necessitate præsentis suæ adhibuit officium. **Q**ui autem impio irreligiosq; consilio multis conuenientibus aduersus dominum tractabant, hi principes conueniunt in vnum, frequenter scilicet in domum Caiphæ, omnium sacerdotum principibus congregatis. Denique reges terræ cognominati sunt, Herodes tetrarcha & Pilatus prætor, quia iure terreni imperij adstiterunt. Cæteri autem qui in vnum conuenerunt neq; principes terræ sunt, neq; principes sacerdotum, quia nec ius regni sui prætori Romano & tetrarchæ obtinebant subditi, neq; vltra iam principes sacerdotum cognominari merebantur, quia impij in deum ac dominum ipsius sacerdotij extitissent. Et quia non ambiguum est, ex persona dei patris secundum apostolicam autoritatem psalmum ceptum esse, quippe cum dixerint: **Q**ui per os patris nostri David sancti pueri tui dixisti, idcirco ad intelligendam personæ demutationem ab interpretantibus interiectum diapalma est, licet in libris Hebræorum non contineretur. Persona ergo quæ demutatur, apostolorum esse intelligenda est dicendum: Dirumpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum ipsorum. Detestari eos necesse est quod arguunt. Horum ergo qui & fremuerunt, & inania meditati sunt, vincula dirumpunt, & iugum abiiciunt. Et nõ ambiguum est quin differat iugum abiicere & vincula rumpere, quod vtrunq; vtriq; superius memorato & generi, & nomini conuenit, & vincula gentium rumpant, iugum autem populorum abiiciant: quia gentes peccatorum suorum vinculis colligantur à quibus absoluere se per infidelitatem non possunt, secundum quod dictum est: Fasciis peccatorum suorum con-

strictus est peccator. Iudæi vero iugo legis onerantur, quod à se Apostoli abiiciunt, beato Petro dicente: Nunc vero quid tentatis dominum ponere supra collum discipulorum iugum, quod neq; nos, neq; patres nostri potuimus portare? Hoc ergo populorum iugum à se abiiciunt, quia subditi ei fuerunt: vincula autem non sibi, sed gentibus dirumpunt. Et ita vtriusque sermonis ratio seruata est, vt vbi vincula dirumpuntur, nullam personæ suæ significantiã addant: vbi vero abiiciunt iugum, illic dicendo abiiciamus à nobis, non de aliis quàm de semetipsis locuti intelligantur, vt graui isto & intolerabili abiecto, suaui illi & leui ad quod inuitati sunt, euangelicæ sanctificationis se iugo subderent, gentium autem vincula per libertatem prædicationis abrumperent, secundum illud quod in eiusdem psalmi commemoratione dixerunt: Et nunc domine respice in minas illorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum, hæc enim apostolicæ doctrine omnium infidelitatum & peccaminum laqueos abrumpunt. Et quia superius duplex persona seruata est cum ait: Aduersus dominum & aduersus Christum eius, gemina quoque nunc ridens & subsannantis significatio consecuta est. Non enim discernitur contumelia alterius ab altero, neq; discretus honor est religionis ad vtrumque. **Q**ui enim per geminam patris & filij secundum se legitimamque naturam in gloriam diuinitatis vnum sunt, vnum etiã sunt vel in contemptus iniuria vel in honore reuerentiæ, & alter in altero aut honorificatur aut spernitur. Atq; id ipsum dominus testatur dicens: Sicut pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Nec enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes glorificent filium sicut honorificant patrem. **Q**ui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Non distinguitur honor, non discernitur contumelia, æqua in vtrunq; religio expectatur. Et iniuria vnius, contemptus vtriusque est. Ita cum in vno vterq; spernitur, qui vnum sunt in diuinitate ambo per gloriam, vnum quoque sunt in religione ambo per honorem. Et nunc qui aduersus dominum conuenerunt, conuenerunt quoque aduersus Christum eius: & quos in cælo habitans irridet, hos & dominus subsannat. Non quod non & dominus esset semper in cælo, quippe qui de se ipso testatus sit: Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo. Non abest ergo à cælo, quia cum de cælo descenderit filius hominis manens atq; loquens est: tamen

Persona patris contra Hieronymum.

C

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G cum hæc loqueretur in cælo, descēderat quidē filius hominis, sed per naturæ virtutē non aberat filius dei vnde descenderat, neq; se ex eo quod antea erat, tum cum homo est natus assumpserat, neq; factus filius hominis, filius dei esse defecerat, sed à deo filius hominis, fili⁹ dei est, vt descēdens de cælo filius dei esset, & per virtutem suæ substantiæ idem filius hominis esset in cælo. Sed volens propheta sub personæ distinctione significare patrem, qui filio suo etiam in filio hominis consistente in terris, in illa aterna sua sede ac beata maneret, & sine descensionis alicuius dispensatione requiesceret, ait: Qui habitat in cælis irridebit eos, & dominus subsannabit eos. Vt per eum qui irrideret habitās in cælo intelligeretur, & dominus qui subsannaret è cælo. Non differt aut subsannare & irridere: vtrunq; enim secundū voluntatis affectum officio oris efficitur. Nanq; secundum intelligentiā nostram per corporales species diuinarum rerum sensus exponitur, vt subsannatio & risus in eludendis his qui aduersus dominū & aduersus Christum eius conuenerant nominare, non q̄ in incorporalē deū aut resolutio aut obductio oris incideret, sed vt ex naturæ nostræ cōsuetudine nosceremus quale in impios esset iudiciū diuinæ voluntatis. Subsannati ergo & irrisi sunt, nanq; qui testes falsos concinnauerant, qui prodicionem mercati erant, qui super se ac filios suos sanguinem eius receperāt, qui crucifige clamauerāt, qui descende de cruce si filius dei es dixerant, qui sepulchrū obsignauerant, qui resurrectionis silentiū à militibus & famam furati corporis emerant, perdidērunt tantū impietatis suæ laborem, deus est quem crucifixerant, æternus est cuius sepulchrum obsignauerant. Irridetur impietas dum ad illicita nititur, dum incōcessa expetit, dum quod obtinuisse se sperat amittit, dum deū esse quem tanquā hominem condemnat agnoscit. Ob quod competenter hoc sequitur: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos. Postea enim quā resurgente à mortuis deo, in quē mors per speciē corporis quod assumpsit inciderat, temeritas infructuosæ impietatis irrisa est, de⁹ ad eos quos subsannauerat loquitur, eosq; in indignatione cōturbat. Ac priusquam qui iste ira sermo & quæ hæc indignationis perturbatio sit ostendamus, admoneri legentes atq; audientes oportet, ne aliquas demutationes passionum perturbationesq; motuū cadere in deū credant. Nihil enim in æternam illā & perfectam naturam nouum incidit, neque qui ita est, vt qualis est, talis & semper sit, ne aliquādo

non idem sit, potest effici aliquid aliud esse, q̄ K semper est. Terrenæ istud imperfectæq; causæ habent generis, vt demutabiles fiant conuersione naturæ, cum lætitiā mœror, placabilitatem ira, benevolentiam offensa, æquanimitatem inuidia, & securitatem sollicitudo perturbat. Sumus per hæc aliud aliquando q̄ fuimus, cum eā quæ præsens sit mentis affectionē, subrepens per inconstantiam infirmitatemq; nostram motus appetitionis alterius inquietet, & ex eo quod fuimus, in id quod sumus cōuersio nos repentina demutat. Deus autē beatus atq; perfectus profectū nō eget cui nihil deest, demutatione nō nouus est, qui origine caret. Ipse est, qui quod est, nō aliud est, in sese est cū est, ad se est, suus sibi est, & ipse sibi omnia est, carens omni demutatione nouitatis, qui nihil aliud quod in se posset incidere per id quod ipse sibi totū totus est reliquit. Ex huius igitur optima ac beneuola beatitudine, per dominū nostrum Iesum Christū perfectæ omnes sunt cœlestium & inuisibiliū creationes, spiritualiū & corporaliū constitutiones, nō vt profectū sibi aliquem ex his, quibus originē impertiebatur, adquireret. Neq; enim quisquā eo indiget, qđ ex se tribuit: aut per id proficit, cui ad id quod est autor est. Exteriora autē sunt quæ afferunt profectū, quia ea quæ inopix medentur aliena sunt. Deus igitur ex quo omnia sunt, nullo eorum indiget, quibus id quod sunt esse largitus est, omnia vero ad profectum eorū quæ gignerentur creauit. Et quia longus erit sermo, si etiam de cœlestibus & inuisibilibus inchoetur, ex nobis ipsis ad quos pphetiæ psalmus est, tractemus. Homine non quod officio eius in aliquo egerit instituit, sed qui bon⁹ est participē beatitudinis suæ condidit, & rationale animal in vsum largiēdæ æternitatis suæ vita sensusq; perfecit, & hoc ipsius dictis absolute intelligit. ait enim: Sed nunc Israël quid dñs deus tuus poscit à te, nisi vt timeas dñm deū tuū, & ambules in oībus viis eius, & diligas eum, & seruias dño deo tuo ex toto corde tuo & ex tota anima tua, & custodias præcepta domini dei, & iustificationes ei quæ ego præcipio tibi vt bene sit tibi. Nullum à nobis, nisi innocentie, & religionis, & fidei obsequiū deus postulat. Amari se à nobis exigit, non vtique amoris in se nostri fructum aliquem sui causa ipse percipiens, sed amore ipso nobis potius qui eum amabimus profuturo. Nam amari se, sibiq; nos obsequi idcirco à nobis expetit vt digni beatitudinis suæ ac bonitatis munere per meritū amoris sui & obsequij iudicemur. Bonitatis autem vsus vt splendor solis, vt lumen ignis, vt odor succi,

A succi, non præbenti proficit, sed videnti. Quod ergo sumus, profectus noster est potius quam eius, qui nos in id quod sumus instituit, quia deus honorum eorum quæ in se sunt æterna non inuidens, in sensum nos atque vsum beatæ suæ bonitatis assumit. Sed qui profectus ac bonus est, bonitate in nos ac beatitudine sua non sine ratione ac modo vsum est? Nam vnicuique nostrum libertatem vitæ sensumque permisit, non necessitatem alterutrum afficiens, ut vnumquodque ex natura bonum malumve esse lex cogeret, sed qui nos per benevolentiam vtendæ beatitudinis suæ creasset, profectum nobis ad id meritum vitæ innocentis honestæque constituit. Quid autem honoris ac præmij bonitatis necessitas mereretur, cum malos non esse vis quædam nobis conferta non sineret? voluntati ergo permissa bonitas est, ut præmium sibi voluntas bonitatis acquireret, ut esset nobis æternæ huius beatitudinis profectus atque vsum ex merito, non necessitas indidrecreta per legem. Et

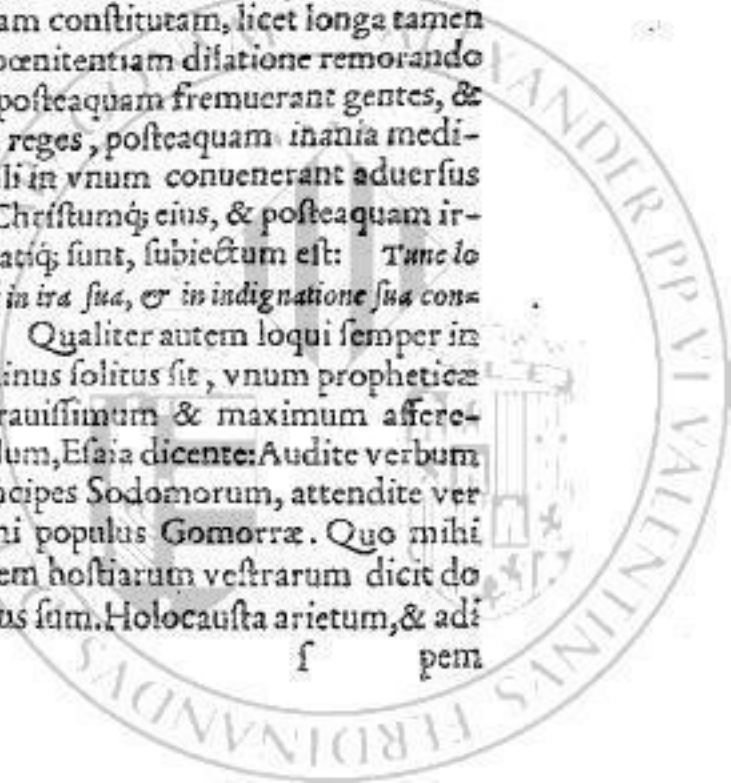
B quanquam nos ad voluntatem bonitatis, id est, ad bene honestæque viuendum per spem promerendæ & vtendæ suæ bonitatis illiceret, pœnam tamen deuitatæ & contemptæ bonitatis adiecit. Ut cum libertatem nobis voluntatis ad bonitatem promerendam reliquisset, quia meritum necessitas naturæ non haberet, libertatē ipsam quotidie propositus est contrario pœnæ terror argueret. Atque ita & per rationem æquiatque iusti ad meritum præmij permissa libertas est, & per bonitatē dei vis libertatis metu constitutionis arctata est, ut bene velle meriti spes moneret, malum nolle propositæ vltionis pœna suaderet. Itaque his quibus ex voluntatis libertate malitia magis placuit, vltio constituta

C ira esse dei creditur, non quia indemutabilis illa dei quæta natura motu impeturbidi incalcescat, sed quod ille qui per constitutionē pœnæ maneat in pœnam, sentiat sibi auctorem huius constitutionis iratum. Pœna enim patientis, ira esse creditur decernētis. Atque ita irascitur deus, cum per pœnæ dolorē iram decreti in se sentiat esse punitus, quæ non per demutationē naturæ in iram ex placibilitate comota est, sed ex constitutione pœnæ ira sit puniendis. Hanc autem pœnæ constitutionem, iram nuncupari atque esse, Ioannes in euangelio ostendit, dicens: Natio viperarum, quis monstravit vobis fugere à ventura ira? Cum enim debitum illis esset, ob impietatem suam pœnæ constitutione puniri, iram tamen hanc futuram penitentis confessione fugiebant. Apostolus quoque iræ huius ita meminit, dicens: Quia si cum adhuc peccatores essemus Christus pro nobis mortuus est, mul-

to magis iustificati nunc per sanguinem eius liberabimur ab ira per illum, iram videlicet pœnam manentis constitutionis ostendens. Non itaque ad demutationē deus mobilis est, neque ad aliud ex alio transferendus, certæ ipse constantisque naturæ est. Manet ut est quippe qui dixerit: Ego sum qui sum, & non demutor. Beata illa & perfecta æternaque virtutis bonitas non patitur conversionē, nec demutatur ex alio in aliud motu accidentis instinctus. Et hoc idē hic sancto spiritu loquens propheta testatur, dicens: Deus iudex iustus, fortis & magnanimus, nunquid irascetur per singulos dies? Nisi conuersi fueritis gladium suum vibrabit, & arcum suum tetendit, & parauit illum: Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est. Non ergo ad iram magnanimus demutatur, sed potens iudex pœnam decreuit ad culpam. Nam non conuertentibus gladium vibrabit, & arcum tetendit, & in eo parauit vasa mortis, & sagittas suas arsuris operatus est. Operatus autem est non ad motum repentinae iræ, quæ per cupiditatem vlciscendi subito accensa sit, sed operatus arsuris est, qui per impœnitentem voluntatem ipsi se constituent vrendos. Et his qui non conuertuntur, gladius vibratus est, non ex demutatione iræ perimendos ad singulos. Neque enim qui magnanimus est per dies singulos irascitur, sed quia iudicium decreuit, gladius eius ex pœnæ constitutione iam promptus est. Ipsa autem pœnalis iudicij spiritualia ministeria in gladio, arcu sagittisque memorantur, quia præparata habentur arsuris. Non ex motu iræ temporariae præparantur, sed ea ex decreti constitutione temperatissima deus bonitatis suæ æquabilitate moderatus est, non occultam scilicet constitutionis ipsius huius seueritatem & incognitam relinquendo, terroremque eius denunciationibus præmonendo, & ipsam illam constitutam, licet longa tamen ad peccati penitentiam dilatione remorando atque ideo posteaquam fremuerant gentes, & adstiterant reges, posteaquam inania meditantibus populi in vnum conuenerant aduersus dominum Christumque eius, & posteaquam irrisi subannati sunt, subiectum est: *Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos.* Qualiter autem loqui semper in ira sua dominus solitus sit, vnum prophetice doctrinæ grauissimum & maximum afferemus exemplum, Esaiæ dicente: Audite verbum domini principes Sodomorum, attendite verbum domini populus Gomorra. Quo mihi multitudinem hostiarum vestrarum dicit dominus, plenus sum. Holocausta arietum, & ad-

Libertati arbi-
trium
-Potest ne-
cessitate in

Ira dei quid

Grem agnorum, & sanguinem taurorum & hircorum nolo. Nec si veniatis apparere in conspectu meo, quis enim exquisiuit hæc de manibus vestris? Calcere aulam meam non apponetis: si afferatis similaginem, vanum est, thymiana abominatio est mihi. Neomenias & sabbata & diem magnum non sustineo. Ieiunia & ferias & Neomenias vestras & festiuitates odit anima mea. Facti enim mihi estis in abundantiam, iam non sustineo peccata vestra, & si extendatis manus, auertam oculos meos à vobis, & si multiplicetis precem, non exaudiam vos: manus enim vestræ sanguine plene sunt. Et hæc quidē atrocitas & plena iræ principes Sodomorum generosam Abrahamæ familiam nuncupari, populū Gomorræ electum, in hæreditatem Israel dici, improbabilis esse hostias, abominabiles solennitates, pertæsa ieiunia, auertendi ab H conspectu aduentium oculi, obstruendæ auiditu precantium aures, quia manus sanguine plene sunt. Quid hæc comminatione grauius est? Quid his minis seuerius? Sed videamus qualiter in ira sua deus loquitur. Sequitur enim posteaquã dictum est, manus vestræ sanguine plene sunt, Lauamini, mudi estote, auferte nequicias ab animis vestris, à conspectu oculorum meorum. Discite bonum facere, exquirite iudicium, liberate iniuriam accipientem, iudicate orphano, & iustificate viduam, & venite arguamur dicit dominus. Et si fuerint delicta vestra sicut fœnicium, vt niuem dealbabo. Si autē fuerint vt coccum, vt lanam candidam efficiam. Et si volueritis & exaudieritis me, quæ bona sunt terræ manducabitis: quod si nolueritis, neque audiveritis me, gladius vos comedet. Os enim domini locutum est. Sequitur terrorē benignitas, & quibus iam ultio criminis debita est, his adhuc superest pœnitentis conscientie beata confessio. Non enim statim deus in ira sua perimit, sed loquitur, & dissimulata adhuc pœna tantum in indignatione perturbat. Qui enim vt coccum & fœnicium erant, redundant in manus sanguine decolores, in niuem dealbescent, eruntque veste beati velleris candidati. Et hæc quidē ex autoritate testamenti veteris præsumpta sunt, videamus an etiã in nouo dei ira talis esse intelligatur, vt saluet. Namque iohannes eos quos esse nationē viperarū ob malitiam paternæ in se impietatis exprobrat, ita ad salutem monet: Facite dignum fructum pœnitentiæ. Et rursum dominus ipse: Venite ad me oēs qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Frementibus autem aduersus se, & non tantum in passione, sed etiam post passionem, non dico in vnum conuenientibus, sed persecutionem ecclesie, apo-

stolorum fugam, eadem martyrum spirantibus, deus sic loquitur iratus: Saule Saule, quid me persequeris? Ait autem: Quis es domine? Dominus vero: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. At ille tremens & pauens in eo quod sibi acciderat, dixit: Domine, quid me vis facere? Hic loquitur iratus, sic in indignatione conturbat, cum quibus ob meritum impietatis pœna decreta est, ipsis per admonitionem desinendi mali, metus & terror affertur. Sed ne ipsam quidem principalem & maximam loquendi in ira & indignatione conturbandi prædicationem prætermisit propheta. Namque post id quod ait: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos vt ostenderet qui ille iræ sermo esset, & quæ ex eo conturbatio gigneretur, adiecit: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptum eius. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, tanquam vas figuli confringes eos. Iratus loquens atque in indignatione perturbans, & irascendi modum temperat & loquendi. Nam neque iram dissimulat potestate prælata, neque à bonitate sua excidit terrore præmissio, vt ad pietatem nos metus eius, cuius potestas esset demonstrata, vocaret. Conturbantur ergo frementes & vana meditantibus, cum regem sciunt, cum filium dei audiunt, cum possessorem eum finium terræ, & hæredem esse gentium discunt, cum regendi ius in virga ferrea & eius esse cognoscunt, cum modo ac facilitate vasis figuli comminuendos populos intelligunt. Sic loquitur iratus, sic conturbat indignans, non puniens admissam impietatem, sed impenitentem ad pœnitentiæ confessionem commemoratæ potestatis terrore perturbans. Quamquam vero per spiritum prophetie pro gerendis gesta memorantis, quia solitus sit non per ambiguum providentiam gerendorum deus futura pro præteritis significare, absolute intelligi possit, omnia hæc ex persona vnigeniti filij dei domini nostri Iesu Christi dicta esse, & infidelitas maxima sit, trepidum ad hæc sensum ambiguum opinionis afferre, tamen etiam euangelicis atque apostolicis doctrinis ostendendum est, nihil eorum prophetarum quæ gerenda prædicandaque essent non antea prophetasse, maxime cum non exiguis ignorantibus atque simplicibus error oriatur in eo quod dictum est: Ego hodie genui te. Cum enim ante tempora vnigenitus dei filius maneat, non conueniens esse intelligitur, vt in die genitus sit, cum dies omnis in tempore

A tempore sit. Tempora enim secūdam præscriptam nobis à Mose cognitionē in hunc suum motū atq; cursū ab origine seculi & cōstitutione dimensa sunt, cū per momenta & horas & menses, & annū reuolubili in se successione discreta sunt, institutumq; est tēpus & ex tempore, quia omnia tēpora mutua temporū substitutio & gignit & terminat. Atq; ob id dies in tempore est, per quā tempus vniuersum & inchoatū definit, & definit inchoatur. Vnigenitus vero filius dei, vt dei verbū est, ita de^o erat verbum, nō cum temporibus est, sed ante tēpora: nō in aliquo, sed ante omnia est. Erat enim cum tempora facta sunt, quippe qui ea fecerit. Erat ergo semper. Non enim est definitus in tempore, non subiectus in numerū, sed per quē est eorum omnium quæ & sunt, & esse dici possunt, origo, ipse ille ex infinita æternitatis suæ ortu, vt ab æterno genitus est persistit. Vt igitur dicti prophetici, quo ait: Ego hodie genui te, ratio possit intelligi, adhibenda nobis est euāgelica & apostolica atq; prophetica autoritas, vt vel prophetā de Apostolo, vel Apostolū de propheta intelligamus. Tenendus autem idem euangelicorum dictorum ordo qui psalmi est. Nam idem primus est. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Et nescio cui Christū regem esse ambigere sit tutum, latrone hoc ipso in crucis passione profitente: Memento mei domine, cum veneris in regnum tuum. Sed non sufficit confessio latronis regem esse profitentis, testantur etiam adoraturi Magi cum interrogant: Vbi est qui natus est rex Iudeorum? Testatur & Pilatus interrogans: Tu es rex Iudeorum? Profitetur & dominus respondens: Tu dixisti. Non negat interrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem, cum nō sit nisi ex responsione confessio, ita neq; se protulit professionis autorem, neq; interrogatē cognitionis veritatem inuidit. Sed non sufficit respondisse q̄ rex sit, audiamus etiam illud, & qui sit iste qui rex est. Princeps nanq; sacerdotum etiam cum adiuramento interrogat, dicens: Adiuro te per deū viuum, vt dicas si tu es Christus filius dei. Et dicit illi Iesus: Tu dixisti. Interrogatio nunc quoq; non improbat, sed & iactantia & gloriatio spōtanæ professionis effugitur. Quæ sita tamen veritas non negatur, ac sic verecundia humilitatis & veritatis confessio temperatur, vt sit & in responsione officii, & in interrogazione cognitio. Sed expectāndus est, qui tandem sit responsionis huius profectus, quod Christus filius dei est. Nempe quid sequitur ad id quod dictum est: Tu dixisti: Verum dico vo-

bis amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei, & venientem in nubibus cœli: qui filius hominis est, idem & filius dei est. Natura generositatis in filij hominis assumptione non deperit. Nam non idcirco non dei filius, quia & hominis est filius. Nō enim diuinitatis fit decessio, cum humilitatis accessio: nec per consortiū infirmitatis contumeliā virtus excepit, quippe cū infirmitas honore sit donata virtutis. Nam hominis filius à dextris dei assidet, veniens cum cœli nubibus contuendus. Quo dicto prophetia consummatur illa, quæ dixit: Dixit domin^o domino meo, sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Hic ergo rex super Sion montem sanctum dei constitutus est præceptum domini annuncians. Non super illum vtiq; terrenæ ciuitatis montem, cōplorata scilicet & homicidæ & parricidæ Hierusalem, sed Hierusalem eius quæ in cœlis est, quæ mater est nostra, quæ ciuitas regis magni est, cuius, vt existimo, hodie incolæ sunt in passione domini resurgentes. Dei itaq; præceptū hic rex constitutus annunciat, vt venturum eum cum cœli nubibus meminissent, aduersus quē fremerent & cōuenirent, vt per cognitionem diuini aduentus conturbati super contumeliā illuzæ humilitatis corporeæ peniterent. Tinet autem ordinem prophetiæ euangelica doctrina. Nam in eo ipso dicti vtriusq; ratio continetur, huius scilicet dicti: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion mōtem sanctū eius, annuncians præceptum eius. Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. Cum enim ait: Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei, tempus quo filius hominis qui & Christus & dei filius confesso dei dignandus esset ostendit, vt qui antea dei filius, tum quoq; & hominis filius esset, vt id quod tum filius hominis est, ad perfectum dei filium, id est, ad resumendam indulgentiamq; corpori æternitatis suæ gloriam per resurrectionis potentiam gigneretur, quæ gloriam à patre corporeus reposcebat. Qui enim in forma dei erat, formā serui acceperat, & acceptæ huic formæ serui, gloriam dei in qua mansit exposulat, dicens: Pater glorifica me apud te ipsum ea claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. Non noua querit, non aliena desiderat, esse talis qualis fuerat postulat, sed precatur id se quod antea erat esse, gigni scilicet ad id quod suū fuit. Non erat autem id ipsum totus, quod vt fieret precaretur, fieri autē totus non aliud quam quod fuerat postulabat. Sed sit quod fuit, & quod non

G erat est futurus, ad id quod fuerat, id quod totum non erat quodam nouo ortu nascebatur. Exordio ergo hic resurrectionis suæ ad assumendam gloriam dies est, per quam ad id nascitur, quod ante tempora erat. Sed nascens ad id quod ante tempora fuit, id tamen in tempore nascitur esse, quod non erat, atq; ideo filius hominis amodo assidens virtutis dextris est videndus, quia natura carnis post resurrectione glorificata ad profectum eius quam antea habuerat claritatis prouehabatur, cum hominis filius confessurus patri & in immortalitatem corruptione carnis absorpta, & in viuentem tunc & non moriturum amplius dei filium nasceretur. Tenuit autem beatus Apostolus nouam hanc in eo tempore huius natiuitatis discretam ab ea quæ ante tempora est generationem & subdiuisam significationem. Nam cum de beata illa, & nullis circumscripta temporibus natiuitate dixisset: Primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso creata sunt omnia in cælis & in terra, visibilia & inuisibilia, primogenitum quoq; etiam ex mortuis in resurrectione commemorat, dicens postea: Primogenitus ex mortuis, ut fieret ipse in omnibus primatum habens. Nascitur enim ad id quod non erat, cum tamen id fieret quod fuisset. Est enim primogenitus ex mortuis qui erat primogenitus creaturæ, idcirco primogenitus ex mortuis ut maneret primogenitus creaturæ. Idem enim est primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ: nō nunc aliud est atq; antea fuit, quamuis etiam aliud ipse fuerit ex alio, sed id quod ex alio etiam aliud fuit, in idipsum tamē unde antea exitit aliud est renatum. Nam qui natus ex virgine homo est, erat & tum dei filius, sed qui filius hominis est, idem erat & dei filius. Natus autem rursus ex baptismo, & tum dei filius, ut & in id ipsum & in aliud nasceretur. Scriptum est autem cum ascendisset ex aqua: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed secundum generationem hominis renascentis, tum quoque ipse deo renascebatur in filium, profecto ut hominis filio, ita & dei in baptismo comparato. Sed id quod nunc in psalmo est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, non ad virginis partum, neque ad lauacri generationem, sed ad primogenitum ex mortuis pertinere apostolica autoritas est. Namque in libro Actuum apostolorum ita dictum est: Nosq; vobis euangelizamus eam quæ ad patres facta est repromissio. Hanc deus expleuit filiis nostris, suscitans dominum nostrum Iesum. Sicut & in psalmo primo scriptum est: Filius meus est tu, ego hodie genui te. Cum susci-

tauit eum à mortuis amplius nō regressurum in interitum. Vox ergo dei patris secundum Apostolū in die resurrectionis exitit, & videamus an idipsum & euāgelia sic doceant. Namq; dominus resurgens tali ad apostolos usus est voce: Data est mihi potestas omnis in cælo & in terra. Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Resurgens enim in cælo & in terra ius omne fortitus est. In eo autem quod ait: Data est, poposcisse id quod accepit ostendit. Sequitur enim: *Posce à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Accepit ergo hereditatem gentium quam poposcit. Poposcit enim cum ait: Pater, venit hora, honorifica filium tuum, ut filius tuus honorificet te. Sicut dedisti illi potestatem omnis carnis, ut omni quod dedisti illi det vitam æternam. Et rursus: Non pro his rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorū in me. Hæc ergo hereditas eius, ut omni carni det vitam æternā, ut omnes gētes baptizata atq; doctę regenerentur in vitam, nō iam secundum illam diuinam Moyse cationē angelorum dominatui dedita, neq; secundū eorum numerum diuise, sed in dominicam familiam suscepta, & in domesticos dei deputata, & ex iniusto atq; peruerso iure dominantium in regnum æternum diuinumq; trāslata. Neq; adhuc tantum portio domini Israël, neque funiculus hereditatis eius Iacob, sed gentes omnes secundum numerum angelorum ante diuise, nunc iam vnius atque vnius. Omnis hæc vniuersitas gentium dei populus est, & æterna hæc omnium ex mortuis resurgentium. Primogeniti huius ex mortuis æterni heredis hereditas est. In eo autem quod adiectum est: & possessionem tuam terminos terræ, non est estimandum quod id ipsum repetitus sermo significet, tanquam illi sola gentium terras inhabitantium donata possessio sit. Non enim ait: & possessionem tuam usq; ad terminos terræ, sed terminos terræ. Ab eo autem quod terminatur id quod terminat differt. Neq; id ipsum est finitum, atq; finire, neq; vnum est, modum sumere, atq; moderari, quorum aliud interius modum accipit, aliud exterius quodam ambitu suo obiectuq; moderatur. Non enim ita in profundum demersa est terra, aut in latitudinem extensa, aut prolata in altum est, ut non vndiq; secus, aut circūfusa, aut subiacentis sibi naturæ contineatur obiectu. Hanc enim infernæ vastitudinis demersa & immensa abyssus sustentat, hanc circūfusa & superni aëris spiritus inumbrat atq; ambit. Quod autē subiecta sibi abyssus

A abyssus suspensa sit propheta testatur, dicens: Ipse super maria fundavit eam, & super flumina preparavit illam. Et rursum: Qui firmavit terram super aquas. Et hanc immensam atque infinitam vastitatem abyssum scriptura solita est nuncupare, cum Iona intra cetum orante dicitur: Abyssus multa circumfudit me. Atque hæc quidem infinita immensitas quæ secundum verbi proprietatem in abyssis significari intelligitur, spirituali diuinæ substantiæ est circumscripta virtute, secundum illud apostoli: Quoniam in ipso & per ipsum, ipsi gloria in secula seculorum. Esse autem huius infernæ regionis vastæque abyssis incolas plures, beati Iohannis Apocalypsi docemur, cum nullus, neque in cælo, neque super terram, neque infra terram ob signatum librum dignus est reperiendus aperire. Non utique de mortuis & in terram sepultis significare intelligitur, cum ad tertium incolatus demonstrationem non qui intra terram

B sed qui infra terram, neque qui mortui sunt, sed qui viuunt, illum in se resignandi libri habuerint auctorem. Cum ergo possessio terræ finium domino donatur, non tam terra donatur quam ea, quibus terra finitur. Terræ enim terminos quibus terra ipsa determinatur, accepit. Cuius rei sacramentum omne beatus apostolus Paulus (quippe cuius ore Christus de se est locutus) exposuit, dicens: Qui cum in forma dei esset, non rapinam existimauit se esse æqualem deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominis constitutus, & habitu repertus ut homo, humiliavit se factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genua curuetur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. In forma itaque dei manens, formam serui accepit, scilicet ex deo homo natus, & post mortem crucis in nomen quod est super omne nomen exaltatur. In deum namque, quia nullum ultra deum nomen est precehitur, eiusque hoc petenti, id est, ut esset quod fuerat ante, donatur. Formam enim serui in forma dei manens sumpsit. Accepit deinde possessionem finium terræ, id est, ut in nomine Iesu omne genua flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Non terrena sola, sed superna etiam infernaque donantur, & ea quibus terra concluditur, & in gloria dei patris hodie genitus nascitur, id est, in manente antea dei forma per præmiū mortis forma seruilis ad honestatur. Fitque sub tempore noua, nec tamen inuitata natiuitas, cum ad resu-

mendam gloriam dei patris qui ex forma serui **D** erat, primogenitus ex mortuis nasceretur. Sequitur deinde: *Reges eos in virga ferrea, tanquam vas figuli confringes eos.* Multis autem male opinantibus, aut virtutem & proprietatem dictorum diuinorum ignorantibus, aduersa hæc esse bonitati dei videntur, ut gentes quas filius dei in possessionem poposcit, & in hereditatem accepit, terrore virgæ ferreæ regat, & modo vasis figuli confringat. Neque enim boni cuiusquam est dare & accipere perdeda. Et qui mauult peccatorum penitentiam quam mortem, non existimatur secundum promissionem naturæ suæ esse facturum, si virga ferrea confringat, quos dari sibi in hereditatem poposcit. Et primum ne quis temerariæ huic & impiæ præsumptioni locus pateat, proprietates ipsæ verborum in Romanam linguam translatorum cognoscendæ sunt. Namque id quod nobiscum est, reges eos in virga ferrea, quam ipsum, reges, non tyrannicum, neque iniustum sit, sed ex æquitatis ac moderationis arbitrio regimen **E** rationale demonstrat, tamen molliorem adhuc regentis affectum proprietatis Græca significat: quod enim nobiscum est, reges eos, cum illis est, *ποιμαίνε*, id est, pastoraliter reges, regendi scilicet eos curam affectu pastoris habiturus. Ipse est enim pastor bonus, cuius nos sumus oues, pro quibus animam posuit. Non autem ius tyrannicum significari arbitremur in virga, quæ in virgæ nuncupationis proprietatis sit, ex nouo & veteri testamento noscendum est. Beatus Paulus ad Corinthios scribens, quos cum ex multis peccatis ad penitentiam moderata atque utili adhortatione reuocabat, ait: Quid vultis, in virga veniam ad vos, aut in charitate & spiritu mansuetudinis? Nunquid Paulo ius pratorum erat, ut virga comminaretur, & cum **F** officio licitoris ad ecclesiam Christi adesset? Non utique ita opinandum est, sed quia omnis dei sermo quo ex errore in veritatem dei retrahimur, quo per comminationem terroremque iudicij ad innocentis & sanctæ vitæ viam regamur, virga est nuncupatus, per quam intra disciplinam diuini metus cohibet timoratio, ac prouidentis rectoris monitu coercemur. Beatus apostolus conditionem eligendi aduentus sui his quos monuerat adiecit utrum mallent cum in seueritate doctrinæ atque oburgationis adesse, an in spiritu lenitatis. Quod utrumque secundum modestiæ tenorem erat necessarium, ut obediētibus lenior, insolentibus vero seuerior adueniret. Et hoc quidem ex noui testamenti autoritate præsumptum est. Hanc autem verbi doctrinam virgæ nuncupari ex veteri ita cognitum est, cum dicit: Virga directionis, virga regni tui: quia hæc

Virga apostolica sermo euangelicus

Hoc subdit Origines quid dicit. Nam in hoc oratione Origines sequitur est Hila- rium

G eadem est virgæ directio, qua per doctrinã in æquam viam vtilẽq; dirigimur. Et quæ virga regni est, necesse est ipsa illa doctrina sit regni, ipsum autẽ dominum nostrũ ob doctrinæ suæ vtilẽ ac moderatã prædicationem virgã nuncupatũ ita accepimus, dicente Esaia: Exiet, inquit, virga de radice Iesse. Ac ne tyrannicã in eo seueritatẽ per virgæ nuncupationẽ auderet quisquã opinari, cõtinuo propheticus sermo adiecit: Et flos de radice ei⁹ ascẽdet, & requiescet super eum spiritus domini, vt virgæ seueritatẽ floris suauitas tẽperaret, cum vniciq; nostrũ doctrinæ terror regimen perfectę beatitudinis admoneret. In hac ergo virga reget datas sibi gentes, nõ corruptibili, non caduca, nõ fragili, sed ferrea, id est, validissima, & pro naturæ suæ soliditate firmissima. Hęc ergo virga ferrea reget, ita vt confringat & conterat.

H Nam magis hoc secundũ septuaginta translatores Græcitatẽ pprietate enunciat, ita scriptũ esse, *ovtręi qas*: sed siue conterat, siue confringat, nõ idcirco existimandus est hæreditatẽ poscere, vt eam ad perdendũ atq; abolendũ confringat & cõterat, quippe qui cor contribulatũ sacrificium sit optimũ. Contritio ergo illa siue confractio est, quæ in nobis corporeas voluptates & seculariũ vitiorum incentiua cõminuit, dignosq; nos dignatione domini præstabit, secundum dictum prophetæ: Cor contritũ & humiliatũ deus non spernet. Comparata autẽ vasis figuli confractio, quantã absolutionem intelligentiæ huius impartitur. Nõ enim sine causa quos in hæreditatem poposcit virga ferrea regens tanquam vas figuli confringet, nisi q̃ comparationis exemplo fragmenti istiusmodi damnum proficere in restaurationem eiusdem vasis ostendit. Qualis autem à deo secundum vas figuli nostra confractio sit idem docuit per Hieremiã prophetam, dicẽs: Surge, & descende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et descendi in domũ figuli, & ecce ipse faciebat opus super lapides. Et cecidit vas quod faciebat in manibus eius, & ipse fecit vas aliud secundũ quod placuit in conspectu eius vt faceret. Et factum est verbum domini ad me dicens: Si secundum figulum hunc non possum facere vos domus Israëli: Ecce sicut lutũ figuli vos estis in manibus meis. In summa, loquar super gentem & super regnũ vt feriam eos & perdam, & si conuersa fuerit gens illa à malis suis, pœnitebo de malis quæ cogitabam facere illis. Et in summa, loquar super gentem & regnum, vt reedificem & plantẽ. Et facient mala ante me, vt ne audiant vocem meam, & pœnitebo de bonis quæ locutus sum facere illis.

Sic petitas atq; obtentas hæreditatis suæ gẽtes K
 deus confringet & conteret vt reformet: con-
 fringit enim deus in omnibus omnes inexple-
 biles cupiditates, & illecebrosas lasciuias, & fer-
 uentes iras, & inanes superstitiones, & tumẽtes
 fastus, & impias opiniones. Reformat autẽ nos
 ad rationabilem vitæ vsum contemptu pecu-
 niæ, luxus pudore, iræ moderatione, veri scien-
 tia, cõmunione viuẽdi, religionis officiiis, cum
 per doctrinæ regimen terrorẽq; iudicij in has
 virtutes post vitia illa reuiuiscimus. Non ait:
 Tanquam vas figulus confringes, ne per testæ
 fragmentum irreformabile vas posset intelli-
 gi, sed ait: vas figuli, quod in ipsa artificis mo-
 litione vas fieret, vt secundũ prælatum exem-
 plum prompta esset cõfracti eiusdem vasis ex
 artificis volũtate reparatio. Sed irrationabilis
 materiæ vas etiam sub alia intelligentia ad ra-
 tionẽ humanæ voluntatis aptum est, homines L
 quidẽ per hæc vitia sua cadere, sed si in his pœ-
 niterent, id est, si ab his desinerẽt, se quoq; deus
 in his quæ ad pœnam causas huius cõstituerat
 pœniteret. Non q̃ hic motus mentis secundum
 humanam naturam in deum caderet, sed quia
 hominis gestorũ pœnitentia modus est geren-
 dorum. Pœnitentiam quoq; suam deus memo-
 rat ad pœnam, quia puniri desinerent qui esse
 impij destitissent. Vt ergo figulo præoptum est,
 amissum vas ad eandem, vel quam volet spe-
 ciem reformare, ita deo facile est post vitiorũ
 casus volentes se erigi per doctrinæ suæ insti-
 tutionem ad pietatẽ ex impietate reparare. Sed
 & illa tanquã vas figuli non ignoranda cõfra-
 ctio est, tum cũ his corporib⁹ dissolutis, & casu
 mortis cõfractis pro voluntate artificis restau-
 ratio afferetur. Quod utrũq; ppheticus sermo M
 significasse eodẽ dicto videtur. Nam cum pœ-
 nitentiam vtilẽ in his quæ ante agebantur
 offendit, præsentis huius vitæ & corporalis ex
 vitiis in virtutẽ nouam quasi instaurationẽ do-
 cet esse oportere, ira in eos dei sicuti criminũ
 voluntate cessante. Et quanquã id ex figuli cõ-
 paratione protulerit, tamen cum de eodem fi-
 gulo ait: Et ipse fecit vas aliud secundum quod
 placuit in conspectu eius, significari etiam in-
 telligitur illa, quæ secundum dei voluntatẽ re-
 surgentiũ corporũ instaurationis est futura: prout
 enim ei placet, & conspectu eius dignũ est, con-
 fracta reparabit, nõ ex alia aliqua, sed ex veteri
 atq; ipsa originis suæ materię speciem illis cõ-
 placiti sibi decoris impartiens, vt corruptionũ
 corporũ in incorruptionis gloriã resurrectio,
 non interitu naturam perimat, sed qualitatem
 conditione demutet. Non enim aliud corpus
 quis in aliud resurget, Apostolo dicente: Semi-
 natur

A natur in corruptelam, & eſurget in incorruptio-
nem: feminatur in ignominiã, reſurget in glo-
riam: feminatur in infirmitatẽ, reſurget in vir-
tutem: feminatur corpus animale, reſurget ſpi-
rituale. Fit ergo demutatio, ſed nõ affertur abo-
litio. Et cũ id quod fuit, in id quod non fuit ſur-
git, nõ amiſit originem, ſed profecit ad hono-
rem. Confringi itaq; nos tanquã vas figuli, vel
nunc, vel tunc gaudeamus, vt & nunc modo fi-
guli vaſis cõmortui & cõſepulti domino in ba-
ptiſmate in nouitate vitæ ambulemus, & in no-
uum Chriſti hominẽ deſiſto vetere renaſca-
mur, vt tunc per hunc nouæ natiuitatis profe-
ctum in beatã illam ac deo placentem iteratæ
reparationis noſtræ ſpeciẽ reformemur. Cuius
boni non ignarus propheta, poſt hæc hortatur
& dicit: *Et nunc reges intelligite, erudimini qui
iudicatis terram. Seruite domino in timore, & exultate
ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne forte
iraſcatur vobis dominus, & pereatis de via iuſta. Cum
exarſerit in breui ira eius, beati omnes qui conſidunt
in eo.* Doctrinæ hic ordo vtiliſſimus eſt, vt
eorum in quæ nos adhortatur, beatitudinem
cognitam præſtet, quia difficile ſit animum ac
ſpem ad ignorata protendere. Volens igitur
propheta ad eorum nos quæ ſuperius commemo-
rauerat, intelligentiam coarctari, intelli-
gentiæ ipſius honorem ante memorauit, di-
cens: *Et nunc reges intelligite, eos ſcilicet qui
intellecturi eſſent, reges demonſtrans, obſe-
quele admixtos eliciat.* Itaque & deo ſeruien-
tes, ſi timeant imminentem timorem, non ne-
gligentes in ea erunt quam ſuſceperint ſerui-
tutem. Ac ne tyrannici terroris hic metus eſſe
fidelium crederetur ad id quod dixerat: *Seruite
domino in timore & exultate, vt metũ ſeruitu-
tis gaudij exultatio tẽperaret, cum ipſe timor
cauſam lætitię per conſcientiam ſeruitij fidelis
afferret.* Porro autem ne libertas gaudij fines
congruę moderationis excederet, ita ſubdidit:
*Exultate in tremore, quia periculofa ad obli-
uionem timoris eſſet libera à tremore lætitia.*
Atq; ita hæc pphetici eloquij ratio ſeruata eſt,
vt ſeruitutem timor detineret, timorem exul-
tatio moderaretur, & exultationẽ tremor con-
ſequens contineret. Huius autem ſeruitij & ti-
morem exultantem, & exultationẽ trementem
docuit in eo quod ſequitur cõſiſtere, dicẽs: *Ap-
prehendite disciplinam. Virtute verbi ſignifi-
cationẽ impatientis velut properę ad id volun-
tatis oſtendit, non tam expetendam, quã apprehen-
dendã potius disciplinam, docens nõ tem-
pore fidei in huius obediẽtię obſeruatione cõ-
tentus, ſed ardorem ſpiritus in apprehendẽda
aviditate deſiderans. Sic in rapiẽdo regno cœ-*

lorũ raptore dominus delectatus, ait: *A diebus D*
autem Ioannis regnũ cœlorum vim patitur, &
vim facientes diripiunt illud. Quia cum regni
cœleſtis poſſeſſio Iſraël prædicaretur, fides ta-
men gentium poſſeſſionẽ hanc ſibi Iſraël dif-
fidẽti præriperet. Sic & beatus Paulus currit vt
apprehendat, dicens: *Sequor autẽ vt apprehen-
dam, in quo & apprehenſus ſum. Non lento
gradu pperat, neq; ocioſo ſequitur procurſu,
Apprehẽſurus enim ſequitur, & ſatis quidẽ di-
xiſſe videretur, ſi cõſequuturus ſequeretur. Sed
vim & ipſe afferre optat, & apprehẽdere pro-
perat, & modo exẽpli corporalismuadere. Scit
autẽ ſe eo ipſo iam eſſe quod apprehendere p-
perat apprehenſum. Si enim nos per corpora-
lem naturã deus naturæ ſuæ diſſidentes homo-
genitus apprehendit, factus ipſe quod ſumus,
noſtrum eſt ad apprehendendũ nunc id quod
eſt ipſe contendere, vt in eam gloriã in quam
naturam corporeę huius corruptionis exemit, E
feſtinatio noſtra ſe miſceat, atq; ita apprehen-
demus id in quo fuimus apprehenſi, ſi naturã
dei cõſequamur, deo ante naturã hominũ con-
ſequentem. Apprehẽdenda itaq; disciplina & in-
uadenda eſt quodã amplexu & vinculo corpo-
rali, ne elabatur aut decidat. Cauſam autẽ dili-
gentis huius amplexus ac vinculi ppheta ſub-
iunxit, dicẽs: *Apprehendite disciplinã, ne quan-
do iraſcatur dominus, & pereatis de via iuſta.*
Cum exarſerit in breui ira eius. Adeſt enim pœ-
næ dies qui exardeſcẽte ira domini ſignificari
intelligitur, in quo ſi nõ apprehenſam à nobis
disciplinam tenebimus, perdit de via iuſta eri-
mus. Vnicuiq; enĩ rei perit quicquid aufertur,
& quod eſt ei cui deeſt iam videtur amiſſum.
Nam tametſi per naturã ſuam maneat, ei tamẽ
cui abeſt nõ manet. Et idcirco de via iuſta, im-
pij pereunt, quia in ea non erunt. Pereunt autẽ F
de via iuſta, cũ exarſerit in breui ira eius. Non
morofa hæc ira eſt, per quam de iuſta via per-
eunt, ne quis ſibi interim pœnẽ lucro inter mo-
ras iudicij blãdiatur. In breui namq; exardeſcit
ira. Excipit enim nos ſtatim infernus, & dece-
dẽtes de corpore ſi ita vixerimus, cõfeſtim de
via recta perimus. Teſtes nobis ſunt euangeli-
diues & pauper, quorũ vnum angeli in ſedibus
beatorũ & in Abrahæ ſinu locauerunt, alium
ſtatim pœnæ regio ſuſcepit. A deo autẽ ſtatim
pœnæ mortuum excepit, vt etiam fratres eius
in ſuperniſ manerent. Nichil illiẽ dilationis aut
moræ eſt. Iudicij enĩ dies, vel beatitudinis re-
tributio eſt æterna vel pœnæ. Tempus vero
mortis habet interim vnumquẽq; ſuis legib⁹
dum ad iudicium vnumquẽq; aut Abrahã re-
ſeruat aut pœna, & idcirco copioſũ hũc ſacra-
f iij mentis*

G mentis cœlestibus psalmum sic propheta conclusit: *Beati omnes qui confidunt in eum.* Non trepidam spem, neq; ambiguum perfectio beatitudinis exegit. Confidentia ad id opus est firmæ opinionis scilicet, & indemutabili voluntate, quia plus sit confidere quàm sperare. Confidendum ergo est ne nos à via recta exardescens breui ira dei deperdat. Fidelis enim est qui ait: *Qui credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte ad vitam, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum.*

In finem intellectus David cum uenit ad eum Doëch Idumæus, & nunciauit Sauli: uenit David ad domum Achimelech. Psalm. L I.

Super scriptio psalmi sollicitam expectandæ intelligentiæ postulat diligentiam. Est enim in exordio eius statim positum, in finem intellectus. Historiam non sui temporis psalmus continere ostenditur, cui præscriptio tituli in finem est. Et cum in finem intelligentia sit, non potest in eo alicuius alterius magis rei intelligentia esse quàm finis. Finis autem est, ut frequenter ostendimus, quo concluduntur omnia, cuius causa cætera sunt, ad quem uniuersa spei, rerum, negotiorum opera festinant. Intelligentia ergo psalmi in eo consistit, ob quem sunt omnia, extra quæ nihil est. Et quis iste sit, superscriptio ipsa quæ continere historiam existimatur ostendit. Est enim talis: In finem intellectus illi David, cum uenit Doëch Idumæus, & annunciauit Sauli, & dixit ei: Venit David in domum Achimelech. Atq; ut absolutius ratione superscriptio- nis cõsequi possimus, ipse rerum gestarum ordo subdendus est. Doëch prepositus erat multorum Saul, qui ad Saul ait: Vidi filium Iesse uenientem in Nobæ ad Achimelech filium Achitob, & interrogauit eum in domo, & manducare dedit illi, & gladium Goliæ alienigenæ dedit ei. Quibus auditis, rex potestatem Doëch sacerdotum & ciuitatis dedit. Dehinc scriptura subiecit: Et circumiuit, inquit, Doëch Idumæus, & tetigit sacerdotes, & mortificauit in die illa octoginta & quinque, omnes feretes Ephod, & Nobæ ciuitatem sacerdotum derexit in ore gladij. Hęc itaq; omnis gestorum fides est, de qua tantum ad psalmi titulum præsumptum est, quantum & sacramento psalmi, & prophetiæ satisfaceret doctrinæ. Id enim solū in superscriptioe est, cum inquit: Venit Doëch, & annunciauit Saul & dixit: Quia uenit David in domum Achimelech. Et necessario post quinquagesimum psalmum, in quo peccatorum remissio secundum sanctificati huius, quæ in exordio psalmorum docuimus, nume-

ri virtutem continetur. Psalmus iste tempore anterior, ordine posterior collocatur, ut id quod in finem intellectus perscribitur, perfectis undique & absolutis sacramentorum generibus posset intelligi. Achimelech interpretatione uerbi fratris mei imperium significat. Quod enim nobiscum fratris mei imperium dicimus, id Hebræi Achimelech nuncupant. Cum ergo Sauli dicitur: Venit David in domum Achimelech, illi inimico David nunciatur, quod domum ingressus sit fratris imperij. Domus autem imperij fratris quæ sit, Petrus apostolus docet, dicens: Et vos quasi lapides uiui ædificamini in domo spirituales ad sacerdotium sanctum. Et infra: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, genus sanctum, plebs ad possidendum. In hanc igitur spiritalem domum ædificandi in regale genus sumus, si per spiritalem corporum ædificationem conformes deo facti, genus perfecti regale mereamur. Hanc ergo Achimelech domum, id est, domum fraterni regni David ille uerus, sanctus ac iustus oriens ingressus est, factus scilicet nostri corporis homo, quæ domus fratris mei regnum est, quia in eiusdem corporis gloria coheredes sumus regni eius, ipso dicente: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum à constitutione mundi. Quod autem fratres eius sint, quorum domum regiam fuerit ingressus, per prophetam testatur in psalmo dicens, Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te. Concessa ergo secundum præcedentem psalmum peccatorum remissione, & uerbum caro factum habitat in nobis, qui & fratres, & domus spiritualis, & regale genus sumus. Populus autem impius, & parricidalis, & proditor, qui in Doëch persona significatur, regi suo, inimico scilicet David, prodit quod in domo Achimelech sit, & hoc fit cum Pilato traditur, cum homo crucifigendus offertur, cum repudiato rege regem suum Cæsarem confitetur, pendens quidem eum in domo esse Achimelech, sed non intelligens eum in domo esse imperij fraterni, corpus scilicet in quo sanctorum ecclesia, quæ corpus est Christi, conformis coregnabit, ingressum, in qua & desideratum sibi cibum sumpserit. Desiderio enim manducare pascha desiderauit, & ex qua Goliæ, id est, diaboli arma sustulerit. Fortis enim spolia ipse diripuit, post quod ab hoc eodem Doëch, id est, populo proditore apostoli occisi, ecclesie subuersæ sunt. Hic ergo titulus psalmi, in finem intellectus, quia in Christo, qui David oriens iustus rex & æternus & pastor est, totius spei nostræ consummatio, & legis finis intelligitur esse, qui & secundum psalmi titulum & ordinem in ea corporis sui domo proditus est, quæ ei fraterni domus significatur esse imperij.

Quid

K
In finem quid
sibi relit

Achimelech quid

L

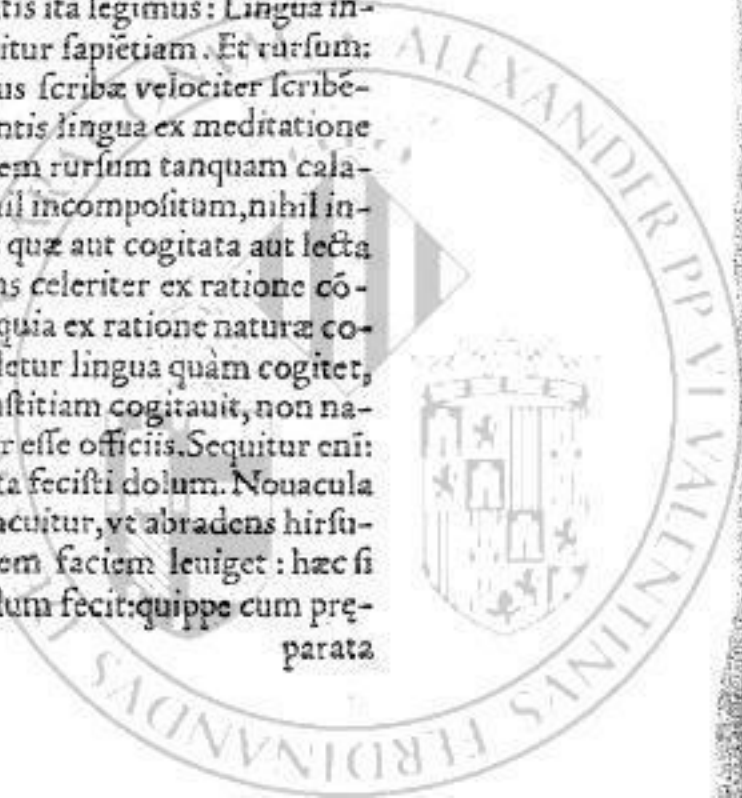
M

Argumentum
psalmi

I

A Quid gloriatur in malicia potens iniquitate tota die? Querelam facit propheta, gloriari cum in iniquitate tota die, qui in malicia potens sit. Et hæc quidem gloria iniquitatis arguitur. Cæterum est gloria & expetenda, & confitenda, & affectu quodam exultantis gaudij eloquenda, quod utrūque sub iisdem dictis alius propheta demonstrat, dicens: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua, neque diues in diuitiis suis, sed qui gloriatur, in domino gloriatur. Vetitis enim primum improbabilis gloriæ causis, causam rursus gloriæ competentis ostendit, quo exēplo Apostolus scit, in nullo sibi nisi in vno tātum gloriandum, cum ait: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Non ergo gloria istiusmodi, sed gloria iniquitatis offendit, & eius iniquitatis, quæ die tota sit. Diem pro ætate vel tempore hominis nuncupare solere meminimus, cum dicitur: Diem hominis non concupiui. Vel rursus cum Abraham diem domini desiderauit: vel cum Apostolus satanz tradit in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in diem domini. Non hunc diem ortu solis occasuq; finitū, sed diem constituti temporis vel ætatis ostendēs. Potens ergo in malicia gloriatur in iniquitate tota die. Sed absolute intelligitur in Doëch persona rationem querelæ huius non conuenire. Quid enim potentia habebat mulorum custos, & ius in animalia vectionis regie fortitus, vt tantum nūcians Dauid domū Achimelech ingressum? Nūquid tota die in iniquitate gloriatur? Verum sub persona eius populus, cui omnis in iniquitate ætas fuit, cui ex potentatu maliciæ gloria iniquitatis ipsius abundauit, significari intelligendus est. Potēs enim fuit cum seruus visitabatur à domino, cū propter eum tot plagis percussa est Aegyptus, cū in trium dierum tenebris tenebras ipsas lumine secum manente non sensit, cum Aegyptum ipsa in argento & omni ornatu dispoliatā cladi suæ reliquit, cum secundum diei noctisq; tēpora columna nunc nubila, nunc ignea vsus est, cum rubrum mare pede transiuit, cum angelorum cibo vixit, cum maiestatem descendens ad montem dei vidit, cum vocem de nube loquentis audiuit, cum regna multis bellis grauib; euertit, cum Iordanem refluētem vt sibi areret spectauit, cum prophetas habuit, cum sacerdotibus ad emundationem peccatorum, & redemptionem animæ suæ vsus est, cum obtinere regnū suum meruit. Sed in his omnibus cum potens esset, tamen in malicia

sua potens semper fuit, cum cepas & allia Aegypti, & cum carnes desiderauit, cum ob vitiorum consuetudinem seruitutem impiam libertati piæ prætulit, cum vitulum adorauit, Mosi maledixit, deum abominatus est, filios suos dæmonum hostiis vouit, prophetas occidit, ipsum quoque deum ac dominum suū sui causa natum hominem, proditum prætori in crucem sustulit. Ac sic toto vitæ suæ die in iniquitate glorians cum potēs esset, potens tamē in malicia permāsit. Post hæc ergo de eo prophetici doloris querelam, iam in ipsum sermo conuertitur: Iniustitiam cogitauit lingua tua. Lingua humanæ officium est, vt naturali impulsione, motu vario, eodemq; moderato vocem in verba distinguat, extetq; per eam ex confuso erumpentis spiritus sono dissonans ad rerum intelligentiam sermo. Et quamuis quidem hic eius ad id efficiendum rationabilis motus sit, tamen ipsa subdita potius esse rationi intelligitur, quam sensu rationis intelligens est. Quod vero caret sensu intelligentiæ, caret & rationis instinctu: quicquid autē caret rationis instinctu, caret & meditatione cōsiliij. Et quomodo recte à propheta dictū intelligitur, linguam iniustitiam cogitare, cum cogitatio ex rationabili sensu animæ viuētis ineatur? Lingua vero non ad naturam ratiois ineunda, sed ad ministerium naturæ sit rationabilis instituta, sed dicti huius perfecti & prophetici autoritatem & alius propheta demonstrat, dicens: In ore stultorum cor eorum est, quia nihil ex rationis consilio tractantes, & cordis meditatione pendentes, temerario tantum motu linguæ inconsultæ res fortuitas & inconditas eloquantur. Atque ideo in ore stultorum cor eorum est, quia non quod cogitauerint loquentur, sed quod loquuti fuerint cogitabunt. Et hoc quidem de lingua stulti: at vero de lingua sapientis ita legimus: Lingua intelligentis meditabitur sapiētiam. Et rursus: Lingua mea calamus scribæ velociter scribētis. Quia intelligentis lingua ex meditatione sapientiæ sit, & eadem rursus tanquam calamus scribentis, nihil incompositum, nihil incertum agat: sed his quæ aut cogitata aut lecta fuerint, obtemperans celeriter ex ratione cōsiliij obsecundet. Et quia ex ratione naturæ cogitatis potius famuletur lingua quam cogiter, hæc lingua quæ iniustitiam cogitauit, non naturæ suæ vsa docetur esse officii. Sequitur enī: Sicut nouacula acuta fecisti dolum. Nouacula ad nitorem vultus acuitur, vt abradens hirsutam atque horrentem faciem leuiget: hæc si potius vulneret, dolum fecit: quippe cum præparata

G parata ad ornatum ministerium suum prębue-
rit ad vulnus. Lingua hæc ergo huius in mali-
cia potentis iniquitatem cogitās dolum fecit,
id est, quam natura ad eloquendas rationabi-
les cogitationes cōsulti cordis pręparauerat,
ipsa potius irrationabiles cogitat iniquitates.
Populus enim qui in Doëch significari intel-
ligendus est, ad magnificandum dei nomē e-
lectus, & ad celebrandas laudes ipsius prępa-
ratus, hunc inhonorat, hunc tradit, hunc quā-
tum in se est, morte crucis perimit, & hoc lin-
guæ suę nouacula per quam clamauit, crucifi-
ge, crucifige, consummat. Dolum itaque tan-
quam nouacula acuta & iniquitatem cogitās
fecit hæc lingua, & cuiusmodi dolum, conse-
quentia docent. Sequitur enim: Dilexisti ma-
liciam super benignitatē, iniquitatem super
quām loqui iustitiam. Doli huius crimen ex cō-
paratione fit grauius, cum malicia diligitur,
bonitate neglecta: cum iniquitas agitur, præ-
termissio sermone iustitiæ. Hunc propense in
malitiam dilectionis affectum dominus in e-
uangelis condemnat, dicens: Hoc est autem
iudicium, quia lux venit in hunc mundum, &
dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.
Populus itaque cui ad redemptionē pec-
catorum verbum caro factum est, & deus ho-
mo natus est, vt per fidei iustificationem ma-
ledicto legis liber esset, dum in transgressione
legis mauult seruire maledicto, ipsum illum
deum suum tradidit pœnam sanguinis eius vt
prator esset innocens, in se ipse suscipiens. Et
hæc agens demutat naturæ consuetudinem.
Malitiam enim diligit super benignitatem, &
ex bonis amorem conuertit in pessima. Dili-
gere quoque iniustitiam, super quam iustitiam
loqui maluit. Tenuit vero secundum Iudaicā
consuetudinem propheticus sermo in ipsa ser-
monum virtute orationem, cum ait: Dilexi-
sti malitiam super benignitatem, iniustitiā su-
per quām loqui iustitiam. Nam ubi ait: Dile-
xisti malitiam super benignitatem, nihil ultra
quām dilectionem ipsam ex comparatione cō-
demnat. Vbi vero ait: Iniustitiam super quām
loqui iustitiam, ibi coarguit non iam prælati
amoris affectum, sed ipsum illud odium in lo-
quendo, dicens: Super quām loqui iustiti-
am. Possunt enim & solent Iudæi, licet non
ament bonitatem, tamē eam vel loquendo si-
mulare. At vero qui de domino nostro Iesu
Christo, qui secundum beatum apostolū Pau-
lum factus est nobis iustitia, & sanctificatio, &
redemptio, loqui nullo modo possunt, non cō-
tinentur ad aliquam sermonis sapientiam, si
quando ex propheticis autoritatibus obtendi-

tur a nobis vnigenitus deus, qui ante secula K
natus est in homine, & passus, & crucifixus, &
mortuus. Tum enim omne de eo eloquium
euitant & fugiunt, & si discedendi quoquam
locus nullus sit, vi quadā taciti doloris oppres-
si, aures inanibus obstruūt, & auditum ne in se
penetret excludūt, bonitatem quidē tantū nō
amantes, interdum tamen eam loquentes, cę-
terum iustitiam nec diligentes, quæ Christus
est, nec loquentes. Intercessio diapsalmæ, & si
personæ non attulerit cōuersionem, tamē sen-
sus fecisse intelligitur demutationem. Nā cum
& eius cuius antea, & ad eum ad quem antea
sermo fit, idem tamen sermo aliud nūc quām
ante significat. Et quidem superiora querelis
grauias fuerūt, adeo vt ex prophetiæ dolore an-
tequam edicerentur increpita sint, cum iniu-
sticiam lingua cogitat, cum tanquam nouacu-
la acuta dolum efficit, cum malitia super bo-
nitatem diligitur, & iniustitiæ super iustitiam
eloquium est. Propterea quædā quasi pro-
phetæ accusatio apud deum præmissa est ar-
guentis, cum dicitur: Quid gloriatur in mali-
tia potens in iniquitate tota die? Et ne inanis
querelæ dolor reperiretur, ipsa querelæ causa
subiecta est: Hunc vero intercedente diapsal-
mate non præcessit querela, sed demonstrata
ante causa peccati grauiasima, tum hæc dam-
nationis est subiecta sententia: Dilexisti om-
nia verba præcipitationis, linguam dolosam,
propterea destruet te deus in finem, euellat &
emigret te de tabernaculo tuo, & radicem tuā
de terra viuentium, exemplo quo in Genesi di-
ctum legimus his verbis: Quia fecisti hoc, ma-
ledictus tu a terra. Et rursum: Quia audisti vo-
cem mulieris tuæ. Sed & ab Apostolo cū gra-
uissima humanæ impietatis crimina percēsuif-
set, ita dictū: Propter hoc tradidit eos in sen-
sum reprobum. Ita est nunc: Dilexisti verba
præcipitationis, linguam dolosam, propterea
deus destruet te in finem. Verbi virtutem La-
tinus sermo non tenuit: quæ enim nobiscum
verba præcipitationis sunt, ea a Græcis *πρὸς ἡμᾶς*
καταπορισμὸς commemorata sunt, quo dicto
significatur id quod nobiscū præcipitatio est,
cum illis esse dimerisio in profundum maris.
Potest autem nobiscum secundum generalem
sensum præcipitatio non in mari tantum, sed
ex editis aut ædium, aut rupium, aut quorum-
cunque generum locis decidendum casus in-
telligi. Ergo secundum demonstratam præci-
pitationis rationem, quia verba præcipitati-
onis Doëch dilexerit, seuerissima damnatione
subiectus est. Omnis etenim anima infidelis
in seculi huius tanquam maris profundo nau-
frago,

Sic opinor
iuxta vulg
consuetudi-
nē vsq̄ hæc
voce diapsal-
ma, quæ ad-
modū Au-
gustinus pro-
tulit aliquo-
ties bapti-
smū in neu-
tro genere

L

M

A fraga, incerto motu vagoque differtur, & diuersarum cupiditatum æstu mobilis fluctuat, potestate diaboli seculum incolentis illisa, & nulla ad resistendū obnitendūque ei subiectæ soliditatis firmitate consistit, ex quo facile est, incentiuus circumagētium cupiditatum pendulam vagamq; iactari. Quod autem seculi huius motus atque fluctus vndantis maris sit æstibus comparatus, qui dominantis sit diaboli incolatus, secundum propheticam & allegoricam intelligentiam, psalmus centesimus tertius sub corporali tamen creaturarum significatione demonstrat: Hoc mare magnum & spaciosum, illic serpētes, quorum non est numerus. Animalia pusilla & magna, illic naues pertrāsibunt. Draco iste quem formasti ad illudendum ei. Et rursus in psalmo nonagesimonono: Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Vnigenitus itaque dei filius, & dei verbum, & deus verbum, ad eruendos nos ex alto in profundū seculi huius naufragium descendit, doctrinæ suæ rete, cui regnum cœlorum simile est, hæc vniuersa pisciū genera extracturus, ab impio populo proditur & inhonoratur, seseq; populo confirmato ad illudendum draconem socium ipse demergit, & in hoc se profundum ad incolatus eius cōfortium præcipitat. Sic & incredul^o Mosi Aegyptiorū populus præcipitari demergiq; meruit, & impie agentem refusi in se maris fluctus absorbit præcipitationis verba tum cum deo obstitit diligentem. Quia ergo Iudææ populus incredulus, & regem suum prodens, verba præcipitij dilexit, dicens: Regem non habeo, nisi Cæsarem: deo rege neglecto, & rege homine confesso in hoc se seculi profundum ipse demersit, ideo in finem destruitur. Usque in consummationem enim seculi regnum destructæ ciuitatis amisit, & de tabernaculo euulsus & transmigratus est, vagus nūc in toto orbe terrarum, & vbiq; peregrinus, cōsummatas omnibus suis in domini passione peccatis. Quia præcipitationis verba dilexit, tabernaculo illo caret in quo propheta semper dei spiritu plenus fuit, in quo sanctarum virtutum tremendæ contemplationes & salutares visiones extiterunt, in quo hostiarum ad redemptionē animæ vtilis oblationes, in quo paschæ agnus in clade Aegyptij fidelium custos, & in liminū sanguine postis signum, in quo emulæ æternorum temporum tēporariæ festiuitates. Ab hoc itaque tabernaculo euulsi, his spiritualium donorum honoribus carent. Euulsi autē sunt nō ex hoc terreno tantum habitaculo, sed ex illo de quo dictum est: Eleuabo tabernaculū Da-

uid quod cecidit, sanctum illud scilicet & venerabile nati ex virgine dei corpus & templū, in quo qui crediderit, tāquam consors dominicæ carnis habitabit. Omnis autem infidelis à cognatione hac non crediti corporis, id est, dei tabernaculo euelletur & emigrabitur, spiritalis huius tabernaculi indignus habitaculo, quod significare dominus intelligitur, cū ait: Ego sum vitis vera, vos estis propagines, pater meus agricola est. Omnis propago in me non manens, neque ferens fructum, eradicabitur. Et omnem propaginem in me manentem emundabit pater meus, vt fructum ampliorem ferat. Si qui igitur per fidem corporati dei manere in natura assumpti à deo corporis merebuntur, hi emundantur in fructus æternos ex se afferendos, quia necesse est, vt naturam veræ vitis propago intra vitem manens teneat: **E** At vero qui incredul^o nati in corpore dei fuerit, si & credens maneat, fructibus tamen fidei suæ careat, eradicabitur, aut ob infidelitatem, aut ob inutilitatem fructuum necatorum. Natus enim ex virgine dei filius, non tum primum dei filius est, cum filius hominis: sed in filio dei & filius hominis, vt filius hominis esset dei filius, naturam in se vniuersæ carnis assumpsit, per quam effectus vera vitis genus in se vniuersæ propaginis tenet. Si qua ergo propago infidelis aut infructuosa est, eradicandam ipsa se præbet, per naturam quidem manens, sed per infidelitatem ac inutilitatem euellitur. Ex hoc ergo tabernaculo tanquam ex vera vite hic impius Doëch & euellitur & emigratur, manens per naturam & in tabernaculo & in vite, sed per infidelitatem dignus auelli. Auulsus autem de tabernaculo, eradicabitur & de viuentium terra. Qui enim non manebit in Christo, regni Christi incola non erit. Non erit autem, non quod sibi homo patuerit incolatus (vniuersis enim patet vt confortes sint corporis dei atque regni, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, naturam scilicet in se totius humani generis assumens) sed vnusquisque pro merito & euellendum se de tabernaculo, & eradicandum de terra viuentium præbet, non prohibitus vnquam inesse, quia per naturæ assumptionem incola sit receptus, sed eradicatur ob infidelitatis crimē, naturæ consortio indignus existens. Eradicatur ergo de viuentium terra, que in beata regione sanctis domino conregnantibus præparatur, cuius ipse in euangelio meminit, dicens: Beati mansueti, quoniam ipsi hereditabunt terrā. Et hic idem propheta: Et placebo deo in regione viuentium. A qua proditor populus eradicari

G dicari meruit, postquã destructus in finẽ à tabernaculo & emigratus est & auulsus. Viuorũ autem iccirco terra est, quia omnis fidelis in domino licet mortuus sit, deo tamen uiuit, ut dictũ est: Ego sum deus Abrahã, & deus Isaac, & deus Iacob. Non est deus mortuorũ, sed uiuorũ. Et rursus per Iacob: *Viuat Ruben, & nõ moriatur.* Et illud: *Isamahel hic uiuat in cõspectu tuo.* Sed & illud Apostoli, si ita tamẽ legẽti videbitur, quia duplicẽ sensus significationem habet: Et nos qui uiuimus, qui residui erimus, rapiemur cum nubibus obuiã domino in aẽra, & sic semper cum domino erim⁹. Interceptio quidem corporis affert temporarium mortis occasum, sed lex constituta moriendi, legem non adimit resurgendi. Quia decernenti legem, lex non affert necessitatem: neq; sibi de⁹ ius uindicandi adimit, legem nobis decernendo moriendi. Mors autem in eos tantũ, in quos decreta legitime est. Viuunt autem deo omnes, ex cuius lege sunt mortui. Neque mors que non nisi per legem decernentis inualuit, potest per se in his inualescere, ne per decernentem renouandã vitã legem demutabilis sit lege uiuendi, cum decernentis potestas cõstitutam ab exordio in Adam sub conditione decreti vita legis demutauerit legem moriendi, uiuunt, itaq; sancti quiq; & fideles deo. Nam cum se deum eorum qui mortui fuerãt, id est, Abrahã, Isaac, & Iacob esse dicat, & continuo testetur, non mortuorum se, sed uiuorum deũ esse, docet per id eos qui iudicio humanã opinionis mortui existimentur, sibi legem decernenti non mortuos esse, sed uiuos. Intercessio diapsalmã, & si non personam, sensum tamen innouauit. Nam post pronunciatam Doëch damnationem, ad quem tanquam ad præsentem fuit sermo, nunc ad alterius expositionis significationem se retulit prophetia: *Videbunt iusti & timebunt, & ridebunt super eum, & dicent: Ecce homo qui non posuit deum adiutorem suũ, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, præualuit in uanitate sua.* Destructo Doëch in finem, & euulso de tabernaculo atque emigrato, & de terra uiuentium eradicato, sancti quique necesse est metuant, cum videant tot tantisque diuinã misericordiã auxiliis populum adiutum atque usum, post ingẽtem illam & vitra humanas opes gloriosi regni dignitatem, maximum de se ac vltimum humanã calamitatis exemplũ præbuisse. Quis enim memoria recenscat antiquas gloriã eius & innumeras beatitudines, quas superius pro parte memorauimus, cum post Aegypti funera, itineri eorum diuisum mare cessit, cum ardore

diei nubis columna inumbravit, cum noctis K tenebras ignis colũna discussit, cum cibũ cœli per angelos præbuit, cum fontem petra fluxit, cum Iordanis refluxit, cum ciuitas maxima ad solum arcẽ testamenti circuitum concidit, cum sol decursu suo inhibitus diem distulit, & diuinã legis ordo ex illo elementorũ cœlestium indefesso imperturbatoq; motu ad belli moram restitit, post illam deinde diuinã maiestatis conspectus, auditus familiaritatem, consumptos eos bellis, fame emortuos, & ante mortuorum cadaueribus ad mortem famis pastos, reliquos deinde in seruitutem redactos, exules esse, ubiq; degeneres, nusquã cognitos, semper nouos, & demutatione incolatus semper ignobiles, semper alienos: iam si spiritales quis oculos erigat, de quibus dominus ait: *Eleuate oculos vestros, & videte regiones, quia albẽ sunt ad messem, tũ sciat auulsos esse ex cõsortio corporis dei, ex illo beatitudinis regno, ex illo resurrectionis honore, & esse sine dei spiritu, sine intelligentia prophetiã, cõstitutosq; gehẽnẽ pabulum, quos immortalis vermis exesos vsurus sit, & inextinguibilis ignis crematurus, quorũ sunt legillationes, quorũ testamenta, quorũ patres, ex quibus Christus secundũ carnẽ, qui est super omnia deus. Quãto ergo has dãnationes corũ & præsentis & æternã calamitatis, sancti quiq; metu cõtuebuntur, quia punitorũ contemplatio sit terribilis exemplo. Videbunt ergo iusti & timebunt, nihil nõ sibi metuendum in tanta horum calamitate intelligentes. Sed quia iusti sunt, licet timeant de exemplo, tamen de fructu propriẽ iustitiã gaudebunt. Ridebũt enim super eum. Ridentes igitur & timentes, quia deo subditi sunt, punitorum seueritate terribili. Temperat ergo metum risus, dum & metus de exemplo, & risus ex merito est. Moderatur autem rursus metus risum, dum ita gaudebunt in bonis, ne delit terror exempli: quia impiã & dissidentis de se conscientia est, timere sine gaudio: & insolentis nature est, sine timore gaudere. Sed qui timentes ridebunt, id quoq; adicient ad hunc moderatum in timore risum, ut dicant: *Ecce homo qui non posuit deum adiutorem suum.* Stultitiã atque impietatis extremã est, non intelligere se sub deo, & ex deo viuere, sed in his que gerit & expectat sus magis velle confidere potestate, cum si quid illud in se sit, ex deo sit. Ad deum itaq; spes omnis nostra sit, & cõfessio omnis in deo sit, exemplo prophetã dicentis: *Domine adiutor meus, & redemptor meus.* Et rursus: *Leuaui oculos meos in mōtes, & uide ueniet ad-**

Iudei quã
reieci.

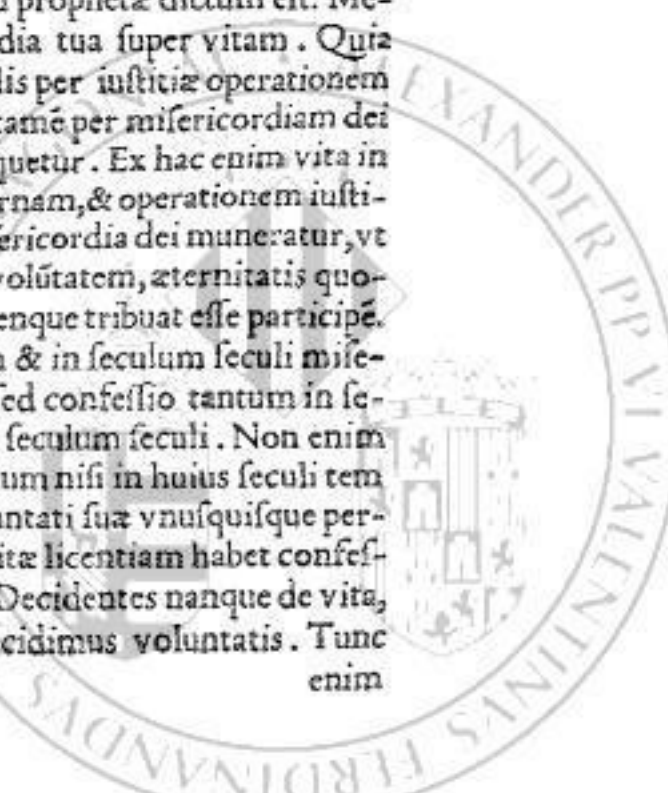
L

M

A iutorium mihi. Auxilium meū à domino, qui fecit cœlum & terram. Metuamus itaque semper, ne quando æternus ille nos ignis exurat, & vermīs immortalis absumat, cum audiamus quid iusti timentes ridentesq; dicāt: Ecce homo qui non posuit deum adiutorē suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarū. Diuites quosdam insolentes præstat opulētia, & maxime timorē dei diuitiarum fiducia inanis auertit. Stulti non intelligētēs hęc, se magis religiosos oportere esse quod diuites sunt, quia gratiam referre largitori bonorum sibi desiderabilium conueniat, & hoc magis inexcusabilis auaritiæ sit reatus, quia auaritiæ necessitatem non excuset opulētia. Iam vero quàm infelix fiducia est rei inanis, deum cōtemnere habendo aurum, quasi aurum non ex

B dei sit creaturis, aut aliquem per id iudicio sanæ mentis beatæ vitæ acquirat profectū, quod sibi aurum iaceat suffossum, & hinc fiant generosioris animæ & corporis, homōque alius possit esse quam natus est: aut cum vita excedat, auro suo sit vsurus in morte. Utetur planè si eo recte vitur in vita, si esuriētē pane suo aluerit, si nudum veste sua texerit, aut ægrum sumptu suo refouerit, aut captiuum libertati suæ redemerit. Hęc sunt planè ambitiosę apud deum humani thesauri legationes, hęc potentia deprecandorum criminum & vera suffragia. Sic auro demutamur, vt ex terrenis cœlestes, & ex mortalibus simus æterni. Hęc infidelis ille populus non cogitans, & dei mandata contemnens, putansq; se per legem, quæ futurorum bonorum vmbra est, esse diuitem, & adeptis diuitiis male vsus, ex viuentium terra & tabernaculo eradicatus & emigratus, auulsus est, præpotentem se in vanitatibus credēs, in regni scilicet sui gloria, in templi auro, in mandatis hominum, secundum prophetā dicentem: Sine causa colunt me, docentes doctrinas & præcepta hominum diligentes, cōtumeliosa humanæ consuetudinis obseruatione mutata. Propheta autem, quem necesse est iustū esse, intelligi aliter de se fiducia spei suæ, loquitur: Ego autem sicut oliua fructifera in domo dei, speraui in misericordia dei in æternum & in seculum seculi. Differt quidē tempore ætas hominum, sed prophetiæ spiritus idem est. Propheta manere se in domo dei sicut oliuam fructiferam dicit, arborem semper virentem, & fructus optimi feracem. Apostolus huic oleę præfractis ob infidelitatem eius ramis, fideles gentes ex ignobili oleastro esse insitas prædicat, vt contra naturam generis, naturam radicis acciperent. Sed propheta

in lege licet manens, euangelicus tamē & propheta simul, & in lege & in euangeliis cum fructu suo in domo dei esse persistit, non perfringendus in ramis, non relinquendus in truncū, non inutilis iam ipse inferendo sibi præbend° oleastro, nec radicis suæ virtutem arbori transfusus aliene, sed totus integer vt est fidei apostolicæ prædicator, non ex gentibus radicis legis ad fidem euangelicam inferendus, sed etiam in gentium euangelica fide propriæ radicis suæ ramorumq; virtute tutus ipse ex legis pingui conscientia fructuosus. Est autem dei domus secundum apostolum Petrum ecclesia, & omnes fidei euangelicæ sectatores, sicut ait: *Aedificamini domus spirituales, regnum sacerdotale.* Et Paulus: *Vt scias quemadmodum te oporteat in domo dei conuersari, columna & firmamentum veritatis, quæ est ecclesia dei viuentis.* In hac igitur dei domo iustus & sanctus propheta tanquam fructifera oliua consistens, proprie sua vsus fructuosa pinguiq; radice, sperauit in misericordia dei, non ad tempus, non in huius corporalis tantum vitæ breui seculo, sed in seculum seculi. Extendit enim spes suas ad infinitam perennitatis ætatē nec concluditur mortis occasu, quin sciat sibi in Abrahæ sinibus exemplo pauperis Lazari esse viuendū, sciat quoq; gloriosę resurrectiōis demutatione cœternū se & cōformem deo esse mansurum. Mansurum autem ob id quod sequitur: *Confitebor tibi in seculum, quia tu fecisti, & expectabo nomen tuum, quoniam bonum ante conspectum sanctorum tuorum.* Spes in misericordia dei in seculum & in seculum seculi est. Non enim ipsa illa iustitiæ opera sufficient ad perfectæ beatitudinis meritum, nisi misericordia dei etiam in hac iustitiæ voluntate humanarum demutationum & motuum vitia non reputet. Hinc illud prophetæ dictum est: *Melior est misericordia tua super vitam.* Quia quamuis probabilis per iustitiæ operationem vita iustorum sit, tamē per misericordiam dei plus meriti consequetur. Ex hac enim vita in vitam proficit æternam, & operationem iustitiæ. In tantum misericordia dei muneratur, vt miserans iustitiæ volūtatem, æternitatis quoque suę iustum quēque tribuat esse participē. Idecirco in seculum & in seculum seculi misericordiæ spes est, sed confessio tantum in seculo, non etiam in seculum seculi. Non enim confessio peccatorum nisi in huius seculi tempore est, dum voluntati suæ vnusquisque permissus est, & per vitæ licentiam habet confessionis arbitrium. Decidentes nanque de vita, simul & de iure decidimus voluntatis. Tunc enim

G enim ex merito præteritæ voluntatis lex iam constituta, aut quietis, aut pœnæ excidentium ex corpore suscipit voluntatem. Cuius temporis non iam liberam, sed necessariam voluntatem ostendit propheta, dicens: Non est mihi in diebus illis voluntas. Cessante enim voluntate libertatis, etiam voluntatis, si qua erit, cessabit effectus. Transire nãque ad Abraham volens diues, chaos medio nõ sinitur, cum tamen per libertatem voluntatis in Abraham sinitur esse potuisset. Interclusa est ergo libertas voluntatis, quia confessio nulla sit mortuis, secundum id quod dictum est: In inferno autem quis confitebitur tibi? Sperans ergo propheta misericordiam in seculo, & in seculum seculi, confitetur tantum in seculo temporalia, confessionis officia seculo tempore gerens, spem vero æternam seculorum æternitate protendens. Confessionis autem causam addit, dicens:

H Quia fecisti, autorem scilicet vniuersitatis huius dominum esse confessus, nulli alij docens consistendum, quàm qui fecit oliuam fructiferam spei, misericordia in seculum seculi. Et quis hic sit qui fecit ista, demonstrat, dicens: Et expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in cõspectu sanctorum tuorum. Expectabit ergo dei nomen cui confitetur per quem facta sunt omnia, vt ait Paulus: Vnus enim deus pater, ex quo & nos in ipso, & vnus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Huius ergo nomen expectat, Iesum scilicet videre, id est, saluatorem suum nosse, angelo dicente: Et cognominabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorũ. Christum conspiciere, vt per possessionem generosæ familiæ sit Christianus expectat. Bonum autem hoc nomẽ est, quod angeli atque archangeli adorant, quod demones tremunt, & ferre nõ possunt, quod ad salutem homines assumunt, quia scriptum est: Et omnis qui inuocauerit nomẽ eius, hic saluus erit. Expectat autem non occulte, nõ trepidus, non solus, sed in conspectu sanctorum eius, fide scilicet libera testimonio expectationis suæ: vel sub temporum cœlestium conscientia nõ recusans, vel prophetiæ exemplo sanctis omnibus, qui in terra sunt, in seipso præbens expectationis exemplum.

Psalmus LII. David in finem pro Achimelech Intellectus David.

Dixit stultus in corde suo, non est deus. Corrupti sunt, &c. Præsens psalmus decimotertio psalmo penè conueniens est. Sed habet in hac ipsa verborum similitudine non exiguum intelligentiæ discrimen.

Primum virtutem inscriptionis ipsius. Nam K decimotertius ita inscribitur: In finem illius David. Quo titulo id significatur, psalmũ illũ à David prophetatum fuisse. Hic vero, In finem pro Achimelech intellectus illi David. Vbi enim est: In finem intellectus, adhortationis, & admonitiõis est significatio, qua iubemur secundum finis cogitationem intelligentiæ nostræ admouere iudicium, vt ea in psalmo denunciari intelligamus, quæ consummabuntur in finem, secundũ illud apostoli: Dehinc finis cum tradiderit regnũ deo patri, cum euacuetur omnẽ principatũ, & potestatem, & virtutem: tunc & ipse subiicietur subiicienti sibi omnia. Nouissima autẽ inimica euacuetur mors. Hic ergo finis est, qui intelligitur in psalmo. Illud autẽ quod: Illi David, psalmus inscribitur, ostenditur omnis de Christo, qui David verus est, prophetari, quia vbi illius inscribitur, ibi eum qui dixerit significat: vbi vero illi est, ibi eum ad quẽ dicatur, ostendit. *Dixit insipiens in corde suo, non est deus.* Vitij est humani, pudenda eloquia verbis oris non audere cõmittere, sed instinctu nequitie interioris urgente, ea intra cor eloqui, dum aduersum publici pudoris necessitatẽ voluntatis iniquitate luctante, quod pudet dici, nõ pudet cogitare. Et idcirco stultus in corde suo dicit, non est deus, quia si velit verbis oris hoc eloqui, stultus esse sicuti est, publici assensus iudicio argueretur. Quis enim mundũ contues, deũ esse nõ sentiat? Sed fit frequẽter, vt nos cum veri necessitas ad cõfessionẽ dei cogat, oblectatio tamen vitiorum deum nobis nõ esse persuadeat, & quod cõtra fidem credimus, id tamẽ de cõsilio impij cordis eloquamur. Ex quo illud dei dictũ est per prophetã: Populus hic labiis me honorat, cor autẽ eorum longe est à me, quia nolunt credere, quod negare nõ possũt. Causam vero huius stultissimi in corde eloquij ostendit dicens: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. Iniquũ est quicquid extra legẽ est. Et legẽ dei excedentes primũ corruptioni subditi sunt, dehinc abominatiõis: quia iniquitas corruptionẽ affert, corruptio autẽ abominationem meretur. Cum enim quis transgreditur dei legem, tum deũ negabit, & eum negare corruptio est. Dominus enim noster ad debellandã corruptionẽ verbum caro factum est. Oportet enim secundũ Apostolum, corruptionẽ vestiri incorruptione. Sed qui iniquus est, & qui verbum deum carnem factum esse non credit, & quia deus nõ sit loquitur in corde, corruptus & abominabilis permanebit. Decimotertius psalmus pro eo, quod abominabiles facti

Pro-
tit illi

in
titulo quid
differant
L

M

A biles facti sunt in iniquitate, ita ait: Abominabiles facti sunt in adinventionibus suis. Nec differt sensus & crimen, quia homines ea quæ sibi sunt placita sectantes, diuinæ legis constituta transgressi sunt. Consequitur deinde hæc querela. *Non est qui faciat bonitatē, non est usque ad unum.* Versum hunc quia inferius etiā cum accessione subiectus est, suo loco tractabimus. Qui tamē nunc opportune & cōpetenter adiectus est, corruptis omnibus & abominatis, neminem in operibus repertum esse bonitatis. Quia cum loqui quæ bona sunt aliquando soleamus, factis tamē ipsis difficile quæ bona sūt exequimur. Ac ne indiligens dei erga homines voluntas esse existimaretur, adiecit dicēs:

B *Dominus de cælo prospexit super filios hominum si est intelligens, aut requirens deū.* Prospectio domini de cælo frequēs fuisse cognoscitur, quoties peccatis humani generis cōmotus, salutis nostræ causa, aut Noë ante diluuium eligit, aut Abraham iustificat per fidem, aut Isaac sponsonis suæ promittit hæredem, aut in Iacob posterioris populi primogenita præfiguratur, aut Moysen prophetam & ducem præficit, & latorem legis instituit, aut dum prophetas in omni tēpore legis inspirat. Per has igitur virtutis suæ istiusmodi efficientias, ad filios hominum prospexit vt videret si quis esset intelligens & exquirens deum. Non est autem facile illud hoc, quod deus prospicere dignatur vt videat, magnumq; illud est quod tam studiose, an in aliquo reperiri possit, inspicitur. Prospicit enim è cælo deus, vt videat an se quisquam hominum intelligēter exquirat. **C** Quotū enim quenq; hominū inuenies, qui secundum perfectam intelligentiam deum velit exquirere? qui primum causas creaturarum, & dehinc cōstitutionem humani generis pertractans, per rationem intelligentiæ, autorem ac parentē tantæ vniuersitatis exquirat: dehinc cur mundus, cur homines, cur secula temporum, cur patriarcha electus, cur lex constituta, cur propheta præmissus, & in quem prospectū causarum omnium origo cōstitit? Tum præterea quæ virtutes cælorum, & angelorum ministeria, & archangelorum potestates, & diaboli regnum, & sancti spiritus donum, & deus ex deo vni-genitus dei filius, profectum nobis tam variis officiorum generibus impartiantur? Hunc ergo exquirentem se per intelligentiam virum deus videre prospectat. Est enim intelligentiæ nō exiguum meritum. Salomone dicēte: Intelligentia enim bona omnibus, qui inueniunt eā: & rursus per alium prophetā: O Israël, quid deus exquirat à te nisi facere iudiciū & intelli-

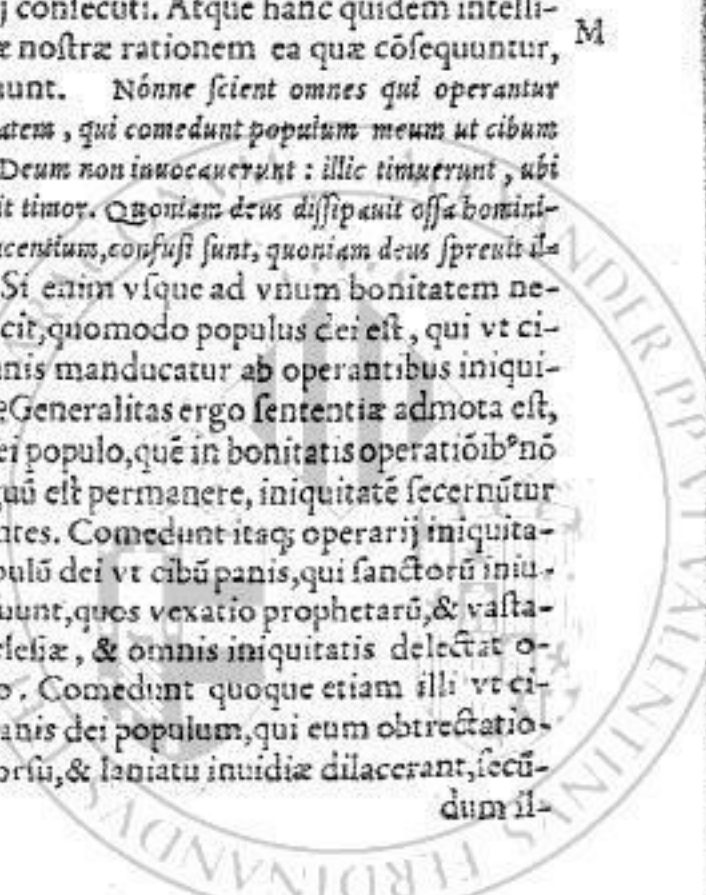
gere iustitiam? Proprium enim intelligentia **D** humanæ rationis officium est, & idcirco nobis natura animæ spiritalis inserta est, vt per eam ad intelligentiæ sensum, qui solus rationis est particeps, tenderemus. Sed obruti vitiiis, & per oblectamenta corporis natura corporeæ grauitatis oppressi declinamus nos à studio intelligentis exquisitionis. Declinamus autē postea quàm inutiles esse cœperim⁹, id enim propheticus sermo significat: *Omnes declinauerunt simul, inutiles facti sunt.* Non cum declinant inutiles sunt, sed cum inutiles cœperint esse, declinant. Et virtutē dicti facile est ex cōsuetudine humane demutationis intelligi. Namq; cum ex bonis mali esse cœperimus, & ex prudentium familiaritate, & publicæ famæ honestate, per vitia nos & dedecora secreuerim⁹, effecti per id inutiles, tum omnes probabiliū virorū **E** declinamus occursum, sectantes deuia, & præsentium bonorum cōscientiæ nostræ pudore vitamus. Deniq; Adam per peccatum inutilis factus, tum dei declinauit aduentum. Viuens autem aliquandiu innocens, & per mādatorum obseruatiā utilis, familiarem sibi occursum antea dei, simul atq; iutilis cœpit esse, defugit. Non repertis autem deum intelligēter exquirentibus, omnes simul atq; inutiles facti sunt, declinantibus, ex affectus dolore iteratur querela dicentis: *Non est qui faciat bonitatem, non est usque ad unum.* Grauis dei professio est, & indissolubile super humana vitia iudiciū, cum bonitatem vsque ad vnum nemo facit. Et queritur post hæc quomodo Abel placuerit: Seth **F** probatus sit: Isaac * hæc sit: Enoch translatus **Fort. hæret.** sit: Noë referuatus sit. Melchisedech sanctificatus sit: Abraham electus sit: Iacob Israël sit: Iob inculpabilis sit: Moses amicus sit: Aaron Christus sit: David secundum cor dei sit: propheta spiritalis sit: Apostoli cælorum clauis **Apostolis dææ: clauis regni cælorum** fortiti sint, si excepto vno tantū bonus nemo sit. Iam vero illud quomodo dictum intelligitur: Bonus homo de bono thesauro profert bona. & illud: Serue bone intra in gaudium domini tui. Quomodo enim bonus nuncupabitur, nemine faciēte bonitatem? Ac primum ne etiam in hos quos superius memorauimus, iudicio dei probatissimos viros eadem, tanquam generalis huius sententiæ professionem existimemus, superiorum dictorum sensus obsistit. Omnis enim de stultis & corruptis & abominabilibus cœptus est sermo, & deo prospiciente de cælo: vt videret, si quis intelligenter exquirens esset, omnibus postquam inutiles esse cœperant declinantibus, nemo repertus est bonitatem faciēte vsque ad vnum: id est, ex illis qui

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G qui & stulti & corrupti & abominabiles, & postquam inutiles facti sunt, declinantes esse cœpissent, sententia in eos diuini iudicij congruente, à quibus cœpit & sermo. Id autē quod ait: Vsq; ad vnum, non vnum excepit ex omnibus, sed omnibus inutilibus & declinantib⁹, cum vsq; ad vnū bonitatem nemo faciat, sed ne vnum quidem secreuit ex omnibus. Nō enim ait præter vnum, sed vsque ad vnum. Et in eo quod præter vnum est, exceptio significatur vnus; in eo vero, quod vsque ad vnum est, vniuersitas generalis prospicientis ē cœlo scientem diligentiam, sub quodam speciali, & personali numero continetur. Quanquam vero eā esse infirmitatem humanæ naturæ meminimus, vt ex cōparatione diuinæ bonitatis bonus nemo sit, sed incomparabilis illa diuinitatis exceptio, non interclusit bonitatis officium, vt secundum cōparationem humanam inter homines bonus nemo sit. Bonitas namq; primū perfecta est ea quæ in demutabilis naturæ virtute consistens, nescit aliquando aliud esse quàm fuerit, nec potest non id esse quod semper est. Humani vero motus ipsa plerunq; mutatione diuersi sunt, & terrenæ legis imperfecta natura sit, alia ex alio instinctu se perturbate demutans, & ad id nos diuersarū affectionum motus impellit, dum cōtumelia irascimur, dum dāno mouemur, dum ira accendimur, dū metu perturbamur, dum amore inflectimur, dum odio impellimur, dum gaudio efferimur, dum dolore stimulamur, dum iudicio dissidemus, dum atate mutamur. His ergo subditi naturæ infirmis motibus æquales esse nō possumus, dum & affectu demutabiles sumus & tēpore. Et idcirco perfecta bonitas in nullo est, quis eā naturalium perturbationum incentiua demutant. Sed tamē cum boni sumus, vel voluntate, vel gestis, possumus vel tūc nō hoc esse quod sumus, quāuis & imperfecti ad id sumus, ne semper id simus, quod tamen sumus in tempore, licet per naturæ infirmitatem, demutationi bonitatis obnoxii nō admittitur nobis bonus vel tum esse cū sumus. Bonus autē solus per naturā indemutabilem suā semper deus, nō prædurus huius demutationis nostræ arbiter fuit, indulgentiā infirmitati nostræ qua nō semper boni permanemus, ex merito voluntatis imparties, qua bonos nos esse delectat, magisq; his quæ volumus ppiciatus est, quàm his quæ nō possumus iratus est. Nāq; cū Moysi fideli vtiq; amico suo, & quē in deū Pharaoni cōstituerat dixisset: Quia nō glorificasti me in aquis cōtradictionis, ascende in montē & morere, hunc sibi postea sepulturæ eius lo-

co à nemine cognito, vnā cum Helia ab Apostolis in monte cōspectū, beati & æterni regni sui consortem & martyrem referuauit. Et ne per Aarō & Dauid & Salomonē ac plerisque alios, istius bonitatis dei exēpla percurrā, quibus increpitis demutationum offensis, ob fidei tamen meritū affuit venia proclius, conscius dominus infirmitatis humanæ, cum apostolis dixisset: Omnes vos scādalum patiemi in nocte hac: & beato Petro ter, nō ad denūciationem dānatæ negationis, sed quia per timorem carnis demutabilis homo, id quod negaturus esset admonito, neganti quidem, clauis tamen regni cœlorum nō ademit, quia cū per trepidationem obrepisset negatio, voluntati tamen vsq; ad martyrium cōstendi fides firma non deerat. Et aliud est nolle, aliud non posse. Territus enī Petrus, & si per carnis sensum respōsionis nō potuit tenere cōstātiā, per fidem tamen animi statim fleuit. Et cum decussum se ab eo quod volebat agnouit, lachrymarum dolore fidei suæ effudit affectum. Et ipsum illud fuit negatiōis tempus, & fletus scilicet secundum demutationem trepidationis, voluntatis firmitate potiore. Nā mox inconstantiam trepidationis constans fides fleuit, probatissimam deinceps apostolicæ firmitatem martyrij cōfessionem confirmans. Hęc idcirco in præsentī loco cōmemorauimus, ne generaliter dictum existimarem: Non est qui faciat bonum, nō est vsque ad vnum: cum hi tot & placentes deo viri, etiam si per naturæ demutationem de proposito fidei aliquantulū decidissent, tamen maximis ac pulcherrimis bonitatis operibus gloriam sint cœlestis de se iudicij consecuti. Atque hanc quidem intelligentiæ nostræ rationem ea quæ cōsequuntur, absoluunt. *Nōne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis. Deum non inuocauerunt: illic timuerunt, ubi non fuit timor. Quoniam deus dissipauit ossa hominibus placentium, confusi sunt, quoniam deus spreuit illos.* Si enim vsque ad vnum bonitatem nemo facit, quomodo populus dei est, qui vt cibum panis manducatur ab operantibus iniquitatem? Generalitas ergo sententiæ admota est, cū à dei populo, quē in bonitatis operatiōib⁹ nō ambigū est permanere, iniquitatē secernūtur operantes. Comedunt itaq; operarij iniquitatis populū dei vt cibū panis, qui sanctorū iniuriis viuunt, quos vexatio prophetarū, & vastatio ecclesiæ, & omnis iniquitatis delectat operatio. Comedunt quoque etiam illi vt cibum panis dei populum, qui eum obtrectationis morsu, & laniatu inuidiæ dilacerant, secundum il-

Voluntas
bona.

Audiant
episcopi &
psaltery-
tanti.

A dum illud Apostoli: Si autem invicē mordetis & comeditis, videte ne consumamini ab invicem. Sed & sunt comedentes populum dei ut cibum panis, quibus, ut idem beatus Apostolus ait, deus venter est, qui ministerium deputant ad negociationem, collationibus se plebis & muneribus ditando: dum convivia sub obtentu religionis sumptuosa sectantur: dum apothecas suas inutili religiosorum obsequio distendunt, cum consuetudo ab Apostolis necessarię huius collationis ad diurnam tantum seculo renunciantium, aut per inopiam indigentium, alimoniam fuerit instituta, de quib⁹ scriptum est: Comedentes domos viduarum, & oratione longa orantes. Hi ergo ut cibum panis, dei populum comedunt, & dominum non invocauerunt. Stulti enim in corde dixerunt, non est deus. Non invocāt ergo quem negant. Vel
B certe si qui in ecclesia positi, dei plebem obreftatione, insectatione, & sumptu comedunt ut cibum panis, etiā si dominum se invocare credunt, audiet dictum in euāgelio fuisse: Scimus autem quia peccatores deus non audit. Hi ergo dominum nō invocauerunt, quia operatio nō verborū sit professio, sed fidei. Sed qui deū non invocant, & illud impietati suę addunt, ut timeant non timenda. illic enim trepidarunt, ubi nō erat timor: saxa, metalla, robora, ignē, aquam, athera, reges mortuos atq; morituros, vel cætera religionum superstitiosa cōmenta venerantes: & hoc ipso impio inanum metu, contemptuq; necessarij timoris ex cōparatione condemnandi, cum non tam obliuisci timorem dei impium sit, quā impietate præcellat, timori metum inanum prætulisse. Docuit autem dominus, solum in nobis metū eorum quę vere timēda sunt oportere esse, cum dicit: Nolite timere eos, qui corpus possūt occidere, animam autem non possunt occidere. Timete autem magis eum, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. Impius ergo timor est, cum quę non timenda sunt timeantur, & quę timenda sunt non timeantur. Et plerumque nos tāquam pro debita officij religionē pie adulari regibus existimamus, quia in corpus nostrum sit his aliquid potestatis, quibus nihil ultra in nos licet quā febri, quā incendio, quā naufragio, quā ruine. His enim casibus corporum pro summa potestate deserviunt, & propter breuem libertatem ecclesię, spei nostre fiduciam, confessionem dei addicimus, punitorem perditoremque in igne iudicij, & corporis & animę nostre deum non timeantes, & æternis diuinę vltionis pœnis momentanea atque abolenda supplicia

præferentes, dum placere nos ipsis, & in eorū **D** gratia permanere famulatu impio gloriamur, hoc ipsum decreto grauissimo sententia diuina condemnat. Nanque ad illud quod dixerat: Nōne sciunt, qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis. Deum non invocauerunt, & in non timendis trepidauerunt, id ad summam cœpti sermonis adiecit: *Quoniam deus dissipauit ossa hominibus placentium, confusi sunt, quoniam deus spreuit eos.* Hi ergo qui operantur iniquitatem, & populum comedunt ut cibum panis, & deum non invocauerunt, & in non timendis trepidauerunt, nōne cognoscent, quia ossa eorum qui hominibus placere velint deus dissipabit: Timuit huius prophetici dicti sententiā sanctus ille gentium doctor, dicens: Ego si adhuc ho- **E** minibus placerem, Christi seruus non essem. Inutilis est humanę gratię & irreligiosa sectatio. Nam ex deo magis quā in contumeliam dei hominibus est placendum, ut per diuina instituta, & probitatem fidelis vitę innocentisq; placeatur. Cæterum placere tantum hominibus velle, deo est displicere. Non auocat autem ab hominum gratia deus iustorum mētes, & fidelium rationabilem sanctitatem. Et audiamus eam per Paulum loquentem: Sine offensione estote Iudæis & Græcis, & ecclesię dei, sicuti & ego per omnia in omnibus placeo, non quærens quod meū utile est, sed quod multorum ut saluentur, hoc est non hominibus, sed deo placere, cum per id quod deo placetur & hominibus sit placendum. Ex causa enim placendi deo, causa etiā hominibus probabilis sit placendi. Cæterum studium, quod ut **F** hominibus tantum placeatur impenditur, ad id quod deo placendum est non refertur, quia tantum eorum causa quibus placetur adhibetur. Non est autem maius vinculum hominibus placendi, quā ut nemo sui causa velit aliquid. Etenim quod proprię utilitatis efficitur, non potest non aliquam interdum offensionem ex causis accidentibus excitare, cum quod alij utile est, alteri sape fiat incommodum. At vero qui nihil sui causa velit, & omnia in profectum alienę voluntatis exercent, necesse est ut causam probabile placendi cunctis Apostolus docuit, quia utilitatis suę negligens, utilitati se dedisset aliena. Dissipauit ergo ossa deus hominibus placētium. Et ossa nō hæc corporalia dissipari intelligenda sunt, sed quia spes æternitatis in ossib⁹ significari solet, ex quo dictū est: Hoc nunc os ex ossibus meis. Quod beatus apostolus, quia magnū mysteriū est, ad Christum & ad ecclesiam refert, quę

Quomodo
sit placendū
hominibus.

G ex Adæ sui æternitate eternitatis substantiam mutuât, quod in domini vulnerato licet corpore confixus non frangitur. Os, inquit, eius non coteretur, quia cum fuerit iniquis vis passionis in carne, in æternam tamen diuinitatis & impassibilem naturam nihil licuit passioni. Integram autem, & incorruptam spem æternitatis significari in ossibus etiam illic meminimus, ubi dicitur: Custodit dominus omnia ossa iustorum: vnum ex his non conteretur, quia secundum demonstratam Ezechieli resurrectionem, sacramentum eius sub ossium significatione sit reuelatum. Ergo ut custodit deus ossa iustorum, ita & hominibus placentium dissipabit, & dissipabit non ita, ut eo quod essent carent, sed ut per contemptum dei tanquam perditam, abiecta vilescerent. Id enim sequitur: Confusi sunt, quia deus spreuit eos. Confunditur quisque & pudore dedecoris sui, & comparatione oris alieni. Et hinc illud est, quod apostolus significat dicens. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes demutabimur. Sed & propheta & confusionem resurrectionis & honorem discernit, ita dicens: Et resurgent alij quidem in vitam, alij quidem in confusionem æternam. Confundetur ergo quorum ossa dispersa sunt, quos spreuit deus, quos tanquam indignos ne conformes essent glorie suæ resurrectionis abiicit. Resurrecturi a deo ut confundantur, non demutabuntur vero, & ex eo confundentur. Hęc enim resurrectionis statuta conditio est. & idcirco tanquam ex preterito pro decreti definitione sit sermo, quia id ut ita maneat sit statutum. Commemoratis vero humanis & insolentis & iniquitatis impietatibus, ut is qui titulo preteriti intellectus in fine posset intelligi, tali propheta spe beatorum finis ipsius adhortatione confirmat dicens: *Quis dabit ex Sion salutare Israel, dum auertit dominus captiuitatem plebis sue? Exultabit Iacob, & letabitur Israel.* Vna enim hæc spes reliqua fuit humane infirmitatis & fidei, per quam inter tantas presentis vite calamitates æternorum bonorum expectatione requiesceret. Et idcirco certus huius beatitudinis propheta, tanquam ex vasto humanarum miseriarum proclamatur profundo, dicens: *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Namque secundum aliam prophetam: *Ex Sion exiet lex, & verbum domini ex Hierusalem.* Hoc verbum domini caro factum est. Hęc caro & Sion & Hierusalem est ciuitas nouæ pacis & speculatorium nostrorum. Huic salutaris, huic Iesus. Iesus enim, ut sepe diximus, ipso nomine salutaris est. Lex autem ex Sion non fuit salutaris, opere quidem viuificans, sed non iustificans ex fide. Hic vero expectatus est sa-

lutaris, & datus est Israel, sed non carnali Israel. Non enim qui filij carnis filij dei sunt, sed filij promissionis deputatur in semen. Testatur & Ioannes, non esse secundum carnem Abraham filios, cum & filij viperarum sunt, & potes est deus Abraham filios de lapidibus excitare. Dominus autem ipsos docuit ex fidei operibus proprietatem successionis existere, nec secundum carnis generationem filiorum originem deputari, cum ait: Si filij Abraham essetis, opera Abraham faceretis. Sed & Daniel presbyteros condemnans, ait: Non semen Abraham, sed semen Chanaan, & non Iuda. Ezechiel quoque increpitis populi iniquitatibus, ait. Pater tuus Chananeus, mater tua Cethæa. Radix tua & generatio tua de terra Chanaan. Non est ergo Israel iste ex successione corporea, cui ob infidelitatem origo profanissimi generis deputatur. Neque huic data salus est, qui non suscepit oblatam, sed ei qui auersa captiuitate populus dei factus est. Captas autem imperitarum gentium mentes, & impiissimis vitiis ac religionibus subditas, in libertatem fidei & nomen familie celestis absoluit. Qui enim erant demonum seruitus, facti sunt dei populus. Et quis hic sit captiuitatem auertens, de seipso testatus est: Hęc enim non lex, non patriarcha, non propheta, non angelus, non aliqua alia celestium, vel dominatum, vel potestatum, vel thronorum, vel virtutum virtus auertit, sed ille qui accepto libro in synagoga cum ista legisset: Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, predicare captiuis remissionem, & cæcis visionem, dimittere contractos in remissionem, predicare annum domini acceptum, fidem & autorem consummate significans prophetiæ ait: Quia hodie impleta est prophetia hæc in auribus vestris. Hęc igitur populi dei auersa captiuitas est, cum oculis intelligentia panduntur, cum prefracta peccatis corda in requiem relaxantur, cum annus domini acceptabilis nunciatur, quo penitentia nostræ deo accepta est confessio: cum nihil preteritorum reputatur ad crimine: cum noua omnia sunt, noua libertas est, noui filij, & æterna læticia est. Exultabit enim Iacob, & lætabitur Israel. idem namque ipse patriarcha vtrunque nomen sortitus ex merito est. Nam quia manu calcem fratris continuisset in partu Iacob nuncupatus est. Supplantaturus deinceps & emendo primogenita, & benedictionem occupando, & interpretationis virtutem Genesis exposuit, Iacob eum qui supplantator fratris, sic nuncupatum. Per agnitionem autem confessi dei, tum cum se ab eo homine, cuius in lucta domina-

A dominabatur, benedici poposcit, quia deū aduersus quē generis sui populus secundū futuræ passionis sacramentū in lucta carnis inualuit, fidei oculis inspexit: in corpore Israël, quia Israël deum videns sic meruit nuncupari. Et secundum ipsius Genesis prophetiam, in Iacob iuniorem populū, qui esset ex gentibus crediturus, significari absolutū est. Hic ergo exultabit Iacob, & letabitur Israël. Secundum ecclesiæ ordinem, hic vnus est populus duplicis & professionis, & honoris. Neq; enim geminatis sententiis id ipsum cœlestis sermo significat. Sed quia fides prima quo quis inuocari su per se dei nomen precatur, fide anteriore populum supplantat, cum Iudæo infideli fidelem se optat esse gētilis. Hic ergo Iacob est spe pre-occupate benedictionis insultans. Iam vero vbi baptismo renatus, & fide cōsummatus, deū intelligentiæ oculis, & mente aspexerit, tunc iam Israël letabitur, quia iam supplantato seniore deum fide videat, visurus veriore conspectu, secundum illam beatitudinis sponsionem. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt domini & dei Iesu Christi, qui est benedictus in secula.

In finem in carminibus, intellectus Dauid, cum uenissent Ziphæi & dixissent ad Saul: Nonne Dauid absconditus est apud nos?

PSALMVS LIII.

Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me. Deus exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei. Quoniam alicui insurrexerunt super me, & fortes quaesierunt animam meam, & non proposuerunt deum ante conspectum suum. Diapsalma. Ecce enim deus adiuvat me, & dominus susceptor est animæ meæ. Auerte mala inimicis meis, in ueritate tua disperde illos. Voluntarie sacrificabo tibi, confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos respexit oculus tuus. Sanctus & beatus Dauid nō ignarus, sed ut propheta euangelicæ doctrinæ, & in tempore licet legis, hanc corporalem agēs vitam, tamen quantum in se est, apostolici mādati præcepta cōsummat, testimonio de se dei fidem præstans, cum dictum est: Inueni virum secundum cor meum Dauid qui Iessæ est. Nō enim inimicos suos bello persequitur, neq; insidiantibus sibi decertando armis resistit, sed exemplo domini cuius & nomen & lenitatem præfigurabat, proditus orat, periclitans psallit, patiens odia gratulatur, & ideo secundum domini cor repertus est. Quia cum domino duodecim milia legionum angelorum possent in tempore passionis assistere, tamen ad omne of-

ficiū humilitatis explendum, passioni se & D infirmitati subesse per misit, orans tantum, & dicens: Pater cōmendo in manus tuas spiritū meum. Quo exemplo hic idem per similitudinem passionū futuræ eius passioni propheta, non contradicit, nō resistit inimicis, malū pro malo ex præcepto euangelico non reddēs, sed dominicæ mansuetudinis æmulator, cum tribulatur, cum proditur, cum fugatur, dominum cuius tantum aduersus impios armis utitur, deprecatur. Psalmo autem huic titulus ex historia præscribitur, sed ante historiam quatenus, & quādo, & in quem ea quæ sub historia dicuntur, à nobis sint intelligēda mōstrantur. Est enim primum, in finem intellectus illi Dauid, tum deinde sequitur: Cōuenerunt Ziphæi, dixerunt Saul: Nonne ecce Dauid absconditus est nobiscum? Ergo hoc quod à Ziphæis Dauid proditur, in finem est intelligendum, per quod ostenduntur ea quæ in præsens tum erga E Dauid gerebantur, præformationem in se futuri temporis continere, cum innocens infestatione vexatur, cum propheta contumeliis illuditur, cum deo placens ad mortem requiritur, cum rex inimico suo, ut Herodi dominus atq; Pilato, ab his proditur, cum quib⁹ tutus esse debebat. Psalmi ergo intelligentia in finem est, & in Dauid illo intellectus in quo finis est legis. Et qui Dauid habet clauēs, aditum intelligentiæ, tum aperit, cum quæ de se à Dauid sunt prophetata consummat. Ipsa autē secundum Hebræam proprietatem interpretatio nominis affert non exiguum nobis ad intelligendum profectum. Ziphæi nanque signifi- F cantur, quæ nobiscum sunt oris aspersiones, hæ ab Hebræis Ziphæi nuncupantur. Asperio secundum legem emūdatio peccatorum erat, per fidem populū sanguinis asperione purificans, cuius asperionis hic idem beatus Dauid ita meminit: Asperges me hyssopo & mūdabor. Sacramentum futuræ ex domini sanguine asperionis, fide interim legis sanguine holocaustomatum representat. Sed hic populus, ut populus Ziphæi ore potius quàm fide aspersus, & mundationem asperionis labiis magis quàm corde suscipiens, infidelis in Dauid suū & proditor extitit, quod antea per prophetam dixerat: Populus hic labiis me honorat, cor autem eius longe est à me. Ad prodendum Dauid ob id pronus, quia cessante fide cordis, omnia per oris fraudulentiam legis sacramenta gessisset. Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me. Deus exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei. Secundum demonstra- s ij tam

Iam deo
fortis.

B

E

C

F
Ziphæi
quid sonet
Hebraice,

G tam tituli rationē, passio David prophete dei, ac domini nostri Iesu Christi passionis exemplum est. Idcirco oratio quoque eius etiam ad intelligentiā orationis eius, qui verbum caro factū est, temperatur, vt qui omnia secundum hominē passus est, idem omnia secundū hominem eloquatur. Et quorū infirmitates portauit, & peccata suscepit, eorū ad deum deprecatur obsequio. Proprietates autē virtutesq; verborum etiā inuitis licet & cunctantibus nobis intelligentiā huius exigunt sensum, vt omnia ex persona eius dici non ambigamus in psalmo. Ait enim: Deus in nomine tuo saluum me fac. In humilitate corporis vnigenitus dei filius sub prophete dictis hæc precatur, qui & gloriam quam ante secula habuerat, reposcebat. Saluificari se in dei nomine rogat, in quo est & nuncupatus & natus, vt se in eo corpore in quo erat natus, id ipsum quod nature anteriori sine & generi erat proprium, saluum faceret dei nomine. Et quia omnis hæc ex persona forme seruilis oratio est, cui forme seruili vsq; ad crucē mortis assumptæ, salutē eius nominis, quod dei est deprecatur, & saluandus ex dei nomine, id continuo subiecit: Et in virtute tua iudica me. Namq; ob meritū humilitatis, quia se exinaniuisset formam serui accipiens, formā nō rursū dei cōsortē in ea quā assumpserat humilitate repetebat, in dei nomine homine ipso in quo deus nasci obedierat, saluato. Et vt huius nominis, in quo se saluari orabat, honorem non nudæ tantū nuncupationis doceret esse, iudicari se in virtute dei precatur. Primū enim ex iudicio est, quod meretur, Factus, inquit, obediens vsq; ad mortē, mortem autem crucis. Propter quod exaltauit illū de^o, & donauit illi nomē, quod est super omne nomen, vt ei nomen quod super omne nomē est donetur. Tum deinde hoc ipsum iudicium sit in virtute iudicij, quia per virtutem dei is qui ex deo homo mortuus fuerat, idem rursus in deum ex homine mortuo resurrexit, secundū illud Apostoli: Crucifixus ex infirmitate, resurrexit ex virtute. & rursus: Non enim erubescio euangelium. Virtus enim dei est in salutem omnī credenti. Per iudicij enim virtutem infirmitas corporalis in dei nomine naturaq; saluatur, atq; ita ob meritum obedientiæ, in salutem nominis dei ex iudicij virtute prouehitur, vt in eo dei & nomen & virtus sit. Ceterum si ex cōsuetudine humana sermo iste cepisset, in misericordia poti^o vel æquitate, quā in virtute iudicari se propheta poposcisset. Sed virtutis illic op^o fuerat iudicio, vbi dei filio in filiū hominis ex partu virginis nato, rursus

ipsi hominis filio per iudicij virtutē dei filij, & K
nomē redhibendū esset & virtus. Sequitur de-
hinc: *Deus exaudi orationem meā, auribus percipe verba oris mei.* Promptū prophete fuerat dixisse, deus exaudi me. Sed quia ex persona eius loquitur qui solus sciret orare, idcirco cōstans postulatio^o postulandæ orationis ostenditur. Paulus beatus neminem hominum qualiter orare oporteat scire docet dicēs: Quod enim, quid oremus, qualiter oporteat nescimus. Non est ergo infirmitatis humane exaudiri orationem suam postulare, cum doctor gentiū post constitutam licet iam à domino formā orandi, quid & quatenus oret ignoret. Sed eius ista fiducia est, qui solus patrem videt, qui solus patrem scit, qui solus potest orare pernoctās. Secundum euangelium enim dominus pernoctauit orans, qui per speculum verborum formam ipsam occultissimi sacramenti sub communibus verbis, dum oraremus, ostēdit. Et qui orationem suam poposcit audiri, vt peculiare hoc fiduciæ suæ doceret esse, subiecit: *In auri verba oris mei.* Et quisquā hoc humane fiduciæ esse existimabit, vt verba oris sui velit audiri? An illa quibus motus animi nostri & impetus pronūciamus, tum cum de ira exardescimus, tum cum de odio obrectamus, tum cum de dolore querimur, tum cū de adulatione blādimur, tum cum aut pro spe lucri, aut de veritatis pudore mentimur, aut de cōtumeliæ offensione maledicimus? Et quis vnquā vitæ ita emendatæ & patientis ad omnia fuit, vt his humane demutationis vitis non esset obnoxius? Solus hoc potuit cū fiducia velle, qui peccatum nō fecit, in cuius ore dolus nō fuit, qui flagellis dorsum præbuit, qui maxillas ab alapis non deflexit, sputamētorum contumeliam non exprobrauit, & in illo voluntatē eius, cuius ad hæc voluntati in omnibus volens obediebat, offendit. Causam deinde cui verba sua audiri oret adiecit: *Quoniam alieni insurrexerunt in me, & fortes quesierunt animam meam, & nō proposuerunt deum ante conspectum suum.* Vnigenitus dei filius dei verbum, & deus verbum, cum vtq; omnia quæ pater posset, omnia ea & ipse posset, sicuti ait: Quæcunque enim pater facit, eadem & filius facit similiter, vt in indiscreto deitatis naturaq; nomine indiscreta quoq; esset & virtus, vt absolutissimū nobis humane humilitatis esset exēplum, omnia quæ hominum sunt, & orauit, & passus est. Et ex communi nostra infirmitate salutem sibi est deprecatus à patre, vt natiuitatem nostram cum ipsis infirmitatis nostræ inesse intelligeretur officiis. Hinc illud est quod esuriuit, sitiuit, dor-

Forse imge
tran.ia.

L

M

A uit, dormiuit, lassatus fuit, impiorum cæcus fu-
 git, mæstus fuit, & fleuit, & passus, & mortuus
 est. Et vt his omnibus nõ natura, sed ex assump-
 ptione subiectus esse posset intelligi, perfunct⁹
 his omnibus resurrexit. Omni ergo eius in
 psalmis ex naturæ nostræ affectu querela est.
 Nec mirum si ita intelligimus nos dicta psal-
 morum, cum ipse dominus secundum euange-
 licam fidem passionis suæ sacramenta scripta
 esse fuerit testatus in psalmis. Alieni igitur su-
 per eum insurrexerunt. Non enim iam filij A-
 brahæ sunt, neque filij dei, sed natio viperarū,
 sed serui peccati, sed semen Chanaan, patre
 Amorreo, matre Cethea, & diabolo patre, fi-
 lij diabolicæ voluntatis. Quærunto quoq; & a-
 nimam suam fortes, cum Herodes principes
 sacerdotum vbi nasci habebat Christus, inter-
 rogat, cum omnis Synagoga aduersus eū te-
 stis falsa coniurat. Sed animam hanc humanæ
 naturæ & infirmitatis esse existimantes, nõ p-
 posuerunt deum ante cõspectum suum. Quia
 deus ex eo quod deus manebat vsq; ad originẽ
 nascendi se hois humiliasset, id est, vt hominis
 filius esset, qui erat antea dei filius. Non enim
 alius filius dei quàm qui filius hominis. Et fili⁹
 hominis nõ ex parte, sed natus. forma enim se
 dei ex eo quod erat ad id quod nõ erat, id est,
 vt nasci posset in animam suam corpusq; va-
 cuante. Et idcirco & filius dei & filius homi-
 nis, idcirco & deus homo, id est, dei filius ha-
 bitu humanæ originis natus est, vsq; ad naturã
 scilicet hominis nascendi qui totus ex anima
 & carne formabilis est dei se humiliante sub-
 stantia. Ob quod cū insurgunt aduersum eū a-
 lieni, cum potentes animã eius exquirunt, quæ
 frequenter in euãgeliis tristis & mæsta est, deũ
 ante cõspectum suum non proposuerunt, quia
 deus dei filius ante secula manens humanę na-
 turæ habitu, id est, nostri corporis atq; animæ
 homo ex partu virginis natus esset, per operũ
 magnificentiam non intelligentes, quia homi-
 nis filius cuius animã quærebant, ad id quod
 homo esse cœperat, ex dei filio quod semper
 manserat, exticisset. Interuentu diapsalmæ nõ
 dicentis, sed cui dicebatur demutata persona
 est. Nunc enim generalis sermo est prophetiæ.
 Nam post eã orationem quæ ad eum fuerat, vt
 fiducia orantis posset intelligi, in eo ipso pre-
 catiois tempore quod poposcerat impetrato,
 cõtinuo subiicit: Ecce enim deus adiuuat me,
 & dominus susceptor est animæ meæ. Cõuert-
 tet mala inimicis meis. Effectus proprios pro-
 priis reddidit postulatis, docens, nõ negligenti-
 am orationis nostræ deũ esse, neq; irrationa-
 bilem præstationem misericordiæ suę existi-

mandã, cum nos secundũ quod precaremur D
 audiret. Namq; ad id quod ait: Quoniã alieni
 insurrexerunt in me proprium illud est: Deus
 adiuuat me. Ad id autẽ & fortes quæsierunt a-
 nimã meam, in eo exaudite orationis peculiã-
 ris effectus est, quo ait: Et dominus susceptor
 est animæ meæ. Ad id vero quod ait: Et nõ p-
 posuerunt deum ante cõspectum suum, hoc
 cõpetenter adiecit: Cõuertet mala inimicis meis.
 Deus ergo & aduersus insurgentes adiuuat, &
 quæsitam à fortibus animã sancti sui suscipit,
 & non propositus ante oculos, neq; ab impiis
 cogitatus, ad inimicos mala ipsa cõuertit. Dũ
 deum non cogitant iusti animã quærendo, &
 aduersum eum insurgendo, adiuto eo atq; su-
 scepto eo, quẽ inter iniquitatum opera nõ co-
 gitabant, vltorem maliciæ ipsius retributione
 sentirent. Habeat itaq; hanc innocens religio
 fiduciam, vt inter humanas insectatiões, & a-
 nimæ pericula adiutorẽ sibi deum esse nõ am-
 bigat, & si quando iniuste mortis vis affertur,
 excedentem habitaculo corporis animã sciat
 in dei susceptione requiescere: habeat vltiõis
 quoq; certissimã securitatem, cum mala om-
 nia in eos qui inferant reuertantur, nõ potest
 iniquitatis argui deus, nec perfectæ bonitatĩ
 malignæ volutatis instinctus ac motus admix-
 tus est. Mala enim nõ maleuolus excitat, sed vl-
 tor retorquet: neq; ea ex malitia sua affert, sed
 in merita nostra conuertit. Statuta enim in om-
 nes sunt adulationum ministeria, mala ista
 cum lege viuendi iusti iudicij secura equitate
 moderantur. Sed hæc & auersa à iustis sunt
 lege iustitiæ, & cõuertuntur in iniquos equitate
 iudicij. Vtrunq; iustum, vt & iustis ad metum
 prompta sint, nec admixta, quia iusti sunt, &
 iniustis ad pœnã sunt conuertenda, quia me-
 riti sunt, nec iustis admixta cū prompta sint,
 nec iniustis defutura, quia prompta sunt. De
 hinc rursus fit ad personam dei, ad quem pri-
 mum deprecatio erat cepta, conuersio: In ve-
 ritate tua disperde illos. Veritas mendaciũ con-
 futat, & perimitur falsitas veritate. Omnem au-
 tem superiorem orationem esse eius hominis
 in quo filius dei natus est docuimus, etiam hoc
 quoq; nunc à deo patre deprecantis, vt inimi-
 cos suos in veritate disperdat, & quæ sit veri-
 tas nõ ambigitur, nempe ille ipse qui dicit: Ego
 sum vita, via, veritas. Disperduntur ergo in
 veritate inimici, cum falsis testib⁹ damnatio-
 nem Christo comparantes, resurrexisse à mor-
 tuis eum audiunt, & in dei veritate gloriam suã
 resumpsisse cognoscunt. Nam postea ob pœ-
 nam dei in crucem acti, fame & bello absum-
 pti ac perditæ sunt, vitæ autorem morte dam-
 nantes

Gnātes, neq; deum in veritate per operū magnificentiā cogitātes. Hos igit̄ disperdit dei veritas, cum ad resumendā gloriā paternā maiestatem resurgens, absolutā in se diuinitatis probauerit veritatē. Quōd autē & in crucem actū vnigenitum dei filium, & morte dānatum eū qui natiuitate quē sibi ex æterno patre est naturalis & æternus sit, frequenter, imō semper prædicamus, non ex naturæ necessitate potius quā ex sacramento humanæ salutis passioni fuisse subditus intelligendus est, & voluisse se magis passioni subiici quā coactū, & quāquā passio illa nō fuerit cōditionis & generis, quia indēmutabilem dei naturā nulla vis iniuriōsæ perturbationis offenderet, tamen suscepta voluntarie est, officio quidem ipsa satis factura pœnali, nō tamen pœnæ sensu læsura patientem. Non quōd illa lædendi non habuerit pro ipsa passionis qualitate naturam, sed quōd dolorem diuinitatis natura non sentit. Passus ergo est deus, quia se subiecit voluntarius passioni. Sed suscipiens naturales incongruentiū in se passionum, quibus dolorem patientibus necesse est eas inferri virtutes, ipse tamen naturæ suæ virtute nō excidit vt doleret. Sequitur enim: Voluntarie sacrificabo tibi. Legis sacrificia quæ in holocaustomatibus & oblationibus hircorum atq; taurorum sunt, nō habēt in se voluntatis professionem, quia maledicti sententia legē sit decreta violātibus. Quisquis enim à sacrificio destitisset, ipse obnoxium se efficiebat esse maledicto. Necesse ergo erat effici quod fiebat, quia sacrificij negligentia maledicti nō admittebat adiectio. A quo maledicto nos domin⁹ noster Iesus Christus exemit, I Apostolo dicente: Christus nos redemit, de maledicto legis factus pro nobis ipse maledictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pependit in ligno. Maledictorum se ergo obtulit morti, vt maledictum legis dissolueret, hostiam se ipsum deo patri voluntarie offerēdo, vt per hostiam voluntariā maledictum quod ob hostiæ necessariæ & intermissæ reatum erat *auditum, solueretur. Cuius sacrificij alio loco meminit in psalmis: Hostiā & oblationem nolui, perfecisti autem mihi corpus: deo patri legis sacrificia respicienti, hostiā placentem suscepti corporis offerendo, cuius oblationis beatus Apostolus ita meminit: Hoc enim fecit se mel seipsum offerens hostiā deo. Omnē humani generis salutem oblatione sanctæ huius & perfectæ hostiæ redempturus. Ob quæ omnia ita gesta laudem deo patri refert: *Confitebor nomini tuo domine, quoniā bonum, quoniam ex omni tribulatione eripuisti me.* Reddidit in singulis

Sensus pœna quatenus in Christo

H

I

Forte ad-mittum

propositionibus proprias absolutiones. Nā in K exordio dixerat: In nomine tuo saluifica me. Post precū vero satisfactionē, congruā gratulationis esse oportuit professionem, vt eius nomini cōfiteretur, in cuius nomine saluari sese fuerat deprecatus. Et quia auxilium contra alienos insurgentes in se poposcerat, id ipsum adeptū sese fuisse professus per hoc gaudij exultatione memoraret, quia ex omni tribulatione eripuisti me. Ad id vero quod cū fortes quarunt animā eius, deum nō proposuerunt in cōspectu suo, præclare indēmutabilis diuinitatis docuit æternitatē, in eo quod dictum est: Et super inimicos meos despexit oculus me⁹. Mor-te enim nō interceptus vnigenitus dei filius, ad explendā quidem hominis naturā etiā morti se, id est, discessioni se tanquā animæ corporisq; subiecit, & ad infernas sedes, id quod homini debitum videtur esse penetravit. Sed manet resurgens, & inimicos suos immortalis oculo despicit glorificatus in deum, & ex hominis filio in dei filium, ex quo etiā hominis fili⁹ esse cœperat, per resurrectionis gloriam iam renatus, inimicos suos despicit, quib⁹ dixerat: Soluite templum hoc, & post triduum ædificabo illud. Aedificato igitur hoc corporis sui templo, eos qui quæsierant animā suā ex ædito videt, & ultra humanæ mortis legem autores mortis suæ sublimis ipse despectat, mortem perpetuens, sed mori nesciens, deus homo dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum Amen.

In finem in carminibus intellectus David.

PSALMVS LIII.

Naurire deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam, intende mihi, & exaudi me. Super scriptio psalmi sine historia est, tantum in finem intellectus in hymnis est. Hymnos aliqui trāslatores nostri carmina nuncupauerunt: pleriq; autem hymnos ex ipsa Græcitatē usurpatione posuerunt. De nomine nihil differt, dum modo res vna esse quæ vel in hymnis, vel in carminibus significabitur intelligatur. Hoc ergo de psalmo sciēdum est, quōd quæ hymno eius vel carmine continentur, in finem intelligēda sunt, omni intellectu scilicet nostro ad dominum nostrum Iesum Christum, quem Apostolus finem legis docuit esse, referendo. Frequenter autem admonuimus, eam in psalmorum cognitionem sensus nostri temperandā esse rationem, vt eum de quo & per quem omnis prophetia est, ex dei filio hominis filiū natum meminerimus, & dei naturam omnibus ante seculis manentem in naturam hominis esse ex

M
φώτιου.

Hymniqui

esse ex

A esse ex partu virginis genitam, ita vt naturæ posterioris adiectio nullam defectionem naturæ anterioris afferret, neq; qui iam homo esse cœperat, id quod ante hominē manebat, de^o scilicet, esse desineret. Hic ergo assumens carnis nostræ fragilitatem, & manens suus atque noster ita agit, orat, profitetur, expectat omnia illa quæ nostra sunt, vt in his admisceat etiam illa quæ sua sunt. Loquaturq; interdum ex persona hominis, qua & homo natus, & passus, & mortuus est, interdum autem omnis ei secundum deum sermo sit, quia ex deo homo, & ex dei filio hominis filius extitisset, naturæ scilicet eius confidentiam non oblitus in verbis, qua in assumptione licet hominis non cavebat, & ita ex nobis atque ex infirmitate nostra

B humani sermonis consuetudine vsuq; loquēs, vt ex se atq; virtute sua, quæ deo sunt propria & digna loqueretur, vt in præsentī psalmo cognosci potest, qui ita cœptus est. *Inaurire deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam, intende mihi, & exaudi me. Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi. Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor uenit super me, & contexit me tenebra. Et dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbe, & uolabo & requiescam? Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.* In exordio psalmi & si humilitatis uoce vsus sit cum ait: *Inaurire deus orationem meam*, non tamen sine aliqua propria conscientia altioris fiduciæ intelligitur hæc locutus. Non enim cuiuscunque est innocentia id postulare, vt orationem suam deus inauriat. Promptæ nanque semper preceationi hominum dei aures sunt, quia qui naturam audiendi humano generi impertit, ipse extra auditus non potest esse naturam: & qui ubique hunc in nobis sensum auditionis operatur, non potest non ubique in ipso esse quod præstat. Deus itaque ubique semper audit, sed non omnium meriti est, vt quod audit inauriat, auditum quidem eius orantis uoce penetrante, sed dignationem eorum quæ audiantur inauriendi sola orationis innocentia promerente. Triplex autem in exordio oratio preceationis est ædita. Prima enim ea est, vt inauriatur oratio. Sequens est, ne despiciatur deprecatio. Tertia est, vt intendat sibi seq; exaudiat. Et necesse est discretâ esse uniuscuiusque generis naturam, vt non idem sit inaurire, & non despiciere, rursusq; differat ab utroque intendere & exaudire. Et quia de inaurienda oratione quid intelligi posset ostēdimus

quid illud sit, ne despexeris deprecationē meā, **D** tractandū est. Despiciuntur oratiōes leues, disidentes, inutiles, seculi curis anxie, & rerum corporaliū desideriis implicata, bonorū operū fructibus infecundę. Hæ igitur despiciabiles sunt oratiōes dei dignatione nō dignę, de quibus per Esaiam prophetā, ait: Et cum extēderis manus uestras ad me, auertā oculos meos à uobis. Et causam despiciēdę oratiōis cōtinuo subiicit dicens: Manus uestrę sanguine plenę sunt. ubi ergo operatio iniquitatis exstabit, illic despicitur oratio deprecātis. At uero tum in eo qui sperat intenditur, cum tacite spei fides, piæ conscientię religione cohibetur. Et est nobis hoc absolutissimum uniuscuiusque proprietatis exemplum. Inauriuit dominus uerba Chananeæ sape clamātis, despexit orationem adolescentis illius, qui ab æternitatis largitore diuisionem patrimonij postulabat: intendit autem in eam feminam, quæ fidei silentio salutem sibi etiam à uestis simbria expectabat. His ergo totius preceationis suæ generibus distinctis, nunc causam ipsam exposuit deprecandi, quia in exercitatione sua conturbaretur à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris. Et quidē exercitatio nunquā nisi ad res utiles salutareq; suscipitur, quas quia in sancto quoq; impij ferre non possunt, omnibus eum iniuriis afficere, & vsq; ad formidinem mortis defatigare cōtēdunt. Sed hæc in domino Iesu Christo exercitatio, nostræ salutis operatio est, quam diuersarum sanationū dehinc passionis ipsius exercitatio prouehabat. In hoc quoq; se inuido **F** consortio nostræ infirmitatis exercens, quam exercitacionem egressu suo Isaac in campum præfigurauit, cum inuētæ camelo Rebecce tanquam sponsæ ex gentibus exercēs se in hoc mundo Christus occurrit. A uoce inimici etiam turbatur, cum Samaritanus, cum dæmonium habens dicitur, cum quia à se cruce non eruat, negatur esse cæteris salus, declinantes in eum iniquitatem falsorum testimoniorum & sententiæ mortis. In ira quoque molesti sunt, dum flagellis, dum colaphis, dum alapis deszuunt. Sed inter hæc habes potestatem duodecim milia legionum cœlestium euocare nō ad iram commouetur, neque ad ultionem exacerbatur. Sequitur enim: *Cor meum conturbatum est in me.* Pati omnia in seipso constituit, dummodo humanæ salutis sacramenta perficeret. Difficillimum autē hominis infirmitati est intra ipsam perturbationes mētis commotionesq; cohibere, vt non etiam vsque ad ipsam uult^o demutationē tacito licet motu significatio anxietatis uel indignatiōis erūpat.

Solocism^o

Videtur memorialap^o. Nā in Mattheo nō habentur nisi duodecim legiones. Vnus codex uetus si minus habebat in canonis.

G Verum vnigenito deo quāuis infirmitas nostra suscepta sit, tamen diuinitatis suæ non est oblita natura, vt non in his omnibus quæ infirma sunt salua maiestatis suæ dignitate perfunctus sit, dum vniuersa quæ mortis nostræ sunt ac timoris ita pertulit, vt in eum incidere hæc potius quàm inessent, dum infirmitas nostra magis quàm naturalis in deo est. Denique idipsum sequens sermo connexuit, cum dicit: *Et formido mortis cecidit super me. Timor & tremor uenerunt super me, & contexit me tenebra.* Et hæc quidem in eum omnia quæ nostræ necessitatis sunt irruerunt, sed ab eo naturæ suæ virtute suscepta sunt, dum mortē nostram potens non mori, etiā timore in se mortis ingruente non reuuit. Et cum hæc eadem tanquam in hominem imbecillitati eius dominatura cecidissent, tamen vt non subiectū

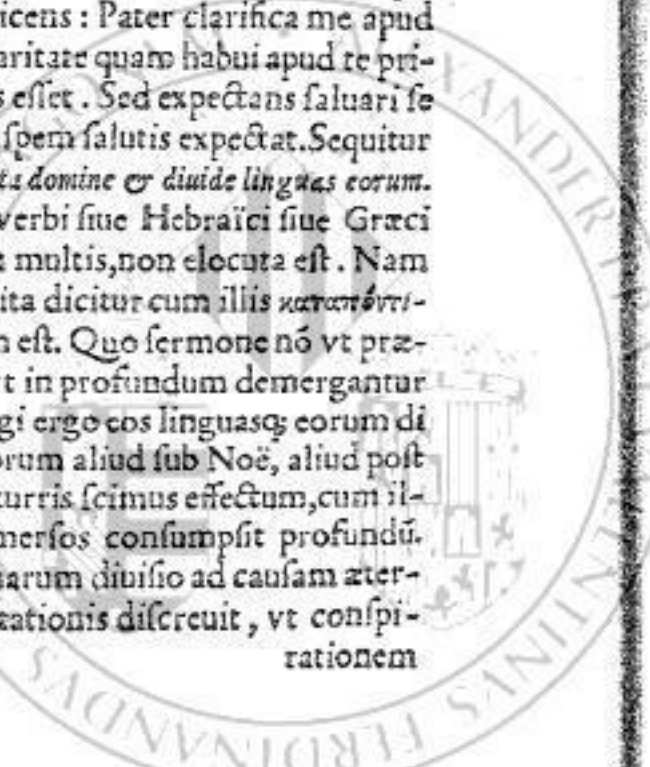
H se his quæ ingruerunt edoceret, subiicit: *Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut columba, & uolabo & requiescam.* Nam infirmus est, cui ad euolandum de contegentibus se tenebris metuq; mortis pennæ aliunde sumendæ sunt. cū enim dicit: *Quis dabit mihi, nō poscentis ab aliquo, sed non aliunde sperantis est.* Euolare autem vt columba festinat, id est, in spiritualem redire naturam, & in columbæ specie spiritus in eum volando requieuit, habitatione aliquando in homine qui tum de Iordanis aquis ascēdebat inuenta. Et hæc quidem precationis est causa, quia infirmitate corporis degrauatus, hoc qd nobis est mortale susceperat, vt caro factus in spiritum euolaret. Et harum quidem pennarum suarum in psalmo alio ita meminit: *Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris.* Ita enim illuc

I manus tua deducet me. Suas itaque sumet, vt non intelligatur eas ex his euacuatus assumere, sed sumptis pennis vt volando requiescat, quo sit quieturus ostendit dicens: *Ecce elongaui fugiens, & mansi in deserto.* Ceciderunt quidem super lucem tenebræ, sed tenebræ eam non comprehenderunt. Elongauit enim fugiens, qui ne à gentibus quidem potuit comprehendi. Fugit ergo etiam eos qui se persequabantur, & ab his longe factus habitat in deserto. Et quod desertum hoc vel quæ solitudo sit (nam eodem verbo vtrunque Græcitas elocuta est) ita alio loco propheta declarat: *Lætare desertum sitiens, exultet desertum & floreat tanquam lilium, & floreat & exultent deserta Iordanis. Inualefcite manus inualidæ & genua dissoluta consolamini, modici animi sensu inualefcite, & nolite timere.* Ecce deus iudiciū reddidit, ecce ueniet & saluabit nos. Tūc

aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum K
audient, erudietur lingua mutorum, tunc saliet claudus tanquam ceruus. Venerat quidem ad oues perditas domus Israël, sed ab his fugatus hæc deserta lætificat, in his enī manet, & mansit postquam volando requieuit. Est enim dei requies quæ impiis denegatur cū dicitur: *Si intrabunt in requiem meam.* Resumpta spiritali gloria vnigenitus deus in his (tāquam in templo digno se) corporibus quæ erāt ante deserta requiescit, quia plures iā filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Non sum autem nescius plærosq; solum verborum sonum & literam contuentes, nihil de omnibus ferè psalmis congruum personæ domini nostri Iesu Christi existimare, putentq; totum querelis prophetæ increpari, sed nos litem nō mouemus. Neq; enim destruimus sed adstruimus, addētes potius de obscuris intelligentiā, L
quàm simplicibus detrahentes, quia quæcunq; Dauid aut passus aut quæstus est, etiam passionibus eius qui vniuersitatis nostræ caro est factus, impleta sunt. Et (vt arbitror) ea quæ sequuntur intelligentiæ nostræ cursum probabūt. Intercedens vero diapfalma demutauit & sensum. Nā omnis rursus aduersum eos de quibus est querela fit sermo, honore tamen eius ad quē omnia est referre solitus antelato. Sequitur enim: *Expectabam saluificantem me à pusillanimitate & tempestate.* Non noua hæc eius expectatio est, nam & in eo psalmo (quem ex persona eius esse nō dubiū est) sic precatus est: *Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia, veni in altitudinem maris, etiam tempestat demersit me.* Ab hac igitur tempestate atque ab hac pusillanimitate, humiliatus enim erat vsque ad mortem crucis, saluari expectat ab eo ad quē precatus est, dicens: *Pater clarifica me apud temetipsum claritate quam habui apud te priusquam mūdus esset.* Sed expectans saluari se plus iam quàm spem salutis expectat. Sequitur enim: *Præcipite domine & diuide linguas eorum.* Proprietatem verbi siue Hebræici siue Græci Latinitas, vt in multis, non elocuta est. Nam id quod præcipita dicitur cum illis *ναρὰν ὄντων* enunciatum est. Quo sermone nō vt præcipitentur, sed vt in profundum demergantur oratur. Demergi ergo eos linguasq; eorum diuidi rogat, quorum aliud sub Noë, aliud post ædificationem turris scimus effectum, cum illos diluuiο submersos consumpsit profundū. Hos ergo linguarum diuisio ad causam æternæ in se concertationis discreuit, vt conspirationem

Diapfalma

M

A rationem aduersus deum initam, dum se inuicem & nesciunt & metuunt, non tenerent. Nō dispar ergo nunc in hos pœna deposcitur, scilicet vt in morem gentium, quas in aquis significari meminimus, absumpti, & in omnes linguas cum quibus nunc habitant, & quibus loquuntur diuisi amitterent vitæ ac regni sui dignitatem, vt autem ob vitia ciuitatis contradictionemq; præceptorum suorum hæc consecutura nosceremus adiecit: *Quia uidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circundabit eam super muros eius, & iniquitas, & labor in medio eius, & non defecit de plateis eius usura & dolus.* Ob hæc igitur vitia & crimina futuræ captiuitatis & dispersionis pœna deposcitur, sed potissima inter crimina sunt iniquitas & contradictio. Nam eum quem lex & prophetæ nunciauerant reiicientes, contradictione impia respuerunt. Quæ contradictio nocte & die circundans muros ciuitatis ipsius supergressa est, quia & ipsa passionis suæ nocte cum se videndum in confesso, & à dextris virtutis, profiteretur, discissa veste etiam cum blasphemiarum inuidia contradixerunt, in muris autem tuitionem salutis significari meminimus, sicut cum nouæ Hierusalem ædificatio & munitio, id est, constructio & custodia eius cœlestis optatur, ita scriptum est: *Benigne fac domine in bona uoluntate tua Sion, & ædificentur muri Hierusalem.* Erat ergo tum in eo populo custodia spiritalis, & dispositæ per angelos legis administratio communiebatur. Sed ubi ipso mediatore legis reiecto, hos muros, & hanc custodiam circūdans iniquitas supergressa est, tum cœpit maius esse ipsa munitione peccatum, vt iniquitas vinceret custodis uoluntatem usura & dolo, cæterisq; quæ in lege sunt uetita, redundante, & indignitatem tantæ huius iniquitatis ostendens, subiicit: *Quoniam si inimicus meus impropèrasset mihi, supportassem utique. Et si odians me super me magna locutus fuisset, absconderem me ab eo. Tu autem homo unanims, dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos. In domo dei ingressi sumus cum concordia.* Querela non de passione est, sed de Apostolo proditore. Nam cum salutem generi humano suscepta crucis morte donaret, nō potest uideri sacramentum hoc magnæ pietatis arguere. Nam utique si inimicus esset, querelæ causa non esset, cum in se consummaretur, quod ad salutem nostrâ perpeti ipse uoluisset. Et sicuti odiens se locutus super se magna esset, absconsus ab eo fuisset, quia ei non cognitus in homine deus esset, & ob hoc minus esset criminis nescienti. Non enim gentes uerbum carnē factum præ-

nuncia sibi lege didicerunt, quod utiq; his qui sub lege sunt etiam ipsius gentis ad speciem futuræ ueritatis aptatum est, cum & hominem Abraham adorauit, & Iacob in homine deum uidit, portasse hæc opprobria gentium, quæ cum esset homo deum se faceret, quæ demonium habens populum seduceret, quia ignorassent hæc omnia in lege quæ ad Israël lata est, contineri. Veruntamen cum unanims, & dux, & notus hæc faciat, unanims cum electus ad apostolū est, dux cum demorante domino ipse ad prædicationem aduentus sui ad castella præmissus est, & futuri regni dux ab eo ac princeps est constitutus, notus autem cum omnis ingressus eius egressusq; didicisset, cognosceretq; in hominis filio & dei filium, qui & particeps in demutando ex aqua uino & dulcificando in populi cibum ordeo extitisset, conuiuioq; eodem usus esset, secumq; dei domū semper esset ingressus, maiorem de se querelam in hoc confortium diuini ministerij assumptus exhibuit. Sed quanquam specialia hæc in impietatem eius dicta essent, tamen pœnæ decretum refertur ad plures. *Veniat mors super eos, & descendant in infernum uiuentes, quoniam nequitia in hospitiis eorum, & in medio eorum est.* Id est, totos ipsos intra extraq; nequitia opera circudent, ita super eos morte uentura, vt ad pœnæ sensum uiuentes descendant in infernum, cum hospitibus eorum. Verum ille hæc his agentibus atque meditantibus ad quem spes & precatio sua esset ostendit, dicens: *Ego ad deum clamaui, & dominus saluauit me. Vespere, & mane, & meridie narrabo, & renūciabo, & exaudiet uocem meam. Liberabit in pace animam meam ab his qui appropriant mihi, quoniam inter multos erant mecum. Et exaudiet me deus, & humiliabit eos qui est ante secula.* Clamorem fidelem mox dominus exaudiet, & hanc ipsam exauditi clamoris sui gratulationem uespere & mane & meridie narrabit, diem omnem in his diei partibus per quas dies continetur ostēdens. Talis autem temporum ordo non nisi ex prophetica scientia distributus est, vt uespere, & mane, & meridie nunciet, & quia secundum legem & obseruantiam legis à uespere dies cœpta, eadem ipsa usq; ad meridiem deputatur, cum inchoationem diei non mane lux reddita, sed uespere nox facta perficiat. Narrat ergo & renūciat ea quæ in psalmo continentur, quæ uocem eius audiat, & in pace animam suam liberet. Pacificauit enim omnia in cœlo & in terra, vt liberet ab appropriantibus sibi. Superior enim querela de proximis cum etiam unanims & dux & notus hæc ageret, cum apostolis cæteris & ipse electus in apostolum.

G Deus ergo qui est ante secula, id est, per quem omnia sunt, quia ante omnia sit, exaudiet eum, & humiliabit eos, cum indigni gloria aeternae resurrectionis effecti sint. Nam interiecta diapysalma omnem his ob impoenitentem impietatis professionem spem recidit dicens: *Non enim est illis commutatio, & non timuerunt deum.*

Omnes secundum Apostolum resurgent, sed non omnes commutabuntur, quia non timuerunt deum. Fas enim fuerat ignorasse in homine deum, si resurgentem tamen deum ex mortuis credidissent, patente his etiam post passionis piaculum poenitentia & indulgentia. Non enim solum non timuerunt deum, sed cum ad retribuendum his manum extendisset, id est, auxilium obtulisset, contaminauerunt testamentum eius, cum eum qui testamento legis ad salutem praenunciatus est, repulerunt. Sequitur enim: *Extendit manum suam in retribuendo, contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira vultus eius.* Et idcirco demutatio his non relicta est, quia pro peccato semel mortuus est, & resurgens eos tantum demutatione donauit, qui secum per fidem & causa mortui sunt & resurgent. Hos autem ab ira vultus sui euerfa ciuitate diuisit, partemque eorum cum infidelibus ponens, eos vel disperdit in omnia, vel diuisit a sanctis, dehinc de generali querela ad significationem eius qui ei & dux & vnanimis & notus fuerat, sermo se retulit: *Et appropiauit cor eius. Mollierunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.* Admixtus Apostolis & curam pauperum agens, maximum scilicet ministerij opus curans appropiauit cor suum. Ad appropiantibus enim liberati animam suam gratulatus est, non utique ministerio fidei appropians, sed irae dei & contaminationi testamenti eius. Caeterum ipse blandiloquus emollito super oleum sermone curam agere se pauperum fallens, etiam tum cum preciosi vnguenti effusa alabastro conquestus est, tanquam id magis venire in sumptum inopum debuisset. Sed ille occasionem furti de pecuniae collatione quaerebat. Et istiusmodi forte blandiloquij oleum psalmo alio cuitat propheta cum dicit: *Oleum peccatoris non impinguet caput meum, quia sub specie boni operis malitiae arma commoueat.* Sunt autem etiam in verbis iacula, sicut dentes, scutum, & sagittae sunt, & lingua machaera acuta est. Haec igitur sermonum iacula detestatur quae magis sub blandimento & adulatione nocitura sunt. Sed inter ista inimici iacula imperterritus manet, nobisque portum securitatis tutum fidemque demonstrat. Sequitur enim: *Iacta in dominum cogitationem tuam & ipse te enutriet, non dabit in aeternam fluctuationem,*

Oleum peccatoris impinget sub praetextu pietatis

iusto. Ademit nobis etiam in euangeliiis dominus sollicitudinis potestatem, dicens: *Nolite solliciti esse de crastino, sufficit diei malitia sua.* **Q**uaerite primum regnum dei & iustitiam eius, & omnia praestabuntur vobis. Omnem scilicet curam in promerendo dei regno & iustitia collocandam. Iactanda ergo super eum cura est. Ipse enim enutriet secundum illud: *Super aquam refectionis enutriuit me.* Enutriens autem non relinquit in fluctibus istius seculi, sicuti enutritus Iacob omnem tempestatem & odiorum & durae seruitutis euasit, dicens: *Deus qui nutriuit me a iuuentute mea.* Ipse enim vitae autor est, ipse cibi largitor, non terreni tantum, sed etiam spiritalis. Sed illo super aquam refectionis educato, & a procellae fluctibus liberato, digna in pios poena consequitur, cum dicit: *Tu uero deus deduces eos in puteum interitus, uiri sanguinum & dolositatis non exdimidiabunt dies suos, ego autem sperabo in te domine.* **L** Est quidem puteus aquae viuae, sed est puteus interitus secundum illud: *Non me demergat tempestas aquae, neque absorbeat me profundum, neque contineat super me puteus os suum.* Non relicto igitur in fluctuatione iusto, illi in puteum interitus deducuntur, cuius os clausum resurgente ex inferis unigenito deo esse non potuit. Caeterum post passionem domini statim eos belli victoria cum excidio ciuitatis absumpsit, omni promiscua aetate ad satisfactionem vincientium interempta, non dimidiatis vitae diebus iuuentute prostrata. Dies autem pleni sanctis & fidelibus reseruantur, secundum illud: *Et dies pleni inuenientur his, quorum spes semper in domino est, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.*

In finem pro populo, quia a sanctis longe factus est Dauid, in tituli inscriptione cum tenuerunt eum Allophylis in Geth. Psal. LV.

Multa psalmi superscriptio comprehendit, quae praeter rerum gestarum notitiam alterius intelligentiae intimant sensum, cum pro populo qui a sanctis longe est Psalmus est, cum tituli inscriptio praefertur, cum postremo exordium ipsum in fine praescribitur. Si enim eam solam querelam praesens sermo contineret, quod cum fugeret ab Allophylis in Geth Dauid teneretur, totum se circa id tantum hic iniquitatis increpita motus exereret. At vero cum haec ante rei gestae significationem ad imbuendum legentium sensum dirigendumque praelata sint, sine dubio intelligimus per rerum gestarum quae in Dauid gerebantur, effectus imprimi nobis secundum spiritum prophetiae earum re-

A rum quæ sub his præscriptionibus significata sunt, notionem, ut quod David passus est, præfiguratio fuerit passionum domini nostri Iesu Christi, ut quod tituli inscriptio est, eius qui moriendo vicerit significata videatur æternitatis, quia tituli inscriptio (quam stelographia sermo Græcitatibus enunciat) his maxime qui probabilem vitam degentes etiam pro salute patriæ mori bello non timuerunt, ad æternitatis gloriam deferatur. Populo autem qui longe sit factus à sanctis Israël indignus factus sanctificatione gentium longeque ab ea discedens esse noscendus est. Quod autem in finem est, proprium ei esse qui finis legis est intelligatur, quod id ipsum psalmi sine noscetur, cum huius ipsius intelligentiæ nostræ absolutionem his maxime quo psalmi finis concluditur, sermo declaret. Per hæc certe quæ superscriptioni præter rerum genera connexa sunt, psalmum etiã

B ex persona domini tractabimus, non tamen à propheta ipsius dissidentes querelis, neque eum his quæ pertulit nõ etiam genuisse existimandum est, quia idcirco his ipsis quæ spiritalem sensum intimant, rerum gesta connexa sunt, ut per actionem prophetae sensus ac sermo noscatur prophetiæ, cum propheta non tam spiritu quàm passionibus prophetarit. Erit ergo sermo inter David ipsum & hominem Iesum Christum temperatus, ut quia infirmitates omnium portauit & peccatorum nostrorum frequenter & voce sit usus & lachrymis extra contumeliam dei sit & affectus, & sermo qui hominis est.

Enarratio. Psalmi. LV.

Miserere mei domine, quoniam conculcauit me homo tota die, pugnans tribulauit me, conculcauerunt me inimici mei tota die.

Diei gratie

C Diem frequenter significari pro ætate cognoscimus, ut ubi dies tota est, illic omne vitæ tempus ostensum sit. Neque enim vel David, vel dominus vnus tantum diei insectatione vexatus est. Sed qui misericordiam dei postulat, seseque conculcatum esse conqueritur, habet securitatis & virtutis suæ arma, quibus non solum terrena odia, sed & spiritualium nequitiarum bella sustentat. Aduersum quas potius quàm aduersum carnem & sanguinem pugnam nobis apostolus docet esse. Ministeriis enim impiorum vtuntur ad vexationes tribulationesque sanctorum, cum eorum corda penetrantes in omnem eos impetum turbulentæ mentis instigant. Hanc igitur supereminentem in hoc seculo & efferentem se altitudinẽ propheta non pertimescens ait: Ab altitudine dierum non ti-

mebo, quia multi qui debellant me timebunt. D Scit æterni iudicij diem, nouit etiam æternum ignem pœnis æternis præparatum, atque ideo magis illi qui eum debellare tentant timebunt quia hoc sancto non timente, in eos magis iudicij terror incumbit. Pro fiducia vero securitatis suæ subiecit: *Ego uero in te sperabo. In domino laudabo sermones meos tota die.* Spes omnis in deo collocat, sermonesque suos toto tempore vitæ suæ laudat. Neque obscurum est quid in loquente se laudet. Vox enim hæc sancto est digna quæ sequitur: *In deo sperabo, non timebo quid faciat mihi homo.* Non hunc frangit seculi terror, neque conspirantium aduersus se odia perturbant. Spes enim quæ in deo est terrores humanorum non pertimescit odiorum. Carnem autem pro significatione hominum per quam in corpore continentur frequenter accipimus, vel cum de ipsis dicit: *Non habitabit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt.* Vel illud: *Videbit omnis caro salutare dei.* Vel illud Apostoli: *Nõne estis carnales, & secundum hominem ambulatis: Manet itaque imperterritus sub misericordia dei, atque ideo in eo sperans omnis carnis impetus insectationesque non metuit.* Sed digna planè etiã hæc vnigenito deo vox est, cui exinanienti se ex dei forma virtutem dei atque naturam seruilis forma non abstulit. factus enim caro deus, etiã in assumptione carnis deus esse permanens, vtens virtutis suæ sub consortio nostri corporis potestate. Non enim carne est degrauatus, ne sup vndas ambularet, neque nõ vt vsque ad fimbrias vestis virtus diuinæ potestatis exiret, neque vt non peccata dimitteret, vt sputo suo naturam videndi cæcis ab utero oculis accenderet, & aure producta de vulnere abscissæ auris vulnus obduceret, neque vt non solida parietum corpore interlabente penetraret. Nõ ergo metuit à carne, vel in deo sperans propheta, vel sub assumptione carnis deus opera diuina consummans. In his etiam quæ consequuntur, rei in eo quoque gestæ significatio continetur. Ait enim:

Tota die uerba mea execrabantur: aduersus me omnia consilia eorum in malum. Habitabunt: ipsi calcaneum meum obseruabunt. Nusquam enim nisi occultis consiliis aduersum eum testimonia falsa, & captiosæ interrogationes sunt comparata, in commune habitantes & consilia malitia occultentes. Sed & increpationem verborum eius, quibus impietatem eorum exprobrare nõ destitit, non tulerunt: egressus quoque omnes ipsius in calcaneo contuentes, dum in eius supplantationem fraudulenta conspiratione consentiunt, ob quod eos digna hæc iudicij sententia com-

tia com-

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

tia comprehendit. Sequitur enim: *Sicut expectauerunt animam meam, pro nihilo saluos facies illos: in ira populos deduces.* Nouus hic prophetae sermo est, vt eos qui expectant animam suam ad nihilum deus saluet. Et cum aliud sit in nihilum, aliud saluari, nunc salus quae in eos fiet in nihilum sit. Est ergo quod saluetur in nihilum, est planè, quicquid resurrectione concessa demutatione non dignum est. Nam cum omnis caro redempta in Christo sit vt resurgat & omnem assistere ante tribunal eius necesse sit, non tamen omnibus gloria & honor est promiscuus resurgendi. Quibus ergo tantum resurrectio non etiam demutatio est tributa, hi saluantur in nihilum. in ira enim deducuntur hi populi, quibus ad pœnæ sensum salus resurrectionis est constituta, à qua ira eripiendos nos Apostolus pollicetur, dicens: *Quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iusti in sanguine eius saluabimur per eum ab ira.* Pro peccatoribus igitur ad salutem resurrectionis est mortuus, sed sanctificatos in sanguine suo saluauit ab ira. Denique pro nihilo populis saluatis, & in ira deductis, spem vitæ suæ sanctus hic nunciat, dicens: *Deus vitam meam nunciaui tibi, posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua.* Dignus promissione dei est ob constantiam prædicandi, & ob meritum non tacendi, lachrymæ enim suæ, quas vel per se propheta, vel pro nobis dominus profudit, in dei sunt conspectu legatione earum ad obtinenda quæ deus promisit vsurus, sed se gratiam æternæ promissionis in futuro, inimici eius conuertentur retrorsum, vt quod ira deducerentur ostenderet. Id enim sequitur: *Conuertantur inimici mei retrorsum in quacunq; die inuocauero te.* Illo deum inuocante, illi eò vnde processerint conuertentur, deducendo eos dei ira & resumpto ad pœnas corpore puniendos. Sed illis ad æternitatem pœnæ in infernum post resurrectionem reuersis, hic officio gratulationis suæ fungitur, dum ait: *Ecce cognoui quia dominus meus es tu, & in deo laudabo uerbum.* Hoc ergo uerbum suum in deo laudat, quod deum suum esse cognouit. Neque id tantum laudat, sed etiam illud quod sperauit in eo, non metuens quid homo sibi faciat. Hæc planè digna sanctis omnibus vox est, constantem inter insectationes humanas fidem tenere, & metu terrenæ turbulentiae non moueri, speque certissima quod aliquid aduersum animæ æternitatem homo effecturus sit non timere, cum post intercessionem mortis istius in immortalem gloriam & corruptio & infirmitas nostra mutetur. Atque ob id ser-

mones suos quibus se sperantem in domino humanam vim protestatur non metuere collaudat, dicens: *In domino laudabo sermonem, in domino sperabo, non timebo quid faciat mihi homo.* Ob hoc ergo sermonem suum laudat in domino, quia sperans in eo hominem non timebit. Sed vt doceret, idcirco se nihil ab homine pertimescere, quia si quid potestatis suæ exeruisset in corpore, id rursus resurrectionis gloria sine corporum labe reciperet, subiicit: *In me sunt deus uota tua, quæ reddam laudationes tibi, quoniam eruisi animam meam de morte, & pedes meos de lapsu, ut placeam coram deo in lumine uiuentium.* Non extra se sunt ista quæ sperat, nec laudationis uota quæ reddenda sunt extrinsecus capesfenda. Ipse enim sibi resurrectionis est dominus, ipse huic è mortuo & intra sepulchrum relicto corpori diuinæ naturæ suæ tribui tconfortium. Neque enim resurrecturis omnibus ab exteriori materia corpus acquiritur, neque peregrinæ originis externarumque causarum natura recipitur, sed id ipsum in profectum æternæ claritatis emergit, fitque in eo demutatione potius quam creatione quod nouum sit. Sunt ergo in se uota quæ reddet, tum cum infirmitas corporum detrahitur, id est, lapsus & lachrymæ, tum cum corruptionem incorruptio deuorauit, tum cum mortem potestas immortalis absorbet, tum cum sit deus omnia in omnibus, tum cum lumen uiuentium sit in eodem uiuentium lumine deo ipse placiturus. Nam si sibi in creatione mundi secundum sapientiæ professionem super filios hominum adgaudebat pater, longe magis in reconciliatione mundi intelligendus est patri esse placiturus. Est enim lux uera mundi illuminans hominem uenientem in hunc mundum dominus noster Iesus Christus, qui benedictus in secula seculorum, Amen.

In finem ne disperdas in uiculi inscriptionem, cui fugeret David à facie Saul in speluncam.

Psalmus LVI.

DE superioris psalmi superscriptione id tantum demutatum in consequenti est, quod ubi pro populo longe à sanctis facto ænigmatum est, nunc ne corruptus vel disperdas præscribit, quod uero uerbo τὸ μὴ διασπείρῃς utrunque. Græcus sermo complexus est. Consequens enim erat, quia corruptio eos qui longe à sanctis discederent mansura esset, ne huic sanctus subderetur oraret. Nam & in psalmo alio gratulationem auersæ huius à se corruptionis ostendit, dicens: *Nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem.* Neque ambiguum est, psalmum hunc secundum apostolorum

Atque hic titulus non habet uerbum illud nostrum

A apostolorum professionem ex persona esse do-
mini intelligendum. Itaque Dauid ad huma-
næ carnis gloriam resurrectionis dominicæ
tempus expectans, nunc & non corrumpi se
rogat, & auersam à se corruptionē in eo in quo
primitiæ resurrectionis sunt prophetiæ præ-
scientia gratulatur. Ideo autem in finem tituli
inscriptio est, quia & gloriosa ad æternitatis
honorem vita suscepta, & mors plurimis salu-
taris virorum fortium inscribatur sepulturis.
Et hæc omnia ad eū referri oportebat, qui vel
finis est legis, vel quæ psalmi ipsius finis osten-
dat. Id autem quod in spelunca clausus hæc lo-
quitur, tempus est prophetiæ, quo psalmum in-
telligitur scripsisse, ipsa illa speluncæ habita-
tione mansuro in corpore domini humilitatē
prophetans. Ceterum videri non potest, vt qui
ob metum erat intra speluncam reconditus,

B
C
tius artis musicæ perstreperet apparatus. Cœpit
autem ita: *Miserere mei deus, miserere mei, quo-
niam in te confidit anima mea.* Misericordiā ro-
gat, quia confidit in deo, docens ab his miseri-
cordiam dei sperandam esse qui crederent. Et
misericordiæ dei quod momentum quæ sit
effectus ostendit, dicens: *Et in vmbra alarum
tuarum sperabo donec trāseat iniquitas.* Aui-
bus naturæ est infirmitatem pullorum alis in-
umbrare, eosq; à præteruolantium vi atq; im-
probitate defendere. Quod & in gallinis ma-
xime noscimus, cum collectos intra pennas fœ-
tus suos aut opperiant aut tueantur. Quarum
consuetudinem ad exemplū sollicitudinis suæ
dominus commemorat, dicens ad Hierusalē
interfectricem prophetarum: *Quotiens volui
colligere filios tuos, sicut gallina, quæ congregat
pulos suos sub alis suis, & noluit? Sperat
ergo in vmbra alarum dei sanctus, donec ini-
quitas transeat, id est, dum aut seculi scandala,
aut iniquitates impiorum, terrenæ humilita-
tis infirmitatē, dum hanc ipsam, quasi spelun-
cam habitaculi & corporis sui Dauid, qua nūc
est clausus euadit, & sperans sub vmbra alarū
dei, officio spei suæ semper intentus est dicens:*

*Clamabo ad deum altissimum, deum qui benefecit
mibi.* Clamat fide potius quàm voce qui fu-
giens & latens clamat. Porro autem non est in
sermone sperantis gratulatio ademptorū, sed
propheticæ scientiæ ac fidei est, gerendis non
aliter gaudere quàm gestis, & idcirco ad eum
qui sub indemutabili constitutione bonitatis
iam sibi benefecerit, clamat. Et quatenus be-
nefecerit dominus consequentibus docet, di-
cens, *Misit è cœlo & liberauit me, dedit in oppro-
brium conculcantes me, misit deus misericordiam suam*

*& ueritatem suam. Eripuit animam meam de medio
catulorum leonum, dormiui conturbatus.* Dignum
fuit etiam si nulla demutatio personæ esset ac-
sensus, diapsalma interuenire, quia ad intelli-
gentiam dictorum sensus esset credentium e-
rigendus. Benefecit deus sancto suo mittendo
de cœlo, vt liberato eo, in opprobrium hi qui
eum conculcabant darentur. Et misit miseri-
cordiam ac ueritatem ad eripiendam de catu-
lorum medio animam ipsius, tum cum contur-
batus dormisset. Sicut mors significat in som-
no, vel cum dormiturus Dauid cum patribus
suis est, vel cum dormiens Lazarus excitandus
est, vel cum Centurionis illius non est mortua
puella, sed dormit, vel cum eos qui dormierūt
non præueniemus in resurrectione, sic contur-
batio dormientis significatio est passionis, cum
dicitur: *Nunc anima mea turbata est valde,*
quam tamen eripi de manu canis ita antea de-
precatu est: *Libera me de ore leonis, & de ma-
nu canis vnicam meam.* & non alij canum vel
leonum catuli intelligi possunt quàm qui sunt
& natio viperarum, de quorum medio anima
eripitur, per missam è cœlo misericordiam &
ueritatem, secundum illud: *Misericordia & ve-
ritas se obuauerunt.* Et si misericordia & ve-
ritas dominus Iesus Christus est, non ambigi-
tur quin illi in opprobrium dedentur, qui con-
culcantes dominum, in passione ista non cre-
dunt, quibus utique opprobrium est vnigeniti
dei aduentum & peccatorum indulgentiā per-
didisse. Et quia huic sanctorum spei, vel perse-
quentium odia vel negantiū aduersatura sem-
per essent, commemoratis humanæ salutis sa-
cramentis, subiicit: *Filij hominum, dentes eo-
rum arma & sagitte, & lingua eorum machera acu-
ta.* Vicia motusq; animarum sub corporali-
bus officiis diuinus sermo significat, vt in Deu-
teronomio cantico incrassauit & calcitrauit
dilectus, impietatis luxu sub significatione con-
suetudinis corporalis increpito, vel illud: *Qui
deorant plebem vt cibum panis, vel etiā den-
tes peccatorum contriuisi.* Nec non & aposto-
li: *Quod si morderis inuicem, videte non con-
summamini ab inuicem, vt quod singulis qui-
busq; membris officij actionisq; mandatū est,
id ad efficientiam mentium animorumq; refe-
ratur, vt nunc vel persequentium, vel obtre-
ctantium commemoraturus effectus ait: Fi-
lij hominum, dentes eorum scutum & sagittæ,
& lingua eorum machera acuta, cum & con-
sumeret sœuitia potestatis, & obtrectationum
iaculis vulnerarent. Sed inter hæc quæ fitit &
expectat propheta nō tacuit: deprecatu enim
ne corrumpetur, absorbendæ incorruptio-
nis istius*

Hic ponit
in neutro

E

F

Gnis istius tempus exoptat, dicens: *Exaltare super caelos deus, & super omnem terram gloria tua.*

Quae in altum de humilibus efferuntur, ea exaltari videntur, quia per profectum quendam in id quod sublimius est euadunt. Quod autem super caelos exaltandum est, necesse est ut prius descenderit ad inferiora de caelis, per quod rursum exaltandum sit super caelos. Quod ipsum Apostolus absolutissime ita dicit: Qui cum ascendisset in altitudinem, captiuam egit captiuitatem, dedit dona hominibus. Ascendit autem quid est, nisi quia & descendit in inferiora terrae? Qui descendit ipse est, qui ascendit super omnes caelos, ut adimpleret omnia: hinc exaltandi super caelos causam significans extitisse, & descendendi usque in inferiora terrae humilitas esset assumpta ex voto. Ergo propheta praenunciat exaltari super caelos deum, & quia exaltatus super caelos impleturus esset in terris omnia sancti spiritus sui gloria, subiicit: *Et super omnem terram gloria tua.* Cum effusum super omnem carnem spiritus donum gloriam exaltati super caelos dominini protestaretur. Omnis autem hic profectus non naturae diuinae, sed infirmitati hominis optatur, quia se per assumptionem carnis in caelestibus collocandum propheta non nescit, quippe cum corporales & coparticipes effecti simus in Christo. Et idcirco haec in carnis suae infirmitate, quae in passionibus domini vexanda & super caelos esse exaltanda connexuit:

Laqueos parauerunt pedibus meis, & incurtauerunt animam meam, foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam. Per compassionis fidem etiam se ipso in domino propheta patiente, tanquam & ipse sit passus haec queritur. Sed in eos qui maiestatis dominum persecuti sunt, cum in foueam praeparatam inciderint, mortis ipsius & sensus refertur & poena. Et quia copatiendi & comoriendi fides nos glorificat Christo, velut in procinctu spei fideique huius propheta consistit, dicens: *Paratum cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & psalmum dicam tibi. Exurge gloria mea, exurge psalterium in cithara, exurgam diluculo.* Et confitebor tibi in populis domine, psalmum dicam tibi in gentibus. Interiecto diapsalmate hunc ad deum reulit propheta sermonem, psalmi inserim fide haec eadem in qua cor eius paratum est concinendo, & animi sui corporis gaudia sub significatione psalterij & citharae adhortatus sese ipsum in eo quod cantet psalmumque dicat ostendit. Ait enim: Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo. Se ipsum scilicet ostendit in psalterio citharaque declarans, cum ad exurgendum cithara psalterioque comonitis ipse potius qui in his significetur exurgat.

Exurgens autem diluculo cum gloria sua spei euangelicae gloriae cantat, congruente diluculi & orationis tempore & salutis. Nam id sequitur:

Et confitebor tibi in populis domine, psalmum dicam tibi in gentibus. Laudaturus in populis & in gentibus deum, necesse est, ut in eo salutem gentium laudet, quia iam non in vno Israel funiculus hereditatis artatus sit, neque Iacob portio, sed terre plenitudo iam dei sit, neque similitudo iam imago terreni, sed imago caelestis. Quid autem confitendum in populis, psallendumque inter gentes esset ostendit: *Quia magnificata est usque ad caelos misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes.* Haec est ergo in populis gentibusque confessio, quia magnificata usque ad caelos sit misericordia, & veritas usque ad nubes. Nam cum domino obuiam sancti rapiuntur in nubibus, ipso illa nube in resurrectionis corporae gloriae elato, & creatura omnis secundum Apostolum a corruptione sit liberanda, pacificandaque omnia per eum quae & in caelo sunt & in terra, merito & usque ad nubes veritas nostra in eo resurrectionis effertur, & magnificatur usque ad caelos misericordia eius, cognemiscens creaturae corruptione depulsa. Sed horum quidem usque ad nubes & usque ad caelos significatur elatio, verum illi proprium est caelos transgredi, & omnem sensum existimatae sublimitatis euadere. Repetita itaque spei suae precatione propheta sic clausit: *Exaltare super caelos deus, & super omnem terram gloria tua.* Nullus exaltando deo modus est, nam super caelos eius elatio est. Dominus enim creaturarum est ultra creaturas intelligendus, & cum nobis non aliud sit in cognitione quam caelum, ultra omnem sensum est, qui super caelos exaltatus sensum notionis excludit: Misericordiam quidem eius usque in nos redundauit, sed magnificata usque ad caelos in caelestibus mox futuris. Et cum usque ad nubes veritas eius elata sit, nobis obuiam in nube rapiendis scilicet, caelos omnes tamen confessurus a dei dextris ipse transcendit, gloria quoque eius in terris, id est, nobiscum mansura cum dicit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vitae usque in consummationem saeculi, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.*

In finem, ne disperdas David, in tituli inscriptione. Psalmus. LVII.

DE superioris psalmi superscriptione sola deest significatio aliqua gestorum. Nam & in finem, & ne disperdas, & tituli inscriptio est. Neque enim psalmus quicquam per rerum gesta continet prophetiam, sicut in ceteris

A teris sanctus David & dictis prophetat & gestis, sed increpatio in impios est, & denunciatio iudicij dei in peccatores, & retributio laticitiae in sanctos, & fructus omnis iustitiae continetur. Hic ergo finis in psalmo est, haec depellenda corruptionis fiducia, haec ei qui nos pro morte redemit, tituli inscriptio est. Et quidem taliter psalmus ipse se profert: *Si uere utique iustitiam loquimini, directa iudicate filij hominum. Etenim in corde iniquitates operamini in terra, iniquitate complectuntur manus uestrae. Iustitiae sermo communis est, sed quia iudicij studium & consuetudo paucorum est, & plane tum vere quis loqui iustitiam existimandus est, cum iudicium retineat veritatis, deo ob id non eloquia humana, sed cordis opera, id est, cogitationum molitiones iudicante. Solet autem iniquitas sub publicae conscientiae pudore non peragi, & ideo licet complexae manus non sint iniquitate, tamen iniquitatem deo cor operatur in terra. Hinc adulterium solo conceptum corde iam crimen est: hinc secundum Pauli euangelium secreta hominum deus iudicat, voluntates hominum deo in ipsis humanae naturae exordiis contuente. Nam cum naturae potentis virtus non tam viscerum fibras quam appetitus mentis introeat, necesse est ut non per motus sensum perspicendi sumat exordium, sed per naturae scientiam etiam futurum motus sensuum praesciens apprehendat. Et idcirco de his qui complexas manibus iniquitates corde perficiunt, continuo subiecit: *Alienati sunt peccatores ab utero, errauerunt a ventre, locuti sunt falsa. Sic Esau alienatus ab utero est, cum maior minori seruiturus, etiam antequam existeret nunciatur, deo futurae non nescio voluntatis, cum & sermonis falsitas, & vitae error a ventre est, ipso potius hoc sciente, quam aliquo ad necessitatem genito naturaeque peccati, ac ne vitium referri posset ad originem praeduratae in his ad obediendum voluntatis crimen exprobrat, dicens: *Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdae & obturantis aures suas, quae non exaudit uocem incantantium medicamentis medicatis a sapiente. Non excusatur quidem necessitas naturalis in crimine. Nam serpens innocens esse potuisset, cui aures per se ut surdae sint obstruantur, uocemque incantantis non audit, cum medicata medicamina a sapiente non percipit. Neque haec Marforum cantus & consopita viperarum sibila memorat, quia haec eadem maiore cum energia per fidei nominis dei uirtutemque torpescunt, sed illam contumacem atque insolentem antiqui serpentis inobedientiam docet aduersum sanctorum cantus & medicata a sapiente medicamina, obsurdescens, cum ei cotidie ne fallat, ne subrepat, ne mordeat, etiam***

sub diuini nominis denunciatione mandetur, & tamen obstructo deservit auditu, ex quo non obediens euangelio nati viperarum sunt. Sed quia potestas eius suorumque conteritur, & omnia in his sauitiae arma franguntur, haec subdita sunt: *Deus contriuit dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confregit dominus. Spernentur uelut aqua decurrens, intendit arcum suum donec infirmetur. Sicut cera liquefacta auferetur, supercecidit ignis, & non uiderunt solem.* De peccatorum dentibus & molis leonum frequenter nobis fuit sermo, quia in his deservientis malignitatis significatur instinctus. His ergo contractis contritisque uelut decurrens aqua spernentur. Omnis enim superfluetium aquarum cursus est ociosus, cum unusquisque ex his id tantum quod sibi utile putet esset deriuat, ceteris meatu transcurrente perituris, cum ad solam sui abolitionem usque ad maria deferantur, atque huius quidem in his naturae atque contemptus in psalmo alio meminit, cum dicitur: *Effusus sum tanquam aqua, & dispersa sunt ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera liquefascens in medio uentris mei.* Et multa quidem quae ex solidis in liquida soluuntur demutant habitum sine abolitione naturae, ut ex agentibus fluant, cera autem sola suscepta igni sic liquefascit ut pereat, eodem nunc modo creationis utriusque in perdendis peccatoribus posuit exemplum: *Spernentur uelut aqua decurrens, intendit arcum suum donec infirmetur. Sicut cera liquefacta auferentur.* Primum ergo spernentur sine consistendi spe & manendi inutiliter defluentes, dehinc arcus domini erit donec infirmetur intentus, infirmati autem liquefacti ceram modo auferentur, & in arcu seueritatem iudicij dei significari frequenter ostendimus, peccatorum hunc semper poenis his qui puniuntur intentum. Et sane intento arcu igne iudicij eos ut liquefactam ceram auferendos sequens sermo declarat: *Supercecidit ignis, & non uiderunt solem. Superiectus ergo ignis eos auferet, ne solem iustitiae contemplentur: indigni enim sunt qui sint cohaeredes aeterni luminis. Tanquam cera autem liquefacta auferentur, igne super eos, ne solem uideant, descendente. Et ut abolitionem eorum potius quam poenam significaret, adiecit: *Prinquam producat spinas uestras rhamnus, sicut uiuentes sic in ira absorbet uos.* Rhamnus sentium genus est, quod plures ex se condensatque spinas modo rubi affert. Florescit autem cum ceteris uere confotum. Ergo antequam rhamnus peccatorum spinas producat, uiuentes eos ignis in ira absorbebit. Neque enim suspenso adhuc iudicij tempore quiescere peccatores*

* Marf. populi efficaciam dominis uocem, unde pro Morfo-ru repositum Marfo-ru

* Forte ex argentibus

Rhamnus

G catores sine pœna erat dignum: viuentes itaq; eos, cum pœnæ scilicet sensu absorbebit ignis etiam antequam resurgent. Corporum enim resurrectio significatur in rhamno, quæ ipsa in se spinas, quibus compungenda sunt, exhibebunt, aliis fructus æterni floris habituris. His vero tantum ad effereðos in se modo rhamnorum spinarum aculeos excitãdis, peccatorum autem vim & dolorem significari meminim⁹ in spina, cum dicitur: In erumnã incidet dum confringitur spina, quousq; ad mortem humiliatus de peccato condemnauit peccatum in carne, velut configans spina cõfigitur, & vnus quisq; secundum Apostolum, siue bona siue mala percipiet in carne, cum ipsam materiam ac sensum, in qua compungatur, habiturus sit peccator. Ante resurrectionem carnis, id est, antequam spinas suas rhamnus emittat, viuens absorbetur ad pœnam anima eius (secundum diuitem in euangelio) punienda quæ viuens sit. Sed inter hæc iusti cuiusq; tanq; Lazari in sinu Abrahæ requiescētis, lætitia mōstratur. Sequitur enim: *Lætabitur iustus cum uiderit vindictam, manus suas lauat in sanguine peccatoris. Et dicet homo si utiq; erit fructus iusto, utiq; est deus iudicans eos in terra.* Lætitia iusti est cum uiderit vindictam, quia peccatoribus puniendis deductum se per angelos in æternam requiem lætatur, manus suas non peccatorum sanguine abluens, sed cum peccatores in sanguine sint, quia rei sanguinum sunt, manus illæ ab omni reatu sanguinis ablutas cõtinebit, & ipsum psalmo alio testatus est, cum dicit: Odio habui congregationem malignorum, & cum impiis non sedebo, lauabo inter innocentes manus meas. Et cõmemoratis innocentie officiis, adiecit: Ne perdas cum impiis deus animam meam, & cum uiris sanguinum vitam meam. In peccatorum scilicet sanguine manus ille abluet inter innocentes. Adeo autem hi uiri sanguinum sunt, ut omnium ab Abel usq; ad Zachariã interfectorum ab his sanguis sit reposcendus, & ab abluente manus suas Pilato super se suosq; esse iusti sanguinem sint professi, sed manus suas lauante iusto atq; lætante, dicet homo, an fructus erit iusto? & utiq; eum esse dicit, quia deus sit in terra eos iudicans. Dicens ergo homo, an fructus sit iusto, non ambigitur expectare iudiciu iusto, tamen iam in terris, quia per angelos in Abrahæ sinum deductus sit, iudicato, secundum illud: Qui credit in me non iudicatur, sed transit de morte in vitam: qui autem non credit, iam iudicatus est. Cum ergo sanctus non iudicandus sit, qui in vitam sit transiturus ex morte, & infidelis iam iudicatus ad pœnam sit, intelligitur in eos

reliquum esse iudicium, qui pro gestorum qualitate inter peccata fidemq; sint iudicandi per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

In finem, ne disperdas Dauid in tituli scriptione, quando misit Saul & custodiuit domum eius ut interficeret eum.

Psalmus LVIII.

Super scriptio psalmi à superiore non differt, sed psalmus eo differt, quod quædam ex his quæ in Dauid ipsum gesta sunt præferuntur, cum Saul misit & custodiuit ad interficiendum eum domum eius. Verum si ob id dirigenda ad deum esset oratio, superiora illa, id est, in finem, & ne disperdas vel corrumpas, & in tituli inscriptione, non necesse fuerat anteferri. Hæc autem maxime quanquam spiritali sint distributa ratione, cum & finis legis sit Christus, & corruptioni subiecta nõ fuerit eius æternitas, & gloriosæ mortis ipsius titulus in salute sit gentium, tamen etiam ipsa quæ de gestis eius præscripta sunt prophetica esse declarant, cum passionis dominicæ propheta non nescius, sub occasione ac tempore eorum quæ perpetiebatur odiorum & patiendo prophetam se docuerint & loquendo. Tractabimus autem psalmum, ut eorum qui secundum literam sapiunt intelligentiam non grauemus, sed & ut quod à Saul custoditus ad interficiendum est, non minus eius sit temporis propheta quam Apostolus, & in Hierusalem tanquam in domo sua conclusus & custoditus sit ad mortem. *Eripe me de inimicis meis domine, & ab insurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de uiris sanguinum libera me.* Vitiatorum humanorum causas profectusq; complexus est, ut unde orta est, & quod euaderet impietas nosceremus. Et idcirco iras & similitates & inimicitias euangelium compressit, cum irasæ sine causa fratris reatus gehænæ sit, & oblatio muneris, nisi post reconciliationem non concessa sit similitatis, & inimicos non solum diligendos, sed & pro his orandum esse decernit, quia ex his ad uirum sanguinum peruenitur, nam primum inimici sunt, dehinc insurgunt in eum cuius inimici sunt. Insurgentes autem iniquitatis operarij sunt, postremo iniquitatis operarij usque ad viros sanguinum profecerunt. Viros autem sanguinum non solum admittit cades, sed & cogitata consummat. Sequitur enim: *Quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes. Neq; iniquitas mea, neq; peccatum meum domine, sine iniquitate cucurri & direxi.* Arcata anima est cum

A cum David ad interficiendum domo clausus est. Et quanquā exutus de Saul sit manibus, tamen viri sanguinū sunt sanguinem eius optantes. Sed secundum psalmi præscriptionē aduersum vnum esse precatōne conuenerat, regē utiq; hæc volentem, sed orationi prophetice fuit sermo moderandus, vt querela referretur ad populum, cum captant animam fortes irruentes, quippe quos fortis armavit, qui & cor Iudæ ad ministerium prodicionis ingressus est. Hi ergo fortes captant animam, & eius animam in quo neq; iniquitas, neq; peccatum est, qui currens sine iniquitate direxit. Et nescio si anterior psalmus referri i David ista patiatur, quo dicitur: Ecce iniquitatem meam ego agnosco, & peccatum meum contra me est semper. Non conuenit psalmodi ordini tanta diuersitas, vt ab eodem dictum esse vtrunq; intelligendū sit, & sit

B vt quia anterior cōfessi peccati psalmus posterior in tempore est, videatur David ante peccatū, vt peccati nescius hæc locutus. Meminerimus eum sub eodem peccato de humane necessitatis confessione dixisse: Ecce enim in iniquitatibus cōceptus sum, & in delictis peperit me mater mea, secundū illud: Quis enim gloriabitur castum se habere cor coram deo, nec si vnus diei fuerit infans, manente in nobis etiam secundum apostolum & origine & lege peccati? Non ergo conscientie humane vox ista cōueniet. Sed videamus ne forte eius querelis hic abnegatæ de se iniquitatis competat sermo, qui peccatū non fecit, & in quo inuentus dolus non est, qui & dixerat: Ecce veniet princeps mundi, & nō inueniet in me quicquā peccati: scilicet in se calumniā non reperiendā, per quod de peccato peccatū condemnaturus esset in carne. Ergo hic intelligēd⁹ est cōqueri captatā animam suam, & irruisse in se fortes, qui & hanc querelę securitatem vt in se neque iniquitatem, neq; peccatū esse profiteretur, & qui se sine iniquitate cucurisse dixerat secundū illud: Exultauit vt gigas ad currendā viam, à summo cœli egressio eius, & occursum eius vsq; ad summum eius. Hic ergo solus currens direxit, qui infirmitatis nostræ humilitate suscepta egressus cœlos, regressus ad cœlos, qui reuehēs nos secum oblaturusq; deo munus precatus sit:

C Exurge in occursum meū & uide, tu domine deus virtutum deus Israël. Intende ad uisitandas omnes gentes, ne miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. Exurgere enim sibi in occursum deum virtutū ad uisitandas omnes gentes precatur. In eo namq; quo excitatæ & collocatæ à dextris eius in cœlestibus gentes sunt. Et dignum fuit redium eius ambitione occursum cœlestis ornari,

ne ingressuro cœlos dignatio paterna de cœlo * esset. Neq; id mirū, cum primo nominis sui martyri Stephano, velut in primoribus in occursum à deo patre descensum sit. Visitari itaque in occursum suum omnes gentes precatur secundum illud: Neq; enim misit deus filium suum in hunc mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluus fiat mundus per eum. Descensum namq; eius in carnem, & ex Maria natiuitatem latantes angeli & patentes cœli honorauerūt. Non impudens ergo hæc occursum sui oratio est, cui ad salutem gentiū, sicuti & psalmo alio & apostolico testimonio continetur, primogenito ex mortuis vox occurrentis hæc fuerit: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hæc itaq; occursum sui significationē uisitandis à se gentibus deprecatur, non tamen iudicij seueritatem. Præterita enim misericordia, ab omnibus qui iniquitatem operantur auertitur, omnibus quidem in eo, quia caro factus est, gentibus uisitatis, sed æque in omnibus iniqua operantibus iudicatis. Interiecto enim diapalmate, quæ in impietatem populi essent mālura declarat. Mox namq; & templi desolatio & ciuitatis euersio, & ipsos illos captiuitas consecuta est. Quinetiam nunc ingressus ciuitatis eiusdem edicto Romani regis inhihentur, & cum deserta sanctorū sancta, & prophetias silere, & placationum hostias deesse, & dignitatem omnē deformatam ministerij Leuitici recordantur, conuersi nunc, & fame uerbi dei, & cibi salutaris affecti, ad solatium præsentium miseriarū circumire sunt soliti ciuitatem. id enim sequitur: *Conuertentur ad uesperam, & famem patientur ut canes, & circumibunt ciuitatem.* Famem huius temporis per prophetā alium denunciatis dicit: Ecce induco famē super terram. Non famem panis, neq; sitim aquæ, sed famem uerbi, vt audiatur uerbum dei. Impudētiam eorum ac rabiem in nuncupatione canum arguens. Secundum illud: Libera me de ore leonis, & de manu canis unicum meam. Et hoc quidem habent interioris conscientie suæ dolorē, cum se dispersos, cum captiuos, cum tributarios congemiscunt, sine templo, sine sacerdote, sine regno. Et hoc posteaq; in maiestatis dominum saluatorem mundi manus impias intulerunt. Sed ubi de peccato crucifixi unigeniti dei arguuntur, impij esse nō desinunt, & dolore transfatæ ad gentes diuine cognitionis accensiores adhuc uerbisq; deszuunt. Sequitur enim:

Ecce eloquuntur in ore suo, gladius in labiis eorum. sed hanc obtrectandi atque insectandi impietatem, non solum in his, sed etiam in gentibus, quæ audire detrectant, ita diuinus sermo

D
* Forte de-
esse legēdū

E

F

G condemnat: *Quoniam quis audiuit? & tu domine deridebis eos, pro nihilo habebis omnes gentes.*

Nemine audiente iridentur à deo, quia ubi dicitur quis tibi aut rarus significatur, aut nullus. Nullus secundū illud: *Quis similis tibi in diis domine? Rarus autē in eo quod dicitur: Quis dabit ex Sion salutare Israël? Iridentur igitur non audientes, & in quorū ore labiisq; sit gladius. Quia in cœlis habitans deus subsannabit aduersus deum & Christū eius reges ac principes cōgregatos. Gentes etiā omnes spernet visitatas, & non obediētes, quia quāuis ex his sit portio quantulacunq; credentiū, tamen vniuersitas reputatur in plurimis, secundū illud domini dictam: Nunquid cū venerit filius hominis inueniet fidem super terrā? Non q̄ in aliquibus non reperietur, quibus & dicitur: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum vobis regnum à constitutione mundi: Sed cū pauci ex omnibus gentibus sint fideles, nō per paucos efficitur ne non omnes gentes sint infideles. Irridendarum autem gentium ea maxime causa est, q̄ dum crucifixum, dum mortuum, dum sepultum stultitia prudētiae secularis exprobrat, magnæ pietatis sacramentum non intelligentes, filium dei resurgentem ex mortuis, & maiestatis esse dominum non credunt. Sed habens ille potestatem animę ponendę, & animę resumendę, quia hoc mandatum accepit à patre, irrisus spretisq; gentibus subiicit:*

Fortitudinem meam ad te custodiam, quia deus susceptor meus es, deus meus, misericordia ei⁹ proueniet me. Deus meus ostendit mihi inter inimicos meos fortitudinem suam, ad deum custodiet animā suam scilicet quam deposuit resumendo. Nemo enim aufert eam ab eo. Et quia virtus sua, & refugiū suum sit, in cuius manib⁹ commendauerit spiritū suum, cuius misericordia eum proueniet, vt etiā ante resurrectionē dei filius intelligatur, cum moriente eo in obscuro sole lux deperit, cum pendente eo in cruce tremat terra, cum descendēte eo ad inferos, sanctos eius inferi non tenent, cum emittente eo spiritum, velum templi tanq̄ custodia illinc spiritali erumpēte discinditur, cum postremo Centurio proclamat: Vere dei filius erat iste. Custodita igitur ad deum fortitudine sua, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt, & proueniente eum misericordia sua ostendit ei inter inimicos eius, quia susceptor eius esset, cum id etiam inimici confessione patuisset, vere enim eum dei filium esse Centurio proclamat, & hæc tum quidem ita cognita sunt, sed quia secundum illud: Et videbunt in quem compunxerunt, etiam in fu-

turum inter inimicos eius ostendet deus, quod K eius sit susceptor, quippe cum secundum Apostolū introgressa gentiū plenitudine, id quod de Israël sit reliquum saluabitur, vt quod scriptum est impleatur: Veniet ex Sion qui liberabit & auertet impietates ab Iacob. Et hoc illis à me testamētum, cum auferam impietates eorum. Ad significationem itaq; repositæ huius misericordiæ speiq;, subiicit: *Ne occideris eos, nequando obliuiscantur legis tuæ. Disperge illos in uirtute tua, & destrue eos protector meus domine. Delicta oris eorum sermonem labiorū ipsorum, & comprehendantur in superbia sua. Et de execratione & mendacio conuellentur in consummatione. Consummatio in ira consummationis, & non erunt, & scient quoniam deus Iacob dominabitur finium terræ.* Inimici quidem propter nos, sed dilecti propter patres misericordię, id quod eorum est reliquum reseruatur. Dispersi quidem interim circum omnes ferē gentes, sed conspersione eorū sancta atq; radice liberabuntur. Destruentur ergo secundum prophetam non occisi, sed dispersi, & destruentur in delictis oris eorū, & sermone labiorum, cum ex Sion veniat liberator, de quo clamauerunt: crucifige, crucifige, & cui dixerunt: Nos patrē habemus Abraham. Et rursum: *Quis tibi dedit hanc potestatem? Et: In qua potestate hæc facis? In hac igitur superbia comprehendentur, cum saluatori suo hæc à se ingesta esse non cognoscēt, auersaq; impietate de execratione ac mendacio auellentur, & hoc in consummatione, quia cum intrauerit gentium plenitudo, tum quicquid Israël est reliquum saluabitur. In ira autem consummationis non erunt, quia impietates ex Sion veniens auertet. Non autem non erunt, qui & sunt cognitari, cognoscentq;, quia deus Iacob dominetur finium terræ, non iam in funiculo hereditatis, & in Iacob portione noscēdas, sed deus Iacob, id est, quia in homine Iacob deus inuelligatus & visus est, dominator sit terrę finium, quorum & creator est constitendus, sed illos interim desolationis & dispersionis suæ manet pœna. Tametsi consummationi temporū propter patres & electos hæc dispensatio misericordiæ reseruet, interiecto tamē diapsalmate, quid in eos interim repetita significatiōe cōstitutū fuerit ostenditur. Sequitur enim: *Et conuertentur in uesperum, & famem patientur ut canes, & circumibunt ciuitatem. Ipsi dispergentur ad manducandum, si autem non saturabuntur & murmurabunt.* Amista ciuitate, temploq; deserto, & secundum Romanī regis edicta circumēuntes tantū, non etiam inuēntes ciuitatē, fames eos non hauris panis & cibi, sed oblationū hostiarum, visionū, quibus*

Adhuc est
riunt

A quibus omnibus saturabuntur, afficiet, aduersum custodem suū canum improbitate latrantes. Et dispergentur ad manducandū, quia per diuersa speciem sacerdotij illius legitimi, & hoc locausti, & circuncisionis imitantur, cum hæc tantū non nisi intra Hierosolymā sint legitima cōstituta. Sed ad manducandū dispersi nō saturantur. Non enim sanctis & deo placitis, & loci ipsius ac templi cōstitutione religiosi solennitatibus explebuntur, sed adhuc & murmurabunt, ne hac quidē fame festiuitatū suarum edomiti, vt secundū murmur, quo in deserto deū exacerbauerunt, pœnitentiæ quiete respiciant. Sed inter hæc spes omnes suas & gratulationes psalmi sine concludit dicens:

Ego autem cantabo uirtuti tue, exaltabo mane misericordiam tuam. Quia factus es susceptor meus, refugium meum in die tribulationis meae. Adiutor meus tibi psallam, quia susceptor meus, deus meus misericordia mea.

B Et ista omnia possunt ad prophetiam gratulationem referri, sed neq; à domini sunt confessione diuersa. Hæc enim eorum dispersio passionis impietate est consequuta. Sed q; in misericordia dei manet, quia susceptor & refugium eius factus est, exultaturus, videtur id ad resurrectionis tempus esse referendum. Quia cum omni tēpore laus dei cantanda sit à propheta, resurgenti tamē ex mortuis diluculo in cœlosq; redituro, exaltatio matutinæ gratulationis est propria domino Iesu Christo, qui est benedictus in omnia secula seculorū, Amen.

Psalmus quinquagesimus nonus. In finem, pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptione, Dauid in doctrina cum succendit Mesopotamiam & Syriam Sobal, & cōuertit Ioab, & percussit in ualle Salinarum duodecim milia.

Expositio tituli.

Multa in psalmo ante rerū gesta præscripta sunt, quæ necesse est ad alicuius intelligentiæ significationem his quæ effecta sunt anteferri, cum in finem, cum pro his qui demutabuntur, cum in tituli inscriptione, cum in doctrina Dauid, superscriptio comprehendit, postquam gestorum tempus ascribitur. Succedit Mesopotamiam & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit in ualle Salinarum duodecim milia. Quo psalmus ab historia dissentit. Nam cum Sobal percussus cū Mesopotamia & Syria, quæ ab eodem ad bellū commota & accensa, & capta est, hæc maximi belli victoriam ingens gratulationis latitia cōsequuta est. Psalmus autē totus tristis & mœstus est, cum super repulso destructoq; populo dolor est, cum commotæ turbatæq; terræ querela

est, cū sanandæ cōtritionis eius oratio est. Deinde id quod in Salinarum ualle memoratum est, neq; in historia, neq; in aliquorū translatorum intelligentia est. Nam secundū Aquilam, qui translator legis Iudæis post passionē domini fuit, ita scribitur: Cum percussit ualles. Sed hic secundū literam scribens, & extra spiritalem intelligentiam manens, belli locum addidit. Translatio autē illa seniorū septuaginta, & legitima & spiritalis ante passionē domini gestorumq; suscepta per nominum naturarumq; species nunc quoq; vt in omnibus psalmis causam sensumq; manifestat in cōmemoratione gestorum, non argumentū psalmi, sed tempus ostendens, nec ob id quod cōtinetur in gestis, sed vt tum cum ea gesta sunt, scriptus esse noscatur. Sed anteq; de tempore loquamur prophetiæ, quia multum ad intelligentiā psalmi proficit scire quando sit scriptus, de superscriptione tractemus, quæ intelligenda refertur ad finem & his qui immutabuntur. Qui ex impietate scilicet ac uitiis desinētes, ad religionem atq; innocentiam transferentur, & ex peccatis synagogæ ad ecclesiæ gratiā demutabuntur, sicut in eo psalmo qui primus in his qui immutabuntur est scriptus, ostendimus cum dicitur: Audi filia & uide, & inclina aurē tuam, & obliuiscere populū tuum, & domū patris tui quoniam cōcupiuit rex speciē tuam. Et rursus in eodem: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. Filiorum itaq; demutatione facta pro patribus, paternam domum obliuiscitur, deo regi magis regina placitura, cuius morte renouatur ad uitam. Et idcirco tituli inscripti pro his qui immutabuntur ascribitur gloriæ mortis eius, qui pro omnib; mortuus est, tituli inscriptione testante, & testante ad doctrinā. Dauid ut eum omnes Dauid qui est oriens, & iustus, & rex, & æternus est nouerimus, qui inimicas nobis infestāsq; uirtutes cū duce suo peremit, omnibus his qui aduersum nos uitorum bella accendere erant soliti, extinctis, nō in ualle plantatus, neq; in ualle tabernaculorū, sed in ualle salium. Id enim magis q; salinarum Græcus sermo declarat, cum ex se iam nō flexiles habitationes, nec lamentanda tabernacula, sed saltem potius hæc mōdi huius uallis exhibeat, eos scilicet eorūq; similes, quibus dictū est: Vos estis sal terræ, in quibus maxime antiquus ille nosq; incendens hostis ille extinctus est. Pro his igitur in finem commutandis, & sub testimonio ac tituli inscriptione Dauid edocentis, psalmus hic scribitur nō alio tempore, quàm cum Nathan propheta throni æterni regem ex

G David semine esse nunciauit. In eo enim tempore hæc quæ in rebus gestis præscribuntur, effecta sunt, in quo prophetia æterni regis ostensa est. Intelligentus ergo psalmus pro his est qui immutabuntur in David æternum regem, & qui pro amissis patribus erunt ex commutatione iam filij. Ita enim cœpit:

Enarratio Psalmi LIX.

Deus repulisti nos & destruxisti nos, iratus es & misertus es nobis. Commouisti terram & conturbasti eam, sana contritiones eius, quia mota est. Ostendisti populo tuo dura, potasti nos uino compunctionis. Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcus. Secundum com-

munem seculi sensum iræ miserationiq; non cõuenit, neq; ipse in eisdem vterq; hic idem conueniet affectus, vt ultio voluntati, voluntas miserationi admixta sit. Solis autem hoc patribus pie irascentibus congruit, vt misericors eorum ira in peccatis sit filiorum, secundum etiam illud beati Pauli, cum ita satanz in interitum carnis tradit, vt spiritus saluus sit in die domini, vindictæ præsentis seueritatem ad salutem spiritus proficere demonstrans. Aeternus ergo ille cœlestis omnibus pater, qui & dixit: Ego occidam & ego sanabo, repellit & destruit suos vt misereatur iratus. Destruxit enim Hierusalem templum, sed cœlestem sanctis reddidit ciuitatem: repulit ab operationibus legis, sed iustificationem fidei iustificans ex fide impium tribuit: dissoluit terrestre regnum, sed reges constituit cœlorum, ita iram misericordia consequuta est, dum damno terrenorum præsentium ingens æternorum bonorum retributio repensatur. Et hæc quidem non magis ad Israël q̄ ad vniuersitatem humani generis aptata sunt, quia ex vno in oēs sententia mortis & vitæ labor exiit, cum dictum est: Maledicta terra in operibus tuis. Nunc autē per vnum in omnes donū vitæ iustificationis gratia abundauit, vt quorū terra maledicta est, horū nunc conformia deo corpora sint, & quæ commota metu, & ignoratione turbata, & labore cõtrita est & ipso illo lætificantis vini cõpuncta potu, nunc susceptæ significationis secura virtute futuræ iræ defugiat potestatem. In arcu enim, vt frequenter tractauimus, preparatæ ad pœnam impiis iræ terror ostenditur, secundum illud: Nunquid irascetur per singulos dies? Arcum suum tetendit, & parauit in eo vasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est. Metuentibus igitur significationē dedit, vel signi in frontibus, vel fidei in cordibus, vel testimonij in operibus, vel gloriæ in confessionibus, vel victoriæ in martyribus, vt à facie arcus iræq; fugia-

tur, vt dictum est: Natio viperarū, quis monstrauit vobis fugere ab ira ventura? Gratulantis igitur humani generis hæc vox est, post regnum mortis, post diaboli terrores, post laborum peccatorumq; onera, post infelicis lætitiæ dolorē, quia vitiorum gaudia cum sint intellecta, compungunt. In vino enim secundū Apostolum lasciuia est, & sicut est vinū cor hominis lætificans, ita & vinū est cor hominis compungens. Nam & calix iræ est, sicut & calix vitæ est. Post hæc ergo & post hoc compunctionis vinū significatione fugiendi arcus iræque concessa vniuersitas fidelium æternis spebus exultat. Id enim mox diapalmate interueniente declarat: vt liberetur dilecti tui salua dextera tua, & exaudi me: Dextera domini fecit virtutē, & à dextris dei virtus dei coëxcitata cū humilitatis nostræ carne confedit. Data ergo significatione fugiendi à facie arcus liberatur dilecti, & p̄ dei dexterā saluatur, & à qua facie liberentur saluanturq;, Apostolus docuit, dicens: Qui liberauit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Liberandi ergo dilecti saluandiq; per dexteram dei sunt, sed salutis huius ad fidei firmitatē noscenda est prophetia. Sequitur enim: Deus est loquutus in sancto suo: Letabor & partabor, & Sichimā cõuallem tabernaculorū dimetiar. Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Effrem fortitudo capitis mei, Iuda rex meus, Moab olla spei meæ. In Idumæā extendam calciamentū meum, mihi Allophyli sunt. In sancto deus loquutus est, in eo nempe, cui etiā demones clamant: Scimus quia tu sanctus dei es. Et de quo angelus euangelizat: Et quod ex te nascetur sanctū, vocabitur filius dei. In hoc itaq; sancto loquutus est, cum dicit: Pater qui in me loquitur, ipse facit opera sua. Loquutus ergo deus in sancto, in principio sermonis exultat. Exultauit enim vt gigas ad currendam viam, & exultauit in Sichima partienda. Sichima Samaria est, quæ eadem in Sichem est, quam Iacob Ioseph filio suo sub benedictionis spiritu deputauit. Hæc cum omnibus antea legis temporibus in impietate mansisset, euangelium domini ex parte suscepit. Nam hodièque pars eius irreligiosissimis studiis de studio vetere detinetur. Illic enim vacca adorata, illic mōs relicto sacrario electus, illic regnum aduersum Iudæam excitatum, sed eō primum dominus accedens, etiam credente Samaritana, & aque viuz potum precante, fidem intulit. Mox etiam apostolis prædicantibus participes sancti spiritus facti sunt. Parata ergo Sichima est, cum fideles ab infidelibus separantur, & est futuri iudicij ista diuisio, sicut scriptum est: Veniet

Sichima Samaria

Veniet

A Veniet dominus serui illius in die qua nō sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, partēq; eius ponet cum hypocritis. Diuisa ergo Samaria est, vel iudicio, vel fide, secundū illud: Non veni pacem mittere in terram, sed diuisionē. Neq; solum loquens in sancto deus Sichimam partitus est, sed etiam conuallem tabernaculorum dimensus est: hanc siquidem habitationis humane dimensam similemq; sedem, quam & alio loco ob ægritudines vitæ ac lamentationes calamitatū, vallem planctus esse cōmemorat, dicens: Deposuerunt in valle plorationis. Dimensus hanc est, quia gentiū plenitudo spectatur. Et vbi modus est credentiū futurus, illic dimensionis examen est, partim intra ecclesiam cōgregandis, parte alia in eadē valle residentibus. Quisquis autē aliqua metitur, necesse est vt ea quæ sua sunt metiatur. Suus enim

B est Galaad, & suus est Manasses. Mons iste Phœnicum est Arabiæ Mesopotamiæq; contiguus, ex parte Manasse in passionē deputatus, & ideo suus est Manasses. Sub Manassis nomine terræ plenitudinem, sicuti & sub Galaad omnem orbem suum esse demonstrans, sed in his vsurpandis nihil præter ius proprietatis ostensum est. Effrem autem assumptio capitis eius, & Iuda rex eius est. Hæc sanctus loquente in se deo loquitur, qui & per Iacob Effrem conuersa manuum sanctificatione benedixerit, & regem ex Iuda, qui expectatio gentium futurus esset, ostenderit. Assumptio ergo Effrem est, non etiā Manasses, cum Ioseph vterque sit filius. Sed cum in capite significatio contineatur & corporis, secundum illud: De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput, & omnis sanctus caput est corporis Christi, idcirco assumptio capitis eius Effrem est, quia contra generationum ordinem ad præferendam ecclesiæ sanctificationē in prælato Effrem, & postposito Manasse minor maiori est antelatus. Assumptio itaq; capitis sui Effrem, id est, populus quem in Effrem præfigurauit, vel potius ecclesia in corpus assumitur. Iuda etiam rex meus est, id est, à se dispositus & electus. Non vtique vel David ipse rex Iuda est, cum ex Iuda rex ipse sit primus, vel loquenti in sancto suo deo rex est, sed loqui hæc sanctus iste ei in quo deus loquitur intelligendus est, qui & spiritu Iacob repleuerit ad æterni regis istius prophetiam, cum ait: Nō deficiet princeps de Iuda, nec dux de formoribus eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse est expectatio gentium. Et qui non solum ex hac generatione sanctorum, sed etiam ex peccatorum origine huic dei sancto carnis esset igneunda susceptio, quia in similitudine carnis

peccati deus filium suum misit, idcirco etiam **D** Moab olla spei eius est, & hæc quidē Moab generatio secundum eam quæ in Genesi sententia est, diuinæ maledictionis suscepit opprobrium. Sed post decem generationes per gradus susceptionis sancto digna fit genere, sanctusq; hic ex Iuda & ex Moab originē sumens, decocta tanquā per ollam carnis cruditate in speciem cibi significatur æterni, cum caro eius vere cibus vitæ sit. Est & olla secundum Hieremiam vrens peccata atq; tollens, sicuti & dominus ipse mittere ignem venit super terram. Et multi secundum Apostolum tanquam per ignem erunt salui, cum defecatis & perustis vitis, vt argentū ignitum probabiles iudicetur. Hinc ergo Moab spei suæ olla est, cui etiam ex Moab cruda vitæ atq; vitiosa iam cœlestis illa ad cibum vitæ sanctificatio carnis in spe est. Quin etiā vsq; Idumæam calciametum suum **E** extensurum esse se dicit, scilicet vsq; ad defectiōnem Esau, quia Idumæa Esau sedes est, & prædicationis apostolicæ dirigat gressum. Speciosi enim pedes euangelizantiū sunt, & in calciamento pedes, in pedibus autē gressus ostenditur. Neq; solum in Idumæam cursum prædicationis extendit, sed etiam Allophyli subditi sunt, secundum illud: Exaudi deus orationem meā, ad te omnis caro veniet, quia deo dignū sit gentes ei omnes esse subiectas, & vniuersitatem carnis ad confessionem æternæ huius misericordiæ erudiri. Sed cognitis his qui immutabuntur secundū tituli inscriptionem, & doctrina eius qui David est æternus accepta, æternam illam primitiuorū in cœlestibus Hierusalem & circumstantium deo sanctorum ciuitatem ingredi propheta festinat, ducem qui se eò deducat, expectās. Sequitur enim: **Q**uis **F** *deducet me in ciuitatem circumstantiæ? quis deducet me vsq; in Idumæam? Nōne tu deus qui repulisti nos, & non egredieris in virtutibus nostris? Esau defectio est, & idem secundum Genesim deficiens est, & secundum Apostolum, quod est reliquū Israël saluandum est. Optans ergo propheta in ciuitatem circumstantiæ deduci, scit se ante vsq; in Idumæam esse venturum, id est, in illam defectiōnem populi anterioris, qua maior seruiet minori. Et vltima prædicatio conuertet corda patrum ad filios, cum veniens ex Sion peccata, & impietates ab Iacob auferat. Sed hic idem deducet, qui & ob impietate ante destruxit & repulit, quia capta Hierusalem, destitutumque regno indignos spretosq; deseruit, solitus ante eos spiritualibus auxiliis confouere, & cœlesti militia aduersum inimicorū bella tutari. Nunc autem deserente eos custodia spiritus sancti,*

G nullum in virtutibus eorum, id est, in exercitiis diuine propugnationis auxilium est. Et ideo quia destruxit, non egredietur in virtutibus eorum, sed repositæ spei, quia quod Israël est reliquum saluabit misericordiam propheta non tacuit, dicens: *Da nobis auxilium de tribulatione, & uana salus hominis. In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducat tribulantes nos.* Scit uanam salutem esse, quæ ab hominibus speratur, quia & vitæ huius usus sine misericordia dei nullus sit, secundum illud: *Melior est misericordia tua super vitam, quia nisi ad profectum æternitatis vita suscepta sit, miseriarum in nobis potius erit origo, non vitæ.* Auxilium itaque à deo in tribulationibus sperat, quia hominum salus uana sit. Postulat ergo de tribulatione auxilium, in deo uirtutes concessio auxilio facturus, cum liberati omnes à lege peccati, in dei potius iustificatione maneamus, cum pugnam non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituales nequitias & mundi potestates, deo satanam ipso spiritu oris sui interficiente, peragamus, cum nõ regnet in immortali corpore nostro tribulans nos ante peccatum, cum absorbeat mors à uita in cõtentione uictoriæ, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorũ, Amen.

In finem Hymni David Psalmus LX.

Simplex est psalmus æternæ gratulationis continens prophetiam. Nam neque res gestas, neque significationes alicuius cognomenti superscriptio cõprehendit. Tantum hymnus in finem est, ut id quod à propheta cantatum est, in finem uel psalmi, uel temporum explicandum esse noscatur. Oratio autem iusti æterna est sperantis, seseque in Christo coëxaltatum in cœlestibus gratulantis. Cœpit enim ita:

Enarratio psalmi. LX.

Audi deus orationem meam, intende deprecationi meæ. A finibus terræ ad te clamaui, dum anxietur cor meum. Exaudi deprecationem suam sanctus hic postulat cuius & ea fiducia est, ut in orationem suam uelit intendi, utrum sit innocens, casta, & fidelis, & ex intimo conscientie atque cordis metu profecta, quia secundum Apostolum & corde credendum, & ore confitendum sit ad salutem. Intendendæ autem orationis hinc precatio est, quod dum corde anxio est, à terræ finibus clamauerit. Non hic extrema solitudinum aut contigua oceanum incolebat, qui à terræ finibus anxio corde clamabat. Sed sciens se in carne qui-

dem, quæ terra est, degentem, iam in fine carnis habitare, dum secundum Apostolum habitans in corpore peregrinatur à corpore, dum uiuens iam non sibi uiuit, neque ipse uiuit, sed uiuit in eo Christus, congemiscens tamen in hoc suo habitaculo, superuestiriq; festinans, ideo anxio corde à terræ finibus clamat, quum & necessitatē habeat in carne uiuendi, & spem teneat à carnis uitiis desinendi, dicens: *In petra exaltasti me, quia factus est spes mea, turris fortitudinis à facie inimici, habitabo in tabernaculo tuo in secula.* Hic itaque iam sanctus à terræ finibus clamat: quia exaltatus in petra sit. Petra autem secundum Apostolum, Christus est, quem exaltauit deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomen. In quo & elegit nos ante mundi constitutionem in cœlestibus: per eum enim sumus in spem æternitatis deducti, & in hac spe non confundimur, quia ab inimici facie hæc eadem spes nobis fortitudinis turris est facta. Nam cum in muris sit valida & firma munitio murorum, tamen ipsorum firmitas in turribus omnis est. Et idcirco turris fortitudinis exaltans nos in petra deus factus est, quia per hanc spem vim diaboli eiusque insidias sustinemus, tutissima aduersus eum spiritualesque eius nequitias fidei munitione consepti, cum in tabernaculo dei habitaturi simus in secula, sine ullo scilicet ætatis modo in æternū fluentibus seculis temporibusque mansuri. Et quia hæc quamuis spe reposita iam sancti sint, tamen adhuc sub dispensatione temporum differunt, & qua munitione interim tutus sit, interiecto diapalmate demonstrat, dicens:

Protegar in uelamento alarum tuarum, quoniam tu deus exaudisti orationem meam. Protectionem misericordie dei sub uelamento alarum diuinus sermo significat, de quo, quia superioribus psalmis tractatum est, superfluous nunc & ociosus erit sermo, sed protectionis meritum ex fide orationis indukum est, secundum illud: *Petite & dabitur uobis.* Quin etiam ad quam spem protectione alarum dei inumbrandus esset, ostendit dicens: *Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. Dies super dies regis, aduicies annos eius usque in dies generationis & generationis. Permanet in æternum in conspectu dei.* Hæc enim hæreditas sancti est, uita, & incorruptio, & regnũ, & coeterna cum deo habitatio. Non Israël tantum hæc hæreditas scripta est, sed timentibus dei nomẽ. Dies enim eterni sunt regis, siue quia sancti qui peccati serui non erunt reges sunt, secundum illud apostoli: *lã sine nobis regnatis, & utinã regnaretis, ut & nos uobiscum conregnemus: siue quia hic idem etiam rex sit pro-*

A sit propheta, siue quia in aeterno regno consistet a dextris oportet regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis. Nō ut rex ipse tum non sit, sed cum tradiderit regnū deo patri conregnabit his ipsis qui reges sunt. Ex quo mihi videtur hęc nunc ratio seruata, ut vsq; in dies generationis & generationis adiceretur super dies dierū anni eius. In conspectu autem dei manere in aeternū, ut temp^o illud quo eum regnare donec ponat inimicos suos sub pedibus suis, oportet a generatione vsq; in generationē sit cōprehensum, quia generationē hanc spiritalis natiuitatis generatio ex mortuis consequetur, eternitatis autē suæ exceptio, dum in aeternū in conspectu dei esse prædicatur. Est autem ipse primogenitus ex mortuis, sed huius regenerationis dominus ad apostolos ita meminit: *Amen dico vobis, q̄ vos qui sequuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, & vos sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israël.* Huius igitur generationis temp^o ostendit, & vsq; in hanc super dies dierū anni regis adaugetur. Cæterū ipse in conspectu dei, ipse manebit aeternus, iam omnibus quos redemit in reges cælorū & coheredes eternitatis assumptis, tradens eos regnū deo patri. Et quia participes & cōcorporales & conformes eius effecti sunt, iam in his nec corruptione, nec morte domināte, cum in omnē plenitudinem dei repleantur, subiicit spiritus prophetiæ:

Misericordiam & veritatē eius quis requireret eorū?

Non inopes iam misericordiæ veritatē eius hęc scilicet generationes erunt, quas in se ex mortuis regenerabit ad vitā, quæq; in spe gloriæ dei manserint, tum cum in regnū traditæ deo patri suscipientur in reges, cōsummata in

C omnes eius misericordia ac veritate, per quem redemptas se gratulentur ad vitā, sitq; omnib⁹ accessus ad patrem. Post quod misericordiæ ac veritatis nihil requiratur a domino, cū in dei plenitudinem impleantur. Simile autem huic propheta dictum est id, quod ad apostolos dominus ita loquutus est: *Nunc quidē tristitiam habetis, rursus autem videbo vos, & lætabitur cor vestrum, & gaudium vestrum nemo auferet a vobis.* In illa die me non rogabitis quicq̄, quia iam gaudium nemo ablaturus ab his sit. In hanc igitur eternitatis spem sese propheta confirmat, dicens: *Sic psallam nomini tuo in seculum seculi, ut reddam vota mea de die in diem.*

Psallet in seculum seculi, & vota de die in diē reddet, nullo temporum fine conclusus, hymnis æternis æternorum votorum gaudia redditurus, cum absoluta omni terrenorum cor-

porum infirmitate cælestem atq; angelorum **D** agat vitam, de die in diem vota reddendo, secundum illud: *Vota mea domino reddam in atriis domus domini, in conspectu omnis populi eius in medio tui Hierusalem, cælestis utique matris & liberæ per deum ac dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.*

In finem pro Idithum psalmus David.

Psalmus. LXI.

Prophetiæ sermo non nisi ad aliquē profectum audientium scriptus est, ut aut scientiam doceat, aut ad voluntatis innocentiam confirmet ut nunc hic psalmus ad Idithum a David cantatur, in quo a dei timore ad humanarum siue spiritualium nequitiarum constantem tolerantiam eruditor, & ad contemptū opum, quia auaritia malorum omnium radix est, firmatur. In his enim **E** beatæ æternæq; vitæ status certus est, si & pietas in deum sit, & patientia in aduersis, & contemptus opulentia. A dei itaque confessione cœptus est psalmus.

Enarratio psalmi. LXI.

Nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Et ipse deus meus, saluator meus, susceptor meus, non mouebo amplius. Confessio dei communi hominum affectu a propheta ita cœpta est, ut cum post multam inscientiæ noctem, post ambiguā humanarum sententiarū incertamq; doctrinam, post diuersarum religionū variam opinionē, cum diu erratū quæsitumq; de deo sit, an vnus, an plures: & sexus an vnus, an duplicis: & potestatis an equalis, an disparis: & ætatis an vniformis, an variæ: & naturæ, an innascibilis omnium, an aliquorū aliquādo generatæ: tum deinde cum aliquibus magna ætate & longo labore certatum sit, aut nullos omnino esse, aut a cura humanæ vitæ abesse. Iam porro cū a plerisq; tractatū sit, vel solē astraq; cætera deos esse, vel mundū ipsum in æternitatis specie huic ac mutationū manentem cū omnibus suis quæ ex se efferat, deū esse. Iam vero ut pleriq; ignē, vel aquas, vel spiritum diuino nomini atq; honori donauerint, alij quoq; ligna, lapides, metalla sub specie hominum, volucrum, ferarum adorauerint: postremo cōfessio omnium destitutisq; studiis pleriq; eorū, maximeq; prudentes, vnum hoc se scire, id est, nihil horū hominem scire docuissent, tum post hęc quasi necessariæ confessionis inscitia prudens quisq; conuersus ad pphetas atq; apostolos, dei legem omnem

G sub sacramento æternæ dispositionis perceperit, in qua ratione deductæ in hoc corpus animæ connexæq; tractauerit, in qua diuisionem gentium secundum angelorum numerum acceperit, in qua & esse principem mundi, & vnus electione gentis audierit, in qua humanæ mortis autorem non ignorauerit, & habitare in carne sua peccati legem obnitentem legi mentis suæ senserit & congemuerit, posteaq; dei spiritum, dei virtutem, dei sapientiam, dei filium & vnigenitum deum, ad remissionem peccati condemnationeq; peccati legis hominem natum esse cognouerit, qui humanarum passionum forte perfunctus, ad condemnanda in se cœlestium nequitiarum impia tentamenta sit mortuus, vt eternitatem omnibus qui per habitantem in carne nostra peccati legem moriebamur, inueheret, tum hoc sacramento pietatis accepto, post ignorationis noctem in scientiæ lumine collocatus, ita dicit:

H Nonne deo subdita erit anima mea ab ipso enim salutare meum. Etenim ipse deus meus est, saluator meus, susceptor meus, non mouebo amplius. Reperta itaque fidei sede post vagos errores impietatisque sententiam, quia susceptorem suum saluatoremque cognouerit, amplius non mouetur. Quid enim vltra ignorantie anxietatisque hominum est relictum, cum æternitas animæ & corporis, id est, totius hominis prædicetur, cum assumptio atque susceptio terrenæ nostræ carnis à deo sub sacramento magnæ huius pietatis ostensa sit, cum peccatorum remissio condemnata peccati lege sit præstita, cum homini nostro à dextris dei cõsensus in cœlis sit? Sed hanc humanæ beatitudinis spem gentiliū impietatum studia cõminuunt, prudentiæ secularis inanitate profectum homini ad deum denegantes, & deo consortium assumpti corporis detrahentes, arbitri moderatoresque diuinæ potestatis, quasi difficilius deo sit assumpsisse hominem, quam eum in tanta naturæ ac vitæ suæ ratione formasse. Hanc itaque impietatum eorum obrectationem propheta mox arguit, dicens: *Quo usque irrumpitis in hominem, interficitis uniuersi tanquam parieti inclinato, & maceris impulse.* Impellunt enim hæc ignorantes atque impiæ disputationes hominem ad vitia procliuem, & quassatum iam cadentemque demergunt, consiliis adhortationum fallacium noxiarumque perimentes, quasi parua sibi ipsa conciliatrix vitiorum voluntas sit, quam adhuc desperatio iudicij æterni retributionisque in usum tantum præsentium & corporalium adhortetur. Sed hunc corporis sui parietem quem ante libido, ebrietas, auaritia, ira perfoderat, iam se in domum dei viuus lapidibus exstructum esse non nescit, & in ima-

ginem dei creatum esse recolit, certusque conformem se dei gloriæ præparari, subiicit:

Veruntamen honorem meum cogitauerunt repellere, cucurri in sitim. Illis honorem suum detrahere cogitantibus, ille in sitim cucurrit. Est enim sitis honorum æternorum & spiritualis in sanctis, de qua dictum est: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Cursum ergo iustitiæ suæ sciens tenuit, omnem vitam integram etiã ab ipsa contradicenti sibi obrectatione cõseruans. Nam & à domino suo didicit, vt opera omnia suæ etiam gentilis testimonij iudicio laudetur, cum dicitur: Sic luceant opera vestra coram hominibus, vt magnificent patrem vestrum qui est in cœlis. Sic & Paulus placens per omnia omnibus neque iudæis, neque Græcis, neque ecclesiæ scandalum est, ne habeat aduersarius male de se quid loqui, illo quidem obrectandi studiū volutatēque retinente, quauis se ille liberum ab omni obrectationis occasione præstaret, quod & in hoc sancto in sitim currete cognoscimus. Sequitur enim: *Ore suo benedicebāt, & corde suo maledicebant.* Cū & cõseruantes honorem suum probabilis vitæ cõfessione benedicerent, & interioris odij malignitate maledicerent, sed id quod sibi maxime salutare est, sanctus iste etiã diapsalmate interueniente cõgeminat, indefessè in nobis cõfessionis perseuerantiã oportere esse demonstras. Sequitur enim: *Veruntamen deo subiecta est anima mea, quoniã ab ipso est patientia mea. Quia ipse est deus & saluator meus, adiutor meus, non emigrabo. In deo salutare meum, & gloria mea deus auxilij mei, & spes mea in deo est.* Impellant quidem isti inclinatum parietem, maceriamque iam quassam, & benedicente licet ore, corde maledicant, scit tamen subiectam animam suam deo esse oportere, quia ab ipso patientia sua sit. Didicit enim ab eo non auertere faciem à sputamentis, nec subtrahere a lapis maxillas, nec potadum cum felle acetum renuere, nec post colaphos & flagella maledicere. Ipse enim deus suus est atque saluator, ipse etiam adiutor, ne de patientiæ huius perseuerantia speique suæ fiducia motus emigret. In eo enim est salus & gloria eius & spes, qui se cõcœditatum sibi conformem sit cœlesti gloriæ suæ redditurus. Et quia spei huius ipse etiam ceteris, vt propheta sit prædicator, subiicit: *Sperate in eum omnis cæcus plebis, & effundite coram illo corda vestra, quia deus adiutor noster est.* Nihil occultum, nihil clausum, nihil obligatum sub dei cõfessione in corde retinendum est. Effundendus coram eo omnis affectus est, vt nihil de nobismetipsis fiducia sit, sed vt per eum, ante quem non tanquam pro peccato effundimus, adiuuemur. Effundendus autem

A autem coram eo corda nostra lachrymis & fletibus sunt, secundum illud: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: ubi est deus tuus. Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, effusionem animæ in lachrymarum profusione esse demonstrans, quia per eas rogandus est, qui est solus fidelis adiutor. Sed officio suo functus propheta, admonitionem suam parui apud impios scit esse momenti, nam continuo diapsalmate intercedente, subiicit: *Veruntamen uani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de uanitate in idipsam.* Vani homines ipsi vana sperant, aut in eo sperare sit vanum. Mendaces quoque, quia impietatis suæ sensu aut falluntur, aut fallunt, & in eo mendaces, ut decipiant in stateris, sub iustitiæ scilicet nomine iniusta peragentes. Nam ubi examen de se moderatæ prudentiæ pollicetur, ibi studia immoderate impietatis exercent, errore se ipsos quem à cæteris depellere se professi sunt, implicantes. Et idcirco ipsi de uanitate in idipsam illo scilicet recedentes, ex quo se excedere gloriatur. Sed radix maxime iniquitatum in pecuniæ cupiditate est, quam qui appetit, grauissimæ tempestatis naufragio mergitur. Sequitur enim: *Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Magnæ enim in hisce desiderij sui & amoris illecebræ sunt, rapiunt ingenia, mentesq; pendulas apprehendunt. Nô solum itaque non concupiscendæ earum rapi næ sunt, verum ab his voluntas nostra etiam si præbeantur affluantq; refrenanda est, ne desideratæ cupitæq; dominantur. Non enim hæc spebus nostris bona sunt coæterna, neque nobiscum aut condescendunt in infernum, aut conresurgunt de inferno. Fides, pietas, continentia, benignitas expetenda est, & maxime dei cognitio sectanda est. Cæterum hæc vana & per naturam sui ad omnem iniquitatum necessitatem captiosa vitanda sunt, & quod illud magis ad spem æternitatis expetendū esset, propheta subiicit dicens: *Semel locutus est deus, duo hæc audiui, quia potestas dei est, & tibi domine misericordia, quia tu reddes unicuique secundum opera eius.* Semel deo loquente duo audiuit, & necesse est, ea sibi esse cõnexa quæ sub vnius sermonis significatione sunt cognita. Ad deum nanque in exordio psalmi propheticam confessionem retulerat, dicens: Nonne deo subdita erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum. Depellendus itaque absolute fuit Iudaicæ impietatis furor, ut in deo patre significari doceretur & filius, ut nunc in vno etiam

alter ostenditur. Eam enim fidem esse subdendam deo animæ suæ testatus est, quia ab ipso esset salutare eius, & salutarem Iesum esse saepe tractatum est. Semel autem deo loquente duo intellecta sunt & audita, sicut illud: Pater manifestauit nomen tuum hominibus, in patre significauit & filium, uti nunc semel loquente domino deo duo hæc audiuit, quia potestas dei est, & tibi domine misericordia, quia tu reddes unicuique secundum opera eius. Nouit Paulus in vno vtrunque, id est, neutrum sine altero confiteri, dicens: Vnus deus est, & vnus dominus, quia & in deo dominus, & deus significatur in domino. Semel itaque loquente deo hæc duo audiuit, & quia potestas dei est, & : Tibi domine misericordia: ab ipso enim salutare eius est. Et filius omnia accepit à patre, & idcirco in eo dei potestas, vel accepta, vel nata est. Pater enim non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Retributor ergo vniuscuiusque est ille qui iudex est. Sed potestas eius est, à quo vnigenitus deus est natus in iudicem: & potestas eius à deo est, qui iudicium accipit à patre, atque ita nec caret potestate qui iudex est, nec miseratione qui deus est. Necesse est enim æterni iudicij reus maneat in vno vtrunque non confitens, cum tamen non vnus intelligendus sit esse, qui vterque sit, dicens: Pater in me, & ego in patre, dominus noster Iesus Christus, qui benedictus est in secula seculorum, Amen.

Psalmus LXII. Dauid cum esset in deserto Idumææ.

DAuid in deserto habitasse libro regnorum continetur, ut qui passiones domini præfigurabat, etiam tum eas cum desertum habitat prophetaret, vnigenito deo æque in deserto moraturo. Sed ut sancto viro congruum, & tanto propheta erat dignum, cum declinans odia impiorum solitudinem se dedisset, maximis rerum cœlestium sacramentis occupatur, & ab omni humanæ, aut impietatis, aut ignorationis cœtu remotus, animum ad ea quibus æternitatis cognitio ac meritum acquirebatur intendit. Non occupatus, nô impeditus communium rerum ac seculi curis, sed in illo solitudinis suæ quieto ociosoq; secreto, cum nihil in oculos & in mentem offensionis incurreret, solis diuinis studiis negotiosus. Et videamus vnde psalmi sermo sit coeptus.

ENARRATIO PSALMI.

DEus meus ad te de luce nigilo. Huic planè ad gratulationem cognitioneq; dei dies crepta est, cui idipsum orandi ad deum initium, quod lucis est, deum quidem

G quidem vniuersitatis, sed tamen per cognitionis scientiam deum suum deprecatur. Oratio autem non tam verborum est quam affectus, & idcirco subiecit: *Sitiuit tibi anima mea quam simpliciter caro mea. In terra deserta, & in inuio & in aquoso.* Adeo igitur penes quæ fons vitæ est anima ipsius sitit desiderio intenta potandi, & quidem vniuscuiusque mens ad cognitionem ipsam eternitatis naturali quodam fertur instinctu, quia veluti insitum impressumque omnibus diuinam inesse nobis animarum originem opinari, cum non exiguam cælestis in se generis cognationem mens ipsa cognoscat. Porro autem terrena hæc corpora, quæ ad vitiorum concreta materiam sunt, dum his quibus quasi naturaliter delectantur infecta sunt, desperant se consequi posse consortium manusque cælestis: quasi non & animæ naturam vitia corporis, quibus oblectantur inficiant: aut cum delectatio corporis redundet, ad mentem, & non mentem secum corpus retrahat ad oblationis affectum. Necessè est autem ut in eadem condemnatione sit voluntatis, quod in eadem est voluntate. Sed nos spiritualibus doctrinis eruditi scimus, & animæ & corpori salutem à deo esse datam, si modo post regenerationis gratiam mentis gladii sensus corporis imbuetur, id est, si non secundum carnem, sed secundum spiritum vixerim, quia spiritus carnisque opera secundum Apostolum, vitiorum & continentie studiis distinguitur. Arduum autem, sed maxime verum est æternitatem ita corporis, ut animæ sperare. Et ideo ad sitim propheta subiecit: *Sitiuit tibi anima, quam simpliciter caro mea.* Nihil in se sub infidelitatis ambiguitate retinens incertum sed tam simpliciter, quam anima deo sitiens, & caro sua sitiatur. Sicit enim non corpori, sed deo sitiens. Nam quamuis in eo deserto, & in inuio & aquoso manentem necessitas ipsa naturæ ad sitim corporis detineret, tamen etiam per has inedia & sitis passionem scit fidem probandam esse credentium, ut magis anima deo, quam corpori sitiatur, sitiens & corpori, quia neque fames neque angustia, neque vlla genera passionum à charitate dei, quæ est in Christo, sint apostolorum separatura. Sicit ergo deo sanctus. Et quid sitiatur psalmo alio testatus est, cum dicit: *Sitiuit anima mea ad deum viuum, quando veniam & parebo ante faciem tuam.* Hoc animæ desiderium. Hæc sitis spei eius est, ut dei sibi proueniat aspectus, ut quam primum raptus in nubibus deo Christo obuiam eleuatus appareat, & desiderij huius affectum, nunc quoque propheta declarat. Nam post sitis protestationem,

post deserti & inuio, & in aquoso inopiam, quia K in his veluti militia, & victoria sit fidei, subiecit: Sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam, & gloriam tuam, quia melior misericordia tua super vitam. Prophetice scientiæ est pro gerendis gesta memorare, & hinc frequens autoritas est, cum aceto potauerint adhuc in passione potandum: cum disciderint vestem, quæ discindenda post esset, ut nunc in sitim corporis deo sitiens, ei in sancto suo talis appareret, in simplicitate carnis, in siti animæ, in oratione diluculi. Quia non nisi per hæc probati, vel assumpti habebuntur in Christo, vel ei obuiam rapiuntur in nubibus, sed in sancto dei non aliter apparebunt deo quam secundum illud: *Qui me videt, videt & patrem.* Atque illud: *Ego & pater vnum sumus.* Quia in filij, & natura, & nomine paternæ naturæ ac nominis significatio continetur, apprensus filio. Apprensus autem filio vel susceptus à filio patri apparebit in filio, atque ut in sancto appariturus deo, cuius sancti desiderium, in hac sitis suæ significatione ostenderet subiecit: *Ut viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.* Eum scilicet, videret qui secundum apostolum virtus dei est, & in gloria dei est. Visurus autem non ad aliud, quam ad consortium eternitatis merendum, & ad regni cælestis eternitatem sortiendam, quia hæc per misericordiam dei ultra vitæ huius beatitudinem præparentur. Id enim sequitur: *Quia melior est misericordia tua super vitam.* Magnū quidem dei munus est, quod venimus in vitam, & ipsa natura ducem nasci nos gratulamur. Sed quia plena omnium M anxietatum, ac dolorum ætas nostra est, plus in misericordia dei spei est quam in vita, quia hanc mors ex peccati lege consequitur. Hæc vero æternitatem ex morte restituit. Sicuti tritici satio ac dissolutio ipsa tritici conseruatione præstantior est, hoc enim deus prout vult vestit in spico, ita magnum misericordie dei munus est si comortui Christo viuamus in Christo. Nam & ipsa Adæ mors ne eternitatis perna maneret sub misericordie significatione est constituta, & Apostolus dissolui se melius sibi esse decernit. Et propheta gaudium mansuræ sibi mortis ostendit, dicens: *Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, quia per eam cum peccati lege resolutis demutationis gloriosæ profectu æternitas animæ corporisque iam sine peccati corpore rependetur.* Certus ergo misericordie dei quæ supra vitam melior sit propheta, officium gratulationis exequitur, dicens: *Labia mea laudabunt te domine. Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo laudabo manus*

A *bo manus meas.* Et sermone suo, & opere laudat deum, atque benedicit. Nam in vita sua benedicens in nomine suo manus eleuabit. In eleuatione manuum non habitum orandi, sed excelsi operis iudicium significari frequenter docuimus. In hac igitur vita sua deum cum misericordia eius supravitas sit melior, laudauit. Est enim & vita post vitam, qua in Abrahamæ finibus viuendum est, in qua dei nomen pauperis quiete benedicatur, secundum illud propheta: Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui viuimus benedicimus domino. Super has igitur vitas misericordia est, quæ quod oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, his qui dominum diligunt præparauit. Hanc igitur laudat, atque benedicit, non etiam nunc ab holocaustis pecudum, adipisq; pinguedine sacrificia legis expectans, sed in sola animæ confessione benedictionisq; laude seipsum deo hostiam statuens, secundum illud: Sacrificium laudis honorificabit me, & illud: Immola deo sacrificium laudis. & illud: Quoniam si voluisses sacrificium dedissem, utique holocaustis non delectaberis, quia literæ ac legis allegoricorum præscriptione cessante, deus viuæ intelligentisq; hodie sit laudibus honorandus. Subiecit enim: *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labia exultationis laudabunt nomen tuum.* Neque illa quasi abominanda condemnat, sed hæc ut magis expectata confirmans, cum sicut adipe & pinguedine, quæ sacrificiorum primitiæ habebantur, repleti animam suam exultationis laude deponat. Verum hæc non tam verborum officia quam mentis sunt, ut sacrificium laudis ex operum sanctitate descendat. Itaque continuo subiecit: *Si memoratus sum tui supra stratum meum in matutinis meditabor in te.* Meditationem matutinam recordatio nocturna consummat, & idcirco de luce ad deum vigilat, quia ex strati, id est, ex lectuli puritate, & fiducia & conscientia orationis est matutina. Obrepentes itaque sub secreto noctis cogitationes dei recordatione cõpressit, seseq; aduersum carnis incentiua luctantem, metus nominis dei iuuat. Sequitur enim: *Quia fuisti adiutor meus, in velamento alarum tuarum sperabo.* Dei se meditatione per quam sibi adiutor est protegente. Non enim ei alia quam placendi deo cura est, cuius tantum in strato meminit. In eo quoq; in matutinis ex nocturna recordatione meditatur, quia adiutor suus est, & sub velamento alarum eius exultat, id est, tegmine protegentis est tutus. Sed horum omnium hinc profectus est,

hinc causa est, quia sequitur: *Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua.* Amoris hæc vis est, ut his quos amamus etiam si absentes sint hæreamus, dum affectum insitum nequaquam aut locus diuellit, aut tempus. Adhæsit ergo deo propheta non blandimentis seculi, non corporis vitiis amorem suum ab eo charitatẽmque retrahentibus, quia secundum Apostolum adhærens deo, vnus est spiritus cum eo. Et dominus pro discipulis orauit: Pater sicut nos vnus sumus, ut & illi vnus sint in nobis. Adhærens ergo deo susceptus à dei dextera est, id est, per virtutem dei quæ significatur in dextera, ab eo qui dei & virtus & sapientia & verbum caro est factus, assumptus est conformis gloriæ corporis iam futurus. Et qui susceptus à dei dextera metum omnem à se qui ab inimicis suis esse possit abiicit, fiducia suæ non tacuit securitatem, neq; iusti iudicij dei ignorat, seueritatẽ dicens: *Ipsi autem in vanum quaesierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt.* In vanum itaque animam suam quaesierunt. Secundum enim euangelium homo cum corpore animam non perimit, & misericordia dei melior super vitas est, & hic iam susceptus à dextera dei est. Terræ autem inferiora introibunt, quia chaos inuis separantur à sanctis, & in manus gladij tradentur, quia secundum diuitem potestas pœnæ, quæ in ore gladij significatur, in impios exeretur. Partes etiam vulpium erunt, fallacium bestiolarum sordem adepturi: quia & Herodes est vulpes, & vineam sponsi exterminant vulpes, & foueam sibi filio hominis caput suum nusquam reclinate in impiorum cordibus condiderunt: & dæmonum in his significatas esse nequitas non dubium est, quibus cum principe eorum præparatus ignis gehennæ est. Sed inter hæc audi lætitiã eius, qui humanæ salutis gaudiũ frequenter ad patrem exultauit. *Rex autẽ lætabitur in deo, & laudabitur omnis qui iurat in eo, quoniam obstructum est os loquentium iniqua.* Causam cur rex lætetur significat, quia quisquis in eo iurabit, in deo sacramenti huius religionis laudabitur, qui sciat scilicet regem Christũ Iesum, qui etiam deum super omnia, qui secundum Paulũ testetur magni dei saluatoris aduentum, qui secundum Esaiam iurans iurauit in deum verum. Obstructum enim est os loquentium iniqua, quia prædicetur ex lege, & ex prophetis, atque ab Apostolo, in eo nos ante constitutionem mudi, & elegisse pater, & benedixisse doceatur, & ipse nos excitauerit & collocauerit à dextris dei in cœlestibus, & cum videbunt

G videbūt eū in maiestate sua iudicare de vivis & mortuis. Per hęc itaq; obstruetur os loquē-
tū iniqua. Ipse enim est rex in æternum, & in
nomine domini Iesu omne genu flectetur, cœ-
lestium, & terrestrium, & infernorū, & omnis
lingua confitebitur, quia dominus Iesus in glo-
ria est dei patris, qui est benedictus in secula
seculorum, Amen.

Psalmus LXIII. In finem psal-
mus David.

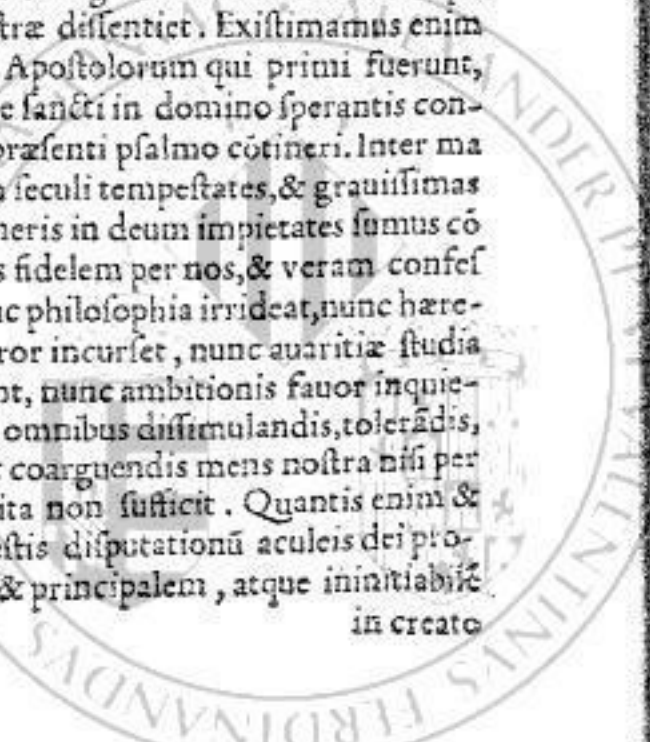
Audi deus orationem meam cum precor
ad te, a timore inimici eripe animam meam.
Protexisti me a conuentu malignantium, a
multitudine operantium iniquitatē. Quia exacerunt
ut gladium linguam suam, intenderunt arcum rem a-
maram, ut sagittent in occultis immaculatum. Subito
sagittabunt eum, & non timebunt, firmanerunt sibi ser-
monem nequā. Disputauerunt ut absconderent laque-
os, dixerūt, quis uidebit eos? Scrutati sunt iniquitates,
defecerunt scrutantes scrutinio. Accedet homo ad cor
altum, & exaltabitur deus. Sagitte paruulorum facte
sunt plaga eorum, & infirmate sunt contra ipsos lin-
gua eorum. Conturbati sunt omnes qui uidebant eos,
& timuit omnis homo. Et annunciauerunt opera dei,
& facta eius intellexerunt. Letabitur iustus in domi-
no & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti
corde.

ENARRATIO PSALMI.

Psalmi superscriptio historiam non
continet. Simplex est, & prophetali
spiritu æditus, tantum per id quod: In
finem præscribitur, res non sui, sed temporis
quo scriptus est continere testatur. Sed quæ-
rendum est, ex qua persona sit dictus, quidue
ex se intelligendum enunciet. Nam sine dubio
esse spiritualis est opinandus. Cum enim ipsi il-
li psalmi qui secundum titulorum inscriptio-
nem res gestas continere creduntur, in pluri-
mis a tituli sui & rerum ac personarum pro-
prietate dissentiant, magisq; per æditiones no-
minum, atque gestorum spiritualium operatio-
num significant effectus, quid de eo erit intel-
ligendum, in quo simplex tatum psalmi, in fi-
nem intelligendi inscriptio continetur, nisi
quod spiritualis in eo doctrinæ forma sit con-
stituta: Esse autem plures memini, qui omnia
quæ in libris psalmorum scripta sunt ad per-
sonā domini nostri vingeniti filij dei existi-
ment esse referenda, nihilq; in eis aliud, quàm
quod ei sit proprium contineri. Quæ eorum
opinio argui non potest. Omnis enim ex affe-
ctu religiosæ mentis hic sensus est, & caret cul-
pa propensiori studio, omnia ei per quem ipsa
omnia sunt, coaptare. Quanquam enim idip-
sum interdum imperite fiat, tamē per id quod

ad eum cuncta referūtur, necesse est ut ea quæ K
ei sunt propria, vere ac fideliter prædicentur.
Cauendum autem est, ne dum omnia conue-
nire in eum æqualiter opinamur, per assertio-
nis huius studiosam intentionem plurimum
& diuinitatis suæ dignitati, & corporationis
sacramento, & operationum potestati, & pas-
sionis virtuti, & resurrectionis gloriæ detra-
hatur. Tenendus igitur modus est: diligenter
ac caute constituendum est, quid de diuinita-
tis suæ natiuitate, quæ ei a patre est, fuerit pro-
phetatum, quando eius hominis quem assump-
sit persona tractetur, ubi operatio, passio, &
resurrectio prædicetur. Quid vero vnicuique
tempori congruat, quando fides gentium nū-
cietur, quādo peccata anterioris populi argu-
antur, quando doctrina timoris dei & confes-
sionis eruditio ex prophetæ oratione præste-
tur. In his enim prophetiæ spiritualis ordo cō-
sistit. Et si dominus prædicatur, profectus sci-
entia huius ad fidem utilis est. Si ad timorem
& confessionem eius docemur, domino for-
mamur, proficimus, acquirimur, ut per passio-
nem eius redempti, ita eidem per doctrinæ sue
instituta placituri. Esse autem in præsentī psal-
mo quædam intelligo, quæ ei homini quæ do-
minus assumpsit aptari posse videantur, ubi di-
citur: Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt
scrutantes scrutinio. Significari enim forte in
eo existimabitur Iudæorum conspiratio, cum
testimonia, quibus argui posset quærentur, nec
reperiuntur, & omnia scrutatium ingenia de-
ficiunt. Dehinc quod sagittis paruulorum, id
est, doctrinis apostolorum vulneretur, aduer-
sum quos nullam causam iustæ persecutionis
inuenerint, & ideo defecerint contra ipsos lin-
guæ eorum. Hęc quidem non tanquā impro-
babilia præmittimus, sed quædam alia in psal-
mo sunt quæ ordinem intelligentiæ huius im-
pediant. Non longe tamen ab his sermo expo-
sitionis nostræ dissentiet. Existimamus enim
non modo Apostolorum qui primi fuerunt,
sed cuiusque sancti in domino sperantis con-
fessionem præsentī psalmo cōtineri. Inter ma-
ximas enim seculi tempestates, & grauissimas
humani generis in deum impietates sumus cō-
stituti, cuius fidelem per nos, & veram confes-
sionem nunc philosophia irrideat, nunc hære-
ticorum furor incurset, nunc auaritiæ studia
condemnent, nunc ambitionis fauor inquietet.
Quibus omnibus dissimulandis, tolerandis,
vitandis, & coarguendis mens nostra nisi per
deum erudita non sufficit. Quantis enim &
quàm molestis disputationū aculeis dei pro-
uidentiam & principalem, atque inimitabilem
in creato

Allegoria li-
cet falsa, ta-
mē pie pro-
batur.

A in creato ab eo mundo dominatum eius philosophia impugnat: nūc aquis, nūc terræ, nūc atomis, nūc cælo dei nomē indulgens. Quam vero ingenioso calliditatis vsu fidei doctrinā hæreticus mentitur: quanto deinde audientiū periculo opum gloriam auarus affirmat: quāto quoque continentia excidio gaudia corporis voluptatum assertor exequitur, quāto pestifera autem ambitiosorum in honoris adhortatione faciūdia est. Quibus omnibus peruiuil cura, pernox oratio, & æterna ad deum confessio repugnabit. Ob hæc igitur fidei nostræ & æternæ salutis excidia propheta orare intelligitur in psalmo, ex persona sua quatenus in deum sperare nos conueniat ostendēs. Ait enim: *Exaudi deus orationem meam, cum tribulor, à timore inimici eripe animam meam.* Ingruentibus his quæ superius memorauimus, per quæ fides nostra & spes periclitatur, ad eum qui solus mederi his potest refertur oratio. Metus est enim, ne infirmam per naturam & consortium carnis animam vndique subrepentium illecebrarum æstus absorbeat. Ad sunt nanque quotidie & pugnant blandimentis fallacibus, quasdam machinas excidij admoventes. Itaque per doctrinam cælestis eruditionis peruiuil curam fidei impendere admonemur: timere insidiantem semper hostem, ne incautam securitatem nostram ipse in speculis positus incurset. Vigilandum ergo in oratione dei est, & semper orādum, vt cum fatigari anima & affligi subrepentium illecebrarum aculeis cœperit, deus semper oratus exaudiat, nosq; ab his quæ timemus eripiat. Ait enim: *A timore inimici eripe animam meam.*

C Deus enim non tantum tum orandus est, cum quæ timentur ingruerint, sed timenda ea sunt quæ cum cœperint adesse, dominantur. & semper atque indefessis precibus orandus est, vt nos à timore eorum quorum dominatum timemus eripiat. Scriptum enim in prouerbis est: *Cum vocarem non exaudistis & cum extenderem verba non intendistis, sed inania fecistis. Et ego perditionem vestram irridebo. Erit ergo cum inuocabitis me, & ego non exaudiam.* Propheta ergo licet prior tempore, cum tamen eorum que postea diceretur ignarus est, sed impendentibus semper tribulationibus anxius, & ad omnem timorem inimici sollicitus deum orat, ob ea quæ timet, & vt se non in tribulatione sit, & vt exaudiat deprecatur. Neque enim dei misericordiam metus noster, sed fides promeretur, & longæ præparationis documento opus est, vt mereamur audiri. Meminit ergo propheta ab his se om-

nibus precantem liberari, & docet orationem suam non ex dominatu eorum quæ timuerit, sed ex merito esse fidei exauditam. Ait enim:

Protexisti me à conuentu malignantium, & à multitudine operantium iniquitatem. Qui exacerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in obscuro immaculatum. Nō hic propheta arma bellica, nec enses, aut iacula, aut tormenta arcuum pertimescit. Omnis enim in lingua timor est: huius gladios spicula metuit, ab his quidē fide sua tutus. Ait enim: *Protexisti me à conuentu malignantium.* Sed arcus homicidæ linguæ semper intentus est, & acumen gladij in lingua eius præsto est. Volāt autem letales eius sagittæ, & non ambiguum est quid efficiant, scilicet vt sagittent in obscuro immaculatum. Et proprietas verbi intelligenda est. Non sanctum, nō fidelem, non iustū, sed immaculatū sagittant eum, cui per sacramentum baptismi sordes & maculæ veterum criminum recens ablutæ sunt, nondum tamen firmatæ fidei, nondū doctrinis spiritualibus eruditum, nondum contra hæc pugnacis linguæ arma certantem, sed simplicem & ex nouæ natiuitatis infantia tenerum. Hunc ergo siæ metu contradictionis alicuius, intēto iam pridem arcu, per rerū ignorantiam in obscuro positū vulnerabunt. Ait enim: *Subito sagittabunt eum, & non timebunt.* Naturam simplicem, & immaculatam nouitate imperitam. Hanc enim fallūt, huic occultos laqueos prætentunt, insidiarum secretis latentibus gloriantes. Sequitur enim: *Firmauerunt sibi uerbum malum, disputauerunt ut absconderent laqueos. Dixerunt quis uidebit eos?* Tempus discernitur & inferendi vulneris, & consilij firmati. Nam cum dicitur: *subito sagittabunt*, futuri temporis opus docetur, cum autem: *firmauerunt uerbum malum*, iam ex præterito consilium firmatæ pridem voluntatis ostenditur. Semper enim excidia aduersus fidem præsto sunt, & occultis ac fallentibus insidiis pestiferæ adhortationis doli adiacent, quos à raris quibusque conspici opinantur. Et ideo dictum est: *Absconderunt laqueos & dixerunt: quis uidebit eos?* Si enim hæreticus peruertere fidem tentet, incredibile est quantis eam doli subuertere contendat. Si spem eternitatis nostræ philosophus impugnet, mirum in modum omne bonum presentis vitæ ponet in corpore, omni ingenij sui alacritate ea, quibus doctrinæ cælestis institutio subruī possit vterque scrutantes. Sed quid ad deū humana peruersitas? Quid aduersus opificem operis ingenium? Exquirant licet omnibus argumētationis

Gtationis suę quæstionculis excidium veritatis, deficiet tamen in veritatis distinctione falsitatis assertio. atque ideo subsequitur: *Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutiny.* Defectio scrutantium defectiõnem superuacuz contra deum adhortationis ostendit. Quæ enim non labefactabuntur ingenia contradiccioni veritatis intenta? Rimentur licet omnia naturalium causarum secreta, peruicaciq; studiorum suorũ vigore ipsa cœlestium motuum interna scrutentur, in ipsa tamen operis sui intentione deficient doctrinis spiritalibus refutati. Qui enim fortuitis motibus agi omnia docent, audient à nobis æternæ virtutis deum non in fortuitis manere, sed esse mundi creatorem, indefinitæ vt essentiæ, ita & virtutis. Ipsum à nemine sed ex eo omnia, moderatam ea ipsa omnia & continentem. Qui vero prædicabit animæ cum corpore occasum, audiet animam non esse terrenam, sed ex afflatu dei ortam, elemētis corporis admisceri: mortem autem non interitum esse, sed discessionem eius à corpore. Qui autem resurrectionem carnis abnegabit, sciet non difficilem eius instaurationem futuram ei, cui inchoatio prima sit facilis. Porro qui curam humanæ conuersationis deo auferet, cognoscat æterni regni deum iudicem: neque hominem idcirco tantum conditum vt esset (quid enim esse hominem deo vtile fuit?) sed vt in cognitionem dei æditus, profectum sibi ex opificis sui cognitione speraret. Iam si fidem hæreticus destruet, dei filium semper esse cognoscat nullo à patre interuallo temporis separatũ, ipsum esse verbum, virtutem, sapientiam dei: hunc mundi opificem fuisse, hunc & hominis conditorem: hunc prima mundi crimina diluio abluisse: hunc Moyse legem dedisse: hunc in prophetis fuisse, & per eos ingentia illa corporationis & passionis suæ sacramenta cecinisse: hunc in corpore resurgentem caducæ carni claritatem spiritalis gloriæ intulisse, & in naturam diuinitatis suæ terrenæ corruptionis absorbuisse primordia. Deficiet igitur aduersum ista scrutantes, & per virum doctrina dei eruditum, & in altum humilitatem cordis sui erigentem, hæc diuinæ operationis præconia proferetur, ita vt hæc eminentia dei eorum ipsorum, qui hæc audiant confessione laudetur. Atque ideo ita sequitur: *Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutiny.* Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur deus. Cognita enim scrutantiũ defectiõne, & accedente homine cordis alti, magnificentia diuinæ bonitatis agnoscitur. Quantus autem fiet doctrinæ spiritalis profe-

ctus? Nam quis non magnificabit deum quem mundi huius cognouerit conditorem, quis nõ metuet quem iudicem sciet? Quis non renasci in innocentiam volet, cum peccati remissionem sacramentũ nouæ natiuitatis indulgeat? Quis nõ à peccato desinat iam renatus, & in innocentia velit paruuli permanere, cum talium sciat regnum esse cœlorum? Hæc professio nostra scrutantiũ ingenia debilitat: hæc doctrinæ spicula quæ per regenerantium exordium sagittæ sunt, paruulorum stultas disputatiões, & ridicula de deo dogmata vulnerat. His aduersari profanæ linguæ contradiccionem non potest, ad horum omnium disputationum, & adhortationum nostrarum fidem, & trepidatio abnuentium & metus est audientium. Annunciatis enim operibus dei tunc incipient facta eius intelligi, tunc in his lætabitur iustus, tunc eum omnes recti corde laudabunt. Et hoc ipsum psalmus ita edocet: *Accedet homo ad cor altum & exaltabitur deus. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum, & nihil habuerunt contra ipsos linguæ eorum. Conturbati sunt omnes qui videbant eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerunt opera dei, & facta eius intellexerunt. Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.* Aduersus vulnerantes sagittas paruulorum loqui aliquid aduersantium lingua non habuit, & qui videbant paruulos sagittantes conturbantur & metuunt: cum in se errores istos recognoscunt: cum diem iudicij & retributionem actæ vitæ in corpore agnoscunt: cum opera dei audiunt, & facta eius intelligunt. In his est lætitia sanctorum, in his spes firmissima. Ob hæc deum qui recto corde sunt laudant, scientes esse remissionem peccatorum, mortis peremptorem, & diaboli debellatorem, iudicem seculi, æternitatis largitorẽ deum & dominum nostrũ, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus LXXXIII. In finem

Psalmus David.

E decet homine hymnus deus in Sion, & tibi reddetur uotum in Hierusalem. Exaudi deus orationem meam, ad te omnis caro ueniet. Verba iniquorum præualuerunt super nos, & impietatibus nostris tu propiciaberis. Beatus quem elegisti & assumpsisti, inhabitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domus tue, sanctum est templum tuum, mirabile in equitate. Exaudi nos deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe. Preparans montes in uirtute tua accinctus potentia. Qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius. Turbabuntur gētes, & timebunt omnes qui habitant fines à signis tuis, exitus matutini & uespere delectationis.

Visitasti

A *visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Flumen dei repletum est aquis, parasti cibum illorum, quoniam ita est preparatio eius. Riuos eius inebria, multiplica generationes eius, in stillicidiis eius letabitur exorians. Benedices coronam anni benignitatis tuae, & campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium, & conualles abundabunt frumento, etenim clamabunt & hymnum dicent.*

ENARRATIO PSALMI.

Poportune superiorem psalmum hic qui subiacet consecutus est. Est autem & ipse, in finem, & congregationem gētiū, quę dominum laudaturę sunt nūciat, & ipse huius interpretationis nostrę fidē reddet. In exordio autem eius secundum consuetudinem suam propheta orationem omnem ad deum dirigit. Omnis enim nobis res atque sermo cum confessione dei ineundus est. Sed

B sciens propheta plures pro diuersitate rerum ac studiorum in superuacuis demorari, specialem & proprium dei a nobis honorem requirit, dicens: *Te decet hymnus deus in Sion.*

Sion mons quidem Hierusalem adiacens est. Sed montem hunc eiusq; nomen, atque etiam vrbs ipsius ecclesiam, quę corpus est Christi, nūcupatam semper accepimus in psalmis, domino dicente: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius.* Et ne in regno eum collis huius constitutum arbitramur, in prophetis, atq; etiā in euāgeliis dictū est: *Gaude valde filia Sion, prædica filia Hierusalem. Ecce rex tuus venit tibi.* & Apostolus:

Ea autem quę sursum est Hierusalem libera est, quę est mater nostra. Hymn^o ergo hic deo cōdecet, qui sit in Sion spiritali & ecclesiastico cātico innocens, & dei laudibus dulcis. Omnia autem superstitionum genera quę extra religionem dei sunt condemnat. Plures enim sunt in diuersissimo erroris profundo locati, qui doctrinę suę peruersitatem quadam inan-

C nis laboris probitate commendent. Cernimus nanque nudis philosophos corporibus algere: ipso etiam coniugiorū vsu magistri abstinere: hæretici sicco panis cibo viuunt. Sed qui tandem ociosi huius propositi profectus est: Totū hoc inane atque ridiculum est, & cum ipsis superstitionis causis miserabile. Deo ergo vouēda sunt, contemptus corporis, castitatis custodia, ieiunij tolerantia. Atque ideo ait: *Et tibi reddetur votum in Hierusalem.* Vota enim tantum ecclesiasticę religionis vtilia sunt, quę cū & dignis deo cantionibus, & propositę in ecclesia obseruantię studio probantur: tum digni erimus pro quibus deum sanctus spiritus

interpellet. Idem nanque per prophetam loquitur, & docet. Ipse autem secundum Apostolum pro nobis inenarrabilibus gemitibus interpellat. atque ideo hic ita dictum est: *Exaudi orationem, non enim subsequitur meā, ut dicentis persona possit intelligi.* Licet enim multi tanquam hoc deesset addiderint, non tamē in authenticis extat. Propheta enim non suo sensu, sed inspiratus hæc loquitur: *Exaudi orationem: sequitur ut quorum oratio sit exaudienda demonstrat, nec longe expectationem nostram differt.* Subiecit enim: *Omnis caro ad te ueniet.* Humani generis vniuersitatē scriptura sub carnis nomine designat. In lege scriptum est, & dixit deus: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt.* & in eadem: *Quoniam corruptis omnis carnis viam eius.* & in propheta dominus: *Et effundam de spiritu meo super omnem carnem.* & in euangelio: *Et verbum caro factū est, & habitauit in nobis.* Huius igitur humani generis orationem exaudiet deus, quod vanis infelicitium superstitionum doctrinis tenebatur, cū præcepta gentilia omnes eos ad studium impietatis imbuerent, deum in lignis, & saxis, & metallis prædicando, & mundi opificem, atq; animę nostrę parentem intra inanem materiam collocando. Hinc igitur errorem gentes fatentur, quod eos philosophię facundia detinuerit in errore, scientes tandem vetera delicta sua, & antiquę impietatis crimina deo propicianda esse per Christum. Ipse enim secundum Apostolum nostra placatio est. ait nanq;: *Quem proposuit deus placationem per fidem in suo sanguine.* Ea iterum: Ipse est placatio pro peccatis nostris. Veniet ergo ad eum omnis caro, dicens: *Verba iniquorum præualuerunt super nos, & impietates nostras tu propiciabis.* Sed qui tandem propitiationis affectus est, vel quid proderit errorem gentilem reliquisse, & doctrinam impiam spreuisse? Et id ipsum non dissimulauit, dicens: *Beatus quem elegisti & assumpsisti, ut inhabitet in tabernaculis tuis.* Omnis quidem caro ueniet. Id est, ex omni hominum genere congregabuntur. Sed beatus est quisquis fuerit electus. Multi enim secundum euangelium vocati sunt, sed pauci electi. Electi autem sunt nuptiali veste conspicui, puro atq; integro nouę natiuitatis corpore splendidi. Itaque non res indiscreti iudicij electio est, sed ex meriti delectu facta discretio est. Beatus ergo quę elegit deus. Beatus ob id quia electione sit dignus. Scire autem nos cōuenit, hic beatus in quam rem fuerit electus, scilicet ad id quod sequitur: *Inhabitabit in tabernaculis tuis.*

Hæretici
fortij
Vota qua-
lia debeant
esse.

G lis tuis. Ois perfectio bonorū in habitationis
 cœlestis est requie. Multas mānsiones dominus
 in cœlis esse testatur, sed patrem orat, vt Apo-
 stoli vbi & ipse sit maneant, dicēs: Pater quos
 mihi dedisti, volo, vt vbi ego sum ibi & illi sint
 mecum. Ex plurimis mansionibus, Apostolis
 suis eam quæ sibi est propria cōmunicat. Scit
 propheta quanta beatitudo sit in tabernaculis
 dei esse, alio loco dicens: Concupiscit & defi-
 cit anima mea in atria domini. Sed ob id bo-
 norum cœlestium spes adimitur, si nō omnes
 ad cohabitationem dei eligentur. Plures enim
 mansiones diuersæ dignitati habitantiū præ-
 parantur. Sed licet diuersa sit dignitas: differt
 enim stella stellæ in gloria, tamen quotquot
 habitationibus variis licet digni habebuntur,
 fidei fructum & honorem cœlestis gloriæ for-
 tiantur. Post enim beatitudinem eius, qui ad
 habitandum in tabernaculis dei fuerit electus,
 hoc sequitur: *Replebimur in bonis domus tue:
 sanctum est templum tuum mirabile in æquitate.* His
 ergo bonis domus dei replebimur, quia in ta-
 bernaculis dei beatus habitabit. Et quidem in-
 terim bona domus quæ sint possumus æstima-
 re, ecclesiæ scilicet munera, quæ ei secundum
 multiplicem fructum Christus indulsit, quia
 & ipsa secundum Apostolum domus dei est.
 Vt scias, inquit, quemadmodum oporteat in
 domo dei diuersari, quæ est ecclesia dei viui,
 columna, & firmamentum veritatis. Hæc er-
 go habet tricessimum sexagesimum cētessimūq;
 fructū. His ergo bonis domus dei fides credē-
 tium explebitur, quæ interim donorum diui-
 sionibus adornatur, sicut scriptum est: Huic e-
 nim datur sermo sapientiæ, alij vero scientiæ,
 alij fides in eodem spiritu, alij dona sanatio-
 num, alij genera linguarum, alij interpretatio
 sermonum. Verū sunt & alia plena & perfecta
 domus dei munera, nequaquā naturis carna-
 lium sensuum æstimanda. Nouit hæc vsq; ad
 tertium cœlū Apostolus raptus, & prædicat, di-
 cens: Quod oculus non vidit, nec auris audi-
 uit, nec in cor hominis ascendit, quæ præpara-
 uit deus his, qui diligunt eum. His igitur do-
 mus dei bonis replebimur, & meritum perci-
 piendorum horum fructuū docet, dicens: San-
 ctum est templum tuum mirabile in æquitate.
 Omnia nāq; credentiū corpora templū dei es-
 se Apostolus docet, dicens: An nescitis quod
 Templū dei estis, & spiritus dei habitat in vo-
 bis? Si quis templum dei corruperit, corrūpet
 & hūc deus. Templum enim dei sanctum est.
 Ornandū ergo hoc templum dei est sanctitate
 atque iustitia, vt bonis domus dei repleatur, vt
 æquitatis ac fidei operibus mirabile sit. Domū

autem dei etiam ipsum assumptum à dei filio K
 hominem intelligere erit promptum, quia in
 eo habitat omnis plenitudo diuinitatis, & per
 naturæ proprietatem in eo pater habitat, bo-
 nis eius, id est, virtutis, gloriæ, æternitatis vnū-
 quenq; replendo qui se templum deo sanctum
 & mirabile in æquitate seruauerit. Omnium
 itaque nostrum spes ista est, vt bonis domus
 dei repleamur, vt sanctum & mirabile templū
 illius simus. Beati quidem sunt qui iam à deo
 ad habitandū in tabernaculis eius electi sunt.
 Sed festinare nos in consortium huius beati-
 tudinis congruum est, operationibus id atque
 orationibus expetentes, ob quod ita sequitur:

Exaudi nos deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe. Non competit
 hæc oratio ludæo. Et quanquam hic liber le-
 gis sit, prophetia tamen non est gentis vnus.
 Spes enim hæc omnium finium terræ est, &
 quacunque se habitabilis mundi huius tempe-
 ries extendit, omnibus Christus in spe est. L
 Quinetiam interni atque externi maris insula
 in huius nominis virtute requiescunt. Spes
 enim omnium finium, terræ & in mari longe
 est. Sed spem oportet non ex inani esse præ-
 sumptam, ne magis sit incertorum præsum-
 ptio, quàm expectatio cognitorum. Itaque cur
 in eo spes omnium sit in consequentibus do-
 cet, dicens: *Preparans montes in uirtute tua ac-
 cinctus potentia, qui conturbas profundum maris so-
 num fluctuum eius.* Ad terrenorū montium na-
 turam sermo iste non pertinet, firmati enim
 sunt non præparati. Præparatio autem futuræ
 operationis est cœptū. De hinc memoratorū
 montium præparatio in accinctu potentiæ ac
 virtute est. Terra autem omnis ex nihilo est M
 iussa subsistere, resq; ea potentiæ non eguit ac-
 cinctu, quæ ex iubendi facilitate pēdebat. Vtile
 est autem cognoscere sicubi in scripturis mō-
 tium facta est mentio. Ait namq; propheta: Au-
 dite populi omnes, & attendat terra & omnes
 habitantes in ea. Et erit vobis dominus deus
 in testimoniū, dominus de domo sancta sua.
 Propter quod ecce dominus descendet de lo-
 co suo, & descendet super excelsa terræ, & con-
 teret montes subtus se, & valles liquefcet tan-
 quàm cera à facie ignis propter impietatem
 iacob. Hæc omnia propter peccata domus is-
 rael. Et rursus: Et commota est & cōtremuit
 terra, & fundamenta montiū conturbata sunt
 & commota sunt, quoniam iratus est hīs. A-
 scendit fumus ab ira eius, & ignis à facie eius
 exardescet, carbones succensit sunt ab eo, incli-
 nauit cœlum, & descendit, & caligo sub pedi-
 bus eius. Et in consequentibus: *Misit sagittas
 suas &*

A suas & dispersit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Et in his quantū lectio docet, descensionem domini de cælo per prophetam spiritus sanctus ostendit, motum terræ, montium trepidationē, ob id quia his dominus iratus sūt fumo de ira ei⁹ exorto, igne deinceps de conspectu eius accédendo. In fumo qui ascēdit præteriti tēporis res est. In igne autem accédendo futuri significatio cōtinetur. De hinc nequicquā de natura hebeti & immobili dictum existimaretur. hos montes sagitte missæ dispergunt, & fulgura multiplicata conturbant. In hoc igitur montium nomine omnē supereminētē virtutē intelligi oportet, quæ se contra deum exaltans atque effērens iræ dei subdidit. Descendens igitur de⁹ verbum assumptum sibi hominē potentia accingens, primum hæc cacumina montiū depressit, diaboli scilicet & suorum contumacem excellentiam protriuuit, quos per hanc primæ obritionis potestatem pœnæ aternæ iudicij præparauit. Seruauit autem hanc eandem propheta rationem, dicens: Ascendit fumus ab ira eius, & ignis à conspectu eius ardescet. Fumus enim eos interim arsure ignis inuoluit, atque ob id in præsentī psalmo ita scriptum est: Præparans mōtes in virtute tua accinctus potētia. Accinctio potētiæ ei quod indigebat corpori coaptatur. Non enim virtus accingitur sed in virtute dei potentia, homo quem dominus assumpsit accingitur. contemplandū autem est, quid præparationē mōtium subsequatur. *Qui conturbat fundum maris sonum fluctuum eius.* Conturbat non mare sed maris fundū, neq; fluct⁹ eius sed sonū fluctuum. Mare autem vt prophetiæ sermo edocet, pro seculo nuncupatur vt ait: Superinducet dominus machæram terribilem & magnam super draconem serpentem prauum & perimet draconem qui in mari est. Et iterum: Mare hoc magnum & latum, ibi requiescet draco quem figurasti ad illudendum ipsum, vel certe illud absolutius: Veni in altitudinē maris, & tēpestas demersit me. Montes igitur, id est, aduersariæ omnes supereminētesq; virtutes pœnæ iudicij præparantur, & maris fundamenta turbantur. In harum enim inimicarum virtutum fiducia seculum consistebat, & hæc in inuisibilibus seculi huius profundis latebāt. Sonus autē fluctuum cū fundo maris perturbatur. Turbato enim diabolo, omnia terroris sui ministeria turbantur, & ipse in quo gentes pauebant, aduersantium potestatum sonus trepidat. Recordemur vatum murmura, & inconditos bacchantium fremitus, & nonnun-

quam cōfuso audientium sensu incertum ne- **D**
scio quid simulaerorū aëra sonuisse, omnē deniq; prophano ceremoniarū cantu mundū resultantem. Nunc vero domino Christo prædicato silere omnia confutata & trepida, cum hi templorum & gentium dij virtute fidelium subiiciuntur ad pœnam, cum credētium verbis torquentur, laniantur, vruntur, & inuisibiles nobis atq; incōprehensibiles naturæ verbo cōtinentur, puniuntur, abiguntur, cū vates silent, cū muta sunt tēpla. Per hæc itaq; iam iudicio præparatur, & præparatio ista quid proficiunt nanq;: *Turbabuntur gentes, timebūt.* Cernentes scilicet deos suos mutos & tantum ad impositionē manuum nostrarū pœnæ suæ vocibus ingemiscentes. Sed post turbationem gētium alij timebunt. Timorē enim erit illatura turbatio. Nunquid oēs qui & turbabuntur timebunt? Non utiq; omnes qui turbabuntur timebunt. *Qui ergo timebunt, Qui inhabitant fines.* **E** Non subiecit scriptura (vt aslolet) fines terræ. Non enim hic de terræ finibus loquebatur, dehinc sermonis ratio non patitur vt ita dictum existimemus. Ait enim: qui inhabitant fines. Nunquid & gentes quæ intra fines sunt non timebunt? & terrarum tantum extima deum metuent, ab eius metu ceterisque in medio habentur alienis? Finis autem est nō res ipsa, sed rei extimum. Extimum vero est, in quo res ipsa deficiet. Qui ergo fines inhabitant? scilicet qui in carne positi, neque in totum adhuc secundum carnem agunt, neque iam omnino finem peccati per desinendi à peccatis consuetudinem tenent, sed volentes desinere, nec penitus desinētes, & finem etiamnum, id est, quandam proximam defectiōnem peccati, carnis habitantes, nec à carne **F**
absunt, nec in totum interna carnis exercent. Apostolus autem cum in corpore sit, peregrinatur à corpore: Apostolus cū in vita sit, quotidie tamen moritur: viuit autem iam non ipse, viuit vero in eo Christus. Omnes ille fines ambigæ voluntatis excessit, etiam extra fines corporis peccatiq; habitat peregrinando à corpore dum in corpore est, & quotidie moriendo deo viuit, & iam non ipse in se viuendo, sed Christus. Cæterum timentium trepidatio ex ambigæ habitationis incerto est, dum adhuc habitando fines timent, nondum penitus quod iam habitatum sūt transeundo. Et tamen desinendi voluntate in fine iam habitent desinendi. Sed videamus, hi qui fines habitant cur timebunt, & vnde illis metus ingruat. Neque id occultum est. Sequitur nanq;: *Et timebunt qui inhabitat fines à signis tuis.*
x Metus

G Metus ergo omnis à signis est. Sed quæ hæc erunt signa? *Exitus matutini & vespere delectationes. Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Flumen dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam ita est preparatio tua.* Ab his igitur signis metus ortus est. Est enim magnum in singulis quibusque eorum signum. Nam post præparationes montium in accinctu potentiae & conturbationem maris fundi, & sonitus fluctuum eius progressus ecclesiae in matutinum & vespertinorum hymnorum delectationes maximum misericordiae dei signum est. Dies in orationibus dei inchoatur, dies hymnis dei clauditur, secundum quod dictum est: *Suavis ei sit laudatio mea.* Et rursus, *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Succedit igitur ex hoc sequens signum: *Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.* Terra hæc qua vitimur non locupletatur, sed ex fructuum suorum ubertate locupletat. Non ergo in eam sermo conueniet, quæ & locupletandi se caret sensu, & cuius id est, ut locupletet officium. Visitavit autem deus terram, id est, humani generis natiuitatem, eaque visitata à deo multiplicatis gratiarum muneribus ditescit, Apostolo dicente: *In omnibus ditati estis in ipso, in omni verbo & scientia.* His enim bonis replemur, & sine cessatione potandi quotidie bonorum caelestium munus haurimus, pleni diuinis copiis atque ebrii. Locupletatio enim ostensa est esse ea quæ superius nuncupabatur ebrietas, & locupletationis atque ebrietatis huius fructus est contuendus. Et qui hic tandem sit non taceatur: *Flumen dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam ita preparatio sua.* Et de flumine ambigendi locus nullus est. Ait enim propheta: *Fluminis impetus latificat civitatem dei.* Et ipse dominus in Euangeliis ait: *Qui biberit ex aqua quam ego dederò, flumina de ventre eius fluent aquæ viuae salientis in vitam aeternam.* Et iterum: *Qui crediderit in me (sicut scriptum est) flumina de ventre eius exient.* Hoc autem dicebat de spiritu sancto quem accepturi erant credentes in eum. Hoc ergo flumen dei aqua repletur. Spiritus enim sancti muneribus mundamur, & in nos ex illo vite fonte fluuius dei aqua repletus infunditur. Habemus etiam & cibum paratum. Et quis hic cibus est? Ille scilicet à quo ad dei consortium præparamur, per communionem sancti corporis in communionem deinceps sancti corporis collocandi. Id enim præfens psalmus significat, dicens: *Parasti cibum illorum, quoniam ita est preparatio sua*

Quia cibo illo quàmuis in præfens saluemur, K tamen in posterum præparamur. Seruat autem consuetudinem suam propheta, ut tempora de quibus loquitur distinguat. Superior nanque sermo tanquam de præterito fuit, quæ autem adhuc gerenda erant, gerendorum fide & scientia tanquam iam gesta memorauit. Ut autem ea omnia futuri temporis doceret esse, ait:

Riuos eius inebria, multiplica generationes eius, in stillicidiis eius letabitur cum exorietur. Omnis hic orantis est sermo, ut ea quæ commemorata sunt deus expleat deprecantis. Terra autem visitata inebriata est. Et quomodo nunc riuus eius inebriatur. Sed meminisse debemus, quod si qui ex aqua domini potauerit flumina de ventre eius effluent. Ergo potatione aquæ opus est ut flumina fluant. Inebriamur autem ipsi, cum spiritum sanctum qui fluuius est nuncupatus accipimus. De hinc, quia ex nobis diuersi gratiarum riuus emanant, orat propheta ut hos eisdem dominus inebriet, ut his inebriatis & dono diuini muneris perfusis generationes nostræ multiplicentur, terra scilicet bona secundum Euangelicam comparisonem, verbi semen excipiens fructu trigesimo & sexagesimo & centesimo ditescat. Est autem nobis per sacramentum baptismi renatis maximum gaudium, cum quædam in nobis spiritus sancti initia sentimus, cum subeat nos sacramentorum intelligentia, prophetiæ scientia, sermo sapientiæ, spei firmitas, sanationum charismata, & in dæmonia subiecta dominatus. Hæc enim tanquam stillicidia nos penetrant, quæ paulatim coepta fructu multiplici exuberant. In his ergo stillicidiis cum exorietur terra letabitur. Sed stillicidia multiplicantur ut riuus sint, riuus autem inebriantur ut flumina sint. Consequens autem est ut omnem expectationem nostram propheta confirmet, & doceat quid montium præparatio, fundi maris turbatio, terræ visitatio & eius inebriatio, & fluminis plenitudo consummationis habitura sint. Docet itaque in his quæ consequuntur dicens: *Benedices coronam anni benignitatis tue, & capi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles erigentur. Induti sunt arietes onum, & conualles abundabunt frumento, etenim clamabunt & hymnum dicent.* Annum benignitatis dei ex propheticis atque Apostolicis doctrinis cognouimus. Dicitur enim ex persona domini: *Spiritus domini super me, propterea unxit me, euangelizare pauperibus misit me. Predicare captiuis remissionem, & caecis visionem, vocare annum domini acceptum, & diem retributionis annum aeterni & beati illius*

A illius seculi sine dubio declarat. Namq; bonitatis domini hic annus est, quo erunt indefessa illa benignæ retributionis tempora auspicienda. Huius igitur anni dei benedicet coronam iucundissimam & suauissimam visitatæ terræ inebriatæq; fructus. Hæc enim Christi est, depulsa corporum nostrorum corruptione & perempta mortis potestate victoria. Hæc corona sanctificatæ terræ nostræ flore benedicta est, dominus sanctorum suorum choro atque ambitu gloriosus. Tunc vbertate campi replebuntur, tunc deserti fines pinguescent, tunc colles exultatione accingentur, tunc arietes ouium induentur. Illud enim retributionis est tempus. Sed discrimen prius retributionis est cõtuen- dum. In campis enim quorum in cultura vsus est ea quæ sub lege & cultura dei fuerint opera vbertatem cõsequuntur. Vbi autem fines deserti pinguescēt, ecclesiæ quæ deserta diu fuit, **B** populus repromissionis bonis opimatur. In col- libus vero exultatione accinctis gloriosa mar- tyrum gaudia nunciatur. Hi enim sunt terris cæteris celsiores. Cum autem arietes ouium induentur, æterna illa & beata patriarcharum & prophetarum & Apostolorum (qui duces gregis sancti sunt) vestis ostenditur, de qua ait beatus Apostolus Paulus: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem. Et ite- rum: In quo nolumus dispoliari, sed superin- dui, vt absorbeat hoc mortale à vita. Hoc ergo indumento arietes ouium induuntur, & hoc gloriosæ immortalitatis habitu vestiuntur. Sed quæquàm diuersa retributionum dona monstrata sint, spem tamen præter hæc non exiguam misericordiæ suæ deus tribuit, **C** dicens per prophetam: *Et conuallies abunda- bunt frumento.* Humiliores scilicet, sed tamē non impiæ fidei atque operis homines fructū vitæ sortientur. Non enim vbertate replebun- tur vt campi, neque ex deserto pinguescent, neque exultatione accingentur vt montes, ne- que tanquam arietes ouium induentur, in qui- bus omnibus indefinitæ gloriæ munus osten- ditur, sed frumento abundabunt, viuendi sci- licet substantia non carebunt, quia per infir- mitatem fidei humiles sunt, & editis circum se collibus vallium more depressi. Ac ne pro- pheticus sermo hos campos, hæc deserta, hos colles, hos arietes, hæc conuallia quæ aspectui nostro subiacent, voce & sensu carentia signi- ficare existimaretur, adiecit: *Etenim clamabunt & hymnum dicent.* Dei scilicet laudes ob hæc diuersa retributionū præmia indefessis & ma- ximis vocibus concinentes.

In finem canticum Psalmi.

Psalmus LXV.

Vbilate deo omnis terra, psalmum dicite no- mini eius, date gloriam laudationi eius. Di- cite deo, quàm terribilia sunt opera tua, in multitudine uirtutis tuæ mēuentur tibi inimici tui. Omnis terra adoret te, & psallat tibi, psalmum dicat no- mini tuo. Diapsalma. Venite & uidete opera dei, terribilis in consiliis super filios hominum. Qui con- uertit mare in aridam, in flumine perambulabunt pe- de, ibi letabimur in ipso qui dominatur in uirtute sua in æternum. Oculi eius super gentes respiciunt, qui in iram prouocant non exaltentur in se. Diapsalma. Benedicite gentes deum nostrum, & obaudite uocem laudis eius. Qui posuit animam meam ad uitam, & nō dedit commoueri pedes meos. Quoniam probasti nos deus, igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueū, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. Transi- uimus per ignem & aquam, & induxisti nos in re- frigerium. Introibo in domum tuā, in holocaustis red- dam tibi uota mea quæ distinxerunt labia mea. Et lo- cutum est os meū in tribulatione mea. Holocausta me- dullata offeram tibi cum incenso & arietibus, offeram tibi boues cū hircis. Diapsalma. Venite & audite & narrabo uobis oēs qui timēt deū quæta fecit anima mea. Ad ipsū ore meo clamaui, & exultaui sub lingua mea. Iniquitatē si cõspexi in corde meo non exaudiat deus. Propterea exaudiuit deus, & intendit uoci ora- tionis meæ. Benedictus deus qui nō amouit deprecæ- tionem meā, & misericordiam suam à me.

Super scriptio psalmi à superiore eo distat, q̄ in se habet canticū psalmi, cū in anteriore psalmus cãtici ædi- tus sit. Cæterū æqualiter præscribū- tur in finē. Itaq; secundum illam quā in exor- dio attulimus de titulorū inscriptiōe rationē, perspicuum est, psalmum hunc ob adepta per meritum boni operis spiritualis doctrinæ insti- tuta cãtari. Quia quādo in super scriptiōe psal- mus cãtici est, per cognitionē cœlestium præ- dicationum gesta boni operis continentur in psalmo. Cū autem cãticum psalmi est, ex ope- rationis obedientia adepta, spiritualis scientiæ hymnus ostēditur. Cãticum enim uocis offi- cium est, psalmus autē ex coaptatione (quā har- moniam nuncupat) organis cõparatur: sitq; ex imparibus ac dissimilibus modis artificis in- genio apta & cõsonans & amœna modulatio. Quo exēplo varijs officij nostri & sciētiae mi- nisterijs gratū deo opus & sibi consonans cõ- paramus. Et huius quidem intelligentiæ ipsi nobis psalmi autores erunt, cum quādo sit in psalmo cãtici per scientiæ & cognitionis do- ctriā boni operis prædicatio. In cãtico

z ij vero

G vero psalmi per gestorum meritum gratulatio adeptæ scientiæ intelligatur. Ob eam igitur causam in psalmo præsentis spiritus prophetiæ à gratulationis doctrina corripit. Psalmum autem ex persona prophetarum consistere res ipsa & ratio demonstrat: *Iubilare deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudationi eius. Dicite deo: quam terribilia sunt opera tua, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* Primum ergo iubilandum deo præmonet, secundo psallendum nomini eius, dehinc gloriam dandam laudationi eius, tum dicendum deo: quam terribilia sunt opera tua, postremo id cõfitemur in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Sed ut rationem atque ordinem ita dispositi huius sermonis intelligamus, necessarium est id quod difficultatē affert paucis absoluere, in Latinis codicibus ita legimus: *Iubilare deo omnis terra.* Et quatum ad eloquij nostri consuetudinem pertinet, iubilum pastoralis agrestisque vocis sonum nuncupamus. Cum in solitudinibus aut respondens, aut requirēs per significantiam ductæ in longum, expressæ in immensum sonus vocis auditur. In Græcis vero libris (qui ex Hebræo proximi sunt) non eadem significantia scribitur. Namque ita se habent: *ἐλαλάησατε τῷ κυρίῳ πάντα κτῆ, & cum illis ἐλαλαγμός,* quem latine iubilum ponunt, significat vocem exercitus præliantis, aut in cõkursu proterentis hostem, aut successum victoriæ exultationis voce testantis. Quam rem ubi ita se translationis ratio temperavit absolutius in psalmo altero intelligimus, cum dicit: *Omnes gentes plaudite manibus, iubilare deo in voce exultationis.* Vox autem exultationis dissentit ab iubilo, sed pro translationis cõditione (quia propriæ exultantis vocis nuncupatio non reperta est) per id quod iubilum dicitur, vox exultantis ostenditur. Positi igitur in vitæ istius præliis, & in hoc carnis ac sanguinis nostri certamine adversum diabolum exercitusque eius armis spiritalibus dimicantes, deo monemur in voce exultationis iubilare. Et ne ad inanem hæc terræ molem esset sermo referendus, universitas nostra ex terra in primo Adâ parente genitorum sub plurali numero monstratur cum dicitur: *Iubilare deo omnis terra.* Simul enim & officium omnium docetur & origo. Terrendus ergo est cõfessionis nostræ sermone omnis prophanus auditor, & adversum diabolum armisque eius orationum nostrarum sonitu certandum est, & belli nostri victoriæ exultationis voce monstranda est. Audiat orantis populi consistens quis extra ecclesiam vocem, spectet celebres hymnorum sonitus, & inter divinarum

quoque sacramentorum officia responsionem devotæ confessionis accipiat. Necessè est terreri omnem adversantem, & bellari adversus diabolum, vincique resurrectionis fide mortem tali exultantis vocis nostræ (ut dictum est) iubilo. Sciat hoc deo placitum esse, hoc spei nostræ testimonium publicas victricesque exultationis nostræ voces personare. Quarum propheta non negligens est, loco alio memorans: *Circuivi & immolavi in tabernaculo eius hostiam iubilationis.* Et ne inanem iubilationis huius doctrinam atque observationem crederemus, alibi protestatur: *Beatus populus qui scit iubilationem.* Necessarium ergo id fidei nostræ est, in cuius scientia beatitudo est, nam primum in admonitionum ordine propheta disposuit ut iubilet deo omnis terra, secundo ut psalmum dicat nomini eius. Deo itaque iubilandum est, quia debitum ei à nobis est exultantis vocis officium. Psallendum autem nomini eius est, quia ut per organum psalmus est, ita & corporis nostri, quod animæ & affectivis & negotiorum omnium organum est, artificiosis operibus est placendum. Digne ergo dei nomine agendum est, ut in quantum effici licet, dictis domini obsecundemus dicentis: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & magnificent patrem vestrum qui in cælis est.* Vitæ enim nostræ honestas ad eius laudem erit referenda cui vivimus. Denique id ipsum ex subiectis docetur. Sequitur enim: *Psallite nomini eius, date gloriam laudationi eius.* Quia ex organi nostri psalterio, id est, corporis animæ famulantis effectibus præbetur per nos deo gloriosa laudatio, cum gentes opera nostra contuentes, patrem nostrum qui in cælis est magnificent. Et dabitur laudi eius, gloria si digne nomini eius organi, id est, corporis nostri operatione psallamus. Docemur etiam cõsequentibus monitis ad ordinem obsequij prophetalis spiritu per prophetam ita admonente: *Dicite deo quam terribilia sunt opera tua.* Quis enim non trepidet ad maiestatem eius, qui secula instituerit, mundum condiderit, tempora reuolubili vicissitudine cursuque dimensus sit, cœlum astris ornauerit, terram fructibus repluerit, mare obicibus concluderit, hominem ut his aut vteretur aut dominaretur elegerit? Per hæc enim omnia virtutis ac potestatis eius eternitas noscitur, Apostolo dicente: *Quæ enim invisibilia eius à creatura mundi ipsius facta intellecta aspiciuntur, eterna quoque virtus eius & divinitas.* Hæc terribile nomen conditoris efficiunt, & operum dignitas maiestatem eius, qui ea sit operatus, ostendit. Horum igitur operum conditor esse deus & à nobis prædicandus est, & à cz-

Iubilum quid

A & à cæteris confitendus, non hæc Omnia esse dii mentienda sunt. Alij enim fortuito hæc extitisse cõmemorant, alij æterna mansisse cõfirmant. Et idcirco mundum ipsum deum esse contédunt, dum aut suapte cū voluitur potestate cõstitit, aut dum initio caret, careat dominantis arbitrio. Alij autem solum cœlū, quia igneum sit: alij aëra, quia motu ac natura indilicabili circunferatur: alij aquas, quia indefeisse effluant, deum nuncupant: plures terræ metalla, robora scopulos, herbas deos adorauerunt. Nonnulli deos esse aut putrefactorum corporum ossa, aut deflagantium rogorū busta mentiti sunt, horum omnium conditorem deum nescientes. Et idcirco talem cõfessionis nostræ ordinē propheta esse docuit oportere:

Dicite deo quam terribilia sunt opera tua, in multitudine virtutis tue mentientur tibi inimici tui.

B multitudine scilicet virtutum dei venerationem falsorum in diis nominum mentientes. Sed quia mentiuntur inimici, quid à cunctis fieri oporteat docetur ita. Omnis terra adoret te, psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo altissime. Mēdacio inimicorum in nūcupatis diis demonstrato, salutis nostræ instituta præbentur, vt terrena omnis origo nostra adoret & psallat altissimo, verum deum & vniuersorū conditorem relictis impietatum mendaciis recognoscēs. Sensum diapalma distinxit. Sermo enim ad eum cum oratione directus ad homines nunc refertur, quos tanquam longe à cognitione dei cõsistentes propheta ad proximum aduocat, dicens: *Venite & uidete opera dei.* Docuit autem & Apostolus, esse plures longe à deo positos, quos doctrinæ adhortatio tãquam in vicino collocauerit cum ait: Et cum venisset, euāgelizauit pacem vobis qui longe, & pacem his qui propè. Ex lege enim multi tanquam de propè manentes, crediderunt gentibus longe aduocatis. Prophetica igitur prædicatio omnis ad dei opera contuenda aduocauit, sed nō ea opera quæ cunctorū aspectui subiecta sunt, cœli, aëris, terræ ac maris (hæc enim omnes contuentur) sed ea quæ fidelium tantum studiis cõperta sunt, quibusq; salutis humanæ cum ingenti admirabilium virtutum terrore cõsultum est, Pharaone impietatis suæ poenis in exemplum humani timoris cõcercito, vt terror damnationis in religiosorum metu religionē inchoaret, cum in iter mare aruit, & aquæ in aridam conuersæ sunt, cum Iordanem pedibus populus ingressus est, & ingressuro repromissionis terrā Israël fluentis stare iussis, reliquus ad gradiēdi securitatē fluuij alueus decucurrit. Ad huius igitur legis

& prophetarum dei opera cõtuenda propheta D gentes aduocat, dicens: *Venite & uidete opera dei, terribilis in cõsiliis super filios hominum. Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede.* Ipse enim deus esse intelligendus est, cuius terribilibus consiliis humanæ salutis per hæc opera consultum est, vt opinionē de deo, quia nemo cœlum contuens deum esse nō sentiet, scientia nos & cognitio talium operum de autore confirmet. Verum hæc quantum virtutum dei opera sunt, non tamen spei & salutis satisfaciunt vniuersorum. Populo enim tantum legis, mare in terram demutatam est, eiusq; itineri Iordanis aruit. Sed quid hoc ad vniuersæ terræ salutem proficit? Omnibus enim hoc quod venite dictum est, cõpetit, quia de vniuersis præscriptū erat, omnis terra adoret te. Quid ergo mihi ad salutem tanto post genito Iordanis tū arefactus impertit planē. huius enim primum aquis peccatorum ablutio Ioanne pœnitentiam prædicante donata est, & per quem populo in repromissionis terram iter fuerat, per eum via nobis cœlestis regni & nouæ generationis lauacro possessio æternorum corporum inchoatur, aquis ipsis baptismate domini consecratis. Ob quod ad id quod dictum erat: *Venite & videte opera domini, quia terribilis in consiliis super filios hominum, qui conuertit mare in aridam. In flumine pertransibunt pede: ne ab his quæ antea gesta sunt spei nostræ esset intercisa securitas, cum de futuro transibunt dixisset, ideo subiectum est: Ibi letabimur in ipso.* Per has enim Iordanis aquas in illa quæ à prophetis promissa sunt terræ bonæ gressu abluendorum corporum transitum est atque transitur, & ibi cœlestis sacramenti exordiis letamur. Cuius lætitiæ & tempus & causam alius propheta testatur, dicens: *Latere desertū sitiens, exultet desertum & floreat tanquā lilium, & effloreat & exultet deserta Iordanis, inualescite manus inualide, & genua dissoluta cõsolamini, modici animi sensu inualescite, nolite timere. Ecce deus iudiciū reddet, ipse veniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures audiet, audietur lingua mutorū. Tunc saliet claudus tanquā ceruus. Hoc ergo illud est quod significatur: ibi letabimur in ipso. Quæ in aduentu domini & Iordanis baptismo & infirmitatū omnium curatione expleta sunt. Quod autē ibi letabimur, ad Iordanem pertinet. Ita enim dictū est: *In flumine pertransibunt pede, ibi letabimur.* Quod autem in ipso quis iste sit in quo letabimur in ipso, propheta subicit, dicens: *Qui dominabitur in potentia sua in**

G *eternum.* Non ambigimus quis iste erit, si dicitur huius euangelici recordemur: Data est mihi potestas in cœlo & in terra. Euntes nunc docete omnes gentes. Et Apostoli dicentis: Propter quod exaltauit eum deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomē, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium & terrestrium & infernorum, & omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Et hæc non de diuinitatis suæ dicta sunt potestate. Illa enim ut semper est dominans, ita & dominabitur semper, sed in eternam gloriam eius assumptæ ex virgine carnis natura transfertur. Iesus enim est eius hominis, qui ex Maria natus est, nūcupatio. Et Iesu nomē quod super omne nomen est donatum. Non enim hic est, ut in cæteris, Iesu Christo, sed Iesu tantum. Ei enim à cœlestibus & terrestribus & infernis adorato, & per omnē linguā in dei patris gloria esse cōfesso, æterni regni donatur arbitriū. Sed ut in pluribus, nunc quoque Latinitas nostra non satis proprie significationem dicti Græci elocuta est. Quod enim nobiscum scribitur, qui dominabitur in virtute sua in æternum, in Græcis ita legitur. τὸ δὲ αἰώνιον ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ, τὸ αἰώνιον: quod nobiscum in æternum, id simplex & in omne tempus sine definitionis alicuius proprietate cōmune est, quod cum illis τὸ αἰώνιον. Id certi designati seculi significationem habet. Unigenitus enim dei filius & si regnauit semper, non tamen regnauit semper in corpore. Ergo ubi designati & tanquam demonstrati seculi dominatio per id quod τὸ αἰώνιον dicitur, virtute verbi ipsius continetur. Tempus illud ostenditur, quod glorificato in gloriam dei corpori & nomē dei donatur & regnum. Et huius quidem dominandi seculi tempus absolute Apostolus docet, dicens: Cum euacuauerit omnē principatum & potestatem & virtutem, & nouissima inimica deuincetur mors, tunc solus in virtute sua seculo dominabitur. Nunc enim quāuis regnet, tamē princeps huius seculi petit, ut modo tritici Apostolos cerneret: & sunt spirituales nequitie in cœlestibus, aduersum quas spiritalibus nos armis beatus Paulus instruxit, aduersus quas militantes nos fidei nostræ angeli, qui secundum euāgelia cotidie in cœlis deum patrem vident, prosequuntur, & misericordia dei protegit, atque id cōsequitur: *Oculi eius super gentes respiciunt.* Ab omni enim in peccatis morate vultus domini auersus est. Hoc namque indemutabilis dei significata cōuersio est, non quod tanquam per naturam corporalem se quoque aut auertat aut referat, sed quod par atque idem æ-

qualiter semper manens vniuscuiusque auxilio K pro meritorum diuersitate aut desit aut adsit. Ex persona enim peccatorum ita scriptum est: Auerte faciem tuam à peccatis eorum. Et iterum: Quare auertis faciem tuam & dexteram tuam? Et rursus: Auertisti faciem tuam, & factus sum cōturbatus. Vbi autem iustorum persona tractatur, hæc dicta sunt: Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Et iterum: Oculi tui videant æquitates. Et deinceps: Designatum est super nos lumē vultus tui domine. Ergo incorporalis deus misericordie suæ oculis & tanquam ministerio famulantium angelorum protegit gentes, & in omnes credentes donum diuinæ miserationis effundit. Hoc Iudæi denegant, his operibus dei infidelis populus cōtradicit, gloriam sibi in Abraham electi generis vsurpans. Et consequentibus istud dicitis propheta demonstrat ad id quod dixerat: Oculi eius super gentes respiciunt, cōnectens illud: Qui in iram prouocant non exaltentur in se: hoc quod in se exaltantur, dominus in euāgelis condēnat, dicens: Nolite proferre inter vos, dicentes: Patrem habemus Abraham. potēs est enim deus ex lapidibus istis suscitare filios Abraham. Quod autem in iram prouocat, omnifariam propheta loquuntur. Esaias: In iracundiam prouocasti sanctum Israël. Ad Ezechiel quoque spiritus loquitur: Fili hominis mitte te ego ad domum Israël, qui exacerbauerunt me. Et in psalmis: Exacerbauerunt spiritum eius. Et rursus: Frequenter liberaui eos, ipsi vero me exacerbauerunt. Omnes ergo operationem & misericordiam dei in salutem gentium denegantes, in iram prouocant misericordie & salutis autorem, quia in se gloriosi & exaltati, iram eius qui solus gloriosos potest efficere exacerbāt. Interiecto rursus diapalmate, & sensus & personæ demutationem docet. Nam sub hac significatione frequenter alterum, nonnunquam vtrunque distinguitur. Superior enim sermo ex propheta persona omnis fuit dicentis: Venite & videte opera dei, quāmodo terribilis in cōsiliis super filios hominū. Sequentem vero Apostolicum esse oportebat, ut his inuitantibus, istis prædicantibus eadem doctrina veteris ac noui testamenti prædicatio cōtineretur. Horum igitur adhortatio refertur ad gentes, cum dicitur: *Benedicite gentes deum nostrum.* Non ex inani, nostrum, prophetie sermo subiecit. Non utique illos quos deos putabatis, herou nomina, vel elementorum creationes, vel materiam metallorum, sed nostrum, & eum cuius opera recēsentur, qui terribilis in cōsiliis super filios hominum, qui conuertis

A conuertit mare in aridam, qui dominatur in virtute sua in aeternum. Hoc enim proprium apostolicæ doctrinæ est, deum ex lege ac prophetis in euāgeliiis prædicare. Sed id quod cōsequitur, & obaudite vocem laudis eius, intelligentiā confudit. Nam vox laudis nō eius qui laudatur, sed eius qui laudet, auditur. Et quomodo gētes, vt vocē laudis obaudiant admonentur? Verū & hic Latinitas nostra proprietatem dicti in trāslatione non reddidit. Nam hoc quod nobiscū scribitur, & obaudite vocē laudis eius, à Græcis ita dictū est, *καὶ ἀκούσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰθέρας αὐτοῦ*. Quo verbo id significatur, vt obaudiri posse efficiant vocem laudis eius, quod plenius intelliget qui meminerit deū in euāgeliiis dixisse: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in auro auditis, prædicate super tecta. Deus nanque constanti & publica prædicatione laudandus est, neq; debet in cōmemorandis virtutibus eius fides nostra trepidare. Sed quæ tandē vox laudis eius audiri efficienda est? Nēpe ea quod credentium animā posuerit invitā, quod apostolicæ prædicationi & martyrum confessioni constantiā & perseverantiam largitus sit cōfitendi, quorum discursibus orbem terræ quibusdam quasi pedibus cælestis regni prædicatione transcurrit. In omnem enim terram exiit sonus eorum. Et alibi spiritalis discursus gloriā clamat spiritus sanctus: Quām speciosi pedes euangelizantium bona, euangelizantium pacem. Hæc ergo vox laudis dei prædicantium audienda præconio est propheta testante: *Qui posuit animam meam ad vitam, & non dedit commoueri pedes meos.* Non enim humanarum commutationum terriculis à cursu prædicationis suæ Apostoli deflexi sunt, neque firmitas pedum insistentium à fidei gressu cōmota est, quin semper iudicij & regni aeterni dominum prædicarent. Locutus autem ex vnius persona spiritus prophetiæ rem ipsam non vni tantum nomini competere significat. Nam cum dixisset: & non dedit commoueri pedes meos, subiicit: *Quoniā probasti nos deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.* Sermo itaque ceptus ex vno refertur ad plures. Est nanq; vnius spiritus, & vna credentiū fides est. Et secundum quod in gestis Apostolorum est: erat credentium anima & cor vnū. Atque ita cum ab vno ceptum designatur in plures, vnanimitas docetur in pluribus. Sed quæ tandem comparisonis similitudo est, examinatos eos igni, sicut examinatur argentum? Et (vt arbitror) examinandi argenti illa sola ratio est, vt sordes quæ ex prima terræ

materiæ adhæserint decoquantur, & quæ fraudulenter ex alterius metalli natura admixta fuerint purgentur. Deus itaq; credentes in se non tanquam fidei eorum ignarus examinat, sed quia etiam secundum Apostolum tētatio probationem affert, examinantur credentes non ad cognitionem dei, sed ad sui probationem, vt igne purgati & ab admixtione vitiorum carnalium defecati splendeant examinata innocentia claritate. Tentationum autem genera & diuersas martyrum victorias contuentes, scimus quibus modis anima ponatur in vitam, cuius contemptu defœuentibus pœnarum ingeniis à fidei gressu & testimonio non mouentur. Alij enim in vinculis carcerum gloriantur, alij casti in verberibus gratulatur, alij potestati irreligiosorum defecanda felicium capitū colla submittant, plures in extructos rogos currūt, & trepidatibus pœnæ ministris, igne saltu deuotæ festinatiōis insiliunt, alij in profundū demergendi non in aquas necaturas, sed in refrigeriū aeternæ beatitudinis decidunt, toto ipso se corpore deo hostiam tanquam holocausta præbentes. Percurrit ergo per hæc passionū genera ex psona Apostolorum, euāgelistarum, martyrum propheticus sermo, dicens: *igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentū: Induxisti nos in laqueum.* id est, in custodiarum cathenas.

Posuit tribulationem in dorsum nostrum. pœnas scilicet verberum, quibus cum Apostolis Petrus gaudet, & Paulus exultat. *Imposuit homines super capita nostra, transiimus per ignem & aquam.* Gloriosas videlicet martyrum mortes commemorat, gladij, ignis, profundi. Sed qui transit per ignem & aquam non his aboletur, sed in aliud per illa transducitur. Et quod transducatur propheta non nescit, dicens: *Et eduxisti nos in refrigerium.* Huius refrigerij & in loco alio meminit, dicens: *Conuertere anima mea in requiem tuā, quia dominus benefecit mihi. Eripuit animam meam de morte, oculos meos de lachrymis, & pedes meos de lapsu.* Bene placebo domino in regione viuētium. Animam videlicet suā in requiem beatæ illius resurrectionis hortatus, in qua post mortis istius tēpus omni humanarū calamitatum labe deteris, nō doletur, nō fletur, nō peccatur & vivitur. In huius igitur beatitudinis per ignem & aquam refrigerium educti sunt, Et ne aut pertrāscuntis aquas natatus, aut trāsfilientis ignem saltus, aut introductio in refrigeriū cōmunis alicuius & terreni loci requies significari existimaretur, adiecit: *Introibo in domum tuam in holocaustis.* Holocausta sunt

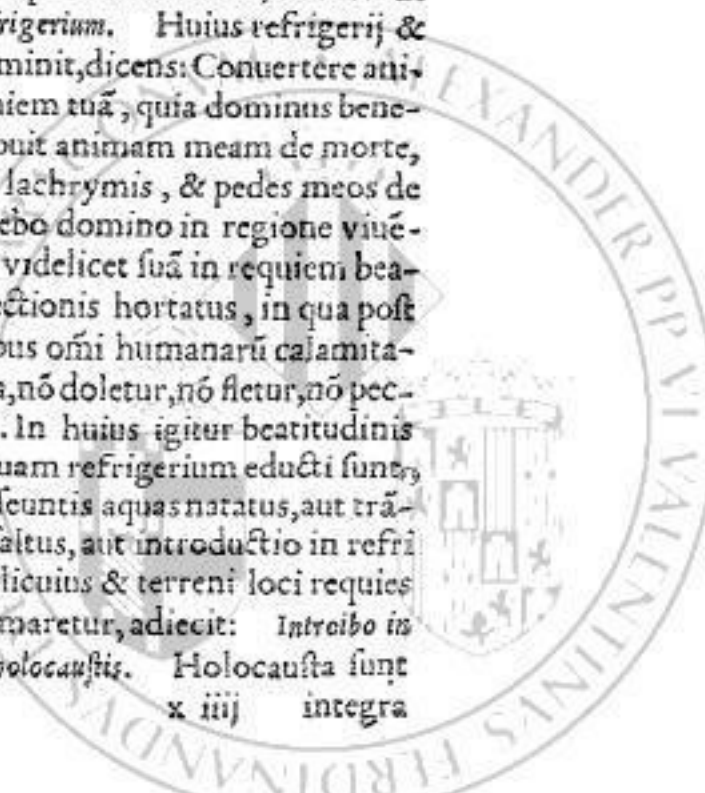
Græci sermo vlt.

Græci sermo vlt. caudabile de fidei exanabile

C

E

F

G integra hostiarum corpora, quæ quia tota ad ignem sacrificij deferebantur, holocausta sunt nuncupata. Per hæc igitur genera pœnarum martyres in fidei testimonium corpora sua holocausta voverunt, vt in dei domum, id est, in cælestis domicilij habitationem consummatis hostiarum suarum sacrificiis introirerent. Sed quid tandem in hac corporum suorum oblatione voverunt? Scilicet vt per hæc martyrij sui exempla gentes ad spem regni æterni erudirerent. Qui enim tum Christum prædicabant, non sibi, quibus tum erat cognitum, sed nobis qui futuri adhuc eramus, vel quibus tum erat incognitus, prædicabant. Quæ eorum prædicatio omnis posteritatis fidem ad martyrij desiderium accendit. Non enim causa alia prædicabant, nisi vt fidei suæ & martyrij exemplo plures martyres erudirent. Quod Paulus docuit, dicens:

H Ego Paulus vincens Christi Iesu pro vobis gentibus. Atque ob id in huius prædicationis fructu deo se vota reddere cõfitentur, dicentes: *Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea. Et locutum est os meum in tribulatione mea, holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus, offeram tibi oves cum hircis.* An ignorat propheta ex persona dei in spiritu sancto se locutum: Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos? Et nunquid māducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et rursus: Quoniam si voluisses sacrificium dedissem, vtiq; holocaustis non delectaberis. Cessat igitur opinionis nostræ error, vt hæc vovisse martyres existimemus. Sed in martyriis posterorum reddunt deo quæ locuti sunt vota, ipsi quidem se primum deo vouentes, & se ipsos holocausta præbentes, quia in his domum dei introibunt in passionum suarum tribulationibus Pauli voce clamantes: Quis nos separabit à charitate dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, aut fames, aut nuditas, aut periculum? Et: Confido quod neque mors, neque vita, neque presentia, neque futura poterunt nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu. Hæc ergo in tribulatione prima beatorum martyrum vota sunt, quæ in tribulationibus suis loquuntur & spondent: tum deinde, vt ex nobis holocausta medullata consummaret. Medullata ob id, quia fides animæ & cordis officium est, resq; hæc voluntatis internæ est, cum incenso quoque arietes offeruntur. Quid autem sit incensum, ita hoc eodem psalmorum libro docemur: Fiat oratio mea tanquam incensum in conspectu tuo. In incenso orationes intelligendas esse significans. Qui vero sub arietum nomine ostendantur, anterior psalmus ostendit,

cum ait: Induti sunt arietes ouium. in his enim tanquam in principibus gregum significat sacerdotes, quos doctrinæ apostolicæ eruditio cum orationum odore, (Bonus enim secundum Paulum in Christo odor) sumus ad martyrij studium profectur. Non solum autem arietes cum incenso offeruntur, sed etiam boues offeruntur, id est, contumacis naturæ pecora in culturam dei mitigantur, in hoc martyrium Christi nominis doctrinis apostolicis edomita. In hoc autem quod dicitur, offeram tibi boues cum hircis, virtutem verbi ex Hebræo in Græcum demutati Latinus sermo non tenuit. Nam quod nobiscum est, offeram tibi boues cum hircis, cum illis ita habetur, *ἀνοίσω σοι βόας μετὰ χιμάρας.* Cum Græcis non proprium, sed appellatiuum nomē hircorum est, & eorum maxime qui in ipso hyemis tempore æditi sunt, & scriptura hoc in loco tantum *χιμάρας* nuncupavit, ceteris autem locis quos nos hircos dicimus, *τράγους* posuit. Confirmat autem spiritualis intelligentiæ sensum aliorum consonas sibi & cõcors trãslatio, qui pro *χιμάρας τράγους* transtulerunt. *τράγοι* autem significatur, qui ex ipso tempore æditi sunt, *χιμάροι* autem quos hyems genuit, vnde & torrentes eodem vocabulo Græcitas nuncupat, quos ex nihilo in fluuios hyems auxerit. Ergo cum ait *βόας*, non de pecudibus se loqui propheticus sermo demonstrat, sed in bubus ecclesiæ se homines ostendere, *χιμάρας* autem eos quos ipsa persecutionis tempestas in martyrij gloriam genuerit. Scimus enim plures sacramentorum diuinorum ignaros, exemplo martyrum ad martyriū cucurrisse, & extra scientiam fidei, aut viuētes facti fidei præsentis edoctos, ipsam illam cõsummatam in martyrio fidei gloriam consecutos. Qualis fuit ille qui dominum in ipsa sua dånatione cõfessus est, dicens: Memento mei domine, cū veneris in regnum tuum. Qui mox tale martyrij huius à dño munus accepit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Huius igitur similes apostolicæ doctrinæ eruditio deo offert, cum hominibus diuturnæ frugiferæq; culturæ sub ipsa defæuientis hyemis tempestate progenitos. Dicente autem deo: Quod mihi multitudinem hostiarum vestrarum? plenus sum, holocausta arietum & adipem agnorum & sanguinem taurorum & hircorum nolo, quis enim hæc exquisiuit de manibus vestris? superfluum est existimare in hircis & bubus tanquam perfectæ solenniorum vota placuisse. Demutat vt in ceteris interiectio diapalmæ personam atq; sensum, doctrinæ tamen ordine dissidete. Postea enim quam

A quàm ex persona apostolorum ac euangelistarum, martyrum, prophetarum, ostenderat, quibus modis anima eius posita esset in vitam, id est, per passionum pœnas atq; mortes, per quas in locum beatitudinis transisset reddens in holocaustis deo vota. Post hunc ergo sermonem quem omnem ad deum habuerat, eos nunc quos ad holocaustorum solennia erudierat affatur, dicens: Venite & audite & enarrabo vobis omnes qui timetis deum. Aduocat non incertos neque ad incerta. Nam qui sint quos aduocet docet: Omnes qui timetis deum, in religiosis enim neque ad eundem, neque audiendi voluntas est, dehinc qui enarraturus sit significat, quanta fecit animæ meæ. Hanc enim posuit in vitam, hanc in refrigerium induxit, hæc in holocaustis domum dei introibit. Sed vt hæc animæ fierent ex causis meruit vt fierent, quibus vero causis meruit addidit: *Ad ipsum clamaui ore meo.* Meruit ergo bona animæ quod ad eum ore clamaui. Sed clamor oris plerunque mendax est, & non semper verborum sonus affectum mentis enunciat. Sequi ergo clamorem oris debet & sensus & secutus est. Nam propheta cōnexuit: *Et exaltaui sub lingua mea.* Non in lingua, sed sub lingua, in occultis scilicet linguæ, & quodam intra se tacitæ voluntatis eloquio, quod id ipsum in euangelis domino placuit dicenti: Intra in cubiculum tuum, & claude ostium tuum & ora, & pater tuus qui videt in absconso reddet tibi. Ergo nunc qui ore clamatus est exaltatur sub lingua deo. Sed qui sub lingua exaltatur omni cordis puritate venerandus est. Nec sufficit non egisse aliquid impium, si mente cogitatur impietas. Ab eo autem qui sub lingua exaltat deum, hanc impietatis cogitationem abesse oportere propheta docuit, dicens: *Iniustitiam si conspexi in corde meo, non exaudiet deus.* Propterea exaudiuit me deus, & intendit voci orationis meæ. Iniquitatem non modo re non effecit, sed nec corde conspexit. Vel certe iniquitatem non conspexit in corde, nullum vitium iniquæ suæ voluntatis in corde suo contuens. Et ob id dignus audiri. In vitam enim eius anima posita est, pedesq; eius non commoti sunt, & in refrigerium inductus est, & domum dei introiuit, & quæ distinxerit labiis vota persoluit deo, honoris & gloriæ confessione subnixus, dicens: *Benedictus deus qui non amouit deprecationem meam, & misericordiam suam à me.* Laudem dei ceptam in exordio psalmi in fine confessus, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

In finem hymnus psalmus cantici Dauid, Deus **D**
miseretur nostri & benedicat nos.

Psalmus • LXVI.

Psalms brevis est, & euangelica prædicatione absolutus. Nam & in finem est, & psalmus cantici est, per quod consilio per scientiam gerendorum, & per doctrinam proficientia gesta cantantur, & principium eius vnde oportuit sumptum est. Est autem omnis in eo sermo vel prophetarum, vel apostolorum, quorum alij venturum in corpore unigenitum deum, alij venisse docuerunt, sancto spiritu illuminati & honore gloriæ cælestis expleti. Oratio ergo eorum in psalmi exordio esse noscenda est. *Deus miseretur nobis & benedicat nos, illuminet uultum suum super nos & miseretur nobis.* Secundum doctrinæ ordinem primum misericordia dei postitur. Ex copia enim bonitatis suæ misericordiam in peccatorum remissionem largitur, & peccatorum remissio non probitatis est meritum, sed spontaneæ indulgentiæ voluntas ex bonitatis diuitiis ad miserandi munus exuberans. Ergo qui misericors est, vt benedicat oratur. Et benedictionis quidem fructum iam in exordio formati hominis cognouimus, cum talis ad Adæ tum adhuc peccati nescium, sermo est: Crescite & multiplicamini & replete terram, & dominamini eius. Ista quidem quauis corporaliter tantum dicta plerique arbitrentur, tamen spiritali doctrina eruditus plus de se virtutis præbuerunt. Hæc enim benedictio non creationis tantum corporalium successione. Adæ largita est, quauis enim fecundæ eius soboles futuræ essent, tamen terram implere non poterant, quæ pro copia hominum, licet habitetur, non tamen adimpletur. Verum terram corporis nostri impleri doctrinis spiritalibus voluit, & multiplicari & crescere scientia dei. Per Adam enim atq; in ipso Adam, qui primus opus dei fuerat, oportuerat cognitionem dei inchoari, sed eo peccatis coinquinato, benedictionis istius fructum prophetæ sibi atque apostoli deprecantur. Quæ beatus Apostolus consecutus ita de se gloriatur: Benedictus deus qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo. Hi ergo crescunt, multiplicantur, replentur, qui in Christo cælestes sunt, & benedicti sunt, qui spiritali benedictione in cælestibus benedicuntur. Et videamus atq; benedictionis istius fructum præsentis psalmi oratio deprecetur. Post misericordiam enim & benedictionem id sequitur: *illuminet uultum suum super nos & miseretur nobis.* Benedictione dei opus est, vt nos uultus eius illuminet, vt tenebrosa

G tenebrosa corda nostra cognitionis suæ lumen irradiet, vt maiestatis suæ spiritus lucem obscuritatis intelligentiæ nostræ sensibus tribuat, & gloriari deinceps liceat, dicentes: Designatum est super nos lumen vultus tui domine. Hanc autem illuminationem vultus sui super nos misericordia ipsius quæ in peccati remissione in nobis est cœpta largitur. In quem autem profectum illuminationem vultus dei super se precentur, sermo consequens docet. Diapsalma. *Vt cognoscamus in terra viam tuam, & in omnibus gentibus salutare tuum.* Interiecto diapsalma, & si cōversionem personæ attulit, sensum tamen non demutauit. Nunc enim sermo est ad eum qui nunc vsque fuerat in votis. Quod autem in Latinis libris ita scribitur, vt cognoscamus in terra viam tuam, in Græcis ita est, τοῦ γινώσκειν ἐν τῇ γῆ, τὴν ὁδὸν σου. Et cognoscamus, id differt quod sine personæ definitione est τοῦ γινώσκειν. Cognoscamus autem ipsos eos, qui hæc loquuntur ostendit. Ergo secundū veram illam Græcitatatis translationem illuminari se dei vultu ob id deprecatur, vt cognita fiat in terra dei via, quæ est doctrina vitæ religiosæ. Per eam enim ad deum pergitur. Religiosæ autem vitæ doctrina Christus est, quam se esse in euangelis ostendit, dicens: Ego sum veritas via & vita. & rursum: Nemo ad patrem vadit, nisi per me. Et hunc esse viam ipse ille connexus sibi psalmi sermo testatur. Quæ in terra, id est, vel ex terra ortis, vel terram inhabitantibus cognoscibilis, & nota præstanda est. *Vt cognoscamus in terra viam tuam. In omnibus gentibus salutare tuum.* Iesum salutare tuum. Iesum salutare ac salutarem dici ipse ille proprietatis sermo loquitur. Nam quod nobiscum salutare est, id apud Hebræum Iesus est. Confirmat autem istud angelus ad Ioseph de Maria loquens: Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Iesum, quia ipse saluum faciet populum à peccatis eorum. Iesum itaq; ostēdit angelus idcirco, quia salutaris esset populo, nuncupandū. Tantæ ergo prædicationis se impares esse nisi illuminentur ostendunt, nisi quodam vultus domini splendore luceant. Sunt enim & ipsi secundum euangelicum lumen mundi. (Dominus autem ipse lux vera est) à luce illuminati, vt lumen essent Apostoli & prophætæ. Cæterū superfluum est ideo illuminari se velle vt cognoscant ea, de quibus quasi cognitissimè prædabant. Hanc autem omnem propheticam atq; apostolicam doctrinam necesse est confessio populorum & remissorum peccatorum lætitiâ consequatur, neque solum peccatorum remissorum, sed quod eum qui peccata remise-

rit æquitatis futurū iudicem sciant, quod per eum in viam vitæ omnes gentes terram inhabitantes, dirigantur relicto idolorum errore ad cognitionem dei, erudite idcirco hæc sequuntur: *Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes. Latentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terram diriges.* Cum confitentur populi, designari videntur ex tribubus duodecim vel credentes, vel credituri. Cum confitentur populi omnes, exceptio nulla fit gentium, cum lætantur & exultant gentes, quoniam iudicabit populos in æquitate, & gentes in terram diriget: causa lætitiæ ex spe iudicij æterni, & directarum in viam vitæ gentium prædicatur. Interiecto Diapsalma videtur hic nihil innouasse, cum præsertim sub hisdē verbis sensus iteratus sit: *Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes.* Sed cum adiicitur: Terra dedit fructum suū, intelligitur non ex nihilo eorundem verborum facta esset repetitio, si tamen id ipsum sub hisdem verbis significatum intelligere debeamus. Inuenimus confessionē duplici ratione tractandam esse, vnam confessorum peccatorū, vbi in deserto Iordanis confitebantur peccata sua, esse aliam laudationis dei, vbi dominus loquitur ad patrem: *Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quoniam abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis.* Prima ergo illa & superior confessio peccatorū esse credenda est, maximæ quæ prædicationi propheticæ atque apostolicæ connectitur. Sequens hæc laudationis dei intelligenda est populorum, deinde omnium, id est, gentium vniuersarum, & ob id quia terra fructum suum dederit. Sed quærendum est quem fructum terra dederit, ob quem populi omnes deum laudent. Causa quidem deo debitæ laudationis æterna est, quæ corporales hos & nobis necessarios fructus terra suppeditet. Sed terræ non sunt. Aut enim nostri sunt quibus præbentur, aut dei sunt per quem ministrantur. Requiritur ergo quos fructus terra habuerit & amiserit. Per id autem quod amiserit, ostenditur habuisse. Adæ terram meminimus post peccatum datam sibi benedictionum honore fuisse spoliatam. Ipsi enim dictum est: *Quoniam terra es, & in terram ibis.* Ergo quia terra est, hæc post peccatum maledictione damnatur: *Maledicta terra in operibus tuis, in doloribus edes eam in omnibus diebus vitæ tuæ, spinas & tribulos generabit tibi.* Terræ elementum extra crimen fuit, caret ergo maledictione quod carebat & crimine. Verum hic Adæ terra quæ illecebra cibi erat criminosa, maledic-

A tur. Hac ergo ab eo omnibus presentis vitæ mæroribus consumitur, ægritudinum doloribus editur omnibus, in spinis & tribulis vitiorum & cupiditatum aculeis compuncta. Omnis ergo terreno Adæ similis hos maledictos fructus terræ suæ reddit. Cæterum qui iam cælesti Adæ configuratur, habet innocentem terræ suæ fructum, primum dei cognitione locupletem, dehinc castitatis, iustitiæ, misericordiæ operibus gloriosum, veterem hoïe cum vitiis & concupiscentiis eius exuto. Ob id ergo deo est reddenda cõfessio, quæ terra fructum suum dederit. Suum, quia eum Adæ eum habuisset, amiserat. Dedit ergo quod suum est, id est, fructum, qui ei & in cognitione dei est, exhibuit in ipso illo primum domino nostro, qui terrenum corpus sumpsit nihil peccans. Ob quæ demonstranda & docenda rursus benedictionis dei munus oratur, cum dicitur:

Benedicat nos deus. Ac ne de incerto & incognito deo sperari benedictio existimaretur, adiectum est: *Deus noster*. Patriarcharum scilicet & prophetarum, & apostolis ipsis tanquam successionis hæreditate iam proprius, in quibus fructum suum dedit terra, continentia & fidei & iustitiæ & misericordiæ. Quinetiam inter ipsos sauiissimarum persecutionum cruciatus atque mortes ipso iam diuini nominis deuota martyrio. Repetitur deinde benedictionis oratio, cum dicitur: *Benedicat nos deus*. Non ex nihilo iterantur hæc vota, sed vt per benedictionem dei augescere doctrina deum omnes terræ fines timeant. Ait enim: *Et metuant eum omnes fines terræ*. Metuant ergo omnes fines terræ deum, sed deum nostrum, sed deum benedicientem. Non est minimum officium fidei metus. Nam inter præcipua spiritalium gratiarum dona numeratur, cum dicitur per Esaiam: *Et replebit eum spiritus timoris domini*. Et per Salomonem: *Initium sapientiæ timor domini est*. Beatus cui puenit timere non ex naturæ humanæ trepidatione, sed ex cognitione rationis. Qui enim ex infirmitate in rebus trepidis metuit, hic in secundis rebus rursus ex naturæ vitio insolescit. At qui ex scientia timet, semper timet, neque minus secunda quam aduersa formidat. Sumit igitur originem sapientia ex timore, res utiles atque probabiles exequendo, quæ propriæ peculiariæque sapientiæ sunt. Hunc ergo dei timorem omnibus terræ finibus propheta optat, vt nulla gens terram incolens extra metum eius sit, a postolo voti istius summam explicante, cum dicit: *Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.*

In finem ipsi Dauid psalmus Cantici.

Psalmus. LXVII.

D

Psalms non à Dauid, sed illi dauid in finem præscribitur. Deinde non canticum psalmi, sed psalmus est canticum, vt in eo cognitionis & scientiæ prophetiæ enuntiatio doceretur. Est autem ipse totus sacramentis legis euangeliorumque cõtextus, magnaque & ex præteritis & ex futuris allegoricorum dictorum interpretatione confertus, qui & legis latæ in se doctrinam contineat, & assumptæ à domino carnis afferat notionem, & impietatem populi anterioris exprobrat, & futuræ cognitionis nostræ fidem nunciet, & domini super cælos complectatur ascensum, & futuri regni eius gloriã comprehendat. Initiũ autem ex eo sumpsit propheta, in quo salutis nostræ consistit effectus. Cœpit enim ita:

Exurgat deus & dissipentur inimici eius, & fugiant odientes eum à facie eius. Sermo votorum est non ex incerto poscentis, sed ex cognitione scientiæque sperantis. Resurrectionis enim nunc in deo tempus optat, cum de peccato peccatum in carne condemnans potestates, huius mundi ostentui fecit, cum fiducia triumphans in semetipso. Venit enim mundum vincere, & principem mundi cum peccati lege configere, & decretum mortis, peccati remissione delere. Hanc igitur propheta fugam horum inimicorum eius expectat. Neque enim resurgentis ex mortuis occursum eius potuit hæc odientium eum dæmonum turba perferre, cum ad primam apostolicæ fidei vocem post subiectas his spiritalis nequitia potestates excidisse de cælo satanam modo sit fulguris prædicatum, & princeps mundi in passione sit iudicatus. Sed fugientes à facie dei trepidationem suam quidem dum fugiunt ostendunt, euadere tamen faciem dei quamquam fugiant non possunt. Nam & trepidationem earundem nequitiarum spiritalium psalmo anteriore declarat dicens: *Misit sagittas suas & dissipauit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos*. Conturbantur itaque & fugiunt dissipati, verum dei vultus non effugient potestatem, secundum illud: *Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succensii sunt ab eo*. Horum itaque inimicorum fugam hæc & interitus & iudicii pœna consequentur. Et sanè idem nunc qui in anteriore psalmo prophetiæ ordo distinguitur. Sequitur enim: *Sicut deficit fumus deficiant. Sicut liquefit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei*. Fumus cum emerferit licet globosus & crassus,

ps. dauid

E

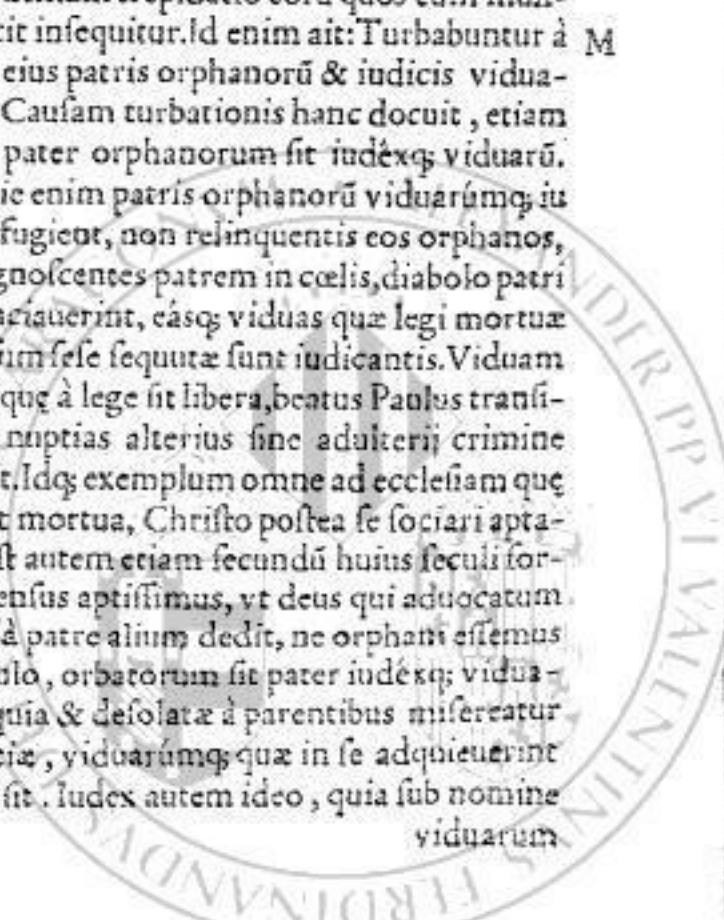
F

G sus, tamē paulatim ita deficit aboleturq; , ne ex-
 tet. Sicut in conspectu ignis cera sic liquefit, vt
 non sit, fumo quidem in igne per leuitatem sui
 tenuitatēq; dilapso, cera autem vi & calore
 ignis absumpta, quia infirmæ ipsa per sese na-
 turæ potioris diripiatur ardore, quē in modū
 omnis iniquorū potestas à facie dei, id est, dei
 iudicio deliquescit. Et hunc peccatorū à facie
 dei interitum necesse est, vt iustorū lætitia con-
 sequatur. Nam & continuo subiectū est: *Et ius-
 ti lætentur lætitia.* Etenim iudicij cœlestis &
 iusta moderatio est, vt peccatores morte defi-
 cere, ita & iustos lætitia munerari. Id ipsum au-
 tem ad ostendendū iudicij examē est consecu-
 tum: *Exultent in conspectu dei, epulentur in lætitia.*
 Mūdo enim corde, secundū euangelicę benedi-
 ctionis merita, in cōspectu dei digni sunt. Ve-
 rum lætari in lætitia significationis est altioris
 causam scilicet perfectæ lætitiæ ostēdens. Ple-
 riq; enim in his quæ sibi sunt nocitura lætan-
 tur, vt gaudet lasciuus in scortis, vt fur læta-
 tur in furtis, vt vnunquemq; pro vitiis suis ea
 quæ exercet oblectāt. Verū qui in lætitia læta-
 tur causam lætitiæ* ex ipsis lætitiæ honestamē
 taliq; veritate suscipit. Et idcirco ait: in lætitia
 lætantur, qui in conspectu dei exultabunt, eam
 veræ exultationis docens esse lætitiā, quæ con-
 spectus dei iucūditate perfecta sit. Exultationis
 autē huius atq; epulantiū gaudia, ex quibus est
 lætitia iusta, sanctus Moses in diuina illa Deu-
 teronomij catione ita meminit, dicēs: Iucun-
 damini cœli simul cū eo, & adorent eū omnes
 angeli dei. Iucundamini gentes cū populo eius
 & cōfortentur omnes filij dei. In hac itaq; læti-
 tia lætabūtur, & iusti cœlesti gaudio vnanimis
 exultationis diuinę societate lætantes, ad cuius
 nos temporis gratulationē sub fidei euangeli-
 cæ confessione nunc propheta aduocat, dicēs:
 Cantate deo, psallite nomini eius, iter facite ei
 qui ascendit super occasum, dominus nomen
 est illi, & exultate in cōspectu eius. Adhortatio
 omnis licet multū ad quendam pulsū & vo-
 luntatis nostræ proficiat & mentis, cū aliquid
 optandum agendūq; conciliante casu vel il-
 licite deducimur, tamen si maxime adhorta-
 tionis ipsius causa proposita sit, iam ratione a-
 nimus ac via tanquam certissimo duce niti-
 tur, vt nunc propheta nos ad cantandum deo
 psallendūque nomini eius adhortatur, ne
 quid forte ambiguitatis relinqueret, cui deo
 & cuius nomini psallendum esset ostendit,
 vt iam non adhortatio adhibita, sed cognitio
 præcepta in dei nos exultatione canticum col-
 locaret. Psallendum itaq; ei, iterq; eius paran-
 dū est qui ascendit super occasum. Occasu au-

tem vniuersa quæ veniunt in vitam intelligun-
 tur aboleri. Abolitio autem omnium occiden-
 tium secundum humanam comunemq; opi-
 nionem existimatur in morte. Ei ergo psalien-
 dum, eiusq; iter nobis est præparandum, omnē
 qui occasum mortis ascenderit, id est, qui oc-
 casum omnem occasu ipso non detentus ex-
 cesserit. Huic autem nomen est domino, qui se
 ex forma dei exinaniens, & formam serui su-
 scipiens, obedientem se vsq; ad mortem crucis
 egit. Propter quod cū exaltauit deus, nomēq;
 ei super omne nomen donauit, vt in eius no-
 mine genu cœlestia, terrestria flecterent & in-
 ferna, linguāq; omnis confiteretur dominum
 Iesum esse in gloria dei patris. Ascendit ergo
 super occasum, cui nomē est domino. idq; quo
 occidunt vniuersa transgrediens, legem mor-
 tis ex mortuis aternus egressus est. Huic itaq;
 iter parandum est secundum illud: Parate vias
 domini, rectas facite semitas eius. Omnis val-
 lis implebitur, & omnis collis humiliabitur. Pa-
 rato itinere in nobis, id est, vitiorum infideli-
 tatisq; nostræ vel compressis tumoribus, vel
 eleuata humilitate terrenæ Iabis, iturus cū re-
 ctis æquitatis vitæque semitis in corda nostra
 descendet. In huius itaq; conspectu exultabi-
 mus, cui iter ex æquitatis & insolentiæ tumo-
 ribus & libidinum voraginibus sit parandum,
 & in quo nos resurgentes ex mortuis contue-
 bimur. Super occasum enim nostræ mortis a-
 scendit, qui vitam nobis ex mortuis in se re-
 surgente quæsiuit. Hæc illa apostolorum est læ-
 titia, cum eum post resurrectionē contemplan-
 tes cōtrectantesq; viderunt. Sed hanc sancto-
 rum lætitiā trepidatio eorū quos cum mun-
 do vicit insequitur. Id enim ait: Turbabuntur à
 facie eius patris orphanorū & iudicis vidua-
 rum. Causam turbationis hanc docuit, etiam
 quod pater orphanorum sit iudexq; viduarū.
 A facie enim patris orphanorū viduarūq; iu-
 dicis fugient, non relinquentis eos orphanos,
 qui agnoscentes patrem in cœlis, diabolo patri
 renunciauerint, easq; viduas quæ legi mortuæ
 sponsum sese sequutæ sunt iudicantis. Viduam
 enim quæ à lege sit libera, beatus Paulus transi-
 re ad nuptias alterius sine adulterij crimine
 docuit. Idq; exemplum omne ad ecclesiā quæ
 legi sit mortua, Christo postea se sociari apta-
 uit. Est autem etiam secundū huius seculi for-
 tem sensus aptissimus, vt deus qui aduocatum
 nobis à patre alium dedit, ne orphani essemus
 in seculo, orbatorum sit pater iudexq; vidua-
 rum, quia & desolata à parentibus misereatur
 infantia, viduarūq; quæ in se adqueuerunt
 iudex sit. Iudex autem ideo, quia sub nomine
 viduarum.

* Fortē sic
 legendū. Ex
 ipsis hone-
 stis mortu-
 liq;

A viduarum pleræq; non viduę sunt, vel delicia-
 taz in Christo nubere volunt, vel fallunt huma-
 na iudicia, & quia dignitas nominis in con-
 seruato proposito sit voluntatis, scrutans cor-
 da & renes deus, idcirco sit iudex, quia solus
 earum mentem sensumq; diiudicet, & quidem
 hæc secundum desolationem conditionis hu-
 manę de orphanis viduisq; sint dicta. Caterū
 vt ad ecclesię totius demonstrationem hæc ita
 significata esse possit intelligi, continuo subie-
 cit: *Deus in loco sancto suo, deus inhabitare facit
 unius moris in domo. Educens uinctos in fortitudine,
 similiter eos qui exacerbabant, qui inhabitant in sepul-
 chris.* Hic ergo locus deo sanctus est, vbi sit
 vidua ex lege, vbi orphanus ex seculo, vbi vni-
 moris ac voluntatis pacificus vnanimisq; con-
 uentus. Erat enim secundum Actus apostolo-
 rum credentium animayna, & cor vnum. Vbi
 B qui vincti sunt educentur in fortitudine. Liga-
 to enim prius intra domū suam forti, eos qui
 peccatis suis vinciebantur absoluit, vt Abrahę
 filiam septem & decem annis ligatam in li-
 bertatem verbo virtutis eduxit. Eduxit etiam
 eos qui ante exacerbabant, id est, qui transgres-
 sione legis, iram in se dei iudicis incitabant,
 vel aduersum nomen eius gentili eloquio dis-
 ferebant ad doctrinā diuinę cognitionis insti-
 tuit, vt ex persecutore Paulum gentium aposto-
 lum doctoremq; præfecit. Hos itaq; exacerbantes,
 inhabitantes antea in sepulchris, id est, in-
 tra corporum suorum emortua domicilia con-
 sepultos in cęlestem vitam spiritalemq; dedu-
 xit. Sunt enim multi in viuentibus mortui. Nā
 & in euangelicis mortui non putari non dif-
 ferre docentur à mortuis, domino dicente: Si-
 nite mortuos sepelire mortuos suos. Et Apo-
 C stolus scit quasdam mortuas viuere, id est, dū
 viuunt esse iam mortuas. Sed hos homines de
 sepulchris dominus qui in filios dei regenerantur
 eduxit. Verum hæc qui in nobis deus su-
 per occasum ascendens per virtutem resurre-
 ctionis operatus est, idem omnia ad huius spei
 nostrę præparationem adumbrata gessit in le-
 ge, vt non alius prophetarū, alius euangeliorū
 deus possit intelligi. Atq; ideo erga nos quoq;
 paribus hæc momentis, quibus ex Aegypto po-
 pulum eduxit, impleuit. Nam & patres nostri
 sub nube fuerunt, & in Mose in mari baptizati
 sunt, & in similitudinem cęlestis panis manna
 è cęlis decedente saturati sunt, & Christo
 aquam petra præbente potati sunt, quę quidem
 in illis salubriter gesta figuram quoque nostrę
 in se salutis habuerunt, vt sequens prophetię
 sermo declarat dicens: *Deus dum egredieris co-
 ram populo tuo, dum transgredieris in desertum terra*

*mota est? Etenim cęli distillauerunt à facie dei, mons D
 Sina à facie dei Israël.* Præiisse dominū iter po-
 puli sui, dum desertū transgreditur in colum-
 na nubis ignisq;, cognouimus, & vsque ad po-
 puli terrorem de cęlis stillasse manā, sed cum
 superiora omnia quę ecclesię propria sunt at-
 que apta memorasset, scilicet cum super occa-
 sum ascendit dominus, cum orphanorum pa-
 ter est, iudexq; viduarum, cum in oleo sancto
 suo, id est, in domo congregatos vnius moris,
 & vinctos in fortitudine, & exacerbantes ex-
 trahit è sepulchris, hæc tamen coram populo
 egrediens, & in desertum transiens consum-
 mare memoratus est, vt nunc ex præterito mo-
 tam esse terram, distillasse cęlos, & hoc à facie
 dei Israël in Sina refertur effectum. Hoc ideo
 vt cum illa quę legis sunt gessit, in his quoque
 ea quę euangeliorum sunt præformasse scire-
 tur. Egressus enim coram populo suo desertū E
 transgressus est, in illud videlicet desertū Ior-
 danis, in quo lilia floruerunt, in quo fons aque
 vitalis desolatos & aridos irrigauit. Funiculus
 nanque ante erat hæreditatis Iacob, desertaq;
 gentes elementorum subditę fuerunt potesta-
 ti. At nunc inspectante eo, qui fuit dei populus
 deus ad ea quę ante erant desolata transiuit,
 vt iam irrigata ab eo finiu deserta pinguesce-
 rent. Et hic idem est qui manna de cęlis dedit
 populo. Si enim lex disposita est per angelos,
 panemq; angelorum māducauit homo, cęliq;
 stillasse in Sina scribūtur, profecto ministeriū
 hoc à cęlis, id est, ab angelis expletum esse non
 est dubium. Estq; idem largitor eius qui de cę-
 lis est panis, qui in Sina manę fuerat indultor.
 Sed transiens ad desertum deus, id est, ad gen-
 tilium arida & desolata quondam corda tran-
 scendens, felicem illam bonę voluntatis plu-
 uiam segregauit. Segregauit enim ipse ex vte-
 ro matris Paulum in apostolū. quia quos præ-
 sciuit, hos & prædestinauit. Hanc etiā eloquij
 prædicationisq; pluuiā & in psalmo Salomon
 terrę ad spei securitatem nunciauit, dicens: Et
 descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillici-
 dia stillantia super terram. Et aliquibus nubi-
 bus ne super vineam pluerent meminimus ef-
 se præceptum. Sanctus quoque Moses quę sub
 velamento verborum communium ingentia
 cęlestis spei sacramenta condebat verba sua
 excipi, vt pluuiam imbrēmq; cantauit, pluuiam
 irrigantem deserta & arida & præparatā de
 hæreditatem, atque ideo sequitur: *Pluuiam vo-
 luntariā segregabis deus hæreditati tuę, vt infirmata
 est, tu uero perfecisti eam. Animalia tua habitabunt in
 in ea, parasti in dulcedine tuā pauperi.* Prouidus
 enim voluntatum deus segregauit voluntariā
 pluuiam

G pluuiam præsciendo quæ infirmata est, cum iudicium in se mortis habuit Paulus cum Petrus scandalo crucis motus ter denegat, admonitus ne negaret, cum apostoli timent, fugiunt, diffidunt. Sed quia in his bonæ volûtatis esset affectus, perfecti ita sunt, vt & fundamenta ecclesiarum fierent & columnæ. Hęc ergo hæreditati dei pluuiæ segregatur. Quæ autē hæreditas sit nõ obsecrum est, ea scilicet quæ data est poscenti, cum dicitur: Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatē tuam. Gentes itaq; animantium & pecorum ritu nõ intelligentes. Et ideo cum cura pecorum deo nulla sit, hæreditas illa in hac segregata voluntaria pluuiæ est, in ea habitare monstrantur. Sequitur enim: *Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi.* Habitabunt ergo animalia vel in hæreditate dei, vel in pluuiæ voluntaria, & hæc in dulcedine pauperi vel hæreditas vel pluuiæ est præparata. Eloquia enim dei in sanctorum faucibus dulcia sunt, & beati sunt pauperes spiritu quia ipsorum est regnum cœlorum. Animalia autem cum essent, facta sunt spiritalia. Hęc ergo omnia in vsum hæreditatis, vel voluntariæ pluuiæ in ministerium sunt segregata. Atq; vt secundum præparatam ducedinem pauperi, vel ecclesiæ cõgregatio, quæ hæreditas dei est, vel apostolicæ prædicationis significatum esse intelligeretur eloquium, subiicit: *Dominus deus dabit verbum euangelizantibus uirtutibus multis, rex uirtutum dilecti & pulchritudini domus diuidere spolia.* Segregatæ itaq; pluuiæ ad euangelium irrigandum dominus dabit verbum, id ipsum in sensum nostrum & ora diffundens, secundū illud: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis: Sed virtutes multæ euangelizantibus sunt. Sunt quibus dabit verbum, vt sit in Paulo virtus, in Petro virtus, in Ioãne virtus, & in ceteris virtus, multasq; ob id euangelij prædicandi significet esse virtutes, quibus quamuis deus & dominus & rex dabit verbum, virtutes tamē istæ dilecti sunt, id est, eius qui regi & domino & deo sit dilectus. Laboriosius autem id & obscurius, dum collocationes verborum non demutat, translatio Latina declarat. cæterum absolutius totum hoc sermo è Græco enunciatus eloquitur, hunc scilicet deum & dominum nostrum regem earum quæ dilecti sint esse virgatum, vt virtutes ad apostolos, dilectum vero referatur ad Christum, cuius vel in his, vel hi omnes intelligantur esse virtutes. Oportuit autem propterea quæ sequuntur, licet in omnibus vnus atque idem esset spiritus, numerosarum virtutum fieri mentionem, quia ad ple-

nitudinem domus ipse virtutis spolia diuideret. Ad ecclesiæ enim decus detracta ab diabolo gentium spolia diuiduntur, atque etiam ex his spoliis domus pulchritudo perficitur, cum in sacerdotes dei ad mysterij sanctificationem ab aris templisq; dæmonum abstrahuntur, sanctoque spiritu irrigati euangelizantes effecti sunt dilecti virtutes. Ad has enim easdem virtutes, quæ ad pulchritudinem domus vel spolia diuiduntur, vel ipse sunt spolia, diuinus sermo se retulit, dicens: *Si dormiatis inter medios clericos pennæ colūbæ de argentatæ, & posteriora dorsi eius in viriditate auri.* Prophetiæ vota sunt, quibus manere in medijs clericis hęc ad pulchritudinem domus diuisa spolia exoptat, vt vsq; ad consummationis suæ diem, quia significari mors soleat in somno, in domus pulchritudine perseuerent. Qui quidem sunt in vsum prædicationis tanquam de argentatæ pennæ colūbæ, id est, spiritus sancti munere ornatūq; preciosi. In his autem quæ post eos sunt, in auri viriditate consistent, vt his post prædicationem Euangelij honor regius & indefessa æternitas ex conscientiæ suæ fructu in auri viriditate reddatur, dum & aurum refertur ad honorem, & in viriditate vigor æternus ostenditur. Posteriora itaq; dorsi, quæ interscaplia magis Græcus sermo significet, id est, quæ bonæ conscientiæ atq; honoris posteriora sint tempore, vltra prædicationis huius honorem sint honoranda, cum interim de argentatæ pennæ sub munere sancti spiritus permanentes, post etiam ad conscientie suæ fructum auri viriditatem, id est, florem honoris perpetui consequentur. Vt autem hęc ad pulchritudinem domus spolia diuisa, quibus vt inter medios clericos dormirent, id est, vt morte tales consummarentur, optatum est, ad principes ecclesiarū per quos pulchritudo domus consistit, relatum possit intelligi, continuo subiicit: *Dum discernit cælestis reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon, mons dei, mons uber, mons consecratus, mons pinguis.* Dum itaq; hos cælestis reges super eam discernit, id est, dum dominus de cælis descendens, eos qui spolia fuerant, constituit in reges super eam domum, quæ per eos pulcherrima est, vnunquemq; disponit. In Selmon niue dealbabuntur, in pace scilicet, quia Selmon interpretatio pacis est, gloriā æternitatis accipient. Hic enim dei mons, in quo pax dei nominis ipsius est significata virtute, & vbi consecratus & pinguis est. Reges autem eos esse non obscurum est, de quibus dictum est: iam sine nobis regnatis, & vtinam regnaretis, vt & nos vobiscum conregnaremus. Dominus ergo cæ-

ὁ θεὸς ἡμῶν
 δυνάστης
 ἀγαπῶν, τῆ
 ἀγαπῶν τῆ
 θεοῦ διὰ
 αὐτῶν σκίλα

τῆ ἀγαπῶν
 ὁ θεὸς

M

his,

Astis, quia qualis cœlestis, tales & cœlestes, hos in Selmon reges super domum suam, per quos diuisis spoliis ornabitur, exalbatos niue disponet in reges. Factus est enim in pace locus eius & phœnicium, secundum Esaiam, vt nix dealbabitur. Sed reges necesse est penes quos sit domus pulchritudo, vitra candorem nituis præstare. Lux enim mundi sunt, & quisquis dignus erit cum domino montem regni cœlestis ascendere, super niuem dealbabitur. Quia cum se apostolis in habitu quo cum sanctis conregnaturus esset ostendit, vestimenta eius super niuē alba sunt visa. Hic ergo mons & hoc regnū deo pacis est, sed pleriq; sunt qui ecclesiæ pacem sub hæreticorū consortio mentiuntur dissoluentes noui ac veteris testamenti connexam sibi cōiunctamq; rationem, dum plerique alium euangeliorum, aliū deum legis effingunt, nonnulli vero aduersum vnigeniti dei naturam nomēq; venientes, ex tēpore natum solum hominem consistunt, neq; ex forma dei in formam serui esse deductum, sed ex forma serui tantum esse cœpisse confingunt. Plures autem non veræ diuinitatis deum, neq; ex paternæ maiestatis naturæque proprietate subsistere disserunt, sed externæ substantiæ deoq; diuersæ, quæ in adoptionem filij electa sit modo creaturarum ex nihilo, quibus nulla origo anterior sit, constiterit. Plures etiam in corpus atque ex se protensum permanentemq; patrē loquuntur, vt assumptio illa carnis ex virgine filij nomen acceperit, non qui ante erat dei filius, idem hominis filius sit natus in corpore. Et quidem omnia hæc ad speciē humanę prudentiæ coaptantur, postquam rationem cœlestis sapientiæ non comprehenderunt, quibus, vt spero, aliis locis vberius copiosiusque respōsum est. Quia ergo verę fidei vna hæc est fides deo quæ sit placita, & hic æterni regni mons vnus in pace sit, de susceptis plurimis arguit nos propheta, dicens: *vt quid suspicitis montes caseatos.* Lac cum corrumpitur densatur, & ex vitio in coaguli caseique speciem cōcrefcit. Nam vtrumque id vnus Græcitatatis sermo cōplectitur. Ergo sicuti ex natura sua lac ipsum vitio accedente degenerat, & quadam sui corruptione coalescit, ita hæc genera doctrinarū quæ initia cognitionis ex innoxio synceroq; lacte deducunt, corrumpuntur in vitia, fiuntq; corruptione sui coagulata vel caseata ne lac sint. Quod id ipsū loco alio ita meminit: Coagulauit sicut lac cor eorum, ego vero legem tuam meditatus sum, quia consiliis gestisq; im pietatis cor infestum cum per infantie simplicitatem naturam lactis habuisset, vitiorum

postea corruptione degenerans, in coagulum densatum esset atq; concretum. Referendus ergo ab his omnibus & sensus & studiū est, neq; quisquam alius magis quàm hic mons pacis habitandus est. Nam post exprobrationem ca seatorum coagulatorumq; montium, cōtinuo subiecit: *Mons in quo beneplacitum est deo habitare, in eo dominus habitabit usq; in finem.* In eo monte æternæ habitationis *salem deo ostendens esse complacitam, qui ad sedem pacis esset electus. Sed quia post legis tempora circuncisionisq; præscripta sacrificiorumq; præcepta per euangelicæ confessionis fidem ab his qui gloriantur in lege, id est, à carnali Israël quædam per nos videtur pacis dei facta esse mutatio, cognitionisq; alterius quàm in lege præscripta est introducta confessio, cum nos omnia per dominum Iesum Christum quæcunq; præcepta sunt lege, in spem euangelicam adumbrata esse doceamus, illis contra deum patrem secum loquutum, ac legem dedisse iactantibus respondendum est, hac ipsa psalmi prophetia per angelos potius legem in manu mediatoris esse dispositam, neque à nobis quicquam esse mutatum, sed in his manere quæ *sola sunt, id est, vnam eandemq; sedem dei pacis incolere, cum eundem prædicatorem Euangelij dominum Iesum Christum, quem & latorem legis habeamus. Post vnus enim cōplaciti deo montis sedem, quam vsque in finem cœlestis habitabit, vt sedes hæc Euangelicæ pacis præformata per mediatorem legis intelligeretur in lege, continuo subiecit: *Currus dei decem milium multiplex milia latantium, dominus in illis in Sina sancto. Ascendit in altum, cepit captiuitatem, dedit dona hominibus, etenim non credentes inhabitare.* Fidem omnem breuia hæc quidem verba significant, sed quæ virtutibus suis magna & infinita complexa sunt. Hæc autem currus siue sedis dei dignitatem haud dissimiliter. Daniel propheta descripsit, dicens: Sedes eius flamma ignis ardens, rota eius flumen ingens ducebat ante eum, milia milium seruebant ei, & decies centena milia adstabant ei. Atque in his quidē siue sub specie talis ornatus, siue sub significationis exemplo nobis in curru opinio & sensus comitatus cœlestis affertur, vt sub concordia ita go milibus latantium obsequelam cœlestem intelligamus. Et hoc ille in Sina ardens faces conlucentesq; ignes, ingrauescentiaq; tonitrua, & totus domini aduentus terror ostendit, ministeria scilicet angelorū, legem in manu mediatoris disponentium adstitisse. Hic ergo currus dei decem milium multiplex est, miliaq; latantium sunt. Et quia mediator dei hominumq;

*Fortè sedē

*Fortè salē

Gminumq; sit dominus, in cuius manu per angelos, ut dictum est, lata lex fuerit, sequens sermo subiecit: *Dominus in illis in Sina.* In illis scilicet lætantibus milibus, curruq; numero multiplici decem milium, id est, infinitorum intelligentiam sub decem milium multiplicatione subiecta. In his itaq; deus in Sina est. Sed ne fortè euangelia non supplementa legis aliquatenus viderentur, qui in illis in Sina est dominus, hic rursus in sancto ascendit in altum, captiuamq; cepit captiuitatem, in eo scilicet sancto, cuius formam ex forma dei euacuatus accepit. Quòd autem sanctus sit, cum plures prophetiæ, tum Gabriel angelus ad Mariam testatur, dicens: Et quod ex te nascetur sanctus, vocabitur filius dei. Et demones clamant: Scimus quia sis sanctus dei. In sancto ergo ascendit in altum, & quid illud sit, ascendere in altum, sub huius ipsius dicti significatione Paulus docuit, dicens: Ascendit autem in altum, quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ: Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cælos. Ascendens ergo in altum, & sese hominem ex mortuis in cælestibus reuolvens, accepit eos qui à diabolo erant capti, quos & ad pulchritudinem domus spolia diuisit. Dehinc dona in hominibus accepit, cum primogenitus ex mortuis de se ipse testatur, dicens: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce à me, & dabo tibi gētes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Accepit ergo dona in hominibus, gentes, scilicet in hæreditatē, in quibus in sancto in altum primogenitus ex mortuis capta captiuitate conscendit. Et quia ultra humanæ spei fidem sit, eum terrenæ carnis corruptionē in cælestem gloriam transtulisse, gentesq; impias, & ante vitiorum ac superstitionum furore peruersas ad cognitionem dei cōsortiumq; esse deductas, ob hoc in his dona hominibus accepit, qui se cum deo habituros esse nō crederent. Atq; ita huius mediatoris ex lege cognitio est, ut qui in lætantium milibus in Sina fuisse, hic idem in sancto rursus in altum captiua captiuitate conscendens, dono nos qui secum cohabituros diffidebamus, acciperet. Post hanc itaque contra spei nostræ diffidentiam acceptorum in hominibus donorum hæreditatem digna hæc ad deum prophetæ subiecta confessio est: *Dominus deus benedictus de die in diem, prosperum iter faciet nobis deus salutarium nostrorum.* Benedictus itaq; dominus & deus est ascendens in altum, capiens captiuitatem in hominibus, dona percipiens, eos scilicet qui inhabituros se esse non crederent. Quotidie

autem pro populi credentis accessione benedictionis multiplicatur augeturq; confessio, cum gentiles superstitiones, impiæq; de diis fabulæ, cum aræ demonum, idolorum inania relinquuntur, & iter omnibus ac profectus dirigitur in salutem. Hic igitur salutarium nostrorum dominus ac deus est, cuius de die in diem benedictionum significatur æternitas. In eo autem quod quotidie est continuatur, & semper cum tanta æui protenditur infinitas, quanta & dierum post dies successio consequatur. Cautissime autem semper propheticus sermo, ne quid per gentiles fabulas, philosophiæq; doctrinam notionem nostram de diuinæ veritatis scientia perturbaret admonuit, quia variæ eorum impiissimæq; sententiæ multa de deo stulte prophaneq; complexæ sunt. Nos vero ad cognitionem dei patris & dei filij instituti, sacramentum sumus veræ cælestisq; prudentiæ in eo quod verbum caro factum est consequuti. Ipsum enim nobis, quod iudæis scandalum, gentib⁹ vero stultitia est, id est, dei passio, crux, mors, sepultura, siue per rationem diuinæ voluntatis perfecta cælestisq; sapientia est, siue per resurrectionis potestatem virtutis æternitas est. Ad huius igitur nos propheta sciētiam dei, qui nobis & passus, & mortuus est, & resurrexit, & dominus est, instituit dicens: *Deus noster deus saluos facienti, & domini exitus mortis.* Eum nobis deum intimans, qui cum esset deus omnia ad salutis nostræ incrementa suscepit. Et idcirco hic deus noster est, quia deus eorum sit, qui fient salui. Saluos autem nos per id deus noster efficit, quod exitus sit mortis egressus. Id enim his verbis, quæ Latine minus expresse atque absolute translata sunt, continetur. Admonui enim superius, plerunq; interpretes cunctos, dum collocationem ordinemq; verborum demutare ac temperare non audent, minus dilucide proprietatem declarasse dictorum. Veruntamen in his quæ dicta sunt: *Deus noster deus saluos facienti, & domini exitus mortis, & salutis nostræ deus, & exitus eius ultra exitum mortis ostenditur, qui mortis exitus domini sit.* Omnibus enim qui veniunt in vitam, ingressus in mortem est, sed primogenito ex mortuis tanto propior fuit egressus ex morte. Atque ideo proprius exitus mortis est domini, quia assumptæ ab eo carnis hæc virtus sit, ut naturæ nostræ corruptionem in gloriam cælestem post exitus mortis efferret. Verum susceptæ mortis ipsius non fuit occultanda vel causa, vel ratio, & quid nobis vni-genitus deus ex forma dei exinanitus & formam serui assumens afferret auxiliij, oportuit ad fidei

K

L

M

A ad fidei nostræ & securitatem, & scientiam reuelari. Et primum quidem non alienum à dei misericordia & bonitate videri potest, vt vitam omnibus in se ipso restitueret ex mortuis. Namque qui primum animam nobis ac flatum respirationemque viuendi, cum hominem secundum imaginem sui similitudinem constituit, de thesauris potestatis suæ diuinitatisque diffuderit. Secundum Apostolum enim ipsius genus sumus, & secundum eundem omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt, scilicet vt in ipso habitatio nostra atque incolatus ostensa sit sedes, dum omnia immensa virtutis potestate complexus est. Per ipsum vero originis inchoatæ opus effectusque monstratur, cum in nobis id ipsum quod sumus operatus sit, ex ipso autem initia vitæ ac exordia spiritus indulta notescerent. Non fuit ergo à beneficentia diuinæ bonitatis alienum,

B vt qui ex se ipso nobis, qui eius genus sumus vitæ ac spiritus elementa tribuisset, in se ipso quoque nobis per vnigenitum deum æternitatis nostræ inchoaret exordia, verèque nunc & ex se ipso, & per ipsum, & in ipso maneremus, cum nos in hac ipsa habitatione ac sede mundi huius, qui omnia in omnibus est collocatus, rursus plenius iam atque perfectius in se ac per se in ista vel ipsa carnis nostræ societate post exitus mortis iam collocaret æternos. Hæc quidem ad significationem diuinæ bonitatis ita dicta sunt, sed suscipiendæ ab vnigenito deo carnis, ad eundemque mortis & per Apostolum, & nunc per prophetam grandior profundiorque ratio tractatur. Ac primum quid in crucis sacramento atque mortis ab vnigenito deo & domino maiestatis effectum sit, per Apostolum intelligamus, vt duce eo docti, prophetiæ scientiam consequamur. Ait enim ita: Et vos cum essetis mortui in peccatis & præputio corporis vestri, conuiuificauit cum illo donans nobis omnia peccata, delens quod aduersum nos fuit, chirographum in sententiis, quod erat contrarium nobis, tollens illud de medio, & affigens illud cruci, spolians se carne, & principatus & potestates ostentui fecit, cum fiducia triumphans eos in semet ipso. Sacramentum itaque salutis nostræ primum resurgens, ipse ex mortuis decretumque mortis nostræ quo ante detinebamur absoluens, in se ipso qui ex mortuis æternus iam maneret, impleuit. Sed in eo ipso quod nobis vitæ autor in se est, dum per assumptionem corporis homo natus & mortuus iam rur-

sum æternus ex mortuis est, omnes quoque D inimicas virtutes, mundique potestates, principisque aëris huius ostentui reddidit, id est, vel nostræ spei, vel suæ damnationis fecit ostenta, & ipsos quædam quasi ex diis seculi portenta constituit, his ipsis in se cum fiducia triumphatis, dum & per securitatem, æternitatis mors ipsa in deo moriente fiducia est, & autores mortis humanæ, cum etiam in se ipso per occupatum à satana cor ludæ autores sunt mortis, triumphat ex mortuis, vt neque pœnæ mortis abessent, cum se vsque ad mortis infirmitatem subiecisset æternus, & omnem pœnam humanæ mortis exciperet, vt autores cum in æternitatis dominum autores mortis, per id quod verbum caro factum est, extitissent. Hæc quidem ita Apostolus, sed propheta breuius, licet eandem intelligentiam verbis significantibus eadem ista cõplexus est. Nam vbi dominum in exitu mortis ostenderat, subiicit: *Verumtamen conquassabit capita inimicorum suorum uerticem capilli deambulantium in delictis suis.* Principatus enim ac potestates in quibus capita inimicorum significantur, fecit ostentui. Hæc igitur in mortis exitu conquassat, quorum spiritalem nequitiam atque naturam, in eo quod capilli uerticem perambularent, docet, dum & tanquam dominantes hominum capitibus insistent, & tanquam nequitie spiritales sine sensu eorum quibus insistant, ipsum illum capilli uerticem proculcent, quia & ipsa scilicet corpora vsque ad animæ mentisque sedem sine sensu ad eundem intro labantur & penetrent. Aëris enim huius sunt potestates, & ideo capilli uerticem perambulant, vel insistenti leuitate, vel potestate dominandi, & toto in orbe per momenta singula comiteantes. Sed hæc in delictis suis peragunt, dum unicuique in eo quod delinquant autores sunt, secundum illud Apostoli: Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum in carne. Cum causam in his exordiumque peccati ex eo ipso quod in carne sua per instinctum prodicionis peccant, id est, de peccato carnis peccatum in carne condemnat. Tenet itaque diuinæ dispensationis ordinem propheticus sermo, & Euangeliorum opera adumbrata esse per legem, ipsis illis legis operibus declarat. Multa enim plerumque per nomen proprietates ita expressa atque absoluta sunt, vt non gerendis in præsens potius quam in futurum significandis rebus impensa sint, vt nunc post tantas ac tam manifestas.

Gnifestas Euangelicæ spei prædicationes altius quiddam nobis & ultra aurium sensum affert subiectus ordo dictorum vel gestorum.

Dixit dominus ex Basan, conuertar, conuertar in profundum maris. Videtur enim hic sermo domini fuisse, cum ad diuidendum ad iter mare, exerendamque in Pharaõ iram conuersus est. Nunquid ex Basan conuersum eum esse lex docuit? Non utique. Basan vero est ciuitas hostilis, quondam regni quæ fuit Og regis habitatio, sed interpretatio nominis pudorem confusionemque significat. Potest quidem videri, vt ex pudore populi in Aegypto seruientis, cum depressus à Pharaõne, ipsam illam conseruandi educandique generis libertatem perdidisset, in profundum maris, id est, ad liberandi populi sui magnificentiam deus sit conuersus. Sed qui secundum proximum huic psalmum dixerit: Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me, non ambigendus est post humani corporis pudorem (quia ipsæ illæ corporum atque elementorum nostrorum origines sint pudendæ) in hoc mare, id est, in hanc seculi tempestatem esse conuersus, vt vsq; ad vltimæ confusionis verecundiam subiectus crucis morti, per eam in se inimicorum capita conquassaret, spirituales scilicet nequitias potestatesque omnes, & principatus aëris huius reddens ostentui triumpharet, cum eos æternæ pœnæ, postquam ipse & passus, & mortuus est, destinaret. Ob id ergo conuersus in profundum maris intelligendus est, id est, vsque ad vltimas descendisse seculi passionem, vt conculcans capita inimicorum, vltionem diuinæ potestatis exerceret. Quod id ipsum videtur sequens sermo complecti, cum dicitur: *Vt intinguatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* Diuinæ autem vltionis ira sub humanæ vindictæ significatur exemplo. Ex Basan enim in profundum maris conuersus ob id est, vti pes tinguatur in sanguine, atque ab ipso sanguine qui ex inimicis est, canum quoque lingua tinguatur. Hæc vero accidere solent omnibus bello consumptis, & captiuitate deletis, & victorum arbitrio atque vltione punitis. Per huiusmodi itaque, vt dixi, consuetudinis morem, cum gladius, cum arcus, cum sagitta, cum framea, cum reliqua pœnarum ac mortium arma memorantur, diuinæ seueritatis significantur officia. Et hæc quidem Iudæis post crucem & mortem domini omnia acciderunt, cum à

Romanis capti vniuersa suppliciorum ac miseriarum genera perpassi sunt, vt peremptorum sanguine incedentium pedes tincti sint, & canum lingua satiata sit. Sed id non minus ad eorum pœnam damnationemque referendum est, qui ostentui redditi cum fiducia triumphantur. Et quia sub his quæ in Iudæorum populo temporibus legis expleta sunt, vniuersarum ferè gentium ad speciem futuræ misericordiæ salus est inchoata, vt per id quod tum gestum est, id quoque quod postea gerendum esset, doceretur, cum ipsos illos in quos illa tum gerebantur, & inumbratio nubis, & iter maris, & manna spiritualis cibus, & spiritualis potus ex petra in spe Euangelica fidèque concluderet, nunc quoque vt semper, in his ipsis noui ac veteris testamenti per prophetam facta connexio est, cum dicit: *Visa sunt itinera dei mei regis, qui est in sancto. Præuenerunt principes coniuncti psallentibus in medio iuuenum tympanistriarum. In ecclesiis benedicite dominum deum de fontibus Israël. Ibi Benjamin iunior in pauorem, principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Neptalim.* Dei quidem itinera sunt visa, cum coactis in glaciem aquis præeunte eo in columna ignis & nubis iter populo siccatum est, cum in medio tympanistriarum iuuenes psallentes gloriosæ glorificatum dominum cantauerunt. Sed non minus itinera & alia regis in sancto, cum virtutibus celestibus animisque sanctorum iter eius præeuntibus in eo qui primæ sabbati psalmus est, cantatur: Tollite portas principis vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Et hæc itaq; dei nostri & regis in sancto itinera sunt visa, cum ingressum eius tanta celestium cœtuum gaudia præeunt. Sed quia quæ ante præformata in Pharaõ & in Israël fuerant, in diaboli suorumque clade, & populorum omnium salute perfecta sunt, non ad synagogæ confessionem, sed ad ecclesiæ benedictionem nos cohortatur propheta, vt quibus dei & regis in sancto itinera essent visa firmaret, dicens: *In ecclesiis benedicite dominum deum de fontibus Israël.* Ex initiis scilicet legis atque adumbrationem gestorum doctrinam ecclesiæ defluxisse commemorans, ac ne quid benedicientibus ecclesiis ambiguitatis existeret, quis hic maximus Euangelicæ spei prædicator futurus esset, ostendit dicens: Ibi Benjamin iunior in pauore, in ecclesiæ scilicet fontibus Benjamin iunior in pauore mansurus, post conseruationem enim pauoris in Euangelium Christi de tribu Benjamin Paulus electus est, matutino

A matutino deuoratas carnes ad vesperum diuidens in salutem. Ceteros quoque principes Iudae ne ignorentur ostendit, id est, qui ab eo qui de Iudae frutice expectatio gentium futurus erat, eligendi essent, reuelas: Principes Zabulon principes Neptalim. Ex his enim, ut Euangelia declarant, apostolorum est cepta delectio, hos principes eorum qui in ecclesiis congregarentur ostendens. Nam cum ex omnibus tribubus singulis quibusque populis secundum legem sint principes instituti, nunc tamen ubi euangelicæ dispensationis principes declarabantur, eorum tantum tribuum ex quibus vocandi essent, commemorata sunt nomina. Orta enim in finibus Zabulon & Neptalim luce magna post umbram mortis, piscatores ex his sunt hominum constituti. Solum ergo id sub prophetiæ significatione ex illa principum vniuersitate memoratum est, quod ad Euangelij confirmationem ipsis rerum effectibus & apostolorum electione esset explendum. Et quia tantæ expectationis spe detinerentur, quia non ambiguum est omnes sanctos & prophetas cælesti desiderio Euangelicæ beatitudinis tempus optasse, domino dicente: Amen dico vobis, quia multi prophetae & sancti cupierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ vos auditis, cõsummari id quod tantopere concupiscit precatur dicens: *Manda deus virtuti tuæ, confirma deus quod operatus es in nobis. A templo tuo in Hierusalem tibi afferent reges munera.* Distinguit intelligentiæ significationem, ne quid confusum ambiguumque subrepat in eo quod ait: *Manda deus virtuti tuæ.* Quod utique contra humanum sensum & vsum naturalis consuetudinis est loquutus. Mandare enim quisquam virtuti suæ aliquid non videtur, quia per eam internæ potestatis insit effectus: & cum omnia virtute fiant, non existimatur virtuti ipsi aliquid mandari solere faciendum. Sed enim dei virtus deique sapientia est dominus Iesus Christus, qui & ponendæ animæ ac resumendæ mandatum accepit à patre. Idcirco non contra intelligentiæ communis sensum dictum videtur, quod tamen prophetiæ scientiæ proprietate memoratum est, ut virtuti suæ mandaret deus, vniogenito scilicet deo, qui & dei virtus est. Dehinc quia rerum subitarum in deum non cadit noua repensque molitio, cuius scientiam non subterfugiant quæ gerenda sunt, quia natura eius vniuersa quæ erunt, virtutis suæ potestate complexa est, id nunc confirmari propheta postulat, quod iam sit idem deus operatus in nobis, secundum illud Apostoli: *Benedictus deus & pater domini nostri*

Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus, in quo & elegit nos ante mundi constitutionem, uti essemus sancti & immaculati in ipso. Deus itaque qui secundum prophetam fecit quæ ventura sunt, ea quæ iam ante constitutionem mundi per definitionem gerendorum operatus in nobis est, confirmavit in domino. Et quid illud sit, mox continuat ordo dictorum: *A templo tuo in Hierusalem tibi afferent reges munera.* Templum in Hierusalem est, in quo hostiarum legitima offerebantur, nunc autem à templo in Hierusalem à regibus sunt munera afferenda. Quod utique contra locorum significationem rationemque gestorum est, ut illinc quod inferri magis oporteret, id est, de templo auferenda sint munera. Sed quia est cælestis illa nobis mater Hierusalem, & primitiuorum conscriptorum, & frequentantium cætus omnisque in Christo renatus dei templum est, maxime in quo non mors magis sit regnatura, sed vita, & qui ipse rex sit eius, cuius seruus fuerat ante, peccati, hostiam se ipsum viuam, & rationabilem, & placentem deo offerens. Cum ergo ab hoc templo, id est, ab hac sancta corporis sui habitatione in illo conuentu angelorum frequentantium, id est, in illa cælesti Hierusalem si qui reges sint, id est, qui peccato ultra non seruiant, offerent se ipsos deo munus. Quod quia carnalis Israël sibi tantum peculiarem dei misericordiam vsurpat, videtur tanquam soli ei sit proprium defendere, mox propheta subiecit:

Increpa feras syluæ, concilium taurorum inter vaccas populorum, ut non excludantur hi, qui probati sunt argento, dissipa gentes quæ bellum uolunt. Vaccas in Samaria adoratas esse cognitio ex libris est. Principes vero populi istius iam non populi, sed gregum duces esse propheticus sermo est, cum dicitur ex domini persona: *Tauri pingues obsederunt me. Feras autem syluæ nequitiarum spiritalium supra verticem capilli in peccatis suis deambulantium significatio intelligenda est, secundum illud: Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Hoc in loco ipsius principis mundi, id est, satanæ & immanitas significatur & virtus. Id ergo nunc poscit propheta, ut videlicet has feras syluarum vel hoc concilium taurorum inter populorum increpet vaccas, ne hi qui probati argento sunt, excludantur. Probati autem argento hi sunt, qui secundum argentum de peccati & passionum omnium igne decocti, immaculati & sine terrenæ sordis admixtione iam splendent.*

Gent. Cum enim propheticus sermo fidem gentium prædicet, populiq; huius exacerbantis improbam voluntatem sæpissime increpet, iamq; salus à deo in omnes, per omnesq; sit cognita, idq; ex scientia dispositionis dei notum sit, quum impietate populi exprobrata, sancti quiq; in spem regni cœlestis vocantur. (nō enim ludæorum deus tantum est, & non gentium, imò & gentium. Vnus enim deus est qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.) Postea ergo quàm increpitis his, qui principes Sodomorum & populus Gomorreorum esse meruerunt, tum ad gentes cognitio dei scientiaq; defluxit, & iam non intra errorem neque contradictionem in scientia detinentur. Increpitis autem sylvarum feris, taurorumq; conciliis vaccisq; populorum, eos qui adhuc perpetuis aduersum gentium spem ad salutem infidelitatis odiis persistunt decertare

H condemnat dicens: Dissipa gentes quę bellum volunt. Pacificauit enim omnia dominus in cœlo & in terra. Et secundum Apostolum de^o erat in Christo mundum reconcilians sibi. Earum ergo gentium dissipationem, quę cœlestis pacis fœdus abnuant, magisq; dissensionū volunt bella, sub diuersarum tamen gentiū congregatione denunciatur. Nam ad conseruationem coniunctionemq; totius sensus, increpitis taurorum conciliis, ferisq; sylvarum, gentib; que bellum volentibus dissipatis, ne quid sibi ultra arrogans Israël impiusque præsumeret, subiicit: *Venient legati ex Aegypto, Aethiopia, praueniet manus eius deo. Regna terrę cantantes deo psallite domino.* Expleta autē hæc eadem sunt vel magis ex oriente venientibus, vel tunc cum in apostolos spiritus sanctus diuisi ignis modo venit. Nam illic ad prædicationis Euangelicę cognitionem etiam ex Aegypto conuenisse scribuntur, quibus magnitudinem diuini muneris tanquam legatis renunciantibus, Aegyptus propē vniuersa est iam fidelis Aethiopia vero in Candaces Eunucho fidei confessionem præuenit. Manu autem sua dum ipse baptismi gratiam sibi postulat, dicens: Ecce aqua, quis prohibet me baptizari? sacramentum ipsum baptismi a deo impatientis desiderij cupiditate præueniens, ut à diacono ministerium apostolici officij salutis suę cupidus exigeret. Et quia exinde per omnes ferē gentes prædicatione diuinę cognitionis illuxit, quia & omnia regna dominum Christum deum intellectu licet sero sunt, & omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris sit, summationem temporis huius exoptat, dicens: Deo regna terrę cantate, deo psallite, domino

omneis scilicet ad canendum ac deo psallendum adhortatur, vel quia salute omnium prophetica solitudine lætatur, vel quia regnis omnibus deum cognoscentibus regni cœlestis succedit æternitas. Atque, ut in cæteris solet, nunc quoq; cum deo dominoque cantandum psallendumque esset, ostendit dicens: *Psallite deo qui ascendit super cœlos cœli ad orientem, ecce dabit vocem suam vocē virtutis.* Competenter nunc ascendens super cœlum cœli ad orientem dei honor poscitur, ut quia superius significata humilitas eius fuisset, cum videlicet super occasum ascendit, & exitum mortis egreditur, nunc ubi non cœlum, sed cœlum cœli transgressus esse noscitur, diuinitatis ac magnificentię eius nō ignoraretur æternitas. Ad orientem vero idcirco, quia ipse secundum prophetam oriens ex alto sit, ut regressus eō vnde descenderat oriens, nosceretur, ipseque sit omnibus in hunc cœlestis sedis ascensum rursus autor oriundi. Nam id ipsum sequens sermo significat, cum dicitur: *Ecce dabit vocem suam vocem virtutis.* In omnibus quidem quęcunque in corpore manens gessit, virtutis vocem dedit, quum paralytico dicit: Surge & ambula, quum Lazarum vocat è sepulchro, quum Petro cæterisque apostolis ait: *Quęcunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in cœlis: & quęcunque solueritis super terram, soluta erunt & in cœlis.* Vox planē est ista virtutis, humanę infirmitati tantum posse concedere. Sed scimus adhuc aliam vocem superesse virtutis, de qua ipse testatus est, dicens: *Amen amen dico vobis, quoniam venit hora, & nunc est, in qua audient mortui vocem filij dei, & qui audierint, viuent.* Nunquid vlla vox potest maior esse virtutis, quàm dissolutorum corporum puluerem in formam cogere, soliditatēque membrorum & vitam rursus in homines animasque renouare, & corruptionem naturę imbecillis naturę cœlestis incorruptione mutare? Hęc humanę spei vera & perfecta constantia est, hæc diuinę magnificentię bonitas absoluta est, ob quod vniuersos ad honorem huius tantę virtutis hortatur, dicens: *Date honorem deo, ut perceptę immortalitatis laudem ad honorem eius qui tanti nobis muneris parens est, referamus.* Dehinc ne quid sibi vel carnalis Israël vniuersitas gentium ipsarum ex his pietatis scientięque dei meritis præsumeret, à quibus hic honor deo reddendus esset, ostendit dicens: *Super Israël magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.* Super eum scilicet Israël magnificentiam futurā esse demonstrans, qui iam

A iam ex comparatione nubium spiritalis existeret, vel qui secundum Apostolum rapi obuiam Christo in nubibus mereretur: Et idcirco virtus eius in nubibus est, quia his qui ultra terrenam originem mortalemque degentes se in sensum celestem & vitam, ut ita dicam, aëream extulissent, obuiamque elati in nubibus altitissent, his esset proprium virtute dei magnificentiaque letari. Frequenter autem memini his ipsis nubibus tanquam ratione scientiaque perfectis, ne super impiam Israël vineam pluerent, esse præceptum, quia indigni sancto eloquio, quos iam ipsa & tribuli, id est, terrena vitia obsederant, extitissent. Namque cum omnibus sit ad nouam resurrectionis originem voce virtutis utendum, non vniuersis tamen gloriosus, id est, resurrectionis honor est præparatus, domino dicente: Nolite mirari ista quoniam venit hora

B in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem eius, & prodient qui bona gesserunt in resurrectionem vitæ, qui autem iniqua gesserunt in resurrectionem iudicij. Et idcirco super eam Israël magnificentia & virtus dei est, qui esset in nubibus, quia pro discrimine vitæ innocentis atque impiæ resurrectionis sit, aut in vitam, aut in iudicium distincta diuersitas. Deinde id ipsum sequens sermo designat dicens: *Mirabilis deus in sanctis suis.* In eis scilicet mirabilis, quos in vitæ resurrectione excitabit æternos. Mirabilis autem est, cum omnem benevolentiam suam in eos conferet voluntatem, cum ipsos intra perfectionem celestis gloriæ collocabit. Sicuti ad patrem pro his precatus est, dicens: Pater, volo ut vbi ego sum, & hi mecum sint. Vel illud: Ut omnes vnum sint, ego in illis, & hi in me. Mirabilis ergo in sanctis deus est, quos cum conformes gloriæ corporis sui fecerit, per se, qui mediator est, etiam in vnitatem paternæ maiestatis assumet, dum & in eo per naturam pater est, & ille rursus per societatem carnis in nobis est, quos in regnum præparatum illis ante constitutionem mundi obtinendum locauerit, quibus absorpta morte immortalem vitam æternamque reddiderit. Non enim iam incrementis corporum escaurumque alimentis, infirmitatumque casibus vitæ humanæ demutatio laborque tolerabitur, sed æternitas cunctis quæ naturæ suæ virtute ipsa se continens, id est, quæ se ipsam alat conseruetque, donabitur, certique omnes fore se sempiternos, quod non aliunde iam, id est, non extrinsecus contineantur ad vitam, sed ex deo, per quem resurrexerint, & iam immortales maneat, & æterni. Et ideo hæc humanæ spei sacramenta tali con-

sessionis fide propheta conclusit: *Mirabilis deus in sanctis suis deus Israël, ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ, benedictus deus est.* Dat itaque virtutem plebi suæ & fortitudinem deus, quæ immortalis effecta, intra vitam virtutemque contineatur, dispoliatque corpore, superinducta sit honore celesti, ut omni corruptione & infirmitate depulsa, deum æternitatis suæ laude benedicat, per vnigenitum & primogenitum suum deum ac dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

In finem pro his, qui vel immutabuntur Psalmus ipsi David. Psalmus LXVIII.

Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aque usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. E

Tertius hic pro his qui immutabuntur est psalmus, qui & si nihil sub historiam commemoratione complexus est, ut in quinquagesimo & nono inesse tractauimus, neque ut in quadragesimoquarto aliquid proprium in superscriptione prætulit, vbi: Pro dilecto canticum prænotatur, in eo tamen quod non, illius David, sed illi David psalmus: In finem præferbitur, in illum potius David qui, & oriens & iustus & finis est legis conuenire intelligenda propheta est. Per id enim non ab illo sed in illum psalmus docetur esse cantatus. In his autem qui immutabuntur Euangelicæ spei fideles significari docuimus, qui aut ex legis obseruatione, aut ex gentis impietate ad cognitionem dei demutati tanquam renascentes incorruptæ æternitatis candore florent, quod id ipsum psalmi sine tractabitur. Non ambigitur autem psalmus ipse sacramentum E passionis domini continere. Nam præter Ioannem apostolum qui in potatione aceti consistere consummationem scripturarum testatus est, cum etiam dictum hoc ab eodem sub Apostolorum recordatione præsumptus sit: Zelus domus tuæ comedit me, adimit ambiguitatem confirmatque omnia ad eum dicta gestaque esse referenda. Vniuersarum itaque humanarum passionum forte perfunctus, secundum susceptas infirmitates nostras loquitur, & dolet ipse quidem extra necessitatem & timoris positus & doloris, sed his se tamen quæ suscepit accommodans, ut qui carnis nostræ homo natus esset, ex dolorum nostrorum querelis & infirmitatis precatione loqueretur. Cæpit itaque ita: *Salua me deus, quoniam intrauerunt aque usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non*

y iij est

G est substantia. Viuendi omnibus finē mors in cunctos cōstituta præscribit. Et quid sibi nunc oratio ista vult, quæ se saluari deprecatur, cum lex mortis in omnes sit constituta? Dehinc nunc orandæ salutis hæc causa est, quia intrauerint aquæ vsq; ad animam. Introëundi autem aquis ad animam hinc facultas sit, quòd infixus sit in limum profundi. Defixi vero in limo profundi nulla substantia sit. Ergo quia nemo nisi quod sperat precatur. Sperat autem, nemo se mori talis, hæc eius merito oratio est, quæ moriturus licet, morte non erat obtinendus. Assumpta ergo infirmitas habuit officium deprecandæ salutis, diuinitatis vero conscientia spem tenuit salutis in morte speranda. Saluari ergo se orat qui & dixerit: Deus deus me^o quare me dereliquisti? Introëuntibus enim aquis vsque ad animam subiectus morti crucis fiebat, cum passionum vniuersarū impetus vsq; **H** ad mortem animæ prorumperet. In aquis autem insectationes populi motusq; gentium significari solere non dubium est, cum dicitur: Torrentem pertransiuit anima mea. vel illud: Et pertrāsui anima mea aquam immensam. Sunt & aquæ arenosam domum subruentes, eamq; in casum ruinamq; pellentes. Hæc ergo nunc aquæ vsq; ad animam intrantes ad precem cum orandæ salutis coëgerunt. Verum ineuntium harum passionum non aliunde, q̄ ex assumptione carnis & virtus est & potestas. Non enim incidere in deum hic infirmitatum nostrarum terror valebat, aut exerere se nisi in carnem corporis nostri ante quàm in subiacente materia potuerant passionum. Porro autem haurienda fuit natura cœlestis, vt exinaniens se ex dei forma in formam serui hominisq; decederet. Et ideo vsque ad animam aquæ penetrant, quia substantia ei non sit infixæ in limo profundi. Non vtique substantia ea non erat quæ assumpta habebatur, sed quæ se ipsam inaniens hauserat. Nullo autem modo se^o corruit qui seipsum exinaniuit euacuans, nec tamen id ipsum videbatur extare, quod iam in aliud se euacuando congesserat. Non est ergo substantia, per id quod infixus est in limo profundi. Primus enim homo de terræ limo, & secundus Adam in huius limi profundum de cœlis descendens seipsum tanquam ex alto veniens defixit. Euacuans ergo se, quip^o cui substantia non erat, non iam vsque ad carnis, verum etiam vsque ad mortis profunda descendit, & omnis in eum terror defæcientis in nos tempestatis incubuit. Cum enim se contra naturæ cœlestis terrenæque diuersitatem in hanc humum potestatis suæ

*Fortè horruit aut se corruit, pro se coniecit

virtute defixit, quia ea quæ natura dissident, **K** ad quandam connexionis suæ soliditatem non generis ipsius propinquitate conueniunt, sed potiore vita, quàm confixa sociantur: tunc & pati cœpit & mori posse, per occasum mortis in terram ac in inferna descendens. Sequitur enim: *Veni in altitudinem maris & tempestas demersit me.* Imitator ille & dominicæ mortis & temporis Ionas, mari mer sus cetòque susceptus, non tam in mari se, quàm in inferno positum testatur. Clamauit in pressura mea ad deum meum, & exaudiuit de ventre inferorum clamores meos. Et quamuis eum cetus ad speciem infernæ mortis haussisset, ait: Introiuit caput meum in scissuras petrarum, descendi in terram cuius seræ tenaces & æternæ. Sancto etiam Iob post illud vniuersarum passionum gloriosissimum bellum, cum dignus iam esset eloquio diuino scientiæque naturæ, post contracti intra se **L** maris portas, rugientesq; eius in matris suæ ventre terrores, rursus quid etiam in mari significaretur dominus reuelauit, dicens: Venisti autem super fontes abyssi, aut in vestigiis maris ambulasti. Aperiantur autem tibi præ timore portæ mortis. In vestigiis vtique maris tanquam in profundo vel altitudine maris portas mortis esse significans. Nam cum profunda maris inferiora sint terræ, necesse est in profundo maris, id est, in inferioribus sedem mortis ostendi. Veniens ergo in hoc profundum maris tempestate demersus est, cuius in anteriori psalmo ita meminit, dicens: Omnia excelsa tua & fluctus tui super me transierunt. Sed & ille, vt dixi, dominicæ mortis imitator, quem ex tenacibus externisque terræ seris immanissimus ille maris istius cetus euomuit, haud dissimilis est. **M**

Omnes suspensiones tuæ & fluctus tui super me transiebant. Vsque ad mortis igitur veniens profundum, mortis ipsius tempestate demersus est, aduersarumque virtutum depressus procellis est, non tamen *tactu eorum qui se ipsos diabolo præbituri erant velut ministerij arma peccato: quippe qui & nonnunquam consilia inuitæ mortis suæ exprobrauerit, & stans in templo saepe clamauerit, & eleuatis ad deum frequenter oculis intenderit, vt ad vnumquodque diuinitatis suæ opus maximum aspectare intelligeretur ad patrem, ob quod sequitur: *Laborauit clamans, rauca facta sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei, dum spero in deum meum.* Infirmitates nostras suscipiens, portansq; peccata, vsu & consuetudine humanæ defatigationis loquutus est. Nempe qui se somno &

*Fortè actu

A no & lassitudini saepe commiserit, etiam vsque ad sitis & esuritionis necessitatem, fauces itaq; eius raucae sunt, oculiq; defecti. Causam vero maxime clamoris & intentionis oculorū hanc esse docuit, quia speraret in deum, vel cum clamat dicens: Qui credit in me, non in me credit, sed in eum qui me misit: vel cum clamaturus Lazarū voce magna, eleuatis sursum oculis ait: Pater gratias tibi ago quia audisti me. Sed illo vel paterni nominis magnificentiam testante, vel humanae salutis opus moliente, odia in eum multiplicantur incassum. Sequitur enim: *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Conualuerunt qui persequuntur me inimici mei iniuste, quae nō rapui tunc exoluere repetebat.* Numerus odientium vltra capillos capitis est multiplex, siue ob impiorū copiosam multitudinem, siue quia indigni sint dei cura. Nam Apostolorum capillos cum tanta eorum deo cura esset, scimus esse numeratos: siue quia infidelium numerus vltra numerum sit fidelium. Nam decus capitis in capillis est, & ecclesiae quae corpus est Christi, in apostolorum decore omnis ornatus est. Super hoc capitis sui decus odientium est multitudo. Oderunt autem eum gratis, id est, causam odij non habentes, & conualescentes inimici iniuste sunt persecuti. Non enim peccatum egerat, nec dolum habuerat, & ideo quae non rapuerat, tunc repetebatur exoluere. Cum enim debitor mortis peccatiq; non esset, tanquam peccati & mortis debitor tenebatur, ab his scilicet qui in eo peccati legem, quae in membris nostris est, exerebant. De peccato enim condemnauit peccatum in carne. In quo quia magnum diuinæ sapientiae consilium explebat, crucisq; mors in deo stultitia gentibus videbatur, magnaq; in eo caelestis terrenaq; spei expectatio inerat, subiicit: *Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. Non confundantur in me, qui expectant te domine uirtutum. Non uereantur super me qui querunt te deus israel.* Insipientiae suae deus conscius est, & delicta sua abscondita ab eo non sunt. Pœnas scilicet insipientiae & delictorum quas non rapuerat repetebatur exoluere. Vsque ad crucis autem stultitiam, id est, quia stultum sit gentibus peccata nostra sic suscipi, ut peccator & stultus gratis iniusteq; vexatur. Sed quia stultitiam atque delicta propter sapientiam nostram vitamq; susceperat, ut & principem seculi iudicaret, & de peccato condemnaret in carne peccatū, cum in se, in carne scilicet corporis sui in qua nihil inueniri poterat peccati, secundū quod ait: Ecce ueniet princeps mun-

di, & non inueniet in me quicquam. Veniens D hic mundi princeps nihilq; inueniens, peccati tamen pœnam, id est, ius mortis exercuit, per quod humanae mortis autor, quia in autorem uitae peccati nescium mortem molitus sit, iudicatur. & hæc sanctorum expectatio fuit, ut omnis caro redimeretur in Christo, ut in eo æternæ resurrectionis primitiæ existerent. Nō confundi in se eos rogat qui expectent dominum, neq; querentes deum israel super se uereri aut pudere, quia suscipiendæ ab eo carnis tempus desideratum sit, secundum illud: Multi prophetae & iusti cupierunt uidere quae uos uidetis, & audire quae auditis uos. Ne quid ergo in se imbecillum infirmumq; maneat deprecatur, ne spem expectantium infirmitas corporis carnisq; confundat. Per eum enim & in eo expectatio nobis omnis ad deum est. Et ueniens ergo in corpus, ne in se sanctorum spes confundatur orat. *Quod autem infirmitates nostras ad salutem generis humani ex paterna uoluntate susceperit, quia non uoluntate suam facturus uenerit, sed uoluntatem eius qui se miserit patris, nunc quoq; per subiecta declarat: Quoniam propter te sustinui improprium, operuit reuerentia faciem meam. Extra factus sum fratribus meis, & hospes filii matris meae. Quoniam zelus domus tuae comedit me.* Non fuit ergo in unigenito deo naturalis infirmitas, sed assumpta, quia propter deum hæc impropria susceperit passionum. quanquam ne in naturis quidem hominum inest necessitas aliqua peccati, sed ex appetitu uoluntatis oblectationeq; uitiorum peccati usus arripitur. Et ideo dominus non se rapuisse, quae ut solueret repetebatur ostendit, quia ea quae contra naturam sint desiderata rapiantur, soluturis omnibus quadrantem nouissimum talium debitorum, & ob hoc orationis dominicæ praescripto, remitti nobis debita deprecamur. Sustinuit ergo improprium propter deum, dum alienū à natura sua corpus assumpsit: dum secundum Apostolum peccatum nesciuit, pater facit esse peccatum: dum sit obediens usq; ad mortem crucis: dum ipse exprobratur quod ceteros saluans se ipse nō saluet: dum contumelias sputorum alaparumq; perpetitur. Hoc igitur pudore coopertus ob deum fit alienus à fratribus suis, & filiis matris suae hospes efficitur, à uitiis scilicet eorum qui sibi secundum carnem consanguinei habebantur, alienus: dum numulariorum mensas templum ingressus euertit: dum nundinas ouium ac bouū prohibet: dum uendentibus columbas cur domum patris sui domum fecerint negociationis exprobrat. Zelo enim domus dei per-

G uafus hæc egit. Est autem hæc amoris pij indignatio, vt eorum quos diligimus contumeliis tanquam zelo efferuescente moueamur. Hoc enim pollutæ domus zelo, vt euangelium (sicut superius docui) testatum est, turbam omnem ementium ac vendentium templum ingressus eiecit. Zelo autem dei etiam vsque ad mortis seueritatem, & finem placuisse laudabile est. Per hanc igitur exprobratarum his cupiditatum indignationem, omniũ in eum maledictorum congesta conuitia sunt. Quæcumq; autem in impios dirigi solent, hæc in eum opprobria sunt relata, cum blasphemus, cum Samaritanus, cum Beelzebub, cum dæmonium habens dicitur. Id enim subiicit: *Et opprobria exprobrantium te ceciderunt super me.* Blasphemix opprobrium ei potius, qui deo contumeliam exprobrat ingeritur, sicuti dæmonij infamia ei magis qui à deo sit alienus, est propria.

H Quæ cum omnia ei exprobrata sint propter domus dei zelum, eorum qui deum exprobrant super eum opprobria congeruntur. Et huius dicti ad Romanos Apostolus scribens sub huius significationis meminit intelligentia. Ipsa enim ieiunij continentia recidit in opprobrium, cum à diabolo tentatur, cum in templi pinnacula locatur, cum supra montem fertur, cum postremo ad adorandum satanam totius mundi ambitione tentatur. Flet interdum & ingemiscit & tristis est, & id ipsum ad infirmitatis tribuitur exemplum. Omni deniq; generi hominum & obrectatio efficitur & canticũ. Ipsi enim, qui in portis orandi victus causa sedebant, obloquuntur & detrahunt, & in eo ebrii psallunt. Hæc autem omnia vel secundũ gestorum fidem, vel secundum humanæ consuetudinis modum in se ita gesta esse conquiruntur: *Et operui in ieiunio animam meam, factum est mihi in opprobrium. Et posui uestimentum meum sacco, & factus sum illis in parabolam. Aduersum me detrahebant qui sedebant in porta, & in me psallebāt, qui bibebant uinum.* Fuit itaque ieiunium ei in opprobrium, quia per esuriendi opprobrium vsq; ad adorandi satanæ contumeliam tentatus est. Vestis autem de sacco habitus est luctus. Luctus vero omnis affectus in fletu est. & cum Lazarum excitaturus lachrymat, infidelitatem humani generis lugebat. In habitu enim luctus flendi significatur effectus. Quod autem non Lazarum, cuius & morte latatur, quem & ex mortuis excitaturus erat fleuerit, omnis ipse euangelij sermo declarat. Sed cum resurrectionis fidem nullam futuram, in ipso resurrectionis opere fleuisset, fletus eius in parabolam profecit, vt documentum amoris sui in Laza-

rum flendo dictus sit præbuisse: & à plerisq; hominibus, quia fleuerit, arguatur infirmus. In ebriis autem psallentibus, & his qui in porta sederent detrahentibus, omnium etiam infirmorum in eum contumeliarum per hanc consuetudinem vulgi docentur. Adeo autem nullum genus hominum de deo tacuisse manifestum est, vt Cleophas ei qui tanquam rerum ignarus causam sermonis interrogaret, respondisse ita scribatur: Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in ea in diebus his? Stupor enim est de ignoratione vnus in cognitione vniuersorum. Sed inter has omnium de se & obrectationes & contumelias, humanæ salutis sacramenta peragebat, & salutem à deo homini quem assumpserat deprecatur. Id enim sequitur: *Ego uero orationem meam ad te domine tempus beneplaciti deus. In multitudine misericordie tue exaudi me, in ueritate salutis tue. Eripe me de luto ut non heream, & de profundo aquarum. Non me demergat tempestas aque, neque absorbeat me profundum, neque contineat puteus super me os suum.* Cæteris in contumelias & opprobria eius intentis, ipse oratione sua totus ad deum est, susceptas quidem infirmitates nostras in se habens, sed in his quibus afficitur cælestis erga nos misericordie munus exequitur. Neque inuitus hæc sumens in multitudine misericordie, beneplacitum deo esse tempus ostendit. In hoc ergo beneplacito tempore rogat, quia nõ ignorat hanc patris de se prophetiam etiam ab Apostolo Paulo recognitam: Tempore accepto exaudiuit te. Omnia quidem deo pro magnificentia operum intelligenda sunt, placere quæ gesta sunt, & cum in Genesi scribitur: Et vidit deus quia bona sunt, vitium nullum in rerum relinquitur creaturis. Tamen quædam M
humani ingenij corrupta nequitia sunt, vt ex remediis venena, vt ex ferro ensis, vt ex igni conflagratio, vt ex cibis cruditas, vt ebrietas ex uino, vt postremo partes ipsæ & membra corporum ad naturalis utriusq; usus utilesq; formata, vitiorum se ac criminũ ministeria præbuerunt. Et cum deo cuncta sint placita, beneplacitum tamen tempus hoc est, quo vnigenitus deus in sanguine corporis nostri, tanquam inimica ac dissidentia reconciliaturus omnia in cælis & in terra deo esset, cum multiformis illa dei sapientia aliis occulta temporibus, nullisq; principibus ac magistratibus seculari cognita, ad laudem claritatis dei esset reuelanda: cum cohæredes & cõcorporales & participes Christo gentes fierent: cũ in eo omnes aduersa deo virtutes dehonestarentur: cũ mors postquã in deo esset grassata desineret: cum

A cum lex peccati, quæ in carne nostra est tolleretur: cum reuelationem filiorum dei congemiscens omnis creatura speraret: cum in passione vnigeniti dei omnium ante constitutionem mundi causarum & originum consummaretur effectus: principem seculi iudicando, hominem ex peccati lege redimendo: creaturis à corruptionis vanitate cui seruirent liberandis: nequitias spiritalibus domini morte damnandis: deo in omnibus & per omnes æternitatis munere immortalitatis nostræ claritate laudando. Omnia autem hæc virtus resurrectionis impleuit, & per primitias ex mortuis ab hominum genere morte depulsa, in autores mortis æternæ mortis pœna decreta est, in se enim ipso principatus & potestates dehonestatas cum fiducia triūphauit. Et ideo post beneplaciti temporis significationem omnis tribuendæ veræ salutis oratio est, vt ea ipsa salutis veritas intelligeretur, quæ ex resurrectione speratur. Dehinc qui infixus esset in limo profundi, vt luto non inhæret rogaret, secundum illud: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Qui enim de terra est, & in terram ex qua acceptus est reuertetur, luto & limo quo infixus est inhærebit, naturæ suæ, id est, corporis origine dissolutus. Liberari se etiam ex odiētibus se deprecatur, & de profundo aquarum, quia vsq; ad animā suam, id est, vsque ad passionem insectantium odia proruperant. Veniens quoque in altitudinem maris ac tempestate demersus, nunc ne demergatur orat, vt superius assumptæ infirmitatis nostræ professio sit, cum se demersum esse profiteretur: nunc vero conscię suæ salutis fiducia est, cum ne se aque tempestas demergat precatur. Nam eiusdem naturæ non est, & demersam iam esse, & ne demergatur orare, sed eius quæ per corpus licet mersa, non tamē sit detinēda per spiritum. Et ideo nunc ne absorbeat profundum, neue super se puteus os suum claudat, precatur. In puteo enim infernæ mortis sedem significari & psalmus alius testis est, cum dicitur: Tu vero domine deduces eos in puteum interitus: demersum hoc profundumq; puteorum in inferna terræ significari demonstrans. Ne contineat ergo super eum puteus os suum postulat. Impossibile enim est deū vitæ, portis inferni detineri. Ac ne in eo quod mortem nostræ infirmitatis assumpsit secundum humanam necessitatē aliquid ei ex mortis acerbitate hereret, ideo subiicit: *Exaudi me domine, quoniam suavis est mihi misericordia tua, secundum multitudinem misericordiarum*

tuarum conspice in me. Hoc enim in multitudine D misericordiæ beneplacitum est tempus, cum in se vniuersorum hominum vitam deus miserans, vt miserator deus vitam esset largiturus ex mortuis, sed qui suauem hanc sibi esse dei misericordiam testabatur, susceptę tamen infirmitatis nostrę sollicitudinem nō relaxat, dicens: *Ne auertas faciem tuam a puero tuo, quoniam tribulor, uelociter exaudi me. Intēde anima mea, & libera eam, propter inimicos meos eripe me.* Oīa vt homo patitur & loquitur. Nā ex susceptione carnis & puer est, secundū illud: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo cōplacuit animę meę. Et citum auxilium tribulationi suæ orat, & intēdi in animam suam rogat, vt per id quod in eam intēdit deus digna sit liberari. Et hæc quidem, vt homo noster obediens vsque ad mortem crucis precatur. Sed cum eripi se propter inimicos suos rogat, cōsuetudinem humanę & spei & moris excedit. Nemo enim saluus alia magis quā salutis suę causavult esse, & a malis quis eripi se ob id necesse est, ne malis afficiat optabit. At vero nunc eripi se non sua causa, sed propter inimicos suos, ex his quibus afficitur deposcit, quia hi inimici dehonestandi in se patiente, & triumphandi cum fiducia in se ex mortuis resurgente mox essent. Denique nihil se sua causa agere ac pati consequentibus docet, dicens: *Tu enim scis improprium meum & confusionem & uerecundiam meam. In conspectu tuo sunt omnes tribulantes me. Improprium expectauit cor meum & miseriam.* Superior non dispar confessio est, cum dicit: Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt absconsa. Contra hu F manarum enim opinionis errorem, soli deo assumpta magis hæc ab eo infirmitas, quā naturalis esse erat nota. Et quia propter inimicos suos hæc perpetienda sibi fuerant, per quæ humanæ saluti atq; æternitati consulebat, huius beneplaciti temporis testatur affectum, dicens: *Improprium expectauit cor meum & miseriam, desideratas sibi esse huius temporis significans passiones, secundum illud diuinę cōmunionis sacramētum: Desiderio cupiui hoc māducare, quia in his passionis suę desideriis beneplaciti temporis consistebat effectus. Sed pati ad profectum nostrę salutis expectans, aliterius quoque expectationis desiderio detentus est. Sequitur enim: Et sustinui commorētens, & non fuit, & consolantem, & non inueni.* Cōmorētens & consolantis non solatium, sed fidem querit, vt si quis veniens ex lege, & harū omnium passionum intelligens, prophetiam secum, tanquam in consummatione ipsius legis

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

Gigis adfisteret, vt postea Paulus adimplens passionem Iesu Christi, & cōsepultus in baptismo, Christum finem esse scit legis. Nam ad consummationem humanarū passionum prophetarumq; dictorum, qui gestorum futurus finis erat, idem est & querelarum. Id enim sequitur: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.* Hæc enim ita vt scripta leguntur, expleta sunt. Nam & fel ingestum ei, & aceto potatū euangelia testantur. Oblatum quidem secundum Matthæum fel renuens: sed secundum Ioannem, vt acetum potaret sitiuit. Locus autem ipse his verbis est dictus: Post hæc Iesus sciens, quoniam omnia consummata sunt, vt impleretur scriptura, ait: Sitio. & erat concha posita aceto plena. Spongiam igitur plenam aceto hyslopo admiscentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum dixit: Consummatum est. Venerat ad oues perditas domus Israël, & expectans consolantem commœrentemque non habuit, non quod consolatione eguit volens pati atque mori, sed qui secum super toti⁹ populi impietate mœreret, & qui se ipsum ipsa mœrentis secum salute consolaretur, vt omnibus tanto scelere perfunctis solatium in his saltem qui salui fierent acciperet, secundum illud: Et in seruis suis cōsolabitur, quia non credente Israël gentes in eum essent credituræ. Verum propheticè non sitisse scribitur, sed vt impleretur omnia, sitisse se dixit, quia cunctæ nostræ quæ in eo fuerūt infirmitates, nō naturales sunt sed assumptæ. Dehinc vt satisfecisse scripturæ propheticæ noscetur, potato aceto omnia consummata esse testatus est, vt plenitudo legis & prophetarum, qui legem & prophetas consummabat, existeret. Iam vero quia intra consummationem oblatis fellis & potandi aceti consummanda quoque erat passionis totius propheta, ad ea quæ postea impietatem tanti facinoris consecuta sunt sermo se retulit, dicens: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in retributionem, & in scandalum.* Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum perpetuo incurua. Esse mensam sacrificiorum, vt de lege que in se futuri est speciem complexa taceamus, Apostolus testatus est, dicens: Non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. Sed esse mensam scientiæ, cum nonnullis locis cognitum sit, tum etiam in his ipsis dictis id intelligi oportere, idem beatus Apostolus ad Romanos scribens interpretatur, cum eos obsecratos esse ne quid intelligerent testatur. Hæc ergo mensa vnde cibus vi-

tæ spiritualis accipitur, coram ipsis in laqueum, K & in captionem, & in retributionem, & in scandalum facta est: cum vel præscripta legis, vel prophetarum voces ab ecclesiæ viris ad reuelationem diuini consilij tractantur: cum ad assumendæ carnis fidem vnigenitus deus in hominis specie, & ab Abraham adoratur, & cum Iacob colluctatus ostenditur: cum ex Iuda princeps veniens idem expectatio gentium nunciatur: cum in Abraham femine omnes patriæ gentium benedicendæ sunt: cum ex Dauid vtero æterni regni dominus prædicatur: cum secundum Esaiam, dominus tanquam ouis ad occisionem ductus, nec maxillas ab alapis, nec faciem auertit à sputis: cum secundum Hieremiam, hic deus noster est, qui disciplinis omnibus Israël dilecto suo traditis postea in terris visus sit, L & inter homines conuersatus sit: cum denique de aduentu eius omnium prophetarum dicta conueniunt. Hæc itaque doctrinæ mensa vel hic vitalis cibi sermo & laqueus, & captio, & retributio, & scandalū est, cum à nobis deus Iacob esse qui ab his sit crucifixus ostenditur. Hæc enim est retributio tantæ impietatis, vt quod nobis est dei virtus, his scandalum sit. Nam cum illaqueati captique sint scriptis, intelligentiæ tamen carent sensu, & ideo obscurati sunt oculis ne videant, id est, ne lumen intelligentiæ contuerentur, quia, secundum Euangelium, Omni habenti dabitur, qui autem non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. Indigni videlicet, qui intelligentiæ sensum ac lumen acceperant, & ideo euangelicæ libertatis scientiam non adepti, perpetuo adhuc legis onere deprimuntur, vt ferat quod M sustinere non possunt. Id enim in incuruando dorso per corporalium operum speciem significatur. Sed hanc eorum obsecrati cordis inscitiam alia etiam debite vitiorum pena cōsequitur: *Effunde super eos iram tuam, & animatio ira tue comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.* In ira dei pænæ constitutionem, non motum animi ad vitiorum voluntatem exardescens significari saepe tractauimus, quam non subito puniturus intenderet, sed in quam pœnam dignus incideret. Mansit autem hæc à prophetis omnibus huic genti impiæ denuntiata damnatio. Nam euersa mox ac diruta ciuitate deleti sunt, gloriosissimo illo templi cultu deleto ornatūque detracto. Et ideo habitatione deserta in tabernaculo eorum nullus habitabit. Verū adhuc secundū impietatis in cremēta ppheta quoq; pœnæ & vitiorum extēdit:

Quo nō naturalis, qui naturam assumpsit.

A Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur. Causam apponendæ iniquitatis super iniquitatem ipsorum, & repellendi eos ne in iustitiam intrarent, & deleris de uiuentium libro non scribendisq; cum iustis eam esse demonstrans, quod quem deus percusserit, hi persecuti sunt, & super dolorem vulnerum suorum addiderunt quod doleret. Et forte non iniuste quem deus percusserit, persecuti esse videantur. Ac de his quæ percussa à deo sint, quid sentiri oporteat ante tractandum est, ut quatenus & hæc percussio salutaris, & illa percussio impia sit, possit intelligi. Percussit dominus Sodomam & Gomorram ultimis sceleribus pollutas & abominatas: & inuenio his ad misericordiæ reconciliationem, id quod percussæ sunt profecisse, cū tolerabilius his in die iudicij sit futurū, quàm his ciuitatibus, in quibus de Apostolorum pedibus puluis excussus sit. Percussam quoq; synagogam Dathan & Abiron plaga dignissima cognitum est, sed in animis eorum ea, quibus maxime peccauerant sanctificata sint opera. Et ne per singula quæ sunt multa discurrā, cū & Apostolus in interitum carnis ad salutem spiritus tradat, dominus ipse quid percutiens proficiat, ostendit dicens: Videte videte quoniam ego sum, & non est deus præter me. Et ego interimam, & ego uiuificabo: percutiam & ego sanabo, ut percutiendi causam proficisci ex causa sanationis ostēderet. Percussus ergo est dominus, peccata nostra suscipiens, & pro nobis dolens, ut in eo usque ad infirmitatem crucis mortisq; percusso sanitas nobis per resurrectionem ex mortuis redderetur. Percussus autem se, ipse testatus est, commune faciens discipulos dicti huius: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. Sed & Apostolus dicti huius significationem haud dissimiliter confirmat, dicens: Qui filio suo dilecto non pepercit. Non pepercit itaque dilecto filio suo, quem & colonis vineæ non ignarus quod occisuri eum essent, destinauit. Non pepercerat autem primo illi de terræ limo Adæ, quem de paradiso post culpam, ne lignum vitæ attingens in aternitatem pœnæ maneret, eiecit, ut naturam corporis eius Adam è cælis secundus assumens, pariq; morte percussus, eam rursus in vitam æternam iam sine pœnæ eternitate reuocaret. Hūc igitur ita à deo percussus persecuti sunt, super dolorem uulnerū dolorem persecutionis huius addētes. Pro no-

bis enim secundum prophetam dolet, & idcirco esse in doloribus æstimandus est. Quod enim postea nominis sui odium susceperint, quatenus silentium resurrectionis pecunia emerint, quibus Apostolos terroribus iniuriisq; vexauerint, cognitum est. Et quia hæc super dolorem vulnerum addiderunt, apponetur super iniquitatem iniquitas. Appositæ autem iniquitatis pœna est, ne intrent in iustitiam dei, id est, ne concorporales & cōparticipes Christo fiant, qui nobis secundum Apostolum iustitiæ sanctificatio, & redemptio à deo factus est. Exclusi uero à iustitiæ ingressu necesse est à libro uiuentium deleantur. Scripti enim erāt in Abraham benedictionibus, cuius semen sicut stellæ cæli, & sicut arena ad oram littoris abū daret. A quo libro cum omnem populum deleri Moses metueret, se primum deleri deprecatus est, optans, ut opinor, secundum Apostolum anathema pro fratribus suis esse. Et quia super dolorem vulnerum dolorem persecutionis addentes rursus pœnitentiæ locū perdidērunt, deleti de uiuentium libro, ne postea quidem scribi cum iustis meruerunt, ut intelligi possit alius uiuentium, alius liber esse iustorum. Nec ambigū est eos in uiuentiū libro esse, qui antea sine vlla Christi cognitione piè in lege versati omnia præscripta legis impleuerint, de quibus secundum legem Apostolus Paulus ita docuit: Quia qui fecerit ea uiuet in illis. Scribuntur autem in libro iustorum, quibus iustitia Christus est factus. Iustus enim ex fide uiuit. Quo de libro ad Apostolos dominus ita loquitur, dicens: Gaudete & exultate, quia nomina uestra scripta sunt in cælo. Et idcirco duplex significantia delendorum de libro uiuentium, & non scribendorum in libro iustorum fuit, quia post librum uiuentium liber esset reliquus iustorum. Apostolis autem hinc magnæ gratulationis causa suggeritur, quia plus sit in libro scriptos esse iustorum, quàm de uiuentium libro non esse deletos. Tenet autem in se eum confessionis modū, quæ in nobis esse oportet fidei, ut in eo tam natura hominis, quàm natura dei cognita sit. In forma enim serui ueniens, euacuauit se à dei forma. Nam in forma hominis existere, manēs in dei forma potuit: aboleri autem dei forma, ut tantum serui esset forma, nō potuit. Ipse enim est & se ex forma dei inaniens, & formam hominis assumens, quia neque euacuatio illa ex dei forma naturæ cælestis interitus est, neq; formæ seruilis assumptio, tanquam geminæ originis conditionisq; natura est: cum id quod assumptum est, non proprietas interior sit, sed exterior

G exterior accessio, quod ipsum consequentibus docet, dicens: Pauper & dolens sum ego, & salus vultus tui deus suscepit me. Pauper est, qui secundum Apostolum cum esset omnium diues, seipsum vt nos ditesceremus paupertauit: dolens est, qui secundum prophetam pro nobis dolet. Sed hunc pauperem ac dolentem salus ea quæ vultus dei est, suscepit. Forma & vultus & facies & imago non differunt. Id ipsum enim in vtroque horum significari communis est sensus. Hinc igitur pauperem in salutem vultus dei, qui forma dei est, suscepit, id est, assumptum hominem vnigenitus deus, qui imago inuisibilis dei est in æternitatis suæ vita, quæ in deo salus esse intelligitur, collocauit. Omnis enim lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est, id est, susceptus homo in naturam diuinitatis acceptus.

H Esse autem in eo finem legis, & sacrificiū laudis euangelica confessio est, ita vt hostiarum sanguine ex oblatione cessante sacrificiū gratiæ laudisq; prælatum sit. Hoc enim isto paupere & dolente in salutem vultus dei formæ quæ suscepta continuatur, & sequitur: *Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude. Et placebit deo super vitulum nouellum cornua producentem & ungulas.* Hæc itaque laudatio nominis dei, laudisq; ipsi⁹ magnificatio super vitulum nouellū placebit. Talis enī ante in lege pro peccato offerebatur, cuius ætatem per terrena vngularum & cornuum incrementa significat. Placebit ergo super vitulum peccati honor laudis, secundum illud: Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter in quo ostendam illi salutare dei. Iter igitur ostendendi salutaris dei in laudis sacrificio, & ipsum in consequentibus psalmus ostendit. Nam post placitum magnificentiā laudis super vitulum nouellum, subiicit: *Videant pauperes & lætetur, & querite deum, & uiuet anima uestra. Quoniam exaudiuit pauperem dominus, & uinctos suos non desepit.* Hoc scilicet tempus lætentur videntes, cuius sacrificium in laude sit, quia illic ostendetur salutare dei. Et ideo deus ab his ad vitam animæ quæretur. Carnis enim & corporis timeri iudicem vetuit, quia animam in gehennam mittere solus potēs sit deus. Querendi autem dei ad vitam animæ ea causa est, quia exaudiuit de⁹ pauperem, cum scilicet qui se paupertauit, vt nos ditesceremus, quem in salutem vultus sui suscepit, in quo nobis peccata donauit, non spernens uinctos suos, siue qui uincti sunt Christi, vt Paulus in vinculis gloriatur, siue quos satanas peccatis uinctos vt armatus & præpotens obtinebat, secundum

illud: Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Lætetur ergo in his quæ videt pauperes, quia scriptum est: Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnū cælorum. Et quia his qui pauperes spiritu sunt in cælorum regno constitutis, creatura omnis congemiscēs & dolens in gloria filiorum dei liberanda est, vanitati non sua sponte subiecta, nunc quoq; ob lætantes pauperes vitamq; quærentes, exauditumq; pauperem uinctosq; non speretos ipsa illa ad laudem dei expectans reuelationē gloriæ, pauperum creatura aduocatur. *Laudent eum cæli & terra, & mare, omnia repentina in eo.* Sub horum elementorum commemoratione creaturarum omnium liberandarum sensum mentemq; significans, vt dum cælum & terra & mare dicitur, cognoscantur domino Iesu Christo cælestia & terrestria & inferna genua flectere. In his enim quæ in mari repunt, cum tamen in aquatilibus natatus magis sit ex natura quàm reptio, ea quæ in inferis degunt docentur, cum profundum maris sedem intelligamus inferni. Causam autem adhuc cur cælum & terra & mare deum laudent, ostendit dicens. *Quoniam dominus saluificauit Sion, & edificabuntur ciuitates Iudæ, & inhabitabunt in ea, & hereditabunt terram. Et semen seruorum eius possidebit eam, & qui diligunt nomen eius inhabitabunt eam.* Laus vniuersa ex rerum admirabilitate profiscitur. Tum enim aliquid laude dignum videtur, cum opus ipsum ita magnificum atque præclarum est, vt & prudentiam ac virtutem gerentis & gestorum decus vsuq; contineat. Quod itaque sensum atque opinionem ingenij communis excellat, id per admirationem sui meretur ad laudem. Cælum ergo quod tanto ornatu distinctum impletumq; est, tantisq; motus atque cursus incredibili constantia ac varietate conseruat, vt annum inter hyemem caloremq; æstatis temperatis autumnū & veris temporibus moderetur & finiat, terra autem quæ supernis inumbrata naturis, vel complexa in sese, vel suscepta sinu semina & contineat & aiat, & fecundet secundum vniuscuiusq; generis naturam, vsu ac maturitate consolidet, mare autem quod vitæ nostræ modo, nūc hausto spiritu, nunc refuso animetur & maneat, motuq; in tanta sui varietate rationibus se lunaris incrementi detrimentiq; moderetur, & profunda infinitaq; sui obice mentē humanæ opinionis excedat, vt neque quid extra, neque quid intra sit sensu persequente capiamus, in his tamē tantis tamq; admirabilibus rerum naturarūq; virtutibus in deo, hoc quod Sion salua sit, ciuitatesq; Iudæ edificandæ sint, cæli,

A cœli, terra, maria laudabunt, humana utique opera & caduca, & ipso tempore ac vetustate soluēda. Quod si extructas eas esse ut sint, laude fit dignum, nōne magis conseruatas eas esse ne destruerentur proficeret ad laudem? Non ergo hæ maximæ utique præstantissimæq; rerum omnium, vel magis quibus vniuersæ res contineantur alanturque naturæ maris, terræ & cœli ad inanium pœnæ ac leuium operum laudem aduocantur, id est, quia Sion saluificata sit, extructæq; Iudææ ciuitates, quas post Babyloniorum Antiochiq; victoriam bellum quoque Romani regis absumeret. Dehinc ipsam hanc inopem impiamque sententiam, rei quoque communis scientia & ratio condemnat. Nam ob id ædificari ciuitates Iudææ propheticus sermo declarat, ut in ea quæ salua facta sit Sion inhabitet. Et quid hic secundum

B humanas extructiones ciuitatūque fabricas intelligentiæ loci est? cum neque in ædificandis his laus vlla sit, quæ sint postea destruendæ, neque ratio & natura patiatur ædificari ob id ciuitates, ut inhabitent ciuitatē. Est autem digna planè deo laus cœli & terræ ac maris cōfessione tribuēda, quod illa filia Sion quæ inuecta in Hierusalē tanto præcuntū sequentiūque comitatu salua per deum sit, in quam angeli concupiscunt, in quam creatura omnis gemens dolensq; prospicit, in qua æternitatis nostræ gloriam laudemque speculamur, in qua ædificatæ ecclesiarū ciuitates manebunt. Sion enim licet colliculus tēplo quod in Hierusalem fuit iunctus sit, tamen secundū interpretationem ex Hebræo in Latinum Græcūque sermonem speculatio dicitur. In hoc ergo corpore domini, quod resurrexit ex mortuis, quod à dextris virtutis confedit, quod in gloria dei patris est, spem nostram vitamque speculamur. Et quia reuelationem nostræ in claritatis & ipsa in eandem liberanda creatura omnis expectat, salutem huius Sion sub significatione cœli & terræ & maris laudat, quia omnia in cœlis & in terra pacificata & reconciliata per eam deo sint, quia in resurrectionis gloriam, cuius spem in ipso ex mortuis resurgente speculamur, peccatum, mors, corruptio & vita & immortalitate deuorata sint & exhausta. Nam si super vnius peccatoris pœnitentiæ magnum in cœlis gaudium est angelorū, quanto magis in totius mundi reconciliatione læticia sit? Et quia in finem pro his qui immutabuntur est psalmus, Iudææ etiam ciuitates, ut in Sion inhabitent, ædificandæ esse laudantur. Et ciuitates ipsas conuentus hominū esse quis dubitet? Ecclesias vero ex conuentu

plebium effici notū est. In hac ergo Sion, quæ illam in se etiam primitiuorum conscriptorum in cœlis, complexaq; sit ciuitatem, habitatio nostra perficitur, qui ut semen Abrahæ, ita & semen Iudæ manemus. Non enim qui in carne Iudæus, sed qui in spiritu. Ob quod in his nostris conuentibus ciuitates quoque Iudæ sumus. Ac ne sibi Israël impius ciuitatum Iudææ gloriam eo quod secundum carnem seruorū dei semē est vendicaret, eorum hereditatē, eorū habitationem in Sion esse demonstrat, qui nomen domini diligant, ut pietatis magis sit, nō generis electio, quia præstet omnibus charitas dei, quæ in Christo est: & Petrum nihil aliud quam vtrum se amaret interrogat dominus noster Iesus Christus dei filius, qui est benedictus in omnia secula seculorum, Amen. E

In finem Psalmus David in remembrance,
eo quod saluum me fecit dominus.

PSALMVS LXIX.

Domine deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me festina. Confundantur & reuerantur qui querunt animam meam. Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala. Auertantur statim erubescantes, qui dicunt mihi euge euge. Exultent & lætentur in te omnes qui querunt te, & dicant semper magnificetur dominus, qui diligit salutare tuum. Ego uero egenus & pauper sum, deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus esto domine, ne tardaueris.

Alius hic in remembrance psalmus est: nam trigesimo septimo eadē inscriptione est. Ex ipsa autem verbi huius significatione vsq; communi quod in remembrance præscribi intelligendum sit, edocemur. Nam remembrance præcatio ei competit, qui se incidere in obliuionem eius à quo vel auxilium vel veniā expectat pertimescit, & aut sui ad salutem commemorationem fieri desiderat, aut eorum ad pœnam, qui sibi semper infesti sunt. Et quidem in anteriori superscriptione ipsius psalmo de veniā & salute tractatum est, qui totus ex persona dolentis domini pro nobis portantisq; peccata nostra cōsistit. In hoc vero necessitas poscendæ veniæ non relicta est, quia iam superior & contiguus huic psalmus saluificatæ Sion, ædificatarūq; ciuitatum Iudææ laude conclusus est. Sed in eo remembrance in impios vltionis est, & retributionis in sanctos. Et quia non illi David, sed in illum David psalmus in finem est secundū æditā in anterioribus ex nominis proprietate rationē, ex persona domini tractabitur, ut ipso psalmi

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G so psalmi sine noscetur: *Domine deum in adiutorium meum intende. Pax confessionis hec vox est, adiutorium a domino & deo sperare, sed plus hic quam in deprecationibus sperandi auxilij solet esse, sermo significat. Videri enim id potest, ut qui in adiutoriū positus sit super potentem, nunc in adiutorium in quod positus est, ut intendatur orare. Et quis hic sit nō ambigitur ex psalmo, in quo inest scriptum: Posui adiutorium meum super potentem, & exaltaui electum de plebe mea, inueni David seruum meum. Et ne aliquid in illum David lesse referri posset, adiecit. Et ego primogenitū ponam eum, excelsum super reges terræ. At ne quod primogenitus est, ad primitias indultū ei a deo regni trahi posset, id quod soli domino Iesu Christo proprium esset ostendit dicens: Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta manet in æternum, & testis in cælo fidelis. Nunc ergo qui aduersum potentem positus sit adiutor, & qui intendi in adiutorium suum precatur, pœnam in eos qui sibi aduersantur expostulat, dicens. *Confundantur & reuerentur qui querunt animam meam. Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala. Auertantur statim erubescantes, qui dicunt mihi euge euge.* Ex verbis loquelæ sermonis nostri diuinus sermo pendendus est. Pudor & cōfusio ex dedecore est, auersio ex repulsa est. Reditus vero in noua loca magis quam in ea vnde digressio est. Qui querunt animā sancti huius, qui in adiutorium suum orauit dominum confundentur, post etiam auertentur nō in alia, sed in eadem. Et idem est dīctorum ordo qui & rerum. Confundentur iusti animā querendo, quem cum peremerint, scient quoniam deus vitæ & resurrectionis est dominus. Ac deinde auertentur, ne occurrant cum sanctis obuiam Christo in nubibus rapti. Postremo auersi non ibunt in aliena loca. Surgentes enim impij ex mortuis, rursus detrudentur in infima terræ vnde emerferāt. Nam, ut Apostolus ait: Omnis quidem caro resurget, sed nō omnis demutabitur. Resurget autem, quia in carne siue bona siue mala egerint recipere constitutum est. Ergo & querentes animam iusti, & euge euge dicentes, & confundentur & reuertentur in resurrectione, cōfundentur inquam ad iudicium reuocari. Euge euge autem iusto dixisse constat, qui dixerunt: Saluos fecit alios, se ipse saluare non potest. Sed post hanc malorum pœnam, quia rememorationis erat psalmus, pro sanctorum quoque fuit spebus orandum. Sequitur enim: *Exultent & lætentur in te omnes qui querunt te & dicant semper,**

magnificetur deus, qui diligunt salutare tuum. Ut K confusio & reuerentia iusti animam querentibus, ita exultatio & lætitia querentibus deū, quia secundum prophetam resurgēt alij in cōfusionem, alij in lætitiā. Et ut retrorsum erubescantes auertentur, qui mala cogitant, qui dicunt euge euge, ita qui salutare dei diligūt, ad confessionem magnificentiae dei proficiūt, ut ex gratia indultæ sibi a deo exultatiōis, laudis confessio augeatur. Non enim aliquo deus qui idem atque æternus est indiget, aut quicquam in rerum naturis & mentium opinionibus est quod expectet. Quod enim incremento demutabile est, id detrimento saepe mutatur. Deus autem qui idem origo & causa gignentibus est, ad æternæ beatitudinis naturam sibi ipse sufficiens, nihil extra vel ultra quod sibi desit, ne aliunde expetat, dereliquit. Magnificatur autem per beneficiorū suorum incrementa nobiscum, cum magnificentia eius & commodorum nostrorum sensu ac iocunditate & referendæ gratiæ, laude cumulat. Ergo quotiescūque magnificatur dominus, toties aut optādi nobis a deo muneris vota sunt, aut sumpti perceptiq; confessio est, magnificentiae eius laude nobiscum per commodorum nostrorum incrementa nascente. Oportuit autem psalmum qui rememorationis in finem est, digno rememorationis fine concludi. Sequitur enim: *Ego autem egenus & pauper sum, deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus es tu domine, ne tardaueris.* Neque regis dignitati neque regni, summæ paupertatis atque inopiæ professio congruit, sed eius vox est, qui ut nos ditesceremus pauperem se prestitit, cui ne ad supremam quidem cœnā, nisi quaesita & aliena domus fuerit. Auxilium pro nobis itaq; rogat. In forma enim serui, obediens vsq; ad mortem factus est. Citū quoq; auxilium ut liberetur orat, in quo nullius morationis tarditas sit, qui & ipsas passionis moras nō ferens, proditori dixerit: Fac quod facis cito, memorari in se susceptæ carnis infirmitatem, ut liberetur paterni numinis virtute festinat.

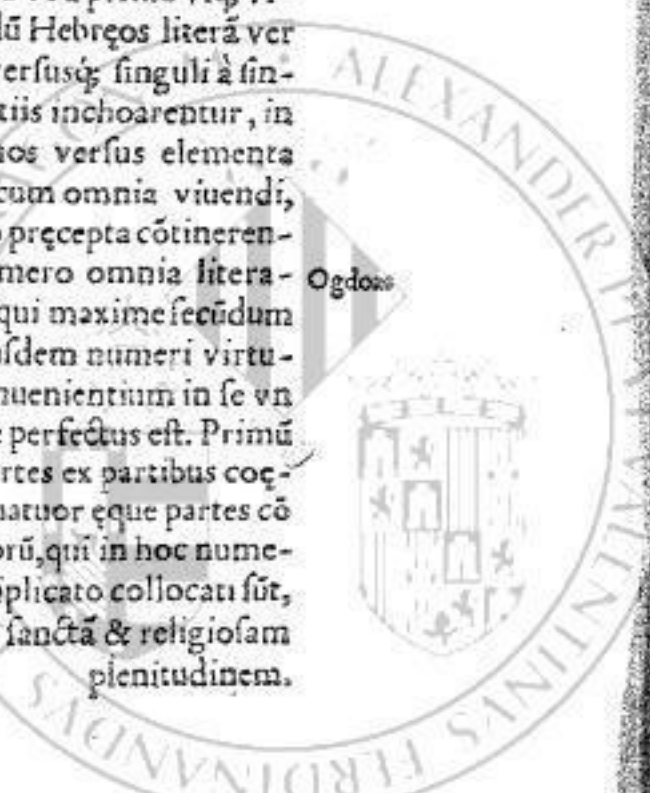
PSALMVS CXVIII & Aleph.

Beati immaculati in uis qui ambulant, &c. Vsq; ibi: derelinquas usquequaq;. Qui ad doctrinā rationalis & pfectæ prudentiæ preparantur, ab ipsis statim literarū elementis docendi sunt, ut perfectā veramq; rationem tanquam ab exordio primæ institutionis consequantur. Sciens istud sanctus Paulus Apostolus eam solam veram atque vtiis doctrinā esse prudentiam, quæ ab ætatis initiis atq;

A tiis atque ab infantia ipsius inchoaretur exordiis, hæc ad Timotheum inter magna atq; præclara fidei studijq; præconia, in secunda epistola scribit: Tu vero permane in his quæ didicisti & credidisti, & sciens à quibus didicisti, & quod ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere in salutem. Hoc propter præsentem psalmum ita dictum sit, in quo cum cognitio veritatis ad eruditionem humanæ ignorantie esset adenda per ipsa literarum atq; elementorum initia, doctrine ordo est distributus. Secundum enim Hebræorum literas singulis octonis versib⁹ singule literæ præferuntur. Est autem omnis numerus versuum in centū septuaginta octo versibus. Nam cum ex viginti duabus literis omnis Hebraus sermo conueniat, & octonos versus literæ singule explicent, numerus iste versuum octonis partibus multiplicatus expletur. Hæc igitur extitisse causam existimo, vt per literas totius istius psalmi ordo decurreret, vt sicut paruuli & imperiti & ad legendum imbuendi, hæc primū per quæ sibi verba contexta sunt literarū elementa cognosceret, ita & humana ignoratio ad mores, ad disciplinam, ad cognitionem dei per hunc singularum literarum octonarium numerum ipsis veluti infantulis doctrine initiis erudiretur. arduum enim & difficillimum est, hominē per se ipsum vi per seculiq; doctores rationem præceptorū cœlestium cōsequi: nec naturæ nostræ recipit infirmitas, diuinis institutis nisi per eius gratiā, quæ hæc ipsi dederit, erudiri. Nanque qui simpliciter ea quæ inter manus sibi inciderint legunt, existimant nihil differētiz in verbis, nihil in nominibus, nihil in reb⁹ existere. Sed si istud cōmunis colloquij sermo nō patitur, vt sub diuersis rerum nuncupationibus, nisi diuersa significata esse intelligantur, nunquid dei eloquia tam imperita & tam confusa esse credimus, vt aut inopia verborum, quibus iterantur laborauerint, aut distinctionum genera nescierint? Plures enim cum audiunt legem, iustificationē, præcepta, testimonia, iudicia, quæ omnia Moses sub diuersa vniuscuiusque generis virtute disposuit, vnū atque idem esse existimant, ignorantes aliud legem, aliud iustificationem, aliud præceptum, aliud testimonium, aliud esse iudicium, quæ multum à se differre & discrepare testis nobis est octauus decimus psalmus, quo continetur proprietas vniuscuiusque & nuncupationis & generis. Lex enim immaculata conuertens animas, testimonium domini fidele erudiens paruulos. Iustitiæ domini recte lætificantes corda præceptum domini

lucidū illuminans oculos. Timor domini sanctus permanens in seculum seculi, iudicia domini vera iustificata in semetipsa. Sunt ergo distantie in singulis quibusque rebus: & prudentis atque intelligentis viri est, in quæ scripta sunt discernere, vbi lex, vbi præceptum, vbi testimonium, vbi iustificationes, vbi iudicia constituta sint, ne illa quæ sermo propheticus mirabili vniuscuiusque proprietate distinxit, ea ignorantie nostræ infirmitas indocta imperitiæ opinione confundat. Itaque per literas singulas hæc omnia maximus & vltimateros copiosissimus psalmus iste discreuit, vt per hæc verborum elementa credendi & viuendi & erudiendi in domini doctrina ratio, distinctio doceretur. Plures autem arbitrantur, simplicitatem fidei ad absolutam æternitatis spem posse sufficere, tanquam innocentie, secundum iudicium seculi, studium doctrine cœlestis non egeat institutis. Et quia aliter se res habet, idcirco nunc viuendi in deo innocenter, & in innocentia religiose manendi cognitio multa cum copia prophetici sermonis exposita est, quia difficile est quenquā per semetipsum, id est, per seculi instituta, hæc innocentie religiosæ cognitionem ad verum vsum vite piæ & innocētis adipisci. Nouit etiā infirmam per se esse humanā naturam Apostolus ad hanc viuēdi scientiam cōpellendam. Nam cum de charismatū & munerum dei donis doceret, cum primum sermonem sapientie prætulisset, statim sermonem scientie subiecit. Hoc enim scientie post sapientie sequens à deo donū dei est, quia vsum sapientie in vsum sciētie perfectus est. Occurrit autem in presenti psalmo etiā ea nobis difficultas, q̄ cū duos tantum psalmos acceperimus per literas Hebræas conscriptos, id est, centesimū vndecimum atq; duodecimū, ita vt à prima vsq; vigesimam secundā secundū Hebræos literā versuum numerus cōueniret, versusq; singuli à singulorum elementorū initiis inchoarentur, in hoc nunc psalmos octonos versus elementa singula obtinerent. Sed cum omnia viuendi, credendi & placendi deo præcepta cōtinerentur in psalmo, in eo numero omnia literarum initia continentur, qui maxime secundum plenam & religiosam eiusdem numeri virtutem primus omnium conuenientium in se vndique partium equalitate perfectus est. Primū etenim per duas in se partes ex partibus coequalis, tum deinde per quatuor eque partes cōuenit. Et virtutes psalmorū, qui in hoc numero vel singulari vel multiplicato collocati sūt, docēt numeri huius esse sanctā & religiosam plenitudinem.

Ogdos

G plenitudinē. Hic autē numerus etiā in lege san-
ctus est. Iustum enim est vt qui nat⁹ esset, in o-
ctauo signum circumcisionis acciperet. Hęc e-
tiam in circūcisione domini ratio seruata est,
& in hoc dierum numero cum ipse circūci-
sione non egeret, oblat⁹ in templo est, vt in
corpore eius humane carnis recideretur infir-
mitas. Hic etiā numerus omnia genera pecu-
dum vt digna sacrificiis habeantur, enunciat,
octaua enim die iubentur offerri. Et in hoc nu-
mero diluuij dieb⁹ origo rursus humane ge-
nerationis eligitur. Consummatio igitur nūc
doctrinæ & eruditionis nostrę sub perfecti hu-
ius numeri absolute per singula elementa
concluditur, antequam neq; mūdi deo hostia
fuit, neque in generis familia quis cessante cir-
cūcisione suscept⁹ est, & ex quo rursus iterā-
dę generationis cępit exordiū. Primę igitur
literę hi versus sunt: *Beati immaculati in via,*
Aleph *qui ambulant in lege domini. Beati qui scrutantur tes-*
H *timonia eius, in toto corde exquirunt eum.* Di-
ctorum ordo non negligendus est, qui si non
diligenter à nobis cognoscitur, neque disposi-
tę quidem beatitudinis ordinē consequemur.
Non enim primum beati scrutantes testimo-
nia, sed primū beati immaculati in via. Prius
enim est confirmatis moribus, & in innocen-
tię studiis ex cōmuni probitatis honestate cō-
positis viam veritatis ingredi, sequens deinde
est scrutari dei testimonia, & expurgato emū-
datoq; animo ad inuestiganda adesse. Ordinis
autem huius & alius propheta non immemor
est, dicēs: *Serite in iustitia vosmetipsos, & me-
tite vos in fructum vitę, & illuminate vos in
lumine scientię.* Non illuminatio primū, sed
I *satio nostra præceptum est, & cum ante nos-
metipsos, id est, vitę nostrę vsum in spem fru-
ctuum seuerim⁹. Deinde cū quę fata sunt mes-
suerimus, tunc nos lumine scientię illumine-
mur. Tenendus igitur hic ordo est sationis,
messis & illuminatiōis. Plures enim nostrum
illuminari se priusquam serere ac metere fe-
stinant, cum satio atq; messis quedam conse-
quendi luminis præparatio sit. Prima igit hęc
beatitudo est, beatos esse qui immaculati i via
sunt. Sed nō in via fortuita & incerta & in er-
ratica, sed in via in qua in lege dominiambu-
latur. Plures enim vtilē & necessariam viā esse
se ingressos existimāt, sed immaculati in via
nō erunt, quia nō in lege domini ambulāt. Sed
M *via hęc nō solum ineunda est, sed etiā peragē-
da est. Nemo enim dum in via est, id ad quod
per viā tendit obtinuit. Beatus Paulus ait: Nō
quod iam acceperim aut perfectus sim, sequor
autem si apprehendam, in quo & apprehen-**

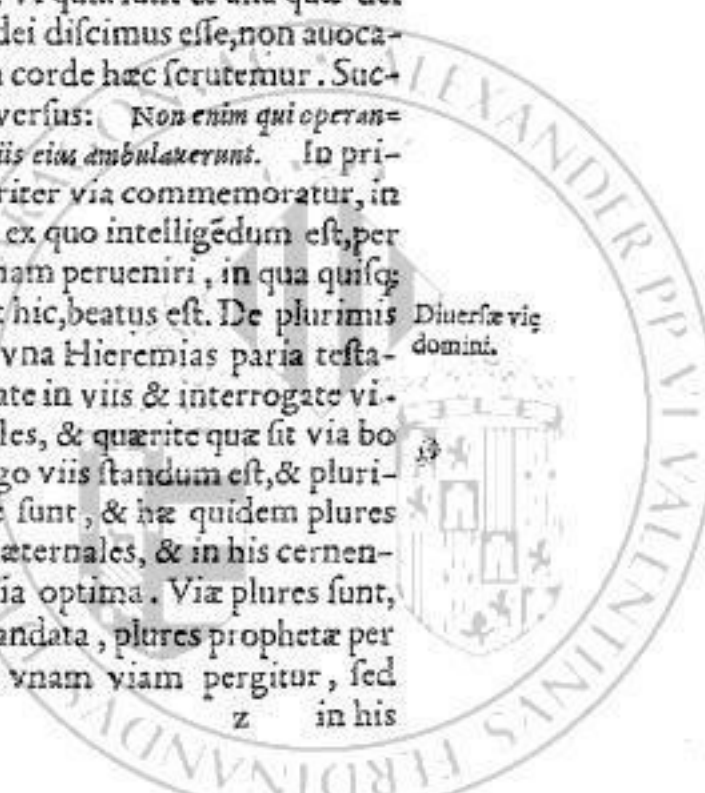
sus sum à Christo. Ergo adhuc ille pergebat, ea K
quę retro sunt obliuiscens, in his autē quę in
priora sunt se extendens. Itaque viam hanc a-
gens beatus est, qui cum obliuione præteritorū
in futurorum spem extenditur. Et quę via sit
in qua vnusquisq; ambulans beatus sit, domi-
nus docet dicens: *Ego sum via.* Quisquis igitur
in præceptis eius institerit, hic beatus est,
dum vitia carnis coercet, dum animi petulan-
tiam edomat, dum auaritię famem vincit, dū
terrenorum honorū gloriam euitat. Quisquis
ergo in his manserit, hic est immaculatus in
via, & in lege domini ambulans. Adiectio au-
tem ea qua dictū est, in lege domini, nō est o-
ciosa. Est enim & peccati lex de qua ait beatus
Apostolus: *Video aliam legem in membris
meis contramilitantem legi mentis meę, & ca-
ptiuum me ducentem in legem peccati.* Ergo L
quia & lex peccati esset, idcirco domini lex di-
cta est. Nisi enim & lex exterior, non cum ad-
iectione proprietatis legem domini propheti-
cus sermo dixisset. Sequens deinde versus est
primę literę: *Beati qui scrutantur testimonia e-
ius, in toto corde exquirunt eum.* In primo ver-
su est: *Qui ambulant in lege domini.* in secū-
do: *Qui scrutantur testimonia eius.* In quar-
to, quia tertius supplementum dedit, secundo
de mandatis ait dicens: *Tu mandasti mandata
tua custodiri nimis.* In quinto de iustificatione:
*Vtinam dirigantur vię meę ad custodiendas iusti-
ficationes tuas.* In sexto rursus de mandatorū
effectibus: *Non confundar cum respicio in
mandata tua.* In septimo de iudiciis: *Confite-
bor in directiōe cordis in eo quod didici iudicia tua.*
M *In octauo de iustificatione iustificationes tuas domi-
ne custodiam, non me derelinquas usquequaque ni-
mis.* Si ergo aliud lex, aliud præceptum, ali-
ud iudicium, aliud iustificatio, aliud testimo-
nium, necessarium est ab eo qui hęc omnia cō-
stituit & condidit, intelligētę gratiam nos &
munus orare. Totum autem hoc in se habet le-
gis nuncupationem. Quid ergo est lex: vmbra
scilicet (vt Apostolus ait) futurorum. Quod de
ceteris scriptum nūquam est, sui vt futurorū
vmbra sit, aut iustificatio, aut testimonia, aut
mandata, sed tantum legi id proprium est (vt
Apostolus in pluribus docet) non secundū lite-
rę intelligentiam legem esse tractandam, sed
secundum spiritalem doctrinam futurorum
in ea vmbra esse noscendam. Ait enim: *Nō
obturabis os boui trituranti.* Et adiecit: *Nun-
quid pecudum deo cura est? An non propter
nos dicta scriptaq; sunt. Et rursus: Legem he-
gentes nō audistis q; Abraham duos filios ha-
buit, vnum ex ancilla, & vnum ex libera: Sed
qui*

A qui ex ancilla, secundum carnem natus est: qui autem ex libera, secundum repromissionem: & quia lex futurorum umbra est, adiecit, quæ sunt. Hæc enim sunt duo testamenta. Ergo quæcunque doctrinarum spiritualium umbra complexa est, hæc lex esse dicenda est, quia lex & spiritualis & umbra est futurorum. Mandatum autem domini est, in quo observatio præceptorum & custodia continetur, ut illud: Nō occides, non mœchaberis, & cetera horum similia. Et quia hæc simplicia & splendida sunt, nosq; in verum lumen per observantiam sui diligentia, idcirco ita dictum est: Præceptum domini lucidum, illuminans oculos. De lege autē non conuenerat ista dixisse quæ per vmbra futurorum aucta est, & animas per futurorum cognitionem conuertens, mandatū autem per observantiam sui illuminans. Ergo

B quia beati sunt scrutantes testimonia dei, & aliud legem, aliud mandatum, aliud testimonia esse, sicut cetera diximus, quæ hæc sint dei testimonia noscendum est. Legis enim totius liber sub testimoniis datus est. Cælum namque & terram Moses librum testamenti traditurus in testimoniū aduocauit. Sunt & plurima in causa testimoniorum constituta, cum iacob ait: Testimonium erit vobis collis iste, & testimonium erit lapis iste, & in Iesu scriptum est: Duodecim lapides tollite, ut sint hi in testimonium filiis vestris. Curato etiam leproso dominus ait: Offer munus tuum in testimonium quod constituit Moses illis. Apostolus plura ad Timotheum per epistolam loquens denunciat sub testibus, dicens: In conspectu multorum testium denuncio tibi, & in conspectu dei viuificantis omnia, & Iesu Christi & electorum angelorum, ut hæc custodias. Plura igitur & innumerabilia sūt dei testimonia, quæ si quis scrutari per cognitionem legis, prophetarum, apostolorum, euangeliorū vellet in beatitudine permaneret, neque velut vacuo & solitario orbe viuens sciret se nisi sub teste peccare. Plena sunt enim omnia diuinis testimoniis, & omne hoc vacuum quod putatur, repletum est angelis dei, nihilq; quod non hæc diuinorum ministeriorum frequentia incolat. Horum itaque cognitionē per doctrinam quis adeptus, scit se sub testibus viuere. Et cum natura humanæ infirmitatis procliuis ad vitia est, refugit tamen vel sub teste peccare, quod ipsum docet nos cōmunis consuetudinis ratio. Quis enim furari sub teste non metuit? Quis ad scelus nisi secretum legit? quis ad adulterium non aut solitudinem aut noctem optauit? Et si quando incalescen-

tibus vitiis iam ad crimen animus promptus est, tamen furor insanientis voluntatis occur-
 su testis coërcetur, & in sese abruptam humanæ petulantiae naturam nonnunquam inter-
 cessio repētina reuocauit. Si ergo metu inter-
 cessionis iam præsumptum animo facin^o de-
 moratur, quid Christianum hominem agere
 conueniet, scientem se tot vndiq; spiritualium
 virtutum testimoniis, non dico operum suo-
 rum, sed ipsius tantum voluntatis obsessum?
 Nōne cum in aliquam turbidæ affectionis vo-
 luntatem infirmitatis nostræ aculeis cōmoue-
 mur, metuimus adstantes vndiq; nobis cho-
 ros angelorum, & plenū ministeriis cœlesti-
 bus mundum? Si enim angeli paruulorum pa-
 trem nostrū quotidie vident, qui in cœlis est,
 possumus testimonia eorum metuere, quos &
 vobiscum manere, & deo quotidie scimus ad-
 sistere. Quinetiam ipsum diabolicum illum,
 per quem ipsa illavitorum nostrorum incen-
 tina præbentur, suosque omnes testes metuere
 debemus, puncto temporis omnem amplitu-
 dinem mundi huius obeuntem. Cui dulce est
 peccare nos, ut peccatorum nostrorum testi-
 monio gloriatur. Est enim eius hæc propria
 calliditas, instigare ad peccandum, & arguere
 peccantes, dictum est enim: An nescitis quia
 adest diabolus accusator fratrum vestrorū, &
 quia hæc sunt aduersaria nobis virtutes? In
 testimonio cum cæteris permanētes, de sanctis
 tantū prophetam meminisse dignum fuit di-
 centem: *Beati scrutantes testimonia tua non aliena scilicet, sed illa quæ dei sunt.* Non negligēs au-
 tem testimoniorum dei oporteret esse scruta-
 tio, ob quod dictū est: In toto corde exquirunt
 eum. Non pro parte studium cœlesti doctrinæ
 adhibendum est, sed toto corde dei testimonia
 inquirenda sunt, ut quia sunt & alia quæ dei
 non sunt, ea quæ dei discimus esse, non auoca-
 to in alia negocia corde hæc scrutemur. Suc-
 cedit deinde hic versus: *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.* In primo versu singulariter via commemoratur, in hoc tertio plures: ex quo intelligēdum est, per multas vias ad vnam perueniri, in qua quisq; immaculatus si sit hic, beatus est. De plurimis autem viis atque vna Hieremias paria testatus est, dicens: *State in viis & interrogate vias domini æternales, & quærite quæ sit via bona.* In plurimis ergo viis standum est, & plurimæ interrogandæ sunt, & hæc quidem plures & domini sunt & æternales, & in his cernendum est quæ sit via optima. Viæ plures sunt, & plurima dei mandata, plures propheta per quos omnes in vnam viam pergitur, sed
 z in his

Diuersæ viæ
 domini.

G in his operarij iniquitatis non ambulauerunt. Nam si in eis mansissent, vsque ad optimam illam noui testamenti viam peruenirēt. Est via per Moſen, eſt per Ieſum, eſt per Dauid, eſt per Eſaiam, eſt per Hieremiam, eſt per Apoſtolos, per has omnes ad eum neceſſe eſt peruenire, qui dixit: Ego ſum via, & nemo venit ad patrem niſi per me. Simile quiddam ſub margaritæ nomine dictum eſſe intelligendum eſt. Multarum enim margaritarum negociatorem oportet vt vnā margaritam multi precij conſequatur. De margaritis vero cum ſit ſermo, ſufficit ad honorem earum quod margaritæ ſint nuncupatæ. Vna autem illa margarita quæ reperta eſt, magni eſſe precij dicitur. Ita & cum de viis plurimis prophetatur, quod & domini & æternales ſunt dictæ. Cum autē in his viis quaeritur quæ ſit utilis via, ea quæ reperta eſt optima prædicat. Ergo quāuis vel illæ viæ æternales ſint, vel margaritæ ipſæ ſuo nomine honorabiles ſint, in multis viis ſtandum eſt, vt bonæ viæ reperiatur, & vendendæ omnes margaritæ ſunt, vt ea quæ multi precij eſt reperta ematur: Dehinc conſequitur hic verſus: *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Superius commemorauimus aliud ſignificare mandata, aliud legem. Et de lege, quantum arbitror, Apoſtolus nobis teſtis fuit, quia vmbra ſit futurorum, in qua ſpecies veritatis tanquam corpus in vmbra deſcribitur. Mandatum vero eſt, quod per obſeruantiam implendum eſt, vt illud: Non mœchaberis, & non occides. Non enim in eo ſpecies futuræ imaginis continetur, ſed præſentem operationis habet effectum. Tu mandasti mandata tua custodiri valde. Nihil igitur diſſoluto animo, nihil incurioſo agendum eſt, ſed ſollicitos atque anxios curam mandatorum dei exequi nos oportet, vt id quod agimus, in profeſtum fidei noſtræ, in reuerentiã eius cuius negocium agimus exequamur. Cæterū ſi aliquid remiſſa voluntate & occupata in res alias cogitatione egerimus, officia quidem corporis in agendo occupabuntur, ſed deuotionis meritum per negligentiam non conſequemur. *Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iuſtificationes tuas.* Habemus nunc poſt mandatorū custodiam etiã iuſtificationum obſeruantiam, & mandata iam ſuperius quæ eſſe exiſtimaremus oſtendimus. Iuſtificationes autē ſunt plures atque diuerſæ in obſeruandis ſingulis officiorum generibus temperandæ: ad quorum custodiã, niſi à deo dirigamur, infirmi per naturam noſtram erimus: adiuuandi igitur per gratiam eius dirigendiq; ſumus, vt præcepta-

rum ordinem iuſtificationum conſequamur. **K** Eſt vobis iuſtificationis circa ſeruum diſtributa, eſt circa filium, eſt circa patrem, eſt circa patres, eſt circa fideles viros, eſt circa eccleſiæ principes, eſt circa angelos, eſt circa deum ac dominum noſtrū vnigenitum dei verbum. In ſingulis ergo quibusq; generibus atque nominibus iuſtificationis ratio obſeruanda eſt, quia niſi hæc omnia ex comparibus deuotæ voluntatis officiis retineantur, iuſtificationem dei non tenebimus. Religioſus in patrem ſi oderit filium, modum iuſtificationis amiſit. Religioſus in ſeruum ſi fratrem oderit, prædicte iuſtificationis ordinem dereliquit. Religioſus in dominum ſi oderit ſacerdotem, quam iuſtificationis obſeruantiam in religione dei expleuit, odia in ipſa miniſteria diuinæ iuſtificationis exercens: lam vero in ipſam fidei veritatem, id eſt, dei patris & domini intelligentiam per quam maxime iuſtificationis nobis erit probata, quanta opus eſt nobis dei gratia, vt recte ſapiamus, vt ex prophetiſtis atque euangelicis autoritatibus vnum idēque teneamus, ne in vno aut altero opinio noſtra & ſermo diſſideat, ſed vniuerſas dei iuſtificationes æquæ ac pari operum ac doctrinæ obſeruantia dirigamus, quod cum conſequemur tum dicere id quod conſequenti verſu continetur licebit:

Tunc non confundar cum respicio in omnia mandata tua. Niſi enim attenti in omnibus mandatis eius fuerimus, fuerintq; alia præterita, alia pro voluntate obſeruata, iuſtificationis ordinem non tenebimus: cæterum ſi directis viis noſtris erit par in omnia æqualisque custodia, nullo obliuionis vel negligentia pudore confuſi confidenter omnium mandatorum obſeruatione gaudebimus. Sequitur deinde ſeptimus verſus: *Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici iudicia iuſtitie tue. Iuſtificationes tuas domine custodiam.* Abiicienda ergo eſt omnis animæ peruerſitas, & directo atque in nullam aliam partem deſlexo corde eſt conſtitendum, ne cedat animus in ſeculi curam, ne ex illis doctrinæ dei ſemitis in deuia euagetur, ſed directæ huius confeſſionis hæc cauſa eſt, quæ conſequenti verſu continetur: *In eo quod didici iudicia iuſtitie tue.* Primum igitur orauit vt ad custodiendas iuſtificationes directæ viæ ipſius fierent. Secundo in nullo confundendum ſe eſſe ſubiicit, cum in omnia dei mandata reſpiceret. Tertio quoque in directione cordis deo ſe confeſſurum ſpondit, ob id quia iudicia iuſtitie eius didiciſſet. Per doctrinam ſcilicet directi cordis cognitaq; iuſtitie laudem deo reddens, ſed iuſtitie cognite

A cognitæ hic fructus est, vt iustificationes dei retineantur, & idcirco subiicit: *Iustificationes tuas domine custodiam.* Quis enim didicisse iudicia dei fructus est, nisi cognitione nostram iustificationum obseruantia consequatur? Sed meminisse debemus, licet cognitio præstanda à deo sit, tamen esse semper orandum, vt his quæ in custodiendis iustificationibus suis custodire volumus faueat, scientes quidem frequenter nos ab eo ob tentationes derelinqui, vt per eas fides nostra probabilis fiat. Veruntamen secundum prophetam ne nos peius derelinquat deprecandus est, ait enim: *Non me derelinquas usquequaque nimis.* Quod & in dominicæ orationis ordine cõtinetur cum dicitur: Non derelinquas nos in tentatione quã

B ferre non possumus. Scit Apostolus derelinqui nos ad tentandum, sed nouit & mēsuram infirmitatis nostræ deum nosse, dicens: *Fidelis est deus, qui non permittat nos tentari supra quã possumus.* Iob deus tentari permittens à iure diaboli potestatem animæ eius exercebat, & secundum modum infirmitatis humanæ tentanti ius derelinquit infirmitatis suæ. Igitur propheta conscius orat, ne valde derelinquatur, vt imbecillitatem eius tanquã Petri demergētis fluctibus dominus assumat, vt quanquam ad tentandum relictus sit, non tamen usquequaq; & valde, scilicet ne vsq; animæ & fidei periculum derelinquatur.

↳ Beth.

IN quo corrigit iunior uiam suam: &c. Usque ibi, & considerabo uias tuas. In secunda consequentium octo versuum litera ipse sibi propheta his quibus responsurus sit proposuit dicens: *In quo corrigit adolescens uiam suam?* Hæc ex proponentis persona dicta sunt. Dehinc nunc tanquam respondentis confessio subditur, in custodiendo sermones tuos. Contuendū autem est, secundum eum quem in exordio habuimus sermonē, vera atque perfecta timoris dei instituta sub his elementis literarum cõtineri, quibus quasi ad usum cōfessiōis dei per ipsa infantie rudimēta formamur. Ergo intelligēdus est propheta non ociose locutus esse: *In quo corrigit adolescens uiam suam?* Omni quidem ætati optabile est, ex his corporis sui uiciis ad innocentie studium transferri, quia & sera scilicet emendatio utilis sit obliuione uitiorum. Sed placitum deo uirum propheta conformans, non expectat post longam ac diurnam criminum consuetudinem doctrina dei & præceptis timoris institui, sed rudes à peccatis annos, &

ætatem adhuc criminum nesciam uult non modo studiis aliquando innocentie, sed etiam ipsa adolescentie consuetudine imbui. Difficile est ab usitatis desinere, difficile est à familiaribus abstrahi. Magnum in se consuetudo habet vinculum, & idcirco optimus ille fuerit cultor, quem non modo delictorum remissio sine crimine constituerit, sed ipsa illa præstiterit uiciorum ignorantia innocētē. Nouit Hieremias propheta ætatis huius beatitudinem, dicens: *Bonum, inquit, est iuueni uiro cum fert iugum graue in iuuentute sua, sedebit singulariter & tacebit.* Non expectat frigescentes senectutis annos, nec emortuam iam per ætatem uitiorum consuetudinem, uult longi prælij militem, uult cum Christi seruū, quem ne ipsa quidem præteritorum criminū recordatio polluat. Nam in his qui iam pro-

B uectioris ætatis crediderunt, inest quidem per donum gratiæ præteritorum indulgentia, sed non abest per conscientie naturam gestorum recordatio: *Bonū, inquit, iuueni ferre iugum graue.* Onus istud maturi ad obediendum anni agre ferunt. Caterum ætas reuera grauis oneris molestiam per uirtutis incrementa nõ sentit. Sed suscepto in iuuentute onere quid faciet? *Sedebit, inquit, singulariter & tacebit.* Rarus ipse est cum quo perfectio timoris dei per annorum augmenta concreseat, & idcirco singularis sedebit lasciuos adolescentie cœtus derelinquens, & ab ipso senum nuper credentium confessu remotus, quia comperit se non dicere: *Delicta iuuetutis meæ domine ne memineris.* Silebit etiam, congruam fidei & iuuentuti existimans taciturnitatem, non tumultibus negociorum secularium admixtus, sed per molestiam tacens, sola diuina sacramentorum cognitiōe occupatus, & sermones dei tacita rerum atq; operum obseruatiōe custodiens. Redit deinde ad personam suã propheta, vt id quod superius dixerat significasse de se nosceretur, dicens: *In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis.* Competere bonitati dei nõ uidetur, vt à mandatis suis quempiam repellat, sed sermonum adiectio & uirtus uerborum quæ ex perfectæ celestisq; doctrinæ ratione disposita est, nihil dubium, nihil contrarium in se habet. Qui ergo secundum prophetam mauult peccatorū penitentiam quã mortem, nunquid existimã-

D dus est à mandatis suis quenquã repellere? Absit istud existimare. Sed neq; hoc nunc propheta sentit, maxime qui in toto corde deū perquisierit. Sed absolutio difficultatū in his ipsis requirēda est, è quib; uidetur existere. Propheta

z ij enim

Genim quid senserit in promptu est noscere. Legimus scriptum in Hieremia: Maledictus qui facit opera domini negligenter. Legimus & in euangelis scriptum: Omni enim habenti dabitur, & abundabit: & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Ergo habens abundabit, non habens vero ipso illo quod habet indigebit. Propheta non est obnoxius maledictionis conditioni, quia non negligenter opera dei egit, cum toto corde perquirens David confidenter ait, ne à mandatis dei repellatur, quia eum toto corde perquirat. Secundum euangelia enim habenti dabitur, & ei qui non habet etiā quod habet, auferetur. Deus ergo non aufert nisi non habenti, secundum quod neque repellit nisi negligētem. Adeo autem bonitate plenus est, ut habentem abundantia muneretur: adeo vero non vult quenquam non habere, ut non habenti ipsum quod habet adimat.

H Neminem igitur nisi obnitentem repellit, neminem nisi negligentem reiicit. Hanc enim propheta pratulit causam, cur se non repellere à mandatis dei precaretur, quia non ex parte, neque per desidiam deū, sed toto corde quaesisset, per quod intelligimus etiam à mandatis repellere, qui per multam incuriam fuerit indignus admitti, & extra inhibētis inuidiam est, quod de culpa proficiscitur non merentis. Tertius iste fœcūdæ literæ versus est: *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.* Meminimus simile huic dicto legi solere ubi dicitur: *Mysterium regis bonum est abscondere.* Meminimus enim Paulum ad Corinthios adhuc in fide paruulos quædam dei eloquia occuluisse, cum dicit: *Lacte vos potavi non cibo, nondum enim poteratis, sed neque adhuc potestis.* Legimus & in euangelio in agro vberi atque fecundo repertum thesaurū, eundēq; empto agro occultari. Nouimus neque margaritas ante porcos proiciendas esse, neque sanctum canibus dare oportere. Ergo intelligimus quædam nos cordis nostri secreto continere, quæ diuulgata inexpiabilis peccati culpam comparabunt. Ita enim dixit: *In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi.* Quia cum cetera peccata secundum differentias rerum aut in nos ipsos aut in alios exercentur, tamen tum fierent in deum propria, cum quæ occultorum cordium essent condēda secreto, hæc in profanæ cognitionis scientiam proderentur. Contuendus autem est in quarto hoc qui cōsequitur versu ordo doctrinæ. Primus versus de custodiēdis ab adolescēte mandatis dei cōstitit, sequens quia in toto corde deū exquisierit, ne à mādatis dei pellere

tur, dehinc quod sacramēta absconsa sapiētia K & occulta dei mysteria mētis suæ secreto cōtinuerit, quarto nūc id deprecatur ut iustificationes suas eidē ostendat, & deprecatur cōfessionis honore prelato, dicens: *Benedictus es domine, doce me iustificationes tuas.* De iustificationibus nonnulla anteriori sermone cōplexi sumus, & superfluū est eadem frequēter iterare. Maximus igitur & præcipuus labor est, hæc iustificationum dei scientiam consequi, & humanæ naturæ infirmitas difficulter tot tātarumq; rerum cognitionem consequitur, atque ob id ut doceatur orat, quia diuinę bonitatis munus est, animi humani imperitiā ad cōgruā atq; vnicuiq; tenenti cōpetentem officiorū obseruantiam temperare. Succedit deinde etiam de iudiciis dei sermo quo dicit: *In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.* Quanta rerum & nuncupatū differentia est: Primum à iuuentute mandata domini custodiuntur, dehinc deus toto corde exquiritur, cum dei eloquia occuluntur, & iustificationes disci desiderantur, nunc iudicia prædicantur. Sed propheta fortē existimabitur à se excidisse, & vel suorum, vel alienorum dictorum inuentor fuisse. In hoc enim psalmodum libro legimus: *Iudicia tua abyssus multa.* Paulus Apostolus ait: *Inscrutabilia iudicia dei.* & rursus propheta: *Magna enim sunt iudicia tua, & innumerabilia: & quomodo audebat propheta dicere, in labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui? Sed nihil neque contra se, neque contra alium eiusdem spiritus prophetā nunc locutus est. Non enim ait: In labiis meis pronunciaui omnia iudicia tua, sed ait: omnia iudicia oris tui, sciens nonnullam differentiam esse iudiciorum dei & iudiciorū oris dei. Nunquid cum ait: iudicia tua abyssus multa, dixit iudicia oris tui sicut abyssus multa? Nūc autem ait: iudicia oris tui annunciaui. Ea ergo quæ cognita esse per prophetas, vel ex dei verbis iudicia esse potuerunt, ea propheta non tacuit. Quæ idcirco prædicata sunt ut doceantur. Post iudiciorum autem dei oris publicam & constantem prædicationem, id quæ sequitur: *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.* Non timet propheta vitæ suæ testes, sed in his delectatur, & ei conscientia spectantium se & contuentium iucunda est. Trepidat enim ad omnem intercessionem pollutæ conscientie metus, ceterum ubi constans innocentis vitæ est fiducia, plurium testium interuentio grata est, sed non de communis cōsuetudine gaudij iucundus propheta est. delectatur enim sicut in*

Nō oīa dei
scrutanda.

A cut in diuitiis omnibus. Sūt opes in auro, sunt in argēto, sunt in pecuniis, sunt in vestib^o, sunt in domibus, sunt in agris eorumq; aut vitibus, aut oleis, aut frugibus. Sed domini propheta doctrinarum fruge perfectus est, & legis ac prophetalium institutionum facultatibus diues, & anterior licet tempore, non tamen euangelicorum & apostolicorum præceptorum ignarus est. Nouit enim & has diuitias Paulus ad Corinthios loquens: Gratias ago deo meo semper pro vobis, per gratiam dei quæ data est nobis in Christo Iesu, quoniam in omnibus diuites estis in ipso in omni verbo & in omni scientia. In his ergo diues est, & in his delectatur propheta. Cæterum non est estimādus secularium opum comparatione delectatus esse, qui nisi cum contemptu atq; inopia seculi diues in domino esse non potuit.

B Delectatus autem in viis testimoniorum dei opus delectationis suæ agere debet, & nō ambiguum est quin agat. Ait enim septimo versu: *In mandatis tuis exercebor, & considerabo uias tuas.* Exercitatione igitur & assiduitate opus est, ut vsus rerum necessariarum retineatur, quia periculosa est humanarum mentium & molesta desidia: ac ne ocij consuetudo subrepat assiduitas exercitationis adhibenda est. Sed retētus etiam hic ordo rationis est. Nam prius exercendum est in mandatis dei, tum deinde viæ eius considerandæ. Quia nisi fidelium operum vsus præcesserit, doctrinæ cognitio non apprehendetur. Agendum à nobis antea fideliter est, ut scientiam consequamur. Vias ergo, secundum superiorem expositionem, legem, prophetas, & omnia euangelia & Apostolos esse existimamus, quos in mandatis dei se exercens propheta considerauit ut nouerit. Conclisit autem octauum numerum hoc versu: *In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.* A doctrinæ perfectæ ordine propheta non excidit. In iustificationibus dei, quas doceri se orauit exercetur, sicut meditetur in mēdati. Mandatorum enim ea est ratio quo nos ad obseruantiam atque opus innocentiae instituant, ut illud est: Non occides, non mœchaberis, & cætera his similia. Hæc ergo exercentur, quia in his operationis est vsus, per presentium se exercitationem ad futura confirmans. Iustificationes autem sunt, quibus Hebræus puer sex annis seruus, liber deinceps anno septimo fiet, & post sex annorum fructus ager ociosus relinquendus est, & cætera in iustificationum obseruantiam constituta, quæ ingentem in se habent futuræ spei meditationem per negocij præsentis

effectum. Atque ideo in his meditatur, ut in D mandatis exerceatur, quia exercitatio ad vsu pertinet consuetudinis institutæ. Meditatio autem se in id quod nondum obtinuit extendit, ut per meditationem id quod expetit consequatur, ne sermonum & promissionum subrepat obliuio.

¶ Gimel.

Retribue seruo tuo, &c. vsque ibi: *et consolatio mea iustificationes tue.* Quibus non est constans emundati cordis conscientia, precari ista prophetæ voce non possunt: retribue seruo tuo. Si enim digna secundum opera nostra retributio aderit, peccatorum ac delictorū nostrorum pœnas merebimur. Satis est autem si cui vel hæc fiducia saltem gratulandi ad deum fuerit, non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniustitias nostras reddidit nobis. Quia secundum altitudinem cœli à terra longauit E iniquitates nostras à nobis, quia ipse cognouit figurationem nostram. Magnum est, tantam in se dei misericordiam recognoscere, & scire cōsuetudinem criminum procul à se abesse, & dignum dei misericordia se esse cœpisse. Propheta autem hic, in cuius scilicet corpore habitatio dei digna est, qui sancto spiritu plenus, nō communia, nec terrena cogitat & effatur. Libertatis eius est ut oret: Retribue seruo tuo. Sed fortè insolentis istud audaciæ est sine aliqua cōfessionis modestia meritum retributionis optasse, nec se in corpore situm, id est, in vili atq; humili sorte esse meminisse. Exclussit autem propheta omnem de se vanitatis ac iactantiæ opinionē, nam cum dixisset: Retribue, ex fiducia innocētiae: seruo tuo, ex seruitutis officio, & ex conditionis suæ confessione subierit. Cōstanter igitur hæc postulat qui dei F se seruum, nō peccati esse meminisset, quia omnis qui peccat, seruus est peccati: *Vitam iam, inquit, et obseruabo sermones tuos.* Vitam atque obseruabo nō præsentis temporis res est, sed significatio sermonis huius in futurum se tempus extendit. Scit enim propheta quando beata illa & vera viuentium vita sit. Nunc vero & in puluere mortis manemus, & in mortis corpore sumus, à quo se liberari Apostolus orat, dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Habemus autem etiam nunc non admixtam nobis materiam quæ mortis legi & peccati obnoxia est, & in huius caducæ carnis infirmæq; domicilio corruptionis labem ex eius consortio mutuamur, ac nisi glorificato in naturam spirit^o corpore, vitæ veræ in nobis nō potest esse natura.

G natura. Audiam⁹ eum qui se meminit in corpore mortis habitare dicentem: Quia vita nostra absconsa est cum Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Hanc ergo retributionem sibi propheta orat, ut viuat futuræ huius vitæ tempus in loco altero docens, quo ait: Et placebo deo in regione viuentium. Scit hanc mundi istius sedem regionem non esse viuentium, scit nos adhuc secundum præfigurationem legis emundandos esse, nunc enim admiscemur morticinæ, & in lege quisquis mortuum contrectat immundus est. Sed absit istud ut quicquam horum in lege corporaliter intelligatur, tanquam per contrectationem mortui quisquam fiat immundus.

H Ioseph ossa egrediens Aegyptum Moses ipse lator legis euexit. Heliseus mortuo ut eum viuificaret incubuit. Dominus ipse mortuos manu apprehensos in vitam retraxit & contrectatio mortui si immundum effectura fuisset, nequaquam à tantis viris, neq; à domino violata lex esset ipso dicente: Non veni legem solvere, sed adimplere. Sed quia lex umbra est futurorum bonorum, idcirco per hanc præformatam significantiam docuit, nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo mundos esse non posse, nisi per abluitionem cælestis misericordiæ emundationem consequamur, post demutationem resurrectionis terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura. Et forte si quis existimet sibi in sacramento baptismi perfectam illam innocentiam, & cælestis vitæ dignam redditam puritatem, Ioannem Baptistam dixisse recolat: Ego quidam baptizo vos in aqua penitentiae, qui autem post me venit, fortior me est, ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni. Ipsum autem dominum baptizatum à Ioanne cum adhuc esset in corpore meminerit locutum: Adhuc habeo alio baptismo baptizari. Est ergo quantum licet existimare perfectæ illius emundatio puritatis etiam post baptismi aquas reposita, quæ nos sancti spiritus sanctificet aduentu, iudicij igne nos decoquat, quæ per mortis iniuriam à labe morticinæ & societate purgabit, quæ martyrij passiõe deuoto ac fidei sanguine abluet. Et idcirco sanctus propheta videturum se dicit esse cum viuat, per hanc scilicet umbram vitæ ad veram illam regionem viuentium transferendum. Secundum quod exemplam, ut dixit, viuat, ita & custodiã sermones tuos. Custodiuntur interim secundum Apostolum Paulum pro parte & per speculum. Sunt enim multa seculi scandala quæ prohibent perfectam in

nobis mandatorum esse custodiam. Taceo de K naturis corporum, quæ nos interim aut per infirmitatem, aut per incentiua vitiorum imperfectos esse compellunt. At vero morte victa, & aculeo eius obtuso, cum facie ad faciem audiemus atque cernemus, tunc vere & viuemus, & mandata dei sequemur. Ordo intelligentiæ qui primo versu continetur, hic idem in consequentibus est. Ait enim: *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Scit mortalibus oculis atque corporis nubem obscuritatis obsistere, scit ea quæ corporaliter in lege præcepta sunt umbram esse & speculum futurorum. Legem quidem legit, sed optat legis mirabilia cõtueri. Meminit sancta esse sabbata, sed in æternorum sabbatorum requie esse desiderat. Vtitur quidem azymis panibus, sed fermentum eiicere naturæ veteris festinat. L Immolat paschæ ouem, sed assistere ei qui per Ioannem reuelatur agno, concupiscit. Septimi anni legi satisfacit, sed ipsi exactis septem milibus, seculi esse liber exoptulat. Iubilei quinquagesimi anni legem explet, sed pentecostalis remissionem ac renouationem obtinere festinat. Scit ex præcepto dei secundum cæleste exemplar & altarium à Mose institutum, & Aaron sacerdotali habitu ornatuque vestitum, sed principis sacerdotum in cuius exemplum hæc fuerant, interesse ministerijs properat. Induci quoq; in terram sanctam & terram fluentem lac & mel, tanquam totius huius orbis peregrinus orat. Vniuersa quidem ista Iudei corporaliter gerunt, sed hoc Paulus aliter intelligit, dicens: Scimus enim quia lex spiritalis est. Hæc igitur legis mirabilia quæ velatis oculis adumbrantur propheta orat ut cernat, scilicet M ut caduco atque infirmo corpore absolutus, hæc quæ per corporalem obseruantiam legis magna & mirabilia in cælis præfigurantur aspiciat. Non demutatur affectus orantis. Post hæc enim, ait: *Accola sum in terra, ne abscondas à me mandata tua.* Accola non iuris sui terram incolit, sed aduena, & peregrinus fructum extemporariæ operationis expectat. Non uit incolarum huius Apostolus ordinem, dicens: Peregrinandum à corpore, & cum Christo manendum esse. Propheta itaque quasdam imagines cælestium conuersationum decernens, licet corpus incolat, tamen rem non suam incolit. Oculis in cælum mentis erectis scit in cælo thesauros collocandos, quia ubi thesaurus sit, illic & cor futurum sit. Nō erat ille sensu suæ terræ accola, qui in euangelica comparatione horrea extruit capacia ingentium fructuum, & animam suam per præsentium copiam ad

Allegorie
veteris legis

Contagium
animi.

Baptismus
martyrum.

A piam ad delicias adhortatur stultus anima ipsa eadem nocte priuandus. Ergo accolam se propheta confitens orat ne madata dei a se oculantur. Nemo enim nisi peregrinus corporis sui cognitione mandatorum dei est dignus. Quod mandatū cum lucidum sit illuminās oculos, absurde nunc videbitur dixisse, ne sibi madata dei oculantur, quæ hoc naturæ in se habent, ut & lucida sint & illuminent. Sed negligentia aurium affert sensuum difficultatē. Illic enim madata lucidum & illuminans est, hic madata absconsa sunt. Lucidum mandatū est, per quod ad cōtuendum lumen madorū illuminamur. Per madata quod in lege primum est, quo deum ex tota anima, ex tota virtute amare præcipimur, digni illuminatiōe cognitionis efficiamur, & sicut de gloria in gloriā transibimus, & in lumine videbimus lumen, sic per speculum faciem ipsam quādoque cernemus. Per hoc enim nūc corporalis vitæ madata sacramēto baptismi & præcepto dei illuminamur, & lumine vitæ, & in gloria nati nemus. Per hoc rursum ex madata mandata cernemus, per hoc ex lumine lumē videbimus, per hoc ex gloria in gloriā transferemur. Scit autem in cælis propheta plura dei esse madata, scit per diuersitatem ministeriorum diuersas esse præceptorum obseruācias, angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, potestatum, & principatū. Quos utique necesse est, ut nominibus ita & officiis esse diuersos, perpetuam tamen mandatorum custodiam pro naturæ suæ firmitate retinentes. Atque ob id reuelari sibi cælestium mandatorum sacramēta orat, quia sciat se in terræ huius corpore esse peregrinum. Quartus hic tertie literæ versus est: *Concupiuit anima mea ut desiderem iudicia tua in omni tempore.* Non est prophetæ huius communis cum cæteris vel seculi sermo, altius sub significatione familiarium verborum intelligentiæ suæ extulit sensum, dicens: Concupiuit anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tempore. Multis enim videtur rectius dictum fuisse: Desiderat anima mea iudicia in omni tempore. Et fortē quidā existimant id ipsum sub his dictis contineri, Sed meminit propheta, arduum esse & naturæ humanæ periculosissimum dei desiderare iudicia. Cum enim nemo viuens in conspectu ipsius mundus sit, quomodo desiderabile eius potest esse iudicium? An cum ex omni ociofo verbo rationem sumus præstituri, diem iudicij concupiscimus, in quo nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt gratia illa expiandæ à peccatis animæ supplicia?

Beatae Mariæ animam gladius pertransiuit, ut reuelentur multorum cordium cogitationes. Si in iudicij seueritatem capax illa dei virgo ventura est, desiderare quis audebit à deo iudicari? Iob omnium humanarum calamitatum militia & victoria perfunctus, qui cum tentaretur ait: Dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum in secula. Cinerē se esse confessus, audita de nube dei voce non loquendum sibi ultra decreuit. Et quis erit ausus dei desiderare iudicia, cuius vocem de cælis nec tantus propheta sustinuit, neque Apostoli in monte cum domino ferre potuerunt? Tenuit itaque propheta & humanæ naturæ & conscientiæ modum, dicens: Concupiuit anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tempore. Non enim iudicium desiderat, sed ut desideret concupiscit, desiderij eum cupiditas non iudicij continebat. Concupiscit enim desiderare scilicet, ut in tanta innocentia maneat, ut tuto iam & sine metuendi iudicij terrore desideret rem ipsam, nondum per conscientiam humanæ conditionis desiderans, sed eius desiderium ex conscientia perfectæ si proueniat innocentie concupiscēs. Scit vero continentem & indefessam desiderij huius concupiscentiam esse oportere, atque ideo adiecit, in omni tempore, nullum scilicet docens ocium nobis esse debere, quia semper desiderij huius cupiditate teneamur. Dehinc sequitur: *Increpasti superbos, maledicisti qui declinant à mandatis tuis.* O infelix superbia, dedignatur sub præceptis cælestibus vivere, quæ madata diuina animi infidelis timore fastidit. Plurima sunt humanorum vitiorum crimina, & diuersæ atque innumerabiles peccatorum operationes, sed nulla magis prouocandi in nos iram dei quàm superbiæ causa est. Increpasti enim non auaros, non lasciuos, quibus utique increpatio debita est, sed superbos. Quia plures superbia qua humana contemnunt, etiam deo obsequi spernūt. Sed sint licet præclara cætera fidei opera, & in omnium diuinorum præceptorum custodia deuotio immoretur, tamen subrepente superbia eorum memoria, quæ recte operamur abolabitur, quando euangelicus ille pharisæus labore se in vitæ viam statuit, ne alienæ rei rapax esset, ne in quenquam iniuriosus existeret, ne adulteriis dissolueretur, laborauit bis in sababato ieiunās, & infelix hoc vitiosum corpus per abstinentiam cibi ingentis patientiæ virtute confecit, quādo deinde labore auitiæ vincēde decimas substantiæ suæ in usum egentium intulit. Quid his præclarius? quid horū

D Aliud faciunt qui liberant eam à peccato originis.

E

F

G operum executione difficilius? Sed incidit in superbiam laqueum, dicens: Quia non sum sicut peccator iste & publicanus. Ex ingentibus operibus cecidit in crimē, & insolens per hanc virtutum suarum gloriam factus iustificato magis publicano recessit. Sed quid de pharisaeo dicimus? Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, aduersum quem diabolus omni virtutis suae arte luctatus est, angelum Satanæ qui se colaphis accepit, ut per passionum omnium indefessas molestias nulla superbiendi occasio per ocium temporis posset obrepere. Ipse quoque eligendi & constituendi sacerdotis quandam legem ferens, cum iam eum in his quibus episcopum dignum est virtutibus collocasset, neophytum elegi vetuit, ne superbiret, dicens: Non neophytum, ne inflatus incidat in iudicium diaboli, id est, ne per recens adeptam regenerationis gratiam insoleat, vult illum multo passionum bello ante teterari, vult multis humilitatis & fidei stipendiis prouehi. Cor enim humiliatum deus non spernit, & sacrificium optimum cor contribulatum, Quia qui se humiliat exaltabitur, & qui se exultat humiliabitur. Et idcirco maledicti qui declinant à mandatis tuis, quia increpantur superbi, quia superbia animi insolentis & humana despiciunt, & diuina negligunt. Sed virtus verbi hic collocati non negligenter est audienda. Promptum enim fuerat dicere, maledicti qui non obtemperant mandatis tuis, de vno & de plurimis mandatis in superiore versu competentia diximus: Maledicti autem sunt, qui per hanc prophetiae doctrinam eruditi à mandatis dei declinant, id est, per viciorum presentium desideria ab spe aeternorum mandatorum decidunt. Qui enim declinat, id in quo est deuitat, ex alia parte in aliam deducit, & deflexu quodam de itinere decedit. Vel leuiter ergo declinatem à mandatis dei maledictionis sententia comprehendit, ut intelligeremus quanti periculi res esset, ea omnia ignorare nos, à quibus declinare maledictum est: *Aufer à me opprobrium & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.* Peccata opprobrio sunt digna, & idcirco peccatores exurgent in opprobrium sempiternum. Quod autem peccata omnia opprobrio sunt digna in euangelis discamus, tum cum dominus exprobrare illis ciuitatibus cepit, in quibus plures virtutes eius effectae essent, nec penitissent Corozaim & Bethsaida. Quod ab illis ceptum, necesse est ut in omnes eiusdem criminis pares fiat, & tunc humano generi exprobrat non penitenti, neque in via

euangelicam pergenti, id quod psalmo continetur: *Quæ utilitas in sanguine meo dum descendendo in corruptionem?* Exprobrat enim superbis atque maledictis, cur nihil in sacramento sanguinis sui atque mortis utilitatis esse existimarent, cum ille nostri causa, & natus & passus & mortuus sit. Tenuit etiam propheta rationem infirmitatis humanæ. Scit inesse quaedam quæ per dei misericordiam auferenda à nobis sint, scit deum tali peccatorum nostrorum confessione orandum, ut & si digni arguitione habeamur, non tamen arguamur. Confitendum enim crimen est, ut obtineatur & venia. Scit deinde post arguitionem in contemptum, id est, in nihilum gentes aestimari, quia scriptum est: *Omnes gentes nihil sunt, & omnia quæ à malitia sunt, in nihilum aestimata sunt.* Sed secundum prophetiae exemplum auferri à nobis opprobrium & contemptum hac spe ac fiducia nos deprecari oportet, ut addamus ad id quod dicitur: *Aufer à me opprobrium & contemptum, & id quod sequitur: quia testimonia tua exquisiui.* Et testimonia dei exquirunt, ut argui non debeat, & auferri à se opprobrium contemptumque precatur, ut verecundiam non derelinquat. Esse quidem in natura sua confessus arguitionis & opprobrii causam quam à se deprecatur auferri, sed per deuotionem exquisitorum testimoniorum eam sperat auferri. Exquirunt autem testimonia dei propheta, non in ocio, neque insolentia rerum secularium, sed exquirunt multis aduersus se residentibus, aduersus se colloquentibus, dicens: *Etenim sederunt principes, & aduersus me detrahebant.* Scit enim omnem prophetiae fidem mundi huius deesse principibus, scit & Apostolos cunctis futuros propter Christianum nomen odiosos. Sedent aduersus prophetam principes & detrahunt tunc cum audiunt Esaiam dicentem: *Audite verbum domini principes Sodomorum, attendite legem dei populus Gomorrhæ.* Ex consilio enim talium Esaias factus est. Hieremias quoque carcere clauditur, Daniel leonibus fame ad scuitiam incitatus obicitur, Zacharias inter templum & altare occiditur, Apostoli caduntur, defecantur, crucifiguntur, ut prædicatio dei auferatur, ut doctrina prophetiae inhibeatur, ut vitæ aeternæ via obsepatur. Sed hos principum confessus, & hæc obrectationis eloquia spreuit fides constans. Consequitur enim: *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus.* Obstreperibus illis videlicet, & rotis penarum armis inhibentibus, in exercitationibus iustificationum dei spiritus

A spiritus perseverat. Sed ut iam superius tracta-
uimus, exercitatio iustificationum & medita-
tio testimoniorum illa est, qua cum legis ope-
ra per corporales efficientias exerceamur. Ex-
ercitatione iustificationum tamen, & testimo-
niorum meditatione bonorum eternorum per
presentium meditationem quaedam prepara-
tio comparatur. Sed testimoniorum medita-
tio vnde oriatur ostendit. Adiecit enim: *Et
consilia mea iustificationes tue.* Omnem scilicet
vitae curam, omnes consiliorum varios diuer-
sosq; motus intentos esse iustificationibus con-
fitens dei in Christo Iesu, cui gloria & honor
in secula seculorum, Amen.

7 Daleth.

Adhæsit pavimento anima mea & cetera,
usque ibi: cum dilatasti cor meum. Mul-
tiplex intelligentia non potest in se
habere dictorum difficultatem, cum amota
omni obscuritate intelligendi magis abundet
electio, ut in primo quartæ literæ versu con-
tuemur. Ait enim: *Adhæsit pavimento anima
mea, vivifica me secundum verbum tuum.* Potest
istud & de assiduitate orationis intelligi, tan-
quam ex peccatorum confessione in terra pro-
pheta prostratus adhæserit pavimento. Sed ut
altius aliquid sub his dictis intelligamus, per-
specta diligentius verborum virtute necessa-
rium ducimus. Non enim ait: Adhæsi pavimen-
to, sed ait: Adhæsit pavimento anima mea, &
admonemur intelligere hic eum esse de ani-
mæ & corporis societate conquestum. Et mul-
ta sunt quæ nos ut potius probabile existime-
mus admoneant. Dixit enim Apostolus, cor-
pus humiliationis nostræ, dixit & propheta:
Humiliata est in pulvere anima mea. dixit rur-
sum: Et in pulvere mortis deduxisti me. Igitur
vel quia in terræ huius solo commoramur, vel
quia ex terra instituti conformatiq; sumus,
anima quæ alterius originis est, terræ corpo-
ris adhæsisse creditur, maximum ipsa certamē
suscipiens, ut se immanens in eo, ab eius socie-
tate diuellat, ut tanquam peregrina incolatu
eius vtatur. Non ignarus est autem propheta,
licet anterior ætate, apostolici dicti, quia qui
adhærent domino, in vno spiritu sunt.
Scit etiam à se prædicatum: adhæsit post te a-
nima mea. Quin etiam legit in lege: Post do-
minum deum ambulabis, adhærebis ipsi. Ad-
hæreere igitur huic magis quam illi concupi-
scit. Sed quia meminit ex consortio eius non-
nullam se labem contraxisse peccati, orat ut
per verbū dei quamvis admixta terrenæ mor-
taliq; naturæ anima eius sit, ipse tamen in viâ

vitæ cœlestis animetur. Scit enim se nunc pa-
uimento adhæreere non viuere, sed secundum
verbum dei, cui mortui viuunt, orat ut vivifi-
cetur in vitam. Dehinc sequitur: *Vias meas
pronunciaui & exaudisti me, doce me iustificationes
tuas.* Qui secundum voluptates corporis vi-
tam agunt, in viis suis ambulant. Qui autem
omni vitiorum carnalium consuetudine de-
relicta in præceptis dei degunt, iam illis nō in
sua, sed in via dei iter est. Et hæc audiamus in
Deuteronomij præcepto: Sed nunc Israël quid
dominus deus tuus poscit à te, nisi ut timeas
dominum deum tuum, & ambules in omnibus
viis eius, & diligas eum, & seruias domino deo
tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, &
custodias præcepta domini dei tui, & iustifica-
tiones eius, quæ ego præcipio tibi hodie ut be-
ne sit tibi: Ergo deo adhærens, in via dei est. Et
qua ratione prophetam hic locutum existima-
bimus dicentem: *Vias meas pronunciaui, &
exaudisti me, doce me iustificationes tuas?* Si
enim vias suas prædicat, necesse est peccati vias
prædicet: quia in via peccati sit, quisquis in via
dei non sit. Sed huic præsentis dicto cōsentiens
illud videtur, quod dictum est: *Pronuncia-
bo aduersum me iniustitias meas domine.* Et rur-
sum: *Iustus in exordio sermonis sui ipse sibi ac-
cusatus est.* Ergo hic pronuntiatio quæ dicitur
non laudatio est, sed confessio viarum suarum,
id est, peccatorum suorum penitens confessio.
Et propheta ut esset dignus spiritu prophetiæ,
vias suas, id est, peccata sua ante confessus est,
ut per hanc pronuntiationem eorum, doctri-
næ iustificationū dei capax esset. Quod utrun-
que absolute docetur. Nam cum dicit pronun-
ciaui, confessionem hanc præteriti temporis
esse demonstrat: cum dicit, doce me, oratio est
ex futuro. Quia confitendum ante est de pec-
catis, & exacta confessione discendum. Ma-
nens autem propheta in lege non ex his doce-
ri se postulat, quæ corporali tum ministerio ge-
rebantur, sed ex his quæ per speciem presen-
tium futuri erant sacramenta complexa.

*Viam iustificationum tuarum fac ut intelligam, &
exercebor in mirabilibus tuis.* Sergio præsens di-
scripsisse cognoscitur iustificationes à via eo-
rum. Et quantum re ipsa intelligitur, omne quod
est ad quod per viam tenditur, non idem est
quod & via ipsa qua pergitur. Quærenda igitur
causa est, cur propheta præstari sibi, ut viâ
iustificationum intelligat, potius quam ut ip-
sas iustificationes cognoscat, orauerit. Memi-
nit etenim omnes iustificationes legis umbrâ
in se sanctarum iustificationum continere, cū
post sexennij seruitutem Hebræus puer liber
est,

G est, cum septimi anni fructus indigentibus & pecoribus terræ relinquatur, cum post quinquagesimum annum omnia in ius familiæ eius unde decesserint reuertantur. Et quia hæc quæ in lege sunt constituta, via est eorum quorum in his præformatur exemplum, viam harum iustificationum vt intelligens in mirabilibus dei exerceatur orat, id est, in legis operibus versetur, quia lex sit ad futurorum bonorum speculum constituta. De sequenti versu comperi multos varia sensisse, eo quod non eadem proprietate à cæteris trãllatoribus ex Hebræo demutatus esset, vt ab his septuaginta interpretantibus conscriptus est. Nonnulli enim pro eo quod ab aliis dictum est, *ἐνὸς αἰῶνος*, distillauit verterunt. Sed nobis neque tutum est translationem septuaginta interpretum transgredi. Et sanè ratio est, & sensus dictorum ita admonet, vt recte ac probabiliter versum translaturum intelligamus. Est enim cum illis & nobiscum ita: *Dormitauit anima mea pro tædio.* Et superior omnis sermo & consequens humilitatis & infirmitatis confessionem in se habet, cum pauimento anima mea adhæsit, cum peccatorum viæ contententur, cum intelligentiam viæ iustificationum orat. Consequens ergo est, vt nunc animam suam præ tædio mortalis habitaculi dormire conquestus sit, quæ nondum iustificationum viam intelligat, quæ etiam nõ pauimento adhæserit. Atque ob id in viis dei confirmandum sese orat, quia præ tædio dormitet. Sed hic ea ratio seruata est, vt dormitare se non dormire dicat: Quia qui dormit in ipso somni opere est, qui autem dormitat, antequam dormiat dormitat. Quæ & in alio loco ratio seruata est, cum dicat: *Ecce non dormit, neque dormitabit qui custodit Israël.* Sed & illic vbi meminit: *Si dederò somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.* Dormitationem dixit palpebrarum, somnum vero esse dixit oculorum, quia palpebrarum officium est, vt somnum ex dormitatione concilient. Propheta igitur etsi dormitat, nõ tamen dormit, atque ob id ne dormitans obdormiat adiecit: *Confirma me in verbis tuis, id est, vt per omnium iustificationum, quas superius memorauit, intelligentiam confirmatus non modo non dormiat, sed etiam sine aliqua dormitatione peruigilet.* Ait enim post hæc: *Viam iniquitatis amoue à me, & lege tua miserere mei.* Promptum fuerat dicere: iniquitatem amoue à me, sed licet infirmitatis suæ conscius, cum meminerit in corpore suo viam inesse peccandi, tamen per timorem dei à peractione peccati omnis alienus est. Viam igitur peccati qua

ad peccatum pergere promptum est amoueri à se deprecatur, id est, omnia corporalium voluptatum desideria auferri, nec tentationem aliquam concupiscentiæ, aut ignorantia quæ tanquam per viam ad peccatum itur ingruere. Nec solum id orat deum, sed etiam vt per legem suam misereatur eius. Per legem autem hoc modo misericordiam consequetur, quia vt superior ostendi, ita in lege est scriptum: *Et nunc Israël quid dominus deus tuus poscit à te, nisi vt timeas dominum deum tuum, & ambules in omnibus viis eius, & diligas eum, & seruias domino deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & custodias præcepta domini dei tui, & iustificationes eius, quas ego præcipio tibi hodie, vt bene sit tibi.* Ergo cum lex doceat in viis dei ambulandum, vt ambulanti in his bene in posterum sit, & nunc fortè propheta oret vias iniustitiæ à se amoueri, sibi quæ vt deus misereatur ex lege, id orat quod lege conclusum est, vt in viis dei ambulans in beatitudine collocetur. Dehinc sequitur: *Viam veritatis dilexi, iudicia tua non sum oblitus.* Viam multi diligunt, sed non omnes diligunt viam veritatis. Et quicumque aut voluptatum, aut diuitiarum, aut honorum viam ineunt, sed & qui hæreticorum doctrinis vagi & incerti & impij differuntur, in via quidem sunt, sed non in via veritatis. Sed propheta ex spiritu eius loquitur qui assumpto corpore dicitur postea erat: ego sum via, veritas & vita. Et quia hoc iudicium est, secundum quod in euangelis continetur. Hoc enim iudicium est, vt qui credit in me habeat vitam æternam. Merito propheta ait: *Viam veritatis dilexi, & iudicia tua non sum oblitus.* Nobis enim hæc ad cognitionem posterius dicta sunt, sed propheta in his & viuunt & loquitur. Cohæret autem sibi doctrinæ & confessionis prophetice sermo. Ait enim: *Adhæsi testimonio tuis domine, noli me confundere.* Quia veterum & anteriorum peccatorum veniam testimonio domini adhærendo sit meritis. Scit enim verbis dei dictum esse: *Ecce deleam vt nubem iniustitias tuas, & tanquam nebulam peccata tua.* Dominus potens est omnia ea quæ in nobis pudoris & confusionis sunt, amouere, si & nos dicere cum libertate possimus: *Adhæsi testimonio tuis.* His enim adhærentes, confusione pudendorum & anteriorum criminum liberamur, sed concludentur omnia suo ordine & suis rebus. Superior enim ait, *Viam iniustitiæ amoue à me.* deinde subiicit: *Viam veritatis dilexi.* tertium id sequitur: *Adhæsi testimonio tuis.* nunc deinde ita finit: *In via præceptorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.*

Per gradus

Nusq̃ dor
mito, & ad
2o stillo. no
tat hoc Am
bro. & legit
stillaui, Hie
rony. vertit
distillaui

H

L

M

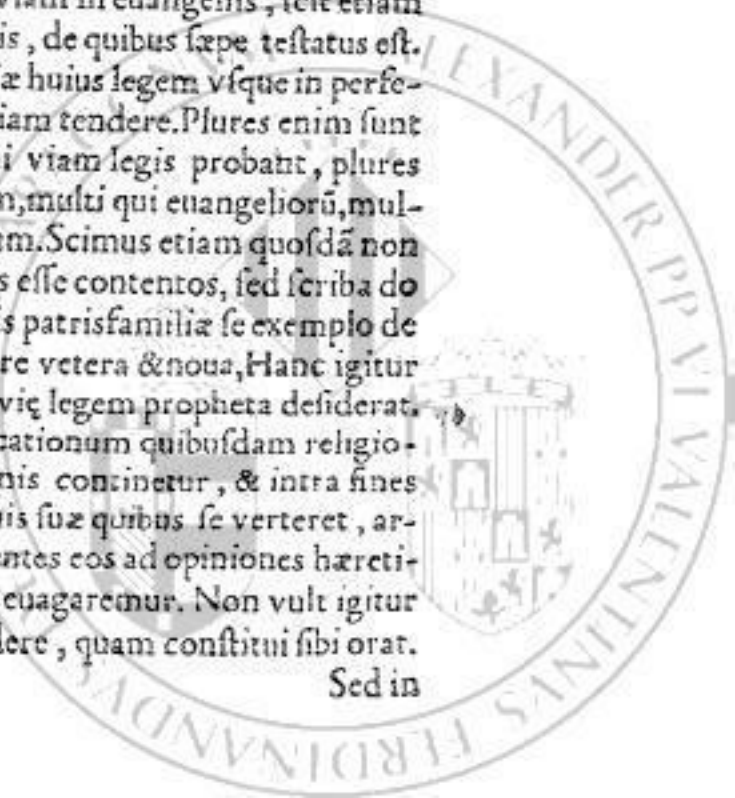
A Per gradus ad id ventum est vię iniquitatis a-
motę, vię veritatis dilectę, testimoniorum in-
ditiisibili societate, vt in via mandatorum dei
curreretur, sed via quę ad vitam ducit, & an-
gusta, & tribulata est. Angusta, quia diligenter
& caute in ea ingrediendum est. Tribulata,
quia per multas tribulatiões & passiones adi-
tur. Ergo insolens propheta existimabitur, qui
se tam hanc currere gloriatur? Meminit autē
inter innocentię studium & humilitatis con-
fessionem sermonum suorum moderandam
esse virtutem. Idcirco postea quàm dixerat: In
via mandatorum tuorum cucurri, hoc addi-
dit: cum dilatasti cor meum. Dilatatum est cor
quod per fidem capax doctrinę dei panditur.
Et hoc de credentibus dictum est: Et inhabita-
bo & inambulabo in his. Cor igitur dilatatur,
in quo sacramentum patris & filij residet, in
B quo capaci habitatione spiritus sanctus dila-
tatur. Meminit & Salomon dicens: Sapientia
in exitibus canitur, in plateis cum libertate a-
git. Verbi vtriusque huius latinitas nostra vel
obscuritatem nobis affert, vel alterius intelli-
gentię opinionem prębet. Nam quod nos in
exitibus dicimus, Gręcitas ex Hebręo ἐξ ἔξο-
δου translulit. Et exodus pprie est, vbi ex mul-
tis angustis viis in vnam patentem viam coi-
tur. Quod vero nos plateas nuncupamus, eo-
dem nomine Gręcitas nuncupauit. Sed pla-
teas *latitudines esse Gręcus sermo designat,
& nos putamus has esse vrbium vias. Ergo sa-
pientia, quę Christus est, in via illa in qua no-
bis ex multis egressus est, canitur. In latitudi-
nibus autem cum libertate agit, in quibus non
solum habitare, sed etiam deambulaturam se
C esse promisit. Ergo viam domini propheta li-
bere currit, postea quàm dilatato corde esse cę-
pit. Non enim ante potuit viam dei currere,
quàm ipse illa digna & ampla deo efficeretur
habitatio.

¶ He.

Egem pone mihi domine etc. vsq; ibi:
in equitate tua iustificā me. Inusitatam
hęc nouam deprecationem propheta
in primo quintę literę versu inuenimus. Ita
enim cępit: *Legem statue mihi domine viam iu-
stificationum tuarum.* Sed rationem consequi
versus huius ex Latina interpretatione diffici-
le est. Per conditionem enim communis ser-
monis nostri nō ita absolute potuit virtus ver-
bi Gręci & Hebręici explicari. Gręci nanq; ex
Hebręo translulerunt, νομοθέτησόν με κύριε, τήν
δόξην τῶν δικαιωμάτων σου. Orat enim in hoc
versu, vt sibi lex statuatur iustificationum. &
quod Gręce est νομοθέτησόν, ad eiusdem sensus

intelligentiam Latinitas explicare non potuit. D
Propheta ergo orat, vt viam iustificationum
suarum legem sibi dominus constituat, id est,
vt qua lege viam iustificationum dei adeat &
intelligat, sciat. Non enim vię tantum ait, sed
iustificationum vię postulat legem. Et quę tan-
dem iustificationis via lex erit? Nam in com-
munibus & terrenis viis legem meminimus
esse in spatiis mēsuras, cum passuum mille in-
terualla quędam legis vię signa statuuntur, cū
mansionum requies disponitur, cum vsque ad
vrbem refectioe viantium congrua rursus
mansionum interualla dimensa sunt. Sed etiā
tunc cum ex Aegypto populus per rubrū mare
pedester transiit, legem quędam vię suę me-
minimus, & non humani arbitrij iudicio sed
diuini constitutam in columna ignis & nubis.
Nam cum oporteret populum iter agere, co-
lumna ignis nocturno tempore anteibat, die E
vero columna nubis. At cum placitū deo fuisset,
diu in hūdem castris populum contineri,
columna neq; ignis noctu prouehabatur, neq;
nubis die anteibat. Legem itaq; hanc vię sta-
tuit, & si diligenter stationes eas, mansionesq;
castrorum, & condiciones locorum quę Exo-
do cōtinentur, ratractemus, magna in ipsis cę-
lestis itineris mirabilia cernemus. Ob quod
frequenter propheta orauit, dicēs: Considera-
bo mirabilia de lege tua. Sed non iam istis se
vię legibus contineri propheta orat, nō enim
vię legem, sed viam iustificationum poposcit.
Scit esse viam testimoniorū, cum dicit: In via
testimoniorum tuorum delectatus sum. Scit ef-
se viam pręceptorum, cum ait: Viam pręcep-
torum tuorum cucurri. Nouit etiam viam le-
gis, cum beati sunt qui ambulant in lege domi-
ni. Scit esse hanc viam iustificationum, de qua F
nunc deprecatur: scit etiam esse viam in pro-
phetis, scit esse viam in euangelis, scit etiam
viam in apostolis, de quibus sępe testatus est.
Vult ergo per vię huius legem vsque in perfe-
ctam illā vitę viam tendere. Plures enim sunt
hęreticorum qui viam legis probant, plures
qui prophetarum, multi qui euangeliorū, mul-
ti qui apostolorum. Scimus etiam quosdā non
omnibus his viis esse contentos, sed scriba do-
ctus nouit diuitis patrisfamilie se exemplo de
thesauris proferre vetera & noua. Hanc igitur
iustificationum vię legem propheta desiderat.
Lex enim iustificationum quibusdam religio-
sicordis disciplinis continetur, & intra fines
nos constitutionis suę quibus se verteret, ar-
ctauit, ne excedentes eos ad opiniones hęreti-
cę intelligentię euagaremur. Non vult igitur
ab ea lege excedere, quam constitui sibi orat.
Sed in

ἐξ ἔξο-
δου
*latitudines

G Sed in quā causam hanc legē orat institui? Scilicet ut exquirat eā. Lex erat iustificationū per Moysen scripta, & hanc ppheta operibus exercebat. Nō ergo hāc statui sibi orat, quæ iam statuta erat, & ab eo religiose agebatur, sed eā quā optat inquirere. Quid ergo optat inquirere? Finē scilicet legis. Et quis erit finis legis? Apostolū audiamus: Finis em̄ legis Christ⁹ est. Sed per has iustificationum vias, quibus statuta lex fuerit, finem legis optat exquirere: neq; solum exquirere, sed semper exquirere. Ita enim ait:

Et exquiram eam semper. Officium exquirendi non iussit per voluntatem, nisi etiam indefessa ab eo temporis continuatione gereretur. *Da mihi intellectum, & scrutabor legē tuam & seruabo eam in toto corde meo.* In Prouerbiis Salomonis scriptum meminimus: Ignorando sapientiam sapienter interrogantibus sapientia deputatur. Quo sensu id ostendi videtur, quod qui non intelligat, & sapienter interroget, sapere credatur. Hoc itaque eō proficit, quia propheta in lege manens, & secundum Apostolum Hebræus ex Hebræis octaua die circumcisus, & secundum genus ex tribu Iuda, & secundum gratiam corporeæ vnctionis, & rex electus, & Christus, & sacramento dominicæ natiuitatis dignus, cuius filius Iesus Christus esset tanquam peregrinus legis, orat: *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & seruabo eam in toto corde meo.* Nondum ergo seruat, nondum scrutatus est, nondum intelligit. Nō ergo de ea lege loquitur, in qua natus est, eruditus est, operatus est propheta. Sciens itaque primam partem esse prudentiæ, ut quis quod non intelligit, sapienter interroget, & quod ignorat, intelligat, idcirco intellectum ut accipiat rogat. Sciens vero adepto spiritu intelligendi, studio opus esse scrutandi, ait: *Et scrutabor legem tuam.* Scrutationis autem fructū huius rei custodiam esse cognoscens, dixit: *Et seruabo eam.* Intelligens vero perfectam custodiæ diligentiam in toto esse cordis officio, consummauit omnem sermonis sui ordinem, dicens: *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & seruabo eam in toto corde meo.* Sed quid tandem istud est quod intelligere optat, quod scrutaturum se & seruaturum toto corde promittit? Meminit namq; non ociosos dies Moysi libro in mundi huius operatione monstrari. Scit non superfluum esse diei septimi requiem. Recordatur in mensis noui religionem sacramentum festiuitatis cœlestis tanquam in speculo figurari. Nouit annum illum quo post sex annorum seruitutē liber Hebræus est, quo post multam operationē requiescit, fructibus

Allegoria:
legis

eius relictis profelyto pauperi & bestiis terræ, quo & debita vniuersa Hebræis omnibus remittuntur. Quinquagesimi quoq; anni legem cōcupiscit scrutari. Vult quæ sit in primo mense decimi diei vsq; in quartamdecimā, & deinde vsq; in vigesimam primam religio, illam quoq; septimi mensis cogitat solennitatem, cuius memoriale in tubis est. Decimi quoq; diei in eo placationem, & post quintamdecimam in tabernaculis dierum octo lætitiā. Quomodo ex his & prima & octaua sit sancta. Scit circumcisionem primam fuisse, scit & iteratam per Iesum esse gestam. Azyma sancta desiderat, litare pascha concupiscit, de quo in agni ipsius immolatione scriptum est: Hoc est pascha domini. Terram repromissionis, terram fluentem lac & mel, scit nondum vere à populo, qui secundo est circumcisus, obtentam. Ob hæc igitur intellectum orat: hæc intelligēs scrutaturum se pollicetur: hæc scrutatus seruaturum se professus est: hæc seruans in toto corde custodiet. Post sequitur: *Deduc me in semita mandatorum tuorum, quia ipsam uolui.* Et in hoc nunc versu sermonis virtus non proprie per conditionem translationis expressa est. Nam id quod nostri ita dixerunt: *Deduc me in semita*, Græcitas sic locuta est, *ὁδὸν ἡγενομένου με*, & id quod cum illis *τρίβη* dicitur, trita & frequentata discursibus semita intelligitur. Nobiscum autem semita potest & esse semita, & esse non trita. Ergo quia Græcitas vtrunq; eadem nuncupatione complexa est, nos quoq; ita sentiamus, & semitam equidem sciamus esse quæ trita est. Et obseruandum est, quod hic non legis, sed mandatorum semitā esse dicat. Via enim legis Moysi gradienda est, postquam ipsa constituta est, quia in mandatis dei iam à seculi institutione perfectum sit. In hac enim semita & Abel currit, & Seth institit, & Enoch placuit, & Noë reseruari meruit, & Melchisedech & benedicere potuit, & decimas accepit, & Abraham amicus dei est, & ex Iuda expectatio gentiū est, & Ioseph in testimonium positus est, Iob à lege liber de hoste legis triumphat, & Hebræum Moses vindicat, & Iesus secundo Israël circumcidit, & Samuhel dignus in vngendo rege eligitur. Et nunc in hanc orat se hic & vnctus, & rex, & propheta deduci. Scit enim imbecillam sibi esse naturam, neque se posse hanc semitam sine duce aggredi. Dux enim est, cum dicitur, *Retro post eum ambulabis*, quoniā ipse te deducet. *Deducet autem*, cum ait: *Qui non tulerit crucem suam, & sequutus me fuerit, non est me dignus.* *Deducit etiam*, cum prior omnem euangelicarum passionum semitam trinit. Si

Apostoli

A. Apostoli docent, prior ille docuit. Constituit enim sapientia amicos dei & prophetas. Si iuste nunc aliquid geritur à nobis, princeps iustitiæ nostræ est. Est enim ipse iustitia. Si ob fidem, ob terrorè flagellamur, flagellis ille dorsum suum præbuit. Si alapis ad iniuriam cædimur, has ille suscepit. Si per contumeliam conspuimur, faciem suam ille non auertit à sputis. Dux in omnibus ille est, sed dux est diligentibus legem, quam superius se toto in corde custoditurum propheta professus est. Non enim hic secundum sermonem Græcitas, cum dicitur: Quia ipsam volui, ad semitam mandatorum referri potest, quia Græcitas, ubi fæminino genere semita scripta est, id quod vellet, masculino genere pronunciat. Lex enim à nobis fæminino genere nuncupatur, quæ Græce nomos dicta est, quod ab his genere masculino enunciatur. Et cum illic fæminino genere semita nuncupetur, id quod voluit ad id refertur, quod per masculinum genus Græcitas proprietate memoratum est. Sequitur nunc:

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in utilitatem. Omnia propheta ad munus dei retulit, siue ut lex iustificationū sibi statuatur à domino, siue ut sibi intelligentia præstetur, siue ut deducatur in semita, siue ut cor eius in testimonia inclinetur, id est, in ea quæ sub testibus scripta sunt. Teste enim cælo & terra, lex tradita est. Sed fortè per hanc prophetæ religiosam modestiam quisquam impie loqui ita audebit: Si, inquit, omnia à deo sunt, humana ergo ignorantia caret culpa, cum nihil obtinere possit nisi quod donatum à deo sumpserit. Et primum hoc impiæ est voluntatis existimare, idcirco se ea quæ sunt credentium propria non consequi, quod sibi à deo indulta nõ fuerint. Sed omnem occasionè huius impiæ excusationis propheta submouit. Primum enim cum orat, conueniens infirmitati suæ egit officium, dehinc dei muneribus humanæ deuotionis studia cõnexit. Cum enim ait: Legè mihi statue domine viam præceptorum tuorum, quid secundum orationis nostræ humilitatem dei esset ostendit. Cum autem subiecit: Et exquiram eam semper, officium deuotionis suæ protulit. Et in cæteris quoque vtrunq; quodam complexu sibi inuicem colligauit, cum deduci se in semita postulauit, & cū id ipsum voluit. Prius enim quæ à deo sunt, cum honore præposuit, & tunc quæ à se cum confessione subiecit: Orat igitur ut deus tribuat. Est ergo à nobis cum oramus exordium ut munus ab eo sit: dehinc quia de exordio nostro munus est eius, ex nostro rursus est, ut exquiratur & obtineatur & maneat. In

eo autem quod ita se habet: *Inclina cor meum* D in testimonia tua, & non in utilitatē, quidā trāstulerunt: *Inclina cor meum in testimonia tua,* & non in auaritiā. Id enim quod in Hebræis codicibus continetur, ambigua in definitione vtriusque intelligētia positum est. Sed nos, si cut oportet, sequimur septuaginta interpretū religiosam & antiquā autoritatē, ex iudicio tamē cæterorū translatorū proprietatē intelligētia huius, quæ est difficilis, captātes. Cū enim hi dixerint, i utilitatē, illi dixerint, in auaritiā, per id ipsum quomodo utilitas hic nūc sit subiecta noscetur. Nam seculi homines pecuniam argentum, aurum, & cætera opum instrumenta utilitatem vocant. Ergo cum in dei testimonium inclinari cor suum, & non in utilitatem propheta orat, inclinatum in dei testimonium cor ab his sine dubio refert, quæ humano iudicio existimantur vtilia. Et quidem intelligentiæ nostræ sensum versu eo qui consequitur, confirmat. Ait enim: *Auerte oculos meos ne videant vanitatem, & in via tua viuifica me.* Vanitatem eorum dicens, quæ ab hominibus existimantur vtilia. Et querendum est, quos oculos, & à qua vanitate oraret auerti. Orat autem & animi & corporis oculos, eos scilicet, qui in theatralibus ludis captiui incubant, eos qui Circensium certaminibus seruiunt, eos qui vestiū precia mirantur, eos quos auri splendor & gemmarum varietas occupat. Nisi fortè non magis equorum cursu astrorum cursus est gratior & obscænis illis spectaculorum turpium fabulis, non amœnius diuina illa humanæ spei eloquia cantantur. Nisi fortè huic terrenorū metallorum vsui non magis æternitatis repositæ diuitiæ honor & gloria præferetur, & blandior mihi erit auri species, quàm hominis, & terræ, & lucis, & cæli? Ab eorum igitur vanitatibus auerti oculos, & hos corporis sui, & illos animæ deprecatur, de quibus occæcatis beatus Apostolus docet, cum ait: *In vanitate sensus eorum intenebrati, alienati à vita dei.* Et auertorum oculorum à vanitate quod præmium sit, longe requirendum est. Sequitur enim: *Et in via tua viuifica me.* Declinandi enim à vanitate sunt oculi, ut nobis in via dei vita sit, non ea vita quæ nunc est, sed ea quæ in cælis reposita est, & in Christo absconsa. Ita enim in omni hoc psalmo locutus est, tanquam victurus sit, non modo viuat. Erigendi igitur oculi sunt, quibus Christi potius gloria, quàm mūdi huius inania & vana cernantur. In via enim dei referentes oculos à vanitate viuemus. Dehinc sequitur: *Statue in seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Nouit à plurimis propheta eloquia

Imò nunc omnes interpretes habent auaritiā, nec vtilitatē si significat utilitatē. Ambro. ostēdit in nonnullis codicibus fuisse scriptum, utilitatem.

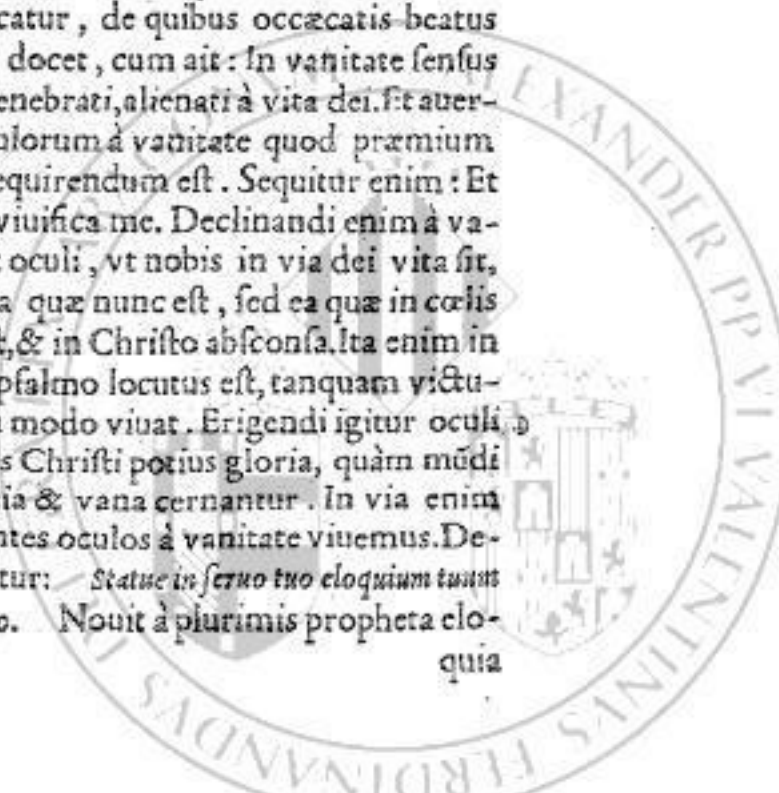
677

B semita nuncupetur, id quod voluit ad id refertur, quod per masculinum genus Græcitas proprietate memoratum est. Sequitur nunc:

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in utilitatem. Omnia propheta ad munus dei retulit, siue ut lex iustificationū sibi statuatur à domino, siue ut sibi intelligentia præstetur, siue ut deducatur in semita, siue ut cor eius in testimonia inclinetur, id est, in ea quæ sub testibus scripta sunt. Teste enim cælo & terra, lex tradita est. Sed fortè per hanc prophetæ religiosam modestiam quisquam impie loqui ita audebit: Si, inquit, omnia à deo sunt, humana ergo ignorantia caret culpa, cum nihil obtinere possit nisi quod donatum à deo sumpserit. Et primum hoc impiæ est voluntatis existimare, idcirco se ea quæ sunt credentium propria non consequi, quod sibi à deo indulta nõ fuerint. Sed omnem occasionè huius impiæ excusationis propheta submouit. Primum enim cum orat, conueniens infirmitati suæ egit officium, dehinc dei muneribus humanæ deuotionis studia cõnexit. Cum enim ait: Legè mihi statue domine viam præceptorum tuorum, quid secundum orationis nostræ humilitatem dei esset ostendit. Cum autem subiecit: Et exquiram eam semper, officium deuotionis suæ protulit. Et in cæteris quoque vtrunq; quodam complexu sibi inuicem colligauit, cum deduci se in semita postulauit, & cū id ipsum voluit. Prius enim quæ à deo sunt, cum honore præposuit, & tunc quæ à se cum confessione subiecit: Orat igitur ut deus tribuat. Est ergo à nobis cum oramus exordium ut munus ab eo sit: dehinc quia de exordio nostro munus est eius, ex nostro rursus est, ut exquiratur & obtineatur & maneat. In

C nem occasionè huius impiæ excusationis propheta submouit. Primum enim cum orat, conueniens infirmitati suæ egit officium, dehinc dei muneribus humanæ deuotionis studia cõnexit. Cum enim ait: Legè mihi statue domine viam præceptorum tuorum, quid secundum orationis nostræ humilitatem dei esset ostendit. Cum autem subiecit: Et exquiram eam semper, officium deuotionis suæ protulit. Et in cæteris quoque vtrunq; quodam complexu sibi inuicem colligauit, cum deduci se in semita postulauit, & cū id ipsum voluit. Prius enim quæ à deo sunt, cum honore præposuit, & tunc quæ à se cum confessione subiecit: Orat igitur ut deus tribuat. Est ergo à nobis cum oramus exordium ut munus ab eo sit: dehinc quia de exordio nostro munus est eius, ex nostro rursus est, ut exquiratur & obtineatur & maneat. In

Libertum at
berrimum

G quia dei sine metu non suscipi. Plures enim au-
ditas cœlestis eloquij scripturas tanquam fabu-
lam rerum inanium negligunt, & dei verba
quæ præterire cœlo & terra prætereunte non
possunt, magno cum periculo irreligiôsæ teme-
ritatis irrident. Nouit initium sapientiæ dei es-
se se timorem, nouit in illa septiformis spiritus
gratia timorem in postremo tanquam firma-
mentum eorum quæ superius sunt dicta nume-
rari. Constitui ergo in se dei eloquia in timore
dei precatur, quia scit ea nobis eloquia futura
esse, quæ tanquam dei timebuntur, vtilia. De-
hinc adiecit: *Circuncide opprobrium meum quod su-
spicatus sum, quia iudicia tua iucunda.* Propheta in
corpore positus loquitur, & neminem viuentiũ
scit sine peccato esse posse. Vnum meminit es-
se, qui peccatum non fecit, neq; dolus inuentus
est in ore eius. Ergo cum circuncidi à se oppro-
brium deprecatur, peccata circũcidi orat, quia
peccatum sequatur opprobrium. Sed cum cir-
cuncidi à se orat, non tanquã de admissio per-
petratoq; confessus est, sed quia id per infirmi-
tatem carnis suæ in se suspicatur habitare. Nõ
enim ait: *Circuncide opprobrium meũ quod
perpetraui, sed: circuncide opprobriũ meũ qd
suspicatus sum, suspensionẽ opprobrij ex con-
scientia propriæ infirmitatis ostendens: In iu-
diciis enim multi ad opprobrium resurgunt.*
Quæ quia his incunda sunt, in quibus peccati
non manebit opprobrium, ipsam illam quæ in
se est suspensionem opprobrij à se circuncidi
orat, vt sibi dei sint iucunda iudicia. Ac ne de
admissa peccati conscientia precatus esse exi-
stimaretur, circuncisionem omnem, quam sub
singulis octonis versibus defert, hac libertate
concluit, *Ecce cõcupiui præcepta tua, in æqui-
tate tua viuifica me.* Superius orauit, vt in dei
timore, dei in se statuerentur eloquia, dehinc
vt à se suspitio circũcideretur opprobrij, nunc
concupiscentiam ac desiderium suum erga dei
præcepta demonstrat, & vt in æquitate dei vi-
uificetur, orat, sciens proprium diuinæ æquita-
tis esse munus, vt viuificet eum, qui & præcep-
ta dei seruauerit & desiderauerit, cui & cir-
cuncisa opprobrij suspensione iucunda iudicia
sint, & in timore dei in se cõstituãtur eloquia.

¶ Van.

Et ueniat super me misericordia tua domi-
ne, salutare tuum secundum eloquium tuum.
Plures secundum Apostolũ sunt, qui
sapientiam seculi sequentes, sapientiam dei re-
probauerunt. Ob quod stultam fecit deus secu-
li sapientiam. Quid enim infidelibus stultius
est, qui præter illum communem irreligiôsorum
errorem etiam hoc adiciunt piaculi, vt

diuinarum scripturarum eloquia putent perfe-
ctæ doctrinæ carere ratione? Et quia pro im-
pietate ingenij sui diuinorũ dictorum capaces
esse non possunt, ad contumeliam cœlestiũ ver-
borum pro excusatione hebetudinis suæ pro-
rumpunt, dicentes, in his nihil rationabile, ni-
hil esse perfectum, volentes ea quæ à se dicantur,
sola esse erudita, & doctrinæ suæ prudentia
expolita, stulti, deo negantes, quæ assumere
ipsi sibi audent. Nec mirum est, si irreligiôsè de
eis opinantur, quorũ pecuinæ hebetudinis mo-
do intelligentiam non consequuntur. Verum
quanuis in eo sermone quem superius habui-
mus, hi qui sapientiam dei sequuntur, cognitã
dictorum cœlestiũ perfectionem existiment,
nihilq; eorum esse, quod non consummatum,
atq; omni ex parte perfectũ sit, tamen id quoq;
etiam in his sextæ literæ versibus absolutius li-
cebit intelligi. Post superiorem enim sensum
ita loquitur: *Et uenit super me misericordia tua do-
mine, salutare tuum secundum uerbum tuum.* Mise-
ricordiam itaq; primũ deprecatus est, dehinc
salutare. Salus enĩ nostra ex misericordia dei
est, & bonitatis suæ hoc munus in nobis est: &
inde cœpit oratio, vnde & salus inchoat depre-
cãtis. Dehinc ne ex incerta & ex inopinata spe
precarĩ propheta existimaretur, primũ miseri-
cordiam, dehinc salutare commemorat, tum
tertio subiecit, secundũ uerbum tuum, vt hanc
orandi fiduciam proficisci secundum uerbum
dei, id est, secundũ doctrinam legis ostenderet.
Post hunc itaq; perfectæ orationis ordinem id
sequitur: *Et respondebo exprobrantibus mihi uer-
bum, quia speraui in uerbis tuis.* Tenet ordinẽ ra-
tio perfecta: Si, inquit, in me ueniet miseri-
cordia tua, & salutare tuũ secundum uerbuũ tuum,
& ita fuero misericordiã consecutus, & à te cõ-
seruatus vt spopodisti, cõsequens erit vt in his
qui insipientiã mihi, & errorem spei, & uerbuũ
hoc quod in te spero exprobrant, respondeam.
Quid itaq; aduersus hanc pphetæ responsionẽ
exprobrare irreligiôsã mens poterit? Misericor-
dia primũ oratur à deo, salus etiã expectatur à
deo, & inde eam spopondisse per uerbum suũ
deus ostenditur. Concluditur itaq; exprobran-
tium impietas ab his qui in dei uerbis sperant,
cum quando deus precatur, & misericordiã &
salutem ab eo credentiũ fides sperat, & doctri-
na hæc spei nostræ sit, vt oratus misereatur &
saluet. Dehinc sequitur: *Et ne auferas de ore meo
uerbum ueritatis usquequaq; nimis, quia in iudiciis tuis
speraui.* Accipiat humana insolentie humilita-
tis modestiq; doctrinam. Prius propheta con-
cedi sibi orat, q̃ se id mereri vt obtineat osten-
dat. Oĩa uile à bonitate dei in se inchoari, nec
tamen

Imò multi
nunc iure

M

tamen

A tamen causam fiducię suę subtrahit. Ait enim: *Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaq; nimis.* In quo primum maiestatem eius confitetur, qui semper orandus est, dehinc se non ex inani sperare subiecit, dicens: *Quia in iudiciis tuis speraui.* Humanę autem temeritatis est hic mos, prius ad obtinendum aliquid meritum quã mereatur ingerere, & cum à quo quid postulet, tãquam ex officij debito cõuenire. Sed non sufficit nobis, vt modestia tantum tenuerit propheta rationē: collocationes etiam uerborum uirtutesq; cognoscendę sunt cur ita dixerit: *Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaq; nimis: omne oris officium cordis sensui motibusq; famulatur.* Et cur propheta ne ab ore sibi uerbum ueritatis auferatur oret, uersus istius consequentia docent. Non enim metum hunc propheta fuisse existimandum est, vt sibi ueritatis uerbum ex corde ac ore uereretur auferri. Scit autē quãdam esse peccata, quę ex ore uerbum auferant ueritatis. Peccatori enim dixit deus: *Quare tu enarras iusticias meas? Non enim ait: Quare memores iusticiarum mearum? Sed peccatorē monuit eum, qui in peccato mēsillet, prædicationis officio abstinere, uult enim liberū à crimine esse doctrinę cęlestis prædicatorē, uult eloquia suã à casti corporis casto ore tractari.* Cauendum igitur est, ne quando ex ore nostro uerbi ueritatis auferatur eloquium. Hinc illud est quod Apostolus monet: *Noli negligere quod in te est charisma, ne per negligentiã ac desidiã indigni prædicatione uerbi dei simus.* Sed propheta non audet in tantum se à peccato liberū effici uelle, vt nō meminerit vnum solum esse qui peccatum non fecerit, & dolus in ore eius non inuētus sit. Et idcirco subiecit: *usquequaq; nimis, per modestiam scilicet confessionis, & vt non auferatur à se uerbum ueritatis orat, & per honorem eius qui vnus tãtum sine peccato est, ne usquequaque nimis à se auferatur expostulat, quia se hominē meminit, qui per naturę infirmitatem sine peccato esse nō possit.*

C *Custodiam legem tuam semper in seculum & in seculum seculi.* Nullum propheta uitę suę finem pertimescit. Non enim cõcluditur fides sua seculis, sed se in infinitatem temporum officio custodiendę legis extēdit. Scit & altare à Mo se in exemplū esse superioris altaris extructū, scit & Aaron sacerdotem ad speciem esse ostē si in monte sacerdotis ornatū. Mose enim deus ait: *Vade fac omnia secundum exēplum quod ostendi tibi in monte.* Festinat ergo in leges illas æternorum seculorum. Nam cum lex futuri umbra sit, necesse est corpus illud uerę legis

æternum sit. Distinxit autem hoc officium ab indefessa illa perpetui officij iugitate, dicens: *Et custodiam legem tuam semper in seculum, & in seculū seculi.* Cum ait: *semper in seculū,* nullum in hac temporis uita subrependę obliuionis tempus admittit. Cum autem adiecit, & *in seculum seculi,* scit per hanc umbram legis ad mysteriū uerę & æternę legis ascendi. Ait enim: *seculum seculi* tanquam temporis tempus, succedente quadam uicissitudine huius seculi seculum sit futurum. Nouit esse secundum euangelicum diuitem & pauperem Lazarum, exemptę à corpore animę legem, per quam alia ab alia chao impenetrabili separatur. Scit secundum apostolum Paulum resurrectionis quoque esse legem, in qua differt stella ab stella in claritate. Scit esse leges angelorum, cū alij assistentes deum indefessa uoce collaudant, alij ante conspectum inuisibilis nobis dei, tanquam lege officij prioris assistunt: Nouit & pusillorum angelos faciē dei quotidie ex quadam lege conspiceret. Scit utique esse æternas leges, & eas omnes se in illo seculi seculo custoditorum esse confidit, quia ea quę per umbrā sunt constituta, in hoc nunc seculo semper obseruet. *Et ingrediebar in dilatatione, quia mandata tua perquisiui.* Non est angustus propheta, & superius iam dixerat: *In uia præceptorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Scit inter humanarum tribulationum passiones semper ad deū patulo se esse corde oportere. Quod ipsum Apostolus docet, dicens: *In omnibus tribulati, sed non angustiati.* Nouit hac ipsa amplitudine cordis de se idem Apostolus gloriari, cum ad Corinthios ait: *Non angustiimini in nobis, sed angustiimini in uobis.* Patet etiã hic propheta, dicēte deo: *Et inhabitabo in his, & inambulabo in ipsis.* Angusta igitur peccantium sunt corda, & hospitio deū mens polluta non recipit. Patulū enim domicilium inconcepibile deo opus est, & idcirco in amplitudine propheta ambulat, quia in eo in se loquētis habitatio est. Causam uero amplitudinis suę docet, dicens: *Quia mandata tua perquisiui.* Naturę nostrę consuetudinem recordamur, quotienscunq; lectioni uacantes, mandata dei & præcepta scrutamur, in quantam amplitudinem intelligentię mentium nostrarum dilatatur angustia, & quã patulus nostrę humilitatis in desideria diuina sit sensus. Per peccatorū autem nostrorum cõscientiam coarctatur nobis omnis animę amplitudo, ac difficilia omnia & angusta sunt, cū diuini uerbi habitatione sumus indigni. Sed ambulās in latitudine propheta, uersari in officio digno adeptę amplitudinis

G dinis debet, & versatur planè. Sequitur enim:

Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebam. Hoc officium dilatati cordis est, vt ex eo inhabitantia diuinæ doctrinæ verba procedant. Loquitur enim propheta cōstanter aduersus principes terræ, deum prædicans. Et quidem duplex significatio sentus huius est, quia secundū dominica præcepta oportet à nobis Christum coram regibus & potestatibus prædicari, neq; nos terrenarū potestatum fas est iure terreri, quo minus omni confusione reiecta constanti & publica fide deum qui negantes negaturus sit nō negemus. Potest & sermo ad eos referri, de quibus & Apostolus ait: iam sine nobis regnatis, & vtinam regnetis id est, tanquam in cōspectu sanctorū, qui vtiq; frequenter reges terræ sunt nuncupati, propheta dei testimonia sit loquutus, neq; cōfusus per

H prædicationem suam doctrinæ cœlestis instituta præbere. Geminam autem lectio intelligentiam ex se præstat, vt quia vtrunq; ex testimonij scripturarū intelligi promptū est, aut vtrūq; significatū existimetur, aut quod magis videbitur probabile eligatur. *Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi uehementer.* Non solum igitur loqui nos in testimoniis dei conuenit, sed legis mandata omnia diuturna meditatione percensere. Neq; tantum meditatio utilis est, nisi lex ipsa, quæ in meditatione est, diligatur. Neq; diligere communi dilectione sufficiet, nisi etiam uehementer id quod diligitur diligatur. Atq; ideo hunc omnē perfectæ rationis ordinē sermo propheticus percurrit, dicens: *Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi valde: Et erexi manus meas ad mandata tua quæ dilexi.* Manus ad mandata ea quæ diligebat erexit, non vtiq; contumeliosas aut procaces, sed mandatis humilitatis seruientes, sed operibus misericordiæ insistentes, & fidei præcepta peragētes. Operis vero officium semper oportet esse intentū, & nulla interdū negligentis ocij dissimulatione cessare. In hoc quoq; se manere propheta testatur, dicens: *Et exercebar in iustificationibus tuis.* Exercitatio assiduitatē operationis ostēdit. Frequentem itaq; sibi esse & semper intentā præceptorū obseruantiam docet ad illas, de quib; supra memorauimus, cœlestiū iustificationum efficientias, nunc se in iustificationibus presentis & ex futuris adumbratæ legis exercens.

¶ *Zain.*

Memor esto uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. Omnis dei sermo qui scripturis diuinis continetur, in spem bonorum cœlestium vocat. Atque ob id propheta in omnibus se dei præceptis mānisse con-

fidens constanter ait: Memorare uerbum tuum K seruo tuo. Nunquid promissi sui deus immemor est? Absit istud, vt aliqua subrepere in æternam atq; defessam virtutem humanarū infirmitatum genera credantur. Sed propheta qui promissis dei credidit, qui desiderio cœlestium detentus est, qui contemptu presentium futura sperauit, non ad memoriā uerbi sui deum admonet, sed vt uerbi sui in se seruo suo memor sit deprecatur, id est, vt dignus habeat, in quo uerbi sui memor esse dignetur, quo in uerbo spem dederit. Et spem nō inanem esse oportet, neq; uerbis tantummodo prædicari, sed rebus ipsis doceri. Et si quando incidant infirmitates persecutiones, damna, orbitates, contumeliæ, has presentis seculi minas ac potestates spe æternorum promissorū consolemur. Sed iam ipsis omnibus propheta perfunctus est, dicens:

Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum uiuificauit me. Hæc ad spem refertur, quæ sperare eum in deum fecit. Consolata uero est eum in humilitate, id est, cum cōtemnitur, cum irridetur, cum iniuriis vexatur, cum contumeliis inhonestatur, sciens hanc sibi tentationū presentium esse militiam. Sed se inter hæc infirmitatis suæ bella spes à domino præstita consolatur, uiuificatur autē per eloquia dei. Scit in his excellētem esse in cœlis humilitatis suæ gloriam. Scit animā eloquiis dei refertam tanq; pabulum aliquod uitæ in se æternæ continere. Non mouetur in eloquiis dei uiuens inani superbientium gloria. Nouit enim indigentiam suam eorū esse opulentia ditiores. Scit ieiunia sua cœlesti atq; euangelica benedictione saturari. Scit humilitatē suam glorioso esse honoris præmio munerandā, atq; ideo subiecit: *Superbi inique agebant usquequaq; à lege autē tua non declinaui.* Inter nimias & consummatas superbiorum iniquitates, valde enim inique agebāt, nullo propheta deflexu à lege dei declinat. Oportet esse eum memorem iudiciorū dei. In omni enim uitæ nostræ genere memoria nobis diuini iudicij inferenda & continēda est, vt cum aliquid agimus, residente in nobis iudicij memoria, uel nunquam potius abeunte, præceptis dei opera nostra famulentur, beatus erit, quisquis nō sine memoria diuini iudicij omnia gesserit. Quod de se profitetur propheta, dicens:

Memoratus sum iudiciorum tuorum à seculo, & exhortatus sum. Hic nunc à seculo tantum, non etiam à seculo seculi, quia omnia in nos iudicia dei ex seculi huius ac mundi temporibus instituta sunt. In his autē se hortatus est, inter nos scilicet mundi turbines, & inter hæc passionum corporaliū prælia ad tolerantiam ac uictoriam

A storiā infestantiū malorū humilitatē suā iudiciorū dei memoria adhortat^r. Deinde sequitur: *Defectio animæ tenuit me à peccatoribus derelinquētibz legē tuā.* Virtutes ppriæ suæ prophete huic ad spē vitæ æternæ nō sufficiūt, neq; quod spem in verbo dei habuit, neq; q̄ in spe eadē colloca tus est, neq; q̄ dei viuificatur eloquio, neq; q̄ nō declinat à lege, neq; q̄ se p̄ memoriā iudiciorū dei adhortatur, quin etiā dolore humanæ impietatis fatigatur, & ob irreligiosashominū iniquitates exanimis est. Sanctus em̄ quisq; cū ceditur, nō humilitatis suæ qui cæsus est, sed in solētiē eius qui cedit, miseretur, vt à vāsano filio pater, vt ab amēte ægroto medicus cōtumeliā passus, dolorē non ex eo quod perpeſsus fuerit, sentit, sed ob id q̄ ille quē sanū esse cuperet, iniuriam sibi vāsanus intulerit. Membro autem vno aliquid patiente, secundū Apostolum, cōpatiuntur & cetera mēbra. Defectio itaq; secundum hęc tenet prophetā super peccatores derelinquētes dei legem, affectu miserantis scilicet & dolentis, & tanq̄ membris suis pro parte ægrotis, iniquorū & irreligiosorū periculo fatigatur. Manet aut̄ ipse quantū ad se iustificationibus dei semper intētus, & in omni quacunq; sede habitat, nequaq; ex ore eius religiosę cōfessionis hymnus abscedit. Ait enim: *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco incolatus mei.* Exēplo suo docet, suscepta semel in aures psal morum cātica, in corde esse cōtinenda, & semper ea officio oris iteranda. Nō negligenter, vt ipse p̄dicat, legit atq; audit, neq; irreligiositatis nostræ modo diuina eloquia, aut occupatis in aliud aut incuriosis oculis legit, aut mox obliuiosis auribus excipit, sed cantabiles mihi, id est, sine intermissione cantatę. In omni autē cuiusq; generis loco nequaq; à se abesse psallendi consuetudinē docet, cum ait: In loco incolatus mei. Non enim ait: In incolatu meo, sed ita ait, in loco incolatus mei, in quacunq; scilicet sede mansisset, intelligens se mūdi huius esse peregrinū, dei tamen semper sibi iustificationes esse cantabiles. Sed q̄ cantabiles sint iustificationes dei ostendit, cum nullū omittat tēpus quo non in illo cœlestiū sacramentorum opere ver setur. Ait enim: *Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiā legē tuam.* Scit p̄cipue nocturno tempore diuini esse à nobis nominis recordandum: scit tum maxime custodiā dei legis à nobis esse retinendā, cum subrepunt animo impuræ cupiditates, cum vitiorū stimuli per recens assumptū cibum corpus exagitant, tū dei nomen recordandum est, tum custodiendā lex eius est, pudicitia, continentiam, timorē dei statuens. Nouit hoc p̄cipue tempore dominum

orandū, deprecandū, promerendū, dicens in D loco alio: Lauabo p̄ singulas noctes lectū meū, lachrymis meis strātū meum rigabo. Non est periculoso nocturnarū vigiliarū ocio animus relaxandus, sed in orationibus, in deprecationibus, in cōfessionibus peccatorum occupādus est, vt cū maxime corporis vitiiis opportunitas datur, tum p̄cipue eadē vitia diuinę legis recordatione frangantur. Sequitur deinde: *Hęc mihi facta est, quia iustificationes tuas exquisiui.* Hęc ad memoriā referitur, per quā memor fuit noctibus nominis dei. Quod autē ait: *Mihi facta est*, id est, nō subito recurrens, neq; tēporariē asumpta, sed semp in se manens, & intra se quodam fidei opere instituta, & ob id ei facta, quia iustificationes exquisierit. Vtile igitur est, iustificationes dei sine aliqua tēporis intermissione scrutari, quia per acquisitionē earum eius memoriam nos perpetem cōtinemus in Christo E Iesu, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

¶ Heth.

Rortio mea dominus dixi ut custodiā legem tuam &c. vsq; ibi: *Iustificationes tuas doce me.* Plures psal morum codices legentes & nos ita opinabamur versum qui octauæ literæ primus est, id est, hunc portio mea dominus, in superioribus septimæ literæ octo versibus contineri, quia ita in Latinis codicibus, atque etiam in nonnullis Græcis scriptum continebatur, & sanè absolutior sensus videbatur. Sed secundum Hebræos emendatum apud Græcos psal morum librum legentes, inuenimus hunc versum non septimæ literæ nouissimum esse, sed octauæ primum. Itaq; secundum hanc cognitionem nos quoq; tractare de eo aggressi simus. Cœpit enim ita: *Portio mea dominus dixi ut custodiā legem tuam.* Rarus quis E que est, cui ista fiducia est, vt portionem suam esse deum audeat dicere. Renunciandū est seculo omnibusq; rebus eius, vt nobis deus portio sit. Ceterum si nos ambitio detineat, si cura pecuniæ occupet, si illecebræ libidinum capiāt, si negotia rerum familiarium demorentur, portio nobis dominus non erit, seculariū curarum atq; vitiorum possessione detentis. Mōsi cum iustum esset portiones incolatus distribuere duodecim gentibus Israël, ita de tribu Leuitica p̄ceptum est: *Filiis Leui non erit portio neq; fors in medio fratrum suorum, quia dominus deus est pars eorum.* Et rursum scriptū meminimus: *Ego dominus pars eorū.* Nullam ergo deo seruientibus lex data terrenam esse voluit portionem, quia pars eorum deus esset. Meminit & euangelij p̄dicator ille Petrus, nullam sibi esse portionem possessionis humanæ, cum

A oranti

Goranti alimoniã respondit: Aurum & argentum nõ est mihi, quod autẽ habeo hoc tibi do. Quid est istud Petre quod possides? Renunciaveras omnibus deo tuo, dicẽs: Ecce nos oĩa dereliquimus, & secuti sumus te, quid erit nobis? Et tibi ille responderat: Amen dico vobis, q̄ vos qui secuti estis me, in regeneratione sedebitis super duodecim thronos iudicãtes duodecim tribus Israël. Et exemplo vestro cãteris relinquentibus cuncta sponponderat, q̄ & centuplum acciperent, & dehinc vitam æternam possessuri essent. Quid est igitur istud Petre q̄ habes? Habes planẽ & nõ audeo dicere plus te centuplo obtinere: dico tamen te sine multiplicatione calculi possidere. Dicis enim, quod habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge & ambula. O felix possessio, o perfecta dei portio. Non terrena largiris, sed naturæ opus

H rependis, & vitiosi partus damna instauras. Claudum natum ingredi iubes, & multæ ætatis virũ in cellu rudi incitas. Has opes tribuit, cui deus portio est. Nouit & Paulus diuitiæ suæ glorias, dicens: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini mei Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Talis Apostolo gloria, talis est portio. Humanarum igitur hæreditatũ modo portionem, quæ melior est, & quæ utilior eligamus. Si circa terreni patrimonii sua in cohæredũ diuisione quis nititur sortem cõmodioris portionis appetere quanto propensiore cura partem cœlestis hæreditatis diligemus? Centuplum dominus promittit, & centuplum non in æternum, sed in præiens. Æternorũ autem bonorum immensa & infinita retributio est. Cãterũ sub definitiõne centupli, præsentium mensura concluditur.

I Ego autem ambigo vtrum hoc centuplum Petri exccesserit portio. Certe secundum domini præceptum sperãdum nunc in hoc seculo, relictiis omnibus seculi rebus centuplum munus est. Etenim nobis deus portio est, qui ait: Et inhabitabo in his. Non ergo centupli præmium est, vt in hoc corpusculo nostro terreno deus habitet? Sed ad quid deus habitet? Ait & ipse: Et ambulabo in his. Patens deo est fidelis pectoris & ampla possessio, vt inhabitet & inambulet. Sed qui inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit? Et ego ero illorum deus. Ecce promissam nobis ab eo portionem, vt simus dei habitatio. Et dum in nobis ambulat, fit nobis ipse possessio, si seculum relinquamus, si possessioni terrenæ labili renunciemus, si hæreditatem caducorum respuamus, si viuentes de seculo exeamus. Quæ enim merces est à mortuis corporibus & exeunte anima dis-

solutis seculum reliquise? Carẽdum est eo per contemptum eius, nesciendum est ignoratione voluptatum suarum. Moriendum nobis in eo est, dum non ei viuimus. Scit Paulus iam nõ se sibi viuere, dicens: Quod enim uiuo, iam nõ ego uiuo, uiuit autem in me Christus. Propheeta itaq; secundũ Apostolum, nõ seculo uiuens, constanter & liber ait: Portio mea dñe. Tenuit hunc quẽ in superioribus modũ, cum se custoditurum legem dei sponpondit. Nõ enim de ea quam corporaliter agebat, loqui intelligitur, cum custoditurum se potius quàm custodire fateatur. Sequitur deinde: *Deprecatus sum faciem tuam in corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.* Moysen deprecatum esse meminimus, vt deum videret. Et forte cognata precii eius prophetæ huius oratio existimabitur. Sed dictum memini à deo: Nemo hominũ videbit faciem meam & uiuet. Ergo quod negatum Moysi meminerat, id concedi sibi postulat? Sed rursum licet dicto euangelico anterior sit, meminit tamen hanc fidei beatitudinẽ reseruari, qua dicitur: Beati mundo corde, quoniã ipsi deum videbunt. Itaq; cum in lege sciat dictum quod nemo faciem dei videat, & uiuat: & ex euangelica beatitudine non ambigat omnes mundo corde deũ esse visuros, perfectæ modestiæ temperamento cupiditatẽ desiderij sui elocut⁹ est, dicens: Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo. Scit nũc impossibile sibi esse, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, vt videat. Scit inuisibile esse carnalibus oculis gloriam dei. Meminit non dico ad angelorũ claritates hoc humanę visionis lumen habere, sed ipsam gloriã vultus Moysi humani corporis oculos non tulisse. Sed nunc ex desiderijs humanis prophetæ desideria metiamur. Ad egressus regũ quanta expectationis solitudine curritur? Et quod videntibus gaudiũ esse, cum se præbuerint contuendos? Quid illũ cœlestis spiritus capacem virum existimabimus velle? Quanto desiderij ardore cupere vt deum cernat, qui ipsam illam inuisibile maiestatem per has angelorũ claritates, & per hanc Moysi gloriam metiatur? Et sciat etiam eos, qui digni sunt conspectu dei, gloriam ex conspectu gloriæ esse sumpturos, q̄ eos visio tantum & dignatio contẽplatiæ maiestatis illuminet. Quod sanctus Apostolus ita intelligens loquitur: Nos, inquit, omnes reuelata facie gloriam dei spectantes in eãdem ipsam transferemur imaginem, à gloria in gloriã sicut à domini spiritu. Et nũc quia id impossibile ipsis corporis oculis sciat esse, toto istud corde desiderat. Et cui est portio deus confidenter faciem eius deprecatur

A deprecatur, quia quamuis nemo hominum vi
deat faciē dei & viuat, tamen deū omnes mun
do corde visuri sunt. Ergo misericordiā hanc
à deo postulat, vt sibi videndo faciē eius bea
tudo contingat, & postulat non sine ratione
modoq; præstandi. Ait enim: *Miserere mei se
cundum eloquium tuum.* Fidei modestæ vox est,
misericordiam dei non secundum peccatorū
suorum conscientiam, sed secundum eiusdem
dei eloquia deprecari. Scit deum etiam pecca
toribus esse ignem consumentem. Moses enim
ait: Deus noster ignis consumens est. Nouit e
undem esse fidelibus lucem, de quo & alibi p
pheta ipse dicit: Illuminans tu mirabiliter de
montibus sanctis. Discernit & hanc Apostolus
bonitatis & seueritatis dei consuetudinē, cum
ait: Vide ergo bonitatem & seueritatem dei. In
eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te
vero bonitatem, & rursus: Et nisi permaneas
in bonitate, excideris. Illi vero si non perman
neant in infidelitate, inferētur. Bonitatem dei
propheta expectat, cum ait: Miserere mei. Scit
enim neminem sine peccato esse qui viuat, &
omnes in carne sitos misericordia dei egere.
Officij autem sui deuotionisq; non immemor
est, cum ait: Secundū eloquium tuum. Eius sci
licet eloquij quo & peccatoribus pœnā denun
ciat, & in se credentibus vitæ æternæ beatitudi
nem pollicetur. Dehinc sequitur: *Quia cog
itavi vias meas, & conuertī pedes meos in testimonia
tua.* Ex his quæ propheta se gerere vel gessis
se cōmemorat, quid nos quoq; facere oporteat
docet. Vias enim suas cogitat, & cogitatis his
pedē in testimonia dei refert. Nihil egit, quod
non antea cogitatione præuoluerit: non linguā
in officium suum mouit, nō pedem in aliquod
quod acturus esset opus protulit: non manum
ad agendū aliquid exeruit, nisi antea super his
omnibus cogitasset, & tam operationem atq;
effectum cogitatis rebus attulerit. Vidit igitur
ante omnia vitæ suæ vias, & cum placentem
sibi ac probabilem reperit, tunc in eam pedem
contulit: scilicet perspectis omnibus humane
operationis viis, postquam quid esset sibi utile
cogitauit, fidei suæ pedem in testimonia diui
na detorsit. Cogitatio enim nihil potest subi
tum, nihil nouum, nihil inopinatum pertime
scere, cum de consilij sententia omnia quæ ac
cidere solent sperantur, præfinitur, aduen
tur. Et id consequenti versu docetur. Postea e
nim quā vias suas propheta cogitauerat, &
pedem ad testimonia dei conuerterat, libere lo
quitur: *Paratus sum & non sum turbatus, ut custo
diam mandata tua.* Qui ad aliquid preparatur,
longo vsu ad id in quo ei est meditatio præpa

ratur, ne eum de proposito sui sententia negli
gentem & incautum vis aliqua repentinæ tur
bationis excutiat. Propheta itaq; nouit esse plu
rima seculi scandala, nouit insidiantes esse hu
manæ naturæ aduersantesq; virtutes, scit peri
culose dulcem esse opinionem ambitionemq;
gloriæ secularis, nouit occursum lasciuientium
fœminarum esse continentium oculis captio
sos, sit turpes corporū cupiditates affectu blan
dæ voluptatis irrepere, scit cætera vitiorū ge
nera illecebrosis aditib⁹ ingruere: nouit etiam
plurimis se irreligiosorum odiis subiaccere, &
ob prædicationē dei pietatisq; doctrinam va
riis persequentium contumeliis esse vexandū.
Ne igitur turbari tot & tantis excidiis ingruen
tibus posset, contra omnia se hæc fidei excidia
præparauit, dicens: Paratus sum & nō sum tur
batus vt custodiam mandata tua. Habet para
tam beatus Apostolus huius præparationis suæ
fiduciam, dicens: Quis nos separabit à charita
te Christi? Tribulatio, aut angustia, aut passio, E
aut fames, aut nuditas, aut periculum, aut gla
dius: Sicut scriptū est: Quia propter te mortifi
camur tota die, deputati lūmus tanquā oues oc
cisionis. Sed in his oībus superamus & vincim⁹
propter eum qui dilexit nos. Et quia aduersum
horum tolerantiam, ne per hæc à charitate se
parari posset, sese præparasset, adiecit. Confido
enim, quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, ne
que potestates, neq; præsentia, neq; futura, neq;
virtutes, neq; altitudo, neq; profundum, neque
creatura alia poterit nos separare à charitate
dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.
Nulla Apostolum rerum earum quæ accidere
possunt genera, tali spe præparatū firmatumq;
perturbant, sit ergo in nobis & fiducia hæc &
vox, vt cum subrepant cupiditates, cum pas
siones ingruant, cum pericula fatigent, cum
supplicia crucient, dicere audeamus, paratus
sum & non sum turbatus, vt custodiam man
data tua. Dominus noster vnigenitus dei filius
inter cætera præcepta discipulis suis mandat,
dicens: Non turbetur cor vestrum, neq; trepidet.
Aduersum turbationem quæcunq; ex acci
dentibus erit longæ præparationis, opus est fir
mitate, vt robusta fide atque firmata, dei man
data custodiat. In quem autem se profectum,
quamū in causam propheta præparauerit, ne
que turbatus sit, quo minus custodiret mādata
dei, continuo subiicit, dicens: *Funes peccato
rum circumplexi sunt me, & legem tuā non sum obli
tus.* Esse peccatorū funes per Esaiā docemur
dicentem: Væ qui ligant peccata tanquam fu
nem longū. Modo funis ex pluribus minimis
crescentis in multū, peccata semper tanquam

G longo fune tendentur. Sunt etiã hæc delictorũ vincula quibus humanæ mentes illigantur, de quibus in Prouerbiis scriptum est: Fasciis peccatorum suorũ vnusquisq; constringitur. Stringit enim nos atq; alligat, & his vitiorum funibus implicat diabolus, in omni vitæ nostræ cursu laqueos prætendens. Quod autẽ liget, in euangeliis cognouimus, cum dicitur: Hanc autẽ filiam Abrahæ ligauit satanas annis decem & octo. Ligat igitur omni vitiorũ genere, ebrietas consuetudine, voluptatum desideriis, infidelitatis piaculo. Sed inter hos funiũ laqueos non est admittenda legis obliuio. Præparatos enim nos esse cõuenit, vt ab his laqueis, si quando circumligent, exuamur, vt legis dei omni tempore recordemur. Et recordatur planè propheta, dicens: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustificationis tuæ.* Non vacat totis noctibus somno, nec ociosus lecto cõtinetur, ad confitendum deo non solum nocte sed etiam media nocte consurgit. Meminit hoc esse tempus quo primitiæ Aegyptiorum meritissima impiæ obstinationis clade percussæ sunt. His ergo horis nõ laxatur in somnum, ne gladio Aegypti admisceatur: hoc noctis tempore introcunte sponso sapientes virgines in nuptias cum lampadibus introibunt. Vigilat ergo ne cū stultis mereatur excludi. Hoc tempore psallentibus Paulo & Silæ apostolis catenæ & vincula resoluuntur. Non dormit itaque ne vincus sit, nec habet eum nocturni tẽporis somnus, nec ei obliuio officij sui requie mediæ noctis obrepit: surgit enim ad confitendũ deo. Confessio vero nõ semper ad peccata referenda est, verumetiam in dei laudibus intelligenda est. Nunc ergo confitetur deo super iudicia iustificationis eius, laudans ergo deum, q̄ nihil nisi in iudiciorum iustificatione decreuerit. Sequitur deinde: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* Apostolum dixisse meminimus: Participes Christi facti sumus. Sed & in quadragesimo quarto psalmo quosdã participes dei significatos esse meminimus, cum dicitur, *Vixit te deus deus tuus oleo exultationis præ confortibus tuis.* Sunt ergo secundum Apostolum, & secundũ prophetam plures domini nostri Iesu Christi participes. Et particeps eius erit quisquis in virtute persistit. Ipse est enim veritas. Et quisquis in nouitate vitæ ambulabit, erit particeps eius, quia ipse est resurrectio. Ergo cū sciat propheta plures dei esse participes, nunc per verecundã ac modestam de se prædicationem, cum se, quia & ipse Christus & factus & dictus sit, Christi meminerit esse participẽ: tamen omniũ timen-

tium deũ potius se confessus est esse participẽ. **K** Est autem tunc timentium deum particeps, cum patientibus compatitur, cum plorantibus complorat, cum tanquam eiusdem corporis membrũ in dolore mēbri alterius dolet. Hac igitur passionũ communionẽ timentium deum particeps fit. Cæterum quisquis per insolentiã suam credentem in Christo & redemptum à Christo dedignatur, exacerbat, inhonorat, non est ille timentium deum particeps, qui non sit in cõpatiendis passionibus consors. Non nudũ autem hoc, neq; solitariũ propheta posuit, cum dicit: *Particeps sum ego omnium timentium te.* Plures sunt timentes deum, & tamen infideles, quos naturæ suæ conditio timori quidem dei subdidit, sed voluntatis suæ peruersitas ab obsequiis dei auocat, atq; ob id nõ suffecisset propheta dixisse ita: *Particeps ego sum omnium timentium te, nisi addidisset: & custodientium* **L** *mãdata tua.* Timor enim fidei in sola obedientia est, & metus religionis in obsequela est. Horum itaq; particeps est, qui timorem suum in mandatorum dei custodia comprobabunt. Dehinc sequitur: *Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.* Terra misericordia dei plena est, quæ contaminata, quæ corrupta, quæ irreligiosa, quæ infida, quæ perditã est. Et si quis fortè audebit impio ore prophetam mendacij arguere, tanquam non in omnem terram dei misericordiã putet esse diffusam, dominum in euangeliis recolat dixisse: *Estote boni sicut pater vester, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Patiens enim & miserator deus, dum mauult penitentiam peccatorum q̄ mortem, dona sua iustis iniustisq; largitur, vni cuiq; per patientiam longæ æquanimitatis penitendi tempus impertiens. Et quia hanc bonitatem patientiæ dei perfectionemq; sub illis iustificationibus legis corporaliter adumbratam meminit, semper sibi propheta sperandum ait: *iustificationes tuas doce me domine.* Iustificationes omnes in lege legerat. Sed quia cœlestes sperabat, quæ in terrenis præformabantur, nõ eget doctore terreno. Doceri enim se ab eo orat, qui ait: *Petite & dabitur vobis, querite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis.* Aperiri sibi & dari clauem à doctore legis dedignatur propheta, scientiæ cœlestis expectans dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

M Theth.

Bonitatem fecisti &c. vsq; ibi: *super nullis auri & argenti.* Iam in exordio psalmi commemorauimus, nihil aliud in eo, quã

A eo, q̄ doctrinam humanæ vitæ contineri, per quam ad cognitionē dei ipsis tanquam paruuli literarū elementis erudiremur. Ex persona em̄ sua nos propheta confirmat, qualiter in omni genere diuini officij versari nos oportet, & per disciplinā adeptæ institutionis, fidei ordinem teneremus: vt ipso illo primo nonē literæ versu docetur. Ita enim dicitur: Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundū verbum tuū. Et fortē quidem existimabunt, de secundis rebus prophetam locutum, deoq; gratiam ob ea quæ sibi prospere acciderint retulisse. Sed nouit etiā in aduersis rebus gratiā deo esse referendā, scit in omni passione ac tribulatione eū, cuius iudicio hæc ingruunt, gratulationib⁹ honorandum. Scit indiligentem esse medicū putribus vulnerum sinibus parcentem. Meminit piam esse patrum in filios seueritatem, argui se per tentationes, ac probari per patientiā a deo optat, & in his quæ aduersa existimantur agit gratiam. Atq; hanc nostram intelligentiam, vt id prophetā orasse credamus, versus qui subiectus est docet, dicens: *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.* Quicquid ergo deus in seruum suum facit, bonum est: secundum enim verbum suū facit. Et quicquid secundum verbum eius est, non potest malum existimari, quia qui solus bonus est, voluntas sit plena bonitatis. Versus itaque, vt diximus, secundus prophetæ exponit affectum, cum orat dicens: Et bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me: Bonitatem superius confessus est erga se factam, quomodo hanc quasi ignorans doceri se precatur? Nisi quod tunc fuit ex fidei cōfessione gratulatio, cum quicquid illud fieret in se, id esse bonū credidit, nunc vero est per naturam humanam ignorantia causa, cum vt doceatur orat. Sed eam bonitatem vult discere, cui disciplina sit iuncta. Disciplinam enim necesse est esse seueritatis officium peccata arguentis, & vitia corrigentis. Correctio vero vitiorum magnum affert in bonitatem profectum. Bona ergo est seueritatis disciplina, sed adhuc eam propheta ignorat. Non enim tantum bonitatem & disciplinam, sed etiam scientiam vult doceri, affectum in eo fidei suæ ostendens, cum bonitatem & disciplinam quam nondum sciat, tamē bonam sibi a deo esse fateatur. De scientia autem locis plurimis admonuimus, hanc & Apostolum, hanc & prophetam inter præcipua gratiarum spiritualium dona numerare. Ergo vt bonitatem & disciplinam, ita & scientiā doceri orat. Et doceri ob id, quia mandatis dei credat, ostendens non nisi fideles, atq; credentes

scientiæ consequi posse doctrinā. Manet autem D etiam in tertio versu eiusdem intelligentiæ sensus. Ait enim: *Prius quam humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuū ego custodiui.* Non prius tribulatio passionum ingruit, q̄ delicta præcedant: neque per passiones ante humiliamur, q̄ per peccatorum iniquitatem digni passionibus sim⁹. Docet itaq; propheta humiliationē suam emendationem esse delicti, atq; ob id bonū scit esse sibi quicquid a deo est, qui pati meruit, qd̄ pati cœpit. Et scit disciplinam emendationem esse vitiorum. Prius ergo deliquit, secundo autem humiliatus est, & per humilitatis disciplinam oportet eum ne delinquat doceri, & in eloquiis dei manere, quia iam sit delinquens humiliatus, & in mandatis dei, ne vltra possit peccare, mansurus sit. *Bonus es domine, in bonitate tua doce me iustificationes tuas.* Scit iustificationes dei propheta bonas esse, quia bonus sit qui eas statuit: scit sibi nihil nisi ex iustificatione dei accidere, quia professus sit prius se deliquisse, dehinc postea humiliatum esse. Et quia superius orasset, vt bonitatem & disciplinam & scientiam doceretur, nunc orat, vt iustificationes dei in bonitate doceatur, quia iustificatio opus sit rei iustæ quæ sibi ignorabilis sit, quia iustificationes, quæ in lege sunt constitutæ, vmbra in se iustificationum cœlestium continerent. Deinde adiecit: *Multiplicata est super me iniquitas superbiorum, ego autem in tota corde scrutabor mandata tua.* Patienter omnia & æquanimiter propheta tolerans, in opprobrium superbiorum atque iniquorum deductus est. Si quis enim obiurgationis trium regum in Iob recolat, intelliget quanto illudentium exacerbetur opprobrio. Nanque cum irreligiosi, quique per passiones aliquas emendari dei seruos con- F tuentur, exprobrare hæc ita solent: Vbi fides? vbi spes in deum? vbi auxiliantis virtus? vbi boni dei misericordia est? Contra quæ firmo animo fideiq; opus est, & in mandatis dei intento atq; occupato, ne multiplicatis tōt in se superbiorum iniquitatibus cedat, sed semper dicat: Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, vt ait illic passionum humanarum gloriosus & beatus victor: Dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum. Deinde sequitur: *Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus sum.* Cor superbiorum ait sicut lac coagulatum. Lac specie & sapore blandissimum est, quod vitio aliquo corruptum coagulari solet, & ex naturæ suæ suavitate decedens inutili sapore amaroq; corrumpitur. Ergo antea iniqui, cum in secundis rebus esse prophetam contuerentur, felicitum rerum

G rerum amici, simplicitatis specie blandientes tanquam lac fuerunt, at ubi eos ex humilitate sancti viri superbia & fastidium tenuit, ex lacte coagulati sunt, & ex blandis ac suauissimis adulationibus, in vitiosi & acescentis saporis amaritudinem sunt redacti. His vero sicut lac coagulatis, legem tamen dei propheta meditatus est. Meditatus autem in id, ut diceret quod sequenti versu continetur: *Bonum mihi quod humiliasti me.* Iniquitas licet superbiorum multiplicetur, & cor eorum ut lac coaguletur, scit humiliationem tamen suam sibi propheta bonam esse: nouit secundum Apostolum virtutem in infirmitatibus perfici. Bona omnis passio, bonae omnes tribulationes, per quas iustificationes dei cognoscuntur, ut peccantes humilitate emendet, ut delinquentes seueritate coercet, ut ignorantes doctrina doceat. Idcirco enim bonum sibi quod humiliatus est ait, quia per humiliationem iustificationes dei disceret. Deliquit enim prius quam humiliaretur: & humilitas ei bonum est, quia per eam iustificatio dei discitur. Concluserit autem hoc modo: *Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti.* Non est simplex conclusionis istius sermo. Suffecerat enim ad prophetae gratulationem dixisse: *Bonum mihi est lex tua.* Sed cum ait, *lex oris tui*, plus voluit intelligi. Locutus est deus per Moysen legem, locutus est per prophetas, sed haec lex dei est, non etiam lex oris dei. Os autem dei est ille qui & virtus dei est, qui sapientia dei est, qui & brachium dei est, qui & imago dei est, deus scilicet & dominus noster Iesus Christus dicens: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum, dicens: Beati iugentes, quia ipsi consolabuntur, dicens: Benedicite qui vos persequuntur, & orate pro calumniatoribus & persequentibus vos.* Hanc legem oris dei bonum sibi esse propheta confessus est. Et bonum non comparationis & definitionis & modi numero, sed super milia auri & argenti. Indefinitus hic sermo est, cum dicitur milia: quia indefinite bona est lex oris dei. Ex comparatione enim rerum maxime in terris preciosarum, utilitatem bonorum eorum quae a deo sunt statuta significat.

9 Ioh.

Manus tuae fecerunt me &c. vsq; ibi: *In iustificationibus tuis non confundar.* Commune iudicium est, inter omnia terrena dei opera nihil homine vilius, nihil esse speciosius. Quia & si sint aliqua pulchra & ornata, magnitudinem quidem eius, qui ea tam decora genuerit testantur, verum speciei & ornatus & constitutionis suae fructum ipsa non

sentiant. Loquimur enim de his, quae humano K subiecta conspectui sunt, scilicet de creatis in terra & mari & aere, & quae singulis quibusque generibus naturisque permixta sunt. Pulchra haec, sed quod tandem in oceano, aut terra, aut caelo, aut aere bonum quae in his creata sunt eo quod talia creata sunt consequentur? In homine autem quicquid est, sibi proficit. Et hoc unum in terris animal rationale, intelligens, diiudicans, sentiens constitutum est, horumque omnium generum quae in eo sunt nihil aliud aliquid proficit quam ut ipse in ceteris aliis & his in quibus est natus utatur. Utatur autem ad cognoscendum venerandumque eum qui tantorum in se bonorum autor & parens sit. Ex quo magnum illud atque mirabile Salomonis dictum esse intelligitur, quod tale est: *Grande homo, & preciosum vir misericors: virum vero fidelem opus est inuenire.* Quid enim tam difficile est, quid tam ardui operis est, quam inuenire eum, qui meminerit secundum imaginem & similitudinem dei se esse factum, qui diuinorum eloquiorum studio intentus, rationem animae suae corporisque cognouerit, & originem utriusque generis naturamque perceperit: ad quem denique finem haec institutio sua ortusque contendat? atque ob id magnum quiddam est homo. Hoc enim nomen, ubi rerum superius commemoratarum cognitione neglecta in vitia deciderit, amittit, indignus scilicet iam iudicatus homo nuncupari: & qui secundum imaginem & similitudinem dei factus sit, secundum exprobrationes propheticas & euangelicas, aut serpens, aut progenies viperarum, aut equus, aut mulus, aut vulpes ei nomen est, & proprietatem nominis sui ubi de innocentia exciderit aufertur. Verum qui studiosa M fide doctrinam dei & praecipua scrutatus sit, & per innocentiae studium dignum se praestare velit: qui secundum imaginem & similitudinem dei factus sit, uti & ipse prophetae voce poterit dicentis: *Manus tuae fecerunt me, & preparauerunt me: & in aliquibus codicibus ita scriptum deprehendimus: Manus tuae fecerunt me, & finxerunt me, da mihi intellectum ut discam mandata tua.* Et sine dubio non ociosum esse existimandum est, quod non satis erat prophetae dixisse: *Manus tuae fecerunt me, nisi & adiecisset finxerunt, vel preparauerunt.* Sed honorem conditionis suae in hoc significare voluit dignitatemque primam, dicens: *Manus tuae fecerunt me.* In creatione mundi omnia verbo effecta esse accepimus, cum dicitur: *Fiat lux,* cum dicitur, *fiat firmamentum,* cum dicitur, & appareat arida, cum dicitur: *Germinet terra herbam pabuli seminante semen secundum suum genus,* cum

A cum dicitur: Fiant luminaria in firmamento, cum dicitur: Eiciant aquæ reptilia animarum viuarum. Ergo omne ex quo vel in quo mundi totius corpus creatum est, originem sumit ex dicto, & subsistere in id quod est ex verbo dei cæpit. Verum de homine ita deus locutus est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Differt itaq; natura & origo hominis ab institutione vniuersæ creationis, & proprie de eo ante & tractatur & confirmatur vt fiat, cum cætera sine quadam consilij sententia esse sint iussa. Habet ergo primati hanc origo hominis dignitatem, quod ei proprium fuit de se ante tractari. Verum & in hoc præsentis prophetico dicto ingens humanæ originis privilegium continetur. Non enim manus domini pecora & aquatilia, & volatilia fecerunt: nusquam istud scripturæ tradidere. Egregium hoc itaque & præclarum in homine est, quia à cæteris dignitate operationis excipitur. De confirmatione autem cæli ita in quodam loco legimus: Ego manu mea firmavi cælum. Ergo exequatur operationi hominis istud elementum, cum id ipsum manu dei firmatum esse memoratur. Sed quanquam cælum manu, homo tamen manibus. Præstat ergo officio vnius manus duarum operatio. Et id quod ad confirmationem cæli satis est, in hominis conditione non sufficit. Intelligendum autem est cur manibus propheta se factum esse dicat, neque solum factum, sed etiam figuratum, vel præparatum. Cæterorum omnium elementorum creatio, eo ipso in tempore & instituta & affecta est, quo subsistere iubebatur. Neq; inchoationem eorum & perfectionem tempus aliquod decernit. Nam & consummationem inchoatio in eo quod est cæpta præcepit. Homo vero cum externam & internam in se naturam dissonantem aliam ab alia contineat, & ex duobus generibus in vnum sit animal rationis particeps constitutum, duplici est institutus exordio. Primum enim dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Dehinc secundo: Et accepit deus puluerem de terra, & finxit hominem. Primum opus non habet in se assumptæ aliunde alterius naturæ originem, incorporale est quicquid illud de consilij sententia inchoatur. Fit enim ad imaginem dei non dei imago, quia imago dei est primogenitus omnis creaturæ. Sed ad imaginem, id est, secundum imaginis & similitudinis speciem: diuinum in eo, & incorporale condendum. Quod secundum imaginem dei & similitudinem cum fiebat, exemplum scilicet quoddam in nobis ima-

ginis dei est, & similitudinis institutum. Est ergo in hac rationali & incorporali animæ nostræ substantia primum, quod ad imaginem dei sit factum. Secundi verò operis efficientia; quanto differt ab institutione prima: deus terræ puluerem accepit. Iam sumitur puluis, & terrena materies formatur in hominem vel præparatur, & ex alio in aliud opere ac studio artificis expolitur. Primum ergo non accepit, sed fecit secundum, non vt prius fecit accepit, sed conformauit vel præparauit. Vtrunq; autem recte intelligi potest, quia vtrunq; scriptum deprehendimus, vt formauerit in id quod est corporis, scilicet & speciem, vel præparauerit in id quod dicitur: Et inspirauit in eum spiritum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Inspirationi ergo huic præparatus siue formatus est per quam natura animæ & corporis in vitæ perfectionem quodam inspirati spiritus fœdere contineretur. Scit in se duplicem beatus Paulus esse naturam, cum secundum interiorem hominem delectatur in lege, & cum aliam in membris suis videt legem, quæ se captiuum ducat in legem peccati. Quod ergo sit secundum imaginem dei, ad animi pertinet dignitatem. Quod autem formatur ex terra, speciei corporis naturæq; primordium est. Et quia vel locutus ad alterum deus intelligitur, cum dicitur: Faciamus hominem: vel triplex cognoscitur hominis facti formatiq; perfectio, cum & fiat ad imaginem dei, & formetur è terra, & inspiratione spiritus in viuentem animam commoueatur. Idcirco manibus se factum & formatum, non manu tantum propheta testatur, quia in constitutione sua & nõ solitari tantum, & eadem triplex fuisse docetur operatio. Et quia istud sciat propheta valde esse occultum atque reconditum, quatenus scilicet manibus dei formatus sit, tamen vt plenam atque absolutam intelligentiæ huius rationem consequatur, ait: *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Tanquam ignorans hæc loquitur, & tanquam nondum intelligentiam adeptus dari sibi intelligentiam deprecatur. Et audent non dico ecclesiæ homines, sed gentium sophistæ quadam de naturæ humanæ institutione velle tractare. Audemus etiã gloriari rectæ ac perfectæ nos vitæ esse scientiã consecutos: sed doceri nos oportet prophetæ huius exemplo, vt vel diuinarum rerum ignorantiam conateamur, vel ignotarum intelligentiam deprecemur. Optimum est autem cælestium mandatorum scientiã à deo per precem postulare, & infirmitatē ingenij nostri paupertatemq; cognoscere. Primum enim, secundum Apostolum,

G munus est gratiarum, sapientiæ donum, sequens scientiæ: & idcirco hunc ordinem etiam hic propheta seruat, dicens: Da mihi intellectum, vt discam mandata tua. Primum intelligentiã post etiam scientiam deprecatus est. Sequitur deinde: *Qui timent te, uidebunt me & letabuntur, quia in uerba tua speraui.* Consuetudo impiorum est, vt conspectis religiosiis uiris tristes sint. Oderit enim necesse est ebriosus sobriũ, continentẽ impudicus, iustum iniquus, & tanquam conscientiæ onus præsentiam sancti cuiusq; non sustinet. Contrã uero ad cõspectum uiri fidelis, religiosi omnes quibus timor dei est lætantur, vt vel solo corpore cõtemplationis visu gratulentur, modo auium herbarumq; quarundam quæ uisæ tantũ & conspectæ morbis aliquibus & infirmitatibus medentur. Ut illis ergo est præsentia sancti timentibus deum, quia necesse est profectum aliquem ex contemplatione illius consequantur. Sed propheta nõ hoc in se solum contuendum putat, quod publicis ac promiscuis oculis subiectum est. Vult ille probitatem uitæ suæ conspici, uult iustitiã suam & religionem & continentiam cerni. Non enim tantum timentes deum, quia tantum uident eum, lætantur, sed quia uident eum in uerba dei sperantem, & sperantem nõ mediocriter, neq; confuso humanæ opinionis errore, sed dicentẽ cum libertate id quod cõsequitur: *Cognoui domine quia æquitas iudicia tua, & uere humiliasti me.* In locis cæteris meminim⁹, ita prophetam dicere solitum: Da mihi intellectum, & doce me, & obseruabo præcepta tua: nunc autem tanquam de adeptis profitetur, dicens: *Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua.* Sed hic nõ de iudiciis illis æternis, sed de præsentibus sermo est. Iudicia illa eterna secundum eundem prophetam, sicut abyssus multa: & secundũ Apostolum: Iudicia dei inuestigabilia & inscrutabilia. Scit autem in his iudiciis quæ nunc sunt, quicquid in se geratur, ex iudicio dei fieri omnes tribulationes, omnes pressuras, omnia infestationum odia, omnes persecutionũ infestationes ex iudicio in se dei adesse, vt per hæc probabilis, vt per hæc emendatus, & tãquam per ignem examinatus atq; purgatus sit. Plus est autem nescio quid in cognitione, quàm in fide operis, & idcirco non credidit, sed cognouit, quia fides habet obediẽtiæ meritum, non habet autem cognitæ ueritatis fiduciam. Distinguit Apostolus plurimum inter cognitionem fidemq; differre, posteriore loco eam inter gratiarum dona cõnumerans. Primum enim sapientiam, sequenter cognitionem, tertio fidem prædicauit, quia qui cre-

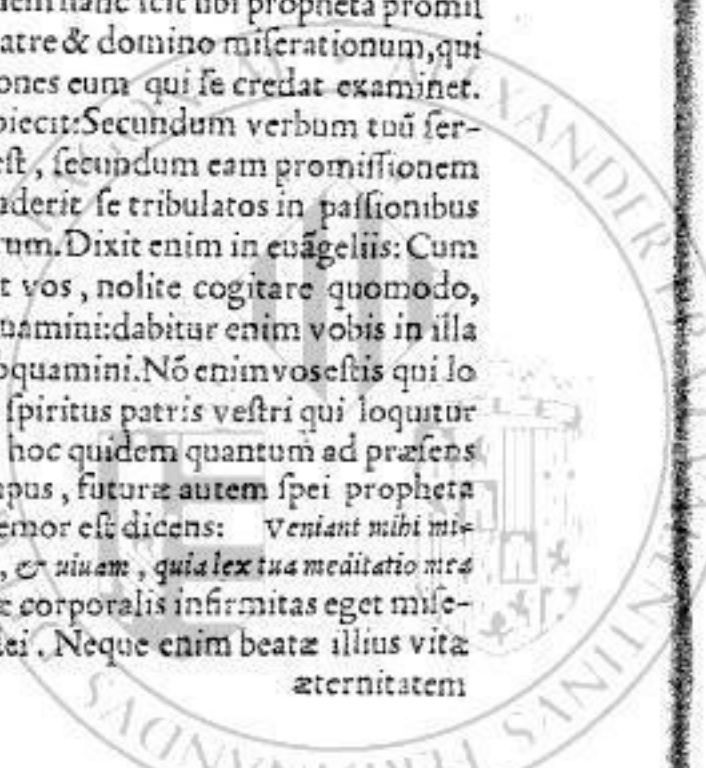
dit, potest ignorare quod credit. Qui autem K iam cognouit, non potest id quod cognouit adepta cognitione non credere. Ergo ambiguitatẽ hic non admittit propheta, qui sciat iusta esse dei iudicia, id est, humiliationis suæ & tribulationis & contemptus & iniuriæ & doloris. Ita enim ait: *Cognoui domine quia æquitas iudicia tua, & uere humiliasti me.* Non sine causa se scilicet esse tribulationibus subditum: nõ sine causa passionibus permillum: non sine causa per iniurias humiliatum, sed ad humanorum uitiorum expianda peccata ex iustis se ac ueris dei iudiciis humiliationi esse subiectum, sed quia in his passionibus ex æquitate diuini iudicij uersetur: *Fiat misericordia tua ut *exhortetur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.* Exhortationem præsentium humiliationum ex misericordia dei deprecatur, quia humana infirmitas ipsarum sit tolerantia passionum, dicens: *Fiat misericordia tua ut exhortetur me.* Sed meminit bonum sibi esse humiliari, bonum sibi esse passionibus subdi, & ea omnia à quibus vexatur, purgationem sibi terrenorum esse uitiorum. Non enim ut humilitas ac tribulatio à se auferatur orat, sed ut sibi ex misericordia dei adhortatio in tribulatione præstetur. Optat ergo diuino prælio in his corporis sui infirmitatibus militare: optat longo certamine aduersus mundi huius nequitas consistere. Sed adhortationem ex misericordia dei sperat, vt tribulatus licet & afflictus, diuinæ adhortationis auxilio firmetur. Scit & beatus Apostolus Paulus omni ipse tentationum genere perfunctus, uti se diuinæ misericordiæ adhortatione, dicens: *Benedictus deus pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus omnis exhortationis, qui exhortatur nos in omni tribulatione.* Et adhortationem hanc scit sibi propheta promissam à deo patre & domino miserationum, qui per tentationes eum qui se credat examinet. atq; ideo subiecit: *Secundum uerbum tuũ seruo tuo, id est, secundum eam promissionem quia sponderit se tribulatos in passionibus non relicturum.* Dixit enim in euãgeliis: *Cum ergo tradent uos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini.* Nõ enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Et hoc quidem quantum ad præsens pertinet tempus, futuræ autem spei propheta non immemor est dicens: *Veniant mihi miserationes tuæ, & uitam, quia lex tua meditatio mea est.* Naturæ corporalis infirmitas eget miserationibus dei. Neque enim beatæ illius uitæ æternitatem

Fides obediẽtia non iudicium

*Cõsolatur

L

M

A **eternitatem** consequi merito suo poterit, nisi miserationibus eius, qui pater miserationum est prouehatur. Scit se propheta nondum ea viuere vita quæ vita sit: nemo enim nostrum hoc quod nunc uiuit vitam audebit existimare. Nunc enim in corpore mortis sumus, Paulo dicente: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et hoc ipsum eodē propheta testante ita: Et in puluere mortis deduxisti me. Vera enim vita nostra cum Christo absconsa est in deo. Sed neque hæc nunc in qua agimus regio uiuentium est: ea autem est de qua hic idē propheta ait: Et complacebo deo in regione uiuorum. Atque ideo uiuam dixit, quia non in usu istius uitæ uiuit, sed in dei sit miseratione uicturus. Sed sperat istud, quia lex dei meditatio eius est. Vacemus igitur diuinæ lectioni, vacemus præceptis dei, & opera legis uitæ nostræ officiis exequamur. Quia propter meditationem legis ueniente in se domini miseratione sperat se propheta uicturum. Non est uero sufficiens huic propheta, ut sibi tantum sollicitus sit, ac solum sui memor sit. Oportet enim curam humani generis sumere, & publicæ sollicitudinis affectum subire, & orare pro his qui in peccatis & religiositate versantur. Huius itaque affectus sui sollicitudinem consequenti uersu docet, dicens: *Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt super me.* Non est hic maledicti oratio, neque retributionem iniuriæ sibi illatæ precatur, & absit ut propheta & euangelij prædicator rationē euāgelicæ charitatis excesserit, domino dicente: Diligite inimicos uestros, & orate pro calumniantibus ac persequentibus uos: ratio nō patitur ut uindictam in superbos atque iniuriosos precetur. Sed quia à peccatis qui desinit, in his erubescit, & qui uitia derelinquit necesse est in ea idcirco quia oderit derelinquat, orat propheta ut qui in se superbi iniuste fuerant, hi per cognitionem uitiorum suorum in his quæ gesserint erubescant. Quam diu enim quis peccat, in his quæ peccat non confunditur cōsuetudine & uoluntate peccandi. Vbi uero peccare destiterit, finem peccandi habet ex pudore peccati. Ipse autem exercetur in mandatis dei uiuendo iuste, religiose prædicando, iniurias non retribuendo, & tolerando patienter. Ob id enim multorum in se superbiorum contradictiones iniquitatesque sustinuit. Absolute enim consequenti uersu id quod de confusione superbiorum tractamus, significasse intelligitur. Sequitur enim: *Conuertantur mibi qui timent te, & qui cognoscunt testimonia tua.* Vult ergo eos qui deū timere ceperunt ad se prophe-

ta conuerti, ut per doctrinam suam in uiciis suis & criminibus erubescant. Cognitis scilicet testimoniis dei, de quibus multa iam diximus, & confusi in ueteribus delictis ad institutionem prophetae doctrinamque se referant, quorum ex superbia atque peccatis ad pietatē modestiamque conuersio est. Conclufit autem uerecundia suæ more dicens: *Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis ut nō confundar.* Exercetur in mandatis, meditatur in lege, iustitiam iudiciorum dei cognouit. Timentes deum conspectu eius lætantur, manibus dei factus atque formatus est, & non audet dicere immaculatum cor sibi esse: & audemus interdum præferre innocentiam nostram, iactare uitiorum abstinentiam, & pueros nos à peccatis atque iniquitatibus gloriari? Sed ut fidem, ita & humilitatē ac modestiam discere à propheta nos conuenit orante, ut sibi immaculatum cor fiat. Scit enim ex eo progredi secundum id quod dictū est: De corde enim exeūt cogitationes malæ, cædes, lasciuia, fornicationes, furta, falsitates, blasphemia, & horum similia. Hoc igitur immaculatum fieri deprecatur, unde tot tantorumque uitiorum quasi ex quodam fomite initia suggeruntur. Immaculatum autem hoc modo sciens fieri, si in iustificationibus dei maneat: iustificationum autē hunc fructum esse intelligit, ne in his manens confundatur. Confusio enim ex peccatorum conscientia est, & ex opprobrio delictorum. Vbi ergo confusio nō erit, nec peccatum erit. Peccatum uero ubi non erit, in iustificationibus dei manebitur. Iustificationes autem dei immaculatum cor esse præstabunt.

3 Capb.

Defecit in salutare tuum anima mea, &c. usque ibi: & custodiam testimonia oris tui. Naturæ humanæ est, ut cum id quod desiderat non potest obtinere, per desiderij iugem cupiditatem, animi defectione teneatur. Et hoc nosse ex ipsis affectionis nostræ motibus promptum est, in quātam animi defectionem eorum quæ desideramus expectatione redigimur. Propheta itaque cui omnis ad deum expectatio est, cui omne in mandatis eius desiderium est, loquitur & dicit: *Defecit in salutare tuum anima mea, & in uerbum tuum spero.* Non habet alia, quæ desiderium suū occupent, & sancti cupiditas nō uacat seculi rebus. Defecit igitur in desiderio salutaris, & defecit ob id, quia in uerbum dei sperat: finis enim legis Christus Iesus est. Et hic est de quo scripserunt Moyses & prophetae. Est autem salutaris ipso illo nomine quo Iesus nuncupatur. Iesus enim secundum

G secundum Hebraicam linguam, salutaris est, & id ipsum angelus ad Ioseph loquens docet, cum dicit: Et vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis. Causa itaque defectionis est desiderium salutaris. Desiderij autem hinc origo est, quòd in verbum dei sperat. Salutaris enim noster Iesus est, qui & desideratus & natus est, sed defectio nem animæ desiderantis intelligendum est, quia sequenter ait: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quando exhortaberis me?* Sequitur ergo defectionem animæ defectio oculorum. Sed vt de natura defectionis animæ tractauimus, videamus qualis oculorū soleat esse defectio. Pone igitur in expectatione aut peregrinantis viri coniugem, aut iam diu absentis filij patrem, quem omni tempore existimet reuersurum. Nonne ei itineri, quo venturum opinabitur semper intendet? Nonne intentio ac visus oculorum contuitionis ipsius expectatione deficiet? desideria hæc in se prophetarum dominus testatur, cum dicit: Amen amen dico vobis, multi prophetae & iusti quaesierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ auditis. Propheta itaque & animo & oculis deficit. Sed hi modo oculi prophetæ licet deū videre desiderauerint, non sunt tamen corporis oculi. Loquuntur enim, expectant, & mentis potius est contuitio ista & loquela, nō corporis. Dicunt enim, quando exhortaberis me? Scit ergo exhortationem hanc sanctos quiescentes in inferno desiderare, scit testate Apostolo Petro, descendente in inferna domino, etiā his qui in carcere erant, & increduli quòdam fuerant in diebus Noë exhortationē prædicatam fuisse. In hæc igitur dei eloquia oculis loquentibus deficit, non tam visu corporeo deum ex eloquiis dei nunciatum, quàm contemplatione animæ & mentis expectans. Dehinc sequitur: *Quia factus sum sicut vter in pruina, iustificationes tuas nō sum oblitus.* Noui generis hæc causa est, vt ideo iustificationes dei nō oblitus sit, quia factus sit sicut vter in pruina. Et si rem solis auribus metiamur, inanis & ridiculus prophetæ sermo existimabit. Sed meminit vtrum pro humanis corporibus nuncupari, domino in euangelis dicente: Nemo inquit, mittet vinum nouum in vtres veteres, & non ambigitur eum in vtibus corpora, in peccatis suis vetera memorasse. Per continentie autem studium frigent fidelium corpora, & calore naturæ interioris extincto, vtres erunt frigidi. Quæ cum intrinsecus per naturā vitiorum efferuentium incalescant, extrinsecus tamen continentie patientia tanquam pruine

frigore obrigescent. Ergo in hoc corporū frigore iustificationum dei immemores esse nō possumus. Quisquis autem per vitiorum ardorem vtere pleno caluerit, neque per metum dei religionemq; frigescat, necesse est iustificationum dei obliuiscatur. Quæ obliuisci sanctus nō poterit, cum vter in pruina modo obrigescent extrinsecus. internarum cupiditatū omnium instigatione sit frigidus. Dehinc sequitur: *Quot sunt dies serui tui, quando facies mihi de persecuentibus me iudicium?* Iudicium post consummationem seculi propheta esse non ignorat, cum ait: Propterea nō resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum. Quod ergo nunc orat de persecuentibus se fieri iudicium, non illud vtique quod in resurrectionis seculo meminit futurū, cum se paucorum nunc dierum secundum corporalem vitam sciat esse. Ita enim ait: *Quot sunt dies serui tui.* Cum dicit quot, scit esse nō plures. Et superius dixerat, esse se tanquam vtrē in pruina. Ergo quia se paucorum dierum scit, fieri iudicium ab his qui se persequuntur desiderat, à diabolo scilicet ministrisq; eius. Sunt enim spirituales nequitie in cœlestib⁹, sed scit & diabolus in resurrectionis seculo iudicandum. Paucorum itaque dierum ipse cum sit, fieri hoc iudiciū desiderat, scilicet vt consummate sanctus & perfecte deo placens conterat infra se diabolus, cōterat aduersantes sibi inimicasq; virtutes, & fidei suæ animæ subdat nequitias spirituales. Nondum igitur de naturæ suæ firmitate confidit, licet etiam vt vter frigeat, sed vt per misericordiam dei iudicium inimico suo sit deprecatur. Hanc potestatem iudicij domin⁹ Apostolis suis dedit, dicens: Ecce dedi vobis potestatem calcare super serpentes & scorpiones, & super omnē virtutem inimici. Vocem hanc quidem nondum propheta domini in corpore manentis audiuit, sed dari sibi id potestatis orat, vt constitutur sibi in persequentes se tale iudiciū. Tentatur enim vndique, cum ei per naturam corporis vitiorum inest cognata materies, eamq; diabolus conatur ardore geminæ cupiditatis accēdere, cum impiis irreligiosorum vocibus læditur, cum prophanas gentium contra deū disputationes & eloquia vana perpetitur, ideo in consequenti ait: *Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non ita ut lex tua.* Quanti enim sunt qui quædam humanæ vitæ instituta docere se asserant, cum ad virtutes seculi studia animæ nostræ deo rectius seruentia accendant. Quanti etiam sunt qui cognitionem se habere diuinarum scripturarum mentientes, hæretica

A tes, hæretica & puerua dogmata prædicant
Sed sciens propheta perfectam humanæ do-
ctrinæ eruditionem in dei lege esse ait : Nar-
rauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non
ita vt lex tua. Iniqui enim sunt hæc prædican-
tes. Et ideo vox dei vetuit peccatorē eloquia
sancta narrare, quia iniquitas doctrinæ cœle-
stis non recipit veritatem. Peccatori enim di-
xit deus : Quare tu enarras iusticias meas, &
assumis testamentum meum per os tuum : Tu
autem reiecisti sermones meos retro. Et has
igitur exercitationes propheta non fert, sciens
nihil narrationi legis æquādum. Denique ad-
iecit : *Omnia iudicia tua veritas, iniqui persecuti
sunt me, adiuna me.* Iustum qui persequitur, ne-
cessè est vt inique persequatur, quia iniquitas
iniustæ operationis effectus est. Scit & hanc
B Apostolus persecutionū iniquitatem, cum di-
cit : Omnes volentes religiose viuere in Chri-
sto, persecutionem patientur. Multæ enim tri-
bulationes iustorum sunt. Nunc satanas inse-
ctatur, nunc ministeria eius impugnant, nunc
falsorum fratrum simulatio ad nocēdum arte
fraudentæ insectationis irrepit. Sed prophe-
ta qui veritatem esse mandata dei meminerit,
iniuste iniquitatis persecutionem fidei animo
sustinet. Et quia persecutionem fidei sciat esse
documētum, non orat eam à se remoueri, sed
adiuari se in ea postulat, & opem atque auxi-
lium misericordiæ dei precatur, euangelici hu-
ius præcepti non ignarus : Qui non accipit cru-
cem suam & sequitur me, non est me dignus.
Veritas ergo est in præceptis dei. Veritas ni-
hil falsum, nihil incertum, nihil imperfectum
habet : persecutio autem iusto intētata iniqui-
tas est. Iniquitas enim prædicatorem necesse
C est oderit veritatis. Sed auxilium à deo est ve-
ritatis prædicatori. Graues enim meminit has
esse persecutorum molestias, & quia iusto vti-
les sint, non putat amouendas. Periculosa nāq;
ociosæ fidei pax est, & faciles securis excubiis
insidiæ sunt. Bellis autem exercitatum virum
non cito doli capient, & glorioso certamine
opus est, vt corona victoriæ deferat. Ob quod
non orat sibi adimi causam certandi, sed tri-
bui auxilium vincendi. Meminit autem nō in-
leui se tētationum esse pugna. Sequitur enim :
*Paulominus consummauerunt me in terra, ego au-
tem non dereliqui mandata tua.* Propè vsque ad
finem vitæ iniustæ persecutiones prophetam
redegerunt, illæ scilicet de quibus superius di-
ximus, spirituales nequitie in cœlestibus, quæ
nos ad corporalia vitia ingestis cupiditatum
illecebris instigant. Pœnè igitur est propheta
consummatus in terram, id est, in corporum

vitia & peccata deiectus : vt enim cōsumma- D
tio bonorum, ita & malorum est. Sed ingruē-
tib⁹ licet his perniciosissimis inimicis ac per-
sequentibus se mandata dei non dereliquit, &
infirmata licet naturæ suæ imbecillitate in
præceptis dei permanet, hoc gloriosius in mā-
datis dei permanens, quod pœnæ naturæ suæ
infirmas sit subacta. Concludit deinde mo-
destiæ & spei suæ more, dicens : *Secundum mi-
sericordiam tuam uiuifica me, & custodiam testimo-
nia oris tui.* Viuificari se tanquam nondum
uiuens precatur, & custoditurum se testimo-
nia oris dei, tanquam nunc non custodiat pol-
licetur. Sed cum viuat in corpore, vitam ille
non huius seculi concupiscit, & cum testimo-
nia dei in lege custodiat, tamen testimonia o-
ris dei custoditurum se pollicetur, quæ euange-
licis innouata præceptis non adulterio tantū, E
sed etiam desiderio adulterij abstinentes sola
fidei sanctificatione consummant, per domi-
num nostrum Iesum Christum, qui os & dex-
tera & virtus & sapientia dei est, benedictus
in secula seculorum, Amen.

↳ Lamed.

Inaternum domine, & reliqua. Sermo-
nem prophetæ non in humilibus ac
peruulgatis demorari decet, sed sem-
per excelsa & deo digna tractare, atque ita vt
dum nos ad innocentis vitæ obseruatiā im-
buit, ingenij quoq; nostri humilitatem ad in-
telligentiam diuinorum & inuisibilium sacra-
mentorum extollat. Nec sanè humana infir-
mitas in cœlestem scientiam se ipsa prouche-
ret, nisi dei donum scientiæ per doctrinam spi-
ritu largiente ad cognitionem diuinæ & im-
perspicibilis naturæ erudiretur. Volens igitur
propheta præstare nos ac p̄ficere deo dignos, F
& sciens repositum humanæ spei esse vt in cœ-
lestem gloriam si disciplinam cœlestis obedi-
entiæ consecraretur accederet, ita corpit : *in
seculum permanet uerbum tuum in celo.* In celo
ait, quia scit in terris propter falsitatem homi-
num non manere. Et quomodo in celo ma-
neat, ipsa veluti corporalis contemplationis
fide cernitur. Non est illic transgressio, nō de-
mutatio, non infirmitas, non ocium. Cōtuea-
mur solis annum cursum, & menstruum lu-
næ recursum, astrorum quoque aut stationes,
aut conuersiones, aut demutationes, nunquid
non finibus suis & constitutis terminis ac de-
cretis vicissitudinibus continentur? Nihil il-
lic demutatur, nihil differtur, nihil negligitur,
sed in constitutionis suæ manet lege, & in in-
defessis obediētia ministeriis perseverat. Sed
seruauit hanc desinendorum & præteritorum
officiorum

G officiorum propheta rationem, dicens: In se-
culum domine verbum tuum permanet in cœ-
lo. Latini quidam interpretes ambigua id si-
gnificatione & minus propria transfulerunt.
Nam quod apud illos est *εἰς τὸν αἰῶνα κέκληται*, id
nobiscum est in æternum domine translatum.
Accipi autem æternum ita potest, ut intelliga-
tur nullo id quod æternum est sine definire,
Seculum vero quod *αἰὼν* Græce est, intra spa-
cium definiti temporis continetur. Non enim
ait in seculum seculi, neque in secula seculo-
rum, sed in seculum verbum tuum permanet.
Scit post hoc seculum cœlum & terram
præterire, domino dicente: Amen dico vo-
bis cœlum & terra præterient, verba autem
mea non transigent. Meminit etiam hoc secu-
lum præteriturum esse, ut sit cœlum nouum,
& terra noua, Idcirco ait: *In seculo domine per-
manet uerbum tuum in cœlo.* Quia postquam hoc
H seculum transierit, in cœlo verbum hoc obe-
dientiae constitutæ in creaturis, quæ reuelatio-
nem filiorum dei expectant, necesse sit perma-
nere. Sed non idcirco non & in terris ali-
quando dei verbum est, licet id tantum in cœ-
lo propheta prædicet manere. Nemo enim no-
strum est, qui non interdum donum spiritalis
gratiæ sentiat, qui non aliquando in se ha-
beat dei verbum, cum sobrius, cum tranqui-
lus, cum continens est, cum beneuolus est, cum
misericors est. In his enim cum sumus, manet
in nobis dei verbum, cum præceptis eius bo-
narum rerum obedientiæ famulamur. Sed sub-
repentibus turbidarum affectionum motibus
cum subit pecuniæ cura, cum æstus turpis la-
sciuæ cupiditatis accenditur, cum ira pectus
cômouetur, cum ebrietas desideratur, iam nõ
in nobis manet verbũ dei. Est autem in his qui
secundum Apostolum exuti veterem hominẽ
cum peccatis suis, nouũ induerũt, qui cômor-
tũ Christo & cõsepulti iam in nouitatem vi-
tæ resurrexerunt, & collocati sunt in cœlesti-
bus, qui terrestri imagine derelicta cœlestis
imaginem portant. In his enim tanquam in
cœlo verbum dei permanet, in quibus hoc ver-
bum non offenditur, ira, ebrietate, odio, infi-
delitate, lasciuia. Nam & si aliquando manet
in nobis, tamen à sancto habitationis suæ con-
tumelias non fert, ut semper inesse permane-
at. Si vero hæc commemorata vitia semper in
nobis erunt, ne introire quidem polluta cor-
porum domicilia dignabitur. Adest autem
vnicuique proximum, ut dictum est: stat e-
nim ad ostium verbum dei, & pulsat ostium
animæ nostræ, & dicit: Ecce stans ante ostium
pulsio: si quis aperiet mihi ostium, ingrediar

ad eum. Vult ergo semper introire, sed à no-
bis ne introeat excluditur. Claudimus enim
per hæc corporis vitia animæ nostræ aditum,
qui si cœperit emundatis omnibus patere, ili-
co introibit, modo solis, qui clausis fenestræ
valuis introire prohibetur, patentibus vero
totus immittitur. Ipsi quidem semper ut illu-
minet promptum est, sed lumen sibi domus
ipsa obseratis aditibus excludit. Est enim ver-
bum dei sol iustitiæ adistens vnicuique ut in-
troeat, nec moratur lucem suam apertis adi-
tibus infundere. Manet igitur hoc verbum dei
in cœlis per indefessam cœlestium obedien-
tiam. Quo exemplo in sanctis quoque, qui cœ-
lestes secundum cœlestis imaginem sunt, dei
verbum manere credendum est. Sequitur de-
hinc: *In generationem & generationem veritas
tua.* Duplicem hanc sensus nostri intelligẽ-
L tiam qua verbum dei manere ut in cœlo, ita &
in sanctis hominibus existimamus, versus hic
qui consequitur confirmat. Non enim ait: in
generationem generationis, aut à generatio-
nibus generationum, sed in generationem &
generationem veritas tua. Vtrinq; generationem
simplici significatione cõmemorat. Duas igitur
generationes in duobus populis cognoui-
mus, quorũ vnus est legis & prophetarũ, alter
est euãgeliorũ & Apostolorũ. Veritas ergo dei
in solis his duabus generationibus manet. Sed
cũ prior generatio veritatẽ dei intra se habe-
ret, nulla alia eum habuit. Erãt enim plures ge-
nerationes gentiũ atq; populorũ. Et nunc cum
hec eadẽ generatio indigna exiit, in qua ve-
ritas dei esset, hanc eandẽ dei veritatẽ præter
eam quæ euãgelis credidit, nõ habet alia vlla
generatio. Sequitur vero: *Fundasti terram, &
permanebit.* Conuenerat ordini ut post cœ-
lum, dehinc terra nuncuparetur, sed hoc quod
medium est, id est, in generationem & gene-
rationem veritas tua, ob eam causam interue-
nisse existimo, ut duplex illa de cœlo, in quo
dei verbum manet, intelligẽtia cõfirmaretur.
Nunc ergo tanquã integer ordo seruatus est,
cum post cœlum in quo permanet dei verbũ,
fundata terra mansura est. Et quidem hoc e-
tiam de hac terra forte dictũ intelligitur, quæ
fundata permanet, quam secundum Salomonẽ
deus per sapiẽtiã fundauit, quæ cũ fluidẽ sit a-
quarũ naturæ subiecta, & incõstanti innatet sub-
strata elemento, ita tamẽ sapientia & virtu-
te & spiritu dei fundata fuerit ut permaneat.
Sed mihi propheticus sermo etiam de terrã
humani corporis videtur locutus, quæ ita fun-
data sit, ut in ea tanquam in cœlo verbum dei
maneat. Cœlũ enĩ & terra præteribit. Et quo-
modo

A modo hæc terra fundata māsura est: nisi forte fundata in hoc seculo tantum māsura sit, id est, secundum seculi huius constitutionem & ipsa māsura. Sed si permāsura est, quo verbo significatur imperpetuum māsura: Earū necesse est generatio non terra fundata & māsura esse credenda est, quibus ob veritatem in his dei manentem cœlestis horum modo terrenorum corporum gloria præparatur. Et absolutius id ita consequenti versu poterit intelligi. Ait enim: *Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.* Dies iste qui nunc est, non perseverat interuentu noctis exemplus. Aut si de huius diei tēporibus locutus esset, mentionem etiam noctis fieri conuenerat, quæ pari vt dies, dei ordinatione persistit. Sed quia dies lux est, & sanctus quisque mūdi istius lumen est, huius ergo luminis dies nō ambigue ordinatione dei perseverare creditur, & perseveraturus, quia omnia deo seruiant. Nūc enim non omnia deo seruiunt. Nūquid & peccatores deo seruiunt? Nunquid & hi seruiunt qui scamnello domini pedum subdendi sunt? Dixit enim Dauid: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scamnellum pedum tuorum. Et secundum Apostolum. Oportet eum regnare donec ponat inimicos suos sub pedibus eius. Ergo tūc dies, id est, sanctorum lumē permanebit, cum deo cœperint vniuersa seruire. Et hæc quidem à nobis secundum propheticam atq; Apostolicam doctrinam commemorata sunt. Vt quāquam in præsentibus dictis futurorum bonorum significari tempus intelligatur, in quo & cœlum nouum & terra noua & fœlix demutandorum corporum gloria & æterna oblitis terrenorum viciorum noctibus nostri luminis dies spei & expectationi nostræ præparantur, tamen vt magnificentiam dei omnes huius quoque mundi creationes indemutabili officiorum suorum constitutione testentur, cum ita firmata, fundata, statutaq; omnia sint, vt perpetuis quibus manebunt constitutorum ab exordio temporum cursibus perseverent, propheta perseverare se vt diem postulat, & in sequentibus seruum se esse domini sui meminit, dicens: *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea.* Frequenter admonuimus humiliatione id significari, cū temptationibus anima subiecta est, & infirmitati suæ derelicta humilis efficit. Lex ergo ei meditatio est, & nisi meditatio ei fuisset, forsitan in humiliatione periisset. Non est ergo meditatio legis dei cū tribulamur & angustiāmur relinquenda, sed cum variis corporum infir-

mitatibus affligimur, cum inter persecutionū D bella vexamur, constans in nobis debet legis esse meditatio. Vrant enim licet in excidium fidei ignes, lacerent quoq; ad periculum salutis nostræ flagella, effodiant etiam ad eliciendam impietatis cōfessionem redempta à deo corpora vngulæ, dicti tamen prophetici meminisse debemus, vt consortes ipsius simus. Dicamus & nos patientes atque vincentes, nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea. Et beatitudinem meditationis huius iam in exordio psalmorū propheta meminit, dicens: Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentie non sedit. Sed in lege domini voluntas eius, & in lege ei⁹ meditabitur die ac nocte. Et vere beatus erit quisquis in lege dei meditabitur, qua meditatione in ipsa quoque tribulationum humiliatione seruabitur. De hinc sequitur: *In seculum non obliuiscar iustificationum tuarum, quia in ipsis uiuificasti me.* Scit propheta, secundum Apostolum, finem legis esse Christum, in qua iustificationum obseruatio constituta est, scit & in euangelia credituris legem esse pædagogam, scit & iustum ex fide viuere, scit & legē spirituales esse, scit quod qui ea quæ in lege sunt fecerit viuet, & idcirco ait: *In seculū non obliuiscar iustificationum tuarum, quia in ipsis uiuificasti me.* Vt quanquam fides euangelica finis legis sit operibus prædicanda, iustificationum legis tamen quæ sibi vitæ initium sit immemor nō sit, quia legis iustificatio euangelicæ iustificationis fideiq; pædago sit. Cōstanter vero cum sibi nulla iustificationū dei subreperere possit obliuio, id quod consequitur est professus, dicens: *Tuus sum ego, salua me, quia iustificationes tuas exquisiui.* Non omnibus vox professionis istius cōpetit, sed rarus quisque est qui se dei audeat dicere. Audebit tanē ille qui dixit, Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. Et viuo iam non ego, viuit autem in me Christus. Et qui huius fidei erunt similes, non imprudenter quod dei sint confitebūtur. Vox ista animæ semper deo intente, opus istud est misericordie indefessæ, continetie immobilis, ieiunij vsitati, largitionis impenitentis. Quomodo enim se dei esse profitebitur in libidinem calens, in iram mobilis, in auaritiā sollicitus, in ebrietatem sitiens, in gloriam seculi inanis? Horum potius erit iste, non dei. In quo enim hæc passionum vitia abundabunt, quomodo non eorum erit quibus seruiet? Plures gentium dii, sed vnus solus deus ex quo omnia, & vnus dominus noster Iesus per quem omnia

G omnia. Constanter ergo propheta cui soli ser-
uit, quod suus sit confitetur. Et quia suus sit, vt
saluetur orat. Suus autem per id est, quia iusti-
ficationes eius exquirat. Aliis querentibus glo-
riam mundi, aliis querentibus agros, domos,
pecuniã, ille iustitias dei exquirat, & quod dei
sit gloriatur. Est autem in istiusmodi pios ac
religiosos viros ingēs odium irreligiosorum.
Et scit propheta, vel seculi hominibus, vel dia-
bulo & ministris eius, eum qui se dei profite-
tur, esse perasum. Hoc etiam consequenti ver-
su docet, quo ait: *Me expectauerunt peccatores
ut perderent me, testimonia tua domine dilexi.* Dia-
bulo vel ministris eius cura est pugnam & o-
mnem gloriam viri fidelis auferre, & eum nō
ex portione dei sinere esse, sed damnationis
sue consortiū assumere. Longo itaque ac diu-
tino prelio contra fidem prophete dimicatur.
Sed memor ille mandatorum dei, & testimo-
nia eius intelligens, restitit atque permansit.
Neq; aliter spem eorum qui perditionē suam
expectabant elusit, quā quod vitæ sibi in te-
stimoniis dei intellexit esse doctrinam. Arduū
autem atq; difficile est intelligere dei testimo-
nia, & ultra præsentis cognitionis scientiam
eorū intelligentia procedit. De testimoniis ve-
ro iã in psalmi exordio tractauimus. Per hæc
enī præsentia legis testimonia testimoniorū
æternorū cognitio præstatur. Deniq; id ipsum
consequens sermo demonstrat. Sequitur enim:

Omnis consummationis vidi finem. Frequen-
ter admonuimus, nō posse satisfactionem in-
telligentiæ ex Latinitatis translatione præsta-
ri. Alia enim vis dicti huius est ex Græco enū-
ciati: ita enim est: *πάσης σωτηρίας ἕδος πέ-
ρας*, id quod cum Græcis *πέρας* nūcupatur, vl-
tra finem est rerum statutarum neq; aliquo vt
desinat continetur, sed omnem limitem sub
indefinita significatione transcēdit. Quod au-
tem nobiscum scribitur in finem, sine eo qui
significatur existimatur id vnde agitur conti-
neri. Sed propheta, qui non corporalia neque
terrena testimonia legis intelligit, secundum
Græcam significantiã ultra omnem consum-
mationem contuetur. Scit consummationē ef-
se temporum legis, cum post plenitudinē tem-
porum deus in corpore cōtuendus sit, sed vl-
tra hanc consummationem videt. Videt enim
Euangelicæ spei tempus, sed & huius quidem
consummatio nō ignota ei est. Ultra id enim
intelligentiæ suæ oculos extendit. Nanque &
resurrectionis consummationem videt. Scit
enim & demutationis esse ordinem constitu-
tum Apostolo dicente: Vnusquisque autem in
suo ordine. Et rursum: Omnes quidem resur-

gent, sed non omnes commutabuntur. Nouit **K**
& dies regni domini nostri Iesu Christi, ex
quo in regnum dei patris prouehemur, & illa
inexquisita & inuestigabilia dei iudicia trãf-
feremur. Scit & tempus esse iudicij, & hoc sci-
re ei ex amplitudine mandatorum dei licuit,
quia se in immensam cognitionis doctrinam
diuinus sermo diffuderit. Ait enim: *Latum
mandatum tuum uehementer.* Latum planè est,
sive quod in infinitum cognitionem humanæ
ignorantiæ extendit, sive quod multa sunt in
quibus dei præceptis obtemperetur atque pla-
ceatur, secundum diuisiones & munera gra-
tiarum. Non enim ab omnibus omnia expe-
ctantur, neque vniuersi vniuersa ad summam
placēdi implere possunt. Alius ieiunio placet,
alius simplicitate fidei promeretur, alius vitia
eleemosynis redimit, alius securitate cōsum-
mat, sicut alij curationum concessa virtus est,
alij prophetiæ scientia contributa est, alij fidei **L**
firmitas data est, alij sapientia & cognitio do-
nata est. Latum igitur mandatum dei est, & in
omnia spei nostræ genera diffunditur, vt non
difficile sit si volūtas adsit præcepto dei obtē-
perare, cum latum & diffusum sit ad placendū
officiosæ religionis varietate. Neque solum la-
tum, sed vehemēter latum, latitudinis infini-
tate hac ipsa superlatiui adiectione mōstrata.

Mem.

Quomodo dilexi, &c. Vtiie hoc nobis
nec necessariū prophetæ opus est, quo
ad perfectam dei cognitionem atque
obediētiam edocemur, duabus rebus maxime
infirmiati nostræ congruis instituti, vt & deū
qui ignoratus sit nouerimus, & mandatis eius
secundum voluntatem decreti sui obtempe-
remus. Perfectum enim legis & prophetarum **M**
& Euangeliorum virum in omni psalmi istius
corpore propheta confirmat, vel ex sua, vel al-
terius quem instituerat persona, cui in fiducia
sit, hæc de se quæ subiecta sunt prædicare. Est
autem dignum contueri, qua verborum dili-
gentia, qua intelligentiæ absolutiōe nos in sin-
gulis quibusque dictorum generibus propheta
confirmet. Dicit enim in tertiadecimæ literæ
versu: *Quomodo dilexi legem tuam domine, tota
die meditatio est mihi.* Promptum utique fuerat
dixisse, quo feci legem tuam. Sed quia maius
meritum est, amantem aliquid potius agere,
quā timentem, idcirco ait dilexi legem tuā.
Differt enim lōge obsequium amoris à timo-
ris officio, nec habet gratiam voluntatis neces-
sitate operatio. Non omnia enim ad perfecti
obsequij consummationem sibi illa sufficiunt,
quæ quouis opus suum impleant, tamen quia
coacta

Audi ofor
Græcitas

1

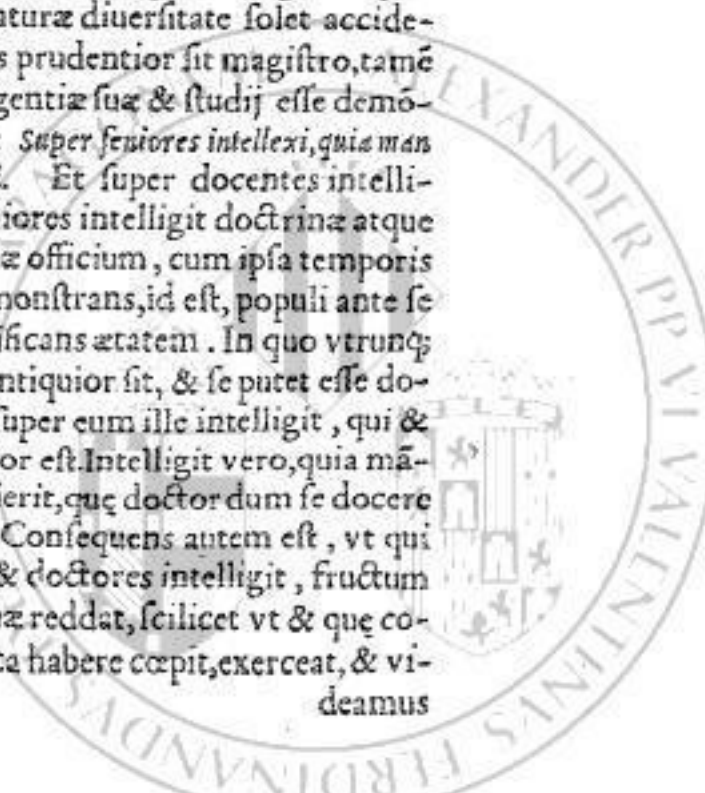
7205.

o

A coacta sunt, merito plenæ gratiæ indigēt. Vult igitur propheta opus suū dilectionis potius, q̄ terroris esse, & ex charitate obsequium suum, non ex metu suscipi. Multi ieiunant, dum à nobis obiurgari timēt. Multi aliquid in vsum indigentium præbēt, dum exprobrari irreligiosam aueritiæ suæ inutilem cupiditatem pertimescunt. Multi ecclesiam adeunt dum argui absentiam suam & negligentiam erubescunt. Sed non omnes id quod faciunt, & amant. In amorem ergo non potest incidere necessitas obsequelæ: quia nemo id quod diligit nō vult. In factō vero potest & non subesse dilectio, dū id efficitur, quod non effecisse aut terror aut pudor sit. Sed propheta in nullo infirmus est. Quod amat facit, & quod facit indeficienter exercet. Legem enim quam diligit omni die & sine intermissione meditatur. Non subrepunt alia occupationum studia, non interueniūt diuersi secularium curarū æstus, nec in eum incidit interiectu nouæ alicuius* cognitiōis oblitio, semper idem est & in eodem est. Tantus ipse in dilectæ sibi legis meditatione est, quantum dies vniuersus in tempore sit. Et quia, vt superius cōmemorauim⁹, legis & prophetarum atque Euangeliorum hominem in se propheta demonstrat, ait in consequenti: *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quoniam in seculum mibi est.* Mandata dei prudentius propheta quàm inimici eius intelligit: sed quid commune nobis & inimicis nostris in præceptis est dei, qui nō solum ne mediocriter quidem comperta habent, verum nec initium saltem cognoscendi sectantur? Et quid magnum si inimicis suis in mādatis dei propheta prudentior sit? Quando enim inanimitia saxa, aut metalla, aut ligna venerantes cōsequi aliquid de viuentis atque æterni dei cognitione potuissent, vt his comparatis fieret propheta prudentior? Sed omnis hic impiorum error ipsum illud nomen cū lege & prophetis & Apostolis respuit, detrectat, horrescit. Sed habet alios propheta hic sanctus inimicos, quibus prudentius in mandatis dei est eruditus. Mandatum dei in prophetis & in lege hæretici habent, sed nullo eorum per imperitiam irreligiosæ voluntatis vtuntur. Mandatum legis iudæi tanquam proprium & hæreditarium sibi vendicant, sed spiritualis circūcisionis autorem non habentibus quid circūcisio in signo tantum cōstituta iam proderit? Quid sabbati religio deum sabbati nescientibus opis afferet? Quid paschæ agnus, & liminū sanguis, & azymorum festiuitas, agnum dei & azyma sinceritatis & sanguinem salutis igno-

rantibus auxiliij præstabit? Mandata exercent, D sed efficientiam mandatorum & tēpus ignorant. Legem legunt, sed eam legente & nesciente iudæo Christian⁹ intelligit. Inimicus planè hic propheta est, parricidales manus vniogenito dei filio inferens, & saluatorem generis humani & vitæ æternæ largitorem morte quantum in ipso est condemnans. Præ his ergo omnibus in dei mandato prudentior est. Atq; vt absolute hos inimicos significasse intelligeretur, id quod cōsequitur adiecit: *Super omnes docentes me intellexi, quoniam testimonia tua meditatio mea est.* Didicisti ō Dauid à Mose legem, & Aaron tibi sacrificiorum omnium doctōr est: Iesus iteratæ circūcisionis magister est. Samuël vngendo tibi sacramentum in te ipso & propheta & regis ostendit. Quid est istud quod loqui ausus es, quod super omnes te docentes intellexeris? Sed superior ver- E sus sup quos oēs docentes se intelligat, ostēdit, id est, super inimicos. Et rursus hic qui nunc est versus inferior qui inimici sint declarat, id est, omnes docentes. Clauis enim cœlorum se habere profitetur, & doctores esse se legis gloriantur. Et cum omnia legis testimonia aduentum domini nostri Iesu Christi testentur, super doctores suos propheta intelligit, qui vniogenitum dei filium in carne venturum testimonia eius meditando semper expectat. O felix discipuli intelligentia, ō doctorum miserabilis imperitia. Docentes nesciunt, & intelligunt qui docentur. Caret autem propheta vitio iactantiæ: intelligentiæ enim præstantiam vnde adeptus esset ostendit. Nam superius ait: quod super inimicos suos prudentior à deo in mandatis eius esset effectus. Intelligentiæ enim F omnis ex eo est, qui prudentiorem eum esse cōstituit. Super docētes se ergo intelligit. Et quia interdum ex naturæ diuersitate solet accidere, vt discipulus prudentior sit magistro, tamē hoc ipsum diligentæ suæ & studij esse demonstrat. Ait enim: *Super seniores intellexi, quia mandata tua exquisiui.* Et super docentes intelligit, & super seniores intelligit doctrinæ atque intelligentiæ suæ officium, cum ipsa temporis antiquitate demonstrans, id est, populi ante se anterioris significans ætatem. In quo vtrunq; cōuenit, vt & antiquior sit, & se putet esse doctiorem. Sed super eum ille intelligit, qui & docetur & iunior est. Intelligit vero, quia mādatis dei exquisierit, quæ doctōr dum se docere credit, ignorat. Consequens autem est, vt qui super seniores & doctores intelligit, fructum intelligentiæ suæ reddat, scilicet vt & quæ cognita & perfectæ habere cœpit, exercent, & videamus

*Foris cognationis.

G deamus an hoc ipsum in consequentibus sit. Ait enim: *Ab omni uia mala prohibui pedes meos ut custodiam uerbum tuum.* Perfecta hæc & Evangelici viri vox est, ab omni se malitiæ via abstinere, & tot ubique occurrentibus erroris semitis, nulla earum, per quam nequitia adeatur, incedere. Sed alius nescio quid in eo propheta significat, cū dicit, prohibui pedes meos. Natura corporis nostri fert nos in omnē criminis cursum, & humanarum cupiditatū impetus in hanc nos viam cogit. Sed qui super seniores & docentes intelligit, per intelligentiæ doctrinam se prohibuit, & exeuntem procurrentemq; reuocauit. Resistendum ergo est & obtinendum, ut nosmetipsos ab omni uia mala primū arceamus, tum deinde si quis nos instinctus eō cœperit ferre, ut retrahamus. Et prius nostra & ipsius potestate sumus inhibēdi, ut deinceps custodiamus dei uerbum. Antea autem propria inhibitione opus est, ut possit dei uerbi esse custodia. Neque enim quisquā uerbum antē custodiet, quā prohibere se poterit. Prohibitio enim ea demū est, ut id quod fiebat fieri arceatur: custodia uero tum firma est, cum se quis à malis inhibens bona obseruat sine intermissione custodiæ. Qualis autem custodia uerbi dei esse debeat, sequens uersus docet. Sequitur enim: *A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.* Hæc est igitur uera custodia nullam in partem à dei se iudiciis deflectere, neque leui saltē declinare decessu, sed intentum semper, & semper immobile, in eo quo institit permanere. Non declinat autem, quia legem sibi deus statuerit. Legē quidem Moses statuerat, sed hic idem propheta in psalmo altero orauerat, dicens: Domine cōstitue legislatorē super eos, sciant gentes quoniam homines sunt. Ea enim lex quam Moses scripserat, pædagogica nobis in Christo fuit. Et idcirco super docentes se & seniores intellexit, quia legem Euāgelicam quæ lege Mosi nō continetur intelligit. Hæc ergo per deum collata est, hæc omnem hominem in sciētiam dei erudiuit. Et idcirco ad id quod dixerat: Cōstitue legislatorem super eos, adiecit, sciant gentes quoniam homines sunt, id est, ex terra genitæ, & in cognitionem dei ex limo conformatæ. Quod enim antea per ignorance legem Mosi præsciebant, nunc per prædicationē domini nostri Iesu Christi sciunt: & ut originem suam, id est, corporis naturā in nouo latore legis agnoscunt, ita & gloriam noui huius latoris expectant, in exordio sui iam ad imaginem & similitudinem dei constitutæ. Et prædicationis huius Euangelicæ dulcedinem

in consequētibus propheta testatur. Ait enim: *K Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Mel in ore non etiam in faucibus dulce est. Extra regionem enim oris corporaliū saporum nullus est sensus. Sed dei eloquia in faucibus dulcia sunt, in animam scilicet defluentia & intima penetrantia, non in ore modo cibi placētia, sed illic dulcia ubi cognitionis & prudentiæ & intelligentiæ sensus est. Et ideo eloquia in faucibus & in ore mel dulce est. Sed ut mel per ægritudinē æstumq; febrium ea quæ acciderint oris amara mitigat, ita animæ nostræ amaritudines & tristes cupiditatū insalutarium febres infusa dei eloquia mitigant, si modo non ore cōtineantur, sed faucibus deuorentur. Sequitur deinde: *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem uiam iniquitatis.* Intelligētes nos faciunt præcepta, sed præcepta re atq; opere expleta, id est, ut ea quæ his continentur in quātum possumus expleamus. Et licet à deo intelligentia perfecta sit, tamē à nobis incipiendum est, ut possimus perfectam intelligentiam promereri. His enim qui non per se inchoant clausa à deo omnia sunt. Et id ipsum propheticus sermo per Esaiā docet dicentem: Ne dicas de mandatis meis quod cognoueris ea, neque cognouisti, neque credidisti ea, neque ab initio aperui tibi aures. Cognoui enī quod spernens spreueris, & quod iniquus adhuc ex ventre uocandus esses. Ergo non indulgetur scientia non appetentibus eam. Et quia deus cordium scrutator est, his qui spreturi eam essent, obtusæ aures sunt, & hebes sensus est. Sed propheta à præceptis dei intelligit, præcepta scilicet agens, intelligentiam consecutus, intelligens uero omnem iniquitatis uiam odit. Humanæ enim naturæ omnes diuersarum affectionum adiacent motus, ut sunt odij & amoris. Sed amor impendendus est in dilectionem bonorum, odium autem assumendū est ex offensa malorum. Bonum ergo est modo utilis organi corporis nostra in coaptatos & cōtinentes modos tēperare, ut non uicia diligamus, ut non uirtutes bonas oderimus, ut unicuique nos generi decenter atque utiliter coaptemus. Propheta mādata dei diligit, & qui mandata dei diligit, iniquitatis uias odit. Ut enim perfectæ fidei & obsequiæ est obedientiam diligere, & id quod quis agit affectu charitatis explere, & necessitatem agendi amanti uoluntate præcurrere, ita & magnæ innocentie est, iniquitates non modo non agere, sed odisse, quia interdum nos ab his metus & terror auertat. Odium autem nobis earum indicium ueræ, & perfectæ de his

A de his opiniōis insinuat. Diligamus iustitiam, modestiam, frugalitatem, misericordiam, & oderimus rixas & ebrietates, cædes, superbias, supra, cum quibus necesse est & diabolum oderimus. Diligentes vero pacem, veritatem, iustitiam, diligemus eum qui est pax, iustitia & veritas, dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amē.

¶ Num.

Bucerna pedibus meis, &c. Vita sensusq; hominum in errore ac potius nocte insciētia manet, dum carnali inserta cogitatione in profundo ignorantia per grauitatem naturæ, cui admixta est, detinetur. Quando enim per semetipsam causam & rationem originis suæ nouerit, quādo si quis fructus vitæ suæ sit, quæ conditio spei? quæ promerendæ posteritatis via? Neque enim quisquam tam demens, aut inops sensu est, ut in id cum nullus esset, cum sine dubio meminerit ex bonitate dei profectum esse quod natus est: nec id in bonitatem eius malitiæ cadat, ut in nobis hoc suum quod nascimur munus interimat. Sed propheta cognitione rerum cælestium dignus ut in luce scientiæ, munere dei & eloquio collocatus, ducem ad bene & innocenter viuendum eum sequitur, qui lux vera est, & qui omnem hominem lucificat. Hanc ergo vitæ suæ ignorantiam quodam prælato lumine ad intelligentiam dirigit, dicens: *Lucerna pedibus meis uerbum tuum domine.* Scit se nisi in verbo dei illuminatum has corporum tenebras, & hanc seculi noctem ferre non posse. Scit ubique adesse lapides offensionum, laqueos funiū, scrobes fouearum. Ut enim quis nocte egressus lucernam antefert, & quo pedem inferat contuetur, atque ad singulos gressus natum se esse existimet, ut rursus postquæ natus est nullus esset, lumine præeunte sollicitus est: ita unusquisque nostrum manens in se uerbum dei in omnes operum processus tanquam lucernam prætendit. Omnis etenim doctrina cælestis dux nobis ad iter vitæ est, quæ lucernæ modo in hac nocte seculi præferenda est, cum aliquid aut agimus, aut cogitam⁹, aut loquimur, ut ea in omnem progressum cuiuscunque operatiōis utamur. Iubet dominus in Euangelis hanc præceptorum suorum lucernam non ociosam, nec inutilem oculis dicēs: Nemo enim lucernam accendit, & ponit eam sub modio. Quæ enim lucernæ si modio tegatur utilitas est? Usus suum tantū intra id quo operitur impendit. Iubet igitur eam in candelabro, id est, in officij sui sede constitui. Itaque

hanc doctrinam, atque hoc uerbum dei intra nos receptum non ociosum, neque inutile tanquam modio occultamus, sed lumen istud nobis ipsis primum, & rursus ex nobis omnibus gentibus præbeamus. Sequenti quoque istud mandatum dominus admonuit dicens: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ vestræ ardentes. Iubet ergo nihil nos agere in obscuro, quia omnis in peccatis agens odit lumen, & diligit tenebras. Vult has lucernas nostras esse semper accensas, ne quando in nocte huius seculi relinquamur. Iudæis in tabernaculo testimonij lucerna accenditur, & hæc omnis festiuitatis suæ tempore ardet. Illi hoc quod agunt nesciunt, sed nos in his tabernaculorum nostrorum, id est, corporum testimoniis ardentes lucernas semper habeam⁹, & festiuitatem spei nostræ earum luce peragam⁹. Apostolos quoque, quos sal terræ, quos & lumen mundi dominus nūcupat, per hanc significationem hos & lucernas esse ecclesiæ ostendit, dicens: *Lucerna corporis tui est oculus tu⁹.* Corporis scilicet ecclesiæ, quæ unum corpus in Christo est, nosque inuicem membra eius sumus. Primo enim unicuique nostrum est dei uerbum oculus siue lucerna, deinde uir apostolicus toti corpori suo, id est, ecclesiæ lucerna est: neque enim omne corpus, aut pes, aut oculus, aut manus est. Ergo si oculi totius corporis pars lucidissima, & ob id membris suis ceteris præstās, erunt tenebræ, id est, si apostolorum lucernæ non ardebūt, lumine ipso in tenebris sito, quanta totius corporis nox manebit? Ioannes prædicator penitentiæ lucerna & iudæis & gentibus fuit domino dicente: ille erat lucerna ardens, & lucens, & vos uoluistis ad horam exultare in lumine eius. Habemus ergo doctrinæ lumen, exultemus in eo, nō ad horam, sed semper, neque ad tempus, sed in æternū. Beatæ uirginis illæ & utiles olei mercatrices, solæ in lampadum suarum lumine cum sponso thalamum ingressæ sunt, ceteris negligentibus & dormientibus ab ingressu thalami exclusis. Ad omnem igitur uitæ nostræ pedem utamur dei uerbo ut lucerna, sed lucerna semper ardente, semper in officium suum per nostram prudentiam preparata. Verbum autem quod pedibus lucerna est, ipsum illud & semitis lumen est. Sensim enim & domestice ingredientibus lucerna opus est, peregrinum autem & publicum iter ingredientibus lumen potius necessarium est, ne latro insidietur, ne ambigue uia error occurrat. Per incrementa enim a minori ad mai⁹ acceditur. Ut ei cui uerbum dei primū lucerna sit pedib⁹, id ipsum uerbum ei fiat

B lumen

⁹ Forde legendu. ut cū natus esset, nō dno dabo mentis, &c.

B

E

F

C

G lumen in semitis . Sed lucerna pedibus & lumen in semitis vtilem profectum præstare debent. Et videamus an dignum aliquid propheta subiecerit. Ait enim: *Iurani & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.* Iam non in nocte seculi errat, nec pedem metuit offendere. Sacramentum enim omne firmatæ scientiæ res est, & iurandi religio ex veritatis cognitione suscipitur. Iurat ergo propheta, nec tantum iurat, sed & statuit, quia sacramenti vinculum hæc firmitas sit statutorum. Statuit ergo iurans custodire iudicia iustitiæ dei. Et difficile est statuta conuelli, & optimum est statuere iurata. Sed meminit nihil esse in dei iudiciis iniustum. Si enim humana iudicia ea vere iudicia existimantur, quæ ex arbitrio iusti iudicij sancuntur, quomodo ambigendum sit nihil esse in dei iudiciis iniustum? Amittimus liberos, iniustum hoc iudicium existimamus. Nunquid iniuste deus in Iob filios dedit diabolo potestatem? Dána nostra tanquam inique accidētia dolemus. Numquid egere solum illum perfectum virum deus sine iustitiæ ratione permisit? Cruciamur doloribus, & contra deum impatientiæ nostræ querelis increpamus. An ne incerto consilio exesus vermibus, sanie defluens, perfossus vlcere fuit? Certe hæc omnia ad documentum fidei & ad præmiū gloriosæ patientiæ profecerunt. Infirmas nostra efficit, vt malum esse id quod patimur existimemus. Cæterum dei semper voluntas est, vt patientia passionum probemur, nos vero diuini iudicij iustitiam dum sine documento fidei latere volumus improbamus. Sed qui superius & iurauerat & statuerat, vt custodiret iudicia iustitiæ dei, dignum aliquid sacramento & cōstitutione sua in obseruandis debet præstare iudiciis. Non enim leue est quod custoditurum se statuit iuratus. Et quid illud sit, sequens versus loquitur. Ait enim: *Humiliatus sum usquequaque domine, iustificata me secundum verbum tuum.* Unigenitus dei filius naturæ nostræ ex virgine sibi corpus assumens cum in seipso veram & perfectam humanæ prudentiæ formam præbuisset, quid à se disci tanquam exemplo doctrinæ voluerit noscendum est. Ait enim: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: ipse vtiq; perfectus, & sine peccato solus, & vnus in cuius ore dolus non fuit, hoc præcipuum à se doctrinæ sumi voluit exemplum, mansuetudinis scilicet & humilitatis, per quæ animabus requies inueniretur. Scit insolentem esse &

incapacem rerum secundarum naturæ nostræ K infirmitatem. Alij per opes insolescunt, nescientes de largitione opum dictum esse: Eleemosyna enim abscondit peccatum. Et rursus: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Et deum ipsum his qui esurientem cibassent, sitientem potassent, peregrinum domo recepissent, nudum veste texissent, infirmum visitassent, clausum carcere consolati essent, dicturum: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum vobis regnum à constitutione mundi. Alij gloria seculi tument, nescientes hanc principalem benedictionem celestium fuisse sermonum, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Alios nobilitas carnalis in fastigium erigit, non cogitantes illis qui in Christo renati sunt dictum esse, vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. Alij sunt seculi leges, alia dei munera. Diabolus cum deum tētare ausus est, suum esse seculum gloriatur, dominus vero mori nos seculo iubet vt viuamus ipsi. Cum domino opum contemptus, opulentia est. Cum domino terreni honoris despectus, cælorum regnum est. Cum domino humilitas cordis, generosæ & regiæ natiuitatis ornatus est. Hoc igitur à se disci voluit, quod virtutum omnium maximum est. Apostolus etiam ad humilitatem nos docens talibus adhortatur: Hoc enim sapite in vobis, quod est in Christo Iesu. Qui cum in forma dei esset, non rapinam existimauit esse se æqualem deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, & habitu repertus vt homo, humiliavit se factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Habemus exemplum ab vnigenito deo humilitatis, sed videamus & præmium. Propter hoc enim eum M deus exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Hoc humilitatis fuit præmium, vt corpus assumptum in gloria dei patris maneret, vt in nomine eius genu cælestia, & terrestria, & inferna curuarent. Manens enim in dei forma non vi aliqua sibi ac rapina, id quod erat præsumendum existimauit, scilicet vt deo esset æqualis. Erat enim in dei forma, nihilque ei ex eius gloria decrat, in cuius forma manebat, sed formam serui per humilitatem accepit, & habitu vt homo repertus est, humilians se per obedientiam vsque ad mortem, nec solum vsq; ad mortem, sed vsq; ad mortem crucis. Cæterum ex præcepto dei ipse formauit, mundum ex paterno

A terno iusu in hanc speciem tanti decoris ornauit, terrā & quæ in ea sunt creauit. Sed nunquid ob illa meruit hominē assumptum in æterni patris gloria collocare? Humilitatis hoc præmium est, humilitatis hæc merces est, vt quia manens antea in forma dei esset, in forma serui deinceps effectus & manēs in forma dei, & effectus forma serui cōfessione cœlestiū & terrestriū & infernorum esse in dei patris gloria nosceretur. Verens quoq; idem Apostolus, ne quos ipsa illa diuinorum munerum gratia efficeret insolentes, ait: Vnicuiq; data est demonstratio spiritus ad utilitatem. In eo enim quod ait, ad utilitatem, docuit eo vtiliter vtendum, ne fortē quēquam spiritualium donorum confidentia efficeret insolentem, & dei gratia per insolētiae vitium fieret ociosa. Ex persona autem sua ipse demonstrat, etiam hoc se à deo gratiæ consecutum, ne per confidentiam plurium in se gratiarum in aliquem tumorem superbiæ tolleretur, dicens: Et propter eminentiam reuelationum datus est mihi stimulus carnis angelus satanæ, qui me colaphizet ne extollar. Etiam hoc ille vas electionis & doctor gentium meruit, ne ultra humanæ infirmitatis naturam per spiritualiū in se munerum cōfidentiam superbiret. Ezechiam regē scriptura laudat quod fecerit rectum & bonum in conspectu dei, sed non vsque in finē potuit hæc manere laudatio. Scriptum enim est in secundo Paralipomenum libro: Et cecidit Ezechias ab altitudine cordis sui, vbi cor in altum erexerat, vbi in superbiā se per confidentiam laudationis extulerat, præteritorum gestorum gratiam per superbiæ crimen amisit. Propheta igitur sacramento constituens vt iusta dei iudicia custodiret, hoc primum opus sumpsit vt humilis fieret. Neque solum humilis, sed humilis valde, per adiectionē hanc cōsummatā in se humilitatis modestiā docēs. Et erant causę in eo plures superbiendi. Præbebat insolentię causas nobilitas ex Iuda, & in eo primū potestas benedictionis regiæ inchoata. Mansit enim aliquādiu ex Dauid tribu regiæ potestatis familia, ex qua secundum carnē rex æternus emerfit. Erat etiā prudētissimus. Ait enim ipse: Inuisibilia & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Meruit etiā & propheta esse, cū dicitur: Aperiam in parabolis os meū, eructabo abscondita à cōstitutione mundi. Humanæ quoque opulentia copis abundauit. Ait enim ipse: Ecce congregaui de paupertate mea auri talenta tot milia, & argenti alia, & æris & ferri quorum numerus non est. Hinc familiæ no-

bilitas, hinc regis potestas, hinc sapiētia fiducia, hinc prophetiæ meritum, hinc copiæ facultatum: nō erexerunt tamen in superbiā, neq; in aliquam fastigij tumorem extulerunt. Tuto ergo postulat, dicens, viuifica me secundum verbum tuum, id est, vt tanquam nondum viuens æternæ vitæ vitam secundum verbum dei mereatur, quia cum humilitas modesta intra disciplinam & doctrinam prædicationis Euangelicæ contineret. Deinceps sequitur:

Voluntaria oris mei fac beneplacita domine, & in iudicia tua doce me. Digne exequitur propheta sacramentum constitutionis suæ. Primum enim humilis valde effectus est, sequenter nūc orat vt voluntaria oris sui beneplacant. Non contentus est iam præscriptis legis contineri, neque tantum necessitati obedientiæ subiaccere. Lex præceperat malum pro malo esse reddendū. Dauid iste cū Saül totis imperij sui viribus se persequentem, frequenter captum &

conclusum habuisset, non modo non peremit, sed etiam cum honore dimisit, dicens: Non inferam super eum manum meam, quia Christus domini est. Hunc etiam cum in bello peremptum comperisset, & fleuit, & vindicauit: filius quoque eius Absalon regnum occupat, exercitum contrahit, patrem bello paricidali persequitur. Sed militibus Dauid dicit: Parcite puero Absalon. Illi quidem ad resistendum necessitas imposita est vt regi, sed pietas & bonitas affuit ad parcendum vt propheta. Mortuum quoque affectu paterno & dolore defleuit. Hæc enim voluntaria, non legitima sunt, & his obtemperare libertatis potius quàm necessitatis officium. Habet hanc Apostolus voluntariæ doctrinæ & nō legitime cōsuetudinem, dicēs: De virginibus autē præceptum domini non habeo, consilium autem do. Aut cum gloriam viduitatis & continentiam laudat nō inhibita potestate nubendi, sed meritum cœlibatus prædicator ultra legē instituit, & ultra præceptum adhortatur, voluntaria legitimis anteponeus. Et rursum ait: Nūquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? nūquid non habemus potestatem mulieres circumducendi, sicut cæteri Apostoli & fratres domini & Cephas? Aut ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Sed non vtimur hac potestate. Potestas in licito est, cum lex infidelitati nostræ parcens præscriptis nos grauibus non onerat. At vero voluntatis professio ex incremento fidei est, cum in his quæ moderata lex nobis est nosmetipsos voluntariæ deuotionis studio cōtinemus. Hæc igitur voluntaria vt deo sint

G placita propheta orat, quia illa quæ ex præscri-
pto legis gerantur, ipsa seruitij sui necessitate
peragunt. Causam autem semper prætendit
deprecationis suæ. Postea enim quàm volun-
taria oris sui vt beneplacita essent orauit adie-
cit: & iudicia tua doce me. Iudicia legis ait, &
quantum in se est gestis atque operibus exer-
cet, sed nondum ea intelligit. Scit enim esse
legem spiritualem. Et illud quod sub specie
præsentium operationum continetur nosse fe-
stinat: ea enim quis necesse est doceri postulet
quæ ignorat. Totum autem se propheta secun-
dum sacramenti sui constitutionem deo de-
dit. Humiliatus est valde, voluntaria oris eius
placencia sunt: nunc eius anima in dei manib⁹
semper est, & legis dei non obliuiscitur, dicēs:

*Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam
non sum oblitus.* Totum quod viuit deo viuit.

H Omnis eius sensus & spiritus in deo est, nul-
lum tempus admittitur, quo subreperere legis
possit obliuio. In omnibus operibus & cogita-
tionibus deus cogitatur. Lex in memoria est,
in dei manibus semper anima viuētis est. Scit
quàm sibi istud vtile sit, scit quàm necessarium
quotidie se manibus dei gestis atque operibus
suis, & per indefessam memoriam legis inse-
rere. Ait enim: *Posuerunt peccatores laqueos
mibi, & de mandatis tuis non erravi.* Scit in hac
seculi sylua plures laqueos extendi, plures vi-
tæ suæ captiones parari. Sermo cogitatio, opus
nostrum, semper adiacentes habent laqueos,
cum interdum occurrit causa iræ, doloris af-
fectio, querelæ necessitas, malæ cupiditatis oc-
casio. Hos diabolus, angeliq; eius ab initio trās-
gressores, & ab exordio peccatores laqueos
semper extendunt. Sed cuius in manibus dei
anima est, & qui nunquā legis dei immemor
est, is vndiq; licet laqueis circuniecctis, à præce-
ptis tamen nō aberrauit. Semper enim deum
cogitans ab his euolat, vt in psalmo alio loqui-
tur: Sicut passer liberatus ex laqueo venatorū.
Et dominus ipse per prophetam ait: Liberate
nos ex laqueo venatorum, & à verbo contur-
bationis. Non enim iniuste tenduntur retia a-
uib⁹. In cœlestem scientiam homo eruditus
est, quid tibi cum terrenis operibus & gestis?
Auis effectus es, cur non in naturæ tuæ elemē-
to moraris? volucres enim cœli nuncupantur.
Non iniuste ergo illis in possessione terrenæ
habitationis insidiæ sunt. Seculo renunciaſti,
quid tibi cum seculi rebus? Quid quereris ca-
peus in seculo? quid quereris iniuriam laquei
in regione non tua? Dic potius & vtere ipse
eu voce psalmistæ dicentis ista: Quis dabit mi-
hi pennas sicut columbæ, & volabo & requie-

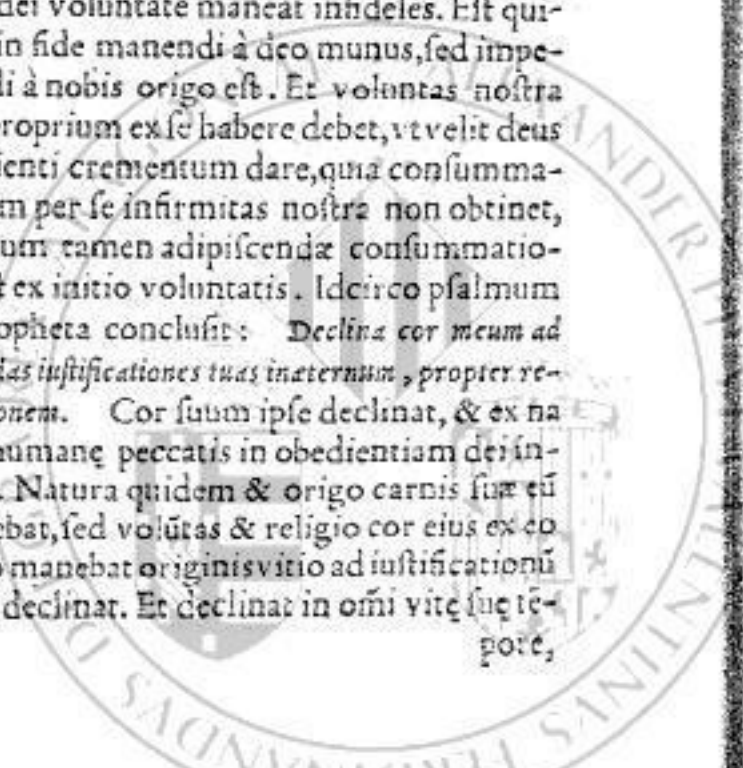
scam? Natura auium est, vt non nisi cum vo-
lent requiescant, tu autem iam factus es colū-
ba, volando requiescis, id est, in cœlestem te
sedem & cognitionem à laqueis terrenis vo-
latu fidelis animæ efferendo. Dehinc sequitur:

*Hæreditati testimonia tua in seculum, quia exulta-
tio cordis mei sunt.* Hæres secundum huma-
nam consuetudinem omnia eius obtinet cu-
ius & hæres est. Sed humanas hæreditates de-
dignatur propheta, qui testimonia dei hære-
ditauit, gratum ipsi si dei fiat ipse testis, quia
exultatio cordis sui sit, si se dei inter persecu-
tionis bella testetur. Sic & meminimus his te-
stimoniis Apostolos gratulatos, cum exeun-
tes de confessu persecutorum latati sunt pro-
pter dei nomen dignos se iniuriis iudicatos.

Testimonia ergo eius exultatio eorum cordis
fuit. Sed propheta vt Apostoli licet inter mul-
tas persecutiones hæc testimonia dei, id est,
testandi de eo cum exultatione cordis tanquā
hæreditatem retineat, tamen etiam illa dei
testimonia hæreditate acquisita habet, quæ sub
testibus dicta sunt. Moses legem sub testibus
dedit cœlo atque terra: Esaias sub testibus ar-
guit cœlo atque terra. Apostolus iam celsio-
ribus testimoniis vt prædicator Euangelicus
vſus est, dicens: Testor vobis coram deo &
Christo Iesu & angelis eius. Hæc ergo testimo-
nia sub his scripta, & sub his testata, & in his
testata tanquam noui patrimonij hæres occu-
pat, non ex parte, sed in totum. Ius enim hæ-
reditatis ex solido est, etsi inter plures secun-
dum humanam successionem hæreditas di-
uidatur, tamen hæreditas ipsa nomen hære-
dis ex solido est. Ac ne, quod à multis dici se-
pe solet, rationis aliquam habeat autoritatem,

cum asserunt proprium dei munus esse, vt
quis in dei rebus atque operibus versetur, ex-
cusantes infidelitatem suam quòd cessante er-
ga se dei voluntate maneāt infideles. Est qui-
dem in fide manendi à deo munus, sed impe-
diendi à nobis origo est. Et voluntas nostra
hoc proprium ex se habere debet, vt velit deus
incipienti clementiam dare, quia consumma-
tionem per se infirmitas nostra non obtinet,
meritum tamen adipiscendæ consummatio-
nis est ex initio voluntatis. Idcirco psalmum
ita propheta conclusit: *Declina cor meum ad
faciendas iustificationes tuas in æternum, propter re-
tributionem.* Cor suum ipse declinat, & ex na-
turæ humane peccatis in obedientiam dei in-
flectit. Natura quidem & origo carnis suæ eū
detinebat, sed volūtas & religio cor eius ex eo
in quo manebat originis vitio ad iustificationū
opera declinat. Et declinat in omni vitæ suæ tē-
pore,

Audi Chri-
stiane.

A pore, non in definitione aliqua spacij, sed in omni vitæ suæ seculo. Declinat autem propter retributionem, certus scilicet ea fidei meritis reseruari, & in his retributionem eius esse quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparauit deus his, qui diligunt eum in Christo Iesu: cui gloria est, & nunc, & semper, & in secula seculorum, Amē.

¶ *Sanech.*

Iniquos odio habui, &c. Præcepti euāgelici doctrina est, vt inimicos diligamus, & non solum amantibus nos amorem, sed etiam his qui nos oderunt debeamus. Ergo hæc prophetæ professio aduersari videtur dominicis mādatis, vt cum amor nobis inimicorum imperetur, ille quod iniquos oderit tanquam bonum opus præferat, dicēs:

B *Iniquos odio habui.* Sed huius ipsius dicti ratio ex ipsis Euangeliis noscenda est. Nam dominus qui inimicos diligere iussit, & maledicentes patrem aut matrē reos mortis esse constituit. Rursum alio in loco præcepit, dicens: Si quis venit ad me, & nō odit patrem suū, & matrem, & vxorē, & filios, & fratres, & sorores, adhuc etiā & animam suā, non potest me esse discipulus. Ergo hæc videntur sibi esse contraria, vt cuius ex præcepto nō solum odiū in parentes, sed maledictio tātum morte sit digna, ipse rursus dicat neminem discipulum suum esse posse, nisi qui patrem, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, & animam suam oderit. Durus hic sermo, & præceptum graue est, impietatis necessitatem ad cōsummationem religionis imponere. Verū nihil adeo durum, nihil impium, nihil cōtrariū anterioribus præceptis iubetur. Irasci autē charissima hæc nobis nomina pater scilicet aut mater, & vxor & filij nō possūt, quod eos precipimur odisse, cū animā ipsam nostrā odisse iubeamur. Scit enim esse dominus plures tam inconsulti amoris, vt cum persistere in martyrij gloria filios suos videant, vt tempori cedant, rogent: vt sententiā mutent, precentur: & pietatis impię erga eos vtantur affectu: cum anus mater, & pater senex miserabiles canos filijs in ipso martyrij certamine cum inuidia prædare voluntatis eorum ostendant. Hinc & vxor afflicta filiorum ambitiosa comitatu, ore vt potius sibi illisq; viuat, hinc fratres sorores blandis nominum suorum familiaritatibus deprecentur. Ipsa quoque anima illecebris iā pridem capta viuendi, tacitis quibusdam consilijs ad cohibentiam desectendæ voluntatis irrepat. Hoc igitur in tempore odisse nos pa-

trem, matrem, vxorem, filios, fratres, sorores, & ipsam quoque animam dominus præcepit. Nam hunc eundem sermonem ita clausit, post odium vniuersorum, dicens: Et si quis nō portat crucem suam, & venit post me, non poterit meus discipulus esse. Ergo tunc odio habendi sunt, cum portare nos martyrij crucē nolint, cum sequi deum exemplo passionis debortentur, honestum hoc odium & vtile est, eos qui ab amore Christi abducere conantur odisse. Itaque nunc propheta nihil contrarium Euangelicis præceptis quibus amare inimicos iubemur, locutus videtur, dicens: iniquos odio habui. Non enim inimicos suos odit, sed iniquos id est, transgressores legis. Propriore istud verbo Græcitas nuncupat, *παρνομύως* dicēs, id est, extra legem agentes. Sed qui præteritores legis odit, non potest non id amare quod oderit esse neglectum, & ideo ait: Et legem tuam dilexi. Conuenit autem vt qui legem amat, eos oderit qui legis inimici sunt. Dehinc sequitur:

Adiutor & susceptor meus es tu, & in verbum tuum spero. Magno nobis auxilio dei opus est in tanto atque assiduo seculi istius prælio. Nō enim nobis, secundum Apostolum, pugna est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates, & mundi potentes harum tenebrarum, aduersus spirituales nequitias in cœlestibus. Hos ergo hostes habemus, aduersus hos adiutor deus precandus est, vt nos in susceptionem suam recipiat. Sed non tam timoris hæc precatio debet esse, quàm meriti. Timor enim ex trepidatione cōditionis humanę est, propheta autem in verbo dei sperat. Spes non res præsentis obtinet, sed futuras. Sperat ergo quæ verbo dei, id est, dictis propheticis continentur. Sperat autem vel retributiones fidei in vitam spiritualem, vel ipsum illum domini nostri, qui dei verbum est, aduentum expectat. Spes enim ista meretur auxilium & adiutoriū dei. Nō aliter aut nos meremur, aut aliqui ante meruerunt, quàm verbū dei deū naturæ nostræ carnem vel habiturum sperasse, vel quod habuerit credidisse. Sed propheta multa in se esse meminit, quæ spei suæ contentur obistere. Et ideo subiecit: *Declinate à me maligni, & scrutabor mandata dei mei.* Doctrinæ cœlestis ratio admonet, vt dictam hoc referendum ad personam hominum, in quibus insit malignitas, existimetur. Propheta enim qui gentes docet, qui verbum dei prædicat, iubet vt à se vniuersi maligni declinent, quia congregatio sancta ad malitię operarios sit indigna, & nescit quæ possit excipere. Omnibus em per naturæ demutabilis voluntatē adiacet, ipsisq; apo-

G stolis verbo licet iam fidei emundatis atque sanctis, non obesse tamē militiam per conditionem cōmunis nobis originis docuit, dicēs: Si ergo vos cū sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris. Nostrum autem malos amare, & bonos ad bonitatem docere, secūdum eum, qui vniuersos ad se potius inuitat, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Sed scit propheta plures malignitates in occulto humani cordis esse. Secundum enim domini dictum, deintus exeunt cogitationes malæ, cædes, mœchiz, fornicationes, furta, falsitates, blasphemiz. Hæc enim sunt, quæ communem hominem faciunt. Huius igitur modi vt à se declinent aduersantes fidei suæ postulat. Obsistunt enim innocentiz studiis, obsistunt doctrinæ spirituali, atque his per consiliorum suorum assiduam familiaritatem se ingerentibus, non vacat animo dei mandata scrutari, quia maligni viri præsentia multum eum qui mandata dei scrutari velit, impediunt. Et quia dei opus est misericordia, vt in familiam eius recepti à dominatu malignorū horum liberemur, propheta orat dicens: *Suscipe me secundum eloquium tuum & viuam, & non confundas me ab expectatione mea.* Propheta expectat, & sperat: nihil præsens, nihil temporarium sectatur. Plures autem sunt qui hanc expectationem fidei nostræ arguunt & irridunt, dicentes: Quid ieiunia, quid continentia, quid castitas, quid iactura patrimoniorum vtilitatis affert? vbi spes vestra est Christiani? Mors æqualiter dominatur vniuersorum, in omnium corporum naturas commune ius illi est. Quin etiam vniuersis nos bonis seculi fruimur, & vitæ veræ licentia vtimur, & in quo tandem nobis spei nostræ expectatione præstatis? Non confundi ergo se in hac expectatione sua propheta orat, sed vt maneat cōfidens, & fructus veræ illius vitæ quam expectat, accipiat. Scit enim se nondum viuere, licet viuat. Vita enim nostra secundum Apostolum, absconsa cum Christo est. Et idcirco ait: *Suscipe me secundum eloquium tuum & viuam.* Quia veræ illius & indeficientis vitæ expectatione hac speditetur. Sperat enim æternitatē, sperat regnum cælorum, sperat regnum dei, sperat spirituales benedictiōes in cælestibus in Christo. In hac spe, in qua non confunditur, rogat vt suscipiatur & viuat. Dehinc sequitur: *Adiuua me & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper.* Superius dixerat adiutor & susceptor meus, nūc autē nominū cōmemoratorū rem precat, vt qui susceptor est susci-

piat, & qui adiutor est adiuuet. Non abesse à se K adiutoriū adiuuātis precatur, nō orat ne malignātes nō habeat, quia per passionū patientiā fides probat: sed vt aduersus eos adiuuetur orat, quia auxiliū à domino semper orandū est. Sed quæadmodū in superiore susceptus viuet, ita & in hoc adiutus saluabitur. Adhuc em̄ sibi obeūda mors est, adhuc inferi sustinēdi. Tunc saluabit̄ cum ex corporea terrenaq; natura in spūalē gloriā transformat̄ nullū aduersantis inimici piculū metuat, viuat inter electos angelos, sit paradisi icola, & absorpta corruptiōe ex mortali immortalis existat. Sed quō meditatūr se in iustificatiōibus dei dicit, & meditatūr semper: nūquid nō meditat̄, qui & in meditatiōe sperauit? Potest quidē & præsens vitæ opus accipi, vt quousq; in corpore sit, semper iustificatiōes meditetur. Sed nihilomin⁹ & in futurū sermo pcedit, scit in cælo oēs angelos in meditatione iustificationū dei esse. Nihil enim illic ociosum, nihil iners est. Oēs virtutes L cælestes in opere ministerij sui permanent. Et cū nobis tunc vita angelorū viuēdum sit, potest secundū eos qui semper operātur, nobis quoq; æterna iustificationum esse meditatio. Dehinc sequit̄: *Spreuisti omnes discedentes à iustitiis tuis, quia iniqua cogitatio eorum.* Auxilium & susceptionē ob hoc propheta orat, ne cū discedētibus à iustificationibus dei & ipse spernat̄. Sed hic seruata ea ratio est, vt non dictū sit, spreuisti oēs peccatores, sed spreuisti omnes discedētes. Si enī peccatores sperneret, oēs vtiq; sperneret, quia sine peccato nemo sit. Sed spernit discedētes à se, quos apostatas vocāt. Neq; em̄ interest an in iustificatiōibus dei quis aliquādo fuerit. Spernedus enim est à deo quisquis M discesserit, quia manētis meritū conseruat cōsummatio spernēdi. Differt vero à peccatore discessio, quia peccatori venia per penitentiā reseruatur, discessio vero cum ipsa penitētiæ discessione se dānat, quæ hinc oritur, cū voluntas eorum qui discessuri sunt est iniqua. Dehinc sequitur: *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi iustitias tuas semper.* Propheta sermo longe se, & ultra cōmunem sensum tendit. Nos enim præuaricatores eos existimamus, qui susceptā fidem, & cognitionem dei adeptā relinquūt, aliud pollicitos, & aliud nunc agētes. Sed hic præuaricatores existimantur omnes peccatores terræ, nullus excipitur, generaliter ad omnes præuaricationis nomen refertur. Lex enim veluti naturalis est, iniuriā nemini inferre, nihil alienū præcipere, fraude ac periurio abstinere, alieno cōiugio non insidiari. Nouit & hanc naturę Apostolus legē, dicens: Cum

A cens. Cum enim nationes quę legē nō habent, naturaliter secundū legem faciunt, tales homines legem non habentes sibi ipsi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Ergo pręuaricatores existimantur, qui quod à natura legis accipiunt, derelinquunt. Furem quis deprehensum, aut adulterū, aut homicidam arguit lege naturę. Sed si in his ipse versetur, pręuaricator est legis. Nouit etiā cū ait: Peccatores terrę alios esse, & cęli peccatores. Audiamus em̄ Euāgelicę prædicationis prodigum filium proditum atq; mortuum, de peccato suo patri cōsententem: Peccaui, inquit, pater in cęlo & corā te. Quisquis cęlestis doctrinę & spiritalis gratię particeps factus in peccato demoratur, nō terrę peccator est ille, sed cęli. Omnes enim credētes in se dominus noster Iesus Christ⁹ excitauit, & collocavit in cęlestib⁹, ex quibus qui decidit, tāquā cęli peccator arguitur. Cū igitur propheta terrę peccatores pręuaricatores esse existimet, quia naturę legem peccādo transgressi sunt, ob hoc ipse se testimonia dei diligit: quia cū pręuaricatio sit decidere ex lege naturę, tamē iam sine uenia sit ex cęlesti lege discessio. Cōcludit autē ita: *Cōfige de timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui.* Nouę & inusitatę preces prophetę sunt, ut à timore dei carnes suę cōfigantur, sed meminit cōpatiēdum & cōmoriēdū esse cum Christo his, qui cōregnare cū eo uolint. Et minore istud dicti uirtute Latinitatis trāslatio eloquuta est. Quod enim nobiscū est cōfige, illic καθάρωσις id significat, ut clavis se cōfigat. Moriēdū ergo nobis est, & oīa carnis nostrę uitiā cōfigenda cruce domini sunt. Morimur em̄ secundū Apostolū cum Christo, & consepelimur in baptismo. Et hoc propheta quanquā in sua uoluntate habeat, tamē ut per misericordiā dei cōsequatur exoptulat. Configi enim ex timore dei carnes suas orat, quia iudicia dei metuat. Timet enim æterni iudicij sententiam, timet non cum Christo configi, & commori, & consepeliri, nouum se hominē, nisi uetere conuitiis & concupiscentiis exuto, intelligens non futurum.

¶ *Ain.*

Feci iudicium & iustitiam, &c. Et in psal-
mi exordio, & deinceps frequenter
meminimus, per hæc singularum li-
terarum quādā quasi elementa discendi do-
ctrina nos pietatis, continentię, intelligentię,
fidei & timoris institui, & ut rudetā infantię
ad loquendi scientiam, quam & agendi do-
ctrina consequitur, ipsis humanę uocis initiis
erudiri, quod ex consequentibus sextadecimā

literę octo uersibus intelligi licet. Propheta enim ex persona sua uniuersos docet, quid uelle, quid agere, quid p̄ferri unumquęq; pro cōscientia infirmitatis ac naturę suę utile sit, quid etiā metui, quid cauere, quid emundari oporteat. Beatus idem propheta, qui per misericordiā dei ipse sibi & prospector & emundator & iudex est. Certe dignitati eius decentissimū est, ut qui spiritu dei loquitur, ea quę humane, & salutis, & æternitatis sunt, eloquatur. Ait enim ita: *Feci iudicium & iustitiam, non tradas me nocentibus me.* Feci placentia deo opera, & quia fecit, ne nocentibus se tradatur orat. Opus merēdi antefertur, & dehinc meriti præmium postulatur. Fit enim primum quod placeat, & tum dignatio eius, cui per opus placetur orat. At nos nec operamur, nec placemus, quin etiam impiis & irreligiōsis rebus offendimus, & quia tales non placemus, irascimur. Sed dignum est contueri, qualia sint quę propheta faciens, ne nocentibus se tradatur orat, & omnia quęcunque quis timens deum fecerit, uilia ei atque pulchra sunt. Pudicitiam quis colens, gloriosum ac timēs sordem corporis sui carni lumen inuexit. Contemptū uero pecunię assumēs, liberum se à terrenis dominationibus præseruauit. Frugalitatem autem & parsimoniam diligens, nobilitatem animę cęlestis captiuam ebrietati non dereliquit. Sed hæc quāuis magna atq; præclara sint, tamen quia prophetę propria, eiq; tantūmodo uilia sunt, non referuntur ad meritum. Sed quid fecit, ut nō tradi se nocentibus deprecetur? Iudicium & iusticiam scilicet. Nihil incōsultum, nihil iniustum agens, sed primum faciens iudicium. Omnia nanque ratione, modo, & ueritate pertractans, ut id quod in alterum agat, perpensum antea atque perspectū iam de consilij sententia exequatur. Non permittit autem consilio tantum suo iudicij sententiam, sed facit cum iudicio iustitiam. Iudicantis autem cum consilio hoc opus maximū est, ut quod iudicat iustum sit. Iustitia etenim est amicitię concordia, unanimitatis uinculum, fundamentum pacis, diuinę atq; humanę rationis operatio. Hoc itaq; propheta fecit, in quibus cum opus suum sit, tamen & eorum quibus iudicium & iustitiam fecit, utilitas est. Postulat uero ne nocentibus se tradatur. Omnis enim in quo peccati uoluntas est, deo uacuis est: & ubi deus non erit, illic diaboli locus est, qui insidians atque obsidens, ubi aduendi opportunitatem habuerit, tanquam uacuum domum occupat, quę ei deo eam deserēte sit tradita. Et propheta quidem,

B iij qui

peccare in
cælo quid

B

E

C

F

G qui ex persona omnium loquebatur, ne à deo tradatur orat. Caterum Apostolus habet iam id in se fiducia, vt peccatores diabolo tradat ipse, cum ad Corinthios de eo qui fornicationes omnes supergressus, vxorem patris sui acceperat, scribit: Ego autē absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicauit tāquam præsens eum qui hoc fecit, congregatis vobis & meo spiritu cum virtute domini Iesu, tradere istiusmodi satanz in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini. Sed licet Apostolus tradat, scit tamē se in virtute Christi, & in suo spiritu traditurum. Sed & in alia epistola ait de Phigello & Hermogene: Quos tradidi, inquit, satanz, vt discāt nō blasphemare. Qui enim ab ecclesie corpore respuuntur, quæ Christi est corpus, tanquā peregrini & alieni à dei corpore, dominatui diaboli traduntur. Sed propheta ne nocentibus se tradatur orat. Ad sunt enim inimicæ infestæq; virtutes, quæ fidei propositum conturbent, quæ timorem dei obli-
 H erent, quæ in terrenas cupiditates & desideria sollicitent, quæ infirmam corporis naturā quibusdā blandimentorū aculeis in vicia cōmoueāt. Nouit & Apostolus hanc multitudinem dominantium virtutum dicens: In quibus & vos aliquando ambulastis, secundum principem potestatis aeris spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentie. Fecit ergo propheta iudicium & iustitiam, & ne tradatur se nocentibus rogat. Et hoc modo nocētibus cum in peccatum impellūt, cum in gloriam inflant, cum in iram accendūt, cum in odium exacerbant, cum ad lasciuiam illiciunt, cum ad auaritiam prouocant, sed cum per hęc nocere properēt, obtinere tamen eos qui innocētes sunt, nisi sibi per secessionem dei traditi fuerint, non valebunt. Dehinc sequitur: *Excipe me seruum tuum in bonum, non calumnientur me superbi.* Proficit in spes suas propheta, & celsiorem iam deprecationis suæ gradū scandit. Qui enim orauerat ne tradatur nocentibus se, iam vt in proprietatem serui excipiat rogat, beatum illum in se dei dominatum cum bona susceptione sua deprecans, & non ob leuem causam vt in bonum suscipiatur orat, scilicet ne superbi calumnientur. Et qui sunt superbi? Nempe illi, quorum principem loquentem Esaias introducit ita: Dixit enim, virtute faciam, & sapientia intellectus, auferam fines gentium, & virtutem eorum, & commouebo ciuitates inhabitabiles, & omnem orbem terræ apprehendam manu mea vt pullos, & tanquam confracta oua auferam. Hęc superbientis vox est, diaboli scilicet, qui deo ac do-

mino nostro Iesu Christo ostensa terrenorum K imperiorum gloria dicere ausus est: Omnia hæc tibi dabo, si procidens adoraueris me. Nō esse autem hunc solitarium, sed plures ei adesse spiritualium nequitiarum ministros, per eū docemur qui ait: Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Ab horum igitur se superborum calumnia esse liberum rogat. Calūniantur enim, quia cum ipsi peccati incentiua suppeditent, calumniam nobis ante deum peccati, quod per eos gesserimus, intendunt. Causam nanq; peccati ad crimen iniiciunt, & criminis inuidiam per calumniam exacerbant, scriptura in Apocalypsi calumniatorem eum esse testante. Verum etiam nunc se extendit propheta in celsiorem profectum, dicens:

Oculi mei defecerunt in salutare tuum & in eloquium iustitie tue. Oculi deficiunt, cum intentus in aliquam expectationem visus laborat. Propheta itaque animæ suæ oculos in dei salutare defixit, & de salutari quid intelligi oporteret, sepe tractauimus, eum scilicet esse Iesum, qui saluū faciet populum suū à peccatis. Aliis igitur oculos in desideria secularia occupantibus, & in volūtates rerum presentium tendentibus, propheta in dei salutare defixus est. Et ne per corporales oculos eum deficere sub hac contemplandi intentione existimarem, non solum in dei salutare deficiunt, sed etiam in eloquium iustitie. Iusta itaque esse dei eloquia cōfiteatur. Scit esse quædam, quæ cum imperitis atque impiis iniusti eloquii habeant opinionem. Cum Pharaonis cor ad contumaciam obduratur, & pertinacia ei irreligiosæ volūtatis affigitur, cū ex duabus adhuc in vtero gentibus minori maior sit seruitura, & neutro quicquam boni promerente, seruitus alteri imponitur, dominatus alteri donatur: cum Adam de paradiso ne arborem vitæ contingat expellitur: quæ homines diuinę virtutis & bonitatis & iustitie incapaces, dum intelligere non possunt, iniusta esse constituunt. Sed propheta huius in istiusmodi eloquium iuste oculi deficiunt, quia sciat nihil iniustum esse in his dictis dei, sed omnia aduentu salutaris dei hæc eloquia & consummanda & intelligenda esse iustitie. Procedit autē per hanc intentam vsq; ad defectionem oculorum expectationem, vt aliquid ultra precari audeat. Confessus itaque eloquium iustitie, hæc subdidit: *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me.* Insolens fortē vox existimaretur, quæ diceret: Fac cum seruo tuo. Quod enim dicitur, fac, tanquam

A quam ex fiducia aliqua præsumptio est vsurpata pascendi. Sed non impudenter id diceret, qui iudicium & iustitiam fecisset, qui se excipi in seruum deprecatus esset, cuius oculi in salutare dei & in eloquium iustitiæ defecissent. Sed ne in his quidem propheta insolens est. Nam in eo ipso quod dixit, fac, adiecit, cum seruo tuo. Et quia seruitus nostra ad id ipsum, ut in seruitutis fide maneat, misericordia domini indiget, superaddidit: secundum misericordiã tuam, quia miseratione eius opus est, ut in hac seruitutis nostræ professione maneamus. Imbecilla enim est per se aliquid obtinendi humana infirmitas, & hoc tantum naturæ suæ officium est, ut aggregare se in familiam dei & velit & cœperit. Diuinæ vero misericordiæ est ut volentes adiuuet, incipientes cõfirmet, adeuntes recipiat: ex nobis autem initium est ut illa perficiat. Sed quid tandem ut faciat cum

B seruo suo secundum misericordiam suam postulat? Nempe ut iustificationibus quas Moses cõstituere præceptus est, magnum nescio quid & incõprehensibile humanæ intelligentiæ contineri. Scire optat quis iste sit, ut frequenter diximus, coemptus Hebræus puer, sex tantum annis seruiturus. Legit hæc quidem, sed non statim quod legit & intelligit. Scire vult quæ illa seruitus sit, quæ septimi anni libertas, quid sit auris forata ex subula, si liber esse nolit, quæ illa mulier Hebræa, quid illud, ut sine muliere ingrediatur ipse: quid deinde secunda iustificatio, quid tertia, quid sequentes habeant futurorum sacramentorum præformationes. Non est humani ingenij hæc consequi posse: cœlesti opus est magistro, & plurimis fidei nostræ meritis necessarium est ut doceri ista mereamur.

C Scire autem nos conuenit in omnibus prophetæ verbis nihil humile esse, nihil commune cum cæteris, sed proprium vel sibi ipsi, vel suis similibus enunciari. Latet autem sub familiaribus verbis maxima conscientiæ & fidei professio, ut nunc in eo quod loquitur, intelligimus. Ait enim: *Seruus tuus ego sum, da mihi intellectum ut sciam testimonia tua.* Nemo nostrum est, qui non vel in orationis suæ prece, vel in communium sermonum consuetudine seruum se esse dei fateatur. Et quid magnum propheta fecit, seruum se profiteri, quod nullus ausus sit denegare? Sed professio cæterorum fallax est, quæ cum habeat conscientiæ necessitatẽ, non habet tamen confessionis veritatem. Proprium hoc prophetæ est, ut se seruum dei profiteatur, in omni vitæ genere famulatu conditionis suæ fungens, siue ambulans, siue vigilans, siue dormiens, in cibo etiam atque ieiuniis deo aut esuriat aut saturus

fit, & nullo in tempore à seruitutis suæ officiis absistat. Hic libere dicit: *Seruus tuus sum ego.* At vero qui stupris dormit, latrociniis vigilat, quæstibus peregrinatur, luxui requiescit, si dicat, seruus tuus sum, profiteatur quidẽ quod est, sed quod non est agit. Propheta autem quantum conditionem sui officij etiam ipso famulatu suo confiteatur, tamen infirmitatis suæ memor est. Dari enim intellectum sibi rogat. Est enim intellectus in quodam thesauro repositus spiritualium gratiarum, quem interdum sub falsæ opinionis errore imprudentium mentibus diabolus insinuat. Sed à deo intelligentiam propheta postulat, ne sibi inanis intelligentia subrepat, qualis gentium, qualis Iudæorum, qualis hæreticorum, & postulat ob id, ut testimonia dei sciat, quæ sub testibus tradita sunt, quæ sub testibus neglecta & violata esse exprobrantur, quæ in aduentum eius ob quem testandum dicta sunt, neglecta & fastidita videntur dicabuntur. Et horum quidem testimoniorum tempus non ignorat propheta, dicens: *Tempus faciendi domine dissipauerunt legem tuam.* Lex populo sub testibus data est, quæ cum dissipata & abiecta à Iudæis est, tunc fuit tempus domino, ea quæ continebantur lege faciendi. Pollicitus enim in lege est, ut salutem gentibus daret, ut ipse sibi hominis corpus, quo secundum imaginem & similitudinẽ dei factus est, assumeret, ut dissipata lege, fidei gratiam donaret. Temporis huius meminit per Esaiam prophetam, dicens: *Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tibi.* Apostolus vero dicti huius interpretis hæc scribit: *Ecce nunc venit acceptum tempus, ecce dies salutis, id est, dissipata lege, tempus euangelicæ prædicationis aduenit.* Sed illis legem dissipantibus, aliud opus prophetæ est. Et quod sit, ex subiectis docemur. Ait enim: *Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion.* Quod ait, ideo, ad id retulit quod dixerat: *Tempus faciendi domine, quia sciret tempus faciendi domino esse, cum legem dissipassent.* Ideo autem mandata dilexit, quia in his tempus faciendi domino contineretur. Lex enim omnis aduentum domini testata est, ipso dicente: *Si creditis Moysi, creditis utique mihi.* De me enim ille scripsit. Mandata igitur ob id propheta dilexit, quia in his aduentum dominicæ corporationis intelligit. In eo autem quod diligit, plus nescio quid significat. Facere autem aliquid, minus est quam diligere, quia plerumque id quod agimus, necessitatis est. Dilectio vero eadem perfecta est, quæ maxima est, & quæ nulli comparatione similium coæquatur. Diligit autem mandata dei super

G dei super aurum & topazion. Humanus error
 preciosius nihil auro & gemmis opinatur, &
 hæc sunt quæ hominum cupiditates domina-
 tui precij sui & honoris subdiderunt. Auro vi-
 ris honestas pudicitie venalis est. Per gemmas
 vero humani corporis præstantior, vt putant,
 species ad naturæ contumeliam expolitur. Et
 idcirco nihil habet sexus vterq; preciosus, dū
 viri posse omnia auro volunt, mulieres vero
 per gemmas fieri se existimant pulchriores.
 Præstat autem vt cæteris metallis aurum, ita
 & aliis lapidibus topazius. Est enim ipse rarissi-
 mus & speciosissimus omnium & maximus.
 In Thebaidis vero loco, cui alabastra nomen
 est, reperiri solet. Hunc etiam ferunt seculariū
 gestorum literæ in topazio insula ab incolis e-
 ius, id est, Troglodytis Arabis inuentum, ad
 matrem regis Aegypti Ptolemæi, sub quo scri-
 pturæ legis ex Hebræo in Græcum translatae
 sunt, munere fuisse delatum. Continet autem
 ipse in se solus cæterarum gemmarum opti-
 marum preciosissimarumq; speciem, & in vno
 illo diuersissimorum colorum permixtio con-
 tinetur. Super hunc igitur topazion, & super
 aurum mandata dei propheta dilexit, non ter-
 renis, sed cælestibus se desideriis significans
 detineri. Contempta autem secularium opum
 cupiditate, omnem à se occasionem peruersæ
 & prauæ voluntatis recidit. Diligens enim su-
 per aurum & topazion mandata dei, dehinc
 ait: Propter hoc ad omnia mandata tua diri-
 gebar, omnem viam iniquam odio habui. Nō
 deflexit, non detorquetur per terrenas cupi-
 ditates, sed ad omnia dei mandata dirigitur.
 Non obuia occupant. Vidit aurum, scit hoc ter-
 re limum esse: vidit gemmas, meminit esse aut
 montium aut maris calculos: vidit illicem ad
 lasciuiam vultum, scit tanquam aubus cæli ex
 his sibi laqueis euadendum. Resistit ergo coa-
 litis sibi naturæ suæ vitis, & omnem viam ini-
 quitatis odit. Ideo itaq; ad mandata omnia di-
 rigitur, quia ea super terrena desideria diligit.
 Et dirigitur ne particeps eorum fiat quibus di-
 citur: Natio praua & peruersa. Et omnē viam
 iniquitatis odit, vt sit in eo qui est via, domino
 scilicet nostro, qui est benedictus in secula se-
 culorum, Amen.

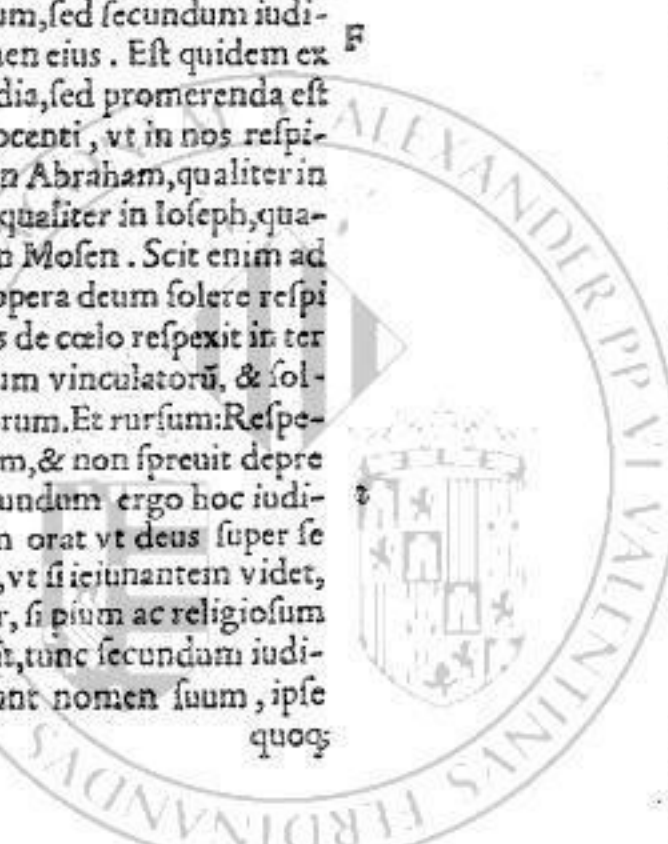
¶ Phe.

Mirabilia testimonia tua domine &c. Na-
 tura humani sensus ea est, vt ea mira-
 bilia habeat, quæ ante compererit. Ex
 compertis enim iudicium admirationis exi-
 stit. Cæterum nemo poterit ignorata mirari.
 Hæc idcirco antea commemorata sunt, vt di-
 ligentius dicti prophetici ratio quæreretur.

Contra opinionem enim generalis sensus hæc K
 dixisse existimatur: *Mirabilia testimonia tua do-
 mine, ideo perferutata est ea anima mea.* Nam cum
 prius secundum humanam consuetudinem
 oporteat perferutari & reperire, & reperta mi-
 rari, testimonia domini ante mirabilia sunt, &
 ob id perferutatione sunt digna. Dicti autem
 huius perfecti & pulcherrimi ea ratio est: Te-
 stimonia etenim dei, id est, ea quæ sub testibus
 scripta sunt, etiam si per obseruationem legis
 humanam infirmitatem ad cognitionem & fa-
 mulatum dei imbuant: quippe vbi castitas, pie-
 tas, pudicitia, veritas, innocentia, frugalitas &
 religio mandatur, & per quasdam religio-
 num consuetudines, historiarumque diuer-
 sitates diuini honoris officium præcipitur: in
 quibus cum admiratio magna sit, pro peccatis
 oblata hostia, & datum pro redemptione ani-
 mæ munus, & agnus in sacramento paschæ L
 occisus, tamen in his plus de futurorum spe
 atque doctrina admirationis continetur. Hæc
 itaq; huic prophetae mirabilia sunt: sed quia
 præsentis admirationes futurorum atque æ-
 ternorum bonorum exemplaribus admirabi-
 lia sunt, perferutatur ea. Non inquit tantum-
 modo in quo est rerum absconditarum dili-
 gens exquisitio, sed perferutatur etiam, per ad-
 iectionem scilicet diligentiorisquisitionis,
 laborem suum in perferutatione demonstras.
 Neque tantummodo perferutatur, sed perferu-
 tatur ex anima, ad voluntatis officium animæ
 intentione sociata. Sequitur deinde: *Declara-
 tio sermonum tuorum illuminat, & intelligentiam dat
 paruulis.* Et is quoque sermo fortè videtur à
 naturæ nostræ consuetudine esse diuersus.
 Cum enim ante intelligendū sit, & sic lumine M
 intelligentiæ vtendū, quia noctem ignorant-
 iæ intelligentiæ adeptæ lumen expellat, pro-
 pheta tamen dicit declarationem verborum
 dei prius illuminare, & post illuminationem
 intelligentiam præstare. Sed quæ sint dei ver-
 ba, ante discendum est, & tunc illuminatio-
 nis, & postea intelligentiæ ratio præstanda
 est. Verba dei sunt, quæcumque prophetae lo-
 quuti sunt. Cum enim Moses verbis suis po-
 pulo Hebræo legis obseruationem nunciaue-
 rit, tamen in libro eiusdem legis ita scriptum
 est: Et dixit dominus ad Moysen: Dic filiis Isra-
 ël. Vnus igitur est his legislator verbis, quibus
 ei vt vteretur præceptum est. Ergo verba dei
 sunt, quæ per officium licet humani oris au-
 dita sunt. Sed & magnus ille propheta ipso iu-
 dicio domini nostri Iesu Christi bene loquu-
 tus, cum dixisset: Audi cælum, & auribus per-
 cipe terra, ait, quoniam dominus loquutus est.
 Et post

A Et post aliqua quæ querelis maximis increpabantur, dixit: Os enim domini loquutum est hæc. Hæc ergo omnia dei verba sunt, sed declaratio sermonum maxime necessaria est. Sunt enim sub velamine opinionis alterius prædicata, sunt secundum Apostolum allegorumenata, sunt comparatiuis significationibus amphibola. Testis est dominus hæc eadem per Esaiam ita dicta esse, Iudæis infidelibus exprobrans & dicens: Auditum audietis, & non intelligetis. Signata enim omnia sunt, & per solam spiritualem doctrinam resignanda. Hæc enim ad Danielum desideriorum virum dicta sunt: Vade Daniel, quia clausi sunt signatiq; sermones. Ait etiam Esaias: Dabitur liber iste in manus hominis scientis literas, & dicetur ei: Lege hæc, & respondebit: Non possum legere, signatum est enim. Sed declaratio verborum mysticorum per euangelia præstat, ubi legis abscondita & occulta prophetica domino in corpore manente panduntur, ex quibus primum fides discitur. Ibi enim ea quæ à prophetis dicta sunt per eum rebus & operibus explentur, cum virgo parit, cum dominus verbum est, & verbum caro fit, & habitat in nobis, cum muti loquuntur, cum surdi audiunt, cum claudi incedunt, cum leprosi emundantur, cum cæci vident, cum dæmoniaci curantur, cum mortui resurgunt: declaratio hæc verborum dei nostræ hanc naturæ obscuritatem fidei luce illuminat. Nunc enim intelligimus resurrectionis gloriam, iudicij potestatem, æternitatis honorem. Intelligimus hæc paruuli, vel ad innocentiam renati, vel per ignorantiam imperiti. Hæc declaratio verborum dei, & intelligentia paruulis præstita huius temporis & ætatis est, vt dominus in euangelio demonstrat, dicens: Confiteor tibi domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. Ecce declarationis & illuminationis & intelligentiæ tempus: absconsa enim huc vsq; sunt. In his diebus hæc declarantur, & declarata illuminant, & illuminata intelligentiam paruulis subministrant. Fiunt per hanc intelligentiam sancti spiritus iam capaces. Denique id ipsum sequens sermo subiicit, dicens: *Os meum aperui & attraxi spiritum, quia mandata tua concupiscebam.* Non de hoc utiq; humani corporis ore dixit, quod per labia concluditur ac patet. Nam spiritum officio narium magis quam oris haurimus. Laboriosius autem auditu auris in animam transfunditur, absolutus vero per naturalem cursum famulatu atque officio narium com meat. Sed hos scriptura non labiorum tantum, sed & cordis solita est nuncu-

pare. Corde enim per fidem patente, & per desiderium ad hauriendum hiantem intelligentia doctrinæ cælestis accipitur. Non animæ hoc, sed cordis officium est. Apostolus enim ait: Animalis enim homo non percipit, quæ sunt spiritus. Stultitia enim est ei. Et idem doctor gentium ait: Lex enim non in tabulis lapideis scripta, sed in tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo os suum propheta pandens attraxit spiritum. Non enim vltro ingruit, expetendus est, attrahendus est, & infantium modo tanquam lac innocens hauriendum. Ideo autem propheta os aperuit, quia meminerit sibi in psalmo aliter dictum: Dilata os tuum, & adimplebo illud. Et in lege scriptum sit: Describe hæc in latitudine cordis tui. Corde enim dei prædicatio, non ore suscipitur. Et secundum euangelicam prædicationem, verbum dei ex corde malus abripit, quod vltra mel & fauum iustum in ore delectat. Vt enim per os in alimoniam corporis cibos sumimus, ita per cor ad viuificandam animam escas doctrinæ cælestis accipimus, quæ nisi amplificato & patente corde attracta quodam modo fuerint, non abibunt. Sequitur deinde: *Respice in me, & miserere mei secundum iudicium diligentium nomen tuum.* Ad id quod dixerat, respice in me, mox addidit, & miserere mei. Scit enim dominum etiam in vltionem impiorum pœnamq; respicere. Respexit enim, vt scriptum est, super castra Aegyptiorum, & colligauit axes currum eorum. Et rursus: Respexit dominus super Sodomam & Gomorram. Respexit vero non solum ad pœnam, sed etiam ad terrorem, cum dicitur: *Aspicias in terram, & facies eam tremere.* Propheta ergo non solitarium hoc orat, vt in se deus respiciat, sed cum miseratione respiciat: neque cum miseratione tantum, sed secundum iudicium diligentium nomen eius. Est quidem ex bonitate dei misericordia, sed promerenda est hæc à nobis studio innocenti, vt in nos respiciat, qualiter respexit in Abraham, qualiter in Isaac, qualiter in Iacob, qualiter in Ioseph, qualiter in Iob, qualiter in Moysen. Scit enim ad hæc misericordiarum suarum opera deum solere respicere, cum dicitur: Deus de cælo respexit in terram, vt audiret gemitum vinculatorum, & solueret filios interemptorum. Et rursus: Respexit super filios pauperum, & non spreuit deprecationem eorum. Secundum ergo hoc iudicium timentium deum orat vt deus super se respiciat & misereatur, vt si ieiunantem videt, si miserantem cõtuetur, si piũ ac religiosum in omni opere conspicit, tunc secundum iudicium eorum qui diligunt nomen suum, ipse quoq;

G quoque dei miseratione sit dignus. Dehinc sequitur: *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, ac ne dominetur mei omnis iniustitia.* Incedit quidem propheta ex voluntate sua iustitiæ gressibus, sed scit vndiq; sibi iniustitiæ dominationes imminere. Superius orauerat, vt in se deus respiceret, ac miseretur secundum eos qui diligunt nomen suum. Misericordiæ autem quam orat, hunc fructum esse sentit, vt gressus sui dirigantur, non secundum seculi vias, non secundum humanam gloriam, non secundum corporis voluptates, sed secundum eloquium dei. Si nihil impedimenti vsquam occurreret, si aduersantes sibi non vndique adessent, suis ipse viribus in ea quæ agere vellet confirmaretur. Sed vbi insidiæ sunt, vbi bellum est, opus est potioris auxilio, vt non in se dominetur omnis iniustitia. Non vt à se absit, sed ne dominetur sui orat. Scit per tentationes ad gloriam perueniri. Meminit Abraham & peregrinationis iniuria, & amittendæ vxoris metu, & per immolandi filij dolorem fuisse tentatum. Scit Iob omni tentationum esse militia perfectum. Recolit Ioseph cum à fratribus venditur, cum à domini sui coniuge ad adulterium compellitur, cum carcere pœnæ reseruatur, gloriam maximæ fidei per hæc iniustitiæ tentamenta meruisse. Dominationem iniustitiæ propheta metuit, tentationem vero eius non recusat. Dirigendos autem esse à domino gressus suos secundum eloquia sua meminit, ne iniquitas qua tentatur, potestatem possit habere dominandi. Post quæ id consequitur: *Redime me à calumniis hominum, ut custodiam præcepta tua.* Humana tentatio grauis non est, Apostolo dicente: Tentatio autem nõ apprehendat vos, nisi humana. Sed calumnia grauis est. Calumnia autem est, vel cum bono operi facinoris mali nomen adscribitur, vel cum specie blandiente internæ malitiæ virus occultitur. Neq; enim eius directæ malevolentiae opus est, sed fallax & subdolum, & sub specie bonæ voluntatis malitiæ operatione defrauens. Et difficile est cauere à talib⁹, qui sub nomine fratrum inimici sunt, sub nomine amicorum hostes sunt, sub filiorum specie parricidæ sunt, sub specie vnanimitatis coniugum inuitabile malum sunt. Abel iustum Cain sceleratus per familiaritatem fratris occidit. Noen deo probatum Cham filius eius irrisit. Esau Iacob exulem esse paterna domo fecit: validissimum præiactorem diaboli Iob, sola vxor eius tentauit insectere. Hunc ipsum sanctum prophetam quoties calumniæ hominum fefellerunt: Quoties Sauli proditus est: Quoties qui-

bus in locis ageret, nunciatum est: Vbiq; ei calumniantium insidiæ affuerunt. Nouit hæc dominus, domesticæ calumniæ scandala grauissimum solere fidei excidium afferre, dicens: *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, & si pes dexter, aut manus scandalizat te, erue & abscide abs te.* Non de membris corporum hic locutus est, cum scandala nec pes, nec manus possit afferre, sed de coniunctissimis nobis ac maxime necessariis membris, quia omnes vnum corpus sumus in Christo. Hæc iubet, ne domesticis calumniis ac scandalis penes nos manentibus aliqua nobis vitiorum labe adhareat. Ergo propheta si ab his redemptus esset, custoditurum se præcepta dei pollicetur, quia istæ domesticorum omnium calumniæ impedimentum fidei frequenter afferrent. Dehinc sequitur: *Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas.* Vultus domini quidem est super facientes mala, vt expugnet de terra memoriam eorum. Sed sicut deus respicit ad pœnam, respicit & ad misericordiam ita & vultum suum ad vtrunq; deflectit. Sed hanc faciem domini ad illuminationem suam propheta orat. Ex maiestate enim & vultu videntis nos dei lumē accipit, & deflexus in nos misericordiæ suæ vultus ad gratiam spiritualis virtutis irradiat. Vel certe cum iudicij dies aderit, cum visibilis nobis in gloria paternæ maiestatis assistet, tunc nos faciei suæ lumine illuminabit. Vt enim quædam metalla atque gemmæ naturæ suæ fulgorem in ea quæ sibi proxima sunt, refundunt, & æmulantem speciem ex intima sui specie præstant, & vt Moses ex contemplatione gloriæ dei lumen accipit, ita vt honorem gloriæ suæ populus sustinere non posset, sic & propheta seruum dei se illuminari precatur, & iustificationes dei doceri, vt à se non ex parte, neq; per legis vmbra, sed facie ad faciem, & spiritali cõtemplatione cernatur. Dehinc sequitur: *Exitus aquarum transferunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.* Conscius peccatorum veterum, vt historia ipsa docetur, licet toto corde se direxerit, tamen quia & peccati sui dolorem ante re ipsa iam scripserit, tunc cum Nathan propheta arguente crimen suum recognouit & fleuit, nunc quoque non desinit veræ pœnitentiæ lachrymis facti veteris crimen abluere, dicens: *Exitus aquarum transferunt oculi mei, fontes scilicet lachrymarum suarum, fontes fluminum esse transgressos.* Hæc enim pœnitentiæ vox est, lachrymis orare, lachrymis ingemiscere, & per hanc confitentiam dicere: *Laqueo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum*

Astratum meum rigabo. Hæc venia peccati est, fonte fletuum flere, & largo lachrymarum imbre madefieri. Sed secundum rationem temporis & fidei etiam immobilis firmitatem, dicit quoque sui temperavit modum. De præterito enim dixit. Quia non seruauerunt legem tuam. Confessio quidem criminis semper in tempore est, quia oporteat peccati penitentiam non desinere. Finis enim peccati interioris est temporis, quia vera peccati confessio est, sine intermissione temporis penitere. Peccati vero penitentia est, ab eo quod penitendum intellexeris destitisse. Atque ob id propheta nec confiteri peccatum desinit, & peccatum ex præterito confitetur.

3 *Zade.*

Vstus es domine. Indefessa & perseveranti fide necessarium est, ut immobilis in nobis & inconcussa confessio sit, ne vel aliqua temporum iniuria, aut persecutionum dolore commoti, deuotionis studiū relaxemus, sed quando morbi vexabunt, passionibus & cruciatus corporum defauiant, damna defatigabunt, luctus & orbitates affligent, semper utemur hac qua nunc propheta vsus est voce, dicens: *Iustus es domine, & rectum iudicium tuum. Mandasti iustitiam, testimonia tua & veritatem tuam valde.* Meminerimus enim primum, qui vniuersorum dominus est, iustum esse, & iudicia eius recta esse. Quare enim in suos iniquus sit? Quare in eos quos ipse genuit, iniustus sit? Bonitatis suæ immensitas non sinit istud de eo existimare. Genuit nos non ad iniuriam, genuit nos non ad originis nostræ naturæ dolorem. Si quid est quod patimur, ex iudicio bonitatis suæ accidit. Vinci diabolum patientiæ nostræ virtutibus delectatur, & probari nos per luctus & dolores & damna desiderat, ut nihil in seruos suos seculi potestas sibi esse iuris & dominationis intelligat. Quæcumque vis sit, iusta & testata & vera sunt cum augmento adiectionis. Valde enim vera sunt. Et quia rarum est horum obseruantem esse, & difficile est inconcussam fidem inter has seculi procellas & inter humanorum vitiorum naufragia dirigere: quia si quid aduersi accidit, prona in deum querela est. Deum enim inter damna sua auarus accusat, deo cum inuidia fletuum suorum orbatus irascitur, deo iniustitiam qui ad confessionis gloriam persecutionibus probatur exprobat. Vniuersorum stultissima hæc querela est, cum iniustitiam deum per impatientiam impij doloris accusant, & idcirco propheta subiicit dicens: *Tabescere me fecit zelus tuus, quia oblitii sunt verborum tuorum inimici mei.*

Dei zelo ad omnia vitia nostra & crimina exanimatur propheta. Habet hanc etiam natura humana consuetudinem, ut si quando eorum quos diligimus, voluntati aduersari aliquos viderimus, zelo eius cui non paretur, utamur. Quātus autem nobis dolor est, cum vnum ex dei populo effici videmus seculi ministrum, & operatorium diaboli, & vas mortis, & materiam gehennæ? Zelo ergo dei irascitur, quisquis Christianum ieiunij die luxuriantem conuiujs viderit. Zelo dei irascitur, qui insolentem in fratres ministrosque conspexerit. Zelo dei irascitur, quisquis diuersari in stupris sanctificatum iam in Christo corpus arguerit. Zeli huius & apostolos memisse accepimus, cum dominus templum ingressus, flagello è funibus omnes vendentes & ementes cepit eiicere, & eius zeli de quo scriptum est: *Zelus domus tuæ comedit me.* Efficimus enim nos interdum templum dei, aut domum negotiationis, aut speluncam latronum. Templum enim dei secundum Apostolum corpora sunt, quæ in Christo sanctificata sunt. Et hæc eadē corpora cum cogitamus atque agimus supra, cædes, furta, falsitates, rapinas, speluncam latronum constituimus. Cū autem seculi negotijs & negotiationū cōmercijs laboramus, tūc domum dei domū negotiationis efficimus, ut quæ orationis sedes esse debebat, fiat vel latibulum latrocinantium, vel domus negotiationum. Hoc ergo zelo dominus ut istiusmodi homines de templo eiiciat, commouetur. Vsi sunt & hoc zelo probabiles & accepti deo viri. Nam & Phinees ob hunc zelum meruit iudicium plebis æternæ. Cum enim fornicati essent filij Israël, & dei zelo incitatus in pœnā eorum fuisset, tunc ait dominus: Phinees filius Eleazar filij Aaron requiescere fecit animationem animæ meæ, quia zelauit zelum meū. Sanctus ille & in cœlestem habitationem raptus in corpore Helias propheta ait: *Zelans zelauit, quia dereliquerunt te filij Israël, & prophetas tuos occiderunt, & ego derelictus sum solus.* Tenet itaque & hunc prophetam zelus iste: videt enim irreligiosas damni querelas, impios luctuum fletus, prophanam legis dei obliuionem, & idcirco hæc agentes, inimici eius sunt. Nullum enim religiosi viris cum talibus esse ius amicitie potest, quando declinandi detestandi que sint odio irreligiosorum. Nā id ipsum psalmo altero docetur, cum dicitur: *Odiestes te domine odiui, & super inimicos tuos tabescebam.* Perfecto odio oderam illos. Abrahæ quoque dominus dixit: *Qui te maledixerit, maledictus erit, & inimicus ero inimicis tuis;*

G tuis, & aduersantibus tibi aduersabor. Si Abrahę inimici deo inimici sunt, quales nobis oportet, quos deo videmus inimicos? Causam deũ de affert quur eos oderit, qui verborum dei fuerint obliti, non enim sunt inania, non terrena, non leuia. Ait enim: *Ignitum eloquium tuum ualde, & seruus tuus dilexit illud.* Non explicat proprietatem uerbi huius Latinitatis translatio. Quod enim nobiscum ignitum, id Gręce *πυρωμαίνον* scribitur. *πυρωμαίνον* autem id significat, quod tanquam conflatum igne purgatum sit. Quęcunq; metalla igne conflantur, fecem in se alienam atq; inutilem non continent. Totum quicquid in his residet, uerum & perfectum & omni uitiõrum contagione purgatum est, ut eloquium dei eternorum in se bonorum continens fidem. Hinc illud est quod in euangelio dominus ait: Iota unum aut apex non præteribit ex lege, donec hæc omnia fiant.

H Vera enim omnia sunt, & neq; ociose, neq; inutiliter constituta dei uerba, sed extra omnem ambiguitatem superflua inanitatis ignita. Et ignita uehementer, ne quid illic esse quod non perfectum ac proprium sit existimetur. Hęc itaq; diligit seruus eius. Non solum hæc agit, sed etiam diligit, quia operatio non obedientiæ solũ, sed plerunq; terroris est. Caterum dilectio non nisi ex deuota mentis uoluntate perficitur. Dehinc ait: *Adolescentior sum ego & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus.* Ex persona quidem sua propheta hæc loquitur, sed competenter & nostri temporis populo: & quatenus id Dauid de se dixisse credatur, absolute ostenditur. Samuel enim propheta uenire ad Iesse domum à deo missus est, ut unũ ex filiis eius in regem uingeret. Quò cum uenisset adesse omnes filios Iesse iubet. Vidit deinde natu maiorem, specie pulchrum, habitu & proceritate eminentem. Sed responso ita mouetur: Ne inspexeris pulchritudinem eius ac magnitudinem, quia nõ ita uidet homo ut deus. Homo enim in facie uidet, deus autem in corde. Adest secundus, adest tertius, adsunt & omnes, quos tũc Iesse præsentis habebat, sed nullus de præsentibus extitit qui placeret. Verũ quia propheta Samuel sciret non mendacem eum, qui se adesse iussisset, & ex iis qui præsentis erant intelligeret nullum à deo esse electum, Iesse ait: Nunquid est tibi adhuc filius? Qui respondit. Est mihi modicus, quem dereliqui in pastorali. Ergo electus à spiritu sancto, & uentus in regem, & ex iuniore atque contempto gloria & propheta & regis accepit. Ad populum uero, qui & iunior est, & ante contemptus est, hæc ita pertinet. Erat enim in uiciis seculi,

erat in agresti ac rustica & ruinosi terreni corporis domo. Sed hic iustificationum dei nõ obliuiscitur, hic reprobato populo seniore iunior in hæreditatem familię eligitur. Emit enim Iacob primogenita Esau, quę sibi tanquã moriturus inutilia existimauit. Scit has populus iunior natiuitatis suę primitias eternas nec morte intercipi posse. Has igitur nõ obliuiscitur, quas senior & desperauit & vendidit. Denique id ipsum sequenti uersu docet: *Iustitia tua in æternum, & lex tua ueritas.* Has iustitias non cogitauit populus ex Aegypto progressus, cui mare aruit, cui columna nubis de die, nocte autem columna ignis famulata est, cui matutinum cœlum subministrat, cui uigintiseptem regna cesserunt, cui Iordanis stetit aridus, cui muri Hiericho ad sonitum exercitus, & arcę testamenti circuitum concidere. Has iustitias scit populus qui est iunior æternas. Has quia eternas sciret, emit fide: has quia moriturum se crederet senior, distraxit infidelitate. Populo enim iuniori lex ueritas est. Nã uere ab eo circuncisio cordis per Iesum iteratur ad uitam, uere per mare huius seculi transit in promissam sibi terram, uere cœleste manna sumit æternum, uere in Iordane latatur renatus, uere pascha agni sanguine liberandus immolat, uere in azymis synceritatis epulatur, fermētõque malitię purgatur. Jam non legis ei umbra, sed ueritas est. Scit autẽ ob hanc ueritatis confessionem multis se persecutionibus hic iunior uergeri. Hinc enim sunt in toto orbe terrarum beata fidelium confessorum & sancta martyria. Hinc plures patrimoniis expoliati, exiliis dispersi, uincti, caesi, uisti, necati, sed fidei semper mandatorum meditatione, omnia quęcunq; ingruerunt confirmante fidei uirtute uicerunt. Et ideo ait: *Tribulatio & angustia inuenerunt me, mandata autẽ tua meditatio mea est.* Urgeant licet pugne, intententur exilia, proscriptiones adhibeantur, mortes non dico inferantur, sed cum pœnarum ingenii inuenerunt, uox tamen ea esse semper fidelis uiri debet: Tribulatio & angustia inuenerunt me, mandata autẽ tua meditatio mea est. Non ui occupante, non obliuione tẽporis subrepente meditationẽ à nobis mädatorũ abesse conuenit. Dehinc ait: *Aequitas testimonia tua in æternum. Intellectum da mihi eorum & uiuificer.*

Non contentus est, dei testimonia in præsens tantum æqua existimare & expectare. Aequitatem eorum in æternum sperat, & per superiores tribulationes & angustias obtinere ea quę æterna sunt nititur. Nihil æternum esse diues ille euangelicus existimans, beatitudinem præsentem

A presentem suam pœnali morte mutauit. Aeterna autem dei testimonia Lazarus pauper expectans, & Abrahæ sinu continetur, & miseriam vitæ laboriosæ beatæ quietis honore demutat. Horum intelligentiam propheta orat, donum scilicet inter multa dona, præcipuum spirituum gratiarum, & per eam se viuificari deprecatur. Sicut enim nunc in præsens testimonia dei & mandata meditatur, ita expectat æterna: & sicut viuuit corporis vita, ita per intellectum quem à deo acceperit, vt æterna gloria viuat, ex postulat.

3 Caph.

Clamauit in toto corde, exaudi me domine &c. Inter multa euangelicæ doctrinæ præcepta silentium à nobis orandi dominus exegit, vt taciti, & ex secreto cordis precemur, neque in eo vocis potius esset officium quàm mentis, deo orationis nostræ secreta (quia secretorum inspector est) audiète. Ergo contrarium euangelicis institutis videtur hoc quod ait propheta dicens: Clamauit ex toto corde meo, exaudi me domine. Iustificationes tuas requiram. Sed scit propheta clamorem potius cordis oportere esse, non vocis, & idcirco de corde clamat. Nô hic elatæ voci sonus est, neque corporalis auditio, sed clamor fidei, clamor mentis, vsque ad thronum dei nô vocis, sed fidei spiritu efferendus. Ille enim ad deum toto corde clamat, qui magna postulat, qui cœlestia precatur, qui æterna sperat, qui innocētis timoris viuuit officiis. Sic & in huius mundi exordio iustus Abel etiam peremptus magna loquitur & clamat. Scriptum est enim: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Non humilis sanctorum querela est, nec depressa fidelium oratio est. Altum est quod postulat, excelsum est quod spectat, clamore personum est quod precatur. Urgebat Pharaos infestis dei populū manibus, mare rubrum fugæ obfistebat. Conclusus vndique Israel iam ad mortem urgebatur, hoste proximo, mari obuius. Inter hæc nullam Mosi ad deum vocem fuisse scriptura testatur. Stabat mœstus, stabat tacēs, sed secreto cordis sui personans, & orationis suæ fide clamans. Vox enim istud diuina testatur, dicēs: Dixit autem dominus ad Moysen, Quid proclamas ad me? Silebat vir ille, sed oratio fidei eius clamor ad deum. Nouit & Apostolus, hunc in viris fidelibus spiritus esse clamorem, cū dicit: Spiritus enim in cordibus nostris clamat, abba pater. Penetrat hic silentij clamor vsque ad aures dei sed aures non clamorem, sed fidem audiētes, fidem quæ non terrenas opes poseat, non gloriam inanem caducamque desideret, non quæ moritura

corporis gaudia precetur. Exiguus quidem epistolas suas Apostolus literis scribit, & communis hæc ei elementotum atque apicum forma est, sed nouit ingentes has esse literas suas dicens: Ecce qualibus vobis literis scripsi meam manu, magnitudinem sensuum præceptorum vtilitatem literis talibus comprehendens. Clamat igitur propheta ex toto corde. Et quia ex corde clamat, vt audiatur orat, & auditus hæc postulat, vt iustificationes dei exquirat. Scit has esse occultas & latentes & vmbra legis obductas. Has optat inquirere, ad quas multis opus sit magnisque rebus. Clamore cordis, exauditionis merito, inquisitionis officio. Sed qui clamauit vt audiretur, & inquireret iustificationes dei, nunc clamat vt saluus fiat, & custodiet testimonia dei. Quantæ autem modestiæ ordinem tenuit, non statim clamorem suum sperare ausus est proficere in salutem. Prius fuit vt auditio dignus esset, prius fuit vt iustificationes inquireret. Merenda fuit auditio, adhibenda inquisitio, & salus post ista speranda. Nos vero salutem tanquam debitum postulamus, & veluti deo sit hæc eandem præstare necesse, primis ab eo precibus oramus, atque vtinam cordis clamore loqueremur. Labia tantum nostra sensu peregrinante quod nesciunt murmurant, & officium corporis mens in res alias occupata non sequitur. Propheta verò cū post tot præcedentes preces antea vt saluus esset, orasset, salutis ipsius stipendium docet, dicens: Et custodiam mandata tua. Hæc fidei nostræ militia est, custodire mandata, & secreto fidelissimo hunc thesaurum depositi & commendati nobis præcepti reseruare. Qui vero clamauit, & testimonia dei, id est, sub testibus cœlo ac terra & angelis scripta custoditurum se professus est, addidit adhuc & meritum obtinendæ salutis dicens: Præueni in maturitate & clamauit, in uerbatua^s semper speraui. Num expectauit infirmam à vitis senectutem? Neque de feruescentibus longo vsu luxuriæ æstibus frigidæ ætatis tempus elegit, sed maturitatem omnem fide & religione præuenit, vincens per continentiam lasciuientes annos, & senectus maturitatem modestæ & castæ adolescentiæ tranquillitate præueniens. Et prophetæ clamor est sperantis in dei verba non aliquando, sed semper. Finis enim nullus est spei nostræ, sed in cœlestes res semper extēditur, & in æterna dei promissa procedit. Nullum tempus vacuum habet, nullum ociosum. Denique id sequitur:

Et præueniunt oculi mei diluculo, ut meditarer eu loquia tua. Qui in maturitate clamorem præueniunt, nunc ipsos dies meditationibus præuenit:

πρὸς ἀποστόλους ad Galatas cap. vi.

E...

F

Græce est ἐπιμαρτυρία id est, super speraui, vt videtur, errore librario deprauiatum, in codice quo vult esse Hilari^{us}, qui nec apud Hebræos sit.

G uenit: vigilat ille diluculo, non expectat ut gra-
uatos somno oculos lux infusa proturbet. Vigi-
lat ille, & ipsum redeuntem lucis ortum ora-
tionibus operitur, nunc prophetarū dictis oc-
cupatus, nunc psalmorum hymnis intentus,
nunc patriarcharum & sanctorum gestis ne-
gotiosus, omne eloquium dei in omni tempo-
re & assiduitate meditatus. Dehinc sequitur:
*Vocem meam exaudi secundum misericordiam tuam
domine, secundum iudicium tuum uiuifica me.* Di-
scamus modestiam ex dictis prophetae tot su-
perioribus, clamore cordis, iustificationū in-
quisitione, custodia testimoniorum dei, & con-
tinentia iuuentutis, & antelucanæ meditatio-
nis vigiliis, & per hæc omnem in misericor-
dia dei spem reponentes. Postremo audiri vo-
cem suam secundum misericordiam rogat, &
misericordiam secundum iudicium dei postu-
lat. Nos si semel ieiunamus, satisfecisse nos ar-
bitramur. Si aliquid ex horreo domesticarum
H facultatum inopi damus, impleuisse nos iusti-
tiam credimus, ieiunantes ut aut placeamus
hominibus, aut corpora cibus fessa releuemus,
& inter ipsa ieiunia, supra, iniurias, odia cogi-
tantes, donantes autem exiguum nescio quid,
dom pulsantem fores nostras inopem non su-
stinemus, aut dum bonitatis famam inani &
ociosa hominum opinione sectamur, & deb-
eri nobis ut audiamur existimamus. Sed totum
de deo propheta sperat, totū ex misericordia
eius expectat. In operibus quidem bonitatis to-
tius ipse perfectus est, sed satis esse hoc sibi nō
putat ad salutem, nisi secundum miseratio-
nes dei & iudicia misericordiam consequa-
tur. Nunquam autem ociosus est, nunquam
non infestantes insectantesq; proximi sunt, vi-
ta eius omnis secundū scripturæ fidem in insi-
diis fuit. Sed & quisquis nūc placere deo vult,
displiceat impiis necesse est. Et ideo ait: *Ap-
propiauerunt persequentes me iniquitati, à lege autem
tua longe facti sunt.* Hæc quidem de se cuius in-
festata fuit vndiq; vita dixisse credit. Sed qui
in psalmo hoc humanæ doctrinæ ordinem tenet,
ad eruditionem nostram omnia tempera-
uit, ut cognosceremus eos qui proximi iniuriæ
fidelium fierent, à dei lege longe abesse. Quan-
ta enim fit in sanctis iniuriæ accessio, tanta fit
ex lege dei decessio. Cauendum autem est, ne
quando nos aduersum fratres ira cōmoueat,
ne quando inuidia stimulet, ne quādo amula-
tio iritet, ut aliquid in eos irreligiosum ac fa-
stidiosum agamus, quia iniuriæ cum assistim⁹,
cum à lege dei desistimus. Dehinc sequitur:
Prope es domine, & omnia mandata tua veritas.
Alio in loco legimus: Deus appropians ego

sum, & non deus de longe, dicit dominus. Nō K
corporalibus locis deus continetur, neq; fini-
bus aut spatiis diuinæ virtutis immensitas co-
arctatur. Adest vbiq; & totus vbiq; est, nō pro
parte vsquam est, sed in omnibus omnis est.
Beatus Apostolus Atheniensibus philosophiæ
inanitate ridiculis, pro concione respondens
ait: Non longe à nobis manentem quærimus
deum, in ipso enim viuimus, mouemur & su-
mus. Et spiritus dei secundū prophetam reple-
uit orbem terrarum. Et rursus: Nonne cælum
& terram ego impleo, dicit dominus: Nihil à
deo vacat, nihil indiget. Vbiq; est modo anime
incorporalis, quæ in membris omnibus diffu-
sa, à singulis quibusq; partibus non abest, etiam
si priuata quædam ei regia in toto corpore se-
des est, tamen in medullis, digitis, artubus in-
funditur. Iam si corruptis aliquibus corporis
membris recisione erit necesse, cum vsum suū
eadem membra vitis emortua non habebunt, L
id quod putre caducūque carnis est sine de-
trimento animæ reciditur. Ipsa enim corporis
nostri anima sanis & integris admixta mem-
bris est, & cum eadem fuerint putrida & reci-
denda non sequitur. Hæc quidem superflue di-
uinæ naturæ ad comparationem similitudinis
conferuntur, quia incomparabile est quicquid
æternum est: nec recipit configuratæ verita-
tis speciē ininitiabilis diuinitatis exceptio. Sed
intelligentiæ nostræ istiusmodi coaptatur ex-
emplar, ut per id secundum cælestium dicto-
rum autoritatem incorporalem & immensum
deum circumscripserit huic & corporali mundo
intelligeremus admixtum, vitiosis vero & per
opera sua mortuis non inesse. Quin etiam ad-
huc cum diuinarum atque inuisibilium rerum
intellectus ex contemplatione corporalium M
rerum naturisq; sectamur, solem videmus in
quadam cœli parte prout ei cursus est, demo-
rantem, & certe vbiq; protenditur, vbiq;
adest, & quantus per omnia est, ita vbiq;
est, tantus infunditur: sed si in clausas domo-
rum fenestras incidet, lumen quidem illius
præsto est, sed ipsa sibi lucem eius quæ obser-
ta sunt denegabunt. In omnibus igitur vitæ no-
stræ operibus circumspecti & ad deum paten-
tes esse debemus: Primum ut liberis, & per
innocentiam patulis cordibus nostris lumen
suum dignetur infundere. Deinde uti nos in
diuinitatis suæ sine agere credamus, neq; cum
abesse cum irascimur, cum cadimus, cum con-
temnimus, cum maledicimus, cum inebria-
mur, cum libidinamur, cum diuina & huma-
na negligimus, maiore contumelia eius intra-
quem hæc agimus peccantes. Sed ad id etiam
illud

Ut anima in
membris
deus vbiq;

L

M

illud

A illud accedit, quia mandata sua veritas est. Nihil illic anceps, nihil dubium, totum veritatis absolute perfectum est, quæ hoc maiore periculo negliguntur, quo magis veritatis præcepta sunt constituta. Quatenus autem id propheta cognouit, subdidit dicens: *In initiis cognoui de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.* Hæc licet propheta de se dicat, legem dei ab exordio ipse cognoscens, vniuersæ ætati tamen congruunt, quæ ab institutione mundi doctrinis dei sit erudita. Qui enim statutam Adæ voluntatis legem meminit, qui ipsam illam Euz creatione didicerit, qui maledictionem serpentis audierit, qui clausum vitæ lignum Cherubim flammeo gladio & conuertibili legerit, qui occisi Abel clamantem sanguinem scierit, qui pænæ & in Cham & in Lamech numerum reputet, qui translatum Enoch, qui reseruatum Noë, qui benedictionem Sem & Iaphet, & maledictionem Caim, Abraham electum, Isaac promissum, Iacob prælatum, Ioseph venditum, sanctificatum Iudam, Moysen nutritum, eruditum & post ingentia latæ legis sacramenta in verbo dei mortuum, & Iesum diuisorem promissæ terræ & auctorem iteratæ circumcissionis intelliget, profecto uti prophetae voce poterit: In principio cognoui de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea. In omnium enim superius memoratorum virorum vita atque gestis æternorum bonorum spes continetur, & per eos ad doctrinam euangelicæ prædicationis imbuimur, sed quæ fundata sunt, in ædificatione futuræ domus præparantur. Aedificamur enim secundum beatum Paulum super fundamentum prophetarum & Apostolorum, in quibus testimonia dei fundata sunt in æternum, ubi extruitur cælestis illa & regia ciuitas sancta Hierusalem, quæ domus angelorum frequentia, & electorum primitiuorum est, cuius fundamenta sunt viui lapides preciosæque gemmæ in Christo viuentes, resurgentes, regnantes, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Res.

Vide humilitatem meam, & eripe me. &c.
 Multa quidem nobis atque magna sanctus propheta fidei confessionisque suæ toto in psalmo proposuit exempla, per quæ formam seipsum cæteris credendi, agendi, intelligendi, ignorandi, sperandi, prædicandi constituit, Euangelicum virum perfecta legis obseruatione consummans, & quanquam omnia quæ vel diuinæ voluntati placita, vel humanæ spei proposita sunt aut agat, aut testetur, aut speret, meminit tamen in quo obseruantie genere

mandatorum omnium caput & summa consistat, D scitque quid à domino suo etiã ipsis quibus committendæ clauis cælorum erant Apostolis quaereretur. Namque cum inter se opinionibus ac studiis dissiderent, sibique singulis principatum humana contentione præsumerent, dum præstantiorē se cæteris vnusquisque esse aut optat aut poscit, dominus meriti huius ac nominis præmiū unde petendum esset ostendens ait: Qui vult esse ex vobis maior, fiat omnium minimus. Omnis enim qui se humiliauerit exaltabitur, & qui se exaltauerit humiliabitur. In humilitate scilicet docuit omnia fidei nomina & præmia contineri. Vtilissimum itaque est obedientes diuinis præceptis omnem intra se ipsos humanæ insolentiae ac petulantiae inanitatem fractam protrahere, seseque & magnificentia & miseratione reputata intra humilitatis modestiam continere. Ob quod hic noster sanctus & rex & propheta deo ac domino suo secundum carnem in seminis sui originem deputatus, inter has seculi infestationes ac spiritualium nequitiarum pugnas sola ac tali ad deum precationis suæ ambitione proclamatur:

Vide humilitatem meam & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus. Non regni opes, non spirituum prophetiae, non alia aliqua humanæ iactantiae nomina conspici in se, sed humilitatem precatur. Non enim aduersum insectantes se armis belli resistit, nec humanæ indignationis impatiens rapit ad ultionem suam & potentiae tempus & regni. Sed sciens hanc diuinæ voluntatis esse sententiam: Mihi vindictam, & ego retribuam dicit dominus, non obliuiscitur legis dei in humilitate retinenda, sed eripi se ob id quia sit humilis deprecatur, memoriã legis dei in humilitatis conseruatione esse declarans. Reseruans itaque omnia iudicio diuino, & eripi se ob humilitatis meritum deposcens, qui in nullo aduersum dei constitutiones, aduersum odia humana aduersum presentium molestiarum patientiam moueretur, nihilque in hoc nunc seculo sibi de his iudicandum esse decerneret, consequenter hæc addidit: *Iudica iudicium meum & redime me, propter eloquium tuum iustificame.* Magnæ & securæ conscientiae vox est, iudicij sui iudicium postulare. Ut ad id quod statutum à se sibi complacitum est, etiam diuinæ sententiae examen exoptet. Non hic ut alios aut seipsum diiudicans corrupti sensus opinione deflectitur, neque à veri iudicio, ira, aut gratia, aut odio, aut amore decidit, non ignarus huius Euangelici mandati: Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis. Sed ne ille quidem iudicij sui iudicium pertimescit, qui ait: Ego autem non iudicaui quicquam scire me, nisi Christum Iesum,

G Iesum, & hanc crucifixum. In hac igitur iudicij sui securitate propheta tempus redemptionis expectans, redimi se & propter eloquia dei viuificari precatur. Venundati sub peccato, per redemptionem & iustificationem in sanguine domini liberamur. Hoc legislatio, hoc omnes spiritus prophetæ, hoc patriarcharum spes, hoc angelorum voces, hoc toto in seculi tempore diuini eloquij sermo testatus est, ob quod redimi ac viuificari se deprecatur. Sed hæc eadem eloquia dei vt piis spebus vitam redemptionemq; denunciant, ita impiis non relinquunt. Nam expectationem prophetæ hæc de peccatoribus mox sequuntur: *Longe est à peccatoribus salus, quoniam iustificationes tuas non exquisierunt.* Non habet veniam ignoratio voluntatis: quia sub scientiæ facultate nescire, repudiata magis quam non repertæ scientiæ est reatus. Ob id enim longe à peccatoribus salus, quia non exquisierint iustificationes dei. Nam vtique non ob aliud consignatæ literis manent, quam vt ad vniuersorum scientiam notionemq; defluerent. Sed sciens propheta cum à peccatoribus non exquirentibus iudicia dei salus longe sit, iuxta tamen dominum esse his qui recto sunt corde, secundum etiam illud Apostoli: vos qui eratis longe, facti estis propè, ne & ab ipso salus longe sit, cognitionem iustificationum dei expetit, non ignorans quantum in his sacramentum nostræ salutis expressum sit per quasdam præfigurationum aternorum in rebus præsentibus notiones. In Hebræo scilicet sex tantum annis seruiente, & post hoc idē sexennij tempus & terra omnis in otium relinquenda & fructibus etiam bestiis deputandis. In iubilei quoque anni, id est, quinquagesimi lege, per quam & laxatis pactioibus debitorum, & agris omnibus ad dominorum si qui fortè venissent iura redeuntibus, noua & celestis rerum omnium & remissio & reformatio prænunciatur. Et quia ab his qui non ista exquisierint, salus longe est, totus in exquirendis his propheta detentus, & diuinæ atque æternæ misericordiæ iustificationes in speculo contemplanis subiecit: *Miserationes tuæ multa domine ualde, secundum iudicia tua uiuifica me.* Valde itaque multæ sunt miserationes dei. Modum enim humanæ opinionis excedunt, sed confidentem in his prophetam ac se viuificandum in dei iudiciis sperantem, multorum extrinsecus odia & insectationes fatigant. Verum misericordiarum eius (quarum secundum eundem prophetam non est numerus) non immemor à testimoniis eius non declinauit. Sequitur enim: *Multi qui persequuntur*

me & tribulant me, de testimoniis tuis non declinaui. K
Non pellitur, non mouetur, & cum multi persequantur, ne declinat quidem. Sed qui in mandatis dei permanet, vt ab insectantibus impelli deflectiq; non possit, habet quod se graui dolore perturbet, se etiam vsque ad tabem liquefcentis quodam modo animæ dissoluat, cum se à testimoniis dei non declinante alij à dei timore desciscunt, & susceptam legis fidem pactioemq; corrumpunt. Hos habet æstus, has tantum defatigationes sentit propheta, cum dicit: *Vidi non seruantes pactum, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.* Consignati testamenti Israël heres nuncupatus est, & audita de monte domini voce respondit: Omnia quæcunque dixit deus & audiemus, & faciemus. At vero vbi deos alienos adorauit, vbi omnium se scelerum vitiis contaminauit, pactum & auditæ nuncupationis & professæ obseruationis amisit. Eloquia enim dei non custodierunt, quæ se esse facturos auditurosq; responderant. Nec noua prophetæ huius super præuaricatione populi vox tabescit, quippe cū & dominum ipsum ad impietatem Hierusalem illachrymasse noscamus, & ex doctrina eadem super impœnitentes Apostolus fleat, & insuper ipse siquis scādalizetur vratur. Sed qui dolet super non seruantes pactum atq; tabescit, mandatorū in se dei nō refugit examen. Dicit em̄:

Vide quoniam mandata tua dilexi, domine in tua misericordia uiuifica me. Parum prophetæ est, per metum explere mandata, sed ea magis diligit, quia extra necessitatem timoris sit dilectionis operatio. Et quanquam amor legis potior quam metus sit, non tamen ita sui fidens est, vt non magis viuificari se per misericordiam dei deprecetur. Non nunc se ille viuere putat, sed vitam exempto hoc mortali corpore & absorpto in gloriam immortalitatis expectat. Scit sibi hoc iam in exordio creationis suæ promissum, cum à deo dicitur: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Hoc super homine principiu vocis est dei, cum ad imaginem interminatæ æternitatis originis nostræ exordium conderetur. Certus ergo se vita illa atq; imagine dei esse victurum, ait: *Principium uerborum tuorum ueritas, in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.* Verba dei celo & terra prætereunte non transeunt. Quæcunque de labiis eius effusa sunt, non scripta sunt, æterna sunt iustificationes, & æterna iustitia est. Principium ergo uerborum dei ueritas est, neq; de se, id est, de hominis creatione ullum alium anteriorem dei scit esse sermonem, vt secundum imaginem ac similitudinem

Iubileum

I

M

A dinem fieret. Hæc itaq; indemutandæ veritatis est cõstitutio, sic in principio verborum dei veritas est, vt nouus homo regeneratus i Christo uiuat, deinceps secundum æterni dei, id est cœlestis Adæ imaginem iam æternus.

¶ *Sin.*

Rincipes persecuti sunt me gratis &c.

Graua quidem propheta Dauid, & regis Saul & principum populi odia & insectationes sustinuit, quia piæ conscientia constantiam ferre impietas professa non potuit. Sed conformans euangelicum deo atq; apostolicum virum non ignarus est Euangelici sermonis, quo ait: Tradent enim vos & flagellabunt in Synagogis, & stabitis ante reges & potestates in testimonium illis & gentibus. quin etiam constantiam prædicationis insinuans, & confessionis gloriam docens, antea eos fuerat adhortatus: Omnis qui confitetur me coram hominibus, & ego confitebor eum coram patre meo qui est in cœlis: qui autem negauerit me coram hominibus, & ego negabo eum coram patre meo qui est in cœlis. Siue igitur dedicatus ex lege, siue etiam in Euangelij gloriam præparatus, qui neque Saul populoq; eius causam insectandæ se reliquisset, & per multa principum & gentium odia sciret cœlorum regnum seculo nunciandum, confidenter hæc deo loquitur: *Principes persecuti sunt me gratis, & a uerbis tuis formidauit cor meum.* Metuit enim negari se, si negaret. Sed cum beatæ huius insectationis præmia non ignoret, domino dicente: Beati estis cum vos persequentur, & dicent omne malum aduersus vos propter iustitiam, gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlo. Post principum odia formidinem verborum dei ita consequentibus temperauit: *Latabor ego super eloquiatus, sicut qui inuenit spolia multa.* Fuit ergo formidinis ne persecutionibus principum aut indigne subderetur, aut cederet: quia & causam odiorum præbuisse non sancti est, & dei gratiam metu seculi amisisse sine uenia sit, sed spolia inuenisse victoris est. Certe ea ex se præbuisse iam victi est. Cum his itaque insectationibus propheta non frangitur, & odia principum fide vincit, refert quædam impietatis spolia de victis. Scit enim secundum Euangelium ligatum esse in domo sua fortem, & armis suæ potestatis exutum, diripienda iam de se fidelibus spolia præbuisse. Latatur ergo nunc in eloquiis dei, tanquam qui multa spolia inueniat, cum fracta impiorum potestate & victor fide permanens omnibus eos armis seu impietatis seu crudelitatis exuerit. Sed hu-

ius lætitiæ affectus non inest, nisi & in diuinæ legis dilectione, & in execratione iniquitatis. Quia neque defugere quisquam nisi quod odit optabit, neque nisi quod diligit obtinere nitetur. Latatur ergo tanquam super spolia multa, subiicit: *Iniquitatem odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.* Iniquitatem ergo odit, & diligit dei legem. Sed diligens dei legem, non in his tantum quæ per obedientiam legis expleantur intentus est, ad aliquid autem se aliud necesse est per opus legis extendat. Et quo præterea in officio sit audiamus,

Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Sanctus propheta primum, quod ait, diligit, opus scilicet legis: quia uitorum omnium & usus reciditur, & uoluntas. Sed postea iudicia iustitiæ dei laudat. Hæc enim, vt sæpe admonuimus, plus significant quàm agunt, dum gesta ipsa notionem nobis æternæ dispositionis insinuant, vt sabbati requies, vt Hæbraeus puer, vt terra ociatur, vt annus quinquagesimus sub imagine sacramentorum non parui esse momenti intelliguntur. Hoc ergo in die septies laudatur. Ac non ambiguum est, cur laudis hic numerus sit. Hæc enim eadem vel in die, vel in puero, vel in terra, vel in anno atque annis, sub sanctificatione huius numeri continentur, cum usque ad illam quinquagesimam æternam requiem, quod est sabbata sabbatorum, septenus numerus expleatur. Multa de numeri huius sanctificatione sunt cognita, vt ipsa dierum constitutio, vt angelorum throno dei adstantium electio, vt spiritualium potestatum & requiescentium gratiarum in domino plenitudo. Certe iudicia iustitiæ dei hoc in numero laudari à propheta conuenit, per quem & in quo earundem iustificationum uirtus & constitutio continetur. Non alius autem nunc prædicationis propheticae ordo est quàm fidei. Nam & tolerantia persecutionum, & formido uerborum, & lætitia eloqui, & odium iniquitatis, & amor legis, & laudatio iustitiæ, & omne omnino si quod aliud in lege mandatum est, in huius tantum præcepti obseruatione concluditur: Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Hoc holocaustis, hoc sacrificiis omnibus maius est, unum atq; idem sibi meminisse cum alio corpus esse, qui Christi est, & ut corpus suum, id est, ut seipsum amare qui proximus sit. Sequitur enim: *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Apostolus non quæ sua sunt, sed quæ aliorum cogitans carne se abstenturum in seculo, ne fratrem scandalizet, professus est. A deo perfectæ charitatis & pacis tenuit affectum, vt ab

Allegoria

E

F

G ipso vitæ communis vsu dum modo causam
offensionis abscederet, tēperaret. Pax ergo reti-
nenda est, & non quid vnicuiq; sed quid vni-
uersitati congruat expendendum est. Quia se-
cundum Euangelium, vtilius sit, in vitam non
venisse, quàm scandalum minimis intulisse. In
his itaque pacis charitatisq; præceptis manens
propheta Euangelicæ spei desiderio detentus
est. Scit enim in quo vel quis finis sit testis, cū
ait: *Expectabam salutare tuum domine, & manda-
ta tua feci.* Salutaris Iesus est. Hæc enunciatio
ex Hebræo nominis. Hoc ad Ioseph angelus est
locutus. Hoc Simeon exinde in pace remitten-
dus agnouit. Hoc reddita nobis per eum salus
edocet. In eo autem mandata dei se profiteretur
fecisse, q̄ salutare domini expectet, declaratis
omnia legis mandata aduentu dei vnigeniti
contineri. Testimonia quoq; dei custodiuit, ve-
hementerq; dilexit, dicens: *Custodiuit anima
mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer. Custodi-
ui mādāta tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ
in conspectu tuo.* Agens propheta sub iudice
& scrutatore cordium deo, in custodia manda-
torum testimoniorumq; dei permanet, nō vias
seculi, neque vias vitiorum & impietatis incedit.
Nam quodcunque vitæ suæ iter egerit, à
deo tam probabile tamq; innocens agit, vt con-
spectu dei dignum sit, deo ipsas cogitationes
cordium motusq; noscente. Et neq; conspectu
eius qui mundo sit corde condigno. Fidelis e-
nim in cælo testis hæc dixit dominus noster
Iesus Christus, qui est benedictus in secula se-
culorum, Amen.

¶ Tam.

Appropiet oratio mea in conspectu tuo domi-
ne &c. Finem sumit secundum li-
teram psalmus. Nam omnibus in his
quæ sancto viro erant propria iuxta Hebrai-
corum elementorum ordinem comprehensis,
nunc propheta vt oratio eius deo sit proxima
deprecatur: *Appropiet oratio mea in conspectu
tuo domine, secundum eloquium tuum domine da mihi
intellectum.* Multa sunt quæ toto psalmo ora-
uit ad dominum, sed quia eloquia dei plurimū
in se obscuritatis per rerum cœlestium sacra-
menta complexa sunt, nunc maxime vt intel-
lectu huius eloquii dei sit dignus precatur. Ac
primum ordinē modestæ spei suæ tenuit, cum
proximam fieri conspectui dei orationem suā
poposcit. Sequens iam per gradum altioris
profectus postulatio eius iteratur, cum ait:

*Intret postulatio mea in conspectu tuo domine, se-
cundum eloquium tuum eripe me.* Appropinquan-
tis orationis ad conspectum dei hic fuit ordo
vt cum cepisset esse proxima introiret, & iam

eloquio dei intellectu eripi se secundum id ip-
sum eloquium dei precaretur. Non enim pri-
mum ibi est intellectus, vbi salus est, sed intel-
ligentia adepta salus est obtinenda. Et quia
hæc eadem per spiritum prophetiæ vel sub fu-
turarum rerum umbra, vel sub quadam veri-
tatem de speculo imagine antelata, vel sub
diuinorum verborum occulta profundaq; ra-
tione spiritu prophetiæ magis quàm intelligen-
tiæ humanæ sensus proferebantur, adiecit:

*Eructauerunt labia mea hymnum, cum docueris me
iustificationes tuas. Pronunciabit lingua mea eloquia
tua, quia omnia mandata tua æquitas.* Omne pro-
phetiæ eloquium super eructandi significatio-
ne meminimus ostendi, cum dicitur: Eructa-
uit cor meum verbum bonum. Vel illud: Eru-
ctabo abscondita à constitutione mundi. Vel
illud: Dies diei eructat verbum. Omnis au-
tem sermo hominum ex sensu cogitationis
inquitur ac motu, vbi ad aliquid enunciandum
mota mens nostra id quod in affectum sibi in-
ciderit per verba declarat. At vero vbi ex-
tra humanæ mentis instinctum non ad ani-
mæ sententiam lingua famulatur, sed per in-
euntem spiritum officio oris nostri diuini sen-
sus sermo diffunditur, illuc eructatum videtur
esse quod dicitur, cum non ante cogitatione
motuq; percepto ad id quod pulsa sit mens lo-
quatur. Sed ignorante sensu spiritus vocem in
verba distinguat. Nunc autem quauiseructa-
uerint labia hymnum, tamen post doctrinam
iustificationum dei pronunciauit lingua quod
loquitur, vt rerum dictarum cum sit percepta
cognitio, tum cognitionis ipsius declaratio
consequatur. Non sunt autem ita mandata
dei ab æquitate diuersa, vt non deo dignum
sit eorum primum intelligentiam tribuere
prophetandi: tum deinde ad conscientiæ pu-
blicæ notionem, prædicationis confessione
clarescere. Quod si extra bonitatem dei sit,
aut occultare quod voluerit pronunciari, aut
aliud aliquid nisi cum æquitate mandare. Æ-
quitate autem mādatorum dei ea summa est,
vt in omnibus sint salutaria, vt hoc quod in
hanc vitam venimus, cum profectu aternita-
tis ineamus. Nam nasci ad mortem, non vitæ
est causa, sed mortis: & huius spei suæ fiduciam
mox propheta subiecit dicens: *Fiat manus tua
ut saluum me faciat, quoniā mandata tua elegi.* Aliis
gloriam seculi eligentibus, aliis venerationem
elementorum ac dæmonum capeffentibus, al-
iis terrenas opes expetentibus, sanctus iste
mandata dei elegit. Elegit autem non natura-
li necessitate, sed voluntate pietatis. Quia
unicuiq; ad id quod volet, via est proposita vi-
uendi

A uendi, & appetendi atq; agendi permiffa liber-
 tas. Et ob id vniuscuiusq; aut pœna aut præmiis
 afficietur electio. Sed mandatorū domini quis
 efflet fons ostendit, dicens: *Concupiui salutare
 tuum domine, & lex tua meditatio mea est.* Totum
 se ille in aduentum Iesū, id est, saluatoris exten-
 dit. Et illud quod Apostolorum beatitudini vi-
 dere fuit proprium, desiderijs impatientibus
 cōcupiuit. Hoc tamen ipsum, quod in lege ait,
 meditationem futurę spei esse significans, quia
 non ad præsentium effectum, sed ad futuro-
 rum profectum omnis intelligitur suscipi so-
 lere meditatio. Ac meditationis istius quod
 præmium esset ostendit: *Viuat anima mea, &
 laudabit te, & iudicia tua adinuabunt me.* Viue-
 re se in hac vita non reputat, quippe qui dixe-
 rit: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in
 delictis peperit me mater mea.* Scit se sub pec-
 cati origine, & sub peccati lege esse natum: me-
 ditationem autem legis dei ob id elegit, vt vi-
 uat. Animam suam superiore psalmo ad vitę
 istius gaudia adhortatus est, cum ait: *Conuer-
 tere anima mea in requiem tuam, quoniam
 dominus benefecit mihi.* Quia eripuit animā
 meam à morte, oculos meos à lachrymis, pe-
 des meos à lapsu. Placebo domino in regione
 viuorum. Has laudes deo referre festinat, iu-
 dicijs dei absorpta terrene corruptionis infir-
 mitate, ad æternitatis adiutus profectum: ob
 id utiq; quia elegit mādāta, & concupiuit salu-
 tare domini. Et quia meditatio eius in lege dei
 semper est, digno autem omni Euangelici sa-
 cramenti sine conclusit, dicens: *Erravi sicut
 ovis que perit, uinifica seruum tuum, quia mandata
 tua non sum oblitus.* Referri enim se errabun-
 dam ac perditam ouem pastoris sui humeris
 festinat, vt per salutare suum æternūq; pasto-
 rem in cœlo angelis æterna gaudia præbeat se
 recepta. Filius enim hominis venit saluare qđ
 perierat, missus ad oues perditas domus Israēl
 dominus Iesus Christus, qui est benedictus in
 omnia secula seculorum, Amen.

In canticum graduum Commentarius. Prefatio.

Psalmodum tituli, vt in plurimis osten-
 dimus, habent proprias suas significa-
 tiones, rationem & argumenta scri-
 ptorum, quę subiacent breuissime continen-
 tes, vsque quodam doctrinę iudicio in intel-
 ligentię semitam dirigentes, de quibus nunc
 non necesse est aliquid tractare. Tum enim id
 fieri oportet, cum psalmus vnusquisq; tractabi-
 tur. Cū enim sibi inuicem autoritatē præsent
 & psalmus & titulus, debilis erit sermo si de ali-

quo eorum absq; altero differatur. Nunc vero D
 canticū graduum attingimus, quorū & conti-
 nua & æqualis inscriptio est: atq; ideo significa-
 tione conueniente titulorū sub vnus exposi-
 tionis negotio vniuersorū reperietur ratio es-
 se monstrata. In plerisq; psalmis multa secun-
 dum historię ordinem in superscriptionibus
 corū esse ædita legimus: vt cum fugit David à
 facie filij sui Absalon: cum mutauit vultū suum
 coram Achimelech: cum propter Bersabę ab
 Nathan monetur, & in reliquis sicubi gestorū
 veritas ipsis psalmorum titulis cōtinetur. Sed
 meminisse nos oportet, hos eosdem psalmos
 non idcirco omnes corporaliter intelligēdos,
 quia his corporalium negotiorum significatio
 antefertur: quin potius oportet nos spiritualē
 intelligentiam sub hac quadam gestarū rerum
 commemoratione festari: de quo nō est nunc
 temporis dicere: sed simplicitati legentiū con-
 sulentes, legentem fuit congruum commone-
 re. Ergo ne secundum prædictos ex pluribus
 titulos, hi quoq; graduum psalmi aliquid de hi-
 storia contineant, videndum est. In Esaię enim
 libro, orante Ezechia signum ei positum pro ro-
 gata salutis in gradibus est. Erant autem in do-
 mo eius gradus decem, quos sol vltra tempo-
 ris sui cursum lumine suo accedente conscen-
 dit, rursūq; die mortis sui lumine decedente
 descendit. Sed nulla ad psalmos historię simi-
 litudo est, cum graduum nec numerus quidem
 ipse conueniat. Hoc tamen quod Ezechiaę da-
 tum est signum, manifeste ostendit dei lumen
 his quibus ob negotiorum secularium merita,
 futurę vitę beatitudo impertietur accedere: il-
 lis vero quibus sit negata decedere. Esse autem
 in templo gradus quindecim historia nobis lo-
 cuta est, dispositosq; ordines cōsistentium, qui-
 bus quædam quasi dignitas in antecedentibus
 obtineretur: vt leuitę primū consistenter, post
 Israēlitę, tum profelyti, & deinceps alij. Sed
 quid de psalmis antea scriptis, ex historia po-
 steriore præsumimus, cum si quid ex ea susci-
 piendum sit suscipi ita debeat, vt psalmi histo-
 riam subsequatur, nisi tamen aliquid sit ad fu-
 turam historiā prophetatum. Sed contuen-
 tes ipsam illam templi atq; altaris adificatio-
 nem, vmbra esse incorrupti templi & sancti
 speciem altaris, his quę in eodem corporaliter
 præfigurata sunt intelligeremus, nisi autoritas
 præsumitur ex psalmis. Psalmi enim nō sui tan-
 tum tēporis res enunciant, neq; in eas solū æta-
 tes cōueniunt quibus scripti sūt, sed vniuersis
 qui in vitā venerint dei sermo consulit, vniuer-
 sę ætati ipse aptissimus ad profectū. Erat nanq;
 illa sacerdotij lex, quā secundum legis obser-
 uantiam

Allegoria
 nō excludit
 sensum hi-
 storicum

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

Quantiam in Euangelio Lucas sub Ioannis Baptiste natiuitate diligenter exposuit, neminem in sancta sanctorum ascendere, nisi qui esset princeps sacerdotum: eundemque toto in anno vno tantum die, quae omnia in similitudinem antea gesta in vno domino nostro expleta esse, & fides nostra & ipse dominus nobis in Euangelio autor est, dicens: Non veni soluere legem, sed adimplere. Apostolus quoque omnem consummationem legis in domino Iesu Christo esse testatur dicens: Einis enim legis Christus est. Sed & hic idem David propheta aeternum eum sacerdotem docet, dicens: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Hic enim princeps sacerdotum ingressus caelos sedes ad dexteram dei, orans ad patrem, ut ubi ille esset nos quoque essemus, qui & excitauit & collocavit nos in caelestibus: ille iam per prophetam monuerat quibus modis, quibusque vitae operationibus ascendere posset ad sese. Sed per Esaiam ita ait: Lauamini, mundi estote: auferite nequitas ab animis vestris: a conspectu oculorum meorum. Desinite a malitiis vestris: discite bonum facere: exquirite iudicium, eripite iniuriam accipientem: iudicate pupillo: & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit dominus omnipotens. Hi sunt igitur gradus perfecti illius aeterni templi, quos princeps sacerdotum facta per sanguinem suum peccatorum nostrorum propitiatione transcendit: modo terreni ex lege sacerdotis seu gradibus in sanctorum sancta scandentis, seu litationis hostiam pro populo offerentis. Ac de quindecim gradibus quidem ex superscriptione cantici iam in exordio psalmodum, tum cum sermo de numeris & de superscriptionibus incidit, aliqua tractauimus: ex duobus scilicet numeris hebdomadae & octoadae, quorum vnus ob sabbatum legis sit, alius ob accedentem ad sabbatum octauam, quae & prima est Euangeliorum: sic hunc numerum conuenire, per quem eorum canticum quasi legis & Euangeliorum gradibus ad caelestia nos & aeterna conscendimus, cognoscentes collocandos nos cum summo sacerdote in caelestibus, si tamen secundum Paulum conuersatio nostra in caelis sit. Hos gradus canticorum quaeramus, per quos ascendere ad loca quae sunt sanctorum sancta possimus. Arduus enim vsque in ea, & angustii itineris ascensus est. Gradus quindecim fuisse scimus in templo: psalmos quoque graduum quindecim legimus. Numerosus est hic desideratae sedis illius ascensus. Forte enim ut in templo paulatim, & per gradus singulos ascendebatur ad sancta: ita per singulos psalmodum profectus docebitur his gradibus, qui cantantur

ascensus, posse nos in excelsis & sanctis & aeternis collocari. Plures autem sunt, qui in his psalmis solam captiuitatem populi, qui in Babylonia septuaginta annis detentus est, existimant prophetatum, sed & reditum populi eiusdem cum restauratione ciuitatis amisse, quibus nunc non calumniatur. Neque enim ambigitur, prophetam ea quae impietati huius populi imminerent scire potuisse. Sed quam captiuitatem populi, & cuius ciuitatis edificationem propheta commemorat, ipsi psalmi nobis auctores erunt, qui ita cepti sunt.

Canticum graduum. Psal. CXIX.

Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me. Propheticus sermo licet communi vsu humani sermonis vtatur, tamen non eandem, quae communi sensui adiacet significantiam continet. Nam quauis prout possumus intelligere rerum caelestium enunciationem temperet, virtutem tamen significantiae suae moderata licet verborum electione seruaui. Coepit enim ita: Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me. De consuetudine enim forte & pro humani sensus affectione clamor hic ad deum prophetae existimabitur, ut promiscuus hic dolor sit, ob quem etiam cum vociferatione deum precatur, quia multos aut periculi metus mortisque terror, aut damni anxietas, aut pecuniae dolor, aut orbitatis telum dolorumque vulnera ad deum vocem efferre compellunt, quanquam omnia quae eorum quae accidant, bonis spebus aptissima sint. Apostolus dissolui, & cum Christo esse sibi melius testatur: curam pecuniae radicem totius malitiae condemnat, & stultos potius viuos. Euangelia dixerunt. Et quid contra haec fidei nostrae proposito firmato loci aduersus nos seculo relinquatur, cum Christi consortium mors acquirat, inopia pecuniae praestet inopiam, peccatorum nostrorum abiectio spei communis sit accelerata properatio? Sed si istae non sunt, quae ergo erunt tribulationes ob quas clametur ad deum? Sunt plane & maximae, trahentes nos in profundum peccati. Propheta enim hominem gradibus ad aeterna scandentem ex persona sua formans, a quibus maxime malis cauere debet docet. His namque quae consiliorum autoritatibus, & hortationum impulsibus, & blanditiarum illecebris, nos in infernum demergunt, cum alius nos hortatur ad honores, alius ocio, somno, gula, luxu ad praesentem vitam detinet: alius ad falsarum religionum superstitionem deducit.

A deducit: alius hortatur ad schismata, alius ad hæresim sollicitat, de quibus scriptum est: Subuertunt mores bonos colloquia mala. Aduersus hæc omnia animi nostri imbecilla natura est. Circuncursant enim vndique, ac variis nos blandimentorum suorum aculeis compungunt. Ac prima illa spes vitæ est, vt irrumperentibus illis in sensum nostrum tanquam vi, fraude, dominatu, è media tribulatione clamemus ad deum, vt conuersio nostra ad eum conflantibus calamitatibus totis clamoris viribus audiatur. Iam autem ipse clamor ad eum nostra erit requies, & ipsa conuersio deprecandi maxima pars ac spes est salutis. Et ideo ait: *Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.* Ipse enim solitus est precantibus dicere: Ecce adsum. Et quia adest, de his quæ consequentur rogandus est. *Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa.* Hæc enim sola tribulatio iustis periculosa est, malæ adhortationis societas, & pestiferi consilij consuetudo, à qua animus refrenandus est, & aures obstruendæ sunt. Distinxit autem labia iniqua, & linguam dolosam. Et quidem iniquitas inuerecunda est, palam audet, palam molitur, palam perficit. Ij sunt qui abnegantes deum, nullum humanis rebus asserunt reliquum esse in regione dei profectum, sed solum hoc sibi bonum esse, quod luxui & corpori viuant, adimenes deo curam, prouidentiam, arbitrium, potestatem. Horum ergo labia sunt iniqua, dolosæ autem linguæ, opus fallax est, cum per simulationem noxiam sub religionis lumine euertat religionem, & per vitæ speciem deducat in mortem. Hæreticorum quoque ista mendacia sunt, prophetarum dictis & Euangeliorum virtutibus, & Apostolorum præscriptionibus mendacio occultatis aliter omnia tradere & docere, quàm scripta sunt. Ab his igitur per vim misericordiam orantes, & inter illorum tribulationes clamantes ad deum exaudiemur. Sequitur: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Bene ad id quod dictum est: *Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.* Domine libera animam meam à labiis iniquis & à lingua dolosa, subicitur: *Quid tibi detur, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* vt per prophetam impleatur, quod à domino dictum est: *Ecce adsum tibi.* Tanquam in ipso puncto imprecationis hæc domini vox refertur: *Et quid detur tibi, & quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Frequenter autem interrogantis domini personam legimus & in nouo & veteri testamento, vt ad Adam: *Vbi es Adam?* vt ad Cain: *Vbi*

est frater tuus? vt ad turbas cum mulier superbiam attigisset: *Quis me tetigit?* vt ad discipulos: *Quem dicunt homines filium hominis?* vos autem quem me dicitis? Non ille doceri vult qui scrutans corda & renes deus est, & cogitationum nostrarum inspector est, sed per confessionem interrogatorum aut peccatis veniam, aut fidei honorem redditurus interrogat. Denique Adam confessus, veniam reseruatus, & glorificatus in Christo est. Cain negans maledicto diaboli adæquatus est. Est enim à principio iam designatus homicida. Confessa mulier fide sanata est: respondens fidem Petrus clauis cæli sortitus est. Atque ita omne spei nostræ præmium in confessione consistit, vt ea quæ consequi posse nos credidimus, consecuturos esse testemur. Et ideo quedam à propheta in interrogationis est facta conuersio, sed fidei digna consecuta responsio est. Ad id enim quod quaesitum est: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Id est, quid tibi aduersus fallitatem huius præsidij afferatur. Respondum est: *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.* Solæ enim domini potentes sunt & acutæ sagittæ, quæ linguam dolosam valeant configere, habentes in se virtutem perurendæ fraudulentæ atque vastandæ, de quibus in septimo psalmo ait: *Sagittas suas ardentibus effecit, quæ sibi vtræque conueniunt.* Dei enim verbum omnem nequitiam configit, & omnem sensum petulantæ conuulnerat, & ipsum illum vehementissimum mortis aculeum compungit. Namque peccator cum audiat, deum æternum, deum mundi conditorem, deum iudicem, seseque hominem intelligat deo debere quod natus sit, quanto doctrinæ dei telo conscientia eius errorque ferietur, cum se igni inextinguibili separatum, vt paleas à tritico, & desolatum bonorum fructuum consortio cognoscat vrendum? Cuius doctrinæ per Apostolos reuerendæ, in psalmo altero meminit dicens: *Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum.* Has potentis sagittas, hos carbonibus desolationis dari sibi fidelis quisque orat, & ad linguam dolosam expectat apponi emendandis his qui tribulant, vel doctrinæ telo, vel metu pœnæ. Sed & beatus Iob hostem suum quo confixus fuerat ignorans, cruciatus corporis sui & dolores sagittas domini esse dixit, dicens: *Sagittæ enim domini in corpore meo sunt, quarum indignatio ebibit vt sanguinem spiritum meum.* Et forte has quoque vtricumque pœnarum sagittas aduersus labia iniqua & linguam dolosam imprecetur propheta, quibus confixa cum lin-

G ua dolosa vniuersa labia dolosa perurantur. Ita Graeci le-
 gunt. Quoniam sint plures qui spiritualiter susce-
 pta à fidelib⁹ cœlestis doctrine præcepta sagit-
 tas velint existimari, & carbones desolationū
 peccatorum emendationem: atque ita accipiē-
 dum putent carbones desolationis, quia domi-
 nus dixerit: Ignem veni mittere in terram, &
 quid volo si iam accensus est: Nō est autem du-
 bium, peccatorum eum abluionem & remis-
 sionem attulisse, in qua ignem iam accensum
 esse dixerit, quia per eum vitiorum omnium
 fiat sordiumq; purgatio. Accommodatur autē
 ad hoc illud quod dictum ad Esaiam est, cum
 per forcipem carbone comprehēso labia eius
 contacta sunt: Ecce abstuli peccata tua, & ini-
 quitates tuas purgaui. Sagittam autem ipsum
 deum nuncupatum in eodem Esaiam memini-
 mus, hoc modo: Et posuit me tanquam sagittā
 electam, & in pharetra sua abscondit me, & ait:
 Grande tibi est hoc, vocari te puerum meum.
 Esse itaq; intelligimus etiam hāc vtilem sagit-
 tam & potentem, confixis vitiorum nostrorū
 aculeis, salubri nos vulnere vtiliq; penetrantē.
 De qua sagitta sponsa illa in Canticis dixerit:
 Vulnerata dilectionis ego sum. Sint ergo hæ
 sagittæ vtrunque in modum expectatæ, vel in
 pœna conscientie iniquos ac dolosos configē-
 tes, vel in dilectorum sibi corporibus peccata
 & vitia vulnerantes. Sitque vel deuastans car-
 bo, vel purgans, dum modo abnegantes deum
 per pœnam absumat, purget autem ad perfe-
 ctam innocentiam continentis. Sed quæ ad su-
 periora dicta sequens prophetae responsio est:
Heu me, quod incolatus meus prolongatus est. Bo-
 na nō possunt videri verè bona à nobis iudica-
 ri, nisi expectentur. Nam quomodo fidem iu-
 dicii nostri, nisi eorum de quibus bene iudica-
 uerimus, efficientia præstabimus? Bonam pu-
 dicitiam existimamus. Quis ergo opiniois no-
 stræ fructus, nisi in ipsa pudicitie appetitione
 consistet? Bona innocentia, sed nisi festinantes
 atque exercentes eam, vere ita sentire non in-
 telligeremur. Mentium enim iudicia verbis si-
 gnificanda sunt, sed rebus explenda. Conuenit
 igitur prophetam expectantem post sagittas
 domini, & illos carbones desolationis beati il-
 lius regni, & æterni temporis gloriā, id quod
 expectat desiderare. Et desiderat planè, neque
 solū desiderat, sed moras odit, & ipsam illā nō
 potiundi iam desiderij tanti dolet dilationem
 dicens: *Heu me quod incolatus meus prolongatus est.*
 Querelam istiusmodi à plurimis san-
 ctis frequenter audiuius, de tarditate spei suæ
 & morosa corporum dissolutione desētium.
 Dominus in Euangeliis suis docuit accelera-

tionem regni cœlestis orādum impatientē e-
 nim charitatē esse eorū, qui amat cōuenit: at-
 que ideo dici oportet, quod vt dicamus à do-
 mino præcipimur: Adueniat regnum tuū, fiat
 voluntas tua. Paulus beatus in habitatione cor-
 poris sui congemiscit, per incolatum carnis pe-
 regrinari se à deo conquerens, ex quo contra
 peregrinandum in carne scit sibi esse, vt ei cū
 deo incolatus sit. Sed tamen melius ei esset dis-
 solui, & cum Christo esse. & Ecclesiastes ait: Et
 laudaui omnes qui mortui sunt super omnes
 qui viuunt vsque nunc, libera scilicet per disso-
 lutionem corporis anima, onere atque confor-
 tio, atq; etiam infirmis huius atque periculo-
 sæ carnis exuta. In hoc igitur nimium sibi pro-
 lixo in corpore incolatu cōgemiscit propheta,
 festinās peregrinari à terrenis & incolere cœ-
 lestia, vt derelictis corruptibilibus atq; præsen-
 tibus consequatur inuisibilia & æterna. Iob san-
 ctus & testimonio dei dignus, non solum cor-
 poris istius incolatu congemiscit, sed ipsam il-
 lam natiuitatis suæ diem maledicit, dicens: Pe-
 reat dies ille in quo natus sum, & nox in qua
 dixerūt: Ecce masculus natus est. & Hieremias
 similiter: Maledicta dies in qua genit⁹ sum, ma-
 ledictus nūcians patri meo, & dicens: quia na-
 tus est tibi masculus. Atqui idem à domino au-
 dierat: Prius quàm te formarem in vtero noui
 te, & priusquàm exires de ventre sanctificauit te.
 Quid ergo maledicit ne cœpisse se qui ante q̄
 esset, & deo cognitus est, & sanctificatus à deo
 est? Absit istud. Non enim hoc in se quod san-
 ctificatus est odit, sed ea quæ in sanctificatio-
 nē cōsecuta sunt maledicit, profectum scilicet
 per incrementa corporis in has molestias cor-
 porei incolatus. Formatus enim intra matris
 vuluam, & per virtutem creatoris sui in sub-
 stātiā animæ ad dei imaginem figuratus, nō
 cōceptus, nec figurationis suæ ortum, sed eum
 qui ex incrementō accessit profectum editi cor-
 poris congemiscit, in quo sibi in malis seculi &
 infirmitatibus carnis, vitiisq; viuendū sit. Iam
 tamen cōformato in vtero, & in vulua sancti-
 ficato, specie in se originis cœlestis æterna nō
 ambiguum quin ex dei significatione post le-
 gē mortis huius esset mansurus æternus. Sed
 prophetae huius non multum longe alius affe-
 ctus est q̄ Iob atque Hieremias. non enim inco-
 latū, sed prolōgatū incolatum suum queritur.
 Nam post proluxi huius incolatus sui quere-
 lam consequitur ad id quod ait: *Heu me,*
quod incolatus meus prolongatus est, & habitauit cum
habitantibus Cedar. Cedar gens est Ismaē-
 litarum deserta incolens, cuius fines vsque
 ad Medos & Persas proferuntur. Cedar enim
 Ismahel

A Ismahel filius fuit, Genesi testante. Primitiuus, inquit, Ismahel Nabaioth & Cedar, hi sunt nūc Saraceni nuncupati. Qui ergo psalmos istos terreno ingenio intelligendos putant, id volunt ex persona populi captiui prophetam cōquestum fuisse, quod in habitaculis Cedar lōgus ei fuerit incolatus. Sed virtutem verbi nō intelligentes, nec prophetæ spiritum sentientes, autoritatem nominis ad confirmationem stultæ opinionis assumūt, psalmo omnino nihil quod captiuitati populi congruat continēte. Cedar enim secundum Hebraicam linguā id est, quod nobiscū pronūciatur obscuratio. In hoc enim obsuro tenebrosoq; corporum habitaculo inuisibilis illa animarum nostrarū confirmatio continetur, habetq; hunc contagiosi incolatus sui carcerem cœlestis nature captiua generositas. Meminit huius tabernaculi spōsa illa in Canticis canticorū, dicēs: Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem, sicut tabernacula Cedar. Ex tabernaculi huius obscuritate confessa est se nigram, sed non abnuens quia Christi sponsa sit, se esse formosam. Omnis enim se spondens Christo, in spe iam consistit æterna. In his nos illuminari tabernaculis dominus præcepit, dicens: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si autem lumen quod in te est tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quātæ sunt? Et rursum: Vos filij estis lucis, non filij tenebrarum. Seruauit autem hanc rationem propheta, vt cum habitantibus Cedar habitauerit, non in habitationibus. Licet enim sancti in carne uiuant, tamen si habeant arma militiæ non carnalia, sed fortia deo, cohabitabunt tabernaculis Cedar, non inhabitabunt. Peregrinantes enim à corpore vt dei accolæ audient ab Apostolo: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in vobis. Sic ergo habitauit vt cohabitaret habitantibus, ostendens in eo quem doleat incolatu se esse peregrinum, & quia iniquorum cōfortiū, & cohabitationes habitantium in obscuritatibus odisset, quanquam de futuro iam questus esset, adhuc etiam de præterito ait: *Multum incola fuit anima mea.* In multis scilicet tribulationibus labiorum iniquorum & linguæ dolosæ, ob quas ad deum proclamauit. Sed cuiusmodi incolatus sibi fuerit ostendit, dicens: *Cum odientibus pacem eram pacificus.* Hoc proprium & dignum prophetæ est, similitates & motus nature alienæ voluntatis suæ pace cohibere, & insidias quasque animorum ac turbulētās affectiones omni placabilitatis modestia continere. Et hæc dominus docuit, pacificas ipse in semet, quæ in cœlis & terra sunt,

orare pro persequentibus, neminem odisse, amare inimicos. Et Apostolus monet: Si possibile est in vobis, cum omnibus hominibus pacem habeatis. Et dominus hanc veluti præceptorum summam consignat: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Hæc igitur cōseruabit corda nostra in Christo: hæc nos patriarchis adæquabit: hæc etiam eos qui pacem oderunt, per pacem obsequentes in pace retinebit. Sed prophetæ restat & aliud officium, doctrinam scilicet dei vniuersis cōstanter ingerere, & verbum vitæ æternæ iugiter prædicare. Nō immemor quoq; huius fuit ministerij. Nam ait: *Cum loquebar illis impugnabant me gratis.* Erat quidē pacificus cum pacis inimicis, sed prædicationem pacis ipsius oderant pacis inimici, & ad doctrinam dei cōmouebātur, quos per modestiam prophetæ silentium eius in pace cohibebat: atque ita cum inimicis pacis propheta pacificus est, & prædicare pacē propheta non desinit, sed pacis prædicatorem inimici pacis impugnant.

Canticum graduum. Psal. CXX.

Secundum hunc psalmum cāntici graduum, aliqui referēdum esse ad personam domini & saluatoris nostri existimant, aptantes maxime ei dictum hoc: Per diem sol non vret te, neque luna per noctem. Impletam enim hanc prophetiam eo tēpore putant quo in passione domini sole obscurato nox intercessit. Sed iudiciorum nihil decerpimus. Neque enim sensum intelligentiæ huius arguimus, vniuscuiusque arbitrio relinquentes, quid ex his, quæ aut legerint, aut intellexerint, sequi magis velint. Nos tamen nō potuimus sermonem nostrum nisi his quæ intellegebamus aptare. *Leuavi oculos meos in montes.* Humanæ mentis natura est, vt si cogitatione aliquid contemplemur, talem se nobis vnaquæq; species exhibeat, qualem eam & cogitando formemus. Quoquod enim mentis nostræ oculos intenderimus, id ipsum in quo defixi sunt referunt ad sensum. Et vt planius intelligi id quod dictū est possit, afferem^o exemplum. Si quis hyemis die ver cogitauerit, & ornatum eius lumine mentis inspexerit, oblitterata hyeme in qua sit atque algeat, totum ei in sensu suo ver cum habitu suo ornatuq; consistet, adeo mentis oculi oculis corporis præstant, vt ineūte in nos oblivione præsentis totos nos obtineat quidā quasi animo præsumptus vsus absentium. Hoc igitur quod spectet mox videbimus. *Leuat in montes propheta oculos.* Quosnam oculos? Nempe de quibus scriptum est: *Reuela oculos meos, & considerabo*

G rabo mirabilia de lege tua. Et rursus: Præceptum domini lucidum illuminans oculos. Nūquid non isti oculi nostri corporali lumine ad contemplandum accensi sunt? Nunquid non naturam videndi sortiti sunt? Quæ illuminatio & reuelatio erit necessaria? Deinde quæ vi furi mirabilia in lege? Nisi fortè in casis festafiondium, in templo pecudum sanguinem, in pascha agni victimã, in summa religione sabbati ocium, & vt puto fieri hæc ab his qui spectatores aderat videbatur. Nō ergo ad id reuelandi sunt oculi quod cernebatur, sed ad id quod intelligi optabatur in lege. Mentis ergo oculos propheta eleuauit in montes. Quosnã montes? Non vtique in hos lucis atque aris profanatos, & conuenientibus impios, neq; in illos syluis horridos, saxis nudos, præruptis inuios, niuib; concretos. Quid enim in his aut admirationis aut spei situm est? Sed montes accipimus propheticos libros ex terra in altum eleuatos, per quos sit in superiora conscensus, & gradus in æterna. Poterimus autem & montes existimare angelica ministeria, & cælorum virtutes, & potestates, quarum ministerio nobis in sublimia præstatur ascensus. Si enim secundum Danielem dominus ipse mons magnus est, non ambigendum est, mōtes eos nuncupari, qui præcepti eius & voluntatis, & cōmunicandę in nos beatitudinis sunt ministri. In hos igitur mōtes propheta oculos cordis eleuans, horumq; intra se omnium monita ministeria, officia, dona contemplans, & in his intelligentiæ suę lumen intendens, reddidit sensui suo cōtemplatę speciei integram perfectamq; naturam, & totum id quod cogitatione viderat, mente continuit, sciens vnde ei venturum esset auxilium, dicens: *vnde ueniet auxilium mihi.* Statimq; sibi beata confessione respondit: *Auxilium meum à domino, qui fecit cælum & terram.* Ad montes quidē oculi eleuantur, quia per eos est doctrinę ministerium profectus accessus. Sed cum consistendū sit vnde veniat auxilium, auxiliū meum à domino est, qui fecit cælum & terram. Hæc fœlix fides est, hæc vera confessio, hæc spes eternę & cœlestis benedictionis digna munerib;. Denique quia omnis prophetia in spiritu est, statim beatam hanc eius cōfessionem ad personam propheta, sancti spiritus consecuta benedictio est: *Non det in cōmotionem pedem tuū, neque dormitet qui custodit te.* Sensus ipse significat conversionem factam esse personæ. Ad eum qui superius locutus est, sermo cōuersus est: *Non det in commotionem. Quis? Nempe qui fecit cælum & terram. Pedem tuum. Cu-*

ius? quærimus. Nanque eius qui leuauit oculos **K** in montes, & qui confessus est, quod auxilium esset à domino. Sed & illud: non det, optantis & benedictis affectus est. Et quis optauit? Ille vtique optauit, qui in nobis est, præter deū alius aduocatus, de quo ait: Et alium aduocatum mitto vobis, qui & loquitur in prophetis. Quid ergo aduocatus hic loquitur? Confessorum vtique huius fidei & spei benedicit: *Non det in commotionem pedem tuum, neq; dormitet qui custodit te.* Sed vtraque hæc indigna deo sunt, vt & commotioni tradat & dormitet, & post custodię vigiliam ex quadam laboris cōtinatione requiescat. Sed antequam id attingamus, quid in pede significationis sit, tractandum est. Pes est pars corporis, omne corpus in res efficiendas agendasq; circūferens. Et quia scriptura per corporalia spiritualia docet, & inuisibilia per visibilia demonstrat, sub pedis nomine motus mentis nostrę incessusq; significatur, vt in hoc eodem propheta: *Mei **L** autem paulominus moti sunt. pedes vtique hi semper carnales mouent in corpore.* Aut quomodo periculi res est, quod penē sint moti, quorum vt semper moueantur proprium officium est? Sed & in euangelis dominus pedes alios significans, dextrum scandalizantem ius sit abscindi, dicens: *Et si pes tuus dexter scādalizet te, abscinde eum.* Nunquid si in pede dextro scandalum est, minus scandalizabit sinister? Aut quid illa pars corporis potest temptationis afferre, cum ipsa absque aliquo appetitionis affectu solum in se habeat ministerium necessarię seruitutis? Ergo vt oculi mentis, ita & pedes intelligendi sunt, habētes in se & intelligentiæ visum & voluntatis motionē. **M** Non est autem intelligendum, quod ideo ista benedictio sit, non det in commotionem pedem tuum, tanquam aliquos deus tradat in vitia, vel aliter in quę pedibus corruptę mentis inuehimur. Non ille nos tradit, sed cū ab eo abscedimus consequitur. Nam cum pedib; corruptę mentis inuehimur, non ille nos tradit, sed cum ab eo per peccata desciscimus, & cum in peccatoribus ipse non habitat, discessionem nostram ab eo consequitur: & abscissio eius à nobis, quia nos ab eo per peccata discedimus: discedente eo à nobis in omnes delictorū foueas incidimus, & per amplissimã mortis viã currimus, dominatui demonum subditis, quibus nos dei à nobis abscissio derelinquit. Et desolatio eius idcirco traditio est, quia peccatores obtinere diabolus nisi deo ab his discedente non poterit. Caterum nobis penes eum manentibus, vel eo in nobis manente peragil custodia

A custodia est, & indefessa munitio. Verū si per teporem fidei dormiamus, nunquid dormit & ipse nobiscum? Naquaquam. Non enim in æterna virtute somnus aut requies est, cuius angeli & nomine & natura vigilantes sunt: hæc enim sunt terrenis corporibus necessaria: sed quia secundum fidem nostram, aut vigilantē, aut dormientem, dei auxilium nobiscum aut vigilabit, aut dormiet, idcirco dominus frequenter & vigilans significatur & dormiens. Quo exēplo illud in hoc eodem propheta dictum est: Cum sancto sanctus eris, & cū peruerso subuerteris. Nunquid deus non semper sanctus est, vt etiam aliquando peruersus sit? Non vtique. Non enim quicquam nisi bonum in eo & æternum est: sed quia secundum vniuscuiusque mores ac studium vnicuique deus adiacet, idcirco peruersis auersus, & sanctus in sanctis est. Atque vt ostenderet ex nostra potius ad fidem dormitatione somnum esse custodiæ, neque in naturā custodiæ cœlestis somni requiem conuenire, quia indefessa sit & æterna, statim connexuit: *Ecce non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel.* Imprecatus superius ne dormitaret, nunc neque dormire neque dormire ait, dormitationem superius ex nostra ab eo discessione significans: nūc autem neque dormire, neque dormire, quia sit æternitas indefessa demonstrans. Sed quis hic est, qui neque dormit, neque dormitat? Ille scilicet qui custodit Israël. Liber Genesis exponit eum esse qui deum viderit. Iacob autē patriarcha post luctam, quam cum deo habuerat, hoc nomen accepit: vltra humanam naturam deū contuens fidei suæ oculis dignus hoc nomine est. Deum autem adeo vidit, vt benedici se ab eo precaretur. Meminit & Paulus esse nunc in plebe gentium, id est, in populo ecclesiæ, Israël, dicens: Pax super eum & super Israël dei, ne fortē nomen hoc antiquæ tantum illius plebis fuisse existimaretur. Ergo & si ille nō dormit, qui custodit Israël, & proprium nomen Israël est, deum videntis, ille necesse est custodiatur, qui eleuatis ad mōtes oculis vidit & dixit: Auxilium meum à domino, qui fecit cœlū & terram. Impenditur ergo fidei huic cœlestis custodia, & æternæ vigiliæ munionem confessio ista sortitur, quæ perfectē sectanda, obtinēda, retinēda est, nunquā custodia eius in nos quem sic consitebimur, dormiente. Ac ne cuius alterius insomnis custodiam demonstrari existimaremus, subiicitur: *Dominus custodiet te.* Ille vtique, qui fecit cœlum & terram. Dehinc custodiæ ipsius ratio distincta est.

Dominus protectio tua super manum dextere tue.

lam & superius dixim⁹, per ea quæ corporalia D sunt significari incorporalia. Infirmas enim intelligentiæ nostræ cōsequi inuisibilia nō potest, nisi per visibilia cōparationē, vt nūc id quod dicit, sensum nostrū nisi per nomē manus & dextere non adit. Quamquam hic contra naturæ intelligentiam manus dextere posita sit. Sic enim dicitur: Dominus protectio tua super manum dextere tue. Absoluta res esset si ita dictum esset: Super manum dexteram tuam. At vero cum ita dicatur: Super manum dextere tue, significari videtur dextera habēs manum & dexteram & sinistram. Hoc nō recipit, nec natura hominis, nec sensus. Verum semper scriptura dexteram partem optimam atque vtilissimam demonstrat. Et quidem euāgelia per eos qui à dextera & à sinistra sunt, significantiam intelligentiæ vtriusque monstrabunt. Manum vero effectum omnis operis accipimus. Vnde illud etiam ab hoc eodē propheta sic dictum est: Libera me de ore leonis, & de manu canis vnicam meam. Neque enim in hoc animali oblatrans & rabidum pars huius corporis conueniebat, sed ab operibus se maliciæ liberari deprecatur. Ergo qui aduersantes nobis dæmonum virtutes, optima & validissima fidei nostræ opera debilitare & conuulnerare contendunt, idcirco super manum dextere custodia dei vigilatura promittitur, vt illibata in nobis bonæ volūtatē opera perseuerent, quibus manētibus æterni illius & beati temporis regno absterfa omni infirmitate corporea mancipemur. Nam id nobis in eo quod sequitur prophetia pollicetur, dicēs: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Elementorum horum natura hanc in se efficientiam habet, vt vnumquodq; eorum in suo tempore humanorū corporum vires per demutationem imbecillæ in nobis substantiæ infirmit, vt sol calore, luna frigore adurat: sicut per anni cursum talis eorundem conuersio, vt hyberno tempore sol non adurat luna adurēte, sed soluat, luna auertente se sole urat: rursumq; æstiuus mensibus sol urat, & luna dissoluat. Qui itaque hæc putant corporaliter intelligenda, quæro quid asserant prophetam ei qui in montes oculos suos eleuauerit polliceri in eo, quod dicitur: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Non enim manente natura corporis nostri, natura quoque elementorum demutabilis fiet, vt non naturæ suæ in naturā nostram consuetudine perseuerent. Aut nunquid quisquam audebit hæc sibi in hoc seculo firmitatem corporis sperare? ne aduri nocte ac die possit beato patriarcha Iacob perustum se no-

Atqui nunc etiam Græci dextram legunt, non dextræ.

Israel vidēs deū sic oēs, et magis so per formis deo.

C

F

G se noctis frigore & calore diei conquerente, cum dicit: Et fui diei perustus calore, & gelu noctis? Sed propheta nūc, vel spiritus per prophetam nouit illam beatitudinem temporum, in qua à nobis omnis demutatio corporis infirmitatis abscedet, in qua non frigus, non calor, non nox & demutatio, sed æterna dies & beata temperies sit, iustitiæ in nos sole dominante. Cuius temporis requiem iam in deserto dominus præformās populo suo diurnum calorem eis columna nubis, & nocturnū frigus ac tenebras columna ignis temperabat. In hac igitur æterna temporum & beata temperie quisquis domini custodiam promeruerit permanebit, ne natura corporis gelu lunæ, & calore solis vratur, sed seculi huius malis & iniuriis liberatus, in æternis & beatis & temperatis quiescēs, glorificati corporis sui sumat solidam indemetabilemque naturam. Sequitur deinde: *Dominus custodiat te ab omni malo.* Et à quibus malis custodiet dominus? Non opinor ab his quæ putantur: hæc enim sunt infirmitati nostræ & corpori debita, mori, infirmari, egere: quæ si mala essent, & Abel uiueret, nec Iob cruciatus esset, nec Petrus pecunia quæ in eleemosynam poscebatur eguisset. Ergo fidelem animam ab omni malo dominus custodit, id est, ne eam diaboli tinea corrumpat, ne sur obrepat, ne canis oblatret, ne lupo laceret, ne visus desæuiat, ne pardus insiliat, ne tigris aduolet, ne leo vastet. Hæc enī nunc sunt diaboli ministeria, hæc omnia eius in tempore seculi huius officia sunt, vitiis consumere, blandimentis subrepere, obrectationibus lacere, ambitione insilire, lasciuia allicere, & tota virtutis suæ potestate vastare. Ab hoc igitur omni malo dei expectanda custodia est. Et quia in animam maxime sæuiat, nam debitum nobis est, vt aduersus eum pugnemus in corpore, non est enim nisi ex concertatione victoria, idcirco subsequitur: *Custodiat animam tuā dominus.* Ne quid tot tantisque malis superius memoratis in eam sit potestatis. Tenuit autē propheticus sermo ordinem suū, dicens: *Dominus custodiet introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usque in seculum.* Non enim temporis huius & seculi est ista custodia, non aduri sole atque luna & ab omni malo conseruari, sed futuri boni expectatio est, cū exeuntes de corpore ad introitum illum regni cælestis per custodiam domini fideles omnes reseruabuntur in sinu scilicet interim Abrahæ collocati, quod adire impios interiectum chaos inhibet, quousque introeundi rursus in regnum cælorum tempus adueniat. Custodit ergo dominus exi-

tum, dum de corpore exeuntes secreti ab impiis interiecto chaos quiescunt. Custodit & introitum, dum nos in eternum illud & beatum regnum introducit. Ipse est enim qui ait: Ego sum ianua & nemo vadit ad patrem nisi per me, id est, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXI.

Vi spei cælestis desiderio detinetur, nihil obscuritatis in psalmo habebit.

Ex suo enim sensu intelligentiā prophetiæ magniloquentiæ consequetur. Nam cum se meminerit scriptum dei cohæredem, & consortem æternorum bonorū, & similem angelis ex resurrectione renouandum, & corruptione deposita in gloriam dei ac domini nostri Iesu Christi corporis conformandum, futurumque incolam cælestis ciuitatis viuis lapidibus extructæ, de qua scriptum est in euangelio, cum dominus iurare per cælū inhibuisset, adiecit dicens: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est regis magni: non vtique eam significans quæ propheta occidit & lapidauit, sed eā cuius beatus Apostolus Paulus ita meminit. Vos estis ciues sanctorum & domestici dei superædificati super fundamentum Apostolorum & prophetarū: cumque legerit ea quæ nunc sunt ex parte esse, nosque per speculum interim & in ænigmate videre, perfecto autem veniente, ea quæ nunc pro parte sunt destruenda, & facie ad faciem tanquam corporali visu ea quæ nobis nunc sunt inuisibilia cōtemplaturos, vbi non ægritudo, non mors, non mœstitia, non terror sit. Hæc enim si quis ad nunciata ab angelis, præformata in lege, exposita à prophetis, à domino exemplis representata, prædicata ab Apostolis ipse sibi hæc eadē per fidem possibilis cognouerit, proclamabit necesse est, exemplo prophete: *Letatus sum in his quæ dicta sunt mihi.* Sed quæ sunt illa quæ dicta sunt, ex quibus lætitia suscepta est? Nempe id quod sequitur: *In domū domini ibimus.* Hinc gaudetur, hinc exultatur, quia hæc quæ dicta sunt, quod eundem in domum domini sit. Domus domini quæ sit psalmo altero docuit, dicens: *Quoniam elegit dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi.* Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Non vtique vt diximus hanc terrenam & caducam & pœnas luentem impietatis suæ, sed illam liberam & cælestem Hierusalem, quæ eadem & Sion est, per cuius incolatum, quia domus dei est, nos quoque ciues sanctorum & domestici dei sumus. Hinc ergo lætitia est, quod dictum sit in domum domini

A nos ituros. Sed qui ista dixerint, ne forte ignorent, ne ve à domo eadem, in quam nos ituros nunciant peregrinentur, sed dicant: *Stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem.* Non incerta nunciant, nō incognita pollicentur, hāc domum desiderabilem & dilectā à multis agnouimus. Nam dicit scriptura: Vnam petij à domino, hanc requirā, vt inhabitem in domo domini omnes dies vitæ meæ. Vt videā delectationes domini, & visitem templum eius. Et rursum: Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Hæc domus desiderabilis, hic auditus lætabilis, fundamēto duodecim vitæ gemmarum esse viuos lapides extructos, excisos primum ad opus ædificatiōis à Mose in lege, à prophetis in passionibus suis, à domino in corpore, ab Apostolis in martyriis, ab sancto spiritu in virtutib⁹. Hi ædificatores, hæc ædificia, hæc ciuitas. Hinc

B stantes pedes in eius atriis, scilicet quibus oblatæ sunt clauis domus huius. Dicitur enim: Vobis dabo clauis regni cælorum, speciē domus ignorantibus nunciantes beati pedes, & à propheta merito laudati, quā pulchri pedes euangelizatiū pacē. Ac ne conuenire quicquam horum in eam Hierusalem quæ terrena fuit existimaretur, id consecutum est: *Hierusalem quæ ædificatur ut ciuitas.* Non ciuitas, sed vt ciuitas: quia illa terrenæ ciuitatis ædificatio, & templi extructio, & tabernaculi institutio, speciē illius æternæ & cœlestis ciuitatis præfigurabant. Et quia in omne tempus & vsq; ad seculi consummationem, & per omnium generationum ætatem ædificatio cœlestis huius ciuitatis explenda est, ideo eam ædificari sine temporis definitione significat, dicens: ædificatur vt ciuitas: donec vt Apostolus ait, intret plenitudo gentium, & tunc reliquæ Israël saluæ fiant. Sed quia vnum ecclesiæ corpus est, non quadam corporum confusione permixtū, neque singulis in indiscretum aceruum, & informem cumulum vnitis, sed per fidei vnitatem, per charitatis societatem, per operum voluntatisq; concordiam, per sacramenti vnum in omnibus donum vnū omnes sum⁹, in quod nos hortatur Paulus dicens: Obsecro vos fratres, vt id ipsum sapiatis omnes, eandem charitatem exercentes. Et cum fuerit, vt scriptum est: Erat autem omnium qui credebant cor & anima vna: tunc erimus ciuitas dei, tunc sancta Hierusalem, quia Hierusalem ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in id ipsum.

C Dissidentes autem à cœtu sanctorum & se ab ecclesiæ corpore peccatis præcipitantibus separantes, participationem sanctæ istius domus

non habēt, quia participatio huius ciuitatis in D id ipsum est. Ex consortio enim perfectæ ciuitatis vnanimis non possunt participationē in diuerso habere, sed in id ipsum. Omnes igitur qui vnum erunt, in ea erunt. Et testis est psalmus. Ait nanque: *Illuc ascenderunt tribus, tribus.* Non vna, sed plures. Sed fortē sine vlla exceptione ab vniuersis ædificanda videbitur ciuitas, quod in tribub⁹ cognominatis nulla fiat exceptio, eritq; populis deum nescientibus in hanc domum cōmunis ingressus. Sed intelligi illud scriptura non patitur, adiiciens ad id quod dixerat: *Illuc ascenderunt tribus, tribus domini testimonium Israël.* Sunt enim qui nō sunt domini quibus dictum est: Vos de diabolo estis. Et rursum: Abite à me maledicti in præparatum ignem diabolo & angelis eius: Trib⁹ ergo quæ erūt domini ascendēt. Sed fortē sibi Israël hoc esse debitum vendicabit, id est, qui E secundum literam, & non secundum spiritū, qui carnalis, & non cœlestis, qui crucifigēs dominum, nō qui adorans est, sed qui ab hac spe repulsus est. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini testimonium Israël. Non tribus Israël in testimonium gentium, sed tribus domini in testimonium Israël. Tribus enim domini sumus, & in domum dei Iacob introibim⁹, & annūciabit nobis viam suam & ambulabimus in ea. Tribus enim domini dixerunt. Venite ascendamus ad montem domini, & in domum dei Iacob, & annūciabit nobis viam suā, & ambulabimus in ea. Ex Sion enim prodiet lex, & verbum domini ex Hierusalē. Ex Hierusalem enim exiens verbum domini venit ad gentes. Hæ introeunt in sanctam ciuitatem in testimonium Israël. In quod tandem F testimonium? *Ad confitendum,* inquit, *nomini domini.* Tribus enim domini nomen domini confitentur. Hoc autem est testimonium. Ille Israël à domino Pharaone vindicat⁹, in mari ablutus, in deserto angelorum cibo pascus, in lege erudit⁹, in prophetis obiurgatus, in natiuitate à domino per consortium corporis susceptus, in cruce si crederet saluatus, in resurrectione si confiteretur glorificatus, nihil horum suum credidit, nihil horum manere suū voluit. Habens māna, cucumeres Aegypti desiderauit. Legem autem à deo expectans vitulum adorauit. Prophetas audiens occidit. Virginis partum prophetarū sibi infamauit. Deū in carne non credidit. Peccati remissorē falsi peccati reum arguit, emit ad mortē, in crucem sustulit. Testes resurrectionis ad silētium corrupit: Apostolos morte interfecit. In hoc scelere sui testimonium tribus domini ascendunt.

G dunt. Illi promissum est, hæc obtinent. Illius testamentum, sed harum hæreditas est. Hunc eius cruciatum, deum suum tribus confitentur. In hoc itaque testimonio agnoscit Israël quem cõpunxit, & ab accessu eius inhibetur, quem surrexisse non credidit. Hunc archægeli adorant, huic omnes virtutes cœlestes ministrant, hic tribus suas conformes gloriæ corporis sui præstat. Cõfitentur ergo nomen domini, quia deus est, quia filius vnigenitus ingeni est. In hoc itaque testimonium Israël in domum domini tribus domini conscendunt, confitentes nomen domini. Sed confessio ista iudiciũ est. Iudicatur enim per eos quibus dictum est: Sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israël. Non solum hi iudicabunt, sed & regina austri condemnabit, & Ninivitæ condemnabunt, quia hi poenitentiam propter Ionæ prædicationem egerunt, & illa ex ultimis terre partibus venit audire sapientiam Salomonis. In quibus ecclesiæ præfiguratio est, quia peregrina & incognita, & poenitentia credidit, & sapientiam desideravit audire. Hæc igitur sedes iudicij erit, ubi in testimonium Israël tribus domini ascendent ad nomen domini confitendum, in ecclesiam utique sanctorum lapidum ciuitatem, quæ domus domini est. Ait enim: *Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum David.* David nunc quoque sicut in cæteris locis domini nomẽ ex corpore est. Scriptura enim vbiq; mentionem assumendi corporis facit, David eum solita est nuncupare, nomen ei ex parente carnis assumens. Non est autem ex eo perturbatio intelligentiæ suscipienda, quod quedam ex præterito propheta locuti sunt. Iam enim de hoc eodem in plurimis locis rationem & frequenter edidimus. Deo namq; complectenti in se omnia futura pro factis sunt. Et eius tam fidelis præscientia est, ut quæ nondum gesta sunt tamen ab eo iam perfecta & pro præteritis habeantur & gestis. Denique statim res se futuri temporis loqui propheta demonstrat. Nam cum tanquam de præterito commemorasset ascendisse illic tribus domini, & sedisse super sedes domus David, nunc iam velut publicæ doctrinæ & admonitionis affectu, comonuit in futurum, dicens: *Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem.* Ut præscientiam fidei in his quæ gesta dixisset, ostenderet, conseruaret vero temporum ordinem in gerendis. Extructio itaque eius in pace est, & participatio in idipsum est, & vnus metis & fidei & charitatis domus illa est. Discenda est ergo doctrina pacis. Nunc enim rogate nõ orandi, sed interrogandi secundum pro-

prietatem græcitatatis est sermo. Sed pacem discere in voluntate est audientium. Cum enim de pace eius interrogauerit, tunc letabuntur dici sibi in domum domini ibimus. Neque enim interrogatæ pacis fructus exiguus est, quia id sequitur: *Et abundantia diligentibus.* Perfectos fructus dilectio pacis expectat, & abundantem felicitum prouentuum copiam sperat. Quod ipsum benedictio in Iacob ad spem fidelium præformata significat, benedictus enim ita est fratris benedictionibus occupatis. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni quem benedixit dominus, ager plenus & fertilis, reddens centesimum fructum. Hinc æternis copiis abundabit. Et nunc quidem interim beatis fructibus abundamus, quos nobis in spem fructuum æternorum ecclesiæ sacramentum & pacis vnitas subministrat. Hoc autem sacramentum spei communis corporalium & comunium rerum nominibus ostensum est, quod scientes intelligent. Namq; abundantia huius & copiarum idem propheta psalmo altero meminit, dicens: Dediti lætitiã in corde meo a tempore frumeti & vini & olei sui multiplicati sunt in idipsum. Hæc igitur abundantia est in idipsum. Per hæc enim pacis & sacramentorum abundantiam beata illa pax & indeficiens & æterna bonorum cœlestium abundantia præparatur. Dehinc sequitur: *Fiat pax in uirtute tua, & abundantia in turribus granibus tuis.* Pax atque uirtus domus huius conexa sibi sunt. Posse enim aliquid nisi ex pace non poterit, quia participatio eius in idipsum est: in idipsum autem esse pax sola cõsequitur. Perfecta uero ac pacata uirtus eorum est, qui congregantur in idipsum, & idcirco ait: *Fiat pax in uirtutibus tuis.* Ciuitatem autem necesse est diuerso edificiorum genere consistere. Non enim omnis est murus porta. Rursus neque omnis platearum porticus, tabernæ, neque domus, forum, templa, palatium, sed & differentibus inter se domorum magnificentiis differunt quæque cohabitantium dignitates. In omni uero genere ciuitatis nihil neque firmius, neque utilius, neque celsius turribus est. Solita uero scriptura est grauius pro firmis & immobilibus nuncupare, sicuti ait: *In populo graui laudabo te.* Nunc quoque cum de pace uirtutis memorasset, abundantiam beatitudinis perfectæ & æternæ ciuitatis huius principibus tanquam firmissimis & grauius deputauit, dicens: *Et abundantia in turribus tuis grauius.* Superius dixerat: *Et abundantia diligentibus te.* Non ergo omnium est abundantia, sed diligentium deum. Inde adiecit, *fiat pax in uirtute tua.* Pax enim ecclesiæ & vnitas uirtutem nobis firmitatemq;

A tatemq; præstat. Vnde illud Apostoli: Et pax dei quæ exuperat omnem sensum prudentiæ custodiat corda vestra in Christo Iesu. Nunc quoque hanc abundantiam quam diligētibus sponderat propriam esse grauium turrium commemorat, eos graues turres significās esse quicunque diligerent: per quod intelligendū est abundantiam hanc non promiscuam esse, nec totius admodum ciuitatis, sed eorum tantū fidelium & sanctorum virorum qui cateræ ciuitatis huius ædificationi tanquā turrium firmitatem præstiterint. Sequitur deinde prophetæ magnus affectus, & in omnem hominē credentē sollicitudo piæ admonitionis. Ait enim:

Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te, propter domum domini mei quæsiui bona tibi. Multitudinem in fratribus suis proximisq; huius significat ciuitatis propter quos pacem de ea locutus est, vt audientes se ipsos in ædificium consummādæ huius ciuitatis aptarēt. Sed qui pacem propter fratres & propinquos suos de ea loquitur, ciuitati eidē propter domum dei bona quærit, dicens: Propter domum domini mei quæsiui bona tibi. Ciuitati ergo bona propter domum domini quæsiua sunt. Discernens enim gloriā domus dei à ciuitatis vniuersitate, quia necesse est ornatum domus regie ædificationi ciuitatis totius anteferri, quæsiuit eidem ciuitati bona. Primum enim fratres & propinqui eius per prædicationem pacis facti sunt domini ciuitas. Secundo vero ciuitas ipsa iam ex propinquis eius & fratribus constituta, audiens dignitatem domus dei domum dei ipsa se præparauit. Ac sic ciuitati huic quæsiua sunt bona, dum ex ciuitate domini in domum dei proficit, secundū illud Apostoli. Vos estis templum dei, & spiritus domini habitat in vobis: fidelis enim est qui ait, pater pro his te rogo, vt omnes vnum simus, ego in illis, & tu in me, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticū graduum Psal. CXXII.

Efficitur rebus quod titulo præscriptū est: gradibus enim cantici tanquā de humilibus ad excelsa conscenditur. Nanque in primo cantico graduum ad dominum de tribulatione clamatum est. Postea leuati oculi in montes sunt, & quæsitum vnde veniret auxilium. Dehinc quia leuanti oculos & vnde auxilium veniat quærenti adest doctrinæ propheticæ institutio, in his quæ sibi sūt dicta lætatus est. Nunc vero quia vsque ad id

quod doctrina instituebat accessū est, de quodam quasi profectus sui gradu cātat propheta:

Ad te leuauit oculos meos qui habitas in cælo. Incrementis competentibus contemplandi dei vsus tanquam post multam cæcitatem per modica & dimensa admissæ sibi lucis interualla consuetudini totius luminis præparatur. Deus enim qui primum in tribulatione inuocatus est, quæsitus à prophetis, eosq; prophetiæ lætificauit auditus, & nunc iam oculis mentis per fidei fiduciam contemplandus est, habitans in cælo. Sed cælum hoc quod visibus nostris per materiem sui subiacet, quod tanquam fumus solidatum, firmamenti & naturam & nomen accepit, præteribit & non erit, sedes autem domini manet inæternū. Necesse est vero vt habitatio habitatore suo digna sit, & si corruptibili loco id quod infinitum & incorruptibile est concludamus, & si deū in cælo hoc habitare credimus. Quæramus ergo quæ habitatio dei sit. Nepe eius qui dixit: Pater enim in me, & ego in patre. Et rursum: Ego & pater vnū sumus. E de quo dictum est, deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, digno & sufficiente filio, in quo pater per eandem naturæ habitet virtutem. Pater autem filium quem ex se genuit, non separat à se differentia diuinitatis. Sed non nunc de inseparabili virtute patris & filij sermo est. Deus enim ex deo genitus non abest per naturam ab eo ex quo genitus confitendus est, & deus innascibilis vnigenitum deū gignēs manet in illo quem genuit proprietate generandi. Omnis autem spes in eo nostra est, vt vnigenitum deum nouerimus. Nam de innascibili deo nemo tam amens est, qui cælum contuens deum esse nō sentiat. In hoc ergo cælo deus inhabitat digno maiestatis suæ & diuinitatis habitaculo. Sed est & alia cōplacita deo & electa habitatio, eorum scilicet, de quibus dictum est. Habitabo in his & deambulabo in ipsis, & ipsi mihi erunt in populū, & ego illis in deum. De quibus & Apostolus ait: Vos estis templum dei, & spiritus dei habitat in vobis. Idem quoq; Apostolus ait: Qualis de limo, tales & de limo. Et qualis cælestis tales & cælestes. Cælestis ergo est secundus Adam, & idcirco cælestis, quia verbum caro factum est, ex spiritu scilicet & deo homo natus est. In hoc ergo verbo non inani sono vocis, sed in deo verbo, neque in dissidenti à se diuersaq; substantia, sed in dei verbo tanquam in cælo habitat. In eo scilicet vtiq; quod ex se ac suū est manens per eum, in eis quoque qui cælestes sunt habitans, sicut ipse ad patrem ait: Vt omnes vnū sint, sicut ego in illis, & tu in me.

Ergo

G Ergo si qui in Adā limus fuimus, nūc cœlestes sum⁹ in Christo & Christ⁹ habitator est nostri per habitantē Christū in nobis, etiā ille quoq; habitator est nostri, cui est habitans in nobis Christus habitatio. Et quia secundum corporalem intelligentiam ille nobis subest sensus, vt cœlum quod vltra firmamenti huius naturam est deus inhabitare existimetur: nō excludimus publicam illam de sede dei opinionē, vt ei cœlum cœli thronus sit, sed illam dignā deo habitationem in cœlesti Adam suo significatam esse credentes. Etiam hoc ergo cœlū habitare deus noscendus est, per eum quoque inhabitans quos in eo constituit esse cœlestes. Oportet autem eos qui ad dominum oculos mentis erexerint non retorquere eos atq; deflectere. Quia vt in euangeliis dictum est, nemo retro respiciens & aratrum tenens aptus est regno cœlorum. Relinquentes enim templa, aras, cupiditates, lasciuias, & omne vitiorū profundum conuenit indefesso obtutu inuictōq; persistere. Si enim gentes errore suo cæcæ indemutabili pertinacia falsis religionibus detinentur, ita vt reflecti à superstitionibus suis veri ratione non possint, diuersis diis vt vocant perseuerante stultitia seruientes & si anima peccantium capta vitiorum illecebris deuotissime seruit tanquam imperāti sibi corpori: quanto nos magis conuenit deum conditorem cœli & terræ cognoscentes, qui vt potens fuerit ex terra inanima animare hominem, ita & potens sit hominem, qui iam animatus occiderit, in æternitatis consortium excitare, sine deflexu aliquo ac deuia religione venerari, neque quoquam intentæ fidei pertinaciam deflectere? Et docet propheta hos mentis suæ oculos indemutabili ad deum esse semper obtutu, dicens: *Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum. Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum donec misereatur nobis.* Exempli comparationem propheta posuit, vt sicut in manibus dominorum oculi seruorum sunt, ita ad deum fidei suæ oculi intenti sint: quia fidelis seruus ad omnem obedientiam voluntatis dominicæ sollicitus sit, inflexōsque oculos semper intendat. Sed si de seruis ac dominis corporalibus sermo esset, dictum ita fuerat, oculos seruorum in oculis vel in lingua, vel in conspectu esse dominorum. Aut nutu enim his iubetur aut ore. Sed manus pro operibus frequenter scriptura significat. Sunt autem qui neque hominum, neque dei serui sunt, sed serui sunt peccati, domino dicente: *Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.*

Hi ergo serui harum spiritualium nequitiarū K in cœlestibus in opera eorū tanquā in manus dominorum suorū oculis mentis suæ semper intenti sunt, vitiorū in id desiderio atq; admiratione defixi. Sunt autē hęc diabolica, id est, deorū gentilium opera, quę significātur in manibus, vter, ocium, luxus, libido, superbia, auaritia, ambitio. In hęc ergo voluptatū quarum dominatui subiacēt opera spectātes sensus sui oculis intendunt, quibus dii plures sunt & numerosi domini, prout vniuscuiusq; studium & natura autorem sibi religionis elegerit. Nobis autem vnus deus est, nō tamen per vnionē dei domini nostri Iesu Christi ei quod de⁹ est abnegantes, sed sequentes legem & prophetas & euangelia & Apostolos diuinitatis vnitatem in innascibili deo & vnigenito deo secundum proprietatem atque naturam cum fide & veritate profitemur. Nusquam enim genere plurali, nec deos, neque dominos sermo propheticus nuncupauit, sed vnumquemque suo ordine. Genesis nanque ait: *Et pluit sulphur & ignē dominus à domino. Et propheta: Vnxit te de⁹, deus tuus. Et rursus: Dixit dominus domino meo. Et euangelia: Et verbum erat apud deū, & deus erat verbum. Et Apostolus: Vnus deus ex quo omnia, & vnus dominus Iesus per quē omnia, & nos in ipsum. Et rursus: Ex quibus Christus qui est super omnia benedictus. Hoc ergo propter dominum dictum est, vt intelligeremus per id quod vnus innascibilis deus est, non adimi vnigenito deo posse quod deus est. Deus enim vterque vnus est, non quod vnus diuisus in duos sit, aut vterque ipse sit, vt nuncupatio sola fecerit patrem & filium, non natura gignendi, sed idcirco deus vnus quia neque duo innascibiles, neque vnigeniti duo, sed vnus ex vno, & ambo vnum, nō dissimili scilicet aut differenti à se substantia diuinitatis in vtroq;. Sequitur deinde: *Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ.* Tenuit vero eundem propheta ordinem, vt in cōparationis exemplum ancillæ quoque oculos in manus dominæ esse cōmemoraret intētos, vt in operū potius efficiētias hęc desideria seruorum doceret intēta. Sed cū plures serui plurium dominorū sint positi in exēplum, querendū cur ancilla vna vnus cōmemorata sit dominæ. Plures enim serui vt superius diximus, plurimorū sunt dominorū. Nunc ergo vna ancilla & vna domina, quia natura vna est animæ humanæ, sicuti & terrenæ carnis vna natura est. Et quia nunc de peccatoribus qui peccati serui sunt, sermo est, hęc ancilla anima carni dominæ suę dedita est, & per corporalū vitiorum blandimenta*

A menta subiecta est, habetq; inferioris sui per illecebrarum fomenta dominatum fructus operum eius inspiciens. Ergo ut hos seruos & hanc ancillam indemetabiles vitia sua detinent, ut in his quadam religiosæ stultitiæ suæ intentione persistant: ita fidem esse oportere, quæ non temporaria ac mobilis sit, neq; emissis tentationibus defatigetur, sed usq; ad consummationem misericordie dei immobilis & indemetabita permaneat. Et ideo propheta pertinaciâ suæ spei usq; ad finem accipiendæ misericordie demonstrat, dicens: *Ita oculi nostri ad dominum deum nostrum donec misereatur nobis.* Non desinit, non absistit, tradat licet ad tentationem fidei misericordiam suam dominus, quia fides constantem prestare debet fiducia suæ expectationem, ut desperatio omnis diffidetiæ confessio sit. Sed propheta non incertus est misericordie dei. Nam oculi eius in eum, quoad usque misereatur intenti sunt. Intenti autem adeo, ut intentioni eorum oratio geminata subiecta sit. Ait enim post hæc: *Miserere nobis domine, miserere nobis.* Et intentus est, & intentus orat, ea scilicet perseverantia, quia viciorum serui in dominantibus sibi viciis demorantur illa certissima bonorum æternorum spe, & perfectæ in se misericordie fiducia perseverat. Sequitur vero, ut sæpenumero cognouimus, hanc fidelium spem grauis iniquorum obrectatio & molesta malignorum insectatio. Iustitiam enim à nobis prædicari iniquus odit. Pudicitiam si laudamus, impudicus offenditur. Execratur in nobis ieiunia ebrietas. At vero cum ad liberalitatem cohortamur insipientiam nostram auarus accusat. Cum Christum deum prædicamus crucifixum, religionem Iudæus & omnis ex gentibus persecutor exprobrat. Cum iudicium dei expectamus, offenduntur seculi reges, & deum arbitrum vitæ ab unoquoque actæ recusant. Cum resurrectionem annunciamus, mortua cum viciis suis infidelium corpora contradicunt, fidem quoque nostram à lege & prophetis & euangeliis & Apostolis susceptam omnes hæreticorum falsitates coarguunt. Cædimur, maledicimur, fugamur, necamur ferro, flammis, profundo, desæuitur in nostram verecundiam, desæuitur in corpora, dolor nobis est ex iniuriis nostris. Et quia iniuriæ nostræ his qui eas inferunt mors est, dolor nobis ex miseratione pereuntium est. Ideoq; post geminam precationem qua dixerat, miserere nobis domine miserere nobis, adiecit: *Quia multum repleti sumus aspernatione, quia multum repleta est anima nostra.* Deo solo aduersum hæc opitulanti potente, ut

ab aspernatione atque contemptu eximat vsque in finem misericordie in se semper intentum. Et quia donec sibi deus misereatur intentus est, ideo gemina oratione misericordiam dei sibi precatur. Quia sit ipse atque anima sua repleta aspernatione, misericordia dei ut diximus, tantum potente in multa aspernatione misereri, neque solum in id potente, sed potente etiam introuersum omnia retorquere, & quandam vicissitudinem prestare patienti. Testis nobis est & pauper in Abrahamæ sinu quiescens, & diues perustus in pœna. Illo enim posito in aggestu diuitiarum, ad ianuam eius fame tabidus pauper, vlcera sanie defluens federat, canibus vulnera dissoluta lingentibus. Sed hæc erat militia corporis, hæc aduersum seculum pugna: interius tamen anima eius per fidem inuulnerabilis, & ad omne telum voluptatis ac vicia inuicta, & ideo ab angelis post carnis dissolutionem beata in Abrahamæ sinum fertur. Ille vero cui omnis erat vestitus in purpura, cui totius ciuitatis nobilitas graui dominatu subdita famulabatur, cui æris, terræ, maris copiam in usum conuiuij congregabantur, vni ventri eius officiis elementorum omnium seruentibus, qui huic pauperi ianuam clauserat, micæ de mensa excidentes negauerat, & tanquam contumeliam suam occursum eius exprobrauerat, excedens hoc quo male usus erat corpore, impenetrabili à sanctis chao separatur, omni pœnarum ministerio excipitur, dolet, vexatur, vritur, exorari se ac refrigerari minimo digito quiescentis in sinu Abrahamæ pauperis deprecatur. Cui Abraham respondit: *Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala.* Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Fit alterna conuersio, & demutatur latitia in mœrorem, & mœror in gaudium. Et videamus an id ipsum quod euangelium exposuit, nunc quoq; propheta significet. Ait namque: *Opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis.* Post superbas quas commemorauimus insectationes regum, gentium, Iudæorum, hæreticorum, atque etiam sæpe nostrorum, facta hic quoque est euangelica conuersio, ut abundantibus sit opprobrium, & superbis aspernatio. Superbia in contemptum, & copia mutatur in inopiam. Rursumq; inopia in copiam, & contemptus demutatur in superbiam, propheta vtrunque istud per verba eadem monstrante, cum dicit: *Opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis.* Siue quod modo opprobrium ferant qui postea in regno dei abundabunt, quod & nunc in aspernatione

G sint, qui postea per fidei confidentiam super-
biant: siue quòd iudicij tempore opprobrium
& aspernatio in eos qui nunc in seculo abun-
dent ac superbiant reuertatur. Paulus in infir-
mitatibus & in angustiis suis gloriatur, iudi-
cem quoque eligi potentium ex contemptibi-
libus ecclesie præcepit. Mutuam sibi legem il-
le & Petrus instituunt, vt meminissent egeno-
rum, eorumq; curam facerent sollicitè. Mini-
morum angeli deum quotidie vident, humi-
lis exaltabitur, & optimum sacrificium deo est
cor còtritum & humiliatum. Nò ergo abiicia-
mus humilem, nò contènamus pauperem, non
trāscamus indigentē, ne profundo ab chao se-
paremur, ne refrigerare nos minimo digito
suo dedignetur, quia opprobrium abūdantib⁹,
H & aspernatio superbis sit. Demutabilis est ista
conuersio, & digna in bonos ac malos vicissi-
tudo, quam in euangeliis ostendit, dicens: Bea-
ti lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. Et
rursum: Vx vobis qui ridetis, quoniam flebi-
tis, ait dominus noster Iesus Christus, qui est
benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticū graduum. Psal. CXXIII.

Tulit magnum nobis compendium
psalmus anterior. Ab eo enim in hūc
scanditur. Oculi nanque mentis no-
stræ intenti in deum fuerunt vsque ad mise-
ricordie finem, multis vndique aspernationi-
bus & opprobriis circumstantibus. Post quæ mi-
sericordiam consecutos, & de opprobrio in a-
bundantiam, & de aspernatione in superbiam
collocatos, quid agere ac loqui nos oporteat
propheta demonstrat, dicens: *Nisi quòd domi-
nus erat in nobis dicat nunc Israël, nisi quòd dominus
erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, fortè
uiuos deglutissent nos.* Et quidem sermo ipse
talis est, vt intelligatur propheta esse instrue-
tis quid dici à cæteris oporteat. Primum enim
res ipsa dicta est, dehinc qualiter sit dicenda
monstratur. Et hic fuit ordo, vt quid agendū,
dehinc quatenus agendū esset ostenderet. Ni-
si quòd dominus erat in nobis dicat nunc Is-
raël. Dicitur ergo quid dici ab Israël oport-
eret de Israël. Israël frequenter admonuimus
eum existimandum esse, qui deum mētis ocu-
lis còtemplatus sit. Nūc ergo secundū prophe-
ticam doctrinam cognito quid dicere debeat
Israël loquitur, nisi quòd dominus erat in no-
bis. Cum insurgerent homines in nos, fortè vi-
uos deglutissent nos. Hoc ergo Israël ille exē-
plum accipiens à propheta dicit, quia audiuit,
nisi quòd dominus erat in nobis, dicat nūc Is-
raël. Nò est autē leue mandatū illud, quod ne-
cessè fuit præcunte quodā propheta præconio

demonstrari. In his nanq; rebus quæ difficiles K
sunt, desideratur exemplum. Omnis enim na-
tura hominum insolens ad res secūdas est, &
imbecillitatis suæ immemor incòsulte in pro-
speris iactans est, quod ab homine doctrina
dei erudito abesse oportet. Quis enim reli-
ctus est nobis gloriandi locus, recordantibus
omnia ex deo esse? Si nos nobis vitam inser-
uimus, debemus & nobis corporum speciem:
si ipsi pluuias æstusq; moderantes, ex nostro ef-
se prouentus fructuum gloriemur: si non in
omnibus opus est dei misericordia, etiam om-
nia nobis tanquam ex nostro sint vendicem⁹.
Nunquid fortis fortè se gloriabitur, quæ cor-
poris ægritudo efficiet infirmum? Nūquid di-
ues in opibus gloriabitur, cui hæc omnia for-
tè fur, prædo, tyrannus abripiet? Nunquid no-
bilitas gloriabitur, effecta nōnunquam indi-
gna & miserabilis seruitus? Nunquid sapiens I.
gloriabitur, incertus quid in momēto sibi ac-
cidat? Sed si quid horum sine molestiæ alicui-
us interpellatione vtimur, delectamur, effe-
rimur. Et si ex aliqua tristitia in gaudium re-
uertamur, huius ipsius vix adepti gaudij inca-
paces ultra sensum humanæ imbecillitatis
extollimur, immemores dicti huius? Non glo-
rietur sapiens in sapientia sua, neque fortis in
fortitudine sua, neq; diues in diuitiis suis, sed
in eo gloriatur, qui gloriatur intelligere se &
cognoscere quoniam ego sum dominus. Ergo
nos de consuetudinis nostræ vitio insolentes
quodam præscripto cōfessionis propheta for-
mauit, & ad honorem deo reddendū, & in eo
gloriandum exemplo admonitionis edocuit,
dicens: Nisi quòd dominus erat in nobis dicat
nūc Israël. Audistis igitur à propheta quæ di-
cere nos oportet, dicamus & nos nisi q; domi-
nus erat in nobis. Cum exurgerent homines in M
nos, fortè uiuos deglutissent nos. Perpeffi nan-
que hominum insectatiōes, regum impias cō-
stitutiones, conciliatorum illecebras adhor-
tatiōes: cum in fide maneamus, cum in timore
dei resideamus, cum in spe bonorum æter-
norum immoremur, adiuti dei misericordia
scientes fidelem eum, qui dixit: Ecce ego vo-
biscum sum omnibus diebus, vsque ad con-
summationem seculi. Ad hunc habitantem in
nobis gaudia nostra referamus, huic si quid in
nobis est debeamus, à Paulo beato docti, nisi
nostrum existimandum, dicente: Quid autem
habes, quod non accepisti? Si autem accepisti,
quid gloriaris quasi non acceperis? A sancto
vero Iacob patriarcha modestiam referende
gratiæ cognoscentes, cum dicit: Deus qui nu-
triuit me à iuuetute mea, & angelus eruens me
ex omnibus

A ex omnib⁹ malis. Non est autē in vſu hominū, vt viuos alios vorent, neq; vſq; ad carnes glutindas odia procedunt. Sed neq; nunc de eruto à morte corpore gaudium eſt, ſed de anima à peccato conſeruata, atq; à peccatorum confortio liberata. Idcirco ait, forſitan viuos deglutiendos fuiſſe, ſcilicet in corpore adhuc poſitos, à morte peruaſos, atq; à peccato comēſos. Hæc viuorum mors eſt, viuere luxui, ſomno, ſacrilegiis, adulteriis, cædibus. Deo ergo gratiæ agendæ ſunt manenti in nobis, quod per fidem eius doctrinamq; viuentes non deglutimur ab iſtis. Fit ergo hic in gratulatione ordo, qui eſt in iniquitatibus. Nanque ab inſurgentibus primum aduerſus nos deglutiti non erimus: ſed ne poſtea quidem iracētibus eorum animis ab aqua domino protegente abſorbemur. Ait enim: *In eo, cum iraceretur animus eorum aduerſus nos, forſitan aqua abſorbuiſſet nos.* Sed quid hoc eſt? animi hominum irascuntur & aqua nos abſorbet? Nunquid ad motus mentium incitatarum vltrices aque aſſiſtunt, aut animales ſunt vt abſorbeant? Encari aqua qui demerſi ſunt poſſunt: abſorbere aut id quod inanimale eſt, non poteſt: quærendum ergo nobis eſt, quid hic intelligi oporteat. Et meminiſſe eorum locorum neceſſarium eſt, in quibus aquæ facta ſit mentio. Et quidem in exordio libri Genēſis ita ſcriptum eſt: Et ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas. Et ruruſum? Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Et iterum: Dixit deus: Fiat firmamentum in medio aquæ, & ſit diuidens inter aquam quæ eſt ſub firmamento, & inter aquam quæ eſt ſuper firmamentum. Et ruruſum: Aqua quæ ſuper cælos eſt, laudet nomen domini. Et ruruſum: Viderunt te aquæ deus, viderunt & timuerūt. Ergo quia lex ſpiritualis eſt, & fides hitorie non periclitatur, ſi rebus effectis ineſſe connexā ſibi extrinſecus ſignificantiam exiſtimemus, videmus & aquas eſſe ſuper quas ſit ſpiritus dei, & aquas eſſe quæ ſuper cælos ſunt, eſſe & quæ in terris ſunt, & aquas eſſe quæ laudēt, & aquas eſſe quæ timeant. Per quas recte ſignificari nationes intelligemus, in quibus ſunt ſpirituales, ſunt tenebroſæ, ſunt cæleſtes, ſunt terreſtres, ſunt glorioſum aduentum domini laudaturæ, ſunt & timentes. Hæ ergo ſunt trepidæ, terrenæ, tenebroſæ, abſorbere nos volentes animis cōcitatis in ira, & toto diabolici furoris impetu commotis, tanquā maximæ hyemis tēpeſtates torrentibus, & per præceps ruētibus. Atq; ita in ordine cōfeſſionis noſtræ ad dominū adiecit propheta: *Torrentem pertranſiuit anima noſtra, forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquā inmenſam.*

Ecce diaboli & ſuorum irruentes impetus, & D ex turbidis motibus concitatos furentēſque procurſus, tempeſtates temporariæ torrentes. Sed hæc intolerabilis aqua animam non tranſit, in qua deus habitat. Intolerabilis autem eſt deo vacuis. His autem in quibus deus eſt, torrens repentinus eſt, poſt paululum vero ad tranſeundi facultatem aridus & exhauſtus. Atque vt nullus hic de aquis ſenſus eſſet, conſequitur: *Benediſtus dominus, qui non dedit nos in captione dentibus eorum.* Et qui ſunt torrentium dentes? Sunt plane ad laniandum apprehendendūq; vehementes, ira, cupiditas, laſciua, odium, gula, auaritia. Hi ſunt dentes mali & tenaces. Per hæc enim in nos captos laniatoſque dominantur, dum vitiorum ſuorum aut miniſtros aut conſortes eſſe nos faciunt. quibus non carnes noſtræ, ſed animæ, niſi deus in nobis eſſet, manderentur. Ait enim: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo uenantium.* Laqueos qui venantur oc- E cultæ & fallentes prætendunt, aut abſconſos vallibus, aut herbis conſectos, aut cibus obliteratos, nubibus concolores. Et hæc quidem ad beſtias atque aues cæteras, nobis vero aduerſus animam hæc parantur. Eſt enim nobis laqueus ocium, pecunia, ambitio, laſciua. Hæc prætenduntur, hæc blandiuntur, hæc fallunt: ſed ab his omnibus voluntas noſtra eſt refrenanda. Omnibus enim hi laquei prætentati ſunt, ſicut ſcriptum eſt: Non enim iniuſte in terram prætenduntur retia auibus: perfecta enim gloria eſt, ab his laqueis qui prætentati ſunt euolare. Denique pſalmus ita dicit: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venatorum.* Non utique venantium, F ſed eorum quibus in venatione tenſi ſunt laquei. Non enim cum quis in laqueum incidit, tunc fiet peccator: ſed cum omnibus tendantur, ille tantum qui iam ſit peccator in laqueo eſt, ſicut ſcriptum eſt: *Oculus meretricis, laqueus eſt peccatoris.* Ergo à peccatis omnibus abſtinendum eſt, ne incidamus in laqueum. Spirituales enim ſumus, & euolamus vt paſſeres. Paſſer auis domeſtica, & ædificiorum incola, non momentanea, non temporaria, ſed ſine demutatione vlla aut temporis obſeruatione conſiſtens. Nos ergo ſine viciffitudine temporum eccleſiam incolētes, abſtineamus à peccatis, vt à laqueis euolemus. Laqueus enim per deum in nos habitantem conteritur, quia ita ſequitur: *Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.* *Adiutoriuſ noſtruſ in nomine domini, qui fecit cæluſ & terrā.* Hoc adiutorio laqueus cōterit, hoc adiutorio D ij libera-

G liberamur in nomine domini, qui fecit cœlum & terram, quod est scilicet super omne nomē, in quo omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua cōfitebitur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedict⁹ in secula seculorū. Amē.

Canticū graduum Psal. CXXIII.

Vi confidunt in domino sicut mons Sion.

Faciunt nobis plerique obscuritatē, volentes scripturas propheticas solo aurium iudicio æstimare, & non aliud in his intelligere, quā quod sub singulis rerum quarumcūque vocabulis audiatur. Quod cum volunt, neque nobis quod intelligamus relinquunt, neque prophetas non dico cœlestia, sed ne terrena quidem rationabiliter dixisse constituunt. Quid enim aut à nobis congrue tractabitur, aut ab illis recte dictum existimabitur, cum aquas laudantes, videntes, timentes & plaudentes manibus audiemus, nisi ex autoribus scripturarum earundem sub aquarum nomine aliud significari quod alterius sit generis monstremus? Id scilicet quod sit viuum ac sentiens, & ad rei vniuscuiusque iudiciū suo se motu sensuq; semper mouens, quod esse homo intelligitur laudans, videns, timens, plaudens, iudicans. Nec enim humanæ affectionis genera in aquis esse sermo propheticus edidit, quorum quia in aquas natura non conuenit, nec ppheta de aquis dixerit, nec nos de aquis dictum intelligamus. Hæc propter ea quæ in præfenti psalmo sunt retractari conuenit, quæ talia sunt: *Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternū qui habitat in Hierusalem, montes in circuitu eius.* Nomen montis Sion, & habitatio in Hierusalem, & montes circum eam, si nullam interioris intelligentiæ habent causam, inanis est psalmus, & mēdax propheta, in quo spiritus sanctus loquutus esse credatur. Est enim mōs Sion ciuitati Hierusalem imminens, est eadem ciuitas, circa quam extrinsecus plures sunt montes. Qui ergo confidit in domino, quem profectum habebit, ut sit sicuti mons Sion? Ex rationabili homine fieri saxum, arborem, cespitem, & de natura animali in naturam inanimalem referri? Iam vero quomodo fidelis hic sermo sit, non commouendum eum in æternum, qui habitat in Hierusalem? Nunquid Hierusalem ipsa sanctificationem habitantibus afferebat, ut habitatio eius firmitas esset æterna, cum illic sacrilegia, cædes prophetarum, iudicium mortis in deum, fuga Apostolorum, crucis scandalum sit? Habitantes autem in ea quoties captiui, quoties perempti? Ad vitimum vrbs ipsa

funditus diruta est, & qui vastationi eius residi- K
dui erant, iam capti atq; dispersi sunt, propheta hoc impietatis eius excidiū ita antea nūciante: Terra vestra deserta, ciuitates vestre igni cremate, regionē vestram in cōspectu vestro exteri comedēt, & desolata & subuersa à populis extraneis derelinquetur filia Sion, ut tabernaculū in vinea, & sicut casa custodiaria in cucumerario. Iam ergo inanis est sermo, inanis est prophetia quæ addiderit: *Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & usque in seculū.* Hierusalē euersa est, populi eius extincti sunt, reliquiæ ei⁹ dissipatæ sunt, hodie in ea nō habitat, nō sacerdos, nō propheta, non princeps, sed ipsa obtrita, deserta, sine fructu est. Et quomodo habitator eius non cōmouebitur in æternum? & dominus in circuitu populi eius ex hoc usq; in seculum? Ergo nō potest de ea prophetatum videri, à qua prophetiæ veritas dissidabit. Sequēs igitur est, ut queramus in quos dictorum ratio conueniat. Et quidem primum animaduertendum est, non alterius montis quā Sion factā mētionem. Legimus enim montē esse domini & Choreb, usque ad quem primum Moses cum multa obisset accessit. Esse & montem domini Sina, in quo populo lex scripta sit. Est & Sion mons supereminens Hierusalem, sed quia in hunc montem prophetiæ nullus est fructus, videndum est quid in monte intelligi oporteat, & habemus optimum intelligentiæ ducem Esaiam. Nam cum superius montem domini excelsum significasset, ad quem gentes venturæ essent ait: Propter hoc sic dicit dominus. Ecce mitto in fundamenta Sion lapidem præclarum, electum, angularem, preciosum in fundamenta eius, & qui credit in eum, non confundetur. Et non ambiguum est Apostolū fundamentum Christi significasse, per quod beata illa dominici corporis ecclesia, cuius fundamentum est Christus, significari videtur in montem, quam idem Apostolus & Hierusalem nuncupat, dicens: Quæ nunc est Hierusalem, & seruit cū filiis suis. Ea autē quæ sursum est Hierusalē, libera est, quæ est mater nostra. Habemus ergo montē Sion domini, habemus & ciuitatem dei Hierusalem. Et nominis Sion interpretatio est speculatio. Sic ergo montem domini in Daniele accipimus ex monte in lapidem, & rursus ex lapide in montem: exinaniuit enim se in forma dei constitutus, & formam serui accepit, & per passionem suam mundo cum superstitionibus suis terroribusq; prostrato, in gloria dei patris est, & deus super omnia est propter infirmitatē car-
nis ex

A nis ex monte in lapidem exinanitus, propter gloriam passionis ex lapide rursus effectus in montem, mons supereminens & excelsus, in quo ipsi nosmetipsos per assumptionem carnis nostræ corporisq; speculamur. In eo enim sumus resurrectio in resurrectione nostri, in eo nobis est corporis contemplatione speculatione. Est enim Sion mōs. Loquitur interpretationem hanc Hebraica lingua, qua dictum est, mons Sion mons speculationis est. Loquatur & Paulus & dicat: Nostra autem conuersatio in cælis est. Vnde & saluatorem nostrū expectamus dominum Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, cōformatum corpori gloriæ suæ. Dicat & rursus: Et cum essemus mortui peccatis, viuificauit nos simul cum Christo, & coëxcitauit & collocauit in cælestibus. Dicat & Euangelium: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Dicat ergo nunc & propheta: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Hierusalem. Sequamur Apostolum, sequamur euangeliū, sequamur prophetam. Confidamus in domino, vt conformes corporis gloriæ dei simus. Habitemus nūc ecclesiam cælestem Hierusalem, vt non moueamur in æternum. In hac enim habitantes, habitabimus & in illa, quia hæc illius forma est. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Et nunc videmus per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Sed & hæc cælestis, & illa cælestis, & hæc Hierusalē, illa quidem ecclesia angelorum multitudine frequentium. Sed est ecclesia primitiuorum, & est ecclesia spirituum in domino fundatorum. Fundandi ergo sumus in spiritu, & in hac habitantibus standum est, non discurrendum, sicuti Mosi dictū est: Tu autem hic mecum sta. Non simus procurusibus vagi, neq; viis incerti, neque inanis doctrinæ vento euolantes. In æternum enim manendum est, si sine cōmōtione steterimus. Sed neque desunt stare volentibus sanctorum custodia, neq; angelorum munitiones. Dicitur enim: Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & vsq; in seculum. Hos ergo secundum superiora exempla montes esse existimabimus, humilitatem terræ excedentes, firmos & excelsos & immobiles. Cum enim & montem significari ecclesiam, id est, dominū in corpore legimus, & inuenimus montes dei exultare atq; latari (Scriptum est enim: Montes exultauerūt vt arietes) quomodo possumus montes non eos significatos esse intelligere,

qui super terrenam naturā gloriosi iam in dei rebus exultant: Ac ne leue præsidium in Apostolis, vel patriarchis ac prophetis, vel potius in angelis, qui ecclesiam quadam custodia circumsepiant, crederemus, adiectum est: Et dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc & vsque in seculum. Sed fortè Apostolorum vel angelorum custodia sufficiens existimetur: verū id quidē est, sed & Mosē audiamus. Namq; cū ei dominus dixisset: Ecce angelus meus antecedit te, & ille respondit: Nisi tu mecum ambulaturus es, ne me expellas hinc. Bonum quidem præsidium angeli, sed melius domini. Multis anima nostra laqueis appetitur, multis aduersus nos armis dimicatur. Non terra, nō maria, non aër à fidei nostræ periculo vacant. Rapiunt oculos nostros raræ incogniti maris gemmæ, occupat animum terræ aurum, totis nos mortis nostræ illecebris spirituales nequitia & aëris huius virtutes circumuolant, per vitæ præsentis molestias, per alienæ voluntatis mores atq; lasciuiam insidiantes vt irascamur, vt oderimus, vt amemus, vndiq; expectamur & appetimur. Sciens ergo dominus non aduersus carnem & sanguinem nobis pugnā esse, sed aduersus mundi huius potentes & nequitas spirituales, ait euāgelia consummās: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Adest enim, & cum fideliter inuocatur, per naturam suam præsens est. Spiritus namq; est omnia penetrās & continens. Non enim secundum nos corporalis est, vt cum alicubi adsit, absit aliunde, sed virtute præsentis, & se quacunque est porrigenti. Cum replente omnia eius spiritu in omnibus sit, tamen ei qui in eum credit adsit. Nam & tribus vel duobus in nomine suo congregatis erit præsens, & in circuitu omnis populi sui ex hoc & vsque in æternū. Sed quid sibi vult, esse eum in circuitu populi sui ex hoc & vsque in seculum? Quia non relinquet virgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas. In virga potestatem intelligi conuenit, insigne enim potestatis est. Virgam accepit Moses, qua posset omnia. Fuit & virga Aaron, sed fuit & virga Pharaonis, fuit & virga Nabuchodonosor. Ergo in circuitu nos dominus custodit, ne super sortem nostram peccatorum virga derelinquatur. Veniunt quidem tribulationes, sed non permanent: veniunt persecutiones, sed non persistent. Multi redigere libertatem fidei nostræ in captiuitatē volunt, sed confessioni nostræ quam in Christo habemus, nemo dominatur. Non enim super sor-

Gtem nostram peccatoris virga derelinquitur. Dominus namq; in circuitu populi sui est inæternum, ne victi & fatigati virgæ imperio ad iniquitatē extēdamus man⁹ nostras. Sed virga cum inciderit, auferetur: & peccator cum incubuerit, non derelinquetur. Breue est quicquid patiemur ab aduersariis dei: & habet victoriæ præmium, licet nō habeat prælij longi laborem. Dominus adest, etiam si vis aliqua cōpellit. Abstineamus manus nostras ab iniquitatibus. Nō extendam⁹ opera nostra in peccata, quia domino in circuitu nobis constituto, virga peccatoris non derelinquetur vt maneat. Postq; conuersio fit prophetæ, retributionem à domino ei qui ab iniquitate manus abstinerit imprecantis. *Bene fac domine bonis*

H & rectis corde. Probitatem & facti & voluntatis in utroque significans. Multis enim vel propter hominum fauorem, vel propter periculum & metum facti opus bonum est. Verū nisi ex voluntate boni simus, etiam si hominibus boni videbimur, tamen deo boni non sumus: quia perfecta bonitas in recti cordis cōsistit affectu. Retributio autem vt bonis adest, ita & malis non abest. Nam sequitur: *Declinantes autem ad obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem.* Et hic quoque duplicis significantiæ sermo est, declinantium ad obligationes, & operantium iniquitates. Qui declinant, ex alio in aliud declinant, id est, ex bonis operibus recti cordis in obligationes. Et quas esse obligationes existimabimus? Eas nēpe, quas solui monuit propheta, dicens: Non tale ieiunium elegit dominus, sed solue omne vinculum, nodum iniquitatis dissolue, obligationes vehementium commutationum. Si quis ergo se à præceptis dei declinans, his obligationibus colligauerit, adducetur cum operantibus iniquitatem, in eandem scilicet sententiæ pœnam transgressor & iniquus futurus. Qui enim operatur iniquitatem, ab obseruatione legis alienus est: qui autem declinat ex lege, legem in qua mansit ante, transgreditur. Non declinandum igitur ad obligationes est, neque libertas nostra est nexibus seculi & mundalium negotiorum vinculis inferenda. Nouit beatus Paulus hanc libertatis solutionem, qui dicit: Solutus es ab vxore, noli querere ligationem. Et hoc non de criminoso vinculo necessariæ ligationis sensit. Cæterum sunt alia vincula, quæ fidem nostram impediunt & obligant, sibiq; connectunt: maxime augetur pecuniæ labor, & negociandi insincerus profectus. Hæc enim ita obligant peccatis sacramentis, cōmerciis, vt sibi nos captos ser-

uosq; detineant. Ab his ergo mens, voluntas, K studium soluendum est, quia declinantes ad obligationes vnà adducuntur cum operantibus iniquitatē. Erit autem Israël pacificus, nō derelicta super se virga peccatoris, sed in fide perfecta, ac spe æterna manens, audiet pro portione sibi dici: Pax super Israël. Ille est enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXV.

N conuertendo dominus captiuitatem Sion, &c. Nisi essent in psalmis quædam tales prophetiæ, vt in res atque homines eorum temporum, quibus scripta sunt, nō conuenirent, profecto audirent multi nihil in psalmis spiritaliter dictum existimare, putarentq; nos quasdam commentitias assertiones, & euentitas interpretationes inquirere, L quibus videremur altius nescio quid ac profundius cæterorum sensu intellexisse, perinde quasi nos sensui nostro ea quæ scripta sunt, coaptemus, & non magis ex his quæ scripta sunt, sensum legentis & sollicitæ intelligentiæ consequamur. Scriptura enim legis manet, atque est anterioribus quàm adesset dominus in carne tēporibus, cōsummata à prophetis, addita à Iudæis, pertractata à regibus, suscepta à gentibus, sed intellecta & probata à Christianis. Hoc fortè insolens existimetur. Planè insolens est, si nobis hanc gloriā præsumimus, si tantum infirmitati nostræ licere volumus, vt tantis temporibus abstrusa, tantis humani generis obscura etatibus, in quibus intelligēdis frustra reges laborauerint, ipsi doctores & magistri legis errauerint, nos stulti seculo, & purgamenta mundi, & deliramenta sapientibus, de eorum intelligentia gloriemur. Sed tamen intelligimus, quia nō mēdax est qui dicit: Petite & dabitur vobis, querite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Et scriptum est: Quia qui dixit, quoniam oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & in psalmis de me: tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, & dixit illis: Quoniam sic scriptum est, Christum pati, & resurgere ex mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Nō ergo ex nobis est quod intelligimus, sed ex eo, qui quæ inuisibilia erant fecit intelligi. Itaque ab eo speranda intelligentia est, qui & pulsantibus aperiet, & querentibus demonstrabit, & petentibus non negabit. Nam quomodo intelligi poterit hic psalmus, cum à rerum gestarum historia distonderet

A dissonet: Nusquam enim captiuitas populi huius, quæ usque ad David tempora scribitur, sed longe postea quam Salomon filius eius regnum obtinuit, seruiuit captus Israël Assyriis, dehinc Iuda Babylonis. Quomodo ergo David in eodem psalmo tanquam captus orat? Aut quomodo auersa à se captiuitate lætatur? dicens:

In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum illis.

Quamquam autem religiosum sit, existimare futuræ captiuitatis demutationem secundum prophetiæ scientiam prænunciatam fuisse, & ea quæ indubitate essent gerenda per fidem gerendorum commemorasse pro gestis, tamè dictorum verborumque virtus eius reditus gratulationem, qui post captiuitatem Babyloniæ indultus est, nunc nos intelligere non patitur:

B cum præsertim eundem reditum grauior postea sit consecuta captiuitas, & indignum sit propheta, tanquam ignorantem, amoto omni captiuitatis opprobrio gratulari, cum indemutabili rursus opprobrio captiuitas iterata successerit. Est autem nunc omnis in psalmo, sicuti singularum rerum expositione monstrabimus, ex captiuitate vitiorum in libertatem cognitionis dei redeuntis animæ gratulatio. Et quidem grauis est captiuitas corporalis, quæ iure libertatis amisso, victorum dominatui subditur, & seruiunt tum quidè corpora, sed nequaquam capitur fidelis animæ libertas. Testes sunt mihi tres pueri inter flammam cantantes: testis Daniel in fame leonum, propheta prædico saturatus: testis Eleazar inter iura dominorum,

C patriis suis legibus liber: testes cum matre sua martyres septem, deo gratias inter noua mortis tormenta referentes. At vero quanto infœlicior est animæ captiuitas? Si auaritia cœperit, per corpus latrocinatur ac grassatur: si libido vicerit, comunicat cum corporis seruitute: si luxus, ira, odium, temeritas, ebrietas, inuidia subegerit, his imperantibus sibi dominis, & anima, & corpus in comune famulatur, atque ita captiuitate animæ & corporis sequitur captiuitas. Cæterum conditione corporis religiosæ animæ generositas despicit. Officium quidè durum, tamè homini non omnino miserabile, quia seruitur à seruis. At vero animæ captiuitas quam infœlix est? Auarus cariturus semetipso, carere timet pecunia, negociosus, tristis, anxius, sine requie villa, damni metu semper detinetur: honestatis immemor est, amicitiarum inobseruans, humanitatis fugax, religionem nescit, bonitatem omnino odit. At vero cui libido domina est,

in quo cœno dedecoris volutatur? Pendet ad D occasiones adulteriorum, anxius circa lasciuia suæ feruorem, oculis, mente, corpore totus in scortis est. Videns quotidie atque audiens humanas in adulteros leges, adulteriū in ipso foro cogitat: quod agit timet, & quod timet non fugit. Quid vero infœlicius ebrietatis dñatus? Vtri ultra capacitatem infundere, sensui ratione redimere non loqui, non meminisse, non stare, & mortem quandam naturæ incolumi imperare? Quæ dedecorosa autem est furentium motus, temeritatis impetus, odiorum stimulus, liuoris anxietas? Quanta ergo perturbatio eorum est, quanta calamitas, qui supra memoratis malis seruiunt? Verum si cognita sapientiæ doctrina, & dei prædicatione, & remissione vniuersorum horum peccatorum & resurrectione corporum, & æternitatis consortio, & regno cœlesti à dominatibus superioribus de auaritia ad munificentiam transeamus, de libidini- E bus ad continentiam migremus, de ebrietate ad ieiunia reuertamur, de furoris temeritate, odio, liuore ad placabilitatem, rationem, misericordiam, benignitatem euolemus, discen- F tes hæc omnia à lege & prophetis & euangelis, & Apostolis, & cantantes ex lege: Dominus conterens bella, dominus nomen est illi, cognoscentes à propheta: Ego sum qui feci cœlum & terram ex nihilo, credentes ab euangelio: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, pronunciantes ab Apostolo: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus vniuersæ creaturæ, quia in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra. Et cum gentes cōuersionem nostram ex vitiis in virtutes, ex ignorantia dei in confessionem eius effectam admirabuntur, tunc psalmi propheta- G miam nobis intelligi posse testabimur, dicentes: Dum auertit dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum illis.

Auertit enim dominus captiuitatem nostram per remissionem peccatorum. A dominatu enim vitiorum animam liberauit, anteriora delicta non reputans, & nos in vitam nouam renouans, & in nouum hominem reformans, constituens nos in corpore carnis suæ. Ipse est enim ecclesia per sacramentum corporis sui in se vniuersam eam continens. Non erat Sion antequam liberaretur, sed Sion est quæ liberata est. Nomen cum libertate cōuenit. Neque enim manētis, sed auersæ captiuitatis hoc nomen est. Quod vero ait, facti sumus tanquam consolati, meminit & Apostolus interim tanquam consolatum esse se, D iij dicens:

G dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et qui nunc pro parte scit, & pro parte prophetat, & qui scit repositam nobis esse Hierusalem in caelo, & cum dicit, dissolui melius esse, & cum Christo manere. Sumus nunc quidem consolati, quia dominus ait: Mittet vobis pater & alium consolatorem. Cum dicit alium, superesse se docet. Superest enim: Expectat nanque omnis creatura reuelationem filiorum dei. Reuelatio illa, consummata consolatio est. Cæterum nunc tanquam consolatione ipsa interim non carentes, licet sit consummationis suæ nobis residua perfectio. Repletur enim gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Non enim sufficientia sunt ad reddendas deo laudes linguæ nostræ atque oris officia. Mutauimus crimina in innocentiam, vitia in virtutes, ignorantiam in cognitionem, interitum in immortalitatem. Et hoc à dei gratia faciente, penitentium finem, & nouorum bonorum initia reddente. Quod enim optabilius nobis est tempus? quo adulterabamus, an quo maluissimus virgines fuisse? Quo ebrii eramus, an quo ieiunium latamur? Quo pecuniæ seruiebamus, an quo pecuniæ nostræ benignitatis est usus? Quo dæmonia adorabamus, an quo pecuniis imperamus? Quo placere seculo gestiebamus, an quo seculum vincimus? Quo deum nesciebamus, an quo hæredes deo præparamur? Hanc spei nostræ fidem gentes contemplant, dicunt: Magnificauit dominus facere cum illis. Hanc in virtutes vitiorum demutationem contuentes, dei in nos magnificentiam admirantur. Id ipsum etiam ex sensu adeptæ huius beatitudinis nos quoque

confitemur in oris gaudio, & linguæ exultatione: Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. Lætatur enim de profundo ac miserabili cæno nunc ablutos nos fuisse, & novos ex omnibus vitæ anterioris vitiis constitisse. Et quia propheta futuræ spei gaudia loquebatur, licet secundum scripturæ consuetudinem tanquam de præteritis gratularetur, tamen per consequentem præcæ non sui temporis res has esse declarat, dicens:

Conuerte domine captiuitatem nostram. Si fuit tanquam consolatus cum auersa est captiuitas, quomodo nunc ut ea à se auertatur orat? Sed in superioribus prophetice scientiæ sit sermo futurorum gaudia tanquam de præterito nunciantis, tunc autem de auertendis communis oratio, cui se propheta tanquam & ipse captus admiscet, tanquam adhuc in hisdem se esse cognoscat. Scriptum est enim: Iustus in

principio sermonis sui ipse sibi accusator est. K
Et rursum: Confitere primum peccata tua, ut iustificeris. Et: Beati qui lugent, quia ipse consolabuntur. Scit quidem propheta se liberum, sed tanquam captus deo subditus est, siue per propriæ confessionis disciplinam: quia ubi peccati confessio est, ibi & iustificatio à deo est, quod in publicano & pharisæo dominus testatus est, cum pharisæus iustum se gloriatus est, publicanus vero pro peccatis orasset. Ait enim: Amen dico vobis, quoniam magis iustificatus est publicanus quam pharisæus. Siue ergo ob id propheta conuerti captiuitatem communem precatur, seu quod populum omnem à peccatis captum sciebat, & sicut, cum Apostolo, membro vni corpus omne compatitur, ita & populo & captiuo à peccatis propheta concaptus est, sed tamen orare pro captiuitate sua bonum sibi esse demonstrat, dicens: *Qui seminat in lachrymis, in gaudio metet.* L
Euntes ibant & flebant mittentes semina sua. Venientes autem uenient in exultatione portantes manipulos suos. Quis hic ad ludæos sermo est, ut eorum in hoc psalmo videatur prophetata captiuitas? Quæ vero ad communem humani generis consuetudinem ratio est? Quis enim vnquam serens fleuit? Aut nunquid huius lamentabilis sationis ludæis usus ex lege est? Nequaquam igitur istud scriptum vsquam aut gestum est, sed est prophetia superioribus dictis connexa. Duas autem esse sationes sanctus Apostolus docuit, carnis & spiritus, demonstratis & enumeratis feminibus sationis vtriusque, cum caro adulteria, veneficia, comestiones, ebrietatem, auaritiam, idololatriam, & cætera his similia sereret: spiritus vero pacem, gaudium, continentiam, charitatem, sobrietatem, mansuetudinem, & quæ sunt his consequentia seminaret, & sata sua vnoquoque messuro. Cū igitur optimum deo sacrificium sit cor contribulatum, & beati sint lugentes, quoniam ipsi consolabuntur, & vnusquisque que seuerit metet, operum suorum fructus in iudicium tanquam manipulos laturus, seminandem nobis est cū confessione peccatorum, cum iuctu corporalis infirmitatis, cum lamentatione ac dolore conscientie nostræ, quod nequaquam possim⁹ digne dei præcepta secundum propositum voluntatis explere. Tunc quæ in lachrymis seuerimus, metemus in gaudio: euntesque, fluentes, cum exultatione veniemus, repleti fructibus nostris, & manipulis elaboratæ à nobis metis onerati, consolati per Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

A *Canticum graduum. Psalmus. CXXVI.*

Nisi dominus edificauerit domum, in uanum laborauerunt qui edificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilauit qui custodiet &c. Ratio & temporum & prophetiae intentam ad praesentem psalmum cognitionis postulat diligentiam, ne forte nos ad inanem intelligentiam absoluta quaedam uerborum species & ipse ille gestorū corporaliū ordo sollicitet, maxime cū plures interiores causas doctrinae propheticae nescientes, sensu Iudaico praeteritorum temporum prophetiam contineri in his graduum canticis opinentur, ut ea captiuitas Hierusalem praenunciata sit, quae sub Hieremie diebus acciderit, & eiusdem rursus depulsae ciuitatis gratulationem profiteatur, sitque eorum quae psalmis his enunciantur, aut seruitutis dolor, aut reditus laetitia. Non improbamus hunc sensum, neque eorum intelligentiam coarguimus. Dignum est enim, ut miserabilem populi casum, & impietatis eius debitam poenam, & post longae seruitutis sufficientem peccatis grauibus satisfactionem, & misericordem in eos indulto reditu uoluntatem, secundum prophetiae scientiam prophetae spiritus praeloquatur. Verum cum captiuitatis illius reditum grauior sit & irremissa captiuitas consecuta, & aedificationem ciuitatis receptae miserabilis maneat, & non demutanda vastatio, sciantque & spiritalis reditus gloriam Israel reliquo referuari, & caelestis ac sanctae Hierusalem aedificationem usque ad beati ac dominici regni tempora comparari, maximeque cum spes illorum dierum atque res omnium horum psalmorum uirtutes & genera testentur, non intelligo cur tantum de euducis ac demutabilibus malis, ac non etiam de aeternis esse uelint prophetiae dolorem, & temporalium magis gaudiorum, & eorum quae grauissime postea demutaturae essent calamitates, potius quam indemutabilium & aeternorum intelligat demonstratam esse laetitiam: cum magnificentia prophetica magis dignum sit beata & aeterna & caelestia praedicasse. Quanquam igitur psalmi superiores captiuitatem non corporalem tantum & terrenam, sed sicuti libertatem non caducam, non praesentem, non secularem in se demonstrati sunt continere, tamen etiam hic quoque psalmus nihil in se terrenum, nihil humile, nihil praeteritis temporibus conueniens intelligitur esse complexus, sed secundum propheticae & apostolicae atque euangelicae auctoritatem eas spes omnes praenunciare, in quas se patriarcharum desiderium, sanctorum ex-

peccatio, apostolorum fides, martyrum confessio, & omnium credentium cursus extendit, id est, in sancta tempora: in aeternae ciuitatis incolatum atque coetum, in regni dominici beatitudinem, in spiritalis libertatis nouam gloriam, in consortium diuinae aeternitatis & regni. Atque ut id absolutius intelligatur, ipsas uerborum uirtutes proprietatesque tractemus. Nisi dominus edificauerit sibi domum, in uanum laborauerunt qui edificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilauerunt qui custodiunt eam. In uanum est uobis ante lucem surgere. Volunt plures sanctum Salomonem aedificationi ciuitatis & templi studentem in eo ipso molitionis suae tempore euerisionem ciuitatis & templi quod condiderit prophetaisse, quia & titulus antelatus auctorem eum psalmi huius esse demonstrat. Magnis enim uiribus & totis sui regni opibus magnum aliquid & deo dignum efficere tenebat. Nam usque ad centum quinquaginta milia uirorum, sicuti scriptum est, in diuersos aedificationis usus ac ministeria occupabantur. Et quamquam instituta a se consuetudine perfectis omnibus maxima custodia ciuitatis & templi sollicitudo esset adhibenda, tamen cum ignoraret inanem tanti laboris operationem futuram, ciuitatem eandem a Babyloniis ob peccata populi diruedam, ista dixisse: Nisi dominus aedificauerit sibi domum, in cassum laborauerunt aedificantes eam. Putant autem prophetiam hanc consummatam in ea tempora fuisse, quibus post captiuitatem populi Dario rege reditum impertiente, & aedificata rursus per Zorobabel & Iosedech ciuitas fuit. Quorum inopem sensum ipsa illa posset consummatio aedificationis arguere. Nam per Aggeum prophetam ita ad hos eosdem instauratores Hierusalem dominus est loquutus: Adhuc ego semel & ego mouebo caelum & terram, & mare & aridam, & subuertam sedes regum. Psalmi ergo uirtus non in tempora tantum Salomonis, sed etiam in Aggei intelligenda est conuenire. Aedificationis enim utriusque labor inanis est. Aedificata namque per Zorobabel ciuitas, solum hodie ex se conflagrationis suae cinerem, & deformium ruinarum praebet scditatem. Et has sedes regum, quas se aedificatores ad regni aeterni gloriam instaurare arbitrabantur, vastatio iterata subuertit, sede adhuc etiam ceterorum subuertenda regnorum. Bene autem inania humani operis propheta esse opera prophetauit. Scit inuitiles esse humanarum custodiarum uigilias, scit in cassum esse consurgentium matutinas sollicitudines. Ciuitas & a se instituta, & ab aliis restituta, iam nulla est. Non profecit aedificatio

Gædificatio vel prima, vel consequens. Et recte ille ipse evertendę ciuitatis propheta est, qui auctor fuerat extruendę. A deo ergo domus est ædificanda, quæ maneat: quia nisi quæ à domino ædificata sit, non manebit. A deo ciuitas custodienda ne pereat: quia nisi à deo custodita sit ciuitas, diruetur. Et primum quę domus dei sit, intelligamus, vt per id cognoscamus, quatenus ab eo ædificanda mansura sit. Domus est habitantis habitatio. Sermo enim diuinus secundum intelligentiã nostrę consuetudinem naturamq; se temperat, communibus rerum vocabulis ad significationem doctrinę suę & institutiones aptatis. Nobis enim, non sibi loquitur, atque ideo nostris vtitur in loquendo. Contentus quidem ecclesiarum siue templi, quos ad secretam sacramentorum religionem ædificiorum septa concludunt, consuetudo nostra vel domum dei solita est nuncupare, vel templum: scriptura quoq; vel prophetica, vel apostolica ad demonstrationem locorum his est vsa nominibus, verum non hanc quæ à nobis ac nobiscum ita nuncupatur, domum dei esse ex ipsius dictis docemur. Ait enim: Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum mihi ædificabitis, aut quis locus requietionis meę? Nonne hæc omnia fecit manus mea? Non concluditur ergo ædificiorum domibus infinitus deus, nec locis in aliquo continetur virtus immensa, quæ omnia fecit, Apostolo id ipsum ita testante: Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cum sit cœli & terrę dominus, non manufactis templis habitat. Nulla ergo deo requies est, & nulla habitatio. Et fortẽ nequaquam creditur esse qui nusquam est? Audiamus ergo ipsum de requie sua & habitatione testãtem. Ait enim. *Hæc requies mea in secula seculorum, hic habitabo, quoniam elegi eam.* Elegit autem Sion, sed nunquid eam, de qua præsens prophetię huius querela est, nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam? Sion in qua templum fuerat, euerfa est. Et vbi sedes æterna domini? vbi requies sempiterna? Quod habitabile ei templum? Nempe illud de quo dictum est: Vos estis templum dei, & spiritus dei habitat in vobis. Hæc domus & hoc templum dei est, doctrinis & virtutibus dei plenum, & sanctitate cordis diuini capax incolatus, de quo idem hic propheta ita testatus est: Sanctum templum tuum mirabile in æquitate. Sanctitas, æquitas, continentia humana deo templum est. Domus ergo hæc ædificanda per deum est. Humanis enim operibus extructa nõ permanet, nec doctrinis seculi in-

stituta consistit, nec inani labore solitudinis nostrę custodietur. Extruenda aliter est, custodienda aliter est: non super terram, non super fluxam & dilabentẽ arenam initianda, sed fundamentum eius super prophetas & Apostolos collocandum. Lapidibus vitis augenda est, angulari lapide continenda, & mutue connexionis augmentis in virum consummatum, & in mensuram Christi corporis extruenda, specie quoque ac decore gratiarum spiritualium adornanda. Hęc ita à deo, id est, doctrinis eius ædificanda non concidet. Huius domus ædificationem nunc Israël captiuus post plenitudinem gentium consequetur. Hęc domus in domos plures diuersis fidelium ædificationibus in vnoquoque nostrum ad ornatum & amplitudinem beatę illius ciuitatis excrefcet, cuius ciuitatis iam diu dominus vigil custos est: cum Abraham peregrinum tuetur: cum immolandum Isaac reseruat: cum Iacob seruientem dicit: cum Aegypto Ioseph veditum præficit: cum Moysen aduersus Pharaonem confirmat: cum ducem bellis Iesum deligit: cum David omnibus periculis liberat: cum Salomonem dono sapientię munerat: cum prophetis adest: cum Heliam rapit: cum Helisæum eligit: cum Daniele pascit: cum in camino pueros irrorat: cum tribus quartus adisistit: cum gignedo se ex virgine Ioseph per angelum instruit: Mariam confirmat, Ioannem præmittit, Apostolos eligit, patrem precatur, dicens: Pater sancte serua eos, cum essem cum his, custodiebã eos in nomine tuo: cum denique ipse ille post passionem æternę in nos custodię suę vigilias pollicetur, dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Hęc ciuitatis illius beatę atque sanctę æterna custodia est, quæ ex multis in vnum conuenientibus, & in vnoquoq; nostrum deo ciuitas est. Est enim hæc sancti corporis & fidelis animæ ei placita possessio. Quam domum ædificandam ipse in Euangelio testatur, dicens: Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israël donec veniat filius hominis. Et huius quidem temporis & ædificationis beatus Apostolus meminit, dicens: Cum autem intrauerit plenitudo gentiũ tum quod reliquũ est Israël saluabitur. Hęc igitur ciuitates, id est, sancti huius corporis atque animæ deo placitus incolatus & cœtus hunc vnum habent perfectę huius beatitudinis & ædificationis artificem. Aedificanda ergo per deum hæc ciuitas est, vt in augmentum consummationis suę crescat. Non enim iam ædificatio cœpta perfecta est, sed per ædificationẽ perfectionis consummatio comparatur. Ceterum in

Arum in ædificandis his domibus corporum & animarum ciuitatibus humanæ artes vacant. Inanes enim sunt omnes philosophorum vigiliæ, & ociosæ sollicitudines, & frustratum in inuestigandis nature secretis, & perscrutandis mundi laboribus studium. Sed lapsuram cito domum operatio talis ædificat. Inanis quoque erit matutina eorum resurrectio, quæ quanquã omnibus, quæ in lucem venerint, sit constituta corporibus, tamen ea quæ non fuerint ædificata per deum, nequaquam eam quæ in domino ex mortuis resurgente iam cœpta est, matutina resurrectionis gloriam consequentur. Ac ne aliquam psalmus opinionem intelligentiæ in se terrenæ, & corporalis admitteret perfectionis istius tempus, & ædificandorum significationem ipso dictorum suorum ordine docet. Nam humanis ædificationibus, & terrenis

Bcustodiis, & matutinis eorum surrectionibus improbatis, ait: *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini filij merces fructus uentris.* Nullus est relictus in his dictis ambigendi locus, intelligentiæ tantum fides necessaria est. Rem enim verba eloquuntur. Nam prophetiæ veritatem gesta deinceps cõsummant, cognitionem vero gestorum doctrina euangelica atq; apostolica subministrat. Ciuitas ergo à deo est ædificanda quæ maneat, quia humana ædificatio infirma sit & caduca. Ac ne lapides, cæmenta, ligna ciuitatem hanc esse existimarem, quæ hæc esset, & quando esset perfecta ciuitas docet, dicens: *Surgite postquã sederitis.* Sessio quiescentium requies est, à qua surgere iubentur, qui ad perfectam hanc ciuitatem sunt comparandi. Et qui tandem sunt isti, qui surgere postquam sederint iubentur? Nempe qui māducant panem doloris. Panem doloris manducat quisquis se hominem in vitiis natum ac viuere meminit. Cum enim voluntas nostra per dei metum & spem æternorum ad perfecta innocentie opera contendat, & contra naturalis quædam consuetudo vitiatorum in ipsis illis, è quibus emergere nititur immoretur, vitæ dolorem per infirmitatem deicitur voluntatis accipimus, secundum dictum propheta: *Qui apponit scientiam, apponit dolorem.* Cum enim veritatis cognitio voluntatem nostram ad perfectum consequendæ utilitatis instiget, & nature consuetudo voluntatem scientem se proficere oportere detineat: profectus scientiæ, profectus doloris est, cum in tantum se per naturam doleat detineri, in quantum naturam sibi per cognitionem intelligat relinquendam. Huic ergo dolor vi-

Dtæ est, huic panis doloris est, cuius vitæ & doloris hic idem propheta meminit, dicens: *Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis lachrymarum in mensura.* Tendendum est autem semper non etiam desinendum, neq; idcirco ad perfectum non cõtendendum, quia doleamus id quò tenditur non posse contingi. Sed in ipsa contendendi pertinacia dolendum est, nos contingere non posse quò tendimus. Doloris huius dominus meminit, dicens: *Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur: beatitudinem consolationis, ob luctum & dolorẽ non adeptę consummationis impertiens.* Prophetica autẽ virtutem ipse ille dispositus in tẽpora verborũ ordo seruauit, dicens: *Surgite postquam sederitis.* Quorum alterum in præsens est, id est, surgite, ne fide tanquam de incertis & dubiis ambigeret, cum veluti præsentem efficientiam veritas propheticæ admonitionis afferret, & viuis nobis fiducia spei non cunctantis insereret. Tẽpus autem huius quod præsens est mandati distulit in futurum in eo, quod ait: *Cum sederitis.* In non ambigendis ergo mandatis præsentis est veritas, in consequendis autem expectandi temporis dispensatio reseruatur. Vt autem quando sibi surgendũ esset, cum sederint sciant, temporis ipsius demonstrata est plenitudo. Cum dederit, inquit, dilectis suis somnum. Mortẽ sanctorum deus frequentissime somnum nuncupat, vt ad hunc eundem David: *Cum obdormieris & requieveris cum patribus tuis, tunc excitabo de semine tuo, qui mihi erit in filium, & ego ero ei in patrem.* Et dominus de Lazaro: *Lazarus dormit.* Et Apostolus de resurrecturis ait: *Quia nos qui viuimus non preueniemus eos qui dormierunt.*

E Plenitudine itaq; gentium post somnum mortis recepta, & Israël reliquo saluato, tunc post hanc sessionem atq; somnum resurrectionis est tempus. Et quia dum temporum plenitudo concluditur, gentium quoq; crediturarum, secundum Apostolum consummabitur plenitudo, idcirco ait: *Cum dederit dilectis suis somnum, hoc surgendi sedentiũ, quod & dandi dilectis somni tempus esse demonstrans, id est, omni plenitudine iam recepta.* Qui autem sint dormientes dilecti, & sessuri resurgentes continuo cum quadam significatione rei præsentis ostendit, dicens: *Ecce hæreditas domini.* Sancti scilicet dormientes, & resurrecturi sedentes hæreditas domini est. Non ille carnalis Iacob, neq; terrenus Israël factus ex diuisione gentium, portio & funiculus hæreditatis, secundum Moysen dicentem: *Cum diuisisset excelsus gentes secundum numerum electorum*

G electorū dei, & facta est portio domini Iacob fūnicul^o hæreditatis Israël. Et quia iam hic Israël ob impietatem suam esse nō meretur dici hæreditas, quæ hæreditas esset ostendit, dicens: Ecce hæreditas domini filij merces fructus ventris. Ea ergo in filiis hæreditas domini est, quam ex mercede fructus ventris acceperit. Non enim inanis hic fructus est, quo cum ex virginali ventre manens antea deus nascitur. Nam merces eius hæreditas est, & hæreditas filij sunt. Quotquot, inquit, eum receperunt, dedit eis potestatem filios dei fieri. Et rursus: Filioli mei, adhuc pusillum sum vobiscum. Hi ergo filij hæreditas est, & hæc hæreditas merces fructus ventris. Est ergo dominus fructus ventris, quem ex se in vitæ nostræ fructum pariens virgo progeniuit. Et hæc eius merces est, qui ex virgine nascendo fructum ventris esse se voluit, vt ei gentes quas in filios per fidē generaret hæreditas sit. Quod autem quia

H fructus ventris effectus sit hanc mercedem hæreditatis acceperit, psalmus alius testatur, dicens: Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: Testatur & Apostolus: Qui cū in forma dei esset cōstitutus, non rapinā arbitratus est esse se se æqualem deo, sed se exinaniuit, formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu repertus vt homo, humiliavit se, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod exaltauit illum deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Hæc ergo merces fructus ventris est, quæ donatur in nomine, quæ defertur in honore, quæ præstatur in gloria. Et hanc habet retributionem ab immortalī eius natura humanæ infirmitatis suscepta natiuitas, vt quia fructus ventris factus ipse est, merces quoque eius gentium fiat hæreditas, & hæreditas ipsa sint filij. Dehinc sequitur: *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum.* Sagittarum hic vsus est, vt emissæ celeri volatu ferantur, & ad destinata quæque inflexa linea dirigantur. Esse autem sagittas quibus dominus vtatur, ita legimus cū ait: Misit sagittas suas, & dissipauit eos. In Esaiâ quoque ita scriptum est, quod etiam de ipso domino dictum esse possit intelligi: Et posuit me tanquam sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, & dixit mihi: Magnum tibi est vocari te puerum meū. Sunt ergo istiusmodi dei sagittæ volatu citæ, iactu fideles:

quas, quantum ratio spiritualis demonstrat, significari doctrinas propheticas atque apostolicas, in quibus dei verbum est, oportet intelligi vbiq; missas, compungentes, arguentes, volantes: quæquam in plurimis locis meminimus, esse & mortiferas & letales sagittas, de quibus scriptum est: Sagittas suas arsuris operatus est: verum hic non de vlticibus sagittis dici aliquid intelligi potest, quia nunc sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum. Pharaon in mari rubro in interitum ob crimen impietatis excussus est: excussum quoque apostolicis pedibus puluerem scimus sententiam esse maledicti. Et quia siue prophetæ ipsi qui excussorum, id est, peccatorum & maledictorum filij, tanquam volantes & fideles sagittæ doctrinæ cœlestis emissi sunt: vel Apostoli ecclesiæque doctores de excussis per impietatem suam in maledictum gentibus crediderint, idcirco ait: Tanquam sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum, orbem terræ volatu peragrantes, infidelia corda doctrinæ telo vulnerantes, & peccatorum omnium incentina salutari iaculo pungentes. Atque vt id ex his dictum intelligi posset, quos deus de excussorum ad doctrinam salutis modo emitteret sagittarum, id consecutum in dictis est: *Beatus uir qui impleuit desiderium suum ex ipsis, non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta.* Beatus ergo ille est, qui ex ipsis desiderium suum potuerit implere, id est, vel de sagittis, vel de filiis excussorum desiderabilibus se scilicet doctrinæ verbis replere, & de speratis fructibus futurorum bonorum expectatisque satiare. Atque vt hos ex dei doctrina adificatores esse illius, quam superius memorauit, ciuitatis ostēderet, idcirco ita conclusit: Ex ipsis nō confundetur cum loquentur inimicis suis in porta. Quod ait ex ipsis, siue ad beatum virum pertinet, qui desiderium suum impleuit ex ipsis: vel ipsis filiis excussorum erit proprium, quia ex ipsis non confundantur, cum in porta inimicis suis loquantur. Neque ambiguum est qui in porta loquentur adificatæ per prædicationem suam à domino ciuitatis. Meminimus autem psalmo altero dictum: Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filia Sion. Et hic quidem plures portæ sunt, in quibus propheta à portis mortis exaltatus omnes dei laudes prædicat. Sed scimus vnam esse portam regiam, dominicam, cœlestem, de qua dictum est: Hæc porta domini, iusti intrabunt per eam. Et cum non confundantur hi excussorum filij in porta inimicis suis loquentes, necesse est vt his inimicis

A inimicis suis loquentes non confundantur, qui cum iustis non merebuntur intrare, exprobrantes illis impietatem in deum, inobedientiam in prædicantes, infidelitatem in æterna promissa, odia in innocentes, & in ipsa ecclesiæ membra sæuitiam, ipsi confidentes, & nulla fidei suæ ac religionis ambiguitate trepidantes, sed hos inimicos suos ab eius aditu ingressuq; prohibentes, qui ait: Nemo vadit ad patrem nisi per me, id est, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum. Psalmus. CXXVII.

BEati omnes qui timent dominum, qui ambulauerunt in viis eius. & reliqua. Quotiescunq; de timore domini in scripturis est sermo, animaduertendum est, nunquã eum solitarium relinqui tanquam sufficientem nobis ad consummationem fidei, sed subiici multa, aut anteferi, ex quibus timoris domini ratio & perfectio intelligatur. Vt cognoscimus ex eo quod per Salomonem in prouerbiis dictum est: Si enim sapientiam inuoces, & intellectui des vocem tuam, & exquiras eam tanquam argentum, & tanquam thesauros inuestiges eam, tunc intelliges timorem domini. Videmus enim quantis usq; ad timorem domini gradibus peruentum sit. Ante enim inuocanda sapientia est, & omne legendi officium intellectui est deputandum, & exquirenda ac peruestiganda est sapientia, & tunc timor domini est intelligendus. Et quantum ad communem humanæ opinionis pertinet sensum, non ita de timore sentitur. Timor est enim humana imbecillitatis trepidatio, metuentis id perpeti, quod sibi nolit accidere. Existit autem & commouetur in nobis de reatus conscientia de iure potioris, de impetu fortioris, de ægritudinis casu, de feræ occursum, & de omni mali passione. Hic ergo timor non docetur, sed ex naturæ infirmitate occurrit. Neq; quid timendum sit discimus, sed terrorem suum ipsa illa nobis iniiciunt quæ timentur. At vero de timore domini ita scriptum est: Venite filij, audite me, timorem domini docebo vos. Discendus ergo dei timor est, quia docetur. Non enim in terrore, sed in ratione doctrinæ est. Neq; ex trepidatione naturæ, sed præceptorum obseruantia, & operibus vitæ innocentis, & cognitione veritatis ineundus est. Nam si idcirco deus timendus est, quia plura fulminibus arserint, tonitruo prostrata sint, terræ nunc motu conciderint, nunc hiatu recepta sint, nullû fidei me-

ritum in timore est, qui ex terrore accidentiû commouetur. Nobis autem timor domini omnis in amore est, motumq; eius dilectio perfecta consummat. Dilectionis autem nostræ in eum hoc proprium officium est, parère monitis, statutis obtemperare, pollicitis confidere. Audiamus ergo scripturam dicentem: Et nunc Israël quid dominus deus tuus postulat à te, nisi ut timeas dominum deum tuum, & ambules in omnibus viis eius, & diligas eum, & custodias mandata eius ex toto corde tuo & ex tota anima tua, ut bene sit sibi. Quibus dictis convenientia & congrua propheta in exordio psalmi locutus est, dicens: *Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in viis eius.* Ostendens non ex trepidatione nostra, quia hæc timoris autor est in terris, neq; ex terrore eius, qui terribilis sit, beatos esse qui timeant, sed ex eo quod in viis dei incedant. Timor enim, ut diximus, non in metu, sed in obedientia est, & timoris testimonium est obsequela. Cæterum si quis timeat neq; pareat, erit quidem timens ex trepidatione naturæ, sed non erit beatus ex timoris officiis. Multæ sunt autem viæ domini, cum ipse tamen via sit. Sed cum de se loquitur, viam se ipse nuncupat, & rationem cur se viam nuncupasset ostendit, dicens: Nemo enim potest ad patrem venire nisi per me. Verum cum de prophetis ac scriptis eorum quibus ad Christum pergitur sermo est, tunc viæ plures sunt in vnâ viam vndique congruentes, quod vtrunq; per Hieremiam prophetam significatum est dicentem: *State in viis domini, & interrogate semitas dei æternales, & videte quæ est via bona, & ambulate in ea.* Multæ itaq; viæ interrogandæ sunt & in multis insistendum est, ut vnâ quæ bona est inueniamus, per multorum scilicet doctrinam vnâ viam vitæ æternæ reperturi. Viæ enim in lege, viæ in prophetis, viæ in euangelis, viæ in Apostolis sunt: viæ quoq; in diuersis præceptorum operibus sunt in quibus per timorem dei ambulantes, beati sunt quibus dicitur: *Labores fructuum iuorum manducabis.* Sermo ad plures ceptus ad vnum refertur docens, nos omnes qui in Christo crediderimus vnum esse, Apostolo ita confirmante: Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Siue ergo ad vnum siue ad plures loquitur, in vno erit id significantiæ, quod in pluribus. Est enim contuendum propheticum hunc sermonem ab usu communis opinionis discrepare. In hac enim vitæ conuersatione, qui manducant laborum fructus suorum manducant ex prouentibus elaborati operis sumentes. At vero propheta ait: *Labores fructuum manducandos.* Non consequitur

G consequitur sensus humanus dicti huius intelligentiam. Ex laboribus enim fructus est, non ex fructibus labor. Deinde labor ministerium corporis est, fructus vero merces laboris. Ministerium autem corporis incorporale est, licet corpore sit. Nihil vero edere, nisi quod corporale est, possumus. Sed propheta nihil de terrenis & presentibus tractat. De beatitudine enim timentium dominum, & in viis eius ambulantium ei sermo est. Qui enim in viis domini ambulabunt, illi labores fructuum suorum manducabunt. Non enim hic manducatio corporalis est, quia neque id quod manducandum est corporale sit, sed habemus hic cibum spiritualem, animam nostram in vita alentem, bona scilicet opera castitatis, misericordiae, patientiae, poenitentiae, tranquillitatis, in quibus nobis contra corporum nostrorum vitia laborandum est. Horum laborum fructus in aeternitate est, sed labor hic aeternorum fructuum ante comedendus est: eoq; in vita hac corporali anima nostra alenda est, per cibum horum laborum obtinentes panem viuum, panem caelestem, ab eo qui dixit: Ego sum panis viuus de caelo. Quem qui indigne secundum mandatum Apostoli acceperit, iudicium sibi acquirit. Hi sunt ergo labores fructuum manducandi, eorum scilicet fructuum, qui in caelis metentur. Nunc dum in terra sumus opera sumenda sunt. Haec enim nunc animam saturant, haec in caelum suis fructibus prosequuntur. Deniq; sequenti versu vtriusq; huius temporis beatitudinem propheta demonstrat, dicens: *Beatus es & bene tibi erit.* Quorum alterum in praesens obtinetur quod beatus es, quod vero bene tibi erit repositum est in futurum, quo iterum labor futurorum fructuum manducabitur. *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuae. Filij tui sicut nouella oliuarum in circuitu mensae tuae. Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet dominum.* Multis forte sermo iste in praesentis benedictionis gaudium aptus videbitur, ut ex misericordia domini suppetat pacifica & utilis in domo coniugis salus, & dulcissimus circa conuiuium coetus filiorum. Sed si haec perfecta bona fuissent, quae cum sint bona, non tamen caelestia bona sunt: tum si in his beatitudo timoris dei constitisset, obtinisset utiq; princeps fidei & timoris dei Abrahamae cui vxor diu sterilis bis arrepta est: filius ex promissione vnicus offerri in hostiam iussus, & sacrificio admotus intulit orbitatis dolorem. Ipsi deinde Isaac duo filij dissidentes, & vsque ad odium mortis inimici: Iacob autem ignoratae vxoris inopinatus maritus, & ad nuptias alias

falso coactus, & viuentis funus partidali fratrum mendacio plangens, caruit timentium dominum benedictionibus, & apud quos, & a quibus fides est, apud eos fidei sanctificatio non reperietur. Quantos autem peccatorum videmus florere domo, coniuge, liberis: iam vero benedictionibus dei priuabitur felix illa & beata virginitas causam sibi beatitudinis non relinquens. Et vbi illud erit Pauli: Vellem autem omnes homines esse sicut & me: Et nescio quomodo propheta perfectam eam beatitudinem constituerit quae negata sanctis est, peccatoribus visitata non speranda virginibus sit. Ergo quia secundum humanam intelligentiam propria & perfectam beatitudinem dicti huius sermo non explicat, erigenda sunt ad spiritalem doctrinam mentes atque aures. Lex enim omnis secundum Apostolum spiritualis est, & ipse non humilem, nec terrenam beatitudinem, sed spiritualem secutus est, dicens: Benedictus pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in caelestibus. Cum itaque in spiritualibus, & caelestibus benedici se ostendat, perfecta illa beatitudo sanctorum non in his terrenis & corporalibus esse speranda est, sed potius intelligendum est per corporalium & terrenorum nuncupationem caelestium bonorum esse intelligentiam consequendam. Nunquid cum dominus secundum euangelia sponsus est, & secundum Ioannem habet sponsam, de sponsis terrenis & corporalibus significari existimandum est: Non utiq; sed per hanc sermonis consuetudinem docemur eum esse, qui promissus sit gentibus, cuiq; a patre ecclesiae hereditas per adeptionem corporis, quod ex virgine presumpturus esset, desponsata sit. Ut autem nunc cognoscamus quid sub vxoris nuncupatione intelligi oporteat, contuendum est quid & alibi sub hoc eodem vxoris nomine tractet a Salomone ita: *Quia quasi ui sapientiam sponsam accipere mihi ipsi.* Et quia qui sponsam requirit diuitem quaerit, huius sponsae suae opes memorat, dicens: *Honestatem glorificat conuictum habens dei & omnium dominus dilexit eam.* Et si multam quis cognitionem desiderat, nouit, & quae a principio sunt, & quae futura sunt conspiciat. Et iterum: *Vxorem virilem quis inueniet: Preciosior est autem lapidibus multi pretij.* Et haec istiusmodi in prouerbiis dicta sunt, quia prouerbiu non hoc quod verbis sonat explicat, sed dictorum virtutem ex usu verborum communium nunciat. Docet autem dominus in euangelijis, quid prouerbia intelligenda sint, dicens: Veniet hora ut iam in prouerbiis non lo-

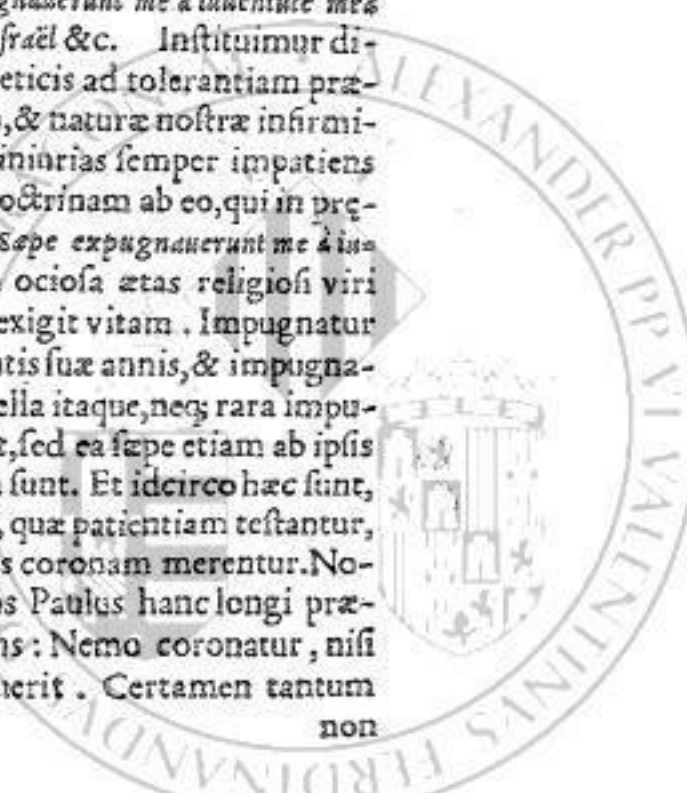
A quar vobis, sed palam de patre nunciem vobis. Ergo secundum prouerbiorum rationem vxorem virilem nosse debemus, eam nempe quam sibi Salomon sponsam quæsiuit assumere, de qua & rursum ait: Iudicauit igitur hanc adducere ad conuiuendum mecum, & amator factus sum pulchritudinis eius. Hæc igitur tanquam vxor assumpta sapientia virilis est perficiens omnia & sibi subdens, & in labore utilium operum valida, ipsa deo placita, & per doctrinam eius digna & præteritorum scientia, & futurorum cognitione perfecta. Hæc timentis deum vxor, totis domus suæ lateribus diffusa fecundæ vitis modo se per omnia operum nostrorum latera extendit. Domus autem non ambigitur hoc animæ nostræ esse domicilium, quod sibi vnusquisque per timorem dei & vitam eius inuendo ad habitationem sapientiae emundat. Ex hac igitur filij, qui erunt tanquam nouella oliuarum in circuitu mensæ nostræ erunt. Non in conuiuij circuitu futuros ait esse sed mensæ. Mensa enim domini ex qua cibum sumimus, panis scilicet viui, cuius est hæc virtus, vt ipse viuens eos quoque qui se accipiant viuificet. Est & mensa lectionum dominicarum in qua spiritualis doctrinæ cibo alimur, sed qui doctrinam dei consecantur, de qua in psalmo alio scriptum est: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & retributionem, & scandalum. in captionem enim illis & scandalum omnis intellectæ ipsius prophetiæ lectio proficit. Sed qui doctrinam dei consecantur, nisi in operum bonorum ministerio versentur, mensæ illius cibo non proficiet. Nam sicut ex coniuge liberi, ita ex sapientia bonæ voluntatis opera procreantur. Hæc igitur tanquam nouella oliuarum mensam nostram circumibunt, id est, doctrinæ nostræ cognitionem optimorum quasi ramorum fructibus obumbrabunt. Seruauit autem etiam hanc propheta rationem, vt neophytam oliuam diceret, id est, nuper plantatâ, quia per sapientiam tanquam coniugem assumptam, cuius filij sunt opera fidelia, hæc eadem in hac terra nostri corporis plantatur. Hæc igitur vxor est modo vitis abundantis in domus nostræ lateribus diffusa: hi filij, id est, tali coniuge opera procreata, tanquam plantatæ oliuæ in mensæ nostræ circuitu adsistent. Et quia hæc timentium deum beatitudo est, propheta subiicit: *Eccè sic benedicetur omnis homo, qui timet dominum.* Iungitur ad timentis meritum etiâ votum prophetæ dicentis: *Benedicat te dominus ex Sion & videas quæ sunt bona Hierusalem.* De Hierusalem & Sion iam in superiori-

bus psalmis frequenter sumus locuti, ex quibus D vel in quibus bonorum omnium consummatio speranda est. Nunc enim quanuis bonis cælestibus perfruamur, tamen maiora nobis in Sion & Hierusalem temporibus spe reseruantur. Hoc enim seculum promissorum bonorum capax non est. Væ enim mundo nunc ab scandalis, in quo & zizaniam diabolus superferit, in quo regio est corruptionis, & locus iniquitatis, & conuallis plorationis, in quo mundi potentes sunt harum tenebrarum. Sed habemus interim promissorum nobis bonorum lumen in quo tantum per speculum & in ænigmate felicitium rerum imaginem contuemur, tunc facie ad faciem visuri non interposita obscuritatis nube, aut speculi æmulante splendore, sed vera & conspicabili beatitudinis nostræ contemplatione lætabimur operum nostrorum fructus contuentes, & mercedem vitæ innocentis videntes. Nam vt opera ex sapientia gignuntur, ita ex operibus retributio nascitur. Est ergo sapientia innocentiae mater, & rursus innocentia fructus retributionis parit. Hos ergo consequemur diabolo contrito, aculeo mortis reueto, & omni principe ac potestate huius seculi exempto, cum iam pax in nobis sit hoste victo & perempto, quod propheta psalmi ipsius conclusionem testatur, dicens: *Benedicat te dominus ex Sion & videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. Et videas filios filiorum tuorum & pacem super Israël.* Speremus ergo bona Hierusalem cælestis & Sion montis & pacis Israël, quia locus domini in pace est, in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum. Psalmus. CXXVIII. F

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute meâ dicat nunc Israël &c. Institui mur dictis propheticis ad tolerantiam presentium passionum, & naturæ nostræ infirmitas aduersus seculi iniurias semper impatiens suscipit patientiæ doctrinam ab eo, qui in presenti psalmo ait: *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute meâ.* Non ociosa ætas religiosi viri est, neque quietam exigit vitam. Impugnatur iam ab ipsis iuuentutis suæ annis, & impugnatur sæpe. Non nouella itaque, neque rara impugnantium odia sunt, sed ea sæpe etiam ab ipsis initiis ætatis infesta sunt. Et idcirco hæc sunt, quæ fidem probant, quæ patientiam testantur, quæ inuictæ virtutis coronam merentur. Nouit beatus Apostolus Paulus hanc longi prælij coronam, dicens: *Nemo coronatur, nisi qui legitime certauerit.* Certamen tantum non

исотоморфно
рис

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G non sufficit ad coronam. Legitime certandum est, id est, omnia passionum bella peragenda sunt. Non sufficit semel neque vnus certaminis bello militasse. Et audiamus hunc ipsum legitime certantem cum de se dicit: In laboribus copiosus, in plagis abundantius: in custodiis eminentius, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadraginta vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum: semel lapidatus sum, ter naufragiū feci: noctem & diem in profundo maris fui. Merito iste tor & tantis præliis perfunctus dicere ausus est: De cætero iam superest mihi corona iustitiæ, quia nemo nisi qui legitime pugnaverit coronabitur. Huic etiam vox hæc prophetica competit: Sæpe impugnaverunt me à iuuentute mea. Fiduciæ maximæ gratulatio est, tantorū & tam numerosorū bellorum memorari. Sed nunc tacito impugnantium nomine impugnatione sola memoratur. Et causa noscenda est cur autores impugnationis silentur. Omnes humanæ iniuriæ, quæ religiosis viris inferuntur, non eosdem habent autores quos habent ministros. Executio quidem hominū est, sed diaboli instinctus est. Et huius nobis intelligentiæ Apostolus autor est, dicens: Non enim nobis certamen est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates mundi huius potestates harum tenebrarum spiritualis nequitie in cælestibus. Et rursum: Secundum principem aëris huius spiritus, qui nunc operatur in filiis inobedientiæ. Operantur ergo hæc spirituales nequitie in his qui inobedientes dei legi sunt, quos voluntatis suæ tanquam operarios eligunt in res suas alienæ intercessionis ministerio suo vsuri. Neque solū id ex Apostolicis dictis intelligimus sed etiam ex libro Iob docemur. Cū enim diabolus potestatem tentandi Iob postulasset, per direptionem substantiæ eius primū desequiturus homines ad pastorum cædem & direptionem pecudum citauit, eosque in hanc voluntatem atrocitatis accendit. Egit ergo quod volebat per humanæ operationis officium. Iudas quoque in passione domini ministeriū diaboli fuit, & per eū effectū voluntatis propriæ est executus, euāgelista testante qui ita: Intrauit inquit, satanas in Iudam qui cognominatur Scariotes. In omni igitur quem perpetimur iniuria, alterius opus, alterius instinctus est. Et non sibi efficit quisquis aliquid per turbulentæ voluntatis impetū gerit. Nō ergo his irascendum est à quibus aliqua perpetimur, sed quoties per contumelias ad iracundiam prouocamur, quotiescunque per conuicia ad lites exhortamur, quotiescunque ad dolorem ad impiam damni querelam per

rapinas & furta cōpelli mur, aut in corporis voluptates blandæ adhortationis sollicitamur in stinctu, agnoscendus est hostis ille, per quem hæc operum ac dictorum incentiua præbentur. Neque irascendum est hominibus alienæ instigationis operariis, sed potius in his detestandi officij intercessio fæda miseranda est, quod sint vasa diaboli, satanæ ministeriū & latrocinatium telum, & alienæ maliciæ ac nequitie paritores. Ob hæc ergo cognitionem propheta sine distinctione nominis tantum impugnantium meminit, de his atque illis indiscrete locutus, quia per homines in se id quod spiritualium nequitiarum est gerebatur. Cæpit itaque tanquam ex persona sua propheta, sed quid à nobis dici oporteret, quodam ipse confessionis exemplo ante præloquitur. Talis ergo ordo dictorum est. *Sæpe impugnaverunt me à iuuentute mea dicit nunc Israël.* Ante ergo docetur Israel quid dicere debeat, tum deinde tanquam doctus, & exemplo prophetice confessionis Israël ipse iam loquitur. *Sæpe impugnaverunt me à iuuentute mea. Etenim non poterant mihi.* Talis religiosorum debet esse confessio. Et hæc vera fidei probatio est, ut qui eos sæpe à iuuetute impugnant, nunquam tamen eorum quos & sæpe, & quidē à iuuentute impugnaverint, præpotentes sint. Aduersus autem validiores & longum & frequens est prælium. Et idcirco inimicæ spiritualesque virtutes firmos fide & timore dei viros & diu & sæpe pertentat, quia iterari necesse est, quod & diu geritur, & nunquam obtinetur. Maneam ergo, ut sæpe impugnemur & sæpe impugnati habeamus hanc gloriam ne aliquando cedamus, & hinc sit impugnationis nostræ assiduitas, quia non sit impugnantium præpotens fortitudo. Mos autem est eorum, qui nequaquam longis atque assiduus præliis prævalent, ut victorem exercitum & firmis agminibus incedentem à tergo adeant, & dorso sicuti viam prætereant insidias machinentur. Illic dolos fabricantur, illic omnia insidiarum artificia exercet. Ita & peccatores tentatos incassum fideles viros cutes iam in veritatis via dorso adeunt, dorso insidiatur, dorso dolos concinat. Et idcirco ait: *Supra dorsum meū fabricauerunt peccatores.* Currit Apostolus ea quæ retro sunt obliuiscens, seque in ea quæ priora sunt extendens. Lex ad fideles ita locuta est: Persequetur te inimici tui, & non comprehendent. Non comprehendisse autem eos docet, cum ait fabricantur. Indefiniti enim temporis significatio est. fabricantur enim semper, nunquam fabricationis suæ effectum consequentes, indefesso fidei cursu eò quò quotidie supra dorsum fabricantur

A bantur bella currente. Atque hęc pertinacem infestantium iniquitatem sequēs versus absoluit. Prolongauerunt iniquitatem suam. Eiaie prophetia est, dicentis: Vx qui trahunt peccata sua tanquam funem longū. Non desinūt enim peccatis peccata connectere, & tanquā funē longum implexa ea semper extendere. Sancto nā que currente & peccatoribus in dorsum fabricātibus, cū huic ad destinātū currēdi, illis semper fabricandi, modus nullus sit, sit peccatorū proluxa series & multiplex lōgitudo. Sed quid tandem post hanc iniquitatum longitudinem maneat noscendum est. Sequitur enim: *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.* Iustus dominus, patiens scilicet in ultionem dissimulatur ad pœnitentię tempus, nō inter exordia humanę iniquitatis promptus ad pœnam, sed desinendi à criminibus seram scilicet voluntatem peccatorum expectans, tunc ceruices concidet, cum sine aliquo desinendi modo fabricatur: cum in longum peccata tenduntur: cum iam omne patientis misericordię tempus exclusum est. Exprobrari autem semper contumacibus legis meminimus, quod dura ceruice sint, cum ceruicosum populum esse Moses ad deum arguit: cum propheta filiabus Siō exprobrat quod alta ceruice incedāt: ceruice scilicet iugum dedignāte, ac operibus fidei insolente, patientia dei ad perducendam peccatorum lōgitudinem abnuente. Submittenda autem ceruix est iugo suauis, ad quod dominus inuitat, dicens: Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde. Non concidenda ceruix est, huic se subdēs iugo. Est etenim hoc humilitatis & māsfuetudinis iugū, non semper impugnās, non in dorso fabricās, non peccata prolongans, sed humilitate & patientia ceruicem subditam fouens, superba illa insolentię ceruice iusti iudicij concidenda decreto. Dehinc sequitur: *Confundatur & reuerentur retrorsum omnes, qui oderunt Siō.* & reliqua. Frequenter admonuimus Siō montem esse Hierusalem proximum: Sed cum rex Siō, cum filia Siō, cum portę Siō à prophetis nuncupantur, primum ipso nomine intelligi oportet aliud sub Siō significatione monstrari. Siō enim speculationis interpretatio est: Et quod nobiscum speculatio, id Hebraice Siō dicitur. Tum deinde dicti apostolici meminisse nos conuenit ad montem Siō & Hierusalem cœlestem accessisse nos, in dominū nostrum Iesum Christum credentes, in cuius gloriose corpore, quod in cœlestē gloriam trāsformatum est, speci nostrę honorem speculamur, humilitatis nostrę corpore in gloriam

corporis sui conformando. Ecclesiam autem esse corpus Christi cuius inuicē mēbra sumus, Apostolus testis est dicēs: Quia ipsa Siō mons domini, regis filia, ciuitas sancta viuis lapidibus in fundamēto prophetarum & Apostolorum ædificata est. Hęc ergo quisquis odit, odit eum cuius & corpus est. Est enim speciale hoc aduersus fideles infidelium odium. Confundēdi ergo erunt qui Siō oderūt, & retrorsum reuertentur, non in cœlestia currentes, neque ad futura tendentes, sed ad terrena sua & originalia reuertentes pudorem iniquitatis & infidelitatis suę iudicij tēpore sentiētes, & in pœnalem corporū sensum amissa resurrectionis demutatione redeuntēs. Hoc ipsum autē psalmi consequentia docent: *Fiāt sicut fœnū ædificiorū quod priusquā euellatur aruit, De quo nō implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget. Et non dixerunt qui prateribant benedictio domini super nos.* Nullum (vt arbitror) secundum corporalem intelligentiam ædificiorū fœnum est. Est autem agri, eiusdemq; fructuosissimi. Ergo nihil hic secundum aurium sensum tractandum atque opinandum est. Sūt autem secundum scripturę autoritatem ædificia firma sunt & infirma. Firma sunt quę fundamētis fidelibus supra petram iacta, fluiuis, ventis, inundationibus non mouentur. Sūt & infirma quę arenoso ædificata fundamine, cum tempestates ortę erunt efficiunt ingentes ruinas. Sunt & sationes duę secundum Apostolum, spiritus videlicet & carnis. Et qui spiritualia seuerit, spiritualia metet, & qui carnalia seuerit, carnalia metet. Ergo qui sępe & quidem à iuuentute impugnabant, qui super dorsum fabricabant, qui prolongauerūt iniquitates, quorum concidentur ceruices, qui oderunt Siō: hi sicut fœnum ædificiorū erūt inutiles, & corporeę huius presentisq; vitę fructū cassum inanemq; ferentes. Aedificia enim atque tecta secundum euangelicam comparisonem humana sunt corpora, aut fide firma, aut infidelitate ruitura. Ab hoc etiam ædificij tectō instante persecutione dominus vnumquemque vetuit descendere, dicens: Et qui super tectum est, nō descēdat tollere de domo aliquid. Certe in persecutione fugiendum est, & quomodo de tectō inhibuit descendere, nisi quod cura corporis derelicta, quia super tectum insitēs, id est, super terrenam naturam manens, humilia repetere & descendere ad inferiora prohibetur? Verum impij ædificiorum fœnum sunt, inania enim seuerūt. Et fœnum etiam antequam euellatur arefcens, de quo neque manū suā messor implebit, neq; sinū manipulos collecturus onerabit, non

Coactio

E rabit, non

G rabit, non præteriens fructuum gratulatione benedixit. Inanes sunt, vacui sunt, inutiles sunt: inania enim & inutilia seuerunt. O infelices labores & infructuosa carnis opa, infructuoso ædificiorum fœno comparata, & antequam euellantur arida, id est, ante ipsi inutiles ipsius messis tempus emortua. Sed quia horum ædificiorum fœnum carnaliu operum esse fructus tractauimus, considerandum est quæ differentia sit in eo qui implet manum, & qui manipulos sinu colligit. Non enim idem est, neq; scriptura res eadem iterare geminis elocutionibus solita est. Plus est enim sinu colligere q̄ manum replere. Et quidem qui manū replent fructum recipere recte gestorum videntur, quia in manibus sermo diuinus opera significat. In sinu vero conscientie & fidei & perfectæ voluntatis demonstratur affectus. Plus enim metit cō

Imò sepe

H scientia quam gesta. Hæc namq; manū replent, manipulos vero illa sinu colligit. Duos denarios viduæ inopis acceptiores dominus habet copiosis diuitum nummis. Tanto præstat operibus volūtas, & opera ob id manum implent. Sed sinus manipulorū sunt capaces. Ergo hoc ædificij fœnum neq; metentis manum neque manipulos colligentis sinum replebit, sed neq; prætereuntes dicent: benedictio domini super vos. Et qui sunt prætereuntes, nisi qui tanquam peregrinantes corporalis vitæ seculum transeunt, non manentes in his quæ nulla sunt, sed ad æterna tendentes, neq; his quæ conspectui subiacent immorantes, sed ad inuisibilia pergentes? Ut autem penitus qui sint transeuntes intelligamus, audiamus Moysen dicentem, cum in rubo ignem conspexit, sine damno rubi in quo conflagrabat ardentem. Ait enim: Transibo & videbo visionem hanc. Quid est istud transibo? Nulla enim locorū interualla discreuerant, eodē in loco & loquitur & videt. Quid ergo transit? Transit planè corporales carnalesq; curas, & soceri sui oues pascens in cœlestē cognitionem relictis terrenis operibus excedit. Verum & ipse pertransiit qui in superiore psalmo ait: Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros libani, & transiui & ecce non erat. Quem admiratus in seculi rebus est, quem in corporeis rebus manens excelsum eleuatūq; conspexit, hunc transiens, id est, peregrinus seculo factus, & in cœlestē ac spiritualement cognitionem de terrenis & caducis rebus excedens, in nihilum habuit, & iam non esse dixit, & mortuum deputauit. Negant ergo ædificiorum fœno prætereuntes dei benedictionem fructibus aridis & caducis scientes gratiam diuini muneris denegandam. Sed prophetæ vo-

ta dura atq; aspera esse credentur: totus enim **K** eius sermo tanquā optantis fuit, cum ait: Fiant sicut fœnum ædificiorum. Sed absit istud vt propheta imprecatus esse credatur. Ex propheta tali autem scientia hæc locutus est, & cognitionis fuit sermo iste, non voti, simul vt peccatoribus terror ingrueret inanitatem fructuum suorum arescentium cognituris. Porro autem votorum suorum ostendit affectum, dicens:

Benedicam vos in nomine domini. Prompta benedictio est, si hi qui serebāt ædificiorum fœnum, serere incipiant quod messoris manum & colligentis manipulos sinum repleat. Aridis ergo operibus emortuos fructus suos in fœno ædificiorum monstrauit propheta benedictiones negando, vota autem sua erga penitentium salutem pro reditu bonæ operationis ostendit, benedictiones rursus quas negauit optando. Seramus ergo viriliter, & labores no- **L** stros replendis manibus ac sinibus præparemus, vt benedictionis dei participes simus in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum. Psalmus CXXIX.

D E profundis clamaui ad te domine, domine exaudi uocem meam. Et reliqua. Inter multa præclara quæ ad Romanos apostolus scribit, cum de fide gentium & infidelitate Iudæorum locutus esset, & multa de iudiciis dei decretisq; tractasset, ait: O profundū diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, q̄ sunt inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius: Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis ante dedit ei & retribuetur illi? Quia ex ipso, & per ipsum **M** & in ipso sunt omnia, ipsi claritas in secula seculorum. Humanæ infirmitatis religiosa confessio est, ex deo hoc solum nosse quod deus est. Cæterum secreta illa & profunda imperispicabilis iudicij decreta, mens terrena non penetrat. Inuestigare quidem ea perscrutariq; pium est, sed inscrutabilia ea esse & inuestigabilia confitenda sunt, quorum est alterum religiosæ voluntatis, alterum imperispicabilis naturæ. Quis enim causas naturasque cœli & huius & superioris & cæterorum sciens? Quis angelorum & potestatum & dominituum & thronorum & principatum officia rationesq; percipiet? Quis Cherubin & Seraphin perpetuas voces æternasque intelliget? Quis laudantes dominum super cælum aquas cognoscat? Quis solis lunæ & astrorum lumina comperta esse sibi gloriabitur? Quis hanc **inanis**

A inanis nobis vt falso putamus aëris plenitudinem metietur? lam vero aut dispositionem orbis terrarum, aut elementorum virtutes, aut temporum mutationes, aut fluminum curfus, aut maris fines, aut oceani vicissitudines, aut ventorum status, aut naturas animalium, aut iras bestiarum, aut genera arborum, aut virtutes radicum, & origines animarum, & incrementa corporum, & infantium mortes, & fennum vitam, & labores seculi, & sanctorum gloriosas calamitates, & irreligiosorum infelices beatitudines, & legis & prophetarum & euangeliorum & Apostolorum arcano cœlesti libros consecratos plenæ cognitionis scientia consequetur? In his igitur omnibus hærens ac detentus propheta ex interno cordis sui secreto secundum Apostoli vocem & ipse clamat, dicens: *De profundis clamaui ad te domine. Pone illum secundum Apostolum in profundo diuitiarum dei imperscrutabilium & inuestigabilium demorantem, statue illum de profundo humanarum calamitatum æstu precantem secundum eam domini quæ est in anteriore psalmo vocem: Veni in profundum maris & tempestas demersit me. Existima illum non labiis, sed secreto (vt iussum est) cordis orare, apta aut ignorantioni, aut passioni, aut orationi vox ista dicentis est: De profundis clamaui ad te domine, dum aut nescit, aut patitur, aut precatur. Et quia de profundis clamat, confidenter ait: domine exaudi vocem meam: *Fiant aures tuæ intendentes in vocem orationis meæ.* Sed querendum est an id ipsum sit exaudi vocem meam, & fiant aures tuæ intendentes in vocem orationis meæ. De profundis enim orat, & profundum est quicquid orat. Ac primum intelligendum est deum incorporalem esse, neq; ex partibus quibusdam atq; officiis membrorum (ex quibus vnum corpus efficitur) consistere. Legimus enim in euangelio quoniam deus spiritus est, inuisibilis scilicet & immensa atq; intra se manens & æterna natura. Scriptum quoq; est, quoniam spiritus carnem & ossa nõ habet. Ex his enim corporis membra consistunt quibus substantia dei non eget. Deus autem qui & vbiq; & in omnibus est, totus audit, totus videt, totus efficit, totus incedit. Et hoc ex scripturis docemur, cum dicitur: Ego sum deus appropinquans, & non de longe. Et rursum, quoniã in ipso & viuimus, & mouemur, & sumus. Virtus ergo dei quæ æqualis & indiscreta est, officiorum & membrorum habet nomina. Vt virtus qua videt oculi sint: virtus qua audit, aures sint: virtus qua efficit, manus sint: virtus qua adest, pedes sint: officiorum diuersita-*

tes virtutis huius potestate peragente. Deus ergo vbiq; est, & vbiq; adest, audit, videt, efficit. Sed orandus à nobis est, vt secundum precem nostram assit, audeat, videat, efficiat. Naturæ suæ est vt audiat, sed fidei nostræ est vt precemur audiri. Audit conuiciantes, audit maledicentes, audit etiam intra secreta cordis loquentes. Sed fides officium suum exequitur, vt dei auditionem roget: vt qui per naturam suam audit, per orantis precem dignetur audire. Quod si quis forte corporeum deum & conformabilem, & membris diuersum, quia non idem oculus quod & manus est, ob id esse existimabit quod dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, primum meminisse debet hominum institutionem naturis duabus contineri, anime scilicet & corporis, quarum alia spiritalis, alia terrena est. Et inferiorem hanc materiam in efficietiam atq; operationem naturæ illius fuisse potioris aptatam. Ergo quisquis ita vult credere, vt corporalis deus sit, quia ad imaginem eius homo factus est, cõpositum esse deum statuet ex potiore scilicet inferioreq; natura, quia de talibus homo constat. Quicquid autem cõpositum est, necesse est non fuerit æternum, quia cõpositio habet initium quo componatur vt maneat. Sed hæc infidelitatis deliramenta sunt, dũ per cœlestis naturæ ignorantem intra has opinionis angustias vitio ingenij degeneris coarctamur. Deus autem semper & in omnibus manens & vbiq; idem, & nusquam ipse non totus. Cumq; pulcherrimum opus perfecto iam mundo inchoaret, hominem scilicet ad imaginem sui faciens, cum ex humili natura cœlestiq; cõposuit, anima videlicet atq; corpore. Et prius quidem animã illam diuino illo & incomprehensibili nobis virtutis suæ opere constituit. Non enim cum ad imaginem dei hominem fecit, tunc & corpus effecit. Genesis docet lōge postea quã ad imaginem dei homo erat factus puluerem sumptum formatumq; corpus, dehinc rursus in animam viuẽtem per inspirationem dei factum: Naturam hanc scilicet terrenam atque cœlestem quodam inspirationis fœdere copulatam. Scit se beatus apostolus Paulus per interiorem & exteriorem hominem dissidere. Per interiorem quidem hominem condelectatur legi, per exteriorem vero hoc quod non vult agit, cum interior homo spiritus opera desiderat, exterior voluptates corporis concupiscit. Ergo ad imaginem dei homo interior effectus est rationalis, mobilis, mouẽs, citus, incorporeus, subtilis, æternus, quantũ in se est speciem naturæ principalis imitatur, dum transcurrit,

G dum circunvolat, & dicto citius nunc ultra oceanum est, nunc in cœlos euolat, nunc in abyssis est, nunc orientem occidentemque perlustrat, dum nunquam ut nō sit aboletur. Natura quidem dei in his omnibus est, neque ut alibi assit decidit aliunde. Sed animus humanus in hac sensus sui mobilitate ad imaginem opificis sui factus est, dum naturam dei mobilitas animæ perennis imitatur, nihil in se habens corporale, nihil terrenum, nihil graue, nihil caducū. Et audiamus adhuc Paulum hoc ita docentem: Expoliantes veterem hominem cum gestis eius, & induentes nouum qui renouatur in cognitionem secundū imaginem creatoris. Nunquid aliquid corporale induimus cum in agnitione renouamur? Nihil, ut opinor: induimus autem agnitionem dei, fidem æternitatis, innocentie sinceritatem & bonitatis mores. Hęc enim animæ magis sunt indumenta quàm corporis, quæ omnia deo propria sunt. Hęc in agnitionem noui hominis induimus, ut in omni ministerio animæ nostræ simus secundum imaginem creatoris, bonitatis, & sanctitatis, & charitatis agnitione perfecti. Hęc propter aures dei ne corporalis existimaretur tractata breuibus sunt. Et quanquam hęc ita se (ut dictum est) habeant, tamen meminimus esse plures spirituales virtutes quibus angelorum est nomen, ecclesiis præsidentes. Sunt enim secundum Ioannem Asianis ecclesiis angeli, sunt & Mose testante, secundum numerum angelorū fines gentium Adæ filiis constituti. Et domino docente psillorum angeli quotidie deum vident. Sunt secundum Raphaëlem ad Tobiam loquentem angeli adstantes ante claritatem dei, & orationes deprecantium ad deum deferentes. Hoc ideo commemoratum est, ut si forte hos esse oculos vel aures, vel manus, vel pedes dei intelligere voluerimus, habeamus non improbabilis intelligentiæ autoritatem, maxime cum scriptum sit: Sunt enim efficientes spiritus in ministerium missi propter eos qui hereditabunt salutem. Intercessione itaque horum non natura dei eget, sed infirmitas nostra. Misisti enim sunt propter eos qui hereditabunt salutem, deo nihil ex his quæ agimus ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandum & promerendum spiritualis intercessionis ministerio indigente. Dehinc sequitur: *si iniquitates obseruabis domine, domine quis sustinebit?* Non negligenter dicti huius ratio tractanda est. Nō enim ait, Si peccata obseruabis, sed si iniquitates obseruabis. Differt enim iniquitas à peccato. Nunquid deus peccata non obseruabit, & criminum memoria non erit? Erit certe: quia

etiã de ocioso verbo rationem vnusquisque prestabit. Et omnis in carcerē missus reddet nouissimum quadrantē. Differre autem iniquitatem & peccatum docemur, cum dicitur: Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata. Et rursum: Iniquitatē meam ego agnoui, & peccatū meū nō abscondi. Iniquitas enim trāsgressio legis dei est, quæ est grauior peccato, quod id ipsum Apostolus absolutissime distinxit dicens: Qui enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, qui autem per legem peccauerunt per legem iudicabuntur. Ergo peccatum iniquitatis iam perit, cæterum peccatum legis iudicabitur. Peccatum autem iniquitatis est, quicquid extra legem delinquitur, ut gentilium crimina sunt, quæ iam cum lapsa legis ignoratione damnata sunt. Peccata autem in lege non pereunt, sed iudicanda sunt, quia licet peccata sunt, tamen in lege peccata sunt. Ergo si deus iniquitatum recordetur, quis sustinebit furta, cædes, falsa testimonia, stupra, periuria? Hęc enim crimina sunt, quæ inique extra legē dei geruntur, quæque nouæ generationis sacramento abluuntur. Sed horum planè iam deus non recordatur, & cur non recordetur in sequenti versu propheta demonstrat, dicens: *Quia apud te propitiatio est.* Est enim vnigenitus dei filius deus verbū redemptio nostra, pax nostra, in cuius sanguine reconciliati deo sumus. Hic est qui venit tollere peccata mundi, qui cruci suæ chirographum legis affigens, editum damnationis veteris deleuit. Siue igitur ad patrē, siue ad filiū, oratio prophetæ esse existimabitur, vnū enim ambo sunt. Et qui videt filiū, videt & patrē, quia pater in filio & filius in patre est. Ex similitudine gloriæ alter in altero gloriosus est, gloriosus filius, quia dignus consortio patris sit. Gloriosus pater dignus consortio filij sui. Pater recte volens per prophetam dixisse creditur, quoniã apud te propitiatio, quia in patre secundū similitudinē gloriæ filius est, & filius ipse pro peccatis nostris & propitiatio, & redemptio, & deprecatio est iniquitatū nostrarū, quia ipse earū propitiatio sit non recordās. Scit autē propheta ingētis periculi rem esse iniquā, id est, sine lege peccare, quia peccati sine lege perditio est. Peccato autē in lege iudicium est & idcirco ait: *Propter legem tuā sustinui æ domine.* Lex ergo sancta & spiritualis est, & in ea verba vitæ sunt. Et legis finis Christus est: Et hoc sequenti versu ostenditur. Ait enim: *Sustinui animam meam in neruū tuū.* Corporalia quidē legis officia propheta exequitur, scilicet sacrificiorū & holocaustomatū & neomeniarum & sabbatorum, quæ omnia vmbra sunt futurorū, sed anima

A sed anima eius sustinuit in verbum dei. Propter legem ipse sustinet, id est, vt dixi corporaliter officia legis gerit: in verbum autem dei anima sua sustinet, scilicet filij dei aduentum, qui & verbum dei & deus verbum est spiritua li fide expectat. Qualiter autem expectet demonstrat, dicens: *Sperauit anima mea in domino, a custodia matutina usque in noctem.* Recordemur euangelicæ comparationis tenorem, & meminerimus quosdam operarios vineæ omnem in labore diem transigere. A custodia matutina vsque in noctem propheta sperat, nullum tempus habet vacuum, totius diei indefessus operarius est. Sed quid tandem spei erit? Non omnis ita diem suum in spe domini exegit. Sunt enim operarij horæ tertiæ, sunt sextæ, sunt nonæ, sunt & vndecimæ. Et videtur propheta qui a custodia matutina sperauit vsque

B ad noctem, spem nobis euangelicæ mercedis abscindere. Non abscindit planè. Ait enim:

Speret Israël in domino. Sine præfinitione temporis spei adhortatio est. Ille quidem vt perfectus operarius a custodia matutina vsque in noctem sperauit. Sed ad spem omne tempus est liberum, & mercedem non operis sed misericordiæ vndecimæ horæ operarij consequentur. Ita enim ait: *Speret Israël in domino, quia apud dominum misericordia & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israël, ex omnibus iniquitatibus eorum.* Bonus est in quem speratur, & sperandum in eo est quia misericors est, quia copiosa apud eum redemptio est, quia redimet ab iniquitatibus suis vniuersos. Hora vndecima est, conclusa diei sunt tempora, curramus omnes, festinemus ne nox adsit, ne hora prætereat. Senes sumus nox mortis insidit, nec ad vndecimam saltem vitæ nostræ horam procederemus. Beatus quidem qui a mane vsque in noctem laborans pactum denarium tanquam debitum postulat. Sed quia bonus est dominus, quia misericors est, speremus in eum, vt vndecimæ licet horæ operari diurni laboris denarium consequamur, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum. Psalmus. CXXX.

Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Breuis psalmus est & distinctione magis quam tractatu explicandus, ad humilitatem nos & mansuetudinem inducens. Et quia plurimis aliis locis nonnulla de humilitate tractauimus, otiosum est eadem repetere. Certe meminisse debemus maximum fidei nostræ opus esse humilitatem, cum hanc pro optimi operis conscien-

tia propheta commemorat, dicens: *Domine non est exaltatum cor meum.* Optimum enim sacrificium deo cor contribulatum. Non ergo cor secundis rebus efferendum est, sed dei metu intra mansuetudinis fines humilitate cohibendum. Neque elati sunt oculi mei. Alia istud proprietate Græcitas elocuta est dicens, *ὄψα μὲν ἐπιόδωκα μὲν*, id est, ex alio in aliud elati sunt. Eleuandi autem oculi secundum dicta prophete sunt: eleuate oculos vestros & videte quis ostendit hæc omnia. Et dominus in euangelio ait: Eleuate oculos vestros & conspiciite regiones quia albescunt ad messem. Eleuandi ergo sunt oculi, sed non rursus ex alio in aliud eleuandi, vt semel in id quod eleuati sunt perseverent. Dehinc sequitur: *Neque ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me.*

Magni periculi res est si in modicis ambulamus, & si non in mirabilibus immoramur. Magna eloquia dei sunt, ipse mirabilis in excelsis est. Et quomodo tanquam bonum opus de se propheta profert quod in magnis & mirabilibus non ambulet? Sed cum addidit, super me, in his non ambulat quæ homini magna & mirabilia creduntur. Dauid enim & propheta & rex erat, humilis antea & abiectus, neque conuiuium patris sui dignus, sed deo complacuit. Vinctus in regem est, aspiratus est in prophetam. Non insolescit in regno, non odiis commouetur. Persequentes se amat, inimicorum mortes honorat, incestuosos & parricidalibus filiis parcit. Imperator contemnitur, pater læditur, propheta vexatur, vltionem non vt propheta orat, vindictam non vt pater sumit, contumeliam nõ vt imperator exequitur. In his ergo quæ super se magna & mirabilia sunt non ambulat. Sed videamus quæ

F sequuntur: *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.* Quæ prophete ista diuersitas? Non exaltat cor, exaltat animam. Non in magnis & mirabilibus super se ambulat, sed nõ humiliter sentit. Excelsus animo est, & corde submissus, humilis in suis est, sed non humilis in sensu est. Sensus enim eius in cælo est, anima eius in excelsis est. Cur autem (ex quo secundum euangeliũ exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemie) humile est suauis illo mansuetudinis iugo subditum. Tenendus ergo humilitatis & altitudinis modus est, vt corde humiles, sensu vero & anima situs excelsi. Dehinc sequitur: *Sicut ablactatus super matre sua, sic retribuēs in animam meam.* Ablactato Isaac accepimus Abraham fecisse cœnam quod ablactatus iam puerili ætate proximus cibum lactis excederet.

G excederet. Apostolus omnes rudes fidei, & infantiles adhuc in dei rebus scientiæ lacte potat. Ergo profectus maximus est, iam lacte nō indigere. Ad fortiorem enim cibum transisse filium suum Abraham, etiam conuiuij lætitia testatus est, & apostolus carnalibus & paruulis in Christo panē negat. Propheta itaque orat, quia non exaltauerit cor suum: quia nō in magnis & mirabilibus suis ambulauerit, quia non humilia senserit, sed exaltauerit animam suā, vti tanquam ablactato super matre sua retribuat animæ eius. Scilicet vt perfecti & celestis & viuentis panis retributione sit dignus, quia per superiora quæ commemorauit opera cibum iam lactis excesserit. Sed neq; sibi tantū hunc viuum ē cœlis panem precatur, vniuersos autem ad eius spem adhortatur, dicens:

Speret Israël in domino ex hoc nunc & usque in seculum seculi. Spem nostram nullo sine tēporum claudit, in immensum expectationis nostræ fidem tendit. In seculum seculi sperandū est, quia per spem præsentis seculi spem futuri seculi cōsequemur ī domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorū. Amē.

Canticum graduum. Psal. CXXXI.

Memento domine David & omnis mansuetudinis eius, &c. Omnes quidē anteriores psalmi graduum in profectū nos spei cellioris extollunt, & per doctrinam fidei, spei, confessionis, humilitatis, operationis in sublime gradibus suis prouehunt. Sed hic præcipue psalmus nos & cognitionem filij dei edocet, & sacramento assumptæ ab eo carnis instituit. Cœpit enim ita: *Memento domine David, & omnis mansuetudinis eius.* Audent iudæi aduentum domini nostri, quo in corpore salutem humano generi reddidit, abnegantes hūc psalmū ad David referre. Vt in passione domini impij, ita & in prophetiæ sciētia imperiti, legentes & non intelligentes, habentes & nescientes, venerantes & non obediētes. Quia enim religionis simulatione prophetarum libros venerentur, multis cognitum est. Contrectare legentes manu non audent, linteo substernunt, ad finem sacramenti testes adhibēt, & hoc eō proficit, vt maiore irreligiositatis crimine eorū quibus tantus honor debetur, dicta aut cōtaminent, aut dissimulēt, aut nesciant. Hoc eō dictum est, quia cum in prophetis longe postea quā David corpore excesserat, scriptū habeant, in Hieremia ita: In illa die, dicit dominus, contribulabo iugū à ceruice eorū, vincula eorū dirupā, & non operabuntur ipsi adhuc a-

liis diis, & operabuntur dño deo suo. Et David K regē ipsorū suscitabo illis, & rursum suscitabo illis David regē oriētē iustū, & regnabit rex, & intelliget, & faciet iustitiā & iudiciū super terram. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israël cōmemorabitur fidens. Item in Esaia: Et excitabo pastorem super eos vnum altum, & pascet eos seruus me⁹ David. Et erit his pastor, & ego ero illis in deum, & David princeps in medio eorū: Ego dominus locutus sum. Et disponam ad David testamētū pacis. Nolūt credere quod docētur, neq; his fidē habent quibus deberi venerationem cōfitentur. Et religiosi quomodo erunt autoritatem abnegantes religioni: David cum patribus quiescebat, ipse testamentum datæ per Moysen legis cognouerat, tāto postea deus per prophetas locutus est, David excitandum regem pastorem orientē iustum, in cuius diebus salus Israël sit, ad quem deus testamentum pacis disponit. Ergo est Dauid non hic Iesse filius psalmodum ex parte conscriptor, sed David ob custodiam gregis sui pastor. Pastor enim bonus pro ouibus suis animam ponit. Ob æterni regni gloriam rex, cui dictum est, Rabbi tu es rex Israël. Ob iudicium dei iustus: Pater enim non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Ob lumen mundi, oriens: Erat enim lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ob filij dignitatem, testamēti pacis hæres: Omnia enim mihi data sunt in cœlo & in terra. Et pacem meam relinquo vobis. Confiteantur ergo necesse est iudæi, lōge post tēpora David esse hæc prædicata. Est autem David iste, qui nomen parentis secundum originem carnis accepit, nomen sumēs eius, cuius ex genere sumebat & corpus. Omnia autem quæ psalmo continentur & à gestis prophetæ David, & à natura humanæ infirmitatis, & ab eius tēporibus diuersa sunt. Et quia ei nō res, non cōditio, non tempus aptatur, & in eū David quem postea per prophetas dominus pollicitus est conueniunt, nō est ambigū quin etiam hic qui propheta egregius & magnus est, de eo David qui postea extitit dei spiritu prophetiæ officio sic locutus: *Memento domine David, & omnis mansuetudinis eius.* Non ait: *Memento mei,* sed *memento domine David.* Vt alterum qui loqueretur ostenderet. Orationem autem omnem hæc esse vnigeniti filij dei per prophetam loquentis existimari necesse est, memoriam dei patris erga eum sibi quem assumpturus erat hominem deprecantis. Est enim Iesus nunc, secundum Apostolum, in gloria dei patris, & ei omne cœlestium & terrestrium & in-

Superstitio
Iudæorum.

Astrium & infernorum genu flectitur. Ergo se primogenitus dei filius deus verbum iam David nuncupat, per prophetam eius sibi hominis nomen assumens, qui secundum diuinitatis suæ priuilegium vnâ secum esset in patris gloria collocandus. Memêto domine David, & omnis mansuetudinis eius. Ait enim ipse: Quia mansuetus & humilis corde sum. Et testimonium dei patris est: Ecce puer meus quē elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & gētibz iudicium nunciabit. Non contendet, neque clamabit, neq; audiet aliquis in plateis vocem eius. Vt omnis ergo huius mansuetudinis pater meminerit deprecatur, per cuius māsuetudinis modestiam deo patri officium humilitatis suæ vouerit: sicut, inquit, iurauit domino, notum uouit deo Iacob. Sacramenti mentio ad professionem voluntatis assumitur. Et nescio an vnigenitus iurauerit. Certe ita gessit & locutus est omnia, vt sacramento religionis satis facere videretur. Nanque cum quædam de passione sua locutus ad discipulos fuisset, & Petrus tanquam indignum hoc dei filio detestatus esset, Petro cui superius clauis regni cælorum dederat, super quem ecclesiam ædificaturus erat, aduersus quam portæ inferi nihil valerent, qui quæ in terris vel soluisset vel ligasset, ea in cælis vel soluta persisterent vel ligata. Hunc itaque tali conuitio detestantem hoc sacramentum passionis excepit. Vade post me Sathana, scandalum mihi es. Tanta enim ei religio fuit pro humani generis salute patiendi, vt Petrum primum filij dei cōfessorem ecclesiæ fundamentum, cælestis regni ianitorum, & in terreno iudicio iudicem cæli, sathanæ conuitio nuncuparet. Quinetiam in tumultu eo quo se dedendum passioni præbuerat, cum idem Petrus seruo sacerdotis gladio aurem abscidisset ait: Reconde gladium tuum in thecam: Calicem quem dedit mihi pater non bibam illum: Impium & profanum docens esse, si non omnia quæ erga humanam salutem patri vouisset, expleret. Absolute autem in eo ostendit deuotam passionis suæ religionem, cum post aceti poculum esset spiritum traditurus. Perfectis enim omnibus ait: Consummatum est: Et inclinans caput tradidit spiritum. Percurrerat enim omnia sacramenti officia, & ubi consummatione gaudetur, ibi in suscepti operis perfectione iactitia est. Ergo quia secundum hanc gestorum deuotionem ita omnia gesta sunt, vt videantur studiose pro religione, quia iurata sunt hæc esse perfecta, sequens est vt videatur quid sit quod David

iste & iurauit & vouit. Si intraro in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dederò somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniā locum domino, tabernaculum deo Iacob. Humanæ naturæ vota hæc esse non possunt, & conditio sacramenti infirmitatem terrenæ necessitatis excedit. Adeundum tabernaculum domus non est, strato lecti abstinendum est, somnus oculis & palpebris dormitatio & requies temporibus non danda est, donec inueniatur domino locus & tabernaculum deo Iacob. Standum ergo erit nocte diēque sub cælo, & nunquam in requie corpus iacebit, oculi autem semper vigiles laborabunt, & ne ipsis quidem palpebris conuiuendi in dormitatione permittitur obductio. Tempora vero quæ maxime toto in corpore iniuriis vigiliarum & stationis obnoxia sunt, requiem non habebunt. Homo istud de se iurare non finitur, etiam si maxime nolit, conditionem tamen voti huius pro ipsa naturæ suæ necessitate violabit. Vigilet licet animus & corpus in statione contineat, tamen necesse est infirmitatis dominante natura & procidat, & dormiat, & requiescat inuitus. De hinc quem locum deo homo inueniet? Et incomprehensibilem infinitamq; naturam quali tabernaculo continebit, cum de se ipse per prophetam dominus locutus est dicens: Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum: quam domum ædificabitis mihi aut quis locus requiectionis meæ: Omnia enim hæc fecit manus mea & mea sunt omnia hæc. Non ignarus autem huius diuinæ vocis propheta est, & scit humanæ & terrenæ operationis domum deo esse non posse, id ipsum psalmo anteriore contestans, cum ait: Nisi dominus ædificauerit domum, inuanum laborauerunt qui ædificant eam. Ergo si neque natura hominis conditionem voti istius recipiet, neque locum & tabernaculum deo humana requireret operatio, cognoscendum est per cælestium scripturarum autoritatem quid sit hoc votum per cuius satisfactionem locus domino & deo Iacob tabernaculum sit repertum. Domino nostro Iesu Christo vnigenito dei filio qui omnia humanæ salutis sacramenta tanquam iuratus expleuit, & quem à prophetis David significatum docuimus, hoc opus maximum fuit, vt hominem ad scientiam diuinam eruditum dignum habitaculum deo redderet. Et esse homines sedē atq; habitationē deo ita docemur deo ipso per prophetā loquente: Quia inhabitabo in his & in illis ambulabo, & ero illorum

G deus & ipsi erūt mihi populus. Et rursus: In æternum exultabunt & habitabo in his. Dominus autem ipse in euangelio ait: Si quis diligit me & verbum meum seruabit, & pater meus diliget eum & ad eum veniemus, & mansione apud eum faciemus. Et Apostolus quoque ait: Vos estis tēplum dei & spiritus dei habitat in vobis. Habitat autem deus religiosorum mētes non corporali aditu neq; naturæ grauioris ingressu, vt alibi non degens illic tantum quo se intulerit insistat, sed spiritali virtute in vacua se à terrenis labibus corda permittit, seseq; luminis modo in patētibus innocētiz foribus mētes illuminaturus infūdīt. Assumpto igitur corpore vnigenitus deus neq; ante secūdū hominem se ingressurum tabernaculum domus suæ iurat, id est, in cœlestem habitationem suā esse rediturum, quā hęc religiosi pectoris loca inueniat, sed neq; stratum lecti sui ascensurū se esse vouit. Stratus requies humanorū laborum est, & fessorum corporum refectio. Sed

H quia ī cœlo semper quiescit, & quia indefessa illa natura laborem nescit, semper in stratu, id est, semper est in quiete. Dominus noster in forma dei manens formā serui accepit, & obediens vsq; ad mortē fuit, & mortem crucis, vt plus nescio quid morte pateretur. Ob id autē tantum obediens vsque ad crucis mortē est, vt nos habitatione dei dignos esse præstaret. Mori igitur voluit qui vita est, & effici se indefessa virtus ad habitationem corporis non recusat infirmā, vt in forma dei manēs formam serui acciperet. Excessit ergo ex illo eterne beatitudinis suę stratu. Et testis nobis quadragesimus psalmus est qui ex persona domini omne sacramētum passionis eloquitur, dicens: Vniuersum stratū suū versasti in infirmitate eius.

I Cum per obedientiā voluntatis paternę ex deo homo, ex potente infirmus, ex viuificante mortu⁹, ex æternorū seculorū iudice crucis reus dicitur, cū stratū eius in infirmitatē conuertitur. In illum igitur æternę & beatę quietis stratū vouit nisi reperto dei tabernaculo non redire, sed nec ante somnum oculis suis dare. Quis iste est somnus? Nempe ille, de quo ait: Ego dormiui & somnum cepi & surrexi, quia dominus suscipiet me. Mortis hic somnus est, quem nō ante oculis suis dabit, quā locum habitationis inueniat. Huius etiam somni beatus patriarcha iacob in benedictione iude (qui princeps gentis istius extitit) meminit, dicens: Catulus leonis iuda ex frutice filius meus, procidens dormiuit vt leo, & sicut catulus leonis. Quis suscitabit eum? Et superior & consequēs benedictio, nec ætati iudæ, nec gestis conue-

nit, sed ei qui ex iudæ frutice sicut ex radice K
lesse est, qui & catulus leonis est, & iacob erit
filius. Ex hac enim tribu iudæ maria est, quæ
domini secundum carnem mater fuit. Hic er-
go procidens dormiuit vt leo. Leo terrori est
feris omnibus, & veluti dominans est cætera-
rum bestiarum, & hic solus per confidentiam
& securitatem dormit intrepidus. Terror om-
nium vigilans est, ipse autem securus in som-
no est. Et idcirco addidit, quis suscitabit eum,
quia intrepidæ & præpotentis naturæ securi-
tatem nulla æterni terroris timiditas inquietet.
Ne ergo humile quicquam atque passibile
impassibilem vnigeniti dei substantiam per-
pessam existimarem, in ea morte quam subiit,
feræ huius intrepide dormientis exemplum
ad secutæ mortis intelligentiam est relatum,
vt extra humani timoris esse in somno illo
inquietudinem doceretur, qui per generis sui
naturæque virtutem dormiens licet L
timere non posset. Seruata autem diligentissime
ea ratio est, vt in vnigenito deo æterni &
gigantis eum dei gloria nosceretur, cum
dicitur: sicut leo, & sicut catulus leonis. Ad
id enim qd ex deo ipse subsistit, catulus est
leonis: ad id vero quod leo est, paternæ in eo
maiestatis indifferens generositas prædicatur.
Vt vnū ambo sint, leo est: ne vnus atque ipse
sit, catulus leonis est. Id autem ipsum etiā
psalmi consequentia docent. Ne enim indefessa
illa virtus & impassibilis vnigeniti dei natura
mortis somno dormitatura existimaretur, rem
omnem ad officium corporis cui discessio im-
mortalis animæ mors est, retulit dicens: *Si
dedero somnum oculis meis & palpebris meis dor-
mitionem. Et requiem temporibus meis donec inue-
niam locum domino tabernaculum deo iacob.* Tem M
poribus secundum translationis fidem non æ-
tatis spatiis, sed capitis partibus requiem ne-
gat. Et hæc affectiones sunt corporales quas la-
bor longus & vitæ anxietas exagitant. Qui-
uit autem ille, cui mors somnus est, & id quod
nobis pœnalis demutatio est, vnigenito & in
corpore manenti deo requies fuit. Sed ante
hanc requiem & Apostoli eliguntur, & soluen-
di ac ligandi & in terra & in cœlo ius sortiun-
tur, & potestatem aduersus virtutem omnem
aduersariam sumunt, & templum dei sunt, &
ipsi ex lege venientes dignum deo iacob taber-
naculum sunt reperti. Ac ne fortē nos per mul-
tiplicem humani generis intelligentiam vim
veritati afferre quidam arbitrentur, vt quod
ex David persona dictum sit, id ad dominum
saluatoremq; nostrum multimodis translatio-
num subtilitatibus transferamus, contuenda
sunt

A sunt quæ sequuntur, vt ex his veritatem inuitis scilicet & renitentibus ingeramus. Ait enim: *Ecce audiuiamus eam in Efrata, inuenimus eam in campis syluæ. Introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius.* Superius vbi iuratur ac vouetur voti sacramentum non conuenire naturæ humanæ edocuimus, quia rati temporis vigilias labor terreni corporis recusaret. Et nunc vbi loca ipsa eorumque nomina commemorantur, ne quid in Dauid referri possit, veritas ipsa & extatis hodie regionis fides contradicit. Dauid enim dispersum populum in regno suo habens, cui nulla religionis sedes esset, aream in Hierusalé coëmit ad locum templi, vt illuc ad explenda legis solennia conueniretur. Sed templum hoc filius eius Salomon ædificauit, ornauit & religionibus initiauit. Volunt ergo Iudæi Dauid areæ huius coëmptorem peregrinationem à domo & vigiliarum iniuriam & laborē corporis, donec hunc locum & hoc tabernaculū deo Iacob posset inuenire vouisse. Sed hoc neque historia regnorum aut præteritorum, in quibus Dauid gesta continentur loquitur, neque psalmus admittit. Et cur non admittat in absoluto est. Dauid aream coëmit, locus templi locus areæ fuit, vbi fruges cōgestæ, vbi tritæ, vbi & paleæ à tritico separandæ sunt. Requies autem domini in Efrata est, & prius audita in Efrata est, & postea in campis syluæ reperta. Et quid cōmune Hierusalem & Efrata? quid areæ ad syluæ campos? nihil hic conueniens est, nihil non dissonans est. Aream in qua requieuisse deus Iacob existimatur nouissimis temporibus ventilabro dominus emundat, triticum eius horreis condit, paleas autē inextinguibili igne vrit. Probatos legis viros, apothecis dignos habet, inuites & infructuosos igni iudicij deputat. Templum illud hodie iam nullū est, incensum est, dirutum est, informe ruinis est. Et vbi ergo dei requies? Mēritus propheta est, & irritum sacramenti ipsius votum est? Deus etenim requiem quam ei se iuratus reperturum vouebat, amisit. Itaque quia neque dei dignitati, neque naturæ hominis, neque locorum veritati, neque temporum demutationi hæc irreligiosarum opinionum fragmenta conueniunt, ex ipsis nunc scripturarum cælestiū autoritatibus demonstrandum est, ad personam domini nostri Iesu Christi & ad ecclesie sanctificationem psalmum esse referendū. Diximus superius etiam hunc prophetam de Dauid illo iusto pastore rege oriente, in psalmo isto prophetasse, & ex persona eius locutū esse, cum dixit: *si intrabo in tabernaculum domus*

meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dederō somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. Nunc vero vt se voti huius non ignarum neque imperitum propheta esse ostenderet, ex persona sua loquitur, dicens: *Ecce audiuiamus eam in Efrata, inuenimus eam in campis syluæ.* Superius vbi sacramenti religio commemoratur, vnus iurauit ac vouit. Vnus enim in forma dei manens formam serui accepit, & vnus dominus Iesus Christus est, per quem omnia, Vnus deus pater ex quo omnia. Nunc autem vbi scientiæ prophetiæ cognitio ostēditur, ex persona plurium dicitur, *Audiuiamus eam in Efrata, inuenimus eam in campis syluæ.* Quia plurimis requies domini prophetabatur, auditur itaque in Efrata. Et Efrata eadem est quæ Bethleem, in qua dominus natus ex Maria est. Testis nobis est & propheta, dicens: *Et tu Bethleem domus Efrata, non es minima vt sis in milibus Iudæ.* Ex te enim exiet, qui erit dux Israël. Et rursum: *Et tu Bethleem Iudæ non es minima inter principes Iudæ.* Ex te enim exiet qui reget populum meum Israël. Illic enim primum requies dei auditur, vbi primū vnigenitus deus corpus humanæ carnis habitauit. Et quod in Efrata auditur, in campis syluæ inuenitur. Initium itaque ecclesie in Bethleem auditur. Esse enim cœpit à Christo, sed in gentibus reperitur quæ sunt ex syluæ campis: ex horrentibus nitidæ, ex sterilibus fructuosæ, ex ignis pabulo vitalis cibi regio, ex ferarū cubilibus dei requies, domus, templum, atque possessio. Quod autem gentes tanquā syluæ cubili diaboli fuerint, psalmus nobis septuagesimus nonus testis est, dicens: *Deuastauit eam aper de sylua, & singularis serus depastus est eā.* Illic enim de vinea sermo est, id est, de dei, vt tunc putabatur, populo, quem infidelem & impium diabolus gentes inhabitans vastauerat. In his ergo campis syluæ dei requies, quæ in Efrata audita est, inuenitur. Seruata autem temporum ratio est, vt quod & audiuiamus & inuenimus præteritā significet ætatem. Id autem quod deinceps cōsequitur, spem futuri temporis docet, cum ait: *In tabernacula eius intrabimus, adorabimus vbi steterunt pedes eius.* Corporali istius vitæ præsentis officio propheta desperans, fide & spiritu præsumit vt tabernacula requiei dei quæ ea vidit & audiuit introeat. Sed superius super vno tantum tabernaculo iuratum est, nunc autem multa tabernacula introibunt, sed eadem dei requies in pluribus est. Hæc ergo requiei dei tabernacula introibūt. Neque solū introibunt,

G bunt, sed etiam adorabunt ubi steterunt pedes eius. Cum statur, vno in loco, ex quo decidi non oporteat, consistitur. Vbi vero pedibus statur, illic toto corporis officio insistitur. Lex præterit, prophetia clausa est, finis eorum Christus est. Demutationis alterius nullus locus est. In hoc in æternum standum est, ubi iam decursu legis & prophetarum dominus insistit. Discurret quidem per Apostolos prædicatio, quos frequenter pedes significatos meminimus, sed in euangelis consistitur. Illic ergo adorabitur, ubi domini pedes, id est, prædicationes nouissimæ sine demutationis alicuius transcensione constiterint. Et quia in euangelis legimus dictum, multi prophetæ & iusti cupierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ auditis, sanctus propheta desiderij huius impatiens est. Postquam enim requiem dei audiuit, & reperit, postquam introiturum se adoraturumque credidit, spei tantæ fieri iam particeps deprecatur, dicens: *Exurge domine in requiem tuam.* Quam reperturum se David tuus vouit, quam nos in Effrata audiuius, quam in campis syluæ inuenimus, in cuius tabernacula introibimus, adoraturi illic ubi pedes tui steterunt. Exurge igitur in eam requiem quæ voti sacramento quaesita est, quæ prophetiæ scientia in loco audita est, quæ in gentium fructu frugifero reperta est, quæ introeuntibus frequentabilis est, quæ loco indemutabilis est, quæ adorantium religione venerabilis est. Sed non solum tu domine exurge in requiem tuam, sed & tu & arca sanctificationis tuæ. Non arca testamenti, non arca legis, sed arca sanctificationis tuæ. Et quidem esse arcam testamenti meminimus, intus ac foris auream, ubi tabulæ testamenti, ubi sanctæ literæ, ubi liber testamenti, ubi Gomor manna. Sed hæc omnia eius quod dominus assumpsit corporis species est, omne in se sacramentum continens legis hoc & deitatis spiritu & origine carnis munitum, intus scilicet ac foris aureum. Est enim dominus noster Iesus Christus in gloria dei patris, manna in se continens æternum, Ipse enim panis est viuus, testamenti intra se tabulas & legis librum conseruans: Sunt enim in eo verba vitæ. Vt igitur cum domino etiam hæc sanctificationis arca (hanc enim secundum euangelia & sanctificauit & signauit pater) in requiem exurgat, propheta orat. Cæterum arca illa terrena & frequenter ab allophylis capta est & polluta à regibus, & hodie templo atque vrbe subuersa iam nulla est. Et videamus quid sequitur. Ait enim: *Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultent.*

Induuntur deo, & arca sanctificationis eius in requiem resurgente iustitia sacerdotes, validissimo (vt Apostolus ait) thorace, induentes thoracem iustitiæ, quo inimici iacula excipiant quo in æternum hominem communiant, sancti autem lætentur. Et videamus causam cur & sacerdotes iustitiam induant, & sancti lætentur. Ait enim: *Propter David seruum tuum, ne auertas faciem Christi tui.* Christum ad deitatis spiritum retulit, David ad corporis carnem. Formam enim serui qui in dei forma manebat accepit. Ne igitur auertat à sacerdotibus atque à sanctis Christi faciem rogat, vt eos diuinitatis suæ gloria qui propter David, id est propter assumpti ab eo corporis sacramentum lætantur illuminet. Et cur propter David seruum suum, faciem Christi sui non auertat, ostendit dicens: *Iurauit dominus David veritatem & non frustrabitur eum.* Dominus iurat & iurat veritatem & dicti sui fidem etiam sacramentone ambigamus affirmat. Non fraudabit igitur David suum veritate iurata. Et quid ei iurauerit dignum est contueri. *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos. Et filij eorum usque in seculum sedebunt super sedem tuam. Quoniam elegit dominus Sion, prælegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo quoniam prælegi eam.* Quid hic quod David sit proprium continetur? Vrbs illa quæ generi eius fuit regia, capta est à Babyloniis, & euersa regni dignitatem sub dominantium iure non tenuit. Post etiam à Romanis capta & incensa iam nulla est. Et ubi dei requies in æternum est? ubi ex fructu ventris eius in sede dei reges sunt? Seruiunt enim hodie exules patria carentes toto in orbe dispersi. Et ubi illa quæ iurata est veritas? ubi illud quod non frustrandus est veritate? Et ubi filius David regni æterni sedes sempiterna? Quæ electa Sion dicitur, horret ruinis, vacua incolis est. Et quomodo dei requies est in secula seculorum? Currunt tempora & hoc vitæ nostræ seculum manet. Deus ergo sine requie est. Sed qui hæc infelicitatis erroris opinione credunt, audiant cui David iuratum sit. Nempe illi de quo dictum est: *Posui adiutorium meum super potentem, & exaltavi electum de plebe mea. Inueni David seruum meum, oleo sancto meo linxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei & brachium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adiciet nocere ei: Et concidam inimicos eius a facie ipsius, & odientes eum in fugam conuertam. Et veritas mea & misericordia mea*

Ut ubique
demolitur
scilicet in
istoriam.

M

mea

A mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & susceptor salutis mee. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum super reges terrae. In aeternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies caeli. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint. Si iniustitias meas profanauerint, & mandata mea non custodierint. Visitabo in uirga iniustitias eorum, & in uerberibus peccata eorum. Misericordiam uero meam non dispergam ab eo, neque deceptam in ueritate mea. Neque profanabo testamentum meum, & quae procedunt de labijs meis, non faciam irrita. Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in aeternum manebit, Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in aeternum, & testis in caelo fidelis.

Promissiones istae Dauid eius sunt, qui aduersus potentem adiutor electus est, cuius in mari manus est, cuius in fluminibus dextera est, qui nuncupare deum patrem audet, quia est, qui ipse primogenitus est, qui excelsus super reges terrae. Cuius semen in seculum seculi est, cui quae sunt dicta, non irrita sunt, cui semel sine mendacio iuratur in sancto, cui sedes sicut sol in conspectu dei est, & permanet ut luna perfecta in aeternum. Ex huius igitur ventris fructu super sedem dei collocabuntur, quomodo autem ex fructu simus ventris eius audiamus prophetam Hieremiã dicentem: Si itaque audistis huiusmodi, si pepererit masculus. Partum sexus iste non recipit, sed generatio quae ab eo est partus instar obtinuit. Audiamus & Paulum parturientem in filiis procreandis, cum dicit: filij mei quos ego iterum parturio. Esse autem omnes nos filios sibi ipse dominus in Euangelio testatur, dicens: filij remissa sunt tibi peccata. Et iterum: filioli adhuc uobiscum sum. Filij itaque sunt ipsius in sede domini collocandi. Et spei conditio praepositur, si inquit custodierint filij tui testamentum meum & testimonia mea haec quae docebo eos. Moses enim legem scripsit, in qua testimonia dei continentur. Propheta hic idem totus diuersatur in lege. Et quomodo adhuc filij illius Dauid in testimoniis sunt docendi? Non praesentis aetatis est sermo, sed his proprius, de quibus dictum est: Confiteor tibi domine pater caeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Sed docti & manentes in his quae docebuntur quid consequentur? *Vsque in seculum, inquit, sedebunt super sedem tuam.* Et qui isti qui sedebunt? Nepe de quibus dictum est. Et vos sedebitis super duode-

cim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Non negligendum est autem, id quod superius & inferius dicitur. Superius enim dictum est, ponam super sedem meam. Nunc autem dicitur, sedebunt super sedem tuam. Et hoc quid erit? Nepe id quod dicitur: Omnia quae patris sunt mea sunt. Sedes patris, sedes & filij est, quia ego & pater unum sumus. Aut quomodo intelligitur, ponam super sedem meam, & sedebunt super sedem tuam, nisi quod per concordem & non dissimilem a se innascibilis unigeniti quoque naturam, & pater in filio, & in patre filius est? deitatis in utroque nec genere, nec voluntate dissidente substantia, cum paternae maiestatis gloria unigenito congenita sit: atque ob id sedem filij, sedem suam pater nuncupat, quia & ex se & in gloria indemutabilis diuinitatis suae unigenitus & uerus deus natus sit, nec contumeliam comunicatarum cum eo sedium sentiat, cui ex se genito in naturae similitudine nulla diuersitas est dignitatis. Deinde eorum habitatio qui in seculum super sedem sessuri sunt ita ostenditur. Quoniam elegit dominus Sion, praelegit eam in habitationem sibi. Haec requies mea in seculum seculi, hic habitabo quia praelegi eam. Non montem scilicet Sion desertum & inutilem elegit, neque ciuitatem erutam & euersam. Locis enim deus non continetur, neque omnipotens & aeterna substantia, aut in desertis montium solitudinibus, aut in urbium ruinis iam deformium coquiescit, sed elegit eorum requiem, de quibus dominus in euangelio ait: Nemo uenit ad me, nisi pater qui misit me adducat illum. Illam Sion sanctam & caelestem Hierusalem elegit, concordem scilicet fidelium caetum, & sanctificatas sacramentis ecclesiae animas, in quibus tanquam rationabili & intelligenti & emundata & aeterna per resurrectionis gloriam domo, rationalis & intelligens & impolluta & aeterna inenarrabilis diuinitatis natura requiescat. Non quod ex ea, in qua est infinitatis suae immensitate desistat, ut humanarum mentium angustiis coarctetur, sed quia per digni se habitaculi sede, qui & ubique & idem & totus & semper est, in sanctis probatisque requiescat: ubi nulla offensus, nulla demutatio, sed in seculum seculi, id est, in aeterna tempora digna & placens habitatio sit electa. Dehinc sequitur: *viduam eius benedicens benedicam.* Quidam translatorum interpretatus esse ita reperit est. Captiorem eius benedicens benedicam, tanquam uenatoribus & piscatoribus hominum effectis. Apostolis haec eorum benedicta sit captio. Maxime quod Bethsaida ex qua Apostoli sunt, per in-

Hic sic Hieronymus uenationem ueritatis, quae uiduam sonat.

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G per interpretationem lingue Hebraicę domus venantium nuncupetur. Sed nobis sequenda est prima illa, & sub Iudeorum temporibus ante domini aduentū ad ecclesię doctrinā consignata translationis autoritas. Viduam eius benedicens benedicam. Quanta viduarum dignitas est, & honesta vnius thori conscientia, & felicitis continentię indemutata constantia? Hęc enim benedicitur, & benedicendo benedicitur, ex iudicio scilicet benedicentis, benedictione fit digna. Sed Apostolus gentium doctor hortatur nos & aliud de vidua quę benedicenda est sentire. Lege enim non per virtutem spiritualis efficientię, sed per finem obseruantię eius emortua, viduā eā esse quę ex Synagoga effecta ecclesia sit, docet, dicens: An ignoratis fratres, sciētibus enim legem loquor quoniam lex dominatur homini, in quantum temporis viuit? Quę enim sub marito est mulier, viuo marito iuncta est legi. Si autem mortuus fuerit maritus, euacuata est à lege mariti. Ergo viuente marito adultera vocabitur, si iungatur alij viro. Si vero moriatur vir eius, liberata est à lege, ne adultera teneatur coniuncta alij viro. Itaque fratres mei & mortificati estis legi per corpus Christi, vt & ipsi sitis alterius, huius qui à mortuis resurrexit. Comparatione viduę quę mortuo marito libera quibus volet nuptiis sit, desinente iam lege, viduam legis ecclesiam esse demonstrat Christo legitime copulandam: Hanc ergo legis viduam benedicendo benedicet, Deinde ait: *Pauperes eius saturabo panibus.* Bonum est in ecclesia pauperes non esurire, quia cum inops pascitur, aut sitiens potatur, aut nudus vestitur, aut infirmus visitatur, aut carcere clausus requiritur, ei hęc officiorum obsequia deferuntur, qui in singulis nobis esurit, & sitit, & alget, & infirmatur, & clauditur, quiq; ait: Amen amen dico vobis, quia quę fecistis vni ex minimis istis, mihi fecistis. Per hęc ergo dictorū eius fidelē promissionē pauperes eius panibus saturat. Saturat autē & eos panibus qui per humilitatem cordis contemptumq; seculi seipsos in paupertate constituent, quos cibo vitę perennis expleuit, sicut alio loco dictū est: Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem dominum non minuentur omni bono. Deinde sequitur: *Sacerdotes eius induam saluari, & sancti eius exultatione exultabunt.* Sacerdotes superius iusticia induuntur, sed perfectum honoris sui sumunt, saluari scilicet induuntur, conformes effecti glorię salutaris. Quia secundum apostolum de cœlis saluatorem nostrum expectamus, qui potens est secundum operationem efficientię suę corpus

humilitatis nostrę conformare corpori glorię suę. Hoc ergo saluari sacerdotes induuntur, sed domini & sancti exultatione exultabunt. Superius exultabunt tātum adhuc in humilitatis corpore positi, & spe tantummodo æternitatis lati, caterum tunc perfecta exultatione exultantes, non spe, sed veritate, nō imagine, sed corpore. Est enim plerunq; exultatio, quę demutari solet, vel casu vel infirmitate, vel tēpore. Ad hoc vero hęc sanctorū exultatio ea est vt exultatione cōsummate in se exultatiōis exultent. Causa autē exultationis ostenditur:

Illic producam cornu David. Cornu regni insigne est. Per hoc enim cornu vnguentum regiū regnaturis infundebatur. Illic cum dicitur requies, significatur de qua dictum est: Hęc requies mea in seculum seculi. In hac igitur requie cornu David, id est, regnum illius de quo propheta David, deus producit, non illud humanum, nec corruptibile, nec caducum, sed illud quod secundum regnum dei in seculum seculi est, & quorum erit regnum cœlorum. Nempe de quibus dictum est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorū, id est, in quos æternus rex, & cuius secundum Danielem regni finis nullus est, regnabit. Non occultus igitur hic rex est, hunc lex prædicat, hunc propheta pollicentur, hunc Ioannes pœnitentię prædicator ostendit. Ille est enim secundum domini in euangelio dictum lucerna ardens, Christum tenebris mundi huius ostendēs. Omnis igitur de eo prophetia lucerna est eius, ignorantię nostrę nocti scientię lumen ostendens, infideles atq; impios veritatis luce confundens, & in vnigenito paternę maiestatis gloriā docens. Et hoc illud est quod sequitur: *Parauit lucernā Christo meo, inimicos eius induā cōfusione, super ipsum autē florebit sanctificatio mea.* Parata lucerna est, ne ad cognoscendū cum nox ignorationis existeret. Inimici eius confusione induentur: videbunt enim filiū hominis in maiestate patris sui, & non salute, sed confusione induetur, terreno scilicet & indecoro corpore resurgentes, super ipsum autē cflorebit sanctificatio mea. Exaltauit, inquit, cū deus & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorum.

Canticū graduum Psal. CXXXVII.
Rer omnē doctrinę ordinē gradibus scēditur, nā per gradus ad superiora puehīmur. Itā eo quod ita cępit propheta,

Apheta, Ecce quàm bonum & quàm iocundum, docemur quid bonum atq; iocundum sit, vt per cognitionem eorum in bonis iocundisq; maneamus. Seruata autem scienter ea ratio à propheta est, vt bonum iocundumq; sociaret, quia non omne quod bonum est, iocundum est, neque omne quod iocundum est, bonum est. Iocundus est luxus, sed bonus non est. Est enim in ipsa illa corporalis lasciuia amœnitate detrimentum & salutis & famæ. Bona est tolerantia iniuriæ maxime cum ad irreligiositatē cōpellimur pœnis, famis, sitis, frigoris, vigiliarū, contumeliarum, dolorum, sed iocūda non est. Illic enim iniuriosum perfectę virtutis officiū est. Et ita per hæc nonnunquam & bonum iocundo, & iocunditas solet eo carere quod bonum est. Videamus quid sit illud quod bonum & iocundum esse propheta demonstrat, scilicet habitare fratres in vnum. Non humanas cohabitationes, nec terrenarum domorum cōmunionem propheta David dicit. Nā fratres ob hæc ipsa tectorum consortia dissidentes videmus, & inimicos sæpe eiusdem domicilij habitatio continet, & nonnunquam incrementū odiis ipsa illa cohabitandi indignatio subministrat. Sed nouit esse Apostolus communem & religiosam domum, dicens: Vt scias quemadmodum te oporteat in domo dei conuersari quæ est ecclesia dei viui, columna & firmamentum veritatis. Itaque bonum & iocundū est in vnum habitare fratres. Cum in vnū habitant, conuentum ecclesiæ congregant. Cum fratres nuncupantur, vnice voluntatis charitate concordēs sunt. Ad primam enim apostolorum prædicationem hoc præcipuum fuisse credētium præconium legimus, quod dicitur:

C Erat enim omnium credentium cor vnum & anima vna assensu, eadē volūtate nō dissonās fide, sociā amoris ac sententiæ vnanimitate perfecti. Et hoc testatur ille gentium doctor, dicens: Vt sitis omnes perfecti eodem sensu eadem sententiā. Et rursum: Implete gaudiū meū vt idipsum sapiatis, eandem charitatem habētes, vnanimēs vnum sentientes, nihil per æmulationem, siue per inanem gloriam agētes, sed in humilitate inuicem arbitrantes præcellere super inuicem, non sua, sed aliorum vnusquisque vestrum contemplātes. Hoc Apostoli gaudium est, idipsum nos sapere, amore eodē contineri, per vnus sensus sententiam vnanimēs permanere, nō per æmulationem separare, neque per inanis gloriæ studium dissidere, non sua, sed aliorum vnumquēq; cogitare oportere, vt ea quibus alienæ voluntates in concordia detinendæ sint cogitemus, quod alio in lo-

co admonet, dicēs: Si possibile est ex vobis ad omnes pacem habentes. Ex nobis vult esse, vt si possibile est pax ad omnes sit, volūtas nostra omnium amicitias dedita sit, & si cæterorum natura nō habeat pacis affectum, dūmodo nō ex nobis causa aut interruptæ, aut non conseruata pacis existat. Hoc itaque populo dei congruit, sub vno patre fratres, & sub vno spiritu vnum esse, sub vna domo vnanimēs incedere, sub vno capite vnus corporis membra esse. Non enim oculus aurē odit, nec nares os execrantur, nec manus pedem spernit. Hæc enim vt officiis mutuis sibi, ita & amore districta sunt. Hoc iocundum & bonum est habitare fratres in vnum, in eodem esse, idem esse, nec cōgregatione fieri, nec amore diuersos. Comparisonem vero huius boni iocundiq; propheta constituit, dicens: *Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam Aaron, quod descēdit in oram uestimenti eius.* Aaron unguento cuius cōpositio & confectio ex odoribus cōtinetur vnctus est in sacerdotē. Hanc consecrationē primi sacerdotis sui deo esse cōplacuit. Dominū quoq; nostrum inuisibiliter & incorporaliter vnctum esse cognouimus, cum dicitur: Vnxit te deus tuus oleo exultationis. Vnctio ista terrena non est, incorporea est, inuisibilis est, non in oleo vt sacerdos & propheta, non cornu vt rex, sed oleo exultationis vngitur. Opus istud læticię spiritualis est, & ad sacramentum cœlestis vnctionis exultationis fructus adhibetur non materialis creaturæ est, quia corporalia corporalibus indigebant, Aaron myro confusionis vngitur. Sed id quod corporale est, per efficientiam virtutis spiritualis imbutum speciem olei cœlestis imitatur. Denique post hæc vnctionem Aaron secundum legem Christus est nuncupatus, postquam vnctionis confusio per id quod à deo confici demonstrata est in speciem vnctionis inuisibilis consecratur. Vt igitur hoc myrum omnes fœtentes odores & immundos cordium spiritus quocunq; infusum fuerit extinguit, seq; in omnia in quo infertur odor hic suauitatis infundit; ita per hoc sacramentum vnctionis infusæ, & per eā omni terrenorum ac sordētium vltionū nostrorum fœtore deteriso deo iam quod suauē est, spiramus. Nouit hunc suauolentię spiritum beatus apostolus Paulus, dicens: Ita Christi bonus odor sumus deo in omni loco, in his qui saluantur, & in his qui pereunt. Et in istis quidem ex morte in mortem, istis autem odor ex vita in vitam. Vt odorem vitæ nos esse viuētib; ita odorem esse mortis, his qui in peccatis suis morerentur ostendens: ipse autē

Christi

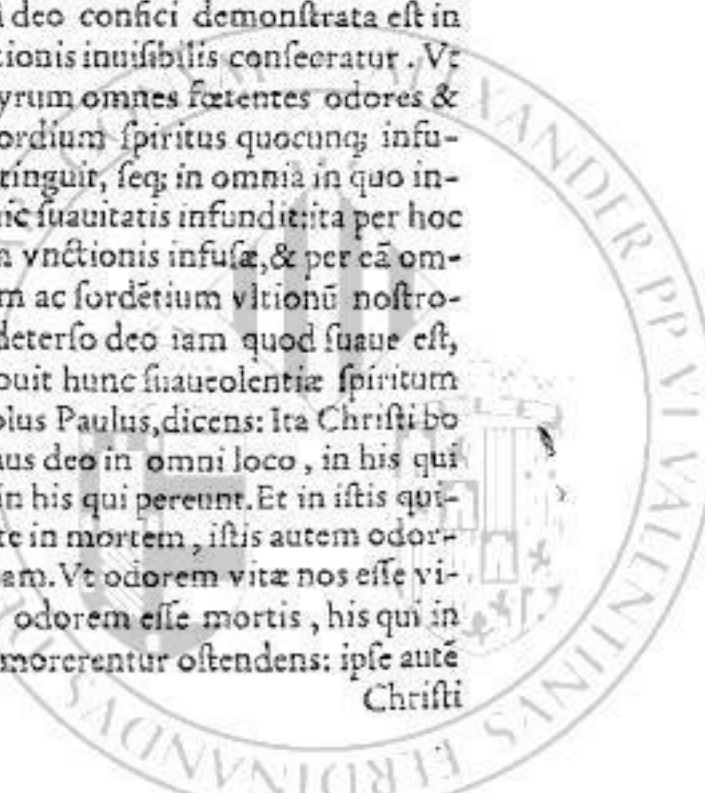
Nimio vide
mur in tem
poram.

7. 223.

E

M. 10. 11
Vnguentum

F

G Christi odor ex nobis bonus deo est. Ut igitur placitum hoc in primo, id est, Aaron sacerdote unguentum deo extitit, quo in exemplū olei exultationis perungebatur, & gratum deo ex se fidei & innocētiae odorē prębet: ita bonū & iocūdū est habitare fratres in vnū, per quod vnanimitas voluntatis eiusdem primis & maximis sacramentis bonorum cęlestium comparatur. Descendit autem hoc unguentum à capite in barbam. Barba virilis ætatis ornatus est. Neq; enim nos paruulos esse in Christo oportet, nisi ad id tātum quod dictum est, paruuli malitia, non sensu. Infideles autem omnes idem Apostolus paruulos esse, quia infirmi sumere cibum firmum minime valentes adhuc lactis egeant, obiurgat, dicens: Lacte vos potauit, non cibo: nondum enim poteratis, sed neque adhuc potestis. De se autem ita: Cum factus sum vir ea quę sunt paruuli dereliqui.

H occurere vero in id festinat, in virum cōsummatum, in mensuram ætatis plenitudinis corporis Christi. Unguentum hoc ergo in barbā Aaron, id est consummatæ fidei virum descendit à capite. Caput secundum Apostolum viri Christus est. Moses unguentū hoc composuit & confudit, sed componendum & confundendum deus docuit, & deus mediator in lege. De capite ergo, id est, de Christo descendit in barbā, & ab eo descendit, cui dictum est, unguentum exinanitum nomen tuum. Descendit autem in eum qui per ætatis firmitatē indemutabilis esset fidei firmitate mansurus. Descendit autem etiam in oram vestimenti. Ora vestimenti ea sunt, quę vsque ad pedes defluunt, per quod ad omne corpus hic unguenti odor à capite in barbā, & deinde ad vestimēti oram descendit. In his autem mulieribus quę ungentes dominum typum ecclesię in euāgelio prætulerunt, ita docemur, quod vna caput, alia pedes vnxit, per quod quęque earū significatur in parte corporis omne corpus vnxisse. Media itaque corporis prætermissa sunt. Nam dum ora vestimenti & barbā memorantur, omne in his corpus ostenditur. Additur etiam & alterius comparationis exæquatio, cū dicitur: *Sicut ros Hermon qui descendit in montē Sion.* Ros ab Hermon in Sion non descendit, multo enim à se interuallo hi montes diuisi sunt. Neq; sanè natura fert vt ros à loco in loco descendat. Sion autem est secundum doctrinam cęlestem ecclesiā, vel quę nūc est, vel quę erit sanctorū, quę per resurrectionē glorificatorum & letantium angelorum cętu frequētatur. Hermon autem mons est in Phœnicę, cuius interpretatio anathema est: quod e-

nim nobis Anathema nūcupatur, id Hebraicè Hermon dicitur. Fertur autē id de quo etiā nescio cuius liber extat, quod angeli concupiscentes filias hominum, cum de cęlo descenderēt, in hunc montem maxime conuenirent excelsum. Sed hæc prætermittamus. Quę enim libro legis non continentur, ea nec nosse debemus: commemorata autem ob id tātum sunt, quod nos hoc monte dei per prophetam professio commouebat. Certe hodie gentes montem hunc prophana religione venerantur, & interpretationem nominis sui, quod est anathema, ipsam illam impię superstitionis sedē testantur. Ros vero de cęlis est, & inter benedictionum munera optari eum meminimus, cum Isaac ad Iacob ait: Et det tibi deus à rore cęli & ab vbertate terrę multitudinem. Ergo quia munera & benedictiones dei, quibus primum omnia cum creata & facta sunt benedixit, postea vero ex peccato Adę in anathemate constiterunt, gratum deo est ea rursus in sanctificationis sedem redire atq; descendere. Benedictus enim homo fuit, sed post benedictionem peccauit, & statim impius fuit: sed qui mauult peccatoris penitentiam quàm mortē, vult benedictionis suę rorem ab Hermon in Sion descendere, id est, ex impietatis sede in sanctificationis locum trāsire. Rore enim omnia virescunt, aluntur, augētur: ita principali illa dei benedictione homo gignitur, spirat, & crescit. Est ergo bonum atque iocundum vt à gentili errore, id est, profana Hermon veneratione descendens ad Sion, id est, ad æternę beatitudinis domum trāseat, & cum qui salute omnium letatur, oblectet, ob id quoniam illic mandauit dominus benedictionem & vitam vsq; in secula, in Sio scilicet vel etiam in vnanimi-

M

tatem cohabitantium fratrum. Benedictiones enim ecclesiā sola largitur, vitā æternā vnanimitas promeretur. Qui dixit enim æternę vitę viam pandens, diligite inuicem sicut ego dilexi vos, non mēdax est. Est enim ipse veritas, via, vita, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticū graduum. Psal. CXXXIII.

Nem sumunt cantica graduum, sed ascensionibus suis dignum. Cū enim per ea ad cognitionem sacramenti cęlestis scandatur, necesse est, vt postea benedictio ei ad quem cōscensum sit debeat. Vocat igitur omnes prophetia ad benedicendum, & tanquam consummatas omnibus vnuerfos ad contestationem honoris debiti congregat, dicens: *Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini.* In eo autem quod ait, ecce nunc, elaboratē

A elaboratæ ascensionis perfectum opus esse significat, vt iam nunc benedicat, quia proficientes ascenderint. Benedicendus est, quia nos in excelsum prouexerit, quia fidei gradibus in sublimè domus suæ eleuauerit. Benedictione autem dei os peccatoris indignū est, & idcirco ait: omnes serui eius. Non omnium est deo accepta benedictio, neq; se promiscuus putet placere posse. Soli istud cōpetit dei seruo, non peccati seruo, nec seculi seruo. Omnis enim, inquit, qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruo igitur dei cōpetit, vt dominum suum religioso ore benedicat, ac ne ipsi quidem seruo hoc erit proprium, qui se seruum nomine solo profiteatur, qui etiam nunc cunctabundus & fluctuans incerto fidei voto circumferatur,

B cuius cogitatio & voluntas in recordationem peccaminum, & in curas voluntatum euagetur. Et idcirco cum dixisset: Ecce nunc benedicite dominum omnes serui eius. adiecit: *Qui statis in domo domini, in atriis domus dei nostri.*

Qui stat, loco nō mouetur, iam currit, iā ascendit, iam immobilis manet, iam auide bibit beatam illam prophetæ vocem: Statuit super petram pedes meos. Et rursus: In petra exaltasti me: & audiet tanquā Mosi sibi dici, tu autē sta hic mecum. De peccatoribus autem ita legimus: Dilexerunt mouere pedes suos. Standū ergo est in domo domini, quia benedictio stātiū placeat, & stātiū in domo illa sancta & cœlesti Hierusalem, & angelorum frequentiu, ad quā per hāc ecclesiæ & cōuentus nostri domum scanditur. Et quia plures apud patrem mansiones sunt, benedicunt dominum, nō solum in domo stantes, sed etiam in atriis eius.

C Non omnis domus atrium est, domus est etiā quicquid extra atrium est. Interior autem & familiarior atrij sedes est. Interius ergo stabunt, qui in atrio sunt, quia sit licet dignitas, in domo stare, preuenit tamen ille qui in atrio steterit. Diuersos vero esse eos qui in domo, & eos qui in atrio sint, alibi propheta demonstrat, dicēs: Plantati in domo domini, in atriis dei nostri florent. Maior fructus est effloruisse. Et licet plantatio habeat dignitatem, precellit tamen efflorescentium honor. Quia vt initium in plantatione est, ita gaudium boni operis in flore est. Reperi autem quosdam ambiguos circa hoc, in atriis domus domini fuisse, dicentes, idcirco hoc à translatoribus primis adiectum esse, quia sub hisdem versibus sequenti psalmo continetur, opinantibus ipsis scriptorū vitio in libris Hebraicis fuisse præteritum. Sed noui interpretes quæ volunt tractent: nobis vero obsequendum est, & autori-

tati translationum, & vetustati. In hanc autem **D** spem stādi in domo, & in atriis domini, propheta nos hortatur, dicens: *In noctibus extolite manus vestras in sancta, & benedicite dominum.* Agimus enim, secundum Apostolum, sub principibus harum tenebrarum, & nox nos seculi detinet, quæ per euangelicam prædicationem iam prodiit in lucem. Nox enim iam proficiscitur, sicut in die decenter ambulate. In hac igitur nocte ignorantia, insidiarum, infirmitatum, cōcupiscentiarum, viciorum eleuandæ manus sunt in sancta, nō ad prædicandum & orandum tantum, sed etiam ad operandum. Preces enim nudæ non proficiunt. Eleuanda autem opera nostra sunt in dei sancta, id est, in nudis vestiendis, in esurientibus cibandis, in sitientibus potandis, in afflictis cōsolandis, in oppressis adiuuandis, in omnibus diligēdis. Hæc enim nos in hac corporis nostri infirmitate sanctificāt, hæc deo placita & sancta sunt. **E** Et hoc non ignorat propheta, dicens: Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Nunc enim in consummationem seculi, quod est vespertinum, non in tauris & hircis, sed in operibus bonis deo hostia est. Moses nos docuit exemplo, qui cum eleuatis constituisset manibus vincebat: summissis vero in terram vincendum populum ab hoste præbebat, ostēdens per hanc formam, hostem nostrū, si terrena opera nostra sint, vincere: si excelsa vero sint, esse vincendū. Eleuandæ igitur manus nostræ sunt in noctibus, vt plantemur in domo, vt in atriis floreamus, & benedicendus est dominus, id est, cum dei benedictione semper orandum est, ne cum panem inopi præbeas, metu famis tristis sis: ne cum sumptum indigenti offeras, damnū putes: ne cum nudum **F** veste induas, exui te existimes. Hilarem enim datorem amat deus. Quid autem læta & benedictia eleuatarum manuum opera mereantur, ostendit dicens: *Benedicat te dominus ex Sion.* Dominus scilicet ecclesiæ, & sanctæ Hierusalem, & ciuitatis viuus gemmarum lapidibus extractæ. In deo vero æterno vt spē omnem nostram positam cognosceremus, adiecit: *Qui fecit cœlum & terram.* Eum scilicet ecclesiarum deum esse demonstrans, qui cœlum fecisset & terram, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Alleluia. Psalmus CXXXIII.

Psalms secundum simplicitatem audientium absolutus videtur. Ea enim ex maiore parte in eo cōtinētur, quæ libro Exodi inscripta sūt, Aegypti plagæ, Pharaonis

Hæ rationis pœna, regum mortes, & hostilis terræ obtenta hæreditas: sed secundum Apostolum quæ in lege sunt, umbra est futurorum, quæ in ea gesta sunt, allegorumenæ non negligenter audienda sunt, quia sub corporalium gestorū fide in exemplum sunt spiritualium operum cōstituta. Magnæ autē diligentie res est, virtutem verborū collocatorum expēdere, & scire quid cuiq; rei sub eorum quæ dicta sunt significatione sit proprium. Ut enim non omnium est, herbarum generavirtutesq; nosse, & si quis imperitus aut nescius in agrum his salubribus herbis diuitē venerit, omnia inutilia & promiscue genita existimās præteribit: at vero si peritus & doctus hunc preciosum in his gemitibus agrū fuerit ingressus, omnia quæ ab aliis præterita erunt demetet, & ea quæ ab ignaris erunt neglecta mirabitur: sciens quando vtile metendorū eorum tempus sit, & in quæ genera sanitatū his vtendum sit, & quantum ex his, aut quousq; moderandum sit: sic & in diuinis scripturis esse intelligēdum est, vt si eas impia auris & mens rustica audiat, tanquā ociosas & nō necessarias negligat: at vero si calens ad cognitionem dei auditor ac lector adstiterit, & cui frequens lectio, & spiritualis gratiæ donū scientiam diiudicandi singula, intelligēdiq; præstiterit, mirabitur omnia, atq; his secundū naturales corū virtutes & efficientias vtetur, nō ignarus quādo quid præsumendū sit, & in quā curationem eligendū, quādo ex eo corpori sanatio, quādo animæ medela tribuenda sit, ne quid præpoperum, ne quid importunum ac tardum, sed collatis & virtutibus, & temporibus, & rebus, nō imperite his quæ sibi cōperta fuerint vtatur, quod quidē maxime in hoc psalmo ita esse intelligitur. Incredibile enim in modum ea rebus gestis verba subiecta sunt, vt cum fideliter illa quæ gesta sunt enunciarēt, maiorem tamen internæ & spiritualis intelligentiæ profectum ex se ita collocata præstarent. Neque tantum hæc ratio seruata est, vt res ipsæ quæ corporaliter gestæ sunt, ad ostendendam dei magnificentiam commemorarentur, verum etiam vt per cognitiones gestorum, & virtutes nominum exemplum de se gerendis in his quæ sunt gesta, præberent. Itaq; necessarium est, hæc singula personis, temporibus, virtutibus discernere, vt ea quæ incuriosæ aures tanquā non necessaria fortē perdiderint, ipsa illa ad humanæ infidelitatis medelā sanationemq; referantur. Et hoc ipsis rebus in psalmo docebimus, qui ita cœptus est: *Laudate nomen domini, laudate serui domini, qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri. Laudate domi-*

num, quia benignus est dominus, psallite nomini eius, quoniam suaue est. Et contuendum in exordio psalmi est, quod ad laudem nos dei aduocat, cum in superiore psalmo ad solā benedictionem hortatus sit. Præstare autem laudi benedictionem nō ambiguum est. Prim⁹ enim odor in benedictione positus est, sed cōsummat in laude, & laus nō incipiēda confuse est, sed ordine ac modo cōstitenda est. Hoc enim primū est, laudate nomen domini. Nomen ergo domini primum laudare admonemur, quia deus cœli sit, quia de⁹ terræ sit, quia deus mundi sit, quia deus, quod fidei nostræ & spei proprium est, Abrahæ, & Isaac, & Iacob sit. In his enī primum deo laus est. Sequens vero præceptum est, laudate serui domini. Per cognitionem nominis dei ad sciētiam eius proficimus. Iam enim non nomen domini, sed dominum laudamus, cognoscentes quur deus cœli sit, quur terræ deus sit, quur deus mundi, quur Abrahæ, & Isaac, & Iacob sit. Hæc enim primum puerilis doctrinæ rudimenta transgressi, deum non iam per obedientiam subditorum, sed per immentæ virtutis suæ magnificentiam laudamus, & laudamus serui eius. Neque solum serui eius nudo tantū professionis nostræ vocabulo nūcupati, sed stantes in domo eius iam non vagi, neque erratici, sed stantium firmitate stabiliti. Neq; tātummodo stantes, sed etiam in atrio domini dei nostri, internæ poti⁹ & medię domus sedē suscepti. Per hunc igitur ordinem à seruis & à stantibus in domo atque in atrio laus inchoatur. Laudandus deus ob id est, quia benignus est. Nam vt omnipotens sit, naturæ suæ virtus est: vt vero benignus sit, nobis necessarium est, quos corporis infirmitas & conditio originis in peccatis detinet. Et quid spei est humanis delictis, si benignitas dei absit? Sed dictorum ratio consideranda est. Nanque qui laudandus est quia benignus est, psallendum nomini eius est, quia suaue est. Psallite nomini eius quoniam suaue est. Psallite vbi dicitur, ad corporis opera refertur, vt per organi nostri, id est, corporis multimoda opera cōsonans deo fiat & apta laudatio. Psallere ergo nomini eius iubemur, quia suaue est. Suaue enim est deo, corpora nostra complacito ministerio probabilique famulari, vel ipsum illud poti⁹ nomē domini suaue est. Et quid suauitatis in se habet, vel nomen eius, vel ei psallere, cōtinuo subiecit, dicens: *Quoniam Iacob elegit sibi dominus Israel in possessionem sibi.* Initia originis Iudæorum secundum sanctificationē generis Abraham est. Ad hunc enī dei fuit sermo. Et cur potius Iacob quàm Abrahā dominus elegit?

A nus elegit: De hinc cum idem secundum nuncupationis allocutionē sit Israël qui & iacob, cur iterum additur, Israël in possessionem sibi? Ordo exigebat principē electionis Abrahā, nō eum qui iam tertius in electione est iacob cōmemorari: ratio quoq; admonebat, vt significatus Israël in iacob intelligeretur: quin etiā illud accedit, quōd qui iacob est eligit, qui Israël possidetur. Sed iam in exordio sermonis monuimus, illa ex rebus corporaliter gestis commemorata in psalmo esse, in quib⁹ futuri species tanquam in speculo reluceret, ea quoque gestis rebus coaptata verba esse, quæ cum ea quæ gesta sunt, nunciarent, tamen intelligentiam nobis absolutiorem eorum quæ spiritua-liter in gestis rebus præfigurabātur, afferrent. Dei nomen suaue est, nō vni tantum genti, atque ipsi irreligiōsæ, sed omnibus iam gentibus

B atq; linguis. iacob enim sibi elegit maiore natu supplantantem, eumentem primitias cibo & desperatione venales, abripiētē benedictionem, impænitētē post seruitutē, deinde post luctam deum videntem, & israel nuncupatū. Ante enim iacob est, & sic israel. Circumspiciamus ecclesiæ corpus, quæ per differentiam fidei & iacob, & israel habet, & hic cœtus populum legis fide supplantat, primitias eius accipit, benedictionem eius diripit, secundum domini dictum dicentis: A diebus autem ioānis regnum cœlorum vim patitur, & vim facientes diripiunt illud. iacob est ergo qui eligitur, domino dicente: Ego vos elegi, non vos me. israel est qui possidetur in præteritis primogenitus, & benedictionib⁹ cognitus, in seruitute multi tēporis fidelis, in sacramento luctæ potēs, in promerēdis rursum benedictionibus pertinax, in dei cognitione & cōspectu israel. Nouit autem spiritus prophetiæ præpotentem hanc nominis dei in cōgregandis gentibus, & possidendis fidelibus suauitatē, dicens:

Quia ego noui quā magnus est dominus. Officio quidem oris sui propheta loquitur, sed cognitione sua vox ista eius est, qui ait: Nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et filius quidem patrem, si cui voluerit reuelabit. Sed magnitudinem ei⁹ nemo cognoscit, propheta dicente: Cuius magnificentia non est finis. Cognitionis huius ergo infinitatis ei soli erit propria, qui secundum perfectam originis suæ plenitudinem ipse imago est infiniti. Quia ego cognoui quā magnus est dominus: & deus noster præ omnibus diis. Non præ diis omnibus illis est, de quibus infra ait: Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non

loquentur. Nihil enim magnum, si metallis, & **D** saxis, & lignis comparatus præfertur. Et quia isti dii non sunt, quærendum est quos deos dixerit. Non enim deorum multitudinem ecclesia cognoscit. Error hic gentium est, vt cœtus, & cōceptus, & procreationes, & successiones deorum aut fingat, aut credat. Nobis autē secundum Apostolum vnus deus, ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vnus ex vno deus ex deo est. Non recipit alterum innascibilis vt duo sint, nec admittit quod est vnus vnigenitus ne deus sit. Nō sunt duo innascibiles, nō sunt duo vnigeniti. In eo autem vnusquisque quod est, vnus est, dum parem nec vnigenitus habet, nec innascibilis admittit: neque vnigenitus de⁹ ex alio quā innascibili deo subsistit. Videndum est autem, præ quibus omnibus diis deus noster sit. Inuenio deos dici per prophetam ita: Deus stetit in **E** congregatione deorum, in medio autem deos discernit. Et hoc quidem videtur ambiguum, necessitatis absolutæ nunciare quos deus significet, sed dominus in euāgelis errore nos nuncupationis huius liberauit, dicens: Ego dixi, dii estis, & filij excelsi omnes. Et adiecit: Si ergo illos dixit deos, ad quos verba dei facta sunt, & non potest solui scriptura, indissolubilis dei sermo est, homines deos nuncupantis. Inuenio & Moſen deum nuncupari, cum ei dicitur: Deum te posui Pharaoni. Sed & Apostolus docuit dici alios deos, cum ait: Namque & si sunt dii qui dicuntur siue in cœlo, siue in terra, sicut sunt dii multi, & domini multi, sed nobis deus pater est, ex quo omnia, & vnus dominus, noster Iesus Christus, per quem omnia. Vnus quidem deus nobis est, & vnus dominus sed multi dii sunt qui vocantur **F** in cœlo & in terra. Et quidem si hoc deorum nomen hominibus secundum sententiam dei competit, multo magis, angelis, archangelis, thronis, dominationibus, principatibus, potestatibus dignum, quos Apostolus deos in cœlo nuncupari demonstrat. Di ergo sunt qui vocantur, sed præ omnibus deus noster est, non comparatione, qui incomparabilis præcellit, sed potestate præ cæteris est. Et quomodo præ cæteris sit, mox ostendit, dicens: *Omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra, in mari, & in abyſſis. Sola deo congruit omnia facere quæ velit. Sola enim perfecta virtus in nullo impeditur, quo minus quod velit & faciat, & ei ex quo omnia sunt, nihil difficultatis occurrat. Inferioris ab eo naturæ est, ne totum quod velit & faciat. Dū enī alij se debet, caret omni-*

G potentia virtute, quia in idipsum quod subsistit, habeat aliū autorem. Et qui nō se sibi debet, non omnia potest, dum a potiore subsistit. Sed videamus quid sit illud quod omnipotentia dei secundum voluntatem suam fecerit in cœlo, & in terra, in mari, & in abyssis. Et quidem magnum est, si contueamur indemutabilem cœli firmitatem, solem annuis cursibus indefessisq; moderatum, vicesq; anni definitis limitibus temperantem, perēnes quoq; lunæ vicissitudines & imperturbatos ortus, lapsus cōuersionesq; signorum. Iam vero terræ opes, & fecundos eius fructus in vitam hominum, volucrum, pecudum, bestiarum: plena deinde incolis suis maria & spirantium intra fluctus piscium vitam: tum porro quia plurali genere maria Græcitas eloquuta est, Oceani inæstimabiles vices & capacis abyssi imperispicabilem naturam, qua refusus in terram æstus resorbetur. Sed cum hæc secundum humanam opinionē plena miraculis sint, ac de ipsis dici merito debeat: Omnia quæ voluit fecit in cœlo & in terra, in mari, & in abyssis, videam⁹ quæ omnia sint quæ voluit & fecit. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit ventos de thesauris suis. Præterito thronorum, dominationum, principatum & potestatum, cherubin & Seraphin, angelorum & archangelorum, cœli, terræ, maris, abyssi, miraculo, in his omnia deus quæ voluit fecit, in cœlo & in terra, in mari & abyssis. *Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit ventos de thesauris suis.* An hæc tantum perfectæ in deo voluntatis omnipotentia est, terram exhalare nubes? coruscare pluuiis imminentibus fulgura? alternatis spiritibus flare vētos? Sed arguunt hanc opinionem nostram virtutes herbarum, & naturæ gemmarum. Educens, inquit, nubes ab extremo terræ. Quid enī sibi vult quod nubes deducuntur & educuntur ab extremo terræ? Exhalant quidem valles vuidæ nebulas, sed neq; valles extrema terræ sunt, neq; quisquā nebulam idipsum existimauit esse quod nubē. Dehinc fulgura in pluuiā fecit. Quæ hic humani sensus intelligentia est? Fulgura nōnunquam sine pluuiis videmus, & pluuias sæpe esse sine fulgure. Non pluuiæ fulgura afferunt, neq; rursum fulgura pluuias defundūt. Sequitur quoque: Qui producit ventos de thesauris suis. Quæ hic humani sensus intelligentia est? An ne in concauo aliquo & cōmunito thesauro loco cōditos esse ventos existimabimus, ex quibus venti soleant tanquam preciosissima thesauri portio produci: & cum solent mu-

tationes ventorū frequentes & incertæ sæpe & contrariæ cōmoueri, toties negociosus ad hæc deus ipsos istos vt demutetur, vt dissideant ex secreto diuitiarū suarum producit? Sed hæc à me volenti virtutem & rationem dictorum ostendere, ita cōmemorata sint, vt nihilo minus inuisibilis & omnipotētis virtutis esse intelligatur à mari, quod est ab extremo terræ, nubes educi, & inter pluuias fulgura coruscare, & ventos ex occultis suorū spirituum sedibus flare. Verum quia non in his tantū omnipotentia dei est, neque in his solum quæ voluit, fecit in cœlo & in terra, in mari & in abyssis, & in his quæ corporaliter gesta esse memorantur, spiritualia significari meminimus. Demonstrandum est nunc, quid sub his dictis per virtutem prophetiæ intelligere debeamus. In eo quod omnia quæ voluit fecit in cœlo & in terra, in mari & abyssis, quātum cognitioni nostræ permissum est, nihil amabilius deo homine est. Et subest causa, vt peculiare ei hoc animal sit. Mundus verbo constitit, homo autem cum consilio efficitur, non verbo, sed opere cogitato: fit quoq; ad imaginem dei per inspirationem, & ea dei viuens anima perficitur: legem accepit, voluntati suæ permittitur, liber ab omnibus mundi dominus constituitur: paradisi incola est, inuidia diaboli dignus est: post peccatum misericordiz referuatur, omnis seculi huius atate ad cognitionem dei eruditur, iudex angelis preparatur, reuelationē eius creatura expectat, vanitati in spem & ipsa subiecta, ob pœnitentiam eius ex peccato angelorū in cœlis maximū gaudium est. Hic ipse per sacramentū natiuitatis, secundū hominē Iesum Christū assumptus est in eum. Iam vbi-que irreligiosum ante os eius religionem docet, iam pollutum stupris corpus continentia purum est, iam cæca quōdam à cognitione dei mens, Israël facta est: Inuidia in mutationem boni proficit, iam ebrietas in ieiunia exarsit, iam odium in amorem demutatum est, iam vitia in virtutum vita perempta sunt. Fecit ergo dominus omnia quæ voluit in cœlo & in terra, in mari & in abyssis. Nihil enim in his omnibus charius homine suo habuit, ob quem etiam vnigenitus eius deus homo extitit, & fecit ita: Educens nubes ab extremo terræ. Nubibus dominus præcepit, ne super spinosam & infecundam vineam pluerent: Mandabo, inquit, nubibus ne pluant super eam. Cognoui & nubem in qua locutus est deus: In colōna, inquit, nubis loquebatur ad eos. Et testatur mihi Paulus in hac nube non solum hoc quod legitur intelligendum, dicens: An nescitis quia patres

ἐν ταῖς θαλάσσις, Lacinus in tetraes vitæ amphiboliam in maribus.

Destruit historiam.

A patres nostri sub nube fuerunt, & in Mose baptizati sunt: Nubem hanc itaque significat doctrinam apostolicam, quæ inumbrans, & à calore defendens, æstum omnem futuri iudicij excludit. Quod autem à nouissimis terræ sunt, audiamus Apostolum dicentem: Puto autem deus nos Apostolos extremos ostendit sicut abortiuos. Dominus ipse cum de loco & de dignitate inter discipulos sermo esset, ait: Qui voluerit in vobis esse primus, sit omnium nouissimus. Has ergo nubes deus omnia quæ vult faciens, à nouissimis terræ educit, & hanc inumbrantem doctrinam terræ humilia exhilant. Fulgura in pluias fecit. Fulgur est virtutis cœlestis agnitio, & hoc ipse dominus testatur, dicens: Sicut enim fulgur exit ab oriente & patet usque ad occidentem, ita erit aduētus filij hominis. Et hoc quidē ita in domino, qui non in locis corporalibus, sed vbique adueniens cernitur. Cæterum in singulis hodie quicumque virtutem dei annūciabunt, qui cognitionem eius per doctrinam præstabunt, fulgura inter pluias facti sunt. Fulgura primum ipsi scientia coruscantes, tum deinde verborū imbrem profundentes. Et huius pluiæ ex se profundendæ Moses nō iam spiritualiter per doctrinam, sed corporaliter per gloriam fulgens, ita meminit: Attende cœlum & loquar, & audiat terra verba ex ore meo. Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendat sicut ros verba mea, & sicut pluuia super gramen, & vt niues super fœnum. Illa fulgura in has pluias facta sūt, verba scilicet viuificantia, & potantes irrigantia. Seruatus autem ordo est, vt post congregatas ex nouissimis terræ nubes, post fulgura constituta producat ventos de thesauris suis. Quos autē ventos producat, non ambiguum est, eos nempe de quibus ait: Faciēs angelos suos spiritus. Sūt enim angeli paruulorum quotidie deum videntes. Hi igitur spiritus ad salutem humani generis emissi sunt: neque enim infirmitas nostra nisi datis ad custodiā angelis, tot tantisque spiritualiū cœlestiū nequitiis obliteret. Opus ad id fuit naturæ potioris auxilio, & hoc ita esse ex his dictis docemur, quibus trepidum ac pauentem Mosen dominus cōfirmat, dicens: Ecce angelus me⁹ antecedit te. Hos igitur de thesauris suis ventos producit, tribuens in his auxilium humanæ infirmitati, vt hæc nos diuina præsidia aduersus mūdi potentes harum tenebrarum in hæreditanda nobis salute tueantur. Sequitur deinde hic ordo dictorum:

Qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus, & misit signa & prodigia in medio

tui Aegypte in Pharaonem, & in omnes seruos eius, D
 qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes, Seon regem Amorreorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan occidit, & dedit terrā eorum hereditatem Israel populo suo. Frequēter sermo diuinus eū intelligēdum esse deū cœli atq; terræ, & vniuersitatis creatorē docet, qui Aegyptū percussit, mare diuiserit, Aegyptios demerserit, populū suum magnis & mirabilibus virtutibus eduxerit, in eremo māna aluerit, eiectis gētibus in terrā repromissionis induxerit. Et quidē omnia hæc magnifica & præclara opera deū esse testantur. Neq; enim mediocris & moderatæ virtutis est tanta gessisse, admirandus in his intelligendus est. Sed docet nos Apostolus cum veneratione gestorū præformationē in his doctrinis atq; operis spūalis agnoscere, cū lex spiritualis est, cum gesta eius allegorūmena sunt, cū sub nube patres fuerūt, E
 cum in Mosen baptizati sūt, cum de spirituali petra biberunt, cum petra Christus est, cum postremo secundum exaltati in deserto serpentis formā exaltandus est dominus. Ergo licet illa in Aegypto corporaliter gesta sint, spiritualiter tamē nunc geruntur in nobis. Aegyptus in quo seculi forma est, virtutibus & plagis dei percutitur, signis portētisq; terræ, plagis dei percutitur, cum iudicium suum audit, cum dānationem suā cognoscit, cum in ipso conscientia suæ reatu quotidie iudicatur, cum principales suas originariasq; virtutes crucis suæ dominus cōfixit, locutus quoq; est tanquā ad viuētē animalemq; Aegyptum, vt nō habentem terrā inanimemq; regionem, sed incolās eius, quos rationales animalesq; cōstituerat, alioquin existimaretur. Misit signa & prodigia in medio tui Aegypte in Pharaonē, & in omnes seruos eius. In medio tui quid est? F
 Cognoscim⁹ ex eo quod dictum est: Deus autem deus noster ante secula operatus est salutē in medio orbis terræ. In medio itaque orbis terræ loco, in quo dominus salutem nobis operas passus est, signa & prodigia misit: dum crucis suæ horis sol effugit, tremuit terra, saxa rūpūt, sepulchra panduntur, mortui exurgunt. Hæc in medio tui Aegypte signa facta sunt. Pharaon tuus, id est, diabolus aquis necatur, Baptizato populo, ipse cum exercitu suo obrutus: percussæ deinde gentes multæ, extincti scilicet innumerabiles in nobis vitiorum incolatus, reges quoque fortes perempti. Fortes planē. Seon regem Amorreorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan occidit. Et quid istud est? Tot regna euersa sunt, tot reges extincti sunt, & horum tantum fit memoria? Fit
 F ij quidē

G quidem secundum gestorum fidem paucorum memoria ex pluribus, sed hi tantum memorantur, in quibus quavis quidem res gesta cognosceretur, tamen per conditiones virtutesque nominum spiritualis in his esset conditio subtexta. Nam Seon infructuosae arboris interpretatio est. Quod enim nobiscum arbor infructuosa, id Hebraice Seon nuncupatur, Amorreus vero exacerbans. Has ergo sub horum nominum significatione infructuosas in nobis exacerbantibus virtutes deleuit, infructuosos scilicet principes, qui nos qui exacerbabamus dominum obtinebant. Et ob id secundum dictum euangelicum exemplo infructuosae arboris excisos. Og vero rex interpretationem habet maceriae siue valli. Baza vero confusio siue pudoris. Regem hunc ergo confusio siue pudoris nostri extinxit, solvens secundum Apostolum maceriam, vel valli, id est, quo ad cognitionem dei prohibebamur obstaculum diruens. Occidit deinde omnia regna Chanaan. Maledictum Chanaan esse Genesis docet, & esse seruum fratrum suorum, ob contumeliosam eius in patrem iniuriam. Interpretatio autem nominis Chanaan motio est. Quae igitur nos in vitia & in maledictam impietatem commouebat, atque in nos vi sua ac potestate regnabat, dominus extinxit. Quod autem per varias virtutes quae in filiis obedientiae operantur, haec regnant peccata in nobis, Apostolum audiamus dicentem: Non regnet amplius in mortali corpore vestro peccatum. Regna ergo haec occisa sunt. Iam enim non dominantur in nobis. Sed occisis his, quid consequitur? *Dedit terram eorum hereditatem Israel populo suo.* Data quidem terra est regum & gentium superius memoratarum, sed amissa rursus est. Hodie a gentibus incolitur, Israel ubique exul est. Et quomodo terra quae data est, hereditas est? Manet ergo idem ordo, ut sub his quae corporaliter gesta sunt, ea quae spiritualiter essent gerenda, praescripta sint. Data igitur corporum nostrorum terra in hereditatem est, quae antea erat in Chanaan maledicta, in vitia mobilis, in Baza confusio siue pudorisque plena, in Amorreo exacerbans & irritans, quam possidebat in Og infidelitatis maceria, quam occupauerat in Seon arbor infructuosa. Haec igitur terra, soluto infidelitatis vallo, & excisa ex ea arbor infructuosa, data est hereditas, & data est Israel populo suo. Quae autem haec hereditatis terra sit, & qui sit hic Israel, audiamus Apostolum Paulum dicentem: Sicut portauimus imaginem terrestrem, portemus imaginem caelestis. Haec est Israel, cui terra bea-

tae huius continget hereditas, cui conglorificati in domino, terreni corporis sui erit aeterna possessio. Hoc Christianis est proprium, qui hoc in se nomen incolume per caelestis imaginem usque ad finem retinuerint. Atque ita ait: *Domine nomen tuum in seculum.* Nunquid a nobis optandum hoc deo est, aut aeterna virtus eget voto nostro, ut maneat in aeternum? Ut in nobis potius maneat, optandum est. Sicuti cum dicimus: Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra. Non utique ut haec deo proueniant, optamus ut sanctificetur qui sanctus est, ut voluntas sua fiat, cuius factum in voluntate est. Nostrae haec potius rei vota sunt, ut per egregia fidei nostrae opera nomen eius sanctificetur in nobis. Ait enim: Estote sancti, quoniam ego sanctus sum: ut in nos regnum eius adueniat, & digni aeterno regno per indultam nobis aeternitatis substantiam simus, quia spes vitae est, confiteri regnum eius. Et dicenti sibi latroni: Domine memeto mei dum veneris in regnum tuum, respondit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: ut sicuti voluntati eius in caelis ab indefessis & caelestibus virtutibus pareatur, ita & a nobis in terra pareatur, ne corporalis nos infirmitas ab exequenda eius voluntate deflectat. In caelis enim indefessis quotidie vocibus dicitur: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth, pleni sunt caeli & terra gloria tua. Ut nobis quoque nihil aliud in opere sit, nisi per quod sanctificatur nomen eius: nihil aliud in spe, nisi per quod etiam in nos regnum eius speramus, nihil aliud in voluntate, nisi per quod deo aeternae a nobis laudes sunt deferendae. Profectus hic voti nostri indigentiae res est, ut nobiscum nomen eius maneat in aeternum. Dehinc sequitur: *Et memoriale tuum in generationem & generationem.* Non sicut saepe a seculo in seculum, neque a generationibus in generationes, sed in generationem & generationem. Et hoc non de nomine, sed de memoriali. Memoriale enim est memoria operum dei, quae libro legis continentur. Et quia lex & memoriale dei in generatione prima, Iudaorum scilicet, usque in plenitudinem temporum mansit, sicuti plebi Sodomae & Gomorrae usque ad plenitudinem peccati poena dilata est, ita mensuram omnium impietatum cum prima generatio expleisset, memoriale dei, & omnium operum suorum memoria in generationem alteram transiit. In Christianos nempe, cum quibus hodie legis veneratio est, & prophetia, & nomen domini. Tenuit autem hunc eundem in consequentibus

A tibus ordinem, dicens: *Quia iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis consolabitur.* Differt iudicari & consolari, & differt populus & seruus. In seruis autem consolatio, in populo vero iudicium est. Populum dei Israël secundum carnem nuncupatum esse quis nescit? Dictum autem ab Apostolo est: *Qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Iudicabit ergo de^o populū suum, sed in seruis suis cōsolabitur. Nempe illis de quibus dominus ait: *Qui credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte in vitam: qui autem non credit, iam iudicatus est.* Consolabitur autem dominus iudicato Israël in seruis suis. In omnibus enim fidelibus terra solatium habebit ex damno. Voluisset enim populum suum, quem in patribus eorum Abraham, & Isaac, & Iacob elegerat, non iudicari, ob quem post diuersas plagas Aegyptum affixerat, ob quem in columna ignis & nubis astiterat, ob quem mare diuiserat, aquam e petra eiecerat, manna e caelo miserat, legem posuerat, veniam tantis sacrilegiis indulerat, tot irreligiosorum regna deiecerat, prophetas miserat, vnigenitum suum nasci hominem voluerat. Sed tot tantisque beneficiis populus ingratus & colonus vineæ primus electus, in ipsum dominum vineæ parricidales manus intulit, deum quantum in se est, crucifixum in homine mortificans. Sed electi sunt serui quibus vinea fructū eius reddentibus traderetur. In quibus dominus iudicato populo suo, pietatis suæ damnum consolaretur. Itaque consolantur eum gētes in martyribus, & confessoribus, & fidelibus suis, fructus ex se cōmissæ sibi gratiæ rependētes. Non noua autē, nec huius tantū prophetæ vox ista est. Moses in præclaro illo Deuteronomij canticō, cum peccata populi huius, & impietates nouissimas, & fidē generationis alterius prædicaret, ait: *Quoniam iudicabit dominus populum suū, & in seruis suis cōsolabitur.* Sanct^o etiam Eleazar cū à principibus populi sui degustare^o ementium sacrificatū coheretur, gloriam martyrij sub hac eadem voce consummat. Sciens dominum in seruis suis voluntatem eius operantibus iudicato populo consolandum, conuertitur deinde ad depellendum errorem gentilium prophetico sermone, vt stultas atque irreligiosas superstitiones ex ipsis superstitionum causis coarguat, dicens: *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manū hominum. Os habent & non loquentur, aures habent & non audient: nares habent & non odorabunt, manus habent & non palpabunt: pedes habent & non ambulabūt, neque est spiritus in ore eorū, non clama-*

bunt in gutture suo. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Frequenter & in aliis psalmis id ipsum de simulacris gentium dictum est, & prophetia omnis hoc laborat, vt humanū errorem à stultissimis his irreligiositatum studiis auertat. Addūt enim pleriq; his impietatibus suis auctoritatem, vt precii metallorum honorē diis quos sibi fecerint, quarant, auro eos argentoq; formādo, sed hoc tantum quod possunt largiuntur, imaginem scilicet oris, oculorū, narium, manū & pedū, deos suos in forma mortui corporis adorantes, cui spiritus est sine voluntate, os mutum est, oculi hebetes, aures surdæ, nares inanes sunt, manus dissolutæ, pedes rigentes, omne corpus immobile est. Sed errori eorum id quod nec sperare audent, deputatur, vt eorum sint similes quos adorant, venerantes sint in consortio veneratorum, ipsi simulacrorū modo in emortuo corpore sine vitæ spiritu relinquendi. Demonstrato autem errore gentili, ad doctrinæ ordinem propheticus sermo se retulit, dicens: *Domus Israël benedicite dominum, domus Aaron benedicite dominum, domus Leui benedicite dominum: qui timetis dominū, benedicite eum.* In his nominum atque officiorum distinctionib^o omnem ecclesiæ populum complexus est, sed per nuncupationum & proprietatum significationem ipsa illa officiorum merita diuisit. In eo enim quod dicitur, domus Israël, & domus Aaron, & domus Leui, & qui timetis dominum, aliud ab alio esse discernitur, vt secundum Apostolum ad Corinthios scribentem, quædam sit in hominibus distinctio, cum vocatis sanctis, cū omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, vt aliud vocatos, aliud sanctos, aliud inuocantes nomen domini esse significet. Nunc autem primum Israël nuncupari videmus, secundo Aaron, tertio Leui, quarto timētes dominum. Et in Aaron sacerdotes significari nō ambiguum est. Sacerdos enim in lege primus fuit Aaron, & exinde in successione eius sacerdotum honor mansit. In Leui autem ministros ostendi absolutum est: hac enim tribus in ministerium electa est. reliquis autem populus, cui non sacerdotij, neque ministerij, sed timoris officium est, in his qui timent dominum nuncupatur. Docet autē nos Apostolus super omnes hos esse Israël, cū ait: *Et quotquot regulæ huic obsecundabunt, pax super eos, & misericordia, & super Israël.* Sacerdotes & ministros officij sui regula, in eo quod agūt, continet, sed præstat longe voluntate magis aliquid agere, quam lege. Et optimum est per ministerij ordinem nō solum satisfacere mi-

Supplicor le
gendū, gen-
tium sacrifi-
canum.

Aaron sacer-
dos primus
in lege.

Gnisterio, sed per doctrinę scientiam, & fidei calorem ad cognitionem dei contemplationeq; contendere. Eum ergo qui deum intelligens & vidēs esset, quod est proprium Israël, in primo benedicētium ordine collocavit, qui officium in quo esset, atque honorem sacerdotis, hac ipsa cogniti per fidem & contemplati dei virtute præcelleret: quia cum plures sint Aaron, id est sacerdotes, pauci tamen Israël, id est, qui cognitione mentis deum contemplaturi sint, reperientur. Hi ergo primum ad benedicendū aduocantur, cæteris aliis post eos, in eo quo & ipsi essent officio, benedicentibus. Sed & benedicunt deum, & domus Israël, & domus Aaron, & domus Leui, & omnes qui timent deum, eum scilicet, qui est benedictus deus in Sion, qui habitat Hierusalem sanctum montem Sion, & ciuitatem cælestem ecclesiam primitiuorum manentium, & scriptorum in cælis in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Alleluia. Psalmus CXXXV.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in secula misericordia eius, &c. Non est ociosus sermo propheticus, neque ex inanibus ac superfluis causis spiritualis loquela est. Si enim in viris prudētibus expectari id maxime solet, vt ea quę loquuntur, grauitate eorum doctrinąque digna sint, omnifq; sermo non sit fortuitus & vagus, sed ex rationabilibus causis profectus, & expectationi audientium utilis, & autori congruus differētium, quanto magis id in cælestibus eloquiis opinandū est, vt quicquid in his excelsum est, diuinum, rationabile, & perfectum esse existimetur. Sed plerūque, imò semper vitio nostro accidit, vt quę legi in ecclesia audimus, aurib; atque animis nostris longe ab his peregrinantibus negligamus, vt per audiēdi incuriam vilescat apud nos dictorum cælestium dignitas, cum in lectionis tempore rationem supputamus, iras concipimus, iniurias cogitamus, luxus recolimus. Tunc ad hæc occupatis nobis surdę aures sunt, & hebes mens est, & si quid fortē in aures nostras eorum quę leguntur, inciderit, virtutem tamen dictorum obrutus seculi curis animus non sentit: & quorum intelligentiam non sequitur, leuem existimabit auctoritatem. Omnia autem quę in libris prophetis sunt, maximum humane & salutis & doctrinę profectum in se habent, nostriq; causa vniuersa scripta sunt, vt nūc nobis institutionem vitę innocētis afferrent, nunc scientiam dei intimarent, nunc originis natureq; nostrę cognitionē tribuerent, nunc futurorū intelli-

gentiam nō spe tantū, sed ratione præstarent, K nūc causas vniuersitatis huius ortusq; proferrent, & humanum sensum tantarum rerū intelligentiæ incapacem ad capiendum horum cognitionem variis doctrinę generibus distēderent. Partibus enim quibusdā & diuisionib; opus fuit, per quas sensim sub vsu exercitacionis assiduo opinio saltem incomprehensibilis nobis huius intelligentiæ posset irrepere. Plures prophetę sunt, & ingentia eorum copiosaq; dicta. Plures etiam psalmi sunt, & in singulis multa & varia congesta sunt. Et quamquam omnes vnā atq; eandem in se doctrinę formam cōplectantur, diuersis tamē institutis in eandem nos scientiæ viam dirigunt, non omnia in vnum congerentes, incapaces enim omnium sumus, sed partes partibus explicantes, vt per id quod singula cognoscuntur, proficiatur ad multa. In hoc autē psalmo, quia L singulis eiusdem rei argumenta diuersa sunt id continetur, vt causam vniuersitatis huius, id est, cur cælum, cur terra, cur homines, cur cætera sint, ex bonitate & misericordia dei profectam intelligamus, per id quod dicitur:

Cōfitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Ac primū in eo quod ita cōceptum est, cōfitemini domino, duplicis intelligentiæ significatio defertur, vt aut deū in cōfessione laudem; quia bonus quia misericordia eius in secula sit: aut peccata nostra confiteamur, & ab eo indulgenda, quia bonus est, & cuius indeficiens misericordia sit. Vtrunq; enim nature nostrę est cōueniens, vt & eū ad cuius cognitionem nascimur laudemus, & ei qui bonus est & cuius misericordia in secula sit, confiteamur peccata sub agnitione peccati. M Non enim necessaria est confessio deo qui nihil ignoret, vt ea quę gesseris cōfitearis. Quia porro confessione ista deus non eget, cuius agnitioni nihil occultum est, cuius auditui nihil inuium est, cui; virtuti nihil reliquū, extra quem locus nullus est. Sed confessio est rei ei; quę ignorabatur professā cognitio, ex alterius iudicij opinione in alterius intelligentiæ proficiens sententiam: vtile enim sibi ac iocundū quisque esse ante existimauerat, rapere, cedere, furari, superbire, potare, luxuriari. Sed vbi hæc omnia aternę damnationi obnoxia esse cognouit, cognitis his confitetur errorem. Confessio autem erroris, confessio est desinendi. Desinēdum ergo à peccato est, ob quod peccati cæpta confessio est. Cæterum extra veniam est, qui peccatum cognouit, nec cognitū cōfetur. Cōfētendū autē semper est, nō quod peccandū semper sit, vt semper sit cōfētendū, sed quia

A sed quia peccati veteris & antiqui utilis sit indefeisa confessio. Docet autem spiritus sanctus semper confitendum, cum ait per prophetam: Iustus ipse sibi accusator est in primo sermone suo. Iustus non se ex presentibus, sed ex prateritis accusat. Cui enim adest presentium accusatio, iusti nomen aufertur. Et audiamus se Apostolum Paulum ex prateritis arguentem, cum ait: Quia non sum dignus vocari Apostolus, ea propter quod persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum, quod sum. Hac est illa iusti viri vera confessio, qui iustitiam presentem ex prateritorum conscientia & confessione commendat. Ad quam & alibi per prophetam monemur: Confitere, inquit, peccata tua prior, vt iustificeris. Ad hanc ergo confessionem in psalmo vocamur. Quonia deus bonus est, quoniam in secula misericordia eius. Confessionis nostrae hunc impensiore

B maximae fidei fiducia inuocantes, quia cui confitemur & bonus est, & nescit misericors esse desinere. *Confitemini deo deorum, quoniam in seculum misericordia eius.* Vt in euangelis respensione domini ad Sadducos docemur, non est deus mortuorum, sed viuorum, per quem & dictum est: Ego dixi dii estis, & filij excelsi omnes. Non dignatur deus corruptibilia & mortalium deus esse, sed eorum qui in caelestem gloriam transformandi exuti vetere homine terreno, nouum eum qui in caelis est induerunt, qui conformes erunt corpori gloriae dei. Et deos hos effici licet fidei eorum meritum exigit, tamen ea maxime causa est quonia in seculum misericordia eius. Non ille eguit deorum deus nuncupari, sed bonitatis & misericordiae suae est, vt deos faciat, honore nominis sui ex affectu misericordiae & bonitatis impertiens.

C *Confitemini domino dominorum, quoniam in secula misericordia eius.* Deos plures nuncupari, siue in caelo, siue in terra, Apostolus docuit, vt non solum humanae naturae istud, sed spiritali competere videatur cum ait: Sed & si sunt dii qui nominantur in caelo, & in terra, per caeli & terrae significationem vtrique naturae nomen hoc competens esse demonstrans. Idem quoque Apostolus deum dominum dominorum esse significat, cum ait: Rex regum & dominus dominantium. Dominatus in viles & degeneres indignus deo est. Rex ille regum est, & dominus dominorum, vt est deus deorum. Et deos quidem quos significet non ambiguum est, de quibus dixit: Deus stetit in synagoga deorum. Reges autem idem Apostolus absolute ostendit dicens: Iam sine nobis regnatis, & vtinam regnaretis. Reges sunt in quos

non regnat peccatum, qui dominantur corporibus suis, quibus est huius subditae & subiectae sibi carnis imperium. Hi ergo reges sunt, & horum deus rex est: hi etiam domini sunt, qui non erunt serui peccati, quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Dominandum ergo est peccato non seruiendum. Domini autem sunt qui hae peccati corpora dominationi suae per subiectionem vitiorum suorum peccatorumque subdunt. Nouit se esse Apostolus corporis sui dominum, cum ait: Subiicio enim mihi corpus meum, & in seruitutem redigo. Qui in seruitutem redigit, domini necesse est iure in seruitutem eum qui seruiturus est redigat. Horum ergo talium dominorum deus dominus est, vocans eos per spem aeternitatis, vt domini sint, vt in his dominis deus dominus sit. Et hoc non ob aliam causam nisi ob id quia in secula misericordia eius, donans nobis per aeternae misericordiae suae benignitatem, vt effectis nobis dominis digni simus, quorum ipse sit dominus. *Qui fecit mirabilia magna solus.*

In plurimis quidem humanorum operum gestis multa magna & mirabilia extiterunt. Sed quicquid in his gestum est, ad eum refertur cuius virtus illa gessit. Multa mirabilia Moses in Aegypto egit, sed testimonium magi incantatoresque perhibet, quia in operibus illis digitus dei est, sicut scriptum est: Dixerunt ergo incantatores Pharaoni: Digitus dei est hoc. Ex quo ostenditur virtutem dei per Moysen operatam fuisse, cuius tum illa ministerio gerebantur. Magni quoque miraculi illud fuit, tum cum dicente Iesu Naue sol stetit contra Gabaon, & luna contra vallem Haylon. Nescio quid hoc mirabilius effici possit, cum in verbo hominis sol & luna in diei vnius moram excursus sui lege detenti sunt. Sed virtutis huius autorem scriptura mox addidit, dicens: Non fuit dies neque prius neque postea, vt sic exaudiret deus hominem, quia dominus pugnavit pro Israel. In eo enim quod Iesus exauditus est, & pugnat deus in Israel, virtus eius in gestis, qui & pugnat, & exaudiuit ostenditur.

Qui fecit caelos in intellectu, quoniam in seculum misericordia eius. Faciendorum caelorum sola misericordiae suae causa est, neque enim eguit vt fierent. Sed qui bonus est, in id vniuersa fecit, vt plures bonitatis suae copiis vterentur. Fecit autem caelos in intellectu non irrationabiles, neque informes, neque confusos & inordinatos. Sed cum regionem cognitionis suae qui infinitus est collocaret, caelo superiore atque primo eodemque in orbe collocato terminum quendam virtutibus, quae primam

G ad cognoscendum se gigneretur inclusit. Neque enim gignēdæ creationes virtutem incōspicibilis dei ferre potuissent, nisi naturæ temperatioris obiectu sedem hanc moderatæ ad infirmitatem habitationis incoherent. Aquis etenim eleuatis illam ipsam primi cœli naturam temperauit, quæ superni dei accensa virtute nequaquam ab inferioribus esset patienda naturis. Cœlū vero inferius nō vni forme, sed multiplex tetendit: quod totum firmamentum nuncupans, valida ad sustentationem aquarum superiorum temperationemq; aëris nostri firmitate solidauit. Et idcirco plures cœlos doctrina prophetica prodidit, quia necessarium naturæ nostræ fuit, per momenta quedam, & profectus rationabilium moderationum regionem hanc indulti nobis ad præsens habitaculi temperari. De numero vero cœlorum nihil sibi humanæ doctrinæ temeritas præsumat. Apostolus vsque ad tertium tantum cœlum sese raptum intelligit. Plures quidem thronos, dominatus, potestates, principatus connumerat, quibus necesse est, proprias sedes habitationis congrue deputari. Sed & aliorum cognitionem futuris temporibus promittit esse, quod significat cum ait: Et super omne nomen quod nominatur, nō solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Sed de numero Apostolus nihil docuit, & nescio an tacerit an ignorauerit. Nunc enim & professus est, se ex parte cognouisse, & tamē cum raptus ad cœlum est, audisse se quæ non sint loquenda testatur. Nobis sufficit plures cœlos scire esse, quippe cum & cœli cœlorum, & aquæ quæ super cœlos sunt laudent deum. Sub inferiore autem superioris circuli cœlo, quod firmamentum nuncupauit, terram inferius collocauit: quam mediam suspendens, & confirmans, ita manendi sede moderatus est, vt paribus vndique mensuris ponderibusq; librata, & substrata consisteret, vt is qui infinitus est deus primo illi superioris cœli circulo circumfuso supereminens æqualibus ex omni transfusione sua spaciis omnia virtutis suæ, spiritu in vsum ac naturam animantium temperato, ea quæ crearentur attingeret. Apostolus enim ait: Quia in ipso viuimus, & mouemur, & sumus, per quod ostenditur terram in spiritu eius tãquam in transfusi spiritus ambitu constitisse, cum in deo omnes & viuamus, & moueamur, & simus. Quod autem in omnia temperationis spiritu transfusus & penetrans sit, id docet propheta, dicens: Spiritus dei repleuit orbem terrarum. Itaque intus atque extra ambitu, atque aditu, & circumfusus, & transfusus osten-

ditur. Quod autem terra non sit in vnam demersa regionem, consequēter spiritus sanctus ostendit, dicens: *Qui firmavit terram super aquas, quoniam in secula misericordia eius.* Altius nos quærere ratio tractatus præsentis & loci nō sinit. Satis sit terram super aquas pendula firmitate consistere ex prophetica autoritate didicisse, inumbratum cœli temperatioris obtentu hoc firmamentum, quod extensum tanquã pellis, & solidatum tanquã fumus aquas supernas infernasq; discernat, certe aquis pendulam contineri. Et in hoc sicuti in omnibus ea causa est, quoniam in secula misericordia eius. In eo autem quod sequitur: *Qui fecit mirabilia magna solus, quoniam in seculum misericordia eius.* Non id intelligendū est, vt extra sapientiam, & verbum, & virtutem, id est, vnigenitū dei dominum nostrum Iesum Christum ea fecisse credatur, quippe qui ex persona sapientiæ dixerit: Ego eram apud eum cuncta disponēs. Sed qui disponebat, ab eo cum quo disponebat & genitus & natus est. Cum autē opera filij opera patris sint, & pater operetur in filio: per id enim, quod ait: Pater qui in me est ipse opera sua facit. & rursum: Ego opera patris facio solus operatur in eo, & per eum operādo quem genuit. In cæteris vero absoluta ostendendæ misericordiæ dei doctrina est, vt sciamus omnia nō ob aliam causam, nisi quia semper deus misericors sit, esse perfectæ. De his autem quæ de Aegypti negociis intelligi spiritualiter oportet, tractatus psalmi anterioris, in quantum exequi valuimus, cōplexus est, ad quorum cōfirmationem etiam hoc quod in psalmo dictum est accedit: *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quoniam in seculum misericordia eius.* Vnam diuisionē rubri maris liber Exodi docet, dicens: Et fecit mare siccum, & diuisa est aqua. Et quomodo nunc rubrum mare in diuisiones diuiditur? Nisi quia existimo sub relatione gestorum spiritualis doctrinæ ordinē cōtineri. Euadentes enim Aegyptum quæ seculi forma est, & ad terrā repromissionis quæ secundum euangelium beati hereditabunt euntes per mare rubrum, id est, per eius turbidos ætus & fluctuantes motus transimus, in quo plures ad iter diuisiones sunt. Aliud enim per ieiunium iter est, aliud per pudicitiam, aliud per eleemosynam, per fidem, per spem, per charitatem. Et hæc omnia diuersas necesse est habeant diuisiones huius maris transeundi, omnibus tamē per has viarum diuisiones iter seculi transituris. Conclusio autē psalmi, vt hæc omnia de futuris intelligantur, maiore fide firmat, cum ait: *In humilitate nostra memor fuit nostri*

A nostri dominus, quoniam in seculum misericordia eius. Et redemit nos de manu inimicorum nostrorum. Qui dat escam omni carni, quoniam in seculum misericordia eius. Confitemini deo cœli, quoniam in secula misericordia eius. Non enim tantum memor fuit humilitatis humanæ deus, cum ad liberandum populum ex Aegypto Moſen ducem elegit, sed perfectius memor fuit humilitatis nostræ, cū ipsam humilitatem nostram corporeus natus assumpſit, cum hoc humile terrenumq; corpus gloria in se naturæ cœlestis absorpsit. Neque tunc redemit de manu inimicorum, cum eos à dominatu Aegyptiorum exemit. Nam postea inimicis subditi sunt, & hodie iure alieni imperij coërcentur: sed redemit nos, cum se pro peccatis nostris dedit, redemit nos per sanguinem suum, per passionem suam, per mortem, per resurrectionem suam. Hæc magna vitæ nostræ pretia sunt. Magno animo, ait Apostolus, pretio redempti estis. Et redempti ab inimicis à diabolo, ab angelis eius, à filio perditionis, à principibus aëris, à mundi potestatibus, ab inimica morte. Et redemit escam dando omni carni. Qui dat escam omni carni, id est, quæ redempta est, dat escam incorruptam, æternam, panis viui, panis cœlestis. Et in his singulis, quæ humilitatis nostræ memor est, quod redempti sumus, quod omnis redemptorum caro escam accipit, ea causa est, quoniam in secula misericordia eius. Et quid ei cōstendum est? Confitemini enim deo cœli, quoniam in secula misericordia eius. Quod cœlum, terra, quod cætera sunt, & ipsum illud, quod sumus qui non fuimus, quod erimus, quod non sumus, causam aliam non habet, nisi misericordiae dei, quia ad consortium bonorum suorum nasci nos voluit ille qui bonus est. Vnus enim bonus est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus. CXXXVI.

Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cum recordaremur tui Sion, & reliqua. Captos secundum Hieremie prophetiam Iudæos, & in Babyloniam deductos fuisse non obscura cognitio est. Neq; dubium est, per hunc eundem psalmorum librum potuisse captiuitatem populo prophetari. Nam & in alio psalmo manifestum est, absolute euerſionem gentis istius atque vr̄bis prophetatam fuisse, cum dicitur: Deus venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem velut pomorum custodiam. Et in hoc quoque presenti psalmo idipsum significari videtur, maxime cum quibusdam placuerit, eum tanquam Hie-

remie titulo inscribi, quia ab ipso sit antequam D accidit denunciata captiuitas. Certe cum Hebraeis senioribus secundum cognitionem, quæ ab his adepti sumus, psalmus hic sine inscriptionis istius titulo est. Non dubium autem est quin omnia in patribus, aut per patres nostros gesta, futuri formam in his quæ gesta sunt prætulissent, & idipsum ita esse, hic quoq; psalmorum liber testis est. Nam cum in septuagesimo septimo psalmo omnia quæ in Aegypto atque in deserto, & in cæteris locis deinceps gesta essent recenserentur, ea ipsa parabolica esse ita demonstrata sunt: Attende populus meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Per idem quod & parabolæ & propositiones sunt, rerum futurarum effectibus cōparantur. Apostolus quoq; docet, ea ipsa quæ gesta sunt, in præfiguratione gesta esse, dicens: Quia lex umbram habet futurorum bonorum, & omnia in præformationem, acciderunt his. Scripta sunt autem propter nos, in quos fines seculorum deuenerunt. Gesta igitur ipsa illa in exemplum, & scripta in doctrinam sunt. Itaq; & hanc corporalem populi captiuitatem referri in exemplum spiritualis captiuitatis oportet. Captæ enim mentes nostræ sunt corporum seculiq; dominatu, captæ à dæmonibus sunt iure potiorum, quæ imperium in nos suum per diuersa ministeriorum genera exercent, dum nos ebrietas possidet: dum luxus subiicit: dum auaritia deuincit: dum ambitio occupat: dum maleuolentia obtinet: dum ira vsurpat: dum omnia in nobis regnant hæc incentiua vitiorū. Venit enim dominus, secundum prophetam, captiuitatem auertere, cum dicitur: Prædicare captiuis remissionem. Venit ligatos soluere, cum ait: Hanc filiam Abraham quam ligauerat satanas decem & octo annis, nōne oportuit solui die sabbati? Venit seruientes in libertatem reducere, dicens: Amen amen dico vobis, quoniam omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Si verò filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Capimur ergo & ligamur & seruius non tam corpore quàm mēte. Et mihi in presenti psalmo omnis virtus & ratio verborum nō tam corporalem captiuitatem tractare quàm spiritualem videtur. Ecce enim & in querelis, & in locis, & in rebus, & in nominibus momenta sunt, vt spiritualem potius captiuitatem hæc lamentabilis prophætæ querela significet: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion. In salicibus in medio eius

G dio eius suspendimus organa nostra. Affectus humani sensus iste est, ut inter iniurias presentium calamitatum ad praeceptorum bonorum recordationem ingemiscat. Contemlemur enim animo captam Hierusalem: seruiens dominis victoribus reges: subditos antistitibus gentilium impietatum sacerdotes: ereptum omnibus ius matrimonij: substratum libidini Babyloniorum captivae virginitatis pudorem, & ex gemitu eorum qui perpeffuri erant ista proclamasse digne prophetam existimabimus: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cum recordaremur Sion. Sed quia Sion illa aeternae beatitudinis sedes est, & mater caelestis nobis Hierusalem, & frequentium angelorum, & primitiuorum in caelis conscriptorum ciuitas sancta est, & illa Babylon ciuitas confusionis, & irrationabili motu turbulenta, quae ut Genesis docet, a confusarum linguarum hominibus nuncupata Babylon est. Illic enim loqui vniuersarum gentium linguis, cum vnus omnium esset sermo ceperunt. Et ipsum illud Babylonis vocabulum interpretationem habet confusionis. Quisquis ergo in crimine primi parentis Adae exulem se factum illius Sion recordabitur, in qua sine cupiditate, sine dolore, sine metu, sine crimine vita est, & traditum se seculo confusionis huius tanquam Babylonico, traditum corpori, quod vitiorum & appetitionum & cupiditatum perturbatione confusum est, recte & ipse spiritualiter captiuus proclamabit: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion. In salicibus in medio eius. scilicet. n. Eos qui secundum literam intelligenda omnia existimant, interrogare vellem, quae flumina Babyloniam praetermeant, ut illic captus populus confederit, & non potius aut in plateis, aut in portis, aut in turribus, aut in domibus captiuitatem suam fleuerit: deinde cum quibus tympanis, aut citharis, aut organis captus sit, quae historia ista illud locuta sit, cum omni musico apparatu Israelem victoribus seruifese: postremo quae vnquam salices in media vrbe fronderint, ut illic tanquam in publica musicorum apotheca organa suspensa penderent, quae si omnia gestis negotiorum corporalium inania sunt, sequenda ea ratio est, quae ex prophetis authoritatibus ad spirituale nos scientiam cohortatur. Flent omnes qui se captos in Babylonia sentiunt, sedent super flumina. Omnia enim seculi & corporalium opera, modo fluminum sine aliqua cursus sui statione praeterfluunt, currunt namque & elabuntur & transeunt. Quae enim corporalis voluptas non praeterita iam nulla est: quod terrenum gaudium, non

cum ipso fugituo sensu praesentis fructus sui transit: Super haec igitur secularium captiuitatum flumina sedentes, & flentes ad recordationem Sion, amissorum desiderio & praesentium calamitate ingemiscunt. Neque solum sedent atque flent, sed etiam in medio eius organa sua in salicibus suspendunt. Lignorum salicum natura ea est, ut arefacta licet si modo aquis aluendo alatur, virefiant, deinde excisa in humido fixa radicibus sese ipsa demergant. Et sub huius arboris natura sanctos & fideles significari prophetica autoritas est, Esaias dicente: Exorientur tanquam fennum in medio aquae, & tanquam salix super defluentem aquam. Oritur enim ex mortuo quisque antea peccatis aridus, & ab anterioris vitae radice decisus, nunc eloquio dei, & sacramento baptismi aquis vitalibus reuiuiscit. Sed & cum festiuitas scenopiegiorum ludaeis corporaliter traderetur, quod tabernaculum frondeum, cum ad futurae latitiae, & tabernaculi exemplum ex electarum arborum ramis pararetur, etiam ex ramis fluminalis salicis effici iussum est, quia ex conuentu sanctorum virorum caelestis tabernaculi futura esset latitiae perfecta. Organa autem scriptura humana corpora, quorum honestis motibus & concinnetibus operationibus, quae deo placita sunt psalmus esse significat. In media igitur earum secularium confusionum captiuitate, hi qui amissam Sion recordantur, qui in Adam extores factos se esse caelestis Hierusalem meminerunt, qui & captos se esse in Babylonia sentiunt: hi sedentes & flentes corpora sua in formam sanctorum virorum habitumque suspendunt, a terrenis se desideriis erigentes. Sed licet per continentiae studium in salicibus suspensa nostra sint corpora, tamen ea quae captiuos nos efficiunt, non quiescunt. Sequitur enim: Quia illic interrogauerunt nos qui c. d. n. a. c. Et qui abduxerunt nos h. c. n. d. c. f. Si quis humanae naturae consuetudinem recolat, sensum omnem absolutum habebit. Namque qui laborant a vitiis desinere, & eorum quae impie gesserunt obliuisci volunt, incontinuo tamen consuetudinis aegre desinentis agitantur, & ea quae occulta sunt vitia in nobis admiscere se fidei sacramentis, & inserere pertentant, ut inter diuinos hymnos, & sacras lectiones harum inimicarum captiuantium nos cupiditatum cogitatio subrepat. Nec sane deest hoc absolutum in plurimis exemplum. Multos enim iniquos videmus legere atque differere, & hos rursus accidit diuersatos esse semper in stupris, & impietatibus deprehendi. Sanctus vero quisque qui organum suum in salice suspenderit: isus qui se captiuos duxerant

A rant consortium. Sion cantici negat, neque in inimicis sibi virtutibus sanctarum cantionum verba communicat. Quæ autem sunt quæ captiuos ducant, nos Apostolus docet, dicēs: Video aliam legem in membris meis militante aduersus legem mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis. Cum igitur inter concupiscentiam carnis & spiritus pugna est, tum ea quæ captiuos nos conantur sibi subdere pertentant occupare corpus eius, & dominari, & sese doctrinis spiritualibus, vt per consuetudinem his auctoritatem adimant inferere. Sed resistendum est, & prophetae voce respondendum: *Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?*

Terra nostra retinenda est, & in libertate tuenda. Polluta enim terrena corpora audire de canticis Sion nihil possunt. Et aliena à deo, licet nostra sint, erunt, si à lege peccati ceperint esse captiua. Sed memoria semper cælestis illius Hierusalem, & sanctæ Sion continenda est, vel dum redhiberi optatur, vel dum fletur amissa. Id enim sequitur: *Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si n. m. t. Si non proposuero Hierusalem principium lætitiæ meæ.* Cum obliuionis pœna recordationis memoria spondetur. Sed id quod ait, obliuiscatur me dextera mea, obscurum est per conditionem Latinitatis. Nam secundum Græcitatē proprietatem, qua dictum est *Ἐπιλάθειν τὴν δεξιάν μου*, nō vt ipsa obliuiscatur, sed ne obliuio ei⁹ fiat ostēditur. Et magni periculi res est, si dextera nostræ fiat obliuio. Omnes enim qui spei bonæ pleni sunt, dextera deputantur, peccatoribus in sinistra collocandis. Conditionem ergo obliuiscendæ dexterae suæ, quam sibi fide & expectatione præsumit, sub pœna non recordatæ Hierusalem ipse proposuit, vt à memoria dexterae suæ, id est, qua in dextera locaretur, si ipse memoriam Hierusalem non retinuisset excideret. Addidit aliam pœnam obliuionis, dicens:

Adhæreat lingua mea gutturi meo, si nō meminero tui. Scit infelix os suum esse à dei laudibus mutum: scit beatas illas æternasq; virtutes throno dei adsistentes continuatua voce in dei laudibus permanere dicētes: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth. Scit & de his qui mortuorū modo taciti in dei laudibus uiuerent dictum esse: Sepulchrum patens est guttur eorum, quia in gutture eorum, tanquam in sepulchro patente in laudes dei emortua vox sileret. Huius igitur sese silentij pœnæ sub obliuionis conditione subiecit, si memor Hierusalem nō fuisset. Sed etiam per id quod sequitur:

Si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Vnicuique nostrum secundum voluntatis suæ sententiam lætitiæ causa subiecta est, & ex affectu animi sui initiū gaudij sumit, vt potator ex ebrietate, vt gulosus ex cibis, vt auar⁹ ex pecunia, vt libidinosus ex stupris. Hęc ergo vnicuique prout his delectatur lætitiæ afferunt causam. Sed propheta Hierusalem sibi initium lætitiæ proponit, hinc exordium gaudij sumens, quod in Hierusalem receptus immortalis ex mortali erit: quod angelorum frequentium cœtui admiscebitur quod in regnū dei recipietur: quod cōformis gloriæ ipsi⁹ fiet. Nescit ergo alia gaudia, neque aliud habet unde latetur, solam sibi Hierusalem gaudij initiū præponēs. Et quia meminit per multas sibi corporis infirmitates, per multas spiritus angustias, per multa subrepentium vitiorum incientia eò esse veniendum, veretur: ne quid sibi per naturā corporis ex vitiiis adhærescat. Post hæc enim ad deum precatur, dicens: *Memento domine filiorum Edom in diem Hierusalem. Qui dicunt exinanite quoadusque fundamentum in ea.* Edom interpretatur terrenum. Vitia itaque terreni corporis nostri: quia ex natura corporis nostri exeunt, Edō filij nuncupantur. His Babyloniis, id est, confusionibus & perturbationibus sensus nostri imperant, vt nos ex ea plenitudine, qua repleti sumus, euacuēt. Scriptum est enim: *Quoniam de plenitudine eius omnes accepimus.* Quisquis enim capax est domini, quoniā de plenitudine eius impletus est. Est autē hæc natura turbidi cōfusi⁹q; per vitia corporis sensus, vt si semel nos in omnem peccati voluntatem & consuetudinem traxerit, omnibus nos bonarum virtutum studiis exinaniant. Hęc ergo vitia his sensus nostri turbidis confusionibus imperant, vt nos fundamento ipso exinaniant. Quisquis enim sanctus est, pro parte Hierusalem ipse est, quia ex cōuentu beatorum viuorum, & cælesti consortio dignorum, Hierusalem viuorum & preciosorum lapidum ciuitas erit, quam hæc terrena vitia vsque ad fundamentum exinanire nituntur. Quod fundamentum in nobis sit, Apostolus docet, dicens: *Fundamentum autem alius nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus.* Omne igitur religionis initiū, omne fundamentum spei nostræ euacuare tentant, ne qua in nobis memoria & recordatio dei resideat, ne qua spes boni alicuius relinquatur. Fundamento enim fidei, quod est Christus, eruto & euerso, ne ipsius quidem edificandæ nobis per pœnitentiam veniæ consolatio relinquatur. Cōmemorata autem Hierusalē captiuitate, &

G te, & filiorum Edom in exinanendis nobis v[er] que ad fundamentum adhortatione, cōsequēs est, vt quatenus aduersus hęc nobis prouidendum sit propheta demonstret. Demōstrat planē non inopes nos, neque imperitos relinquens cum ait: *Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuā, quā r. n. Beatus qui tenebit & allidet p. t. a. p.* Vellem percūctari eos, qui ociosas esse spirituales psalmodū intelligentias existimāt, quam hīc à propheta Babylonis filiam dictam esse intelligant. Et cum superius super Babylonis flumina sessum atque ploratum sit, cur nūc Babylonis filia misera sit. Sed quia sensus legētis corporali intelligētia caret, spiritua lis ratio tractāda est. Ad infelicē enim illā cō fusionis & perturbationis nostræ carnem sermo omnis reuertitur, quæ secundum historię fidem ex cōfusionis patribus genita est. Quia

H omnis caro superioris carnis est filia. Ex his enim qui primum cōfusus linguis confusionis urbem quę Babylonia est condiderunt, vniuersarum gentium initia dispersa sunt. Hęc ergo misera Babylonis est filia, id est, caro omnium cui qui retribuet retributiones suas beatus est, si quis carnem suam dominatui animę subiecerit. Quisquis enim eam spiritui subiecerit, ille omnes eos, qui imperiti deo & ignari sunt, omnibus voluptatibus & desideriis suis subegerit, & captiuę menti dominans imperabit. Sed cū per cognitionem deitatis vitia eius nō dico abolitione, sed morte perimuntur, cum religio, pudicitia, largitio, sobrietas & charitas, impietatem, libidinem, ebrietatem, similitatem, odia consumpserit, omnibusq; operibus spiritus caro victa famulatur, tunc beatus est, qui retributionem suam ei retribuit: id est, qui dominatū in eam spiritus, quo vti ipsa in spiritum erat solita demutat. Neq; solum retributor retributionis suę beatus, sed & ille beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. Vitia corporis non sunt sinenda coalescere, sed in exordiis statim enecanda sunt. Periculosę sunt iā robustę cupiditates, & difficulter adulta quęq; perimuntur. Leuius autē est prorumpentes auellere, teneras excidere, flexibiles retorquere. Beatus itaque est quisquis in exordio inhonestas quasq; omnium cupiditatum appetitiōes, quę ex voluntate carnis oriuntur, primum in tra ius patiētia suę virtutisq; cohibebit, deinde eas ad finem atque ad metū dei elisas enecabit. Omnis enim qui ex peccatis ad religionem transferetur, peccata omnia in eā ad quā decesserit religionem elisa comminuet. In eo autem quod paruulos miserę filię Babylonis tenet & allidit ad petram, & virtus qua nascē-

tes cohibet, & fides qua ne adolescant allidit, K ostenditur. Et allidit ad petram. Petra autem secundum Apostolum Christus est. In quę beatus est qui filię Babylonis paruulos, id est, tenera adhuc corporis vitia allidit & conterit. Ipsi vnigenito deo ac dño nostro gloria & laus in secula seculorum. Amen.

Psalmus. CXXXVII

Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti uerba auris mei, & reliqua. Duplicem in cōfessione significationem esse in plurimis locis demōstrauimus, aut peccati nostri aut laudationis dei. Et hoc ita esse ex euāgelicis dictis promptum est noscere. Nam cum ait dominus: Confitebor tibi domine pater cœli & terrę, quia abscondisti hęc à sapientibus & prudentibus seculi, & reuelasti ea paruulis, laudem dei præsens ob reuelata paruulis, quę ignorata essent prudentibus confitetur, docens ideo abscondita ea esse his qui prudentes viderentur, quia non secundum innocentiam paruulorum præceptis euāgelicis credidissent. At vero ubi in eisdem euāgelicis dicitur: Et baptizabantur omnes in Iordanne, confitentes peccata sua, illic confessio peccatorum suorū sine ambiguitate significationis alterius continetur. Maxima autem & utilissima est letalium vitiorum morbis in eorū confessione medicina: sed cōfessio peccati nō est tanquam rerum aliis ignoratarum professio, vt si fur de furto, aut homicida de cæde interrogatus confitetur. Neque tāquam ignorās qui scrutatur corda & renes deus esset, ad sciētiam suam confessione tua indiget, cui promptum est non solum cogitata, sed cogitāda per spicere. Confessio autem peccati ea est, vt id quod à te gestum est per cognitionem peccati confitearis esse peccatum. Nemo enim quod agit, ad id agēdum non aut fructu oblectationis alicuius, aut iudicio bonę in eo opinionis aggreditur, dum aut rectum putat, aut eo gaudet: sed cum per doctrinam dei veriōs rationē ea quę sub specie aut utilitatis aut voluptatis elegit, intelligit esse peccatum, per peccati intelligentiā peccatum id esse quod à se gestū est cōfiteretur. Nullus autē id quod peccatū esse cōfessus est, deinceps debet admittere, quia confessio peccati confessio est desinendi. Cæterum in intellectis & confessis admittit. Confiteri enim, id tanquam recens cognitum nō potest, quod à se cum peccati cognitione sit gestum. Desinēdum ergo à peccatis est postquam in cōfusione est cognitio peccati: & confitendū est, vt propheta docuit, corde toto non ex parte, neque aliqua adhuc nobiscum cognitorū peccatorum

Quo confiteamur deo,

M

A catorum operatione residente. Quid enim si quis de furto pœnitens iniquis & turpibus lucris pecuniam suam auxerit? Non erit quidem fur, sed erit avarus & raptor. Aut si quis ex fornicatione desinens, vino se nimio corrumpet, corpus quidem suum nō polluet, sed animam contaminabit. Et si quis à cœdibus temperans maledicus esse persistet, manum quidem hominidam non habebit, sed linguā habebit. Et quo modo quis ex toto corde poterit confiteri nō exigua secū peccati parte residēte: Deteris itaque omnib⁹ vitiis cōfessione opus est desinēdi & orandū semper ad deum est, vt in cohibendis peccatis extinguendisque incentiuis corū pendula voluntatis nostræ studia confirmet. Ob quod iam confitēs propheta per cōfessionem ac precem suam in portu se innocentiae collocatum ait: *Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei.* Duplex intelligentiæ huius, vt superius iam diximus, sensus est. Nam siue laudem deo confitetur, quia verba oris eius audita sunt: siue per misericordiam dei, cum diu orasset adiutus iam omnibus peccatis desinentibus confitetur. Fidei nostræ vtrunque conueniens, vt & deum laudemus, & confiteamur intellecta peccata. Dehinc sequitur: *Et in conspectu angelorū psallam tibi.* Parum sibi existimat propheta esse, vt hominibus tātum præsens psallat, quia homines corporalium tantum negociorum officia inspiciunt. In eo enim quod psallit, motū complacitæ deo operationis ostendit. Non ergo quæ videntur in corpore cerni desiderat, sed ea quæ spiritualiter naturæ spirituales contuētur gerere festinat. Scie enim se sub specula angelorum vitam omnem moresq; agere, & vbiq; hæc diuinorum mysteriorum auxilia fidelibus cūctis adistere, vt scriptum est: Præstet angelus domini in circuitu timentium eum. Legem etiam Mosi in manu mediatoris per angelos fuisse dispositā docet Apostolus. Nec non & Helisæus absolutissime docuit humanas infirmitates angelorum auxiliis defendi, & in omnib⁹ periculis si fides maneat in nobis, adesse spiritualium virtutum defensionē. Nanque cum rex Syriæ capere Geth urbem, in qua idem Helisæus propheta esset pararet, & nocturnis itineribus exercitū suum, qui antelucanus urbem obsideret destinasset, puer Helisæi conspecta obsidione dixit: O domine quid faciemus? & dixit Helisæus: Noli timere, quia plures sunt nobiscum, quàm cum illis. Et orauit Helisæus ad dominū, & dixit, Adaperi domine oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit dominus oculos pueri & vidit, & ecce mōs e-

rat plenus equis & curribus in gyro Helisæi, & descenderūt ad eos. Tātus & tam nobilis propheta solus contemplatione auxiliorum spiritualium dignus est. Sed oratio eius ad deū visum incorporalium etiā puero suo meruit. In horum igitur adistētium humanis auxiliis angelorum cōspectu psallat propheta spiritualibus spiritualium operum contemplatione placiturus. Sed non solum coram angelis psallit, sed etiam id quod sequitur efficiet: Adorabo ad templum sanctum tuum. Nō in templo, ne quid secundum cōsuetudinem Iudeorum corporaliter loqui videretur, si adoret in templo, sed ad templum, id est, apud templum spiritu & corpore adoraturus. Templum autem deo esse sanctum sanctos quosque Apostolus docet dicēs: Vos enim estis templum dei, & spiritus dei habitat in vobis. Habitatio ergo quæ ex nobis deo digna erit, deo templum est. Apud hoc ergo templum deo sanctum adorabit, nō sine perfecta ratione doctrinæ, ne qua hæreticis de incompositæ orationis cōfusione ad studia sua pateret irreligiositatis occasio. Ait enim: *Et confitebor nomini tuo super misericordiam tuam & veritatem tuam.* Cum dei nomini confitetur: tenet euangeliorum & legis congruam fidem. Quod enim sibi nomē esse sciri deus voluit, eodem dicto euangelij & legis dominus Sadducæis resurrectionem corporum abnegātib⁹ respondens ostendit. Ait enim: De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est vobis à deo dicente: Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob? Non est deus mortuorum, sed viuentium. In absoluto ergo hæreticorum error est, qui alium atque alium euangeliorum & legis deum asserunt, cū dominus id quod principale in lege est ad cōfirmationem spei euangelicæ commemorat. Est autem & nomen aliud deo quod in euangelij cognoscimus domino dicente: Pater venit hora honorifica filiū suum, vt & filius tuus honorificet te. Et post multa alia sequitur: Manifestaui nomen tuum hominibus. Et quod nomen esset superius ostendit dicēs: Pater venit hora, honorifica filium tuum. Huius ergo nomen confitetur, adorat, qui & secundum legē deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob sit, & secundum euāgelia vnigeniti dei pater est. Extinguit quoq; insolentem eorum professionē, qui humanæ naturæ & infirmitatis immemores & immisericordem deum prædicātes peccatis pœnitentiū veniam & solatium non relinquunt, cum ad pœnitentiā, per quam à peccatis desistitur, doctrina legis prophetarū euāgeliorum Apostolorū eos qui peccauerint adhortetur,

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G hortetur, vt desperatæ iam spei aliquatulum per eam solatij comparetur, vt amissis licet beatis & maximis & deo proximis, ne his saltè quæ talibus sunt secunda careamus. Tollit etiã stultissimam eorum, temeritatem, qui frustrato falsoque corpore dominum in carne visum esse contendunt, vt cum pater e mentita veritate in habitu falsæ carnis ostenderit, non recordantes, post resurrectionem corporis spiritum se videre credentibus apostolis dictum esse: *Quid conturbati estis, & quæ cogitationes ascenderunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes meos, quoniam ipse ego sum, palpete & videte, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Ab horum igitur confessione confessionem suam propheta discernit, perfectæ fidei tenens ordinem, cum in nomine deum Abraham, & deum Isaac, & deum Iacob, cum in misericordia penitenti misericordem, cum in veritate verbum caro factum confitetur. Causa etiam confessionis hinc sumitur. Quoniã magnificasti super omnia nomen sanctum tuum. Non vni tantum genti dei nomen est cognitum, sed super omnia magnificatum est, & in omnes magnitudo sanctitatis extenditur. Non barbarus, non Scythia, non seruus, non liber, non mulier, nõ vir, non ætas vlla scernitur. Super omnia enim magnificatum dei nomẽ est. Tempora lapsa sunt, simulachra mutata sunt aruspices interuentu sanctorum silēt, augurũ fides fallit, vnum dei nomen in omnibus gentibus sanctum est. Adest enim semper in se sperantibus sanctis suis, vt vbiq; inuocatum fuerit, presentẽ opẽ tribuat. Ait enim: *In quacunque die inuocauero te exaudi me.* Nullum diem iustus quisque sine metu transigit, neque anxia semper erga se fides securi temporis ocium recipit. Scit omnes dies plenos insidiarum sibi esse, Diabolo atque angelis eius excidium sibi semper motibus. Scit diem illam domini occultam & insperatam, & modo nocturni furis repetitam futuram. Vt igitur se in quacunque die inuocãtem exaudiat deprecatur: Nec diffidit propheta quid in quacũq; die exauditus obtineat. Sequitur enim: *Multiplicabis me in anima virtute tua.* Per inuentam fidei curam multiplicabitur ipse in animæ virtute. Ne quid in se tribulationibus, ne quid terroribus pateat, sed cum rationes ingruerint, cum metus incidet, omnia multiplicata animæ virtute tolerantur. Et quia certa spes ista est, vt animæ virtus diuinæ misericordiæ multiplicetur auxilio, debitam ob id ab omnibus deo confessionem fatetur dicens: *Confiteantur tibi domine omnes re-*

ges terræ, quia audierunt verba oris tui. Et cantent in viis domini, quoniam magna gloria domini. Quoniam excelsus dominus, & humilia respicit, & alta à lōge cognoscit. Et quos reges terræ propheta significet, iam in plurimis psalmis ostensum est. Reges non gentium, sed terræ, id est, sui vniuscuiusque corporis reges desinente à se regno peccati: vocati enim sumus in regnum cælorum, & regno mortis euerso: mors enim regnauit ab Adam vsque ad Moysen, & iam vnusquisque rex suus est secundum Apostolum. Iam sine nobis regnatis Horum igitur confessio deo digna est. Audierunt enim omnia verba oris dei & in reges se constitutos sciunt. Neque solum confiteantur, sed & cantent in viis domini, non transgredientes vias dei, sed in his euntes: viæ autem dei sunt prophetæ omnes & apostoli in vnã viam vnumquenque via sua dirigentes. Et quod ex omnibus in vnã concurratur propheta demonstrat dicens: *State in viis domini & interrogate semitas dei æternales, & videte quæ est via bona, & ambulate in ea. Viæ enim domini æternæ.* In his itaque viis domini cantandum est, & hymnis prophetalibus concinendum, quia magna dei gloria est. Magnificentie enim eius nõ est finis. Nam magnitudinẽ gloriæ suæ opera testatur, cælũ terram, æther, maria, homo ipse qui rationis participes horum cognitiõe perfectus est, vt per hæc visibilia inuisibilem dei gloriam contueretur. Neque solum magna est dei gloria, sed etiam excelsus est, & humilia respicit. Hinc eminentis celsitudinis suæ admiratio maxima est, quod humilia respicit qui excelsus est. Sed quæ humilia respicit? Nempe ista: Cor contritum & humiliatum deus non spernet. Et rursum: *Et super quem respiciam, nisi super humilem & trementem verba mea?* Sed quia excelsus humilia respicit, habet in se aliam quoque admirationem, quod & alta de longe cognoscit. Superbæ & insolentes cogitationes deum non fallunt, agnoscit omnia, & nihil scientiæ eius impenetrabile est. Deus (vt scriptum est) propè est his qui tribulato sunt corde. Non admiscetur autem arrogantibus, neque insolentibus propè est. Vnicuique enim nostrum pro fidei diuersitate aut proximitis est aut remotus: Spirituali virtute vbi se dignum est acquiescens, & ideo humilia de prope, & à longe alta cognoscit. Et qui per indignitatem abest ab insolente, per virtutem longe quæ licet sunt, superba cognoscit. *Si ambulauero in medio tribulationis, misericordiam tuam facies mihi.* Non abnuat iustus iste, ne in medijs tribulationibus ambulat. Scit enim quia tribulatio patientiã secundum Apostolum

A Apostolum operatur. Scit improbabilem virum non placere, scit victorem militem nisi bello non futurum, scit intentatam fidē languere, scit in tribulationibus secundum Apostolum gloriandum, scit imparem se tribulationibus sine auxilio dei esse, & idcirco per deum salutis suæ certus est. Et cum in mediis tribulationibus ambulet, per easdem se viuificandum esse confidit. Ait enim: *Super irā inimicorum meorum extendisti manus tuas, & saluum me fecit dextera tua. Dominus retribuet pro me.*

Irascensibus inimicis extensa nos manus dei protegit. Tribulationes enim inimici afferunt irascentes fidei & spei nostræ, quia aduersarius noster secundum Apostolum diabolus, tanquam leo rugiens ambulat, quærens nos deuorare. Sed super iram inimicorum, per quos diabolus semper operatur, manus domini extenditur, & sperantes in se saluos facit dextera eius. Virtus significatur in dextera, & ideo dominus, qui dei virtus & dei sapientia est, non nunquam dei dextera cognominatur, per quem aduersus omnes inimicos in omni tribulationum bello protegimur. Seruauit autem euangelicę māsuetudinis propheta rationem, qua iniuriam reddere his qui nos persequuntur inhibemur dicens: Dominus retribuet pro me. Illi enim vindicta seruanda est, qui in calumnia vestes dimitti & pallium iussit, qui post iniuriam alapæ vnius præberi & maxillam alteram voluit, qui vetuit malum pro malo reddi, plus vindictæ adepturis his qui æterno iudici ultionem præsentis iniuriæ reseruassent. Conclufit deinde fidelissime spei voce: *Domine misericordia tua in seculum, opera manuum tuarum ne omittas.* Vt quia dei misericordia in seculum est, extendens super iram inimicorum manum suam, & fideles suos protegens dextera sua, & pro his retribuens opera manuum suarum, non omittat hominem scilicet qui ait: Manus tue fecerunt me &c. Nonnunquam manu dei facta commemorari solent, homo vero semper manibus dei effectus, nobiliore in eum opere ex manuum commemoratione monstrato. Vt igitur hunc non omittat precatur, vt sit ei auxiliator assiduus per eum & in eo qui dicit, Ecce ego sum vobiscum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi, dominum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus CXXXVIII.

Domine probasti me & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam, & reliqua. Omnis quidem propheticus sermo ex diuini spiritus instinctu profe-

ctus est, & hoc non in obscuro est, cum legimus: Hæc dicit dominus. Et iterum: Audite verba domini. Et rursum: Quoniam dominus locutus est. Et in eodem: Os enim domini locutum est ita. De psalmis autem ipse dominus in euangelis confirmat, cum de se loquens ait: Si Dauid in spiritu vocat eum dominum, quomodo dicitis quod filius eius est? Docens omnia Dauid spiritu prophético elocutum. Locutum autem de se, licet in hoc eodem loco ostenderit, cum ab eo ait dominum se esse in spiritu nūcupatum, absolutius tamē ostendit in psalmis sacramentum omne corporei aduentus sui cōtineri, dicēs: Hæc sunt verba mea quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, quoniā oportebat omnia impleri quæ scripta sunt in libro Mosi & prophetis & psalmis de me. Nō est ergo ambiguum quin in psalmis de eo scriptum sit. Nā & si pleraque in his talia sint, vt ad personam patriarcharum, prophetarum, martyrum apostolorum, generationis quoque primæ & generationis sequentis referri oporteat, tamen quia omnia in Christo & per Christum sunt, quicquid illud in psalmis, & sub diuersorum est personis prophetatum, omne de ipso est. Quia doctrina omnis diuersis licet præceptorum generibus multiformis, hoc per diuersos præstat vt ipse noscatur. Hæc nobis propter præsentem psalmum commemoranda necessario fuerunt, ne fortē sine probabili auctoritate præsumpsisse existimaremur, vt ad personam Christi omnem hanc eius prophetiam referremus. Diligenter autem ea obseruanda ratio est, vt quæcūque homini illi, quem ex vtero sanctæ virginis assumpsit, & in quo se nasci hominem qui deus erat voluit, apta esse & congrua videbūtur, cū debita cœlestis naturæ suæ dignitate tractentur, neq; sacramentum salutis nostræ, qua in forma dei manens formam serui accepit, ad contumeliam indemetabilis suæ & inuisibilis & incorporeæ & impassibilis substantiæ coaptemus. Quod enim homo fuit nobis profecit, sibi nihil dempsit. Exinaniuit enim se in forma dei manens, vt forma serui esset, & nō vt forma dei esse desineret. Ait enim ipse: Quæcūque pater facit eadem & filius facit similiter: nunquid in forma serui manens, virtutē & diuinitatem, qua in forma dei manebat amisit? Cum enim in corpore humilitatis nostræ quæcūque pater facit, eadē & ipse facit, similiter nihil per consortium carnis à paternæ diuinitatis potestate degenerat: neque id corpus quod assumptum est, virtutem naturæ antea manentis aboleuit, cum in eo corpore quod assumptum est, virtus naturæ antea manentis

G manētis operetur. Itaque si quid infirmum ex persona eius dictum reperiretur, ad hominem referri oportebit, per quē habitabit in nobis. Verbum enim caro factum est, & habitauit in nobis. Referendum autem ob id est, quia non alienae aut simulatae naturae hominem assumpsit. Verbum namque caro factum habitauit in nobis, non in vitia infirmitatesq; carnis ex verbi virtute deficiens, sed naturae nostrae infirmitates homo natus assumens. Assumptio autem infirmitatis non fecit, infirmum, quia aliud est naturam esse, aliud assumpsisse naturā. Et extra generis necessitate voluntatis accessio est. Non enim peccator fuit, sed peccata suscepit. Neque infirmus extitit, sed portauit infirmitates. Ipse enim secundum prophetā peccata nostra suscepit, & infirmitates nostras portauit. Et ne quid in impassibilem atque indemutabilem diuinitatem infirmitatis incidere existimaretur, adiecit: Et nos putabamus eum in doloribus esse. Suscepit ergo infirmitates, quia homo nascitur: & putatur dolere, quia patitur: caret vero doloribus ipse, quia deus est. Et cum inhabitauit in nobis, cumq; infirmitates nostras suscepit, cum susceptis infirmitatibus non dolet, non potest nō esse qui habitat, nec à se defecisse qui suscepit, nec abolutus deo esse qui nō dolet. Et haec quidem propter praesentem psalmum commemorata paucis sunt, quia videtur statim ex persona hominis coepisse, ne per hoc quod tāquam homo loquitur decessisse ex paterna diuinitatis gloria videretur. Ait enim: *Domine probasti me & cognouisti me.* Apostolus cum nos patientiae & spei doctrina erudiret ait: Tribulatio patientiam perficit, patientia autē probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit. Et haec quidem in sanctorum quoq; vita atque operibus fuisse cognoscimus, vt multis passionibus tribulationibusque iactati, probabiles deo facti sint. Si quis enim exulē Abraham & in metu parricidij & cœlibatus, & in ceterarum passionum iniuriis mansisse fidelem semper meminerit, si quis fugam Iacob & praeter aestiuorum dierum laborem, hybernarum noctium vigilias in custodiis ouium recordetur, si quis Mosi quadraginta annorum seruitutem, & in eo acerba plebis opprobria, & magorum aduersus eū aemulas potestates recenseat, intelliget eos patientia & constantia spei probatos, non inmerito id esse praemij cōsecutos, vt in Abrahamae semine gentes benedicerentur, ex Iacob Israel esset, Moses Pharaoni in deum fieret. Longum est passiones ceterorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, & beata illa atq; inuicta Pauli in ma-

ri, in fluminibus, in terra, in solitudinibus, in vr-
 bibus, in propriis, in exteris, in plagis, in vinculis, in carceribus, in theatris fidei doctrinēta memorare. Certe hos omnes patientia probabiles reddidit, per quam non erubescendae spei suae fiduciam probauerūt. Sed haec opportunius & plenius suis locis tractata patent, nūc ad eum ex cuius persona psalmum constare diximus, reuertendum est. Non confundenda autem persona diuinitatis & corporis est. Omnis enim nunc in exordio ex persona eius hominis, quem assumpsit, oratio est. Probasti me & cognouisti me. Probatus est, vt cognosceretur, quia posterior est probatiōe cognitio. Et videamus secundum euangelicam doctrinam hic dei filius quomodo sit & probatus & cognitus. Humilitas namque eius, per quam meruit ab omni cœlesti, terrestri & inferno adorari, & i gloria dei patris esse, probatio eius fuit. Ita enim
 Apostolus ait: Fuit obediēs vsque ad mortem, mortem autē crucis. Propter hoc exaltauit eū deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Propter hanc itaque vsque ad mortem crucis obedientiam infirmitas carnis assumptae, & in nomine atq; honore immortalitatis, & in patris dei gloria collocat. Dei enim nomē donatur, & nomē nō sine honore donatur, honor autē qui donatur nō alius potest esse q̄ nominis. Nomen vero indulti honoris non aliud est q̄ quod gloria est paterna: vt qui in forma dei manens, formam serui accepit, propter obediētiam formae seruilis cum crucis morte susceptae in gloria dei patris esset, cuius antea manebat in forma. Sed haec
 Apostolus iam de perfectis locutus est. Demonstrandum autem in euangelio est, vbi & probatus & cognitus est. Humilitas itaque eius probatio est. Unigenitus namque deus peccatorū remissor, aeterni regni dominus baptizari se tāquam peccator exposcit. Officium istud baptista renuit, agnoscens eum qui sibi potius peccata donaret, ille autem susceptam in se hominis iustitiam etiam sacramento baptismi expleuit. Et peccati nostri ipse peccati nesci particeps fieri non recusat, & omnem in se humilitatem caducae carnis assumens, Iordanem turbis peccatorum mixtus ingreditur. Probatur in istis omnibus dum geruntur, sed videamus an probatus agnoscitur. Ait enim euangelista: Et baptizato Iesu confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt caeli, & vidit spiritum dei descendentem de caelo sicut columbam

A columbam venientem in ipsum, & ecce vox de cœlo dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui. Probationem mox consecuta cognitio est. Et quem humilitas probabilem fecerat, hunc paterna vox filium complacitum sibi postquam probavit ostendit. Est & probatio quâ statim consecuta cognitio est. In deserto igitur tentationi diaboli subiicitur, seseq; nunc in fastigium tēpli, nunc in excelsum montē patitur efferrī. Cōtumelię itaq; & iniurię tam graui se dedit, dū in deserto est, dum conditione tentationis illuditur, dum eleuari potest in templum atque montem. Sed tentationum probationem agnoscentis testimoniū nō reliquit. Ait enim scriptura: Tunc reliquit eum diabolus, & ecce angeli ministrabant ei. Homo tentatur, homo circūfertur, sed post hæc angeli ministrant. Per probationem cognoscitur, per cognitionem dignus est ministerio angelorum. In cæteris autem quoties probatus est, toties & cognitus est. Petrus autem passionem eius detestatus est, crucis in eo scandalum præ amore & confessæ iam à se diuinitatis cognitione non sustinens. Sed quia eum ob infidelitatem crucis satanam nuncupasset, non multo post cum in monte glorię suę habitu cōstitisset tali à patris voce cognoscitur: Hic est filius meus dilectus, in quo cōplacui, hunc audite. Probationem quam tentatio Apostoli effecerat, paternę vocis agnitio est consecuta. Deinde sequitur: *Cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam.* In sessione doctrinam significari euangelica est autoritas. Sessiones autem nobiscum hæc sunt quæ à Græcis cathedræ nuncupantur. Moses cathedram habuit secundum domini dictum: Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quæcunque dicunt vobis, facite & obseruate, secundum autem operarum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt. Cum igitur doctrina pharisæorum ob id probabilis esse docetur, quia ipsi in Moysi cathedra sederunt, doctrina necessario significatur in cathedra. Cognouit itaque sessionem eius, cum dignitatem eius in omnibus prædicat, cum voluntatem eius qui se misit exequitur, cum humilitati corporis sui gloriam postulans audit è cœlo: Et honorificauit & honorificabo. Sed doctrina eius non minus in sessione quàm in resurrectione eius cognoscitur. Nam vt sessio doctrinæ præceptum est, ita & resurrectio operationis effectus est. Sedens Iesus docuit in monte, sed post doctrinæ ad opera descendit. Ita enim scriptum est: Et descendente eo de monte secutæ sunt cum tur-

bæ. Et ecce leprosus quidam adorabat eum dicens: Domine, si vis potes me mundare: Et extendens manum tetigit eum Iesus dicens: Volo, mundare. Ad sanandam quoque archisynagogi filiam surrexit dominus. Scriptum est enim: Et surgens Iesus sequebatur eum cum discipulis suis. Cum autem perfectum illud in lauandis Apostolorum pedibus humilitatis suę officium expleuit, ita legimus: Surrexit à cœna, & posuit vestimenta sua, & accepto linteo præcinxit se. Cognoscitur itaque in sessione eius & resurrectione doctrina atque opus, quia & sermone & opere dei in se patris gloriam prædicabat. *Intellexisti cogitationes meas de longe.* Scrutans corda & renes deus est. Et quomodo de lōge cogitationes eius intellectæ sunt? De longe, non ad locum, sed ad tempus refert. Non enim de longe se intellexisse ait, vt significatio loci esse credatur, tanquam longe ab humanis operibus sit, cum visu virtutis suę & scientia quæ cogitantur intelligat, sed de longe intellexisti ait, præteriti potius temporis significans atate. Et vbi istud quod longe ante cogitationes suas cognouerit reperiemus? Nēpe vbi dicitur: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo cōplacuit animæ meæ. Ponā spiritum meū super eum, & iudicium gentibus nunciabit. Non clamabit, non cōtendet, neq; quisquā in plateis vocem eius audiet. Et huius prophetiæ tum euāgelista meminit, cum his quos curabat, vt de se tacerent iubebat. Has ergo cogitationes eius humilitatis scilicet & patientiæ longe ante intellexit, quia de his erat prophetarum ore testatus:

Semitam meam & directionem meam inuestigasti.

Est etiā de semita & directione antequā id ipsum tractetur non nihilum præloquendum, id nanque quod nobiscum semita est, alia virtute atq; intelligentia cū Græcis est. Tritā enim nuncupāt, id est, frequenti gressu discursuque contritam, per quam non semel neque aliquando, sed semper inueundum sit. Quod autem nostri directionem transtulerunt, id illi ex Hebræo *σχοίνον* interpretati sunt, *σχοίνον* autem quarundam gentium consuetudine certum & constitutum modum itineris significat, vt quod nos miliarium, id illi *σχοίνον* nuncupent. Dominus itaque noster in eo corpore quod assumpsit iam transcursum à se atq; tritam in prophetis semitam percurrit, & certū cōstitutūque sibi itineris sui finem confecit. Quod autem per tritam prædicationis semitam ambulauerit, audiam⁹ ipsum dicentē: Hierusalem Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui missi sunt ad te. Quoties volui

G congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos, & noluisti? Quoties cum ait, frequentiam numerosæ significationis ostendit. Nihil ergo noui & egit & passus est, cum per nolentem cōgregari filios suos Hierusalē toties & auditus & inhonorat⁹ est in prophetis. Quod autem definitū & præscriptum iter cōfecturus esset, ostēdit in eo cum ait: Ego te honorificauī super terrā, opus consummaui quod dedisti mihi. Qui datum sibi opus cōsummat, modum præscriptæ operationis expleuit. Scit autem sibi constitutum esse quid gerere oporteat, cum ait Petro, gladio his qui ad cōprehēdendum eum venerant resistenti: Calicē quē dedit mihi pater meus, nō vis ut bibam illum? Docens se sibi traditum à patre passionis calicem esse bibiturum. Scit se etiam semitam suam directionemq; complexisse, cum potato acetato spiritum traditurus ait: Consummatum est, & mox tradidit spiritum. Hanc ergo semitam & directionem suam pater inuestigauit. Inuestigauit autem cum per prophetam de sorte vestis prophetauit, ut scriptum est: Et super vestimentum meum miserunt sortem. Et iterum cum de tradito inter latrones atque suspendo recognitus est propheta dicens: Et cum iniquis æstimatus est. Et cum de osse intacto atque impresso vulnere ante prædictum est: Os eius non confringetis, & videbunt quem compunxerunt. Hæc itaque & omnia quæ erant in passione præscripta, à deo peruestigata sunt ut fuerant prophetata. Ac ne quid ex his quæ gessit ac passus est, incognitum fuisse patri existimaretur, generaliter cuncta complexus est, dicens: *Et omnes vias meas præuidisti.* Sed qui præuidit, vidit antequam res esset. Præuidit etiam hoc, quia non est dolus in lingua mea. Est enim secundum propriam professionem, veritas, via & vita. Non recipit dolum veritas, nō enim mentitus est aut fefellit: lingua omnis eius officio functa est veritatis, quæ ait: Cælum & terra præteribunt, verba autem mee non præteribunt. Patrem deum prædicat, se vero esse & hominis & dei filium confitetur. Dolum prædicatio ista non habuit, quæ & de se & de honore eius qui se miserat fatabatur. Proficit deinde paulatim sermo cœptus ab homine, & ad significationem naturæ in eo cœlestis extollitur, cum ait: *Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima & antiqua, tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, non potero ad eam.* Personæ istud prophetæ non cōuenit, ut ex se dixisse videatur, mirabilis facta est scientia tua ex me, ut mirabilis facta dei co-

gnitio ex eo sit, Mose antea cognitionem nobis dei libro legis loquēte. Sed ne ipsi quidem Mose hoc esse proprium potuit, deum antequam flagrantem rubum conspicit nescienti. Opinione quidem electi in Abraham & Isaac & Iacob populi sui religioso, veruntamen familiarem cognitionem ante hoc tempus, nisi à deo non adepti. Sed omnis sermo iste ei nō competit qui ait: Pater manifestauī nomē tuū hominibus. Et qui ait: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscāt te solum verum deū, & quem misisti Iesum Christū. Sed hæc suo loco plenius prosequemur. Descendendū autem ad id est, secundū ordinem dictōrū. Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima & antiqua. Nouissima sunt cū probasti, cū cognouisti, & cætera quæ propria sunt eius hominis quæ assumpsit. Antiqua sunt quæ modum nō habent, quæ indefiniti temporis significant vetustatē. In principio enim erat verbū & omnia per ipsum facta sunt. Dehinc ut nouissima deus & antiqua cognouit, ita in eo quod sequitur, tu formasti me & posuisti super me manum tuā, vtrunq; significat, ut quod formauit antiquū sit, quod superposuit manū nouissimū sit. Quod enim secundū naturā diuinitatis formatus sit, Apostolus docet dicēs: Qui cū in forma dei esset. Quod enim in forma est, formatur in formā, & quidem paternæ naturæ & diuinitatis formam. Et nescio an quod formatus in forma serui est, referri possit ad patrem ut formatus ab ipso sit. Sapientia enim ipsa sibi ædificauit domum. Sed hinc nec temporis, nec quæstionis est amplius loqui. Quod autem proprie ad corporeā natiuitatem referri oporteat, & posuisti super me manū tuā, ita docemur ex persona patris. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eū. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere eum. Et non est ambiguum omnem hunc psalmum ad personam domini esse referendum, quia ea omnia in eo sunt, quæ & diuinitati ipsius propria sunt, & à naturæ nostræ infirmitate non dissentiant. Et quia vtrōq; in tēpore, id est, nouissimo & antiquo, vel ipse prædicando, vel in Apostolis & prophetis loquendo, cognitionem ex se dei mirabilem fecit, ait: *Mirabilis facta est scientia tua ex me.* Sed mirabilis quomodo? Nempe dum omnia esse intra deum docentur, dum deus esse in omnibus prædicatur, dum immensa & incomprehensibilis natura intus atq; extra manēs locos omnes quibus cōtineri possit excedat. Mirabile est deum vbique esse, & nusquam ab-

A quam abesse. In omnibus esse & totū esse & extra locos ac tempora pro infinitate atque æternitate sua semper esse. Hoc mirificum, hoc confortatum, id est, sine infirmæ iam intelligentiæ opinione firmatū. Sed quid est istud quod dicitur nō potero ad eam? vnigenitus ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et sicut habet pater vitā in semetipso, ita & filio dedit vitā habere in semetipso, & sicut pater viuificat mortuos, ita & filius quos vult viuificat, similiter & ego & pater vnum sumus. Nulla discretio potestatis in verbis est, nulla etiam differentia virtutis in factis est. Quod vnum sumus, plerique irreligiosorum ad voluntatis tantum concordiam retulerunt. Sed cum dicitur, vel operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre, non tantum voluntatis vnitas, sed etiam diuinæ virtutis ostēditur. Ergo cum omnia quæ pater facit, faciat & filius eadem similiter, quærendum est, quid sit quod dictum est, non potero ad eam. Sed cum audio pater maior me est, Et rursus: non potest filius à se facere quicquā nisi quod viderit patrem facientem, hæc mihi intelligentiam suggerunt dicti huius, non potero ad eam. Est enim pater maior filio, sed vt pater filio, generatione nō genere. Filius enim est, & ex eo exiuit, & licet paternæ nuncupationis proprietas differat, tamē natura non differt. Natus enim à deo deus nō dissimilis est à gignente substantia. Non potest ergo ad eum ex quo est exæquari. Nam quantum alter in altero per vniformem ac similem eiusdem naturæ gloriam maneat, tamē & ex quo genitus est nō exæquari in eo videtur posse quod genuit. Et videamus an hoc quod nō potero ad eam, ad dignitatē paternæ cōfessionis relatum sit. Sequitur enim: *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum tu illic es, si descendero ad infernū ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Non excedit paternam filius infinitatem, neque naturam quæ ultra locos omnes est is qui in sinu est transgreditur. Sit licet in cælo, sit in infernis & ultra postrema maris cuolet, adest tamen ille vbicunque qui vbique est. Nec subterfugi potest intra quem omnia sunt, & qui in omnibus est. Et ne quid irreligiose ad contumeliā indemutabilis atque impassibilis substantiæ opinemur ex eo quod dictum sit, aut à facie tua quò fugiam, vt videatur fugam ob passionis metum cogitasse, dictorū virtus noscenda est, vt incolumi dignitate hæc necessario cōmemorata esse intelligantur. Nemo au-

tem eorū qui in studiis doctrinæ cœlestis demoratur poterit ambigere deū atq; hominem dominū nostrum Iesum Christum cōfiteri. Et hominem quidē in tempore, deum vero semper, & ante hominē & post hominem. Vtrūq; vero deū scilicet atq; hominem, tunc tantum cum in homine fuit. Erat enim in forma dei & formā hominis accepit: Et rursus: in gloria dei patris est, forma seruili in gloriam eius cuius in forma ante manebat proficiente, corruptionis scilicet natura per profectum incorruptionis absorpta. Cum igitur psalmum hunc ceptum ex persona hominis quem assumpsit meminerimus, diligenter cōtundendum est, vt intelligamus quid diuinitati eius, quid homini sit aptandum: atq; ita vt sensum nostrum dictis magis applicemus, quā per fallacis intelligentiæ opinionem sensui dicta subdamus. Ait enim: *Quò ibo à spiritu tuo, aut à facie tua quò fugiā?* Diuersa significatio est spiritus atq; faciei. Et à spiritu quidem abibo, à facie autem fugiam. Dehinc sequitur: *Si ascendero in cælum illic es, si descendero in infernū ades.* Nō eadem est ascensio in cælum, quæ & descensio in infernum. Tertia deinde est, si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in postremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Iam non hominis hæc vox est, vt pennas sumat, vt suas suamat, vt trans oceanum habitet, vt deducatur illuc manu dei, vt teneat dextera dei. Potioris istud naturæ est. Et quis hic sit qui confidenter hæc dicat, ipsa dictorum ratio monstrabit. Ostendens igitur vnigenitus deus eam quæ per se mirabilis facta est, & ad quam non potest paternæ admirationis confessionem, vtrunque in se tempus & naturam vtranque significat, scilicet eam qua & in spiritu & in corpore manēs docuit. Cum enim ait, quò ibo à spiritu tuo, tempus illud quo & ipse spiritus in spiritu paternæ gloriæ ante assumptionem hominis mansit ostendit. Non enim poterat spiritu quoq; abesse qui spūs est, quia nec hic falli potest, nec ille deficere. At cum ait: *A facie tua quò fugiā,* assumptæ à se infirmitatis docuit etate: humana enī infirmitas faciei dei nō patitur occursum, quia dictū Moysi est: *quis est homo qui videbit faciē meā & viuet?* Quod nō sustinemus defugimus, quia infirmitatis humanæ est occursum naturæ incōspicibilis fugere. Et fugit quidem quantum ad impatientiam visionis. Sed quia secundum prophetam vultus dei super facientes mala, naturæ quoque humanæ est, iudicium dei quod significatur in vultu fugere non posse. Non enim tanquam

G peccator, qui peccati nescius est loquebatur vt fugeret, sed paternam infinitatem extra omnia manentem cum in spiritu ante docuisset, nunc quoque ex hominis persona qui nusquam deum fugere posset ostendit. Sequitur quoque ratio dictorum, vt vtrunque ex eo quod & homo & deus erat dixerit. Si ascendero in cœlum tu illic es, hoc diuinitatis est proprium. Nemo enim ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, fili⁹ hominis qui est in cœlo. Terreni enim corporis natura ascensionem hanc nisi in cœlestem gloriam demutata non obtinet. Si descendero in infernum ades. Humanę ista lex necessitatis est, vt sepultis corporibus ad inferos animę descendant. Quam descensionem dominus ad consummationem veri hominis nõ recusauit. Id autem quò abibo aut quò fugiam, & illic es, & ades, ad significationem doctrinę eius quę mirabilis ex eo facta est pertinet, per quã deus omnia esse & in omnibus esse sit cognitus. Vt licet faciem dei homo fugiat quia non sustinet, licet de supernis ad inferos mortis lege descendat, deus tamen vbiq; sit semper & in omnibus. Et quia per hęc superiora discretū ex vtroq; in quo erat naturę genere prædicauit, dei scilicet atq; hominis, tertio vnitatem naturę iam in se proficientis ostendit dicens: Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in postremis maris. Et enim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Cum sumpsit pēnas iam corpore nõ grauat. Cum suasumpsit, docet hęc euolādi semper sibi fuisse virtutem. Cum ante lucem sumpsit, tēpus resurrectionis ostēdit: Cum in postremis maris est, loca vt deus humanę demorationis excedit. Cū deducit manu, nõ timet. Cum tenet dextera dei, nõ demutatur aut decidit. Donauit em̄ illi deus nomē quod est super omne nomē, vt in nomine eius omne genu flectatur cœlestiū, terrestriū, & infernorum, & om̄is lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. In eo enim quod datur ei nomē super omne nomē, manu ac potestate dei patris in gloria ipsius homo susceptus assumitur. Pēnas autem ad demutationem terrenorū corporum in spiritualē atq; ætheream naturā referri prophetica autoritas est, cū ad inopem fidei & bonorū operum pauperē dicitur: ne extēdas te cū sis pauper diuiti, sensu autē tuo abstine. Præparauit enī sibi pēnas vt aquila, & reuertetur in domum eius qui præest ei. Pauperē extendentē se in opes diuitis arguit, quod infidelitatis suę inopiã fideiū exæquet opulentia. Diues enim non humanis opibus, sed cœlesti thesauro parat sibi pennas

quibus reuertatur in domū eius qui præest ei. K
Reuertitur enim vnde decidit, vnde per peccatum primi hominis expulsus est. Et quis est iste cuius hæc domus est, & qui ei præest: Nempe ille qui dixit. Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Meminit & alibi dicens cum de spiritualium indefessa iam æternitate tractaret, pennigerabunt tanquã aquilę, naturam euolandi in cœlū in resurrectionis demutatione sumpturi. Sed hic pennas sumit volaturus, nõ alienas, nõ nouas, sed proprietatis vsurpatione præsumptas, quia post passiōis volūtarię sacramentū & naturę & potestatis pennas ad cœlum se habuerit efferendi. Sequitur etiam idem ordo dictorum, & ex vtriusq; naturę intelligentia hominis scilicet & dei sermo decurrit. Ait enim: *Et dixi forsitan tenebrę conculcabunt me.* Vox ista humana esse existimatur, quia videtur quibusdā aut irreligiosis aut imperitis sub illa passiōis timiditate trepidare, quasi vero nunc sermo iste timoris alicuius habeat professionem, & non magis susceptę mortis significauerit voluntatem, nullo eius metu ac terrore prælato. Non enim ait tenebrę conculcabunt me, sed ait, forsitan tenebrę conculcabunt me. Quod fortuito adiecit, incertum humanę de se opinionis, qua timere inferos creditus est irrisit terrorem. Nõ enim conculcari se certus, idem rursus an conculcetur incertus est. Vt autem hoc quod ait, forsitan tenebrę cōculcabunt me, non ad naturę suę trepidationem posset intelligi, sed impię de se intelligētia significaret incertū, cōtinuo subiecit: *Et nox illuminatio in delitiis meis.* Quomodo enim cōculcatur à tenebris cui mors illuminatio in deliciis sit futura? Domino itaq; passio ista delitię sunt, dum portas æreas confringit, dum vectes ferreos cōterit, dum omnem potestatem despoliat, dum de his in se triumphat, dum eum quem ad imaginem suã fecerat redimit, dum delitiis paradisi restituit. In his igitur passiōis oblectamentis atq; delitiis nox ei illuminatio est, & illuminatio ob id, quia tenebrę nõ obscurabuntur à te per naturę vnitatem ad indemutabilem diuinitatis similitudinem. In filio pater est, & operibus ipsis testantibus, quod in eo pater sit cōfidenter ait: Nõ obscurabuntur à te, quia ex persona patris dictum in psalmis meminimus, cū ipso sum in tribulatione. Et ipse dominus in euangelis, cum de Apostolorum trepidatione loqueret ait: Ecce venit hora vt dispergat vnusquisq; vestrum, & me solum relinquatis, Sed nõ sum solus, quoniam pater mecum est. Siue virtute qua similia patri potest, siue natura & genere &

A genere & diuinitate, qua ex deo natus est, pater cum eo est. Confidenter ergo ait, quia tenebræ nō obscurabuntur à te. Nō enim sentit virtus indemutabilis tenebras, & infernā noctem lux vera nō patitur. Sequitur enim: *Et nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ eius ita & lumē eius.* Hoc totum ad id refertur quod dictū est à te. Tenebræ nō obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur à te, & sicut tenebræ eius, ita & lumen eius à te. Semel dictum à te refertur ad plurima. Ideo autem in deliciis nox est, quia sicut dies illuminabitur: illuminabitur autem ob id, quia vt tenebræ ita & lumen à deo sint, potente tenebrarum conditore condere lumen in tenebris. Et audiamus istud euangelicum docentem ita, & lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non cōprehenderunt. Illo potente vt lux sit in tenebris, tenebris non potentibus obscuritatis suæ nocte lumen indefessi luminis cōprehendere. Sequitur deinde: *Quia tu domine possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ. Confitebor tibi quia terribiliter mirificatus sum.* Tenet etiā nunc ordinem significationis vtriusq; vt se & hominē & deū doceat. Cum enim possidentur à deo renes eius, & à matris utero suscipitur, corporalis in eo cōditio monstratur. In renibus enim voluptatis est causa. Sed cuius renes à deo possidentur, nō exeunt in voluptates corporis incētiæ lasciuiz. Et qui ab utero matris suscipitur, nō ad opera sæculi à deo susceptus excedit. Omnis igitur eius volūtas ac labor est patrem prædicare, voluntatem patris explere, acceptū à patre calicē bibere. Hęc enim hominis sui quę assumpsit officia sunt. Sed cum ait: cōfitebor tibi, quia terribiliter mirificatus sum, cōfessionem omnem terribilis de se admirationis ad gloriā diuinæ substantiæ suæ reddit. Mirificatus est enim ob id, quia deus possedit renes eius, quia à matris utero susceptus est. Per id em̄ quod volūtas & operatio deo dedita fuit, mirificari terribiliter promeruit. Mirificatus autē terribiliter est, dū hora crucis tenebrę sunt, dū tremat terra, dum saxa rumpuntur, dum patent sepulchra, dum mortui resurgunt, dum in eodem corpore ipso conspicitur, dum clausis ianuis soli sibi penetrabili aditu assistit, dum ad cælos eleuatur, dum Apostoli gentium linguis loquuntur, dū vmbre eorum morbis medentur, dum claudis nummum poscentibus cursus donatur, dum eleemosynis inopum mortuus redditur, dum persecutores sunt prædicatores, dum dissolutis cathenis cātatur in carcere, dum in martyrio à martyre videtur in cælis, dum postremo in eo quo eleuat⁹ est corpore à dextris dei se-

det, cuius in gloria & manebat & permanet. **D** Omnem autem eam qua terribiliter mirificatus est dignitatem ad opus eius refert, cuius & paruit voluntati, dicens: *Mira opera tua & anima mea nouit valde.* Quod enim, inquit, terribiliter mirificatus sum, opus tuum est. Eadē autem & in euangelis ratio seruata est, vt cū ad demōstrationem virtutis suæ dixerit, quæcunque pater facit, eadem & filius facit similiter, Et rursum: Sicut pater viuificat mortuos, sic & filius quos vult viuificat: tamen dignitatem operum omnium patri deferens, cum dicat non potest facere filius à se quicquā nisi quod viderit patrem facientem, contestatam de se potestatem per reuerentiæ honorē ei, cui omnia meminerat cōsuetenda, subiecit non sibi adimens, quod similia patris posset, sed eum per quem similia posset ostendens. Hęc igitur quibus terribiliter mirificatus est, licet quia potuit virtutis suæ fuerint, tamen patris operibus vniversa ea detulit dicens, mira opera tua, & anima mea nouit valde. Humanę infirmitatis vox ista non est, vt mira opera dei se nosse iactet. Soli hoc cōpetit qui ait, nemo nouit patrem nisi filius. Nouit enim non vt cunque, non leuiter. Nouit autem valde per eam fiduciam qua dicit: Pater in me, & ego in patre. In eo enim quod ait valde, perfectam scientiam intimæ cognitionis ostendit. Et quia omnia mira opera dei valde anima ipsius nouit, eruditionem doctrinæ in nos suæ memorat, quia nobis paternæ operationis iam non sint occultata mysteria, dicens: *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto.* **E** Os Christi ecclesiam esse & prophetica & apostolica autoritas est. Nam cum secundum ea quæ in Genesi dicta sunt de Adam atque Eva Apostolus tractaret, ita ait: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, Ad expositionem dicti huius adiecit, dicens: in ecclesia hoc mysterium magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia. Quod autem per misericordiam dei patris ecclesiæ hæc occultata non fuerint, ipse dominus in euangelis testatus est, cum ait: Confitebor tibi pater domine cæli & terrę, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita pater quia sic fuit placitū ante te. Ab eo igitur nobis non occultantur quæ facta sunt in occulto. Nobis quidem non occulta sunt, sed sæculi huius prudentibus facta sunt in occulto. Quod autem omnia ecclesiasticæ spei sacramenta in occulto fuerint, testatur & Apostolus, dicens: Prout potestis intelligere intellectum in sacramēto Christi, quod aliis temporibus nō est cognitū

Os ossis.
τὸ ὄστυ.

G filiis hominū, sicut nunc reuelatum est sanctis eius Apostolis & prophetis, in spiritu esse gentes cohæredes & concorporales & cōparticipes pollicitationis eius in Christo. Et iterū: secundum dispensationem dei quæ data est mihi ad vos ad implendum verbum dei, sacramentum quod absconditum fuit ante secula & generationibus, nunc manifestatum est sanctis eius, quibus voluit ostendere diuitias gloriæ sacramenti dei inter gētes, quod est Christus in nobis spes gloriæ. Occultum itaque mysterium fuit quod reuelatum est, esse deo gentes cohæredes & concorporales & cōparticipes pollicitationis eius in Christo. Occultum autem mysterium est, quibus voluit ostendere diuitias gloriæ sacramenti dei inter gentes quod est Christus in nobis spes gloriæ. Occultum igitur hoc mysterium fuit. Quod esset

H Christus in nobis, hoc pater reuelauit. Petro enim dictum est, non caro & sanguis reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Reuelatum autem est Christū esse in nobis in pauperibus, in tribulatis corde, in humilibus terræ, in purgamentis mundi, in ecclesiæ infirmis. Infimum est enim ecclesiæ, id est, omni humilitate summissum. Hoc ergo occultum mysterium reuelatum est, quod est Christus in nobis. Non per Apostolum hæc tantum dominus, sed etiam in hoc eodem psalmo ita loquitur dicens: Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto: *Et substantia mea in inferioribus terræ.* Non in inferno sicut superius cum de passione tractabat, sed in inferioribus terræ cum de reuelatis à patre quæ in occulto fuerant prædicabat. Occultum autem

I fuerat quod est Christus in nobis, id est, substantia mea in inferioribus terræ. In inferioribus scilicet omniū humilitatis officiis. Proce- dit deinde secundum profectum euangelicum sermo psalmi, cum ait: Imperfectum tuum viderunt oculi mei, & in libro tuo omnes scribentur dies, replebuntur, & nemo in eis. Atque vt omnia secundum doctrinā cœlestem intelligere possimus, id quod difficultatem affert absoluendum est. Quod enim Latini trās- latores imperfectum interpretati sunt, id in Græcis libris ἀκατέργαστον scribitur. Nec querimus de translatorib⁹. Vereor enim ne nō aliter significari ab his potuerit. Id autem quod Græce est ἀκατέργαστον significat id quod sine operatiōe maneat, vt sit id ipsum cum factum tamen non sit. Imperfectum autem nobiscum id demonstrat, quod cœptum, nec cōsummatum sit. Sed si interius verbi huius virtutē pertractem⁹, potest nō sanè à Græcitatē proprie-

tate esse diuersum. Deo autem soli proprium K potest esse vt sit, & infectus sit, quia quod est, nō est necessitatis vt fiat. Quod autē fit, nō est antequā fiat. Sed quia æternus est manet, neque factus est. Hoc ergo imperfectū, & (vt ad intelligētiam profectū dicere audeamus) inoperatum dei oculi ei⁹ viderunt. Imperfectū enim tuum viderunt oculi mei. Sed qui tādē oculi? Nūquid spirituales illi quibus deum patrem solus vnigenitus videt? Sed isti nō egent his quæ sequuntur. Et in libro, inquit, tuo omnes scribentur, dies replebuntur, & nemo in his. Profectū indēmutabilis illa vnigeniti dei natura nō expetit. Et qui tandem ei erit profectus, vt omnes oculi eius in libro scribantur, vt dies repleantur, vt in his nemo sit? Hoc totum contumeliosum & impudēs est opinari. Sed quē admodum os eius, in quo ecclesiæ corpus ostēditur, quæ occulta erant nō occultata sunt, & L oculi eius hoc quod imperfectū dei est, viderunt. Os autē ad ecclesiam referri (quæ corpus est Christi) superius admonuimus. In corpore vero oculum principalis esse officij ac virtutis nemini dubium est. Et quia oculi potiores cæteris membris sunt, in his Apostolos significari non ambigendum est, per quos lumen ecclesiæ & operationis diuina mysteria præbentur. Quod dominus manifestē in euāgeliis ostendit. Namque cum apostolos sal terræ, lumen mundi, & lucernam domus in candelabro ob egregia & cōspicabilia ad cōparationis exemplum fidei suæ opera nuncupasset: rursus vocans eos à terrenis & corruptibilibus thesauris, & à seculi lucris, esse oculos corporis dixit ita: Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus simplex est, totum corpus tuum erit lucidum, si autem oculus tuus nequā est, totum corpus tuum tenebrosū erit. Si ergo lumen quod in te est tenebrę sunt, tenebrę ipsæ quātæ erunt? Extra corporalem intelligentiam locus iste est, & idcirco spiritualiter intelligendus est. Apostoli itaque qui ecclesiæ, id est, Christi corporis oculi sunt, lucidi & simplices iubentur esse, corpore toto lucido his simplicibus mansuro. Si autem nequam fuerint, toto corpore necessario tenebroso futuro nulla scilicet tenebris spes luminis residua, si lumen ipsū in tenebris sit. Ex quo ingēti periculo sacerdotes, qui ecclesiæ oculi sūt, negociis seculi, curis pecuniæ, & familiarium rerū incrementis & conuiuitorum luxibus occupantur. Ecclesiæ enim lumen sunt, id est, corporis oculi. Et si lumen ipsum auaritiæ & lasciuia nocte tenebreseat corpori, id est, ecclesiæ cui per naturam suam tenebrę sunt, quātæ in super tenebrę

de exemplo

ἀκατέργαστον.

ἀτέργαστον.

A de exemplo tenebrosi luminis inuehentur: Hi ergo oculi eius imperfectum dei viderunt. Imperfectum autem dei diximus, quod factum non sit, & maneat in quo aternitas infecta diuinitatis ostenditur. Sed audax forte est vt initialem illam dei patris aternitatem visam ab Apostolis asseramus. Maxime cum dictum sit, deum nemo vidit vnquam nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris. Sed nihil nostrum dicimus, nihil audax prædicamus. Dicat ille qui dixit, qui me videt, videt & patrem, non ipsum se patrem esse significans. Non enim roganti Philippo vt sibi patrem ostenderet, respondit: ego pater sum, sed ait: qui videt me, videt & patrem. Per indifferentis nature virtutem eum de quo quærebatur patrem conspici in sese respondit, & id adhuc absolutius subiicit: Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis mihi, quoniam ego in patre

B & pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor, sed pater qui in me manet ipse facit opera. Credite mihi, quoniam ego in patre & pater in me. Sin autem, vel propter opera ipsa credite. Arguit non intelligentem & adhuc de patre querentem, & per operum efficientiam virtutem patris in vnigenito nõ contuentem. Manet enim pater. Est nãq; genitus ex eo, non est in eo nouæ creationis aliena natura. Virtute filius est, diuinitate filius est, substantia filius est, generatione filius est. Opera testantur, potestates loquuntur per nature progeniem in filio patrem esse, & per legitimæ originis substantiam filium in patre esse. Non dissentit hæc ab vnigenito nata generositas, vna ambo sunt, pater videtur in filio,

C & videtur non per inuisibilis nobis nature contemplationem, sed per operum admirationem. Filij enim opera, opera patris sũt, nõ imbecillo ad efficienda ea filio, neq; diuersa virtute nature, sed id filio efficiente, quicquid is à quo ipse est genitus efficiat. Atque ideo per id quod in maiestate operum filius contemplabilis est, pater quoq; videtur in filio. His ergo oculis qui aternitatem in filio paternæ virtutis cõtuetur, id est, Apostolis id precatur, vt in dei libro scribatur. Maneant scilicet in memoriam aternã, pro quibus tali prece in euãgelij orauit: Pater manifestauit nomen tuũ hominibus, quos dedisti mihi de seculo: tui erant, & mihi eos dedisti, & verbum tuũ seruauerunt. Nunc cognouerunt, quoniã omnia quæ dedisti mihi dedi eis, & ipsi acceperunt & scierunt vere quoniã à te prodierunt, & crediderunt quoniam tu me misisti. Ego pro his rogo, nõ pro seculo rogo, sed pro his quos dedisti mihi. Pro

his ergo orat, vt in libro dei scribatur. Et si forte ambigant, cur non in libro viuentiũ scripti sunt, mihi maioris dignitatis videtur esse in libro dei scribi, quia peccatores de libro viuentiũ delerentur, iusti autẽ in libro dei scribuntur. Quod utrũq; sub his dictis significatur: Deletantur de libro viuentiũ, & cũ iustis nõ scribatur. Pro resurrectionis enim diuersitate, quia stella à stella differt in gloria, plures in libro viuentiũ erunt. Iusti autẽ in libro dei scribentur, quia peccatores nõ modo cũ iustis nõ scribentur, sed ne in libro quidẽ viuentiũ relinquentur. Sed cõtuendum est qui profectus eorum sit qui in libro dei scribentur. Nempe iste: Die replebuntur, & nemo in his. In quibusdã αληθινότητα ημεις codicibus ita legimus: Die formabuntur. Nec multũ differt repleti & formari. Formamur enim vt cõformes simus gloriæ corporis dei. Et Apostoli dictum est. Filioli quos iterũ parturio, donec Christus formetur in vobis. Replemur autem secundum dictum propheta: Replebimur ab vbertate domus tuæ. Die itaq; replebuntur, id est, vero lumine. Lux enĩ Christus est. Erat enim lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ. Non iam ignorantia nocte detenti, neq; tenebris huius seculi cæci, sed veritatis luce illuminati & die repleti. Quod autem repletum est, nihil præter id ex quo impletũ est recipit. Nox enim in eum qui die repletus est, nõ penetrat secundum illud Apostoli: Quæ enim participatio est luci ad tenebras? Neq; sedem Christi accipit spiritus mundi, vt scriptum est: Vos enim nõ spiritum huius mundi accepistis, sed spiritum qui à deo est. Neq; qui mundo mortuus est viuit sicut Apostolus docet: Viuo enim iam nõ ego, viuit autem in me Christus. Qui die repletus est, diem tantũ in se habet, & ideo ait: Die replebuntur & nemo in his. Nemo in his erit præter diem, quo repleti sunt, non pecuniæ cõstus, nõ voluptatum stimulus, non ambitionis ardor, nõ odiorum malignitas, nõ inuidiæ aculeus, non conuictorum furor, non superbiz amentia, non cætera quæ diaboli sunt arma atq; virtutes, sed lux vera, sed dies sola qua repleti sunt. Cæterarum quoq; iam rerum effecti sunt incapaces, & dignum planẽ hi qui sola die pleni sunt testimoniũ sumunt. Sequitur enim: *Multũ autem nimis honorificati sunt amici tui deus, nimis confortatus est principatus eorum. Dinumerabo eos et super arenam multiplicabuntur.* Quid cum his dictis homini cõmune, vt eos qui super arenam multiplicabuntur dinumeraret? Ei tantũ istud competit, cui sine recessione & calculo innũmerabilis numeri cogitio

Gnatio est. Amici autem eius nimis honorificati sunt. Nimis cum dicitur, non secundum Latinitatis consuetudinem intelligendum est. Nimis enim nobiscū id significare solet quod necessarium modum inutiliter excedat. Sed Græci id quod nostri nimis transfulerūt, *λίαν* interpretati sunt, in quo magis valde quàm nimis cōtinetur. Valde ergo honorificati amici eius sunt. Et amicū quidem Abrahā deo fuisse cognoscimus. Amicū & Mosen lex esse deo locuta est. Evangelia vero plures iam deo amicos esse significant domino dicente. Iam non dico vos seruos, quia seruus nescit quid velit dominus eius, sed vos dico amicos, quoniam perstitistis mecum in omnibus tentationibus. Hos igitur quos nunc amicos nuncupat, ut superius ostendimus, & à patre sibi datos, & patris esse confessus est, secundum id quod ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea, amicos pa-

tris esse eos dicit. Nō solum autem ipsi honorificati sunt, sed etiam principatus eorum cōfortati sunt. Ipsi quidem honorificātur cū amici sunt, cum die pleni sunt, cū in his nemo est. Sed principatus eorum cōfortantur, ecclesiæ scilicet ab ipsis cœptæ, ab his p̄icipia sumētes, quæ super terram toto in orbe fundatæ fortibus principiis constiterint. Et ut ad ecclesiæ populos referri istud necessario intelligeretur adiecit: dinumerabo eos, & super arenā multiplicabuntur. Nunquid numerus eorū incertus est, qui in libro dei scribuntur? Ergo nulla est difficultas in numero, quorum veritas maneat in scripto. Sed id quod dictum est: Super arenam multiplicabuntur, non ad homines tantum existimauerunt, quod Abrahæ dictum esset: Et erit semen tuum sicut arena maris. Ut quia Abrahæ semen, sicut arena maris est, ad id quod super arenam multiplicabuntur amici dei multitudo angelicæ numerositatis accedat. Non enim aliter sibi conuenire sicut arena maris & super arenam maris putauerūt, nisi hominum multitudini connumeraretur copia angelorum. Sed nos vniuscuiusque sensui non contrahimus. Quid autem secundum donum spiritualis gratiæ senserimus, sine cuiusquam contumelia tractabimus. Promissiones duas Abrahæ fuisse in Genesi accipimus, vnam Ismahelis generationem deo dicente: Quia omnem terram quam tu vides tibi dabo eam, & semini tuo in æternum, & faciam semen tuum tãquam arenam maris. Si potest quis enumerare arenā maris, ita & semen tuū dinumerabitur. Nato vero Isaac & in holocaustum quantum ad Abrahā spectat oblato, hæc sequēs repromissio fuit: Nisi benedicēs bene-

dicam tibi, & multiplicans multiplicabo semē tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam quæ est ad oram maris. Et si secundum Apostolum hæc duo testamenta sunt, vnum secundum Ismahel in seruitutem generans, aliud secundum Isaac in libertatem matris nostræ Hierusalem quæ in cœlis est educens, dum necesse est feminum in stellis & in arenis numerositas prædicetur. Ergo amici dei super arenam maris dinumerantur. Quis enim ambigat secundum ecclesiam toto in orbe numerosam multitudinem gentis Iudææ copia in Christo credentium præueniri? Atque ideo super arenam multiplicabuntur, quia copiosiores his erunt qui ex legis impio populo terreni & aridi significantur in arenis. Hinc sequitur: Et surrexi & adhuc tecum sum. Surrexi ad resurrectionis gloriam spectat. Sed secundum præscientiam dei id quod futurum est tanquam præteritum loquitur, ob scientiam atque virtutem quæ futura sunt facta sunt, ut etiam nosmetipsi facta esse existimamus quæ futura esse cōfidimus. Id autem & adhuc tecum sum, nondum temporis esse significat ut resurgat, quia nondum tempus sit passionis, cum se adhuc esse cum deo profiteatur. Ipse enim ait: Adeo exiui & veni. Adhuc ergo tecū sum, quia nondum temporis est, ut ante veniam & veniam in mundum, ut quæ prophetata sunt expleamus. Quod autem ait: si occidas deus peccatorem: nunquid qui venit saluare quod perierat & peccatorem redimere, peccatorem precatur occidi? Absit ut velit occidi. Sed peccator occiditur cum seculo moritur, cum Christo cōmoritur, ut viuat in Christo. Beatus apostolus ait: Quotidie morimur. Et rursus: Mortuus sum legi ut viuā Christo. Morimur autē ita, quando in nobis per fidem perempta peccata moriuntur. Audiamus adhuc quomodo deus peccatores occidit per id quod dicitur: Mortificate ergo membra vestra super terrā, fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscentiam malam, & avaritiam. Sic peccator occiditur, cum in generationem vitæ spiritualis viciorum omnium & peccatorū morte renouatur. Sequitur deinde: Viri sanguinū declinate à me. Quoniam dices in cogitatione, accipient in vanitatem ciuitates suas. Latina translatio dum virtutem dicti ignorat, magnam intulit obscuritatem, nō discernens ambigui sermonis proprietatem. Quod enim nobiscū scribit: quoniam dices in cogitatione, cum Græcis hoc modo est *ὅτι ἐγὼ εἶς διαλογισμὸν*, & illud *ἐγὼ* pronuntiatione distinguitur, ut aut dices intelligatur, aut contentio, utrunq; enim sub vidē verbis

Abrahæ due
factæ promissiones.

A verbis significatur hoc dicto. Sed hi. qui Hebraici sermonis scientiam consecuti sunt, non dicis, sed contentiones in eo quod *ἔγῃ* translatum est prodiderūt: Et sanè id ita esse ratio & intelligentia monstrabit: Viri, inquit, sanguinū declinate à me. Memini in Ezechiele dictum æque reos sanguinis futuros, quorum adulanti silentio plures in interitum incidissent, ita: Fili hominis speculatorem dedite domui Israël, & audies ex ore meo verbum, & comminaberis, & si nō distinxisti, neq; locutus es, vt distingueres iniquo, vt se auerteret ab itineribus suis & viueret: iniquus ille in iniquitate sua morietur, sed sanguinem eius de manu tua requiram. Inuenio & alium sanguinem de quo dictum est: virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Vt igitur viri sanguinū sunt, quorum adulās doctrina est, ita & viri sanguinum sunt, quorum dolosa est doctrina. Dolosa

B autem doctrina est hæreticorum sub nomine dei blasphema, sub prætextu religionis impia, sub veritatis specie fallax. Quorum in animo & cogitatione solum contentionis studiū persistit, nihil ad salutem hominum laborant, nihil ad spem acquirunt, nihil pacificum cogitant. Vt omnibus his in contentionibus labor sit & pugnam meditentur. Isti infelices animas extinguūt, & in vanum ecclesias sibi congregant, quas ciuitates dei secundum prophetiā euangelicamq; consuetudinem nūcupari frequens & plurima autoritas est. Hoc ergo significatur his dictis: Viri sanguinum declinate à me, quia contentiones in cogitatione, accipient in vanum ciuitates suas. Viri sanguinum sunt, & deperditarum animarum reatum declinare iubentur, quia contentiones in cogitatione sunt. Hi in vanum ciuitates dei accipient, infructuosarum ecclesiarum cæcus per schismatum dissidia reddentes. Sed planè quia pax & iusticia & veritas est, affectum in eos suum ostendit, dicens: *Nonne odientes te o domine odini, & super inimicos tuos tabescebā: Perfecto odio odieram illos, inimici facti sunt mihi.* Est religiosum odiū, quotiens is nobis odio est qui deum odit. Inimicos quidem nostros amare præcipimur, sed nostros, non & dei. Nam iuxta deum, & patrem, & matrem, & coniugem, & filios, & fratres odisse deuotū est. Odit ergo odientes deū & inimicorum odio tabescit, & odit odio perfecto & inimici sibi facti sunt. Nō enim filius diuersus à patre est, vt non alterius inimicus vtriusque fiat inimicus. Concludit deinde libertatis suæ fiducia. Simulq; vt ea quæ per præsentiam tãquam gesta memorauerat nunc ad demonstrationem temporis gerenda monstra-

ret, dixit *Proba me deus & scito cor meum, interroga me & scito semitas meas. Et uide si uia iniquitatis in me est, & deduc me in uiam aternā.* Humanæ naturæ fiducia ista non est vt probari se velit, vt sciri cor suum postulet, vt cognosci semitas suas expectet, vt inspicere non metuat si uia iniquitatis in se sit, vt per hanc cognitionē in æternam vitam deducatur. Vox ista eius tantum potest esse qui dixit, Ecce venit princeps huius mundi, & non inuenit in me quicquam. Solus enim extra peccatum est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus. CXXXIX.

Ripe me domine ab homine malo, à uiro iniquo libera me. Quia cogitauerunt maliciā in corde, tota die constituebant prælia. Et reliqua. Cæptus est psalmus ex persona hominis inter multas infestationes inimicorum anxij, aduersus quem multæ insidiæ & doli plures sint. & conuenire hæc omnia in personam huius prophete David videntur, cuius vita infestata vndiq; & plena semper periculis fuit. Saul cum in deserto, illum in vrbibus bello ac dolis sequebatur, persequente quoq; filio ipsius Abessalon & multa aduersus regnum vitamq; eius moliente & audete, multis præterea aliis & domesticis & extraneis insidiis subiectus semper fuit. Sed nihil speciale ex his omnibus in psalmo continetur, vt proprie ex persona eius oratio esse credatur. Generalis autem fortè & ex spiritu prophetiæ psalmus esse noscitur vnūquemque nostrum per orationis exemplum cū in mediis infestantium in nos odiis iactemur erudiens, quali deū prece oporteat deprecari. Sed contuenti mihi penitus quasdam virtutes proprietatesq; verborū, quæ ultra humani sermonis cōsuetudinē altius nescio quid & sublimius eloquuntur, eius potius hominis in quo ex partu virginis ad sacramentum humanæ salutis vnigenitus dei filius natus est, repertus est psalmus iste intelligi oportere. Secundū enim eam quæ in se suis generis prius naturā dei videlicet atque hominis, nō modo in euāgeliis, sed etiam in prophetis, ita coaptatis ad vtrunque dictis locutus est, vt dum diuinitatis suæ impassibilem atque immutabilem virtutem docet, infirmitatem quoque naturæ corporeæ non taceret. Rursumque cum ex susceptione carnis infirmitatis in eo sermo esset, præconiū quoq; mox nō infirmāde ex aliquo diuinitatis adlisteret. Quod enim deus est, naturæ suæ est. Quod autē homo fuit, naturæ nostræ assumptio est. Loquitur itaq; in psalmo ex infirmitatis nostræ quam assumpsit affectu, cum traditorē suum

palā est ex hoc loco. Hi autē aliud legunt, quā hōiē reperimus in nostris codicibus in quibus scriptum est. *Et dicitur dicitur dicitur.*

C

ret, dixit *Proba me deus & scito cor meum, interroga me & scito semitas meas. Et uide si uia iniquitatis in me est, & deduc me in uiam aternā.* Humanæ naturæ fiducia ista non est vt probari se velit, vt sciri cor suum postulet, vt cognosci semitas suas expectet, vt inspicere non metuat si uia iniquitatis in se sit, vt per hanc cognitionē in æternam vitam deducatur. Vox ista eius tantum potest esse qui dixit, Ecce venit princeps huius mundi, & non inuenit in me quicquam. Solus enim extra peccatum est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

C

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G suum nouit, cum cōsilia aduersus se inita prospicit, cum quæstionum prælia & obrectationum venena perpetitur, cum tentationum scādala & verborū laqueos euitat, cum patri confitetur, cum ad eum orat, cum ei omnis virtus ab eo est, cum licet ex infirmitate corporis anxius sit, non solum tamen se relinquendum in die passionis meminerit. Hæc igitur omnia ex persona eius in psalmo contineri docemur, atque ita, vt in his quæ naturæ humanæ societas permittit, personæ etiam nostræ ex aliquo intelligi possit oratio. Hoc enim quod ita cœptū est: eripe me domine ab homine malo, à viro iniquo libera me, ad communem quoque credentium omnium precem pertinet. Omnes enim insidiæ quascunque nobis spirituales nequitia præcedunt, maxime per homines aptantur, & occasiones vitiis nostris alienæ naturæ peruersitas subministrat. In lites nos iniquus exagitat, in anxietates aduersantiū & insidiātium nobis terror impellit. In libidinem facultas se in id præbetis loci inuitat. Oculus enim meretricis, laqueus peccatoris est. Oramus ergo in his malis positi dicentes: Eripe me domine ex homine malo, à viro iniquo libera me. Sed propria hæc esse oratio domini ex consequenti docetur, cum ait: Qui cogitauerunt mala in corde. Cogitationes cordis nosse nō nostrū est, sed eius de quo dictum est. Scrutans corda & renes deus. Eius quoque qui dixit, sciens cogitationes eorum. Quid cogitatis mala in cordibus vestris: ille occultos omnes malignorū cordium sensus impenetrabiles atque iuuos aditus obeunte natura virtutis suæ contuetur. Sed qui eripi se de homine vno malo & iniquo deprecatus est, in quo significare traditorē suū existimatur, iā de plurimis mala in corde cogitantibus loquitur, dicens: Qui cogitauerunt malicias in corde, tota die cōstituebant prælia.

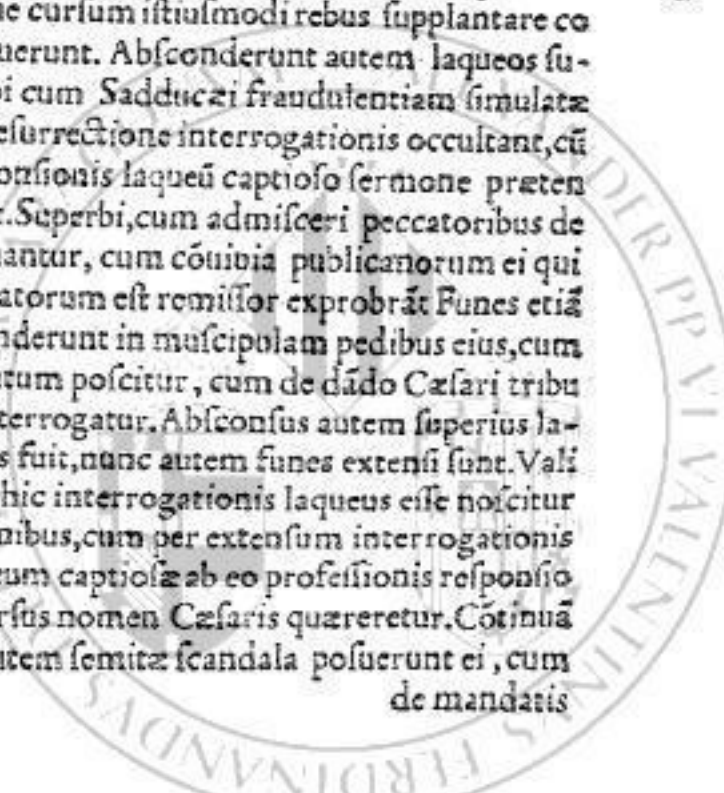
Acuerunt linguas suas sicut serpētes, uenenum aspersionem sub labiis eorum. Non omni die aduersum David armis certatum est, neque semper instructa sunt prælia. Aduersum autem dominum secundum euangelicas narrationes eius nullum tempus vacuum fuisse ab insectantiū odiis inuenimus. Paralyticū sanat, mox de eo ob illicitam, vt putabant, peccati indulgētiam venenato ore disseritur. Aridam manū reformat, statim violatæ legis reat⁹ adscribitur. Dæmoniacos curat, continuo per Beelzebub dæmonum principem hæc perficere arguitur. Nihil est quod non ei plenum semper insidiis sit, quod nō vipereæ linguæ veneno obiectum sit. Nostra quoque omnium vita, maximeque eorū qui religioni student, qui aduersantiū virtutū

sustinent: bella atque obrectationum venenata iacula suscipiunt, fraudulentæ blandiloquētia veneno appetitur. Et hæc omnia per homines in quibus spirituales nequitia operantur, insistant. Scriptum est enim: Excitauit dominus Sathanam Salomon: Ader Idumæum, & aduersus fatus est Ader non vt homo, sed vt Sathanas Salomoni omnibus diebus vitæ eius. Et Salomoni quidem quia meruit, Ader in Sathanam à deo est excitat⁹, sed per istiusmodi homines hæc multimoda infestatiū in nos odia defæuiunt, inimicæque virtutes horū ministerio grassantur. Intercessio autem diapsalmatis attulisse videtur, aut personæ, aut sensus demutationem. Fit autē repetitio orationis eiusdem, ita tamen vt absolutius ea quæ in confusum ante adiecta sunt recenseantur, & quæ superius fuerat de verbis, nunc sit querela de factis: *Custodi me domine de manu peccatoris, ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitauerunt supplantare gressus meos.* Ab vno tantum cœpta deprecatio refertur ad plures, vt significaret, & in vno traditorem, & in pluribus populus nosceretur. Et vni quidem, & nunc & superius maliciam & peccatū, & iniquitatem exprobrat, in plurimis vero cogitatas supplantationes, absconditos laqueos, extensas funium captiones & continuata semitis scandala arguit, dicens: *Qui cogitauerunt supplantare gressus meos, absconderunt superbi laqueum mihi: Et funes extenderunt in muscipulā pedibus meis, continuata semitis scandala posuerunt mihi.* Cogitauerunt enim synagogæ principes supplantare gressus eius, cū post depulsam necem Lazari de eo occidendo cogitant, cum ob receptos oculos cæco illi à natiuitate maledicunt, cum taceri de eo decernunt, cum mortē confessoribus eius denunciant. Egregium itaque diuinarum operationum suarum gressum atque cursum istiusmodi rebus supplantare cogitauerunt. Absconderunt autem laqueos superbi cum Sadducæi fraudulentiam simulatæ de resurrectione interrogationis occultant, cū responsionis laqueū captioso sermone præterdunt. Superbi, cum admisceri peccatoribus de dignantur, cum cōiuvia publicanorum ei qui peccatorum est remissor exprobrat. Funes etiā extenderunt in muscipulam pedibus eius, cum tributum poscitur, cum de dādo Cæsari tributo interrogatur. Abscondus autem superius laqueus fuit, nunc autem funes extensi sunt. Valdidior hic interrogationis laqueus esse noscitur in funibus, cum per extensum interrogationis laqueum captiosæ ab eo professionis responsio aduersus nomen Cæsaris quæreretur. Cōtinuantes autem semitis scandala posuerunt ei, cum de mandatis

K

L

M

A de mādatis legis interrogaretur, cum diues le-
gi vtpote satisfaciens, quid sibi adhuc desit re-
quirat, cum apud eum de repudij cōditione tra-
ctatur. Hæc enim interrogationum scandala
viz suæ doctrinæq; legis continuata statuerūt,
vt sub specie ac earum familiaritate quæ in le-
ge scriptæ sunt questionum, hæc ei vbique con-
tinuantium semitæ interrogationum & respō-
sionum scandala ponerentur. Nobis autem me-
minimus vitæq; nostræ vbique scandala, vbiq;
funes, vbiq; laqueos occurrere, nihilq; esse
vbi non prætentæ nobis semper insidiæ sint. Et
difficile est nūc laqueo vētrem absoluere, quia
confusio illis est, quorum deus venter est. Ra-
rum etiam est nunc à laqueo oculum liberare,
quia qui ad concupiscentiam vidit iam mæ-
chatus in corde est. Arduum quoq; est linguā
laqueo exinere, de omni enim ocioso verbo
ī die iudicij erit ratio reddēda. Maximi etiā la-
boris est cor à laqueo referre. Malæ enī cogita-
tiōes de corde exeūt. Hi omnibus nobis laquei
vbique prætentī sunt, & orandus est dominus,
vt ab his omnibus laqueis fidei nostræ pennis
& spiritus euolemus. De hinc sequitur: *Di-
xi domino deus meus es tu, inhauri domine uocem ora-
tionis meæ. Domine uirtus salutis meæ obumbrasti su-
per caput meum in die belli. Ne tradas domine à desi-
derio meo peccatori, cogitauerunt aduersum me, non
tradas me domine, ne unquam exaltetur.* Et hic in-
tercedens diapsalma videtur aliquam demu-
tationem attulisse, & non exiguam quidem.
Nanque cum superius de cogitata supplantati-
one, de absconditis laqueis, de extensis muscā
pulis, de scādalis positis sermo omnis fuisset,
nunc ad deum refertur oratio. Dixi domino
deus meus es tu. Non leuis atque exiguæ fidu-
ciæ est domino dixisse, deus meus es tu. Loqui
istud mens libidinosa, auara, insolens, ebria fi-
deliter non potest. Renunciandum his omni-
bus, & à seruitute eorum ac famulatu desinēdū
est, vt ab his desinētes dicere audeamus? Dixi
dño deus meus es tu. Et hæc quidem personæ
nostræ quam in quantum fas est psalmo admi-
scemus, ita coaptata sunt. Sed & domino quo-
que vsitatum & frequēs & proprium est, vt di-
ximus: Dixi domino deus meus es tu. Nunquā
confessionis huius honorem negauit, vt & do-
minū confiteretur, & deum, dicens: Cōfitebor
tibi pater domine cœli & terre. Et rursus: Ad
deum meum & deum vestrum. Oratio quoque
ei ad deum semper omnis fuit. Lazarum susci-
taturus orat, panes & pisces benedicturus ip-
so ad cœlum aspectu precatur, calicem bibitu-
rus pernox orat. Per confessionem itaque do-
mini & dei sui, sequitur: Inhauri domine vocē

orationis meæ. Honoris confessio præcessit, cū D
dominū suū & deū dicit. Exaudiēda autē ora-
tiōis precatio cōsequitur cū se orat audiri. Sed
in eo quod sequitur, dñe uirtus salutis meæ, nō
cōmunis est fiducia & professio, Nō enim ait,
sal^o uirtutis meæ. Humani nāq; voti res ista est,
vt uirtuti nostræ salutem precemur, vt sanitas
his in quibus ualemus à deo sit. Hæc autē ecō-
trario precatio est, vt nō uirtutis suæ salus, sed
salutis suæ uirtus à deo sit. Qui saluti uirtutem
precatur, iam de salute non ambigit, & certus
est nihil in se caducum, nihil mortale esse. Sed
& quod assumpsit infirmo vt uirtus præstetur,
orat, per corpus quod dominus in se gerebat.
Quod tamen secundum nos morti deditum
erat, non tamen erat obnoxiiū corruptioni ipso
per prophetam loquente. Quoniam non dere-
linques animam meam in inferno, nec dabis
sanctum tuum videre corruptionem. Non est E
igitur de salute naturæ huius in se infirmæ in-
certus, solam à deo uirtutem eius, quæ in se
sit salutis orat. Et orat per hanc confiden-
tiam qua ait: Obumbrasti super caput meū in
die belli. Si ex persona cuiusque hominis psal-
mus hic omnis est, quomodo sibi tam diuersa
conuenient, vt cum dictum sit, Eripe me domi-
ne ab homine malo, & custodime de manu pec-
catoris domine, nunc rursus securus de om-
nibus dicat: Obumbrasti super caput meum in
die belli? & cū superius ex metu fuerit oratio,
nunc sit gratulatio ex securitate? Hoc autē to-
tum dici ab eo ex ratione poterit, qui gerēs ho-
minis deiq; naturam, habeat & ex hominis in-
firmitate trepidationis affectum, & ex consciē-
tia diuinitatis fiduciam securitatis. Scit autem
se in die gloriosi illius belli quo mortem peri-
met, quo diabolus vincet, quo omnes potesta-
tes inimicas triumpho crucis suæ configet, ob-
umbratum protectumque iri. Nanque cum ex
persona dei patris dictum de eo ante fuerit, cū
ipso sum in tribulatiōe, & rursus manus mea
auxiliabitur ei & brachium meum cōfortabit
eum, Nihil proficiet inimicus in eo, & filius ini-
quitatis non adiciet noceri ei: quid profecit
inimicus ludant ad uolūtatem traditionis in-
spirās? Permissum corpus passioni est, sed per-
missi sibi corporis dominata mors non fuit. Sā-
ctus enim non uidit corruptionem. Et iniqui-
tatis filius cum eum traderet, ad nocendum ei
quid adiecit? Nō modo in vitam corpus rediit
ex morte, sed etiam ad diuinitatis gloriam na-
tura corruptionis absorpta est. Securus itaque
& confidens obumbratum se esse in die belli,
etiam hoc precatur. Ne tradas domine à desi-
derio meo peccatori. Qui ait: Non ueni uolun-
tatem

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G tatem meam facere, sed voluntatem eius qui me misit, susceptum opus etiam pro obediētiā obsequela festinat implere, sed ita, vt meminerimus esse in eo voluntatis officium. Vult namque quæ pater voluit. Id enim quod ait: Nō vni voluntatē meam facere, sed voluntatem ei⁹ qui misit me, cum à quo est missus, cuiq; obedit ostēdit, non tamē sibi detrahit voluntatē. Omnia ergo quæcunque patri placita sunt, cōsummare optat, & vniuersa quæcunque sibi in passioe desideria sunt, exequi properat, ne quid ex his sit, quod præueniens peccator impediatur desiderio. Desiderauit cum discipulis pascha manducare, festinato paschæ cœnam peregit. Desiderauit calicem passionis bibere, dicens: Calicem quem pater meus mihi dedit, non bibam illum: Querentibus se vltro his qui ad cōprehendendum eum venerant, & interrogantibus quis Iesus esset, ingessit. Scit sibi acetum potandum esse potandū, hoc vt bibat, postulat, magnum in eo cum bibisset, voluntatis suæ fructū capiens, ait: Consummatum est. Quo in verbo desiderabilis voti gratulatio continetur. Liberari animam suam à framea in psalmis frequenter orauerat, os non comminuendum significauerat, sortitu vestem suam obtinendam denunciauerat. Hæc omnia quæ desiderij sui sunt ad prophetiæ fidē, vt impleantur orat, ne quid ex his peccatori sit potestatis: ne pascha præueniat quæ desiderio desideratur, ne calicem passionis ingerere non audeat. Nam ad primam domini responsionem peccator omnis qui ad comprehendendum eum venerat, procidit: ne acetum quod potandum est, non præsto sit: ne antequam spiritum amittat, lancea miles latus fodiat: ne frangendi ossis manente adhuc spiritu pateat occasio: ne quid ex prophetia minus fiat: ne aliquid peccatori ex desideriis suis tradatur, sed in se omnia quæ & desiderata sibi, & prophetata sunt, impleantur. Orat autē de his, non quod implenda nō essent, sed vt de se prophetata intelligi possint. Cogitauerunt, inquit, aduersum me, nō derelinquas me ne quādo exaltentur. Multa aduersus eum cogitata sunt, sed maxime illud, vt pecunia militib⁹ collata, fama ab his furati corporis venderetur. Sed eo in corpore rursus adstante, inanis hæc impiæ cogitationis meditatio fuit. Nec relicto peccatoribus exaltādi se locus vllus est. Impletur prophetia, pēdet in ligno, vita eorum acetum ac felle potatur, anima eius à framea liberatur, os non conteritur, fors super vestem mittitur, nihil ē desiderij vnigeniti filij dei peccatori traditur, tertia die resurrexit, non relinquitur in inferno, nec corruptionē sanctus vi-

det, & omnia quæ geruntur in domino, ad cōfundendas & conseruandas impiorum cogitationes habet in se & rerum præsentium admirabilem efficientiam, & prophetiæ indemutabilem veritatem. Dehinc sequitur: *Caput circuitus eorum labor labiorum ipsorum operiet eos. Cadent super eos carbones, in igne delicias eos, in miseriis non subsistent.* Post superiorem sermonē in quo omnis oratio ad deum, de se nunc etiā interuētū diapsalmatis demutauit ordinē sensus. Retulit enim peccatorum iustissimā pœnā, quos primum ipsum illud circuitus sui caput, deinde labor labiorū suorū, & omne maledictionis opus operiet. Vt enim omnibus sanctis caput Christus est, ita oībus iniquis caput diabolus est. Testatur autē frequenter impios erga se circuitus dominus, cum ait: Circumderunt me gemitus mortis. Et rursum. Tauri pingues obsederunt me. Et iterum: Circumdantes circumdederunt me. Et statim: Circumdederunt me sicut apes. Quod autem principe diabolo hæc gesta sunt, testantur Euangelia, cū dicunt: Et immisit se diabolus in cor Iudæ, vt traderet eum. Laboratum est autem multa voce populi, cum clamatum est, Crucifige, crucifige. Operiet igitur eos caput circuitus & labor labiorum eorū, vt cum alij immortalitatis gloriam induantur, illi impietatis suæ pudore & damnatione diaboli operiantur. Et quæ ea dānatio esset qua operirentur, adiecit: Cadent super eos carbones ignis, super terram deiciet eos, in miseriis non subsistent. Hæc impiorum operimenta sunt, hæc irreligiosorū æterna vestis est, vt aduersus decidētes carbones & ingruentes miseriis non subsistentes tali cum ipso circuitus sui capite & labore labiorum damnationis suæ onere deprimantur. Tenuit autē etiam nunc eum ordinem, quo in superioribus vsus est, vt cum in pluribus populum ostēdat, nunc in vno Iudæ significare videatur, dicens: *Vir linguosus non dirigetur super terram, virum iniustum mala capient in interitu.* In linguoso anceps & dubium & fallax os proditoris ostenditur, qui sero criminis sui scelere comperto, laqueo se vita & fide profugus suspendit. Nihil eni directū in eo, nihil simplex, nihil absolutū fuit. Fur antea, dehinc proditor, postremo ipse indignus vltor. Nūc mulierē effuso in caput domini vnguento damni inutilis arguens, nunc Iudæis omnes domini aditus & egressus nunciāns, nūc de precio iusti sanguinis pacificans. Linguosus semper in verbis, vt in eum propheta dictum competenter aptetur: De multiloquio non effugies peccatum. Hic ergo in hoc multiloquio suo peccator non directus in vitam est,

A tam est, neq; rectum fidei iter tenuit, sed, vt dignum est, mala eum interitu ceperunt. Impius in deum cum fuisset, postea in semet quoq; ipsum impius mansit. Fur pecuniarum, venditor sanguinis iusti, proditor dei, & quantum in se est, parricida, nec vitæ veniam potuit habere, nec mortis. Non nescius itaq; huius vindictæ suæ vnigenitus deus est. Ait enim: *Cognoui quia faciet dominus iudicium in opibus, & vindictam pauperum.* Pauper dominus secundum hominem est. Pauper autem se secundum Apostolum, vt nos locupletaremur, cum in seculi rebus nihil nisi corpus fuit. Huius enim salutis causa nasci inops voluit ex virgine, non pecuniam, non agrum, nõ pecus, cœlorum dominus elegit. Pauper ergo in homine tantum suo fuit, sed nõ solū iudicium inopis, sed & vindictam pauperum dominus faciet, iudiciū inopis referri ad damnationem eorum, qui iniusti in dominum extiterunt, oportet. Conuenit enim eos secundū iudicium, non secundum vindictam iudicari. Inferioris naturæ est, qui debeat vindicari. Vindicantur cæteri pauperes, id est, qui dominum exemplo passionis sequuti sunt, qui ex contemptu seculi & pecuniæ pauperes fuerunt. Fit ergo iudicium inopis, cum ob passionem domini impij iudicantur. Pauperes vero vindicantur, quorum sub ara occisorum sanguis clamat vindictam in impios postulans, qui quotidie in gloria martyrij manentes, dei nomini confitentur. Et sermo ipse, quo psalmus clauditur, ita loquitur: *Attamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum facie tua.* Iustorum confessio potest etiam corporalis videri, quia plures in carne adhuc licet positi, dei nomini confitentur. Recti autem habitantes cum facie dei, nihil in se corporale retinere intelliguntur. Natura enim carnis dei non patitur aspectum, ipso dicente: *Nemo videbit hominum faciem meam & viuet.* Hoc iam cœlestium est & transformatorum, & terrenam corruptione cœlesti incorruptione mutantium, quos iam diuinitatis honore claros cõregnaturos ipsi deo patri tradet in regnum dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorū, Amen.

Psalmus. CXL.

Domine clamaui ad te exaudi me, intende uoci orationis mee, cum clamaero ad te, & reliqua. Omnium sanctorum fidelis oratio clamor est deo. Fidei enim ad eum non vocis clamore clamatur. Moses instante Aegyptiorum rege, mœstus stabat in littore, sed tacente licet eo, excelsæ mentis fidelem orationem dominus audiuit, dicens: *Quid pro-*

D clamas ad me? Martyrum quoque sanguis voce corporis caret, sed indignitas necis eorum deo clamor est, ipso domino de Abel ad Cain dicente: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me.* Sic & sub ara dei, martyrum animæ proclamare scribuntur, magna voce dicentes: *Quousq; dominus sanctus & verus non iudicas, & vindicas sanguinem nostrum de habitantibus in terra? Si igitur non humilia, nec terrena, nec corporalia fidei spiritu oremus, tacens licet oratio nostra, deo clamor est. Atque ideo propheta totus ad deum spiritu orationi intentus, ita cœpit: *Domine clamaui ad te, exaudi me.* Et vt clamorem istum non vocis, sed fidei doceret esse, adiecit: *Intende uoci orationis mee dum clamabo ad te.* Clamor etiam inuitis nobis penetrat in auditum, ac se sponte in aures nostras vi nitente vocis immittit. Sed quia propheta non tali clamore clamat, orat vt clamante se deus in vocem orationis intendat. **E** Per id nanque quod intenditur, fidei inspectio est, nõ clamoris auditio. Id enim quod interius est intenditur. Cæterum clamorem intendi nõ necesse est, per semet ipsum omnem sensum aurium occupantem. Dehinc sequitur: *Domine dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Quorum pura & recta & synceris oratio est, hi dicere poterunt: *Dirigatur oratio mea.* Cæterum si externarum cogitationum interuentu deprauabitur, non dirigetur. Sed quod ait: *dirigatur vt incensum,* intelligendum est quid sibi velit comparatio proposita incensi. Et primum natura incensis ea est, vt in altum se de humilibus extollat, spirans optime, & sese nobis in sensum suaueolentiæ immittens. Dein ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis componitur, **F** stacte, onyche, galbano, thure, quæ omnia hæc in forma orationum fidelium constituta esse, beati Ioannis Apocalypsis ostendit, cum ait: *Et illi quidem viginti quatuor seniores prociderunt ante agnum, habentes quisq; citharam & phialas aureas plenas odoribus, quæ sunt orationes sanctorum.* Quatuor autem genera orationum Apostolus esse significat, ad Timotheum scribens: *Exoro ergo primo omnium fieri preces, orationes, postulationes, gratiarum actiones.* Humilitatis nostræ est deprecari, magnificentie dei est orari, fidei est postulare, confessionis & laudis est gratulari. Et forte quatuor illa genera odorum ad vnum thymiamam ex partibus subtilissimis comparata singulis quoq; generibus poterunt consummande orationis aptari. Quamquam speciem quoque quatuor elementorum, horum quatuor odorū natura*

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G natura & species significare videatur. Ut thus, quod perlucidū est, spiritui comparetur, stacte vero aquis, galbanū & onyx, terræ & igni, ut p hæc omniū que in cœlo, & infra cœlū & in terra, & in aquis sint, placita deo incensi modo hæc offeratur laudis oratio. Sed hæc his quos profundioris scientiæ cognitio delectat, relinquamus, nobis sufficit prophetica atq; apostolica autoritas, quæ & incensam orationes esse significat, & orationes deprecatur dirigi ut incensum. Sed qui deprecatus est orationē suam dirigi ut incensum, etiam illud post hæc ait:

Alleuatio manuum mearum sacrificium vespertinū.

Plurimis locis tractauimus, in alleuatione manuum excelsi operis officium monstrari, ut cum Moses eleuatis manibus stare præceptus est, populo in alleuatione & demissione manuum suarum vel victore, vel victo. Apostolus quoque orantes iubet eleuare manus puras. Et cum ait: sine ira & contentione, non habitum orandi cōstituit, sed præscriptum diuinæ operationis adiecit. Denique dominus per Esaiam prophetam orationes impiorum improbens, ita loquutus est: Si extendatis manus, auertans oculos meos à vobis. Non utiq; si eleuetis, sed si extendatis manus, quia habitus orandi in manibus extendendis est: perfecti autem operis efficientia est in eleuandis. Manuum ergo eleuatio sacrificium vespertinum est. Non enim sanguine & holocaustis nos, in quos consummatio seculorum deuenit, sacrificamus deo. Sed quod sacrificium vespertinum placitum sit, audiamus dominum in Euangeliis dicentē: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & suscepistis me: infirmus, & visitastis me in carcere fui, & liberastis me. Et respōdentibus illis quod nunquam his officiis humanæ necessitatis eguisset, dicit: Amen dico vobis, quandiu fecistis vni ex his fratribus minimis, mihi fecistis. Hoc sacrificium vespertinum, id est temporum nouissimorum est, in hoc manus eleuandæ sunt, quia istiusmodi orationibus iam ab initio mundi benedictis dei, regni cœlestis præparata possessio est. Sed meminit propheta præter clamorem fidei, præter orationem, que dirigenda est ut incensum, & præter eleuationem manuum, in qua sacrificium vespertinū est, & aliud sibi adhuc opus consummandæ in se iustificationis oprandum, dicti scilicet huius Euangelici memor. Ex verbis tuis iustificaberis, aut ex verbis tuis condemnaberis. Recolens quoque de omni se verbo ocioso ratio-

nem in die iudicij redditurum, necessario deprecatus est, dicens: *Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis.* Nō leuem custodiam ori orat apponi, ostium scilicet circumstantiæ, ut custodia illa non obseruatio sit aliqua, sed claustrum. Periculosus enim linguæ & promptissim⁹ lapsus est, & ex ea maledictū, mendacium, periurium, obtrectatio, motu facili, & aditu patenti efferuntur. Oremus ergo nobis circumstantiæ ostium. In eo enim libro, qui nobiscū Salomonis inscribitur, apud Græcos autem atque Hebræos sapientia Sirac habetur, ita monemur: Ecce circunualla possessio nem tuam spinis, argentum & aurum tuam cōstitue, & ori tuo fac ostium & seram, & verbis tuis iugum & mensuram. Ostium & seram ori iussit apponi, ne verbis esset facilis egressus. Hisdem autem verbis iugum mensuramq; cōstituit, ut rationis iugo subdita, librata per mensuram moderatione penderent. Tendit adhuc propheta ad iustitiæ perfectionem. Nanque post fidei clamorem, post orationem, post opera, post ostium oris consummari se quoq; officio cordis orat, dicens: *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operatibus iniquitatem.* Cum ex innocentia ac iustitiæ studiis in vitiosam voluntatem decidimus, tum cor nostrum in mala verba declinat, non ut peccatum excusemus, omne enim peccatum inexcusabile est, sed ut excusationes excusemus. Crimen enim cædis atque adulterij, & talium cæterorum per naturam atq; indignitatem facti inexcusabile est. Sed qui in eo deprehensus erit, non dicit, adulterium aut cædes nō habet crimen, sed dicit mulier importuna, incontinens, ad blandiens pellexit, & in voluntatem coëgit. Vel alius ille dicit, conuitiis mouit iram, iniuriis armauit dolorem, casus litis dolore cædem peregit. In hæc verba cor se postquam ab eo peccatum est, declinat, ut per excusationes peccati quod admisit, se excuset. Cor autem rectum atq; purū in hæc verba excusationum nō declinat, sed manet inuiolatū atq; constans sine sollicitudine verborū ad excusandas excusationes querendorum, cum vitæ innocentia peccati excusatione nō egeat. Et hæc quidē in corporalibus rebus ita sunt. In his vero que spiritualia existimantur, id est, in hæreseos doctrina incredibile est quo cordis labore, qua verborū exquisitione excusationes suas heretici excusent. In quæ omnia ne declinetur cor suū iustus exposcit, ne per hanc declinati cordis ad excusandas excusationes necessitatem cum electis corū combinetur: *Et non combinabor,* inquit,

A inquit, *cum electis eorum*. Combinari cum electis iniquorum non vult propheta. Meminit enim numerum hunc rebus immundis deputatum, cum ad Noë de recodendis in arca animabus constitueretur preceptum: A pecoribus autem mundis induces ad te septem & septem, & a pecoribus immundis bina & bina. Est & maius adhuc, & absolutius, inutilis huius numeri exemplum. Dominus enim voster Iesus Christus omnes immunditias nostras & peccata nostra auferens, fecit secundum Apostolum vtrunq; vnum, & secundum eundem, vt duas constitueret in se vnum novum hominem, faciens pacem, vt recociliaret ambos deo in corpore vno, internū scilicet hominem & externum fecit vnum. Non ergo combinamur sed vnimur, quia vnitas fidei est, at vero combinatio consortium factionis. Non modo autem non combinari se propheta cum electis iniquorum non optat, sed etiam quia homini errare debitum est, si quid forte secus & humanitus gesserit, corripit se à iusto in misericordia & argui mavult. Formam nanque in se nature nostre infirmitatisq; constituit. Plures etenim nostrum cum lapsi fuerint, cum errauerint, emendari se iuste misericordie arguitione fastidiunt, & combinari malunt peccatoribus, quam per iustorum correptionem ad penitentiam retorqueri. Tenuit autem egregie ratione veri propheticus sermo, dicens: *Corripiet me in misericordia, & increpabit me*. Est enim misericordie modus, & miserandi adhibenda iustitia est. Proch dolor, quid potest esse erga eos, quorum crimina graua sunt? Sed misericordie locus nullus est. Misericordia enim se ad veniam de deo orandam his quæ sunt gesta, deflectit. Cæterum veniam præstare illicitis, non est misericordiam præstare, sed iustitiam misericordie non tenere. Quam rationem diligentissime Apostolus Ioannes retinuit, dicens, Si quis scit fratrem suum delinquere, sed nõ ad mortem, petat, & dabit illi deus vitam. Est enim peccatum ad mortem, sed non pro eo dico. Quod autem iustus in misericordia corripere atque arguere eum qui lapsus sit, debeat, beatus Paulus docet dicens: *Fratres & si præuentus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui estis spirituales, consummate eum in spiritu lenitatis*. Sed ipse quidem rationis iustæ misericordie inimemor fuit. Præuentum enim in delicto non voluntate delinquentem, consummari per arguitionem iubet. Atque ideo propheta cum ait: *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, & fidei suæ, & humanitatis infirmitatis memor, corripiedum se in his*

ait, quæ iustæ misericordie arguitione sunt digna. Orat autem & aliud, ne doctrinis videlicet peccatorum imbuatur, neue vsque ad peccandi vsum per misericordiam decidat: *Oleum peccatoris nõ impinguet caput meum*. Vult eum qui nos doceat atque arguat conscientie puræ esse. Dominus vero in Euangeliis, cum de ieiuniorum puritate loqueretur, ait: Vos autem cum ieiunatis, vngite caput vestrum, & faciem vestram lauate. In abluenda facie, nitor puræ conscientie exegit, ne quid in nobis sordidum, ne quid oblitum adhereret. In capite vero vngendo, doctrinis nos atque operibus spiritualis institutionis perfectos esse præcepit. Oleum enim luminis pabulū, & doctrina atque opus spirituale cælestis nobis glorie causa est. Vt enim lumen ex oleo luminis habet causam, ita vt lucem spiritualis glorie retineamus, doctrina atque operatio præstat: vt caput nostrum sedes scilicet & prudentie vitæ & omnium sensuum, oleo operationis doctrinæq; pinguescat. Sed oleum hoc non à peccatore sumendum est, & orandus est deus, ne hoc peccator infundat. Vt enim à sancto & à fideli viro argui se velle prudentis est, quia ægris animis, & peccatorum morbo languentibus, vtilis est seueræ obiurgationis sub honesto autore medicina, ita miserum est per peccati miserationem vsque ad ipsam peccantiū misericordiam decidisse. Hoc ergo vtrunque à se detestatur propheta. Sequitur deinde: *Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum absorpti sunt continuati petre indices eorum*. Causam quæ absorbeantur continuati petre eam dicit, quia adhuc sit oratio sua in beneplacitis eorum. Orat propheta eadem quæ superiora sunt, ne oleum peccatoris caput suum impinguet. Hoc propheta orat. Sed peccatores ne hac quidem prophetæ oratione terrentur, vt ab his quæ placita sunt sibi desistant. Nemo enim in peccatis, nisi qui his delectetur, perseverat, & causam in vnaquaq; re permanendi voluptatis oblectatio subministrat. Ergo qui adhuc orante eo, in beneplacitis eorum sunt id est, quia quod erant, non demutatur per eos voluntate peccandi, & peccatores esse persistunt, nec oratio finem accipit, quia tam diu in beneplacitis eorum eius oratio est, quam diu beneplacitum illis fuerit peccare. Idcirco absorpti sunt continuati petre indices eorum. Petram non nouimus nisi Christum, quia dictum est de eo: *Petra autem erat Christus*. Quo adueniente cum ei hi peccatorum electi & indices ipsi continuabuntur, absorbentur. Mors enim tunc, & corruptio, & peccatum absorbitur,

G bitur, vt scriptum est: Absorpta est mors in cō-
 tentionem. Vbi est aculeus tuus: vbi est conten-
 tio: Aculeus enim mortis peccatum est. Absor-
 bentur autem continuati petræ horum iudices
 cum illo suo principe, de quo dictū est: Et tunc
 reuelabitur ille impius, quem dominus Iesus
 interficiet spiritu oris sui, & euacuabit eum
 præsentia aduentus sui. Per hanc ergo aduen-
 tus domini præsentiam euacuabuntur absor-
 pti, & absorpti iudicio sanctorum. Sequitur en-
 nim: *Audient verba mea quia potuerunt.* Po-
 tuerunt vel absorbere, vel audire. In præsentia
 enim domini absorbentur prophetice verita-
 tis arguitione, & impiæ suæ falsitatis oppro-
 brio. Neq; solū audient verba quæ possunt, sed
 etiam id quod sequitur his accidet. *Tanquam*
crassitudo terræ erupta est super terram. Quod au-
 tem crassitudo impietatis vitiorum aut comes
 sit, aut causa, propheta testatur, dicens: In cras-
 satum est cor populi huius. Sed & Moses ir-
 religiositatem populi insolentis pronūcians ait,
 Māducauit & bibit iacob, & repletus est, & in-
 crassatus, & calcitrauit dilectus. Virtutem dicti
 huius ex ipsa terræ natura absolutius intelli-
 gimus. Namq; scimus crassiores pinguioresq; ter-
 ras in eas serobes, è quibus effossæ sunt, ex soli-
 do non redire, quia erumpente earum crassitu-
 dine, rerum ipsarum sunt incapaces. Itaque se-
 cundum id quod ait: Tanquam crassitudo ter-
 ræ erupta est super terrā, docuit exemplo, quia
 omnis terræ nostræ, id est, corporis crassitudo
 ex naturæ suæ lege vitiis effosa erūpit, & capax
 sui nō est, id est, perniciem suam ne in se refor-
 mari possit, exæstians. Erumpente autem hac
 crassitudine, super se habet mærorem prophe-
 ta, dicens: *Dissipata sunt ossa nostra secus infer-
 num.* Se dissipari, se dispergi, se secus infernū
 abigi in peccatorū calamitate existimat. Si en-
 nim vnum membrum compatitur, compatitur
 & omnia membra. Omnes enim inuicem
 vnius corporis membra sumus, vt & in altero
 psalmo ait, Dispersa sunt omnia ossa mea. Nō
 vtique ea ossa, per quæ corpus nostrum in hęc
 firmitatem virtutis suæ cōtinetur, sed quia o-
 nes vnum corpus sumus, & inuicem membra
 sumus, corporis nostri ossa sunt cæteri, vellet
 potius non erumpere crassitudinem terræ eo-
 rum, neque dissipari ossa secus infernū, sed
 omnes magis hac quæ consequitur, voce voti
 uti. *Quia ad te domine oculi mei, in te speravi, non*
auferas animam meam, custodi me à laqueo quem sta-
tuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem.
 Intenti propheta ad deum oculi, nō deflectun-
 tur in aliquas superfluarum rerum admiratio-
 nes, non ad contumeliam pudicitæ honestas

humanorum corporum species contuentur, K
 non capiuntur aut preciosarum vestium ope-
 re, aut blando argenti nitore, aut illecebroso
 auri, aut inani honore gemmarum, aut factio-
 so spectaculi theatralis certamine, aut ambi-
 tiosa potestatum secularium pompa, sed in om-
 nia magnifica dei opera ad admirationē eius
 qui est operatus, intendunt. Neq; solum oculis,
 sed etiam mente semper intentus est, dicens:
 In te speravi, non auferas animā meam. Ablat-
 io animæ non abolitio eius est, sed cum à glo-
 ria constituti sibi honoris auferatur, cum ab ex-
 pectatione & affectu spei suæ decedit. Multa au-
 tem animæ suæ pericula non ignorat esse, cum
 ait: Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi,
 & à scandalis operantium iniquitatem. Vbiq;
 laquei, vbiq; sunt scandala, mundus omnis
 plenus insidiis est, siue per principem aëris hu-
 ius, siue per spirituales virtutes in cælestibus,
 siue per filios inobediētæ, in quibus spiritus
 erroris operatur. Habemus enim laqueos in
 hominibus malæ adhortationis, periculosi ex-
 emplii, & elicite necessitatis, cum nos ad volu-
 ptates hortantur, cum in prosperis rebus suis
 in deum impij sunt, cum per cōtumelias & in-
 iurias ad motum nos turbulantæ voluntatis
 exagitant. Differt autem laqueus à scandalo.
 Laqueus enim est adhortatio voluptatum, L
 & ingenium appetitionis inhonestæ, quod mo-
 do laquei fallens capit. Scandalum autem est
 vxor irreligiosa, filius iniquus, & cætera deinceps
 domi nomina, & omnis ex ecclesia frater
 aut contumeliosus, aut avarus, aut ebriosus, aut
 turpis. In his enim nobis est scandalum, quo-
 tiens ad necessitatem irascendi, arguendi, inhi-
 bendi, vindicandi ex illa quieta fidei nostræ
 māsuetudine prouocamur. Nouit autē vnum, M
 qui per omnes iniquitatem operantes, ipse po-
 tius in his laqueis semper operetur, dicens:

Cadent in retiacula eius peccatores. Eius sci-
 licet qui operatur in plurimis. Quicquid en-
 nim iniquitatum homines gerunt, à diabolo
 suggeritur. Quem nunc sub singulari numero
 demonstrat, cum superius sub plurali ministe-
 ria eius significasset in plurimis. Plures in eo,
 & eum significat in pluribus. Atq; ideo iniqui
 laqueos præterdunt, & in retiaculo eius cadent
 peccatores, iniqui retiaculi sui laqueos præter-
 dunt. Cadent autem peccatores, nō tunc pec-
 catores cum ceciderint effecti, sed caciētes ob
 id quia peccatores sunt, captioni retiaculi esse
 cti per id quod peccatores sunt opportuni.
 Propheta autem per spem suam ac fidem tu-
 tus confidenter de se ait: *Singulariter sum ego*
donec transcam. Scit impiam esse vt supra
 ostendimus,

A ostendimus, combinationem. Deo autem deditus, nullis aliis seculi negotiis occupatus est & singularis, donec transeat. Et quid est illud quod transeat? Scandala scilicet, & retiacula, & laqueos. Et quod transeat quærendum est. Nempe eò quod dictum est: Fidelis enim & sanctus & verus est, qui ait: Qui autem credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte in vitam, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus. C. X. L. I. intellectus David cum esset in spelunca oratio.

Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum, & reliqua.

B Psalmi huius ratio titulo continetur, sed potius spirituali quam corporali intelligentia, & ideo in titulo intellectus oratio est. Nam si simplex secundum David gesta sensus esset, oratio tantum psalmi titulo fuisset inscripta. Sed quia ad orationis cognitionem spirituali intelligentia opus esset, idcirco intellectus oratio, quia sit intelligenda præscribitur. Scimus enim esse & illum David, cuius tabernaculum quod ceciderat, excitatum est, iustum orientem regnantem, id est, dominum nostrum dei filium, qui frequenter fugerit, frequenter lauerit, frequenter orauerit. In ipso quoque tempore passionis & fleuerit, & ad deum in tribulatione clamauerit, non ob naturalem quasi passionis metum, sed affectum hominis quem gerebat, ostendens, ut per hanc orationem & filius dei ad quem oraret, & ipse non simulatus homo, sed verus posset intelligi. Eius itaque esse hæc intelligitur oratio. David quidem in spelunca loquitur, sed prophetat in Christo. C David fugit, sed fugam domini sui non tam per verba quam per fugam prophetat. David spiritu defecit, sed & domini: Tristis est anima mea usque ad mortem. David semitas deus cognoscit, sed & filium nemo nouit, nisi pater. David in fidei suæ viis laquei absconsi sunt, domino quoque in prædicationis suæ cursu ubique parantur insidiæ. Hic in spelunca orat, ille orat in corpore. Seruus dominum prophetat Christum, David ille illum David omnium passionum prophetat exemplo. Atque ideo hæc non tam de se ipso, quam de domino per David dicta intelligitur oratio: *Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum. Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio. In deficiendo ex me spiritum meum.* Egregie verborum ordo dispositus est. Primum voce clamatur. Omnis enim

D fidelis viri etiam facta & spiritualis expectatio deo clamor est. Deinde voce oratur, id est, desiderij fidei petitio verbis vocis effertur, secundum illud Apostoli: Psallam spiritu, psallam & mente. Tertio in conspectu domini oratio effunditur, non verbis scilicet de lingua excidentibus, sed de profundo & interno fidei fonte oratio precantis effunditur. Et effunditur in conspectu dei non negligenter, neque ex securitate, sed tanquam domino præsentem. Qui enim oratur, ut exaudiat, præsentem necesse est esse credatur. Qui autem præsentem existimatur, non absentis dissimulatione, sed præsentis honore reuerendus est. Quarto quoque tribulationem suam pronunciat. Non impeditur cum tribulatur, quin semper ad deum omnium angustiarum suarum & passionum molestias referat. Neque sanè leues tribulationes sunt, quas ante deum effusa oratione pronunciat, sed in eo cum deficit ab eo spiritus suus. At vero nos leues tantum tentationes ab assiduitate orationis impediunt, & quantulumcumque in secundis modo rebus animi nostri constantiam à deuotionis officio repentinus exiguae difficultatis motus auertit. At vero hic nec deficiente quidem spiritu suo cessat, & tribulationem suam pronunciare, & orationem effundere, & voce orare, & ipsa spiritualis fidei voce clamare:

Tu cognouisti semitas meas. In uia hac qua ambulabam absconderunt laqueum mihi. Hæc tam illius quam huius David oratio esse poterit existimari, quia ut diximus, omnia domini dicta atque gesta, & serui fide & prophete præfigurauit exemplo. Nunquam vero psalmorum prophetia quotienscunque ex persona domini profertur, non aliquid peculiare eius ac proprium, quod alij cum eo comune esse non possit, adiecit, ut quia multa ex persona eius hominis quæ assumpsit commemorata, personis hominum essent naturisque communia, psalmi potius de eo prophetia ea quæ proprie ex persona eius dicerentur ostenderet, ut illud nunc: *Considerabam ad dexteram & uidebam, quia non est qui cognoscat me. Perit fuga à me, & non est qui requirat animam meam.* David enim licet fugeret, non tamen incognitus erat, neque solum ad dexteram contuebatur, sed etiam ad sinistram ei conspectus patebat. Illud autem quomodo personæ eius aptabitur: *Perit fuga à me.* Dehinc illud, & non est qui requirat animam meam. Postremo etiam illud quo psalmus concluditur: *Me expectant iusti donec retribuas mihi.* Contraria sibi ista sunt ex persona hominis intellecta. Si enim sunt iusti expectantes, quomodo nemo cognoscit? Quomodo animam nemo re-

H quirit?

G quirit? Per id enim nemo animam requirit, & nemo cognoscit, quia respiciente eo à dextris, nemo iustus est visus. Sed hæc omnia in domino tempore passionis impleta sunt, cum euntem eum ad crucem, eorum nemo comitatus est, quos ad possessionem regni cælestis secundum Euangelicam dispositionem separatos à sinistra ad dexteram preparabat, ob quos & homo erat natus, cum in tot tantisque crucis ipsius signis deum nemo cognouit, cum frequenter antea latens se his qui eum quærebant, & prodidit, & ingessit. Et per oblationem spontaneæ voluntatis fuga ab eo perit, cum nullus virtutem vitæ eius quæ in anima significatur, inquit. Corpus enim quod cruci affixerant cõtuen-
 H sequuntur, licet communia videãtur esse cum cæteris, tamen etiam per eum tempore passionis omnia dicta gesta que sunt. *Clamavi ad te domine, dixi tu es spes mea, portio mea in terra uiuentium.* Clamans dixit, tu es spes mea, cum ait: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Pars eius in terra uiuentium est, cum latroni die eodem incolatum paradisi promittit, id est, sortem, & regnum hereditatis suæ, ut licet ad inferos adiret, tamen per spiritualement potestatem doceret à paradiso nõ abesse. Redit deinde ad orationis suæ modestiam, dicens: *Intende orationem meam, quia humiliatus sum nimis.* Humiliatus est enim, formam serui accipiens, & obediens factus usque ad mortem, & mortem crucis. *Libera me à persecuentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo domine.* Quamquam enim potestatem haberet ponendi animam suam, & resumendi, tamen semper per reuerentiam filij, honorem paternæ maiestatis reseruauit, cum orat: pater clarifica me, cum proclamat: Deus meus quare me dereliquisti? in his enim non est infirmitatis suæ confessio, sed paternæ virtutis prædicatio. Liberari ergo se nunc similiter à persecuentibus orat, quia confortati sunt. Confortati enim sunt, cum crucifigere audent, cum per carnem deum nesciunt, cum eos habitus humilitatis & formæ in eo seruilis hortatur. Deinde rogat, ut anima sua educatur è carcere. Si in carcere positus etiam ante Noë tempora resurrectionem secundum beatum Petrum dominus prædicauit, carcer est inferi, à quo se educi rogat, ut & in altero psalmo erat prædicatum, non contineat super me puteus os suum. Oratio omnis ista ad confessionem, ut diximus, virtutis pater-

næ est. Sed adiecit & causam, quare sese de carcere oret educi: Ad confitendum, inquit, nomini tuo. Resurrectio eius paternæ in se virtutis operatio est, quia potestas ei omnis ex patre est. Sed per quod sit dei nomini confitendum, subiicit dicens: *Me expectant iusti donec retribuas mihi.* Omnium apostolorum fides usque ad resurrectionis tempus fuit trepida, quam in domino contuentes, expectationis suæ securitate firmati sunt. Et hinc illud est à domino dictum: Tristis est anima mea usque ad mortem. Non enim ait, propter mortem, quia licet se passioni daret, non tamen virtus æterna dolorem passionis exciperet. Sed quia apostolorum metus per humilitatem passionis exortus, adeo ut & firma illa superædificandæ ecclesiæ petra trepidaret, post mortem & resurrectionem domini in eadem trepidatione esse desineret, idcirco usque ad mortem tristis est, post quam trepidantis fidei essent securitate firmandi. Expectant ergo iusti donec sibi retribuatur à deo. Et quid ei à deo retribuatur, Apostolus docuit, dicens: Propter hoc exaltauit eum deus, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestriũ, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est. Hæc ei à deo retributio est, ut ei corpori quod assumpsit, paternæ gloriæ donetur æternitas. Quæ autem sit iustorum expectatio, idem Apostolus docet, dicens: Nostra autem conuersatio in cælis est, unde & saluatorem nostrum expectamus Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriæ suæ. Expectant ergo eum iusti dum retribuatur illi, scilicet ut conformes fiant gloriæ corporis eius, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus. CXLII. ipsius David quando persequeretur eum Abessalon.

Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, in ueritate tua exaudi me in tua iustitia. & reliqua. Psalmi superscriptio nulla esse secundum Hebræos videtur. Id enim ab his qui utraq; lingua eruditi sunt traditur, translatores ceteris: nihil omnino de rebus gestis, id est, de Abessalon in David patris sui insectatione scripserunt. Sed in septuaginta seniores quibus legis ad prophetarũ scientia ultra præscriptũ & ambiguitatẽ literæ fuit, addendũ hoc psalmo iudicauerunt. Causam uero iudicij istius in exordio psalmo-
 rum

Arum docuimus, per quam nihil in psalmis nisi propheticū cognoscimus oportere tractari. Cum enim nec gestis sermo, nec temporibus ordo conueniat, reliquum est, vt in exemplum ac scientiam gerendorum & gesta omnia in Dauid, & ab his intellecta esse doceamur. Apposita ergo nunc psalmo superscriptio est quæ nō extat in libro: vt vbi extat, id est, sicut i psalmo tertio, in quo à facie eius qui nūc persequi inscribitur fugerit, ad sciētiam propheticæ intelligentiæ vocaremur. Prophetat ergo nunc Dauid passionibus suis dominicas passiones, non de Abessalon conquerens, sed de his qui Abessalon ad impietatis crimen ignitent. Ignita enim secundum Apostolum diaboli sunt iacula, quæ se in cor Iudæ vt dominus tradere tur iniecerint, & nūc in filiis inobediētiæ operetur. Ob quod dominus assumpta peccati carnis similitudine, de peccato cōdemnauit peccatum in carne. Tractabimus ergo psalmū ex persona prophete intelligētis se in peccati corpore positum, & inter multas & graues diaboli tentationes per hominem fatigari. Nam vt dominus principem mundi non ignorauit hæc in se per Iudæos Iudamq; gessisse, cum ad Apostolos dicit: Ecce ex vobis vnus est satanas. Totus enim hoc esse, quia per eū animabatur ostēditur, ita & Dauid in Abessalon eos per quos Abessalon est talis intelligit. Et quia iam in tertio psal. latior hinc fuit sermo, nūc psalmi ipsius dicta tractemus, ita vt meminerimus omnia quæcunque sub prophete nomine dicuntur, etiā ad personā domini esse referenda, qui se ex forma dei euacuans, & formam serui assumens, infirmissimum naturæ nostræ hominem etiam vsque ad ignoratæ diei, atque horæ suæ scientiam sic professus. *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua, exaudi me in tua iustitia.* Primum orationem suam deprecatur audiri, quia id humilitatis humanæ est, vt audientiam dei his quæ ore exoptet. Secundo deinde secundum propheticam scientiam, vt in veritate dei audiatur exposulat. Nō est huic fideli viro deus ex elementis seculi non ex regum nominibus, non ex errore seculi in saxis & metallis & lignis, sed verus ei deus est, æternus, omnipotēs, & vniuersitatis effector. Tertia quoque postulatio est, vt iustitia dei audiatur. Non est tyrannicæ voluntatis deus, non præduræ & iniquæ pertinaciæ arbiter, sed qui rationem habeat in firmitatis humanæ. Neque qui hos demutabilis naturæ nostræ promptissimos lapsus secundum indemutabilis substantiæ suæ inflexam constantiam metiatur, sed iustus & moderans

tantum ab homine expectet, quantum meminerit humanæ licere naturæ. Et ideo subiecit, ad id quod se in iustitia dei orauit audiri:

Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Quid enim spei est si iudicari nos secundum se deus velit, si ad comparationem sui vitæ nostræ innocentiam postulabit? Iustificari autem in conspectu dei quis uiuentium potest, cui ira, cui dolor, cui cupiditas, cui ignoratio, cui obliuio, cui casus, cui necessitas, vel per naturam corporis, vel per motum animæ semper fluctuantis admixta sint? Cui & quotidie grauissimus hostis immineat, diabolus videlicet animæ viri fidelis insidians, eamque ad interitum persequens? Hanc enim esse causam docet qua nemo uiuens iustificari in conspectu dei possit.

Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra uitam meam. Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi. Obscuritas per corporis vitia effunditur, & cum per diaboli laqueos in cupiditates carnis incidimus, à cogitationis luce depulsi in obscuris collocamur gentiū tenebris demersi, & secularium operum nocte detenti. Sed quantumlibet persequens animā inimicus, & humilians in corpore tanquam mortuum seculi collocet in obscuro, spiritualis tamen viri anxietas his corporis tenebris nō tenetur, & cor super hac ipsa naturæ suæ infirmitate turbatur, repugnansque vitiis hominē suum in memoriam primæ suæ constitutionis, & in meditationem dei operum conuertit. Nō enim eum inimicus in obscuris mortuum, sed tanquam mortuum seculi collocauit, per quod libertas spiritus semper in se anxij reseruetur. Id enim sequitur: *Et anxius est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum. Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabor.*

Scit Adam à diabolo captum, & idcirco memor est antiquorū dierum. Scit enim per transgressionē legis constitutæ, & à promissionibus dei & ab incolatu paradisi excidisse. Et ideo memor est operum dei. Scit non sufficere ex præterito innocentiam, sed beatum esse qui vsque in finem innocens esse permanserit, & ideo in factis manuum dei meditabitur. Facta manuum dei homo ipse est, qui post quā peccauit, peccati seruus efficitur. Talis igitur esse meditatur qualis ille à deo factus fuit ante peccatum. Per quod quia non mortuus seculi, sed tanquam mortuus seculi in obscuris est collatus, meditabitur semper, quia antiquorum dierum memor sit per transgressionē legis mortē introisse peccati. In eo autē, quod & memor anti-

G quorum dierum & in operibus dei meditatus est, atque meditabitur, quanquam per fidem suam cœperit, tamen non proprium suum esse ne insolens existimetur, sed per auxilium dei ad quem orauit sibi indultum esse demonstrat, dicens: *Expandi manus meas ad te anima mea sicut terra sine aqua.* Terra sine aqua arida & infœcunda est, & irrigari semper imbre pluuiæ cœlestis expectat. Ita & sancti anima naturæ suæ conscia immadescere se dono diuini eloquij desiderat. De quo Moses ait: Expectetur sicut pluuiæ dictum meum, & descendant sicut ros verba mea, ut pluuiæ super gramen, & ut niues super fœnum. Arens ergo & sitiens anima tali propheticæ doctrinæ imbre perfunditur, ut mortua & ieiuna ariditate naturæ in vberes fructus præceptorum dei cognitione reuifescat. Iam in his quæ sequuntur humanæ

H fidei & conscientiæ confessio est, per diapsalmatis intercessionem impatientia prophetici desiderij monstrata. *Velociter exaudi me domine defecit spiritus meus.* Moras corporis sui propheta non patitur, & secundum illud Apostoli: *Dissolui melius est, & cum Christo esse.* Et illud: *Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis istius?* Et illud: *Quia in hoc veteri tabernaculo congemiscimus desiderantes superindui.* Tædium & ipse in corpore mortis patitur, sed velocitatem auxilij, quod ob defectiōem spiritus deprecatur, curā gratia diuini in se muneris optat expleri. Quid enim sibi proderit exauditum esse velociter, nisi tanquam fidelis, & deo placens & beatis locis quieturus excedat è corpore. Et idcirco ait: *Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descendantibus in lacum.* Lacum pœnalem inferorum locum scriptura commemorat, ut in his psalmis ait: *Tu domine abstraxisti ab inferno animam meam, seruasti me à descendantibus in lacum.* Ergo nisi facies dei, qui vtiq; Christus est, qui imago dei inuisibilis est, vnicuique sancto affuerit, erit illis similis qui pœnæ infernæ deputati è vita sine spe quietis excesserint. Sed de spe sua propheta nō ambigit, neque extra Euangelicę securitatis fiduciam est. Tempore quidem ipse anterior, sed in spiritu Apostolici gaudij particeps, qui resurrectionem domini contuentes æternitatem caducorum corporum crediderunt. Id enim in consequentibus ait: *Audiam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speravi.* Matutinæ huius misericordiæ gaudium locis plurimis demonstratur, velut tum cum ait: *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Hoc enim resurrectionis est tem-

pus, in quo per misericordiam dei potestas mortis infracta est. Quam misericordiā, quia in ea propheta sperauit, optat audire. Dehinc sequitur: *Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuavi animam meam.* Apostolus per speculū, & in ænigmate videt, & pro parte scit & pro parte prophetat. Propheta quoque tanquā per naturam humanæ fragilitatis ignorās, notas sibi fieri in quibus ambulet vias orat. Nō enim hæc sæculi viæ vtilis sunt, spirituales illas & cœlestes ille nosse desiderat. Id enim ait: *Quia ad te leuavi animam meam.* Non in humilibus est anima illius, sed in excelsis. Et idcirco excelsarum viarum postulat notionem. Scit enim esse inimicos sibi qui se in alias auocent, qui in voluntatem alteram deducant. De inimicis istis spiritualibus Apostolus multa, & frequenter ingessit. Ab his ergo se eripi orat, & viam illā tribulatā, quæ ad cœlū agit cognoscere rogat, & de voluntate domini doceri & per spiritū eius in terram rectā deduci, id est, ut constituatur in hominem non vitiis peruersum. Nam in rectam terram se dirigi quomodo optasset, cum elementi huius natura existimabitur, nisi quod secundum primi hominis naturam, cui post peccatum dictum: *Terra es, & in terram ibis,* constituisse hominem rectum indeflexūque desiderat. Id enim sub his dictis continetur. *Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuavi animam meam. Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia tu es deus meus. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum domine uiuificabis me.* Consonans Apostoli confessio est ad id quod ait: *Doce me facere voluntatem tuam:* illud quod per eum dictum est, & qui putat se scire, nondum scit quemadmodum oporteat se scire: *Quod si nec orare quidem adhuc scimus, & loqui desideria nostra non nouimus, spiritu potius pro nobis inenarrabilibus gemitibus postulāte, & imperitiā nostram arcanae scientiæ effectu repensante, secundum hoc Apostoli dictum: Quid enim oremus secundum id quod oporteat nescimus, sed ipse spiritus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus, non incondite propheta creditur orare ut voluntatem dei doceatur explere. Et competens illa humanæ recundiæ confessio est, ut quod per spiritum dei in terram rectam deducendus sit, id non meriti esse sui arroget, neque per satisfaciōnem pijs obsequijs id sibi postulet, sed totū hoc ad clarificandum in se dei nomen expectet, ut propter honorem dei nominis in terra recta esse statuat. Et quia hanc terram rectam scit sibi*

A sibi non in corpore mortis huius posse concedi, quia labe carnis humanæ per admixtam in se vitiorum consuetudinem aboleri penitus nisi cum naturæ demutatione non possit, viuificari se, quasi nondum viuat exoptulat dicens:

Viuificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes inimicos meos. Et perdes omnes qui persequuntur animam meam, quoniam seruus tuus ego sum. Habuit quidem, ut diximus hoc iustitia verecundiæ, ut quicquid aliud sibi beatitudinis sperat, id pro magnificentia dei potius, quia deo beata & æterna & bona tribuere sit dignum, quàm pro merito suo postulet, sed tamen præferens honorem & misericordiam dei merendi quoque id per se non exclusit officium. Nam cum viuificandus sit, viuificandus tamen est in æquitate, quia æquum sit vitam retribui stipendiis sanctitatis. Et cum per misericordiam dei

B educto eo de tribulatione disperdendi sint eius inimici, iam non est misericordia indiscreti confusiq; iudicij, cum quæ à tribulatione educit, eadem disperdit inimicos, quia ex meritorum diuersitate vel in pœnam, vel in misericordiæ iudicium temperetur. Non leues autem sibi esse inimicos propheta demonstrat, sed eos qui etiam animam persequuntur: non quod cū corpore possit occidi, sed quod ita diabolicis infestationibus fatigetur, & sub iniectorum sibi vitiorum incentiuus aduratur, ut à deo mereatur occidi. Verum ut etiam inimici sui pereant, quanquam ad id potissimum & nomen & misericordia dei est, tamen etiam ea causa est, quod seruus dei est, cuius animam persequantur, & liberalitas admiscetur & meritum, atq; ad domini misericordiam serui quoque & fides & nomen adiungitur, ut misericordia dei quanquam omnibus prompta sit, his tamē qui serui eius sunt intelligatur assistere per eum, & in eo qui ait: Ego sum vobiscum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi, dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus & nunc & semper, & in omnia secula seculorum, Amen.

Psalmus CXLIII. Psalmus David in Goliath.

Benedictus dominus deus meus, qui docet manus meas ad bellum, & digitos meos in praelium. Misericordiam meam & refugium meum susceptor meus & liberator meus, & reliqua. Et huic quoque psalmo addendam hanc septuaginta superscriptionem putauerunt: Psalmus David in Goliath, cum neque in Hebraicis libris reperitur, neque translatores alij quic-

quam aliud quàm simplicem titulum præscripserint, id est, David. Quod non sine spirituali ratione effectum fuisse psalmi ipsius textu docetur, nihilque hic psalmus proprium habet quod ad gratulationem perempti Goliath possit referri, cum magis illic & gestis & tempori multa contraria sint. Cum enim dicitur: Subiciens populum meum sub me, nunquid tum David rex erat: aut quis tum ei populus subiectus est, si allophyolorum non erat suus? Sed ne ipse quidem Israël Saul adhuc regnante poterat esse subiectus. Deinde & illud: Domine inclina cælos & descende, tange montes & fumigabunt. Corusca coruscationes & dissipabis eos: quæ esse intelligetur ob humanum tempus oratio? Aut cum secundum titulum Goliath esset occisus, quid sibi hæc preces volunt: Eripe me & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum? Aut cum rex tantum in Israël esset, quid est illud, quod dicitur: **E** Das salutem regibus? Numerus plurimorum intelligentiam eius temporis, quo vnus tantum habeatur, excludit. Sed cum nec in Hebraicis libris ita sit, neque translatores ceteri horum aliquid addiderint, intelligimus septuaginta hos seniores voluisse nobis spiritualis scientiæ sensum dare, ut in David & Goliath bellum præfiguratum esse satanæ dominiq; sciremus, cum neque superscriptio extaret in libris, neque rebus gestis prophetiæ sermo concineret. Affert autem plerunque nobis difficultatem intelligentiæ ratio Latinitatis, quæ nominibus pronomina non est solita præponere, ut in David nomine accidit. Cessante enim pronomine incertum est utrum in illum, aut per illum psalmus extiterit. Cum enim scribitur psalmus David, utrum ab illo dictus sit, aut **F** propter illum ambiguum facit nominis sola præscriptio. Græcitas vero cum per David psalmum scriptum esse significat, ita titulum inseribit: psalmus *τῷ* David. At vero cum de David vult psalmum qui sit scriptus intelligi, ita superscribit *τῷ* David, discernens per vtriusq; pronominis propriam significationem, utrum David scripti psalmi autor an causa sit, ut superscriptio psalmi istius continet, *τῷ* David. Id enim est quod propter eum, vel illi potius quàm ab eo scriptus sit. Ex qua etiam psalmi superscriptione monstratur, in eum hominem quem dominus assumpsit in eo nascens, & quæ David sæpius nominari docuimus, psalmum hunc spiritus virtute & ore cantatum.

Benedictus dominus deus meus, qui docet manus meas in bellum, & digitos meos in praelium. Si ob id gratulationi interfecti Goliath deputatur

H iij hic

G hic psalmus, quia dictum est: Qui docet manus meas in bellum, accipiant exemplum personæ hoc potius domini convenire. Nam in septimo decimo psalmo, qui totus ex persona domini consistit, id ipsum dictum ita meminimus: Qui docet manus meas in prælium, & posuisti ut arcum æreum brachia mea. Quod autem nihil in illū David referri possit, in omni quidem psalmo, sed maxime his dictis docetur: Audiuit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus in conspectu eius introiit in aures eius. Et commota est & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt. Et illud: Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad dominum, nec exaudiuit eos. Et comminuam illos, ut puluerem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo eos. Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, ad auditum auris obediuit mihi. Rebus ipsis inepta eorum intelligentia coarguitur, qui hæc David de se ipso dixisse contendunt, cum omnia in eum quem dominus in eo natus assumpsit, secundum spiritualem rationem & gesta conueniant. Manus igitur eius edoctæ ad bellum sunt, cum vicit seculum. Ego enim ait, vici mundum: cum extensis in crucem inuidiosissimis armis ipsius passionis instruitur. Et posuisti, inquit, ut arcum æreum brachia mea: cum de omnibus virtutibus ac potestatibus in ipso se trophæo gloriose crucis triumphat, & principatus potestates traduxit cum fiducia triumphans in semetipso, cum dissidentia inter se cælestia & terrena pacificat. Et in ipso, inquit, reconciliari omnia in eum pacificans per sanguinem crucis suæ, siue quæ in terra sunt, siue quæ in cælis. Ad hoc igitur bellum manus eius edoctæ sunt in quo arcus ærei certamine vincitur: de honestatione potentes triumphantur: pace reconciliantur inimici. Sed post manuum bellum, succedit & digitorum prælium. Ois enim in eo habitus & pugna passionis ostenditur. Manus enim extendunt, & digiti configuntur in psalmis: vetus scilicet chirographum, secundum Apostolum delens & asfigens illud cruci. Etiam eas partes manuum commemorat in prælio, cum quibus omnia veterum criminum peccata confixa sunt. Dehinc sequitur: *Misericordia mea & refugium meum, salus mea, liberator meus es tu. Protector meus, & in ipso speravi.* Carent ista difficultate. Omnia enim in euangeliis ita gesta ab eo atque dicta sunt, ut honorem maiestatis paternæ per humilitatis nostræ confessionem, quorum habitum assumpserat, prædicaret. Illud autem, quod ait: Subiiciens populum meum sub me, non ex persona vnius iudaici

populi dictum existimandum est, cum vniuersitatem ecclesiæ vnum populum in psalmo alio nuncupauerit, dicens: Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Quod autem etiam hic qui eum non cognouit suus sit, euangelia docent cum aiunt: In suauenit, & sui eum non receperunt. In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. Sed ne forte hic populus quem cognouit, & sibi seruiuit, non suus fuisse, quia non erat cognitus, existimetur, diuina illa Mosi cantio errorem hunc omnem ambiguitatis excludit, dicens: Cum diuisisset excelsus gentes, statuit fines gentium secundum numerum angelorum suorum, & facta est portio domini iacob, funiculus hereditatis eius israel. Iste in hereditatem æternam fuerat electus. Et ideo quia ille portio domini erat, ceteri quasi incogniti habebantur, quia illi essent per priuilegium portionis electi. Sui autem omnes, quia sibi quod sunt tanquam auctori suo debent. Subditi autem ei sunt, cum dicitur: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det illi vitam æternam. Et illud: Omnia data sunt mihi in cælo & in terra. Data autem nondum ei primum, quia iam in mundo erat, per quem mundus erat factus, qui gloriam repetit, quam ante constitutionem mundi habuerat apud patrem: sed data post hominis assumptionem, quia ita dictum est: Qui cum in forma dei esset, formam serui accepit. Propter quod exaltauit illum deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Quid ergo vel cui donatur? Non ei utique qui in forma dei erat donatur, ut dei forma sit. Erat enim, & quia erat iam non egebat hoc dono. Sed fuit causa donandi, quia in forma dei erat, formam serui accepit, & se de forma dei euacuans, formam serui assumens, usque ad mortem obediens fuit. Obedientiæ ergo illi, per quam habitus seruilis assumitur, & ipsi habitui seruili id donatur, ut quod erat esset, in forma scilicet dei esset. Damnū enim ad detrimentum sui euacuata formæ dei nescit, assumptioni potius seruili formam dei rursus adquirens: ita neque virtus in humilitatem se felicitate cohibens defecit ex sese, cum quod erat est: & humilitas cohibita in sese virtute suscepta, cum quod non erat esse cepit, profectum eius quæ a se non defecerat virtutis accepit. Et hæc quidem Euangelici sacramenti, & humanæ spei veritas est, humanam naturam corruptibilemque carnem per huius gloriæ demutationem in æternam transformatam esse substantiam. Sed huius tamquam difficillimi facti admirationem & maximæ ac pulcherrimæ spei donum, etiam presenti

A presenti psalmo propheticus sermo testatur, ad id quod dixerat. *Subiciens populum meum sub me. Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quod deputas eum? Homo uanitati similis factus est, dies eius sicut umbra pretereunt.* Non differenter in octauo quoque psalmo proclamatur spiritus sanctus: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam uisitas eum? Confessio ista pulcherrima est, ut indignum se homo tanto munere ipse testetur. Et cum se indignum confitetur, gratiam eius, qui sibi hæc largiatur extollit. Quod enim meritum homini est, ut ei se cognoscibilem deus præstet: ut incognoscibilis natura cognitioni nostræ sese ipsa submittat? Aut quæ dignitas est filij hominis ut deputetur? Deputatur autem quicquid de eo in quo est in aliud destinatur. Rei naturam uerborum uirtus eloquitur. Homo uanitati similis effectus, & cuius dies tanquam umbra pretereunt, per indultam cognitionem dei deputatur? Vanitas seculum est, cuius habitus & forma tolletur. Deo enim inane est quicquid quantum extet, tamen non ita subsistit ut maneat: & umbra quæcunque etiam si sit, tamen non est, quia cum sit abeunte eo, per quem efficiebatur exinanitur. Homo itaque non umbra, sed umbræ similis, non uanitas, sed similis uanitati per intercessionem mortis effectus. Per indultam uero sibi cognitionem dei deputatur, & in quid deputetur cognitio indulta testatur. Si enim cognitus fieri deus homini, nisi assumpto homine non potuit quia incognoscibilem cognoscere, nisi per naturam nostram natura nostra non potuit, & per hanc cognitionem homo qui deputatur, necesse est ut inde deputetur, in quo deum ipse cognouit, scilicet, ut conformis deo fiat, quia hæc sit deputatio cognitionis indultæ. Et quia ex persona eius hominis, quem dominus assumpsit, hæc omnis oratio est, scit cum quanta se dignitate deus legibus mortis absoluat, & iniquorum manibus per gloriam resurrectionis abripiat dicens: *Domine inclina cælos tuos & descende, tange montes & fumigabunt. Corrusca coruscationes & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & conturbabis eos. Emittere manum tuam de alto.* Simile his dictis psalmo, cuius superius meminimus, continetur: Et inclinauit cælum & descendit, & carbones succensi sunt ab eo, & ignis à facie eius exardescit, & ascendit fumus in ira eius. Misit sagittas & dissipauit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Misit à summo & accepit me, & assumpsit me de multitudine aquarum. *Eripuit me de inimicis meis fortissimis.* In eo autem quod fortissimos

dixit, possumus intelligere quos dixerit: nempe de quibus Apostolus ait: Non est nobis pugna aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi potentes, aduersus spirituales nequitias in cælestibus, satana ipso se in cor ludæ, ut dominum traderet inferente. Sed & in hoc psalmo hoc contuendum est: Corrusca coruscationes, & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & conturbabis eos. Non illos superius de quibus ita memorarat ostendit, quod necesse est ad montes hos referri, qui ad solum dei tactum fumabunt. Et ne de terrenis istis montibus dictum existimemus, psalmo alio admonemur, cum dicitur: Ut quid suspicitis montes coagulatos? Et quantum intelligi conceditur, montes interdum etiam diabolicas potestates, ut nunc in hoc loco significari arbitramur, qui constitutione diuinæ legis transgressa, tanquam ex lactis synceritate uitiosa coagulati corruptione coagulauerint. Et hos esse potentissimos inimicos suos psalmus anterior locutus est. Descendit ergo dominus inclinato cælo suo, non corporali motu, ut declinatum descendente eo cælum sit, sed per corporalem significationem spiritualis sensus instruitur, ut cum deo somnus, uigilia, memoria, obliuio, discessus & accessus ascribitur, quia secundum meritorum nostrorum differentiam unicuique nostrum, aut dormiens, aut uigilans, aut immemor, aut recordans, aut desit, aut adsit. Atque ita inclinatum declinante eo cælum est, quia cum descendente eo ad assumendum hominem famulatus cælestis astiterit: cum Maria euangelizatur, cum pastores æthereum cætum & sonum uident atque audiunt, cum post tentationem diaboli angeli ministrant, cum ipse totus in forma licet serui, tamen in paternæ maiestatis uirtute se gessit, sic inclinatur cælum, cum ad terras cælestium uirtus honorque deducitur. In eo autem quod tacti montes fumant, potius quam uruntur, cum tamen id quod fumatur, deinde cum coruscantibus coruscationibus dissipantur potius quam illucescunt: tum quod emissis sagittis conturbantur magis quam configuntur, non sine maxima ratione spiritualis intelligentiæ, ita dicitur. Et quidem iam & alius psalmus his paria significat, cum ait: Preparans montes in uirtute tua accinctus potentia. Aduentu enim domini cōfracta & obruta diaboli potestas est, cum fidei sanctorum hominum subiectus est. Non quod non adhuc potentia suæ maximas habeat vires, sed per id quod utroque subiectus est, presentis subiectionis conditione uitioni & pœnæ legitime preparatur. Ut nunc per hanc

G eandem subiectionem virtute dei tactus fumet, licet nondū totus vratur, sed per id quod interim fumare potuit, & vri posse noscendus est. Vritur non ille tantum, sed & omnes eius. Non vni tantum præparatus hic ignis est domino docente: Abite in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Hi ergo montes tacti à domino fumabunt. Dissipabuntur etiam per coruscatas coruscationes, lumen scilicet eorum, de quibus dictum est: Vos estis lumen mundi, non ferentes. Domini nanque aduentus, tanquam fulgor ab oriente vsq; in occidentem apparens intelligitur. Sed interim coruscationes multæ sunt, id est, apostolicæ prædicationes, & splendor doctrinæ dei, quæ condensam illam & conspiratam demonum virtutē coruscationis luce disperget. Sagittæ enim emissæ cõturbabunt eos.

H Meminit eadem quoq; prophetia, & loco alio harum sagittarum: Sagittæ, inquit, paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Paruulorum, vt Apostolus ait, malitia non sensu. Horum igitur, id est, fidelium ad innocentiam renatorum verba, tanquã sagittæ emissæ illos fumantes montes conturbabunt, cum regni cœlestis beatitudo & æternitas prædicetur: cum honor seculi contemnatur, & Christi gloria speretur: cū lux & ebrietas relinquatur, & corpus ieiuniis purgetur: cū auaritia vincatur, & largitio exerceatur: cum virgines corpus suum oderint, cū viduæ fuisse virgines maluissent: cum confessores vitam suam detestentur, cum mori martyribus sit optabile. Et hoc totū sagittæ istæ, id est, doctrinæ & orationum verba præstiterint, quæ emissæ eos, qui his aduersabantur conturbant: cum cessante regno eorum Christi regni expectatio prædicatur. Sed ex alto manus domini emittitur. Manum autem dei dominum nostrum Iesum Christum significari in spiritu non obscura doctrina est. Per eum enim facta sunt omnia. Et scriptum legimus: Manus enim inquit, mea auxiliabitur ei. Quia per filium dei homo assumptus laqueis mortis, & à iudicio iniquæ damnationis per gloriam resurrectionis eripitur. Sequitur enim: *Eripe me de aquis multis.* Aquas populos dici vñtata cognitio est, vt etiam per Esaiam dicentem docemur: Propter hoc ecce dominus inducet super vos aquam fluuij validam & multã & regem Assyriorum. Quorum virtus atq; vita in abolendū finem exemplo aquæ transluentis elabitur. Vt hic idem propheta ait: Perierunt sicuti aquæ præterfluentes, quia natura eorum cessante incremento maris, in quod feruntur, eximitur.

Et de manu iniqua filiorum alienorum. Dei e-

nim esse destiterant, de quibus dictum est: Filij K
alieni inueterauerūt. Et quibus dictum est: Vos
de diabolo patre estis. Sed non solum filij alieni
sunt, dominū suum non recipiendo, sed etiã
id quod sequitur: *Quorum os locutum est vanitatem.*
Vanitas oris & confusionis fuit illis, qua
dictū est: Nos nō habemus regem, nisi Cæsarē.
Regem enim seculi, id est, vanitatis populus in
regnum æternū electus elegit. *Et dextera eorum
dextera iniquitatis.* Iniqua dextera est cum
palmis cadit, cum virgis laniat, cum calamo
collidit, cum coronã spineam coarctat, cū clauo
manus ac pedes figit, cum fel aceto admiscet:
cum omnia iniquitatis opera cōsummat. Post quæ
potenter à domino gesta atq; perfecta, nouo nobis
gloriosæ victoriæ erit canticum concinendum. Ait enim:
Deus canticum nouum cantabo tibi, psalterio decachordo psallam tibi. Et
quod hoc nouum canticum sit cõtuenandum est. L
Plures autem nouum canticum cantantes psal-
mi reperiuntur. Nonagesimus enim quintus
psalmus, ita cœpit: Cantate domino canticum
nouum, cantate domino omnis terra. Et rursum:
Annunciate inter gentes gloriam eius, in omni
populo mirabilia eius. Et rursum: Commoueatur
à facie eius omnis terra, dicite in nationibus
dominus regnabit. Hoc canticum nouum, quod
omnis terra cantat, q̄ iam non intra Iudææ
limbos atq; fines cognitio eius, qui omnia
creauit esse celebratur: quod iam inter gentes
gloria dei inuisibilis nunciatur: quod omnes
patriæ gentium laudationem honoris debiti
confitentur, q̄ in nationibus deus regnaturus
ostenditur. Nouum hoc inter tot errores seculi
canticum est, & errantibus antea gentibus
inopinatus hic hymnus, per quē deus inuisibilis,
incorporeus, æternus, & iusti iudicij iudex,
& beatæ hæreditatis rex esse cõtatur. Est M
& nonagesimus septimus psalmus canticū
nouum cantans, Cantate domino canticum
nouum, quia mirabilia fecit dominus. Sed nescio
an idcirco sit canticum cantandum, quia
mirabilia deus fecerit. Olim cœlum pulcherrimū
atque immobile manet. Olim in eo astra
indefessis officiorum suorum cursibus perseverant.
Olim tempora alterno & indemutabili
recursu temperantur. Olim terra annis
fructibus diues est. Olim homo maxime
mirabile opus dei nascitur. Et si nihil
postea deus mirabile quum hæc creauit
adiiecit, quero quod nouum canticum
ob mirabilia facta cantandum sit. Et
non diu nos psalmus patitur errare. Ob
quæ enim mirabilia nouum canticū
cantaret ostendit dicens: *Liberabit eum
dextera eius, & brachiū sanctum eius.* Notum
fecit dominus salutare suum ante
te con-

A *te conspectum gentium.* Hoc nouum canticum est, hoc mirabile dei est, quod liberauit eum dextera eius, quod sibi ipsi salutem virtus sua tribuit. Potestatem, inquit, habeo animam meam ponendi, & potestatem habeo animam meam resumendi. Non externo eguit vnigenitus dei filius ad saluandum hominem, in quo nasci voluit, auxilio, & in gloria paterne maiestatis manens sua in se usus est potestate, per quam resurrectionis gloriam salutare suum notum gentibus fecit, cum in eo natura suae carnis in eternae salutis substantiam transformata esse cognoscunt. Cantat & centesimus quadragesimus nonus psalmus canticum nouum. Et cur sit hoc canticum nouum mox propheta subiicit, dicens: Exaltabit mansuetos in salutem. Exultabunt sancti in gloria, latrabunt in cubilibus suis. Et exultationes dei in gutture eorum, & gladij bis acuti in manibus eorum. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorum in manicis & compedibus, & nobiles eorum in vinculis ferreis. Ut faciant in his iudicium conscriptum, gloria haec est omnibus sanctis eius. Hoc canticum nouum est dei sanctos iudicij aeterni sumere potestatem. Sancti enim secundum Apostolum mundum iudicabunt. Hoc igitur nouum cantatur a nobis, vltio in nationes, arguitio in populos, manicarum & compedes regum & nobilium vincula ferrea, & conscripti in eos iudicij sententia. Quod etiam in huius psalmi nouo cantico simile cantatur: Deus cantionem nouam cantabo tibi, in psalterio decachordo psallam tibi. Qui das salutem regibus.

B In decachordo igitur psalterio, id est, vel quod decem chordarum illud psalterium sit, vel quod decem verborum organo atque gestis cantio noua ista cantatur: vel quod homo ipse decem quibusdam chordis manibus ac pedibus extensus, perfectus spiritualium operum suorum gestu motuque sic psallat, ut cantionem nouam hanc cantet. Qui das salutem regibus. Regibus quibus dictum est: Venite benedicti patris mei, possidete preparatum vobis regnum a constitutione mundi. Qui nobiles ligabunt, qui reges manicis & compedibus constringent, qui iudicabunt, arguent, vindicabunt. Et quomodo salus regibus detur ostendit. Qui, inquit, liberat David seruum tuum. Eum nempe David, de quo hic idem liber ex persona dei patris alio psalmo prophetat: Posui adiutorium super potentem, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni David seruum meum, oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei. Ipse inuocabit, pater meus es tu deus meus, & tu

sceptor salutis meae. Et ego primogenitum ponam eum excelsum super omnes reges terrarum. Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in aeternum, & testis in caelo fidelis. Et rursus in psalmo eodem ex persona eius ad patrem: Sicut iurasti David in veritate tua, memor esto domine opprobrij serui tui, quod continui in sinu meo multarum gentium. Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui. Opprobria multarum gentium in sinu suum David hic vnus excepit. Ipse enim peccata nostra suscepit, & infirmitates nostras portauit, liuore eius nos sanati sumus. Ita dum hic David liberatur, & legi mortis eximitur, salus quoque regibus datur. Ipse est enim primogenitus ex mortuis. Et ut in Adam omnes morimur, ita & in Christo omnes resurgemus. Liberatio ergo eius salus regum est. Regnabunt enim conformes gloriae suae per assumptam ab eo naturae nostrae conditionem, rursus omnes in naturae eius communionem mansuri. Eripitur ergo hic David de gladio malignorum. Spiritum enim Iesus posuit cum voluit, nec expectauit, ut animam impressum vulnus emitteret. Ius animae eius manus irreligiosa non habuit. Ait enim: De gladio maligno erue me. Quanquam enim exanimi iam corporis latus miles transfoderit usus ministerio scuitiae, ceterum potestas spiritus emittendi, causam violandae in se animae non reliquit. Consummat deinde cantionem nouam nouae confessionis hymno, terrena iudicia & secularium honorum gaudia falsa condemnans, cum ait: Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij sicut nouella plantatio stabilita in iuuentute sua. Filiae eorum compositae circum ornatae quomodo similitudo templi. Et promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum foetose abundantes in egressibus suis, boues eorum crescit. Non est ruina maceria, non transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui haec sunt, beatus populus cuius dominus deus eius. Et haec sunt, quantum arbitror, huius seculi bona communi vniuersorum beata iudicio, res seculi loqui atque agere, rapere aut emere honores, sub precio falso ditescere, gloriari in adultae aetatis liberis, quorum efflorescentes anni nouellae exultationis firmitate confidant, optare speciosi corporis filias, atque eas in modum templi damno inutili pecuniae ingentis ornare, multiplicatis horrea fructibus rumpere, quae congestas opes in promptuaria alia angustiis his quae in se conduntur eructent, geminatis quoque oves foetibus velle, quas egressas nullus ferre occur-

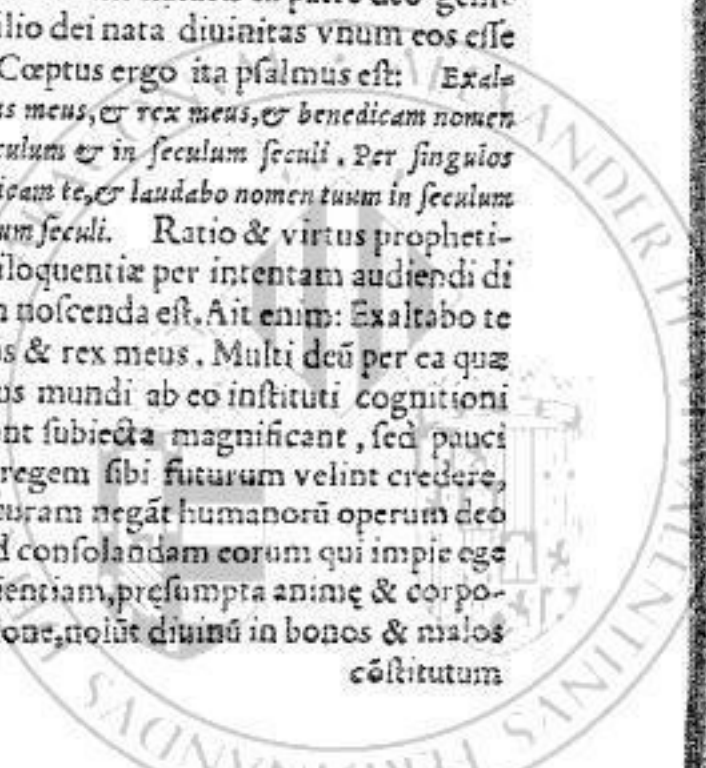
D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G ræ occurfus imminuat, delectari boum suorū
 lagina, circumsepta etiā domorum firma præ-
 bere, ne transeundi per ea cuiquam sit pote-
 stas, non flere, non lugere, non gemere, sed
 prospero felicitatis suæ cursu nulla aduersæ
 calamitatis molestia impediri. Beatum hunc
 populum cui hæc essent dixerunt, sed prophe-
 ta scit falsam esse huius beatitudinis opinio-
 nem. Quid enim hæc tot & tanta seculi bona
 ad vitam, quæ morte intercipienda esset ad-
 quirent? Et ideo qui populus beatus esset o-
 stendit dicens: Beatus populus cuius dominus
 deus eius. Deus ille dominus, qui cum supe-
 riora hæc terrena præstiterit, æternitatem ta-
 men illis qui his recte vtuntur impertiet, qui
 cohæredes nos filij sui in ipso ante constitu-
 tionem seculi elegit, qui erit deus omnia in o-
 mnibus, ipsi gloria, laus, honor, virtus, impe-
 rium patri in filio, filio in patre & in spiritu
 sancto, & nunc & semper & in omnia secula
 seculorum, Amen.

*Psalmus. CXLIII. Landa-
 tio ipsi David.*

Exaltabo te deus meus rex meus, & benedi-
 dicam nomen tuum in seculum & in seculum
 seculi, & reliqua. Absolutus est
 psalmus dei tantum laudibus occupatus. Sed
 & titulus ipse solam contineri in psalmo præ-
 dicationem dei edocet. Adiecto autem secun-
 dum Græcitas consuetudinem nunc quoque
 vt in cæteris aliis pronomine ostendit illum
 David isto laudante laudari. Et quis hic sit
 quem psalmus hic laudet clamant omnium
 temporum omnes prophetiæ, vt hic ipse pro-
 pheta sæpe de eo ita contestatus est: Sedes tua
 deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga
 regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniqui-
 tatem, propterea vnxit te deus deus tuus. Et
 rursus: Et adorabunt eum omnes reges, &
 omnes gentes seruiant ei. Erit nomen eius be-
 nedictum in secula, ante solem permanet no-
 men eius. Et benedicentur in eo omnes tribus
 terræ, omnes gentes magnificabunt eum. Hu-
 ius igitur laus cantatur hoc psalmo, ex cuius
 persona dictum meminimus, Ego autem con-
 stitutus sum rex ab eo super Sion montē san-
 ctum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus
 es tu, ego hodie genui te. Posce à me, & dabo
 tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem
 tuam terminos terræ. Reges eos in virga fer-
 rea. Cuius regni perennitatem Daniel ita con-
 testatus est dicens: Et in diebus regum illo-
 rum excitabit deus cæli regnum aliud quod
 nunquam corrumpetur vsque in secula, re-

gnūmque alteri populo nō relinquetur, com-
 minuet & ventilabit omnia regna, & hoc re-
 gnum in æternum. Et rursus: Et ecce cum nu-
 bibus cæli, sicut filius hominis veniens, & vs-
 que ad vctustum dierum peruenit, & oblatu-
 s est ei & datus est ei principatus & honor &
 regnum, & omnes populi tribus & linguæ ser-
 uient ei, & potestas eius potestas perpetua, que
 nunquam transibit, & regnum eius non cor-
 rumpetur. Hic igitur rex laudatur per ista que
 psalmo continentur: *Exaltabo te deus meus &
 rex meus, & per illud, Sancti tui confitebuntur ti-
 bi gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam lo-
 quentur. Notam faciant filiis hominum potentiam tu-
 am & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuū
 regnum omnium seculorum, & dominatio tua in om-
 ni generatione & progenie.* Et quanquam hic
 ob æterni regni gloriam, quia sanctis conre-
 gnantibus ipse regnabit, laus deo prophetæ
 confessione cantetur, tamen ita laudationis
 ipsius ratio & ordo dispositus est, vt ea quæ de
 eo dicta sunt ex sensu communis intelligen-
 tiæ prædicentur, vt in quantum humani ser-
 monis consuetudo permittit, de immensa il-
 la & incomprehensibili dei natura licet non
 ad perfectam cognitionis veritatem, tamē ad
 admirationem nos ingentis illius eius virtu-
 tis instituat. Possumus enim cum maxime
 quantum in nobis est admirari, cognosci au-
 tem à nobis, quantus ipse est non potest. Ve-
 rum cum nomen in psalmo simplex dei & ab-
 soluta laudatio est, meminisse debemus patrē
 in filio & filium in patre laudari. Et cum ex
 substantiæ similitudine ac proprietate naturæ
 alter in altero sit, & ambo vnū sint, & qui vi-
 det patrem, videat & filium, non differre quis
 ex duobus laudari existimetur, cum vtrunque
 sibi inuicem & virtutis atq; operum similitu-
 do, & indifferentis naturæ ex patre deo geni-
 ta, & in filio dei nata diuinitas vnum eos esse
 testetur. Coeptus ergo ita psalmus est: *Exalta-
 bo te deus meus, & rex meus, & benedicam nomen
 tuum in seculum & in seculum seculi. Per singulos
 dies benedicam te, & laudabo nomen tuum in seculum
 & in seculum seculi.* Ratio & virtus propheti-
 cæ magniloquentiæ per intentam audiendi di-
 ligentiam noscenda est. Ait enim: *Exaltabo te
 deus meus & rex meus.* Multi deū per ea quæ
 in operibus mundi ab eo instituti cognitioni
 nostræ sunt subiecta magnificant, sed pauci
 sunt, qui regem sibi futurum velint credere,
 dum aut eorum negāt humanorū operum deo
 esse, aut ad consolandam eorum qui impie ege-
 runt cōscientiam, presumpta animæ & corpo-
 ris abolitione, nolūt diuinū in bonos & malos
 cōstitutum

A constitutum esse iudicium. Sed propheta hinc prædicandi dei sumit exordium, quod sibi rex sit. Sed & nunc quidē nomen eius, qui sibi rex atque deus sit, ob expectationem regni benedicit, cum ait: Benedicam nomen tuum in seculum. Sed quia scit se gratiam deo atque regi suo, etiam tum cum in regno eius maneat debere, quia demutata caduci corporis sui infirmitate, depulsoq; inimicæ mortis imperio, regi suo cōformis & cōternus adsistat, adiecit: & in seculū seculi, id est, in illo seculo, quo habitu seculi huius exempto, iam in seculum seculi æternitatis successione renouabitur. Et in hoc quidem seculo quisque benedicens deum potest nō semper in benedictionis officio permanere, dū aut luctu impeditur, aut metu occupatur, aut ægritudine anxius detinetur, & aut reposcente animo, aut ingrato in benedictionibus dei mutus est, sed perfectio prophetalis fidei ab istiusmodi infirmitatū demutationibus libera est dicens: Per singulos dies benedicam te. Nullum vacuum habet tempus, & dies ei nulla est ociosa, quin semper in benedictionum confessione versetur. Accidit autem frequenter, vt de quibus bene loqui possumus, laudare eos non possimus. Abstinere à malo, benedictione dignum est. Sed solum malū nō admittere non habet laudem, nisi mali abstinētiā etiam gloria boni operis cōsequatur. Et beneficium quidem in nos benedicere possumus, quia natura exigit, non obtrẽctare nos illis, quorum beneuolentia confouemur. Sed si & aliis vitis aspersi sunt, nostro quidem com modo benedicuntur, sed veri iudicio nō prædicantur. Perfectio autem dei nihil in se esse patitur pro parte. Nā vt benedictus ita & laudabilis est, habens & ex his, quibus beneficentia in nos vtimur benedictionis nostræ cōfessionem, & ex perfectarum in se virtutum admiratione præconium. Ob quod benedicturus per dies singulos propheta etiam id adiecit: Et laudabo nomen tuum in seculum & in seculū seculi. Cum benedictū laudat, & laudat in seculum seculi, in nullo propheta officium infirmum est, nec benedictioe, nec laude, nec tẽpore. Dehinc sequitur: *Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.* Hęc dei prima & præcipua laudatio est, quod nihil in se mediocre, nihil circumscriptum, nihil emensum, & magnitudinis suæ habeat & laudis. Virtus eius opinione non clauditur, locis non continetur, nominibus non enunciatur, temporibus non subditur, arctus ad id sensus noster est, ingeniū hebes est, sermo mutus est. Finem magnificentia ipsius nescit, & aliquam

emetiendi se opinionem immēsa magnitudo non patitur. Extenta vbique, extēta semper est, hanc habens infinitatis suæ laudem, ceterum omnem intelligentiā infinitæ huius in se qualitatis excedens. Et quia hæc vel immensæ magnitudinis cognitio vel laudatio operum dei, non omnium gentiū est, quibus à constitutione mundi vita & sensus fuisset futuraq; esset, consequenter subiecit: *Generatio & generatio laudabit opera tua.* Non vtique generationes & generationes, quæ & temporibus & gentib; multæ atque diuersæ sunt, sed generatio quæ ab Abraham cœpit, quæq; per signum circumcisionis deputatur in legem, & generatio quæ renouatur in Christo, quæ ex doctrinis prophetis ad fidem euangelicæ iustificationis instruitur. Harum igitur generationum propriū est dei opera laudare. Laudari autem opera dei nō alia ratio admonet, quàm quod omnia ab eo potēter effecta sunt, qui præconium habeat non aliquid egisse, sed potenter egisse. Et ideo subiecit: *Et potentiam tuam pronuntiabunt.* Sed potentia operum ea demum prædicanda est, quæ magnificentiam exequatur operantis, vt potentis magnificentie potens intelligatur operatio. Ob quod consequitur: & magnificentiam maiestatis tuæ. Sed magnificentia si quod in se est tantū sibi habeat, habet admirationē non habet laudem. Et ociosa aliis est potentis operatio, nisi per operantis sanctitatē vsum aliquem ex se illis qui laudabunt & admirabuntur impertiet. Ex quo competenter hoc sequitur: *Et sanctitatem tuam loquentur.* Et sanctitas quidem iam bona est, neque tantū sibi proficit, neque hoc quod ex se est, intra vsum cōmodi proprii consumit. Nam etiam ad prouocandum in se aliorum beneficentiam sanctitatis officii sese ipsa commendat. Sed nihil de se dignum admiratione præstabit, si sibi sola sit. At vero hoc propriū est & mirabile sanctitatis, cum hoc quod in se est in vsum aliorum, quibus est sancta, cōcedat, ipsa aliquo nō egens, nisi fortē per beneuolentiam eo tātum vt se alius vtatur. Ad id ergo quod dictū est: *Et sanctitatem tuam loquentur,* merito subiecit: *Et mirabilia tua narrabunt.* Et mirabile quidem est sanctitatem nihil sibi proficiente in vsum alienæ beatitudinis exuberare, sed mirabilius est sanctitatem plenam esse erroris, nisi non indiscretam se vtentibus aut abundantibus præstet, dum bonis ac malis promiscua, & tanquam ex naturæ necessitate se præbens, admirationem non habeat sanctitatis. Et idcirco mox subdidit: *Et virtutem terribilium tuorum dicent.* Vt sanctitatē loquentes, & mirabilia

Grabilia narrantes, dicant quoque terribilium virtutem, media admiratione inter sanctitatem atque terrorem, dum & terror suavis, & terribilis suauitas, admirabilem facit & terrorem suauem & terribilem suauitatem. Ob quod ingentem hanc admirandam temperationis magnitudinem propheta intelligens subiicit: *Et magnitudinem tuam narrantur.* Magnitudinis enim infinita est in deo quod terribile est suauem esse, & quod suauem esse terribile. Magnitudo autem non habet modum, ne si moderata sit, iam magnitudo non sit per id quod modo non caret. Vt ergo propriae admirationis sanctitatis atque terroris in magnitudinis suae infinitate consistat, mensura est, & semper abundans, nec tempore definita nec copia. Et idcirco connexuit: *Memoriam abundantiae suauitatis tuae exultabunt.* Quia nec memoria oblivione intercipitur, nec abundantia per inopiam detrahitur. Tenuit autem ordinem propheta rationis, ut memoriam & abundantiam suauitatis conditione & moderatae & conseruatae magnitudinis temperaret dicens: *Et iustitiam tuam exultabunt.* Infinita quidem est memoria & abundantia suauitatis, quia nequaquam deus aut obliuiscitur, aut suavis esse desinit, sed infinitatem memoriae atque abundantiae iustitiae interiecta moderatur. Moderatur autem non praebendi modo, sed utendi, dum quod per abundantiam & memoriam dei semper aequus omnibus patet, id ab iniquis utendi indignitate non capitur. Sanctitas dei iter populo suo diuiso mari praebuit, sed eadem sanctitas & terribilis fuit virtus, cum ingressis in ipsum iter impiis, ubi fuerat salus religiosorum, ibi poena constitit impiorum. Circumstant alios firmitate muri solidatae vndae, alios refusa ipsa illa, quae constiterant, absorbent. Ad istos pelagus naturam suam nescit, hos per naturam suam punit. Ad istos ex mari terra est, istis quod erat mare est. Horum salus sanctitas est, horum mors terror est. At cum tribus pueris in camino cantantibus circumstantes flammis, quas illi non sentiunt, aduruntur, illis in roris humore ignis temperatur, hos exarsuans ignis amburit. Ipsae intus extraque flammis sunt, quarum pro diuersitate meritorum, & defecit a se natura, nec deficit. Nam quod est manet erga eos ignis esse quos urit, & quod necesse est in his esse, quibus ros est. Atque ita magnitudinem memoriae & sanctitatis dei iustitia sola moderatur, cum per iustitiam dei ad iniquos atque iustos, & terrorem sanctitas, & terror temperet sanctitatem. Et iustitia quidem recta atque utilis est, sed tamen eadem ipsa aliquando pra-

dura est, ita ut sibi uti bonitate non liceat, dum pro diuersitate iudicij decernendo quod iustum est, sit seuera. Sed dei iustitia iustitiae non conuatur humanae. Neque enim naturae legi subdita est, per quam est lex statuta naturae, ut necessitatem non habeat bona non esse cum iusta sit. Habet dei iustitia miserandi voluntatem, neque tamen per miserandi voluntatem ita a se erit demutata ne iustitia sit. Humana autem iustitia solet in id deuenire ne misericors sit, & misericordia ita se praestare ne iusta sit. Misericordia enim non erit, si miserabiliter inopi calumnianti ius opulentioris inuideas, si foeminae lachrymis viri praeferas contumelias, si caeci conuitia non putes arguenda. At vero e contrario misericordiam iustitia non tenebit, si furem vnius nummi, ut furem ingentis thesauri plectas, cum tamen in vno nummo thesaurum habuerit qui amisit: ut adolescentem in vno tantum & eodem infami adulterio irretitum, pari in morte ut plurimum adulteriorum artificem poena, non quaestione vexabis, cum tamen crimen sit mortis in utroque. Haec itaque istiusmodi imperfectam faciunt & misericordiam & iustitiam humanam, dei autem iustitiam misericordem praestat criminis poenis indulta patientia. Qui cum contra morem humanae impatientiae non festinat punire, miseratus est tenens iustitiam in poena, post misericordiam non proficiente patientia, habens misericordiam in poena, post patientiam exercendo iustitiam. Non enim deus rapit humanorum criminum occasiones, neque tanquam infirmitatis nostrae naturae; nescius ipsum illud ad poenam erroris & peccati nostri tempus inuadit, sed dissimulat & differt, & patientiae solatium dilatione ultionis expectat, suauem se omnibus praestans, dum per misericordiae & iustitiae modum temperandae seueritatis indulgentiae se reseruat. Hoc in deo praecipuum, hoc in potente laudandum, non eorum fecisse, quia potens est, non terram fundasse, quia virtus est, non annum aetris temperasse, quia sapiens est, non hominem animasse, quia vita est, non mare in accessus ac decessus mouisse, quia spiritus est, sed misericordem esse, qui iustus est, sed miseratorem esse, qui rex est, sed dissimulante esse, qui deus est. Ad id enim quod dictum est: *Iustitiam tuam exultabunt*, tanquam necessarium sequitur: *Miserator & misericors dominus, patientis & multa misericordiae. Suavis dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* Quod enim potens est naturae suae virtus est, quod autem misericors est, salutis nostrae profectus est. Et plus est non suis uti, sed aliis praestitisse

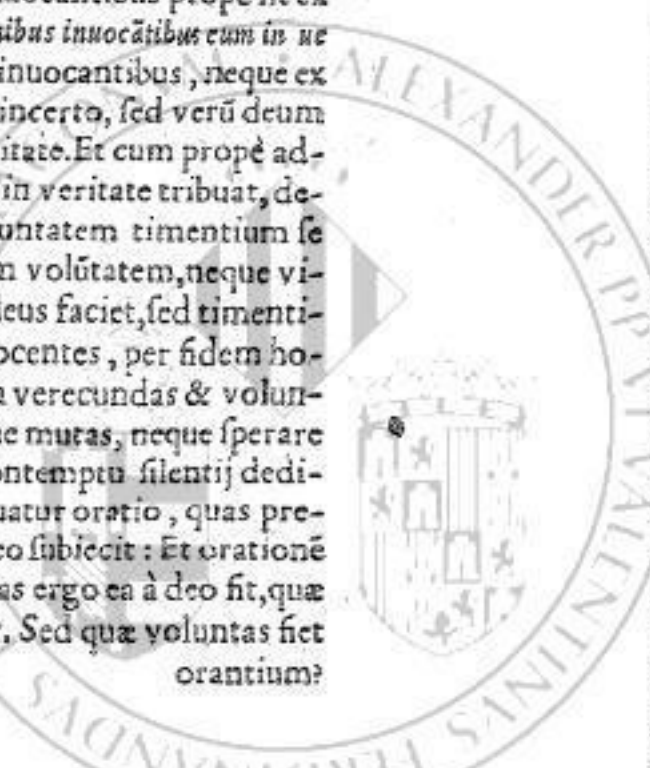
A scitisse quæ sua sunt. Atque ideo præstat ceteris dei operibus misericordia, quia magnifica eius operatio virtutis suæ res est, misericordia vero eius usus alienus est. Ob quod tanquam in apice ipso diuinarum ob misericordiam laudum propheta consistens debitum deo honorem veluti publicæ confessionis ostendit dicens: *Confiteantur tibi domine omnia opera tua, & sancti tui confiteantur tibi. Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione & progenie.* Dignus propheticæ magniloquentiæ ordo, ut dictum est: Opera deum confitentur, quàm magnificus enim sit operum & creaturæ magnificentia confitentur. Sed confitentur & sancti, quibus rex esse dignatur. Gloriam regni eloquentur, ne ignorata non desideretur vsuris. Magnificentiam quoque gloriæ regni dei nunciant, ne desperetur æterna. Dominatus etiam in generationem & generationem ostenditur, ut se dominatui subiiciant coæterno. Atque ita cognitio dei in operibus est, sanctorum officium in doctrina est, prophetiæ usus in prædicatione est, regni gloria in æternitate dominatus est. Dominatus æternitas eos necesse est habeat, in quos agatur æternus. Atque ad id spebus fidelibus expectandum, adhortatio prophetæ continuo subiecta est: *Fidelis dominus in verbis suis, & sanctus in operibus suis.* Verborum fides fortè nutaret, nisi sanctitas operibus esset admixta. Atque ita sanctitas in operibus fides confirmat in verbis, ut de sancti fide in promissis non ambigas, cuius sanctitate utaris in rebus. Si enim sanctum esse deum intelligimus per id quod nascimur, viuimus, alimur, & copiis omnibus humanæ naturæ congruis abundamus, sanctitas ita esse non potest infidelis in dictis. Scit propheta esse & aliud sanctitatis dei opus in eo quod sequitur: *Suffulcit dominus omnes qui ruunt & erigit omnes elisos.* Adest omnibus dei sanctitas, & humanis auxiliis non subtrahit. Sed seruat etiam nunc iustitiæ & misericordiæ prophetationem. Suffulcit enim dominus non collapsos, sed cadentes. Quos & si trahat pronus naturæ lapsus in casum, penitentia tamen quæ author est desinendi, ne penitus iam ceciderit, sistet in lapsu, suffulcit. Ruere enim nõ ruisse, potest in id confirmatum esse ne ruerit. Sed & eriguntur allisi. Differt autem vi exteriori collidi, & ruisse suo casu. Alliditur nanque ille, quæ per diaboli instinctum calens ætas præcipitavit in casum, quem ignoratio compulit in errorem, quem

fraudentis vsa blanditiis naturæ infirmitas egit in crimen. Hic potius eliditur quàm ille qui voluntate permanserit, quæ vitiosus oblectet, quem non peniteat admissi: habet enim veniam & apud deum solatium penituisse de gestis. Nec temperamento seueritatis indignum est, quod per admissi dolorem affectum profitetur inuiti. Et cur cadentes suffulciat & allisos corrigit consequentibus docet dicens: *Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperies tu manum tuam, & implebis omnem animam benedictione.* Totis itaque in deum allisi & cadentes oculis aspectant, neque quisquam ita de se confidat, ut non semper cadere, semper se vereatur allidi. Ab illo sperandum, ne casu pericitemur, ne allidamur infirmitate naturæ. Omnia autem nobis vitæ subsidia ex ipso sunt, cum opportunitate fructuum indultis cibis viuimus, cum manum aperiendo animas nostras donis spiritualibus replet, & cum ex virtutis suæ fonte copia in nos eorum quæ sibi beneplacita sunt exuberet. Quod utrunque in his quæ consequuntur discernit ita: *Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Iustus in viis est, cum infirmitatem nostram in æternum regnum suum confirmata donorum spiritualium communionem deducit. Sanctus autem in operibus suis, cum vniuersis fructus in temporum opportunitate suppeditat. Sanctitatem suam in omnium alimonia docens, iustitiam vero in replendis beneplacito animis conseruans. Post hæc sequitur: *Propè est dominus inuocantibus eum.* Non longe abest, qui per naturæ suæ virtutem & ipse vbiq; semper est, & totus semper vbiq; est, secundum illud Apostoli: *Quia in ipso sumus, & in ipso viuimus ac mouemur.* Propè est ergo inuocantibus, cum nihil sit quod sine eo sit. Sed quibus inuocantibus propè sit ex subiectis docet: *Omnibus inuocantibus eum in veritate.* Non ex ocio inuocantibus, neque ex infidelis ambiguitatis incerto, sed verum deum fidei inuocantibus veritate. Et cum propè ad sit, quid inuocantibus se in veritate tribuat, demonstrat dicens: *Voluntatem timentium se faciet.* Non turbidorum voluntatem, neque vitiosorum cupiditates deus faciet, sed timentium se. Per metum innocentes, per fidem honestas, per reuerentiam verecundas & voluntates non ociosas, neque mutas, neque sperare aliquid à se quodam contemptu silentij dedignant, sed quas eloquatur oratio, quas preces contestentur. Et ideo subiecit: *Et oratione eorum exaudiet.* Voluntas ergo ea à deo fit, quæ voce orationis auditur. Sed quæ voluntas fiet orantium?

D
*Fortè vitij vius.

E

F

G orantium: Et saluos, inquit, faciet eos. hoc volunt timentes deum, hoc vt audiantur orant, vt non dominetur eorum æterna mors, non in interitum perpetui iudicij deputentur, sed sub custodia dei tuti sint. Sequitur enim. *Custodit dominus diligentes ipsum.* Saluos ergo faciet eos custodiendo, id est, æterni regni participes reseruando, sed eos qui & timebunt & precabuntur & diligent. Dehinc sequitur:

Et omnes peccatores disperdet. Qui nec vt homines timuerint, nec vt subditi orauerint, nec vt donati vita mundoque dilexerint. Conclisit autem propheta honoris debiti confessionem dicens: *Laudationem domini loquetur os meum.* Laudasse non sufficit, nisi & laudare non desinat. Laudabit enim adhuc, cum iam tamen laudet. Sed cum ille laudet, omne quoque ad benedictionem dei humanum genus adhortatur: *Et benedicat omnis caro nomen sanctum eius.* Per officij sui & fidei constantiam semper quidem ille laudabilis: Sed propheta hæc curat, vt omnes deum benedicant, & optat. Non enim ait benedicent, tanquam certus sit id futurum, sed ex voti affectu ait, benedicant, vt illud potius intelligeretur optare quam confidere sic futurum. Deinde benedictionem non temporariam esse postulat, sed æternam in seculum & in seculum seculi. Nobis potius optandum, vt in æternum benedicamus æternum, quia in æternum benedicens æterno ille necesse est maneat coæternus, domino scilicet nostro vnigenito & primogenito dei filio Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

I *Psalmus CXLV. Psalmus David
Alleluia Aggei & Zacharie.*

Lauda anima mea dominum, laudabo deum in vita mea, psallam deo meo quam diu ero, & reliqua. Etiam huic psalmo addere aliquid translatoribus visum est. Nam cum Hebræis solæ alleluia sit prælata confessio, illis placuit Aggeum & Zachariam in titulo anteferre. Hoc eo, vt psalmum esse propheticum nosceremus, quia per hos prophetas, sub quibus ædificata rursus Hierusalem est, ipso illo tum tempore æternæ Hierusalem ædificatio prædicatur, etiam euangelio testante, cum ingressuro templum domino, & numulariorum mensas, & ementium ac vendensium negocia subuersuro, ita scriptum est: Hoc autem factum est, vt impleretur quod dictum est per Zachariam prophetam dicentem: *Dicite filia Sion, ecce rex tuus venit tibi man-*

suetus, sedens super asinam & pullum nouellum subiugalem. Et vt arbitror huius Hierusalem potius & Sion regem psalmus ostendit, qui ita cœpit: *Lauda anima mea dominum, laudabo dominum in vita mea, psallam deo meo quam diu ero.* Scienter & de prophetæ doctrina dictorum ordinem tenuit. Primum enim eam hortatur ad laudem, quæ in hanc est constituta natura, vt maneat æterna, tum deinde quia per donum resurrectionis glorificato corpore totum se ei meminere coæternum, tanquam de futuro confidens ait: *Laudabo dominum in vita mea.* Non enim ea vita quæ nunc est per infirmitates corporis sua est. Ab Adam namque ita cœpit, non cum Adam inchoata est. Quam non vitam, sed mortem esse Apostolus nouit dicens: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius.* In hac ergo vita sua deum, qualis primum in homine est constituta laudabit. Tum tertio ne in hoc eodem nunc corpore irreligiosus existimaretur, adiecit: *Psallam deo meo quam diu ero.* In omni autem hoc psalmorum libro in psallere religiosas operationes corporis significari meminimus apta & consona corporei motus varietate placituri. Postque stultas hominum opiniones, & inanes in regum nominibus religiones, quos sibi deos antiquitas confinxit, redarguit dicens: *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Exhibit spiritus eorum, & reuertentur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* Confidere vetuit in regibus. Et quibus regibus: Subiecit. & in filiis, inquit, hominum. Et quibus filiis hominum? quibus non est salus. Et cur salus non sit ostendit: *Exhibit spiritus eorum, & reuertentur in terram. Et reuersuris in terram quid erit? In illa die peribunt cogitationes eorum.* Corruptæ ipsi scilicet originis, quia esse filij hominum perstiterunt, nec filij dei esse voluerunt. Nullius quoque salutis, quia exeunte spiritu, & in terram corporibus dissolutis, cogitationes eorum corporeæ atque terrenæ cum terreno corpore interibunt. Sed vt ita in istiusmodi reges fiduciam non conferas, in quem sperandum esset ostendit: *Beatus cuius deus Iacob adiutor eius, spes eius in domino deo ipsius qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Qui custodit veritatem in seculum, facit iudicium his qui patiuntur iniuriam.* Non est caduca cogitatio in regem istiusmodi sperare, & spes illa non interit quæ in creatorem cæli & terræ & maris & omnis vniuersitatis huius extenditur. Hic sperandus adiutor est, in quo dolus non est. Nam cum secundum prophetiam

omnis

A omnis homo mendax sit, veritatem in seculo solus ille custodit, & custodiens veritatem iudicium facit ob eos qui patiuntur iniuriam. Beatus ille est quem adiuuando ex Jacob faciet Israël. Spes eius aeterna est, qui in creatore cæli & terræ marisque confidit. Creator autem horum omnium hic & verus & iudex est, & veritatem custodiendo & faciendo iudicium. Neque solum iudicium facit sed etiam id quod sequitur: *Dat escam esurientibus.* dominus soluit cõpeditos, dominus sapientificat cæcos, dominus erigit elisos, dominus diligit iustos. *Dominus custodit profelytum, pupillum & viduam suscipiet, & viam peccatorum exterminabit.* Hæc quidem & corporaliter intelligere non ociosum est. Sed altius nescio quid & maius sermo complectitur: *Dat, inquit, escam esurientibus.* Videamus quam escam, & quib⁹ esurientibus. Et hæc equidem escæ corporales non tamen semper præbentur à deo cum esuritur à nobis. Annum nanque hoc earum munus est, & ideo intra tempus præbentur vt intra tempus ne quis esuriat. Est igitur alia esurizio, & sunt aliter esurientes, quibus esurientibus esca præbetur. Scriptum nanque est in Amos propheta: *Ecce induco famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem vt audiatur verbum dei.* Hanc igitur escam prædicationis esurientibus dominus impertit, quæ cum in cibum fuerit assumpta, vincula diaboli resoluuntur. Ligauit enim secundum euangelia decem & octo annis Abrahæ filiam. Compedes quoque auaritiæ, libidinis, ebrietatis cibus talis absoluit, & absolutis cõpedibus cæcis sapientiam præstat. Si de corporalibus donis propheta loqueretur, commorasset potius cæcis lumen indultum. Sed quia per cibum verbi esuritione depulsa, soluebantur compedes seculi, etiam cæcitas seculi sapiëntiæ impertitione depellitur. Alimur enim post ingentem famem diuinæ cognitionis spiritualibus cibus, & compedibus quibus currere ad aeterna non sinimur absolutis, discussa per indultam sapientiam cæcitate creatorem nostrum oculis intelligentiæ contuemur. Desinit ergo fames longa, cõpedes graues, cæcitas stulta, & id quod sequitur succedit: *Allisi eriguntur, iusti diliguntur, aduenæ siue profelyti custodiuntur, pupillus & vidua suscipitur, & via peccatorum disperditur.* Quisquis ille est qui modo dei est, & si non vni forme tamen proprium habet munus, vt allisus licet sit, nunc esuriat, si nunc compeditus & stultus sit, tamen erigi possit ne iaceat in aeternum, vt iustus ob iustitiam diligatur, vt aduenæ & si

non tanquam iustus diligitur, tamen vel ob hoc, quia aduenerit reseruetur. Vt pupillus, quia patrem sibi diabolus adiurauerat, exemplo Apostolorum non orphanus relinquatur, vt vidua suscipiatur in sponsam postea quam sibi in Christo confixus hic mundus est. Omnem enim credentium fidem cui per adimpletionem temporum lex tanquam vir primus emortuus sit, viduam Apostolus nuncupauit. Sed non solum vidua suscipitur, sed etiam via peccatorum exterminatur. Quibus in interitum demersis Hierusalem sancti illius regis ciuitas incoletur. Non ista vtique, quæ desolata & subuersa prophani parricidij luit pœnas. Conclussit enim ita: *Regnabit dominus in aeternum, deus tuus Sion in generationem & generationem.* Vbi illa Sion est in qua regnaturus est dominus, nisi fortè in ea quæ propheta occidit & lapidat eos qui ad se missi sunt? Hæc vtique hodie iam non est. Et quomodo dominus in aeternum regnabit regni sui sede subuersa? Sed regnabit in ea quæ mater cœlestis est, quæ viuis ex lapidibus extructa & sanctis ciuibus plena, per generationem legis & generationem fidei frequentabitur à domesticis dei & domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus. CXLVI. Alleluia
Aggei & Zachariæ.

Audate dominum quoniam bonus est psalmus, deo nostro iocunda sit laudatio. Et reliqua. Post primam Hierusalem subuersionem traductoque in Babyloniam populo captiuo, edificatã rursus eandem ciuitatem fuisse & historia regnorum & libri Esdræ loquuntur. Sed hodie eandem nullam esse, rerum fides edocet. hoc idcirco prædiximus, ne quia trãslatoribus visum est huic & anteriori psalmo in 'Aggeum & Zachariam titulum præscribere, existimemus in illius temporis homines prophetiæ huius præscientiam conuenire. Propheta enim non ignarus mysterij cœlestis, cum in ædificatione dei ciuitatis humanam ædificationem inanem esse dixisset, cum deo ciuitas nisi per ipsum ædificata aeterna esse non posset, non nos nunc ad gratulationem ædificatã à deo rursus Hierusalem adhortaretur, quam vane ab hominibus ædificari ante prædixerat. Quod si quis forte putabit id quod in alio psalmo ita dictum est: *Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam, Nisi custodierit ciuitatem, in vanũ vigilabit qui custodiet eam:* idcirco

G idcirco dictum fuisse, quia euerfionem eius vr-
bis in qua templum ædificandum esset pro-
pheta prænosceret: meminisse hæc debet ita
intelligens eundem hunc prophetam ædifica-
tionem eam quæ à Zorobabel secundo inno-
uata est inanem & caducam futuram fuisse nõ
ignorare potuisse: neque illam quæ à Salomo-
ne cœpta est, non à deo institutam idcirco di-
xisse, quia per regem Babylonix esset destruē-
da, cū post septuaginta deinde annos rursus
eadem sit reformata. Hanc vero quæ à Zoro-
babel gesta est esse ædificationem dei prædica-
tam, cum exinde diruta & sine aliqua insta-
uratione sit dissoluta. Et eam quam dirutam li-
cet reuocatio iam sit consecuta, inanem atque
humanam prædicasse. hanc vero quæ sine spe
reformationis ceciderit, diuini operis perpe-
tuitate renouari, hæc omnia intelligentix ge-
nera, stulta atque ridicula sunt. Laudat autem
propheta dominum ædificantem Hierusalem
illam quæ secundum euangelia sancti regis est
ciuitas, in qua per dominum resurgentes san-
cti demorantur, quæ inuictum pullo asinæ do-
minum & spe sanctorum læta suscepit. Cor-
poraliter tum quidem tali uectione illam quæ
occidit prophetas & lapidat Apostolos domi-
nus ingressus est. Sed alterius ciuitatis erit illa
læticia. Ob illius ergo ædificationem prophe-
ta nos aduocat dicens. *Laudate dominum quoniam bonus est psalmus, domino nostro iocunda sit laudatio.* Non leuis gratulationis laus est cuius psalmus bonus est. Et psalmus nõ tam uocem ut frequenter diximus, quàm corporeæ operationis officium significare solet. Deum enim non tam sermone quam re & gestis obedientiæ laudamus, ut mare & terra & cælum deum non tam uoce quàm officiorum suorum uicifitudine atque obseruatione laudat. Aduocat igitur nos propheta ad dei laudem, quia bonus psalmus est, & optat ut huius boni psalmi deo nostro fiat iocunda laudatio. Scilicet ut placetia deo opera nostra sint, per quæ à nobis gestorum nostrorum laudatur obsequio. *Ædificans Hierusalem dominus, & dispersiones Israel congregans. Qui sanat contritos corde & alligat contritiones eorum. Numerans multitudinem stellarum & omnibus his nomina uocans.* Reuersuris de Babylonia in Hierusalem Iudæis sub Dario rege, edicto potestas data est reuertendi. Neque alibi tum quàm in regni Babyloniæ finibus detinebantur. Ex qua ergo dispersione Israel congregatur? Nempe de ea de qua ait dominus: *Emittet angelos suos cum tuba & uoce magna, & congregabit electos à quatuor angulis uentorum. Quorum congregatio cœtum san-*

ctæ ciuitatis efficiet, quæ hodie per spei & fidei K
opus ædificatur in nobis. Et idcirco anterior
ædificatio congregatio non est, quia nos ad fu-
turæ ciuitatis congregationem dei misericor-
dia per gratiam iustificationis ædificet. Cate-
rum si de terrena ædificatiõe loqueretur pri-
or fuerat congregatio prædicanda, quia nõ nisi
congregatus Israel Hierusalem ædificare pos-
set euerfam. Tenet deinde ordinem competi-
ter, dicens: *Qui sanat contritos corde & alligat contritiones eorum.* Congregato enim Israel &
in unam quæ ædificatur ciuitatem collecto, om-
nes humanæ infirmitates & labes corporeæ
auferentur, absorpta enim corruptione & om-
nibus humanæ naturæ uiciis deuoratis, incor-
ruptio æterna & in nullis anxietatum morti-
bus coterenda succedet. Venit enim dominus
secundum euangelia sanare contritos corde,
prædicare captiuis remissionem & cæcis vi-
sum, dimittere contractos in requiem, prædi-
care annum domini acceptum & diem retri-
butionis. Et hæc quidem pro parte iam cœpta
sunt, quia per speculum & in ænigmate & in
imagine futurorum secundum Apostolum de-
moramur. Sed tamen nondum nobis eius tẽ-
poris fructus est quo secundum prophetam di-
cere adepti spei consummatione possimus: *Cõ-
uertere anima mea in requiem tuam, quia do-
minus benefecit mihi. Quia eripuit animam
meam de morte, oculos meos à lachrymis, pe-
des meos à lapsu: Placebo domino in regione
uiuorum. Sanata enim cum omnimodis con-
tritione, & ne perpetuo rursus subeat alliga-
ta, his omnibus humanarum passionum infir-
mitatibus liberati, placebimus deo in regione
uiuorum, anima nostra in requiem suam, ex
qua per transgressionem primi parentis sui Adæ
eiecta est, reuertente. Sed post prædicationem
sancti cordis etiam id ad præconium diuinæ
bonitatis adiectum est: *Numerans multitudinem
stellarum, & omnibus his nomina uocans.* Si laus
deo ob ædificatam corporaliter Hierusalem
defertur, quid hic numerus stellarum & om-
nibus his nomina tanquam ad præcipuam di-
uini operis laudationem proferuntur? Aut nõ
quid laudabilius deo est numerasse & nuncu-
passe stellas quàm creasse, cum creatio & nu-
merum fecerit, & nomina imposuerit, & vo-
cabulis nomina numerumque discreuerit? Sed nu-
merantur hic stellæ quas Abraham contutus
in cælo est, quas Isaac accepit in semine, quas
Paulus discreuit in gloria. Quod autem no-
minibus suis uocentur audiamus cum qui uo-
caturus est, dicit enim in Euangeliiis: *Nolite
mirari ista, quoniam uenit hora in qua omnes
qui sunt**

A qui sunt in monumentis audient vocem eius & procedent. Vocatur ergo & prodient. A deo autem enumerantur per deum, ut capilli quoque qui in singulis nobis innumerabiles esse existimantur, in numero sint eodem domino dicente: Nonne & capilli capitis vestri numerati sunt? Hoc deo potius dignum, hoc in misericordia eius preferendum, ut eos quos contritos corde sanauerit, quorum alligauerit contritiones, nominibus vocet, proprietate numeret, caelesti luce clarificet. Ob quae mirabilia eius atque preclara ait: *Magnus dominus noster & magna uirtus eius, & sapientia eius non est numerus. Suscipiens mansuetos dominus, humilians autem peccatores usque ad terram.* Hoc enim mansuetorum proprium est, quia secundum euangelia mansueti possidebunt terram, ut digni apud deum sint nuncupatione, numero, claritate. Magnus est dominus, cum dispersiones congregat. Magna uirtus eius, cum contrita clarificat.

B Numerabilis sapientia eius est, cum uniuersa & nominibus discernit & numero. Sed qui suscipit mansuetos, humiliat quoque peccatores usque ad terram: post meritum sanctitatis impietatis poena subiecta est, cum susceptis mansuetis in claritate stellarum, peccatores usque ad terram humiliati internae legis iudicio destinantur. Ob quae nos tanquam cunctantes & haesitantes propheta cohortatur ad laudem, dicens: *Inchoate domino in confessione, psallite deo nostro in cithara. Qui operit caelum nubibus, qui parat terrae pluuiam: Qui producit in montibus fenum: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Frequenter admonet propheticus sermo, ut eum uniuersitatis huius esse dominum credamus, quem omnis lex deum locuta est, qui se nuncupari deum Israel uoluerit, ut nunc in eodem hoc psalmo cum dixisset: edificans Hierusalem & congregans dispersos Israel ad laudem eius cohortans adiecit: *Qui operit caelum nubibus, qui parat terrae pluuiam: ut non alius atque alius legis latae & creationis istius deus posset intelligi.* Ita autem temperata doctrinae istius ratio est, ut ea creationis enumeratae & nomina commemorarentur & genera, quae cum creatore deum esse late legis ostenderent, significationem tamen in se institutionis typicae & propheticae continerent. Ut nunc confiteri deum ob id admonemur, quia operit caelum nubibus, quia parat terrae pluuiam, quia producit in montibus fenum, quia dat iumentis escam ipsorum, & herbam seruituti hominum, & pullis coruorum inuocantibus eum. In his enim omnibus dei & providentia significatur & bonitas, ut subiecto nubibus caelo, terris pluuias infundat, ut vertices collium

feno uestiat, ut iumentis pabulum praebet, & D
 aibus cibos praestet, quia ab eo alimoniam uniuersa quae creauit expectent. Sed haec omnia diligentius inspecta significationis alterius uirtutem in se habent. Scimus enim esse se nubes quibus deus ne super uineam pluant mandat, sicut per Esaiam dictum est: *Et nubibus mandabo, ne pluant super eam pluuiam.* Uinea enim domini sabaoth domus Israel est. Nouimus nubes quae praefulgore eius in conspectu domini transeunt: praefulgore, inquit, eius in conspectu eius nubes transeunt. Nouimus nubes quas deus in ascensum suum posuit. Et posuit nubem ascensum suum. Nouimus nubes ad quas usque dei ueritas est, Et usque ad nubes ueritas tua. Et has nubes aliquot locis sanctorum doctrinam significare ratio absoluta est, quae uetere infidelibus plueret, eloquio arida impiorum corda non rigant. Quae cum dominus adsit esse cessabunt, E
 ut orto sole stellarum lumen hebetatur, ita & doctrinae nubium domino ipso iam per se fulgente praetereunt. Per quas etiam ad dominum conscenditur, dum diuina praedicatio iter nobis regni caelestis ostendit. Et ideo haec nubes nobis positae sunt in ascensum, ueritas quoque dei usque ad nubes eadem est, quia in se ueram dei cognitionem haec doctrina prophetica continet. Haec ergo ad commemorationem dei laudum creaturarum genera electa sunt, quae cum praekonium in se creatoris ostenderent, parabolicam tamen, siue ut Apostolus ait, allegoricam nobis doctrinam ita commemorata praebent. Caelum ergo nubibus subtegitur, id est, prophetica doctrina rebus est subiecta diuinis. Pluuia terris F
 infunditur, eloquia scilicet harum subiectarum nubium profunduntur, per quae infructuosi ipsi atque aridi ad eliciendos ex nobis fructus dono diuini imbris excitamur. Et haec eloquia diuina tanquam imbrem intelligenda esse, Moses testatus est, dicens: *Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros uerba mea, ut pluuia super gramem.* Haec ergo terrae pluuia praeparatur, per quam fenum in montibus producit, & iumentis in escam propriam praebet. Opinor fecundiores esse montibus ualles, quae circumiectorum collium concauo decliui in se humore pinguescant. Et quid rationis est, ut ad escam iumentorum produci feno laudentur in montibus? Et quanquam plures montes fecundis verticibus atque herbidis sunt, tamen rerum corporalium nominibus spiritualis doctrina conferta est. Producent ergo montes iumentis I
 in escam

G in escam suam fœnum, sed montes qui exultauerunt sicut arietes, in quos frequenter propheta oculos erexit, dicens: Leuauit oculos meos in montes. Hi ergo montes, patriarcharum, prophetarum, Apostolorum, martyrum altitudines fœnum pecoribus producant. Et quibus tandem pecoribus? Esaiam audiamus: Agnouit, inquit, bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israël vero me non cognouit. Et quia per hebetis naturæ irreligiosam ignorationem pecora sunt dicta, cibus quoque eorum significatur in fœno. Hoc ergo fœnum, his iumentis præbetur in montibus. In pluribus autem codicibus insertum hunc versum deprehendimus, & herbam seruituti hominū, ut ea quæ superius dicta sunt, de homine dicta esse per nuncupationem ipsius hominis intelligerentur. Sed nos non egimus hoc sensu. Nam licet non impediatur adiectus: non tamen eum, tanquam non aliis ad huius intelligentiæ confirmationem uti possimus, amplectimur. Hic enim ordo dictorum est: qui operit cœlum nubibus, qui parat terræ pluuiam, & reliqua. Si ergo per nubium pluuiam producto iumentis in montibus fœno, ut allegorica doctrina posset intelligi, hæc herba seruituti hominum præbetur, qui pecude ignorantia deposita, deum tandem rationabiliter comperissent: siue, quod absolutius intelligi potest, in herba fructus humanis cibis præstiti edocentur, quia omnes fructus per herbam confirmantur in messem: deo utrunque laudi est, infirmitati eum nostræ vel corporales cibos, vel spiritalia in prophetis ut pabula præbuisse. Sed id quod sequitur quomodo intelligi oportebit? *Et pullis coruorum inuocantibus eum.* Deum inuocare proprium hominis officium est, qui solus ex vniuersis animantibus particeps rationis effectus est. Coruorum vero pulli deum quomodo vocant? Et cur pulli coruorum potius, quam corui, quorū natura hebes, improvida, nulla dei cognitione donata sit? Aut quæ esca præbetur? Nunquid ut fœnum iumentis, & ut herba hominibus, corruptorum cadauerum fœtiditas sordes deus orantibus se coruorum pullis & pecudū mortes ad cibum vitæ præsentis impertiet? Hæc ita intelligere non dicam erroris, sed irreligiositatis extremæ est. Quid ergo intelligi oporteat, prout ipsi dono gratiæ cœlestis adepti sumus loquemur. Coruum in forma peccatoris constitutum esse tum cum ex arca emissus non rediit meminimus. Cum enim consistendi nusquam locus esset aquis in vniuersa diffusis, ipse columba postea non reperta requie

reuertente non rediit. Cum enim illic arca ecclesie formam habuerit, is qui ecclesiam cum nunquam alibi possit consistere dereliquit, peccatoris in eo exemplum est constitutum: qui cum nullā aliā præter quam ecclesie requiē habeat in seculo, mauult tamen in inanibus seculi demorari. Hæc quoque auem legimus in partem Heliz deputatam, cibos semper ei fuisse solitam inferre. Et hoc totum, cum impiissime omnis populus & irreligiosissime diuersaretur. In famulatum ergo tanti prophete hæc auis, quæ in forma peccatoris erat constituta, delicta est. Cum enim anterior populus improbabilis repertus est, tum dei prædicatio qui cibus & esuritio est prophetarum, per eorū qui peccatores erant officia expletur. Nos enim vel ceteri ante nos ex impudentibus & procacibus, & immundis, & cruentis geniti atque nati, tãquam pulli coruorum deum inuocamus, agnitione, confessione, famulatu, ut ex iumentis & pecoribus per agnitionem dei homines effecti, rationis scilicet participes, ex rationis ignaris, quibus quotidie à deo, producente in prophetis doctrinæ prædicationem tanquam in montibus fœnum, cibi cœlestis præbetur alimonia. Ut autem omnia hæc quæ allegorice commemorata sunt in profectum humanæ salutis geri intelligerentur, psalmi conclusione confirmat. Ita enim ait: *Non in uiribus equi uoluntatem habet, nec in tabernaculis uiri beneplacitum est ei. Beneplacitum est domino super timentes eum, & omnes qui sperant super misericordia eius.* Cōtraria ista sibi sunt, si corporaliter intelligantur. Quomodo enim deus iumentis fœnum producit in montibus, cui non est beneplacitū in equis? Necessitatis nanq; ministerium non prouidentie benignitas est, alimoniam præbere nō placitis. Sed quia omnis dei misericordia curam habet humanæ salutis, allegorice superius dicta cōclusionis absolute consummat. Non pecorum speciem atq; uirtutem, nec preciosarum domorum deo ornamenta placuisse, quæ maxima est humanæ opinionis ambitio, habere nobiles equos, domos pulchras: sed placere tantum timentem, sperantem, & potestatem dei & misericordiam spe metuq; testantem. Misericors enim & potens est, qui dixit: Qui credit in me non iudicabitur, sed trāset de morte in uitam: & potens mortē demutare uitam, & misericors iudicij amouere terrorem, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus. CXLVII. Alleluia
alleluia. Aggai & Zacharia.

A **L**auda Hierusalem dominum lauda deum tuum Sion. Et reliqua. Et huic psalmo & ei qui ante superiorē fuit, Aggai & Zachariæ cum in Hebraicis non extet nomen, adscribitur, vt & per hūc & per eos, sicut superius ostēdi, æternæ Hierusalē propheta possit intelligi. *Lauda Hierusalem dominum, lauda deum tuū Sion.* Non differt Hierusalem à Sion, nam secundū locorū nomina vrbis ipsius locus idem est, sed nominū interpretatio geminā hanc eiusdem vrbis cōmemorationē necessario desiderabat. Hierusalem enim est ciuitas pacis. Et quia domini nostri regnum in pace & vnanimitate sanctorum est: & factus est, inquit, in pace locus eius: conuentus ille beatorum qui dei regnum est, Hierusalem tanquam ciuitas pacis est dictus. Ciuitatem vero hanc viuus, vt ait Apostolus, lapidibus extructam sanctorū cœtus cōformis gloriæ dei ex resurrectione consummat. Qui se qualis futurus esset per fidem in corpore domini ante speculatus est, & idcirco etiam Sion nuncupatur. Corpus quidem domini secundum interpretationis virtutem, quia in eo spem nostram fide contemplamur in omnibus scripturis Sion nuncupari existimatur, quia Sion speculatio est. sed & ciuitas illa quæ Hierusalem est, quæ propter vnanimitatem ciuitas pacis est, etiam propter conformationem in se corporis dei, in quo se ante speculata est, Sion nuncupatur. Et cuius gloriam adeptā est, accepit quoque eius & nomē. Ergo & conuentus ille pacificus, & gloria illa corporum demutatorum in Hierusalem, & Sion nomine quod vtrunque vnum est, non saxa inanima, neque ædificationem hebetem, sed rationale animal fundamentorum viuarumque lapides gemmarum & ciues sanctitatis & dei in domesticos suos deputans hæc ciuitas est, quæ ex sensu beatitudinis suæ, & confessione præconij aduocatur ad laudem. Et propheta causam laudationis adiecit: *Quoniam confortauit seras portarum tuarum benedixit filiis tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.* Hæc est illa beatæ terræ hæreditas, quam dominus in euangelio mansuetis spondit, dicens: Beati mansueti, quoniam ipsi hæreditabunt terram. Plurimis in locis prophete beatitudinis huius tempus prædicauerunt, & firmitatem ciuitatis huius æternæ, cuius ita portæ & seræ confirmatæ sunt, vt aduersariis nobis inimicisque virtutibus impenetrabilis, inuia, indissolubilisque perseueret, nullis egens ad corporis animæque substantiam æternitate, firma, benedicta in incolis est, voluntate pacifica,

vitæ substantia copiosa. Sed ad hanc dei prædicationem etiam illud adiungitur: *Qui emit eloquium suum terræ, velociter currit sermo eius.* Prædicationis regni dei non fuit lenta præparatio, sed in omnem terram indefessa mobilitate & celeri transcurrit. Vbi enim non statim cum dominus gloriam in corpore natus ostendit, Apostolicæ & propheticæ doctrinæ cursus egressus est? Per hanc nanque velocem transcurtionem ædificatio beatæ huius ciuitatis est cœpta, quæ auditis opulentia suæ copiis vbique viuus fidelium lapidibus structa vsque ad incolatus sui plenitudinem comparatur, cuius in congregandis omnibus ex quatuor partibus mundi velox sermo percurreret, rursus ad confrequentandam hanc beati regni ciuitatem cœtu consummatæ plenitudinis congregandis. Sed & prædicationis alia connectitur: *Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallū suā sicut buccellas ante faciē frigoris eius quis sustinebit.* Vitæ via, sicut dominus in euangelis ait, angusta & tribulata est, neque nisi per maximas difficultates & molestias hac ad cœlorum regnum via pergitur. Quod quidem de molestiis huius seculi dictum fuisse intelligi oportet. Per præsentis vexationes in requiem æternam aditur. Et quæuis rerum præsentium laboribus quasi quadam violentia asperrimæ hyemis vramur, tamen post harum præsentium acerbis rigores, deo eos resolvente, in placidis, & tranquillis, & serenis quiescimus. secundum enim dictū propheticum & allegoricā cōsuetudinē nūc in niue, & nebula, & crystallo, quæ omnia per naturam suā vrunt atque mortificant, secularium in nos molestiarum & calamitatū dolorem, & nocturnos ignorantia rigores significari credendū est. Scit hic idē propheta beatæ huius ciuitatis participē nequaquam iam frigore isto iniuriæ secularis vrendū, dicens: Per diem sol nō vret te, neque luna per noctem. Hæc enim omnia quibus per præsentis calamitates adurimur, rursus dei bonitate resoluti liquimur. Nix nanque lanæ mollitudine defluens, tegens omnia intra se detinet, pruina quoque nebulæ descendentis cineris modo sparsa cōstringit, crystallum etiā ultra consuetudinē grandinis duratum, & in frustra solidatum habet in se & impetū, & rigore. Et si hæc perpetuo permanerent, nunquid non vniversa horum frigore perusta semper areret? Quis enī ferre æternas corporis calamitates id deficientesque posset, si series mali nostri sempiterna traheretur? Sed dissolutis infirmitatibus corporis re-

Gni beati huius tempus æternum est, vbi non flendum, non dolendum, non corporeæ cupiditatis demutatione labèdum est, sed in his viuendum, quæ inquit oculus non vidit, & auris nō audiuit, & in cor hominis nō ascendit. Cessat in bonis futuris intelligentiæ auditus & aspectus, nec conspectui subiicitur, nec auditu capitur, nec mente percipitur, quicquid illud beatis æternis, beatum æternumq; promittitur. Soluuntur igitur hæc omnia niuis pruinæ crysalli frigora tanquã flatu repentis, tum cum post hos secularis noctis rigores tempora illa regni æterni in vnam atque indemutabilem tranquillitatem dei spiritus temperabit. Atque vt sub niuis & nebulæ & crysalli frigore intolerabili si maneret, dei tamen spiritu in deliquium soluendo, significasse illam æterni regni æterno populo beatam temperiem

H nosceremus, Psalmum propheta tali confessione conclusit. *Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Emitteret uerbum suum, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Qui annunciat uerbum suum iacob, iustitias & iudicia sua israel.* Peculiaris hæc in iacob & israel dei uoluntas est, non in eum israel, neque in eum iacob, qui hoc corporis nomen ad solatium ueluti generosæ in se stirpis amplectitur, sed eum iacob qui supplantauit priorem, qui primogenita spe æternitatis emit, cui israel de deo uidendo cognomen est, qui ipse Hierusalem & pacis est ciuitas, quia ædificatus supra petram fidei, confirmatis portarum seris fortiores portarum portas inferi obtinebit. Qui in uerbo congregatur, qui non inopia eget, non secularis rigoris frigore aduretur, sed liquefactis omnibus, & dei spiritu absolutis, temperiæ æternæ serenitatis utetur, huic pronuntiatur hoc uerbum, hic per spiritualem intelligentiam has dei iustitias & iudicia expectat, consors boni huius nulla gens alia est, neque hanc iudicij gloriam infidelitas irreligiosa cognoscit. In sua enim uenit & sui eum nō receperunt. Quotquot receperunt, dedit his potestatem filios dei fieri, dominus noster iesus christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLVIII. Alleluia.

Laudate dominum de cælis, laudate eum in excelsis, &c. Superiores tres psalmi, quibus propheta nos ad laudem domini aduocat, beatæ illius spei nostræ distributionem ipso collocationum suarum ordine sunt sequuti. Primus enim eorū ob spem æternitatis, & cælestis regni expectationem cantatus est. Secundus ob ædificationem sanctæ ciuitatis, & congregationem sanctorum

qui ad plenitudinem sanctæ huius ciuitatis cōueniant, subsequutus est. Tertius ille iam ob gratulationem exædificatæ ciuitatis, & æterna pace fundatæ, & post seculi urens arensq; frigus cælesti spiritu temperatæ, in hunc hymnum est comparatus. Doctrinæ ergo idem est ordo qui rerum. Nam secundum propheticam & apostolicam prædicationē, beati istius regni & ciuitatis æternæ in his ordo dispositus est, in resurrectionis demutatione, in congregatione sanctorum, in dominicorum ciuium cum frequentatione incolatu. Post quæ iam in æterna beatitudine omnibus constitutis ad canendas dei laudes hoc consequenti psalmo chorus cælestium uirtutum potestatumque contrahitur, vt ob depulsam seculi uanitatē creatura omnis ex magnis officiorum suorū laboribus absoluta, & in beato regno æternitatis aliquando respirans, deum suum & læta prædicet & quæta, & ipsa secundum Apostolum in gloriam beatæ æternitatis assumpta, cum ait: Etenim expectatio ipsius creature reuelationem filiorum dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est, non sponte, sed propter eum qui subiecit eam in spe, quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem claritatis filiorum dei. Hinc ergo hymnus est libertatis indultæ, quod officiorum necessitate absoluta, & antea in usus humani subiecta seruitij, iam conformata tandem filiorum dei gloria in æternam beatitudinem creationum elementa requiescunt. Cuius beatitudinis longo iam diu secundum Apostolum Petrum desiderio detinebantur, cum ait: Hæc quæ modo uobis nunciata sunt per eos qui uobis spiritu sancto euangelizauerunt quæ missa sunt è cælo, in qua re concupiscunt angeli prospicere. Expectatio itaq; cælestiū est beatitudo terrena, & corruptionis nostræ demutatio diuinarum creationū demoratur elementa, prospicere hanc euangelicæ prædicationis spem concupiscentia, gloriam suam ex gloriæ nostræ cōformatione susceptrura: qua iã secundū prophetiam psalmi adeptæ, in cōsonā laudem præceptæ beatitudinis aduocantur:

Laudate dominum de cælis, laudate eum in excelsis, & reliqua. Absoluto quidē ad intelligentiam sermone, propheta omnes cælestes uirtutes adhortatur ad laudē non sine perfecta ratione doctrinæ. Primū enim errorem hunc humanæ ignorationis auertit, quo fortassis concursibus hūc mundi habitū in se coisse, atq; ita ex inordinatione in ordinē constituisse, quidā ausi sunt opinari. Tum quod alij hunc ipsum mundum deum esse qui se agitet ac moueat, & in animā

A & inaniam temperiem cursu dimensæ rationis moderetur, existiment. Postremo quod quædam sibi ex his ipsis vnusquisq; legit elementis, aut cælum, aut solem, aquam, aut aëra, quibus dei honorem inani atque impia religione deferret. Omnem igitur errorem igno-
 rationis exclusit, dicens: Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse præcepit & creata sunt. Nullus igitur hic fortuitorum concursus, nulla natura propriæ virtus, nulla æternitatis ex semet substantia in his quæ creata docentur, admittitur. In quo dicto etiam id docetur, quod & Genesis distinxit, & euangelia testata sunt, & Apostolus prædicauit, dei iussu facta esse omnia, non per se extitisse, tanquam ipsa illa materia obedientiæ vitalis existeret, cum esse ac subsistere iubetur: sed omnia ex mandato creata esse, & dictum fuisse ab eo qui dicebat vt fieret. Ita enim Genesis est loquuta: Et dixit deus, & fecit deus. Et nunc propheta ait: Dixit & facta sunt. Non enim sibi præcepit vt fierent, sed sunt facta cum dixit: facta autem sunt per eum, de quo euangelista testatus est: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et Apostolus ait: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt omnia in cælis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso condita sunt. Ei sapientia de se ita loquuta est: Ego eram apud illum componens, mihi aggaudebat cum lætaretur orbe perfecto. Cessat ambiguitas intelligentiæ, & nunc veteris testamenti auctoritate coniuncta, patri filium ante secula manentem in creandi mundi exordio adstitisse.
 C Causam etiam propheta aliam laudis adiecit:

Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit eum in seculum seculi. Manent enim ex nihilo substituta, & gratiam ex eo quod sunt, creatori suo debent, cum sensum vitæ suæ bonitate eius, & virtutem, & scientiam, per quem vivere seu sentire cœperunt. Viuunt autem adeo, vt & in seculum seculi maneant, & secundum Apostolum, reuelationem filiorum dei expectent, à corruptionis seruitio in conformem eorum gloriam liberanda. Contuendum autem est, in his creaturis quæ in seculum seculi sunt statuta, neque cælum hoc quod firmamentum nuncupatur, neque terram, quæ arida dicta est, commemoratam fuisse cum à propheta dictum sit: Ecce ego facio cælum nouum, & terram nouam. Et dominus in euangelio dixit: Cælum & terra præteribunt, verba autem mea non

præteribunt, de quibus non huius loci sermo est. Tantum illud ad admonitionem commemorandum à nobis fuit, nō dissolubiles creationes nunc ad laudem dei fuisse numeratas, sed eas quæ in æternitatis sunt substantia constitutæ. Ac ne fortè quod in æternum, manerent, naturale illis esse ex substantiæ suæ beatitudine crederetur, subiicit: *Præceptum posuit, & non præteribit.* Vt hoc quod sunt, id est, vt maneant in æternum, non naturæ suæ esse intelligant, sed præcepti eius sit, qui potens sit rebus ex nihilo substitutis naturam æternitatis asserre. Non enim, inquit, præteribit præceptum, id est, mandati eius non erit finis: quia in æternum manent, quibus æternitatem virtus æternitatis indulsit. Post quæ rursum terrena cetera aduocantur ad laudem, quæ & si non omnia sunt horū cœlestium & beatorum bonorum consortia, partim per irrationabilem sensum, partim per inanimalem naturam, partim per impietatis offensam, tamen deum per id quod talia sunt instituta, ipsa institutionis in se habitæ prouidentia prædicant. Ait enim ita: Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi, & reliqua. Omnia laudem dei concinunt, licet quædam sensu laudis carètia sint, sed per institutionis ordinem qualitatemque gignendi præconium creatoris ostendunt. Detenti in terra dracones, eorumque plures in abyssis demersi, vt nos intra metum & religionem, dum ipsi intra abyssum terramque religati impietatis nostræ pœnis præparantur, coërcerent. Natura ignis, niuis candor, crysalli glacies, procellæ spiritus, montium celsitas, distinctio collium, arborum fructus, bestiarum varietas, pecorum utilitas, serpentum nisus, volucrum volatus, regum potestas, populorum famulatus, principum dignitas, iudicum æquitas, ætatum omnium & sexuum mores, studia, virtutes. Hæc itaque omnia in diuersos ineffabilesque vsus formata, distincta, animata, perfecta, creatoris prouidentiam laudant. Et eorum quæ aut inanimalia, aut irrationabilia sunt qualis laudatio esset ostendit, dicens: *Quæ faciunt verbum eius, vt ex eo quod in hunc officiorum suorum sint ordinem constituta, præconium eius à quo ita sint instituta testentur.* Regibus vero & cæteris talibus tanquam rationis consortibus, hæc laudandi causa proposita est: *Quia exaltatum est nomen eius solius, cōfessio eius super cælum & terram.* Et hic quidem deus regum, & populorum, & principū, & iudicum ætatum omnium cōstitutione laudabilis est, qui humanæ vitæ cursum tali di-

Guerforum officiorum temperatione contineat. Tamen quia omnis superior laudatio beati illius regni tempus ostendit, hanc causam adiecit, quia exaltatum est nomen eius solius. Tum enim deus vnus etiam ab inuitis, & intelligetur, & videbitur, religato diabolo, & angelis eius pœnæ cum eo æterni ignis addictis, & omni spiritualium nequitiarū potestate sublata, cum iam non peccatum, non mors, non terrenus hic mundus sit. Ait enim: *Confessio eius super cœlum & terram, & exaltabit cornu populi sui.* Id est, in illo beatæ ciuitatis illius seculo, vbi cornu populi sui dominus exaltabit, & incorruptionem quæ significatur in cornu per honorem immortalitatis impertiet. Tum enim cœlum nouū & terra noua erit, cum his presentibus dissolutis, noua illa & æterna succedente, deo confessio eius super cœlum & terram reddetur: quia non in hoc seculo, neq; in hoc aère, sed in superioribus locis sedes beati illius regni est constituta. Et quia illud sanctorum est regnum per quod regnante domino ad beatum regnum dei patris ascendent, psalmum ita propheta conclusit. *Hymnus omnibus sanctis eius, filiis israel populo appropinquanti sibi.* Sanctorum omnis hic hymnus est, qui deum non vt ceteri reges, aut principes, aut iudices pro virtutis & cōfessionis admiratione laudent, sed pro gaudio consummatæ in se beatitudinis & gratulatione cantantium. Sancti scilicet, qui israel filij sunt deo propinquantes, non illi vtique de quibus dictum est: *Plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me, sed hi qui merebuntur audire, Propè est dominus omnibus inuocantibus eum.* Illis ergo proprius hic hymn⁹ est, qui deo propinquabunt, qui per hoc sanctæ Hierusalem regnum beatum æterno regno proximū, post regnum domini nostri iesu Christi in regnū dei patris domino congregante transibunt, Apostolo dicente: *Cum tradet regnum deo patri, cum euacuauerit omnē principatum & omnem potestatem & virtutem.* Oportet e-

nim eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Omnes enim subiciet sub pedibus eius. Nouissima enim euacuabitur mors. Cum dixerit: omnia sunt subiecta præter illum qui ei subiecit omnia, tunc ipse subiectus erit illi qui ei subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus, hic ergo populus est propinquans regno dei patris per regnum filij dei proximus. Regnat itaque dominus traditurus deo patri regnum, non regni potestate cariturus, sed nos qui regnum eius sumus, deo patri traditurus in regnum. Regni traditio nostra prouectio est, vt qui in regno filij erimus, in regno quoque simus & patris, digni per id regno patris, quia digni regno erimus & filij, proximi tum patris regno cum filij erimus regnum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLIX. Alleluia.

Antate domino canticum nouum, laus eius in ecclesia sanctorum. Et reliqua. Superior psalmus omnem creationum diuerſitatem ad laudem dei creatoris est adhortatus, & ordo à cœlestibus cœptus cuncta terræ ac maris, & aëris animantia percurrit, vniuerso quoque genere ætatum, sexuum, potestatum ad honorem debitæ confessionis admonito, vt gloriam eius, qui se ad vitam animasset, firmasset, ornasset, pius gratiarū sermo celebraret. Postquā (vt dignum fuit) propheta psalmi huius sine proprium officij sui munus expleuerat, omnibus quidem ad laudē diuinam adhortatis, hymnum tantum esse sanctorum eius ostendit. Filiis scilicet israel populo qui fieret deo proximus, cum vniuersitas omnis deum ex vitæ suæ sensu, & gratulatione laudasset, israel tamen eius solus appropinquans hymnum de cognitionis ac dignatiōis diuinę familiaritate cantaret. Post quæ nunc ad cantandum deo nouum canticum.

Aberat finis huius operis, quod extrema paginæ ferè soleant, vel elabi, vel excindi.

A DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE PATRIS & FILII VNITATE, & ALIQUOT LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ INTERPRETATIO.

Deus quōve
sic intelligi.

DEVS qui vbiq; est, & vbiq; totus est, ita regionē intelligētīā excedit, extra quē nihil est, cui semper est vt semper sit, vt hoc modo se velit in veritate sacramēti intelligi. Hoc imperispicabilis nature est nomen in patre, quod deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus: ad quem & eloquendum sermo sileat, & inuestigandum sensus hebetetur, & complectendum intelligentia coartetur. Deficit ergo in nuncupatione confessio, & quicquid illi sermonum aptabitur, deum vt est, quantūque est, non loquetur.

B

¶ Forte sic legendū est: vt licet inenarrabilem, nō tamen ignorabilem.

Perfecta scientia est, sic deum scire, † vt licet ignorabilem, non tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus, adorandus est, & iis officiis eloquēdus. Est autem filius progenies ingeniti, vnus ex vno, verus à vero, viuus à viuo, perfect⁹ à perfectō, virtutis virtus, sapientiæ sapientia, gloria gloriæ, imago inuisibilis dei, forma patris ingeniti. Habet igitur natiuitatis huiusvtique secretum, & si quis forte intelligentiæ suæ imputauerit generationis huius sacramentum non posse consequi, cum tamen & pater sit absolute intellect⁹, & filius nec maior eo, nec minor, sine dolore à me audiet, ignoro, ego nescio, non requiro.

C

Recte quēdā ignoramus circa aduinitatē.

Consolabor me tamen: Archangeli nesciunt, Angeli non audierunt, Propheta non sensit, Apostolus interrogauit, filius ipse non addidit. Cessat dolor querelarum. Non te quisquis es qui hæc quaris, reuoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum. Hæc de natura diuinitatis attingimus, non summam intelligentiæ comprehendentes, sed intelligentes incomprehensibilia esse quæ loquimur. Nullum ergo, dicis, officium fidei est, si nil poterit comprehendī. Imo hoc officium fides profiteatur. Deinde queritur incomprehensibile sibi esse se scire. Superest de inenarrabili generatione filij adhuc aliquid, imò aliquid illud adhuc totum est. Aestuo, differor, hebesco, & vnde incipiam nescio: Nescio enim quando natus sit filius, & nefas mihi est scire quando natus sit filius. Quem imprecor? quem implorem? ex quibus libris ad tantarum difficultatum narrationem verba præsumam? Euoluam Græciæ scholam? Sed

legi: Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conqueritor? In hoc ergo mundo Sophistæ multi & sapientes sunt, sapientiam autem dei reprobauerunt. Scribam legis consulam? Sed ignorat, & crux Christi scandalum est. Hortabor forte vos conuere, & tacere: Quia ad venerationem eius satis sit, quod in Euangeliis prædicatur tanta inter homines fecisse stupenda prodigia. Constat enim mecum in patrociniū meditararum difficultatum piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatis, veste humida, pedibus lino oblitus totus è nauī. Quærite & inuenite, vtrum mirabilius fuerit, mortuos suscitasse, an imperito scientiam istius doctrinæ intimasse. Ait enim: In principio erat verbum. Transeūt tempora, transmittūtur secula, tolluntur ætates, piscator meus illiteratus liber à tempore est, vicit omne principium. Tractantes ante paucos dies de indifferenti natura dei patris, & dei filij, & quod dictum est: ego & pater vnus sumus, demonstraui filium non ad solitarium deum proficere, sed ad vnitatem indiscretæ secundum generationem diuinitatis, dum neque aliūde, quàm ex deo natus est, & ex deo deus nō potest non id esse, quod deus est. Percursisq; etsi non omnibus, tamen ad intelligentiam sufficientibus, dictorum diuinorum atque apostolicorum testimoniis, quibus inseparabilis natura ac potestas patris & filij docebatur, vsque ad hunc apostolicæ fidei locum venimus quo ait: Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum: quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. In quo per inhabitantem in eo corporalem diuinitatis plenitudinem, verum & perfectum, & paternæ naturæ deum demonstrari docuimus. Ita & inhabitans plenitudo nec diuersum intelligeretur, nec vnicū, cum & corporalis habitatio proprietatē naturalis vnitatis in deo, qui ex deo substitisset, doceret: & habitās in Christo de⁹, subsistentis Christi natiuitatem, dū eius est & habitator, ostenderet. Per quod impietati eorū satis superq; arbitror fuisse responsum, qui id quod à domino dictum est: Qui me videt, videt & patrem, Et: Pater in me, & ego in patre, Et: Ego & pater vnus sumus, Et: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, ad vnitatem & concordiam voluntatis tantum referrent: vt quia dicti fides maneret, tamen dicti intelligentiam fallacis doctrinæ religio ementita corrūperet, & cū negari non posset in iis volūtatis

D Sophi circa res diuinas hallucinantur.

E

Coloss. 1.

F

Vnitatē quidā putauerūt tantū modo esse vnitatē.

G assensus, in quibus naturæ vnitas prædicatur, ad abolendâ tamen eam, quæ secundû natiuitatem est vnitatem, societas tantû concordie crederetur. Sed beato Apostolo post multa naturalis veritatis nō ambigua præconia, corporaliter habitantis diuinitatis plenitudinem in Christo docente, abscissa est omnis impietas falsæ assertionis: cum naturalē vnitatem incorporalis diuinitatis habitatio corporaliter efficeret, vt id quod nō solus est fili⁹, sed quod in eo manet pater: neq; solum manet, sed & operatur & loquitur, neq; solum operatur & loquitur, sed & videtur, ne sint nuncupatiua, sed vera: dum habet in se per sacramentum natiuitatis & virtus virtutem, & potestas potestatem, & natura naturam tenens per natiuitatē ipsa. Quod cum est, & ex se per imaginem referens quod in se est, dum & imago est auctoris, & veritas: Quia perfecta natiuitas perfectam imaginem præstat, & plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitans, naturalem obtinet veritatem. Et hæc quidem quauis ita se vt sunt, habeant: quia naturalis ex deo deus nō potest nisi in ea natiuitatis suæ natura esse, qua deus est, & viuētis naturæ indifferens vnitas inseparabilis à se est sub viuētis natiuitate naturæ, tamen per fidei euangelicæ salutarē confessionem subrepunt Hæretici ad veritatis excidium, vt naturalem filio detrahant vnitatem, dum aliter atq; ad aliud dicta, aliter atq; in aliud intelligenda componunt. Negantes itaque dei filium, vtuntur ea autoritate qua dixerat: Quid me dicis bonum? nemo est bonus, nisi vnus deus. Vt quia vnum deum professio eius locuta sit, quicquid illud exinde in dei nomine erit, iam non in natura dei maneat, quia deus vnus est. Atque vt id quod ipse, quod deus dicitur, nuncupatione potius, quàm veritate sit, hinc confirmare nituntur, quia dixerit: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Et vt extra proprietatem veri dei sit, id adiiciunt: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quid quod & illud? Quia vado ad patrem, quoniam pater maior me est. Postremo iam quasi indissolubili abnegatæ diuinitatis professione subuertisse se fidem ecclesie gloriantur, cum relegunt: De die autem illa, & hora, nemo scit, neque angeli in cælis nec filius, nisi pater solus. Non enim videtur exæguabilis per natiuitatem esse natura, quæ ignoratio nis sit necessitate diuersa: Et pater sciendo, & filius nesciendo manifestent dissimilitudinē diuinitatis: quia & ignorare deus nihil debeat,

Negantes filium quibus nitantur argumentis.

& ignorans non comparandus sit scienti. Sed hæc omnia nec ratione intelligentes nec temporibus discernentes, nec sacramentis euangelicis apprehendentes, nec dictorum virtutibus sentientes, stulto atque imperito furore aduersus diuinitatis naturam loquuntur, ad implendas aures ignorantium sola hæc & nuda memorantes, aut absolutionibus eorum tacitis, aut causis cum dictorum intelligentia, aut ex propositis, aut ex cōsequentibus expetatur. Quorū quidem superius memoratorū rationē ex ipsis vel euangelicis vel apostolicis professionibus præstituri, admonendos esse omnes cōmunis fidei existimamus, vt in qua confessione æternitas vitæ est, in eadem sit intelligentia æternitatis. Nescit planē vitam suā, nescit, qui Christum Iesum vt verum deum, ita & verum hominem ignorat. Et eiusdem periculi reatus est, Christum Iesum, vel spiritum deū, vel carnem nostri corporis denegare. Omnis ergo, inquit, qui confitebitur me coram hominibus, cōfitebor & ego eum coram patre meo qui est in cælis: Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est. Hæc verbum caro factum loquebatur, & homo Christus Iesus dominus maiestatis docebat, mediator ipse in se ad salutem ecclesie constitutus, & ipso illo inter deum & homines mediatoris sacramento vtrunq; vnum existens, dum ipse ex vnitis in idipsum naturis naturæ vtriusq; res eadem est. Ita tamen, vt neutro careret in vtroq; ne forte deus homo nascēdo esse deus desineret: & homo deus rursus manēdo homo nō esset. Hæc itaq; humanæ beatitudinis fides vera est, deū & hominem prædicare, verbum & carnē confiteri, neq; deum nescire quod homo sit, neque carnem ignorare quod verbum sit. Quum autem contra naturam sensus nostri deus manens homo nascitur, iam non est contra naturam spei nostræ, vt natus homo deus maneat, cum potior natura in inferiorem nata fidem præstet, inferiorem in naturam nasci posse potiore. Et quidem secundū legem & consuetudinem mūdi, promptius magis spei nostræ, vt natus homo deus maneat, quàm diuini sacramenti effectus est. Namq; mundus in iis que nascuntur, habet incrementi virtutem, non habet diminutionis potestatem. Cerne arbores, fata, pecudes, ipsum quoq; participem rationis hominem contuere, semper proficit augmento, nūquam vero diminutione cōtrahitur, nec sese caret quod excreuit ex sese. Nam tam et si & ætate marcescat, aut morte perimatur, habet quidē aut diminutionem in tēpore, aut

K
Intelligentia
diuina
scriptura
amul
tes quedā.

L
Matth. 10

M

Superior natura in inferiorem potest descendere.

finem

A finem in constitutione viuendi. Cæterum hoc quod sit non habet in virtute non esse, vt nouum se per diminutionem condat ex eodem, id est, vt ex sene decedat in paruulum. Naturæ ergo nostræ necessitas in augmentum semper mundi lege profecta, non impudentem profectum naturæ potioris expectat, cui & incrementum secundum naturam est, & diminutio contra naturam est. Deo itaq; proprium fuit, esse aliud quàm manebat, nec tamen non esse quod manserat: nasci in hominem deum, nec tamen deum esse desinere, contrahere se vsque ad conceptum & cunas, & infantiam, nec tamen dei potestate decedere. Hoc non sibi, sed nobis est sacramentum: neq; assumptio nostra deo profectus est, sed contumeliaz suæ voluntas nostra profectio est: dum nec amittit ille quod deus est, & homini acquirit vt deus sit. Natus igitur vnigenitus deus ex virgine homo, & secundum plenitudinem temporum in semetipso perfecturus in deum hominem, huc per omnia Euangelici sermonis modum tenuit, vt se dei filium credi doceret, & hominis filium prædicari admoneret: loquutus & currens homo, vniuersa quæ dei sunt loquens, Deinde & gerens deus vniuersa quæ hominis sunt: ita tamen, vt ipso illo vtriusq; generis sermone nunquam sine significatione & hominis loquutus, & dei sit. Vno tamen deo patre semper ostenso, & in natura vnus dei per natiuitatis veritatem professo: nec tamen se deo patri non & filij honore, & hominis conditione subdente, cum & natiuitas omnis se referat ad autorem, & caro se vniuersa secundum deum profiteatur infirmam. Hinc itaque fallèdi simplices atq; ignorantes Hereticis occasio est, vt quæ ab eo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ diuinæ infirmitatem mentiantur. Et quia vnus atq; idem est loquens omnia quæ loquitur, de seipso omnia cum locutus esse contendant. Nec sanè negamus, totum illius viri qui eius naturæ est, fuisse sermonem. Sed si Iesus Christus & homo, & deus, & neque cum homo sit, tum primò deus, neq; tum cum homo, tum non etiam & deus: neq; post hominem in deo non totus homo, totus deus, vnum atq; idem necesse est dictorum eius sacramentum esse quod generis. Et cum in eo secundum tempus discernis hominem à deo, dei tum atq; hominis discernes sermonem. Et cum deum atq; hominem in tempore confiteberis, dei atq; hominis in tempore dicta diiudica. Cum autem ex homine & deo rursus totius hominis, totius etiam dei tempus intelligis, si quid illud ad demonstrationem eius temporis dictum

est, tempori coaptato quæ dicta sunt: vt cum **D** aliud sit ante hominem deus, aliud sit deus & homo, aliud sit post hominem & deum totus homo, totus deus, non confundas temporibus in generibus dispensationis sacramentum: cū pro qualitate generum ac naturarum, alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse non nato, alium adhuc morituro, alium iam æterno. Nostri igitur causa hæc omnia Christus Iesus manens quod erat, & corporis nostri homo natus secundum consuetudinem naturæ nostræ locutus est, non tamen omittens non naturæ suæ non esse quod deus est. Nam tametsi in partu, & passione, & morte naturæ nostræ res peregerit, res ipsas omnes tamē virtute naturæ suæ gessit, dum sibi ipse origo nascendi est, dum pati vult, quod eum pati non licet, dum moritur qui viuit. Et tamen cum hæc deus per hominem agit, per se natus, per se passus, & ex se mortuus, non & hominem se non egit, dū & natus & passus, & mortuus est. Hæc autem ante conditionem mundi sacramenta sunt cælestium mysteriorū constituta, vt vnigenitus deus homo nasci vellet, mansuro in æternum in deo homine: vt deus pati vellet, ne passionibus humanæ infirmitatis diabolus delatrans, legem in nobis peccati deo infirmitatem nostram assumente redimeret: vt deus mori vellet, ne qua insolens potestas aduersus deum esset, neque creatæ in se virtutis posset usurpare naturam, cum se immortalis deus intra legem mortis habuisset. Nascitur itaq; deus assumptioni nostræ, patitur vero innocentia, postremo moritur vltioni, dum & homo noster in deo permanet, & infirmitatum nostrarum passionibus deo sociæ sint, & spiritualis nequitia ac malitia potestates triumpho carnis **F** deo per carnem moriente subduntur. Huius ergo sacramenti Apostolus conscius, & per dominum ipsum fidei scientiam adeptus, cū non ignoraret incapacem esse mundum & homines eius philosophia ait: Videte, ne quis vos seducat per philosophiam, & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum: quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti qui est caput omnis principatus & potestatis. Exposita itaq; habitantis corporaliter in eo diuinitatis plenitudine, sacramentum assumptionis nostræ continuo subiecit, dicens: Et estis in illo repleti. Vt enim in eo diuinitatis est plenitudo, ita nos in eo repleti sumus. Neq; sanè ait estis repleti, sed in illo estis repleti: quia per fidei spem in vitam æternam regenerati, ac rege-

Incrementum
secundū na-
turam est

Alius atque
alius est ser-
mo filij

Christus na-
turæ nostræ
se attemp-
eravit

Hereticis cir-
ca diuinita-
tē unde **C**
peter fuit

R epleto
nos esse in
Christo
quid sit in
Paulo

ac rege-

G ac regenerandi omnes nunc in Christi corpore manent, replendis postea ipsis non iam in eo, sed in ipsis secundum tempus illud de quo Apostolus ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori claritatis suæ. Nunc igitur in eo repleti sumus, id est, per assumptionem carnis eius, in qua diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat, & huius spei nostræ non exigua in eo potestas est. Nā quod repleti in illo sumus, hoc est caput & principium omnis potestatis, secundum illud: ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium terrestrium, & infernorum. Confessio enim hæc erit, quia Iesus in gloria est dei patris, & natum in homine, iam non in infirmitate nostri corporis manere, sed in dei gloria. Et hoc lingua omnis confitebitur. Et cum cœlestia & terrestria genua flectent, hoc caput omnis principatus & potestatis est, ut & omnia genua flectendo subiecta sint, in quo sumus subiecti, & cui sumus subiecti, & quia per habitantem in se corporaliter diuinitatis plenitudinem in dei patris sit gloria confitendus. Demonstrato autem & naturæ suæ & assumptionis nostræ sacramento, cum in eo plenitudine diuinitatis manente, nos in eo per id quod homo natus est repleamur, reliquam dispensationem salutis humanæ exequitur dicens: In quo & circumcisi estis, circumcissione non manu facta, in expoliationem corporis carnis, sed in circumcissionem Christi, in quo & consepulsi estis in baptismo, in quo & conresurrexistis per fidem operationis dei, qui excitauit eum à mortuis. Circūcidimur itaque non circumcissione carnali, sed circumcissione Christi, id est, in nouum hominem renati. Cū enim consepelimur baptismo, ei mori necesse est, & veteri homini, quia regeneratio baptismi resurrectionis est virtus. Et hæc resurrectio Christi est, non expoliari carne præputij, sed totos commori ei, & per id postea totos viuere: In eo enim resurgemus, per eius fidem qui eum suscitauit à mortuis. Credendus ergo deus est, cuius operatione Christus excitatur à mortuis, quia fides ista conresurgit in Christo, consummaturque deinde omne adsumpti hominis sacramentum. Et vos mortui, inquit, cum essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, uiuificauit cum illo donatis nobis omnibus delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum in sententiis, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, exutus carne, & potestates ostentui esse fecit, triumphatis eis in semetipso. Apostolicam fidem seculi homo non capit, & sensus sui dicta alius præterquam ipsius sermo non

explicat. Deus Christum à mortuis excitat, Christum, in quo corporaliter diuinitatis plenitudo inhabitat, sed conuiuificauit nos in illo, donans nobis peccata, & delens chirographum legis peccati, quod per sententias anteriores contrarium nobis erat. Hoc tollens de medio, & cruci affigens, mortis lege carne se spolians, potestates ostentui reddens, triumphatis iis in semetipso. At de triumphatis potestatibus in seipso, atque ostentui redditis, delentique chirographo, uiuificatis nobis, iam superius tractauimus. Hoc uero sacramentum quis vel apprehendet, vel loquetur? Suscitatio operatio dei Christum à mortuis, & hæc eadem operatio donat peccata, delet chirographum, affigit cruci, carne se exuit, potestates ostentui reddit, & de iis in semetipso triumphat. Habes & Christum hæc ipsa in se, quæ deus operatur, operantem. Christus enim mortuus est, carne se expolians. Tene ergo Christum hominem à deo excitatum, tene deum Christum salutis nostræ operationes cum esset moriturus operantem, ut cum hæc deus operatur in Christo, operans licet deus, spolians se tamen Christus carne moriturus sit. Et cum mortuus sit Christus, operans ante mortem deus, mortuum tamen Christum operatio dei exciter, cum ipse sit Christum à mortuis excitans, qui est ante mortem Christi operatur, & idem sit spolians se carne moriturus. Iam ne Apostolicæ fidei sacramentum intelligis? iam ne Christum cognitum habes? Quæro enim à te, qui sit carne expoliatus? & quæ sit caro illa spoliata? Duplicis enim ab Apostolo teneo intelligentiæ significationem, spoliata carnis, scilicet carne spoliantis. Et inter hæc Christum audio per operationem dei à mortuis excitatum. Et cum sit Christum à mortuis excitans deus, sitque & Christus excitatus à mortuis, interrogo, quis est carne se spoliatus? & quis est Christum à mortuis excitans, nosque uiuificans cum Christo? Si enim non idem est Christus mortuus, qui est caro spoliata, carnis spoliata nomen ostende: & rursus naturam eius qui se carne spoliavit expone. Eundem enim esse inuenio deum Christum à mortuis excitatum qui se carne spoliavit: & rursus spoliatam carnem Christum à mortuis excitatum: deinde principatus & potestates ostentui reddentem, & triumphantem reperio in semetipso. Sentisne quod à se differat caro spoliata, & carne se spolians? In semetipso enim triumphat, id est, in ea qua se carne spoliavit. Vidēsne ita deum & hominem prædicari, ut mors homini, deo uero carnis excitatio deputetur? Non tamen ut alius sit per quem mortuus resurgat: Spoliata

Christum à
L mortuis
suscitatum
quò intelligi
gatur

Commori
Christo est
uere viuere.

Paulus opti
mus est sui
interpres.

Alia à Chri
sto diuinita
ti accomo
dantur, alia
humanitati

A Spoliata enim caro Christus est mortuus, & rursus Christum à mortuis excitans idem Christus est carne se expolians. Naturam dei in virtute resurrectionis intellige, dispensationem hominis in morte cognosce. Et cum sint utraq; suis gesta naturis, vnum tamen Christum Iesum eum esse memento, qui vtrunq; est. Quam enim meminerim frequenter ad deum patrem per Apostolum referri Christum à mortuis excitatum, sed non est Apostolus extra euangelicam fidem dictis suis ipse contrarius, maxime domino dicente: Propter hoc diligit me pater, quod ego pono animam meam, ut iterum sumam eam: nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me: potestatem habeo ponendi eam, & iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre. Vel cum postulatum ab eo esset, ut signum ad fidem de se ostenderet, ait de templo corporis sui: Soluite templum hoc, & in tri-
 B duo excitabo illud. Cum enim & per accipiendam animam potestatem, & per suscitandi templi virtutem vnum sibi resurrectionis suae deum doceat, totum hoc tamen ad mandati paterni referens auctoritatem, non contrarie intelligitur Apostolus, Christum dei virtutem, & dei sapientiam predicans, omnem operis sui magnificentiam per id ad gloriam patris retulisse: quia quicquid gerit Christus, virtus dei & sapientia gerit, deus sine dubio gerit, cuius & sapientia & virtus est Christus. Denique nunc per operationem dei excitatus Christus à mortuis est: quia opera dei patris ipse natura à deo non differente operatus est, & in eo deo fides est resurrectionis, qui Christum suscitauit à mortuis. Hanc ergo Apostolus geminam in Christo significationis tenuit praedicationem, ut & infirmitatem in eo hominis, & virtutem dei ac naturam doceret, secundum illud Corinthiis dictum: Nam & si crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute dei. Mortem infirmitatem ostendens. Et illud ad Romanos: Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuit, viuit deo: Sed & vos deputate vosmetipsos mortuos quidem esse peccato, viuere autem deo in Christo. Mortem peccato, id est, corpori nostro ascribentes, vitam autem deo, cui est naturale quod viuit, & per id corpori nostro mori oportere, ut deo viuamus in Christo Iesu, qui peccati nostri corpus assumens, totus iam deo viuit, naturam nostrae societate in communione diuinae immortalitatis vnita.

Hae igitur demonstranda à me paucis fuerunt, ut vtriusque naturae personam tractari in domino Iesu Christo meminissetis, quia qui in forma dei manebat, formam serui acce-

pit, per quam obediens vsque ad mortem fuit. D Obedientia enim mortis non est in dei forma sicuti nec dei forma inest in forma serui. Per sacramentum autem Euangelicae dispensationis non alius est in forma serui, quam qui in forma dei, quanquam tamen formam serui accipere, & in forma dei manere non idem sit. Cumque accipere formam serui non nisi per euacuationem suam non sit impotens, qui manebat in dei forma, non conueniunt sibi formae vtriusque concursu, sed non alius est atque diuersus, & qui se exinaniiuit, & qui formam serui accepit. Accepisse enim non potest eius esse qui non sit, quia eius sit qui subsistat accipere. Ergo euacuatio formae non est abolitio naturae: quia qui se euacuauit, non caret sese: & qui accepit manet: & cum ipse sit euacuans, & accipiens, habet quidem in eo sacramentum quod ipse E euacuet & accipiat, non tamen habet interitum, ne non extet euacuans, & ne non sit accipiens. Itaque euacuatio eò proficit, ut proficiat forma serui, non ut Christus, qui in forma dei erat, Christus esse non maneat, cum formam serui non nisi Christus acceperit. Qui cum se euacuauerit, ut manens esset in spiritu, idem Christus homo est factus in corpore: demutatio habitus, & assumptio naturae naturam manentis diuinitatis non perimit: quia vnus atque idem Christus sit & demutans habitum, & assumens. Ostensa itaque sacramentorum dispensatione, per quam Haeretici ignorantes quosque fallerent, ut ea quae pro assumpti hominis natura dicta gestaque sunt, omnia infirmitati diuinitatis ascriberent, & formae dei deputarent quicquid formae serui aptatum proprie est. Nunc ipsis propositionibus eorum respondendum est. Tutò enim iam dictorum singulorum genera diiudicabuntur, cum verbum & carnem, id est, deum & hominem Iesum Christum sola fide sit confiteri. Deum igitur dominum nostrum Iesum Christum ex eo negandum per naturam Haeretici existimant, quia dixerit: Quid me dicis bonum? nemo est bonus, nisi solus deus. Omnis responsionum ratio necesse est ut ex interrogationum causis profiscatur, ad id enim respondebitur, unde quaeritur. Et primum requiro à dicti huius calumniatore, vtrum ne id arguere dominum existimet, cur bonus dictus sit, quum maluerit malus dici? id enim significare videretur hoc dicto, quid me dicis bonum? Non opinor quisquam tam vecors erit, ut malitiae professionem ei velit ascribere, qui dixerit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam: discite à me quia mitis sum & humilis corde.

Ioan. 5

Christus sapientia est patris

1. Cor. 13. Rom. 6.

Mors peccati, id est, corpori ascribenda.

Calumniae Haeticorum

Math. 11.

G corde. Mitem se profitetur atq; humilem, & irasci creditur cur bonus dictus sit. Professionum hæc diuersitas dissidet, vt bonitatis suæ testis nomen in se bonitatis accuset. Non ergo irasci intelligitur se bonum dici. Et quærendū est, quam aliam de se professionem arguat, qui non credendus est nomen in se bonitatis arguere. Videamus itaq; quid nisi bonum interrogans dixerit, Ait enim, magister bone, quid boni faciam? Duas igitur res conuincit, & bonum, & magistrum. Et quoniam non arguit se bonū dici, hoc necesse est arguat, quod magister bonus dictus sit: Ita autem arguit se magistrum bonum dici, vt fidem interrogantis potius, quam magistri in se vel boni nomen argueret. Iuuenis enim insolens, per obseruantiam legis, & finem legis, qui Christus est, insciens, & iustificatum se in operibus bonis existimans, & intelligens venisse eū ad oues perditas domus Israël, & impossibile esse legi per fidem iustificationis saluare credentes, tanquā communium præceptorum, & in lege scriptorum, magistrum interrogat, dominum legis & vnigenitum deum detestatus. Itaque dominus ad hanc de se irreligiōsæ fidei professionem, quod tanquam magister legis interrogaretur, respondit: Quid me dicis bonum? Atq; vt significaret, quatenus deus intelligendus & profertendus esset, subiicit: Nemo bonus, nisi solus deus. Non respiciens bonitatis nomen, si sibi hoc tanquam deo deputaretur. Denique ostendens se magistri in se boni, per fidem eius, qui tanquam hominem interrogabat, nomen arguere, post instantiam iuuenis, & gloriam legis impletæ ita respondit: Vnum tibi deest, vade, quodcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere. Non refugit de se bonitatis nomen, qui cælestem thesaurum pollicetur: nec magistrum se non vult videri, qui ducem se huius perfectæ beatitudinis præstat: terrenæ autem de se opinionis fidem arguit, bonitatem in solo deo docens esse: & vt se & deum, & bonum significaret, & bonitatis est vsus officiis, cælestes thesauros pandens, & se ad eos præuium tribuens. Ita & quæ sibi tanquam homini tantum deferbantur, detestatur, neq; se ab iis quæ deo deputabat, professus est alienum esse: cum vnum bonum deum confitens, ea ipse loqueretur atq; ageret, quæ vnus dei virtutis, bonitatis atq; naturæ sunt. Quam igitur bonitatis nomen non refugerit, sed neq; magistri honorem recusauerit, sed fidem eius, qui in se nihil nisi corporeū & carnale sapisset, arguerit, hinc intelligitur, quod aliter ad Apostolos magistrum se confitentes locutus

est, dicens: Vos vocatis me magistrum & dominum, & bene dicitis, sum etenim. Et cum a libi dixisset: nec vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. Vbi cum fide magister est, ibi adeo laudat, vt & profiteatur hoc nomen: hic vero boni magistri nomē non recognoscit, vbi nec dominus intellectus est esse, nec Christus, solum vnum deum bonum prædicans: non se vtiq; à deo discernens, qui & dominum se professus est & Christum, ducem thesauri cælestis ostendens. Tenuit autem huius semper dominus modum in docendo nominis, vt patrem deum vnum prædicans, à sacramento dei non se separet vnus, dum per naturam natiuitatis neq; alium deum se profertetur esse, neq; ipsum: quia eum nec diuersi generis deum esse natura in eo vnus dei patitur, neque natiuitas admittit non perfectum ei esse, quod filius est: per quod ita omnem sermonis sui significationē temperat, vt quicquid deo patri honoris protestaretur, modestissima confessione etiam sibi proprium esse monstraret. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credite: quæro in quo natura se discreuerit, qui non discreuit in honore? Dicens enim, & in me credite, cum dixisset, in deū credite, an ne per se quod ait, in me, non & suam intelligitur significasse naturam? Naturam plane separa si fidem separas. Si credidisse sine Christo in deū vita est, Christum à dei & nomine & proprietate auellit. Quod si ad vitam proficit credere in Christo eos qui in deum credunt, verbi virtutem diligens lector expendat: Credite in deum, & in me credite. Cum enim ait, credite in deum, & in me credite, viuens se fidei dei & naturæ eius verbum, cum memorato deo, & in quem credi oporteret, & in se docuerit esse credendum, deum se per id docens, cum credendum in eo sit ab iis qui in deum credant. Occasionem tamē irreligiōso vnionis exclusit, quia cum, & in deum & in se credendum professus sit, fidem de se solitario non reliquit. Quam igitur in plurimis ac penè omnibus dictis sacramenti huius præstiterit absolutionem: ne quando confessus deum patrem, ab eius vnitate discederet, neque se in vnitate ipsius collocans, eundem tamen vnum & solitarium profiteretur: tamen etiam ex hoc vel maxime intelligitur sacramentum & vnitatis & natiuitatis doceri, cum ait: Ego autem habeo testimonium maius Ioanne, opera quæ dedit mihi pater vt perficiam ea: ipsa opera quæ facio testimonium perhibet de me, quia pater me misit, & qui me misit pater, ipse testificatus est de me, neq; vocem eius vnquam audistis, neq; figurā

Bonū se dici
Christus nō
arguit

Magister le
gis nō voluit
Christ⁹ dici

Ioan. 5.

CIVS

A eius vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens, dum quem misit ille, huic vos non creditis. Patrem testatum esse de filio quomodo vero intelligitur, cum nec ipse visus sit, nec vox eius audita sit? Memini quidem de cœlis auditam vocem fuisse, dicentem: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Et quomodo vox eius audita nō est, cum paternę vocis significationem in se audita cōtineant? Sed forte in Hierosolymis manentes non audierunt, quia in desertis locis Ioannes solus audierit. Quærendum ergo in Hierosolymis quomodo testatus est pater: non enim iam testimonio utitur Ioannis, vocem ē cœlo audientis, sed habet testimonium maius Ioanne. Et quod hoc esset, continuo subiicit: Opera enim quę dedit mihi pater vt perficiā ea, ipsa testimonium perhibent de me, quia pater me misit. Agnosco testimonij auctoritatem: neq; enim quisquam nisi filius à patre missus hæc ageret: opus ergo suum testimonium est. Sed quid tandem sequitur? Et qui me misit pater, ipse testificatus est de me, neq; vocem eius vnquam audistis, neq; figuram eius vidistis, & verbum eius nō habetis in vobis manens. Extra crimen ergo sint ignorantes testimonium patris: qui in his vnquam auditus, vel visus sit, vt in his non maneat verbum eius? Sed nō sunt subuenti incognita sibi excusatione testimonij quia testimonium de se patris operum suorum testimonium esse profitetur: Opera ergo de eo testantur, quod à patre sit missus, sed hoc operum testimonium patris est. Et cum operatio filij testimonium patris sit, eam necesse est operari in Christo naturam intelligendum esse, per quam testis & pater est: atq; ita simul Christus operans, in eius opere pater testans, ostendunt se inseparabilis secundum natiuitatē esse naturę, cum dei de Christo testimonium ea ipsa Christi esse significetur operatio. Non sunt itaq; extra reatum non cogniti sibi testimonij, Cum opus Christi testimonium dei patris sit: neq; in eo quod testātis vocem non audierint, & figuram non viderint, & verbum eius manens non habuerint, idcirco sine testimonij sunt conscientia, ad id quod dictum est: neque vocem eius audistis, neq; figuram vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens: vt cum testatus de eo pater fuisset, causa tamen neq; vocis auditę, neq; visę figurę, aut verbi in his non manentis posset intelligi, continuo subiicit: Quoniam quę misit ille, huic vos non creditis, Se credito, & vocem dei audiendam, & figuram videndam, & verbum eius in his qui credunt esse demōstrans, cum per naturę vni-

atē in se pater & loqueretur & haberetur. **D** Nunquid non & patrem significat, cum missus ab eo sit? Nunquid se per aliquam naturę differentiam à patre discernit? cum hinc pater testans de eo, neque auditus, neq; visus sit, nec intellectus sit: quia missio sibi à patre creditum non sit. Non se ergo vnigenitus deus à deo separat, patrem deum confitens, sed per significationē patris deo patre demonstrato: se quoq; in dei honore constituit. Nanq; in hoc ipso eodem sermone, in quo operibus suis testari se ipsum à patre esse missum docet, & patrem testantem, quod ab eo missus sit significat, cum dixisset: Et honorem eius qui est solus deus nō queritis: nō tamen dictum hoc nudum, & non antea ad vnitatis fidem præparatum reliquit. Superius enim ita ait: Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. honorem ab hominibus non accipio, sed cognoui vos, quia dilectionē dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: Si alius venierit in nomine suo, illum accipietis. quomodo potestis vos credere, qui honorem ab inuicem accipitis, & honorem eius qui est solus deus nō queritis? Honorem improbat hominum, quia honor potius querendus à deo est, & infidelium est honorem ab alterutro accipere: quid enim homini honoris impertiet? Cognitum sibi ait dilectionem dei in his non esse, & non manentis in his dilectionis dei hanc docet causam, quia se venientem in nomine patris non accipiunt. Quid ergo est cum in nomine patris venire? nūquid aliud, quàm in nomine dei? Aut nunquid non idcirco in his dilectio dei non est, quia non susceptus est in nomine domini veniens? Aut nunquid in se non & naturam significauerat dicens: Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis? Nam & in eodem ipso sermone iam dixerat: Amen amē dico vobis, quia venit hora, & nunc est, in qua audient mortui vocem filij dei, & qui audierint vivent. Cum in nomine patris venit, neq; ipse pater est, nec tamen non in ea est diuinitatis natura, quę pater est, quia & filio, & deo proprium est in nomine patris venire. Deinde & alius accipendus in nomine eodē veniens, sed hic homo est à quo sibi honorem homines sperabunt, & cui honorem reddent vicissim: cum tamen se idē in nomine patris venisse fallat. Et hic quidem Antichristum significari non obscurū est mendacio paterni nominis gloriantem, & cum hūc honorabunt, atq; ab eo honorabuntur, hunc enim spiritum erroris excipient, honorem eius qui est solus deus non querent. Annē cum ob hoc dilectionem dei non habeant, quia venientem se

Pater de filio testari

B

Filij de patre testimonium quale

C

Honorē apud hoīes venantur Ethnici

In nomine patris venisse Christum

Antichristus

tem se

Grem se in nomine patris non acceperint, & rursum venientem alium in eodem nomine recipientes, & honorem ab alterutro accipientes, honorem eius qui solus deus est, non requirant, separare se Christus ab honore vnus dei poterit intelligi: cum idcirco non queratur honor solius dei, quia Antichristum suscipiendo non sit ille susceptus. Nam cuius repudiatio honoris solius dei susceptio, ipsius nimium solius dei præmissio est, in huius honore necesse est solius dei esse honorem, in cuius si susceptione digne mansissent, honorem solius dei quæsisent. Et hic quidem ipse sermo testis est nobis, in cuius exordio continetur, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem qui misit illum. Nunquam nisi naturalia exæquantur in honore, neque exæquatus honor separat honorandos, cum sacramento tamen natiuitatis poscitur honoris æqualitas, cum filius ita honorandus sit, ut pater. Et cum eius qui solus est deus honor queritur, non est extra vnus dei honorem, cuius honor idem atque vnus & dei est, quia ut honorificans filium, non honorificat patrem, ita & solius dei honorem non querens, non querit & Christi. Et quàm vnus atque idem vtriusque etiam ex eo docet, cum ait, nunciata sibi Lazari infirmitate: Infirmitas ista non est ad mortem, sed pro gloria dei, ut honorificetur filius dei per eum. Lazarus mortuus est, ut filius dei glorificet per Lazarum. Nunquid ambigitur in gloria filij dei esse gloriam dei: cum mors Lazari, quæ deo sit gloria, gloriam sit filij dei operatura? Atque ita & naturalis per natiuitatem vnitas dei patris in Christo docetur, cum infirmitas Lazari pro gloria dei est: & sacramentum fidei retinetur, cum per Lazarum glorificandus sit dei filius, deo per id in dei filio consistendo, cum glorificando per Lazarum deo, dei sit filius gloriosus. Inseparabilis sacramento diuinæ naturæ est viuens à viuente natiuitas, nec demutationem generis accipit filius dei, ne non in eo paternæ naturæ veritas maneat. Nam in his ipsis significationibus, quibus confesso vno tantum deo abnegasse in se naturam dei videtur, sub solius demonstratione, in vnitate se tamen naturæ paternæ vnus dei fidem non conuellens locauit. Interrogatus enim à scriba, quod in lege esset principale mandatum, respondit: Audi Israël, dominus deus tuus deus vnus est, & diliges dominum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, hoc est primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum: maius autem horum mandatum non

est. Alienasse se à natura & religione vnus dei existimatur, cum principalis mandati hæc sit professio: Audi Israël: Dominus deus tuus vnus est deus: Deinde in consequenti se quidam mandati religione constituat, cum ad proximi nos dilectionem lex, sicut ad vnus domini fidem vocaret. Et quidem responsio scribæ non est negligenda, dicentis: Bene magister in veritate dixisti, quod vnus sit deus, nec est alius præter illum ita diligendus ex toto corde, & ex totis viribus, & ex totis virtutibus, & ex tota anima, & diligere proximum tanquam seipsum hoc maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis. Responsio Scribæ videtur cum dictis dei conuenire, vnus dei charitatem intimam internamque profitentis, & dilectionem proximi secundum propriæ dilectionis veritatem pollicentis, & super sacrificiorum holocaustomata charitatem in deum & hominem intelligentis. Sed quod sequitur videndum est: Videns autem Iesus quod sapienter respondisset, dixit illi: Non longe es à regno dei. Quid sibi vult ista moderatæ responsionis professio: cum hominem ad cælorum regnum fides ista consummet, vnus deum credere, & eum tota anima, & totis viribus, & toto corde diligere: proximum quoque ita ut seipsum amare, quod Scriba hic non iam in regno dei sit, sed non longe à regno dei: Sed alia istud significatione nudum vestientibus, & ægrotum visitantibus, & esurientem alentibus, ac sitientem potantibus, & clausum carcere frequentantibus datur: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à cõstitutione mundi: vel illis quibus hæc pauperies spiritus merces est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Perfectus hic fructus est, & absoluta possessio, & præparati regni non incerta traditio. Aut nunquid adolescens minus aliquid horum constebatur? Nam exæquata ad amoris sui dilectione proximi, quid de boni operis consumptione non egerat? Interdum enim indulgentem officiosumque esse non perfectæ charitatis est: Perfecta autem charitas omne cuiusque modi indulgentiæ implebit officium, cum non reliquerit quod alteri debeat, qui tantum alteri, quantum sibi reddat. Sed ignorantia consummati sacramenti detentum Scribam, per professionem fidei dominus collaudans, & non longe eum à dei regno esse respondens, non tamen eum in ipsa beate fidei possessione constituit. Tendebat enim felici cursu, & si ignorantem, & prælatum omnibus dilectione dei & proximi, suæ ipsam dilectioni exæquavit. Cum tamen & ipsi proximi charitati amoris dei prætulisset, iam non holocaustomatibus & sacri-

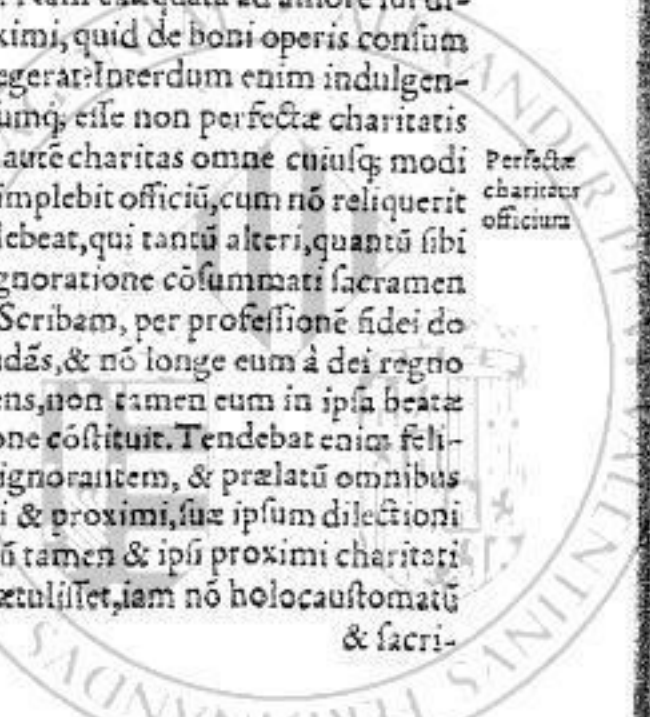
Mors Lazari
Ioan. 11

Math. 23

L

M

Perfectæ
charitatis
officium

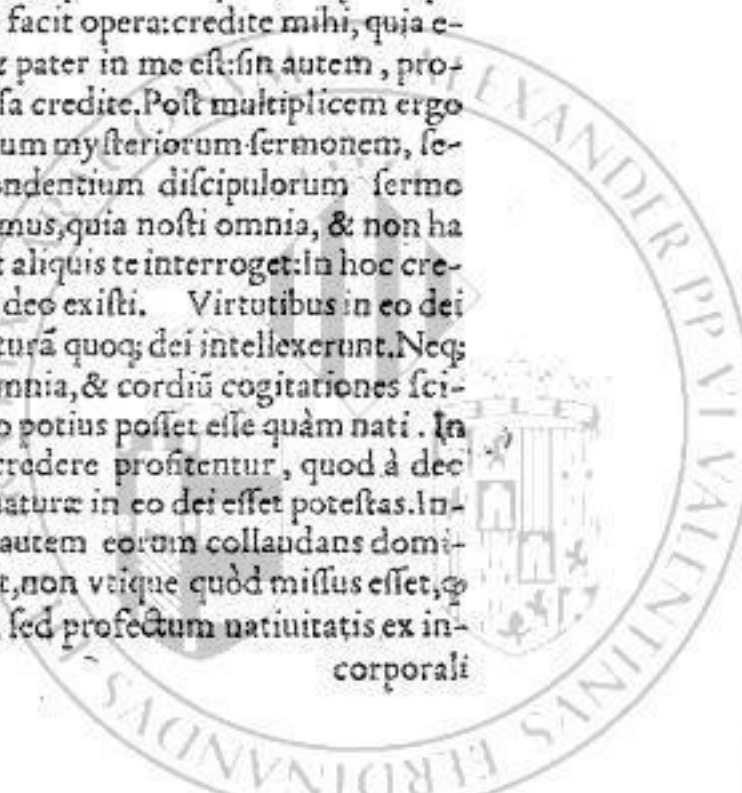
A & sacrificiorum præscriptis continebatur, nõ erat longe iste ab euangelico sacramento. Et cur non longe à regno dei sit, cum futurus magis in dei regno sit, ex ipsis domini dictis intelligendum est. Sequitur enim: Et nemo tamen audebat interrogare eum. Et respondens dixit in templo docens: Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse David? Ipse enim David dicit in spiritu sancto: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse David dicit eum dominũ, & vnde filius eius est? Non longe ergo à dei regno est Scriba, vnum deũ confitens, qui vltra omnia esset diligendus. Sed admonet sua ipsius professione, cur sacramentum legis ignoraret, & Christum deum filium dei nesciat per natiuitatis naturã in fide vnus dei confitendum. Et quia per vnus domini secundum legem professionem dei filio in vnus domini sacramento manere non relinqui videbatur, Scribam admonet, quomodo Christũ David filium diceret, cum David eum dominum suum esset professus: nec natura sineret, vt qui tanti Patriarchæ esset filius, esset & dominus. Hoc ideo, vt Scriba secundum carnem & beatæ virginis partum, quæ ex David esset, solum eum intelligens, dominum potius secundum spiritum David meminisset esse, quàm filium. Et quod dictum est: Audi Israël, dominus deus tuus deus vnus est, à domini vnus sacramento Christum nõ separaret: cum tantus Patriarcha & Prophetes eum, qui ex vtero domini ante luciferum genitus fuisset, dominum sibi profiteretur: non atiq; immemor legis, neq; ignorans dominum alium non confitendum, sed eum qui naturali sacramento natiuitatis ex incorporalis dei vtero substitisset, absq; violatione legis fide deum esse intelligendũ, cum vnus ex vno, per vnus domini naturam habet in se naturale quod dominus est. Quis ergo nunc etiam relictus est ambigendi locus? Dominus ipse præcipuum mandatum legis in vnus domini confessione ac dilectione docens esse, nõ suo ad Scribam, sed Propheta testimonio vsus est, esse se deum, dominũ se tamen per id quod dei filius est esse significans. Per id enim in sacramento dei vnus per natiuitatem manet, quia dei in se naturam diuinitas tenens in deũ alterum non excedit diuersitate naturæ, ne patri adimat, ne non dominus sit, nec filio non vel a deo perficiat, ne non sit & dominus. Atq; ita neq; autoritatem pater amittit, nec naturã filius, & non ita non dominus, non vnus non est, neq; vnigenitus dominus separatur ab vno cum ex vno domino vnus ipse subsistat in do-

Mandatum
præcipuum
legis

minum: dominum vnum ita ex lege docens, D vt se quoq; dominum Propheta teste confirmet. Tendat per cæteras impij furoris propositiones fidei Euangelicæ responsio, & his ipsis, quibus impugnatur repugnet, & arma excidij conuincens, vnus spiritus dicta, vnus quoque fidei demonstret esse doctrinam. Neque enim alius Christus, quàm qui est prædicatus, deus scilicet verus, & in dei vnus veri gloria manens. Et sicut se dominum ex lege, dum negare videretur est professus, ita & in Euangeliis verum se dominum, dum non confiteri existimatur, ostendens. Hoc enim se dicto eius, ne eum verum deum esse Hæretici constentur excusant: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. In eo nanque quod ait, te solum verum deum, separare se à veritate dei, per exceptionem solitarij existimatur, cum solus verus deus, nisi se tantum solitarij deum non patitur intelligi. Et vere istud fides Apostolica non patitur, duos veros deos credi: quia naturæ vnus dei nihil alienũ à natura eiusdem exæquandum sit veritatis. Nõ erit enim in dei vnus veritate deus vnus, si extra naturam vnus dei veri alterius & generis, & non secundum natiuitatem naturalis sibi deus verus existat. Sed vt hoc ipso eodem dicto non ambigue ipse se in vnus dei veri natura deum verum professus esse intelligatur, à superioribus huic tamen dicto cõtinuatis atq; iunctis professionibus responsionis nostræ sermo descendat, vt per gradus demonstratæ fidei, iam in ipso apice veri dei Christi libertas nostræ fiducie conquiescat. Post sacramentum itaque sermonis eius quod dixerat: Qui me videt, videt & patrem. Et: Non creditis, quia ego in patre, & pater in me est, verba quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor, sed pater qui in me est, ipse facit opera: credite mihi, quia ego in patre, & pater in me est: si autem, propter opera ipsa credite. Post multiplicem ergo hunc ingentium mysteriorum sermonem, sequitur respondentium discipulorum sermo iste: Nunc scimus, quia nosti omnia, & non habes necesse, vt aliquis te interroget: in hoc credimus, quia à deo existi. Virtutibus in eo dei agentibus, naturã quoq; dei intellexerunt. Neq; enim nosse omnia, & cordiũ cogitationes scire, missi à deo potius posset esse quàm nati. In hoc ergo se credere profitentur, quod à deo exierit, quia naturæ in eo dei esset potestas. Intelligentiam autem eorum collaudans dominus respondit, non vtiq; quod missus esset, & à deo exisset, sed profectum natiuitatis ex incorporali

Fortè propo
sitionibus

F

G corporali deo sub exitionis significatione testans: nam & ipse natiuitatem suam sub exitionis demonstratione fuerat elocutus dicens: Vos me amastis & credidistis, quia à deo exiui, & à patre in hunc mundum veni. A deo patre in hunc mundum venerat, quia à deo exierat. Nam ut natiuitatem suam in exitione significasse intelligeretur, subiicit se à patre venisse. Et cum per id à patre venerit, quod à deo exierit, exitio eius à deo absoluta natiuitas est, quam paterni nominis est confessio prosequuta. Intelligentibus itaque Apostolis hoc exitionis sacramentum, hoc locutus: Modo creditis: Ecce veniet hora, & venit, ut dispergatur vnusquisque in sua, & me solum relinquatis: sed non solus sum, quoniam pater mecum est: ut exitionem illam non alienationem à deo patre doceret esse, sed natiuitatem naturam in se dei patris nascendo retinentem, subiicit non se solū esse, sed patrem secum esse, virtute utique atque natiuitate naturæ: cum secum pater retineretur manens, essetque in loquente se atque operante & operans & loquens. deinde ut causam totius huius sermonis ostenderet, adiecit: Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis, in hoc vero seculo pressuram habebitis, sed confidite, quia ego vici mundum. Locutus ergo ista est, ut pacifici in eo manerent, neque dissensionum studio super fidei disputationibus dissiderent. Cumque solus relinqueretur, non solus esset, ut qui à deo exisset, eum à quo exisset deum in se haberet: deinde in seculo vexati, patientes eius promissionum essent, qui mundum à deo exiens, deum secum habendo viciisset. Postremo totius mysterij fidem locuturus, eleuans in cælum oculos ait: Pater venit hora, honorifica filium tuum, ut filius tuus honorificet te, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det eis vitam æternam. Annē tibi infirmus videtur, cum honorari se rogat: Sit planē infirmus, nisi honorificari se idcirco postulet, ut ipse honorificet honorantem. De honore accipiendo & reddendo iam dudum tractauimus, & eadem reuoluere admodum ociosum est. Certe non ambigitur gloriam idcirco posci, ut glorificetur impartiens. Sed fortē in eo imbecillus est, quod potestatem omnis carnis accepit. Sit quoque acceptio potestatis imbecilla, nisi potens sit illis quibus accepit vitæ tribuere æternitatem. Sed in eo ipso quoque quod accepit naturæ aliqua infirmitas arguetur: Sit planē acceptio infirmitas, nisi Christus ex natiuitate potius quam ex innascibilitate deus verus est. Quod si acceptio potestatis sola est significatio

natiuitatis, in qua accepit id quod est, non est K infirmitati datio deputanda, quæ totum hoc nascentem cōsummat esse quod deus est. cum enim innascibilis deus ad perfectam diuinæ beatitudinis natiuitatem vnigenito deo autor sit, autorem natiuitatis esse sacramentum paternum est. Caterum non habet contumeliam, qui se autoris sui imagine gemina natiuitate consummat: dedisse enim potestatem omnis carnis, & ad id dedisse, ut det ei vitam æternam, habet in dante quod pater est, in accipiente quod deus est: cum & in eo significetur pater esse quod dederit, in eo filius deus maneat, quod vitæ æternæ dandæ sumpserit potestatem. Naturalis igitur filio & congenita omnis potestas sit: quæ cum data sit, non alienat eum per id ab autore, quia data est, cū quod sit autoris, hoc datū sit, dare scilicet vitæ æternæ, & corruptionē in incorruptionē mutare. Dedit itaque pater omnia, & accepit filius omnia. neque ambigū est, cum dixerit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et hic quidem non creationum species, neque elementorum diuersas substitutiones præsens sermo significat, sed beatæ atque absolutæ diuinitatis nobis gloriam pandens, deum in iis ostendit intelligendum esse, quæ sua sunt in virtute, in æternitate, in prouidentia, in potestate: non quod hæc deus ita habeat, tanquam aliud quid extra ista esse credendus sit, sed quod in iis aliquantula sensus nostri opinione significatum sit, ipse quæ habeat vnigenitus. Igitur in iis se docens substituisse, quæ patris sunt, cum ex se sumpturum sanctum spiritum dixisset, adiecit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, propterea dixi de meo accipiet. Omnia quæ patris sunt, sua sunt: tradita utique & accepta, sed data non infirmant diuinitatem, quæ in iis eū constituunt esse quibus pater est. Et in iis nunc gradibus præmissæ de se intelligentiæ vsus est, ut cum se à deo exisse docuisset, secumque esse patrem professus sit, seque mundum viciisse testatus esset, & honorandus à patre patrem honoraturus esset, & accepta potestate in dando vniuersæ carni vitæ æternitate esset vsurus, tum postremo omnia hæc tali absolute concluderat: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Vitæ æternæ fidem, vel loqui Hæretice discere credere, & separa à deo Christum, si potes à patre filium, à deo vero super omnia deum, à solo vnum: Vnus enim dominus est Christus Iesus. Si vita æterna est in deū solum verum credidisse, sine Christo confitendum est solū verum deum salutem non dedisse. Si vero separato Christo à solo vero deo, in con-

Pacē habere in mūdo, est supercedere disputationibus

Honorificari filium à patre

Omnia patris filij esse

M

Vita æterna quæ

in con-

A in cōfessione solius dei veri vita æterna cō capitur, nō intelligo quomodo nobis à deo vero ad fidem separādus sit, qui nō sit separabilis ad salutē. Quanquam igitur sciā morosas difficultates tantarū quæstionum legentiū desideriis graues esse, tamē dilata ad modicū totius veritatis demōstratione indulgeri mihi existimo, nō sine aliquo fidei p̄fectu. His ipsis dictis euangelicis tecum Hæretice luctantibus, cum audis professionē domini dicentis, Hæc est autē vita æterna, vt cognoscant te solū verum deum, & quē misisti Iesum Christū, quæro quid sit quod sensum moueat, ne verus deus Christus sit? Nō enim dico nunc quid de Christo credideris, si nō significatio aliqua alia subiecta demōstrat. Non habes quicū præterquā Christum Iesum: non filiū hominis, vt de se solet dicere: non filium dei, vt profiteri ei de se v̄sitatū est: nō descendētē panem viuū de cœlis, quod cū multorum scandalo de se frequentat, sed dicens: Habet te solū verum deū, & quē misisti Iesum Christum. Omnē enim & prænominis & cognominū suorum vel naturalium vel assumptorum consuetudinē prætermisit, vt cōfendus solus verus deus & Christus Iesus esset, significatione qua de⁹ est. Sed forte quod ait: Te solū cōmunionem atq; vnitatē suam à deo separat. Separet sanē, si nō ad id quoq; ait: te solū verum deum, & quē misisti Iesum Christū. Et sensum audientis interrogo, quid credendas sit Christus Iesus: cum ad id quod pater solus deus verus credendus sit, credēdus & Christus sit. Sed solus forte pater verus deus Christo non relinquit vt deus sit: Non relinquat sanē, si vnus deus pater Christo nō relinquat vt vnus sit dominus. Ita solus de⁹ pater verus. Quod si vnus deus pater Christo nō adimit vt vnus sit dominus, ita solus deus pater verus Christo Iesu nō aufert vt deus verus sit, cū ad vitæ æternæ meritum hoc proficiat, vt cū credatur solus deus verus, credat & Christus. Quid, rogo, nunc stultitiæ tuæ sensu Christo deputas hæretice vt esse credatur? Christo, qui vitam æternā tribuit, qui honorificandus à patre patrē honorificauit, qui mundū vicit, qui solus relinquendus solus nō est, sed secum habet patrē, qui à deo exiit, atq; à patre venit, quid in tantis virtutibus nato naturæ ac veritatis imparties? Solū enim verū deum patrē inutiliter credimus, nisi credamus & quem misit Iesum Christū. Quid hæres? quid moraris? quin Christus cōfendus sit, doce. Nā qui quæ scripta sunt negas, quid restat nisi vt quæ nō scripta sunt credas? O infelix voluntas, & veritati obnitens falsitas. In fide & cōfessione veri dei patris Christus vnitus est. Ro-

go qua fide verus deus negatus creatura esse dicatur, cum fides nulla sit in solū verum deum credidisse sine Christo: Sed angustū te, hæretice, & diuini spiritus incapacē cœlestium dictorum nō adit sensus, & vipereo inspiratus errore Christū verum deū nescis in fide solius veri dei ad vitæ æternitatem cōfendū. Sed ecclesiæ fides solū verum deum patrē confessa confitetur & Christū, neq; Christum cōfendo nō & solū verum deum patrē confitetur, neq; rursum solū verum deum patrē confessa non confiteatur & Christum. Per id enim Christum confessa deū verum esse, quod solum verum deum confessa sit patrē, ita quod solus pater deus verus est, deum verum esse confirmat & Christū. Non enim vnigenito deo naturæ demutationem naturalis natiuitas intulit, nec qui ex subsistente deo secundū diuinæ generationis naturam deus substitit, ab eo qui solus verus deus est, separabilis est veritate naturæ. Tenuit enim natura veritatis suæ ordinē, vt natiuitatem veritas naturalis inuheret, nec alterius in se deū generis deus vnus efferret: atq; ita sacramentū dei nec in solitudine, nec in diuersitate cōsistit: cum neq; alter deus deputetur, qui ex deo cum naturæ suæ pprietate substitit: neq; in vnione maneat, quæ patrem natiuitatis veritas doceat cōfendū. Non deseruit igitur natus deus naturæ suæ proprietatem, & naturali in eo virtute subsistēs est, cuius in se tenet naturali natiuitate naturam. Nō enim in eo deus aut demutatus aut degener est, cum si quod vitium natiuitas intulisset, eius potius naturæ cōtumelia sit, per quā natiuitas inhæret, dum quod ex se est desineret esse quod suū est. Atq; ita nō eundē mutatio corrūpebat, qui in substantiā nouam natiuitate substitit, sed cum ita pater existauerat, non vt ille qui in natiuitate filij impotens naturæ suæ tenere constantiam, externum aliquid à se alienumq; genuisset. Non est autē, vt sæpe iam cōmemorauimus, in vnitate dei patris & dei filij humanarū vitiorū opinionō, vt sit vel extensio, vel series, vel fluxus, vt aut riuus fons effundat ab origine, aut ramū arbor extēdat ī caudice, aut calorē ignis emittat in spatiū. Hæc enim à se inseparabili p̄tentione manent potius detenta, q̄ sibi sint distantia, dū & calor in igne est, & in arbore ramus est, & riuus in fonte est: & hæc ipsa res sola sibi res est potius, q̄ res ex re substituta sit: quia non aliud arbor quā ramus, neque ignis quā calor, neq; fons potest esse quā riuus. At vero vnigenitus deus ex perfecta atque inenarrabili natiuitate subsistens deus est, vt vera progenies inestimabilis dei, est & incorporalis naturæ

Pater verus
deus filium
verum deū
confirmat

E

F

K generatio

Inoc. literpa
trē credim⁹
nisi & filium
crediderim⁹

Generatio incorporealis, est deus viuis & verus à viuento & vero, & inseparabilis à deo naturæ deus, dum subsistens natiuitas non alterius naturæ deum perficit, neque generatio quæ substantiam prouehbat, substantiæ naturam demutauit in genere, sed dispensatione assumptæ carnis, & per exinaniens se ex dei forma obedientiam, naturæ sibi natiuitatem Christus homo natus intulerat, non virtutis naturæ; damno, sed habitus demutatione. Exinaniens se igitur, ex dei forma serui formam natus acceperat, sed hanc carnis assumptionem cum ea qua sibi naturalis vnitas erat patris natura non senserat: & nouitas temporalis licet maneret in virtute naturæ, quæ amissa videbatur, cum forma dei naturæ serui secundum assumptum hominem vnita est.

H Sed summa dispensationis hæc erat, vt totus nunc filius, homo scilicet & deus, per indulgentiam paternæ naturæ inesset, & qui manebat in virtute naturæ, maneret quoque in genere naturæ: Id enim homini acquirerebatur vt deus esset, sed manere in dei vnitate assumptus homo nullo modo poterat, nisi per vnitatem dei in vnitatem dei naturalis euaderet: vt per hoc quod in natura dei erat deus verbum, verbum quoque caro factum, rursus in natura dei inesset. Atque ita homo Iesus Christus maneret in gloria dei patris, cum in verbi gloriam caro esset vnita, rediretq; tunc in naturæ paternæ etiam secundum hominem vnitatem verbum caro factum, cum gloriam verbi caro assumpta tenuisset. Reddenda igitur apud seipsum patri erat vnitas sua, vt naturæ suæ natiuitas in se rursus glorificanda resideret, quia dispensationis nouitas offensionem vnitatis intulerat, & vnitas, vt perfecta antea fuerat, nulla esse nunc poterat, nisi glorificata apud se fuisset carnis assumptio. Et idcirco tanto antea præparato ad fidei huius intelligentiam sensu cum dixisset: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum, subiecit secundum dispensationem suam obedientiam: Ego te clarificavi super terram, opus consummaui quod dedisti mihi vt faciam. Post quæ vt meritum obedientiæ & sacramentum dispensationis intelligeretur, adiecit: Et tunc clarifica me tu pater apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. Qui manere Christum in natura dei denegat, & inseparabilem esse atque indifferentem solo vero deo non credit, respondeat quæ huius petitionis sit ratio. & nunc clarifica me tu pater apud te ipsum. Quid enim causæ est, vt eum pater clarificet apud se-

Clarifica
me apud
te ipsum

metipsum? Aut quæ verbi huius significatio est, K
quæve significationis effectus est? Pater namque non eget gloria, nec se exinanierat de forma gloriæ suæ. Quomodo autem apud semetipsum glorificaturus est filium, & ea gloria quam habuit apud eum ante mundi constitutionem? Sed apud deum habere qui sensus est? Non enim ait, gloriam quam habebam antequam seculum esset, cum essem apud te, sed gloria quam habui apud te. Esse enim apud te, consistentem significat: habere autem apud te, naturæ sacramentum docet. Et glorificabor apud te, non idem est quod glorifica me. Non enim seipsum glorificari tantum ita vt sibi aliquid sit proprium gloriæ rogat, sed apud semetipsum patrem glorificari se ab eo precatur. Vt enim in vnitate sua maneret vt manserat, glorificaturus eum apud se pater erat: quia gloriæ suæ vnitas per obedientiam dispensationis excesserat, scilicet vt in ea natura per glorificationem rursus esset, in qua per sacramentum diuinæ natiuitatis vnitus, essetq; patri apud semetipsum glorificatus, vt quod apud eum ante habebat maneret, nec alienaret ab eo formæ dei naturam formæ seruilis assumptio. Sed apud semetipsum glorificaret formam serui, vt maneret in se dei forma: Quia in dei forma manserat, idem erat in serui forma. Et cum serui forma glorificanda esset, in dei forma apud eum ipsum glorificanda erat, in cuius formam formæ seruilis erat habitus honorandus. Non noua vero hæc, neque nunc primum euangelicis doctrinis consignata vox domini est, & hoc ipsum glorificandi filij apud semetipsum dei patris sacramentum pulcherrima spei suæ illa gratulatione testatus M
est. Dum enim Iuda ad prodicionem exeunte, gaudio consummatæ suæ dispensationis elatus est, hæc dixit: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo. Si deus honorificatus est in eo, & deus honorificat eum in se, & deus protinus honorificauit eum: quid limo corporis graues animæ, & sordentes peccatis conscientia facti, connoſcuntq; mentes vsq; ad iudiciū diuinæ de se professionis inflamur, & arbitros nos diuinæ naturæ deputantes, impis ad deum calumniæ nostræ disputationibus bellamus? Quanta enim potuit dominus verborum simplicitate euangelicam fidem locutus est, & in tantum ad intelligentiam nostram sermones aptauit, in quantum naturæ nostræ ferret infirmitas, non tamen vt quicquam minus dignam naturæ suæ maiestate loqueretur. Et primam quidem dicti significationem non ambigam existimo, cum ait:
Nunc

Perſpicuitas
sacre
scripturæ

A Nunc honorificatus est filius hominis. Gloria enim omnis non verbo, sed carni acquirebatur, id est, non natiuitati dei, sed nati hominis dispensationi. Hoc vero quod sequitur quid significet interrogo, & deus honorificatus in eo? Honorificatum enim in eo deum audio, & quid istud sit secundam intelligentiam. Hæretice ignoro. Deus in eo honorificatus est, in filio utique hominis: ut qui ante filius hominis, idem sit & filius dei. Et cum non alius sit filius hominis, neque alius filius dei, verbum enim caro factum est, eum qui filius dei est ipsum esse necesse sit hominis filium, requiro quis in hoc filio hominis, qui & filius dei est, glorificatus est deus? Et quia in filio hominis, qui & filius dei est, glorificatus deus est, videamus quid sit hoc quod tertio subditur: Si deus glorificatus est in eo, & deus honorificauit eum in se. Quod istud, rogo, sacramenti mysterium est? Deus in filio hominis glorificato glorificatum deum glorificat in sese. In filio hominis dei gloria est, & gloria dei in gloria filij hominis dei glorificati in sese. Homo utique non per se glorificatur, neque rursus qui in homine glorificatur deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipse quam deus est. At vero cum glorificato filio hominis glorificans deum deus glorificat in sese, inuenio naturæ gloriam in gloriam naturæ naturam glorificantis assumi: Non enim se deus glorificat, sed glorificat in homine deum glorificans in sese. Quod autem glorificat in sese, licet non se glorificet, tamen in naturæ suæ gloriam naturam glorificans assumit. Et cum glorificans deum deus, quia glorificatus in homine sit, glorificat in sese eum quem glorificauit deum in sese demonstrari, cum eum glorificat in sese. Affer nunc, quisquis es Hæretice, flexuosæ doctrinæ tuæ ineuolubiles quæstiones, quæ cum se nodis suis illigent, in nullo tamen hærendi molestiam continebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo deus, & deus glorificatum eum in homine glorificauit in sese: Non enim ipsum est glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis deum, vel glorificare in sese glorificatum in homine deum. Loquere hoc secundum impietatis tuæ sensum verbis tuis, quid velis esse glorificari in filio hominis deum: utique aut Christum necesse est esse qui glorificatur in carne, aut patrem qui glorificatur in Christo. Si Christus est, deus certe Christus est qui glorificatur in carne: si pater est, sacramentum unitatis est, cum pater glorificatur in filio. Aut Christum confitendo, deum etiam inuitus loque-

ris, aut patrem deum intelligendo, naturam D dei patris non negabis in Christo. Atque hæc de glorificato filio hominis & glorificato in eodem deo dicta sint. De eo vero quod glorificatum in filio hominis deum deus glorificat in sese, in quo tandem tibi relictam facultatem exerendæ impietatis existimas, ne secundum naturæ veritatem verus deus Christus sit? Christus enim deus natum hominem glorificat in sese. Nunquid extra se est quod glorificat in sese? Reddit enim in se Christo gloriam, quam apud se habuit. Et cum in formam dei assumptio formæ seruiliis assumitur, in se glorificatur glorificatus in homine deus, qui ante euacuantis formæ dispensationem in se erat, & per formam sui & natiuitatis vnitus. Natiuitas enim non nouæ neque alienæ naturæ deum fecerat, sed naturalis filius patri naturali generatione substiterat, & cum post natiuitatem hominis glorificatus in homine, in nature suæ rursus gloriam clarescit, in se eum deus clarificat, cum in naturæ paternæ gloriam ab ea per dispensationem euacuatus assumitur. Concludit autem audacissimum impietatis tuæ furorem apostolica fides, ne cum licentia liberæ intelligentiæ vageris, quum ait: Omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Quem enim in sese pater glorificauit, in his sine dubio intelligendus est esse quibus pater est: cum & in se eum glorificauerit, & in gloria eius sit confitendus. Nō enim hic nunc tantummodo in dei gloria est, sed in gloria dei patris est, neque pater glorificauit gloria exteriori, sed glorificauit filium gloria in sese: in eam eum quæ sua est gloria resumendo, & in eam gloriam, quam apud eum habuit, & ea gloria eum & apud sese glorificat in sese. Atque ea gloria ita inseparabilis à fidei huius cōiunctione intelligitur etiam sub hominis humilitate sic dicens: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum, cum sine Christo, solo deo patre cognito, vita æterna non sit, & Christus glorificatus in patre sit. Si autem ea demum vita æterna est, solum verum deum nosse, & quem misisti Iesum Christum, non existimetur planè verus deus Christus, si vita sit in deum credidisse sine Christo: Et quod solus deus pater deus verus est, non pertineat ad deum Christum, nisi gloria Christi omnis in solo vero deo patre sit. Si enim in se eum glorificat pater, & solus pater deus verus est, & extra solum verum deum Christus est, quia glorificatum in deum Christum glorificet, pater verus deus solus in sese. Et quod à solo vero glorificatur in sese, non

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI

G alienatur à solo vero, quia in se solo glorificatur à vero. Sed forte pax huic fidei nostrę impia perfidie tuę occurrat assertio, vt aliena ab intelligentia dei veri sit hæc necessitatis confessio: Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Si duplicem responsionem duplex Iudeorum indignatio exigit, sit hæc planè infirmitatis professio, nil à se facere filium posse, nisi quod facientem viderit patrem. Quod si Iudeis & violati sabbati reatum obiectantibus, & æqualitatem in Christo dei per professum sibi deum patrem non ferentibus, sub eodem dicto ad vtrunque responsum est, putasne per confessionem responsionis posse dictorum occultari veritatem? Et quanquam in alio libello tractatus hic à nobis locatus fuerit, tamen non modo quia non obest, sed etiam ad religionem proficit retractari, eundem ipsum quia causa postulat reuoluamus. Hinc autem primum responsionis necessitas orta est, & propter hoc persequebantur Iudei Iesum, & querebant eum interficere, quoniam hæc faciebat sabbato: Ira itaque eorum vsque ad cupiditatem interficiendi eum accendebatur, propter opera sabbato gesta. Sed & videamus quid dominus responderit: pater, inquit, meus vsque modo operatur, & ego operor. Quod rogo istud opus patris est, Hæretice demonstra. per filium enim & in filio omnia sunt, visibilia & inuisibilia, & tu qui vltra euangelium sapis, necesse est vt aliis alibi arcanorum doctrinis cognitionem paterni nominis adeptus sis, vt operantem nobis patrem ostendas. Quod si pater operatur in filio, secundum quod ipse ait: Verba quæ loquor vobis ego non loquor, sed pater in me manens ipse facit opera sua: videtne quid hoc sit: pater meus vsque modo operatur? Hoc enim ideo ait, vt paternæ in se naturæ intelligeretur potestas, in sabbati opere potestatis suæ vsus natura. Cum in se operante pater operetur, ipse necesse est patre operetur operante, atque ideo ait: Pater meus vsque modo operatur, vt ipsum illud hoc præsens dictorum atque gestorum per se opus paternæ in se naturæ existimaretur operatio. id enim quod vsque modo operatur, vnum atque idem dicti temporisque momentum est, vt non aliud aliquod opus esse patris, quam suum hoc quod agit crederetur: cum per id quod vsque modo operatur pater, hæc ipsa esset patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides intra cognitionem tantum patris relicta vitæ æternæ spei esset, continuo subiicit: & ego operor, vt hoc ipsum quod mo-

Filiū nihil facere nisi quod patre viderit facientem

do operatur pater, operetur & filius, ac sic perfectam fidem docuit, cum id quod modo est, eiusdem temporis opus sit, & id quod pater operatur, operatur & filius, extra singularis dei sit vñionem. Denique pro captu, pro viribus, pro fide nostra intueamur deus quid sit, & videamus an illi possit aliquid comparari. Certe hoc est deus, quod & cum dicitur non potest dici, cum æstimatur non potest æstimari, cum comparatur non potest comparari, cum definitur, ipsa definitione sua crescit. Qui cælum manu sua operit, pugno omnem mundum claudit, quem totum omnia nesciunt, & metuendo sciunt, cuius nomini & virtuti famulantur. Hunc orbis ex ipsa elementorū sibi succedentium momentanea vicissitudine testatur. Ratio quædam est, quæ apud Græcos λόγος appellatur, quæ inter patrem & filium personas vel vocabula distinguit, quia ipse filius ratio dicitur, quæ tamen ratio multis nominibus appellatur: modo enim verbum, modo virtus, modo sapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo thesaurus, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo lapis angularis, modo agnus, modo homo, modo vitulus, modo aquila, modo leo, modo via, modo veritas, modo vita, cum sit deus omnia & in omnibus: Et per hæc vocabula diuinarum dispensationum mysteria cognoscuntur. Nam & ob hoc Verbum nuncupatur, quia & proprie diuino ore processit, & nihil pater sine eo aut iussit, aut fecit. Virtus dicitur, quia vere de deo & semper cum deo, & omnis potestas patris in ipso consistit. Sapientia appellatur, quia de corde patris adueniens arcana in cælestibus referauit. Dextera nuncupatur, quod per eum omnia opera diuina perfecta sunt. Brachium dicitur, quia ab ipso omnia continentur. Margarita appellatur, quia nihil illo preciosius inuenitur. Thesaurus dicitur, vt in ipso omnes diuitiæ regnorum cælestium quæ reconditæ sunt, agnoscantur. Retia dicitur, quia per ipsum, & in ipso de mari seculi, Gentium quasi multitudo piscium in ecclesia congregantur, vbi honorum malorumque discrimina cognoscuntur. Aratrum nuncupatur, quia signo crucis suæ Gentium pectora subiguntur, vt necessario semini præparentur. Fons aquæ appellatur, quia ex eo sitientium corda cælestis aquæ gratia irrigantur. Petra dicitur, quia credentibus fortitudinem, incredulis duritiem præstat. Lapis dicitur angularis, quia vtrisque parietes veteris ac noui testamenti, vnus mediator in semetipso continens copulauit. Agnus appellatur, vt innocentia Christi, & passio demonstraretur.

Deus quid sit

Ratio filius

VARIA CHRISTI VOCABULA

L

Verbum

Virtus

Sapientia

Dextera

Brachium
Margarita

Thesaurus
M

Retia

Aratrum

Fons

Petra

Lapis angularis

Agnus

Homo A monstretur. Homo dicitur, quia secundum carnem propter nos homines nasci dignatus est.
 Vitulus Vitulus dicitur, quia propter nostram salutem pati sustinuit. Aquila dicitur, quia post venerabilem resurrectionem, quasi remis alitum ad patrem reuolauit. Idem leo dicitur, quia ipse est rex regum, qui mortem ac diabolum virtutis suæ potestate comminuit. Via est, quia per ipsum accessum habemus ad deum patrem.
 Veritas Veritas est, quia mendacium nescit. Vita est, quia ipse vniuersa viuificat. Vides ergo, quia per hæc vocabula significationes dispositionum & operum diuinorum præostensæ sunt, non tamen ipse deus per hæc proprie definitus est. Est ergo pater deus immensus, æternus, incom-

prehensibilis, inæstimabilis, est & filius eius dominus noster tantus, quantus est pater, sed non aliunde, sed de patre: quia inquit, de patre exiit, hoc est lumen de lumine. Quod si filium dei, ut iam dictum est, visum à patribus approbamus, ut non totum in illo quod dei est videretur, sed dispositiones rerum futurarum, quæ suis quibusque temporibus complendæ erant, in ipso per imaginem cernerentur: nam filium quis videre potuit, antequam conspicibilem materiam cum placuit adsumpsit? vel ipsum hominẽ induere dignatus est? Quia & si Abrahæ visus est, sed in forma humani corporis visus est, quæ de eius fuerat carne.

K iij

G **DIVI HI-**
LARII PICTAVO-
rum episcopi, de essentia
patris & filij con-
trahere-
ticos.

LIBER.

H

Filius dei deus est, unum cum patre est, & tamen pater non est

Filius dei habet eandem cum patre naturam, potestatem, & professionem

LOQUITUR euangelium: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Conclusa sunt omnia aduersus haereticum furoris ingenia. Filius est qui a se nihil potest, deus est, quia quaecumque pater facit, & ipse eadem facit: unum sunt, quia exaequantur in honore eadem quae facit, non alia. Non est pater ipse, quia missus est: habet ergo hoc sacramenti sola natiuitas, ut complectatur in se & nomen & naturam & potestatem, & professionem: quia vniuersa natiuitas, non potest non in ea esse natura, unde nascatur. Non affert exteri generis substantiam, quia ex vno non subsistit alienum.

I Ad utrumque & super hoc assumpsit sibi diuinae de se sententiae testimonium. Ait enim: Qui sunt ex ouibus meis, vocem meam audiunt, & ego noui eas, & sequuntur me meae. Et ego vitam aeternam do eis, & non perierunt in sempiternum, nec quisquam rapiet eas de manu mea. Pater quod dedit mihi, maius est omnibus. Nemo poterit rapere de manu patris mei. Et ego & pater unum sumus. Quis rogo intelligentiam nostram stupor habetis mentis obtundit, ut haec in sensum nostrum tam absolute dicta non subeant? Aut quis infirmitatem humanam tumor animi insolentis illudit, ut dei cognitionem ex his adepti deum putent non in his intelligendum esse, quibus cognitum est? Aut enim alia sunt Evangelia proferenda quae doceant: aut si de deo sola ista docuerunt, cur non ita esse dicimus ut docemur? Quod si ex his sumpta cognitione, cur

Deus est in quibus cognitus est

non exinde fides sit unde cognitio? Sed cum fides cognitionis esse aduersa detegitur: iam non cognitionis fides illa, sed criminis est: inreligiosam sibi fidem aduersus religionem conferre cognitionis assumens. Unigenitus igitur deus naturae in se suae conscius, natiuitatis propriae inenarrabile sacramentum ad fidei tamen nostrae confessionem quanta potest verborum absolute significatione significat: & ut natus intelligatur, & dei natura esse credatur, & cum patre unum sit, & unum se profitendo cum patre, non tamen ut unus solus tantum atque ipse pater intellectus amittat esse quod filius est. Testatur enim primum naturae virtutem, cum de ouibus suis ait: nec quisquam rapiet eas de manu mea. consciarum potestatis haec vox est imperturbatae virtutis libertatem, per id quod nemo oues de manu sua abripiat, confiteri. At vero in natura licet deus, naturae tamen ex deo sit intelligenda natiuitas subiicit: Pater quod dedit mihi, maius est omnibus: non occultat ex patre se esse natum. Quod enim a patre accepit, maius est omnibus, quia accipere maius est in eo quod accepit nascendo, non postea. Et tamen ex alio est dum accipit. Sed quia ex alio accipit, ne aliud quid potius, & non in eius intelligeretur natura quod accepit existere ait: Nemo poterit rapere de manu patris mei. De manu sua nemo rapit, quia a patre, quod est omnibus maius, accipit. Quid vult tam diuersa professio, ut rursus de manu patris sui nemo rapiat? filij manus est quae accipit a patre: patris manus est quae dedit filio. Et quomodo igitur quod non rapitur de manu filij, non rapitur de manu patris? Quomodo si quaeris, intellige. Ego & pater unum sumus. Manus filij manus patris est. Non enim degenerat per natiuitatem natura, ne eadem sit: neque rursus quia eadem est, intelligentiam natiuitatis offendit: quia natiuitas nihil in se admittit alienum. Ut vero per corporalem significationem virtutis possis eiusdem nosse naturae, commemorata est filij manus patris: quia naturae virtus patris esset in filio. Postremo per sacramentum, ut natiuitatem naturae indifferentis cognosceres, dictum est: Ego & pater unum sumus, ut quod unum sunt, nec diuersum nec solitarium crederetur, non alia in utroque per natiuitatis & generationis proprietatem existente natura. Manet quantum intelligi licet mentium vesanarum voluntas cessante licet voluntatis effectu, & malignum animum

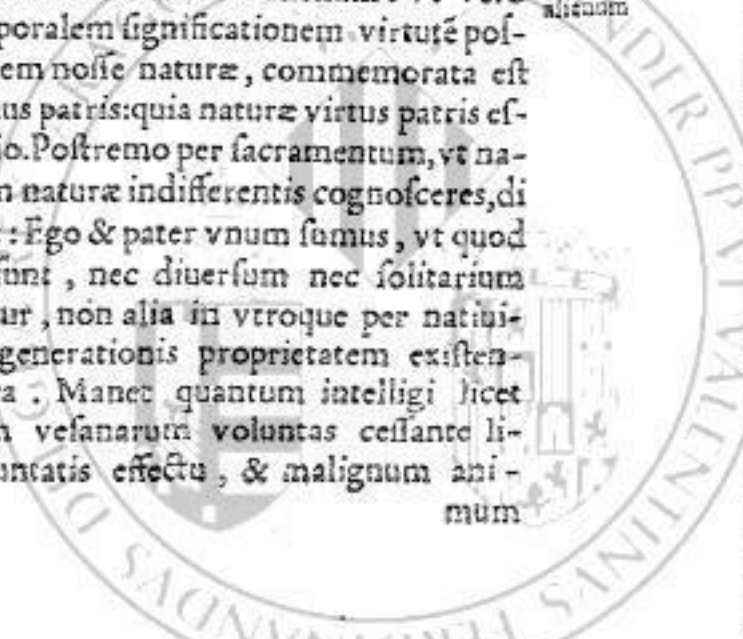
K Fides est unde cognitio est

L

M

Manus filij manus patris est

Natiuitas nihil admittit alienum

Ammum malevolentiae studiū absistente mali operis occasione non deserit. Nunc enim haereticorum furor iam domino in caelis sedente: quia exemplo Iudaeorum in cruce agere non possunt, pari tamen infidelitate. Hoc eum quod est, denegant. Et cum non possint negare quae dicta sunt, tamen dictis non obediētes odium impietatis exercent, verborum lapides iniiciunt: & si possent de throno eum suo in crucem retraherent. Et de Iudaeis quidem ad dicti huius nouitatem commotis ita scribitur: Tulerunt ergo lapides Iudaei, ut eum lapidarent. Respondit Iesus: Multa opera bona ostendi vobis à patre: propter quod eorū opus lapidatis me? Responderunt Iudaei: Pro bono opere nō lapidamus te, sed pro blasphemia. Et quia tu, cum sis homo, facis te deum: At tu vero haeretice, quid agas ac profitearis agnosce: & eorum te intellige esse confortem, quorum in te refert perfidiae exemplum.

B Ad id enim quod dictum est: Ego & pater vnum sumus. Iudaei lapides leuauerunt, & eorum impius dolus ad sacramentum fidei salutaris impatiens, vsque ad impetum inferendae mortis irrupit. Quid tu non habendo quidem quem lapides, negando minus efficis? non differt voluntas, sed voluntatem tuam inefficacem esse caelestis thronus efficit. Quanto tu irreligiosior Iudaeo? Lapidem ille in corpus eleuabat, tu in spiritum: ille in hominem, ut putabat, tu in deum: ille inconuersantem in terris, tu in throno virtutis sedentem: ille in ignoratum, tu in confessum: ille in moriturum, tu in iudicem saeculorum: Ille dicit cum sis homo, tu dicis cum sis creatura. Vterque autem dicitis: facis te deum. Hoc commune in eum impij vestri oris obprobrium est. Negas enim deum ex generatione dei, negas filium ex natiuitatis veritate, negas hoc quod ego & pater vnum sumus, confessionem vnitatis in utroque atque consimilis esse naturae. Subiicis substantiae nouae & externae, & alienae deum: ut aut alterius generis deus sit, aut omnino nec deus sit: quia non ex dei natiuitate subsistat. Sed quia ad sacramentum dicti huius commotus es: ego & pater vnum sumus: & Iudaeo dicente: Cum sis homo, facis te deum: dicis enim non es filius ex natiuitate, non es deus ex veritate, creatura es praestantior cunctis: sed non es in deum natus: quia ex incorporali deo natiuitatem non admitto naturae. Non tu & pater vnum estis modo: sed nec filius es, nec similis es, nec deus es. Iudaeis quidem dominus respondit, sed ma-

gis ad impietatem tuam omnis haec apta responsio est: Nonne scriptum est in lege: quoniam ego dixi dii estis? Si ergo illos dixit deos ad quos verbum factum est dei, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit, & misit in hunc mundum, vos dicitis: quia blasphemauit: quoniam dixi filius dei sum. Si non facio opera patris, nolite credere mihi. Si autem facio, & mihi non vultis credere, operibus credite, ut sciatis & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Causam responsionis, causa obiectae ei blasphemiae intulit. Id enim ad crimen deputabatur, quod se cum homo esset, deum faceret: deum autem se facere per id arguebatur, quod dixisset: ego & pater vnum sumus. Demonstraturus itaque hoc quod ipse & pater vnum essent, & natiuitatis non usurpatam esse naturam, in eo primum ineptiam, ridiculi obprobrii confutat, cur in reatum vocaretur: quod se cum homo esset, deum faceret. Cum enim lex huius nominis appellatione sanctis hominibus decerneret, & sermo dei indissolubilis confirmaret hanc impertiti nominis professionem, quomodo hic quem pater sanctificasset, & quem in hunc mundum misisset, blasphemus esset dei se filium constitendo: cum cognominatos per legem deos indissolubilis dei sermo statuisset. Iam ergo non est criminis, quod se deum, cum homo sit, faciat: cum eos qui homines sint, lex deos dixisset: & si à ceteris hominibus non inreligiosa huius nominis usurpatio est ab eo homine quem sanctificauit pater: omnis enim hic de homine responsio est: quia dei filius etiam hominis filius est: non impudenter usurpari videtur, quod se filium dixit, cum praecellat ceteros qui cognominari se non inreligiosè deos possunt, per id quod sanctificatus in filium est, beato Paulo scientiam nobis sanctificationis intimante, quum ait. Quod ante promissit per prophetas suos in scripturis sanctis, de filio suo, qui factus ei ex semine David secundum carnem, qui praedestinatus est filius dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis. Cesserit ergo blasphemiae crimen, quod cum sit homo, deum se faciat, cum hoc nomen plurimis dei sermo detulerit, & sanctificatus ac missus à patre, nihil aliud se quam dei filium sit professus: non est relictus ut arbitror ambigendi locus, quin de natura diuinitatis dictū sit: Ego & pater vnū sumus. Nā cum Iudaei arguissent illum quod per hoc dictū: homo ipse cum esset, sese deum faceret: Respon-

D Christi responsio non solum Iudaeos sed & haereticos colunt dant

Hominem esse & deū naturae non repugnat

E

Blasphemia est negare Christū deū cū sit homo

De natura diuinitatis intelligitur: Ego & pater vnū sumus

K iij suo eius

Haereticis si possent Christū à throno suo in crucem retraherent

† al. dolos

† al. erupit

Haereticis in Christum & Iudaei differentiae Iudaeorum obprobria in Christum

C

Gno eius confirmat quod se dei filium per id quod, ego & pater vnum sumus, ostendit, primum nomine, deinde natura, postremo natiuitate. Nam ego & pater, rerum nomina sunt. Vnum vero naturæ professione, quia in eo quod est, vterque non differt. Sumus, autem non patitur vnionem. Et vbi quod vnum sumus, vnio non est, vnum eos effecit natiuitas esse, hoc enim totum ex eo est quod se filium sanctificatum à patre profitetur. Et professio dei filij, hoc quod ego & pater vnum sumus, confirmat, quia natiuitas non aliam possit, nisi eam ex qua subsistit, afferre naturam. Confirmavit autem totius fidei nostræ sacramentum vnigeniti dei sermo: namque cum responsum ad id fuisset: cur se cum homo esset, deum faceret, vt dictum illud: Ego & pater vnum sumus, absolutæ & perfectæ intelligentiæ ordinem sumeret. Hæc consequenter subiicit: Vos dicitis quia blasphemauit, quoniam dixi: filius dei sum. Si non facio opera patris nolite credere mihi. Si autem facio, & non vultis mihi credere, operibus credite: vt sciatis, & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Infrenis audaciæ est desperata iam per conscientiam salus: & extra pudorem est professa omnis impietas. Nam quis iam nec erubescit stultitiæ, vbi perdidit religionem? His enim contradicere amentia potius quàm ignorantia est. dominus dixerat: Ego & pater vnum sumus: natiuitatis hoc sacramentum est, vt pater & filius in vnitate naturæ sint. Et quia naturæ præsumptio vocaretur in crimen, præsumendi ratio docetur ex causa. Ait enim: Si non facio optra patris, nolite credere mihi: Si non opera patris facit, non credendum ei est, profitenti dei esse se filium. Non habet ergo natiuitas nouam externamque naturam, quia per id filius esse credendus est, quod opera patris efficiat. Quid hic adoptio? Quid indulgentia nominis loci inuenit ne ex natura dei filius sit, cum dei filius ex natura paterna operibus credendus sit? Non exæquatur: ac similis est deo creatura: neque ei naturæ alienæ potestas comparatur. Sola ei natiuitas filij non impie per similitudinem creditur æqualis. Nam quicquid extraneum est, cum contumelia in-honoratæ virtutis æquabitur. Si enim aliquid quod non ex ipso est, reperiri potest, simile ei ac virtutis eiusdem amisit priuilegium dei sub consortio cœqualis, iamque non erit deus vnus à quo indifferens sit deus alius. At veno non habet contumeliã proprietatis æ-

qualitas, quia suum est quod sui simile est, & K ex se est. Quod sibi ad similitudinem comparatur: nec extra se est quod quæ sua sunt potest. Profectus dignitatis est genuisse potestatem: nec alienasse naturam. Opera patris efficit filius, & per id credi se filium dei postulat. Non est præsumptio arrogans, quæ probari se non nisi ex his quæ egerat poscit. Gerere autem se non sua, sed quæ patris sunt, testatur, ne per magnificentiam gestorum naturæ natiuitas auferatur. Et quia sub sacramento assumpti corporis & nati ex Maria hominis dei filius non intelligebatur, fides nobis intimatur ex gestis, cum ait: Si autem facio, & mihi non vultis credere, operibus credite. Credi sibi primum quod dei filius sit, nisi ex operibus patris quæ ipse efficit, non vult. Quod si facit opera, & per corporis humilitatem fide professionis indignus est, operum fidem postulat. Cur enim sacramentum nati hominis intelligentiam diuinæ natiuitatis impediatur, cum diuina natiuitas omne opus suum sub ministerio assumpti hominis exsequatur? Si igitur homini per opera non creditur quod dei filius sit, credatur operibus quod dei filij sint: quia negari quod dei sint, non possunt. Omne enim in se filius dei habet nascendo quod dei est. Et idcirco opus filij opus patris est, quia natiuitas nec extra naturam eam est, ex qua manet, & naturam eam in se habet vnde subsistit. Faciens igitur opera patris, & postulans vt sibi non crederetur: vel ipsis crederetur operibus, demonstrare debuit quid esset operibus credendum. Nempe quod sequitur. Si autem facio, & mihi non vultis credere, operibus credite: vt sciatis & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Hoc est, illud dei filius sum: hoc est illud: ego & pater vnum sumus. Hæc est natiuitas natura, hoc salutaris fidei sacramentum, non diuidere quod vnum sunt, nec natiuitati adimere naturam, & ex viuente deo viuente dei veritatem confiteri. Non enim ex cõpositis atque inanimis deus, qui vita est, subsistit: neq; qui virtus est, ex infirmis continetur: neque qui lux est, ex obscuris coaptatur: neque qui spiritus est, ex disparibus formatur. Totum in eo quod est, vnũ est, & quod spiritus est, & lux, & virtus, & vita sit: & quod vita est lux, & virtus, & spiritus sit. Nã quia ait: Ego sum, & non demutor: non demutatur ex partibus, nec fit diuersus ex genere. Hæc enim quæ superius significata sunt, non ex partibus in eo sunt, sed totum hoc in eo vnum, & perfectum omnia deus viuens. Viuens igitur deus & æternus

Plurale non patitur vnionem Natiuitas patris & filij efficit vnum esse

Impietas omnis extra pudorem est

Præsumptio naturæ vocatur in crimine

sal. creaturæ

sal. ei dono raturæ

Filius opera patris faciens se filij dei credi postulat.

Christus nõ nisi ex operibus patris se credi filij dei postulat.

L Natiuitatis diuinæ intelligentiã nati hominis sacramentũ non impedit.

M

Fidei sacramentũ est nõ diuidere patris & filij vnitate, nec adimere natiuitati naturam Viuens deo quare dicit. Dei propria nõ mutatur.

Partes constituisse deũ nõ possunt.

A & æternæ naturæ viuentis potestas est, & quod cum sacramento scientiæ suæ ex eo nascitur, non potuit aliud natum esse quàm viuens. Nā cum ait: Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, docuit vitam in se per viuentē patrem inesse. Dehinc cum dicit: Sicut enim habet pater vitam in semetipso, sic & filio dedit vitam habere in semetipso. Omnia viua sua ex viuento testatus est. Quod autē ex viuo viuum natū est, habet natiuitatis profectum sine nouitate naturæ: Non enim nouum est quod ex viuo generatur in viuum: quia nec ex nihilo ad natiuitatem vita quæsitā est: & vita quæ natiuitatem sumit ex vita, necesse est per naturæ vnitatem, & perfectæ atque inenarrandæ natiuitatis sacramentum, vt & in viuentem viuat. Et in se habeat vitam viuentem admonuisse vos in exordio sermonis nostri meminimus, humanas comparationes diuinis non satisfacere exemplis: tamē pro parte intelligentiæ nostræ sensum formis corporalibus erudiri humanæ natiuitatis conscientiam consulo, vtrum non intra patres maneat origo nascentium. Nam tametsi elementa illa inanima ac turpia quibus nascendi causæ inchoantur in hominem alterum effluant, per naturæ tamen virtutem viuentem intra se inuicem manent. Dum & per datam à se naturæ eiusdem originem nascentem sequitur ille qui gignit, & per acceptam natiuitatem cuius virtus & si deriuetur, non tamen auferatur: in gignente remanet ille qui nascitur. Et hoc quidem tantum ad humanæ natiuitatis intelligentiam comemoratum à nobis sit: non etiā ad perfectum in vnigenito deo natiuitatis exemplum: quia naturæ humanæ infirmitas ex disparibus comparatur, & ex inanimis continetur. at vita nec statim in eo quod gignitur viuit: neque totū viuit ex vita: cum in ea multa sint, quæ sine naturæ suæ sensu cum excreuerint defecentur: in deo vero totum quod est, viuit. Deus enim vita est, & ex vita nō potest quicquam esse nisi viuum, neque ex deriuatione, sed ex virtute natiuitas est. Ac sic dum totum, quod est viuit, & dum totum quod ex eo nascitur, virtus est: habet natiuitatem non habet demutationem. Et impertit profectum nec amittit naturam, dum & natiuitatem quā dedit per indiscretæ naturæ similitudinē sequitur, & natiuitas eam quæ viuens: ex viuento est, naturam nascendo non deserit. Affert autem pro parte fidei huius significationem in se ignem habens, & in igni ignis manens. Manet in eo splendor luminis naturæ calor, virtus vrendi, mobilitas æstuandi, totum tamē ignis

est. Et hæc vniuersa vna natura est: habet quidem ex infirmitate quod per materiam subsistit, ac viuit: & cū ea per quam vixerat, deficit. Sed hoc quod incomparabile dei est, ex comparationum parte cognoscimus, vt non incredibile in dominum sit quod pro parte aliqua in terrenis reperitur elementis. Quæro itaq; vtrum nūc diuisio, aut separatio sit, cum ignis ex igne est: aut nunquid absciditur natura ne maneat: aut non sequitur natura ne insit cum accenso lumine ex lumine, per quendam quasi natiuitatis profectum naturæ nulla defectio sit, & tamen sit lumen ex lumine? Aut nūquid hæc nō manet in eo quod ex sese sine defectio- ne subsistit? Aut hoc non est in eo vnde nō recisum est: sed cum vnitatem substantiæ naturalis exiuit? Et quæro anne non vnum sint, cum lumen ex lumine, nec diuisione separabile sit, nec genere naturæ? Et hæc vt dixi, ad intelligentiam fidei tantum cōparata sunt, non etiā ad dei dignitatem, vt non potius intelligentiā inuisibilem ex corporalibus sumeremus: non vtiq; vt aliquid dei naturæ sat sit cōparationis exemplo condignum, & iustum esset testanti de se deo credere. Sed quia simpliciorum fidē furor hæreticus turbabit, vt id de deo credi nō oporteret, quod difficile nisi per corpoream cōparationem posset intelligi: idcirco secundum illud iam iam etiā superius memoratū à nobis domini dictum: quod de carne nascitur caro est, quod autē de spiritu spiritus est, quia deus spiritus est, vtile existimauimus hæc pro parte inferere cōparationis exempla ne mētiri de professione sua existimaretur, cum diuinæ nobis professionis intelligentiam ex aliquo naturalia creaturarū exempla præstarent. Igitur ex viuento viuens dei filius, vt ex deo deus: nam quia inseparabilis atque indissimilis vnitatem & sacramentum natiuitatis ostendens ait: Ego & pater vnum sumus. Et quia calumnia dicti tanquam insolentis existeret, vt conscientiam potētiam potius naturæ demonstraret: audi eū omnem fidei huius significationem Apostolis reuelantem, ait enim: Ego sum via veritas & vita, nemo venit ad patrem nisi per me. Si scitis me & patrem meum scitis. Et amodo scietis. Et vidistis eum ait illi Philippus: Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis. dicit ei Iesus: Tanto tempore vobiscum sum & non cognouistis me? Philippe, Qui me vidit, vidit & patrem. Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? non credis mihi, quoniā ego in patre & pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, nō à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi, Quia ego in

Vita filio est per patrem vniuersa.

Nouū non est quod ex viuo generatur in viuum.

Cōparationes humane diuinis non satisfaciunt exemplis

In gignente remanet ille qui nascitur.

Viuit totū quod in deo est, nō autē quod in homine. Natiuitas in deo non ex deriuatione est, sed ex virtute.

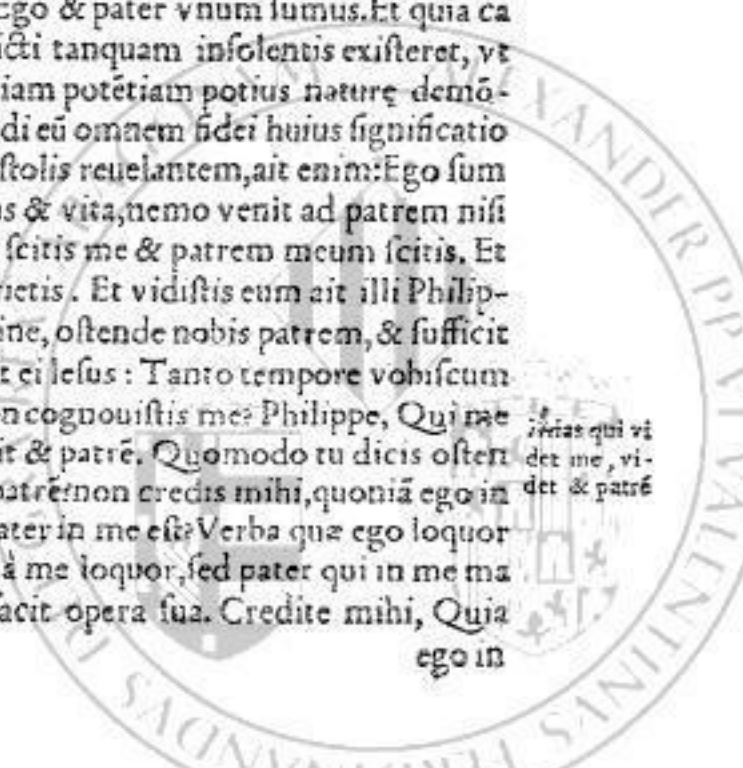
Ignis pro parte dei naturam demonstrat.

Elementa terrena nos ex parte in dei naturæ cognitionem inducunt.

Deus spiritus est de spiritu.

Exempla creaturarū diuinæ professionis intelligentiæ præstant.

Veritas qui videt me, videt & patrem

G ego in patre, & pater in me est. Sin autem, vel propter opera credite, non vos in erratica atque in inuia deducit ille, quia via est: neque illud per falsa, quia veritas est: neque in mortis reliquit errore, quia vita est. Et quia hæc benigna ad salutem nostram dispensationis sue nomina ipsa constituit, vt nos tãquam via in veritate deduceret, & veritas cõstitueret in vita: cognoscendũ est, quod illud obtinẽdæ vitæ sacramentum esse demonstrari nemo venit ad patrem nisi per me. Iter ad patrem per filiũ est. Et querendum est vtrum hoc per doctrine admonitionem, ac per naturam fidei sit, quia videri possumus post doctrinã filij potius ad patrem quã per confessionem paternæ in eo diuinitatis venire. Intelligentiam igitur sensuum in consequẽtibz requiramus. Nõ enim fides ex arbitrio nostro sed ex dictorũ est in eunda virtutibus. Nam hoc sequitur: Si scitis me & patrem meum scitis. Homo Iesus Christus cernitur: Et quomodo si ipse cognitus sit, erit cognitus pater, cum naturæ suæ, id est hominis in eo habitu Apostoli recognoscuntur. Et liber à corporali deus carne nõ in hac corporali carnis infirmitate noscendus sit, sed in sacramento assumpti corporis diuinitatis paternæ naturam in se dominus cõformans. Hunc ordinem tenuit: Si scitis me, & patrem meum scitis, & amodo scietis eum, & vidistis eum. Tempus visionis separauit à tempore cognitionis: Nam quem cognoscendum ait, eũdem iam dixit & visum. Sed commouit Apostolum Philippum nouitas dictorum. Homo cernitur, dei se filium confitetur, cognitus cognoscendum patrem fatetur, patrem visum esse dicit, & per id cognoscendum esse: quia visus sit humani istud animi, infirmitas non espit, sed fidem sumit tam diuersarum rerum professionis, vt qui tunc visus sit, non cognoscendus sit: cum vidisse cognitio sit: vt si filius cognitus sit, & pater cognitus sit: cum cognitionem filij ipse secundum hominem corporalis & visus & tactus inceserit: cognitionem autem ex eo patris ipsa illa differẽs ab eo conspecti hominis natura non præbet, & frequẽter filius patrem à nemine visum esse testatus sit. Prorupit igitur apostolica familiaritate & conscientiz deum interrogans: Domine ostẽde nobis patrem, & sufficit nobis. Non fides nunc periclitatur, sed ignorationis hic error est. Denique non visum negauit filium, quem in habitu hominis viderat, sed ostendi sibi rogauit: sed quomodo per id patrem viderit, nescit. Nam ad id quod dixerat: Domine ostẽde nobis patrem, vt intelligendi potius esset

demonstratio quam videndi, subiecit: & sufficit nobis. Non adempta est fides dicto, sed cognoscendi demonstratio est postulata: quæ sufficeret ad fidem dicti qui per domini professionem autoritas esset non incerta credendihinc autem ostendendi patris, & petitio orta est, quia dictus esset visus. Dominus itaque dictis Philippi hæc reddit: Tanto tempore vobiscum sum & non cognouistis me Philippe? Arguit Apostoli in cognoscẽdo se ignorationem: quia superius se cognito patrẽ quoque cognitum esse dixisset: sed quid illud est quod queritur se tanto tempore cognitum non fuisse: scilicet quia se cognito paternæ in se naturæ esset intelligenda diuinitas. Cum enim ea quæ gereret propria deo essent, calcare vndas, iubere ventis, in intellecta demutatione vini, incrementatoq; pane, cum gestorum fide gerere, fugare demones, morbos depellere, dãnna corporum reprehendere, emendare vitia, natiuitatis peccata dimittere, vitam mortuis reddere. Et hæc agere carnalem, & dei se filiũ inter ista profitenti. Hinc querelæ omnis orta conuestio est, quod in sacramento natiuitatis humanæ gessisse hæc in homine assumpto, dei non intellecta natura est. Et idcirco agens cur cum hæc tanto tempore & cognitus non fuisset postulantibus, vt sibi patrem ostẽderet, ait: Qui me vidit, vidit & patrem. Non hic ille nunc contẽplationem corpoream & visum oculorum carnalium significat, sed eorum de quibus dixerat: Nõne vos dicitis quoniã adhuc quattuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis: Leuate oculos vestros, & aspiciate regiones, quia albẽ sunt ad messem. Nec tẽpus patitur, nec albertum ad messem regionum significatio promittit aliquid hic terrenum & corporeum intelligi: sed ad perfecturum fructum beatitudinem contuendam intelligẽtia eius sit oculos eleuari, vt nunc dicens: Qui me vidit, vidit & patrem. Non enim hoc quod ex partu virginis carnale est, ad cõtẽplandam eo dei formam & imaginem profecit, neq; ad incorporalis dei naturam vidẽdam assumpti hominis species in exemplum est: sed agnitus in eo deus est ex virtute naturæ, & intellectus dei filius id præstat vt intellectus, & pater sit dum ita imago est, vt nõ differat à genere, sed significet autorem, imagines enim ceteræ ex diuersis aut metallis, aut lutis, aut generibus, aut artibus reddunt eorum species, quorũ sunt imagines institutæ. Sed nunquid vt imagines veræ sint exæquari possunt vt in anima viuẽtibz, & vel picta vel sculpta vel fusa natiuitatis veritatibus: filius autem patri non secundum hæc

Christus cur dicitur sic via, veritas & vita.

Iter ad patrem per filium est.

Fides nõ est ex arbitrio nostro.

Christus si cognoscatur, cognoscitur & pater.

Similis, confirmans.

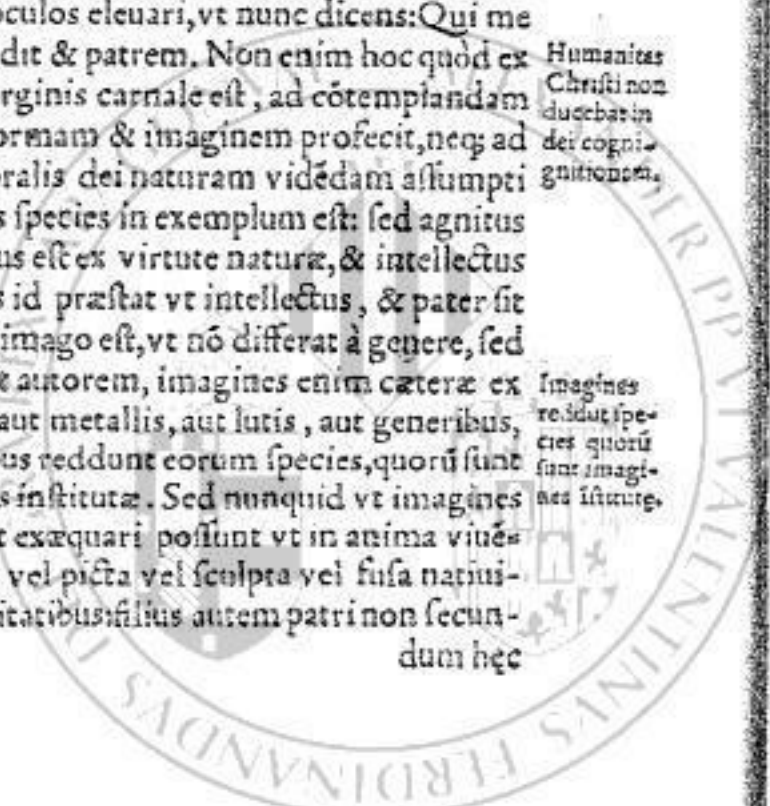
Cognito filio impossibile est non cognoscere patrem.

Diuinitas paternæ naturæ in filio intelligitur cognito filio. Opera patris quæ in filio reuelantur, & dei filium testantur.

Sensus exterior sepius pro interiori sumitur.

Humanitas Christi non ducebatur in dei cognitionem.

Imagines reddunt species quorũ sunt imagines institutæ.

A dum hæc imago est: quia viventis imago est, & ex eo natus non habet naturæ diuersitatē, & in nullo diuersis tenet naturam eius, ex qua nõ diuersus est potestate. Quod ergo imago est, eo proficit, vt patrem deum vnigeniti dei significet natiuitatis. Significet autem vt forma ipse & imago inuisibilis dei. Et per hoc nõ amittit naturæ vnitatem similitudinē: quia nec careat virtute naturæ. Et hinc illud est, vt tãto tempore vobiscum sum, & non nostis me? Philippe qui vidit me vidit & patrem. Quomodo tu dicis ostende nobis patrē? non creditis mihi, quia ego in patre & pater in me est, non relictus est hominum eloquiis de dei rebus alius, præterquam dei sermo. Omnia reliqua, & arcta, & conclusa, & impedita sunt, & obscura. Si quis aliis verbis demonstrare hoc quàm quibus à deo dictum est, volet: aut ipse non intelligit, aut legentibus non intelligendū relinquit. Dominus dixit cum rogaretur, vt ostenderet patrem: qui me vidit, vidit & patrē, hoc demutare Antichristi est, hoc negare Iudæi est, hoc nescire gētibus est. Sed fortē in te egentior sensus in crimine sit: sit in fide nostra vitium, si in dictis dei resedit obscuritas. Nam nec solitarium sermo significat & indifferentem tamen naturam professio docet. Visum enim in filio ex patre nec singularis potest esse nec disparis. Quia per hunc ille visus, neque non vnum sunt in sacramenti professione, neque vnus. Et quæro quid significasse in eo dominus creditur, cum dicit: qui me vidit, vidit & patrem: non tenes vnionem vbi pro coniunctione ipsa paterni nominis significatur adiectio? Cum enim dicitur, & patrem, exclusa singularis atque vnici intelligentia, & quid reliquum est, nisi per naturæ vnitatis similitudinē pater per filium visus sit. Et ne hoc incertum nobis relinqueretur ad fidē, dominus subiicit: Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Quæ enim ignorandi patrem, aut ostendendi ignorantibus necessitas relinquebatur cum pater in filio visus esset? Visus autē à deo est ex proprietate naturæ, dum ex differentia atque in genere veritatis vnum sunt natus & generatus, vt hic sermo domini sequeretur: credite quoniam ego in patre & pater in me est. Fratres mei quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus, intelligamus: & tum perfectæ fidei officio fūgemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus, nisi ab eo dicimus stultē ad quem pie dicerem. Ipse enim ait: Caro mea verè est esca, & sanguis meus verè est potus. Qui edit carnē meā, & bibit sanguinem meum in me manet, & ego

Filius dei
quò est ima-
go patris.

Sermo solus
eloquiis ho-
minum de
dei reb⁹ est.

Pater quò
videtur in
filio, vel per
alium.

Intelligere
oportet quæ
legimus.

in eo. De veritate carnis & sanguinis non relictus est ambigendi locus. Nunc enim & ipsius domini professione & fide nostra, verè caro est & verè sanguis est. Et hæc accepta atque hauista id efficiunt, vt nos in Christo & Christus in nobis sit. An ne hoc veritas nõ est? Cõtingat planè his verū non esse, qui Christum Iesum verum esse deum negant. Est ergo ipse in nobis per carnem & sumus in eo, dum secundum hoc quod nos sumus, in deo est. Quod autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis sumus, ipse testatur dicens: Et hic mundus me iam non videt. Vos autem me videbitis, quoniam vivo, & vos viuetis: Quoniam ego in patre meo, & vos in me, & ego in vobis, si voluntatis tantum vnitatem intelligi vellet, cur gradum quendam, atque ordinem consummandæ vnitatis exposuit, nisi vt cum ille in patre per naturam diuinitatis esset, nos contra, in eo per corporalem eius natiuitatem: & ille rursus in nobis per sacramentorum in esse mysterium crederetur: Ac sic perfecta per mediatorem vnitas doceret, cū nobis in se manētibus ipse maneret in patre, & in patre manens maneret, & in nobis, & ita ad diuinitatē patris proficerem. Cūque in eo naturaliter permanente ipso dicente: qui edet carnem meam & bibet sanguinem meum in me manet & ego in eum, non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit, eius tantum ipse assumptam habens carnem, qui suam sumpserit. Perfectæ autem huius vnitatis sacramentum superius iam docuerat, dicens: Sicut misit me viuens pater, & ego vivo per patrem: & qui manducauerit carnem meam, & ipse viuit per me. Viuit ergo per patrem. Et quomodo per patrem viuit, eodem modo nos per carnem eius viuemus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur, vt id de quo agitur secundum propositum exemplum adsequamur. Hæc ergo vitæ nostræ causa est quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus victuris nobis per eum ea conditione qua viuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est naturam carnis suæ adepti, quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum viuat ipse per patrem? Per patrem autem viuit dum natiuitas nõ alienam ei intulit diuersamque naturam: dū quod est & ab eo est, nec tamē ab eo per aliquē incidentem naturæ dissimilitudinē separatur: dum in se per natiuitatē habeat patrem in virtute naturæ. Hæc autē idcirco commemorata à nobis sunt, quia voluntatis tantum

D
Corporis
Christi sus-
ceptio quæ-
ritur efficacie.

E
Christus a-
liter in pa-
tre suo & a-
liter in no-
bis est.

F
Christus ve-
nit per pa-
trem sicut
per carnem
eius viuimus.

Manentem
Christum in
nobis per
carnem ha-
bemus.

Christ⁹ quò
per patrem
viuit.

inter

G inter patrem & filium vnitatem hæretici mē-
 tientes vnitatis nostræ ad deum vtebātur ex-
 emplo, tanquā nobis ad filium, & per filium ad
 patrem obsequio tantum ac volūtate religio-
 nis vnitatis nulla per sacramētum carnis & san-
 guinis naturalis cōmunionis proprietates indul-
 geretur. Cum & per honorē nobis datum dei
 filij, & permanentem in nobis carnaliter filiū,
 & in eo nobis corporaliter & inseparabiliter
 vnitatis mysterium veræ ac naturalis vnitatis
 sit prædicandum. Respōsum igitur à nobis est
 stultitiæ furentium ad demonstrationem in-
 anis mendacij, ne imperitos fallerent. Caterū
 fides euangelica responsionis nostræ necessi-
 tate non eguit. Vnitatem nostram ad deū do-
 minus pro nobis precatus est: suam vero ille
 obtinet, & in ea manet, nec per sacramentum
 disputationis vnum sunt, sed per naturæ nati-
 vnitatem. Dum nihil in eo ex se deus eum gi-
 gnendo degenerat, vnum sunt, dumque de ma-
 nu eius nō rapiuntur. Nō rapiuntur de manu pa-
 tris, dū eo cognito pater cognitus est, dū eo vi-
 so pater visus est, dūq; loquitur manens in se
 pater loquitur, dum in operāte se operatur pa-
 ter, dū ipse in patre est & in eo pater est. Hoc
 nō præstat creatura, sed natiuitas: nō efficit vo-
 luntas, sed potestas: nō loquitur vnanimitas,
 sed natura. Quia non vnū est creari & nasci:
 neque velle idipsum est quod & posse: neq; cō-
 cordare idem est quod manere. Non negam⁹
 igitur vnanimitatem inter patrem & filium,
 nam hoc solent hæretici, vt cum solā concor-
 diam ad vnitatem si nō recipimus discordes
 eos nobis affirmari loquantur: Sed audiant q̄
 à nobis vnanimitas nō negetur. Vnum sunt pa-
 ter & filius natura, honore, virtute. nec natura
 eadem potest velle diuersa. Et audiant adhuc
 naturæ sibi cum patre vnitatem, filiū testātem,
 ait enim: Cum venerit aduocatus ille quē ego
 mittam vobis a patre spiritum veritatis, qui à
 patre meo procedit, ipse testificabitur de me.
 Aduocatus veniet, & hoc mittit filius à patre,
 & spiritus veritatis est, qui à patre procedit.
 Excutiat ingenij sui aculeos omnis hæretico-
 rum schola & quærat nunc quod vel mentiri
 ignorātibus possit, & doceat quid sit hoc quod
 filius mittit à patre. Qui mittit potestatem suā
 in eo quod mittit, ostendit. Sed quod à patre
 mittit, quid intelligimus? vtrū acceptum aut
 dimissum, aut genitū? Nam horum necesse est
 vnum aliquid significet quod à patre missurus
 est. Et missurus à patre est eum spiritū verita-
 tis, qui à patre procedit. Nam ergo nō est ac-
 ceptio vbi demonstrata est processio. Superest
 vt cōfirmes in eo sententiā nostrā, vtrum in

hoc consistentis egressionem, an geniti proces-
 sionem existimemus. Neq; in hoc nunc calū-
 nior libertati intelligentiæ, vtrum ex patre an
 ex filio spiritum paraclētum sanctum nō pu-
 tent esse, non enim in incerto dominus reli-
 quit. nam sub hisdē dictis hæc ita locutus est:
 Adhuc vobis multa habeo dicere, sed nō pote-
 stis illa portare modo. Cum venerit ille spiri-
 tus veritatis diriget vos in omnem veritatē.
 Non enim loquetur à semetipso, sed quęcunq;
 audierit loquetur, & futura annūciabit vobis.
 A filio igitur accipit, qui ab eo mittitur, & à pa-
 tre procedit. Et interrogo vtrum idipsum sit
 à filio accipere quod à patre procedere? Quod
 si differre creditur inter accipere à filio & à pa-
 tre procedere, atq; idipsum vnū esse existima-
 bitur à filio accipere quod sit accipere à patre.
 Ipse enim dominus ait: Quoniam de meo ac-
 cipiet & annūciabit vobis. Omnia quęcunq;
 habet pater, mea sunt: propterea dixi: De meo
 accipiet & annūciabit vobis. hoc quod acci-
 piet siue potestas est, siue virtus, siue doctrina
 est, filius à se accipiendum esse dixit & rursum
 hoc ipsum significat accipiendum esse de pa-
 tre. Cum enim ait: Omnia quęcunq; habet
 pater, mea sunt. Et idcirco accipiendum de suo
 esse docet etiam à patre accipiēda: à se tamen
 accipi, quia omnia quę patris sunt, sua sint. Nō
 habet vnitatis diuersitatē, nec differt à quo ac-
 ceptum sit quod datum à patre, datum referat-
 ur à filio. Nunquid & hic volūtatis vnitatis au-
 feretur? Omnia quę habet pater filij sunt, & o-
 mnia quę filij sunt, patris sunt. Ipse enim ait:
 Et mea omnia tua, & tua mea. Viuificamur er-
 go propter habitantem in nobis spiritū Chri-
 sti per eum qui Christū suscitauit à mortuis.
 Et cum eius qui suscitauit in nobis est spiritus,
 spūs tamē in nobis est Christi, nec tamē non
 dei est spiritus, qui in nobis est. Discerne ergo
 o hæretice spiritum Christi à spiritu dei, & ex-
 citati à mortuis spiritū Christi ab spiritu dei
 Christum à mortuis excitantis: cum qui in-
 habitat in nobis spiritus Christi, spiritus dei
 sit. Et cum spiritus Christi à mortuis excitat,
 spiritus tamē dei sit Christū à mortuis excitā-
 tis. Et quæro in spiritu dei vtrum naturam, an
 rem naturæ significatā existimes? Non enim
 idem est natura quod naturæ res, sicut nō idē
 est homo & quod hominis est, deus & quod
 dei est, memini enim in spiritu dei, ita filium
 dei significari, vt in eo deus pater demonstra-
 tus esse intelligatur & ad cuiusuis demōstra-
 tionem posse significatum dei spiritum perti-
 nere. Neque tantum hoc ex prophetica, sed ex
 euangelica autoritate monstrari potest cū di-
 citur:

Hæreticorū
 mēlaciū cir-
 ca Christi
 vnitatem ad
 patrem per
 volūtatem.

Vnitatis fi-
 lij ad patrē
 & nostræ ad
 deum diffe-
 rentia.
 Pater & fi-
 lius quō vnū
 sunt.

Creari & na-
 sci nō est, si-
 cut velle nō
 est id quod
 posse.
 Vnanimitas
 est inter pa-
 trē & filiū.

Vnū sunt pa-
 ter & filius
 natura, i
 honore, vir-
 tute.

Filius quō
 spiritū lan-
 ctum mittit
 à patre.

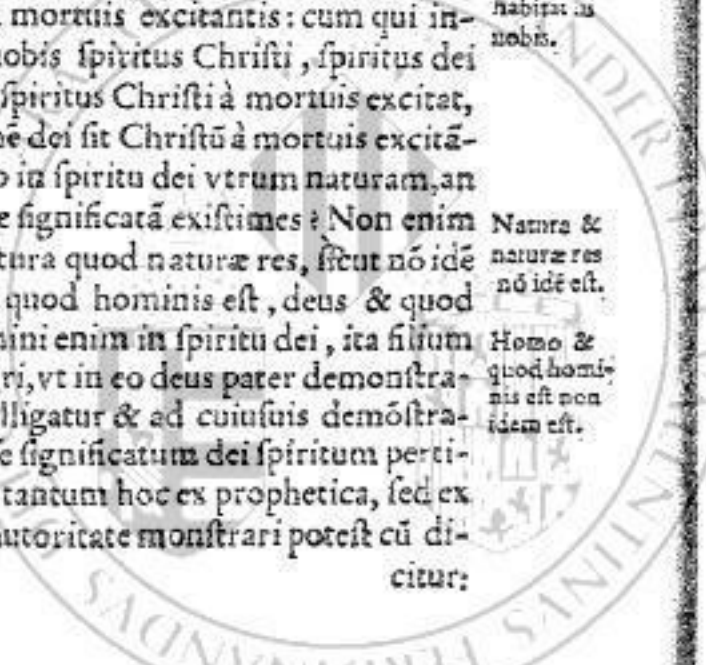
A filio acci-
 pere & à pa-
 tre proce-
 dere an dif-
 ferant.

Vnitatis non
 habet diuer-
 sitatem.

Spūs Chri-
 sti spiritus
 dei est, qui
 habitat in
 nobis.

Natura &
 naturæ res
 nō idē est.

Homo &
 quod homi-
 nis est non
 idē est.

A citur: Spiritus domini super me propterea & vnxit me: Et rursum, Ecce puer meus quē elegi, dilectus me⁹ in quo cōplacuit animæ meæ: ponā super eum spiritum meum. Et ipso de se domino testāte. Si autē in spiritu dei ego eiicio dæmonia, utiq; appropiauit ī vobis regnū dei. hæc enim videntur non ambigūe vel patrē significari vel filium, virtutē tamen naturæ manifestantia. Nam spiritus dei ne secūdum corporales modos, ita inesse filiū in patre vel patrem in filio crederemus, scilicet ne loco manens deus nusquam alibi extare videtur à sese. homo enim aut aliquid aliud ei simile cū alicubi erit, tamē alibi nō erit, quia id quod est, illic cōtinetur vbi fuerit infirma ad id naturę eius, vt vbiq; sit, si insistens alicubi sit, deus autem immēta virtutis viuens, potestas quæ nusquam nō adsit, nec desit vsq; se omnē per sua in eo docet, & sua nō aliud quā se esse significat: & vbi sua insunt ipse esse intelligatur, nō autem corporali modo, cum alicubi insit, non & vbiq; esse credatur: cum per sua in omnibus esse non desinat, nō aliud autem sint quā quod est ipse quæ sua sunt. Et hæc quidem ad naturæ intelligentiam dicta sint. In spiritu autem dei patrē deū significari ita existimo intelligi oportere, quōd spiritum domini super se esse dominus Iesus Christus professus sit, propterea eum vngat & mittat ad euāgelizandū. Paternæ enim naturę virtus in eo manifestari videtur, naturæ suæ cōmunionē in filio etiam in carne nato, per sacramentū spiritualis hui⁹ vnctionis ostendens, cum post cōfirmati⁹ baptisimi natiuitatem, tum hæc quoq; proprietatis significatio audita est, voce testāte de cælo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Nō enim nec ipse sup se esse, vel sibi de cælis adesse, vel ipsum de se cognominasse sibi filiū intelligendus est, sed hominis hæc fidei nostrę fuit demonstratio, vt sub pfectę ac verę natiuitatis sacramento vnitatē naturæ manentis in filio, qui etiam homo esse cōperat, nosceremus. Et patrē quidem in dei spiritu ita significari repertum est, filiū vero hoc modo demonstratum intelligimus, cum dicit: Quod si in spiritu dei ego eiicio dæmones, utiq; appropiauit in vobis regnum dei. Scilicet idem naturæ suæ potestate dæmones eiicere demonstrans, qui non nisi spiritu dei eiici possent. Est autē & in spū dei spiritus paracleti significatio, neq; solū prophetica sed & apostolica autoritate, cū dicitur: Sed hoc est quod dictū est per prophetā Ioel: Erit in nouissimis diebus, dicit dominus: Effundā de spiritu meo in omnē carnem, & propheta bunt filij eorū & filię eorum. Cōsummatū hoc

tunc fuisse in apostolis docetur, cum misso spiritu sancto, omnes linguis gentium sunt locuti. Hæc autem idcirco demonstrata sunt necessario, vt in quacunq; scilicet parte heretica falsitas cōtuliilet, dicto veritatis euāgelicæ cōcluderetur. habitat enim in nobis Christus, & habitante Christo habitat deus. Sed & hereticæ furentem, & spiritu doctrinæ pestiferę circūactum, tenet & coartat apostolus, Christum nobis fundamentū ponens fidei, dicti huius quoque dominici nō nescius. Siquis diligit me & verbum meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eū faciemus. Per id enī spiritu Christi manēte in nobis, dei spiritum in nobis manere testatus est: nec diuersum à se esse spiritum à mortuis excitati Iesu, & spiritum à mortuis excitantis Iesum. Veniunt enim atq; habitant in nobis. Et rogo vtrum comitatu diuersitatum venient mansionem quę facient, an vnitatem naturæ: Sed obnititur doctor gentium, non duos spiritus, dei scilicet & Christi, sed spiritum Christi qui & spiritus dei est, inesse credentibus. Non cohabitatio sed inhabitatio est, sub sacramento tamen cohabitationis habitatio: dum neq; duo habitāt, nec ab alio diuersus habitator est. Est enim in nobis spirit⁹ dei, sed est in nobis spūs Christi. Et cū spiritus Christi inest, inest spirit⁹ dei, ita cum quod dei est nō potest aliud quid diuersum Christus esse quā de⁹ est. Deus igitur Christus est, vnus cum deo spiritus. Et illud euāgelicum, ego & pater vnum sumus. docet Apostolus vnitatem esse naturæ, nō solitudinē vnionis scribens Corinthiis. Propter quod notum facio vobis, quia nemo in spiritu domini dicit anathema Iesū. Scis ne nūc hereticæ, in quo spiritu dicis Christum creaturā: Cum enim in anathemate sint qui seruiert creaturæ potius quā creatori, Christū creaturam cōstitens quid sis intellige qui non ignores, quōd in maledicto sit religio creaturæ. Et quid sequitur aduerte: Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Sentis ne quid tibi de se Christo negando quod suum est, si per naturam dei Christus tibi dominus est, habet spiritum sanctum. Si vero per adoptiuum nomen hic dominus est spiritu carens, spiritu erroris animaris, quia nemo nisi in spiritu sancto dominum Iesum potest dicere, quia ipse operatur omnia in omnibus.

Christ⁹ nobis fidei fundamentū est.

E Spūs duplex

Spūs dei & spūs Christi in nobis est.

Christus est deus, vnus cū deo spiritus.

F Creaturæ seruientes pot⁹ quā creatori in anathemate sunt.

FINIS.

Deus quō vbiq; sit cū maneat in loco certo.

Pater deus in spū dei intelligitur.

Gal. cōfirmati.

Psal. a. b. & Heb. a. b.

Dæmones nō nisi spū dei eiici possunt.

G HILARIVS AVGVSTINO
de reliquiis Pelagianæ hære-
seos Epistola

Omino beatissimo ac toto affectu desiderando, & multum in Christo suscipiendo, patri Augustino Hilarius. Si cessantibus contradicentium questionibus gratæ sunt plerunque studiosorum inquisitiones, ut etiam illa quæ absque periculo ignorarentur, ediscant: arbitrator gratiorem fore sedulitatem nostræ relationis, quæ dum indicat secundum quorundam prosecutiones quædam aduersantia veritati, non tam sibi quam illis qui turbantur & turbant, per consilium sanctitatis tuæ satagit provideri, domine beatissime ac toto affectu desiderande, & multum in Christo suscipiende pater. Hæc sunt itaque quæ Massiliæ, vel aliquibus etiam locis in Gallia vtilantur. Nouum & inutile esse prædicationi, quod quidam secundum propositum eligendi dicantur, ut id nec arripere valeant nec tenere, nisi credendi voluntate donata. Excludi putant omnem prædicandi vigorem, si nihil quod per eum excitetur, in hominibus remansisse dicatur. Consentiant omnem hominem in Adam perisse, nec inde quenquam posse proprio arbitrio liberari: sed id cõueniens asserunt veritati, vel congruum prædicationi, ut cum prostratis, & nunquam suis viribus surrecturis annuncietur obtinendæ salutis occasio, eo merito quo voluerint & crediderint, a suo morbo se posse sanari, & ipsius fidei augmentum, & totius sanitatis suæ consequantur effectum. Cæterum ad nullum opus vel incipiendum, nedum perficiendum, quenquam sibi sufficere posse cõsentiunt: neque enim alicui operi curationis eorum annumerandum putant, exterrita supplicij voluntate vnumquemque ægrotum velle sanari. Quod enim dicitur, Crede & saluus eris: vnum horum exigere asserunt, aliud offerri ut propter id quod exigitur si redditum fuerit, id quod offertur deinceps tribuatur. Vnde non consequens putant, exigendam ab eo fidem, cuius naturæ id voluntate conditoris concessum est: & nullam ita deprauatam vel extinctam putant, ut non debeat, vel possit se velle sanari. Propter quod vel sanetur quis a sua, vel si noluerit cum sua egritudine puniatur. Nec negari gratiã, si præcedere dicatur talis voluntas, quæ tantum medicum querat: non autem quicquam ipsa iam valeat: nam illa testimonia ut est illud, Sicut unicuique partitus est mensuram fidei: & si-

milia. ad id volūt valere, ut adiuuetur qui cõperit velle, non ut etiam donetur ut velit. Reiectis ab hoc dono aliis pariter reus, & qui possent similiter liberari, si ea quæ pariter indignis præstatur credendi voluntas, etiam ipsis similiter præstaretur. Si autem aiunt, dicatur vel talem omnibus remansisse, quæ vel continere quis valeat, vel obedire: de compendio putant rationem reddi electorum vel reiectorum, in eo quod unicuique meritum propriæ volūtatis adiungitur. Cum autem dicitur eis, quare aliis vel alicubi prædicetur, vel nõ prædicetur: vel nunc prædicetur quod aliquando penè omnibus, sicut nunc aliquibus gentibus non prædicatum sit: dicunt id præscientiæ esse diuinæ: ut eo tempore, & ibi, & illis veritas annunciaretur vel annuncietur, quando & vbi prænunciabatur esse credenda: & hoc non solum aliorum catholicorum testimoniis, sed etiam sanctitatis tuæ disputatione antiquiore se probare testantur. Vbi tamẽ eandem gratiã non minore veritatis perspicuitate docueris, ut est illud quod dixit sanctitas tua in questione contra Porphyrium, de tempore Christianæ religionis: tunc voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos prædicari doctrinam suam, quando sciebat & vbi sciebat esse, qui in eum fuerant credituri. Vel illud de libro in epistola ad Romanos, Dicis itaque mihi quid adhuc conqueritur, Nam voluntati eius quis resistit? Cui sanè inquisitioni, inquis, sic respondet, ut intelligamus spiritualibus viris, etiam nõ secundum terrenum hominem viuentibus, patere posse prima merita fidei & impietatis, quomodo deus præscientia eligat credituros, & damnet incredulos: nec illos ex operibus eligens, nec istos ex operibus damnans: sed & illorum fidei præstans, ut bene operentur, & istorum impietate deferendo obdurans, ut male operentur. Et iterum in eodem libro superius, Aequales omnes sunt ante meritum, nec potest in rebus omnimodo æqualibus electio nominari, quoniam spiritus sanctus non datur nisi credentibus. Non quidem deus elegit opera quæ ipse largitur, cum dat spiritum sanctum, ut per charitatem bona operemur: sed tamen eligit fidem, quia nisi quis credat, & in accipiendi voluntate permaneat, nõ accipit donum dei, id est spiritum sanctum, per quem infusa charitate bonum possit operari. Non ergo eligit deus opera cuiusquã in præscientia, quæ ipse donaturus est, sed fidem eligit in præscientia, ut quæ crediturum esse præsciuit, ipsum elegerit, cui spiritum sanctum daret, ut bona operando etiam eternam vitam consequeretur.

† salus, eligi.

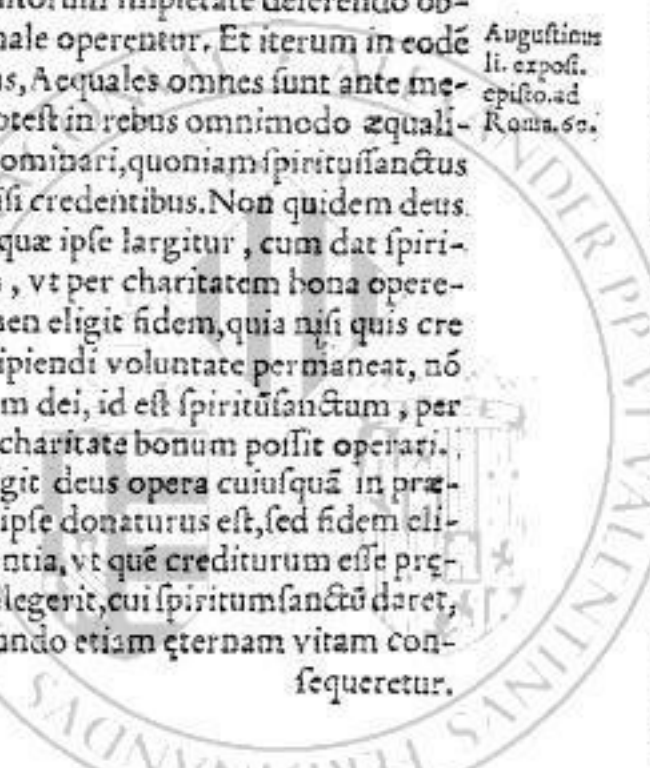
† al. & supplicij

† al. vnde cõsequens putant exhibendam.

Roma. 12

lib. de sex
questionib.
cõtra paga-
nos quart.
Augustinus
lib. expos.
episto. ad
Roma. 62.
Roma. 9.

Augustinus
li. expos.
episto. ad
Roma. 60.

A sequeretur. Dicit enim Apostolus, Idem deus
 1. Corin. 12. qui operatur omnia in omnibus, Nusquam au-
 2. fen. di. 28 tem dictum est, deus credit omnia in omnib⁹.
 eam expo. Quod enim credimus nostrum est, quod autē
 operamur, illius: & cætera in eodē opere, quæ
 se acceptare & probare testantur, tanquā con-
 uenientia euangelicæ veritati. Cæterum præ-
 scientiam & prædestinationem, vel propo-
 situm ad id valere contendunt, vt eos præscie-
 rit, vel prædestinauerit, vel proposuerit elige-
 re, qui fuerant credituri: nec de hac fide pos-
 se dici, Quid habes quod non accepisti? cum
 1. Corin. 4. in eadem natura remanserit, licet vitata, quæ
 prius sana ac perfecta donata sit? Quod autem
 dicit sanctitas tua, neminem perseverare nisi
 perseverandi virtute percepta, hætenus acci-
 piunt, vt quibus datur, inertī licet, præcedenti
 tamē proprio arbitrio tribuatur: quod ad hoc
 tantum liberum asserunt, vt velit vel nolit a-
 mittere medicinā. Cæterum & ipsos† abomi-
 nari se & damnare testantur, si quis quicquā
 virium in aliquo remansisse quo ad sanitatem
 progredi possit, existimet. Nolunt autem ita
 hanc perseverantiam prædicari, vt nō vel sup-
 pliciter emereri, vel amitti contumaciter pos-
 sit. Nec ad incertum voluntatis dei deduci se
 volunt vbi eis quantum putant ad obtinendū
 vel amittendum, evidens est qualecunque sit
 initium voluntatis. Illud etiam testimonium
 quod posuisti, Raptus est ne malitia mutaret
 intellectum eius: tanquam non canonicū de-
 finiunt omittendum, Vnde illam præscientiā
 sic accipiunt, vt propter fidem futuram intel-
 ligendi sint præciti: nec cuiquam talem dari
 perseverantiā à qua non permittatur præuar-
 ricari, sed à qua possit sua voluntate deficere
 & infirmari. Asserunt inutilem exhortandi cō-
 suetudinem, si nihil in homine remansisse di-
 catur quod correctio valeat excitare: quod
 quidem inesse naturæ sic se dicere cōsententur,
 vt hoc ipso quod ignorantī veritas prædica-
 tur, ad beneficium præsentis gratiæ referendū
 sit. Nam si sic prædestinati sunt, inquit, ad v-
 tramque partē, vt de aliis ad alios nullus pos-
 sit accedere, quò pertinet tāta extrinsecus cor-
 rectionis instantia? Si ab homine, & si non fi-
 des integra, saltem vel dolor compunctæ in-
 firmitatis exoritur, aut periculum demōstra-
 tæ mortis horretur. Nam si non potest timere
 quis, vnde terretur, nisi ea voluntate quæ su-
 mitur, non ex eo culpāduus quod nunc nō vult,
 sed in eo & cum eo, qui sic aliquando voluit
 vt eam damnationem cum suis posteris me-
 reretur incurrere, vt nunquam recta, semper
 autem prava vellet appetere. Si autem est qua-

lisunque dolor qui ad exhortationem corri-
 D pientis oriatur, hæc ipsam dicunt causam pro-
 pter quam vel reiiciatur alius, vel alius assu-
 matur: atque ita non opus esse partes consti-
 tui, quibus nec adiciendum sit aliquid, nec de-
 trahendum. Deinde moleste ferunt, ita diuidi
 gratiam, quæ vel tunc primo homini data est,
 vel nunc omnibus detur, vt ille acceperit per-
 seuerantiam, non qua fieret vt perseveraret,
 sed sine qua per liberum arbitrium perseverare
 non posset: nunc vero sanctis in regnū per
 gratiam prædestinatis non tale adiutorium
 perseverantiæ detur, sed tale vt eis perseverā-
 tia ipsa donetur, non solum vt sine isto dono
 perseverantes esse non possint, verumetiam
 vt per hoc donum non nisi perseverantes sint.
 His verbis sanctitatis tuæ ita mouentur, vt di-
 cant quandam desperationem hominibus ex-
 hiberi. Si enim aiunt, ita Adam adiutus est, vt
 E & stare posset in iustitia, & à iustitia declinare:
 & nunc ita sancti iuuantur, vt declinare non
 possint, siquidem eam acceperunt volēdi per-
 seuerantiam, vt aliud velle non possint: vel sic
 quidam deseruntur, vt aut nec accedant, aut si
 accesserint & recedant, ad illam voluntatem
 pertinuisse dicunt exhortationis, vel commi-
 nationis utilitatem, quæ & persistendi & desi-
 stendi obtinebat liberam potestatem: non ad
 hanc, cui nolle iustitiam inevitabili necessitate
 coniunctum est: præter illos qui sic concreati
 sunt his, qui cum vniuersa massa damnati sūt,
 vt exciperentur per gratiam liberandi. Vnde
 in hoc solo volunt à primo homine omnium
 distare naturam, vt illum integris viribus vo-
 luntatis iuaret gratia volentem, sine qua per-
 seuerare non poterat: hos autē amissis & per-
 F ditis viribus credentes tantum, non solum e-
 rigat prostratos, verumetiam suffulciat ambu-
 lantes. Cæterum quicquid libet donatum sit
 prædestinatis, id posse & amittere & retinere
 propria voluntate contendant. Quod tunc fal-
 sum esset, si verū putarent eā quosdā perseve-
 rantiam percepisse, vt nisi perseverantes esse non
 possint. Inde est quod & illud pariter non acci-
 piunt, vt eligēdorū reiiciēdorūq; esse definitū
 numerum velint†, atque illius sententiæ expo-
 sitionem, non ea, in quæ ac esse deprompta su-
 sciipiunt, id est, vt non nisi omnes homines sal-
 uos fieri velit, & non eos tantum qui ad san-
 ctorum numerum pertinebunt, sed omnes om-
 nino, vt nullus habeatur exceptus, Nec hoc ti-
 mendum, quod quidam eo inuito perire dicā-
 tur. Sed quomodo aiunt, non vult à quoquam
 peccari vel deseri iustitiam, & tamen iugiter
 illa deseritur contra eius voluntatem, com-
 mittunturq;

†al. nolint.
 †al. non eā
 quæ à te est
 deprompta.

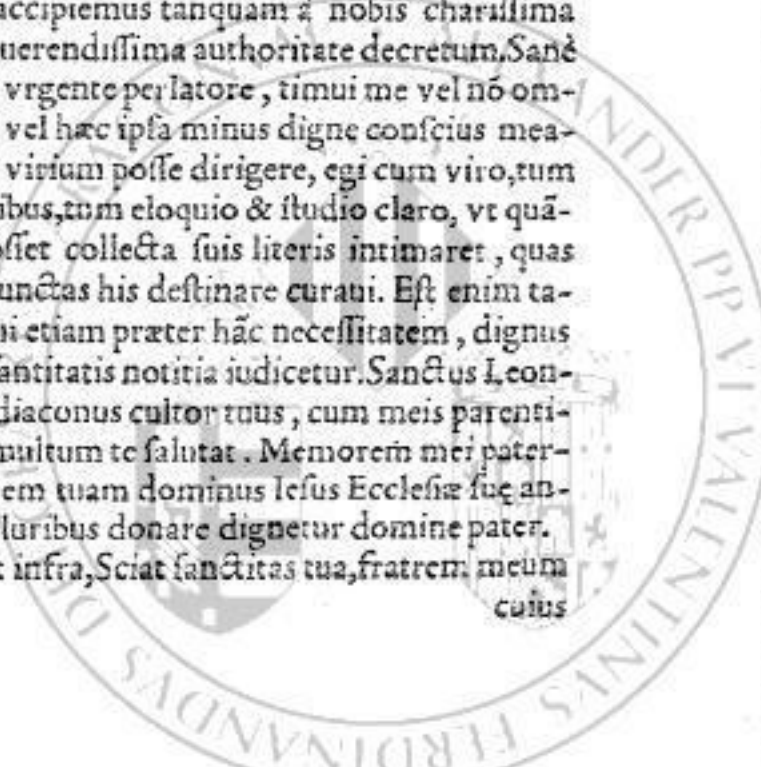
G mittunturq; peccata: ita cum saluare velle omnes homines, nec tamen omnes homines velle saluari? Testimonia etiam scripturæ quæ de Saule vel de Dauid posuisti, non pertinere putant ad quæstionem, quæ de exhortatione versatur. Alij autem ad id referunt, vt ex his etiam gratiam accipiant commendari, quæ vnusquisque post voluntatem iuuatur: vel ad ipsam vocationem, quæ præstatur indignis. Hoc enim & illis locis tuorum opusculorum & aliorum quæ persequi longum est, se demonstrare testantur. Paruulorum autem causam ad exemplum maiorum non patiuntur afferri. Quam & tuam sanctitatem dicunt eatenus attigisse, vt incertum esse volueris, ac potius de eorum pœnis malueris dubitari. Quod in libro tertio de libero arbitrio ita posuisse meministi, vt hanc eis occasionem potuerit exhibere. Hoc etiam de aliorum libris quorum est in Ecclesia authoritas, faciunt quod perspicit sanctitas tua non parum posse iuuare contradictores, nisi maiora, aut certe vel paria proferantur à nobis. Non enim ignorat prudentissima pietas tua, quanto plures sint in ecclesia, qui authoritate nominum in sententia teneantur, aut ad sententiam transferantur. Ad summum fatigatis omnibus nobis, ad id persecutio eorum, vel potius querela conuertitur, consentientibus etiam his qui hanc definitionem improbare non audet, vt dicant. Quid opus fuit huiusmodi disputationis incerto, tot minus intelligentiû corda turbari? Neque enim minus vtiliter sine hac definitione, aiunt tot annis à tot tractatoribus, tot præcedentibus libris tuis & aliorum cum contra alios, tum maxime contra Pelagianos, catholicam fidem fuisse defensam. Hæc mi pater & alia interminabiliter plura, si vt t̄ summa mea vota cõfitear, per me deferre maluissim, vel quia hoc non merui, saltem prolixiore tempore omnia, quibus mouentur, collecta dirigere: vt quicquid de hac re contradicitur quatenus refelli, vel si id non potest, tolerari debere audirem. Sed quia neutrum ex voto prouenit, malui quomodo potui hæc comprehensa dirigere, quàm penitus de tanta quorundam contradictione reticere. Sunt ex parte tales personæ, vt his consuetudine Ecclesiastica laicos summam reuerentiam necesse sit exhibere. Quod quidem ita curauimus deo iuuante seruare, vt cum opus fuit non taceremus, quæ ad quæstionis huius assertionem exiguitas nostrarum virium suggererat. Sed nunc summam quantum festinatio perlatoris admisit, hæc velut commo-

nendo suggesti. Tuæ sanctæ prudentiæ est dispicere quid factu opus sit, vt talium & tantorum superetur vel temperetur intentio. Cui ego iam parum prodesse existimo te reddere rationem, nisi & addatur authoritas, quam transgredi infatigabiliter contentiosa corda nõ possint. Sed planè illud tacere non debeo, quod se dicant tuam sanctitatem hoc excepto, in factis & dictis omnibus admirari. Tuum erit decernere, quomodo sit in hoc eorum contradictio toleranda. Nec mireris quod aliter vel aliqua in hac epistola addidi, quantum puto, quæ in superiore non dixeram. Talis est enim nunc eorum definitio, præter illam quæ per festinationem aut obliuionem fortasse præterij. Libros cum æditi fuerint, quos de vniuerso opere moliris, quæso habere mereamur, maxime vt per eorum authoritatem, si qua tibi in tuis displicent, à dignitate tui nominis iam non trepidi sequestremus. Librum etiam de gratia & libero arbitrio non habemus: superest vt eum quia vtilem quæstioni confidimus, mereamur accipere. Nolo autem sanctitas tua sic me arbitretur hæc scribere, quasi de his quæ nunc ædidisti, ego dubitem. Sufficiat mihi pœna mea, quod à præsentis tuæ delitiis exulatus, vbi salubribus tuis vberibus nutriebar non solum absentia tua crucior, verumetiam pertinacia quorundam qui non tantum manifesta respuunt, sed etiã non intellecta reprehendunt. Cæterum hac suspicionem intantum careo, vt potius infirmitatem meam quæ tales parum patienter fero, notabilem putem. Qualiter autem ad hæc consulendum iudices, vt dixi, tuæ sapientiæ derelinquo. Nam ad me hoc pertinere credidi, pro ea quam Christo vel tibi debeo charitate, vt quæ in quæstionem veniunt non taceam. Quicquid pro ea gratia quam in te pusilli cum magnis miramur, volueris aut valueris, gratissime accipiemus tanquam à nobis charissima & reuerendissima authoritate decretum. Sanè quia urgente perlatore, timui me vel nõ omnia, vel hæc ipsa minus digne conscius meorum virium posse dirigere, egi cum viro, tum moribus, tum eloquio & studio claro, vt quanta posset collecta suis literis intimaret, quas conjunctas his destinare curavi. Est enim talis qui etiam præter hæc necessitatem, dignus tuæ sanctitatis notitia iudicetur. Sanctus Leontius diaconus cultor tuus, cum meis parentibus multum te salutat. Memorem mei paternitatem tuam dominus Iesus Ecclesiæ suæ annis pluribus donare dignetur domine pater.

Et infra, Sciat sanctitas tua, fratrem meum cuius

lib. 1. de lib. arbit. ca. 23.

tal. sicut

A cuius maxime causa hinc discessimus, cum matrona sua ex consensu perfectam deo continentiam deuouisse. Vnde rogamus sanctitatem tuam, vt orare digneris, quo hoc ipsum in eis dominus confirmare & custodire dignetur.

HILARIUS AVGVSTINO

proponens illi questiones aliquot,
de quibus cupit edoceri.

Epistola.

Domino sancto iure ac merito venerabili, & per omnia colendo Augustino episcopo, Hilarius. Sanctitatis tuae gratia, quae omnibus nota est, paruitati meae persuasit, vt vestris de Syracusano Hipponem reueantibus, has ad laudandam mihi venerabilitatem tuam literas erogarem, poscens summam trinitatem, vt incolumis & vegetus dei nostri fauore hoc meum scriptum ad recensendum suscipias, domine sancte iure ac merito venerabilis, & per omnia colende. Proinde rogo vt mei memor in sanctis orationibus tuis esse digneris, atque imperitiam nostram informare de eo quod quidam Christiani apud Syracusas exponunt, dicentes: posse esse hominem sine peccato, & mandata dei facile custodire si velit. Infantem non baptizatum morte praeventum non posse perire merito, quoniam sine peccato nascitur. Diuitem manentem in diuitiis suis, regnum dei non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit, nec prodesse eidem posse, si forte ex ipsis diuitiis fecerit mandata. Non debere iurare omnino. Et de ecclesia quae sit de qua scriptum est, non habere rugam neque maculam, vbi haec sit, an in qua nunc congregamur, an illa quam speramus. Quidam autem putant ecclesiam hanc esse quae nunc frequetatur populis, & sine peccato esse non posse. De his omnibus rogo quantis valeo precibus sanctitatem tuam, vt iubeas nos apertius instrui, quo nouerimus, quatenus sentire debeamus. Dei nostri misericordia sanctitatem tuam incolumem conseruet annis innumeris opto, domine sancte iure ac merito venerabilis & per omnia colende.

FINIS.

INCIPIT METRVM SAN-

cti Hilarij Pictauiensis Episcopi in

Genesim ad Leonem

papam.

Paruimus monitis tua dulcia iussa secuti
Antistes Christi, quae dabas ore pio.
An ego nunc canerem tanti praeconia patris
Munus opusque dei dum mihi lingua foret,
Rauca quidem stridens & nullis digna coronis,
Ingeniumque iacens sed libet alta loqui.

Dignum opus & iustum est semper tibi dicere grates.

Omnipotens mundi genitor quo principe cuncta

Natalem sumpserunt diem, atque exorta repente
Post tenebras stupido spectarunt lumina caelo,
Gens hominum pecudesque ferae milleque uolucres,
Et quae per liquidos discurreunt agmina campos,
Omnia per temet ex te qui maxima condis
Ex te nate pater: nec iam patris est pater alter.
Tu capitis primique caput tu fontis origo,
Primus apex rerum, primus sator omnia condens,
Nec tamen ex alio ducis genus ipse perennis
Spiritus, antiquo uiuens per secula motu
Semper eris, quia semper eras, non mortis e genus,
Qui natalis inops nec finem nouerit aevi.
Ex se principium cui contigit haud manet alter
Auctorem casus, nascentia terminus urget.
Omnia cum te geret nigrum chaos altaque moles,
Desuper urgeret informis corpora mundi,
Et caliganti premeret serotina nocte
Nec species nec forma foret deus intus agebas,
Corporibus tectis mixtus secreta potestas.

Iam tumidis ponens nascentia moenia mundi,
Et uarias rerum facies animasque futuras,
Vtique caput uicta prompsit caligine noctis
Sublimem attollens uultum sensere tenebrae.
Mox dominus rerum somnos discussit inertes,
Pigraque materies trepidauit nomine pulsa,
Commodaque simul matura conscia partu,
Scinditur ingentis cumuli per plurima corpus
Membra locusque simul metantur semina iussu,

L Et confusa

Et confusa descendunt uiscera moles,
 Sectaque per partes, formas spectantia frustra,
 Iam calor intus alit, & blando suscitatur igni.

Ac primum caeli pangsus liber omnia mundi
 Complectens spatia, celso suspenditur orbe
 Terra grauis, pigro descendit pondere ad inum,
 Ac semet defixa salo fundata resedit,
 Effetque ut spatium uacuae regionis aperto,
 Qua tener incedens mortalia pasceret aether,
 Quouere exire patris possent tot munerum rerum,
 Ortaque ferrentur nullo per inane labore.
 Diffusae coguntur aquae, mox limine certo
 Linquntur maria, nec sinem transilit unda.
 Tunc oritur lux alma dies, quae iussa uocari
 Nascentem tenero perfudit lumine mundum.
 Munus opusque tuum prodens tua maxima dona,
 Condere quae genitor patria pietate parabat,
 Utque hominum solers posset clarescere uita
 Artibus aethereis, quae totas ducere luces
 Gaudet, & ingenium diuersa laude fatigat.

Insequitur nox atra diem densaque tenebrae,
 Corporibus somnos quae ferrent ocia fessis,
 Et cunctis unam faciem similemque figuram.
 Namque dies uaria rerum discriminat ora,
 Et dat cuique suum disiecta nocte colorem,
 Instigatque animos opere ad maiora calentes,
 Exacuens uariis mortalia pectora curis.
 Quo magis forma dies uita, nox mortis imago.

Tunc condens pater astra polo, ac lumine uiuens,
 Sidera distinguens uariis per tecta figuris
 Lucifer exsurgit roseus & fulgidus ore.
 Vesper puniceos spargit aurora capillos,
 Anguis agit sudum, important pliaes imbres.
 Sunt iuga, sunt plaustra, gemmantes flore coronas.
 Signaque bisseis annum uoluentia formis.
 Multaque praeterea celsae domus ornamenta,
 Quis seclum fulcit signis & regia summa,
 Picta parens uaria stellarum luce coruscat.
 Sed soli lux maior inest, quem munere largo,
 Excultum genitor pleno dignaris honore.
 Igneus ille iubar praecelso uertice tollit,
 Ore rubens parulo, caeli per mœnia fertur,
 Astrorum ductor mundi, uiget atque elementa.
 Ecce aliud mirum, mirum decus, en noua cursum

Mutat luna suum, quos perdit colligit ignes,
 Cornuaque extinguens perturbat limite frontem.
 Mox tamen ardescit completo circulus orbe
 Noctilucum lumen pascit sata sidera luce.
 Nec tamen aeterno, quae machina uoluitur aethere,
 Non tantum pictura poli est, nec celsa uoluntas,
 Mens ratioque subest, & rebus utilis ordo.

Hinc doctrina uenit terris, hinc denique cunctis
 Consilium agricolis, & qui maria alta pererrant,
 Ut se quaque ferant luces praedicere possint,
 Venturos norint imbres, siccumque serenum,
 Tempore quo tauros campis inducat arator,
 Et dubium tentet securus nauita pontum.

Instructos ignes caelo pater optime terras
 Excolere aggredieris & munere donas opimo
 Regna hominum pecudumque, larumque, requiemque, uolucrum.
 Planescunt campi, colles tumor arduus effert,
 Subsidiunt ualles, florentia prata uirescunt,
 Saxaque durantur, pinguis se gleba resoluit,
 Rumpuntur fontes, fluuius genus arduum unde est,
 Herbarum uaria consurgunt gramina campis.

Iamque seges tenera fructum fundebat arista,
 Cum iuga nulla forent, nec uomer nullus aratri,
 Mugiret nullus proscissis taurus in aruis,
 Ecce etiam uitis madido iam plena racemo
 Expers falcis adhuc, & duri nescia ferri,
 Pampincas celsis texebat collibus umbras.
 Diuersa exoritur uariarum forma ferarum,
 Quadrupedes animae, nec non reppentia terris,
 Nascuntur pictis uolucres per nubila pennis.

His ubi perfectis genitor iam diuite mundo
 Cuncta uidet magni deposcere regis,
 Qui mare qui terras, atque omnia nata gubernat,
 Quique altum spectet caelum laudetque potenter
 Munera magna dei ne sint haec condita frustra.

Tunc faciamus eis hominem dic optime cum quo
 Non loqueris clarum est iam tum tibi filius alto
 Adsidet in folio, & terras spectet amicas.
 Sed faciamus ais hominem, cuius uultus imago:
 Noster erit, manibusque meis procedat in auium.

Inde opifex rerum adsumis mollia terra
 Atque uirum formos, cuius de costa cupido:
 Fit mulier uultu, mulier de costa uiri fit.
 Quo magis chara uiro & lateri sit coniugis apta.

O felix

O fœlix animal summi cui dextra tonantis
 Est pater, ð fœlix nimium qui ducis olympo
 Et genus & formam, si te non noxia terræ
 Decipiant uitia, nec blandus subruat error,
 Numen eris, cœloque redux mirabere regna,
 Quæ promissa bonis fido pater exhibet ore.
 Nam tibi multa deus nascenti cōtulit ultro
 Aetheream faciem primum, uultumque paternum,
 Incessumque pedum rectum, sublimia colla,
 Ne qua mora in cœlum oculis spectantibus esset,
 Tunc alacres promptasque manus uitæq; ministras,
 Atque domum diuæ pectus rationis & alti
 Sedem consilij fundendæ uocis honorem.

Hæc soli concessa homini: nam cætera motu
 Est pecus, obtinuit uentrem, præcordia, neruos,
 Venarum riuos, & sparsum corpore sanguinem,
 Iuste, lenique simul sensusque dolores.
 Tu uero omnipotens priuato munere largus.
 Ergo hominem manibusque tuis operisque fauore
 Impendens patria pignus pietate colendo,
 Ne quid diuinis modo desit uultibus ignem
 Aetheris inspiras & sacræ mentis opimam,
 Indulges partem permixtus corpore totam.
 Tunc meminisse licet ueterum præsentia mensæ
 Hinc datur, atque animæ fas est uentura uidere,
 Hinc loquimur canimusque deum, hinc sidera cuncta,
 Terrarumque uiget cultus, pontusque mouetur.
 Hinc artes, noménque, pudor, prudentia, iustum,
 Hinc animæ surgunt fortes, hinc pergit honestum,
 Et tua quæ ducit castos ad limina cœli.

Ergo hominem pleno perfectum munere terris
 Præponis genitor, & rerum tradis habenas,
 Cuncta habeat subdâtque sibi fieretque
 Telluris dominus famulus tuus, omnia mundi
 Possideat, tantum domino tibi seruiat uni.

Postquam primus homo uerito se pascere ligno
 Non timuit, captusque dolis se præbuit angui,
 Stat reus, & nudus deiecto lumine uestem
 Implorans, dominumq; fugit, uultumq; recondit,
 Culpa comes sequitur, peccato obnoxia uita
 Debilitat uires, cœlo uenientia dona,

Aethere demissus paulatim deficit ignis.
 Frigore peccati torpentia corda rigescunt,
 Cura cibi uentrisque subibat, cura tegendi
 Corporis, & sacrum subeunt mortalia pectus.

Nascitur hinc proles peccati, germinat inde
 Deterior soboles multo peiorque priori,
 Progenies sequitur gradibus ad crimina crescens,
 Crimina quæ stimulis acunt dementia corda
 Téque pater uariis armante

Tum primum uenit opere incumbere terris
 Intempestiuus descendere nubibus imber,
 Fulmina tum primum cœlo deiecta sereno,
 Horrida tum grando turbatos uerberat agros,
 Et tonitrua alti sono infraetus murmurat æther,
 Nec tamen ista malos reuocant furor impius orbe
 Obsidet & laxis rabies defertur habenis,
 Bella placent, cædésque simul, periuria, fraudes,
 Mentirique libet, rapere est amor, abdere furta,
 Nulla fides populis, nulla est iam ueritas unquam
 Diluuió abluitur terrarum crimen & undis,
 Virque unus residet generis populique resector,
 Arca tegit paucos castorum semina seruans.
 Iam tum uenturi facies monstrata lauacri
 Atque unus multis per quem data lance renati
 Sed sceptos seruans ecclesia partu

Postquam diluuij cecidit tumor, unda resedit,
 Ales pacifera folium portauit oliuæ
 Iam siccis reuolans pennis dedit omnia pacis.

Tum populus surgit melior tum purior undis
 Gens hominum magnos terris paritura nepotes,
 Inde sacerdotis in cœlum dedita corda,
 Hinc inter flammæ pueri cantare parati,
 Et puer impasti quem non tetigere leones,
 Tum reges cecinerunt deum, tum uera prophetis
 Ora sonant cœli sobole splendentia terris.
 Quauis cuncta deo seruirent crimine uicto,
 Attamen antiqui etiam nunc gutta ueneni
 Spargebat populos, & erant uestigia fraudis,
 Quæ bonus ablueret doctor melioribus undis.

FINIS.

L. ij

INDEX RER VM IN-

SIGNIORVM APVD HILARIVM.

- Aron primus sacerdos in lege. 227.F
 Abraham deū agnouit cum tres videret viros specie similes, &c. 16.L.M
 Abraham adorauit deum in homine 21.E
 Abrahæ duas promissiones factas 236.I
 Abraham conspiciens virum, futurum corporacionis sacramentum nouit 17.C
 Absit, quid 116.C
 ἀκατεργασόν 235.I
 Achimelech quid significat 140.k
 Actorum locus, multitudinis credentium erat cor vnum, &c. 39.M
 Adoratores veri 9.E
 Adulterium separat coniugium 101.H
 Adulterium in corde 152.B
 Adulterij crimen tempore Hilarij capitale. 246.L
 Aeternum quid 74.B
 ἐλαλαγμός quid proprie 162.H
 Alexandria male sentiens de Christo 32.G
 Alexandria verbo domini priuata 79.F
~~Alexandria verbo domini priuata~~
 Allegoria non excludit sensum historicum. 203.E
 Allegoria licet falsa, non improbatur tamen. 158.I
 Allegoria legis veteris 179.K.182.I
 Allegoricus sensus quomodo querendus. 158.I
 Amorrhæus quid 226.G
 Angelus dei etiam filius dei dictus 16.L.18.A
 Angelus ad Agar loquens deus fuit 17.H.I.
 Angelus domini, & deus, idem Ibidem k
 Angelus est nomen officij non naturæ 20.I.
 22.A
 Angelus Christum confortauit, variant codices 61.G
 Angeli ante mundum creati 75.I
 Angeli præsent orationibus 117.I
 Angeli, spiritus ministerij 317.I
 Angelorum ministerium erga homines. 226.C
 Animæ Christi mentio 59.B
 Animam in Christo ponere & resumere cui conueniat 63.k
 Anima deo quomodo tribuitur Ibidem.L
 Animæ captiuitas 212.C
 Animæ indumenta 317.G.H
 Animæ ad inferos descendunt 234.G
 Anima laquei 240.K.L
 Anima vt in membris, ita deus vbiq. 200.k
 Animi contagium 179.H
 Annus domini acceptus 161.M. & seq.
 Antichristus 255.F
 Antiochus rex à martyre reprehensus 78.L
 Antiochena synodus 80.I
 A patre venire, quid 29.B
 Apostolorum sapiens imperitia 7.H
 Apostoli sortiti sunt clauis regni cælorū ob diuinitatis Christi confessionem. 29.D
 144.E
 Apostoli sententia Rom.x. Si dixeris in corde tuo declaratur 65.B
 Apostoli quomodo fratres Christi 67.k
 Aquarum mentio 210.B.C
 Aquæ populos significant 244.I
 Arbitrium liberum 137.A. & 203.A
 Arelatensis synodus 82.k
 Arij dogma 23.C.6.E
 Ariani Antichristi sunt discipuli 8.H
 Arianorum fides circa trinitatem 24.L
 Ariani ἠμωδοσιον euitant 79.I
 Arianos impugnat 8.H
 Ariminensis synodus 84.M
 Articuli Græci vis 68.B
 Ascendo ad patrem meum, locus declaratus. 66.I.67.B.C
 Athanasius prædicare Christum prohibetur. 79.F
 Auxentij de Christo error 84.G
 Auxentius episcopus Mediolanen. 85.F
 B
 Baptizare in nomine patris & filij, &c. quomodo intelligendum 6.A.B
 Baptismi ordo apud veteres 115.D
 Baptismus martyrum 179.I
 Barabbæ interpretatio 128.L
 Basan ciuitas 169.G
 Basan quid 226.G
 Beatus vir quinque in se habet 133.B
 Beati qui 176.H
 Beati sunt regnum 70.H
 Biturenensis synodus 78.F
 Blasphemia in spiritum 127.I
 Bonus pastor sit bonus, simul & doctus. 38.M
 Bonus quomodo nemo nisi solus deus. 48.A
 Bonitatis dei vsus 136.M. & seq.
 Bonitatis nomen Christus non respuit. 48.D
 & 254.H
 Bonum se dici Christus non arguit 254.G
 L iij Bressith,

INDEX

Bresith quid	135.H	Christus nō est adoptiuus filius sed natus, neque electus sed generatus	72.C
C			
Calumniæ hæreticorum	254.F	Christus an initium sit operū viæ dei	76.I
Cameli natura, & quid significet	119.A	Christi diuinitas	30.M
Cananæ qui.	114.k.L	Christus est deus nomine, natura, natiuitate potestate, & professione	33.D.E. & seq.
Canes gentes vocatæ	103.I	Christum signauit pater deus	44.E.F
Canticum quid	132.A	Christi exinanitiō	Ibidem.G
Canticum psalmi quid	132.B	Christi exitio à deo quid sit	50.C
Captiosæ quæstiones	2.L	Christus non erat seruus, sed factus est, quomodo intellig.	67.G
Carbones desolationis	204.G	Christus deus, spiritus & virtus	68.E
Carmen	132.E	Christus quō ab angelo confortatus.	61.G
Caro mea vere esca, & sanguis meus, &c. 40.k		Christus affuit condendo cælo	76.B
Caro spoliata & Christus mortuus	47.G	Christum à mortuis suscitatum, quomodo intellig.	253.k.L
Carne se spolians quid	Ibidem.F	Christum factum de muliere, quomodo intelligendum	77.C
Cathedræ pestilentie	133.G	Christi proprium officium	123.A
Cædar quid	204.M. in fine	Christi gloria in terris manet	151.M
Cellæ septuaginta interpretum	135.l.k	Circumcisio duplex	47.C
Centurio quis fuerit	104.F.G	Clarificatio Christi quid sit	11.C. & seq.
Centurio quis fuerit		Clauis psalmi	132.E
Chanaan quid	226.G	Clericis secularia negotia periculosa	133.H
Charitas perfecta	49.H	Claues regni cælorum Apostolis datæ.	29.D
Charitatis perfectæ officium	255.M	144.F	
Charitatis ordo	117.I	Cælum visibile præteribit	208.D
Χίμαρῶν	164.L	Cæli multi	228.G.H
Christi incarnatio	8.I	Cælo componendo Christus affuit	76.B
Christus peculiari modo filius dei	11.D	Cognosci à deo quid	135.C
Christus naturæ nostræ se attemperauit. 253.D		Commori Christo quid	253.H
Christum filium dei esse, necessario credendum	30.G	Communionem pij cum hæreticis non habent	78.E
Christus sapientia vera ex natura	110.C.D	Communis sensus dicit vnum esse in natura, quæ eadem nomina habent naturarū.	39.I
Christus sapientia patris	254.B	Comparatio ad diuina nulla perfecta	3.G
Christum deū, & meū deum esse. 50.H. & seq.		Conceptionis Christi dignitas	8.L
Christi conceptionis & partus dignitas	8.L	Concordiæ laus	223.A.B.C
Christi varia ipitheta	258.K.L	Conditio pro creatura	89.E
Christus quomodo viuat per patrem, & nos viuamus per eius carnem	40.M	Confessio vera	199.A.B
Christi honor est in separabilis ab honore dei	49.C	Confessio erroris vera	227.M
Christus arbor	134.B	Confessio peccatorum qualis esse debeat erga deum.	230.L.M
In Christo nos esse repletos quid sit. Pauli locus explic.	251.F	Constantium imp. vocat antichristum Hilarius	78.I. & ei exprobat. 78.M
Christum in nomine patris venisse	255.E	Constantius donat Christianis vestigalia vt à Christo auocet	79.E
Christi natiuitas	8.I	Corpus Christi absque peccato	59.L
Christus quomodo doluerit ac timuerit. 58.D		Corporalis habitatio quæ sit	45.k
Christus quid fleuit in Lazaro	63.H	Corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo habitat	Ibidem.H
Christo secundum corpus atque animā quomodo conueniunt clamare se derelinqui commédare spiritum, Promittere paradysum, Tradere spiritū, Esse in paradiso. 64.B		Corporalia docent spiritualia	205.k
Christus cur fleuit	64.E	Coruorū pulli quomodo deū vocant	249.I
Christus quomodo creatura	77.A	Creaturæ non sunt ad dei potestatem vel præscientiam inceptæ	75.M
Christus ministrat etiā vt deus filius	90.k		
De Christo definiendi temeritas	64.G		
Christi particeps	68.C		
Christus vnctus secundum carnem	68.D		

IN D. HILARIVM.

Creaturarū præparatio est deo coeterna.	76.B	nomina	317.C
Creatura quomodo Christus	77.A	Deus noster præ omnibus diis quomodo intelligendus	225.C.D.E.F.228.C
Credientium paucitas	92.I	Deus quomodo velit intelligi	252.A
Crux, fidei est documentum	190.B	Deus legis & Euangelij vnus	231.E
Cruce probantur Christiani	199.B	Dij numerosi	1.F
D			
Dandum omnibus quomodo intellig.	101.M	Diaboli ministeria	206.H
Dauidis patientia	146.C	Diapsalma quid	132.A.B
Dauidis passio, Christi passionis exemplū est. ibidem.	G	Dies vltimus quare absconditus	55.I
Deferere dei, est tradere satanę	205.M	Dies pro ætate hominis	141.B.&.150.C
Dei magnificentia & virtus intelligenda.	1.H.& seq.	Dies cœpit à vespera Iudæis	149.F
Deus inenarrabilis	7.A	Dilectio dei sine Christo inutilis	123.B
Deus spiritus est, quomodo intellig.	9.E.F	Diripi regnum cœlorum quid sit	110.A
Deus vnus est, quomodo intellig.	15.F.& seq.	Æionysius Mediolanens. episcopus	82.L
Dei filio proprium	19.A	Diuina virtus ex miraculis	10.F
Deo patri proprium	ibidem	Diuina neque abolitioni neque exordio obnoxia	1.I
Deus supra terrā quomodo sit visus	ibidē.B	Diuina per fidem assequuntur	2.H
Deus est & verus deus	20.M	Diuina quomodo contēplanda.	63.B.C.& seq.
Deus videri voluit homo infirmus antequam nasceretur	21.I	Diuinis non præiudicat humana intelligentia	72.k
Deus non per difficiles quaestiones ad vitam nos vocat	65.G	In diuinis tria	89.D
Deus non intelligitur nisi per deum	21.L	Diuinitas Christi	30.M
Deum de deo, ex lege & prophetis quomodo confitemur	24.A.B	Circa diuinitatem quædam ignoramus.	252.C
Deus corporali modo quare loquatur.	26.l.k	Diuitiarum incommoda	212.C
Deum dari & deum esse differt	33.F	Doëch mulio Saülis	141.B
Deus aliquando honoris nomen est	33.k	Dolor & timor Christi qualis fuerit	58.D
Deus est Christus, vnus cū deo spiritus.	42.D	Domus dei vera	213.I
Deus quomodo sciat aut nesciat	135.C.55.C	Domine ostende nobis patrem quomodo intelligatur	37.k
Deus quomodo sciat aut nesciat	135.C.55.C	Domini qui sint	228.D
Deus est nomen plenz & perfectę diuinitatis.	71.I	Dominus creauit initium viarum suarum, explicatur	75.F
Dei in forma esse, est manere in natura dei.	72.H	E	
Dei sermo, pro filio dei	75.L	Ebrietatis initium	212.D
Deo quæ sunt reddenda	122.I	Ecclesiæ fundamentū quod.	29.M.&.116.A.&.220.B
Deus non mutatur etiam si punit malos.	137.C.D	Ecclesiæ dissidium vnde	32.I
Deus quomodo cognoscat aut ignoret	135.C	Ecclesiam syllogismi non sustinent	11.B
Deus pius non deferet	147.D.E.F	Ecclesia in dissensionibus fide cōfirmat.	32.H.I
Dei non omnia scrutanda	178.M	Edom quid	230.B
Deus est vbiq; vt anima in membris	200.k	Effectus quidam noscuntur, quorū causæ sunt ignotæ	77.G
Deum nasci quid	67.C	Ego & pater vnus sumus, quomodo intelligitur	12.L.M
Deus relative ad seruum	67.H.I	Eleusius episcopus pius	92.I
Deus genuisse filios legitur, sed sine proprietatis significatione	73.C	Episcopi summum officium	38.M
A deo exire quid	29.B	Episcopus ecclesiæ sit bonus simul & doctus.	38.M
In deo tres substantiæ	89.G	Episcopus ecclesiæ duplicem curam habet in refellendis falsis doctrinis	39.D.E
In dei forma esse	72.H	Error plurimorum periculosus	24.H
Dei non omnia scrutanda	178.M	Esaïas dissectus est	73.H
Deus quomodo vbiq; adsit	211.F	Esaïæ loci interpretantur	22.I.& seq.
Dei virtus, officiorum & membrorum habet		Esca esurientium	248.A.B

IN D HILARIVM.

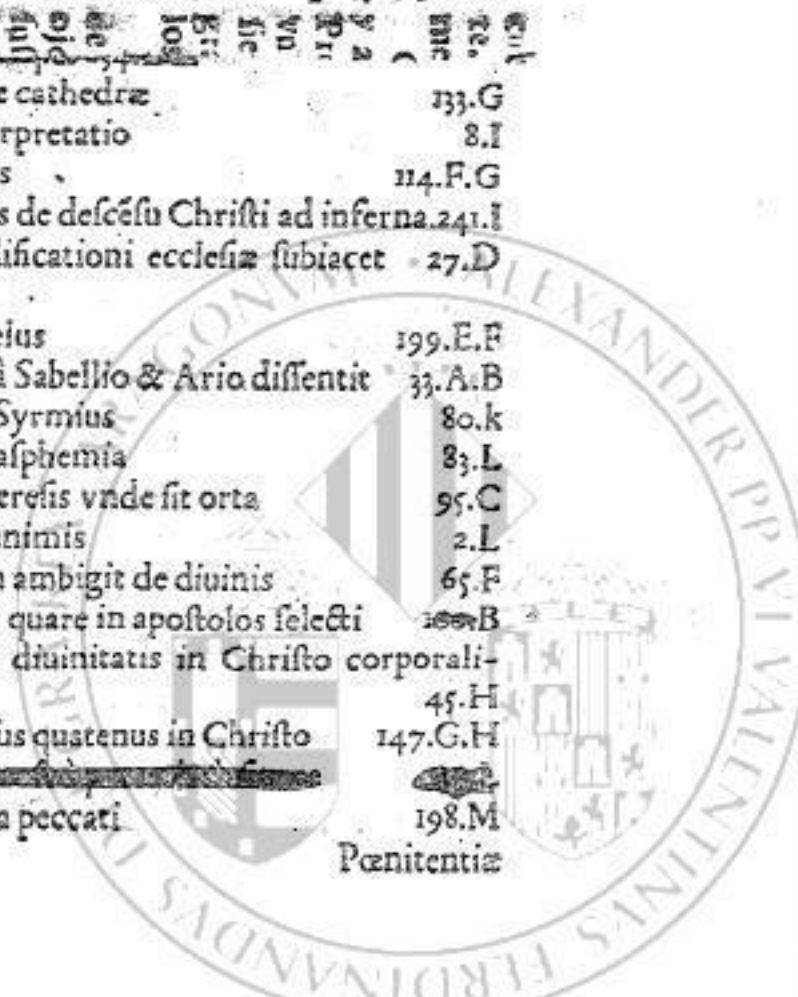
Hæreticorum dissentio fidem confirmat.	32.I	In Ioanne baptista quid contuendum	98.M
Hæretici damnati Reges & principes contra pios incitant.	79.M	Inimici crucis Christi	70.B
Hæreticorum astutia	84.L. Calumnia. 254.F	Inimici qui diligendi	237.D
Hæretici sobrij	160.C	Iniquitas quid	218.k
Hebion Photinus	32.F	Ioannis locus cap. 17. Hæc est vita æterna &c. declaratur	11.I
Hebionis error	6.E	Ioannis locus de ianuis clausis	12.F
Hebionem confutat	8.G	Ioannis locus: Pater meus vsq; adhuc operatur quomodo intellig.	34.G
Hermon mons	223.I	Ioannis locus cap. 14. Domine ostēde nobis pa- trem, enodatur	37.k
Hierarchæ error de Christo	15.B. 25.B	Ioannis locus ca. 6. Caro mea vere est esca &c. declaratur	40.k
Hierarchæ fides	26.A	Ioannis locus cap. 17. Hæc est vita æterna, de- claratur	50.H & seq.
Hieremiæ locus: Nō deputabitur alter ad eum enodatur	19.C	Ioannis locus. Nō potest filius à se facere quicq; &c. declaratur	52.C & seq.
Hilarij confessio fidei	27.A. & seq.	Ioanis loc ^o : Pater maior me est declarat.	234.B
Hilarij lapsus	59.G. & seq. & 62.F. & 120.k	Ioannis locus: Qñ vidit me, videt & patrem. declaratur	236.A
Hilarius sub quo Cæs. vixit	79.H	Ioseph aliam vxorem habuit	98.G
Hilarius in exilium missus est	83.A	Ioseph apostolorum habet speciē. 98.L. & 129.E	
Hilarius Origenem secutus	139.C	Ira dei quid	137.B.C
Holocaustum quid	164.F.G	Israël verus qui	22.M
Homo conditus est ad imaginem patris & fi- lij	20.E	Israël quid & quos significet	Ibidem
Homo genitus quomodo maneat in patre gi- gnente	36.L	Iubileum	201.H.I
Hominem in tria diuidit	108.L	Iubilum quid	162.H
Hominem mortuum statuta aut felicitas aut pœna excipit	140.F	Iudz malitia describitur	238.M & seq.
Hominibus quomodo placendum sit	145.E	Iudæi Christum filium dei esse verum confes- si sunt	31.E
Hominis formati triplex perfectio	188.E	Iudæi reiecti	142.k
Hominis officium	249.I	Iudzorum superstitio	219.I
Honor Christi inseparabilis ab honore dei	49.C	Iudex filius ostenditur ex lege	21.C
Honor vnde querendus	255.E	Iudex viduarum deus quare	166.M & seq.
Humana sapientia	45.F.G	Iudicabuntur soli medij	134.M
Humiliatio piis bona	187.G	Iudicia dei que scrutanda	178.M
Humilitatis laus	201.C. & seq.	Iudicij dies quare absconditus	55.I
Hymni qui	147.M	Iulianus Cæsar	83.A.B
Hypocritarum fraudulentia	103.M	Iustificaciones diuersæ	185.G.H
I			
Iacob luctatus est cum deo	21.H	Iustitia dei miserandi voluntatē habet	246.k
Ianuis clausis venit Iesus	81.I	Iustitia inanis iactantia	106.C
Iesus quid	145.I & 189.G	_____	_____
Ieiunium verum	102.C.D	L	
_____	_____	Letitiz causæ variæ	230.G
Ignorantia non excusat	45.G	Laqueus spiritualis, & quid differat à scanda- lo	240.L
Imago quid	87.D	Lazarus quare fletus sit à Christo	63.H
Imago dei Christus	45.M. & seq.	Lazari mors	255.H
Impietas quid proprie	133.C	Lazarum quare Christus desinat	172.I
Impietas extrema quæ	142.M	Lepra morbum animi designat	102.E
Impius & peccator differunt	133.C	Lex vetus cum prophetis quomodo legenda	158.I.k & sequen.
Impiorum pœna	134.H.I	Lex dei quomodo legenda	176.B.C & seq.
Incrementum secundum naturam est	253.A	Lex naturalis	195.M
Infidelitas ducit in errores	13.D	Lex quid sit	176.M & seq. A.B.C
Infirmetas humanæ intelligentiæ non præiudi- cat diuinis	72.k		Lex
In forma dei esse, quid	72.H		

INDEX

Lex non iustificat	48.D.145.I	Mediolanenses sacerdotes vexavit Constan-	
Legis ratio cū vxore demortui fratris	98.C	tius	79.G
Lex Christum præfiguravit	100.M	Minimum quid	109.E
Legis dominicæ meditatio	133.I	Misericordia matutina	242.I
Legis Mosaicæ secreta	135.G	Montani error	83.L in fine
Liberum arbitrium	137.A.183.C.203.A	Morbis aues quædam visæ medentur	188.G
Liberi arbitrij vires	104.B & 108.L	Morientium consolatio	58.E & seq.
Liberi arbitrij vires extenuat	209.L.K.L	Mors domini	210.I
Libertas naturæ est velle in Christo	35.A	Mors viuorum	210.A
Ligare & soluere quid	117.M	Mors vmbre similis	244.B
Linguz dolosa	204.C.D	Mors à peccatis liberat	243.A
Linguz tres	131.H	Mors peccato adscribenda	254.C
Linguz Græcicæ vsus	164.A	Moyfi ex rubo deus filius locutus est	22.A
Linguz humanæ officium	141.D & seq.	Moyfes vnum deum prædicans, de filio signi-	
Loquendi causa	78.H	ficat	19.K.L
Lucæ locus cap.18. Nemo bonus nisi deus de-		Mundum quidam dicunt esse deum	163.A
claratur	48.A & seq.		
Lucifer Sardinæ episcopus	82.L	N	
Lugendum quid sit	100.E.F	Quod nascitur quomodo perficitur	138.F
Luminis natura	100.I	Nasci deum quomodo intellig.	67.C
		Nasci ante secula deum quid	76.H
M		Natiuitatem intemporealem sensus humanus	
Magister legis non voluit Christus dici.	254.H	non apprehendit	74.I
Magni consilij angelus	16.L	Natiuitatis filij vera intelligentia	34.K
Mala quæ proprie	206.H	Natum semper esse quid	75.B
Mandatum domini	177.B & seq.	Naturam quidam venerati sunt	1.B
Manichæi error	35.B	Naturæ instinctus impellit ad vitia	133.F
Manichæi error de filij natiuitate	25.I	Natura superior potest in inferiorem descen-	
Manus dei	244.I	dere	252.M
Manus patris est manus filij	35.I	Naturæ lex	195.M
Marcellij error	83.L	Necessitas an filij sit	53.B
Marcion legem odit	Ibidem	Negotia secularia periculosa clericis	133.H
De Maria virg. vide	180.D	Neophytus in sacerdotem non eligatur.	180.M
Mariam cognouit Ioseph post partum quomo-		Nescire dei & scire	55.C & seq.
do intellig.	98.F	Nescit diem filius quomodo intelligatur.	54.F.
Marforum cantus	152.C	G. & sequen. & 58.A	
Matrimonij locum intactum relinquit	118.D	Nicea trecenti decem & octo episcopi fue-	
Matthæi locus cap.16. de petra interpretatur.		runt	81.C
81		Nicena fidei confessio	80.I
Matthæi locus cap.16. Tu es filius dei viui ex-		Nicolaus falsus propheta	124.H
cutitur	29.I.K & seq.	Nomen Christianum est nomen nouum	23.A
Matthæi locus vade post me Satana declara-		Nomen edi in prophetis etiam nõ natis.	130.E
ur	100.C	Nõ deputabitur alter ad eũ, interpretatur.	19.C
Matthæi locus. Tristis est anima mea vsq; ad		Nobes sunt sanctorum doctrinæ	249.D
mortem decla.	241.K	Nugærorum mysteria in psalmis	131.B
Medij soli iudicabuntur	134.M		
Meditatio legis dominicæ	133.I.K	O	
Melchisedech de filio deo mentione facit.	72.E	Obedientia mortis non est in dei forma.	47.L
Per membra nostri corporis significatur ope-		Obedientia Christi	93.M
rationes dei	72.M	Oblatio munerũ Christo quid significet.	98.H
		Obsequium amoris differt à timoris officio.	
		191.M	
		Oculi mentis eleuandi sunt	205.F.G
		Oculi corporis Christi sunt Apostoli	196.L
Mentis humanæ sapientia	45.F	Odiu honestu	195.B.C
Memoriale dei	226.M	Odiu impio est pius	188.G
Mortem pij optant	242.H	Odiu religiosu	237.C
			Og

IN D. HILARIVM.

Og quid	226.G	A patre venire quid	29.B
Ogdoas in Euangelio	131.D	Pater natura	3.C
Olei fructus	108.D	Patris natura	6.I
Oleum peccatoris	149.I	Patris omnia esse filij	256.L.M
Oliua	143.C	Patris iussu per filiū omnia sunt condita	15.I
Omnia quæ patris sunt mea sunt, quomodo intelligitur	45.E	Pater & filius sunt nomina rerum, sed vnum est naturæ possessio	36.D
ὁμοούσιον vitant Ariani	80.A	Patrem de filio testari	255.A
ὁμοούσιον & ὁμοιοούσιον quid	79.K.L	Pater & filius vnum sunt non vnus	37.E
Operationes dei per membra nostri corporis significantur	72.M	Pater in filio non tanquam aliud in alio	38.F
Operimenta impiorum.	238.L	Pater deus significatur in spiritu dei	41.M
Opiniones de deo sint religiosæ	1.L	Pater est maior, sed filius non minor	54.D
Opiniones variæ de deo	156.E.F	Pater est maior ratione autoritatis	67.E.F
Opus dei qui laudent	246.D	Paulinus Treuerorum episcopus	79.F
Opus patris, & filij opus, vnū opus dei est.	35.C	Paulus optimus sui interpret	253.I
Operum demonstratio ingerit fidem natiuitatis	34.L	Paulus Christum deum esse scribit verum.	43.D. & sequen.
Opera dei facere non potest cōuenire creaturæ	36.E	Paulus Samosatenus hæreticus	94.I
Operum viæ domini an Christus initium sit.	76.I	Pax offerenda	107.I
Opera nostra qualia esse debeant	224.D	Pacis fructus	207.k.L
Opera nostra qualia esse debeant	224.D	Pacem habere in mundo quid	256.H
Opulentia sine ocio	1.B	Pacis utilitas	205.D
Opulentia insolentes facit	143.A	Peccatum quid	318.k
Orandi modus	242.C	Peccare in cælum quid sit	196.A
Orandum secundum domini verbum	183.L	Peccatum in spiritum sanctum	103.G.111.H.I
Oratio sit ex fide	155.M	Peccata Iudæorum varia narrantur	207.F.G
Oratio vera	157.G	Peccatorem quomodo deus occidat	236.L.M
Oratio rememorationis	175.F.G	Peccator & impius differunt	133.C
Oratio sapientiam acquirit	188.F.G	Peccatorum via quid	133.F
Oratio ex corde fluat	200.A.B	Peccatorum remissio bonitatis dei est.	165.D.E
Oratio fidei exauditur	239.D.E	Pedes mentis	205.k.L
Orationi promptæ sunt dei aures	148.C	Pedem non dare in commotionem quomodo intellig.	Ibidem
Orationes quæ despiciantur	Ibidem.D	Perituro lex pœnam posuit	101.H
Orationum armis pugnandum	162.I	Oratio de peccato	
Orationum quatuor genera	239.F	Pestilentia cathedræ	133.G
Osee versus: Saluos faciam illos in domino deo ipsorum &c.	18.E.F	Petræ interpretatio	8.I
Osij impij vita prolongatur	92.I	Petri locus	114.F.G
Otium sine diuitiis	1.B	Petri locus de descēsu Christi ad inferna.	241.I
Otium periculosum nocturnæ vigiliæ.	185.C.D	Petrus ædificationi ecclesiæ subiacet	27.D
			220.B
		Phinees zelus	199.E.F
Pannonia de Christo pessime sentit	32.G	Photinus à Sabellio & Ario dissentit	33.A.B
Panis cœlestis sacramentum in fide resurrectionis accipitur	106.E	Photinus Syrmus	80.k
Panum quinque incrementum	10.G.H	Photini blasphemia	83.L
Panem doloris comedere quid	214.C	Photini hæresis vnde sit orta	95.C
Parentes quomodo odio sunt habendi.	195.B.C	Pietas in animis	2.L
Participes Christi	68.C	Pietas non ambigit de diuinis	65.F
Partus Christi dignitas	8.M	Piscatores quare in apostolos selecti	100.B
Pastor bonus & doctus esse debet	38.M	Plenitudo diuinitatis in Christo corporaliter	45.H
Pater meus vsque adhuc operatur & ego operor	34.G	Pœnæ sensus quatenus in Christo	147.G.H
		Pœnitentia peccati	
		Pœnitentia peccati	198.M
		Pœnitentiæ	

INDEX

Pœnitentiæ vox	198.M	Qui in te est deus &c.	18.G
Pœnitentiæ mentio in veteri & nouo testamen- to	231.F	R	
Populi iudicium in re fidei	82.L	Racha	101.C
Populum dei vt cibum panis qui comedant. 145.A		Rachel ecclesiæ typus	98.I
Populi prima ratio	208.B	Regnum Christi sunt beati	70.H
Porci hæreticis comparantur	103.I	Regnum cœlorum diripi quid sit	110.A
Prædicare super testam.	108.D	Regnum cœlorum pharisæi quomodo clau- dant	123.G.H
Præuaricatores qui	195.M	Regnum deo patri quomodo in fine tradet fi- lius	69.C
Pronomina proprietatem dicunt	27.H	De traditione Regni	Ibidem.F & 70.G
Propheta quare prædixerit, non solû deum, sed deum verum benedicendum	22.L	Religio falsa placita magis quàm docenda cõ- quirit	57.D.E
Prophetarum nomen æditum aliquorum an- tequam nascerentur	130.E	Religionis sub specie Christum oppugnare gra- uior est iactura	79.B
Prophetæ Christum verum deum esse osten- dunt	22.H	Religiøsæ vitæ doctrina	165.H
Proprietas cognitionis arguit proprietatem generationis	28.H	Reñes voluptatum causa	235.B
Prouerborum vsus.	215.M	Repletos nos esse in Christo, quid sit apud Pau- lum	253.F
Prouidentiam dei omnia laudant	251.E	Resipiscentiæ spatium	78.E
Pfallere quid sit in libro psalmorum.	247.L.	Resurrectio est finis vitæ & mortis	71.B
248.H		Resurrectio credenda	122.k.L
Psalms quid	131.M.130.A	Rhamnus quid	152.F
Psalms cantici quid	132.B	S	
Psalms locus vñxit te deus deus tuus interpre- tatur	18.B.C	Sabellij error	6.E
Psalms 81. locus: Ego dixi dij estis declar. 36.A		Sabellij error testimoniis confutatur	8.G
Psalms autores qui certi, qui dubij.	130.B	Sabellij dogma	15.B.25.B.83.L
Psalms sine titulis	130.C	Sabellij impia scientia	25.L
Psalms canunt euangelicam historiã. Ibidem.F		Sabellium confutat	32.k
Psalms obscuritas	130.F	Sabellius & Ariani quomodo dissentiant. Ibi- dem.M	
Psalms argumenti summa	Ibidem.G	Sacerdotum luxus taxatur	235.M
Psalms varia diuisio	130.A	Sagittæ domini	204.E
Psalms 70. addiderunt numeros	131.A	Sal terræ apostoli	100.I
Psalms tituli quid habeant mysterij. Ibi.k		Salicis ligni natura	229.k
Psalms titulus in finem, quid velit	Ibidem.L	Salomonis locus. Dominus creauit me decla- ratur	75.F & seq.
& 140.k		Samaria adorauit vaccas	170.E.F
Psalms claus	132.A.B	Sancti quare desent tardam corporum disso- lutionem	204.I
Psalms intelligentia à persona & in quem	132.F	Sapientia humana	45.F
Psalms graduum	203.H.I	Sapientia mundi stulta	7.G
Psalms qui cum fructu legunt	206.L	Sapientia humana in diuinis iudicare nescit.	10.L.M
Psalms difficilis intellectus	213.A	Sapientiæ opus	110.D
Psalms Christum præfigurant	232.E	Sapientiæ veritas est interdum sapere quæ no- lis	39.B
Psalterium quid sit	130.L	Sapientia patris est Christus	254.B
Psalterium est Christi corpus	130.M	Sapientia ex timore originem habet	166.B.C
Psalterium decachordum	245.B.C	Sapientia, qui est filius dei, quomodo dicitur creata	5.B
Puerorum simplicitas	117.E.F	Sardicensis synodus	80.k. & 89.k
Q		Satan nihil in hominem potest nisi concedi- tur	99.G
Questiones captiosæ	2.L	Satan	
Questionibus difficilibus deus nos non vocat ad vitam	65.G		
Qui plantat & qui rigat, vnum sunt	40.B		
Quinq; in beato viro	133.B		

IN D. HILARIUM.

Satan ignita habet iacula	242.A
Satan animam hominis curat occidi	243.B
Satanæ bellum in David & Golia præfigura- tur	243.E
Satanæ compedes	248.B
Saturninus hæreticus	78.E
Scandalum spirituale quo differat à laqueo.	240.L
σχοινοζ quid	233.F
Scripturis diuinis hæretici conuincendi	3.E
Scriptura perperam intellecta erroribus an- sam dat	6.C
Scripturarum verus vsus	83.M
Scripturæ sacræ perspicuitas	257.M
Scripturæ intelligendæ amusses	252.K
Scripturæ quomodo tractandæ	232.D.E.F.G
Scripturarū intelligentia dei donū est.	211.L.M
Secularia negotia periculosa clericis	133.H
Seleuciana synodus	79.H
Sensus humani imbecillitas	74.I
Seon quid	226.G
Sermo dei ab aeterno æternus	7.K
Sermo dei pro filio dei	75.K
Serpentis prudentia	107.L
Sichima	154.M
Simon Samaritanus	124.G
Sion mons	160.B 210.M
Sophi circa res diuinas hallucinantur	252.D
Sophisticæ captiones vitandæ	73.L
Spiritus sancti ratio	9.B
Spiritus sanctus pro patre & filio nonnunquā intellig.	9.D
Spiritus sanctus vnus in veteri & nouo testa- mento	9.H.I
Spiritus sancti officium	Ibidem
Spiritus sanctus à patre pcedere, & à filio mit- ti quomodo intellig.	41.E
Spiritus paraleti significatio est in spiritu dei	42.A
Spiritus Christi idem etiam spiritus dei &c.	41.I & 42.E
Spiritus dei, quid significet	Ibidem.M
Spiritus sancti cauta confessio	78.A.B
Spiritus blasphemia non remittitur	127.I
Stare in domo domini	224.B
Stellæ ortus magis quid significet	98.G
Stulta mundi sapientia	7.G
Subiectio Christi	69.G.H & deinceps
Substantiæ tres in deo	15.C 89.G
Sudorem sanguinis Christum sudasse in ali- quibus codicibus non est	61.G
Superbi qui	196.I
Superstitio Iudæorum	219.I
Synagoga modio comparatur	100.L
Syrmicasis synodus	80.M

T

Tacuisse semper non minus periculi, quā nonquam	78.I
Temeritas definiendi de Christo	64.G
Templum dei	231.D
Tempus quid	7.M in fide
Tempora omnia vel opinione vel scientia cō- plectuntur	74.K
Tertullianum erroris incusat	102.C
Testimonia contra Sabellium & alios	8.G
Thomas Christum verum deum agnoscit.	33.I
Timentes deum ab errore diu non detinen- tur	26.H
Timentes dominum soli exaudiuntur.	247.F.G
Timor quid	215.B.C
Timor dei bonus	Ibidem.D
Timor mortis in Christo quomodo intelligen- tur	58.D
Tituli psal. quid habeant mysterij	131.K
Tolosanam ecclesiam Cōstantius crudeliter perdidit	79.G
Topazius lapis	197.G
Traditio regni	69.F 70.G & seq.
τρεῖς	164.L
Tria in diuinis	89.D
Trias	131.F
τρεῖς ἰσοῦς	235.F
Trinitia Christi	60.M & seq.
Tristitia quomodo in Christo	127.F
τρεῖς & τὸν in titulo psal. quid differant.	143.k.L. & 243.F

V

Vz vox dolentis	123.G
Valens hæreticus	78.E
Valentis error	8.k
Valentini error	15.B.25.B
Valentini ridiculum commentum	25.F
Verbum domini sæpe repetendum propter no- stram infirmitatem	25.H
Verbum dei in Iesu quomodo	59.C
Verbum habitare in nobis est nostræ carnis assumptio	67.I.k
Verbi dei ministeriū nihil venale habeat.	107.D
Verbum dei in quibus	190.I
Verbum dei soli comparatur	Ibidem.K
Veritas intelligit obiectis falsis detectis.	20.C
Veritatis vis	32.H
Veritas in præceptis est dei	190.B
Verum esse, non separatur ab esse	20.M
Vespertinum sacrificium	239.I
Vestis Christi diuisa quid significet	129.A
Via peccatorum	133.F
Via domini diuersæ	177.F
Via domini multæ	215.E
Vigilare dei & dormire quid	206.B

Vincula

INDEX IN D. HILARIVM.

Vincula fidem impediencia	211.I	Vrsatij blasphemia	80.k
Vinum ex aqua factum	10.E	Vrsatius hereticus	78.E
Virga insigne potestatis	211.F	Vsa quid	87.B
Virga apostolica	139.F	Vt & ipsi vnum sint in nobis, quomodo intel-	
Vita æterna que	27.K 49.M	ligatur	41.B
Vnctio data ob meritum	68.F	Vulpes pseudopropheta	105.A
Vnctus Christus secundum carnem. ibidem.	D	Vulpis astutia	Ibidem
Vnxit te deus &c. interpretatur	18.B	Vulpes est satan	158.F
Vnitas filij & patris quomodo intellig.	252.F		
Vnum sunt pater & filius non vnus	37.E	Z	
Vocationes duæ ex Israël	120.A	Zabolus pro diabolus.	111.G
Voluntas bona	144.I	Zachariae sanguinis vitæ	124.C.D
Vota qualia debeant esse	160.C	Ziphei quid sonet Hebraice	146.F
		Zona sine auro & argento	107.D

F I N I S.

INDEX QVATERNIONVM.

* a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z
A B C D E F G H I K L.

PARISIIS

Ex officina Carole Guillard, sub sole aureo, via ad diuum Iacobum.

M. D. XLIII.

